

भगवानु ठेकाष्टु :
श्री आ. भा. प्रवे. स्थानकुवासी
नैनशाओद्धार समिति,
ठे. गरेडिया कूवा रोड,
राजकोट, (सौराष्ट्र).

Published by :
Shri Akhil Bharat S. S
Jain Shastroddhara Samiti,
Garedia Kuva Road, RAJKOT,
(Saurashtra), W Ry, India.

ये नाम केचिदिह नः प्रथयन्त्यवज्ञा,
जानन्ति ते किमपि तान् प्रति नैप यत्नः ।
उत्पत्स्यतेऽस्ति मम कोऽपि समानधर्मा,
कालो ह्ययं निरवधिर्विपुला च पृथ्वी ॥ १ ॥

हरिगीतच्छन्दः

करते अवज्ञा जो हमारी यत्न ना उनके लिये ।
जो जानते हैं तत्त्व कुछ फिर यत्न ना उनके लिये ॥
जनमेगा मुझसा व्यक्ति कोई तत्त्व इससे पायगा ।
है काल निरवधि विपुलपृथ्वी ध्यान में यह लायगा ॥ १ ॥

मूल्यः ₹. २५=००

प्रथम आवृत्ति प्रत १२००
वीर संवत् २४६६
विक्रम संवत् २०२६
धसवीसन १६७०

: मुद्रकः
भण्डिदाद छगनदाद शाह
नवप्रभात प्रिन्टींग प्रेस,
धीकांटा रोड, अमदावाद.

श्री सूत्रकृताङ्गसूत्र भाग तीसरे की विषयानुक्रमणिका

अनुक्रमांक	विषय	पृष्ठ
	प्र० श्रु० नववां अध्ययन	
१	धर्मके स्वरूपका निरूपण	१-८४
	दसवां अध्ययन	
२	समाधिके स्वरूपका निरूपण	८५-१५८
	ग्यारहवां अध्ययन	
३	मोक्षके स्वरूपका निरूपण	१५९-२३७
	बारहवां अध्ययन	
४	समवसरण के स्वरूपका निरूपण	२३८-३१५
	तेरहवां अध्ययन	
५	याथातथ्य का निरूपण	३१६-३८९
	चौदहवां अध्ययन	
६	ग्रंथ के स्वरूपका निरूपण	३९०-४८२
	पन्द्रहवां अध्ययन	
७	आदानीय स्वरूपका निरूपण	४८३-५६०
	सोलहवां अध्ययन	
८	विधिनिषेधका निरूपण	५६१-५८४

॥ समाप्त ॥

સ્વર્ગસ્થ શ્રી સુધીરભાઈની જીવનઝરમર

સ્વર્ગસ્થ શ્રી સુધીરભાઈનો જન્મ સંવત્ ૨૦૦૭ ના માગશર સુદી ૭ તા. ૧૫ મી ડીસેમ્બર સને ૧૯૫૦ને શુક્રવારે થયેલ હતો. તેઓશ્રીના પિતાશ્રીનું નામ શ્રી. જયંતીલાલ હરીલાલભાઈ ઝવેરી છે, તેઓશ્રી પાલનપુરના વતની છે ને હાલમાં મુંબાઈમાં ઝવેરાતનો ધંધો કરે છે. જયન્તીલાલભાઈને બે પુત્ર રત્નો હતા, એક સ્વ સુધીરભાઈ ને બીજા શ્રી મનોજભાઈ તે પૈકી સુધીરભાઈ સ્વ. થવાથી હવે તેઓશ્રીને એક જ પુત્ર રત્ન છે.

સ્વ. સુધીરભાઈએ મેટ્રિક પાસ કરી કોલેજમાં સારો ટાઈમ અભ્યાસ કર્યો હતો. કોલેજનો અભ્યાસ જરૂર પુરતો કરી, તેમણે પિતાશ્રીના ઝવેરાતના ધંધામાં પ્રવેશ કર્યો હતો. તેઓશ્રી ધંધાથી ખાસ કરીને નવસારી રહેતા હતા. ફક્ત બેજ વર્ષમાં તેઓશ્રીએ ધંધામાં ખૂબ સારી પ્રગતિ કરી હતી.

સ્વ. શ્રી સુધીરભાઈ સ્વભાવે ખૂબ હસમુખાને શાન્ત સ્વભાવે હતા. તેઓ તેમની મીલનસાર પ્રકૃતિને લીધે જેના તેના સંબંધમાં આવતા તેઓનાં દીલ સહેલાઈથી જીતી લેતા

એક દીવસ નવસારીથી થોડેક દૂર મોટરમાં ફરવા ગયેલા ને ઉભરાટ ગામે રસ્તામાં મોટર એકસીડન્ટ થતાં તેઓ બેભાન થઈ ગયા હતા. તેઓ સહેજે લાનમાં આવતાં માંદગીમાં પણ નવકાર મંત્રનુંજ સ્મરણ કરતા હતા. પંચ પરમેશ્વરનું નામ દેતા હતાં, તેઓશ્રીનું લાન ગયું તે ફરીથી આવ્યું જ નહિ, ને ધાર્મિક ભાવનાથી દેહ છોડ્યો

મોટર એકસીડન્ટ થયો ત્યારે તેમનાં માતા પિતા પાલનપુર હતાં ને પાલનપુરથી તેઓ બન્ને આવ્યા ત્યારે પણ ભાઈ સુધીરભાઈ બેભાન અવસ્થામાં જ હતા.

સ્વ. સુધીરભાઈને તેમના અંતીમ કાળે તેઓશ્રીના માતા પિતા સાથે વાત ચીતનો લાલ નજ મળ્યો, તેનું દુઃખ હજી પણ તેઓને ખૂંચે છે, પરમ કૃપાળુ પરમાત્મા, સ્વ. સુધીરભાઈના પવિત્ર આત્માને પરમ શાન્તિ આપે એજ અર્થઘોષના.

સ્વર્ગસ્થ સુધીરભાઈ જયંતીલાલ ઝવેરી
સુબાઈ

જન્મ :
૧૫-૧૨-૧૯૫૦

સ્વર્ગવાસ
૨૭-૫-૧૯૬૮

આધમુરખીશ્રીઓ

શ્રી શાંતિલાલ મંગળદાસભાઈ
અમદાવાદ

(સ્વ) શેઠશ્રી શામળભાઈ વેલજભાઈ
વીરાણી-રાજકોટ

(સ્વ) શેઠશ્રી છગનલાલ શામળદાસ ભાવસાર
અમદાવાદ.

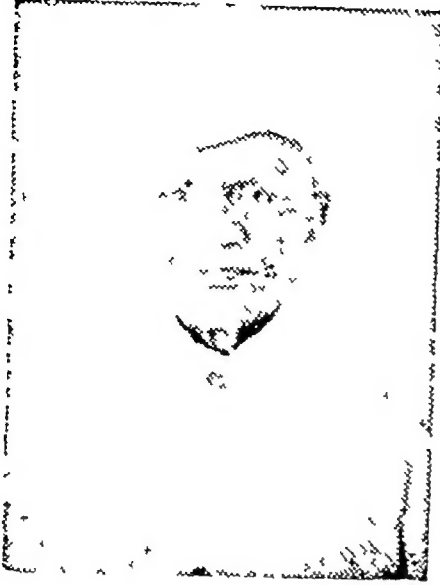

શેઠશ્રી રામજીભાઈ શામજીભાઈ
વીરાણી-રાજકોટ.

વચ્ચે બેઠેલા
લાલાજી ક્રિશનચંદજી સા જોડેરી
ઉમેલા સુપુત્ર ચિ મહેતાબચંદજી
નાના - અનિલકુમાર જૈન (દાવ)

આધ્યમુરજીશ્રીઓ

શ્રી વુજલાલ દુલ્લલજી પારેખ
રાજકોટ.

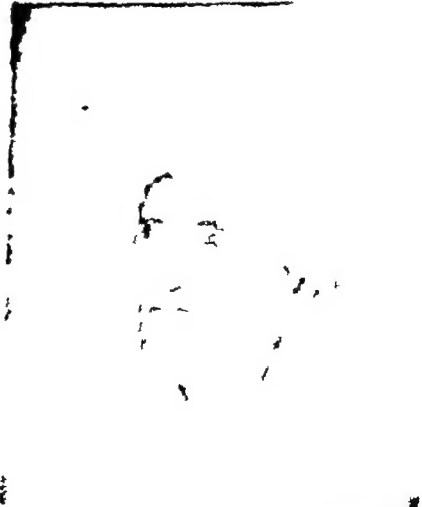
કેશરી હરગોવિંદ જથંદભાઈ
રાજકોટ.

શેઠશ્રી ભિક્ષીલાલજી લાલચંદજી સા. લુણિયા
તથા શેઠશ્રી જથંતરાજજી લાલચંદજી સા

(સ્વ) શેઠશ્રી ધાવડાશીબાન ચવહલાલ
ભારમી

સ્વ શ્રીમાન શેઠશ્રી મુન્નચંદજી ના
બાલિયા પાટી માગવાદ

આધ્યમુરખીશ્રીઓ

(સ્વ) શેઠશ્રી હરખચદ કાલીદાસ વારિઆ
ભાણુવડ.

(સ્વ.) શેઠ રંગભાઈ મોહનલાલ શાહ
અમદાવાદ

(સ્વ) શેઠશ્રી દિનેશભાઈ કાંતિલાલ શાહ
અમદાવાદ.

શ્રી વિનોદકુમાર વીરાણી

શેઠશ્રી જસિંગભાઈ પોચાલાલભાઈ
અમદાવાદ

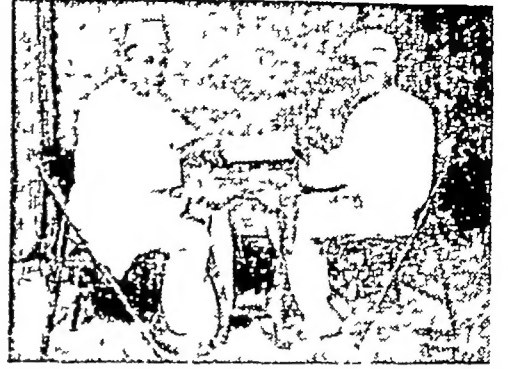

સ્વ. શેઠશ્રી આત્મારામ માણેકલાલ
અમદાવાદ

આચમુરખીશ્રીઓ

પરેલ ડાસાભાઈ ગોપાલદાસ
મુ સાણંદ (૭ અમદાવાદ)

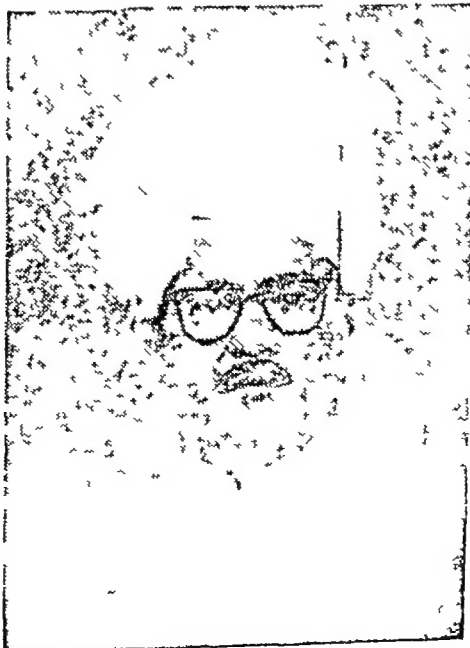
૧ અમીચંદભાઈ તથા
૨ ગીરધરભાઈ બાંદરવિયા

શહાજી શ્રી મોડીલાલજી ગલુન્ડિયા

સ્વર્ગસ્થ ન્યાયભૂતિ
રતીલાલભાઈ ભાયચંદભાઈ મહેતા

શ્રીમાન શેઠ સા. શ્રી કાનુગા ધિગડમલજી સાવ

આવમુરખીશ્રીઓ

સ્વ. શેઠશ્રી હરિલાલ અનોપચંદ શાહ
ખંભાત.

સ્વ. શેઠ તારાચંદજી સાહેવ ગેલડા
મદ્રાસ.

શ્રીમાન્ શેઠ સા ચીમનલાલજી સા.
કમ્બચંદજી સા અજીતવાલે (સપરિવાર)

૧ વચ્ચે બેઠેલા મોટાભાઈ શ્રીમાન્ મૂલચંદજી
જવાહીરલાલજી ખરડિયા
૨ ખાલુમા બેઠેલા ભાઈ મિશ્રીલાલજી ખરડિયા
૩ ઉભેલા સૌથી નનાભાઈ પૂનમચંદ ખરડિયા

શ્રીમાન્ સેઠશ્રી
શ્રીમરાજજી સા. ચાગડિયા

॥ श्री वीतरागाय नमः ॥

श्री जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर-पूज्यश्री घासीलालव्रतिविरचितया
समयार्थबोधिन्धारुयया व्याख्यया समलङ्कृतम्

॥ श्रीसूत्रकृताङ्गसूत्रम् ॥

(तृतीयो आशः)

॥ अथ नवमं धर्माध्ययनं प्रारभ्यते ॥

यतमष्टममध्ययनम् । साम्प्रतं नवममारभ्यते । तत्राऽष्टमे बालपण्डितभेदाद्
द्विविधं वीर्यं प्रज्ञप्तम् । तत्र सावद्यकर्मणोऽनुष्ठानविषयकः प्रयत्नविशेषो बालवी-
र्यम्, धर्मं प्रति क्रियमाणः प्रयत्नः पण्डितवीर्यम् । इति नवमं धर्माध्ययनमाह-
'कयरे धम्मे' इत्यादि ।

मूलम्—कयरे धम्मे अक्खाए माहणेणं सईमया ।

अंजुं धम्मं जंहा तच्चं जिणाणं तं सुणेहं मे ॥१॥

छाया—कतरो धर्म आख्यातो माहनेन मतिमता ।

अंजुं धर्मं याथातथ्यं जिनानां तं शृणुत मे ॥१॥

॥ नौवां धर्माध्ययन ॥

आठवां अध्ययन पूर्ण हुआ, अब नवम अध्ययन आरम्भ किया जाता है । आठवें अध्ययन में बालवीर्य और पण्डितवीर्य के भेद से दो प्रकार का वीर्य कहा गया है । सावद्य कर्म के लिए किया जाने वाला प्रयत्न बालवीर्य और धर्मके लिए किया जानेवाला प्रयत्न पण्डितवीर्य कहा गया है । अत एव अब नौवां धर्म विषयक अध्ययन कहते हैं—
'कयरे धम्मे' इत्यादि ।

नवमा अध्ययननो प्रारंभ—

आठमું अध्ययन પુરું થયું હવે નવમા અધ્યયનનો પ્રારંભ કરવામાં આવે છે. આઠમા અધ્યયનમાં બાલવીર્ય અને પણ્ડિત વીર્યના ભેદથી બે પ્રકારનું વીર્ય કહેવામાં આવેલ છે, સાવધ કર્યા માટે કરવામાં આવેલ પ્રયત્ન બાલવીર્ય, અને ધર્મ માટે કરવામાં આવનાર પ્રયત્ન પણ્ડિતવીર્ય કહેવાય છે તેથી હવે નવમું ધર્મ સબંધી અધ્યયન કહેવામાં આવે છે 'કયરે ધમ્મે' ઇત્યાદિ

॥ श्री वीतरागाय नमः ॥

श्री जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर-पूज्यश्री घासीलालव्रतिविरचितया
समयार्थबोधिण्याख्यया व्याख्यया समलङ्कृतम्

॥ श्रीसूत्रकृताङ्गसूत्रम् ॥

(तृतीयो भागः)

॥ अथ नवमं धर्माध्ययनं प्रारभ्यते ॥

अतमष्टममध्ययनम् । साम्प्रतं नवममारभ्यते । तत्राऽष्टमे बालपण्डितभेदाद्
द्विविधं वीर्यं प्रज्ञप्तम् । तत्र सावयकर्मणोऽनुष्ठानविषयकः प्रयत्नविशेषो बालवी-
र्यम्, धर्मं प्रति क्रियमाणः प्रयत्नः पण्डितवीर्यम् । इति नवमं धर्माध्ययनमाह-
'कयरे धम्मं' इत्यादि ।

मूलम्—कयरे धम्मं अक्खाए माहणेणं मईमया ।

अंजुं धम्मं जंहा तच्चं जिणाणं तं सुणेहं मे ॥१॥

छाया—कतरो धर्म आख्यातो माहनेन मतिमदा ।

अंजुं धर्मं याथातथ्यं जिनानां तं शृणुत मे ॥१॥

॥ नौवां धर्माध्ययन ॥

आठवां अध्ययन पूर्ण हुआ, अब नवम अध्ययन आरम्भ किया जाता है । आठवें अध्ययन में बालवीर्य और पण्डितवीर्य के भेद से दो प्रकार का वीर्य कहा गया है । सावय कर्म के लिए किया जाने वाला प्रयत्न बालवीर्य और धर्मके लिए किया जानेवाला प्रयत्न पण्डितवीर्य कहा गया है । अत एव अब नौवां धर्म विषयक अध्ययन कहते हैं—
'कयरे धम्मं' इत्यादि ।

नवमा अध्ययननो प्रारंभ—

आठमं अध्ययन पुरं थयु डवे नवमा अध्ययननो प्रारंभ करवाभां आवे
छे. आठमा अध्ययनभां बालवीर्यं अने पण्डित वीर्यं ना लेख्थी जे प्रकारनुं
वीर्यं कहेवाभां आवेल छे, सावय किया भाटे करवाभां आवेल प्रयत्न बालवीर्य,
अने धर्म भाटे करवाभां आवनार प्रयत्न पण्डितवीर्य कहेवाय छे तेथी डवे
नवमं धर्म संबधी अध्ययन कहेवाभां आवे छे 'कयरे धम्मं' इत्यादि

અન્વયાર્થ:—(મર્દમયા) મતિમતા-ઉત્પન્નકેવલજ્ઞાનેન (માહણેણ) માહનેન-માહનમાહન इत्युपदेशदायिना भगवता महावीरेण (કચરે ધમ્મે અક્ષાણ) કતર:-કિંમૂતો ધર્મ:-દુર્ગતિગમનોદ્ધરણલક્ષણ:, આરુયાત:-પ્રતિપાદિત: (જિણાણં) જિનાનામ્-રાગદ્વેષજયિનામ્ (તં અંજુ ધમ્મં) તમ્ ઋજુ-માયાપપશ્ચરહિત્ત્વાત્સરલં ધર્મમ્ (જહાતચ્ચં) યાથાતથ્યં-યથાવસ્થિતમ્ (મે સુણેહ) મે-મમ કથયત: શૃણુત યુયમિતિ ॥૧॥

ટીકા—જમ્બૂસ્વામી સુધર્મસ્વામિનં પૃચ્છતિ-‘મર્દમયા’ મતિમતા-મનુતે અવગચ્છતિ કાલત્રયોપેતં જગત્ત્રયં યયા સા મતિ: કેવલજ્ઞાનારુપા, સા વિદ્યતે

શબ્દાર્થ—‘મર્દમયા-મતિમતા’ કેવલજ્ઞાન વાળે ‘માહણેણ-માહ-નેન’ જીવોં કો ન સારનેકા ઉપદેશ દેને વાળે ભગવાન્ મહાવીર સ્વામીને ‘કચરે ધમ્મે અક્ષાણ-કતર: ધર્મ આરુયાત:’ કૌનસા ધર્મ બતાયા હૈ ‘જિણાણં-જિનાનાં’ રાગદ્વેષ કો જીતને વાળે જિનદરોં કે ‘તં અંજુ ધમ્મં-તમ્ ઋજુ’ ધર્મમ્’ ઉસ સરલ ધર્મકો ‘જહાતચ્ચં-યાથાતથ્યમ્’ વથાર્થ રૂપસે ‘મે સુણેહ-મે શૃણુત’ મેરેસે સુનો ॥૧॥

અન્વયાર્થ—મતિમાન અર્થાત્ કેવલજ્ઞાની માહન-કિસી ખી પ્રાણીકો મત માર એસા ઉપદેશક ભગવાન્ મહાવીરને કિસ પ્રકાર કા ધર્મ કહા હૈ ? વીતરાગોં કે ઉસ માયા પ્રપંચ સે રહિત ધર્મકો યથાવસ્થિત રૂપસે મૈં કહતા હું તુમ લોગ સુનો ॥૧॥

ટીકાર્થ—જમ્બૂ સ્વામી સુધર્માસ્વામી સે પૂછતે હૈં-તીનોં કાલોં સે યુક્ત તીનોં લોકોંકે સ્વરૂપકો નિસકે દ્વારા જાને જાતે હૈં ઉસ કેવલજ્ઞાન

શબ્દાર્થ—‘મર્દમયા-મતિમતા’ કેવળ જ્ઞાનવાળા ‘માહણેણ-માહનેન’ એવેને ન મારવાને ઉપદેશ આપવા વાળા ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ ‘કચરે ધમ્મે અક્ષાણ-કતર: ધર્મ; આરુયાત.’ કયો ધર્મ બતાવેલ છે. ‘જિણાણં-જિનાનાં’ રાગદ્વેષને છૂટવાવાળા જીનવરોદ્ધારા ઉપદિષ્ટ ‘તં અંજુ ધમ્મં-તતં ઋજુ ધર્મમ્’ એ સરલ ધર્મને ‘જહાતચ્ચં-યાથાતથ્યં’ વથાર્થ રૂપથી ‘મે સુણેહ-મે શૃણુત’ મારી પાસેથી સાંભળો ॥૧॥

અન્વયાર્થ—બુદ્ધિમાન અર્થાત્ કેવળ જ્ઞાની માહન-કોઈ પણ પ્રાણીને ન મારો એ રીતના ઉપદેશક ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ કેવા પ્રકારના ધર્મને ઉપદેશ આપેલ છે ? વીતરાગોના તે માયા પ્રપંચથી રહિત ધર્મના સ્વરૂપને યથાવસ્થિત રૂપથી કહું છું તે તમે સાંભળો ॥૧॥

ટીકાર્થ—જમ્બૂ સ્વામી સુધર્મા સ્વામીને પૂછે છે, કે-ત્રણે કાળ વાળા ત્રણે લોકવું સ્વરૂપ જેનાથી બાણવામાં આવે, તે કેવળજ્ઞાનને મતિ કહેવાય છે,

યસ્ય સ મતિમાન તેન, ઉત્પન્નકેવલજ્ઞાનેન 'માહનેન' માહનેન-મા પ્રાણિનો વ્યાપાદય, इत्थं वाक्प्रवृत्तिः शिष्येषु यस्याऽसौ माहनः । माहन माहन एतादृश वाक्प्रयोक्ता भगवान् तीर्थकरो महावीरस्वामी तेन माहनेन उत्पन्नकेवलज्ञान-वता 'कयरे' कतरः 'धम्मे' धर्मः-दुर्गतिप्रसृतान् जन्तून् धारयति-शुभस्थाने धत्ते इति धर्मः 'अक्खाए' आख्यातः-प्रतिपादितः १, सुधर्मस्वामी प्राह-'जिणाणं' जिनानाम्-जयन्ति मोहनीयान्तरायाख्यान् घनघातिकर्मचतुष्टयरूपशत्रून् ये ते जिनास्तेषां जिनानां सम्बन्धि धर्मम् 'तं-धम्मं' तं धर्मम्, कथं भूतं धर्मं तत्राह-'अंजु' ऋजुं-मायाशल्यरहिततया सरलम्, 'जहातच्चं' याथातथ्यं-यथावस्थितम्, एतादृशं धर्मं मया केवलिसुवाच्छ्रुतं तथैव वदतो मे-मम-मत्सकाशात् यूयम् 'सुणेह' श्रुत, यथाऽन्यदीयशास्त्रकारै र्मायाप्रधानो धर्मः प्रतिपादितः न तथा

को मति कहते हैं। वह मति जिसे प्राप्त हो वह मतिमान् अर्थात् केवल ज्ञानी। किसी प्राणीका हनन मत करो' इस प्रकार का जो उपदेश करता है, वह माहन कहलाता है। भगवान् महावीर 'माहन' मा हन' अर्थात् मत मारो, किसी जीवको मत मारो, इस प्रकारका वचन प्रयोग करते थे, अतएव वे माहन कहे गये हैं। ऐसे मतिमान् माहनने किस प्रकार का धर्म कहा है? यह जम्बू स्वामी का प्रश्न है।

उत्तर में सुधर्मा स्वामी कहते हैं-चार घनघाति कर्मों रूप शत्रुओं को जीतने वाले जिनेन्द्रों के उक्त धर्मको, जो मायाशल्य से रहित होने के कारण सरल है, मैं-यथार्थ रूप से कहूँगा-जैसा मैंने केवलज्ञानी भगवान् महावीर से सुना है, वैसा ही मैं कहूँगा। वह सुझसे सुनो। अभि-

તે મતિ જેને પ્રાપ્ત થાય તે મતિમાન અર્થાત્ કેવળ જ્ઞાની કહેવાય છે. કોઈ પણ પ્રાણીનું હનન (હિંસા) ન કરે' આ પ્રકારનો જેઓ ઉપદેશ આપે છે, તેઓ માહન કહેવાય છે, ભગવાન મહાવીર સ્વામી 'માહન' 'માહન' અર્થાત્ કોઈ પણ પ્રાણીને ન મારે ન મારે આવા પ્રકારનો વચન પ્રયોગ કરતા હતા તેથી તેઓને 'માહન કહેવામા આવે છે એવા મતિ શાળી 'માહને' કેવા પ્રકારનો ઉપદેશ-ધર્મ કહ્યો છે? આ પ્રશ્નને જમ્બૂ સ્વામીનો પ્રશ્ન છે.

આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં સુધર્મા સ્વામી જમ્બૂ સ્વામીને કહે છે કે-ચાર પ્રકારના ઘનઘાતિ કર્મો રૂપ શત્રુઓને છતવાવાળા છત્રેન્દ્ર દેવોના તે ધર્મને કે જે માયાશ્લી શલ્ય વિનાનો, હોવાના કારણથી સરળ છે તે હું યથાર્થ રૂપે કહીશ. તે તમો મારી પાસે સાંભળો. મેં જે પ્રશ્નને કેવલી ભગવન્ મહાવીર સ્વામી પાસેથી સાંભળેલ છે, એજ પ્રશ્નને હું તમોને કહીશ. કહેવાનો હેતુ

ભગવતાઽકૃત્રિમમિત્રેણ ધર્મઃ પ્રતિપાદિતઃ, સર્વેષ્વયં જિનોદિતો ધર્મઃ શ્રેષ્ઠઃ ।
તદુક્તમ્—‘પ્રધાનં સર્વધર્માણાં જૈનં જયતિ શાસનમ્’ હિતિ ।

જમ્બૂસ્વામિના—ગુરો ! ભગવતા તીર્થકરેણ કીદૃશો ધર્મઃ કથિતો યદ્વિપયક-
પ્રયત્નઃ પણ્ડિતવીર્યં હિતિ ભગવતા પ્રતિપાદિત હિતિ પરિપૃષ્ઠઃ પ્રાહ—સુધર્માસ્વામી
મોઃ મોઃ ! અતિસરલં માયાવિરહિતં તીર્થકરો ધર્મં પ્રોવાચ, તપ્તહં પ્રોઙ્ગિતકૈતવં
ભવદ્વચઃ પ્રતિપાદયામિ શ્રુત્વાઽવધારયત તદનુકૂલંવાઽઽચરણં ચરતિતિ ભાવાર્થઃ ॥૧॥

પ્રાયઃ યહ હૈ કિ દૂસરેં શાસ્ત્રકારોં ને જિસ પ્રકારકા માયા પ્રધાન ધર્મ
કહા હૈ, સહજ હિતકર તીર્થકર ભગવાન્ ને વૈસા નહીં કહા । જિન
પ્રણીત ધર્મ સમી ધર્મોં મેં શ્રેષ્ઠ હૈ । કહા હૈ—‘પ્રધાનં સર્વ ધર્માણાં જૈનં
જયતિ શાસનમ્’ હિતિ ।’

‘સમસ્ત ધર્મોં’ મેં પ્રધાન જિન ધર્મ જય શાલી હૈ ।’ ક્યોંકિ વહ
ધર્મ સબ જીવોં કી દયા કરો એસા ઉપદેશ દેને વાલા હૈ ।

ભાવ યહ હૈ—જમ્બૂ સ્વામીને પૂછા કિ ગુરુદેવ ભગવાન્ તીર્થકર ને
કિસ પ્રકાર કા ધર્મ કહા હૈ, જિસકે નિમિત્ત ક્રિયા જાને વાલા પ્રયત્ન
પણ્ડિતવીર્ય કહલાતા હૈ ? હસ પ્રકાર પ્રશ્ન કરને પર સુધર્મા સ્વામીને
ઉત્તર દિયા હે શિષ્ય । તીર્થકરને અત્યન્ત સરલ નિષ્કપટ સર્વ જીવ
રક્ષક ધર્મ કહા હૈ । મેં વહ ધર્મ તુમ્હેં કહતા હૂં । ઉસે સુનો, સમજો
ઔર ઉસી કે અનુકૂલ આચરણ કરો ॥૧॥

એ છે કે—અન્ય શાસ્ત્રકારેએ જે રીતનો માયા પ્રધાન ધર્મ કહેલ છે. તે
પ્રમાણે સહજ હિતકર તીર્થકર ભગવાને કહેલ નથી. જીન પ્રણીત ધર્મ દરેક
ધર્મો કરતાં ઉત્તમ છે. કહ્યું પણ છે કે—‘પ્રધાન સર્વધર્માણાં જૈન જયતિ શાસ-
નમ્’ હિતિ સઘળા ધર્મોમાં શ્રેષ્ઠ જીન ધર્મ જયશાલી છે. કેમકે તે ધર્મમાં
સઘળા જીવોની દયા કરે. એ પ્રમાણે ઉપદેશ આપેલ છે.

ભાવ એ છે કે—જમ્બૂ સ્વામીએ પૂછ્યું કે હે ગુરુદેવ ભગવાન તીર્થકરે
કેવા પ્રકારના ધર્મનો ઉપદેશ આપેલ છે ? જે માટે કરવામાં આવેલ પ્રયત્ન
પણ્ડિતવીર્ય કહેવાય છે, આ રીતે પ્રશ્ન કરવામાં આવતાં સુધર્મા—સ્વામીએ
ઉત્તર આપ્યો કે હે શિષ્ય ! ભગવાન તીર્થકરે અત્યંત સરળ નિષ્કપટ,
સર્વ જીવોની રક્ષા કરવા વાળા ધર્મનો ઉપદેશ આપેલ છે, તે ધર્મ હું
તમોને કહું છું તે તમો સાંભળો, સમજો, અને તેમાં કહ્યા પ્રમાણે આચ-
રણ કરો. ॥૧॥

મૂલમ્—માહુના સ્વત્તિયા વેસ્સા ચંડાલા અદુ વોક્કસા ।

એસિયા વેસિયા સુદા જે ય આરંભણિસ્સિયા ॥૨॥

છાયા—બ્રાહ્મણાઃ ક્ષત્રિયા વૈશ્યા શ્રાવણાલા અથ વોક્કસાઃ ।

એષિકા વૈ શેકાઃ શૂદ્રા યે ચારમ્મ નિઃશ્રિતાઃ ॥૨॥

અન્વયાર્થઃ—(માહુના સ્વત્તિયા વેસ્સા) બ્રાહ્મણાઃ ક્ષત્રિયા વૈશ્યાઃ (ચંડાલાં અદુ વોક્કસા) ચાવ્ણાલા અથ વોક્કસાઃ—પ્રવાન્તરજાતીયાઃ (એસિયા વેસિયા સુદા) એષિકાઃ, એષિતું શીલં યેષાં તે મૃગલુબ્ધકાઃ હસ્તિતાપસાથ વૈશિકાઃ—અન્યવેષ-ધારિણઃ તથા શૂદ્રાઃ તન્તુવાયાદયઃ (જે ય આરંભણિસ્સિયા) યે ચારમ્મનિઃશ્રિતાઃ યન્ત્રપીડનાદિભિરાજીવિકાકારિણઃ ॥૨॥

‘માહુના સ્વત્તિયા વેસ્સા’ ઇત્યાદિ ।

શબ્દાર્થ—‘માહુના સ્વત્તિયા વેસ્સા-બ્રાહ્મણાઃ ક્ષત્રિયાઃ વૈશ્યાઃ’ બ્રાહ્મણ ક્ષત્રિય ઔર વૈશ્ય ‘ચંડાલા અદુ વોક્કસા-ચાવ્ણાલાઃ અથ વોક્કસાઃ’ ચાવ્ણાલ ઔર વોક્કસ ‘એસિયા વેસિયા સુદા-એષિકાઃ વૈશિકાઃ શૂદ્રાઃ’ એષિક વૈશિક ઔર શૂદ્ર ‘જે ય આરંભ નિસ્સિયા-યે ચારંમનિઃશ્રિતાઃ’ ઔર જો આરમ્મ ને આસક્ત રહને વાલે પ્રાણી હૈ વે દુઃસ્વરૂપ આઠ પ્રકાર કે કર્મોં કો છોડને વાલે નહીં હૈ ॥૨।

અન્વયાર્થ—બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય, ચાવ્ણાલ અથવા વુક્કસ (અવાન્તર જાતીય) એષિક (શિકારી ઔર હસ્તિતાપસ) વૈશિક (વેશ ધારણ કરને વાલા) ઔર શૂદ્ર તથા અન્ય જો બી આરંભ કરને વાલે હૈં (વે સવ વૈર-વઢાને વાલે હૈં) ॥૨॥

‘માહુના સ્વત્તિયા વેસ્સા’ ઇત્યાદિ

શબ્દાર્થ—‘માહુના સ્વત્તિયા વેસ્સા-બ્રાહ્મણાઃ ક્ષત્રિયાઃ વૈશ્યાઃ’ બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય અને વૈશ્ય ‘ચંડાલા-અદુ વોક્કસાઃ’ ચાંડાલ અને વોક્કસ ‘એસિયા વેસિયા સુદાઃ—એષિકાઃ વૈશિકા શૂદ્રા’ એષિક વૈશિક અને શૂદ્ર ‘જે ય આરંભણિસ્સિયા-યેચારંમનિઃશ્રિતાઃ’ અને જે આરભણાં આસ્ક્ત રહેવાવાળા પ્રાણિયો છે, તેઓ દુઃસ્વરૂપ આઠ પ્રકારના કર્મોંને છોડવાવાળા નથી ॥૨॥

અન્વયાર્થ—બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય, ચાંડાલ અથવા વુક્કસ (અવાંતરજાતી-વાળા) એષિક (શિકારી અને હસ્તિતાપસ) વૈશિક (વેશ ધારણ કરવાવાળા) અને શૂદ્ર તથા અન્ય જે કોઈ આરંભ કરવા વાળા હોય (તેઓ બધા જ વેર વધારનારાઓ છે ॥૨॥

ટીકા—અન્વયવ્યતિરેકાભ્યાં પ્રતિપાદ્યમાનઃ પદાર્થઃ સુગમતયા જ્ઞાયતે, અતો ધર્મપ્રતિપક્ષીભૂતોઽધર્મઃ, તદાશ્રિતાન્ તાવત્ પ્રતિપાદયતિ—‘માહ્ણા’ બ્રાહ્મણાઃ વેદપાઠિનઃ, ‘સ્વત્તિયા’ ક્ષત્રિયાઃ—રાજાનઃ, ‘વેસ્સા’ વૈશ્યાઃ—વ્યાપારિણઃ, તથા—‘ચંડાલા’ ચાણ્ડાલાઃ—મસિદ્ધાઃ ‘અદુ’ અથ ‘વોક્કસા’ વોક્કસાઃ—નિષાદેન અંબઘ્યાં જાતાઃ જાતિવિશેષાઃ । ‘એસિયા’ એપિકા—એપિતું ગીલં યેષાં તે એપિકાઃ—વનાઢવનં ભ્રમન્તો મૃગયાધિરતાઃ, કન્દમૂલાદિમક્ષકાઃ તાપસાશ્ચ ‘વેસિયા’ વૈશિકાઃ, વેષં નિર્માયાઽન્યદીપં સ્વાત્મનિ જીવિકાયાઃ કારકાઃ । કલામિજીવિન ઇતિ યાવત્ । તથા—‘શૂદ્રા’ શૂદ્રાઃ—તન્તુવાયાદયઃ, કિં બહુનાઽમુના પરિગણિતેન ‘જેંય’ યે ચ ‘આરંભણિસ્સિયા’ આરંભનિઃસૃતાઃ—યન્ત્રપીડનનિર્લાઞ્છનકર્માજ્ઞારદાહા-

ટીકાર્થ—વસ્તુકા પ્રતિપાદન યદિ અન્વય વ્યતિરેક રૂપ સે અર્થાત્ વિધિ ઔર નિષેધ રૂપ સે ક્રિયા જાઘ તો ઉસકો સમજના સરલ હો જાતા હૈ । અત એવ ધર્મ કા પ્રતિપાદન કરતે હૈ । બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય, ચાણ્ડાલ, વોક્કસ (નિષાદ પુરુષ ઔર અંબઘા સ્ત્રી સે ઉત્પન્ન સન્તાન) એપિક અર્થાત્ એક વન સે દૂસરે વન મેં ભટકકર શિકાર કરનેવાલે યા કન્દમૂલ આદિ મક્ષણ કરને વાલે તાપસ વૈશિક દૂસરેકા વેષ ધારણ કરકે જીવિકા કરને વાલે અર્થાત્ કલાજીવી શૂદ્ર વનકર આદિ, તથા इनके अतिरिक्त जो भी पुरुष यंत्रपीडन कोलहू वगैरह चलाने घोड़े बैल आदि को खस्सी करने, अंगार दाह आदि घोर आरंभ की क्रियाओंमें लगे हैं और जीवोंकी उपसर्दन (विराधना) करते हैं, इन सभी

ટીકાર્થ—વસ્તુનું પ્રતિપાદન જોકે અન્વય અને વ્યતિરેકરૂપે અર્થાત્ વિધિ અને નિષેધ રૂપે કરવામાં આવે તો તે સમજવું સરલ થઈ જાય છે. તેથી જ ધર્મનું પ્રતિપાદન કરવાના ઉદ્દેશથી પહેલાં અધર્મનું પ્રતિપાદન કરવામાં આવે છે.

બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય, ચાંડાલ બ્રોક્કસ (નિષાદ પુરુષ અને અંબઘા સ્ત્રીથી પેદા થયેલ સંતાતિ) એશિક એક વનથી બીજા વનમાં ભટકીને શિકાર કરવા વાળા અથવા કંઈ, મૂળ વિગેરેનો આહાર કરવાવાળા તાપસો, વૈશિક—બીજાઓનો વેષ ધારણ કરીને આશ્રવિકા મેળવનારાઓ અર્થાત્ કળથી આશ્રવિકા મેળવનારાઓ. શૂદ્ર અર્થાત્ કપડાવણીને ગુજરાન કરનારાઓ. આશિવાય પણ જે કોઈ પણ પુરુષ યંત્ર પીડન એટલે કે કોલૂ વિગેરે ચલાવવા, ઘોડા, બળદ વિગેરેને ખસ્તી કરવા, અંગર દાહ વિગેરે ઘોર આરંભની ક્રિયાઓમાં પ્રવૃત્તિ કરી રહ્યા હોય છે, તથા એવાનું ઉપસર્દન (વિરાધના—હિંસા) કરે

દિશિઃ ક્રિયાદિશેષૈર્જીવોપસર્દકારિણઃ एतेषां सर्वेषामेव जीवविराधकानां वैरमेव प्रवर्धते इति उत्तरसूत्र क्रिया ॥૨॥

મૂલમ્—પરિગ્રહનિવિટ્ટાણં વૈરં તેસિં પવઢુઈ.

આરંભસંભિયા કામા ન તે દુઃખવિમોચના ॥૩॥

છાયા—પરિગ્રહનિવિટ્ટાણં વૈરં તેષાં પ્રવર્દ્ધતે.

આરંભસંભૃતાઃ કામા ન તે દુઃખવિમોચનાઃ ॥૩॥

અન્વયાર્થઃ—(પરિગ્રહનિવિટ્ટાણં તેસિં વૈરં પવઢુઈ) પરિગ્રહનિવિટ્ટાણં તેષાં વૈરં પ્રવર્દ્ધતે, પરિગ્રહો ધનધાન્યાદિષુ મમત્વમ્, તત્ર નિવિટ્ટાણામધ્યુપપન્નાનાં વૈરં શત્રુમાત્રઃ પાપં વા પ્રવર્દ્ધતે—વૃદ્ધિષ્ટપયાતિ. (આરંભસંભિયા કામા) આરંભસંભૃતાઃ કામાઃ—કામિનઃ—વિષયલોલુપાસ્તે આરંભૈઃ સમ્યગ્મૃતાઃ—આરંભપુષ્ટાઃ इत्थं-

હિંસકો કે વૈરકી વૃદ્ધિ હોતી હૈ. વૈરકી વૃદ્ધિ હોતી હૈ, હસકા સંબંધ અગલે સૂત્ર કે સાથ હૈ ॥૨॥

‘પરિગ્રહનિવિટ્ટાણં’ इत्यादि.

શબ્દાર્થ—‘પરિગ્રહનિવિટ્ટાણં તેસિં વૈરં પવઢુઈ-પરિગ્રહનિવિટ્ટાણં તેષાં વૈરં પ્રવર્દ્ધતે’ પરિગ્રહમેં આસક્ત રહનેવાલે હન પ્રાણિયોકા દૂસરે પ્રાણિયોં કે સાથ વૈર બઢતા હૈ ‘આરંભસંભિયા કામા-આરંભસંભૃતાઃ કામાઃ’ વે વિષયલોલુપ જીવ આરંભસે અરે હુઈ હૈ ‘તે ન દુઃખવિમોચના-તે ન દુઃખવિમોચનાઃ’ અતઃ વે દુઃખરૂપ આઠ પ્રકાર કે કર્મોં કો છોડને વાલે નહીં હૈ ॥૩॥

અન્વયાર્થ—જો પરિગ્રહ મેં આસક્ત હૈ, ઉનકે વૈર કી વૃદ્ધિ હી

છે. આ બધા હિંસા કરનારાઓના વેરની વૃદ્ધિ થતી રહે છે. વેરની વૃદ્ધિ થાય છે, આ કથનનો સંબંધ આગલા સૂત્ર સાથે છે ॥૨॥

‘પરિગ્રહનિવિટ્ટાણં’ इत्यादि

શબ્દાર્થ—પરિગ્રહનિવિટ્ટાણં તેસિં વૈરં પવઢુઈ-પરિગ્રહનિવિટ્ટાણં તેષાં વૈરં પ્રવર્દ્ધતે’ પરિગ્રહમાં આસક્ત રહેવાવાળા આ પ્રાણિયોનું અન્ય પ્રાણિયો સાથે વેર વધે છે ‘આરંભસંભિયા કામા-આરંભસંભૃતાઃ કામાઃ’ તે વિષય લોલુપ હોવો આરંભથી ભરેલા છે ‘તે ન દુઃખવિમોચના’-તે ન દુઃખવિમોચના’ તેથી તેઓ હુબરૂપ આઠ પ્રકારના કર્મોથી છોડાવવાવાળા નથી ॥૩॥

અન્વયાર્થ—જેઓ પરિગ્રહમાં આસક્ત હોય છે, તેઓના વેરનો વધારો

મૃતાઃ (તે ન દુઃખવિમોચના, તે ન દુઃખવિમોચકાઃ દુઃખમન્ટવિધં કર્મ તસ્ય વિમોચકા ન ભવન્તિ ઇતિ ॥૩॥

ટીકા—કિંચ-‘પરિગ્રહનિવિઘ્નાનં’ પરિગ્રહનિવિઘ્નાનામ્-પરિ-સમન્તાદ્
ગૃહ્યન્તે ઇતિ પરિગ્રહાઃ-દ્વિપદચતુષ્પદધનધાન્યહિરણ્યસુવર્ણાદયસ્તેષુ નિવિઘ્નાના-
માસક્તાનામ્ ‘તેસિ’ તેષાં-પરિગ્રહસ્તાનામ્-વૃદ્ધિમાયમુપગતાનામ્ ‘વેરં’ વૈરમ્-
પારસ્પરિકવૃદ્ધિષ્ણુ શત્રુતા, વૈરપરસ્પરા વૃદ્ધિતે ઇતિ, ‘આરંભસંધિયા કાયા’ આરંભ-
સંમૃતાઃ કામાઃ, યતો જનૈરારંભા ઉત્પાદિતાઃ પૂર્વં ક્રિયયા પશ્ચાદનુકૂલૈઃ પ્રતિ-
પાલ્ય વિવૃદ્ધિ નીતાઃ યે કામા સ્તે-આરંભસંમૃતાઃ કામાઃ, આરંભકારિણઃ
કામિનસ્તે ‘ન દુઃખવિમોચના’ ન દુઃખવિમોચકાઃ, દુઃખમન્ટવિધં કર્મ તદ્વિમો-
ચકાઃ-બન્ધનાદાત્માનં મોચયિતું સમર્થા નૈવ ભવન્તિ ॥૩॥

હોતી છે. વિષયલોભુપ જન જો આરંભ કરકે પુષ્ટ હુણ હૈં, બે દુઃખકે
અર્થાત્ આઠ પ્રકાર કે કર્મકે વિમોચક નહીં હો સકતે ॥૩॥

ટીકાર્થ—દ્વિપદ ચતુષ્પદ ધન ધાન્ય હિરણ્ય સ્વર્ણ આદિ પરિગ્રહ મેં
જો આસક્ત હૈં, ઉનકે વૈર કી વૃદ્ધિ હોતી છે. જૈસે ઘી ડાલને સે અગ્નિ
કી જ્વાલાઈ બઢતી હૈં, ઉસી પ્રકાર પરિગ્રહી જનોં કા અન્ય પ્રાણિયોંકે
સાથ વૈર બઢતા હૈં.

પહેલે લોગોંને આરંભ ઉત્પન્ન કિયે, બાદ મેં પ્રતિપાલન કરકે ઉનકી
વૃદ્ધિ કી. એસે આરંભ સંમૃત કામભોગ ઉન જીવોં કો દુઃખકે બન્ધન
સે કર્મોં સે છુડા નહીં સકતે ॥૩॥

થાય છે. વિષયમાં લોભુપજન જે આરંભ કરીને પુષ્ટ થાય છે, તેઓ દુઃખના
અર્થાત્ આઠ પ્રકારના કર્મને છોડનારા થઈ શકતા નથી. ॥૩॥

ટીકાર્થ—દ્વિપદ કહેતાં જે પગવાળા પ્રાણિયો ચતુષ્પદ એટલે ચાર પગ
વાળા પ્રાણિયો ધન, ધાન્ય (અનાજ) હિરણ્ય (સોનું) સ્વર્ણ ચાંદી વિગેરેના
પરિગ્રહમાં જેઓ આસક્ત હોય છે. તેઓના વેરનો વધારો થતો રહે છે.
જેમ ઘી નાખવાથી અગ્નિની જ્વાલા વધે છે, એજ પ્રમાણે પરિગ્રહવાળા જનોને
પ્રીત પ્રાણિયો સાથે વેર વધે છે.

પહેલાં લોકોએ આરંભ ઉત્પન્ન કર્યો, તે પછી પ્રતિપાલન કરીને તેનો
વધારો કર્યો, આવા આરંભથી વધેલા કામભોગ તે જીવોના દુઃખના બન્ધનથી
કર્મથી છોડાવી શકતા નથી. ॥૩॥

मूलम्—आघायकिञ्च माहेउं नाईओ विसएसिणो ।

अन्ने हरंति तं वित्तं कम्मि कम्महिं किञ्चती ॥४॥

छाया—आघातकृत्यमाधातुं ज्ञातयो विषयैषिणः ।

अन्ने हरन्ति तद्वित्तं कर्मा कर्मभिः कृत्यते ॥४॥

अन्वयार्थः—(विसएसिणो नाईओ) विषयैषिणः—सांसारिकसुखमिच्छन्तो ज्ञातयः पुत्रकलत्रादयः (आघायकिञ्चमाहेउं) आघातकृत्यमाधातुम्—मरणकृत्यमाधाय—कृत्वा (तं वित्तं हरन्ति) तद्वित्तम्—तदीयमर्जितं धनं हरन्ति—अपहरन्ति—स्वीकुर्वन्ति (कम्मि कम्महिं किञ्चती) कर्मा—कर्मवान् साध्यानुष्ठानवान् पापी, कर्मभिः स्वकृतैः कृत्यते—पीड्यते इति ॥४॥

‘आघाय किञ्चमाहेउं’ इत्यादि ।

शब्दार्थ—‘विसएसिणो नाईओ—विषयैषिणः ज्ञातयः’ सांसारिक सुखकी इच्छा करने वाले ज्ञातिवर्ग ‘आघायकिञ्चमाहेउं—आघात कृत्यमाधातुं’ दाहसंस्कार आदि करके ‘तं वित्तं हरन्ति—तद्वित्तं हरन्ति’ मरे हुए प्राणी के द्रव्यको ले लेते हैं ‘कम्मि कम्महिं किञ्चती—कर्मा कर्मभिः कृत्यते’ परन्तु उस द्रव्य को प्राप्त करने के लिये पाप कर्म किया हुआ वह पुरुष अकेला अपने किये कर्मका फल जो दुःखरूप है उसे भोगता है ॥४॥

अन्वयार्थ—विषयों के अभिलाषी अर्थात् सांसारिक सुख के इच्छुक ज्ञातिजन-पुत्र कलत्र आदि मरणकृत्य करके उसके (आरंभ

‘आघाय किञ्चमाहेउं’ इत्यादि

शब्दार्थ—‘विसएसिणो नाईओ—विषयैषिणः ज्ञातयः’ सांसारिक सुखकी इच्छा करवावाणा ज्ञातिवर्ग ‘आघायकिञ्चमाहेउं—आघातकृत्यमाधातुं’ दाहसंस्कार विगेरे करीने ‘तं वित्तं हरन्ति—तद्वित्तं हरन्ति’ मरेला प्राणीना धनने लई ले छे ‘कम्मि कम्महिं किञ्चती—कर्मा कर्मभिः कृत्यते’ परन्तु ते धनने प्राप्त करवा भाटे पापकर्म करेव ते पुरुष पोते करेव कर्मनुं इव के जे दुःखइय छे तेने ओकरो जे लोगवे छे ॥४॥

अन्वयार्थ—विषयोंना अभिलाषी अर्थात् सांसारिक सुखकी इच्छा राखना-राखी ज्ञातिजन पुत्र, कलत्र, (स्त्री) विगेरेनुं मरेलात्तर किया करीने (आरंभ

ટીકા—‘નાઈઓ’ જ્ઞાતયઃ—માતૃપિતૃ પુત્રકલત્રાયઃ ‘વિસદ્સિનો’ વિષયૈ-
 ષિણઃ—શબ્દાદિવિષયાન્વેષકાઃ—વૈષયિકસુખમિચ્છન્ત્ત્વમ્મિત્યર્થઃ, ‘આઘાત કિચ્ચમા-
 હેઉં’ આઘાતકૃત્યમાધાતુમ્, આઘાતમ્—મરણં તસ્ય કૃત્યં મૃતકમુદ્દિશ્ય શ્રાદ્ધપિન્ડ-
 દાનાદિકમેવ કર્તુમ્ ‘તં વિત્તં’ તસ્ય મૃતપુરુષસ્ય વિત્તં—દ્વિપદચતુષ્પદધનધાન્યહિર-
 ણ્યાદિ, યચ્ચાઽતીન્દુઃસ્વેન જીવદ્વિઃ સદ્ધિરર્જિતં તત્ ‘અન્ને’ અન્ન્યે જીવન્તઃ
 સંસારિણો હરન્તિ—સ્વાધાનં કુર્વન્તિ, ત્વાઽઽપત્તેન્નાઽનાયાસશ્ચબ્દેન તેન ધનસમુ-
 દાયેન સુખયન્ત્યાઽઽત્માનમ્ । તદ્દક્ષં યુક્તિવાદિના—

‘તતસ્તેનાઽર્જિતૈર્દ્રવ્યૈર્દારૈશ્ચ પરિરક્ષિતૈઃ ।

ક્રીડન્ત્યન્યે નરા રાજન્ । હૃષ્ટા શ્તુષ્ટા હ્યલંકૃતાઃ’ ॥૧॥ઈતિ॥

પાપ કર્તાકે) અર્જિત ધનના અપહરણ કર લેતે હૈં ઓર આરંભ કરને
 વાલા પાપી અપને કિયે કર્મો સે પીડિત હોતા હૈ । ૪॥

ટીકાર્થ—શબ્દ આદિ વિષયોં કે અન્વેષક માતા, પિતા, પુત્ર, કલત્ર
 આદિ આઘાત કૃત્ય અર્થાત્ મૃતક કે નિમિત્ત કિયે જાને વાલે અનેક
 પ્રકાર કે લોકાચાર કરકે, ઉસ મૃતક કે દ્વિપદ, ચતુષ્પદ, ધન, ધાન્ય,
 હિરણ્ય આદિ વિત્ત કો, જિસે ઉસને જીવિત અવસ્થા મેં, અત્યન્ત દુઃખ
 ઊઠા કર ઉપાર્જિત કિયા થા વહ દ્રવ્ય અન્ય ગ્રહણ કર લેતે હૈં । વે અના-
 યાસ પ્રાપ્ત હુઅ ઉસ ધન સે સુખના ઉપભોગ કરતે હૈં । નીતિકાર ને
 કહા હૈ —‘તતસ્તેનાઽર્જિતૈર્દ્રવ્યૈ’ इत्यादि ।

મનુષ્ય જવ મર જાતા હૈ તો ઉસકે દ્વારા ઉપાર્જિત દ્રવ્ય સે, તથા
 દારાઓં સે દૂસરે પુરુષ ક્રીડા કરતે હૈં । હે રાજન્ ! વે હૃષ્ટ, શ્તુષ્ટ ઓર
 અલંકૃત હોતે હૈ ॥૧॥

પાપ કરનારના) મેળવેલ ધનનું અપહરણ કરીલે છે, અને આરંભ કરવાવાળો
 પાપી પોતે કરેલા કર્મથી દુઃખી બને છે ॥૪॥

ટીકાર્થ—શબ્દ વિગેરે વિષયોનું અન્વેષણ કરનારા માતા, પિતા, પુત્ર, કલત્ર
 વિગેરેના આઘાત કૃત્ય અર્થાત્ મરનારને નિમિત્તે કરવામાં આવનારા અનેક
 પ્રકારના લોકાચાર કરીને, તે મરનારના દ્વિપદ, બે પગવાળા પ્રાણીયોને; ચતુષ્પદ
 ચાર પગવાળા જીવોને, ધન, ધાન્ય, હિરણ્ય, વિગેરેને દ્રવ્યને કે જે મેળવવા
 મરનારે જીવિત અવસ્થામાં અત્યંત દુઃખ ઉઠાવીને મેળવ્યું હોય છે, તે દ્રવ્ય
 ગ્રહણ કરી લે છે, તથા અનાયાસ એટલે કે વિના પ્રયાસે મળેલા તે ધનથી તેઓ
 સુખને ઉપભોગ કરે છે નીતિકારે કહ્યું છે કે—‘તતસ્તેનાઽર્જિતૈર્દ્રવ્યૈઃ’ इत्यादि
 મનુષ્ય જ્યારે મરી જાય છે, ત્યારે તેણે મેળવેલ દ્રવ્યથી તથા સ્ત્રી વિગે-
 રેથી ખીજા પુરુષો ક્રીડા કરે છે હે રાજા તેઓ હૃષ્ટ પુષ્ટ અને અલંકૃત
 થાય છે, ॥૧॥

‘કર્મી’ કર્મી—સ તુ દ્રવ્યોપાર્જનકર્તા વિવિધ સાવચકર્મવાન્ પાપી ‘કર્મેર્હિ’ કર્મભિઃ સ્વકૃતદુષ્કૃતૈઃ સંસારમહોદઘૌ ‘કિંચતી’ કૃત્યતે—પીડયતે ઇતિ । ધને લોભલુબ્ધા જ્ઞાતિગણાઃ મૃતસ્ય દાહાદયૌર્ધ્વદેહિકકર્મકલાપં સંપાદ્ય સંપાદ્યન્ત્યાત્મવાન્નિહતમ્, અપહરન્તિ ચ સર્વં તદીયં ધનધાન્યાદિ, પરન્તુ મૃતકો પાપકર્મણા સશ્ચિતસ્વકૃતદુષ્કૃતસ્ય ફલધૂતં નરકનિર્ગોદાદિદુઃખં સ્વયમનુભવતિ, ન તે તદ્વનગ્રાહિણ ઇતિ ભાવઃ ॥૪॥

મૂલમ્—માયા પિયા પંહુસા માયા મંજા પુંતા ચ ઓરસાં ।

નાલં તે તૈવ તાણાય લુપ્પંતસ્સ સકમ્મુણા ॥૫॥

છાયા—માતા પિતા સ્ત્રુપા ભ્રાતા માર્યા પુત્રા શ્રૌરસાઃ ।

નાલં તે તવ ત્રાણાય લુપ્પમાનસ્ય સ્વકર્મણા ॥૫॥

और द्रव्यका उपार्जन करने वाला और उसके लिए विविध प्रकार के सावध कर्म करने वाला वह पापी अपने किये पापों के फल स्वरूप संसार सागर में पीड़ा पाता है ।

તાત્પર્ય यह है कि धन के लोभी ज्ञातिजन मृतकका दाहकर्म आदि करके उसके सारे धनको ग्रहण कर लेते हैं, परन्तु पापकृत्य करके धनोपार्जन करने वाला वह मृतक जन अपने कृत्यों का फल भोगनेके लिए नरक निर्गोद आदि में जाता है और वहां दुःख भोगता है ॥४॥

‘माया पिया’ इत्यादि ।

शब्दार्थ—‘सकम्मुणा स्वकर्मणा’ अपने पाप कर्मसे ‘लुप्पंतस्स-लुप्पमानस्य’ संसारमें पीड़ित होते हुए ‘तव-तव’ तुम्हारे ‘ताणाय-

અને દ્રવ્યને પ્રાપ્ત કરવાવાળા અને તે માટે અનેક પ્રકારના સાવધ કર્મ કરનારા તે પાપી પોતે કરેલા પાપોના ફલ રૂપ સંસાર સાગરમાં ડુબી થાય છે.

કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે-ધનના લોભી જ્ઞાતિ જન મરેલાના દાહ કર્મ વિગેરે કરીને તેનું બધું જ ધન પોતે ગ્રહણ કરી લે છે, પરંતુ પાપ કર્મ કરીને ધન કમાવાવાળો તે મરનાર પુરૂષ પોતે કરેલા કર્મનું ફળ ભોગવવા માટે નરક નિર્ગોદ વિગેરેમાં જાય છે અને ત્યાં દુઃખ ભોગવે છે. ॥૪॥

‘માયા પિયા’ ઇત્યાદિ

શબ્દાર્થ—‘સકમ્મુણા-સ્વ કર્મણા’ પોતાના પાપ કર્મથી લુપ્પવસ્સ-લુપ્પમાનસ્ય’ સંસારમાં પીડા પામતા થક. ‘તવ-તવ’ તમરા ‘તાણાય-ત્રાણાય’ રક્ષા કરવા

अन्वयार्थः—(सकम्मुणा) स्वकर्मणा-स्वकृतेन प्राणातिपातादिपापकर्मणा (लुप्यंतस्स) लुप्यमानस्य नरवादिकगतौ गच्छतः (तव) तव (ताणाय) त्राणाय-रक्षणाय (माया पिया ण्हुसा माया भज्जा पुत्ता य ओरसा) माता पिता स्नुषा-पुत्रवधूः भ्राता भार्या औरसाः—स्वनिष्पादिताः पुत्राश्च ते नालं-न समर्थो भवन्ति, इति ॥५॥

टीका—‘सकम्मुणा’ स्वकर्मणा-स्वेनैव समुपार्जितप्राणातिपातादिकर्मणा संसारसागरे ‘लुप्यंतस्स’ लुप्यमानस्य विविधयोनिषु पीडामनुभवतः ‘तव’ तव तादृशदुःखेभ्यः ‘ताणाय’ त्राणाय-रक्षणार्थम् ‘माया’ माता-जननी ‘पिया’ पिता-जनकः ‘ण्हुसा’ स्नुषा-पुत्रस्य पत्नी ‘माया’ भ्राता-समानोदरसज्जातः ‘भज्जा’ भार्या ‘पुत्ता’ पुत्राः—औरसातिरिक्ताः एकादशसंख्यया संख्यातानां

त्राणाय’ रक्षा करने के लिये ‘माया पिया ण्हुसा माया’-माता पिता स्नुषा भार्या’ माता पिता स्नुषा पुत्रवधू भ्राता एवं ‘भज्जा पुत्ता य ओरसा’-भार्या :पुत्राश्च औरसाः’ भाई और अपने पुत्र कोई भी समर्थ नहीं होते हैं ॥५॥

अन्वयार्थ—प्राणातिपात आदि द्वारा जनित अपने पापकर्मों से नरकगति आदि में जाते हुए तुझे बचाने के लिए माता, पिता, पुत्रवधू, पत्नी औरस पुत्र आदि कोई भी समर्थ नहीं हो सकते ॥५॥

टीकार्थ—स्वयं के द्वारा उपार्जित प्राणातिपात आदि कर्मों से संसार सागर में, विविध योनियों में पीड़ा पाने वाले तुझको उस पीड़ा से बचाने के लिए माता, पिता, पुत्रवधू, भ्राता भार्या और औरस (आत्मज) पुत्र तथा अन्य भी श्वसुर मित्र आदि कोई भी समर्थ नहीं

भाटे. ‘माया पिया ण्हुसा माया-माता पिता स्नुषा भार्या’ माता, पिता स्नुषा-पुत्रवधू अने भाई तथा ‘भज्जा पुत्ताय ओरसा’-भार्या पुत्राश्च औरसाः’ भाई अने पोताना पुत्र विगेरे कोछ पणु समर्थ’ थता नथी. ॥५॥

अन्वयार्थ—प्राणातिपात विगेरे द्वारा जनित पोताना कर्मोथी नरकगति विगेरेमां जनितान्ने अयाववा भाटे माता, पिता, पुत्रवधू पत्नी, के पुत्र विगेरे कोछ पणु तेन्नेने अयावी शकवा समर्थ’ थता नथी. ॥५॥

टीकार्थ—पोते करेला प्राणातिपात विगेरे कर्मोथी संसार सागरमां अनेक योनियोमां पीडा पाववा वाणांने पीडाथी अयाववा भाटे माता, पिता, पुत्रवधू, भाई श्री अने पुत्र तथा ते शिवाय पणु ससरा, मित्र विगेरे कोछ

मध्ये एकादशविधाः 'य' च 'ओरसा' औरसाः-स्वात्मजाः पुत्राः 'ते' एते पूर्व परिगणिताः, तथाऽन्येऽपि स्वशुरमित्रादयः 'नालं' नालं-न पर्याप्ताः-नैव त्रातुं समर्थाः । यदिह भवेऽपि रागाद्यवस्थायाम् एते नालं त्राणाय शक्नुवन्ति तदा परलोके तु कदाऽपि ते न स्युः ।

कालशौकरिकस्य पुत्रः अभयकुमारस्य मित्रमासीत्, स च अभयकुमारस्य सदुपदेशात् प्राणान्निपातादिभ्यो निवृत्तो जातः, ततस्तस्य तादृशं चेष्टितं दृष्ट्वा बन्धुबान्धवाः हिंसाकर्मकरणाय प्रेरितवन्तः । परन्तु प्राणान्निपातादिकं घोरमनर्थ-हेतुकं ज्ञात्वा बन्धुबान्धवादिवचनं न स्वीकृतवान् किन्तु स्वकीयपादयो कुठारेण क्षतं कृत्वा बान्धवान् बोधयितुं तान् प्रति उक्तवान्-भोः भोः । मम पीडामपहरत, तदा ते एवं कथितवन्तः, अहो मूढ ! स्वकृतं कर्म स्वयमेव भुङ्क्ष्य न वयं तव दुःखमपहर्तुं समर्थाः ।

होते । जब इसी लोक में रोग आदि उत्पन्न होनेकी अवस्था में वे तेरी रक्षा नहीं कर सके तो परलोक में किस प्रकार त्राण कर सकते हैं ?

काल शौकरिक का पुत्र अभयकुमार का मित्र था । अभय कुमार के सदुपदेश से वह हिंसा आदि से निवृत्त हो गया । उसकी इस प्रकार की चेष्टा देखकर बन्धु बान्धवों ने उसे हिंसा करने की प्रेरणा की । परन्तु हिंसा आदि पापों को घोर अनर्थ का कारण जान कर उसने अपने पांवों में कुल्हाड़े से घाव करके उनसे कहा-अरे, मुझे पीड़ा हो रही है ! मेरी पीड़ा दूर कर दो । तब उसके बन्धुजन बोले-अरे मूढ ! तेरी पीड़ा हम कैसे दूर कर सकते हैं । अपने किये कर्म का फल तू

पणु समर्थ धता नथी. न्यारे आ लोकभांज देग उत्पन्न थय त्यारे तेओ तारी रक्षा करी शकता नथी तो पछी परलोकभां केवी रीते ते रक्षण करी शके ?

कालशौकरिकने पुत्र अलयकुमारने ओक मित्र छतो अलयकुमारने सदुपदेशथी तेले हिंसा करवानुं भय कथुं. आवा प्रकारनी तेनी चेष्टा लेधने तेना अधु वर्ग विगेदेओ तेने हिंसा करवा प्रेरणा करी, परंतु हिंसा विगेदे पापोने घोर अनर्थनु दान्धु समलने तेले पोताना पगमा दुखाडीथी या करीने तेओने कथुं रे-अरे नने तो पीड़ा थाय छे, मरी पीड़ा मटाओ, आ प्रम.ले भागणीने तेना अधु समूडे कथुं रे-अरे भूषं तारी पीड़ा ओओ शी रीते मटाडी शकीओ ? ते करेवा कर्मनुं दण तू पोते न

તદા સ કથયતિ યદિ ભવન્તઃ એહિકશારીરપીડામપહત્તુ ન સમર્થાઃ
નરકનિગોદાદિજનકં ઘોરપ્રાણાતિપાતાદિ કૃત્વા યથાપમુપાર્જયિષ્યામિ તત્સ
ભૂતં દુઃખં મુક્તાનસ્ય મે કાં નવન્તઃ સાહાય્યં કરિષ્યન્તીત્યતોઽહં ન પ્રાણ
પાતાદિકં કરિષ્યામીતિ કથયિત્વા જીવર્હિસાદિતઃ ઉપરતો જાતઃ ॥૫॥

મૂલમ્—‘એમમટું સ પેહાય પેરમટ્ટાણુગામિયં ।

નિર્મમો નિરહંકારો ચંરે મિંકસૂ જિનાહિયં ॥૬॥

છાયા—એતમર્થ સ પ્રેક્ષ્ય પરમાર્થાઽનુગામુકમ્ ।

નિર્મમો નિરહંકારશ્ચરેદ્ધિષુ જિનાહિતમ્ ॥૬॥

આપ હી ઓગ । તવ ઉસને કહા—જવ આપ લોગ હસી ભવ મેં
શારીરિક વ્યથા દૂર નહીં કર સકતે તો પ્રાણાતિપાત આદિ ઘોર દુઃ
કરકે જવ મેં નરક નિગોદ આદિ મેં વચનાગોચર (મુખ સે કહ
ન સકતે એલી) વ્યથા કા ભાજન હોઁગા, તવ આપ લોગ કૈસે
સહાયતા કરેંગે ?

તાત્પર્ય યહ હૈ કિ મનુષ્ય પાપ કા આચરણ કરકે ધન ઉપા
કરતા હૈ ઓર ઉસે ત્યાગ કર મરણ શરણ હો જાતા હૈ । વહ પરલ
મેં ઉસ પાપકે ફલ સ્વરૂપ વિવિધ પ્રકાર કી વિષય વેદનાઈ ઓગત
ઓર હવર ઉસકે કુદુમ્બી જન ઉસકે અર્જિત ધનકો ભોગતે હૈ ! વે
દુઃખ ભોગને લાલે કા ત્રાણ કરને મેં સમર્થ નહીં હોતે ॥૫॥

‘એમમટું સ પેહાય’ इत्यादि ।

શબ્દાર્થ—‘સ મિંકસૂ—સઃ સાધુ.’ વહ સાધુ ‘એમમટું પેહાય—

ભોગવ ત્યારે તેણે કહ્યું, જ્યારે તમે આ ભવમાં ભારી શારીરિક પીડા મટા
શકતા નથી, તો પછી પ્રાણાતિપાત વિગેરે ઘોર દુષ્કૃત્ય કરીને જ્યારે હું ન
નિગોદ વિગેરેમાં વચનથી પણ અગોચર (મુખથી કહી પણ ન શકાય તેવ
વ્યથાનો પાત્ર બનીશ, ત્યારે તમે મને કેવી રીતે સહાયતા કરશો ?

કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે—મનુષ્ય પાપનું આચરણ કરીને ધનની પ્રા
પ્તિ કરે છે, અને તેનો ત્યાગ કરીને મરણને શરણે પહોંચી જાય છે. તે પરલ
કાળમાં તે પાપના ફલ સ્વરૂપ અનેક પ્રકારની વિષમ વેદનાઓ ભોગવે છે
અને આ લોકમાં તેના કુદુમ્બીજનો તેણે મેળવેલ ધનનો ઉપભોગ કરે છે
તેઓ તે દુઃખ ભોગવનારની રક્ષા કરવામાં સમર્થ થતા નથી. ॥૫॥

અન્વયાર્થ:—(સ ભિક્ષુ) સ ભિક્ષુ:—સ સાધુ: (અયમટ્ઠં પેદાથ) એતમર્થ—સંસારે વિલુપ્યમાનસ્ય કોઽપિ ન ત્રાતેત્યાકારકં પ્રેક્ષ્ય—વિચાર્યાઽવગત્ય (પરમદ્વાણુગામિયં) પરમાર્થાનુગામ્યકં—મોક્ષપ્રાપકં સંયમં સમ્યગ્દર્શનાદિકં પ્રત્યુત્પ્રેક્ષ્ય ચ (નિમ્મમો) નિર્મમ:—મમતારહિત: (નિરહંકારો) નિરહક્કાર:—જાતિકુલાદિમદરહિત: (જિણાહિયં ચરે) જિનાઽઽહિતમ્—અહંદ્ભાષિતં માર્ગં ચરેત્—અનુત્તિષ્ઠેદિતિ ॥૬॥

ટીકા—ધર્મરહિતાનાં સ્વર્ક્ષ્મણા પરિપીડ્યમાનાનાં કોઽપિ રક્ષકો ન ભવતીતિ પૂર્વોક્તમ્ ‘અયમટ્ઠં’ એતમર્થમ્—અયમું વિષયમ્ ‘પેદાથ’ પ્રેક્ષ્ય—વિચાર્ય ‘સ મર્થ પ્રેક્ષ્ય’ અપને ક્રિયે હુએ પાપોં સે દુઃખ ઓગતે હુએ પ્રાણીકો કોઈ રક્ષા નહીં કર સક્તા હૈં હસ વાતકો વિચાર કર તથા ‘પરમદ્વાણુગામિયં—પરમાર્થાનુગામ્યકમ્’ સંયમ યા મોક્ષકા કારણ સમ્યક્ દર્શન, જ્ઞાન ઓર ચારિત્રકો સોચકર ‘નિમ્મમો—નિર્મમ:’ મમતા સે રહિત ‘નિરહંકારો—નિરહક્કાર:’ અહંકાર સે રહિત હોકર ‘જિણાહિયં ચરે—જિનાહિતમ્ ચરેત્ । જિનભાષિત ધર્મકા આચરણ કરે ॥૩॥

અન્વયાર્થ—સાધુ હસ વાત કા વિચાર કરકે ઓર સમ્યગ્ દર્શન આદિ કો યા સંયમ કો મુક્તિ પ્રાપક સમજ કર નિર્મમ (મમતા રહિત હોકર) નિરહંકાર હોકર જિન ભાષિત માર્ગકા અનુસરણ કરે ॥૩॥

ટીકાર્થ—ધર્મ સે રહિત ઓર અપને ક્રિયે કર્મોં સે પીડિત હોનેવાલોં કા કોઈ રક્ષક નહીં હોતા । સાધુ હસ તથ્ય કો વિચાર કરકે તથા

‘અયમટ્ઠ સ પેદાથ’ ઇત્યાદિ

શબ્દાર્થ—‘સ ભિક્ષુ—સ: સાધુ:’ તે સાધુ ‘અયમટ્ઠ પેદાથ—એતમર્થ પ્રેક્ષ્ય’ પોતે કરેલા પાપોથી દુઃખ ભોગવવાળા પ્રાણીની કોઈ પણ રક્ષા કરી શકતું નથી. આ વાતનો વિચાર કરીને તથા ‘પરમદ્વાણુગામિયં—પરમાર્થાનુગામ્યકમ્’ સંયમ અથવા મોક્ષના કારણ રૂપ સમ્યક્ દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્રને સમજીને ‘નિમ્મમો નિર્મમ.’ મમતા વિનાનો ‘નિરહંકારો—નિરહક્કાર’ અહંકાર વિનાનો થઈને ‘જિણાહિયં ચરે—જિનાહિતમ્ ચરેત્’ જીન ભાષિત ધર્મનું આચરણ કરે ॥૬॥

અન્વયાર્થ—સાધુ આ જાણતોને વિચાર કરીને અને સમ્યક્ દર્શન વિગેરેને અથવા સંયમને મુક્તિ પ્રાપ્ત કરાવવાળું સમજીને નિર્મમ (મમતા રહિત થઈને) તથા નિરહંકાર—અહંકારનો ત્યાગ કરીને જીન ભગવાને ઉપદેશેલ માર્ગનું અવલમ્બન કરે. ॥૬॥

ટીકાર્થ—ધર્મથી રહિત તથા પોતે કરેલા કર્મોથી પીડા પામવાવાળાઓનું કોઈ રક્ષણ કરી શકતું નથી. સાધુએ આ તથ્યનો સાર વિચાર કરીને તથા

મિશ્રુ' સ મિશ્રુઃ સ સાધુઃ 'પરમદ્વ પુત્રામિયં' પરમાર્થાનુભાસુદમ્ પરમઃ-પ્રધાન
 ભૂતઃ સર્વાપેક્ષયા યોઽર્થો મોક્ષઃ સંયમો વા તમનુગચ્છતીતિ-તચ્છીતશ્ચ વા इति
 પરમાર્થાઽનુભાસુકઃ-સમ્યગ્દર્શનાદિઃ તત્પિ વિચાર્ય-અગરે સંસારસાગરેઽસ્માકં
 પતિતાનાં કોઽપિ જાતા નાસ્તિ એતસર્થ પરિતો વિલોક્ય તથા-તર્વતઃ પ્રધાનભૂત-
 સ્ય સર્વેઃ પ્રાર્થનીયસ્ય મોક્ષસ્ય કારણં સમ્યગ્દર્શનજ્ઞાનચારિત્રમેવ નિરતિશયસુખ-
 સ્વરૂપં પ્રાપયતિ, इति સમ્યગ્વિચાર્ય 'નિમ્મમો' નિર્મમઃ-નિર્ગતં મમં-વાહ્યાભ્ય-
 નારણરિગ્રહાદૌ મમત્વં યસ્યાસૌ નિર્મમઃ-મમત્વચ્ચ દ્વિરહિતઃ । તથા-'નિરહંકારો'
 નિરહંકારઃ-કુલાદિમદરહિતઃ, 'મમ તપઃ સ્વાધ્યાયાદિકમ્પીઙ્શમુકુટં વિધતે'
 एतादृशमभिमानमपहाय परित्यक्तमर्वाभिमानः, रागद्वेषरहित इत्थं भूतः स
 मिश्रुः 'जिणाहियं' जिनाऽऽहितम्-जिनैः रागद्वेषरहितै स्तीर्थकरादिभिराहितः-
 प्रतिपादितोऽनुष्ठिष्ठो वा यो मार्गः, अथवा-जिनानां सम्बन्धी यो मार्गस्तं
 चरेत्-अनुतिष्ठेत् ॥६॥

મૂલમ્-ચિંત્ત્વા વિત્તં ચ પુત્રૈ ય ણાહૈઓ યં પરિગ્ગ્રહં ।

ચિત્ત્વા ણર્ણાત્મગં સોયં નિરવેર્વસ્વો પરિવંષ ॥૭॥

છાયા—ત્યક્ત્વા વિત્તં ચ પુત્રાંશ્ચ જ્ઞાતીંશ્ચ પરિગ્રહમ્ ।

ત્યક્ત્વા સ્વલ્લ અનન્તગં શોકં નિરપેક્ષઃ પરિવ્રજેત્ ॥૭॥

સંયમ અથવા મોક્ષ રૂપ પરમાર્થ કો સમજ કર ઓર યહ સોચ કર કિ
 સંસાર સાગર મેં ગિરે હુએ હમારે લિએ કોઈ રક્ષક નહીં હૈ, સ્વયં
 ઉત્તમ એવં સમીકે દ્વારા પ્રાર્થનીય મોક્ષ કા કારણ સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન,
 ચારિત્ર ઓર તપ હી હૈ-હન્નીકે દ્વારા સર્વોત્તમ સુખ પ્રાપ્ત કિયા જા
 સકતા હૈ, હસ પ્રકાર સોચ વિચાર કરકે, વાહ્ય એવં આભ્યંતર પરિગ્રહ
 સે મમતા ભાવ હટા કર કુલ આદિ કે મદ સે રહિત હોકર તથા તપ
 એવં સ્વાધ્યાય આદિ કા બી અહંકાર ન કરતા હુઆ, રાગ દ્વેષ સે રહિત
 હોકર તીર્થંકરો દ્વારા પ્રતિપાદિત માર્ગ પર ચલે ॥૬॥

સંયમ અને મોક્ષરૂપ પરમાર્થને સમજીને અને સંસારમાં પડેલા એવા અમારું
 રક્ષણ કરનાર કેાઈ નથી એમ સમજી વિચારીને સૌથી શ્રેષ્ઠ તથા સધળાઓ
 દ્વારા વાંચનીય એવા મોક્ષનું કારણ સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર અને તપજ
 છે, -તેના દ્વારાજ સર્વોત્તમ સુખ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે, આવા પ્રકારને વિચાર
 કરીને બાહ્ય અને આભ્યંતર પરિગ્રહથી મમતાભાવ હટાવીને કુલ વિગેરેના
 મદથી રહિત થઈને તીર્થંકરો એ પ્રતિપાદન કરેલા માર્ગનું અવલમ્બન કરવું ॥૬॥

अन्वयार्थः—(वित्तं च पुत्ते य) वित्तं—द्रव्यजातं पुत्रांश्च त्यक्त्वा (य णाहओ परिग्रहं) च—पुनः ज्ञातीन् परिग्रहम् एव (णणंतगं) अनन्तगम् (सोयं) शोकं (चिच्चा) त्यक्त्वा—परित्यज्य (निरवेक्खो परिव्वए) निरपेक्ष—पुत्रदारादिकमनपेक्षमाणः परिव्रजेत् आमोक्षाय संयमानुष्ठाने व्रजेदिति ॥७॥

टीका—‘वित्तं’ वित्तम्—धनधान्यहिरण्यसुवर्णादिकम्, तथा—‘पुत्ते य’ पुत्रांश्च पुत्रेषु सर्वापेक्षयाऽधिकः स्नेहो दृश्यते—‘न चापत्यसमः स्नेहः’ इति नियमात्

‘चिच्चा वित्तं च पुत्ते य’ इत्यादि ।

शब्दार्थ—‘वित्तं च पुत्ते य—वित्तं च पुत्रांश्च’ धन और पुत्रों को ‘य णाहओ परिग्रह—च ज्ञातीन् परिग्रहम् तथा ज्ञातिवर्ग और परिग्रहको ‘चिच्चा—त्यक्त्वा’ त्यागकर ‘णणन्तगं सोयं—अनन्तगं शोकम्’ तथा भीतरके तापको ‘चिच्चा—त्यक्त्वा’ छोड़कर ‘निरवेक्खो परिव्वए—निरपेक्षः परिव्रजेत्’ मनुष्य निरपेक्ष होकर संयमका अनुष्ठान करे ॥७॥

अन्वयार्थ—साधु वित्तको, पुत्रों को, ज्ञातिजनों को और परिग्रह को त्याग कर तथा दुस्त्यज शोकको त्याग कर किसी भी सांसारिक पदार्थ की अपेक्षा न रखता हुआ—आत्मा में ही लीन होकर संयम के अनुष्ठान में लगा रहे ॥७॥

टीका—साधु वित्त अर्थात् धन, धान्य, हिरण्य, स्वर्ण आदि को त्याग दे । पुत्रों को भी त्याग दे । मनुष्यका अपने पुत्रों पर सब से अधिक

‘चिच्चा वित्तं पुत्ते य’ इत्यादि

शब्दार्थ—‘वित्तं च पुत्ते य—वित्तं च पुत्रांश्च’ धन અને पुत्रોને ‘य णाहओ परिग्रहं—च ज्ञातीन् परिग्रहम्’ तथा ज्ञातिवर्ग અને परिग्रहને ‘चिच्चा—त्यक्त्वा’ ‘णणन्तगं सोयं—अनन्तगं शोकम्’ तथा अंदरना तापने ‘चिच्चा—त्यक्त्वा’ छोड़ीने ‘निरवेक्खो परिव्वए—निरपेक्षः परिव्रजेत्’ मनुष्य निरपेक्ष अपेक्षा विनाने धधने संयमनु अनुष्ठान—पालन करे ॥७॥

अन्वयार्थ—साधुએ वित्तનો, पुत्रનો, ज्ञाति जनोનો અને परिग्रहનો त्याગ કરવો જોઈએ. તથા ન ત્યજ્ય એવા શોકનો त्याગ કરીને, સાંસારિક કોઈ પણ પદાર્થની ઇચ્છા રાખ્યા શિવાય આત્મામાજ લીન થઈને સંયમના અનુષ્ઠાનમાં લાગી રહેવું. ॥७॥

टीका—साधुએ वित्त—अथवा धन, धान्य, हिरण्य, स्वर्ण—आदी—विशेष—सेना त्याग करी, देवो मनुष्यने પોતાના પુત્ર ઉપર સૌથી વધારે પ્રેમ જોવામાં
 ૨૦૩

અતોડન્યાડપેક્ષયા एतस्यैवोपादानम्, 'पुत्रत्यागो हि दुस्त्यजः' इति मत्वा, तथा-
 'णाइओ' ज्ञातीन् 'य' च 'परिग्रहं' परिगृह्यते इति परिग्रहः स बाह्यान्तरः,
 तमपि यद्यपि वित्तपदेन परिग्रहोऽपि संगृहीतस्तथापि साधुभिः सर्वपरिग्रहस्त्याज्य
 इत्यतः पुनः परिग्रहोपादानम् 'चिच्चा' त्यक्त्वा-संपरित्यज्य 'णणंतगं' ण शब्दः
 खल्वर्थे, 'णंतगं' अनन्तगम्-अन्तं गच्छतीति-अन्तगम् न अन्तगम् अनन्तगम्-
 अगारम् 'सोयं' शोकं-सन्तापं च कुटुम्बादि विषोगजनितम् 'चिच्चा' त्यक्त्वा-
 परित्यज्य अथवा-अनन्तगं मिथ्यात्वाविरतिप्रमादकषायात्मकं कर्माश्रवद्वारं
 परित्यज्य 'निरवेक्खो' निरपेक्षः, नास्ति अपेक्षा समत्वादिकं धनधान्यादिषु यस्य
 स निरपेक्षः-पुत्रदारहिरण्यादि अनपेक्षमाणः 'परिव्वए' परिव्रजेत्, परि-समन्नात्
 संयमानुष्ठाने व्रजेत्-संयमानुष्ठाननिरतो भवेत् ।

स्नेહ દેખા જાતા હૈ । 'અપત્ય (પુત્ર) કે સમાન અન્ય કોઈ સ્નેહ નહીં હોતા'
 પેસા નિયમ હૈ । અત એવ યહાં પુત્રકા હી ગ્રહણ કિયા ગયા હૈ, ક્યોંકિ
 પુત્ર કો ત્યાગ દેના અત્યન્ત કઠિન હોતા હૈ । હસી પ્રકાર જ્ઞાતિજનોં
 ઓર બાહ્યાભ્યન્તર પરિગ્રહ કો ભી ત્યાગ દે । યદ્યપિ પૂર્વોક્ત વિત્ત શબ્દ
 સે પરિગ્રહ કા ભી ગ્રહણ હો જાતા હૈ તથાપિ સાધુઓં કો સમ્પૂર્ણ પરિ-
 ગ્રહ ત્યાગના ચાહિયે, હસ કારણ પુનઃ પરિગ્રહ કા ગ્રહણ કિયા હૈ । હન
 સબકો ત્યાગને કે સાથ હી અનન્તક અર્થાત્ વિનાશકારી અથવા આત્મા
 મેં વિદ્યમાન શોક સંતાપ કો ભી ત્યાગ દે । અથવા અન્તક અર્થાત્
 મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, પ્રમાદ, કષાય ઓર યોગરૂપ આશ્રવ દ્વારોંકા ત્યાગ
 કરે । એવં ધન ધાન્ય આદિ, પુત્ર કલત્ર આદિ તથા યશ કીર્તિ આદિ
 કિસી ભી વસ્તુકી અપેક્ષા ન રાખતા હુઆ પૂર્ણરૂપેણ સંયમ કે અનુષ્ઠાન

આવે છે. અપત્ય (પુત્ર) સમાન જીને કાંઈના પર સ્નેહ નથી, એવો નિયમ
 છે. તેથીજ અહિયાં પુત્રનુ જ ગ્રહણ કરેલ છે કેમકે પુત્રનો ત્યાગ કરવો તે
 ઘણું જ ઠઠણ છે એજ પ્રમાણે જ્ઞાતિજનો અને બાહ્ય તથા આબ્યન્તર
 પરિગ્રહનો પણ ત્યાગ કરવો જો કે પહેલાં ઠહેલ વિત્ત શબ્દથી પરિગ્રહનું
 પણ ગ્રહણ થઈ જાય છે. તો પણ સાધુએ સંપૂર્ણ પરિગ્રહનો ત્યાગ કરવો
 જોઈએ. તેથી ફરીથી પરિગ્રહ એ પદનું ગ્રહણ કરેલ છે. આ બધાના ત્યાગની
 સાથે જ અન્તક અર્થાત્ વિનાશ કારી અથવા આત્મામાં વિદ્યમાન (રહેલા)
 શોક અને સંતાપનો પણ ત્યાગ કરવો. અથવા અનન્તક અર્થાત્ મિથ્યાત્વ
 અવિરતિ, પ્રમાદ, કષાય, અને યોગરૂપ આશ્રવ દ્વારોનો ત્યાગ કરવો. અને
 ધન, ધાન્ય, પુત્ર, કલત્ર (સ્રી) વિગેરે તથા યશ કીર્તિ વિગેરે કોઈ પણ
 વસ્તુની અપેક્ષા ન રાખતાં પૂર્ણ રૂપથી સંયમના અનુષ્ઠાનમાં તત્પર રહેવું

ઉક્તશ્ચ—‘છલિયા અવયક્ષંતા નિરાવયક્ષા ગયા અવિગ્ધેનં ।

તમ્હા પવચનસારે નિરાવયક્ષેણ હોયવ્વં’ ॥૧॥

‘ભોગે અવયક્ષંતા પઢંતિ સંસારસાગરે ઘોરે ।

ભોગે હિ નિરાવયક્ષા તરંતિ સંસારકંતારં’ ॥૨॥

છાયા—છલિતા અપેક્ષમાણા નિરપેક્ષમાણા ગતા અવિગ્ધેન ।

તસ્માત્ પ્રવચનસારે નિરપેક્ષેણ ભવિતવ્યમ્ ॥૧॥

ભોગાનપેક્ષમાણાઃ પતન્તિ સંસારસાગરે ઘોરે ।

ભોગેહિ નિરપેક્ષા સ્તરન્તિ સંસારકાન્તારમ્ ॥૨॥ઈતિ॥૭॥

મૂલમ્—પુઢવી ડ અગળી વાડ તળરુક્ષ સર્વીયગા ।

અંડયા પોર્યજરાડ રસસંસેયંડાભિયા ॥૮॥

છાયા—પૃથિવ્યાપોઽગ્નિર્વાયુ સ્વૃણવૃક્ષાઃ સર્વીજકાઃ ।

અણ્ડજાઃ પોતજરાયુજાઃ રસસ્વેદોદ્ભિજ્જાઃ ॥૮॥

મેં તત્પર રહે । કહા મી હૈ—‘છલિયા અવયક્ષંતા’ ‘ભોગે અવય-
ક્ષંતા’ इत्यादि ।

જા પરપદાર્થની અપેક્ષા રાખતે હૈ, વે છલે જાતે હૈ । હસકે વિપરીત,
જો સર્વદયા નિરપેક્ષ હોતે હૈ, વે સર્વ વિગ્ધનોં સે રહિત હો જાતે હૈ । અત
એવ સંયમકે પાલન મેં સાધુ કો નિરપેક્ષ હોના ચાહિય ॥૧॥

જો ભોગોની અપેક્ષા રાખતે હૈ, વે ઘોર સંસાર સાગર મેં ડૂબતે હૈ
ઔર ભોગો કે પ્રતિ નિરપેક્ષ રહનેવાલે સંસાર રૂપી અટવી કો પાર કર
જાતે હૈ ॥૨॥ ॥૭॥

‘પુઢવિ ડ’ इत्यादि ।

શબ્દાર્થ—‘પુઢવી ડ અગળી વાડ તળરુક્ષ સર્વીયગા-પૃથ્વી આપો-

ભેઠએ કલુ પલુ છે કે—‘છલિયા અવયક્ષંતા’ ભોગે અવયક્ષંતા’ इत्यादि

જેઓ પરપદાર્થની અપેક્ષા રાખે છે, તેઓ છેતરાય છે અને જેઓ
સર્વદયા અપેક્ષા રહિત હોય છે, તેઓ બધાજ વિગ્ધોથી રહિત થઈ જાય છે.
તેથી જ સંયમના પાલનમાં સાધુએ નિરપેક્ષ કલુ ભેઠએ ॥૧॥

જેઓ ભોગોની અપેક્ષા રાખે છે, તેઓ સંસાર સાગરમાં ડૂબે છે. તેમજ ભોગો
પ્રત્યે નિરપેક્ષ રહેનારા સંસાર રૂપી અટવીથી પાર ઉતરી જાય છે. ॥૨॥ ॥૭॥

‘પુઢવી ડ’ इत्यादि

શબ્દાર્થ—‘પુઢવી ડ અગળી વાડ તળ રુક્ષ સર્વીયગા-પૃથ્વી આપોમિર્વાયુસ્વૃણ

અન્વયાર્થ—(પૃથ્વી ઝ અગ્ની વાઙ્મતણસ્ત્વસવીયગા) પૃથિવ્યવગ્નિવાયુ
તૃણવૃક્ષાઃ સવીજકાઃ (અંડયા પોયજરાઙ્) અણ્ડજાઃ પોતજાઃ જરાયુજાઃ (રસ-
સંસેયઽભિયા) રસસંસ્વેદોદ્ભિજ્જાઃ, યે જીવાઃ સન્તિ ॥૮॥

ટીકા—સ એવં સંસારાત્મવ્રજિતોઽવહિતાત્માર્હિસાદિવ્રતેષુ પ્રમાદં ન કરોતિ,
તત્ર કેયં હિંસા ? કેષાં વા હિંસનં ભવતીત્યત આહ—‘પૃથ્વી ઝ’ પૃથિવ્યાપઃ, પૃથિવી-
કાયિકાઃ સૂક્ષ્મવાદરપર્યાપ્તકાઽપર્યાપ્તકાદિભેદભિન્નાઃ, અપ્કાયિકાઃ, ‘અગ્ની’
અગ્નિકાયિકાઃ ‘વાઙ્’ વાયુકાયિકાઃ, એવં ભૂતા વિવિધા જીવાઃ । તથા—વન-

ગ્નિર્વાયુસ્તૃણવૃક્ષસવીજકાઃ’ પૃથિવી, અગ્ની, વાયુ, તૃણ, વૃક્ષ, ઓર ઘીજ
અંડયા પોયજરાઙ્—અંડજાઃ પોતજાઃ જરાયુજાઃ’ અણ્ડજ, પોતજ તથા
જરાયુજ ‘રસસંસેયઽભિયા—રસ સંસ્વેદોદ્ભિજ્જાઃ’ રસજ, સ્વેદજ, ઓર
ઉદ્ભિજ્જ (યે સઘ જીવ હૈં) ॥૮॥

અન્વયાર્થ—પૃથ્વીકાયિક અપ્કાયિક, તેજસ્કાયિક, વાયુકાયિક,
તૃણ, વૃક્ષ, ઘીજ, અંડજ, પોતજ જરાયુજ, રસજ, સંસ્વેદજ ઓર ઉદ્ભિ-
જ્જ યે સઘ જીવ હૈં । યતના કે સાથ હનકી રક્ષા કરની યાહિય ॥૮॥

ટીકાર્થ—સંસારસે પ્રવ્રજિત ઓર યતનાવાન્ મુનિ અર્હિંસા આદિ
વ્રતો મે પ્રમાદ નહીં કરતા હૈ । તો હિંસા કયા હૈ ? ઓર કિનકી હિંસા
હોતી હૈ ? હન પ્રશ્નોકા ઉત્તર દેનેકે લિય કહતે હૈં—સૂક્ષ્મ, વાદર, પર્યા-
પ્તક, અપર્યાપ્તક આદિ ભેદ પ્રભેદ વાલે પૃથ્વીકાયિક જીવ હૈં । હસી
પ્રકાર ભેદોવાલે અપ્કાયિક તેજસ્કાયિક ઓર વાયુકાયિક ઘી હૈં । વન-

‘વૃક્ષસવીજકાઃ’ પૃથ્વી, અગ્નિ, વાયુ. તૃણ, વૃક્ષ અને ઘી ‘અંડયા પોય જરાયુ-
અંડજાઃ પોતજાઃ, જરાયુજાઃ’ અંડજ, પોતજ અને જરાયુજ ‘રસ સંસેયઽભિયા-
રસસંસ્વેદોદ્ભિજ્જા.’ રસજ, સ્વેદજ, અને ઉદ્ભિજ્જ (આ તમામ જીવ હૈ.) ॥૮॥

અન્વયાર્થ—પૃથ્વીકાયિક, અપ્કાયિક, તેજસ્કાયિક, વાયુકાયિક તૃણ, વૃક્ષ,
ઘીજ, અંડજ, પોતજ જરાયુજ, રસજ, સંસ્વેદન અને ઉદ્ભિજ્જ આ ઘધા
જીવો હૈ, યતનાપૂર્વક તેઓનું રક્ષણ કરવું જોઈય. ॥૮॥

ટીકાર્થ—સંસારથી પ્રવ્રજીત અને યતનાવાન્ મુનિ અર્હિંસા વિગેરે
વ્રતોમાં પ્રમાદ કરતા નથી. હિંસા યે શું હૈ ? અને કોની હિંસા ધાય હૈ ?
આ પ્રશ્નોનો ઉત્તર આપતા કહે હૈ કે—સૂક્ષ્મ, વાદર, પર્યાપ્તક વિગેરે ભેદ
પ્રભેદવાળા પૃથ્વીકાયિક જીવો હૈ, આજ પ્રકારના ભેદોવાળા અપ્કાયિક તેજ
સ્કાયિક અને વાયુ કાયિકો પણ હોય હૈ. વનસ્પતિ કાયિકોને સંશ્લેષથી

સ્પતિકાયિકાન્ સંક્ષેપતો દર્શયતિ-‘તળ’ इत्यादि । ‘तण’ तृणानि-कुशदर्भादीनि
‘रुक्ख’ वृक्षाः-आम्राशोकादिकाः ‘सवीयगा’ सवीजकाः-बीजेन सह विद्यमानाः,
बीजानि शालिगोधूमचणकादीनि-एते पृथिव्यादिका वनस्पत्यन्ता जीवा एके-
न्द्रिया एते पञ्चैव । अतः परं पठ त्रसकायं चलनस्वभावकजीवरूपं दर्शयति-
‘अंडया’ अण्डजाः-अण्डाजजाताः कोकिलसरीसृपमत्स्यकच्छपादयः । तथा-
‘पोय’ पोता एव जाता. पोतजा गजादयः । ‘जराऊ’ जरायुजाः-जम्बालवेष्टिता
जायन्ते गोमनुष्यनारदयः । तथा-‘रसनंसेयउच्चिमिया’ रससंस्वेदोद्भिज्जाः, रसाद्
विकृत मधुरादिरसेषु जायमानाः, संस्वेदात्-धर्मजलाज्जायमाना यूका मत्कुणा-
दयः, उद्भिज्जाः-पृथिवीमुद्भिद्य जाताः शलमादयः, एते षट्कायजीवाः
समाख्याताः ॥८॥

મૂલમ્-એવહિં છહિં કાયેહિં તં વિજ્ઞં પરિજ્ઞાણિયા ।

મળસા કાયવક્કેણં ણારંભી ણ પરિગ્ગહી ॥૯॥

છાયા-એમિઃ પહ્મિઃ કાયૈ સ્તદ્વિદ્વાન્ પરિજ્ઞાય ।

મનસા કાયવાક્યેન નારમ્ભી ન પરિગ્રહી । ૯॥

સ્પતિકાયિકોં કો સંક્ષેપ સે દિઘલાતે હિં-કુશદર્ભ આદિ તૃણ, આમ
અશોક આદિ વૃક્ષ, શાલિ, ગેહું, ચના આદિ વીજ હિં । યહ પૃથિવીકા-
યિક સે લેકર વનસ્પતિ કાયિક તક પાંચોં પ્રકાર કે જીવ એકેન્દ્રિય હિં ।
इनके पश्चात् चलन स्वभाव वाले त्रसकाय की गणना की गई है । वह
इस प्रकार है-अण्डज-अंडे से उत्पन्न होने वाले, संस्वेदज पसीने से
उत्पन्न होनेवाले जू खटमल आदि, उद्भिज्ज-पृथ्वीको भेद कर उत्पन्न
होनेवाले शलभ (पतंग) आदि । यह षट्काय के जीव कहे गये हैं ॥८॥

ખતાવે છે-કુશ-દર્ભ વિગેરે તૃણ આંખો, અશોક વિગેરે વૃક્ષો, શાલી, ઘાટ્ટ,
અણા વિગેરે બી કહેવાય છે. આ પૃથ્વીકાયિકથી લઇને વનસ્પતિકાય સુધી
પાચે પ્રકારના જીવો એકેન્દ્રિય કહેવાય છે. તે પછી ચલન સ્વભાવ વાળા
ત્રસકાયની ગણતરી કરવામા આવી છે, તે આ પ્રમાણે છે-અંડજ-ઈંડામાથી
ધવાવાળા કોયલ, સરીસૃપ (સાપ) મત્સ્ય-માછલાં કાચમા વિગેરે પોતજ-
હાલો વિગેરે જરાયુજ મધુમ, નારવિગેરે જેઓ આરથી હપેટાયેલા ઉત્પન્ન
શાય છે. રસજ-વિકૃત ધણેલા સ્વભાવી ઉત્પન્ન ધવાવાળા, સંસ્વેદજ-પસીવા-
માથી ઉત્પન્ન ધવાવાળા જૂ, માકડ, વિગેરે ઉદ્ભિજ્જ-પૃથ્વીને લેદીને
ઉત્પન્ન થનારા શલભ-(પતંગ) વિગેરે આ ત્રસકાય જીવો કહેવાય છે ॥૮॥

અન્વયાર્થઃ—(વિજ્ઞં) વિદ્વાન્ સાધુઃ (એઈ છઈ કાયેઈ) એતૈઃ—ઉપરિ દર્શિતૈઃ ષડ્ભિઃ જીવનિકાયૈરારમ્ભં ન કુર્યાત્ કિન્તુ—‘તં પરિજાણિયા’ તત્—જીવ-જાતં પરિજ્ઞાય—જ્ઞપરિજ્ઞયા જ્ઞાત્યા (મળસા કાયવક્ષેણં) મનસા કાયેન વાક્યેન (નારમ્ભી ન પરિગ્રહી) નારમ્ભી—આરમ્ભવાન્ ન ભવેત્ ન પરિગ્રહી—પરિગ્રહવાન્ ન ભવેત્ પ્રત્યાશ્વાનપરિજ્ઞયા તદ્વિષયમારમ્ભં પરિગ્રહં ચ પરિત્યજેદિતિ ॥૯॥

ટીકા—‘વિજ્ઞં’ વિદ્વાન્—હેયોપાદેયવિવેકવાન્ ‘એઈ’ એતૈઃ—પૂર્વકથિતૈઃ ‘છઈ’ ષડ્ભિઃ ‘કાયેઈ’ કાયૈઃ—સ્થાવરત્રસરૂપૈઃ સૂક્ષ્મવાદરપર્યાપ્તકાઽપર્યાપ્ત-

‘એઈ છઈ કાયેઈ’ इत्यादि ।

શબ્દાર્થ—‘વિજ્ઞં-વિદ્વાન્’ વિદ્વાન્ પુરુષ ‘એઈ’ છઈ કાયેઈ-એભિઃ ષડ્ભિઃ કાયૈઃ’ હન છઈ કાયોં કા આરમ્ભ ન કરે ‘કિન્તુ ‘તં પરિ-જાણિયા-તાન્ પરિજાનીયાત્’ હન્હે જીવ જાને તથા ‘મળસા કાયવ-ક્ષેણં-મનસા કાયેન વાક્યેન’ મન વચન, તથા કાયસે ‘નારમ્ભી ન પરિ-ગ્રહી-નારમ્ભી ન પરિગ્રહી’ આરમ્ભ ઓર પરિગ્રહ ન કરે ॥૯॥

અન્વયાર્થ—વિદ્વાન્ પુરુષ મન વચન કાય સે હન છહ જીવનિકાયોં કા આરંભ ન કરે, પરિગ્રહ ન કરે, હન્હે જ્ઞપરિજ્ઞા સે જાને ઓર પ્રત્યા-શ્વાન પરિજ્ઞા સે આરંભ ઓર પરિગ્રહ કા ત્યાગ કરે ॥૧॥

ટીકાર્થ—વિદ્વાન્ અર્થાત્ હેય ઓર ઉપાદેય કે વિવેક સે યુક્ત પુરુષ પૂર્વોક્ત છહોં નિકાયોં મેં સે કિસી કા મી આરમ્ભ ઓર પરિગ્રહ ન કરે । અર્થાત્ ત્રસ સ્થાવર રૂપ સૂક્ષ્મ વાદર પર્યાપ્તક અપર્યાપ્તક ભેદ સે

‘એઈ છઈ કાયેઈ’ इत्यादि

શબ્દાર્થ—‘વિજ્ઞં-વિદ્વાન્’ બુદ્ધિશાળી પુરુષ ‘એઈ’ છઈ કાયેઈ-એભિઃ ષડ્ભિઃ કાયૈઃ આ છએ કાયેનો આરંભ ન કરે પરંતુ ‘તં પરિજાણિયા-તાન્ પરિજાનીયાત્’ તેને જીવ સમજે તથા ‘મળસા કાયવક્ષેણં-માનસા, કાયેન, વાક્યેન’ મન, વચન તથા કાયથી ‘નારમ્ભી ન પરિગ્રહી-નારમ્ભી ન પરિગ્રહી’ આરંભ અને પરિગ્રહન ન કરે ॥૯॥

અન્વયાર્થ—વિદ્વાન્ પુરુષ મન, વચન, અને કાયથી આ છ જીવનીકાયેનો આરંભ ન કરે. પરિગ્રહ ન કરે. તેઓને જ્ઞપરિજ્ઞાથી જાણે અને પ્રત્યાશ્વાન પરિજ્ઞાથી આરંભ અને પરિગ્રહનો ત્યાગ કરે ॥૯॥

ટીકાર્થ—વિદ્વાન્ અર્થાત્ હેય અને ઉપાદેયના વિવેકવાળો પુરુષ પહેલાં કહેલ છએ નિકાયોમાંથી કેઈનો પણ આરંભ, અને પરિગ્રહ ન કરે. અર્થાત્ ત્રસ સ્થાવરરૂપ સૂક્ષ્મ વાદર, પર્યાપ્તક અપર્યાપ્તકના ભેદથી ભિન્ન આ છ

कभेदमिन्नैर्जीवममुदायैर्नारम्भी न परिग्रही भवेदिति अग्रेतनेन सम्बन्धः ।
'तं' तदेतत्सर्वं जीवजातम् 'परिजाणिषा' परिज्ञाय-ज्ञपरिज्ञया ज्ञात्वा प्रत्याख्यान-
परिज्ञया 'मणसा कायवक्केणं' मनसा कायेन वाक्येन मनोवाक्यायैः 'णारंभी'
नारम्भी भवेत् 'ण परिग्रही' न वा परिग्रही भवेत्, मनोवाक्यायैरेतेषां जीवनि-
कायानामारम्भं परिग्रहं च परित्यजेत् । जीवोपवर्द्धविषयकमारम्भं परिग्रहं च न
कुर्यात् । विद्वान् पुरुषः एतान् षड्जीव नकायान् ज्ञपरिज्ञया ज्ञात्वा, प्रत्याख्यान-
परिज्ञया एतेषां विनाशप्रयोजकमारम्भं परिग्रहं च परित्यजेत्, आरम्भपरिग्रह-
योरात्माऽहितजनकत्वादिति भावः ॥९॥

मूलम्—मुसावादं बहिद्धं च उगगहं च अजाइया ।

सत्थादाणाइं लोमंसि तं विज्जं परिजाणिषा ॥१०॥

छाया—मृषावाद बहिद्धं च अवग्रहं चाऽयाचितम् ।

शस्त्रादानानि लोके तद्विद्वान् परिजानीयात् ॥१०॥

भिन्न इन जीव समूहों का आरंभ और परिग्रह न करे । इन सब जीवों
को ज्ञपरिज्ञा से जान कर प्रत्याख्यान परिज्ञा से इनके आरंभ का त्याग
कर दे अर्थात् इनकी विराधनाका त्याग कर दे । मन वचन, काय से
इनके आरंभ और परिग्रह रूप में ग्रहण करनेका त्याग करे ।

तात्पर्य यह है—विद्वान् पुरुष इन षट्जीवनिकायों को ज्ञपरिज्ञासे
जान कर प्रत्याख्यान परिज्ञा से इनका विनाशक आरम्भ और परिग्रह न
करे, क्योंकि आरंभ और परिग्रह आत्मा के लिए हितकर नहीं होता ॥१॥

'मुसावायं बहिद्धं च' इत्यादि ।

शब्दार्थ—'मुसावायं-मृषावादम्' असत्य धोलना 'बहिद्धं-बहिद्धम्'

समूहानो आरंभ अने परिग्रह न करे. आ अथा एवोने ज्ञपरिज्ञाधी नालीने
प्रत्याख्यान परिज्ञाधी तेओना आरंभने त्याग करे अर्थात् तेमनी विराधना
न करे मन, वचन, अने कायाधी तेओना आरंभ अने परिग्रह रूपी
ग्रहण करवाने त्याग करे.

उहेवानुं तात्पर्य ओ छे के—विद्वान् पुरुष आ षड् एवनिकायेने नालीने
तेना विनाश करवावाणा आरंभ अने परिग्रह न करे, केमके आरंभ अने
परिग्रह आत्माने भाटे हितकर होता नथी ॥६॥

'मुसावायं बहिद्धं च' इत्यादि

शब्दार्थ—'मुसावायं-मृषावादम्' असत्य धोलवुं 'बहिद्धं-बहिद्धम्' अर्थानुं

અન્વયાર્થઃ—(મુસાવાયં) મૃષાવાદમ્-અસત્યભાષણમ્ ‘વહિદ્દં’ મૈથુનમ્ (ઉગ્ગહં) અવગ્રહમ્ (અજાહ્યા) અપાચિતમ્, એતાનિ (લોગંસિ સત્થાદાણાં) લોકે શસ્ત્રાદાનાનિ-શસ્ત્રતુલ્યાનિ કર્મબન્ધકારણાતિ ચ (તં વિજ્ઞં પરિજાણિયા) તત્-એતસર્વં વિદ્વાન્ પરિજાનીયાત્-જ્ઞપરિજ્ઞયા જ્ઞાત્વા પ્રત્યાખ્યાનપરિજ્ઞયા પરિત્યજેદિતિ ॥૧૦॥

ટીકા—અહિંસા પ્રતિપાદ્ય મૃષાવાદાદિકં પ્રાહ- મુસાવાયં’ इत्यादि । ‘मुसावायं’ मृषावादम्-असत्यभाषणम्, तथा-‘वहिद्वं’ इति देशीयशब्दो मैथुनार्थः । तेन मैथुनम् ‘उग्वहं’ अवग्रहं परिग्रहं च, तथा-‘अजाह्या’ अपाचितम् अदत्तादानमित्यर्थः, एतानि-असत्यभाषणादीनि प्राणिनां विराधकानि साक्षात् परम्परया

મૈથુન સ્થેવન કરના ‘ઉગ્ગહં-અવગ્રહમ્’ પરિગ્રહ કરના ‘અજાહ્યા-અપાચિતમ્’ તથા અદત્તાદાનલેના ‘લોગંસિ સત્થાદાણાં-લોકે શસ્ત્રાદાનાનિ’ એ સ્થલ લોક મેં શસ્ત્રકે સમાન ઓર કર્મ બન્ધકે કારણ હૈ’ ‘તં વિજ્ઞં પરિજાણિયા-એતત્ સર્વં વિદ્વાન્ પરિજાનીયાત્’ વિદ્વાન્ પુરુષ જ્ઞ પરિજ્ઞાસે હસે જાનકર પ્રત્યાખ્યાન પરિજ્ઞાસે હસે ત્યાગ કરે ॥૧૦॥

અન્વયાર્થ—મૃષાવાદ, મૈથુન, અદત્તાદાન કો ખી લોક મેં શસ્ત્ર કે સમાન સમજે । વિદ્વાન્ હન્હે’ જ્ઞપરિજ્ઞા સે જાનકર પ્રત્યાખ્યાન પરિજ્ઞા સે ત્યાગ દે ॥૧૦॥

ટીકાર્થ—અહિંસા કા પ્રતિપાદન કરકે મૃષાવાદ આદિ કા કથન કરતે હૈ—અસત્યભાષણ, મૈથુન, પરિગ્રહ ઓર અદત્તાદાન, યહ સર્વ સાક્ષાત્ યા પરમ્પરા સે પ્રાણિયોં કી વિરાધના કરને વાલે હૈ । અતઃપ્રવયે

સેવન કરવું ‘ઉગ્ગહં-અવગ્રહમ્’ પરિગ્રહ કરવો. ‘અજાહ્યા-અપાચિતમ્’ તથા અદત્તાદાન લેવું ‘લોગંસિ સત્થાદાણાં-લોકે શસ્ત્રાદાનાનિ’ આ બધા લોકમાં શસ્ત્ર સરખા અને કર્મબન્ધના કારણ રૂપ છે. ‘તં વિજ્ઞં પરિજાણિયા-એતત્ સર્વં વિદ્વાન્ પરિજાનીયાત્’ વિદ્વાન્ પુરુષ જ્ઞપરિજ્ઞાથીઆને બાણીને પ્રત્યાખ્યાન પરિજ્ઞાથી તેને ત્યાગ કરે ॥૧૦॥

અન્વયાર્થ—મૃષાવાદ, મૈથુન, પરિગ્રહ, અદત્તાદાનને પણ લોકમાં શસ્ત્રની બરોબર સમજવું. વિદ્વાન પુરુષ આ બધાને જ્ઞપરિજ્ઞાથી બાણીને પ્રત્યાખ્યાન પરિજ્ઞાથી ત્યાગ કરે ॥૧૦॥

ટીકાર્થ—અહિંસાનું પ્રતિપાદન કરીને મૃષાવાદ વિ. નું કથન કરે છે.—અસત્ય ભાષણ, મૈથુન પરિગ્રહ, અને અદત્તાદાન આ બધા સાક્ષાત્ અથવા પરંપરાથી પ્રાણિયોની વિરાધના કરવાવાળા છે. તેથી તે શસ્ત્ર સમાન છે.

वा, ततः 'सत्यादाणां' शस्त्रादानानि, शस्त्राणीव शस्त्राणि, यथा-शरादि जीवो-
पतापकं तथऽअसत्यभाषणादिकमपि, अतएव आदानानि-आदीयन्ते अष्टप्रकार-
काणि कर्माणि अक्षिरित्यादानानि कर्मोपादानकारणानि 'लोमांसि' लोके-इहलोके
संपारे 'तं' तदेतत्सर्वमसत्यप्रमुखम्, 'विज्जं' विद्वान् 'परिजाणिया' परिजानीयात्,
ज्ञपरिज्ञया ज्ञात्वा-प्रत्याख्यानपरिज्ञया सर्वमपि त्यजेत्, एतेषां स्वरूप कारणं
कार्यं च जानन् विद्वान् परिहरेत्, इति । मृषावादादिकं सर्वमेव दुःखजनकतया
शस्त्रमिव भयानकम्-तथा-कर्मबन्धकारकं चेति ज्ञपरिज्ञया ज्ञात्वा प्रत्याख्यानपरि-
ज्ञया विद्वान् तत् परित्यजेदिति ॥१०॥

मूलम्-पलिउंचणं भयणं च थडिल्लुत्तयणाणि यं ।

धूणादांणां लोमांसि, तं विज्जं परिजाणिया ॥११॥

छाया-पलिकुञ्चनं भजनञ्च स्थण्डिलोच्छ्रयणाणि च ।

धूनयाऽऽदानानि लोके तद्विद्वान् परिजानीयात् ॥११॥

शस्त्र के समान हैं, क्योंकि जैसे-बाण (तीर) आदि जीवों को संताप
देते हैं उसी प्रकार असत्यभाषण आदि भी संतापजनक होते हैं अत-
एव इनका परिहार करना उचित ही है ।

असत्यभाषण आदि आदान हैं अर्थात् इनसे आठ प्रकार के कर्मों
का बन्ध होता है । मेधावी पुरुष इन असत्य आदिके स्वरूप, कारण एवं
कार्य दो लोक में ज्ञपरिज्ञासे जान कर प्रत्याख्यान परिज्ञा से त्याग दे ।

अभिप्राय यह है कि यह सब मृषावाद आदि लोक में दुःखजनक होने
से शस्त्र के समान भयानक हैं और कर्मबन्ध के कारण हैं । मेधावी पुरुष
ज्ञपरिज्ञा से उसे जानकर प्रत्याख्यान परिज्ञा से इनका त्याग करदे ॥१०॥

'पलिउंचण' इत्यादि ।

शब्दार्थ--'पलिउंचणं-पलिकुञ्चनम्' भाया 'भयणं च-भजनं'

કેમકે જેમ બાણ (તીર) વિગેરે છોવાને સંતાપ દે છે. એજ પ્રમાણે અસત્ય
ભાષણ આદિપણ દુઃખ પહેચાડે છે તેથી તેનો ત્યાગ કરવો તેજ ઉચિત છે,
ઠહેવાનો ભાવ એ છે કે-આ મૃષાવાદ વિગેરે લોકમાં દુઃખ કારક હોવાથી
શસ્ત્રની જેમ ભયંકર છે. અને કર્મબંધના કારણે રૂપ છે મેધાવી પુરૂષ જ
પરિજ્ઞાથી તેને જાણીને પ્રત્યાખ્યાન પરિજ્ઞાથી તેનો ત્યાગ કરે ॥૧૦॥

'પલિઉંચણ' ઇત્યાદિ

શબ્દાર્થ--'પલિઉંચણં-પલિકુચ્ચનમ્' ભાયા 'ભયણં ચ-ભજનમ્' અને લોભ

અન્વયાર્થઃ—(પલિઉચ્ચં) પલિકુશ્ચનમ્—માયામ્ (ચ મયણં) ચ—તથા મજનં-
લોભમ્ (થંહિલ્લુસ્સયણાણિ ય) સ્થણ્ડિલોચ્છૂયણાણિ ચ—ક્રોધમાનૌ (ધૂણ) ધૂનય-
અપનય પરિત્યજેત્યર્થ, (તં વિજ્જં) તદ્વિદ્વાન (લોગંસિ) લોકે (આદાણાઈં) આદા-
નાનિ—કર્મબન્ધકારણાણિ (પરિજાણિયા) પરિજાનીયાત્—જપરિજ્ઞયા જ્ઞાત્વા પ્રત્યા-
ખ્યાન પરિજ્ઞયા કષાયાન્ પરિત્યજેદિતિ ॥૧૧॥

ટીકા—યે કપાયવન્તઃ સન્તિ તેષાં ષષ્ટપદ્માવ્રતધારિણામપિ ન ફલવત્,
અપિ તુ નિષ્ફલમેવ ભવતિ । અતઃ કપાયનિરોધ આવશ્યકૃત્ત્વે તન્નિરોધમેવ
દર્શયતિ—‘પલિઉચ્ચં’ પલિકુશ્ચનમ્, પરિતઃ—સમન્તાત્ કુચ્ચયતે—વક્રીભાવમાપદ્યતે
और लोभ ‘थंहिल्लुस्सयणाणि य-स्थण्डिलोच्छूयणाणि च’ क्रोध और
मानका ‘धुण-धूनय’ त्याग करो ‘तं विज्जं-तत् विद्वान्’ विद्वान् मुनि
‘लोगंसि-लोके’ लोकमें ‘आदाणाईं-आदानानि’ कर्मबन्धनके कारण है
ऐसा ‘परिजाणिया-परिजानीयात्’ जपरिज्ञासे जानकर प्रत्याख्यान-
परिज्ञासे उसका त्याग करे ॥११॥

અન્વયાર્થ—માયા, લોભ, ક્રોધ ઓર માન કા પરિત્યાગ કરે ।
મેધાવી ઇન્હેં કર્મબન્ધનકા કારણ જાને । જપરિજ્ઞા સે ઇન્હેં જાન કર
પ્રત્યાખ્યાનપરિજ્ઞા સે ડનકાત્યાગ દે ॥૧૧॥

ટીકાર્થ—જો કષાય સે યુક્ત હૈં, ડનકા પાંચ મહાવ્રતોં કો ધારણ
કરના મી સફલ નહીં, પરન્તુ નિષ્ફલ હી હોતા હૈ । અતઃપચ કષાયોંકો
નિરોધ કરના આવશ્યકૃત્ત્વે । વહી નિરોધ યહાં દિશ્વલાતે હૈ—જિસકે
કારણ સવ કાર્યોં મેં પરિકુચન અર્થાત્ વક્રતા ઉત્પન્ન હો જાતી હૈ, ડસે

‘થંહિલ્લુસ્સયણાણિ ય-સ્થણ્ડિલોચ્છૂયણાણિ ચ’ ક્રોધ અને માનને ‘ધુણ-ધૂનય’ ત્યાગ
કરે । ‘તં વિજ્જં-તત્ વિદ્વાન્’ વિદ્વાન્ મુનિ ‘લોગસિ-લોકે’ લોકમાં ‘આદાણાઈં-
આદાનાનિ’ કર્મ બંધના કારણ છે. એ પ્રમાણે ‘પરિજાણિયા-પરિજાનીયાત્’
જપરિજ્ઞાથી જાણીને પ્રત્યાખ્યાન પરિજ્ઞાથી તેને ત્યાગ કરે ॥૧૧॥

અન્વયાર્થ—માયા, લોભ, ક્રોધ અને માનને ત્યાગ કરે. મેધાવી તેને
કર્મ બંધનું કારણ સમજે. જ પરિજ્ઞાથી તેને જાણીને પ્રત્યાખ્યાન પરિજ્ઞાથી
તેને ત્યાગ કરે ॥૧૧॥

ટીકાર્થ—જેઓ કપાયથી યુક્ત હોય છે, તેઓનું પાંચ મહાવ્રતોનું ધારણ
કરવું પણ સફળ થતું નથી. પરંતુ નિષ્ફળજ નીચ છે. તેથીજ કષાયોનો
નિરોધ કરવો, જરૂરી છે. એ નિરોધજ અહિયાં બતાવવામાં આવે છે.—જેના
કારણથી સઘળા કાર્યોમાં પરિકુચન અર્થાત્ વક્રપણું ઉત્પન્ન થાય છે, તેને

कार्याणि येन तत् परिकुञ्चनम्-माया-परिकुञ्चनं हि सर्वत्र तत्खण्डकम् । तथा-
‘भयणं च’ भजनं च-भज्यते सर्वत्र आत्मा प्रहोक्रियते प्रसाद्य संमर्द्य वा येन स
भजनो-लोभः, तस्यपि । तथा-‘स्थण्डिलोच्छ्रयणाणि’ स्थण्डिलोच्छ्रयणानि, तत्र-
‘स्थण्डिल’ स्थण्डिलः यस्मिन् कार्योन्मुखे सति सदसद्विवेकराहित्यात्-आत्मा
स्थण्डिलवद्भवति स स्थण्डिलः-क्रोधः । तथा-‘उच्छ्रयो-मानः । सूत्रे मानस्य
बहुत्वाद् बहुवचनम्, अत्र माया लोभतोऽनन्तरं क्रोधमानयोर्ग्रहणे सौत्रत्वाद् व्य-
त्ययः, तेन क्रोधमानमायालोभख्यानं कषायान् ‘धूण’ धूनय-अपनय धूनय इति
क्रियापदस्य प्रत्येकं सम्बन्धः, तेन क्रोधं धूनय, मानं धूनय, मायां धूनय, लोभं-
धूनयेत्यर्थो बोध्यः । कषायादीनां परित्यागेऽपरमपि कारणं दर्शयति-एतानि
परिकुञ्चनादीनि । ‘लोभं स’ अस्मिन् लोके ‘आदानां’ आदानानि, एतानि हि-
कर्मबन्धकारणानि वर्तन्ते, तस्मादेतत्स्वरूपं स कारणकार्यं ज्ञात्वा ‘विज्जं’
विद्वान् ‘परिजाणिया’ परिजानीयात् ज्ञपरिज्ञया ज्ञात्वा प्रत्याख्यान-परिज्ञया
परित्यजेदिति ॥११॥

परिकुञ्चन अर्थात् माया कहते हैं । यह परिकुञ्चन सभी व्रतों की
विराधना करनेवाला है । भजन का अर्थ लोभ है क्योंकि यह
आत्मा को भग्न करने वाला है । स्थण्डिल क्रोध को कहते हैं, क्योंकि
क्रोध आने पर आत्मा सत् असत् के विवेक से रहित स्थण्डिलके समान
हो जाता है । उच्छ्रय का अर्थ है मान, क्योंकि इसके उदय से आत्मा जाति
आदि के अभिमान से ऊंचा चढ़ जाता है इन सभी कषायों का त्याग
कर देना चाहिए । कषाय त्याग का दूसरा कारण दिखाते हुए शास्त्र-
कार कहते हैं-यह कर्मबन्ध को उत्पन्न करने वाले हैं । अत एव मेधावी
पुरुष इनके स्वरूप, कारण और कर्मको ज्ञपरिज्ञा से जान कर प्रत्या-
ख्यान परिज्ञा से त्याग देवे ॥११॥

परिकुञ्चन अर्थात् माया उड्डेवाना आवे छे, आ परिकुञ्चन सघणा व्रतानी
विराधना करवावाणी छे लज्जनो अर्थ लेल छे । केमके ते आत्माने लभ
करवावाणी छे स्थण्डिल क्रोधने उडे छे, केमके-क्रोध आववाधी आत्मा सत्
असत्ता निवेक निताने स्थण्डिल लेवे धर्ष जाय छे ।

उच्छ्रय सेइले मान-केमके-तेना उदयधी आत्मा जत वगेदेना अभिमानधी
उन्ना बढि जाय रे । मायना त्याजनुं जीनुं करलु जतावतां शास्त्रकार
उडे छे-आ कर्म जपने उत्पन्न करवा वांछु छे, तेधीन पुद्धिवाणी पुरुष
तेना स्वरूप, उच्छ्रय माने कर्मने न परिजानी जखीने प्रत्याख्यान परिज्ञाधी
तेना ज्ञान करी छे ॥११॥

મૂલમ્—ધોયણં રયણં ચેવ વૈત્થી કમ્મંવિરેયણં ।

વૈમણંજણપ્લીમંથં તં વિજ્ઞં પરિજાણિયા ॥૧૨॥

છાયા—ધાવનં રજ્જનં ચૈવ વસ્તિકર્મવિરેચનમ્ ।

વમનાજ્જનં પલિમન્થં તદ્વિદ્વાન્ પરિજાનીયાત્ ॥૧૨॥

અન્વયાર્થઃ—(ધોયણં) ધાવનં-હસ્તપાદાદીનાં વસ્ત્રાણાં પ્રક્ષાલનમ્ (રયણં) રજ્જનં હસ્તાદીનામ્ 'વૈત્થીકમ્મં વિરેયણં' વસ્તિકર્મવિરેચનમ્-તત્ર વસ્તિકર્મ-અધો-માર્ગેણ જલાર્કર્ષણમ્ (एनिमा) इति लोकोपसिद्धम्, विरेचनम्-(जुलाव) इति प्रसिद्धम्, (वमणंजण) वमनाज्जनम्, वमनम्-प्रसिद्धम्, अज्जनम्-नेत्रे कज्जला-दिकरणम्, तदेतत्सर्वम्, (पलीमंथं) पलिमन्थम्-संयमोपघातकरम् (विज्ઞં) विद्वान्-पण्डितः (परिजाणिया) परिजानीयात्-ज्ञपरिज्ञया ज्ञात्वा प्रत्याख्यान-परिज्ञया परित्यजेत् ॥૧૨॥

‘ધોયણં રયણં ચેવ’ इत्यादि ।

શબ્દાર્થ—‘ધોયણં-ધાવનમ્’ હાથ પૈર તથા વસ્ત્ર આદિ ધોના ‘રયણં-રજ્જનમ્’ તથા હસ્તાદિકો રંગના ‘વૈત્થીકમ્મં વિરેયણં-વસ્તિકર્મ-વિરેચનમ્’ વસ્તિકર્મ કરના ઓર વિરેચન ‘વમણંજણ-વમનાજ્જનમ્’ દવા લેકર વમન કરના તથા આંખોં મેં અજ્જન લગાના इत्यादि ‘પલિમંથં પલિમન્થં’ સંયમકો નષ્ટ કરનેલાલે કાર્યોં કો ‘વિજ્ઞં પરિજાણિયા-વિદ્વાન્ પરિજાનીયાત્’ વિદ્વાન્ પુરુષ સમજકે ત્યાગ કરે ॥૧૨॥

અન્વયાર્થ—હાથ પગ એવં વસ્ત્ર આદિ કા ધોના, રંગના, ઇનીમા લેકર વિરેચન કરના, વમન કરના, અંજન લગાના, इन सबको संयम का घातक समझ कर जानी पुरुष इनको त्याग दे ॥૧૨॥

‘ધોયણં રયણં ચેવ’ इत्यादि

શબ્દાર્થ—‘ધોયણ-ધાવનમ્’ હાથ પગ તથા કપડાં વિગેરે ધોવા. રયણં-રજ્જનમ્’ તથા હાથ વિગેરે રંગવા ‘વૈત્થીકમ્મં વિરેયણં-વસ્તિકર્મ વિરેચનમ્’ અસ્તિ કર્મ કરવું અને વિરેચન ‘વમણંજણ-વમનાજ્જનમ્’ દવા લઇને વમન -ઉલ્ટી કરવી તથા આંખોમાં આંજણુ લગાવવું વિગેરે ‘પલિમંથ-પલિમન્થં’ સંયમને નાશ કરવાવાળા કાર્યોને ‘વિજ્ઞં પરિજાણિયા-વિદ્વાન્ પરિજાનીયાત્’ વિદ્વાન્ પુરુષ સમજને તેનો ત્યાગ કરે ॥૧૨॥

અન્વયાર્થ—હાથ પગ અને વસ્ત્ર વિગેરેને ધોવા, રંગવા, ઇનીમા લઇને રેચ લેવો, ઉલ્ટી કરવી, આંજણ લગાવવું. આ બધાને સંયમના ઘાતક સમજીને જાની પુરુષે તેનો ત્યાગ કરવો ॥૧૨॥

टीका—‘धोयणं’ धावनम्—प्रक्षालनं शोभार्थं वस्त्रादीनाम्, ‘रयणं’ रञ्जनम्
हस्तवस्त्रादीनाम्, ‘वस्तीकर्म’ वस्तिर्कर्म—गुदामार्गत उदरे जलमानीय तज्जलेन
साकं निःशेषमलानां वह्निर्निःसारणं वमतिकर्म । ‘विरेयणं’ विरेचनम्—वैद्यकोक्ता-
ऽमयादि चूर्णप्रयोगेणाधोमार्गतो मलनिःसारणम् । ‘वमणं’ वमनम्—अङ्गुल्यादि
प्रवेशेन भुक्ताऽऽहारस्य मुखमार्गेण वह्निर्निःसारणम् । ‘अंजनं’ अञ्जनम्—शलाकया
नेत्रशोभार्थं मपी द्रव्याणां नेत्रयोर्निक्षेपणम् ‘तं’ तदेतद् धावनादिकं सर्वमपि
‘पलीमंथं’ पलिवन्थम्—संयमविघातकारकम्, इति ज्ञपरिज्ञया ज्ञात्वा प्रत्याख्यान-
परिज्ञया परित्यजेत् । वस्त्रादीनां प्रक्षालनं रञ्जनं वस्तिकर्म विरेचनं वमनं नेत्रा-
ञ्जनं च संयमविनाशकारि ज्ञात्वा मुनिरेतान्न सेवेत ॥१२॥

मूलम्—गंधं मल्लसिंणाणं च दत्तपक्खालणं तंहा ।

परिगंहिथिकम्मं च तं विज्जं परिजाणिया ॥१३॥

टीका—सुन्दरता के लिए वस्त्र आदि का प्रक्षालन करना, वस्त्र
आदि को रंगना, गुदा के मार्ग से उदर में जल पहुंचा कर उस जल
के साथ मल का बाहर निकालना अर्थात् वस्तिकर्म करना, वैद्यक के
अनुसार हरड़ आदि का चूर्ण खाकर जुलाव लेना, वमन करना अर्थात्
अंगुली आदि मुखमें रखकर भुक्त आहार को मुखसे बाहर निकालना
आखों में अंजन आंजना, इन सब कार्यों को संयम का विघातक समझ
कर त्याग देना चाहिए ।

अभिप्राय यह है कि वस्त्र आदि को धोना, रंगना, वस्तीकर्म
करना, विरेचन, वमन और अंजन लगाना इन सब को संयम का
विनाशक जानकर मुनि उनका सेवन न करे उनका त्याग करे ॥१२॥

टीका—सुंदर पछा भाटे वस्त्र वगेरेनु प्रक्षालन करवु (धोवु) रंगवु,
गुदाना मार्गधी पेटभां जण पछायाडीने ते जणनी साथे जण जहाउ दहा-
उवे। अर्थात् वस्तिर्कर्म करवु वैद्यक प्रमाणे छन्दे विगेरेनु अर्धु आधने
धुत्ताण देवे, छिटी करवी अर्थात् आजी वगेरे नेना राणीने पुष्प
मल्लर मूषधी जहारउहाउवे। साथे ता अञ्जन अंजवु आ अथमा धयेनि
संयमना विघातक समझने तेने त्याग करवे। केदसे

उदेवाने। हेतु से हे उ—पक्ख वगेरेने धोवा, रञ्जना वस्ती कर्म करवु
विरेचन वमन, अने आहार लगाउनु आ अधाने संयमना विघातक सम-
झने मुनिसे तेनु नेवन करवु नही अर्थात् तेने त्याग करी देवे ॥१२॥

छाया — गन्धमाल्यस्नानानि दन्तप्रक्षालनं तथा ।

परिग्रहस्त्रीकर्म च तद्विद्वान् परिजानीयात् ॥१३॥

अन्वयार्थः—(गन्धमल्लसिणाणं च) गन्धमाल्यस्नानानि (तथा दंतपक्खालणं) तथा दन्तप्रक्षालनम् अकारणम् ओषध्यादिना (च परिग्रहहित्थिकर्मं) परिग्रहः—धनधान्यादिकस्वीकरणम्, स्त्रियाः स्वीकरणम् कर्म—हस्तमैथुनादिकर्म (तं) तत् (विज्जं) विद्वान् हेयोपादेयज्ञानवान् (परिजाणिया) परिजानीयात्—तदेतत्सर्वं कर्मबन्धकारकं जपरिज्ञया ज्ञात्वा प्रत्याख्यानपरिज्ञया परित्यजेत् इति ॥१३॥

टीका—‘गन्धमल्लसिणाणं च’ गन्धमाल्यस्नानानि, गन्धाः—कोष्ठपुटादयः, माल्यं—मल्लिकादि विशिष्टपुष्पग्रथितम्, स्नानम्—देशसर्वस्नानम् तत्र देशस्नानम् अकारणमक्षिभ्रुवादिप्रक्षालनं, सर्वस्नानम्—सर्वाङ्गप्रक्षालनम् इति गन्धमाल्य-

‘गन्धमल्लसिणाणं च’ इत्यादि ।

शब्दार्थः—‘गन्धमल्लसिणाणं च—गन्धमाल्यस्नानानि’ शरीर में गन्ध लगाना तथा पुष्पमाला पहिनना एवं स्नान करना ‘तथा दंतपक्खालणं—तथा दंतप्रक्षालनम्’ तथा दांतोंको धोना ‘परिग्रहहित्थिकर्मं—परिग्रहस्त्रीकर्मणि’ परिग्रह रखना, स्त्रीका उपभोग करना तथा हस्तकर्म करना तं विज्जं—तत् विद्वान्’ विद्वान् भुनि इनको पापका कारण जानकर त्याग करे ॥१३॥

अन्वयार्थः—शरीर में सुगंध लगाना, माला धारण करना, स्नान करना, दांतोंका धिना कारण प्रक्षालन करना, धन धान्य आदि परिग्रह को स्वीकार करना, हस्तकर्म करना, इन सबको सेधावी पुरुष कर्मबन्ध का कारण जान कर प्रत्याख्यान परिज्ञा से त्याग दे ॥१३॥

टीका—कोष्ठ पुट आदि गंध को, मल्लिका आदि के पुष्पोंसे गंधी

‘गन्धमल्लसिणाणं च’ इत्यादि

शब्दार्थः—‘गन्धमल्लसिणाणं च—गन्धमाल्यस्नानानि च’ शरीरमें गंध लगावना तथा पुष्पमाला पहिरनी तथा स्नान करवुं ‘तथा दंतपक्खालणं—तथा दंतप्रक्षालनम् तथा दांतोंके धोना ‘परिग्रहहित्थिकर्मं—परिग्रहस्त्रीकर्मणि’ परिग्रह करवुं, तथा श्री सेवन करवुं तथा हस्तकर्म करवुं ‘तं विज्जं—तत् विद्वान्’ विद्वान् भुनि आने पापना कारण रूप समझने तेना त्याग करे ॥१३॥

अन्वयार्थः—शरीरमें सुगंध लगावनी माला पहिरनी स्नान करवुं, धन धान्य आदि परिग्रह को स्वीकार करवुं, हस्तकर्म करवुं, इन सबको सेधावी पुरुष कर्मबन्ध का कारण जान कर प्रत्याख्यान परिज्ञा से त्याग दे ॥१३॥

स्नानानि 'तदा' तथा-^१'दन्तप्रक्षालनम्' दन्तप्रक्षालनम्-अकारणमोषादिना
'परिग्रहस्थिरम् च' परिग्रहः, स्त्री, कर्म च, तत्र परिग्रहः-तच्चित्ताऽचित्तपदार्थानां
स्वीकारः, स्त्रियो देवमनुष्यादीनाम्, तत्स्वीकारः, कर्म-हस्तमैथुनादिकरणम् ।
'तं' तदेतत्सर्वं बन्धजनकं संसारपर्यटने कारणम् । इति ज्ञात्वा 'विज्जं' विद्वान्-
आत्महितार्थी 'परिजाणिया' परिजानीयात्-ज्ञपरिज्ञया ज्ञात्वा प्रत्याख्यान-
परिज्ञया परित्यजेत् ॥१३॥

मूळम्-उद्देशियं कीयगडं च पामिच्चं चैवं आहडं ।

पूयं अणोसगिज्जं च 'तं' विज्जं परिजाणिया ॥१४॥

छाया--औद्देशिकं क्रीतकृतं च प्रामित्यं चैवाहतम् ।

पूयमनेपणीयं च तद्विद्वान् परिजानीयात् ॥१४॥

हुई माला को, बिना कारण नेत्र वा भौंह आदि के प्रक्षालन रूप देश-
स्नान को तथा सर्वांग प्रक्षालन रूप सर्वस्नान को निष्कारण औषधि आदि-
से दांतों के सांजने को तथा परिग्रह और हस्तकर्म को कर्मबन्ध का कारण
जान कर उनको त्याग दे । ये सब कर्म संसारभ्रमण के कारण हैं ।

ऐसा समझ कर आत्महित का इच्छुक पुरुष इन्हे ज्ञपरिज्ञा से
जान कर प्रत्याख्यान परिज्ञा से त्याग दे ॥१३॥

'उद्देशियं कीयगडं च' इत्यादि ।

शब्दार्थ--'उद्देशियं-औद्देशिकम्' लाधुको एक नाम लेकर उनको
देनेके लिये जो आहार आदि तैयार किया गया है 'कीयगडं-क्रीतकृतम्'
तथा लाधुके लिये जो खरीद किया, गया है तथा 'पामिच्चं-प्रामित्यम्'

कारण बिना आण अने लभने ने धोवाइय देश स्नानने तथा सर्वांग प्रक्षा-
लन रूप सर्वस्नानने, कारण बिना आण्ड विगेदेथी दातोने भाजवाने तथा
परिग्रह अने हस्तकर्मने कर्मबन्धना कारण समझने तेने त्याग करे आ
अथा न कर्मो संसार भ्रमणना कारण रूप छे

आ प्रमाणे समझने आत्महितने छिछनारा पुरे जपिगिथी तेने
समझने प्रत्याख्यान परिज्ञा तेने त्याग करवे ॥१३॥

'उद्देशियं कीयगडं च' इत्यादि

शब्दार्थ--'उद्देशियं-उद्देशिकम्' लाधुने आपवा नटे ने आहार विगेदे
तैयार करवाना आये छे ते तथा कीयगडं-क्रीतकृतम् लाधुने नटे ने
खरीद करवाना नटे होय ते तथा पामिच्चं-प्रामित्यम् लाधुने आपवा

અન્વયાર્થ:- (ઉદ્દેશિયં) ઔદેશિકં-દશ્ય વશ્યચિદેકસ્ય સાધો નમિગ્રાહેણ કૃતં તર્દૈશિકમ્ (કીયગઢં) ક્રીતકૃતમ્-સાધ્વર્થં મૂલ્યેન ગૃહીતમ્ (પામિચ્ચં) પ્રામિત્યમ્-સાધ્વર્થમન્યત ઉચ્છિન્નરૂપેનાડ્ડનીતમ્ (ચૈવ આહટં) ચૈવ આહૃતમ્-સાધ્વર્થં યત્ ગૃહસ્થેન સમ્મુલ્લખમાનીતમ્ (પૂયં) પૂયમ્-આધાકર્મીવ્યવસંપૃત્તં શુદ્ધમાચાહારં પૂયમ્ (અણેસણિજ્જં) અણેષણીયમ્-અશુદ્ધમ્ (તં) તત્તર્વમ્ (વિજ્જં) વિદ્વાન્ (પરિજાણિયા) પરિજાનીયાત્-જપરિજ્ઞાયા જ્ઞાત્વા પ્રત્યાખ્યાનપરિજ્ઞાયા પરિત્યજેદિતિ ॥૧૪॥

ટીકા—‘ઉદ્દેશિયં’ ઔદેશિકમ્-યં કમપ્યેકં સાધુમુદિશ્ય યદાહારપાન વત્ત પાત્રવસ્ત્યાદિ નિર્મિત્તં તર્દૈશિકમ્ ‘કીયગઢં’ ક્રીતકૃતમ્-સાધ્વર્થં યદ્વસ્તુ મૂલ્યે-

સાધુ કો દેને કે લિયે જો દુસરે સે ઉધાર લિયા ગયા હૈ ‘ચૈવ આહટં-ચૈવ આહૃતમ્’ તથા સાધુકો દેને કે લિયે જો ગૃહસ્થો કે દ્વારા લાયા હુવા હૈ ‘પૂયં-પૂયમ્’ જો આધાકર્મી આહારસે મિલા હુવા હૈ ‘અણેસણિજ્જ-અણેષણીયમ્’ તથા જો આહાર, કોઈ મી દોષસે યુક્ત અશુદ્ધ હૈ ‘તં-તત્’ ઉક્તકો ‘વિજ્જં-વિદ્વાન્’ વિદ્વાન્ મુનિ ‘પરિજાણિયા-પરિજાનીયાત્’ જપરિજ્ઞાસે જાનકર પ્રત્યાખ્યાન પરિજ્ઞાસે ત્યાગ કરે ॥૧૪॥

અન્વયાર્થ--ઔદેશિક, ક્રીતકૃત, પ્રામિત્ય, આહૃત, પૂય ઓર અણેષણીય આહાર કો મેધાવી જપરિજ્ઞા સે જાને ઓર પ્રત્યાખ્યાન પરિજ્ઞા સે ડનકો ત્યાગ દે ॥૧૪॥

ટીકાર્થ--જો આહાર પાની વસ્ત્ર પાત્ર એવં ઉપાશ્રય આદિ કિસી એક સાધુ કે ઉદ્દેશ્ય સે નિર્મિત કિયા ગયા હો, વહ ઔદેશિક કહ લાતા

માટે જે બીજાની પાસેથી ઉધાર લેવામાં આવેલ હોય તે ‘ચૈવ આહટં-ચૈવ આહૃતમ્’ તથા સાધુને આપવા માટે ગૃહસ્થો દ્વારા લાવવામાં આવેલ હોય તથા ‘પૂયં-પૂયમ્’ જે આધાકર્મી આહારથી મળેલ હોય ‘અણેસણિજ્જ’-અણેષણીયમ્’ તથા જે આહાર કોઈ પણ દોષ વાળો હોય અને અશુદ્ધ હોય ‘તં-તત્’ તેને ‘વિજ્જં-વિદ્વાન્’ વિદ્વાન્ મુનિ ‘પરિજાણિયા-પરિજાનીયાત્’ જપરિજ્ઞાથી જાણીને પ્રત્યાખ્યાન પરિજ્ઞાથી તેનો ત્યાગ કરે. ॥૧૪॥

અન્વયાર્થ--ઔદેશિક, ક્રીતકૃત, પ્રામિત્ય, આહૃત પૂય અને અણેષણીય, આહારને મેધાવી પુરૂષ જપરિજ્ઞાથી તેને જાણે અને પ્રત્યાખ્યાન પરિજ્ઞાથી ત્યાગ કરે, ॥૧૪॥

ટીકાર્થ--જે આહાર, પાણી, વસ્ત્ર, પાત્ર અને ઉપાશ્રય વિગેરે કોઈ એક ને ઉદ્દેશીને બનાવવામાં આવેલ હોય, તેને ઔદેશિક કહેવામાં આવે છે,

નાઽઽન્નીત્વ, તથા-‘પ્રામિત્ત્વ’ પ્રામિત્યમ્-સાધવે દાતુમ્ચિન્નકં ગૃહીતમ્ ।
તથા-‘આહરં’ આહૃતમ્-સાધવે દાતું સાધુસમુલ્લખમાનીતં તથા-‘પૂયં’ પૂયમ્-આધા-
કર્માદિવ્યવસંયુક્તમ્-શુદ્ધેઽપિ આહારે આધાકર્માદિસ્ય ચિલ્નં પૂતિકમ્ ‘અણેસણિજં’
અણેપણીયમ્-શુદ્ધિતાદિદોષેણ યુક્તમ્ ‘ચિજ્જં’ ચિદ્વાન ‘તં’ તત્સર્વમદિ સંયમાઽનુ-
પકારિતયા સંસારકારણતયા ચ-ત્તપરિજ્ઞા જ્ઞાત્વા પ્રત્યાશુદ્ધાનપરિજ્ઞયા ‘પરિ-
જાણિયા’ પરિજાનીયાત્-પરિત્યજેત્ત્વમ્ ॥૧૪॥

મૂલમ્-આશૂણિ મક્ષિરાગં ચ નિહ્નુદ્ધાનકર્મણં ।

ઉચ્છોલણં ચ કલ્લં ચ તં ચિદ્ધં પરિજાણિયા ॥૧૫॥

છાયા-આશૂણિ મક્ષિરાગં ચ ગૃહ્યયુગ્વાતકર્મકમ્ ।

ઉચ્છોલન ચ કલ્લં ચ તદ્વિદ્વાન્ પરિજાનીયાત્ ॥૧૫॥

હૈ । સાધુ કે લિપ મૂલ્ય તુકા કર સ્વરીદી હુઈ વસ્તુ ક્રીતકૃત કહલાતી
હૈ । સાધુ કો દેને કે લિપ ઉધાર લી હુઈ વસ્તુ પ્રામિત્ય કહલાતી હૈ ।
સાધુ કો દેનેકે લિપ ઉસ્કે સામને લાઈ હુઈ આહારાદિ વસ્તુ આહૃત
કહી જાતી હૈ । જિસમેં આધાકર્મી કા કુછ ભાગ મિલા હો ઉસે પૂતિક
યા પૂય કહતે હૈ । જો શંકિત આદિ કિસી ભી દોષ સે યુક્ત હો, વહ
અણેપણીય કહલાતી હૈ । મેધાવી પુરુષ હન સય કો સંયમ મેં અનુપ-
કારી (સંયમ કા ઘાતક) ઓર સંસાર કા કારણ જાન કર
પરિત્યાગ કર દે ॥૧૪॥

‘આશૂણિ મક્ષિરાગં ચ’ હત્યાદિ ।

શબ્દાર્થ-‘આશૂણિ-આશૂનમ્’ રસાયન આદિ સ્વાકર શરીરકો
સ્થૂલ ઘનાના ‘અક્ષિરાગં ચ-અક્ષિરાગં ચ’ તથા શોભાકે લિપે નેત્રમે

સાધુને માટે મૂલ્ય ચૂકવીને ખરીદેલી વસ્તુ કચકીત કહેવાય છે સાધુને આપવા
માટે ઉધાર લીધેલ વસ્તુ પ્રામિત્ય કહેવાય છે, સાધુને આપવા માટે તેની
સામે લાવવામાં આવેલ આહાર વિગેરે વસ્તુ આહૃત કહેવામાં આવે છે જેમાં
આધાકર્મિનો કંઈક ભાગ મળ્યો હોય તેને પૂતિક અથવા પૂય કહે છે, જે
શંકિત આદિ કોઈ પણ દોષથી યુક્ત હોય તે અણેપણીય કહેવાય છે, મેધાવી
પુરુષે આ બધાને સંયમમાં અનુપકારી અર્થાત્ સંયમના ઘાતક અને સંસાર-
ના કારણ રૂપ માનીને તેનો ત્યાગ કરવો ॥૧૪॥

‘આશૂણિ મક્ષિરાગં ચ’ હત્યાદિ

શબ્દાર્થ-‘આશૂણિ-આશૂનમ્’ રસાયન વિગેરે ખાદ્યને શરીરને સ્થૂલ ઘન
બનાવવું ‘અક્ષિરાગં ચ-અક્ષિરાગં ચ’ તથા શોભા માટે આપવા આવશ્યક

અન્વયાર્થ:- (ઉદ્દેશિયં) ઔદેશિકં-દશ્ય વશ્યચિદેકસ્ય સાધો નમિગ્રાહેણ કૃતં તદૌદેશિકમ્ (કીયગઢં) ક્રીતકૃતમ્-સાધ્વર્થં મૂલ્યેન ગૃહીતમ્ (પ્રામિત્યં) પ્રામિત્યમ્-સાધ્વર્થમન્યત ઊચ્છિન્નરૂપેણાડ્ડનીતમ્ (ચૈવ આહૃતં) ચૈવાહૃતમ્-સાધ્વર્થં યત્ ગૃહસ્થેન સમ્પ્રુત્તમાનીતમ્ (પૂયં) પૂયમ્-આધાકર્મીવયવસંપૃક્તં શુદ્ધમાન્નાહારં પૂયમ્ (અણેસજિજ્ઞં) અણેષણીયમ્-અશુદ્ધમ્ (તં) તત્સર્વમ્ (વિજ્ઞં) વિદ્વાન્ (પરિજાણિયા) પરિજાનીયાત્-જ્ઞપરિજ્ઞયા જ્ઞાત્વા પ્રત્યાખ્યાનપરિજ્ઞયા પરિત્યજેદિતિ ॥૧૪॥

ટીકા—‘ઉદ્દેશિયં’ ઔદેશિકમ્-યં કમપ્યેકં સાધુમુદ્દેશ્ય યદાહારપાન વસ્ત્ર પાત્રવસ્ત્યાદિ નિર્મિતં તદૌદેશિકમ્ ‘કીયગઢં’ ક્રીતકૃતમ્-સાધ્વર્થં યદ્વસ્તુ મૂલ્યે-

સાધુ કો દેને કે લિયે જો દુસરે સે ઉધાર લિયા ગયા હૈ ચૈવ આહૃત-ચૈવ આહૃતમ્’ તથા સાધુકો દેને કે લિયે જો ગૃહસ્થો કે દ્વારા લાયા હુવા હૈ ‘પૂયં-પૂયમ્’ જો આધાકર્મી આહારસે મિલા હુવા હૈ ‘અણેસ-જિજ્ઞં-અણેષણીયમ્’ તથા જો આહાર, કોઈ મી દોષસે યુક્ત અશુદ્ધ હૈ ‘તં-તત્’ उसको ‘विज्ञं-विद्वान्’ विद्वान् मुनि ‘परिजाणिया-परिजानी यात्’ ज्ञपरिज्ञासे जानकर प्रत्याख्यान परिज्ञासे त्याग करे ॥१४॥

અન્વયાર્થ--ઔદેશિક, ક્રીતકૃત, પ્રામિત્ય, આહૃત, પૂય ઓર અણે-ષણીય આહાર કો મેધાવી જ્ઞપરિજ્ઞા સે જાને ઓર પ્રત્યાખ્યાન પરિજ્ઞા સે ઉનકો ત્યાગ દે ॥૧૪॥

ટીકાર્થ--જો આહાર પાની વસ્ત્ર પાત્ર એવં ઉપાશ્રય આદિ કિસી એક સાધુ કે ઉદ્દેશ્ય સે નિર્મિત કિયા ગયા હો, વહ ઔદેશિક કહ લાતા

માટે જે બીજાની પાસેથી ઉધાર લેવામાં આવેલ હોય તે ‘ચૈવ આહૃતં-ચૈવ આહૃતમ્’ તથા સાધુને આપવા માટે ગૃહસ્થો દ્વારા લાવવામાં આવેલ હોય તથા ‘પૂયં-પૂયમ્’ જે આધાકર્મી આહારથી મળેલ હોય ‘અણેસજિજ્ઞં-અણેષણીયમ્’ તથા જે આહાર કોઈ પણ દોષ વાળો હોય અને અશુદ્ધ હોય ‘તં-તત્’ તેને ‘વિજ્ઞ-વિદ્વાન્’ વિદ્વાન્ મુનિ ‘પરિજાણિયા-પરિજાનીયાત્’ જ્ઞપરિજ્ઞાથી જાણીને પ્રત્યાખ્યાન પરિજ્ઞાથી તેનો ત્યાગ કરે. ॥૧૪॥

અન્વયાર્થ--ઔદેશિક, ક્રીતકૃત, પ્રામિત્ય, આહૃત પૂય અને અણેષણીય, આહારને મેધાવી પુરૂષ જ્ઞપરિજ્ઞાથી તેને જાણે અને પ્રત્યાખ્યાન પરિજ્ઞાથી તેનો ત્યાગ કરે, ॥૧૪॥

ટીકાર્થ--જે આહાર, પાણી, વસ્ત્ર, પાત્ર અને ઉપાશ્રય વિગેરે કોઈ એક સાધુને ઉદ્દેશીને બનાવવામાં આવેલ હોય, તેને ઔદેશિક કહેવામાં આવે છે,

નાડનીતમ્, તથા-‘પામિચ્ચં’ પ્રામિત્યમ્-સાધવે દાતુમ્શ્ચિન્નકં ગૃહીતમ્ ।
તથા-‘આહરં’ આહૃતમ્-સાધવે દાતું સાધુસમુલ્લેખમાનીતં તથા-‘પૂયં’ પૂયમ્-આધા-
કર્માવયવસંયુક્તમ્-શુદ્ધેऽપિ આહારે આધાકર્માહારસ્ય મિલનં પૂતિકમ્ ‘અણેસણિજં’
અનેષણીયમ્-શક્તિતાદિદોષેણ યુક્તમ્ ‘વિજ્જં’ વિદ્વાન ‘તં’ તત્સર્વમપિ સંયમાડનુ-
પકારિતયા સંસારકારણતયા ચ-જ્ઞપરિજ્ઞયા જ્ઞાત્વા પ્રત્યાલ્લેખાનપરિજ્ઞયા ‘પરિ-
જાણિયા’ પરિજાનીયાત્-પરિત્યજેત્ત્વમ્ ॥૧૪॥

મૂલમ્-આસૂણિ મક્ષિરારાગં ચ મિહુદ્ધાયાકર્મભગ્નં ।

ઉચ્છોલણં ચ કલ્લં ચ તં વિઝ્જં પરિજાણિયા ॥૧૫॥

છાયા-આશૂણિ મક્ષિરારાગં ચ શુદ્ધયુગ્ધાતકર્મકમ્ ।

ઉચ્છોલન ચ કલ્લં ચ તદ્વિદ્વાન પરિજાનીયાત્ ॥૧૫॥

હૈ । સાધુ કે લિે મૂલ્ય તુકા કર સ્વરીદી હુઈ વસ્તુ ક્રીતકૃત કહલાતી
હૈ । સાધુ કો દેને કે લિે ઉધાર લી હુઈ વસ્તુ પ્રામિત્ય કહલાતી હૈ ।
સાધુ કો દેનેકે લિે ઉસકે સામને લાઈ હુઈ આહારાદિ વસ્તુ આહૃત
કહી જાતી હૈ । જિસમેં આધાકર્મી કા કુછ ભાગ મિલા હો ઉસે પૂતિક
યા પૂય કહતે હૈ । જો શક્તિ આદિ કિસી ભી દોષ સે યુક્ત હો, વહ
અનેષણીય કહલાતી હૈ । મેધાવી પુરુષ હન સબ કો સંયમ મેં અનુપ-
કારી (સંયમ કા ઘાતક) ઓર સંસાર કા કારણ જાન કર
પરિત્યાગ કર દે ॥૧૪॥

‘આસૂણિ મક્ષિરારાગં ચ’ ઇત્યાદિ ।

શબ્દાર્થ-‘આસૂણિ-આશૂનમ્’ રસાયન આદિ સ્વાકર શરીરકો
સ્થૂલ બનાના ‘અક્ષિરારાગં ચ-અક્ષિરારાગં ચ’ તથા શોભાકે લિે નેત્રમેં

સાધુને માટે મૂલ્ય ચૂકવીને ખરીદેલી વસ્તુ કયકીત કહેવાય છે સાધુને આપવા
માટે ઉધાર લીધેલ વસ્તુ પ્રામિત્ય કહેવાય છે, સાધુને આપવા માટે તેની
સામે લાવવામાં આવેલ આહાર વિગેરે વસ્તુ આહૃત કહેવામાં આવે છે જેમાં
આધાકર્મિને કંઈક ભાગ મળ્યો હોય તેને પૂતિક અથવા પૂય કહે છે, જે
શક્તિ આદિ કંઈ પણ દોષથી યુક્ત હોય તે અનેષણીય કહેવાય છે, મેધાવી
પુરુષ આ બધાનો સંયમમાં અનુપકારી અર્થાત્ સંયમના ઘાતક અને સંસા-
રના કારણ રૂપ માનીને તેનો ત્યાગ કરવો. ॥૧૪॥

‘આસૂણિ મક્ષિરારાગં ચ’ ઇત્યાદિ

શબ્દાર્થ-‘આસૂણિ-આશૂનમ્’ રસાયણ વિગેરે ખાધને શરીરને સ્થૂળ-આડું
બનાવવું ‘અક્ષિરારાગં ચ-અક્ષિરારાગં ચ’ તથા શોભા માટે આંખમાં આંખણ

अन्वयार्थः—(आसूणि) आशूनि-घृतपानादिना शरीरस्थौलीकरणम्, तथा-
(अक्खिरागं) अक्षिरञ्जम्-नेत्ररञ्जदम् (गिद्धुवघायकम्मगं) गृद्धयुपघातकर्मकम्
गृद्धिर्गार्द्ध्यं-गृद्धिभावकरणम् उपघातकर्म-उपकारक्रिया (उच्छोलणं च) उच्छो-
लनं च-अयत्नतः उदकेन पुनः पुनः हस्तपादप्रक्षालनम् (कक्कं) कल्कं च लोभ्रादि
द्रव्येण शरीरस्योद्धर्तनकरणम् (तं) तदेव सर्वम् (विज्जं) विद्वान् (परिजाणिया)
परिजानीयात्-ज्ञपरिज्ञया ज्ञात्वा प्रत्याख्यानपरिज्ञया परित्यजेदिति ॥१५॥

टीका—‘आसूणि’ आशूनि-घृतपानादिना मकरध्वजादिरसायनिकौषधि-
विशेषेण च शारीरिकबलसंर्द्धनम्, ‘अक्खिरागं’ अक्षिराजम्-अक्ष्णोः रागम्-

अञ्जन लगाना ‘गिद्धुवघायकम्मगं-गृद्धयुपघातकर्मकम्’ तथा शब्दादि
विषयो में आसक्त होना, एवं जिस कर्म से जीवोंका घात होता है उसे
करना ‘उच्छोलणं च-उच्छोलनं च’ अयत्न पूर्वक ठंडा पानीसे हस्त-
पाद आदि का बार बार धोना तथा ‘कक्कं-कल्कम्’ हल्दी आदिसे शरीर
में पीठी लगाना ‘तं विज्जं परिजाणिया-तत् विद्वान् परिजानीयात्’ इन
सभीको विद्वान् मुनि ज्ञपरिज्ञासे संसार भ्रमणका कारणरूप तमझ कर
प्रत्याख्यान परिज्ञासे उस का त्याग करें ॥१५॥

अन्वयार्थ—घृतपान आदि करके शरीर को स्थूल बनाना, नेत्रोंको
रंगाना, गृद्धिभाव कराना, अपकार करना, बारबार हाथ पांव धोना,
शरीर का उबटन करना इन सब को मेधावी पुरुष ज्ञपरिज्ञा से जान
कर प्रत्याख्यान परिज्ञा से त्याग दे ॥१५॥

टीकार्थ—घृतपान आदि करके तथा कस्तूरी मकरध्वज आदि रासा-

आंणवुं. गिद्धुवघायकम्मगं-गृद्धयुपघातकर्मकम्’ तथा शब्दादि विषयोभां
आसक्तं यवुं तथा ते कम्मंथी ज्ञेयोना घातं थाय तेवुं कम्मं करवुं. ‘उच्छो-
लणं च-उच्छोलनं च’ यत्नं विना ठंडा पाणीथी हाथ, पंज, विगेरे धोवा तथा
‘कक्कं-कल्कम्’ हलहर विगेरेथी शरीरभां पीठी ज्ञाणवी-लगववी ‘तं विज्जं
परिजाणिया-तत् विद्वान् परिजानीयात्’ आ अधाने विद्वान् मुनि ज्ञ परिज्ञाथी
संसार भ्रमणुना कारणरूपं सयज्जने प्रत्याख्यान परिज्ञाथी तेना त्याग करे ॥१५॥

अन्वयार्थ—घृतपान विगेरे करीने शरीरने स्थूल बनववुं. आंणोने रंगवी.
गृद्धि भाव (आसक्ति) राखवो, बारबार हाथ पंज धोवा, शरीरने शष्पुगारवुं.
आ अधाने ज्ञाणो पुरुष ज्ञ परिज्ञाथी ज्ञाणीने प्रत्याख्यान परिज्ञाथी तेना
त्याग करे ॥१५॥

टीकार्थ—घृतपान विगेरे करीने तथा कस्तूरी, मकरध्वज विगेरे रसायनिक

अञ्जनादिकम्-नेत्रयोः कृञ्जलादिप्रक्षेपणम्, तथा-‘गिद्धुवघायकम्मगं’ गृद्धयु-
पघातकर्मकम्-अपकारिणां मन्त्रादिप्रयोगेण हननम् । ‘उच्छोलणं च’ उच्छोलनम्-
उदकेन अकारणं हस्तपादानीनां पुनः पुनः प्रक्षालनम् । तथा-‘ककं’ कलकम्-येन
लोघ्रादि द्रव्यविशेषेण शरीरस्योद्धर्तनं क्रियते तत् कलकम् । ‘विज्जं’ विद्वान्-हेयो-
पादेयज्ञानवान् ‘तं’ तदेतत्सर्वं पूर्वोक्तं कर्मबन्धनाय अवतीति, ‘परिजाणिया’ परि-
जानीयात्-ज्ञपरिज्ञया ज्ञात्वा प्रत्याख्यानपरिज्ञया परित्यजेदात्महितार्थी इति ॥१५॥
मूलम्-संप्रसारी कयकिरिप् पस्सिणायतणाणि य ।

सागारिणं च पिण्डं च तं विज्जं परिजाणिया ॥१६॥

छाया—संप्रसारी कृतक्रियः प्रश्नस्यायतनानि च ।

सागारिकं च पिण्डं च तद्विद्वान् परिजानीयात् ॥१६॥

यनिक औषधों का सेवन करके शारीरिक बल की वृद्धि करना अर्थात्
जिससे बहुत बलवान् बन जाय ऐसा उपाय करना, या अहंकार में
चूर होना, नेत्रों में काजल या सुरमा डालना, अपकारी का मंत्र आदि
का प्रयोग करके घात करना, निष्कारण जल से बार बार हाथ पग
आदि धोना और उबटन करना, इन सब को मेधावी ज्ञपरिज्ञा से कर्म-
बन्धन का कारण जान कर प्रत्याख्यान परिज्ञा से त्याग दे ॥१५॥

‘संप्रसारी कयकिरिप्’ इत्यादि ।

शब्दार्थ—‘संप्रसारी-संप्रसारी’ असंयतों के साथ साधुको संसार
की बातें करना ‘कयकिरिप्-कृतक्रियः’ असंयमके अनुष्ठानकी प्रशंसा
करना ‘पस्सिणायतणाणि य-प्रश्नस्यायतनानि च’ तथा ज्योतिष संबंधी

औषधानुं सेवन करीने शारीरिक भणने पधारवुं अर्थात् जेनाथी धण्डा भण-
वान् भनी न्वाय तेवो उपाय करवो, अथवा अहंकारमां अकथूर रहवुं.
आंभमां काज्ज अथवा सुरमा आंजवो संत्र विगेरे प्रयोग करीने अपका-
रीने। घात करवो। काशु वगर बार बार पाछीथी हाथ पग धोवा। अने
शरीरने शङ्खारवुं। आ गधाने मेधावी पुत्र्य ज्ञ परिज्ञाथी कर्म बन्धनुं
काशु समझने प्रत्याख्यान परिज्ञाथी तेना त्याग करे ॥१५॥

‘संप्रसारी कयकिरिप्’ इत्यादि

शब्दार्थ—‘संप्रसारी-संप्रसारी’ असंयतानी साथे साधुअे संसारनी बातें
करवी ‘कयकिरिप्-कृतक्रियः’ असंयमना अनुष्ठानना वभाषु करवा ‘पस्सिणाय-
तणाणि य-प्रश्नस्यायतनानि च’ तथा ज्योतिष संबंधी प्रश्नोना उत्तर आपवा

अन्वयार्थः—(संप्रसारी) संप्रसारी-संप्रसारः-असंयतेन गृहस्थेन सार्धं सांसारिकविचारकरणम् तद्वान् एवम्—(कयकिरिण्) कृतक्रियः—कृता क्रिया असंयमानुष्ठानप्रशंसाख्या येन स तदाभूतः तथा—(पत्तिणायतणाणि य) प्रश्नस्यायतनानि च—प्रश्नस्य—सांसारिकप्रश्नादेरायतनम्—आदिपकरणं कथनमित्यर्थः (सागारियं च पिंडं च) सागारिकं च पिंडं च—सागारिकस्य शय्यातरस्य पिंडमाहारम् (तं) तदेतत्तत्त्वम् (विज्जं) विद्वान् (परिजाणिया) परिजानीयात्—ज्ञपरिज्ञया ज्ञात्वा प्रत्याख्यानपरिज्ञया परित्यजेत् ॥१६॥

टीका—‘संप्रसारी’ संप्रसारी-असंयतपुरुषैः सार्धम् संप्रसारः—परिचयः—पर्यालोचनं सावधकर्मविचारः, एवमसंयमानुष्ठानं प्रति सांसारिकविषयस्य उपदेशादिदानम् तद्वान् संप्रसारीति कथ्यते । तथा—‘कयकिरिण्’ कृतक्रियः—प्रश्नोक्ते उत्तर देना ‘सागारियं च पिंडं च—सागारिकं च पिंडं च’ शय्यातर पिंड ‘तं-तत्’ ये सब ‘विज्जं-विद्वान्’ विद्वान् मुनि ‘परिजाणिया-परिजानीयात्’ ज्ञपरिज्ञासे जानकर के प्रत्याख्यान परिज्ञासे उसका त्याग करे ॥१६॥

अन्वयार्थ—गृहस्थ के साथ सांसारिक विचार करना, असंयमानुष्ठान की प्रशंसा करना, संसार व्यवहार संबंधी प्रश्नों का कथन करना शय्यातर का आहार ग्रहण करना, इन सब को मेधावी ज्ञपरिज्ञा से जान कर प्रत्याख्यान परिज्ञा से त्याग करे ॥१६॥

टीकार्थ—असंयमी पुरुषों के साथ गाढ परिचय करना विचारविमर्श करना, सावध कार्यों का विचार करना एवं असंयम संबंधी उपदेश देना संप्रसारण कहलाता है। ‘बहुत सुन्दर भकान बनाया’ इत्यादि

‘सागारियं च पिंडं च—सागारिकं च पिंडं च’ शय्यातर पिंड ‘तं-तत्’ आ अधाने ‘विज्जं-विद्वान्’ विद्वान् मुनि ‘परिजाणिया-परिजानीयात्’ ज्ञ परिज्ञाथी ज्ञाणीने प्रत्याख्यान परिज्ञाथी तेना त्याग करे ॥१६॥

अन्वयार्थ—गृहस्थनी साथे सांसारिक विचार करवो, असंयमानुष्ठाननी प्रशंसा करवी, संसार व्यवहार संबंधी प्रश्नोत्तर कथन करवुं, शय्यातरने आहार ग्रहण करवो, आ अधाने बुद्धिमान् पुरुष ज्ञ परिज्ञाथी ज्ञाणीने प्रत्याख्यान परिज्ञाथी तेना त्याग करे ॥१६॥

टीकार्थ—असंयमी पुरुषोनी साथे गाढ परिचय करवो, विचार विमर्श करवो, सावध कार्योंने विचार करवो अने असंयम संबंधी उपदेश आपवो ते संप्रसारण कहवाय छे, ‘बहुत सुंदर भकान बनाव्यु’ विगेरे प्रकारथी

कृता-संपादिता शोभना गृहकरणादिका क्रिया येन सः-कृतक्रियः । तथा-‘पसि-
णायतणाणि च’ प्रश्नस्यायतनानि च-आयतनमाविष्करणं कथनम्-यथाविव-
क्षितप्रश्ननिर्णयकरणानि अथवा लौकिकानां परस्परव्यवहारे मिथ्याशास्त्रमंशये
वा प्रश्ने सति यथावस्थितार्थकथनद्वारेण निर्णयकरणानि । तथा-‘सागारियं च
पिण्डं च’ सागारिकं च पिण्डं च, सागारिकः-शय्यातर स्तस्य पिण्डमाहारादिकम् ।
अथवा सागारिकपिण्डम्-जुगुप्सितकुलपिण्डं वा ‘त’ तत्-तदेतत्सर्वं बन्धकारणत्वेन
‘विज्जं’ विद्वान् ‘परिजाणिया’ परिजानीयात्-ज्ञपरिज्ञया ज्ञात्वा प्रत्याख्यान-
परिज्ञया परित्यजेत् इति ॥ असज्जिः सह सांसारिकवार्त्तालापकः, तथाऽसंयता-
ऽनुष्ठानस्य प्रशंसाकारकश्च न भवेत् तथा-प्रश्नशास्त्रसम्बन्धि प्रश्नोत्तरादिकं,
शय्यातरस्य पिण्डादिकं वा विद्वान् परित्यजेदिति भावः ॥१६॥

प्रकार से असंयमी के कार्य की प्रशंसा करना, संसार संबंधी प्रश्नों का
उत्तर देना, अथवा लौकिक जनोंके पारस्परिक व्यवहार में या मिथ्या
शास्त्र के विषय में संशय होने पर उसे दूर करने के लिए निर्णय देना,
शय्यातर का आहार आदि लेना या घृणित कुल का आहार लेना, इन
सब को मेधावी बन्ध का कारण जान कर प्रत्याख्यानपरिज्ञा से त्याग दे।

आशय यह है-असत्पुरुषों के साथ सांसारिक वार्त्तालाप करना,
असंयममय अनुष्ठान की प्रशंसा करना, गणित आदि लौकिक
शास्त्र संबंधी प्रश्नों का उत्तर देना और शय्यातर का अर्थात् जिसके
घर में ठहरा हो उसका आहार लेना, इन सबको कर्मबन्ध का कारण
जान कर ज्ञानी पुरुष उनका परित्याग कर दें ॥१६॥

असंयमीना कार्यनी प्रशंसा करवी, संसार संभंधी प्रश्नोने उत्तर आपवे।
अथवा लौकिक जनोना परस्परनो व्यवहारनां अथवा मिथ्या शास्त्रना संभं-
धमां संशय थाय त्यागे तेने दूर करवा भाटे निर्णय आपवे, शय्यातरने।
आहार विगेरे ग्रहणु करवे, अथवा निन्दित कुणने आहार लेवे आ भधाने
बन्धनुं कारणु समलने प्रत्याभ्यान परिज्ञाथी तेने त्याग करे

कहेवाने। आशय ये छे के-असत्पुरुषोनी साथे संसार संभंधी वार्त्ता-
लाप करवे, असंयमवाणा अनुष्ठाननी प्रशंसा करवी गणित विगेरे लौकिक
शास्त्र संभंधी प्रश्नोने उत्तर आपवे अने शय्यातरने अर्थात् जेना घरमा
रह्या होय तेने आहार लेवे, आ भधाने कर्म‘बन्धनुं’ कारणु समलने ज्ञानी
पुरुषे तेने त्याग करवे। ॥१६॥

મૂલમ્—અઢાવયં ન સિલ્લિલ્લજ્જા વેહાઈયં ચ ણો વણ ।

હસ્તકર્મ્મં વિવાયં ચ તં^૧ વિઝ્ઞં પરિજ્ઞાણિયા ॥૧૭॥

છાયા — અષ્ટાપદં ન શિક્ષેત વેધાતીતશ્ચ નો વદેત ।

હસ્તકર્મ વિવાદં ચ તદ્વિદ્વાન્ પરિજાનીયાત્ ॥૧૭॥

અન્વયાર્થઃ—(અઢાવયં ન સિલ્લિલ્લજ્જા) અષ્ટાપદં—ધૂતક્રીડારૂપં ન શિક્ષેત-
નાઽભ્યસેત્, (વેહાઈયં ચ ણો વણ) વેધાતીતશ્ચ અર્થમધ્યાનં વચો નો વદેત ।
(હસ્તકર્મ્મં) હસ્તકર્મ—કલહાદિકમ્ (વિવાયં ચ) વિવાદં ચ—શુષ્કવાદં ન કુર્યાત્
(તં) તદેતદ્ અષ્ટાપદાદિકં સંમારકારણમિતિ (વિઝ્ઞં) વિદ્વાન્ (પરિજાણિયા)
પરિજાનીયાત્—જ્ઞપરિજ્ઞયા જ્ઞાત્વા પ્રત્યાખ્યાનપરિજ્ઞયા પરિત્યજેદિતિ ॥૧૭॥

‘અઢાવયં ન’ હસ્થાદિ ।

શબ્દાર્થ—‘અઢાવયં ન સિલ્લિલ્લજ્જા—અષ્ટાપદં ન શિક્ષેત’ સાધુ જુઆ
લેલને કા અભ્યાસ ન કરે ‘વેહાઈયં ચ ણો વણ—વેધાતીતશ્ચ ન વદેત’ જો
બાત અધર્મ પ્રધાન હો અર્થાત્ ધર્મ વિરુદ્ધ હો એલી બાત ન બોલે ‘હસ્ત-
કર્મ્મં—હસ્તકર્મ’ હસ્તકર્મ અર્થાત્ કલહ વિગેરહ તથા ‘વિવાયં—વિવાદ’
વિવાદ ન કરે ‘તં—તત્’ સાધુ હન બાતોં કો સંસાર ભ્રમણ કા કારણ
જ્ઞપરિજ્ઞા સે જાનકર પ્રત્યાખ્યાન પરિજ્ઞાસે ઉલ્લકા ત્યાગ કરે ॥૧૭॥

અન્વયાર્થ—સાધુ અષ્ટાપદ અર્થાત્ ધૂત આદિ કા યા યાનકય શાસ્ત્ર
આદિ કા અભ્યાસ ન કરે । અધર્મ પ્રધાન વચનોં કા પ્રયોગ ન કરે ।
હસ્તકર્મ તથા વિવાદ અર્થાત્ શુષ્કવાદ આદિ ન કરે । યહ સવ સંસાર
કે કારણ હેં, હસ પ્રકાર જાન કર મેધાવી પ્રત્યાખ્યાનપરિજ્ઞા સે
ઉલ્લકા ત્યાગ દેવે ॥૧૭॥

‘અઢાવયં ન’ ઇત્યાદિ

શબ્દાર્થ—‘અઢાવયં ન સિલ્લિલ્લજ્જા—અષ્ટાપદં ન શિક્ષેત’ સાધુ જુગાર રમ-
વાનો । અભ્યાસ ન કરે. ‘વેહાઈયં ચ ણો વણ—વેધાતીતશ્ચ ન વદેત’ જે વાત
અધર્મ પ્રધાન હોય એટલે કે ધર્મ વિરુદ્ધ હોય એવી વાત ન બોલે ‘હસ્ત-
કર્મ્મં—હસ્તકર્મ’ હસ્તકર્મ અર્થાત્ કલહ કલુચે । વિગેરે તથા ‘વિવાયં—વિવાદ’
વાદ વિવાદ ન કરે ‘તં—તત્’ સાધુ આ સઘણી વાતોને જ્ઞપરિજ્ઞાથી સંસાર
ભ્રમણના કારણ રૂપ માનીને પ્રત્યાખ્યાન પરિજ્ઞાથી તેનો ત્યાગ કરે ॥૧૭॥

અન્વયાર્થ—સાધુજે, અષ્ટાપદ અર્થાત્ ધૂત વિગેરેનો અથવા ચાણક્ય શાસ્ત્ર
વિગેરેનો અભ્યાસ ન કરવો. અધર્મ પ્રધાન વચનોનો પ્રયોગ ન કરવો. હસ્ત
કર્મ તથા વિવાદ અર્થાત્ શુષ્કવાદ વિગેરે ન કરે. આ બધું સંસારના કારણ
રૂપ છે. આ રીતે સમજીને મેધાવી પુરૂષે જ્ઞપરિજ્ઞાથી તેને અનર્થનું કારણ
બોલીને પ્રત્યાખ્યાન પરિજ્ઞાથી તેનો ત્યાગ કરવો. ॥૧૭॥

ટીકા—‘અઘ્વાવયં’ અઘ્વાવદમ્-ઘૂતક્રીડાવિશેષસ્તમ્ ‘ન સિલ્લિજ્જા’ ન શિક્ષેત-ઘૂતક્રીડાં ન કુર્યાત્ નાપિ પૂર્વશિક્ષિતમનુશીલયેત્ ‘વેહાઈયં ચ’ વેધાતી-તં ચ, વેધો ધર્માન્નુવેધસ્તસ્માદતીતં સદ્ધર્માન્નુવેધાતીતમ્, યદ્વા-અધર્મપ્રધાનકં વચનજ્ઞાતમ્ ‘ળો વણ’ નો વદેત્-અધર્મપ્રધાનકં વચનં નૈવોચારણીયમ્ । ‘હસ્થકમ્મં’ હસ્તકર્મ-હસ્તવ્યાપારપ્રધાનકં કર્મ-કલહં ન કુર્યાત્ કુચેષ્ટિતં વા । તથા-‘વિવાયં ચ’ વિવાદં ચ-વિરુદ્ધં વાદં શુષ્કચર્ચામ્, ચિત્તળાપ્રધાનકવચનજ્ઞાતં નૈવ સંપાદ-યેત્ ‘તં’ તત્સર્વમ્ ‘વિજ્ઞં’ વિદ્વાન્ ‘પરિજાણિયા’ પરિજાનીયાત્ । ઘૂતક્રીડનકાદિ સર્વમેવાધર્મજનકતયા સંસારકારણમિતિ જ્ઞપરિજ્ઞયા જ્ઞાત્વા પ્રત્યાખ્યાનપરિજ્ઞયા પરિત્યજેદિતિ । ઉક્તશ્ચ—

‘ઘૂતાઽભ્યાસ’ સ્તથાધર્મપ્રધાનવચનં બહુ ।

કલહઃ શુષ્કશ્વચ સર્વો હિ ભવકારણમ્ ॥૧॥ ॥૧૭॥

ટીકાર્થ—જિસ્મે આઠ પદ હોતે હૈં યહ એક પ્રકાર કા ઘૂત હૈં । ઉસકા અભ્યાસ કરના અર્થાત્ ઘૂતક્રીડા કરના યા પૂર્વશિક્ષિત ઘૂત-ક્રીડા કા અનુશીલન કરના યોગ્ય નહીં હૈં । જો ધર્મ સે અનુગત ન હો યા જિસ્મે અધર્મકી પ્રધાનતા હો, એસા વચન નહીં બોલના ચાહિયે । હસ્ત પ્રધાન કર્મ યા કુચેષ્ટા ન કરે । શુષ્ક ચર્ચા યા ચિત્તળાવાદ ભી નહીં કરના ચાહિયે । યહ સબ ઘૂતક્રીડા આદિ અધર્મજનક હોને સે સંસાર કે કારણ હૈં એસા જ્ઞપરિજ્ઞા સે જાન કર પ્રત્યાખ્યાન પરિજ્ઞા સે ઉનકો ત્યાગ દે । કહા ભી હૈં-‘ઘૂતાઽભ્યાસસ્તથાધર્મ’ इत्यादि ।

ઘૂત કા અભ્યાસ, અધર્મપ્રધાન વચન, કલહ ઓર શુષ્કવાદ યે સબ સંસાર કે કારણ હૈં ॥૧॥ ॥૧૭॥

ટીકાર્થ—જેમાં આઠ પદ હોય આ એક પ્રકારનું ઘૂત-ગુનાર છે, તેનો અભ્યાસ કરવો અર્થાત્ ઘૂત-ક્રીડા કરવી અથવા પહેલાં શિખવાડેલ ઘૂતક્રીડાનું અનુ-શીલન કરવું યોગ્ય નથી. જે ધર્મને અનુકૂળ ન હોય, અથવા જેમાં અધર્મનું પ્રધાનપણું હોય, એવા વચનો ન બોલવા ભોધએ. હસ્ત પ્રધાન કર્મ અથવા કુચેષ્ટા કરવી નહીં આ બધું ઘૂત ક્રીડા વિગેરે અધર્મના કારણ રૂપ હોવાથી સંસારના કારણ રૂપ છે, એ પ્રમાણે જ્ઞપરિજ્ઞાથી બાણીને પ્રત્યાખ્યાન પરિ-જ્ઞાથી તેનો ત્યાગ કરે કહ્યું પણ છે કે-ઘૂતાઽભ્યાસસ્તથાધર્મ इत्यादि

ઘૂતનો અભ્યાસ કરવો, અધર્મ પ્રધાન વચન, કલહ અને શુષ્કવાદ આ સમગ્રું સંસારના કારણ રૂપ છે. ॥૧૭॥

मूलम्—पाणहाओ य छत्तं च, नालियं बालवीयणं ।

परकीरियं अन्न मन्नं च, तं विज्जं परिजाणिया ॥१८॥

छाया—उपानहौ च छत्रं च, नालिकं बालव्यजनम् ।

परक्रियामन्योऽन्यं च, तद् विद्वान् परिजानीयात् ॥१८॥

अन्वयार्थः—(पाणहाओ य) उपानहौ च (छत्तं च) छत्रं च (नालियं) नालिकम्—छूतक्रीडाविशेषम् (बालवीयणं) बालव्यजनम्, बालैर्मयूरपिच्छैर्निर्मितं व्यजनम् (अन्न मन्नं) अन्योऽन्यं परस्परम् (परकीरियं च) परक्रियाम्—परस्परतोऽन्यसंघाद्यामन्यः करोति तथा—परनिष्पाद्यां परक्रियामिति (तं) तत्—एतत्सर्वम् (विज्जं) विद्वान् (परिजाणिया) परिजानीयात्—ज्ञपरिज्ञया ज्ञात्वा प्रत्याख्यानपरिज्ञया त्यजेदिति ॥१८॥

‘पाणहाओ य छत्तं च’ इत्यादि ।

शब्दार्थ—‘पाणहाओ य-उपानहौ च’ जूना पहनना ‘छत्तं-छत्रम्’ छाता लगाना ‘नालियं-नालिकं’ जूआ खेलना ‘बालवीयणं-बालव्यजनम्’ मयूरपिच्छ निर्मित पंखा आदिसे पवन करना तथा ‘अन्नमन्नं-अन्योऽन्यम्’ परस्पर की ‘परकीरियं-परक्रियां’ एक दूसरे की क्रिया ‘तं-तत्’ उसको ‘विज्जं-विद्वान्’ विद्वान् साधु ‘परिजाणिया-परिजानीयात्’ ज्ञपरिज्ञासे जानकर प्रत्याख्यान परिज्ञा से उसका त्याग करे ॥१८॥

अन्वयार्थ—पगखी पहनना, छतरी लगाना, नालिक जुआ खेलना, मयूर पिच्छ आदि के बने पंखे का उपयोग करना और अन्योन्यक्रिया करना अर्थात् एक के द्वारा करणीय क्रिया दूसरा करे और दूसरे के करने की पहला करे—इन सब को मेधावी संसारबन्ध के कारणरूप जान कर उनको त्याग दे ॥१८॥

‘पाणहाओ य छत्तं च’ इत्यादि

शब्दार्थ—‘पाणहाओ य-उपानहौ च’ ओठा पड़ेरवा ‘छत्तं-छत्रम्’ छत्री धारण करवी ‘नालियं-नालिकम्’ जुगार रभवे ‘बालवीयणं-बालव्यजनम्’ ओरना पीछाधी णनाववाभां आवेला पण्णा विगेरेधी पवन नाभवेला तथा ‘अन्नमन्नं-अन्योऽन्यम्’ ओठ भीनानी ‘परकीरियं-परक्रियां’ ओठ भीनानी क्रिया ‘तं-तत्’ तेने ‘विज्जं-विद्वान्’ विद्वान् साधु ‘परिजाणिया-परिजानीयात्’ ज्ञपरिज्ञाधी नालीने प्रत्याख्यान परिज्ञाधी तेने त्याग करे ॥१८॥

अन्वयार्थ—पगण्णा पड़ेरवा, छत्री लगाववी, जुगार भेदवेला, ओरना पीछा विगेरेधी णनावेला पण्णाने उपयोग करवेला तथा अन्योन्य क्रिया करवी अर्थात् ओठने करवानी क्रिया भीनने करे अने भीनने करवानी क्रिया पड़ेले करे आ णधाने समझने आत्मा पुद्गल तेने त्याग करे ॥१८॥

ટીકા—‘પાળહાઓ ય’ ઉપાનહૌ ચ ઉપલક્ષણત્વાત્ કાષ્ઠપાદુકાદીનામપિ મહણમ્, ‘છત્તં’ છત્રમ્—પ્રસિદ્ધમ્, ‘નાલિયં’ નાલિકમ્—દ્યૂતક્રીડાવિશેષમ્, ‘વાલ-વીયણં’ વાલવ્યજનમ્—વાલૈ મૈયૂરપિચ્છિકાદિભિઃ સંપાદિતં વાલવ્યજનમ્ ‘પંચા’ ઇતિલોકપ્રસિદ્ધમ્ ‘પરક્રીરિયં’ પરક્રિયામ્—પરસ્ય સમ્બન્ધિની ક્રિયા કુચેષ્ટારૂપા તામ્ ‘અન્નમન્નં’ અન્યોઽન્યં—પરસ્પરમ્—પરસ્પરક્રિયામાણાં ક્રિયામ્ ‘તં’ તત્ સવમ્ ‘વિજ્ઞં’ વિદ્વાન ‘પરિજાણિયા’ પરિજાનીયાત્, એતદ્સર્વમશેષં જ્ઞપરિજ્ઞયા જ્ઞાત્વા પ્રત્યાખ્યાનપરિજ્ઞયા પરિહરેત્ । ઉક્તશ્ચ—

‘ઉપાનદ્ધારણં દ્યૂતક્રીડનં છત્રધારણમ્ ।

વાલવ્યજનમેતદ્ધિ વ્યતિહત્ય વ્રજેત્ સુધીઃ ॥૧॥ ઇતિ ॥૧૮॥

મૂલમ્—ઉચ્ચારં પાસવણં હરિષ્સુ ધા કરે મુળી ।

વિચ્છેડેણ વાવિ સાહદુ પાંચમેજ્ઞાં કેન્દ્રાદિ વિ ॥૧૯॥

છાયા—ઉચ્ચારં પ્રસવણં હરિતેષુ ન કુર્યાન્મુનિઃ ।

વિકટેન વાપિ સંહત્ય નાચમેત કદાચિદપિ ॥૧૯॥

ટીકાર્થ—‘પાળહાઓ’ કા અર્થ હૈ ચમડે સે બને પાદત્રાણ કિન્તુ ઉપલ-ક્ષણ સે કાષ્ઠપાદુકા (ત્વડાઝ) આદિ ખી હનમેં સમાવિષ્ટ હોતી હૈ । ઇસી પ્રકાર છત્ર, નાલિક (દ્યૂતક્રીડા), વાલોં આદિ કા બના પંચા, પરક્રિયા (પર સંબંધી ક્રિયા) તથા અન્યોન્ય ક્રિયા અર્થાત્ ક્રિયાઓં કા વ્યત્યય, હન સબ કો મેધાવી જ્ઞપરિજ્ઞા સે અનર્થ કા મૂલ જાને ઔર પ્રત્યાખ્યાન પરિજ્ઞા સે ડનકો ત્યાગ દે । કહા ખી હૈ—‘ઉપાનદ્ધારણં દ્યૂત’ ઇત્યાદિ ।

‘પગરખી પહનના, દ્યૂત ક્રીડા કરના, છાતા ધારણ કરના, પંચા ચલાના, ઇત્યાદિ કો ત્યાગ કર જ્ઞાની પુરુષ સંયમ કા અનુષ્ઠાન કરે ॥૧॥ ॥૧૮॥

ટીકાર્થ—‘પાળહાઓ’ નો અર્થ આમડાથી બનાવેલ પગરખા અર્થાત્ બેડા એ પ્રમાણે છે, પરંતુ ઉપલક્ષણથી લાકડાની પાદુકા—આખડી વિગેરે પણ તેનાથી થકણ થાય છે. એજ પ્રમાણે છત્ર, નાલિક (દ્યૂતક્રીડા) વાળા વિગેરેના બનાવેલ પખા, પરક્રિયા (પરસંબંધી ક્રિયા) તથા અન્યોન્ય ક્રિયા અર્થાત્ ક્રિયાઓનો વ્યત્યય—ફેરફાર આ સધજાને મેધાવી—ડાહ્યો પુરુષ જ્ઞપરિજ્ઞાથી અનર્થકારક બાણીને અને પ્રત્યાખ્યાન પરિજ્ઞાથી તેનો ત્યાગ કરે. કહ્યું પણ છે—ઉપાનદ્ધારણં દ્યૂત’ ઇત્યાદિ પગરખા પહેરવા, દ્યૂતક્રિયા કરવી, છત્રી ધારણ કરવી. પખા ચલાવવા, વિગેરેનો ત્યાગ કરીને જ્ઞાની પુરુષ સંયમનું અનુષ્ઠાન કરે. ॥૧॥ ॥૧૮॥

અન્વયાર્થ:- (મુળી) મુનિ:- સાધુ: (ઉચ્ચારં) ઉચ્ચારમ્-પુરીષોત્સર્ગમ્ (પાસવળં) પ્રસ્રવણમ્-(હરિણસુ ણ કરે) હરિતેષુ-બીજાદિષુ ઉપરિ ન કુર્યાત્ (સાહદ્દુ) સંહત્ય-બીજાદિકમપનીય (વિયડેળ વાવિ) વિકટેન-વિગતજીવેનાયુદ્ધકેન (કયાવિ) કદાચિદપિ (નાયમેજ્જા) નાચમેત-ન નિર્લેપનં કુર્યાદિતિ ॥૧૯॥

ટીકા—‘મુળી’ મુનિ:- જિનવચનમનનકર્તા ‘હરિણસુ’ હરિતેષુ ઉપરિ બીજેષુ વા યાનિ સ્થાનાનિ હરિતબીજાદિસંકુલાનિ તાદૃશસ્થલે ‘ઉચ્ચારં’ પુરીષપરિત્યાગમ્ ‘પાસવળં’ પ્રસ્રવણમ્ ‘ણ કરે’ ન કુર્યાત્ ‘સાહદ્દુ’ સંહત્ય હરિતબીજાદિકં ચાપનીયાઽપિ તત્ર સ્થાને ‘વિયડેળ’ ‘વિકટેન-અચિત્તજલેન ‘વાવિ’ વાઽપિ ‘કયાવિ’ કદાચિદપિ કથમપિ ‘નાયમેજ્જા’ નાચમેત શૌચમપિ ન કુર્યાત્ ॥૧૯॥

‘ઉચ્ચારં પાસવળં’ ઇત્યાદિ ।

શબ્દાર્થ—‘મુળી-મુનિ:’ સાધુ ‘ઉચ્ચારં-ઉચ્ચારમ્’ પુરીષોત્સર્ગ-ઉચ્ચાર ‘પાસવળં-પ્રસ્રવણં’ પેશાચ ‘હરિણસુ ણ કરે-હરિતેષુ ન કુર્યાત્’ હરિત વનસ્પતિ મેં ન કરે ‘સાહદ્દુ-સંહત્ય’ બીજ આદિકો હટાકર ‘વિયડેળ વાવિ-વિકટેન વાપિ’ અચિત્ત જલસેમી ‘કયાવિ-કદાચિદપિ’ કિસી સમયમી ‘નાયમેજ્જા-નાચમેત’ આચમન ન કરે ॥૧૯॥

અન્વયાર્થ—મુનિ બીજાદિ વનસ્પતિકાય પર ઉચ્ચાર પાસવળ કા ત્યાગ ન કરે ઓર બીજ આદિ કો હટા કર અચિત્ત જલ સે કદાપિ આચમન ન કરે ॥૧૯॥

ટીકાર્થ—જિન વચનોં કા મનન કરને વાલા મુનિ બીજ આદિ વનસ્પતિ પર યા ઉસસે યુક્ત સ્થાન પર ઉચ્ચાર ઓર ‘પાસવળ’ પ્રસ્રવણ કા

‘ઉચ્ચારં પાસવળં’ ઇત્યાદિ

શબ્દાર્થ—‘મુળી-મુનિ:’ સાધુ ‘ઉચ્ચારં-ઉચ્ચારમ્’ પુરીષોત્સર્ગ-શરીરમલત્યાગ ‘પાસવળં-પ્રસ્રવણં’ પેશાચ ‘હરિણસુ ણ કરે-હરિતેષુ ન કુર્યાત્’ લીલોતરી વનસ્પતિમાં ન કરે. ‘સાહદ્દુ-સંહત્ય’ બી વિગેરેને ખસેડીને ‘વિયડેળ વાવિ-વિકટેન વાપિ’ અચિત્ત પાણીથી પણ ‘કયાવિ-કદાચિદપિ’ કોઈ પણ સમયે ‘નાયમેજ્જા-નાચમેત’ આચમન ન કરે. ॥૧૯॥

અન્વયાર્થ—બીજ વિગેરે અસ્તિકાય પર મુનિ ઉચ્ચાર પ્રસ્રવણ (મળ-મૂત્ર) નો ત્યાગ ન કરે અને બી વિગેરેને હટાવીને અચિત્ત જલનું કદાપિ આચમન ન કરે. ॥૧૯॥

ટીકાર્થ—જનવચનોનું મનન કરવાવાળા મુનિએ બીજ વિગેરે વનસ્પતિ પર અથવા તેનાથી યુક્ત સ્થાન પર ઉચ્ચાર (મલત્યાગ) અને પ્રસ્રવણ

मूलम्—परऽमत्ते अन्नपाणं, ण भुंजेज्ज कयाइ वि ।

परवत्थं अचेलो वि, तं विज्जं परिजाणिया ॥२०॥

छाया—पराऽमत्रेऽन्नपानं, न भुञ्जीत कदाचिदपि ।

परवत्तमचेलोऽपि, तद्विद्वान् परिजानीयात् ॥२०॥

अन्वयार्थः—(परऽमत्ते) पराऽमत्रे—परस्य—गृहस्थस्यामत्रे—पात्रे (कयाइ वि ण भुंजेज्ज) कदाचिदपि न भुञ्जीत—आहारं न कुर्वात् (अचेलो वि) अचेलोऽपि—वस्त्र-रहितोऽपि (परवत्थं) परवत्तं—परस्य—गृहस्थस्य वस्त्रं न विभृयात् (तं) तत् (विज्जं)

त्याग न करे । बीज, आदि को हटा करके अचित्त जल से भी कदापि आचमन न करे—कुल्ला तथा शौच भी न करे ॥१९॥

‘परऽमत्ते’ इत्यादि ।

शब्दार्थः—परमत्ते—पराऽमत्रे’ दूसरे के पात्र में अर्थात् गृहस्थके बर्त्सनमें ‘कयाइवि ण भुंजेज्ज—कदाचिदपि न भुञ्जीत’ साधु अन्न जल का कभी भी उपभोग न करे ‘अचेलोवि—अचेलोऽपि’ वस्त्र रहित होने परभी ‘परवत्थं—परवत्तं’ परका अर्थात् गृहस्थके वस्त्रों को ग्रहण न करे ‘तं—तत्’ इन बातों को ‘विज्जं—विद्वान्’ मुनि ‘परिजाणिया—परिजानीयात्’ ज्ञपरिज्ञासे संसार भ्रमणका कारणरूप समझ करके प्रत्याख्यान परिज्ञा से उसका त्याग करे ॥२०॥

अन्वयार्थः—साधु गृहस्थ के पात्र में कदापि आहार न करे और गृहस्थ के पात्र में वस्त्र नहीं धोवे । वस्त्र रहित होने पर भी गृहस्थ के

(पेशाण) करवा नही. बीज, लीला घास बिगेरेने डटावीने अथवा उभाडीने अचित्त न्जणथी काई वार आचमन पणु करवुं नही—कागणा करवा नहि. ॥१९॥

‘परऽमत्ते’ इत्यादि

शब्दार्थः—‘परऽमत्ते—पराऽमत्रे’ बीजना पात्रमां अर्थात् गृहस्थना वासधुमां ‘कयाइवि ण भुंजेज्ज—कदाचिदपि न भुञ्जीत’ साधु अन्न अथवा पाणीने काई पणु समये उपभोग न करे ‘अचेलो वि—अचेलोऽपि’ वस्त्र रहित होय तो पणु ‘परवत्थं—परवत्तं’ पारकाना अर्थात् गृहस्थना वस्त्रोने न ले ‘तं—तत्’ आवातोने ‘विज्जं—विद्वान्’ विद्वान् मुनि ‘परिजाणिया—परिजानीयात्’ ज्ञपरिज्ञाथी संसार भ्रमणना कारण पणु समझने प्रत्याख्यान परिज्ञाथी तेना त्याग करे ॥२०॥

अन्वयार्थः—साधु गृहस्थना पात्रमां कदापि आहार न करवा, अने गृहस्थना पात्रमां वस्त्र धोवा नही. वस्त्र रहित होय तो पणु गृहस्थना वस्त्रोने

विद्वान् (परिजाणिया) परिजानीयात् तदेतत्सर्वम् परामत्रवस्त्रादिकमकल्प्यं ह्यपरि-
ज्ञया ज्ञात्वा प्रत्याख्यानपरिज्ञया परित्यजेदिति ॥२०॥

टीका—‘परऽमत्ते’ परामत्रे-परस्य-गृहस्थस्य अमत्रे-भोजनपात्रे स्थाव्यादौ
‘अन्नपाणं’ अन्नं पानं च ‘कयाइ वि’ कदाचिदपि-कस्मिंश्चिदपि काले कुत्रचिद-
प्येकस्यामप्यवस्थायाम् ‘ण भुंजेज्ज’ न भुञ्जीत-गृहस्थपात्रादौ अन्नं पानं च व्यव-
स्थाप्य नैव भोजनं कुर्यात् । यतो हि गृहस्थस्य भोजनभाजनं सचित्तजलप्रक्षालितं
हिंसादिदोषाशायकम् उपलक्षणत्वात् गृहस्थपात्रे जलशीतलकरणं वस्त्रादिधावनं
ज्वराद्यवस्थायां तत्पात्रे औषधादिसेवनमपि न कुर्यादिति । तथा-‘अचेलो वि’
अचेलोऽपि-वस्त्ररहितोऽपि अल्पवस्त्रोऽपि मुनिः ‘परवत्थं’ परकीयस्य-गृहस्थादेः
वस्त्रं नैव गृह्णीयात् । ‘तं’ तत्-एतत्सर्वमेवाऽन्यदीयगृहस्थादिपात्रवस्त्रादिसेवनं

वस्त्रां को धारण न करे । मेधावी इस तथ्य को ज्ञपरिज्ञा से जान कर
प्रत्याख्यान परिज्ञा से उनको त्याग दे ॥२०॥

टीकार्थ—साधु, गृहस्थ के थाली आदि पात्र में अन्न और जल को
किसी भी काल में और किसी भी अवस्था में न भोगे । अर्थात् अन्न
या पानी गृहस्थ के पात्र में रख कर न खावे पीवे । क्योंकि गृहस्थ का
भोजनपात्र सचित्त जल से धोया होता है, अतएव हिंसादि दोषों का
जनक है । उपलक्षण से गृहस्थ के पात्र में जल शीतल न करे और न
गृहस्थ के पात्र में वस्त्र धोवे और न ज्वर आदि की अवस्था में औषध
आदि का सेवन करे । इसके अतिरिक्त मुनि चाहे वस्त्ररहित हो तो भी
गृहस्थ के वस्त्रों को धारण न करे । यह सब गृहस्थ के वस्त्र पात्र आदि

धारण न करवा, मेधावी पुरुष आ तथ्यने ज्ञपरिज्ञाथी ज्ञाणीने प्रत्याख्यान
परिज्ञाथी तेना त्याग करवे ॥२०॥

टीकार्थ—साधु गृहस्थनी थाणी वगेरे पात्रमां अन्न अने जलने कोष्ठ पणु
काणे अने कोष्ठ पणु अवस्थामां लागवे नही, अर्थात् अन्न अथवा पाणी
गृहस्थना पात्रमां राखीने भाय पीवे नही’ केमके-गृहस्थना लोअनपात्र
सचित्त जलथी धोयेत होय छे, तेथी ते हिंसा वगेरे दोषो वाणुं कडेवाय
छे, उपलक्षणथी गृहस्थना पात्रमां पाणी ठंडु करवुं नही. तेमज गृहस्थना
पात्रमां वस्त्र पणु धोवा नही. तथा ताव आदि अवस्थामां गृहस्थना पात्रमां
औषधनुं सेवन करवुं नही. आ शिवाय आडे तो मुनि निर्वस्त्र-वस्त्रविनाना
होय तो पणु गृहस्थना वस्त्रोने धारण न करे. आ गृहस्थना वस्त्र, पात्र

संसारकारणमिति 'विज्जं' विद्वान् 'परिजाणिया' परिजानीयात्-ज्ञपरिज्ञया परि-
ज्ञाय प्रत्याख्यानपरिज्ञया परित्यजेदिति ॥२०॥

मूलम्—आसंदीं पलियंके य, णिसिज्जं च गिहंतरे ।

संपुच्छणं सरणं वा, तं विज्जं परिजाणिया ॥२१॥

छाया—आसन्दीं पर्यङ्कं च, निपद्यां च गृहान्तरे ।

संप्रच्छनं स्मरणं वा, तद्विद्वान् परिजानीयात् ॥२१॥

अन्वयार्थः—(आसंदीं) आसन्दीम् (कुर्सीं) इतिप्रसिद्धाम् (पलियंके य)
पर्यङ्कं च (पलङ्ग) इति प्रसिद्धम् (गिहंतरे णिसिज्जं च) गृहान्तरे-गृहिगृहमध्ये
का उपयोग संस्कार का कारण हैं। मेधावी इस तथ्य को ज्ञपरिज्ञा
से जान कर प्रत्याख्यान परिज्ञा से उनको त्याग दे ॥२०॥

'आसंदीं पलियंके य' इत्यादि ।

शब्दार्थः—'आसंदीं-आसंदीं' संचिका, आदि आसन विशेष को
तथा 'पलियंके य-पर्यंकं च' शयन योग्य आसन उसको 'गिहंतरे
णिसिज्जं च-गृहान्तरे निषद्याश्च'गृहस्थ के घर में बैठना 'संपुच्छणं-
संप्रश्नम्' गृहस्थके घर में जाकर उसका कुशल पूछना 'सरणं वा-स्मरणं
वा' तथा अपनी पूर्वक्रिया का स्मरण 'त-तत्' ये सब 'विज्जं-विद्वान्'
विद्वान् साधु 'परिजाणिया-परिजानीयात्' ज्ञपरिज्ञा से जानकर
प्रत्याख्यानपरिज्ञा से उसका त्याग करे ॥२१॥

अन्वयार्थः—आसंदी (एक प्रकार का कुर्सी शरीखा आसन) और
पर्यंक (पलंग) का सेवन करना तथा गृहस्थ के घर में बैठने से संयम

विगेरेनो उपयोग संसारनुं कारणु छे. मेधावी पुत्र्य आ तथ्यने समजे
तथा ज्ञपरिज्ञाथी समज्जने प्रत्याख्यान परिज्ञाथी तेनो त्याग करे ॥२०॥

'आसंदी पलियंके य' इत्यादि

शब्दार्थः—'आसंदीं-आसंदीं' मांथो वगेरे आसन विशेष तथा 'पलियंके य
-पर्यंकं च' शयनने योग्य आसनने 'गिहंतरे णिसिज्जं च-गृहान्तरे निपद्यां च'
गृहस्थना घरमां भेसवुं 'संपुच्छणं-संप्रश्नम्' गृहस्थना घर न्धने तेना कुशल
समाचार पूछना 'सरणं वा-स्मरणं वा' तथा पोतानी पूर्व क्रियानु स्मरणु 'त-
तत्' आ अधाने 'विज्जं-विद्वान्' विद्वान् साधु 'परिजाणिया-परिजानीयात्' ज्ञप-
रिज्ञाथी ज्ञाणीने प्रत्याख्यान परिज्ञाथी तेनो त्याग करे ॥२१॥

अन्वयार्थः—आसदी (अथै प्रकारनु भुसि जेवुं आसन) अने पर्यंक-
पलंगनुं सेवन करवुं तथा गृहस्थना घरमां भेसवाधी सयमनी विराधना

નિપદ્યાં ચ-ગૃહસ્થગૃહે ઉપવેશનમ્ તથા-(સંપુચ્છળં) સંપુચ્છળનમ્ ગૃહસ્થગૃહે કુશલા-
દિપ્રશ્નમ્ (સરણં વા) સ્મરણં વા-પૂર્વક્રીડિતસ્મરણમ્ 'તં' તત્ (વિજ્ઞં) વિદ્વાન્ (પરિ-
જાણિયા) પરિજાનીયાત્-જ્ઞપરિજ્ઞયા જ્ઞાત્વા પ્રત્યાખ્યાનપરિજ્ઞયા પરિત્યજેદિતિ ૨૧।

ટીકા--'આસંદી' આસન્દીમ્-'કુરસી' તિ પ્રસિદ્ધામ્, इदं च उपलक्षणम्
तेन गृहस्थस्य उपवेशने व्यवहृतानि सर्वाण्यपि आसनानि परिग्रहीतव्यानि, तथा-
'पलियंके य' पर्यङ्कं च-विशिष्टखट्वाम्-'पलंग' इति लोकप्रसिद्धम्, तथा-'गिहं-
तरे' गृहस्थगृहाभ्यन्तरे 'णिसिज्जं च' उपवेशनम्, एतत्सर्वं संयमपरिपन्थीति
भिया परिहरेत् । तथाचोक्तम्--

‘गंभीरञ्जुसिरा एते, प्राणा दुष्पडिलेहगा ।

अगुप्ती वंभचेरस्स, इत्थीओ चावि संकणा ॥१॥इति ।

छाया—ગંભીરજીવિરાણ્યેતાનિ, પ્રાણા દુષ્પ્રતિલેખ્યકાઃ ।

अगुप्ति ब्रह्मचर्यस्य, स्त्रियो चापि शङ्कना ॥१॥इति॥

કી વિરાધના હોતી હૈ । ગૃહસ્થ કી કુશલ આદિ પૂછના, ગૃહસ્થ કી શરણ
લેના યા પૂર્વશુક્ત વિષયભોગોં કા સ્મરણ કરના इन सब को मेधावी
ज्ञपरिज्ञा से जानकर प्रत्याख्यानपरिज्ञा से उनको त्याग दे ॥२१॥

ટીકાર્થ—આસંદી એક વિશેષ પ્રકાર કા આસન હૈ જો આજકલ
કુર્સીં કૈ નામ સે પ્રસિદ્ધ હૈ । યહ કથન ઉપલક્ષણ હૈ । હસસે ઉન સમી
આસનોં કા ગ્રહણ કર લેના ચાહિય જિન્હેં ગૃહસ્થ અપને બૈઠને કૈ કામ મેં
લેતે હૈં । પલિયંક અર્થાત્ પલંગ યા ટાટ । ‘ણિસિજ્જં’ અર્થાત્ ગૃહસ્થ કૈ
ઘર મેં બૈઠના । इन सब का उपयोग करना संयम से प्रतिकूल है अतएव
इनको त्याग देना चाहिए । कहा भी है-‘गंभीरञ्जुसिरा एते’ इत्यादि ।

થાય છે. ગૃહસ્થની કુશળતા પૂછતી ગૃહસ્થનું શરણુ લેવું અથવા પહેલા
લોગવેલ વિષયલોગોનું સ્મરણ કરવું. આ બધાનો બુદ્ધિમાને જ્ઞપરિજ્ઞાથી
બાણીને પ્રત્યાખ્યાન પરિજ્ઞાથી તેનો ત્યાગ કરવો ॥૨૧॥

ટીકાર્થ—આસંદી એ એક વિશેષ પ્રકારનું આસન છે જેને હાલમાં ખુશી
કહેવામાં આવે છે. આ કથન ઉપલક્ષણથી કહેલ છે. આ કથનથી ગૃહસ્થો જે
આસનો પોતાના ઉપયોગમાં લેતા હોય તે સઘળા આસનોનો નિષેધ સમ-
જવો. ‘પલિયંક’ અર્થાત્ પલંગ કે ટાટલો ‘ણિસિજ્જં’ અર્થાત્ ગૃહસ્થના ઘરમાં
બેસવું આ બધાનો ઉપયોગ કરવો તે સંયમની પ્રતિકૂળ છે, તેથી તેનો
ત્યાગ કરવો. કહ્યું પણ છે કે-‘ગંભીરજીવિરાણ્યે’ ઇત્યાદિ ખુશી, પલંગ
વિગેરેના છિદ્રો ઉંડા હોય છે, તેમાં રહેલા બવો બેઠ શકાતા નથી. તેથી

આસન્ધાસનસ્ય છિદ્રં ગરુધીરં ભવતિ અતસ્તત્ર પ્રતિછેલ્લનં ન સંભવતિ, તથા ગૃહ-
સ્ય મધ્યે ગૃહસ્ય અન્તર્વા ઉપવેશનેન વ્રહ્મચર્યસ્ય રક્ષા ન ભવતિ તથા સ્ત્રીશઙ્કાઽપિ
વિદ્યતે અતસ્તત્રાવસ્થાનં ન સમીचीनमिति भावः । 'સંપુચ્છણં' સંપ્રચ્છનમ્ તત્ર
ગૃહાદૌ ગૃહસ્થસ્ય કુશલાદિપ્રશ્નઃ પૃચ્છા તમ્ । 'સરણં વા વિ' સ્મરણં વાપિ, યત્
પૂર્વં ક્રીડિતં તસ્યેદાનીં તેન સદ્ પરિચિન્તનમ્ । 'તં' इत्यादिकं सर्वमेव 'विज्जं'
વિદ્વાન્ 'પરિજાણિયા' પરિજાનીયાત્-જ્ઞપરિજ્ઞયા જ્ઞાત્વા પ્રત્યાખ્યાનપરિજ્ઞયા પરિ-
હરેત્ । एतानि पूर्वोक्तानि सर्वाण्यपि संसारकारणानीति ज्ञात्वा परित्यजेदिति ।
ઉત્તંચ—'સાધુર્નોપવિશેન્મચ્ચે, પર્યદ્ધે ન શયીત વા ।

गृहस्थानां गृहेऽथ वा, गृहयोरन्तरे पथि ॥१॥

‘કુર્સી, પલંગ આદિકે છિદ્ર ગહરે હોતે હૈં । ઉનમેં પ્રાણી દિઘ્વાઈ
નહીં દે સકતે, હસ કારણ ઉન પર બેઠને સે હિંસા હો સકતી હૈ । ગૃહસ્થ
કે ઘર મેં બેઠને સે વ્રહ્મચર્ય અરક્ષિત હોતા હૈં ઓર સ્ત્રિયોં સે આશંકા
ઉત્પન્ન હોતી હૈ ॥૧॥

इसी प्रकार गृहस्थ से कुशल प्रश्न पूछना, गृहस्थ का शरण लेना
या रोगादि की अवस्था में अपने अतीतकालीन गृहजीवन को स्मरण
करना या पूर्वमुक्त भोगों को स्मरण करना, इन सब को मेधावी ज्ञप-
रिज्ञा से जान कर प्रत्याख्यान परिज्ञा से इनका परित्याग कर दे,
क्योंकि यह संसार के कारण हैं ।

‘સાધુ મંચ ‘લાટ’ પર આસીન ન હો, પર્યંક પર શયન ન કરે, ગૃહ-
સ્થોંકે ગૃહ મેં અથવા દો ગૃહોં કે મધ્ય માર્ગ મેં યા ગલીમેં ન બેઠે । ગૃહસ્થ

તેના પર બેસવાથી હિંસા થવેના સંભવ રહે છે. તેમજ ગૃહસ્થના ઘરમાં
બેસવાથી બ્રહ્મચર્યનું રક્ષણ થતું નથી. તેમજ સ્ત્રિયોના સંબંધમાં શંકા
ઉપસ્થિત થાય છે. ॥૧॥

એજ રીતે ગૃહસ્થને કુશળ પ્રશ્ન પૂછવો ગૃહસ્થનું શરણ લેવું અથવા
રોગાદિ અવસ્થામાં ચોતાના ભૂતકાળના ગૃહસ્થ જીવનનો વિચાર કરવો અથવા
પહેલાં ભોગવેલા ભોગોને સ્મરણ કરવા, આ બધાને મેધાવી પુરૂષ જ્ઞપરિ-
જ્ઞાથી બાણીને પ્રત્યાખ્યાન પરિજ્ઞાથી તેનો ત્યાગ કરે. કેમકે આ બધા સંસાર-
ને વધારવાના કારણ રૂપ ઠહેવાય છે.

સાધુએ ખાટલા પર બેસવું નહીં પલંગ પર સુવું નહીં ગૃહસ્થોના
ઘરમાં અથવા બે ઘરની વચ્ચેના માર્ગમાં અથવા ગલીમાં બેસવું નહીં ગૃહ-

વીથયાં નોપવિશેન્નો વા, કુશલપ્રશ્નમાદરેત્ ।

કૃતાં પૂર્વા ન વા ક્રીડાં, સંસ્મરેત્ પરિવૃન્ધિનઃ ॥૨॥

સંયમસ્યેતિ સંજાનન્, એપ શાસ્ત્રે ત્રિનિર્ણયઃ ॥૩૧॥

મૂલમ્—જસં કિર્તિં સિલોયં ચ, જા ય વંદણ પૂયણા ।

સર્વલોયંસિ જે કામા, તં વિજ્ઞં પરિજાણિયા ॥૨૨॥

છાયા—યશઃ કીર્તિશ્ચ શ્લોકશ્ચ, યા ચ વંદનપૂજના ।

સર્વલોકે યે કામા, સ્તદ્વિદ્વાન્ પરિજાનીયાત્ ॥૨૨॥

અન્વયાર્થ.—(જસં) યશઃ—રૂપ્યાતિઃ (કિર્તિં) કીર્તિઃ—‘અહો અયં પુણ્યભાગી-
ત્યાદિ સર્વદિગૂવ્યાપિ સાધુવાદઃ (ચ સિલોયં) ચ પુનઃ શ્લોકઃ—ગુણોત્કીર્તનમ્

સે કુશલ પ્રશ્ન ન પૂછે। પૂર્વજીવન મેં કીં છુઈ ક્રીડા કા સ્મરણ ન કરે,
કર્ચોકિ એસા કરના સંયમ સે વિરુદ્ધ હૈ। યહ શાસ્ત્રકા નિર્ણય હૈ ॥૨॥ ॥૨૧॥

‘જસં કિર્તિં સિલોયં ચ’ હત્યાદિ ।

શબ્દાર્થ—‘જસં-યશઃ’ રૂપ્યાતિ ‘કિર્તિં-કીર્તિઃ’ કીર્તિ-અર્થાત્ સાધુ
વાદ ‘ચ સિલોયં-ચ શ્લોકઃ’ શ્લોક અર્થાત્ ગુણવર્ણન ‘જા ય વંદણપૂયણા-
યા ચ વંદનપૂજના’ ઓર જો વંદન એવં વસ્ત્રાદિપ્રદાનરૂપ સત્કાર તથા
‘સર્વલોયંસિ જે કામા-સર્વલોકે ચ યે કામાઃ’ સમસ્તલોક મેં જો કામ-
ભોગ હૈ ‘તં-તત્’ ઉત સ્વ કો ‘વિજ્ઞં-વિદ્વાન્’ વિદ્વાન્ મુનિ ‘પરિજા-
ણિયા-પરિજાનીયાત્’ જ્ઞપરિજ્ઞાસે જાનકર પ્રત્યાખ્યાન પરિજ્ઞાસે ઉસકા
ત્યાગ કરે ॥૨૨॥

અન્વયાર્થ—યશ, કીર્તિ, શ્લોક, વંદન, પૂજન આદિ સમસ્ત લોક

સ્થને કુશલ પ્રશ્ન પૂછવા નહીં પહેલાં કરેલ ક્રીડાનું સ્મરણ ન કરવું. કેમકે-
તેમ કરવું એ સંયમથી વિરુદ્ધ છે. આ પ્રમાણે શાસ્ત્રને નિર્ણય છે. ॥૧.૨॥ ॥૨૧॥

‘જસં કિર્તિં સિલોયં ચ’ ઇત્યાદિ

શબ્દાર્થ—‘જસં-યશઃ’ રૂપ્યાતિ ‘કિર્તિં-કીર્તિઃ’ કીર્તિ અર્થાત્ સાધુવાદ ‘ચ-
સિલોયં-ચ શ્લોકઃ’ શ્લોક અર્થાત્ ગુણવર્ણન ‘જા ય વંદણપૂયણા-યા ચ વંદન-
પૂજના’ તથા વંદન અને વસ્ત્રાદિ પ્રદાન રૂપ સત્કાર તથા ‘સર્વલોયંસિ જે
કામા-સર્વલોકે ચ યે કામાઃ’ સઘણા લોકમાં જે કામભોગ છે, ‘તં-તત્’ એ
બધાને ‘વિજ્ઞં-વિદ્વાન્’ વિદ્વાન્ મુનિ ‘પરિજાણિયા-પરિજાનીયાત્’ જ્ઞપરિજ્ઞાથી
બાણીને પ્રત્યાખ્યાન પરિજ્ઞાથી તેને ત્યાગ કરે ॥૨૨॥

અન્વયાર્થ—યશ, કીર્તિ શ્લોક, વંદન, પૂજન વિગેરે સઘણા લોકમાં જે

(જા ય વંદણપૂયણા) યા ચ વન્દનપૂજના-ચક્રવર્ત્યાદિભિ વન્દના, તૈરેવ વસ્ત્રાદિના સત્કારઃ પૂજના (સવ્વલોયંસિ જે કામા) સર્વસ્મિન્ લોકે યેઽન્યેઽપિ કામાઃ-ઈચ્છારૂપાઃ (તં) તત્સર્વમ્ (વિજ્ઞં) વિદ્વાન્ (પરિજાણિયા) પરિજાનીયાત્-જપરિજ્ઞયા જ્ઞાત્વા પ્રત્યાખ્યાનપરિજ્ઞયા પરિત્યજેદિતિ ॥૨૨॥

ટીકા--‘જસં’ યશઃ-રૂપ્યાતિઃ ‘ક્ષિપ્તિ’ કીર્તિઃ-‘અહો અયં પુણ્યભાગી’ इत्यादि सर्वदिग्व्यापि साधुवादः सिलोयं ‘च’ श्लोकश्च-गुणवर्णनम्, ‘जा य वंदणपूयणा’ या च वन्दनपूजना, बलदेवचक्रवर्त्यादिभि नमस्कारो वन्दना, तैरेव सत्कारं सस्नेहं वस्त्रादीनां प्रदानं पूजना । किं बहुना-‘सव्वल्लोयंसि जे कामा’ सर्वलोकके ये कामाः, कमनीया मनोज्ञाश्च ये कामाः शब्दादिरूपाः यद्वा यशः कीर्त्यादिरूपाः सर्वलोकके विद्यमानाः ते सर्वे कर्मबन्धधारणानीति । ‘विज्ज्ञं’ विद्वान् जपपरिज्ञया ज्ञात्वा प्रत्याख्यानपरिज्ञया सर्वानेवैतान् परिहरेत् । यशः

में जो श्री इच्छा वन्दनरूप काम हैं, उन सब को मेधावी जपरिज्ञा से दूर्गति का कारण जाने और प्रत्याख्यानपरिज्ञा से उनका परित्याग कर दे ॥२२॥

ટીકાર્થ—યશ કા અર્થ રૂપ્યાતિ હૈ । ‘અહા, યહ બડા પુણ્યભાગી હૈ’ इत्यादि सर्वकांिक साधुवाद यश को कीर्ति कहते हैं । गुणों की स्तुति श्लोक कहलाता है । बलदेव, चक्रवर्ती आदि के द्वारा की जानेवाली नमन क्रिया वन्दना है । और उनके द्वारा सत्कार पूर्वक स्नेह के साथ वस्त्र आदि का दिया जाना पूजा है । अधिक क्या, हस्त्र सम्पूर्ण लोक में जो भी कमनीय (सुन्दर) एवं मनोज्ञ शब्दादि काम हैं, वे सभी कर्मबन्धन के कारण हैं । मेधावी पुरुष जपरिज्ञा से उन्हें अनर्थ का कारण जाने और प्रत्याख्यान परिज्ञा से त्याग दे ।

કાંઈ ઈચ્છા અર્થાત્ મનરૂપ કામ છે, તે બધાને મેધાવી પુરૂષ જપરિજ્ઞાથી દુર્ગતિના કારણ રૂપ સમજે અને પ્રત્યાખ્યાન પરિજ્ઞાથી તેનો ત્યાગ કરે. ॥૨૨॥

ટીકાર્થ—યશનો અર્થ ખ્યાતિ છે. ‘ઓહો, આ ઘણું જ પુણ્યશાળી છે’ વિગેરે સર્વ કાલ સંબંધી સાધુવાદ યશને કીર્તિ કહે છે. શુભોની સ્તુતિને શ્લોક કહે છે, બળદેવ ચક્રવર્તી વિગેરે દ્વારા કરવામાં આવનારી નમન ક્રિયાને વંદના કહે છે. અને તેઓ દ્વારા સત્કાર પૂર્વક સ્નેહની સાથે વસ્ત્ર વિગેરે આપવામાં આવે તે પૂજા છે, વિશેષ શું કહેવું ? આ સમગ્ર લોકમાં જે કાંઈ કમનીય અર્થાત્ સુંદર અને મનોરમ શબ્દાદિ કામ છે, તે બધા કર્મ બંધના કારણ રૂપ છે. મેધાવી પુરૂષ જપરિજ્ઞાથી તેને અનર્થત્વ કારણ સમજે અને પ્રત્યાખ્યાન પરિજ્ઞાથી તેનો ત્યાગ કરે.

કીર્તિશ્લાઘા વન્દનપૂજનાઽઽઘાઃ લોકસ્થિતસર્વકામનાઃ સંસારભ્રમણકારિણ્ય ઇતિ
જ્ઞાત્વાઽઽધાર્યાઽઽત્મહિતાર્થી વિદ્વાન્ પરિત્યજેદિતિ રાઢ્ઢલિતો ભાવઃ ॥૨૨॥

મૂલમ્—જેણેહં નિવ્વહે મિલ્લુ, અન્નપાણં તંહાવિહં.

અણુપ્પયાણ અન્નેસિ તં વિજ્ઞં પરિજાણિયા ॥૨૩॥

છાયા—યેનેહ નિવ્વહે મિલ્લુ રન્ને પાનં ડામનિયમ્.

અનુપ્રદાનમન્યેષાં, તદ્વિદાન પરિજાનીયાત્ ॥૨૩॥

અન્વયાર્થઃ—(મિલ્લુ) મિલ્લુ—માધુઃ (જેણ) યેનાઽન્નેન પાનેન ‘ઇહં’ ઇહ-
લોકે (નિવ્વહે) નિર્વહેત્ સંયમયાત્રાયા નિર્વાહો ભવેત્ (તંહાવિહં) તથાવિધં—

આશય થઈ હૈ કિ ચદા, કીર્તિ, શ્લાઘા, વન્દન, પૂજન આદિ જો મી
લોક મેં કામ હૈ, વે સવ સંસાર ભ્રમણ વે કારણ હૈ. એસા જાન કર
આત્મહિતૈષી મેધાવી ઉનકા ત્યાગ કરે ॥૨૨॥

‘જેણેહં નિવ્વહે મિલ્લુ’ ઇત્યાદિ.

શબ્દાર્થ—‘મિલ્લુ-મિલ્લુઃ’ સાધુ ‘જેણ-યેન’ જો અન્ન ઓર જલસે
‘ઇહં-ઇહ’ ઇસલોકમેં ‘નિવ્વહે-નિર્વહેત્’ સંયમ યાત્રાદિકા વિનાશ ન હો
જાય ‘તંહાવિહં-તથાવિધમ્’ દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર કાલ આદિકી અપેક્ષાસે અશુદ્ધ
‘અન્નં પાણં-અન્નં પાનં’ આહાર પાણી કી ‘અન્નેસિ-અન્યેષાં’ દૂસરે
સાધુકો ‘અણુપ્પયાણં-અનુપ્રદાનમ્’ દેના ‘તં વિજ્ઞં પરિજાણિયા-તત્
વિદ્વાન્ પરિજાનીયાત્’ વિદ્વાન્ છુનિ ચે સર્મી કો જ્ઞપરિજ્ઞાસે જાનકર
પ્રત્યાખ્યાન પરિજ્ઞાસે ઉસકા ત્યાગ કરે ॥૨૩॥

અન્વયાર્થ—જિહ્વ એવણીય શુદ્ધ આહાર પાણી સે ઇસ લોક મેં

કહેવાનો આશય એ છે કે-યશ, કીર્તિ, શ્લાઘા, વન્દન પૂજન વિગેરે જે
કોઈ લોકમાં કામ છે, તે બધું સંસારભ્રમણનું કારણ છે એમ સમજીને
આત્મહિતૈષી બુદ્ધિમાન્ પુરૂષે તેનો ત્યાગ કરવો. ॥૨૨॥

‘જેણેહં નિવ્વહે મિલ્લુ’ ઇત્યાદિ

શબ્દાર્થ—‘મિલ્લુ-મિલ્લુઃ’ સાધુ ‘જેણ-યેન’ જે અન્ન અને પાણીથી ‘ઇહં-ઇહ’
આ લોકમાં ‘નિવ્વહે-નિર્વહેત્’ સંયમયાત્રા નો વિનાશ ન થાય ‘તંહાવિહં-
તથાવિધમ્’ તેવા પ્રકારના અર્થાત્ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ વિગેરેની અપેક્ષાથી અશુદ્ધ
‘અન્નં પાનં’ આહાર પાણીને ‘અન્નેસિ-અન્યેષાં’ બીજા સાધુને ‘અણુપ્પયાણં-
અનુપ્રદાનમ્’ આપવું ‘તં વિજ્ઞં પરિજાણિયા-તત્ વિદ્વાન્ પરિજાનીયાત્’ વિદ્વાન્
બુની આ બધાને જ્ઞપરિજ્ઞાથી જાણીને પ્રત્યાખ્યાન પરિજ્ઞાથી તેનો
ત્યાગ કરે ॥૨૩॥

અન્વયાર્થ—જે કોણીય શુદ્ધ આહારપાણીથી આ લોકમાં સંયમ યાત્રાનો

द्रव्यक्षेत्रकालाद्यपेक्षया शुद्धम् (अन्नपाणं) अन्नमाहारं पानं जलम् 'अन्नेसि' अन्येषां परसाधुभ्यः (अणुप्पयाणं) अनुप्रदानम् कुर्यात्-गृहस्थादीनां संयमोपघातकं नानुशीलयेत् (तं विज्जं परिजाणिया) तदेतत्पर्यम् विद्वान् परिजानीयात् जपरिज्ञया ज्ञात्वा प्रत्याख्यानपरिज्ञया परित्यजेदिति ॥२३॥

टीका--'भिवलू' भिक्षुः-साधुः 'इह' इह-अस्मिन् जिनशासने 'जेण' येन-अन्नपानादिना 'निव्वहे' निर्वहेत्-संयमयात्रादिकं दुर्भिक्षरोगातङ्कादिकं वा निर्वाहयेत् 'तद्वाविहं' तथाविधमेव 'अन्नपाणं' अन्नं पानं-द्रव्यक्षेत्रकालभावापेक्षया शुद्धं कल्प्यं गृहीयात् तेनैव सत्यं निर्वाहं कुर्यात् । तथाविधान्नपानानाम् 'अन्नेसि' अन्येषाम् अन्येभ्यः साम्भोगिकान्यसाधुभ्यः 'अणुप्पयाणं' अनुप्रदानं कुर्यात् । अन्यस्मै साधवे तथविधानान्येन अन्नपानानि दद्यात् ।

किन्तु इह-अस्मिन् लोके 'जेण' येनाशुद्धेन अन्नपानादिना 'निव्वहे' निर्वाहं संयमयात्रा का निर्वाह हो जाय, उसी प्रकार का द्रव्य क्षेत्र काल आदि से शुद्ध आहार पानी को ग्रहण करे और अन्य साधु को भी वैसा ही प्रदान करे । किन्तु जो संयम का उपघातक स्वदोष आहार पानी हो उसे अन्य को देने की इच्छा न करे । मेधावी मुनि जपरिज्ञा से अनर्थ का मूल जान कर प्रत्याख्यानपरिज्ञा से उसका त्याग कर दे ॥२३॥

टीकार्थ-इस लोक में जिस निर्दोष आहार पानी से संयमयात्रा का अथवा दुर्भिक्ष एवं रोगातंक का निर्वाह हो सके, वैसाही द्रव्यक्षेत्र काल भाव से शुद्ध कल्पनीय आहार पानी को साधु ग्रहण करे । उसी से अपनी संयम यात्रा का निर्वाह करले अन्य साधुओंको भी उसी प्रकार का शुद्ध निर्दोष आहार पानी प्रदान करे । जिसके सेवन से संयम निस्सार बन जाय वैसा आहार पानी तथा पात्र आदि अन्य कोई

निर्वाह थोड़ा नय भोज प्रमाणेना द्रव्य क्षेत्रकाद विगेरेथी शुद्ध आहारपाणीने ग्रहण करे अने अन्य साधुने पण ते प्रमाणेतुं आहार पाणी आपे ने संयमना उपघातक स्वदोष आहार पाणी होय ते आहारपाणी पीनने आपनाने विचार न करे । टीकार्थ-आ लोकमां ने काँ निर्दोष आहार पाणीथी संयम यात्राने अथवा दुर्भिक्ष अने रोगातंकने निर्वाह थोड़ा शके भोज प्रमाणे द्रव्य, क्षेत्र-क्षण लावधी शुद्ध कल्पनीय आहार पाणीने साधु ग्रहण करे तेनाथी न पोतानी संयमयात्राने निर्वाह करीले । अन्य साधुओने पण भोज प्रमाणे ने शुद्ध निर्दोष आहारपाणी प्रदान करे । नेना सेवनधी संयम निस्सार भनी नय भेवा आहारपाणी तथा पात्र विगेरे अन्य काँ भेषु वस्तुचिते

હયેત્ સંયમાસારતામાપાદયેત્તાદશમન્નં પાનં ચ ન સ્વયં ભુજીત ન વા 'અન્નેસિ' અન્યેભ્યઃ સાધુભ્યઃ 'અણુપ્પયાણં' અનુપ્રદાનં-વિતરણં કુર્યાત્, અશુદ્ધાહારસ્ય પરિ-
ઓગોઽન્યસ્મૈ પ્રદાનં ચ સંસારકારણમિતિ 'વિજ્ઞં' વિદ્વાન્ 'ત' તત્તત્તર્વમ્ 'પરિજા-
ણિયા' પરિજાનીયાત્-જપરિજ્ઞયા જ્ઞાત્તા પ્રત્યાખ્યાનપરિજ્ઞયા પરિત્યજેત્ ॥૨૩॥

યસ્યોપદેશેનૈતરસર્વં કુર્યાત્તદર્શયિતુમાહ-'एवं उदाह्रु' इत्यादि ।

મૂલમ્-एवं उदाह्रु निर्गमंथे, महावीरे महामुणी ।

अणंतनाणदंती से, धम्मं देसितं वं सुतं ॥२४॥

છાયા—एवमुदाहृतवान् निर्ग्रन्थो, महावीरो महामुनिः ।

अनन्तज्ञानदर्शी स, धर्मं देशितवान् श्रुतम् ॥२४॥

મી વસ્તુ ન સ્વયં ગ્રહણ કરે ઔર ન દૂસરે કો દેવે । સ્વરૂપ એવં કારણ
ફી અપેક્ષા અશુદ્ધ આહારકે વિપાક કો સંસારકા કારણરૂપ જપરિજ્ઞાસે
જાન કર મેધાવી પ્રત્યાખ્યાન પરિજ્ઞાસે ઉસકા પરિત્યાગ કર દે ॥૨૩॥

जिसके उपदेश से यह सब करे, उसे दिखाने के लिए कहते हैं-
'एवं उदाह्रु' इत्यादि ।

શબ્દાર્થ—'निर्गमंथे महामुणी-निर्ग्रन्थो महा मुनिः' निर्ग्रन्थ महामुनि
'अणंतनाणदंस्सणी-अनंतज्ञानदर्शनी' अनन्तज्ञानी 'से महावीरे-सः
'महावीरः' उक्त भगवान् महावीर स्वामीने 'एवं उदाह्रु-एवमुदाहृतवान्'
ऐसा कहा है 'धम्मं सुतं देसितं-धर्मं श्रुतं देशितवान्' धर्म (चारित्र)
और श्रुतका उन्होंने उपदेश किया है ॥२४॥

ગ્રહણ ન કરે તથા ખીજાઓને આપે પણ નહીં સ્વરૂપ અને કારણની અપે-
ક્ષાએ અશુદ્ધ આહારના વિપાકને જપરિજ્ઞાથી જાણીને મેધાવીએ પ્રત્યાખ્યાન
પરિજ્ઞાથી તેનો ત્યાગ કરવો ॥૨૩॥

જેના ઉપદેશથી આ સધણું કરવામાં આવે તે બતાવવા માટે કહે છે કે-
'एवं उदाह्रु' इत्यादि

શબ્દાર્થ—'निर्गमंथे महामुणी निर्ग्रन्थो महा मुनिः' निर्ग्रन्थ महा मुनि
'अणंतनाणदंस्सणी-अनंतज्ञानदर्शनी' अनन्त ज्ञानवाणा 'से महावीरे-सः महावीरः'
એ ભગવાન્ મહાવીર સ્વામીએ 'एवं उदाह्रु-एवमुदाहृतवान्' એ પ્રમાણે કહેલ
છે. 'धम्मं सुतं देसितं-धर्मं श्रुतं देशितवान्' धर्म (चारित्र) અને श्रुतનો
તેઓએ ઉપદેશ કર્યો છે. ॥२४॥

અન્વયાર્થ:—(ગિર્ગંથે મહામુની) નિર્ગન્થો મહામુનિઃ (અર્ણવનાણદંસી) અનન્ત-જ્ઞાનદર્શની, અનન્તજ્ઞાન-કેવલજ્ઞાન-દર્શનમ્ કેવલદર્શનં ચ વિદ્યતે યસ્યાસૌ તથા, (સે મહાવીરે) સ મહાવીરસ્વામી (एव उदाहु) एवम्—ઉક્તપ્રકારેણ ઉદાહૃતવાન્ ઉક્ત-વાન્ (धम्मं श्रुतं देसितव) धर्मं श्रुतं च मित्रं देसितवान्—મકાશિતવાનિતિ ॥૨૪॥

ટીકા—નાહમેતસ્ય ધર્મસ્ય વક્તા, કિન્તુ 'ગિર્ગંથે' નિર્ગન્થઃ—નિર્ગતા-વાહ્યા-મ્યન્તરા ગ્રન્થિર્યસ્માત્ રા નિર્ગન્થઃ । 'મહામુની' મહામુનિઃ—મનનશીલો મુનિઃ મહાશ્વાસૌ મુનિથેતિ મહામુનિઃ । મુની મહત્ત્વવિશેષણદાનાત્ અદ્યતનીયાદારમ્ય ગણધરાન્ત મુનીનામયમેવ સ્વસંબુદ્ધો ગુરુરિતિ વ્યજ્યતે । 'અર્ણવનાણદંસી' અનન્ત-જ્ઞાનદર્શની—અનન્ત કેવલજ્ઞાનવાન્ તથા કેવલદર્શવાન્ ચારિત્ર્યવાંશ્વ । 'સે' સઃ 'મહાવીરે' મહાવીરો વર્દમાનસ્વામી 'एव उदाहु' एवमुदाहृतवान्, एवम्—'बुद्धिज्जा' इत्यारम्य एतत्पर्यन्तम् उदाहृतवान्—રૂથિતવાન્ । સ એવ મગવાન્ અનન્તજ્ઞાનાદિ-

અન્વયાર્થ—અનન્તજ્ઞાની, અનન્તદર્શી નિર્ગન્થ મહામુનિ શ્રીમહા-વીર સ્વામીને હસ પ્રકાર કહા હૈ । उन्होने धर्म अर्थात् चारित्र एवं श्रुत को प्रकाशित किया है ॥२४॥

ટીકાર્થ—સૂત્રકાર કહતે હૈ—મેં હસ ધર્મકા મૂલ વક્તા નહીં હૂં, કિન્તુ શ્રીમહાવીર ને એસા કહા હૈ ઓર उन्होने ही श्रुतधर्म तथा चारित्र धर्म का प्रकाशन किया है । भगवान् महावीर निर्गन्थ थे अर्थात् बाह्य आभ्यन्तर ग्रंथियों से रहित हो चुके थे । वे महामुनि थे । 'महा' विशेषण लगाने से प्रगट होता है कि आज से लेकर गणधरों पर्यन्त तक के मुनियों के वही स्वयंसम्बुद्ध गुरु हैं । भगवान् अभन्तदर्शी थे और अनन्तज्ञानी थे अर्थात् वे केवलज्ञानदर्शन के धारक थे । उन्हीं भगवान् वर्दमान स्वामीने 'बुद्धिज्जा' पहिला अध्ययन के प्रारंभकी पहिली गाथा

અન્વયાર્થ—અનન્ત જ્ઞાની, અનન્ત દર્શન વાળા નિર્ગન્થ મહામુનિ શ્રી મહા-વીર સ્વામીએ આ પ્રમાણે કહેલ છે, તેઓએ ધર્મ અર્થાત્ ચારિત્ર અને શ્રુત ને પ્રકાશિત કરેલ છે. ॥૨૪॥

ટીકાર્થ—સૂત્રકાર વારંવાર કહે છે કે હૂં આ ધર્મને મૂળ ઉપદેશક નથી. પરંતુ મહાવીર સ્વામીએ આ પ્રમાણે કહેલ છે. અને તેઓએ જ શ્રુત ધર્મ અને ચારિત્ર ધર્મનું પ્રકાશન કરેલ છે ભગવાન્ મહાવીર સ્વામી નિર્ગન્થ હતા અર્થાત્ બાહ્ય અને આંતરની ગ્રંથિયો રહિત થઈ ચૂક્યા હતા. તેઓ મહામુનિ હતા. 'મહા' વિશેષણ લગાવવાથી એ પ્રાટ થાય છે કે—આજથી લઈને ગણધરો પર્યન્ત મુનિયોના તેઓજ સ્વયં સંબુદ્ધ ગુરુ છે. ભગવાન્ અનન્ત દર્શન વાળા હતા, અનન્ત જ્ઞાની હતા, અર્થાત્ કેવળ જ્ઞાન દર્શન ધારણ કરવાવાળા હતા. એજ ભગવાન્ વર્દમાન સ્વામીએ 'बुद्धिज्जा'

સંપન્નઃ 'ધર્મં' ધર્મ ચારિત્રારૂપં સંસારસાગરાત્ ઉદ્ધારકમ્ । 'મૃતં' શ્રુતં ચ-
જીવાઽજીવાદિપદાર્થસ્વરૂપકમ્ 'દેશિતવં' દેશિતવાન-કથિતવાન, ધર્મસ્ય ચારિ-
ત્રલક્ષણસ્ય જીવાઽજીવાદિપદાર્થાનાં ચ ઉપદેશં દત્તવાન ઇતિ ॥૨૪॥

મૂલમ્—ભાસમાણો ન ભાસેજ્જા, ણેવં વંફેજ્જ મર્મમયં ।

માતિદ્વાણં વિવેજ્જેજ્જા, અણુચિંતિય વિયાગરે ॥૨૫॥

છાયા—ભાષમાણો ન ભાષેત, નૈવામિલપેન્મર્મગમ્ ।

માતૃસ્થાનં વિવર્જયે, દનુચિન્ત્ય વ્યાગૃणीયાત્ ॥૨૫॥

અન્વયાર્થઃ—(ભાસમાણો ન ભાસેજ્જા) યો ભાષામમિતિગુપ્તઃ સ ભાષ-

સે યહાં તક સ્વભ કહા હૈ । ઊન્હીં મળવાત્ત ને સંસાર સાગર સે ઉદ્ધાર
કરને વાલા ચારિત્રધર્મ ઓર જીવ અજીવ આદિ પદાર્થોં કે સ્વરૂપ કા
નિરૂપક શ્રુતધર્મ કહા હૈ ॥૨૪॥

'ભાસમાણો' ઇત્યાદિ ।

શબ્દાર્થ—'ભાસમાણો ન ભાસેજ્જા-ભાષમાણો ન ભાષેત' ભાષા
સમિતિ સે સંપન્ન સાધુ ભાષણ કરતા હુઆ મી ભાષણ નહીં કરતા હૈ
'મર્મમયં ણેવ વંફેજ્જ-મર્મકમ્ નૈવામિલપેત્' સાધુ કિસીકે હૃદય કો ચોટ
પહુંચાને વાલી વાત ન ઘોલે 'માતિદ્વાણં વિવેજ્જેજ્જા-માતૃસ્થાનં વિવ-
ર્જયેત્' સાધુ કપટ યુક્ત ભાષા ન ઘોલે 'અણુચિંતિય વિયાગરે-અનુચિન્ત્ય
વ્યાગૃणीયાત્' પરંતુ સોચ સમજ્જ કર હી ઘોલે ॥૨૫॥

અન્વયાર્થ—જો ભાષા સમિતિ સે સમિત હૈ, વહ કરતા હુઆ મી

પહેલા અધ્યયનતા, પ્રારંભની પહેલી ગાથાથી આ કથન સુધી સઘળું કથન
કહેલ છે. એજ ભગવાને સંસાર સાગરથી ઉદ્ધાર કરવાવાળા ચારિત્ર ધર્મ
અને જીવ, અજીવ વિગેરે પદાર્થના સ્વરૂપને બતાવનાર શ્રુત ધર્મ કહેલ છે. ॥૨૪॥

'ભાસમાણો' ઇત્યાદિ

શબ્દાર્થ—'ભાસમાણો ન ભાસેજ્જા-ભાષમાણો ન ભાષેત' ભાષા સમિતિ સંપન્ન
સાધુ બોલતો હોવા છતાં પણ તે બોલતો નથી 'મર્મમયં ણેવ વંફેજ્જ-મર્મકમ્
નૈવામિલપેત્' સાધુએ કોઈના હૃદયમાં ઘા વાગે તેવી વાત ન બોલવી. 'માતિ-
દ્વાણં વિવેજ્જેજ્જા-માતૃસ્થાનં વિવર્જયેત્' તથા કપટ યુક્ત વાણી સાધુએ બોલવી
નહીં 'અણુચિંતિય વિયાગરે-અનુચિન્ત્ય વ્યાગૃणीયાત્' પરંતુ સમજી વિચા-
રીને જ બોલે. ॥૨૫॥

અન્વયાર્થ—જો ભાષાસમિતિથી સમિત છે, તે ભાષણ કરવાવાળા હોવા

માણોડપિ-ધર્મકથામુપદિશન્નપિ ન ભાષેત્, इति कथ्यते (મમ્મયં જેવ વંફેજ્જ) મર્મગં-પરપીડોત્પાદકં વચો નૈવામિલષેત્-નૈવ તદ્વક્તું વાંચ્છેત્, તથા-(માતિ-દ્વાણં વિદ્વજ્જેજ્ઞા) માતૃસ્થાનં શાયાપ્રધાનં વચો વિવર્જયેત્-પરિત્યજેત્ (અણુર્ચિતિય વિયાગરે) અનુચિન્ત્ય સ્વપરયોરનુપધાતકં વચનં વિચાર્યં વ્યાગૃણીયાત્-વદેદિતિ ॥૨૫॥

ટીકા--‘માસમાણો ન માસેજ્ઞા’ માષમાણો ન ભાષેત-યઃ સાધુઃ ભાષા સમિતિગુણઃ સ ધર્મસમ્બન્ધિની-ધર્મસમ્બદ્ધાં કથાં સમુચ્ચારયન્નપિ ‘ન માસેજ્ઞા’ ન ભાષેત-અભાષક એવ કથ્યતે । તદુક્તમ્—

વયળવિહત્તીકુસલો વચોગયં बहुविधं विमाणंते ।

दिवसंपि भाषमाणो साधुवयगुत्तयं पत्तो ॥૧॥

છાયા—વચનવિમત્તિકુસલો, વચોગતં बहुविधं विमानन् ।

दिवसमपि भाषमाणः साधुर्वचनगुप्तिं संपातः ॥૧॥

યઃ સાધુ વચનસ્ય વિભાગજ્ઞાને નિપુણઃ તથા વાણિવિષયસ્યાનેકપ્રકારક-જ્ઞાનવાન્ સોઽધિકકાલમાષમાણોડપિ વચનગુપ્તિયુક્ત એવ-અભાષક એવ સ કથ્યતે ઇતિ ભાવઃ ॥

ન ભાષણ કરનેવાળે (મૌની)કે સમાન છે । સાધુ મર્મભેદી વચનોં કા ઉચ્ચારણ ન કરે, શાયા પ્રધાન વચન કા ત્યાગ કરે । વહ વિચાર કરકે વચનપ્રયોગ કરે ॥૨૫॥

ટીકાર્થ--જો સાધુ ભાષાસમિતિ સે સમ્પદ્ધ છે, વહ ધર્મ સંબંધી વચનોં (કથા) કા ઉચ્ચારણ કરતા હુઆ મી અભાષક (મૌનધારી) કે હી સમાન છે । કહા મી છે-‘વયળવિહત્તી-કુસલો’ હત્યાદિ ।

જો સાધુ વચન કે વિભાગજ્ઞાન મેં કુશલ છે, જો વાણી કે વિવિધ પ્રકારોં કા જ્ઞાતા છે, વહ દિન અર ચોલતા રહે તો મી વચન ગુપ્તિ સે યુક્ત છે ॥૧॥

છતાં પણ ભાષણ ન કરવા વાળા (મૌની)ની ધરોળર છે. સાધુએ મર્મ ભેદક વચનો ભોલવા નહીં, શાયા પ્રધાન વચનનો ત્યાગ કરવો, તે વિચારીને વચન બોલે ॥૨૫॥

ટીકાર્થ--જે સાધુ ભાષા સમિતિથી યુક્ત હોય છે, તે ધર્મ સંબંધી વચનો (કથાઓ)નુ ઉચ્ચારણ કરવા છતાં પણ અભાષક મૌન ધારીની સમાન જ છે. કહું પણ છે કે-‘વયળવિહત્તી કુસલો’ હત્યાદિ.

જે સાધુ વચનના વિભાગ રૂપ જ્ઞાનમાં કુશળ હોય છે, જેઓ વાણીનાં જૂદા જૂદા પ્રકારોને બોલવા વાળા છે, તે આખો દિવસ બોલે તો પણ વ શુભ વાળાજ કહેવાય છે. ॥૧॥

अथवा-यत्र निपुणो जनो भाषते, तन्मध्यैऽहमेव महापण्डितः, इत्येवमभि-
नवान् सन् न भाषेत । 'सम्मयं' सर्वमस्मिन्-सर्म न च्छतीति सम्मग्न-परमसौंद्वा-
टकं वचनम् 'जेव' नैव आक्षिप्तोऽपि परकीयवचनवाजैः 'वंफेज्ज' अभिलषेत् तादृशं
वचनं वक्तुं न वाञ्छेत् 'प्रहरन्तं प्रहरेत्' इति जानन्नपि पीडाजनकं वाक्यं न ब्रूयात् ।
'मातिट्ठाणं' सावस्थानम्-मायामयं वचनं परदञ्चनावाक्यमित्यर्थः 'विवज्जेज्जा'
विवर्जयेत्-मायाप्रधानकं वचनं नोच्चारणीयमिति । यदा किमपि वक्तुं कामो भवेत्
तदा-'अणुवित्तिव' अनुचिन्त्य, मयासमुच्चार्यमाणं वचनं स्वेषां परेषां वा पीडा-
जनकं स्यान्नवेति विचार्य मुहुर्मुहुर्विचिन्त्य 'वियागरे' व्यागृणीयात् वदेत् वचनं
प्रोच्चारणीयमिति । तदुक्तम् 'पुर्वि बुद्धीए पेहित्ता पच्छा दक्खमुदाहरे' पूर्वं बुद्ध्या
प्रेक्ष्य पश्चाद्वाक्यमुदाहरेदिति । यः साधुः भाषासमितियुक्तः स धर्मोपदेशं कुर्व-

अथवा-जहाँ निपुण जन भाषण कर रहे हों, वहाँ उनके मध्य में
अपने को महापण्डित मान कर अभिमान से भाषण न करे । तथा दूसरे
के वचनवाणों से व्याकुल होकर भी दूसरे के मर्म को उघाड़ने वाले
वचन का प्रयोग न करे । 'प्रहार करने वाले पर प्रहार करना चाहिए'
ऐसा जानता हुआ भी पीड़ाजनक वाक्य न बोले । मायाप्रधान अर्थात्
दूसरे को ठगने वाले वचनों से बचता रहे । जब कुछ भी बोलने की
अभिलाषा हो तो मेरा उच्चारित वचन दूसरों को या अपने को पीडा
कारक तो नहीं होगा, इस प्रकार बारबार विचार करके ही बोलना
चाहिये कहा भी है-'पहले बुद्धि से सोच विचार कर बादमें बोले'

अथवा-जहाँ कुशल जनो भाषण करता होय, तहाँ तेज्जोनी मध्यमां
चोताने मडा पंडित मानीने अभिमानधी भाषण करवुं नही तथा जीन-
जोना वचनवालोणि व्याकुल यधने पणु जीनजोना मर्मने लेहवावाजा वय
नेनो प्रयोग न करवो । 'प्रहार करतारा पर प्रहार करवो लेहजो' जे प्रभाषे
नवुवा यता पणु पीडा पडोणउतार वाक्यनो प्रयोग न उरे । मायाप्रधान
अर्थात् जीनजोने उपावाणा वचनोधी अयता रहे । ज्यारे कांछ पणु भोल-
वानी उरुता होय तो ते वयते 'साउं भोलायेवुं' वचन जीनजोने अथवा
चोताने पीडा छपवतार तो नही जने । आ प्रभाषे बारवार विचार
करने न जे वुं लेहजो करुं पणु हे हे 'पडेतां बुद्धिधी समल विचारीने
पडी न भोवुं'

નપિ અભાષણ સમ એવ પ્રોચ્યતે, યેન સમુચ્ચાર્યમાણેન વચ્ચેન યથા ન મેવેદ્
યસ્ય કસ્યાઽપિ આત્મનઃ પીડા, તથા મનસિ વિચાર્ય વદેત્ ॥૨૫॥

મૂલમ્—તત્થિમા તદ્દયા માસા, જં વદિત્તાઽણુતપ્પતી ।

જં છન્નં તં ન વત્તવ્વં, એસા આણા ણિયંઠિયા ॥૨૬॥

છાયા—તત્રેયં તૃતીયા માષા, યાં વદિત્વા અનુતપ્પતે ।

યચ્છન્નં તન્ન વત્તવ્યમ્ એવાઽઽજ્ઞા નૈર્ગન્થિકી ॥૨૬॥

તાત્પર્ય એ છે કે જો સાધુ ભાષાસમિતિ છે યુક્ત છે, તો ધર્મોપ-
દેશ કરતા હોય તે અભાષક કે સમાન હોય છે । જિસ વચન ના ઉચ્ચા-
રણ કરને સે કિસી મી પ્રાણી કો પીડા ન ઉપજે, એવા હી વચન સોચ-
વિચાર કર ઘોલના ચાહિયે । ॥૨૫॥

‘તત્થિમા તદ્દયા માસા’ ઇત્યાદિ ।

શબ્દાર્થ—‘તત્થિમા તદ્દયા માસા-તત્રેયન્તૃતીયા માષા’ ચાર પ્રકારની
ભાષાઓ મેં જો તૃતીય માષા છે અર્થાત્ જો છૂટસે મિલા હોય
સત્ય છે તો સાધુ ન બોલે તથા ‘જં-યાં’ જો સત્યામૃષા ભાષાકો ‘વદિ-
તાણુતપ્પતી-ઉક્ત્વા અનુતપ્પતે’ બોલકર પશ્ચાત્તાપ કરના પડતા છે તો
એવા વચન મી ન બોલે ‘જં છન્નં તં ન વત્તવ્વં-યત્ છન્નં તત્ ન વત્તવ્યમ્’
જિસ વાતકો સબલોગ છિપાતે છે તો મી સાધુ ન કહે ‘એસા ણિયંઠિયા
આણા-એવા નૈર્ગન્થિકી આજ્ઞા’ યહી નિર્ગન્થિકી આજ્ઞા છે ॥૨૬॥

કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે—જે સાધુ ભાષા સમિતિથી યુક્ત હોય, તે
ધર્મોપદેશ કરવા છતાં પણ અભાષક જેવો જ ગણાય છે. જે વચનનું ઉચ્ચારણ
કરવાથી કોઈ પણ પ્રાણીને પીડા ન પહોંચે એવું જ વચન સમજી વિચારીને
બોલવું જોઈએ. ॥૨૫॥

‘તત્થિમા તદ્દયા માસા’ ઇત્યાદિ

શબ્દાર્થ—‘તત્થિમા તદ્દયા માસા-તત્રેય તૃતીયા માષા’ ચાર પ્રકારની ભાષા-
ઓમાં જે ત્રીજી ભાષા છે અર્થાત્ જે જુઠાણથી સત્ય હોય તેવું સાધુએ
બોલવું નહીં તથા ‘જં-યાં’ જે સત્યામૃષા ભાષાને ‘વદિતા ણુતપ્પતી-ઉક્ત્વા
અનુતપ્પતે’ બોલીને પાછળથી પશ્ચાત્તાપ કરવો પડે છે, તેવાં વચનો પણ
સાધુએ બોલવા નહીં ‘જં છન્નં તં ન વત્તવ્વં-યત્ છન્નં તત્ ન વત્તવ્યમ્’ જે
વાતને બધા હોકા છૂપાવે છે, તે વાત પણ સાધુએ કહેવી નહીં ‘એસા ણિયં-
ઠિયા આણા-એવા નૈર્ગન્થિકી આજ્ઞા’ આજ નિર્ગન્થિકી આજ્ઞા છે. ॥૨૬॥

અન્વયાર્થ—(તત્થિમા તદ્યા માસા) તત્રેયં તાસુ ચતસ્રસુ ભાષાસુ મધ્યે ઇયં તૃતીયા સત્યા મૃષા તાં ન વદેત્ (જં) યાં સત્યામૃષામ્ (વદિત્વાઽણુતપ્પતી) વદિત્વા ઉત્ત્વા પશ્ચાદનુતપ્પતે-પશ્ચાત્તાપં કરોતિ (જં છન્નં તં ન વનન્વં) ચત્ છન્નં-હિંસા-પ્રધાનં વચનં તદપિ ન વક્તવ્યમ્ (एसा गिरंठिया आणा) एवा नैर्ग्रन्थिकी भगवत् स्तीर्थकरस्याऽऽज्ञेति ॥૨૬॥

ટીકા—માયા હિ ચતુર્વિધા ભવતિ, સત્યા? પ્રથમા, અસત્યાર દ્વિતીયા, સત્યામૃષાર તૃતીયા, અસત્યામૃષાઃ ચતુર્થી। એતાસુ ‘તત્થિમા’ તાસુ ચતુર્વિધાસુ મધ્યે ઇયમ્ ‘તદ્યા’ તૃતીયા માયા-સત્યામૃષા, અંશેન સત્યા અંશેન ચ મૃષા। યથા ‘અસ્મિન્ ગ્રામે દશ વાલકા જાતાઃ’ એતદ્રચનમ્ ઉત્પત્ત્યંશેન સત્યા, સંખ્યાયાં મૃષા ન્યૂનાધિકસંખ્યાયાઃ સંમશાત્। એવં શ્રૂતાં તૃતીયાં માયાં ચો વદતિ સા ‘જં’

અન્વયાર્થ—ચાર પ્રકાર કી ભાષાઓં મેં ચહ જો તીસરી-સત્યા-મૃષા ભાષા હૈ, જિસે બોલને પર વાદ મેં પશ્ચાત્તાપ કરના પડતા હૈ। હસી પ્રકાર જો હિંસાપ્રધાન વચન હૈ, ચહ બી બોલને યોગ્ય નહીં હૈ। ચહ ભગવાન તીર્થકર કી આજ્ઞા હૈ ॥૨૬॥

ટીકાર્થ—માયા ચાર પ્રકાર કી હૈ—(૧) સત્યા (૨) અસત્યા (૩) સત્યામૃષા ઓર (૪) અસત્યા મૃષા। इन चार भाषाओं में तीसरी सत्या-मृषा भाषा है जो आंशिक रूप में सत्य और आंशिक रूप में असत्य अर्थात् सत्यासत्य का सम्मिश्रण युक्त होती है। जैसे ‘आज इस ग्राम में दश बालक जन्मे’ यह वचन जन्मने की अपेक्षा सत्य है मगर संख्याकी अपेक्षा से असत्य है, क्योंकि जन्मने वाले बालकों की संख्या न्यूनाधिक भी हो सकती है। जो इस प्रकार की भाषा का प्रयोग करता

અન્વયાર્થ—ચાર પ્રકારની ભાષાઓમાં જે આ ત્રીજી સત્યા મૃષા ભાષા છે, જે બોલવાથી બોલાયા પછી પશ્ચાત્તાપ કરવો પડે છે; એજ પ્રમાણે જે હિંસા પ્રધાન વચનો છે, તે પણ બોલવા યોગ્ય હોતા નથી. આ પ્રમાણે ભગવાન તીર્થકરની આજ્ઞા છે. ॥૨૬॥

ટીકાર્થ—સત્ય (૧) અસત્ય (૨) સત્યામૃષા (૩) અને અસત્યા મૃષા (૪) આ પ્રમાણે ચાર પ્રકારની ભાષા કહેલ છે. આ ચાર ભાષાઓમાં સત્યામૃષા જે ત્રીજી ભાષા છે, જે આંશિક રૂપથી અસત્ય અર્થાત્ સત્યાસત્યના મિશ્રણવાળી હોય છે. જેમકે—‘આજ આ ગામમાં દસ બાળકોનો જન્મ થયો. આ વચન જન્મની અપેક્ષાએ સત્ય છે, પરંતુ સંખ્યાની અપેક્ષાથી અસત્ય છે, કેમકે જનમવા વાળા બાળકોની સંખ્યા ન્યૂનાધિક-એટલી વર્તી પણ હોઈ શકે છે. જેઓ આવા પ્રકારની ભાષાનો

યામ્ इमां तृतीयाम् 'वदित्वा' वदित्वा-उत्तरा 'अनुतप्यती' अनुतप्यते भाषणा-
नन्तरमिहैव जन्मान्तरे वा तादृश सत्यमृषावचनजनितपापेन तप्यते, पीडामनु-
भवति । अथवा-वचनप्रयोगानन्तरं पश्चात्तापं करोति । अयमाशयः-मिश्राऽपि
तृतीया भाषा कदापि न वक्तव्या, किं पुनः-अस्या द्वितीया, सर्वांशे एव
विसंवादकत्वात् । तत्र पथमापि या सत्या साऽपि यदि प्राणिबधकारिणी भवेत् न
वक्तव्या । चतुर्थी तु असत्यामृषा, सा नक्तव्या, सत्याऽपि यदि दोषानुपद्भिणी
भवेत् तदा तस्या अपि अवक्तव्यतायेव दर्शयति-'जं छन्नं' इत्यादि । 'जं छन्नं' तं
न वक्तव्यं' यत् छन्नं तत् न वक्तव्यम्-यद्वचनं छन्नं-हिंसाकारकं यथा चौरोऽयं
वध्यतामित्यादि तन्न वक्तव्यम् । अथवा-छन्नं यल्लोकैरपि प्रयत्नतः प्रच्छाद्यते,

है उसे इस जन्म में अथवा जन्मान्तर में अनुताप (पश्चात्ताप) करना
पड़ता है । वह सत्यामृषा भाषा से उत्पन्न पापके ताप का अनुभव करता
है, पीड़ाका अनुभव करता है या उसे वचन प्रयोग के बाद ही पश्चात्ताप
करना पड़ता है ।

आशय यह है कि तीसरी मिश्रित भाषा भी जब बोलने योग्य
नहीं है तो फिर दूसरी असत्य भाषा का तो कहना ही क्या है । वह
तो सर्वांश में ही विसंवादिनी (त्याज्य) होती है । प्रथमा जो सत्यभाषा
है वह भी यदि प्राणिबधकारिणी हो तो नहीं बोलनी चाहिए । चौथी
जो असत्यामृषा भाषा है, वह लोच विचार कर ही बोलनी चाहिए ।

सत्यभाषा भी यदि दोषयुक्त हो तो बोलने योग्य नहीं है, यह
दिखलाते हैं-जो वचन छन्न हिंसाकारक है, जैसे-'यह चोर है, इसका

પ્રયોગ કરે છે, તેને આ જન્મમાં અથવા જન્માંન્તરમાં પશ્ચાત્તાપ કરવો
પડે છે. આ સત્યામૃષા ભાષાથી થવાવાળા પાપના તાપનો અનુભવ કરવો
પડે છે, અર્થાત્ પાપના ફલસ્વરૂપ દુઃખ ભોગવવું પડે છે. પીડા ભોગવે છે,
અથવા તેને વચનપ્રયોગ કર્યા પછી જ પશ્ચાત્તાપ કરવો પડે છે.

કહેવાનો આશય એવો છે કે-ત્રીજી મિશ્રિત ભાષા પણ જ્યારે બોલવા
યોગ્ય નથી તો પછી બીજી અસત્ય ભાષાના સંબંધમાં તો કહેવાનું જ શું
હોય ? તે તો સર્વ પ્રકારની જ ત્યજવા યોગ્ય છે. પહેલી જે સત્ય ભાષા
છે, તે પણ જો પ્રાણિબધ કરનારી હોય, તો તે બોલવી ન લેઈએ, ચોથી
જે 'અસત્યામૃષા' ભાષા છે, તે સમજી વિચારીને જ બોલવી લેઈએ.

સત્યા ભાષા પણ જો દોષવાળી હોય, તો બોલવી ન લેઈએ. તેજ કહે
છે કે-'જે વચન છન્ન અર્થાત્ હિંસાકારક હોય છે, તેમકે 'આ ચોર છે,

અત્સત્યમપિ ન વક્તવ્યમ્ । ‘एसा’ एषा ‘णियंठिया’ निर्ग्रन्थस्य भगवतो महावीर-
स्य ‘आणा’ आज्ञा, न अस्माकमाज्ञा । चतस्रो हि भाषा भवन्ति तत्र तृतीया
सत्यमिश्रिता मृषा, सा नैव वक्तव्या साधुना । येन येन च समुच्चारितेन वचनेन
जनसमुदाये यस्य कस्याऽपि एकस्यापि पश्चात्तापो जायेत, तत्तदपि मनसा निषि-
-त्य न वक्तव्यम् । तथा यद् यत्सर्वैरेव गोप्यम्, तत्तदपि वचनमवक्तव्यमवलम्बते
एषा जिनेश्वरस्याऽऽज्ञेति ॥२६॥

પૂર્વમ્—હોલાવાયં સંહીવાથં, ગોચાવાયં ચ નો વેદે ।

તુમં તુમંતિ અમણુન્નં, સંવસો તં ણ વત્તેણ ॥૨૭॥

છાયા—હોલાવાદં સત્તિવાદં, ગોત્રવાદં ચ નો વેદે ।

ત્વં ત્વમિત્યમનોજ્ઞં, સર્વશસ્ત્રન્ન વર્સતે ॥૨૭॥

‘વધ કરો’ इत्यादि बोलने योग्य नहीं है । अथवा जो छन्न है अर्थात्
‘लोग जिसे प्रयत्न करके छिपाते हैं, वह सत्य भी वक्तव्य नहीं है ।

यह निर्ग्रन्थ की अर्थात् भगवान् महावीर की आज्ञा है, सुधर्मा
‘स्वामी जम्बूस्वामी से कहते हैं यह कथन हमारा नहीं ।

तात्पर्य यह है कि—चार प्रकार की भाषाएं हैं । उनमें तीसरी जो
‘मिश्र भाषा’ है, उसका प्रयोग साधु को नहीं करना चाहिए । जिस
‘वचन’ के उच्चारण से जनसमुदाय में से किसी एकको भी सन्ताप
‘उत्पन्न’ होता हो, वह बोलने योग्य नहीं है । जो बात गोपनीय है, उसे
‘प्रकाशित’ करने वाला वचन भी बोलने योग्य नहीं है । जिनेश्वर देवकी
‘यह आज्ञा’ है ॥२६॥

‘તેનો વધ કરો’ વિગેરે વચનો બોલવા યોગ્ય કહ્યા નથી. અથવા જે છન્ન છે,
અર્થાત્ લોકો જેને પ્રયત્ન પૂર્વક સંતાડે છે, તે સત્ય હોય તો પણ બોલવા
યોગ્ય હોતું નથી.

આ પ્રમાણે નિર્ગ્રન્થની અર્થાત્ મહાવીર ભગવાનની આજ્ઞા છે. સુધર્મા
સ્વામી જંબૂસ્વામીને કહે છે કે—આ મેં કહેલ નથી. પરંતુ ભગવાને કહેલ છે.

કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે—ચાર પ્રકારની ભાષાઓ છે, તેમાં ત્રીજી જે
મિશ્ર ભાષા છે, તેનો સાધુએ પ્રયોગ કરવો ન જોઈએ. જે વચનના ઉચ્ચાર-
ણથી જન સમુદાયમાં દોષ એકને પણ સંતાપ પેદા થતો હોય તો તેના
વચનો બોલવા યોગ્ય નથી. જે વાત છુપાવવાની હોય છે, તેને પ્રકાશિત
કરવા વાળા વચન પણ બોલવા યોગ્ય હોતા નથી. આ પ્રમાણે જીનેશ્વર
દેવની આજ્ઞા છે. ॥૨૬॥

अन्वयार्थः—(होलावायं) होलावादं-निष्ठुरवचनम् (सहीवायं) सखिवादं-हे मित्रेत्यादि-सम्बोधनवचनम् (च गोयावायं) च पुनः गोत्रवादम्-हे काश्यप-गोत्रिन् । इत्यादिवचनम् (नो वदे) नो वदेत् साधुः (तुमं तुमं ति अमणुन्नं) त्वं त्वमित्याकारकम् अमनोज्ञमप्रियं वचः (तं सव्वओ णो वत्तए) तत्-एतद्वचनजातं सर्वशः-सर्वथैव नो वर्त्तते-न वदेदिति ॥२७॥

टीका—‘होलावायं’ होलावादं-श्रुतकटुनी च सम्बोधनपूर्वकमाह्वानम्-होला-वादस्तं न वदेत् इत्यग्रेतनेन सम्बन्धः । ‘सहीवायं’ सखिवादम्-हे सखे हे मित्र !

होलावायं सहीवायं’ इत्यादि

शब्दार्थ—‘होलावायं-होलावादं’ निष्ठुर तथा नीच संबोधन ‘सही-वायं-सखिवादं’ हे मित्र इस प्रकार का संबोधन ‘च गोयावायं-गोत्र-वादञ्च’ हे काश्यप गोत्रिन् वसिष्ठ गोत्रिन् इत्यादि प्रकार से गोत्र का नाम लेकर ‘नो वदे-नो वदेत्’ साधुको कहना न चाहिये. ‘तुमं तुमंति अमणुन्नं-त्वंत्वमित्याकारकम् अमनोज्ञम्’ तथा अपने से बड़े को ‘तू’ कहना तथा जो वचन दूसरे को अप्रिय लगे ‘तं सव्वओ णो वत्तए-तत् सर्वशो न वर्त्तते’ ऐसा वचन कभीभी साधुको कहना न चाहिये ॥२७॥

अन्वयार्थ—निष्ठुर वचन, हे मित्र इत्यादि वचन, ‘हे काश्यप गोत्री !’ इस प्रकारका गोत्रवाद युक्त वचन साधु न बोले । तुम-तू इस प्रकार का अमनोज्ञ वचन भी सर्वथा न बोले ॥२७॥

टीकार्थ—होलावाद अर्थात् कर्णकटुक एवं नीच संबोधन करके

‘होलावायं सहीवायं’ इत्यादि

शब्दार्थ—‘होलावायं-होलावादं’ निष्ठुर तथा नीच संबोधन ‘सहीवायं-सखिवादं’ हे मित्र ! अे प्रभाषे ‘च गोयावायं-गोत्रवादञ्च’ तथा हे काश्यप गोत्रवाणा हे वसिष्ठ गोत्रवाणा विगेरे प्रकार्थी गोत्रनु नाम लधने ‘नो वदे-नो वदेत्’ साधुअे कडेपुं न जेधअे ‘तुमं तुमंति अमणुन्नं-त्वंत्वमित्याकार-कम् अमनोज्ञम्’ तथा पोतानाधी मोटाअेने ‘तु’ अे प्रभाषेना तुंकार्थी कडेपुं तथा जे वचन भीलने अप्रिय लागे ‘त सव्वओ णो वत्तए-तत् सर्वशो न वर्त्तते’ अेवा वचन कौध पणु समये साधुअे कडेपु न लेधअे ॥२७॥

अन्वयार्थ—निष्ठुर वचन हे मित्र इत्यादि वचन हे काश्यप गोत्रवाणा आवा प्रकारना गोत्रना उन्कार दाणुं वचन न धुअे णोव्व नयीं तं आ प्रभाषेनुं अमनोज्ञ वचन पणु सर्वथा न ओलवुं ॥२७॥

टीकार्थ—होलावाद, अर्थात् कर्णकटु एवं नीच संबोधन करके

इत्यादिचमत्तेनं सन्धोष्यो वाद्वा भवनेत तं वादम् । 'गोत्रवापयं' गोत्रवादम्-भो
 भोः काश्यागोष्विन् । इत्यादिरूपेण गोत्रपुरःसरं प्रयुज्यमानं वचः बहुभ्यः पृथक्-
 कृत्य कंचनविशालकुलसंघं व्यपक्ति अतो नैकजनबोधकं वचनमालपेत्, किन्तु
 भो भोः समागतवन्तः श्रद्धावन्तः ! इत्थं वदेत् । पूर्वोपदर्शितरूपेण साधुः कथमपि
 वचनजातं न व्यवहरेत् । तथा-'तुमं तुमं ति अमणुन्नं' त्वं त्वमित्यमनोज्ञम् 'तं
 सन्नमो ण वत्तप्' तत् सर्वशो न वर्तते, एतादृशमप्रियं वचनं न वदेत् कथमपि ॥२७॥
 मूलम्-अकुशीले सया भिक्खू णेवं संसम्मियं भए ।

सुहृत्त्वा तत्पुत्रस्तज्ज्वा, पडिबुंज्जो ज ते विऊ ॥२८॥

छाया--अकुशीलः सदा भिक्षुः, नैव संसर्गितां भजेत् ।

सुवर्षा स्तत्रोपसर्गाः पतिबुद्धयेत तद्विद्वान् ॥२८॥

बोलना सन्धिवाद अर्थात् 'अरे भिन्न, हे सखा, अरे यार,' इस प्रकार
 संबोधन करके बोलना, गोत्रवाद अर्थात् 'भो काश्या ! इस प्रकार से
 गोत्रोच्चारण करके बोलना (यह वचन बहुतों से पृथक् करके किसी
 विशाल कुल में उत्पन्न एक को प्रकट करता है । अतः एक जन का
 बोधक वचन न बोले, किन्तु 'हे देवानुप्रिय ! ऐसा बोले')

साधु पूर्व प्रदर्शित रूप से वचन का प्रयोग न करे । साथ ही मान्य
 पुन्य दो 'तु तुम' इत्यादि अमनोज्ञ या अशिष्ट वचन न बोले ॥२७॥

'अकुशीले सया भिक्खू' इत्यादि ।

जगदीश--'भिक्खू-भिक्षुः' साधु 'सया-सदा' सर्वकाल 'अकु-
 शीले-अकुशीलः' अकुशील जनता ही उसे जो लोग संबोधित करते हैं वे

અન્વયાર્થ:—(મિત્રસુ) મિત્રુ:—સાધુ: (સયા) સદા—સર્વકાલે (અકુશીલે) અકુશીલ:—શ્રેષ્ઠો ભવેત્ (જેવ સંસર્ગિયં મળ) નૈવ—૧ થમપિ કુશીલૈ: સંસર્ગિતામ્—સંસર્ગ—સાદ્ગત્યં મજેત્—સેવેત્, યત: (સુહૃદ્વા) સુહૃદ્વા:—સાતગૌરવસ્વમાવા: (તત્પ્રવસંગા) તત્ર—તસ્મિન્ કુશીલસંસર્ગે ઉપસર્ગા:—સંયમોપવાતકારિણ: પ્રાદુ:—વ્યન્તિ (વિઝ) વિદ્વાન્ (તે) તત્ (પઢિવુજ્જેજ્જ) પ્રાતેવુદ્ધ્યેત જાનીયાત્ તથા જ્ઞપરિ-જ્ઞયા જ્ઞાત્યા મત્યારુપાનપરિજ્ઞયા પારિત્યજેદતિ ॥૨૮॥

ટીકા—‘મિત્રસુ’ મિત્રુ:—નિરનઘમિત્રગણીક: સાધુ:, ‘સયા’ સદા—સર્વ-મિત્રનેવ કાલે ‘અકુશીલે’ અકુશીલ: કુત્સિતં શીલં યસ્ય સ કુશીલ: પાર્શ્વસ્થાદી-નામન્યત્મ: ન કુશીલાઽકુશીલ: સદા શ્રેષ્ઠો ભવેત્ । સાધુ: કદાપિ કુશીલો ન

સંસર્ગિતાં મજેત્ તથા વહ કુશીલ યાત્રી દુરાચારિયોં કી સંગતિ ચી ન કરે ‘સુહૃદ્વા-સુહૃદ્વા:’ સુહૃદ્વા-અર્થાત્ સાત ગૌરવરૂપ ‘તત્પ્રવસંગા-તત્રોપસર્ગા:’ કુશીલોં કે સંસર્ગ દે ઉપસર્ગ રહેતે હે ‘વિઝ-વિદ્વાન્’ વિદ્વાન્ મુનિ ‘તે-તત્’ ડસકો ‘પઢિવુજ્જેજ્જ-પ્રતિવુદ્ધ્યેત’ સમજે ॥૨૮॥

અન્વયાર્થ—સાધુ કમી કુશીલ ન બને ઓર ન કુશીલોં કા સંસર્ગ કરે, કયોંકિ કુશીલ કે સાથ સંસર્ગ કરને મેં જ્ઞાતાગૌરવ રૂપ ઉપસર્ગ ઉત્પન્ન હો જાતે હે । મેધાવી પુરુષ હસે સમજે ॥૨૮॥

ટીકાર્થ—જિસકા શીલ અર્થાત્ આચાર કુત્સિત હૈ વહ પાર્શ્વસ્થ ખાદિ કુશીલ કહલાતા હૈ । જો કુશીલ ન હો અર્થાત્ ઉત્કૃષ્ટ આચાર વાન હો વહ અકુશીલ હોતા હૈ । સાધુ સદૈવ અકુશીલ રહે ઓર

તેણે કુશીલ અર્થાત્ દુરાચારીયોના સમાગમ-સંસર્ગ પશુ કરવો નહીં ‘સુહ-રૂવા-સુહૃદ્વા:’ સુખરૂપ અર્થાત્ સાત ગૌરવ રૂપ ‘તત્પ્રવસંગા-તત્રોપસર્ગા:’ કુશી-લોના સંસર્ગમાં ઉપસર્ગ રહે છે. ‘વિઝ-વિદ્વાન્’ વિદ્વાન્-પુદ્ધિશાળી મુની ‘તે-તત્’ તેને ‘પઢિવુજ્જે-પ્રતિવુદ્ધ્યેત’ સમજે ॥૨૮॥

અન્વયાર્થ—સાધુએ ઠાઈ પશુ વખતે કુશીલ બનવું નહીં. તથા કુશીલોના સંસર્ગ પશુ કરવો નહીં કેમકે કુશીલની સાથે સંસર્ગ કરવામા જ્ઞાતા ગૌરવ રૂપ ઉપસર્ગ ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. મેધાવી પુરુષ તે સમજે. ॥૨૮॥

ટીકાર્થ—જેનો શીલ અર્થાત્ આચાર-સ્વભાવ નીકળાય હોય છે, તે પાર્શ્વસ્થ બિગેર કુશીલ દહેવાય છે. જે કુશીલ ન હેય અથવા ઉનન આચાર વાળા હોય, તે અકુશીલ દહેવાય છે. સાધુએ હમેશા અકુશીલ રહેવું નેહ્યે.

મવેત્, તથા-કુશીલૈઃ-પાર્શ્વસ્થૈઃ સહ 'સંસર્ગિયં' સંવર્ગિયં-પચ્ચન્ધમ્ 'જેવ મણ' નૈવ મજેત્, ન કુશીલઃ સ્વયં મવેત્ ન વા કુશીલપાર્શ્વસ્થાવમન્નયથાછન્દ સંસક્તૈઃ સહ સંસર્ગં વદાપિ ન કુર્યાત્. નહિ નિમિત્તિ કુશીલાદિયિઃ સંસર્ગં ન કુર્યાત્-તન્નાદ્-'સુહૃદ્ભા તત્થુવસમ્મા' સુખસ્વરૂપાસ્તન્નાવસનાદિસંસર્ગો સુખસ્વરૂપા ઉપસર્ગાઃ સંયમવિઘાતકા દોષા ઉત્પન્નંતે. તથાહિ અવસન્નાદયસ્ત્વંમુદ્ધાવ્ય કથયન્તિ-કોનામ દોષોઽવિચક્લેન દસ્તગાદીનાં પ્રક્ષાલને ? સુવ્યવસ્થિતં શરીરં ન મવેન્નેત્કથયિષ્યાઽઽરાધિતો ધર્મો અવિવ્યદિ, અતો યાં કામપિ ક્રિયાં કુર્વાણઃ શરીરં પરિરક્ષેત્, આધાકર્મિકમોજનચ્છત્રોપાનદ્વારણાદ્વા. તદુક્તમ્—

‘અપ્પેણ વહુમેસેજ્જા ઇયં પંડિતલક્ષણં.

છાયા--અલ્પેન વહુ અપ્પેદ્દુ એતદ્ પંડિતલક્ષણમ્.

અલ્પદોષેણાપિ વહુસંયમમારાધયેત્ત તત્ર કો દોષઃ.

કુશીલોં કે સાથ સંસર્ગ ન રક્ષે. સાર યહ હૈ કિ સાધુ ન સ્વયં કુશીલ હો ઔર ન કુશીલ, પાર્શ્વસ્થ, યથાછન્દ, સંસક્ત આદિ કી સંગતિ કરે. કુશીલ આદિ કે સાથ સંસર્ગ ક્યોં ન કરે ? હિસકા કારણ કહતે હૈ—એસા કરને સે સુખરૂપ સંયમ ઘાતક ઉપસર્ગ ઉત્પન્ન હોતે હૈ. જૈસે—અવસન્ન સાધુ એસા તર્ક કરતા હૈ કિ અવિચ્છ જલ સે યદિ હાથ પગ ધો લિયે જાઉં તો કયા દોષ હૈ ? યદિ શરીર સુવ્યવસ્થિત ન હુઆ તો ધર્મ કી આરાધના કેસે હોગી ? અનૈવ કોઈં મી ક્રિયા કરકે શરીર કી રક્ષા કરનીં ચાહિયે. મલે આધાકર્મી મોજન કરના પડે યા છત્ર ધોરણ કરના પડે યા જૂતે પહનને પડે. કહા મી હૈ—‘અપ્પેણ વહુમેસેજ્જા’ ઇત્યાદિ.

‘અલ્પ દોષ કા સેવન કરકે મી અહાન્ સંયમ કી રક્ષા કરનીં

અને કુશીલ વાળાઓની સાથે સંસર્ગ રાખવો નહીં કહેવાનો. સાર એ છે કે—સાધુએ પોતે કુશીલ થવું નહીં તેમજ કુશીલ, પાર્શ્વસ્થ, યથાછન્દ સંસક્ત, વિગેરેનો સંસર્ગ કરવો નહીં. કુશીલ વિગેરેની સાથે કેમ સંસર્ગ કરવો ન ભેદએ ? તેનું કારણ બતાવતાં કહે છે કે—તેમ કરવાથી સુખરૂપ સંયમનો ઘાતક ઉપસર્ગ ઉત્પન્ન થાય છે. જેમ કે—અવસન્ન સાધુ એવો તર્ક કરે છે કે—યોગ્ય જળથી બે હાથપગ ઘોઈ લેવામાં આવે, તો શું દોષ છે ? બે શરીર સુવ્યવસ્થિત ન થયું હોય તો ધર્મની આરાધના કેવી રીતે કરવામાં આવે ? તેથી કોઈ પણ ક્રિયા કરીને શરીરની રક્ષા કરવી ભેદએ. પછી બે આધાકર્મી આહાર લેવો પડે. કે છત્ર ધોરણ કરવું પડે, અથવા ભેડા પહેરવા પડે કહ્યું પણ છે કે—‘અપ્પેણ વહુ મેસેજ્જા’ ઇત્યાદિ અલ્પદોષનું સેવન

તથા-‘શરીરં ધર્મસંયુક્તં રક્ષણીયં પ્રયત્નતઃ ।

શરીરમ્ સ્વતે ધર્મઃ પર્વતાત્સલિલં યથા ॥૧૧॥’

इत्यादि कुशीलोक्तं श्रुत्वाऽल्पपराक्रमी जीवस्तत्राऽनुपपन्नति इति । ‘विज्’ विद्वान् विवेकमनुवाचन् गुरुः ‘पण्डितुज्जेज्ज’ मण्डितुद्वयेव-जानीयात् कुशीलसंपर्के दोषान् ‘संसर्गाद्वा दोषक्षणा भवन्ति’ इति । तत्र कुशीलसंसर्गे दोषान् विभाव्य तादृशं संसर्गं परिहरेदिति ।

‘स्वयं कुशीलो न भवेत् कुशीलैः

संसर्गमाधि विदधीत धीः ।

कुशीलसङ्गे बहवो हि दोषा,

हेयाः सुधीभिः सुतरां हिताय ॥१॥ इति नाथाचारः ॥२९॥

ચાહિયે । થોડા ગવાં કર બહુત કી રક્ષા કરવા હી પण्डित का लक्षण है । और भी कहा है-‘शरीरधर्मसंयुक्तं’ इत्यादि ।

‘ધર્મ’ સે યુક્ત શરીર કી પ્રયત્ન પૂર્વક રક્ષા કરવી ચાહિયે । જैसे-પર્વત સે જલ પ્રવાહિત હોતા હૈ, ડહી પ્રકાર શરીર સે ધર્મ ઉત્પન્ન હોતા હૈ ॥૧॥ इत्यादि ।

કુશીલ સાધુ કા એસા કથન સુન કર અલ્પ પરાક્રમી સાધુ ઉસકી ખાતોં મેં આ જાતા હૈ । અત એવ વિવેક કા અનુસરણ કરને વાલા પુરુષ કુશીલ કે સંસર્ગ સે હોને વાલે દોષોં કો સમજે, ક્યોંકિ ગુણ ઓર દોષ પ્રાયઃ સંસર્ગ સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં । અતએવ કુશીલ કે સંસર્ગ સે ઉત્પન્ન હોને વાલે દોષોં કો જાન કર બુદ્ધિમાન્ સાધુ ઉસકા પરિહાર કરે ।

‘સ્વયં કુશીલો ન ભવેત્’ इत्यादि ।

કરીને પણ મહાન સંયમની રક્ષા કરવી જ જોઈએ. થોડુ શુભાવીને પણ ધણીની રક્ષા થતી હોય તો તે કરવી એજ બુદ્ધિમાનનું લક્ષણ છે. ખીનું પણ હણુ છે કે-‘શરીરધર્મસંયુક્ત’ इत्यादि

ધર્મથી યુક્ત શરીરની પ્રયત્ન પૂર્વક રક્ષા કરવી જોઈએ, જેમ કે-પર્વત પરથી જલનો પ્રવાહ વહે છે, એજ પ્રમાણે શરીરથી ધર્મ ઉત્પન્ન થાય છે, ॥૧॥

કુશીલ સાધુનુ આ પ્રમાણેનુ કથન સાંભળીને અલ્પ પરાક્રમી સાધુ તેઓની ખાતમાં ફસાઈ જાય છે, તેથી જ વિવેકનુ અનુસરણ કરવાવાળા પુરુષ કુશીલના સંસર્ગથી થવાવાળા દોષોને સમજે કેને ગુણ અને દોષ પ્રાયઃ સંસર્ગથી ઉત્પન્ન થાય છે તેથી કુશીલન સંસર્ગથી ઉત્પન્ન થવાવાળા દોષોને બુદ્ધિમાન સાધુએ તેને પण्डित-ત્યાગ કરવો જોઈએ.

‘સ્વયં કુશીલો ન ભવેત્’ इत्यादि

મૂલમ્—નન્નત્થ અંતરાણં, પરમેહે ણ ણિસીયણ ।

ગામકુમારિયં કિહું, નાતિવેલં હંસે મુળી ॥૨૧॥

છાયા—નાન્યત્રાન્તરાયેણ, પરમેહે ન નિષીદેત્ ।

ગામકુમારિકાં ક્રીડાં, નાતિવેલં હસેન્મુનિઃ ॥૨૧॥

અન્વયાર્થઃ—(મુળી) મુનિઃ (નન્નત્થ અંતરાણં) નાન્યત્રાન્તરાયેણ અન્તરાય-
શક્તેરભાવઃ સ ચ જરણ રોગાતઙ્કાઞ્ચં વા તથા વ ચિનાઽન્તરાયમ્ (પરમેહે) પર-
ગૃહે—ગૃહસ્થગૃહાદૌ (ણ ણિસીયણ) ન નિષીદેત્—નોપવિશેત્ તથા—(ગામકુમારિયં

ગાથા કા સાર યહ હૈ—સાધુ ન સ્વયં કુશીલ બને ઓર ન કુશીલો
કે સાથ સંસર્ગ કરે । કુશીલોં કે સંસર્ગ સે બહુત દોષ ઉત્પન્ન હોતે હૈ,
અતઃવ બુદ્ધિમાન્ પુરુષ કો ડસકા પરિત્યાગ સ્વતઃ કરના ચાહિય' ॥૨૧॥

‘નન્નત્થ અંતરાણં’ ઇત્યાદિ ।

શબ્દાર્થ—‘મુળી—મુનિઃ’ સાધુ ‘નન્નત્થ અંતરાણં—નાન્યત્રાન્તરાયેણ’
અન્તરાય કે (કારણકે) ચિના ‘પરમેહે—પરગૃહે’ ગૃહસ્થ કે ઘર આદિમેં ‘ણ
ણિસીયણ—ન નિષીદેત્’ ન બેઠે તથા ‘ગામકુમારિયં કિહું—ગામકુમારિકાં
ક્રીડાં’ ગાંવ કે બાલકોં કી ક્રીડા—હાસ્ય વિનોદાદિક કો ન કરે તથા
‘નાતિવેલં હંસે—નાતિવેલં હસેત્’ મર્યાદા રહિત હાસ્ય સાધુ ન કરે ॥૨૧॥

અન્વયાર્થ—સાધુ અન્તરાય કે ચિના અર્થાત્ યદિ વૃદ્ધાવસ્થા અથવા
બ્યાધિ કે કારણ શક્તિ કા અભાવ ન હો ગયા તો ગૃહસ્થ કે ઘર મેં ન

આ ગાથાનો સારાંશ એ છે કે—સાધુએ સ્વયં કુશીલ બનવું નહીં તથા
કુશીલ વાળાઓની સાથે તેનો સંસર્ગ કરવો નહીં કુશીલના સંસર્ગથી ઘણા
દોષો ઉત્પન્ન થાય છે. તેથી જ બુદ્ધિમાન પુરુષ સ્વતઃ તેનો પરિત્યાગ
કરવો ભેધએ. ॥૨૧॥

‘નન્નત્થ અંતરાણં’ ઇત્યાદિ

શબ્દાર્થ—‘મુળી—મુનિઃ’ સાધુએ ‘નન્નત્થ અંતરાણં—નાન્યત્રાન્તરાયેણ’ અંતરાય
વિના ‘પરમેહે—પરગૃહે’ ગૃહસ્થના ઘર વિગેરેમાં ‘ણ ણિસીયણ—ન નિષીદેત્’
બેસવું નહીં તથા ‘ગામકુમારિયં કિહું—ગામકુમારિકાં ક્રીડાં’ ગામના બાળ-
કોની, કીડા એટલે કે હાસ્ય વિનોદ વિગેરે ન કરે ‘નાતિવેલં હંસે—નાતિવેલં
હસેત્’ સાધુએ મર્યાદા વિનાનું હાસ્ય કરવું નહીં ॥૨૧॥

અન્વયાર્થ—સાધુએ અંતરાય શિવાય અર્થાત્—જો વૃદ્ધાવસ્થા અથવા
વ્યાધિના કારણે શક્તિનો અભાવ ન થયો હોય તો ગૃહસ્થના ઘરમાં બેસવું

किङ्क) ग्रामकुमारिकां क्रीडाम्-ग्रामकुमाराणां या क्रीडा-हास्यविनोदादिका तां न कुर्यात्, तथा-(नातिवेलं हसे) नातिवेलं-मर्यादारहितं यथा स्यात्तथा न हसेत्-हास्यादिकं न कुर्यात् ॥२९॥

टीका—‘मुणी’ मननशीलः साधुः—भिक्षादिप्रयोजनमासाद्य ग्रामादौ प्रविष्टः ‘परगेहे’ परस्य-गृहस्थादे गृहे ‘ण णिसीयए’ न निषीदेत्-गृहस्थगृहे नोपविशेत्-उत्सर्गोऽयं विधिः, एतद्विषयेऽपवादं दर्शयति-‘नन्नत्थ अंतराएणं’ नान्यत्र अन्तरायेण, शक्तेरभावोऽन्तरायः, स चाऽन्तरायो जरया व्याध्यादिना वा भवति, ग्रामं गतस्य साधो यदि कदाचित्कश्चिदन्तराय आपतेत्, तदा सान्तरायस्य गृहस्थगृहोपवेशनं न दोषाधायकम् ‘ग्रामकुमारियं किङ्क’ ग्रामकुमारिकां क्रीडाम्, ग्रामे सञ्जाता ये कुमारास्तेषामियमिति ग्रामकुमारिका तां-तादृशीं क्रीडाम्-बैठे। ग्राम कुमारों की हास्य विनोद रूप क्रीड़ा न करे तथा मर्यादा से परे हंसी मजाक न करे ॥२९॥

टीकार्थ—साधु भिक्षा आदि किसी प्रयोजन से जब ग्राम या नगर आदि में प्रवेश करे तो गृहस्थ के घरमें न बैठे। यह उत्सर्गविधि है। इसका अपवाद दिखलाते हैं—अन्तराय के बिना अर्थात् शक्तिका न होना अन्तराय है। शक्ति का अभाव वृद्धावस्था के कारण होता है या व्याधि आदि के कारण ग्राममें गया साधु कदाचित् अन्तराय से ग्रस्त हो जाय अर्थात् चलने या खड़ा रहने में असमर्थ हो तो गृहस्थ के घर में बैठ जाने में दोष नहीं है।

ग्राम के कुमारों बालकों की क्रीड़ा का जैसे—हास्यवात्तालाप करना या कंदुक खेलना आदि का परिहार करे तथा मर्यादा का उल्लंघन करके

नहीं। ग्रामना भाण्डोनी साथे हास्य विनोद रूप क्रीड़ा करनी नहीं। तथा मर्यादाथी विशेष हांसी के मजा करनी नहीं। ॥२९॥

टीकार्थ—साधु भिक्षा विगेरे कौछ पणु प्रयोजनथी ल्यारे ग्राम अथवा नगर विगेरेमां प्रवेश करे तो गृहस्थना घरमां भेसवुं नहीं आ उत्सर्गविधि छे, तेना अपवाद बतावतां कहे छे के-शक्तिनु नहोवुं ते अंतराय छेवाय छे। शक्तिनो अभाव वृद्धावस्थाना कारणथी धाय छे, अथवा तो व्याधि अथवा तपस्या विगेरेना कारणथी ग्राममा गयेल साधु हास्य अंतराय वाणा पनी लय, अथवा बालबालां के उला रहेवामां अशक्त धर लय तो गृहस्थना घरमां भेसी जवामां दोष नथी।

ग्रामना कुमारो अर्थात् बालडोनी क्रीडानो ओटले के-हास्य जनक वातालाप करवो अथवा हाथी रमत करवी, विगेरेना त्याग करवो, तथा मर्या-

હાસ્યાલાપઃ કન્દુકાદિભિઃ खेलनं वा एतत्प्रकारिकां बालसम्वन्धिनीं क्रीडां मुनिः
परिहरेत् । तथा—‘नादिवेलं हसे’ वेला-मर्यादा, तां वेलामतिक्रम्य न हसेत्—
हासपरिहासादिकममर्यादितं न कुर्यात्, तादृशहासादिकरणेऽष्टविधकर्मबन्धनं
भवति । तदुक्तम्—

‘जीवे णं भंते । हसमाणे उत्सूयमाणे वा कङ्कम्पणगडीयो बंधः ? गोयमा !
सत्तविहबंधणं वा अट्टविहबंधणं दा’ इति । अन्तरायमन्तरेण साधुः परगृहे
नोपविशेत्, न वा-बालक्रीडां कुर्यात् तथा-मर्यादामतिक्रम्य नैव हसेत् । एभिः-
कर्मबन्धसमुद्भवात् इति संक्षिप्तो गद्यार्थः ॥२९॥

મૂકમ્—અણુસ્સુઓ ડેરાલેસુ, જૈયમાળો પરિવ્વણ ।

ચરિયાણ અપ્પમત્તો, પુંટ્ટો તત્થહિયાસણ ॥૩૦॥

છાયા—અનુત્સુક ઉદારેણ, યતમાનઃ પરિવ્રજેત્ ।

ચર્યાયામપમત્તઃ, સ્પૃષ્ટસ્તત્રાધિસદેત ॥૩૦॥

હંસે નહીં । મર્યાદાહીન હાસ પરિહાસ કરને સે આઠો પ્રકાર કે કર્મોં કા
બન્ધ હોતા હૈ । કહાં ખી હૈ—‘જીવે ણં ભંતે’ ઇત્યાદિ

‘હે ભગવન્ ! હંસતા હુઆ યા ઉત્સુક હોતા હુઆ જીવ કિતની
કર્મપ્રકૃતિયોં કા બન્ધ કરતા હૈ ?’

‘હે ગૌતમ ! સાત યા આઠ પ્રકૃતિયોં કા બન્ધ કરતા હૈ । (આયુ કા
બન્ધ ન હો તો સાત ઓર હો તો આઠ કા બન્ધ હોતા હૈ ।)

તાત્પર્યં યહ હૈ કિ અન્તરાય કે બિના સાધુ ગૃહસ્થ કે ઘર મેં ન
બેઠે, બાલ ક્રીડાં ન કરે ઓર મર્યાદા કા ઉલ્લંઘન કરકે ન હંસે, ક્યોકિ
હંસે કર્મબન્ધ હોતા હૈ ॥૨૯॥

હાતું ઉલ્લંઘન કરીને હસે નહીં મર્યાદા વિનાનું હાસ્ય કે પરિહાસ કરવાથી
આઠે પ્રકારના કર્મોંનો બંધ થાય છે, કહ્યું પણ છે કે—‘જીવે ણં ભંતે !’ ઇત્યાદિ
હે ભગવાન હસતો એવો અથવા ઉત્સુક થતો એવો જીવ, કેટલી કર્મ
પ્રકૃતિયોંનો બંધ બાંધે છે ? હે ગૌતમ ! સાત અથવા આઠ પ્રકૃતિયોંનો બંધ
કરે છે. (આયુનો બંધ ન હોય તો સાત અને આયુનો બંધ હોય તો આઠ કર્મ
પ્રકૃતિયોંનો બંધ કરે છે.) કહેવાનું તાત્પર્યં એ છે કે—અંતરાય વિના સાધુએ
ગૃહસ્થના ઘરમાં બેસવું નહીં, ખાવ ઠીક કરવી નહીં, અને મર્યાદાનું ઉલ્લં-
ઘન કરીને હસવું નહીં કેમકે તેનાથી કર્મોંનો બંધ થાય છે. ॥૨૯॥

अन्वयार्थः—(उरालेसु) उदारेषु—मनोज्ञेषु शब्दादिविषयेषु (अणुस्सुओ) अनु-
त्सुकः—अभिलाषवान् न भवेत् (जयमाणो परिव्रज्ज) यत्नमानः—यत्नपूर्वकं परिव्रजेत्
संयमपालनं कुर्यात् (चरियाए अप्पमत्तो) चर्यायां—विहारभिक्षादिरूपायाम्—अप्र-
मत्तः—प्रमादरहितो भवेत् (पुट्ठो तत्थ अहियासए) तत्र—चर्यायां स्पृष्टः—उत्सर्गैरभि-
द्रुतः सन् अदीनमनस्कः कर्मनिर्जरां मन्यमानः अधिसहेत—सहनं कुर्यादिति॥३०॥

टीका—‘उरालेसु’ उदारेषु—उदारा मनोज्ञा ये शब्दादयो विषयाः, तथा-
वस्त्राभरणगीतगन्धर्वगानयानवाहनादयः चक्रवर्त्यादीनामैश्वर्यादयश्च तत्र साधुः

‘अणुस्सओ उरालेसु’ इत्यादि ।

शब्दार्थः—‘उरालेसु—उदारेषु’ मनोज्ञ ऐसे शब्दादि विषयों में ‘अणु-
स्सुओ—अनुत्सुकः’ उत्सुक न हो ‘जयमाणो परिव्रज्ज—यत्नमानः परिव्र-
जेत्’ तथा यत्नपूर्वक संयमका पालन करे ‘चरियाए अप्पमत्तो—चर्यायां
अप्रमत्तः’ तथा भिक्षाचर्या आदि में प्रमाद न करे तथा ‘पुट्ठो तत्थ
अहियासए—पृष्ठः तत्राधिसहेत’ परीषह और उपसर्गों से पीड़ित होता
हुआ सहन करे ॥३०॥

अन्वयार्थ—मनोज्ञ शब्द आदि विषयों में अभिलाषावान् न हो,
यत्नपूर्वक संयम का पालन करे। भिक्षाचर्या आदि में प्रमाद न करे
और उपसर्गों से पीड़ित होने पर अदीनभाव से उसे सहन करे ॥३०॥

टीका—उदार अर्थात् मनोज्ञ शब्द आदि विषयों में तथा वस्त्र,
आभरण, गीत, गन्धर्व, गान, यान, वाहन एवं चक्रवर्त्तिके ऐश्वर्य

‘अणुस्सओ उरालेसु’ इत्यादि

शब्दार्थः—‘उरालेसु—उदारेषु’ मनोज्ञ ऐसे शब्दादि विषयों में ‘अणुस्सुओ-
अनुत्सुकः’ उत्सुक न हो। ‘जयमाणो परिव्रज्ज—यत्नमानः परिव्रजेत्’ तथा यत्न
पूर्वक संयमनु पालन करे ‘चरियाए अप्पमत्तो—चर्यायां अप्रमत्तः’ तथा भिक्षा
चर्या विगेरेमा प्रमाद न करे तथा ‘पुट्ठो तत्थ अहियासए—पृष्ठ तत्राधिसहेत’
परीषह अने उपसर्गोंनी पीड़ाने सहन करे ॥३०॥

अन्वयार्थः—मनोज्ञ शब्द विगेरे विषयोंमा अभिलाषावान् न हो
यत्न पूर्वक संयमनु पालन करे भिक्षाचर्या विगेरेमा प्रमाद न करे तथा
उपसर्गोंनी पीड़ा धार्य त्पारे दीन भाव विना अदीनतापत्तु अनाध्या
सिनाय तेने सहन करे ॥३०॥

टीका—उदार अर्थात् मनोज्ञ शब्द विगेरे विषयोंमा तथा वस्त्र, आभू-
षण, गीत, गन्धर्व, गान, यान, वाहन, तथा चक्रवर्त्तिके ऐश्वर्य विगेरेमा

‘अणुस्सुभो’ अनुत्सुकः औत्सुक्यमभिलाषा, तद्रहितोऽनुत्सुकः—उत्कण्ठारहितः सन् विचरेत् । तथा—‘जयमाणो’ यतमानः—संयमाऽनुष्ठाने प्रयत्नं कुर्वाणः ‘परिव्रण’ परिव्रजेत्—मूलोत्तरगुणेषु उद्यमं कुर्यात् । तथा—‘चरियाए’ चर्यायां—विहारभिक्षादि रूपायां तथा—दशविधवैयावृत्येषु ‘अप्रमत्तो’ अप्रमत्तः—प्रमादरहितो भवेत्, ‘तत्प’ तत्र तथा—‘पुड्डो’ स्पृष्टः—परीषद्दोषसर्गैः स्पृष्टः सन् ‘अहियासए’ अधिसहेतु-सम्पक्सहनं कुर्यात् । साधुः कमनीय शब्दादिविषयजातं नैव समीहेत, किन्तु सयत्नः संयमाऽनुष्ठानं पाळयेत् । तथा—उपसर्गादिभिर्वाध्यमानोऽपि तादृशवार्धा कर्मनिर्जरां मन्यमानः सहेत इति ॥३०॥

मूलम्—हंमममाणो ण कुप्पेज्ज, वुच्चमाणो न संजले ।

सुमणे अहियासिज्जा, ण य कोलाहलं करे ॥३१॥

छाया—हन्यमानो न कुप्येत्, उच्यमानो न संज्वलेत् ।

सुमना अधिसहेत, न च कोलाहलं कुर्यात् ॥३१॥

आदिमें साधु उत्सुक अर्थात् अभिलाषायान् न हो । संयम के अनुष्ठान में यतनावान् हो और मूल तथा उत्तर गुणों में उद्यम करे । चर्या अर्थात् भिक्षा में तथा दस प्रकार के वैयावृत्य में अप्रमत्त रहे । परीषद् या उपसर्ग से स्पृष्ट होने पर उसे कर्मनिर्जरा का कारण मान कर सम्पक् प्रकार से सहन करे ।

सारांश यह है कि साधु शब्दादि मनोज्ञ विषयों की कामना न करे वरन् यत्नपूर्वक संयमका ही अनुष्ठान करे । उपसर्ग आदि से पीडित होने पर उसे निर्जरा का कारण मान कर समभाव पूर्वक सहन कर ले ॥३०॥

साधुओ उत्सुक अर्थात् अभिलाषावाणा थवुं नहीं संयमना अनुष्ठानमां यतना वान् थवुं । तथा मूल अने उत्तर गुणोमां उद्यम करवो । अर्था अर्थात् गोचरीमां तथा दस प्रकारना वैयावृत्यमां अप्रमत्त रहवुं । परीषद् अथवा उपसर्ग आवे त्यारे तेने कर्म निर्जरांनुं कारण समज्जने सारी रीते सहन करवा ।

छडेवानो सारांश ओ छे के—साधुओ मनोज्ञ ओना शब्द विगेरे विषयोनी ध्विष्टा करवी नहीं । तेमज्ज यत्न पूर्वक संयमनुं ज अनुष्ठान करवुं । उपसर्ग विगेरेथी दुःखित थाय त्यारे तेने निर्जरांनुं कारण मानीने समभावथी सहन करवा । ॥३०॥

अन्वयार्थः—(हम्ममाणो ण कुप्पेज्ज) मुनिर्दण्डादिभिर्हन्यमानोऽपि न कुप्येत्—न कोपवशगो भवेत् (बुच्चमाणो न संजले) उच्यमानोऽपि परैर्दुर्वचनानि न संज्वलेत् प्रतीपं न वदेत् (सुमणे अहियासिज्जा) सुमनाः—प्रसन्नमनस्कोऽधिसहेत सहनं कुर्यात् (ण य कोलाहलं करे) न च कोलाहलं कुर्यादिति ॥३१॥

टीका—‘हम्ममाणो’ हन्यमानः—दण्डमुष्टिचपेटादिभिराहतोऽपि साधुः ‘ण कुप्पेज्ज’ नैव कुप्येत्—कोपं नैव कुर्यात् । ताड्यमानोऽपि साधु हन्तारं प्रति कोपं न कुर्यात् । तथा—‘बुच्चमाणो’ उच्यमानः—निन्दावचनैरधिक्षिप्यमाणोऽपि स्वकीय

‘हम्ममाणो न कुप्पेज्जा’ इत्यादि ।

शब्दार्थः—‘हम्ममाणो ण कुप्पेज्ज—हन्यमानो न कुप्येत्’ लकड़ी आदि से मारने पर भी साधु क्रोध न करे ‘बुच्चमाणो न संजले—उच्यमानो न संज्वलेत्’ तथा किसीके द्वारा गाली आदि देने पर साधु मनमें संताप न करे ‘सुमणे अहियासिज्जा—सुमना अधिसहेत’ परंतु प्रसन्नता के साथ इनको सहन करे ‘ण य कोलाहलं करे—न च कोलाहलं कुर्यात्’ कोलाहल न करे ॥३१॥

अन्वयार्थ—मुनि दंड आदि से हनन किये जाने पर भी कुपित नहो, दुर्वचन बोले जाने पर भी क्रोध न करे—विरुद्ध भाषण न करे । परन्तु प्रसन्न मन से सहन कर ले । कोलाहल न करे ॥३१॥

टीका—साधु को कोई दंड, घूसे या थप्पड़ से आघात करे तो वह कोप न करे । यदि कोई निन्दाकारी वचनों से आक्षेप करे तो भी

‘हम्ममाणो न कुप्पेज्जा’ इत्यादि

शब्दार्थः—‘हम्ममाणो ण कुप्पेज्ज—हन्यमानो न कुप्येत्’ लकड़ी विग्रेथी मारवा छतां पणु साधुओ कोध करवो नही । ‘बुच्चमाणो न संजले—उच्यमानो न संज्वलेत्’ तथा कोधओ गाण विग्रेथे कठोर शब्दो कहेला होय तो पणु साधुओ कोध करवो न लेधओ. तेमज मनमां संताप पणु न करवो. ‘सुमणे अहियासिज्जा—सुमना अधिसहेत’ पणु प्रसन्नता पूर्वक तेने सहन करवां ‘ण य कोलाहल करे—न च कोलाहल कुर्यात्’ तथा कोलाहल पणु करवो नही ॥३१॥

अन्वयार्थः—मुनिने दंडा विग्रेथी ताउन करवामां आवेल होय तो पणु तेमओ कोध करवो नही दुर्वचन ओलवामा आवे तो पणु कोध करवो नही, विरुद्ध भाषण करवुं नहि परंतु प्रसन्न मनधी तेने सहन करी देवुं. कोलाहल पणु करवो नही. ॥३१॥

टीका—साधुने कोध दंडा, होसा अथवा थप्पड़ मारीने आघात पहेलाके, तो तेओ कोध करवो नही. ते कोध निन्दाकारक वचनो ओलीने आक्षेप

निन्दादि श्रुत्वा 'न संजले' न संजलेत्-नान्तस्तपेत्-तादृशाक्रोशादिवचनं श्रुत्वा तादृशाऽसह्यवचनप्रयोक्तारं प्रति क्रोधादिकं न कुर्वात् क्रोधाग्रातो न भवेत्, किन्तु 'सुमणे अहियासिज्जा' सुमन्ता अधिराहेत, सोपनरयपूर्वकं सर्वोपद्रवस्य सहनं कुर्वन्, दण्डपातपीडया निन्दया वा 'णय' न च 'कोलाहलं करे' कोलाहलं कुर्यात्। यदि क्वचित्कश्चित्साधुं दण्डादिना प्रहरेदिति, यत्र निन्दां कुर्यात् तत्र साधुः प्रसन्नमनाः सर्वे सहेत, तदर्थं कोलाहलं न कुर्यात् इति सारांशः ॥३१॥

मूलम्—लद्धे कामे ण पत्थेज्जा, विवेके एव साहिंए।

आयरियाइं सिक्खेज्जा, बुद्धाणं अंतिए सया ॥३२॥

छाया—लब्धान् कामान्न प्रार्थयेत्, विवेक एव माख्यातः।

आर्याणि शिक्षेत, बुद्धानामन्तिके सदा ॥३२॥

क्रुपित न हो। अर्थात् आक्रोशवचन श्रवण करके भी दुस्सह वचन बोलने वाले पर क्रोध न करे। प्रसन्न आव से यह सब सहन कर ले। डंडा पड़ने से या निन्दावचन सुनने से कोलाहल न करे। सारांश यह है कि—कदाचित् कोई साधु पर दण्ड आदि से प्रहार करे अथवा उसकी निन्दा करे तो साधु समभाव से उसे सहन करे। उसके लिए कोलाहल न करे ॥३१॥

'लद्धे कामे न पत्थेज्जा' इत्यादि।

शब्दार्थ—'लद्धे-लब्धान्' प्राप्त हुए 'कामे-कामान्' शब्दादि काम भोगों की 'न पत्थेज्जा-न प्रार्थयेत्' साधु इच्छा न करे 'एवं विवेके आहिंए-एवं विवेकआख्यातः' ऐसा करने पर विवेक कहा जाता है।

करे, तो पणु तेना पर क्रोध करवो न लेछो। अर्थात् निन्दाजनक वचनो सांभलीने पणु ते वचनो ओलनाराओ। उपर क्रोध करवो नही। प्रसन्नभावथी ते सधणुं सहन करीले। डंडा पडवाथी अथवा निन्दावाणा वचनो सांभलवाथी कोलाहल करवो नही, सारांश ओ छे के—कदाच कोछ साधु पर डंडा विगेरेने प्रहार करे अर्थात् मारे अथवा तेनी निन्दा करे तो साधुओ समभावथी तेने सहन करवी। ते माटे कोल हल-भूमाभूम न करवो ॥३१॥

'लद्धे कामे न पत्थेज्जा' इत्यादि

शब्दार्थ—'लद्धे-लब्धान्' प्राप्त अथवा 'कामे-कामान्' शब्दादि काम-लोगोने 'न पत्थेज्जा-न प्रार्थयेत्' न धुओ छे। 'एवं विवेके आहिंए-एवं विवेकआख्यातः' ओम करवाथी विवेक छे। 'सया-सदा' सर्वदा 'बुद्धाणं-

अन्वयार्थः—(लब्धे) लब्धान्-प्राप्तान् (कामे) कामान्-शब्दादिविषयान् (न पत्येज्जा) न प्रार्थयेत्-न गृह्णीयात् (एवं विवेगे आहिण्) एवमुक्तप्रकारेण विवेक आख्यातः-कथितः (सया) सदा-सर्वकालम् (बुद्धाणं) बुद्धानाम्-आचार्याणाम् (अंतिण्) अन्तिके-समीपे (आयरियाइं) आर्याणि-आर्याणां कर्त्तव्यानि (सिक्खेज्जा) शिक्षेत-अभ्यसेदिति ॥३२॥

टीका—‘लब्धे’ लब्धानपि ‘कामे’ कामान्-शब्दादिकामभोगान् साधुः ‘न पत्येज्जा’ न प्रार्थयेत्-संप्राप्तमपि मनोज्ञवस्तु उपभोगे आनयेत्-तदुपभोगं न कुर्यात् । कामान्, तत्र कामाः तपोविशेषलब्धा आकाशगमनपरकायप्रवेशादिकाः, तान्, नाऽपि अनागतान् वाऽभिलषेत् प्रत्युत तत्र ‘विवेगे’ विवेकाः-सदसद्विचार-रूपः ‘आहिण्’ आख्यातः करणीय इति भावः । तथा-‘सया’ सदा-सर्वकालम्

‘सया-सदा’ सर्वकाल ‘बुद्धाण-बुद्धानाम्’ आचार्य के ‘अंतिण् अंतिके’ समीप ‘आयरियाइं-आर्याणि’ आर्य के कर्त्तव्यों को ‘सिक्खेज्जा-शिक्षेत’ सीखे ॥३२॥

अन्वयार्थ—साधु प्राप्त कामभोगों की भी अभिलाषा न करे, इस प्रकार का विवेक कहा गया है। वह सदा आचार्यों के समीप आर्यो-चित कर्त्तव्यों को सीखे ॥३२॥

टीकार्थ—साधु प्राप्त हुए शब्द आदि कामभोगों की इच्छा न करे, उनका उपभोग न करे’ उसे आकाशगमन या दूसरे के शरीर में प्रवेश करने की सिद्धि प्राप्त हो जाय तो भी उसका प्रयोग न करे। ऐसा करने पर प्राप्त सिद्धि भी यदि नष्ट हो जाय तो भी कोई हानि नहीं।

बुद्धानाम् आचार्योनी ‘अंतिण्-अंतिके’ समीपे ‘आयरियाइं-आर्याणि’ आर्योना कर्त्तव्येन ‘सिक्खेज्जा-शिक्षेत’ सीधे ॥३२॥

अन्वयार्थ—साधुने प्राप्त थनारा जेवा कामभोगोनी छिछा करवी नही’ आ प्रकारने विवेक छेवामां आवेल छे. अने सदा आचार्योनी समीप आर्यने योग्य जेवा कर्म्मोतुं शिक्षण देवुं. ॥३२॥

टीकार्थ—साधुने प्राप्त थयेवा शब्द विगेदे कामभोगोनी पण नभिनलनी भाइक छिछा करवी नही. तेने उपभोग कवो नही. तेने आकाशमां गमन करवानी अधवा तो जीलना शरीरमां प्रवेश कवानी सिद्धि प्राप्त थय जय तो पण तेने प्रयोग करवो नही, तेन करवाधी प्राप्त थयेव सिद्धिने नाश थय तो पण दुःख थतुं नही.

‘બુદ્ધાણં’ બુદ્ધાનાં-જ્ઞાતપરમાર્થાનામાચાર્યાણામ્ ‘અંતિએ’ અન્તિકે-સમીપે વસન્
‘આયરિયાઈ’ આર્યાણિ-આર્યાણાં કર્તવ્યાનિ-સમ્યગ્દર્શનચારિત્રરૂપાણિ, ‘સિક્ષે-
જ્ઞા’ શિક્ષેત-અભ્યસેત્-ગુરુપદિષ્ટાન્। અનેન સદૈવ ગુરુકુલે વાસો ધ્વનિતઃ ॥૩૨॥

બુદ્ધાનામન્તિકે વસન્ શિક્ષેત-તદેવ કથયતિ-‘સુસ્તૂસમાણો’ इत्यादि ।

મૂલમ્-સુસ્તૂસમાણો ઉવાસેજ્ઞા, સુવજ્ઞં સુતવસ્તિયં ।

વીરાં જે અત્તપન્નેસી, ધિહમંતા જિહંદિયા ॥૩૩॥

છાયા—શુશ્રૂમાણ ઉપાસીત, સુપ્રજ્ઞં સુતપસ્વિનમ્ ।

વીરાં યે આપ્તપ્રજ્ઞૈષિણો, ધૃતિમન્તો જિતેન્દ્રિયાઃ ॥૩૩॥

સાધુકો સદૈવ પરમાર્થ કે જ્ઞાતા આચાર્યોકે સમીપ મેં નિવાસ કરતે
હુએ આર્યકર્તવ્યોં કી અર્થાત્ સમ્યગ્દર્શન જ્ઞાન ચારિત્ર કી શિક્ષા લેની
ચાહિએ। इस कथन के द्वारा यह सूचित किया गया है कि साधु को
सदा गुरुकुलवास करना चाहिए। ऐसा विवेक कहा गया है। ॥३२॥

જ્ઞાનિયોં કે સમીપ વસતા હુઆ સીએ, યહી કહતે હેં-‘સુસ્તૂ’ इत्यादि ।

શબ્દાર્થ—‘સુપન્નં સુતવસ્તિયં-સુપ્રજ્ઞં સુતપસ્વિનમ્’ અપને ઓર
દુસરે કે સિદ્ધાંતોં કો જાનનેવાલે ઉત્તમ તપસ્વી ગુરુ કી ‘સુસ્તૂસમાણો
ઉવાસેજ્ઞા-સુશ્રૂષમાણઃ ઉપાસીત’ શુશ્રૂષા કરતા હુઆ સાધુ ઉપાસના
કરે ‘જે વીરા-યે વીરાઃ’ જો પુરુષ કર્મકો વિદારણ કરને મેં સમર્થ હે
‘અત્તપન્નેસી-આપ્તપ્રજ્ઞૈષિણઃ’ તથા રાગદ્વેષ રહિત પુરુષ કી જો કેવલ-

સાધુએ સદા સર્વદા પરમાર્થને જાણનારા એવા આચાર્યોની પાસે નિવાસ
કરતા થકા આર્યના કર્તવ્યોની અર્થાત્ સમ્યક્ દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્રની
શિક્ષા લેવી જોઈએ, આ કથનથી એ સૂચવવામાં આવેલ છે કે-સાધુએ સદા
ગુરુકુળમાં વાસ કરવો જોઈએ. આ પ્રમાણેનો વિવેક બતાવેલ છે. ॥૩૨॥

જ્ઞાનીયોની પાસે રહીને જ્ઞાનનો અભ્યાસ કરવો એ બતાવવા કહે છે કે-
‘સુસ્તૂસમાણો’ इत्यादि

શબ્દાર્થ—‘સુપન્નં સુતવસ્તિયં-સુપ્રજ્ઞં સુતપસ્વિનમ્’ પોતાના તથા અન્ય
મતાવલમ્બિયોના સિદ્ધાંતોને જાણવાવાળા ઉત્તમ તપસ્વી એવા ગુરુની ‘સુસ્તૂસ-
માણો-સુશ્રૂષમાણઃ’ ઉપાસના અર્થાત્ સેવા કરતા થકા તેમની ઉપાસના કરે.
‘જે વીરા-યે વીરા.’ જે પુરુષ કર્મને વિદારણ કરવામાં સમર્થ છે તથા ‘અત્ત
પન્નેસી-આપ્તપ્રજ્ઞૈષિણઃ’ રાગદ્વેષ રહિત પુરુષની જે કેવળજ્ઞાનરૂપ પ્રજ્ઞા છે,

અન્વયાર્થ:—(સુપન્નં સુતવસિયં) સુપ્રજ્ઞં શોભના પ્રજ્ઞા यस્ય તે સુપ્રજ્ઞમ્, સુતપસ્વિનં શોભનં સવાહ્યાભ્યન્તરં તપો यस્ય તસ્મૈ સુતપસ્વિનમ્, (સુસ્વસમાણો ઉવાસેજ્જા) શુશ્રૂષમાણ:—શુશ્રૂષા—વૈયાવૃત્યં તાં કુર્વાણ: ગુરુમ્ ઉપાસીત—સેવેત (જે વીરા) ये वीरा:—કર્મવિદારણસમર્થા: (અત્તપન્નેસી) આપ્તપ્રજ્ઞેષિણ:—આપ્તા: રાગાદિરહિતાસ્તેષાં પ્રજ્ઞા—કેવલજ્ઞાનારૂપા તામન્વેષ્ટું શીલં યેષાં તે તથા, (ધિદ્-મંતા' ધૃતિમન્ત:—ધૃતિ:—સંયમે રતિ: સા વિદ્યતે યેષાં તે તથા (જિહંદિયા) જિતેન્દ્રિયા:—જિતાનિ—વશીકૃતાનિ ઇન્દ્રિયાણિ યૈ સ્તે તથા ॥૩૩॥

ટીકા—‘સુસ્વસમાણો’ શુશ્રૂષમાણ:—ગુરોરાદેશં પ્રતિ શ્રોતુમિચ્છુ: ગુરુપ્રભૃતિ શ્રેષ્ઠસાધુના મનુગમાદિશુશ્રૂષાં કુર્વન્ ‘ઉવાસેજ્જા’ ઉપાસીત—ગુરો: સેવાં કુર્યાત્। યસ્ય ગુરો: શુશ્રૂષોપાસનં ચ કથિતં કર્તવ્યમ્ તસ્ય શિષ્યં પ્રતિ, તસ્ય ગુરોર્વિશેષણ

જ્ઞાનરૂપ પ્રજ્ઞા હૈં ઉલ્લેખ કરવાને વાળે હૈં ‘ધિદ્મંતા-ધૃતિમન્ત:’ એવં જો ધૃતિસે યુક્ત હૈં ‘જિહંદિયા-જિતેન્દ્રિયા:’ ઓર જિતેન્દ્રિય હૈં। વેહી પૂર્વોક્ત’ કાર્યકો કર સકતે હૈં ॥૩૩॥

અન્વયાર્થ—વીર કર્મોં કા વિદારણ કરને સેં સમર્થ, વીતરાગોં કી પ્રજ્ઞા કા અન્વેષણ કરને વાળે, ધૈર્યવાન્ તથા જિતેન્દ્રિય મુનિ સુપ્રજ્ઞ ઓર સુતપસ્વી ગુરુ કી શુશ્રૂષા કરતે હુએ ઉપાસના (સેવા) કરે ॥૩૩॥

ટીકાર્થ—સાધુ ગુરુ કે આદેશ કો શ્રવણ કરને કા હચ્છુક હો ગુરુ આદિ ઉપેષ્ઠ એવં શ્રેષ્ઠ સાધુઓં કી અનુષ્ઠાન આદિ શુશ્રૂષા (સેવા) કરે।

જિસ ગુરુ કી શુશ્રૂષા કરના શિષ્યકા કર્તવ્ય કહા ગયા હૈં, ઉસ ગુરુ કે દો વિશેષણ દિખલાતે હૈં—ગુરુ શોભન પ્રજ્ઞાવાલા અર્થાત્ સ્વસ-

તેનું અન્વેષણ કરવાવાળા છે. ‘ધિદ્મંતા’ એ પુરૂષ ધૈર્ય યુક્ત અને ‘જિહંદિયા-જિતેન્દ્રિયા’ જિતેન્દ્રિય છે એજ પુરૂષ પૂર્વોક્તકાર્ય કરી શકે છે. ॥૩૩॥

અન્વયાર્થ—વીર-કર્મોનું વિદારણ કરવામા સમર્થ વીતરાગવાળાઓની પ્રજ્ઞા-પ્રુદ્ધિનું અન્વેષણ કરવાવાળા, ધૈર્યવાન્ તથા જિતેન્દ્રિય મુનિએ સુપ્રજ્ઞ, અને સુતપસ્વી ગુરુની સેવા કરતા યજ્ઞ તેઓની ઉપાસના (આરાધના) કરવી ॥૩૩॥

ટીકાર્થ—સાધુએ ગુરુના આદેશ સાંભળવામા ત-પ-વ્ર-ત-સે-વ-ગુરુ વિશેષે જ્યેષ્ઠ અને શ્રેષ્ઠ સાધુઓના અનુષ્ઠાન સેવા કરતા યજ્ઞ તેઓની આરાધના કરવી.

તે ગુરુની સેવા કરવાનું શિષ્યનું કર્તવ્ય હોય છે, તે ગુરુના બે વિશેષણો જણાવવામાં આવે છે.—ગુરુ શોભન પ્રજ્ઞાવાળા અર્થાત્ સ્વસમય અને ૫૨-

દ્વયં વક્તિ—‘સુપ્પનં’ સુપ્રજ્ઞમ્-શોભના પ્રજ્ઞા यस્ય સ સુપ્રજ્ઞઃ તમ્ સ્વસમયપરસમયજ્ઞમ્
તથા—‘સુતવસ્સિયં’ સુતપસ્વિનમ્, શોભનં તપો વાહ્યાભ્યન્તરરૂપેણ વિદ્યતે यस્ય સ
સુતપસ્વી તમ્ एतादृશं ગુરું સેવેત । તદુક્તમ્—

‘નાણસ્સ હોઈ ભાગી, થિરયરઓ દંસણે ચરિત્તે ય ।

ધન્નો આવકહાણ, ગુરુકુલવાસં ન મુંચઈ ॥૧॥

છાયા—જ્ઞાનસ્ય ભવતિ ભાગી, સ્થિરતરો દર્શને ચ ચારિત્રે ।

ધન્યો યાવત્કથં, ગુરુકુલવાસં ન મુશ્ચતિ ॥૧॥

કે એવં રૂપેણ ગુરુસેવાં કુર્વન્તિ તત્રાહ—‘વીરા’ વીરાઃ—કર્મણાં વિદારણે સમર્થાઃ ।
અથવા—પરીષદોપસર્ગાદિ સહિષ્ણવઃ, આસન્નસિદ્ધિકાઃ । તથા—‘અત્તપન્નેસી’ આપ્ત-
પ્રજ્ઞેષિણઃ—આપ્તો રાગદ્વેષાદિરહિતસ્તસ્ય પ્રજ્ઞા—કેવલજ્ઞાનરૂપા, તાદૃશીં તઽજાતીયાં
પ્રજ્ઞામન્વેષ્ટું શીલં વિદ્યતે યેષાં તે આપ્તપ્રજ્ઞેષિણઃ । યદ્વા—આત્મનઃ પ્રજ્ઞા જ્ઞાનમ્,
સદન્વેષિણઃ—આત્મવિષયકજ્ઞાનમભિલષન્તઃ । તથા—‘ધિમંતા’ ધૃતિમન્તઃ—ધૃતિઃ—

મય ઓર પરસમય કા વિજ્ઞાતા હો તથા વાહ્ય એવં આભ્યન્તર તપ સે
યુક્ત હો । એસે ગુરુ કી સેવા કરે । કહા હૈ—‘નાણસ્સ હોઈ ભાગી’ इत्यादि ।

‘વહ પુરુષ ધન્ય હૈ જો જીવનપર્યન્ત ગુરુકુલવાસ કા પરિત્યાગ
નહીં કરતા । એસા પુરુષ જ્ઞાન કા ભાજન બનતા હૈ ઓર દર્શન તથા
ચારિત્ર મે અધિક સ્થિર હોતા હૈ ।’

इस प्रकार से कौन गुरु की सेवा करते हैं ? इसका उत्तर देते हुए
कहते हैं—जो वीर अर्थात् कर्म विदारण में समर्थ होते हैं अथवा परी-
षहों और उपसर्गों को सहन करने वाले शीघ्र मोक्षगामी होते हैं । तथा
आप्त अर्थात् रागद्वेष से रहित महापुरुष की प्रज्ञा केवल ज्ञानकी प्राप्त

સમયને જાણવાવાળા થયું તથા બાહ્ય-બહારના અભ્યંતર-આંતરિક તપથી યુક્ત
હોય તેવા ગુરૂની સેવા કરવી. કહ્યું પણ છે કે—નાણસ્સ હોઈ ભાગી’ इत्यादि
તેવા પુરુષને ધન્ય છે, કે જે આજીવન—અર્થાત્ જીવન પર્યન્ત ગુરુકુલ
વાસનો ત્યાગ કરતા નથી. એવા પુરુષો જ્ઞાનના પાત્ર બને છે. નથા દર્શન
અને ચારિત્રમાં અધિક સ્થિર થાય છે.

આવા પ્રકારથી ગુરૂની સેવા કેણુ કરે છે ? આ પ્રશ્નનો ઉત્તર આપતાં કહે
છે—જેઓ વીર અથવા કર્મના વિદારણમાં સમર્થ હોય છે, અથવા પરીષદો
અને ઉપસર્ગને સહન કરવા વાળા હોય છે. તેઓ શીઘ્ર મોક્ષગામી થાય છે.
અર્થાત્ મોક્ષમાં જાય છે. તથા આપ્ત એટલે કે રાગદ્વેષ વિનાના મહાપુરુષની
પ્રજ્ઞા કહેતાં પુરૂષી કેવળજ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરવામાં અભિલાષી થાય છે. અથવા

સંયમે રતિઃ સા વિદ્યતે યેષાં તે ધૃતિમન્તઃ । સંયમધૈર્યેણ પશ્ચમહાવ્રતભારોદ્વહનં
મુકરં ભવતિ । તદુક્તમ્—

‘જસ્સ ધિર્દે તસ્સ તવો, જસ્સ તવો તસ્સ સુગઈ સુલહા ।

જે અધિમંતં પુરિસા, તવોઽવિ સ્વલુ દુલ્લહો તેસિ ॥૧૧॥’

છાયા—યસ્ય ધૃતિ સ્તસ્ય તવો, યસ્ય તપસ્તસ્ય સુગતિઃ સુલભા ।

યેઽધૃતિમન્તઃ પુરુષા સ્તપોઽપિ સ્વલુ દુર્લભં તેષામ્ ॥૧૧॥

કરને કે અભિલાષી હોતે હૈં અથવા જો આત્મવિષયક જ્ઞાન કે ઇચ્છુક
હોતે હૈં । તથા જો સંયમ મેં ધૈર્યવાન્ હોતે હૈં । ક્યોંકિ સંયમમેં ધૈર્ય હોને
સે પાંચ મહાવ્રતોં કા ભાર વહન કરના સરલ હો જાતા હૈ । કહા હૈ—
‘જસ્સ ધિર્દે તસ્સ તવો’ इत्यादि ।

‘જો ધૈર્યવાન્ હોતા હૈ ઉસે તપ કી પ્રાપ્તિ હોતી હૈ ઓર જિસકો
તપ કી પ્રાપ્તિ હોતી હૈ ઉસકે લિયે સુગતિ સુલભ હો જાતી હૈ । ઇસકે
વિપરીત જો પુરુષ ધૈર્યહીન હોતે હૈ, ઉનકે લિયે તપ બી દુર્લભ હોતા હૈ ।’

તથા જો ઇન્દ્રિયોં કે વિજેના હોતે હૈં અર્થાત્ અપની ઓત્રેન્દ્રિય
આદિકો અપને વશ મેં કર ચુકે હૈં । ઇન વિશેષણોં સે યુક્ત સાધુ સ્વસ
મય ઓર પરસમય કે જ્ઞાતા તથા સુતપસ્વી ગુરુ કી ઉપાસના કરતે હૈં ।
ઘી કર્મ વિદારણ મેં સમર્થ, કેવલ જ્ઞાનકે અન્વેષણ મેં તત્પર, ધૈર્યવાન્
ઓર જિતેન્દ્રિય હોતે હૈં ॥૩૩॥

જેઓ આત્મજ્ઞાનની ઇચ્છાવાળા હોય છે, તથા સંયમમાં ધીરજ વાળા હોય
છે, કેમકે—સંયમમાં ધૈર્ય હોવાથી પાંચ મહાવ્રતોના ભાર વહેવામાં સરલતા
થઈ જાય છે. કહ્યું પણ છે કે—‘જસ્સ ધિર્દે તસ્સ તવો’ इत्यादि

જે ધૈર્યવાન્ હોય છે, તેને તપની પ્રાપ્તિ થાય છે, અને જેને તપની પ્રાપ્તિ
થાય છે, તેને સુગતિ સુલભ થઈ જાય છે તેથી ઉલ્ટા જે પુરુષો ધૈર્ય વિનાના
હોય છે, તેઓને તપ પણ દુર્લભ જ બને છે

તથા જેઓ ઇન્દ્રિયોને છતવાવાળા હોય છે, અર્થાત્ પોતાની ઓત્રેન્દ્રિય
વિગેરે ઇન્દ્રિયોને પોતાના વશમાં ગણી રૂઝ્યા હોય, આ વિશેષણથી યુક્ત
: સાધુ સ્વ સમય અને પર સમયના વ્યવહારમાં તપ તથા તપસ્વી સેવા
શુરની ઉપાસના કરે છે તેજ કર્મના વિગતોના સમર્થ કેવલજ્ઞને કે ધ
વામાં તત્પર ધીરજવાળા અને છતેન્દ્રિય અર્થાત્ ઇન્દ્રિયોને છતવાવાળા
હોય છે. ॥૩૩॥

મૂલમ્—ગિહે દીવમપાસંતા, પુરિસાદાણિયા નરા ।

તે વીરા બંધણુમ્મુક્કા, નાવકંઘંતિ જીવિયં ॥૩૪॥

છાયા--ગૃહે દીપમપશ્યન્તઃ પુરુષાદાનીયા નરાઃ ।

તે વીરા બન્ધનોન્મુક્તા નાવકાંક્ષન્તિ જીવિતમ્ ॥૩૪॥

અન્વયાર્થઃ--(ગિહે દીવમપાસંતા) ગૃહે-ગૃહવાસે દીપં-ભાવદીપં શ્રુતજ્ઞાન-લાભાત્મકમ્ અપશ્યન્તઃ-અપાન્નુવન્તઃ (નરા) નરાઃ (પુરિસાદાણિયા) પુરુષાદા-નીયાઃ-પુરુષાણાં-મુમુક્ષુણામ્ આદાનીયાઃ-આશ્રયણીયા ભવન્તિ (બંધણુમ્મુક્કા તે વીરા) બન્ધનોન્મુક્તાઃ બન્ધનેન સવાહ્યામ્પન્તરેણ પુત્રકલત્રાદિસ્નેહેન પ્રાવલ્યેન મુક્તાઃ બન્ધનોન્મુક્તાઃ સન્તઃ (જીવિયં) જીવિતં-જીવનમ્ (નાવકંઘંતિ) નાવકાં-ક્ષન્તિ નામિલ્પન્તીતિ ॥૩૪॥

‘ગિહે દીવમપાસંતા’ इत्यादि ।

શબ્દાર્થ--‘ગિહે દીવમપાસંતા-ગૃહે દીપમપશ્યન્તઃ’ ગૃહવાસમે જ્ઞાન પ્રાપ્તિ કા લાભ ન દેખતે હુણ ‘પુરિસા દાણિયાનરા-પુરુષાદાનીયાઃ નરાઃ’ મુમુક્ષુ પુરુષોં કે આશ્રય લેને યોગ્ય હોતે હૈં ‘બંધણુમ્મુક્કા તે વીરા-બંધનોન્મુક્તાઃ તે વીરાઃ’ બન્ધન સે મુક્ત વે વીરપુરુષ ‘જીવિયં-જીવિતં’ અસં-યમી જીવનકી ‘નાવકંઘંતિ-નાવકાંક્ષન્તિ’ ઇચ્છા મી નહીં કરતે હૈં ॥૩૪॥

અન્વયાર્થ--ગૃહ મેં દીપક ન દેખને વાલે અર્થાત્ ગૃહસ્થાવસ્થા મેં શ્રુતજ્ઞાન કા લાભ નહીં હો સકતા, એસા સોચને વાલે જો દીક્ષા અંગી-કાર કરકે ઉત્કૃષ્ટ ગુણોં કો પ્રાપ્ત કરતે હૈં, વે પુરુષોં કે આશ્રયણીય બન જાતે હૈં બાહ્ય ઓર આંતરિક બન્ધકોં સે અથવા પુત્ર કલત્ર આદિ

‘ગિહે દીવમપાસંતા’ इत्यादि

શબ્દાર્થ-- ગિહે દીવમપાસંતા-ગૃહે દીપમપશ્યન્તઃ’ ગૃહવાસમાં જ્ઞાન પ્રાપ્તિને લાભ ન જણાયાથી ‘પુરિસાદાણિયા નરા-પુરુષાદાનીયાઃ નરાઃ’ મુમુક્ષુપુરુષોંને આશ્રય લેવો યોગ્ય ગણાય છે. ‘બંધણુમ્મુક્કા તે વીરા-બંધનોન્મુક્તાઃ તે વીરાઃ’ બંધનથી મુક્ત એવા તે વીર પુરુષ ‘જીવિયં-જીવિતં’ અસંયમ ભવનને ‘નાવકંઘંતિ-નાવકાંક્ષન્તિ’ ઇચ્છા પણ કરતાં નથી ॥૩૪॥

અન્વયાર્થ--ઘરમાં દીવાનો પ્રકાશ ન જોનારાઓ અર્થાત્ ગૃહસ્થ અવસ્થામાં શ્રુત જ્ઞાનનો લાભ પ્રાપ્ત કરી શકાતો નથી એવા પ્રકારનો વિચાર કરવાવાળાઓ દીક્ષાનો સ્વીકાર કરીને જે શ્રેષ્ઠ ગુણોને પ્રાપ્ત કરે છે, તેઓ પુરુષોના આશ્રય સ્થાન બની જાય છે. બાહ્ય અને આંતરિક એટલે કે-બહારના અને અંદરના

ટીકા--'ગિહે' ગૃહે-પુત્રકલત્રાદિભિઃ સહવાસે 'દીવં' દીપમ્-દીપયતિ-પ્રકાશયતીતિ દીપઃ, સ ચ દ્વિવિધઃ-દ્રવ્યદીપઃ, ભાવદીપશ્ચ । તત્ર-ગૃહાવાસે 'અપાસંતા' અપश्यन्तઃ, દ્રવ્યદીપ પश्यन्તોઽપિ ભાવદીપ-શ્રુતચારિત્રલાભાત્મકમ પश्यન્તઃ, સમ્યક્ પ્રવ્રજ્યોત્થાનૈનોત્થિતા ઉત્તરોત્તરગુણલાભેન તથાશ્રૂતા ભવન્તિ । તદેતદર્શયતિ-'પુરિસાદાણિયા નરા' પુરુષાદાનીયા નરાઃ-પુરુષશ્રેષ્ઠા નરાઃ પુરુષાણાં મુમુક્ષુણામ્ આદાનીયા આશ્રયા ભવન્તિ મહાન્તો ભવન્તીત્યર્થઃ । તે

કે રાગ બન્ધન સે મુક્ત હો જાતે હૈં ઓર અસંયમ જીવન કી આકાંક્ષા નહીં કરતે હૈં ॥૩૪॥

ટીકાર્થ-જો પદાર્થોં કો પ્રકાશિત કરતા હૈ, વહ દીપક કહલાતા હૈ । દીપક દો પ્રકાર કા હૈ । દ્રવ્યદીપક ઓર ભાવદીપક । દ્રવ્યદીપક સ્થૂલ જડ પદાર્થોં કો હી પ્રકાશિત કરતા હૈ, જબ કી જીવ કા જ્ઞાનરૂપ ભાવદીપક સમસ્ત પદાર્થોં કો પ્રકાશિત કરને મેં સમર્થ હોતા હૈ । યહાં શ્રુતજ્ઞાન કો દીપક કહા ગયા હૈ । શ્રુતજ્ઞાન કા યહ ભાવદીપક પુત્ર કલત્ર આદિ કે સહવાસ મેં પ્રાપ્ત હોના કઠિન હૈ । ઇસ તથ્ય કો સમજ કર જો સમ્યક્ પ્રવ્રજ્યા અંગીકાર કરતે ઓર ઉત્તરોત્તર ગુણોં કી વૃદ્ધિ કરતે હૈ, વે કૈસે બન જાતે હૈ, યહ યહાં દિવલાયા ગયા હૈ-વે પુરુષાદાનીય અર્થાત્ પુરુષ મેં શ્રેષ્ઠ નર મુમુક્ષુજનોં કે લિપ આશ્રયણીય હોતે હૈ-મહાન્ સે મહાન્ બન જાતે હૈ, અપની આત્મા સે કર્મોં કો દૂર કરને

અધનોથી અથવા પુત્ર કલત્ર વિગેરેના સંગાદિ બન્ધનથી મુક્ત થઈ જાય છે. અને અસંયમ જીવનની આકાંક્ષા-ઈચ્છા પણ કરતો નથી. ॥૩૪॥

ટીકાર્થ-જે પદાર્થોને પ્રકાશ મુક્ત કરે છે, તે દીવો કહેવાય છે. એ દીવો બે પ્રકારનો હોય છે. તે બે પ્રકારે દ્રવ્ય દીવો અને ભાવ દીવો એ પ્રમાણે છે. દ્રવ્ય દીવો સ્થૂળ જડ પદાર્થોને જ પ્રકાશ વાળા બતાવે છે, અને ભાવ દીવો સઘળા પદાર્થોને પ્રકાશ વાળા કરવામાં સમર્થ થાય છે અહિયાં શ્રુત જ્ઞાનને દીવો કહેલ છે શ્રુત જ્ઞાનનો ભાવ દીવો પુત્ર, કલત્ર (ત્રી) વિગેરેના સહવાસમાં પ્રાપ્ત થવો મુશ્કેલ છે, આ પ્રમાણેના તથ્ય કહેનાં સત્યને સમજીને જેઓ સમ્યક્ પ્રવ્રજ્યાનો સ્વીકાર કરે છે અને ઉત્તરોત્તર ગુણોને વધારે છે, તેઓ દેવા બની જાય છે । તે અહિયાં બતાવવામાં આવે છે. તેઓ પુરુષાદાનીય અર્થાત્ પુરુષમાં ઉત્તમ નર મુમુક્ષુ એટલે કે મોક્ષની ઈચ્છા વાળા પુરુષોના અશ્રય રૂપ થાય છે અર્થાત્ મહાનથી પણ મહાન્ બની જાય છે. પોતાના આત્માથી કોને દૂર કરવાના વીર પુરુષો

વીરાઃ વિશેષેણ ઈરયન્તિ-ગમયન્તિ સ્વસ્માદૃષ્ટવિધં કર્મ યે તે વીરાઃ । તથા-વંધ-
 ગુમ્મુક્તા' બન્ધનોન્મુક્તાઃ બન્ધનેન-પુત્રકલત્રાદીનાં સ્નેહપાશેન મુક્તાઃ-ત્યક્તાઃ
 સન્તઃ, 'જીવિયં' જીવિતમ્-અસંયમજીવનમ્ 'નાવકંઘંતિ' નાવકાંઘન્તિ તાદૃશ
 જીવનાભિલાષમપિ ન કુર્વન્તીતિ । ગૃહવાસે વસન્તો જ્ઞાનદીપમપચન્તઃ સમ્યગ્
 વિવિચ્ય પ્રવ્રજ્યામાદાય ઉત્તરોત્તરાન્ ગુણાન્ વર્દ્ધયન્ત એન પુમાંસો મોક્ષ્યમાણાનાં
 પુંસામાશ્રયભૂતા બન્ધનોન્મુક્તા સ્નાહશમસંયમજીવનમપિ નાભિલપન્તિ, ઇતિ
 સંક્ષિપ્તસારઃ ॥૩૪॥

જમ્બૂસ્વામિનં પ્રતિ સુધર્માસ્વામી પ્રાહ-'અગિદ્ધે' ઇત્યાદિ ।

મૂળમ્-અગિદ્ધે સંદફાસેસુ, આરંભેસુ અણિર્સિંષ્ણ ।

સંવં તં સંમયાતીતં, જમેતં લવિયં વહુ ॥૩૫॥

છાયા--અગૃદ્ધઃ શબ્દસ્પર્શેષુ, આરંભેષુ-અનિશ્ચિતઃ ।

સર્વં તત્ સમયાતીતં, યદેતલ્લપિતં વહુ ॥૩૫॥

વાલે વીર, પુત્ર કલત્ર આદિકે સ્નેહપાશ સે વિમુક્ત હોતે હૈં । એસે પુરુષ
 રત્ન અસંયમમય જીવન કી અભિલાષા તક નહીં કરતે ।

ગૃહવાસ મેં વસને વાલે જ્ઞાન પ્રદીપ કો ન દેખતે હુએ, સમ્યક્
 પ્રકાર સે વિચાર કરકે, દીક્ષા અંગીકાર કરકે ઓર ઉત્તરોત્તર અપને
 ગુણો કી વૃદ્ધિ કરતે હુએ અન્ય મુમુક્ષુઓં કે આશ્રય ભૂત એવં બન્ધન
 હીન હો જાતે હૈં । વે જીવન કી અભિલાષા નહીં કરતે હૈં ॥૩૪॥

સુધર્મા સ્વામી જમ્બૂસ્વામી સે કહતે હૈં-'અગિદ્ધે' ઇત્યાદિ ।

શબ્દાર્થ--'સંદફાસેસુ-શબ્દસ્પર્શેષુ' સાધુ મનોહર શબ્દ, રૂપ,
 રસ, ગન્ધ ઓર સ્પર્શમેં 'અગિદ્ધે-અગૃદ્ધઃ' આસક્ત ન હો 'આરંભેસુ અણિ-

પુત્ર, કલત્ર વિગેરેના સ્નેહ બંધનથી છૂટી જાય છે. એવા પુરુષ રત્નો અસં-
 યમવાળા જીવનની ઈચ્છા પણ કરતા નથી,

ગૃહવાસમાં રહેવાવાળા જ્ઞાન રૂપી દીવાને જોઈ શકતા નથી. તેથી સારી
 રીતે વિચાર કરીને દીક્ષાને સ્વીકાર કરીને તથા ઉત્તરોત્તર પોતાના ગુણોને
 વધારીને ખીજા મુમુક્ષુઓના આશ્રય સ્થાન રૂપ અને બંધનથી મુક્ત થઈ જાય
 છે. તેઓ જીવનની ઈચ્છા કરતા નથી. ॥૩૪॥

સુધર્મા સ્વામી જમ્બૂસ્વામીને કહે છે. 'અગિદ્ધે ઇત્યાદિ

શબ્દાર્થ--'સંદફાસેસુ-શબ્દસ્પર્શેષુ' સાધુએ મનોહર એવા શબ્દ, રૂપ, રસ,
 ગંધ, અને સ્પર્શમાં 'અગિદ્ધે-અગૃદ્ધઃ' આસક્ત થવું નહીં. 'આરંભેસુ અણિ-

અન્વયાર્થ:--(સદ્દાસેસુ) શબ્દસાંર્ષાદિષુ વિષયેષુ (અગિદ્ધે) અગૃહ્ણ:--ગૃહ્ણિ-
માવરહિત: (આરંભેસુ અગિસ્સિષ્ણ) આરંભેષુ-સાવધાનુષ્ઠાનેષુ અનિશ્રિત: અસંબદ્ધ:
(જમેતં વહુલવિયં) યદેતદ્ વહુલપિતમ્ નિષિદ્ધત્વેન પ્રોક્તં મયા (સર્વં તં સમયાતીતં)
સર્વં તત્ સમયાતીતમ્-તદેતત્સર્વં સમયાત્ આર્હતાગમાત્ અતીતં વાહ્યમિતિ કૃત્વા
તન્માનુષ્ઠેયમિતિ ॥૩૬॥

ટીકા--'સદ્દાસેસુ' અનુકૂલશબ્દસ્પર્શાદિષુ 'અગિદ્ધે' અગૃહ્ણ:-શબ્દરૂપ-
ગન્ધરસસ્પર્શયુક્તેષુ મનોજ્ઞવિષયેષુ-આસક્તિરહિત: । તથા-'આરંભેસુ' આરંભેષુ-
સાવચકર્માનુષ્ઠાનેષુ 'અગિસ્સિષ્ણ' અનિશ્રિત:-સમ્બન્ધરહિતોડમમત્ત ઇતિ યાવત્ ।
'જમેતં વહુલવિયં' યદેતદ્વહુલપિતમ્-એતદધ્યયનાદારમ્ભ્ય પ્રતિષેધ્યત્વેન યલ્લપિ
સ્સિષ્ણ-આરંભેષુ અનિસૃત:' તથા સાવચ અનુષ્ઠાન ન કરે 'જમેતં વહુલ
વિયં-યદેતદ્વહુલપિતં' હસ અધ્યયન કે આદિસે લેકર જો અનેક વાતે
કહી ગઈ છે 'સર્વં તં સમયાતીતં-સર્વં તં સમયાતીતમ્' વે સચ જિના-
ગમસે વિરુદ્ધ હોને કે કારણ નિષિદ્ધ છે ॥૩૫॥

અન્વયાર્થ--મુનિ શબ્દ આદિ વિષયોં મેં ગૃહ્ણિસે રહિત હો ઓર
સાવધાનુષ્ઠાનોં સે અસમ્બદ્ધ રહે ।

યહાં મેંને જો નિષેધ રૂપમેં કહા છે, વહ સચ આર્હત આગમ સે
વિરુદ્ધ છે, એસા સમજ્ઞ કર ઉસકા અનુષ્ઠાન નહીં કરના યાહિય ॥૩૫॥

ટીકાર્થ--અનુકૂલ શબ્દ સ્પર્શ આદિ ઇન્દ્રિયોં કે વિષય મેં અર્થાત્
મનોજ્ઞ શબ્દ, રૂપ, ગંધ, રસ ઓર સ્પર્શ મેં સાધુ કો આસક્તિ રહિત
હોના યાહિય તથા આરંભોં મેં અસમ્બદ્ધ હોના યાહિય ।

સ્સિષ્ણ-આરંભેષુ અનિસૃત:' તથા સાવચ અનુષ્ઠાન કરવું નહીં 'જમેતં વહુલવિયં-
યદેતદ્વહુલપિતમ્' આ અધ્યયનના આરંભથી લઈને જે અનેક વાતો કહેવામાં
આવી છે 'સર્વં તં સમયાતીતં-સર્વં તં સમયાતીતમ્' તે બધુ કથન જનાગ-
મથી વિરુદ્ધ હોવાના કારણે તેનો નિષેધ કરેલ છે ॥૩૫॥

અન્વયાર્થ--મુનીએ શબ્દ, સ્પર્શ વિગેરે વિષયોમાં ગૃહ્ણિ એટલે કે
આસક્તિ વિનાનો થવું અને સાવચ અનુષ્ઠાનોથી અસંબદ્ધ રહેવું. અહિયાં
મેં જે નિષેધરૂપથી કહેલ છે, તે સઘળું અર્કિત ભગવાનના આગમથી વિરુદ્ધ
છે તેમ સમજીને તેનું અનુષ્ઠાન કરવું ન જોઈએ ॥૩૫॥

ટીકાર્થ--અનુકૂળ શબ્દ, રૂપ, ગંધ, રસ, અને સ્પર્શમાં સાધુએ આસક્તિ
ગમવી ન જોઈએ તથા આરંભોમાં અસંબદ્ધ થવું જોઈએ આ અધ્યયનના
આરંભથી નિષેધ રૂપથી જે કથન કરવામાં આવેલ છે. તે સઘળું કથન આર્હત

તમ્-ઉક્તમ્ 'સર્વં તં સમયાતીતં' સર્વં તત્ સમયાતીતમ્ સમયાત્-આર્હતશાસ્ત્રાત્
અતીતમ્-અતિક્રાન્તમિતિ કૃત્વા પ્રતિપિદ્ધમ્ । યદપિ વિધેયરૂપેણ કથિતમ્,
તદેતત્સર્વમેવ કુશાસ્ત્રાતીતમ્ લોકોત્તરં પ્રધાનં વર્તતે । યદપિ કુતીર્થિકૈર્વહુલપિતમ્,
તદપિ સમયાતીતં શાસ્ત્રવિરુદ્ધમિતિ કૃત્વા નૈવાऽનુષ્ટેયમિતિ ।

સાધુર્મનોજ્ઞશબ્દસ્પર્શાદિષુ નૈવાસક્તો ભવેત્ તથા-સાવચાऽનુષ્ઠાનેષુ નૈવ
પ્રવૃત્તો ભવેત્ ॥૩૫॥

મૂલમ્-અહ્માણં ચ માયં ચ, તં પરિણાય પંડિતૈર્નિર્વાણિ ચ સર્વાણિ, ગૌરવાણિ ચ સર્વાણિ, નિર્વાણં સંધ્યેન્મુનિઃ ॥૩૬॥

ગૌરવાણિ ચ સર્વાણિ, નિર્વાણં સંધ્યેન્મુનિઃ ॥૩૬॥

છાયા-અતિમાનં ચ માયાં ચ, તત્પરિણાય પંડિતઃ ।

ગૌરવાણિ ચ સર્વાણિ, નિર્વાણં સંધ્યેન્મુનિઃ ॥૩૬॥

હસ અધ્યયન કે પ્રારંભ સે જો નિષિદ્ધ રૂપમેં કહા હૈ, વહ સબ
આર્હત શાસ્ત્ર સે વિરુદ્ધ હૈ, હસ કારણ ઉસકા નિષેધ ક્રિયા હૈ । ઓર
જો વિધિ રૂપ સે કહા હૈ વહ સબ કુશાસ્ત્ર સે અતીત લોકોત્તર ઓર
પ્રધાન હૈ । ઓર કુતીર્થિકોને બહુત કહા હૈ, વહ સબ જૈનસિદ્ધાન્ત સે
વિરુદ્ધ હૈ, અત એવ ઉસકા આચરણ નહીં કરના ચાહિયે ।

તાત્પર્ય યહ હૈ કિ સાધુ કો મનોજ્ઞ હિન્દ્રિય વિષયોં મેં આસક્ત નહીં હોના
ચાહિયે ઓર સાવચ અનુષ્ઠાનોં સે સંબદ્ધ નહીં રહના ચાહિયે ॥૩૫॥

‘અહ્માણં ચ માયં ચ’

શબ્દાર્થ-‘પંડિત મુની-પંડિતો મુનિઃ પંડિતમુનિ ‘અહ્માણં-
અતિમાનં’ અતિમાન ‘માયં ચ-માયાં ચ’ માયા એવં ક્રોધ, લોભ
તથા ‘સર્વાણિ ગૌરવાણિ-સર્વાણિ ગૌરવાણિ’ ઓર સબ પ્રકારકે

શાસ્ત્રથી વિરુદ્ધ છે, તે કારણે તેના નિષેધ કરવામાં આવેલ છે અને વિધિ-
રૂપથી જે કથન કરેલ છે. તે સધળું કથન કુશ સ્ત્રોથી અતીત એટલે કે જુદા
પ્રકારનું લોકોત્તર અને પ્રધાન છે. અને કુતીર્થિકોએ જેનું કથન કરેલ છે, તે
સધળું કથન જૈનસિદ્ધાન્તથી વિરુદ્ધ છે. તેથી જ તેનું આચરણ કરવું ન જોઈએ.

કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે-સાધુએ મનોજ્ઞ એવા હિન્દ્રિયોના વિષયોમાં
આસક્ત થવું ન જોઈએ. અને સાવચ અનુષ્ઠાનોમાં બધાઈ રહેવું ન જોઈએ ॥૩૫॥

‘અહ્માણં ચ માયં ચ’ ઇત્યાદિ

શબ્દાર્થ-‘પંડિત મુની-પંડિતો મુનિઃ’ પંડિત મુનિ ‘અહ્માણં-અતિમાનં’
અતિમાન ‘માયં ચ-માયાં ચ’ માયા અને ક્રોધ લોભ, તથા ‘સર્વાણિ ગૌર-

अन्वयार्थः—(पंडित मुनी) पण्डितो मुनेः (अइमाणं) अतिमानम् (मायं च) मायां च चकरात् लोभक्रोधौ (सव्वाणि च गारवाणि) सर्वाणि च गौरवाणि—ऋद्धिरससातरूपाणि 'परिणाय' परिज्ञाय—सम्यग् ज्ञात्वा ज्ञपरिज्ञया ज्ञात्वा प्रत्याख्यानपरिज्ञया परित्यजेत् 'निव्वाणं'—मोक्षम् (संघए, सन्धयेत्—प्रार्थयेदिति । ३६।

टीका—'पंडित' पण्डितः— हेयोपादेयज्ञानवान् 'मुनी' मुनिः—साधुः 'अइमाणं अतिमानम्—अहङ्कारमित्यर्थः च शब्दात् तत्पूर्वस्थितं क्रोधम् 'मायं च' मायां च शब्देन लोभम् 'सव्वाणि' सर्वाणि 'गारवाणि' गौरवाणि—ऋद्धिरससातरूपाणि, 'तं परिणाय' तं—मायादिकं परिज्ञाय—ज्ञपरिज्ञया चतुर्गतिभ्रमणहेतुरूपं ज्ञात्वा प्रत्याख्यानपरिज्ञया परित्यजेत्। एतानि सर्वाणि परिहृत्य 'निव्वाणं' निर्वाणं—मोक्षम् अशेषकर्मक्षयरूपम् 'संघए' सन्धयेत्—मोक्षानुमन्धानयुक्तां क्रियां विषयभोगों को 'परिणाय—परिज्ञाय' सम्यक् प्रकार से ज्ञपरिज्ञाद्वारा जानकर प्रत्याख्यान परिज्ञासे त्यागकर 'निव्वाणं—निर्वाणम्' मोक्षकी 'संघए—संघयेत्' इच्छा करे ॥३६॥

अन्वयार्थ—विवेकवान् मुनि अतिमान, माया लोभ और क्रोधको तथा सब गौरवों को ज्ञपरिज्ञा से सम्यक् रूप से जान कर प्रत्याख्यान परिज्ञा से त्याग करके निर्वाण की इच्छा करे ॥३६॥

टीकार्थ—हेय और उपादेय का ज्ञाता मुनि मान को 'च' शब्द से क्रोध को माया को और दूसरे 'च' शब्द से लोभ को तथा ऋद्धि, रस और सातारूप सब (तीनों) गौरवों को ज्ञपरिज्ञा से चार गतियों में भ्रमण का कारण जान कर प्रत्याख्यान परिज्ञा से उनको त्याग दे। इन सब को त्याग कर मोक्ष की कामना करे।

वाणि—सर्वाणि गौरवाणि' अने अधाज प्रकारना वियपभोगोने 'परिणाय—परिज्ञाय' सम्यक् प्रकारथी ज्ञपरिज्ञाधी लक्ष्मीने प्रत्याख्यान परिज्ञाधी तेना त्याग करीने 'निव्वाण—निर्वाणम्' मोक्षनी 'संघए—संघयेत्' इच्छा करे ॥३६॥

अन्वयार्थ—विवेकवान् मुनिजे अत्यंत मान, माया, लोभ, तथा क्रोधने तथा सधणा गौरवोने ज्ञपरिज्ञाथी सारी रीने लक्ष्मीने प्रत्याख्यान परिज्ञाधी तेना त्याग करीने निर्वाणनी इच्छा करवी ॥३६॥

टीकार्थ—हेय अने उपादेय लक्षणावाणा मुनिजे मानने 'च' शब्दधी होधने, मायाने तथा भीन 'च' शब्दधी लेलने तथा ऋद्धि, रस, अने सातारूप सबे गौरवोने ज्ञपरिज्ञाधी चार गतियोना भ्रमणहेतुं कारण लक्ष्मीने प्रत्याख्यान परिज्ञाधी तेना त्याग करवो। आ लक्ष्मीने त्याग करीने मोक्षनी इच्छा करवी अने इच्छाए करे छे।

કુર્યાદિતિ । વિવેકવાન્ મુનિઃ-અતિશાનમાયાદીન્, તથા-સર્વપ્રકારકકુદિરસ-
સાતગૌરવાન્ ચ પરિત્યજ્ય મોક્ષં સાધયેત્ । ‘ત્તિ વેમિ’ इत्येवं तीर्थकरोदितं सर्वं
ते कथयामि । इति । ३६ ।

॥ इति श्री विश्वविख्यात-जगद्बल्लभ-प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषा-
कलितललितकलापालापकप्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मापक,
वादिमानमर्दक-श्रीशाहच्छत्रपति कोल्हापुरराजप्रदत्त-
‘जैनाचार्य’ पदभूषित — कोल्हापुरराजगुरु-
बालब्रह्मचारि-जैनाचार्य — जैनधर्मदिवाकर
-पूज्य श्री घासीलालत्रतिविरचितायां श्री
“सूत्रकृताङ्गसूत्रस्य” समयार्थबोधिण्या-
ख्यायां व्याख्यायां धर्मनामकं
नवमाऽध्ययन समाप्तम् ॥९॥

અભિપ્રાય યહ હૈ કિ વિવેકી મુનિ સમસ્ત કષાયોં ઔર સમસ્ત
ગૌરવોં કો ત્યાગ કર મુક્તિ કી સાધના કરે । હસ પ્રકાર તીર્થંકર દ્વારા
કહા હુઆ હી સુધર્મા સ્વામી કહતે હૈં હે જમ્બૂ । મૈં તુમસે કહતા હૂં ॥૩૬॥
જૈનાચાર્યજૈનધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજકૃત ‘સૂત્રકૃતા-
ંગસૂત્ર’ કી સમયાર્થબોધિની વ્યાખ્યા કા ધર્મનામક
નવવાં અધ્યયન સમાપ્ત ॥૯॥

કહેવાનો અભિપ્રાય એ છે કે વિવેકી મુનીએ સધળા કષાયો અને સધળા
ગૌરવોનો ત્યાગ કરીને મુક્તિની સાધના કરવી. આ પ્રમાણે તીર્થંકરે ઉપદેશ
રૂપે કહેલ કથન જ સુધર્મા સ્વામી કહે છે કે હે જમ્બૂ ભગવાન પાસેથી મેં
જે પ્રમાણે સાંભળ્યું છે તે પ્રમાણે તમોને કહ્યું છે. ॥૩૬॥
જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજ કૃત ‘સૂત્રકૃતાંગસૂત્ર’ની
સમયાર્થબોધિની વ્યાખ્યાનું ધર્મ નામનું નવમું અધ્યયન સમાપ્ત ॥૯॥

॥ अथ दशमं श्री समाध्ययनं प्रारभ्यते ।

गतं नवमं धर्माध्ययनम्, सम्प्रति-दशमं समाधिनामकमध्ययनं प्रारभ्यते, तत्र दशमाध्ययनस्य नवमाध्ययनेन सह अयमप्यसम्बन्धः-नवमेऽध्ययने धर्मोऽभिहितः, स च अतिकलसमाधौ सत्येव भवतीति सम्प्रति-समाधिः प्रतिपाद्यते, इत्यनेन सम्बन्धेनाऽऽयातस्य दशमाध्ययनस्येदमादिमं सूत्रम् 'आद्यं' इत्यादि ।

मूलम्-आद्यं मईमं अणुवीय धम्मं अंजुं समाहिं तमिणं सुणेह ।

अपडिंनभिक्खू उ समाहिपत्ते,

अणियाणभूएसु परिवएजा ॥१॥

छाया-आख्यातवान् मतिमान् अनुविचिन्त्य, धर्ममृजुं समाधिं तमिमं शृणुत ।

अमतिज्ञभिक्खुस्तु समाधिं प्राप्तोऽनिदानो भूतेषु परिव्रजेत् ॥१॥

॥ दशवे अध्ययन का प्रारंभ ॥

नौवा अध्ययन समाप्त हुआ । अब दसवां समाधि नामक अध्ययन आरंभ किया जा रहा है । नौवे अध्ययन के साथ दसवे अध्ययन का यह संबंध है-नौवे अध्ययन में धर्म का प्रतिपादन किया गया है । धर्म परिपूर्ण समाधि होने पर ही होना है अतएव अब समाधि की प्ररूपणा की जाती है । इस सम्बन्ध से प्राप्त दसवे अध्ययन का यह प्रथम सूत्र है-'आद्यं मईमं' इत्यादि ।

शब्दार्थ- 'मईमं-मतिमान्' केवलज्ञानी भगवान् महावीरस्वामीने 'अणुवीय-अनुविचिन्त्य' केवलज्ञान द्वारा जानकर 'अंजुं-मृजुं' सरल और 'समाहिं-समाधिं' मोक्ष प्राप्त कराने वाला 'धम्म-धर्मम्'

दशमा अध्ययनो प्ररंभ

इसे दसमा समाधि नामका अध्ययनो प्ररंभ इत्यादि आये है नवमा अध्ययनो आये दसमा अध्ययनो आ प्ररंभ है नवमा अध्ययनो धर्मो प्रतिपादन इत्यादि आये है धर्म परिपूर्ण समाधि वय आये न अर्थात् शान्ति धाय त्यागे न आसक्ति शान्त्य है आ समाधौ प्राप्त धयेत्वा दसमा अध्ययनो आ पडेत्तु अत्र है 'आद्यं मईमं' इत्यादि

शब्दार्थ- 'मईमं-मतिमान्' केवलज्ञानवाला भगवान् महावीरस्वामीने 'अणुवीय-अनुविचिन्त्य' केवलज्ञान द्वारा जानकर 'अंजुं-मृजुं' सरल और 'समाहिं-समाधिं' मोक्षानी प्रणिधर करावता धम्म-धर्मम् नवविधि रूप धर्मम्

અન્વયાર્થ:—‘મઈમં’ મતિમાન્-કેવલજ્ઞ નીત્યર્થ: ‘શ્રુતીય’ અનુવિવિન્ય કેવલજ્ઞાનેન જ્ઞાત્વા (અંજૂ) ઋજું-સરલમ્ (સમાદિ) સમાધિ-મોક્ષપ્રાપ્ત્યમ્ (ધર્મં) ધર્મ-શ્રુતચારિત્રાખ્યમ્ (આઘં) આખ્યાતવાન્-કથિતવાન (તમિણં) તમિમં ધર્મમ્ (સુણેહ) મત્તઃ શ્રુત હે શિષ્યાઃ !, (અપડિન્ન) અપતિજ્ઞઃ-ઇહલોકપલોકા-શંસારહિતઃ (મમાહિપત્તે) જ્ઞાનાદિસમાધિપ્રાપ્તઃ (અણિયાણભૂણસુ) ભૂતેષુ અનિદાનઃ, નિદાનમ્-આરમ્ભરૂપં તદ્રહિતઃ ‘મિવલ્લુ’ મિલ્લુઃ (પરિવ્વણ્જા) પરિવ્રજેત્-સંયમે પરાક્રમેત્ इति ॥૧॥

ટીકા—‘મઈમં મતિમાન્ મનનં મતિઃ-સમસ્તપદાર્થવિષયકં જ્ઞાનમ્ તાદૃશ

શ્રુત ચારિત્ર રૂપ ધર્મ કા ‘આઘં-આખ્યાતવાન્’ કથન ક્રિયા હૈ ‘તમિણં તમિમં’ ઉસ ધર્મ કો ‘સુણેહ-શ્રુત’ હે શિષ્યો તુમ લોગ સુનો ‘અપડિન્ન-અપતિજ્ઞઃ’ અપને તપકા ફલ ન ચાહતા હુઆ ‘સમાહિપત્તે-સમાધિપ્રાપ્તઃ’ સમાધિકો પ્રાપ્ત ‘અણિયાણ ભૂણસુ-અનિદાનો ભૂતેષુ’ પ્રાણિયોંકા આરંભ ન કરતા હુઆ ‘મિવલ્લુ-મિલ્લુઃ’ સાધુ ‘પરિવ્વણ્જા-પરિવ્રજેત્’ શુદ્ધ સંયમકા પાલનકરે ॥૧॥

અન્વયાર્થ—મતિમાન્ અર્થાત્ કેવલજ્ઞાની ને, ચિંતન કરકે અર્થાત્ કેવલજ્ઞાન સે જ્ઞાન કર સરલ સમાધિ ધર્મ કા કથન ક્રિયા હૈ । હસ ધર્મ કો શ્રવણ કરો । ઐહિક એવં પારલૌકિક આકાંક્ષા સે રહિત, સમાધિ કો પ્રાપ્ત ભૂતોં (જીવોં) કે વિષય મેં આરંભ ન કરને વાલા મિલ્લુ સં-મ મેં પરાક્રમ કરે ॥૧॥

ટીકાર્થ—મનન કરના મતિ હૈ । યહાં મતિ કા અર્થ હૈ-સમસ્ત

‘આઘં-આખ્યાતવાન્’ કથન કથું છે. ‘તમિણ-તમિમં’ એ ધર્મ ને ‘સુણેહ-શ્રુત’ હે શિષ્યો તમે લોકો સાંભળો ‘અપડિન્ને-અપતિજ્ઞઃ’ પોતાના તપનું ફળ ન ઇચ્છતા થયા ‘સમાહિપત્તે-સમાધિપ્રાપ્તઃ’ સમાધિને પ્રાપ્ત ‘અણિયાણ ભૂણસુ-અનિદાનો ભૂતેષુ’ પ્રાણિયોંને અરલ ન કરતા થયા ‘મિવલ્લુ-મિલ્લુ’ સાધુ પરિવ્વણ્જા-પરિવ્રજેત્’ શુદ્ધ એવા સંયમનું પાલન કરે ॥૧॥

અન્વયાર્થ—મતિમાન્ અર્થાત્ કેવલજ્ઞાનથી ચિંતન કરીને એટલે કે કેવલ જ્ઞાનથી જાણીને સરળ સમાધિ ધર્મનું કથન કરેલ છે એ ધર્મનું શ્રવણ કરે, ઐહિક-આલૌકિક સંબંધી તથા પારલૌકિક-પરલોક સંબંધી આકાંક્ષાથી રહિત થઈ સમાધિને પ્રાપ્ત કરી જીવો સંબંધી અરંભ ન કરવાવાળા મિલ્લુ સંયમમા પરક્રમ કરે ॥૧॥

ટીકાર્થ—મનન કરવું તે મતિ છે, અહિયાં મતિને । અર્થ સઘળા પદો

સમસ્તપદાર્થવિષયકં જ્ઞાનં વિધતે યસ્યાઽસૌ મતિમાન્-કેવલજ્ઞાનીત્વર્થઃ ।
 યદપિ સન્તિ વહ્નઃ કેવલજ્ઞાનિનઃ, તથ પિ પ્રકૃતે મતિમાનિત્યસાધારણં વિશેષણં
 તીર્થકરસ્યૈવ વક્તિ, તત્રાઽદૂરવર્તિત્વાન્મહાવીરસ્વામીનો ગ્રહણમેવ ભવતીતિ મતિ-
 માન્ મહાવીરઃ 'અણુવીય' અનુવિચિન્ત્ય-કેવલાલોકેનાઽલોક્ય ઉપદેશયોગ્યાન્
 પદાર્થાનધિકૃત્ય 'અંજૂ' ઋજુમ્-સરલમ્ અકુટિલમ્ 'સમાદિ' સમાધિમ્-સમાધિ-
 પ્રાપકં-મોક્ષપ્રાપકમિત્યર્થઃ 'ધર્મમ્' ધર્મમ્-શ્રુતચારિત્રારૂપમ્ 'આધં' આરૂપ્યાત-
 વાન્, एतादृશકુટિલં સમાધિપ્રાપકં ધર્મં મતિમાન્ શ્રીમહાવીરસ્વામી કથિતવાન્ ।
 કિં કૃત્વા 'અણુવીય' અનુવિચિન્ત્ય કશ્ચારય ધર્મસ્ય અધિકારી ? કેચ-ઉપદેશ
 યોગ્યાઃ પદાર્થાઃ ? કયા ભાષયા શ્રોતૃણાં વોધઃ ? इत्यादि सर्वं स्वबुद्ध्या
 विचार्य प्रोक्तवान् । 'तमिणं' तमिणं धर्मम्-तीर्थकरोच्चारितम् 'सुणेह' शृणुत
 पुंसां सावधानतया, श्रोतव्य किमस्ति-तत्राह-'अपडिन्न' अपतिज्ञः-तपं ऽनुष्ठानं

પદાર્થોં કા જ્ઞાન એસે જ્ઞાનવાન્ કો મતિમાન્ અર્થાત્ કેવલજ્ઞાની કહતે
 હૈં । યદપિ કેવલજ્ઞાની વહુત હોતે હૈં, પરન્તુ પ્રકૃત મેં 'મતિમાન્' યહ
 અસાધારણ વિશેષણ તીર્થકર કો હી પ્રકટ કરતા હૈં । ડનમેં સે ભી સમીપ
 હોને કે કારણ શ્રીમહાવીર/સ્વામી કો હી ગ્રહણ કરના ચાહિય । તાત્પર્ય
 યહ હુઆ કિ શ્રીમહાવીર સ્વામી ને કેવલજ્ઞાન સે જાનકર સરલ
 અર્થાત્ માયા આદિ શલ્યોં સે રહિત ધર્મ કા કથન ક્રિયા હૈં ।

જિનેન્દ્ર ભગવાન્ ને સમાધિ રૂપ ધર્મ કા પ્રરૂપણ ક્રિયા હૈં । ઇસ
 ધર્મ કા અધિકારી કૌન હૈં ? ઉપદેશ કરને યોગ્ય પદાર્થ કૌન સે હૈં ?
 કિસ ભાષા કા પ્રયોગ કરને સે અધિક સે અધિક શ્રોતાઓં કો
 સરલતા સે વોધ હોગા ? इत्यादि बातों का अपनी बुद्धि से विचार कर

ધોતું જ્ઞાન એ પ્રમાણે ધાય છે એવા જ્ઞાન વાનને કેવળ જ્ઞાની કહેવામાં
 આવે છે તો કે કેવળ જ્ઞાની ઘણા હોય છે, પરંતુ આ પ્રકરણમાં મતિમાન્
 એ અસાધારણ વિશેષણ તીર્થકરનો જ નિર્દેશ કરે છે તેમા પણ સમીપ
 હોવાથી શ્રી મહાવીર સ્વામીનેજ ગ્રહણ કરવા જોઈએ કહેવનું તાત્પર્ય
 એ છે કે-શ્રી મહાવીરસ્વામીએ કેવળ જ્ઞાનથી જાણીને સરલ અર્થાત્ માયા
 વિગેરે શલ્યો રહિત એવા ધર્મનો ઉપદેશ આપેલ છે

જિનેન્દ્ર દેવે સમાધિ રૂપ ધર્મની પ્રરૂપણ કરેલ છે આ ધર્મને અધિ-
 કારી કોણ છે ? તથા ઉપદેશ કરવા યોગ્ય કયા પદાર્થો છે ? કઈ જ વચને
 પ્રયોગ કરવાથી વધારેમાં વધારે શ્રોતાઓને સંતોષ થી મેળવે શકે ?
 વિગેરે બાબતોનો ચેતનાની બુદ્ધિથી વિચાર કરીને તેને આ ધર્મનો ઉપદેશ

કુર્વતો यस्य ऐहिकाऽऽमुष्मिकरूपा प्रतिज्ञा आकांक्षा न विद्यते सोऽप्रतिज्ञः ।
 'समाधिपत्ते' समाधिप्राप्तः—मोक्षप्रापकधर्मध्यानयुक्तः । 'भूएसु आणियाण'
 भूतेषु—षड्जीवनिकायेषु अनिदानः—आरम्भरहितः स एवं भूतः 'भिक्षु' भिक्षुः
 सावध्याऽनुष्ठानविरहितः सन् 'परिवण्डजा' परिव्रजेत्—संयमानुष्ठाने विद्वरेत्—
 तिष्ठेत् सयमं परिपूर्णं पालयेदिति भावः ॥१॥

તેમણેને ધર્મકા ઉપદેશ દિયા છે । હસ તીર્થંકર કથિત ધર્મ કો તુમ સાવધાન હોકર સુનો ।

સુને યોગ્ય કયા છે ? હસ પ્રશ્ન કા ઉત્તર દેતે હૈં—તપ કા અનુ-
 ષ્ઠાન કરતે હુએ જિસ સાધક મેં હહ-પરલોક સંબંધી આકાંક્ષા નહીં
 હોતી, વહ અપ્રતિજ્ઞ કહલાતા છે । સમાધિ કો જિસને પ્રાપ્ત કર લિયા
 હો, વહ સમાધિ પ્રાપ્ત કહા જાતા છે । એસા સાધક હી સમાધિ પ્રાપ્ત
 કર સકતા છે । જો ષટ્ જીવનિકાયોં કે વિષય મેં નિદાન અર્થાત્ આરંભ
 નહીં કરતા વહ 'અનિદાન' કહલાતા છે । હન સબ વિશેષણોં સે યુક્ત
 હોકર સાધુ સંયમ કા અનુષ્ઠાન કરે । અથવા સાધુ 'અનિદાનભૂત'
 હો અર્થાત્ કર્મોં કે ગ્રહણ સે રહિત હોકર સંયમ કા અનુષ્ઠાન કરે ।

તાત્પર્ય યહ છે કે કેવલજ્ઞાનવાન્ ભગવાન્ તીર્થંકરને અત્યંત સરલ
 ઔર મોક્ષપ્રદ ધર્મ કા નિરૂપણ કિયા છે । હે શિષ્યોં મેરે મુખ સે ઉસ

આપેલ છે, માટે આ તીર્થંકર ભગવાને કહેલ ધર્મ તમે સાવધાન
 થઇને સાંભળો.

સાંભળવાને યોગ્ય શું છે ? આ પ્રશ્નનો ઉત્તર આપવામાં આવે છે, તપનું
 અનુષ્ઠાન કરનારા જે સાધકમાં ઇંડલોક (આલોક) તથા પરલોક (પરલવમાં
 પ્રાપ્ત થનાર લોક) સંબંધી આકાંક્ષા-ઇચ્છા હોતી નથી, તેને અપ્રતિજ્ઞ કહે-
 વામાં આવે છે જેણે સમાધિ પ્રાપ્ત કરી લીધી હોય, તે સમાધિપ્રાપ્ત
 કહેવાય છે. અને એવો સાધકજે સમાધિ પ્રાપ્ત કરી શકે છે એઓ ષટ્ જીવ-
 નિકાયોના સંબંધમાં નિદાન-અર્થાત્ અરભ કરતા નથી તે 'અનિદાન' કહે-
 વાય છે. આ બધા વિશેષણોથી યુક્ત થઈને સાધુએ સંયમનું અનુષ્ઠાન કરવું
 અથવા સાધુએ અનિદાન ભૂત થવું અર્થાત્ કર્મોના ગ્રહણથી રહિત થઇને
 સંયમનું અનુષ્ઠાન કરવું.

કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે—કેવળ જ્ઞાની ભગવાન્ તીર્થંકરે અત્યંત સરળ
 અને મોક્ષ આપનાર ધર્મનું નિરૂપણ કરેલ છે હે શિષ્યો ! મારા મુખથી
 એ ધર્મને તમે સાંભળો. પોતાનાં તપના ફળની ઇચ્છા કોઈ 'પણુ વળતે

મૂલમ્—ઉઢું અહેયં તિરિયં દિસાસુ,

તસા ય જે થાવર જે ય પાળા ।

હત્યેહિં પાણિં ય સંજમિત્તા,

અદિન્નમન્નેસુ ય ણો ગહેજ્ઞા ॥૨॥

છાયા—ઊર્ધ્વમધસ્તિર્યગ્ દિશાસુ—ત્રસાશ્ચ યે સ્થાવરા યે ચ પ્રાણાઃ ।

હસ્તાભ્યાં ચ પાદાભ્યાં સંયમ્ય, અદત્તમન્યૈ શ્ચ નો ગૃહીયાત્ ॥૨॥

અન્વયાર્થઃ—(ઉઢું અહેયં તિરિયં દિસાસુ) ઊર્ધ્વમધસ્તિર્યગ્દિશાસુ—પ્રાચ્યા-

ધર્મ કો સુનો અપને તપ કે ફલ કો કદાપિ કામના ન કરો । સમાધિ સે યુક્ત હોકર, સાવચ અનુષ્ઠાનનહીં કરતે હુણ વિશુદ્ધ ધર્મકા પાલન કરો । ૧।

‘ઉઢું અહેયં તિરિયં’ इत्यादि ।

શબ્દાર્થ—‘ઉઢું અહેયં તિરિયં દિસાસુ—ઊર્ધ્વમધસ્તિર્યગ્ દિશાસુ’ ઉપર નીચે ઓર તિરછી દિશાઓં મેં ‘તસા ય જે થાવરા જે ય પાળા—ત્રસાશ્ચ યે સ્થાવરાઃ યે ચ પ્રાણાઃ’ ત્રસ ઓર સ્થાવર જો પ્રાણી રહતે હેં ઉન પ્રાણિયોં કો ‘હત્યેહિં પાણિં ય સંજમિત્તા—હસ્તાભ્યાં ચ પાદાભ્યાં સંયમ્ય’ હાથ ઓર પૈર અપને વશમેં રલ્લકર અર્થાત્ વાંધ કહ પીડા ન કરની ચાહિયે ‘અન્નેસુ ય અદિન્નં નો ગહેજ્ઞા—અન્યૈશ્ચાદત્તં ન ગૃહીયાત્’ તથા અન્ય કે દ્વારા વિના દી હુહીં ચીજ ન લેની ચાહિયે ॥૨॥

અન્વયાર્થ—ઊર્ધ્વ દિશા, અધો દિશા ઓર તિછીં દિશાઓં—પૂર્વ

કરવી નહીં. સમાધીથી યુક્ત થઇને, સાવચ અનુષ્ઠાન કર્યો વિના વિશુદ્ધ ધર્મનું પાલન કરો. તેમાંજ કલ્યાણ સમાયેલ છે. ॥૨॥

‘ઉઢું અહેયં તિરિયં’ इत्यादि

શબ્દાર્થ—‘ઉઢું અહેયં તિરિયં દિસાસુ—ઊર્ધ્વમધસ્તિર્યગ્ દિશાસુ’ ઉપર નીચે અને તિરછી દિશાઓંમા ‘તસા ય જે થાવરા જે ય પાળા—ત્રસાશ્ચ યે સ્થાવરા યે ચ પ્રાણાઃ’ ત્રસ અને સ્થાવર જે પ્રાણિયો રહે છે. એ પ્રાણિયોને ‘હત્યેહિં પાણિં ય સંજમિત્તા—હસ્તાભ્યાં ચ પાદાભ્યાં ચ સંયમ્ય’ હાથ અને પગ પોતાના વશમા રાખીને અર્થાત્ હાથ પગ બાધીને પીડા કરવી ન લેઇ એ ‘અન્નેસુ ય અદિન્નં નો ગહે—અન્યૈશ્ચાદત્તં ન ગૃહીયાત્’ તથા બીજાઓ દાર અપ્પા વિનાની વસ્તુ લેવી ન લેઇએ ॥૨॥

અન્વયાર્થ—ઉર્ધ્વદિશા, અધોદિશા અને તિરછીદિશાએ—પૂર્વ દિશા, તિરછીના

દિદિશુ આગ્નેયાદિવિદિશુ ચ 'તસા ય જે યાવર જે ય પાણા' ત્રસા:-દ્વીન્દ્રિયા-
દયઃ યે ચ સ્થાવરા:-પૃથિવ્યાદયઃ પ્રાણા જીવાઃ एतान् प्राणान् 'हृत्येहि पापहि
ય સંજમિત્તા' હસ્તાભ્યાં પાદાભ્યાં ચ સંયમ્ય-વદ્ધ્વા ન વિરાધયેત્ 'અન્નેસુ ય
અદિન્નં નો ગદ્દેજ્ઞા' અન્યૈશ્વાદત્તં-પરૈરદત્તં ન ગૃહીયાદિતિ । ૨॥

ટીકા—પ્રાણાતિપાતાદીનિ કર્મણાં નિદાનાનિ, પ્રાણાતિપાતશ્ચ દ્રવ્યક્ષેત્રકાલ-
ભાવભેદાચ્છતુર્થા વિભક્તો ભવતિ । તત્ર ક્ષેત્રપ્રાણાતિપાતં પ્રથમં દર્શયતિ સૂત્રકાર:-
'ઝઠ્ઠં' ઝઠ્ઠ્વમ્, યોઽપિ પ્રાણાતિપાતઃ ક્રિયતે, સ પ્રજ્ઞાપકાપેક્ષયા ઝઠ્ઠ્વમ્-ઉપરિદેશે
ક્રિયતે, યદિ વા કર્તુરપેક્ષયા 'અહેયં' અધઃ-અધોદેશે ભવતિ । યદિ વા 'તિરિયં
દિસાસુ' તિર્યગ્દિશુ ક્રિયતે, કુત્રચિત્-હિંસાપેક્ષયા ઉપરિદેશે હિંસા ભવતિ,
કુત્રચિદ્ધં દેશે કુત્રચિત્તિર્યગ્દેશે, પ્રાચ્યાદિદિશુ વિદિશુ જાયતે । સોઽયં ક્ષેત્ર-
તિપાતઃ । અથ-દ્રવ્યપ્રાણાતિપાતમધિકૃત્ય વ્રૂતે-'તસા ય' ત્રસાશ્ચ, યે સશ્ચરણ-

દિશા આદિ મેં ઓર વિદિશાઓં મેં વિદ્યમાન ત્રસ ઓર સ્થાવર
પ્રાણિયોં કે હાથોં ઓર પગોં કો બાંધ કર યા અન્ય પ્રકાર સે, વિરા-
ધના ન કરે તથા દૂસરોં કે દ્વારા અદત્ત વસ્તુ કો ગ્રહણ ન કરે ॥૨॥

ટીકાર્થ—પ્રાણાતિપાત આદિ પાપ કર્મબંધ કે કારણ હૈં । उनमें
સે પ્રાણાતિપાત દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ ઓર ભાવ કે ભેદ સે ચાર પ્રકાર
કા હૈ । उनमें સે સૂત્રકાર ક્ષેત્ર પ્રાણાતિપાત કો પહેલે સે દિઁલ્લાતે હૈ-
પ્રજ્ઞાપક કી અપેક્ષા સે અથવા પ્રાણાતિપાત કર્તા કી અપેક્ષા સે ઊપર
કી ઓર જો પ્રાણાતિપાત કિયા જાતા હૈ વહ ઝઠ્ઠ્વ કહ્લાતા હૈ । इसी
પ્રકાર અધોદિશા ઓર તિર્છી દિશા કા પ્રાણાતિપાત સમજના ચાહિયે ।
हिंसा कहीं ऊपरी देश में की जाती है, कहीं अधोदेश में की जाती

તથા વિદિશાઓમાં રહેલા ત્રસ અને સ્થાવર પ્રાણિયોના હાથો અને પગોને
બાંધીને અથવા બીજી કોઈ રીતે તેમની વિરાધના ન કરે તથા બીજાઓ
દ્વારા અદત્ત-આખ્યા વિનાની વસ્તુને ગ્રહણ ન કરે ॥૨॥

ટીકાર્થ—પ્રાણાતિપાત વિગેરે પાપો, કર્મ બંધના કારણ રૂપ છે, તેમાંથી
પ્રાણાતિપાત દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર કાળ અને ભાવના ભેદથી ચાર પ્રકારનો કહેલ છે.
તેમાંથી સૌથી પહેલાં સૂત્રકાર ક્ષેત્ર પ્રાણાતિપાતને બતાવે છે, -પ્રજ્ઞાપકની
અપેક્ષાથી અથવા પ્રાણાતિપાત કરવા વાળાની અપેક્ષાથી ઉપરની તરફ જે
પ્રાણાતિપાત કરવામાં આવે છે, તે ઊર્ધ્વ કહેવાય છે એજ પ્રમાણે અધોદિશા
અને તિર્છી દિશાનો પ્રાણાતિપાત સમજવો બેઈએ હિંસા કોઈ સ્થળે
ઉપરના દેશમાં કરવામાં આવે છે, કોઈ સ્થળે અધો દેશમાં કરવામાં આવે

શીલાઃ પ્રાણિનઃ । તથા-‘જે ય થાવર પાણા’ યે ચ સ્થાવરજન્તવઃ, ત્રસા દ્વીન્દ્રિ-
યાદયઃ, સ્થાવરાઃ-પૃથિવ્યાદયઃ । એતેષાં વિરાધનં દ્રવ્યપ્રાણાતિપાતઃ । ‘જે ય
પાણા’ इत्यत्र चकारः कालप्राणातिपातं सूचयति, अतःपरं भावप्राणातिपातं
दर्शयति-पूर्वोक्ताः प्राणिनः ‘हृत्थेहि’ हस्ताभ्याम् ‘पाएहि’ पादाभ्याम् ‘संज-
मिता’ संयम्य-बद्ध्वा बन्धयित्वा च अथवा-प्रकारान्तरेणापि कदर्थयित्वा, यदे-
तेषां हिंसनं तत् कदापि न कुर्यात् । यदिवा-स्वकीयो हस्तो पादौ संयम्य संयत-
कायः सन् प्राणिविराधनं न कुर्यात्’ च शब्दात्-प्राणापानयोर्निःसरणसमये
सर्वत्र मनोवाक्यैः संयतः सन् सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्ररूपभावसमाधिं पालयेत् ।

है, कहीं पूर्व आदि दिशाओं में या विदिशाओं में की जाती है । यह क्षेत्र प्राणातिपात है ।

अब द्रव्य प्राणातिपात के विषय में कहते हैं-जो त्रस अर्थात् संचरणशील और स्थावर प्राणी हैं उनकी विराधना करना द्रव्यप्राणा-
तिपात है । द्वीन्द्रिय आदि जीव त्रस और पृथ्वीकायिक आदि
-स्थावर कहलाते हैं ।

‘જે ય પાણા’ यहाँ ‘य’ (च) शब्द काल प्राणातिपात का सूचक
है । इसके पश्चात् भावप्राणातिपात दर्शाया गया है । पूर्वोक्त प्राणियों
के हाथों और पैरों से बाँध कर अथवा ऐसा अर्थ करना चाहिए कि
साधु अपने हाथों और पैरों को संयम में रखकर अर्थात् संयतकाय
होकर प्राणियों की विराधना न करे । ‘च’ शब्द से यह भी समझना

છે. કોઈ વખત પૂર્વ વિગેરે દિશાઓમાં કરવામાં આવે છે, અથવા વિદિશા-
ઓમાં કરવામાં આવે છે. આ ક્ષેત્રપ્રાણાતિપાત કહેવાય છે.

હવે દ્રવ્ય પ્રાણાતિપાતના સંબંધમાં સૂત્રકાર કહે છે, જે ત્રસ અથવા
સંચરણ સ્વભાવ વાળા અને સ્થાવર પ્રાણીયો છે, તેઓની વિરાધના કરવી
તે દ્રવ્ય પ્રાણાતિપાત છે. દ્વીન્દ્રિય વિગેરે જીવો ત્રસ, અને પૃથ્વીકાયિક
વિગેરે સ્થાવર કહેવાય છે.

‘જે ય પાણા’ અહિંયાં ‘ય’ ‘ચ’ શબ્દ કાળપ્રાણાતિપાતને બતાવવાવાળો છે.
તે પછી ભાવપ્રાણાતિપાત બતાવવામાં આવેલ છે. પહેલાં ઉપર કહેલ પ્રાણિ-
યોના હાથો અને પગોને બાંધીને અને બીજા કોઈ પણ ઉપાયથી તેને સતા-
વીને કોઈ વાર પણ તેનો વધ (નાશ) ન કરવો. અથવા એવો પણ અર્થ
થાય છે કે સાધુએ ચોતાના હાથો અને પગોને સયમમાં રાખીને અર્થાત્
સંયતકાય થઈને પ્રાણિયોની વિરાધના કરવી નહિ’ અહિંયાં ‘ચ’ શબ્દથી

તથા—‘અન્નેસુ ય’ અન્યૈશ્વ ‘અદિન્નં’ અદત્તં કિમપિ વસ્તુ ‘ગો ગદેઙ્ગા’ નો પરિગૃહીયાત્, एतेन परिग्रहनिषेधोऽपि कृतः, પરિગૃહીતમાસેવ્યતે ઇતિ નિયમાત્ મૈથુનસ્યાપિ નિષેધોઽવગન્તવ્યઃ । સમસ્તવ્રતાનાં સમ્યક્ પરિપાલનોપદેશાદ્ મૃષાવાદોપ્યર્થત એવ નિષિધ્યતે । ઊર્ધ્વાદિદિશાસુ વસતાં પ્રાણાનાં ત્રસસ્થાવરાદીનાં હંસતૌ પાદૌ બદ્ધા તે ન હિંસનીયાઃ । તથા—અદત્તં વસ્તુ ન સ્વીકુર્વાદિતિ માત્રઃ ॥૨॥

મૂલમ્—સુચવ્રત્વાયધમ્મે વિતિંગિચ્છતિળ્ળે,

લાઠે ચેરે આયતુલ્લે પંયાસુ ।

આહિએ કિ પ્રાણ ઓર અપાન વાયુ કો બાહર નિકાલતે સમય સર્વત્ર મન, વચન ઓર કાય સે સંયમયુક્ત રહકર સમ્યગ્દર્શન જ્ઞાન ઓર ચારિત્ર તપ રૂપ સમાધિકા પાલન કરે ।

હસકે અતિરિક્ત સાધુ દૂસરે કે દ્વારા અદત્ત કિત્તી ખી વસ્તુ કો ગ્રહણ કરે । હસ કથન સે પરિગ્રહ કા ખી નિષેધ કર દિયા ગયા હૈ ઓર પરિગૃહીત કા હી સેવન કિયા જાતા હૈ, હસ નિયમ કે અનુસાર મૈથુન કા ખી નિષેધ સમજ લેના ચાહિએ । સમસ્ત મહાવ્રતોં કે સમ્યક્ પાલન કે ઉપદેશ સે મૃષાવાદ કા ખી નિષેધ હો જાતા હૈ ।

તાત્પર્ય યહ હૈ કિ ઊર્ધ્વ આદિ દિશાઓં મેં રહે હુએ ત્રસ ઓર સ્થાવર પ્રાણિયોં કે હાથ પગ બાંધ કર હિંસા નહીં કરની ચાહિએ, અન્ય પ્રકાર સે ખી હિંસા નહીં કરની ચાહિએ ઓર અદત્તવસ્તુ કો ગ્રહણ નહીં કરના ચાહિએ ॥૨॥

એ પણ સમજવું કે પ્રાણ અને અપાન વાયુના બહાર નીકળતી વખતે બધા પ્રકારથી મન, વચન, અને કાયાથી સંયમ યુક્ત રહીને સમ્યગ્દર્શન જ્ઞાન અને ચારિત્ર, તપ, રૂપ, સમાધિનું પાલન કરવું.

આ શિવાય સાધુએ બીજાથી અપાયા વિના કોઈ પણ વસ્તુ ગ્રહણ કરવી નહીં આ કથનથી પરિગ્રહનો પણ નિષેધ કરવામાં આવેલ છે. અને પરિગૃહીતનું જ સેવન કરવામાં આવે છે. આ નિયમ પ્રમાણે મૈથુનનો નિષેધ પણ સમજ લેવો. સઘળા મહાવ્રતાના પાલનના ઉપદેશથી મૃષાવાદનો અર્થાત્ અસત્ય લાપણનો પણ નિષેધ થઈ જાય છે.

કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે—ઊર્ધ્વ વિગેરે દિશાઓમાં રહેલા ત્રસ અને સ્થાવર પ્રાણિયોના હાથો અને પગો બાંધીને હિંસા કરવી ન જોઈએ, તેમજ બીજા પ્રકારથી પણ હિંસા કરવી ન જોઈએ. ॥૨॥

आयं न कुञ्जा इह जीवियद्दी,

चयं न कुञ्जा सुतवस्सि भिक्खू ॥३॥

छाया—स्वाख्यातधर्मा विचिक्त्सा तीर्णः, लाढश्चरेदात्मतुल्यः प्रजासु ।

आयं न कुर्यादिह जीवितार्थी, चयं न कुर्यात् सुतपस्वी भिक्षुः ॥३॥

अन्वयार्थः—(सुयक्खायधम्मे) स्वाख्यातधर्मा—सु—सुष्ठु आख्यातः श्रुत-
चारित्ररूपो धर्मो येन तथाविधः (वित्तिगिच्छतिन्ने) विचिकित्सातीर्णः—विचिकि-

‘सुयक्खायधम्मे’ इत्यादि

शब्दार्थ—‘सुयक्खायधम्मे—स्वाख्यातधर्मा’ श्रुत और चारित्र धर्मको अच्छीतरह प्रतिपादन करने वाला ‘वित्तिगिच्छतिन्ने—विचि, कित्सा तीर्णः’ तथा तीर्थंकर प्रतिपादित धर्म में शंका न करने वाला ‘लाढे—लाढः’ तथा प्रासुक आहार से अपना निर्वाह करनेवाला ‘सुतव- स्सि भिक्खू—सुतपस्विभिक्षुः’ उत्तम तपस्वी साधु ‘पयासु आयतुल्ले -प्रजासु आत्मतुल्यः’ पृथिवीकायिक आदि छकाय के जीवों को आत्म- तुल्य समझता हुआ ‘चरे—चरेत्’ संयम का पालन करे ‘इह जीवियद्दी- इह जीवितार्थी’ तथा इसलोक में जीनेकी इच्छा से ‘आयं न कुञ्जा- आयम् न कुर्यात्’ आश्रवों का सेवन न करे ‘चयं न कुञ्जा—चयम् न कुर्यात्’ एवं भविष्य कालके लिये संचय न करे ॥३॥

अन्वयार्थ—श्रुत और चारित्र रूप धर्म का सुन्दर व्याख्यान करने वाला, विचिकित्सा अर्थात् चित्त की अस्थिरता या जुगुप्सा से अति-

‘सुयक्खाय धम्मे’ इत्यादि

शब्दार्थ—‘सुयक्खायधम्मे—स्वाख्यातधर्मा’ श्रुत अने चारित्र धर्म ने सारी रीते प्रतिपादन करवावाणा ‘वित्तिगिच्छतिन्ने—विचिकित्सातीर्ण’ तथा तीर्थंकर प्रतिपादित धर्ममां शंका न करवावाणा ‘लाढे—लाढः’ प्रासुक आहारथी पोताने निर्वाह करवावाणा ‘सुतवस्सिभिक्खू—सुतपस्विभिक्षु’ उत्तम तपस्वी भवे। साधु ‘पयासु आयतुल्ले—प्रजासु आत्मतुल्यः’ पृथ्वीकायिक भवेने पोताना समान समझने ‘चरे—चरेत्’ संयमनु पालन करे ‘इह जीवियद्दी—इह जीवितार्थी’ तथा आलोकांमां भुववानी धर्याथी ‘आयं न कुञ्जा—आयम् न कुर्यात्’ आश्रवोनु सेवन न करे ‘चयं न कुञ्जा—चयं न कुर्यात्’ भविष्यने भाटे धन धान्य विगेरेने सत्रह न करे ॥३॥

अन्वयार्थ—श्रुत अने चारित्र रूप धर्मनु सुंदर व्याख्यान करवावाणा विचिकित्सा अर्थात् चित्तनी अस्थिरता अथवा जुगुप्सा—निहाथी रहित,

ત્સા-ચિત્તવિષ્ટુતિઃ ધર્મસંશયરૂપા વા તાં તીર્ણોઽતિક્રાન્તઃ, (લાઢે) લાઢઃ-પ્રાસુ-
કાહારેણ સંયમરક્ષકઃ (સુતવસ્તિ મિત્રસૂ) સુતપસ્વી-ઉત્તમતપસ્યાવાન્ મિત્રુઃ
(પયાસુ આયતુલ્લે) પ્રજાસુ-પૃથિવીકાધિકાદિજીવેષુ આત્મતુલ્યઃ-આત્મવત્
સર્વપ્રાણિપ્રેક્ષકઃ (ચરે) ચરેત્-સંયમં પાલયેત્ (ઈહ જીવિયદ્વી) ઇહલોકે જીવિતાર્થી
-સંયમજીવિતાર્થી (આયં) આયમાશ્રવલક્ષણં ન કુર્યાત્ (ચયં) સશ્ચયમ્-ઘૃતગુડા-
દિસંગ્રહલક્ષણં સન્નિધિં ન કુર્યાત્ इति ॥૩॥

ટીકા—સમ્પતિ-જ્ઞાનદર્શને સમાધિકૃત્ય બ્રૂતે-‘સુચક્ષ્ણાયધર્મે’ સ્વારૂપાત-
ધર્મો-સુષ્ટુ આરૂપાતઃ શ્રુતચારિત્રારૂપો ધર્મો યેન સાધુના સ સ્વારૂપાત-
ધર્મો સકલજીવરક્ષકધર્મપ્રતિપાદકઃ । एतावता ज्ञानसमाधिरुक्तः । नहिविशिष्ट-
ज्ञानमन्तरेण सम्यग्धर्मप्रतिपादनं सम्भवति । तथा-‘वित्तिगिच्छतिष्णे’
વિચિકિત્સાતીર્ણઃ, ધર્મસ્ય ફલં પ્રતિ સંશયો વિચિકિત્સા । તાદૃશીં વિચિ-

ક્રાન્ત, લાઢ અર્થાત્ પ્રાસુક આહાર સે સંયમ કા રક્ષક તથા સમ્યક્
તપશ્ચરણ (તપસ્યા), કરને વાલા મિત્રુ સમસ્ત પ્રાણિયોં કો આત્મતુલ્ય
જાનતા હુઆ સંયમ કા પાલન કરે ઇસ લોક મેં જો સંયમજીવન કા
અભિલાષી હૈ, આશ્રવ ન કરે ઓર ઘૃત ગુડ આદિ પદાર્થોં કી સન્નિધિ
(સંચય) ન કરે ॥૩॥

ટીકાર્થ—અવ જ્ઞાન ઓર દર્શન કે વિષય મેં કહતે હૈં । સાધુ
સમસ્ત જીવોં કી રક્ષા કરને વાલે ધર્મ કા ઉપદેશક હો ઇસ કથન કે
દ્વારા જ્ઞાન સમાધિ કા ગ્રહણ ક્રિયા ગયા હૈ, ક્યોંકિ વિશિષ્ટ જ્ઞાન કે
વિના સમ્યક્ ધર્મ કા પ્રતિપાદન હોના સંભવ નહીં હૈ ।

સાધુ વિચિકિત્સા કો લાંચ ચુકા હો । ધર્મ કે ફલ મેં સદેહ
કરના વિચિકિત્સા હૈ । ઇસ વિચિકિત્સા સે રહિત હો અર્થાત્ ધર્મ કે

‘લાઢ’ અર્થાત્ પ્રાસુક આહારથી સયમનું રક્ષણ કરનાર તથા સમ્યક્ તપશ્ચરણ (તપસ્યા) કરવાવાળા મિત્રુ સઘળા પ્રાણિયોને, આત્મ તુલ્ય માનીને સયમનું પાલન કરે આ લેકમાં જેઓ સંયમ જીવનના અભિલાષી છે, તેઓ અશ્રવ ન કરે તથા ઘી, ગોળ, વિગેરે પદાર્થોના સંચય ન કરે ॥૩॥

ટીકાર્થ—હવે જ્ઞાન અને દર્શનના વિષયમાં કહેવામાં આવે છે. સાધુએ સઘળા જીવોની રક્ષા કરનારા ધર્મના ઉપદેશક થવું. આ કથન દ્વારા જ્ઞાન સમાધિનું ગ્રહણ કરવામાં આવેલ છે, કેમકે-વિશેષ પ્રકારના જ્ઞાનના વિના સમ્યક્ ધર્મનું પ્રતિપાદન થવાનો સંભવ નથી.

સાધુ વિચિકિત્સાને ઓળખી ગયા હોય અર્થાત્ ધર્મના ફલપ્રત્યે સંશય વિનાના રહે એટલે કે ધર્મના ફલમાં સંદેહ કરવો તે વિચિકિત્સા કહેવાય

ત્માં તીર્ણ:-અતિક્રાન્તો યઃ સ તથા, તથા ચ ધર્મફલં પ્રતિ સંશયરહિતઃ । તદુ-
ક્તમ્-‘તમેવ સત્ત્વં નીસંક જં જિણેહિં પવેદ્ય’ તદેવ સત્યં નિઃશંકં યજ્ઞિનૈઃ
પ્રવેદિતમ્ હતિ । एवं प्रकारेण शङ्काराहित्येन क्वचिदपि मनसो विलुप्ति-न कुर्यात् ।
एतावता दर्शनसमाधिः प्रतिपादिता भवति । नहि-दर्श-गिरहितस्य निश्शङ्का
प्रवृत्ति सम्भवति कापि । ‘लाढे’ लाढः-विशुद्धाहारेण यथाप्राप्तोपकरणादिना च
विधिपूर्वकं संयमयात्रापालकः स लाढः, एवंभूतः साधुः संयमानुष्ठानम् ‘चरे’
चरेत्, संयमानुष्ठानं कुर्यादिति भावः । तथा ‘पयासु’ प्रजासु-प्रजायन्ते इति
प्रजाः-पृथिव्यादिकायिकाः जीवा स्तेषु ‘आयतुल्ले’ आत्मतुल्यो भवेत्, सर्व
जन्तून् सुखदुःखादिषु व्यापृणान् स्वात्मतुल्यान् पश्येत् । उक्तञ्च —

फल में संशय न करे । कहा भी है-‘तदेव च सत्यं निःशंकं’ इत्यादि ।

वही सत्य और असंदिग्ध है जो तीर्थंकरों ने कहा है ।’ इस प्रकार शंका से रहित होकर कहीं भी मन को चंचल न करे । इस कथन के द्वारा दर्शन समाधि का प्रतिपादन किया गया है, क्योंकि जो दर्शन (धर्म) से रहित है उसकी कहीं भी (तत्त्व के विषय में) निःशंक प्रवृत्ति नहीं हो सकती ।

निर्दोष आहार से तथा प्राप्त उपकरण आदि से विधिपूर्वक संयम यात्रा का निर्वाह करने वाला लाढ कहलाता है । साधु इस प्रकार का होकर संयम का अनुष्ठान करे ।

इसके अतिरिक्त साधु पૃથ્વીકાયિક આદિ जीवों को आत्मतुल्य समझे । अपने सुख के लिए प्रवृत्ति में लगे हुए समस्त प्राणियों को

છે આવા પ્રકારની વિચિકિત્સાથી રહિત થવું અર્થાત્ ધર્મના ફળમાં સંશય કરવો નહિં કહ્યું પણુ છે કે-‘તદેવ સત્ય નિઃશંક’ ઇત્યદિ

એજ સત્ય અને અસંદિગ્ધ સદેહ વિનાનું છે, કે જે તીર્થંકર ભગવાને કહેલ છે, આવા પ્રકારની શંકા વિનાના થઈને મનને અચલ થતા રોકવું. આ કથન દ્વારા દર્શન સમાધિનું પ્રતિપાદન કરવામાં આવેલ છે, કેમકે-જે દર્શન (ધર્મ)થી રહિત છે, તેની તત્વના સપ્રધમાં કયાઈ પણુ નિઃશંક પ્રવૃત્તિ થઈ શકતી નથી

નિર્દોષ આહારથી તથા નિર્દોષ પ્રાપ્ત ઉપકરણ વિગેરેથી વિધિપૂર્વક સંયમ યાત્રાનો નિર્વાહ કરવા વાળા ‘લાઢ’ કહેવાય છે સાધુએ આવા પ્રકારના થઈને સંયમનું અનુષ્ઠાન કરવું.

આ શિવાય સાધુએ પૃથ્વીકાયિક વિગેરે જીવોને આત્મતુલ્ય સમજવા. પોતાના સુખ માટે પ્રવૃત્તિમાં લાગેલા સઘળા પ્રાણીઓને પોતાની સરખા

‘જહ મમ ણ પ્રિયં દુઃખં, જાણિય ઇયમેવ સર્વજીવાણં ।

ણ હણહ ણ હણાવેહ ય, સમં મણ્ણહ તેણ સો સમણો ॥૧॥

છાય—યથા મમ ન પ્રિયં દુઃખં, જ્ઞાત્વા એવમેવ સર્વસત્ત્વાનામ્ ।

ન હન્તિ ન ઘાતયતિ ચ, સમ મન્યતે તેન સ શ્રમણઃ ॥૧॥

યથા મમ દુઃખં ન પ્રિયં તથા સર્વેષામપિ ન પ્રિયં દુઃખમિતિજ્ઞાત્વા સર્વ-
જીવં સ્વાત્મતુલ્યં મન્યતે તેન સ ન કમપિ હન્યાત્ ન વા ઘાતયેત્ સ इति भावः ।
તથા—‘આયં’ અપ્યતે—ગમ્યતે દુર્ગતૌ અનેનેતિ આયો મિથ્યાત્વાદિ કર્માશ્રવ-
લક્ષણસ્તમ્ ‘ન કુઝ્જા’ ન કુર્યાન્’ તથા—‘ચયં’ ચયમુપચયં ચયનમ્, ધનધાન્ય
દ્વિપદચતુષ્પદાદેર્ના પરિગ્રહલક્ષણં સંચયમ્ ‘ન કુઝ્જા’ ન કુર્યાત્ । ક એવં ન
કુર્યાત્—તત્રાહ—‘જીવિયટ્ટી’ જીવિતાર્થી—સંયમજીવિતાર્થી, ‘સુતપસ્વી’ સુતપસ્વી
—સુષ્ટુ તપસ્વી—કર્મનિર્જરાર્થે વાહ્યાભ્યન્તરતપઃકારકઃ ‘મિક્ખૂ’ મિશ્નુઃ—
નિર્દોષમિશ્નૈર્વ પ્રાણધારકઃ સાધુઃ ન હિંસાં કુર્યાન્નાપિ કારયેદિતિ । શ્રુતચારિ

અપને હી સમાન સમજે । કહામી હૈ—‘જહ મમ ણ પ્રિયં દુઃખં’ इत्यादि ।

જૈસે મુજે દુઃખ પ્રિય નહીં હૈ, उसी प्रकार समस्त जीवों को दुःख
प्रिय नहीं है । इस प्रकार जानकर जो न स्वयं जीवों का घात करता
है और न दूसरों से घात करवाना है और सब पर समभाव रखता
है, वही श्रमण कहलाता है ।

તથા जिसके कारण दुर्गति में जाना पड़ता है उन मिथ्यात्व आदि
कर्मों के आश्रव को ‘आय’ कहते हैं । मुनि आय न करे और धन
धान्य द्विपद चतुष्पद आदि का संग्रह भी न करे । कौन ऐसा न करे !
जो संयम जीवन का अभिलाषी हो, सुतपस्वी हो अर्थात् कर्मनिर्जरा

સમજે, કહ્યું પણ છે કે—‘જહ મમ ણ પ્રિય દુઃખં’ इत्यादि

જેમ મને દુઃખ પ્રિય લાગતું નથી, એજ પ્રમાણે સઘળા જીવોને દુઃખ
પ્રિય લાગતું નથી, આ પ્રમાણે જાણીને જેઓ સ્વયં જીવોને ઘાત કરતા
નથી. અને બીજાઓ પાસે ઘાત કરાવતા નથી, અને બધા પર સમભાવ
રાખે છે, એજ શ્રમણ કહેવાય છે,

તથા જેના કારણે દુર્ગતિમાં જવું પડે છે. તે મિથ્યાત્વ વિગેરે કર્મોના
આસ્રવને ‘આય’ કહે છે. મુનિએ આય કરવી નહીં તથા ધન, ધાન્ય, દ્વિપદ,
ત્રિપદ, ચતુષ્પદ—ચાર પગ વાળા વિગેરેનો પણ સંગ્રહ કરવો નહીં.

એ પ્રમાણે કેવું ન કરવું ? જેણે સંયમ જીવનના અભિલાષી થવું હોય,

त्रादेर्धर्मस्य वक्ता जिनोक्तधर्मेषु शङ्कारहितः प्रासुकाऽऽहारेण जीवनयापकः तपस्वी साधुः सर्वभूतानि-आत्मनस्तुल्यानि संपश्यन् संयमं पालयेत् । तथेह लोके स सुखं चिरं जीवनेच्छावान्, आश्रवद्वारं न सेवेत । तथा-धनधान्यादीनां सवयं न कुर्यादिति भावः ॥३॥

मूलम्—सर्व्विदियाऽभिनिव्वुडे पयासु,

चरे मुणी सव्वओ विप्पमुक्के ।

पौसाहि पाणे य पुढो वि सत्ते,

दुक्खेण अट्टे परितप्पमाणे ॥४॥

छाया—सर्व्वेन्द्रियाऽभिनिवृत्तः प्रजासु, चरेन्मुनिः सर्वतो विप्रमुक्तः ।

पश्य प्राणां च पृथगपि सत्तान् दुःखेनाऽऽर्त्तान् परितप्यमानान् ॥४॥

के लिए बाह्य और आभ्यन्तर तपश्चर्या करने वाला हो तथा भिक्षा-वृत्ति से प्राणनिर्वाह करने वाला हो ।

आशय यह है—श्रुतचारित्र धर्म का उपदेशक, जिनप्ररूपित धर्म में निश्शङ्क, प्रासुक आहार से जीवननिर्वाह करने वाला और तपस्वी साधु प्राणीमात्र को अपने समान देखता हुआ संयम का पालन करे । इस लोक में जो सुखपूर्वक जीवित रहना चाहता है, वह आश्रवद्वारों का सेवन न करे तथा धन धान्य आदि का संचय न करे ॥३॥

‘सर्व्विदिया’ इत्यादि ।

शब्दार्थ—‘पयासु-प्रजासु’ साधु स्त्रियों के विषय में ‘सर्व्विदियाभिनिव्वुडे-सर्व्वेन्द्रियैरभिनिवृत्तः’ अपनी समस्त इन्द्रियों को रोक-

सुतपस्वी होय, अर्थात् कर्मनिर्जरा भाटे बाह्य अने आभ्यन्तर तपश्चर्या करवावाणा होय, तथा, भिक्षा वृत्तिथी प्राणनिर्वाह करवावाणा होय

कडेवाने। आशय अे छे हे—श्रुतचारित्र धर्मना उपदेशक, अन प्ररूपित धर्ममां निश्शङ्क, प्रासुक आहारथी जवन निर्वाह करवावाणा अने तपस्वी साधु प्राणी मात्रने पोतानी सरणा देणता थका संयमजुं पालन करवुं, आ लोकमां जेओ सुख पूर्वक जवानी छच्छा राखे छे, तेहे आश्रव द्वारेनुं सेवन करवुं नहीं, तथा धन धान्य विगेरेने संचय करवोने नहीं ॥३॥

‘सर्व्विदिया’ इत्यादि

शब्दार्थ—‘पयासु-प्रजासु’ साधु स्त्रियोना संबंधमां ‘सर्व्विदियाभिनिव्वुडे-सर्व्वेन्द्रियाभिनिवृत्तः’ पोतानी सधणी छद्वियोने दोडीने अतेन्द्रिय अने

અન્વયાર્થ:—(પયાસુ) પ્રજાસુ-સ્ત્રીપુ 'સર્વિન્દ્રિયામિનિવૃદ્ધે' સર્વેન્દ્રિયૈરમિનિવૃત્તઃ-સંવૃત્તેન્દ્રિયઃ (મન્વઑ વિપ્પમુક્કે) સર્વતઃ-વાહ્યાભ્યન્તરાત્ સંસારાત્ વિપ્રમુક્તો નિઃસન્નઃ (મુળી ચરે) મુનિર્મનનશીલ શ્રેત્-સંયમાનુષ્ઠાનં કુર્યાત્ 'પાણે ય પુઠો વિ સત્તે' પ્રાણાન્-પૃથિવ્યાદિકાન્ પૃથક્ પૃથક્ સત્ત્વાન્ (અદ્વે) આર્તાન્ (દુઃખેણ) દુઃખેનાષ્ટપ્રકારકર્મણા (પરિતપ્પમાણે) પરિતપ્પમાનાન્-સંસારે પરિપચ્યમાનાન્ (પાસાહિ) પચ્ય-અવલોકયેત્યર્થઃ॥૪॥

ટીકા—'પયાસુ' પ્રજાસુ-સ્ત્રીપુ 'સર્વિન્દ્રિયામિનિવૃદ્ધે' સર્વેન્દ્રિયામિનિવૃત્તઃ સર્ગાણિ ચ તાનિ-ઇન્દ્રિયાણિ શ્રોત્રાદીનિ, તૈઃ સર્વૈરપિ ઇન્દ્રિયૈરમિનિવૃત્તઃ સંવૃત્તે-કર જિતેન્દ્રિય ઘને 'સન્વઑ વિપ્પમુક્કે-સર્વતો વિપ્રમુક્તઃ' વાહર ઓર ખીતર સઘી બન્ધનોં સે મુક્ત હોકર 'મુળી ચરે-મુનિઃ ચરેત્' સાધુ સંયમ કા પાલન કરે 'પાણે ય પુઠો વિ સત્તે-પ્રાણાન્ પૃથગપિ સત્ત્વાન્' અલગ, અલગ પ્રાણિવર્ગ 'અદ્વે-આર્તાન્' આર્ત 'દુઃખેણ-દુઃખેન' દુઃખ સે 'પરિતપ્પમાણે-પરિતપ્પમાનાન્' સંસાર મેં કર્મ સે પકોયે જાતે જીવોં કો દેખો ॥૪॥

અન્વયાર્થ:—સ્ત્રિયોં કે વિષય મેં સવ ઇન્દ્રિયોં કો સંવરયુક્ત રાખને વાલા, સમસ્ત બાહ્ય ઓર આખ્યન્તર સંગ સે સર્વથા યુક્ત, મુનિ સંયમ કા અનુષ્ઠાન કરે। પૃથ્વીકાયિક આદિ પૃથક્ પૃથક્ પ્રાણિયોં કો આર્ત એવં દુઃખ સે સંતપ્ત દેખે ॥૪॥

ટીકાર્થ—મુનિ સ્ત્રિયોં મેં ચક્ષુ શ્રોત્ર આદિ સઘી ઇન્દ્રિયોં સે પૂર્ણ રીતિ સે સંવરયુક્ત હો અર્થાત્ જિતેન્દ્રિય હો। યદપિ સાધુ કો સઘી

'સન્વઑ વિપ્પમુક્કે-સર્વતો વિપ્રમુક્ત' બહારના તથા અંદરના બધાજ બંધ નોથી મુક્ત થઈ ને મુળી ચરે-મુનિઃ ચરેત્' સાધુ સયમનું પાલન કરે 'પાણે ય પુઠો વિ સત્તે-પ્રાણાન્ પૃથગપિ સત્ત્વાન્' અલગ અલગ પ્રાણિવર્ગ 'અદ્વે-આર્તાન્' પીડિત થઈ ને દુઃખેણ દુઃખેન' હઃખથી 'પરિતપ્પમાણે-પરિતપ્પમાનાન્' સંસારમાં પકવવામાં આવતાં એવા જીવો ને જુઓ ॥૪॥

અન્વયાર્થ - સ્ત્રિયોના સંબંધમાં બધીજ ઇન્દ્રિયોને સંવર યુક્ત રાખવા-વાળા, સઘળા બાહ્ય અને આખ્યંતર સંગથી મુક્ત મુનિ સયમનું અનુષ્ઠાન કરે પૃથ્વીકાયિક વિગેરે જુદા જુદા પ્રાણિયોને આર્ત અર્થાત્ દુઃખથી પીડા પામતા જુએ ॥૪॥

ટીકાર્થ—મુનિએ સ્ત્રિયોમાં ચક્ષુ-નેત્ર, કાન વિગેરે તમામ ઇન્દ્રિયોથી પૂરે-પૂરા સંવર વાળા થવું. અર્થાત્ જિતેન્દ્રિય થવું. જે કે સાધુએ સઘળા

ન્દ્રિય इत्यर्थः । यद्यपि साधूनां जितेन्द्रियत्वं सर्वेभ्य एव विषयेभ्यो नितान्त-
मावश्यकम्, नतु केवलं स्त्रियाः सकाशादेव । तथापि 'एकस्यामेव स्त्रियां पञ्चापि
शब्दादयो विषयाः सङ्गीभूता भवन्ति' इति हेतोः

तत्र यस्य जयो जेता, सेन्द्रियाणां सतो बुधैः ।

પરાજિતઃ સ મન્તવ્યઃ, સ્ત્રિયા યસ્તુ પરાજિતઃ ॥૧॥

તત્ર જિતેન્દ્રિયત્વકથનમેવ સર્વત્રાપિ જિતેન્દ્રિયત્વં વ્યનક્તિ, इति मत्वां
प्रजासु-इत्युक्तिः ।

विषयो' में जितेन्द्रिय होना नितान्त आवश्यक है, केवल स्त्रियों के
विषय में ही नहीं, तथापि एक स्त्री में ही शब्द आदि पांचो' विषय
होते हैं । अतएव-‘तत्र यस्य जयो जेता’ इत्यादि ।

‘जो स्त्री-विषय का विजेता है उसी को विद्वान् पुरुष इन्द्रियो’
का विजेता मानते हैं । जो स्त्री से पराजित हो जाता है, वह वास्तव
में पराजित है ।

इस प्रकार स्त्री के विषय में जितेन्द्रिय कहने से सभी विषयो' में
जितेन्द्रियता प्रकट की गई है । यही मानकर यहाँ ‘पयासु’ (प्रजासु)
अर्थात् ‘स्त्रियो' में’ ऐसा कहा गया है । कहा है-‘कलानि वाक्यानि
विलासिनीनां’ इत्यादि ।

स्त्रियों के मनोहर वाक्य, उनकी चाल, रमणीय नजरे' अद्भुत
रमत-क्रीड़ा, हास्य, रीति, रस और गंध सब अनोखे एवं
आकर्षक होते हैं' ।

વિષયોમાં જિતેન્દ્રિય થવું ખાસ આવશ્યક છે, કેવળ સ્ત્રિયોના સંબંધમાં જ
નહીં, તો પણ એક સ્ત્રીમાંજ શબ્દ, સ્પર્શ' વિગેરે પાંચે પ્રકારના વિષયો
હોય છે, તેથી ‘તત્ર યસ્ય જયો જેતા’ ઇત્યાદિ

જે સ્ત્રીના વિષયને જીતનારા છે, વિદ્વાન્ પુરૂષો તેને જ ઇન્દ્રિયોને જીતવાવાળા
માને છે. જેઓ સ્ત્રીયોથી પરાજીત પામે છે, ખરી રીતે તેજ પરાજીત ગણાય છે.

આવા પ્રકારની સ્ત્રીના સંબંધમાં જિતેન્દ્રિય થવાથી સઘળા વિષયોમાં
જિતેન્દ્રિયપણુ પ્રકટ થઈ જાય છે. એમ માનીને અહિયાં ‘પયાસુ’ (પ્રજાસુ)
અર્થાત્ સ્ત્રિયોમાં આ પ્રમાણે કહેવામાં આવેલ છે. કહ્યું પણ છે કે-‘કલानि
वाक्यानि विलासिनीनां’ ઇત્યાદિ સ્ત્રિયોના મનોહર-સુદર વાક્યો, હાસ્ય,
રતિ, રસ, અને ગંધ બધા અને આકર્ષક હોય છે.

તસ્માદેકસ્યામેવ સ્ત્રિયાં પશ્ચાનામપિ રૂપરસગન્ધસ્પર્શશબ્દાનાં સમાવેશ-
સત્વાત્ સ્ત્રીષુ સર્વથા સર્વદા સાધુમિ જિતેન્દ્રિયે ભાવ્યમ્ । યદા-એકેકસ્યાપિ
વિષયસ્ય બન્ધનકારિત્વમ્, કા કથા પુનઃ પશ્ચભિરપિ કુત્સિતેન્દ્રિયપટલૈઃ પશ્ચાપિ
વિષયાન સસ્નેહં પરિસેવમાનાનામ્ ઉક્તશ્ચ-

‘કુરજ્જમાતઙ્ગપતઙ્ગમૃજ્જ, મીના હતઃઃ પશ્ચભિરેવ પશ્ચ ।

एकः प्रमादी स कथं न हन्यते, यः सेवते पश्चभिरेव पश्च ।

તથા-‘સવ્વઓ વિપ્પમુક્કે’ સર્વતઃ સવાહ્યાઽભ્યન્તરરૂપેણ વિપ્રમુક્તઃ-વિશે-
ષેણ સર્વસંગરહિતઃ સર્વતો વિપ્રમુક્તઃ-નિષ્કિશ્ચનઃ સન્ઃ ‘મુળી ચરે’ મુનિર્મનન-

इस प्रकार एक स्त्री में ही रूप रस गंध स्पर्श एवं शब्दों-पांचों
विषयों का समावेश होने से साधुओं को उसके विषय में सर्वथा
और सर्वदा जितेन्द्रिय होना चाहिए । जब एक एक विषय भी बन्धन-
कारक होता है तो पांचों इन्द्रियों से पांचों विषयों को रागपूर्वक
सेवन करने वालों की क्या गति होगी ? कहाभी है-‘कुरज्जमातङ्ग-
पतङ्गमृज्ज’ इत्यादि ।

‘હિરન, હાથી, પતંગ, મૌંરા એવં મીન (મચ્છી) યહ પાંચ પ્રકાર કે
જીવ પાંચ ઇન્દ્રિયોં કે અર્થાત્ એક એક ઇન્દ્રિય કે વશ મેં હોકર મારા
જાતા હૈતો પાંચોં ઇન્દ્રિયોં સે પાંચોં વિષયોં કા સેવન કરને વાલા
એક હી પ્રમાદી પુરુષ કૈસે ન મારા જાણા ?’

अर्थात् हिरन सिर्फ श्रोत्रेन्द्रिय के, वशीभूत होकर हाथी सिर्फ

આ રીતે એક સ્ત્રીમાંજ રૂપ, રસ, ગંધ, સ્પર્શ અને શબ્દ આ પાંચે
વિષયોના સમાવેશ થઈ જવાથી સાધુઓએ તેના સંબંધમાં સર્વ પ્રકારથી
હમેશાં જીતેન્દ્રિય બનવું જોઈએ.

જ્યારે એક એક વિષય પણ બન્ધન કરાવવાવાળો હોય છે, તો પછી
પાંચે ઇન્દ્રિયોથી પાંચે પ્રકારના વિષયોને રાગપૂર્વક સેવન કરવાવાળાની શું
ગતિ થશે ? કહ્યું પણ છે કે-‘કુરજ્જમાતઙ્ગપતઙ્ગમૃજ્જ’ ઇત્યાદિ હરણુ હાથી,
પતંગ, ભમરા અને માછલાં આ બધા એક એક ઇન્દ્રિયના ધર્મને વશ થઈને
મરાઈ જાય છે. તો પછી પાંચે ઇન્દ્રિયોથી પાંચે વિષયોનું સેવન કરવાવાળો
એવો પ્રમાદી પુરુષ કેમ માયો નહિ જાય ?

અર્થાત્ હરણુ કેવળ શ્રોત્ર ઇન્દ્રિય (કાન)ને વશ થઈને, હાથી કેવળ સ્પર્શ
ઇન્દ્રિયને વશ થઈને, પતંગ કેવળ ચક્ષુ-આંખને વશ થઈને, ભમરો ઘ્રાણ

શીઠઃ સાધુ.-ચરેત્-સંયમાનુષ્ઠાને વિચરેત્-સંયમાનુષ્ઠાનં કુર્શદિતિમાત્રઃ, તથા-
'પાણે પુઢોત્તિ સત્તે' પ્રાણાન્ પૃથક્ પૃથક્ પૃથિવ્યાદિકાયેષુ સત્વાન્ સૂક્ષ્મવાદરાદિ-
મેદમિત્તાન્, કથં ભૂતાન્ તાન્ જીવાન્ તત્રાહ-'દુઃખેણ' દુઃખેનાસાતાવેદનીયો-
દયરૂપેણ દુઃખયતિ-પીડયતીતિ દુઃખમ્-અષ્ટપ્રકારકં કર્મ, તેન કર્મણા 'અદ્દે'
આર્ત્તાન્-પરિપીડિતાન્ પરિતપ્પમાણે' પરિતપ્પમાનાન્-સંસારાગ્નૌ સ્વકૃતકર્મણા
પરિપચ્યમાનાન્ જીવાન્ 'પાસાહિ' પશ્ય-અવલોકય। યતોડતેકે જીવાઃ સ્વકૃત-
કર્મણા પ્રતિવદ્ધાઃ સન્તો દુઃખેન પીડિતા ભવન્તો દૃશ્યન્તે। સ્ત્રીષુ સર્વથા જિત્તે-
ન્દ્રિયો ભવન્ સાધુઃ કર્સવન્ધનેભ્યો મુક્તઃ શુદ્ધઃ શુદ્ધસયમં પરિપાલયેત્। સર્વે
જીવાઃ સ્વકૃતદુષ્કૃતપાપપાશવદ્ધા દુઃખમનુભવન્તીતિ ભાવઃ ॥૪।

સ્પર્શેન્દ્રિય કે પતંગ ચક્ષુરિન્દ્રિય કે વશીભૂત હોકર ભ્રમર ધ્રાણેન્દ્રિય
કે ઔર મીન (મચ્છી) સિર્ફ જિહ્વેન્દ્રિય કે વશીભૂત હોકર અપને પ્રાણ
ગંવાતે હૈં તો જો મનુષ્ય પાંચો ઇન્દ્રિયો કે વશીભૂત હોગા વહ સર્વ
નાશ સે કૈસે વચ સકતા હૈં? અતઃ બાહ્ય ઔર આભ્યંતર સમસ્ત સંગ
સે પરિવર્જિત મુનિ સંયમ કા હી અનુષ્ઠાન કરે।

હસ સંસાર મેં પૃથ્વીકાય આદિ સમી પ્રાણી, ચાહે લે સૂક્ષ્મ હો
યા વાદર, અજ્ઞાતાવેદનીય કર્મ કે ઉદય સે જનિત દુઃખો સે પીડિત હો
રહે હૈં ઔર અપને કિયે કર્મો સે સંસાર રૂપી અગ્નિ મેં પચ રહે
હૈં, યહ લેખો।

સાર યહ હૈં કિ સાધુ સ્ત્રિયોં કે વિષય મેં સર્વથા જિતેન્દ્રિય હોતા
હુઆ વધ બંધન આદિ સે મુક્ત હોકર શુદ્ધ સંયમ કા પરિપાલન કરે।
સમી જીવ અપને કિયે પાપોં કે પાશ મેં બદ્ધ હો કર દુઃખ કા અનુભવ
કર રહે હૈં ॥૪॥

(નાઠ) ઇન્દ્રિયના ધર્મને વશ થઈને અને માછલુ કેવળ જીવવા ઇન્દ્રિયના
ધર્મને વશ થઈને પોત પોતાના પ્રાણો ગુમાવે છે, તો જે મનુષ્ય પાંચે
ઇન્દ્રિયોને વશ થાય તે સર્વનાશથી કેવી રીતે બચી શકે?

અહ્ય અને આભ્યંતર દરેક પ્રકારના સંગથી અલગરહીને મુનીએ
સંયમનું જ અનુષ્ઠાન કરવું.

આ સંસારમાં પૃથ્વીકાય વિગેરે સઘળા પ્રાણિયો ગાહે તેઓ સૂક્ષ્મ હોય અથવા
બાહર હોય અજ્ઞાતાવેદનીય કર્મના ઉદયથી થવાવાળા હુ જે થી પીડા પ મી રહ્યા
છે. અને પોતે જ કરેલા કર્મોથી સંસારરૂપી અગ્નિમાં રધાતા રહે છે આ જુઓ.

કહેવાનો સારાંશ એ છે કે—સાધુએ સ્ત્રી સખંધી વિષયમાં સર્વ પ્રકારે
જીતેન્દ્રિય થઈને વધ બંધન વિગેરેથી મુક્ત થઈને શુદ્ધ એવા સંય-
મનું પાલન કરવું સઘળા જીવો પોતે કરેલા પાપોના વશમાં બદ્ધ થઈને
દુઃખનો અનુભવ કરી રહ્યા છે. ॥૪॥

મૂલમ્—એણસુ બાલે ચ પૈકુવ્વમાણે, આવદ્દઈ કમ્મસુ પાવણસુ ।

અહવાયઓ કીરંહ પાવકમ્મં, નિઉંજમાણે ઉ કરેહ કમ્મં ॥૫॥

છાયા —એતેષુ બાલશ્ચ પ્રકુર્વાણઃ, આવર્ત્યતે કર્મસુ પાપકેષુ ।

અતિપાતતઃ કુરુતે પાપકર્મ, નિયોજયંતુ કરોતિ કર્મ ॥૫॥

અન્વયાર્થઃ—(બાલે ચ) બાલશ્ચ—સદસદ્વિવેકવિકલઃ (એણસુ) એતેષુ-૫૬-જીવનિકાયેષુ (પકુવ્વમાણે) પ્રકુર્વાણઃ એતાન્ જીવાન્ વિરાધયન્ ‘પાવણસુ કમ્મસુ-આવદ્દઈ’ પાપકેષુ કર્મસુ સત્સુ આવર્ત્યતે-પીડયતે દુઃસ્વભાગ્ ભવતિ (અહવાયઓ પાવકમ્મં) અતિપાતતઃ—પ્રાણાતિપાતતઃ પાપં કર્મ-જ્ઞાનાવરણીયાદિકં કર્મ કુરુતે-ઉપાર્જયતિ (નિઉંજમાણે ઉ કમ્મં કરેહ) નિયોજયંતુ મૃત્યાદીન્ પ્રાણાતિ-પાતે વ્યાપારયન્ પાપં કર્મ કરોતિ-સંપાદયત્યેવેતિ ॥૫॥

‘એણસુ બાલે ચ’ इत्यादि ।

શબ્દાર્થ—‘બાલે ચ-બાલશ્ચ’ અજ્ઞાની જીવ ‘એણસુ-એતેષુ’ પૂર્વોક્ત પૃથિવીકાય આદિ પ્રાણિયોં કો ‘પકુવ્વમાણે-પ્રકુર્વાણઃ’ કષ્ટ દેતા હુઆ ‘પાવણસુ કમ્મસુ આવદ્દઈ-પાપકેષુ કર્મસુ આવર્ત્યતે’ પાપકર્મ મેં અથવા હન પૃથિવીકાય આદિ યોનિયોં મેં ભ્રમણ કરતા હૈ ‘અહવાયઓ પાવ-કમ્મં કીરંહ-અતિપાતતઃ પાપં કર્મ ક્રિયતે’ જીવહિંસા કરકે પ્રાણી પાપકર્મ કરતા હૈ ‘નિઉંજમાણે ઉ કમ્મં કરેહ-નિયોજયન્ તુ કર્મ કરોતિ’ તથા દુસરે કે દ્વારા હિંસા કરાકર મી જીવ પાપ કરતા હૈ ॥૫॥

અન્વયાર્થ—અજ્ઞાની પુરુષ ૫૬ જીવનિકાયની વિરાધના કરતા હુઆ પાપકર્મ ઉપાર્જન કરકેદુઃસ્વ કા ભાગી હોતા હૈ । વહ પ્રાણાતિપાત

‘એણસુ બાલે ચ’ इत्यादि

શબ્દાર્થ—‘બાલે ચ-બાલશ્ચ’ અજ્ઞાની જીવ ‘એણસુ-એતેષુ’ પહેલાં કહેલા પ્રથવીકાય વિગેરે પ્રાણિયોંને પકુવ્વમાણે-પ્રકુર્વાણઃ’ દુઃખદેતાથકા ‘પાવણસુ કમ્મસુ-આવદ્દઈ-પાપકેષુ કર્મસુ આવર્ત્યતે’ પાપકર્મમાં અથવા આ પૃથ્વીકાય વિગેરે યોનિયોંમાં ભ્રમણ કરે છે. ‘અહવાયઓ પાવકમ્મં કીરંહ-અતિપાતતઃ પાપં કર્મ ક્રિયતે’ જીવહિંસા કરીને પ્રાણી પાપકર્મ જ કરે છે. ‘નિઉંજમાણે ઉ કમ્મં કરેહ-નિયોજયન્ તુ કર્મ કરોતિ’ તથા બીજાઓ દ્વારા હિંસા કરાવીને પણ જીવ પાપકર્મ જ કરે છે ॥૫॥

અન્વયાર્થ—અજ્ઞાની પુરુષ ૫૬ જીવનિકાયની વિરાધના કરતો થકો પાપ કર્મનું ઉપાર્જન કરીને દુઃખ ભોગવવા વાળો બને છે. તે પ્રાણાતિપાત કરીને

ટીકા—‘વાલે ય’ ચાલશ્ચ-જીવાદિ સૂક્ષ્મપદાર્થાવબોધરાહિત્યાદ્ ચાલુ इव
 ચાલો જીવ, ‘एएसु’ एतेषु पूर्वप्रदर्शितपृथिव्यादिषट्जजीवनिकायेषु पापानि
 -छेदनभेदनगालनतापनादीनि नानाविधानि तेषां जीवानां दुःखोत्पादकानि
 कर्माणि ‘पकुञ्चमाणे’ प्रकर्षेण-अतिशयेन कुर्वाणः, ‘पावएषु’ पापकेषु ‘कम्मसु’
 कर्मसु सत्सु ‘आवट्ठई’ आवर्त्यते-पीड्यते दुःखेन, यो यादृशं जीवं हिनस्ति तादृ-
 शीमेव योनिं तेन पूर्वकृतकर्मणा समवाप्य मुहुर्मुहुर्दुःखितो भ.ति। ‘अइवायओ’
 अतिपाततः जीवानां प्राणातिपाततः तादृशमश्रुमं ज्ञानवरणीयादिकम् ‘पावकम्म’
 पपकर्म ‘कीरइ’ कुरुते-स्वयं तादृशं-ज्ञानावरणीयादिकं पापं कर्म संपादयति,
 तथा-परान्-भृत्यादीन् प्राणातिपातादौ पापकर्मणि ‘निउंजमाणेउ’ नियोजयंस्तु

करके पापकर्म उपार्जन करता है और अपने भृत्य (नौकर) आदि को
 पपकर्म में नियुक्त करता हुआ भी पापकर्म का सम्पादन करता है ॥५॥

ટીકાર્થ—જીવ આદિ સૂક્ષ્મ પદાર્થો’ કે જ્ઞાન સે રહિત હોને કે
 કારણ ચાલ કે સમાન અજ્ઞાની પુરુષ પૂર્વોક્ત પૃથ્વીકાય આદિ ષટ્જીવ-
 નિકાયો’ કા છેદન, ભેદન, ગાલન, તાપન આદિ કરકે ઓર ઉન્હે’ દુઃખ
 ઉત્પન્ન કરનેવાળે કૃત્ય કરકે પાપકર્મ ઉપાર્જન કરતા હૈ ઓર ઉનકે
 ફલસ્વરૂપ સ્વયં દુઃખ સે પીડિત હોતા હૈ। જો જીવ જિસ પ્રકાર કે
 જીવ વી હિંસા કરતા હૈ, વહ ઉસી પ્રકાર કી યોનિ કો પ્રાપ્ત કરકે
 પૂર્વકૃત કર્મ સે દુઃખી હોતા હૈ। હસ પ્રકાર કે જ્ઞાનાવરણ આદિ અશુભ
 કર્મ પ્રાણાતિપાત કે દ્વારા ઉપાર્જિત કિયે જાતે હૈ’। જૈસે સ્વયં પાપ
 કરકે કર્મ ઉપાર્જન કરતા હૈ, ઉસી પ્રકાર અપને ભૃત્ય આદિ કો પ્રાણા-

પાપકર્મનું ઉપાર્જન કરે છે તેમજ પોતાના નોકર વિગેરેને પાપકર્મમાં
 યોજીને પણ પાપકર્મનો જ સચય કરે છે. ॥૫॥

ટીકાર્થ—જીવ વિગેરે સૂક્ષ્મ પદાર્થોના જ્ઞાનથી રહિત થવાના કારણે બાહ્યની
 સરખા અજ્ઞાની પુરુષ પૂર્વોક્ત પૃથ્વીકાય વિગેરે ષટ્જીવનિકાયોનું છેદન
 ભેદન, ગાલન, તાપન, વિગેરે કરીને અને તેઓને હુળ ઉત્પન્ન કરવાવાળા
 કૃત્યો કરીને પાપકર્મનું ઉપાર્જન કરે છે અને તેના ફલસ્વરૂપ પોતે દુઃખોથી
 પીડાતો રહે છે. જે જીવ જેવા પ્રકારના જીવોની હિંસા કરે છે, તે એવાજ
 પ્રકારની યોનિને પ્રાપ્ત કરીને પહેલાં કરેલ કર્મોથી હુળી થતો રહે છે આવા
 પ્રકારના જ્ઞાનાવરણ વિગેરે અશુભ કર્મ પ્રાણાતિપાત દ્વારા ઉપાર્જિત કર-
 વોમાં આવે છે. જેમકે સ્વયં પાપ કરીને કર્મનું ઉપાર્જન કરે છે, એજ
 પ્રમાણે પોતાના નોકર આદિ વિગેરેને પ્રાણાતિપાત વિગેરે પાપકર્મમાં પ્રેરિત

પરાનપિ તત્ર નિયોજન્ પાપં કરોતિ, કુર્વન કારયન્ અનુમોદયંશ્ચ પાપકર્મ
ચિનોતીતિ । અજ્ઞાની જીવઃ પૃથિવ્યાદિકાયિકાદીન્ જીવાન્ પીડયન્ પાપકર્મ
કરોતિ તથા—સ્વકૃતપાપકર્મણઃ ફલોપભોગાય તામેવ પૃથિવ્યાદિયોર્નિં વહુશઃ
પ્રાપ્નોતિ । જીવવિરાધનાં સ્વયં કુર્વાણોઽન્યૈઃ કારયન્ વા પાપમુત્પાદયતીતિ ભાશઃ ॥૫॥

મૂલમ્—આદીણ વિત્તી વ કરેઈ પાવં, મંતાં ડ ઇગંતં સંમાહિમાહુ ।

બુદ્ધે સંમાહી ચ રંઈ વિવેગે”, પાંણાહવાયા વિરંઈ ઠિયંપ્પા ॥૬॥

છાયા—આદીનવૃત્તિરપિ કરોતિ પાપં, મત્વા ત્વેકાન્તસમાધિમાહુઃ ।

બુદ્ધઃ સમાધૌ ચ રતો વિવેકે, પ્રાણાતિપાતાદ્વિરતઃ મ્થિતાત્મા । ૬॥

તિપાત આદિ પાપ કાર્યોં મેં નિયોજિત કરકે મી પાપકર્મ ઉપાર્જન
કરતા હૈ ઓર અનુમોદના કરકે મી પાપોં કા ઉપાર્જન કરતા હૈ ।

અભિપ્રાય યહ હૈ કિ અજ્ઞાની જીવ પૃથ્વીકાય આદિ જીવોં કો
પીડા પહુંચા કર પાપકર્મ કરતા હૈ ઓર ઉસ પાપકર્મ કા ફલ ભોગને
કે લિપે ઉસી પૃથ્વીકાય આદિ યોનિ મેં વાર-વાર જન્મ મરણ કરતા
હૈ । સ્વયં પાપ કરનેવાલા, દૂસરોં સે કરાનેવાલા ઓર પાપ કી અનુમોદના
કરનેવાલા મી પાપ કા ઉપાર્જન કરતા હૈ ॥૫॥

‘આદિણ વિત્તી વ’ રૂપાદિ ।

શબ્દાર્થ—‘આદીણ વિત્તીવ પાવં કરેઈ—આદીન વૃત્તિરપિ પાપં કરોતિ’
જો પુરુષ દીન વૃત્તિ કરતા હૈ અર્થાત્ કગાલ-મીચારી કા ધધા કરતા

કરીને (નિયુક્ત કરીને) પણ પાપકર્મનું જ ઉપાર્જન કરે છે અને અનુમોદન
કરીને પણ પાપોનું જ ઉપાર્જન કરે છે

કહેવાનો અભિપ્રાય એ છે કે—અજ્ઞાની જીવો પૃથ્વીકાય વિગેરે જીવોને
પીડા પહોંચાડીને પાપકર્મ કરે છે. અને તે પાપકર્મનું ફળ ભોગવવા માટે
એજ પૃથ્વીકાય વિગેરે યોનિયોમાં વારંવાર જન્મ મરણ રૂપ દુઃખ ભોગવે
છે. સ્વયં પાપ કરવાવાળા, અને બીજાઓ પાસે પાપકર્મ કરાવવા વાળા તથા
પાપ કર્મની અનુમોદના કરવાવાળા પણ પાપકર્મનું ઉપાર્જન કરે છે ॥૫॥

‘આદીણવિત્તીવ’ રૂપાદિ

શબ્દાર્થ—‘આદીણવિત્તીવ પાવં કરેઈ—આદીનવૃત્તિરપિ પાપં કરોતિ’ જે
પુરુષ દીનવૃત્તિકરે છે, અર્થાત્ કંગાળ બની લિખારી નો ધધો કરે છે. એ

અન્વયાર્થ:—(આદીળવિત્તીવ પાવં કરેડ) આદીતવૃત્તિરપિ પૂર્વકૃતકર્મણા દરિદ્રોઽપિ પાપં કર્મ—સાવધાનુષ્ઠાનં કરોતિ (મંતા ઉ ઇગંતસમાહિમાહુ) મત્વા તુ ઉક્તસ્વરૂપં જ્ઞાત્વા પુનઃ એકાન્તેનાત્યન્તેન યો ભાવરૂપો જ્ઞાનાદિ સમાધિસ્તમ્ આહુઃ—સંસારોત્તરણાય તીર્થંકરાદયઃ, અતઃ (બુદ્ધે ઠિયપ્પા) બુદ્ધઃ—અવગતતત્ત્વઃ સ્થિતાત્મા સંયમી મુનિઃ (સમાહી ય વિવેકે રણ) સમાધૌ ચ વિવેકે રતઃ—સમાધૌ ચતુર્વિધવિનયશ્રુતાચારતપોરૂપે આહારોપકરણકષાયપરિત્યાગરૂપે રતઃ—પરાયણઃ (પાણાહવાયા વિરણ) પ્રાણાતિપાતાત્ કૃતકારિતાનુમોદનરૂપાત્ ષઙ્ગજીવનિકાય-વિરાધનાતો વિરતઃ—નિવૃત્તો ભવતીતિ ॥૬॥

હૈ વહ્ બી પાપ કરતા હૈ । (મંતા ઉ ઇગંતસમાહિમાહુ-મત્વા તુ એકાન્ત-સમાધિ માહુઃ) ચહ્ જાનકર તીર્થંકરોને એકાન્ત સમાધિ કા ઉપદેશ કિયા હૈ 'બુદ્ધે ઠિયપ્પા-બુદ્ધઃ—સ્થિતાત્મા' હસલિયે વિચારવાન શુદ્ધચિત્ત પુરુષ 'સમાહી ય વિવેકે રતે-સમાધૌ ચ વિવેકે રતઃ' સમાધિ ઓર વિવેક મેં રત રહે 'પાણાહવાયા વિરણ-પ્રાણાતિપાતાત્ વિરતઃ' એવં પ્રાણાતિપાત સે નિવૃત્ત રહે ॥૬॥

અન્વયાર્થ—પૂર્વકૃત કર્મોં કે કારણ દરિદ્ર હુઆ જીવ બી પાપ-કર્મ કરતા હૈ । હસ તથ્ય કો જાન કર તીર્થંકર ભગવાને એકાન્ત રૂપ સે સમાધિકા કથન કિયા હૈ । અતએવ તત્ત્વ કો જ્ઞાતા ઓર સંયમભારી મુનિ સમાધિ ઓર વિવેક મેં નિરત (તત્પર) હોકર પ્રાણાતિપાત સે નિવૃત્ત હો જાતા હૈ ॥૬॥

પણુ પાપ કર્મ જ કરે છે. 'મંતા ઉ ઇગંતસમાહિમાહુ-મત્વાતુ એકાન્તસમા-ધિમાહુઃ' આ જાણીને તીર્થંકરે એ એકાન્ત (કેવળ) સમાધિને જ ઉપદેશ કર્યો છે. 'બુદ્ધે ઠિયપ્પા-બુદ્ધઃ સ્થિતાત્મા' આ કારણે વિચારવાન શુદ્ધચિત્તપુરુષ 'સમાહિયવિવેકે રતે-સમાધૌ ચ વિવેકે રત' સમાધિ અને વિવેકમાં રત રહે 'પાણાહવાયા વિરણ-પ્રાણાતિપાતાત્ વિરતઃ' તથા પ્રાણાતિપાતથી નિવૃત્ત રહે ॥૬॥

અન્વયાર્થ—પહેલાં કહેલા કર્મોને કારણે દરિદ્ર બનેલા એવ પણ પાપકર્મ કરે છે. આ તથ્યને સમજીને તીર્થંકર ભગવાને એકાન્તપણથી સમાધિનું કથન કરેલા છે. અતએવ તત્ત્વને જાણવાવાળા અને સયમી મુની સમાધિ અને વિવેકમાં તત્પર થઈને પ્રાણાતિપાતથી નિવૃત્ત થઈ જાય છે. ॥૬॥

ટીકા—‘આદીનવૃત્તીવ પાવ કરેહ’ આદીનવૃત્તિરપિ પાપં કરોતિ આસમ-
ન્તાત્ દીના-કરુણાત્તનિકા વૃત્તિર્યસ્ય સ તથા, યોડપિ સર્વથા, ધનધાન્યાદિરહિતઃ
પાપં-પ્રાણાતિપાતાદિકમાચરતિ, ન તુ વિચારયતિ-યન્મયા પુરાકૃતમશુભં
કર્મ તત્ફલમધુનાડનુભવામિ દુઃખપરમ્પરારૂપમ્, પુનરધુના તદેવ કર્મ
કુર્ષેન્ અનુતિષ્ઠામિ, ન જાનેડગ્રેડસ્ય કિં ભવિષ્યતીતિ । ‘મંતાડ’ મત્વા-તદેવ
મેતેષામાદીનવૃત્તિત્વં જ્ઞાનાવરણીયાઘષ્ટવિધકર્મજનિતમતસ્તાદશકર્મણાં વિના-
શાય જ્ઞાનાદિકમેવ મોક્ષમાર્ગરૂપમુપદેષ્ટવ્યં યેનૈતેપાં નરકનિગોદાદિપરિ-
ભ્રમણાત્મકં દુઃખં ન સ્યાદિતિ વિચાર્ય તીર્થંકરાદયઃ ‘પંગંત’ એકાન્તમ્ ‘સમાધિ’
સમાધિમ્-સમ્યગ્દર્શનજ્ઞાનચારિત્રં મોક્ષમાર્ગરૂપમ્ ‘આહ્’ આહુઃ-ઋયયન્તિ,
કૃતકર્મણાં પાપફલં મુજ્જાનાનામપિ પાપકર્મણિ પ્રવૃત્તિમાલક્ષ્ય સંસારસાગરા-

ટીકાર્થ—જિસકી વૃત્તિ અત્યન્ત કરુણાજનક હૈ, જો ધનધાન્ય
આદિ સે સર્વથા રહિત હૈ, વહ બી પ્રાણાતિપાત આદિ પાપ કરતા હૈ ।
વહ યહ નહીં સોચતા કિ મૈને પહેલે જો અશુભ કર્મ કિયે થે, ઉનકા
ફલ હસ સમય મુગત રહા હૂં-દુઃખોં કી હસ પરમ્પરા કા અનુભવ કર
રહા હૂં, કિન્તુ ફિર બી વહી કર્મ કરતા હૂં । ન જાને આગે હસકા કયા
ફલ હોગા ! એસે જીવોંકી યહ અત્યન્ત દીનવૃત્તિ જ્ઞાનાવરણીય આદિ
કર્મોં કા ફલ હૈ, અતઃપ્રેવ ઉન કર્મોં કા વિનાશ કરને કે લિપ જ્ઞાનાદિ-
મોક્ષ માર્ગકા હી ઉપદેશ કરના ઉચિત હૈ, જિસસે હન જીવોં કો નરક
નિગોદ આદિ ગતિયોં મેં ભ્રમણ કરકે દુઃખ ન ભોગના પડે, એસા
વિચાર કરકે તીર્થંકર આદિ મહાપુરુષોંને સમ્યગ્દર્શન જ્ઞાનચારિત્ર તપ
રૂપ સમાધિ કી પ્રરૂપણા કી હૈ । અર્થાત્ પૂર્વકૃત કર્મોં કા અશુભ ફલ

ટીકાર્થ—જેની વૃત્તિ અત્યન્ત દયાજનક છે, જે ધન ધાન્ય વિગેરેથી
સર્વથા રહિત હોય છે, તે પણ પ્રાણાતિપાત વિગેરે પાપકર્મ કરે છે. તે
એવું વિચારતા નથી કે મેં પહેલાં જે અશુભ કર્મ કરેલ હતું. તેનું ફળ
આ વખતે લોગવી રહ્યો છું-અર્થાત્ હું ખોની આ પરંપરાને અનુભવ કરી
રહ્યો છું, તે પણ એજ પાપકર્મનું આચરણ કરી રહ્યો છું. તે આગળ
તેનું શું ફળ પ્રાપ્ત થશે ? તે હું જાણતો નથી આવા જીવોની આ દીન
વૃત્તિ જ્ઞાનાવરણીય વિગેરે કર્મોનું ફળ છે, તેથી એ કર્મોને વિનાશ કરવા
માટે જ્ઞાનાદિ મોક્ષ માર્ગને ઉપદેશ કરવો એજ યોગ્ય છે. કે જેનાથી આ
જીવોને નરક નિગોદ વિગેરે ગતિયોમાં ભ્રમણ કરીને હું ખ લોગવવું ન પડે.
એવો વિચાર કરીને તીર્થંકર વિગેરે મહાપુરુષોએ સમ્યક્ દર્શન જ્ઞાન
ચારિત્ર અને તપ રૂપ સમાધિની પ્રરૂપણા કરી છે. અર્થાત્ પહેલાં કરેલા

दुद्धाराय एकान्तरूपं ज्ञानादिरूपं भावसमाधिं तीर्थकरादय आहुः—भावसमाधे-
रूपदेशं कथयन्ति । द्रव्यसमाधिस्तु नैकान्ततो दुःखमपनयति तदेवम्—‘बुद्धे’
बुद्धो—विदितपरमार्थः ‘समाही य’ समाधौ—ज्ञानदर्शनादिरूपे भावसमाधौ, च-
तथा—‘विवेगे’ विवेके—आहारोपकरणकषायपरित्यागात्मके द्रव्यभावात्मके,
विवेके ‘विरए’विरतः—विशेषेण रतः—तत्परायणो भवति । तथा—‘ठियप्पा’ स्थि-
तात्मा—प्राणातिपातादिभ्यो निवर्त्य सम्यग्मार्गेषु स्थितः आत्मा यस्य स
स्थितात्मा, ‘पाणाइवाया’ प्राणातिपातात् दशविधप्राणानामतिपातो विनाशः स्त-
स्मात्—प्राणिविराधनात् ‘विरए’ विरतः— निवृत्तो भवति । अनेकविधजीवानां
दुःखितानामपि पुनरपि दुःखकारणे एव प्रवृत्तिं दृष्ट्वा संसारोद्धाराय ज्ञानादि

भोगते हुए जीवों की भी पुनः अशुभ कर्मों में होती हुई प्रवृत्ति को
देख कर, संसारसागर से उनका उद्धार करने के लिए एकान्त
ज्ञानादि मोक्षमार्ग रूप भावसमाधि का तीर्थकरो आदि ने कथन किया
है । द्रव्य समाधि एकान्तरूप से दुःखों को दूर नहीं करती ।

इस प्रकार परमार्थ को जानने वाला मुनि ज्ञानदर्शन चारित्र तप
रूप भावसमाधि में तथा आहार, उपकरण एवं कषाय के त्याग रूप
द्रव्य भाव विवेक में विशेष रूप से तत्पर हो । जिसकी आत्मा प्राणा
तिपात आदि से निवृत्त होकर सम्यक् मार्ग में (संयम में) स्थिर है,
वह प्राणियों के दस प्रकार के प्राणों के अतिपात से विरत हो जाता है ।

आशय यह है कि अनेक प्रकार के पापी जीवों की पुनः पाप में
प्रवृत्ति देख कर तीर्थकर आदि महापुरुषों ने उनका संसार से उद्धार

अशुभ कर्मोंना इण्णे लोअवत्ता लुवोनी इरीथी यणु अशुभ कर्मोमां थनारी
प्रवृत्तिने जेधने संसार सागरथी तेओने उद्धार करवा भाटे ओकान्त ज्ञान
विगेरे मोक्ष मार्ग इय भावसमाधितुं तीर्थ करे विगेरेओ कथन करेअ छे,
द्रव्य समाधि ओकान्त इयथी हु जेने दूर करती नथी.

आ रीते परमार्थने जणुवावाणा मुनिओ ज्ञान, दर्शन, चारित्र, तप, इय
भाव समाधिमां तथा आहार उपकरण अने कषायना त्याग इय द्रव्य भाव
विवेकमां विशेष प्रकारथी तत्पर रहेवुं. जेने आत्मा, प्राणातिपात विगे-
रेथी निवृत्त थधने सम्यग् मार्गमा (संयममां) स्थिर छे, ते प्राणीयेना
इस प्रकारना प्राणाना अतिपातथी (हिसा)थी विरत (निवृत्त) थध जय छे.
कडेवाने आशय ओ छे के—अनेक प्रकारना पापी लुवोनी इरीथी पापमां
‘प्रवृत्ति जेधने तीर्थ’कर विगेरे भडापुइओ संसारथी तेओने उद्धार करवा भाटे

સ્વરૂપં સમાધિમુપદિષ્ટવન્ત સ્તીર્થકરાદયઃ । અતો વિચારવતા યતમાનેન પુરુષેણ
જીવાનાં વિરાધનાકારિ કર્મ પરિત્યજ્ય પ્રવ્રજ્યામાદાય જ્ઞાનાદિરૂપે મોક્ષમાર્ગે
યત્નવતા માવ્યમિતિ ॥૬॥

મૂલમ્-સર્વં જગત્ સમયાણુપેહી,

પિયમપ્પિયં કસ્સહ ણો કરેજ્જા ।

ઉદ્ઘાય દીણો ય પુણો વિસન્નો,

સંપૂર્યં ચેવં સિલોયકામી ॥૭॥

છાયા—સર્વ જગત્તુ સમતાનુપ્રેક્ષી, પ્રિયમપિયં કસ્યચિન્ન કુર્યાત્ ।

ઉત્થાય દીનશ્ચ પુનર્વિષણ્ણઃ, સંપૂજનં ચૈવ શ્લોકકામી ॥૭॥

કરને કે લિપ જ્ઞાનાદિમય સમાધિ કા નિરૂપણ કિયા હૈ । અતઃપ્ર
વિચારવાન્ ઔર યતના પરાયણ પુરુષ કો જીવ વિરાધના કરને વાલે
કર્મ કા પરિત્યાગ કરકે, દીક્ષા અંગીકાર કરકે, જ્ઞાનાદિ રૂપ મોક્ષમાર્ગ
મે પ્રયત્ન શીલ હોના ઑહિપ ॥૬॥

‘સર્વં જગત્તુ સમયાણુપેહી’ ઇત્યાદિ ।

શબ્દાર્થ—‘સર્વં જગત્તુ-સર્વં જગત્’ સાધુ સમસ્ત જગત્કો ‘સમયાણુ-
પેહી-સમતાનુપ્રેક્ષી’ સમભાવ સે દેલે ‘કસ્સહ-કસ્યચિત્’ કિસી કા મી
‘પિયમપ્પિયં પ્રિયમ પ્રિયમ્’ પ્રિય ઔર અપ્રિય ‘ણો કરેજ્જા-નો કુર્યાત્’
ન કરે ‘ઉદ્ઘાય-ઉત્થાય’ કોઈ પુરુષ પ્રવ્રજ્યાકા સ્વીકાર કરકે ‘ય-ચ’
ઔર ‘દીણો ય પુણો વિસણ્ણો-દીનશ્ચ પુનર્વિષણ્ણઃ’ કોઈ પુરુષ પ્રવ્રજ્યા
લેકર પરીવહ ઔર ઉપસર્ગી કી વાધા હોને પર દીન હો જાતે હૈ ઔર

જ્ઞાનાદિ મય સમાધિનુ, નિરૂપણ કરેલ છે તેથી જ વિચારવાન્ અને યતના
પરાયણ પુરૂષે જીવ વિરાધના (હિંસા) કરવાવાળા કર્મને ત્યાગ કરીને દીક્ષાને
સ્વીકાર કરીને જ્ઞાનાદિ રૂપ મોક્ષ માર્ગમાં પ્રવૃત્તિ યુક્ત થવું જોઈએ. ॥૬॥

‘સર્વં જગં તુ સમયાણુપેહી’ ઇત્યાદિ

શબ્દાર્થ—‘સર્વં જગત્તુ-સર્વં જગત્’ સાધુ સંપૂર્ણજગત્ ને ‘સમયાણુપેહી-
સમતાનુપ્રેક્ષી’ સમભાવ થી જુએ ‘કસ્સહ-કસ્યચિત્’ કોઈનું પણ ‘પિયમપ્પિયં
-પ્રિયમપ્રિયમ્’ પ્રિય અથવા અપ્રિય ‘ણો કરેજ્જા-નો કુર્યાત્’ ન કરે ‘ઉદ્ઘાય-
ઉત્થાય’ કોઈ પુરૂષ પ્રવ્રજ્યાનો સ્વીકારકરીને ‘ય-ચ’ અને ‘દીણો ય પુણો
વિસણ્ણો-દીનશ્ચ પુનર્વિષણ્ણઃ’ પરીવહ અને ઉપસર્ગથી ખીડા થાય ત્યારે દીન

અન્વયાર્થઃ—(સર્વં જગત્) સર્વં ત્રસસ્થાવરરૂપં જગત્-સંસારમ્, તત્ર (સમ-
યાણુપેહી) સમતાનુપ્રેક્ષી-સમતાભાવપ્રેક્ષકઃ સમ્પૂર્ણભાવસમાધિયુક્તો મુનિઃ-
(કસ્પદ્) કસ્યચિદપિ (પિયમપિય) પ્રિયમપ્રિયં ચા (ળો કરેજ્જા) નો કુર્યાત્
કિન્તુ નિઃસંગતયા વિહરેત્ (ઉઢાય) ઉત્થાય-સિંહવૃત્તયા સંસારાન્નિર્ગમ્ય, ચ-પુનઃ
(દીળો ય પુળો વિસળો) પરીષહોપસર્ગૈર્જિતો દીનઃ-દીનભાવમુપગતઃ સન્
પુનર્વિષળો ભવતિ-વિષયાર્થી ભવતિ (સંપૂયળં ચેવ સિલોયકામી) સંપૂજનં પૂજા
સત્કારાભિલાષી વા ભવતિ શ્લોકકામી શ્લાઘાકામી વા ભવતીતિ ॥૭॥

ટીકા—તુ-પુનઃ ‘સર્વં’ સર્વમ્-સકલમ્ ‘જગત્’ જગત્-ત્રસસ્થાવરભેદભિન્નમ્,
તત્ર-‘સમયાણુપેહી’ સમયાનુપ્રેક્ષી, સર્વત્ર ત્રસસ્થાવરભેદભિન્નજગત્સુ સમભાવદર્શન-

વે ફિર પતિત હો જાતે હૈં ‘સંપૂયળં ચેવ સિલોયકામી-સંપૂજનં ચેવ
શ્લોક કામી’ ઓર કોઈ પૂજા ઓર પ્રશંસા કે અભિલાષી બન જાતે હૈં ॥૭॥

અન્વયાર્થ—સમ્પૂર્ણ ત્રસ સ્થાવર રૂપ જગત્ કો સમભાવ સે દેલે
કિસી કા પ્રિય યા-અપ્રિય ન કરે-નિઃસંગ હોકર વિચરે। કોઈ કોઈ
સિંહવૃત્તિ સં સંયમ ધારણ કરકે વાદ મેં પરીષહો ઓર ઉપસર્ગો સે
પરાજિત હોકર દીન બન જાતે હૈં-વિષયાભિલાષી હો જાતે હૈં। આદર
યા સત્કાર પ્રશંસા કે ઇચ્છુક હો જાતે હૈં ॥૭॥

ટીકાર્થ—મુનિ સમ્પૂર્ણ જગત્ કો અર્થાત્ ત્રસ ઓર સ્થાવર જીવો
કો સમભાવ સે દેલે। અર્થાત્ યહ ન સમક્ષે કિ સ્થાવર જીવ અપને
સુખ દુઃખ કો વ્યક્ત નહીં કરતે, અતઃચ ઉન્હે સુખ દુઃખ કા અનુભવ

બની જાય છે અને તેઓ પછીથી પતિત થઈ જાય છે. ‘સંપૂયળં-ચેવ સિલોયકામી-
સંપૂજનં ચેવ શ્લોકકામી’ અને કોઈ પૂજા અને પ્રશંસાના અભિલાષી બની જાય છે ॥૭॥

અન્વયાર્થ—સમસ્ત ત્રસ અને સ્થાવર રૂપ જગત્ને સમભાવથી દેખો.
કોઈનું પણ પ્રિય અથવા અપ્રિય કરવું નહીં, અને નિઃસંગ થઈને વિચરણ
કરવું કોઈ કોઈ સિંહવૃત્તિથી સયમ ધારણ કરીને તે પછી પરીષહો અને
ઉપસર્ગોથી પરાજિત થઈને દીન બની જાય છે. અર્થાત્ વિષયાભિલાષી બની
જાય છે. કોઈ કોઈ આદર અથવા સત્કાર પ્રશંસાની ઇચ્છાવાળા બની
જાય છે. ॥૭॥

ટીકાર્થ—મુનીએ સંપૂર્ણ જગત્ને અર્થાત્ ત્રસ અને સ્થાવર જીવોને સમ-
ભાવથી જોવા. અર્થાત્ એવું ન વિચારવું કે-સ્થાવર જીવો પોતાના સુખ
દુઃખને પ્રગટ કરતા નથી, તેથી તેઓને સુખ દુઃખનો અનુભવ જ થતો નથી.

શીલો મુનિઃ, 'કસ્યઈ' કસ્યચિદપિ જીવસ્ય 'પ્રિયમપ્રિયં' પ્રિયમપ્રિયં વા 'ળો કરેજ્ઞા' નો કુર્યાત્ સમદર્શી સાધુઃ કસ્યચિદપિ પ્રિયં કસ્યચિદપ્રિયં વા ન કુર્યાત્ ।

તદુક્તમ્—'નત્થિ ય કોઈ દિસ્સો પિઓ વ સવ્વેસુ ચેવ જીવેસુ' ।

નાસ્તિ ચ કોઽપિ દ્વેષ્યઃ પ્રિયો વા સર્વેષુ ચૈવ જીવેષુ, ઇતિ । તથા—

'ન પ્રિયં નાપ્રિયં તસ્ય, વિદ્યતે કોઽપિ કુત્રચિત્ ।

સમત્વદૃષ્ટિ માધાય, વિહરેત્ સમભાવતઃ ॥૧૧॥ ઇતિ ।

તસ્માત્—નિસ્સંજ્ઞતયા સર્વત્ર વિહરેત્, પ્રિયાઽપ્રિયાભ્યાં વિરહિતઃ સન્ એવં હિ સમ્પૂર્ણભાવસમાધિયુક્તો ભવેદિતિ । કશ્ચિત્તુ ભાવસમાધિમાશ્રિત્ય 'ઉદ્ઘાય' ઉત્થાય—મોક્ષમાર્ગે સમુત્થાય પરીવહોપસર્ગાદિભિર્વાધ્યમાનઃ 'દીનો' દીનઃ—દૈન્ય-મુપાગતઃ સન્ 'પુળો' પુનરપિ 'વિસન્નો' વિપળ્લો વિષયાર્થી ભવતિ । યદિ વા

હી નહીં હોતા । જૈસે ત્રસ જીવ સુખ દુઃખ કા અનુભવ કરતે હૈં, उसी प्रकार स्थावर जीवों को भी अनुभव होता है । इस प्रकार त्रस और स्थावर जीवों को समभाव से देखना हुआ मुनि किसी भी जीव का प्रिय या अप्रिय न करे । कहा भी है—'मुनि को कोई भी जीव न प्रिय होता है और न अप्रिय होता है ।'

'मुनि को कहीं कोई जीव न प्रिय होता है, न अप्रिय होता है । वह समदृष्टि धारण करके समभाव से विचरे ।'

ऐसा करने वाला मुनि ही सम्पूर्ण भावसमाधि से युक्त होता है । कोई कं ई ऐसा भी होता है जो भावसमाधि का आश्रय लेता है, मोक्ष मार्ग में प्रवृत्त होता है, दीक्षा धारण करता है, परन्तु जब परीषद् और

જેમ ત્રસ જીવો સુખ દુઃખનો અનુભવ કરે છે, એજ પ્રમાણે સ્થાવર જીવોને પણ અનુભવ થાય છે. આ પ્રમાણે ત્રસ અને સ્થાવર જીવોને સમભાવથી જોનારા મુનિએ કોઈ પણ જીવનું પ્રિય અપ્રિય—હિત—અહિત કરવું નહીં કહ્યું પણ છે કે—મુનિને કોઈ પણ જીવ પ્રિય હોતા નથી તેમજ કોઈ અપ્રિય હોતા નથી.

'મુનિને ક્યાંઈ કોઈ જીવ પ્રિય હોતા નથી અને કોઈ જીવ અપ્રિય હોતા નથી. તેઓ સમદૃષ્ટિ ધારણ કરીને સમભાવથી વિચરણ કરે. આ પ્રમાણે કરવા વાળા મુનીજ સંપૂર્ણ ભાવસમાધિથી યુક્ત હોય છે. કેઈ કોઈ એવા પણ હોય છે, જે ભાવસમાધિનો આશ્રય લે છે. મોક્ષ માર્ગમાં પ્રવૃત્ત થાય છે. દીક્ષા ધારણ કરે છે, પરંતુ જ્યારે પરીષદ અને ઉપસર્ગથી પીડિત થાય છે, ત્યારે દીન બની જાય છે, અર્થાત્ વિવાદ પ્રાપ્ત કરે છે, કોઈ કોઈ વિચ-

કશ્ચિદ્વિષયાર્થી પુનર્ગર્હસ્થ્યમેવાવડભવતે । કશ્ચિત્સાતાગૌરવાસક્તો વા 'સંપૂર્ણ'-
સંપૂર્ણનં ચામિલાષતિ, તાદૃશપૂજાધમાવે દીનઃ સન્ પાર્શ્વસ્થમાવેન વિષણ્ણો ભવતિ ।
કશ્ચિત્—'સિદ્ધોચ્ચકામી' શ્લોકકામી યશસઃ કામી ભૂત્વા નિમિત્તાદિ લૌકિક-
શાસ્ત્રમધીતે । સાધુઃ સમસ્તમપિ જગત્ સમમાવેન પશ્યેત્, તથા—કસ્યાપિ પ્રિય-
મપ્રિયં વા ના ચરેત્ । કશ્ચિત્ પ્રવ્રજ્યામાદાય પરીષહાદિમિર્વાધ્યમાનઃ પ્રવ્રજ્યાં
પરિત્યજ્ય પતિતો ભવતિ । કશ્ચિત્ પૂજાપ્રશંસામિલાષયા નિમિત્તશાસ્ત્રાદિપરિ-
શીલનં કરોતીતિ ॥૭૮॥

વપસર્ગ સે પીડિત્ત હોના હૈ તો દીન બન જાતા હૈ, વિષાદ કો પ્રાપ્ત હોતા
હૈ । કોઈ કોઈ વિષયામિલાષી તો ગૃહસ્થવાસ કો અંગીકાર કર
લેતા હૈ । કોઈ સાતાગૌરવ મૈ આસક્ત હો જાતા હૈ । કોઈ પૂજા
પ્રતિષ્ઠા આદર સત્કાર કા હચ્છુક હો જાતા હૈ ઓર જબ હસકી પ્રાપ્તિ
નહીં હોતી તો પાર્શ્વસ્થ બન કર વિષાદગ્રસ્ત બન જાતા હૈ । કોઈ યશ
કા લોલુપ હો કર વ્યાકરણ આદિ લૌકિક શાસ્ત્રોંકા અધ્યયન કરતા હૈ ।

આશય યહ હૈ કિ સાધુ સમ્પૂર્ણ જગત્ કો અર્થાત્ સમસ્ત પ્રાણિયોં
કો સમદૃષ્ટિ સે દેલે । કિસી કા ખલા બુરા ન કરે । કોઈ કોઈ દીક્ષિત
હોકર કષ્ટ આને પર પતિત હો જાતે હૈ, કોઈ પૂજા પ્રશંસા કી અમિ-
લાષા સે વ્યાકરણ આદિ કા પરિશીલન કરતા હૈ, કિન્તુ સમભાવી
સાધુ કો દીન વિષણ્ણ (શોકગ્રસ્ત) યા પૂજાદિ કા અમિલાષી ન હોકર
સંયમ કા હી ઇકાગ્ર ઇવં દૃઢ ચિત્ત સે પાલન કરના ચાહિય ॥૭૮॥

યામિલાષી-વિષયોની ઇચ્છા વાળા તો ગૃહસ્થવાસને પણ સ્વીકારી લે છે.
કોઈ સાતા ગૌરવમાં આસક્ત થઈ જાય છે કોઈ પૂજા, પ્રતિષ્ઠા અને આદર
સત્કારની ઇચ્છા વાળા બની જાય છે, અને જ્યારે તેની પ્રાપ્તિ થતી નથી.
ત્યારે 'પાસસ્થા' પાર્શ્વસ્થ બનીને ખેડ યુક્ત બની જાય છે કોઈ યશના લોભી
બનીને વ્યાકરણ વિગેરે લૌકિકશાસ્ત્રોતુ અધ્યયન કરે છે,

કહેવાનો આશય એ છે કે—સાધુ સંપૂર્ણ જગત્ને અર્થાત્ સઘળા પ્રાણિ-
યોને સમાન દૃષ્ટિથી જુએ કોઈતું પણ બહુ કે ઓરું ન કરે કોઈ કોઈ
દીક્ષા લીધા પછી કષ્ટ આવે ત્યારે પતિત થઈ જાય છે, કોઈ કોઈ પૂજા-પ્રશં-
સાની ઇચ્છાથી વ્યાકરણ વિગેરેનો અભ્યાસ કરે છે, પરંતુ સમભાવી સાધુએ
દીન, ખેડ યુક્ત અથવા પૂજા વિગેરેના અમિલાષી ન બનીને એકાગ્ર અને
દૃઢ ચિત્તથી સંયમનું પાલન કરવું જોઈએ. ॥૭૮॥

મૂલમ્—અહાકઠં ચૈવ નિકામમીણે,

નિયામચારી યં વિસર્ણમેતી ।

इत्थीसु सत्ते य पुढो य बांले,

परिग्रहं चैव पकुव्वमाणे ॥८॥

છાયા—આધાકૃતં ચૈવ નિકામમીણો, નિકામચારી ચ વિષણેષી ।

સ્ત્રીષુ સક્તશ્ચ પૃથક્ ચ બાલઃ, પરિગ્રહં ચૈવ પ્રકુર્વાણઃ ॥૮॥

અન્વયાર્થઃ—(આહાકઠં ચૈવ) આધાકૃતં સાધૂન્ ઉદ્દિશ્ય કૃતમાહારાદિકમ્ (નિકામમીણે) નિકામમીણઃ—નિકામમ્ અત્યર્થયઃ પ્રાર્થયતે સ તથા 'નિયામચારી

‘આહાકઠં ચૈવ’ इत्यादि ।

શબ્દાર્થ—‘અહાકઠં ચૈવ-આધાકૃતં ચૈવ’ જો દીક્ષા લેકર આધાકર્મી આહારકી ‘નિકામમીણે-નિકામમીણો’ અત્યન્ત ઇચ્છા કરતા હૈ ‘નિયામચારી ય વિસર્ણમેતી-નિકામચારી ચ વિષણેષી’ તથા જો આધાકર્મી આહાર કે લિયે વિચરતા હૈ, વહ કુશીલ કહા જાતા હૈ ‘इत्थीसु सत्ते य-स्त्रीषु सक्तश्च’ તથા જો સ્ત્રી મેં આસક્ત હૈ ‘पुढो य बाळे-पृथक् च बालः’ તથા ‘સ્ત્રીકે વિલાસોં મેં અજ્ઞાની કે જૈસા મુગ્ધ રહતા હૈ તથા ‘परिग्रहं चैव पकुव्वमाणे-परिग्रहं च प्रकुर्वाणा’ સ્ત્રી કી પ્રાપ્તિ કે લિયે પરિગ્રહ રખતા હૈ વહ પાપકર્મ કરતા હૈ ॥૮॥

અન્વયાર્થ—જો આધાકર્મી આહાર આદિ કી અત્યન્ત અભિલાષા કરતા હૈ, આધાકર્મી આહાર કે લિયે ભ્રમણ કરતા હૈ, વહ પાર્શ્વસ્થ

‘अहाकठं चैव’ इत्यादि

શબ્દાર્થ—‘અહાકઠં ચૈવ-આધાકૃતં ચૈવ’ જે દીક્ષાલધને આધાકર્મથી દૂષિત આહાર ની ‘નિકામમીણે-નિકામમીણો’ અત્યંત ઇચ્છા કરે છે. તેમજ નિયામચારી ય વિસર્ણમેતી-નિકામચારી ચ વિષણેષી’ જે આધાકર્મી આહાર માટે વિચરતુ કરે છે, તેઓ કુશીલ કહેવાય છે, ‘इत्थीसु सत्ते य-स्त्रीषु सक्तश्च’ તથા જે સ્ત્રી માં આસક્ત હોય છે ‘पुढो य बाळे-पृथक् च बालः’ તથા સ્ત્રીના વિલાસોમા અજ્ઞાનીયોની માફક મુગ્ધ બની જાય છે, તથા ‘परिग्रहं चैव पकुव्वमाणे-परिग्रहं च प्रकुर्वाणा’ સ્ત્રીની પ્રાપ્તિમાટે પરિગ્રહ રાખે છે. તે પાપકર્મ કરે છે ॥૮॥

અન્વયાર્થ—જેઓ આધાકર્મી વિગેરે આહારની અત્યંત ઇચ્છા કરે છે. અને આધાકર્મી આહાર માટે દુર્ધા કરે છે, તેઓ પાર્શ્વસ્થ વિગેરેના શોક

ય વિષ્ણમેસી) નિકામચારી-નિકામમ્-અત્યર્થમ્ આધાકર્મિકાદારાદિનિમિત્તં
ચરતિ-ભ્રમતિ યઃ સ તથા એવંભૂતઃ અવસન્નપાર્શ્વસ્થાનાં સંયમોદ્યોગે વિષ્ણુનાં
વિષ્ણુણેષી વિષ્ણુભાવમેષતે સદનુષ્ઠાનરાહિત્યેન સંસારપટ્ટાવસન્નો ભવતીતિ
(ઇત્યીદ્ર સત્તે ય) સ્ત્રીષુ સક્તો ગૃહઃ (પુત્રો ય વાલે) પૃથક્ પૃથક્ ૧ ભાષિત
હસિતાદિષુ વાલઃ૩૬ વાલઃ-સદસદ્વિવેકવિકલઃ (પરિગ્રહં ચેવ પકુન્વમાણે)
પરિગ્રહં સુવર્ણાદિ ધનમન્તરેણ સ્ત્રીપ્રાપ્તિર્ન ભવતીતિ, યથા કથશ્ચિત્ પરિગ્રહંપ્રકર્ષેણ
કુર્વાણઃ પાપંકર્મ કરોતીતિ ॥૮॥

ટીકા—‘આહાકરં’ આધાકૃતમ્ ‘ચેવ’ ચ એવ સાધુનિમિત્તં કૃત માહારાદિ-
કમ્ આધાકર્મ ઇત્યુચ્યતે તથાચેવંભૂતમાહારાદિકમ્ ‘નિકામમીણે’ નિકામમીણઃ
નિકામમ્-અત્યર્થ યઃ પ્રાર્થયતે સ નિકામમીણ ઇતિ કથ્યતે, આધાકર્મિકમોજના-
મિલાષી। તથા—‘નિકામચારી-નિકામમત્યર્થમ્ તાદૃશમોજનાર્થ નિમન્ત્રણ મિચ્છતિ
સ એવં ભૂતઃ। ‘વિસળમેસી’ વિષ્ણુણેષી વિષ્ણુ-વિષ્ણુભાવમ્ એષતે-ઇચ્છતિ
યઃ સ વિષ્ણુણેષી-સંયમપરિવાલને શિથિલઃ, પાર્શ્વસ્થકુશીલધર્મસેવીત્યર્થઃ।
સદનુષ્ઠાનવિષ્ણુતયા સંસારસાગરપયઃપટ્ટાશ્રિતો દુઃસ્વી ભવતીતિ યાવત્।

આદિ કે વિષ્ણુ (શોકગ્રસ્ત) ભાવ કો પ્રાપ્ત હોતા હૈ, સદનુષ્ઠાન સે
રહિત હોનેકે કે કારણ સંસાર પંક (કિચડ) મેં ફંસતા હૈ। જો સ્ત્રિયોં મેં
ઔર ઉનકી બોલીયા-હ સી મેં આસક્ત હોતા હૈ। તથા પરિગ્રહ કા સંચય
કરતા હૈ, વહ પાપકર્મ ઉપાર્જન કરતા હૈ ॥૮॥

ટીકાર્થ—સાધુઓં કે નિમિત્ત બનાયા હુઆ આહાર આદિ આધા-
કર્મીં કહલાતા હૈ। જો સાધુ આધાકર્મી આહાર આદિ કી અમિલાષા
કરતા હૈ ઔર એસે આહાર આદિ કે લિપે સ્વૂષ ભટકતા હૈ, નિમન્ત્રણ
કી ઇચ્છા કરતા હૈ, એસા સાધુ સંયમ પાલન મેં શિથિલ હોતા હૈ। વહ

કારક ભાવને પ્રાપ્ત થાય છે. સદનુષ્ઠાનથી રહિત હોવાના કારણે સંસાર રૂપી
કાઠવમાં ફસાય છે. જેઓ સ્ત્રિયોમાં તથા તેમની બોલીમાં આસક્ત થાય છે,
તથા પરિગ્રહનો સંચય કરે છે, તેઓ પાપકર્મનું ઉપાર્જન કરે છે. ॥૮॥

ટીકાર્થ—સાધુઓને નિમિત્ત બનાવેલ આહાર વિગેરે આધાકર્મીં કહેવાય
છે. જે સાધુ આધાકર્મીં આહાર વિગેરેની ઇચ્છા કરે છે, અને એવા આહાર-
ની બીજા પાસે નાગણી કરે છે, તથા તેવો આહાર મેળવવા ખૂબ ભટકતો
રહે છે. નિમન્ત્રણની ઇચ્છા કરે છે, એવો સાધુ સંયમ પાલનમાં શિથિલ હોય

કિન્ન-‘સ્ત્રીસુ’ સ્ત્રીષુ ‘સત્તેય’ સત્તશ્ચ ‘પૃઠો’ પૃથક્ પૃથક્ તદીયદાસાવલોકના-
દો ‘વાલે’ વાલઃ-સદસદ્વિવેકરહિતો ભવતીતિ, વનિતામુખવિલોકનં ન દ્રવ્ય-
મન્તરેણ સંભવતીતિ એતદર્થમ્ ‘પરિગ્રહં’ પરિગ્રહં પરિગ્રહં ચાપિ ‘પકુવ્વમાણે’
પ્રકુર્વાણઃ-પાપં કર્મસંચિનોતિ ॥૮॥

‘મૂલમ્-વૈરાણુગિદ્ધે ણિચયં કરેહ, હઓં ચુણ સ હદમદ્દુગ્ગં ।

તમ્હા ડ મેહાવી સમીક્ષય ધમ્મં, ચૈરે મુંળી સંઘ ડ વિપ્પમુક્કો १ ।

છાયા-વૈરાણુગદ્ધો નિચયં કરોતિ, ઇતન્ન્યુતઃ સ હદમર્થદુર્ગમ્ ।

તસ્માત્તુ મેઘાવી સમીક્ષય ધર્મ, ચરેન્મુનિઃ સર્વતો વિપ્રમુક્તઃ ॥૯॥

પાર્શ્વસ્થ એવં કુશીલો કે ધર્મકા સેવન કરતા હૈ । સમ્યક્ અનુષ્ઠાન સે
હીન હોને સે સંસાર સાગર કે કીચડ મેં ફંસ કર દુઃખી હોતા હૈ ।

હસકે અતિરિક્ત જો સ્ત્રીકે હાસ્ય, અવલોકન આદિ મેં આસક્ત
હોના હૈ, વહ સત્ અસત્ કે વિવેક સે વિકલ અજ્ઞાની હોતા હૈ સ્ત્રિકા
સેવન યા મુલાવલોકન અર્થ કે વિના નહીં હોતા, હસ કારણ જો પરિ-
ગ્રહ કા સંચય કરતા હૈ, વહ વસ્તુતઃ પાપકર્મ કા સંચય કરતા હૈ ।

‘વૈરાણુ ગિદ્ધે’ ઇત્યાદિ ।

શબ્દાર્થ-‘વૈરાણુગિદ્ધે-વૈરાણુગદ્ધઃ’ જો પુરુષ પ્રાણિયોં કે સાથ વૈર
કરતા હૈ ‘ણિચયં કરેહ-નિચયં કરોતિ’ વહ પાપકર્મ કી વૃદ્ધિ કરતા
હૈ ‘હઓં ચુણ સ હદમદ્દુગ્ગં-ઇતન્ન્યુતઃ સ હદમર્થદુર્ગમ્’ વહ મરકર
નરક આદિ દુઃશ્વદાયી સ્થાનોં મેં જન્મ લેના હૈ ‘તમ્હા ડ મેહાવી મુળી-

છે. તે પાર્શ્વસ્થ અને કુશીલોના ધર્મનું સેવન કરે છે, સમ્યક્ અનુષ્ઠાનથી
રહિત હોવાથી સંસાર રૂપી સાગરના કાદવમાં ફસાઈ જઈને દુઃખી બને છે.

આ શિવાય જે સ્ત્રીના હાસ્ય, અવલોકન વિગેરે ચેષ્ટાઓમાં આસક્ત થાય
છે, તે સત્ અસત્ વિગેરેના વિવેકથી રહિત અજ્ઞાની હોય છે સ્ત્રીનું સેવન
અથવા મુખનું અવલોકન અર્થ-ધન વિના થઈ શકતું નથી. તે કારણે જે
પરિગ્રહનો સંચય કરે છે, તે ખરી રીતે પાપકર્મનો જ સંચય કરી
રહેલ છે. ॥૮॥

‘વૈરાણુગિદ્ધે’ ઇત્યાદિ

શબ્દાર્થ-‘વૈરાણુગિદ્ધે-વૈરાણુગદ્ધ’ જે પુરુષ પ્રાણિયોની સાથે વૈર કરે છે,
ણિચય કરેહ-નિચયં કરોતિ’ તે પાપ કર્મનો વધારો જ કરે છે. ‘હઓં ચુણ સ
હદમદ્દુગ્ગમ્-ઇતન્ન્યુતઃ સ હદમર્થદુર્ગમ્’ તે મરીને નરક વિગેરે દુઃખ આપ

અન્વયાર્થ:—(વૈરાણુગિદ્ધે) વૈરાણુગૃહ્ધ:—પ્રાણિમિ: સદૃ વૈરભાવં કુર્વાણ: (નિચયં કરેઈ) નિચય દ્રવ્યોપચયં કર્મોપચયં વા કરોતિ (ઈઓ ચુર સ હદમદ્-કુર્ગં) ઇતોઽસ્માત્ સ્થાનાત્ ચ્યુતો જન્માન્તરં ગતઃ, હદમ્—અર્થતઃ પરમાર્થતઃ દુર્ગં વિષમં યાતનાસ્થાનમ્પૈતિ—પ્રાપ્નોતિ (તમ્હા ઉ મેઘાવી મુળી) તસ્માત્ કારણાત્ મેઘાવી—વિવેકી મુનિઃ—સાધુઃ (ધમ્મં સમિક્ખ) ધર્મ—શ્રુત ચારિત્રરૂપં સમીક્ષ્ય—અલોચ્ય (સવ્વ ઉ વિપ્પમુક્કે) સર્વતઃ—બાહ્યાભ્યન્તરાત્ સજ્ઞાદ્ વિપ્રમુક્તઃ—રહિતઃ સન્ સંયમાનુષ્ઠાનમ્ (ચરે) ચરેત્—વિચરેદિતિ ॥૧॥

ટીકા—‘વૈરાણુગિદ્ધે’ વૈરાણુગૃહ્ધ:—યેન યેન પરહિસનાદિકર્મણા જન્માન્તરશતાઽનુબન્ધિવૈરમુપજાયતે, તાદૃશવૈરભાવે—અનુગૃહ્ધ:—સંસક્તઃ, ‘નિચયં’ નિચયમ્—દ્રવ્યનિચયમ્, દ્રવ્યનિમિત્તાપાદિતકર્મનિચયં વા ‘કરેઈ’ કરોતિ ઉપાદત્તે

તસ્માત્તુ મેઘાવી મુનિ.’ હસ કારણ સે બુદ્ધિમાન્ મુનિ ‘ધમ્મં સમિક્ખ—ધર્મં સમીક્ષ્ય’ ધર્મ કા વિચાર કરકે ‘સવ્વ ઉ વિપ્પમુક્કે—સર્વતઃ વિપ્રમુક્તઃ’ સર્વ બન્ધનોંસે મુક્ત હોકર ‘ચરે—ચરેત્’ સંયમકા અનુષ્ઠાન કરે ॥૧॥

અન્વયાર્થ—પ્રાણિયોં કૈ સાથ વૈરભાવ કરનેવાલા કર્મોં કા ઉપચય કરતા હૈ। વહ હસ સ્થાન સે ચ્યુત હોકર—જન્માન્તર કો પ્રાપ્ત હોકર વાસ્તવ મૈ વિષમ યાતના કૈ સ્થાન કો પ્રાપ્ત કરતા હૈ। હસ કારણ મેઘાવી મુનિ ધર્મ કા વિચાર કરકે બાહ્ય—આભ્યન્તર સંગ સે સર્વથા મુક્ત હોકર સંયમ કા અનુષ્ઠાન કરે ॥૧॥

ટીકાર્થ—હિંસા આદિ જિસ જિસ કાર્ય સે સૈકહો જન્મોં તક લગાતાર વૈર કી પરમ્પરા ચલની રહતી હૈ, એસે વૈરભાવ મૈ

વાવાળા સ્થાનોમા જન્મ ધારણુ કરે છે ‘તમ્હા ઉ મેઘાવી મુળી—તસ્માત્તુ મેઘાવી મુનિ.’ આ કારણુથી બુદ્ધિમાન્ મુનિ ‘ધમ્મં સમિક્ખ—ધર્મં સમીક્ષ્ય’ ધર્મનો વિચાર કરીને ‘સવ્વ ઉ વિપ્પમુક્કે—સર્વતઃ વિપ્રમુક્તઃ’ બધા જ બંધનોથી મુક્ત થઈને ‘ચરે—ચરેત્’ સંયમના અનુષ્ઠાનમા તત્પર રહે ॥૬॥

અન્વયાર્થ—પ્રાણિયોની સાથે વેરભાવ કરવાવાળા કર્મોનો સંગ્રહ કરે છે, તે આ સ્થાનથી ચ્યવીને અર્થાત્ જન્માન્તરને પ્રાપ્ત કરીને વાસ્તવિક રીતે વિષમ યાતનાના સ્થાનને પ્રાપ્ત કરે છે. આથી બુદ્ધિમાન્ મુનિ ધર્મનો વિચાર કરીને બાહ્ય અને અભ્યન્તર સંગથી સર્વ પ્રકારે મુક્ત થઈને સંયમનું અનુષ્ઠાન કરે. ॥૬॥

ટીકાર્થ—હિંસા વિગેરે જે જે કાર્યોથી સૈકહો જન્મો પર્થન્ત લાગલાગઠ વેરભાવની પરંપરા ચાલતી રહે છે એવા વેરભાવમા આસક્ત હૃદય અનુ-

इति यावत् । स एवंभूतः पुरुषः कृतवैरतया उपासकर्मोपचयः । 'इओ' इति-
अस्माल्लोकात् 'चुए' च्युतः-जन्मान्तरं प्राप्सः सन् 'इदमद्दुग्गं' इदम्-अर्थ-
दुर्गम्-अर्थतः परमार्थतः दुर्गं-दुःखस्थानम्, नरकादिकं विषयमुपेति । यस्मादेव-
मुपात्तवैरभावानां सञ्चितकर्मणां जन्मान्तरे महद्दुःखमुपजायते । 'तम्हा' तस्मा-
त्कारणात् 'मेहावी' मेधावी-मर्यादावान् सम्पूर्णसमाधिगुणं जानानः । 'धम्मं'
धर्मम् श्रुतचारित्रलक्षणम् 'समिक्ख' समीक्ष्य-पर्यालोच्य च-अङ्गीकृत्य ।
'मुणी' मुनिः 'सव्वउ' सर्वतः-बाह्याभ्यन्तरात् सङ्गात् 'विप्पमुक्के' विप्रमुक्तः-
सर्वसङ्गपरिवर्जितः सन् मोक्षगमनैक कारणं संयमानुष्ठानम् 'चरे' चरेत् स्था-
धारम्भादिसङ्गाद् विरहितोऽनिश्रितभावेन विहरेदिति भावः । यः कश्चित्
प्रणिनां हिंसन् तेन सह वैरभावमनुबध्नाति, स पापवृद्धयेव करोति, तथा-

असक्त पुरुष अनुकम्पा रहित होकर द्रव्य का संचय करता है और
द्रव्यसंचय के निमित्त से पापों का संचय करता है । इस प्रकार द्रव्य
संचय के लिए पापों का संचय करने वाला जब इस लोक से मरता है
और परलोक में पहुंचता है तो वास्तव में वह दुःख के स्थान नरक आदि
को प्राप्त करता है । इस प्रकार जो वैरभाव को धारण करके कर्मों का
संचय करते हैं, उन्हें जन्मान्तर में घोर दुःख उठाना पड़ता है । इस
कारण मेधावी अर्थात् समाधि के गुण को जानने वाला मर्यादावान्
मुनि श्रुत चारित्ररूप धर्म का विचार करके, बाह्य एवं आन्तरिक संग
से सर्वथा मुक्त होकर, मोक्ष के अद्वितीय कारण संयम का आरा-
धन करे । स्त्री आदि तथा आरंभ आदि रूप संग से रहित होकर
निरपेक्ष भाव से विचरे ।

કમ્પા-દયા વિનાના થઈને દ્રવ્યનો સંગ્રહ કરે છે અને દ્રવ્ય સચય કરવા
ને નિમિત્તથી પાપોનો સંગ્રહ કરે છે. આ રીતે દ્રવ્ય સચય માટે પાપોને
એકઠા કરવાવાળો જ્યારે આલોકથી મરીને પરલોકમાં જાય છે. તો વાસ્ત-
વિક રીતે દુઃખના સ્થાન રૂપ નરક વિગેરેને પ્રાપ્ત કરે છે. આ કારણથી જે
વૈરભાવને ધારણ કરીને કર્મોનો સંગ્રહ કરે છે, તેને જન્માન્તરમાં ઘોર એવું
દુઃખ ભોગવવું પડે છે. આ માટે મેધાવી અર્થાત્ સમાધિના શુભોને જાણવા
વાળા મર્યાદા વાળા મુનિએ શ્રુતચારિત્રરૂપ ધર્મનો વિચાર કરીને બાહ્ય
અને આંતરિક સંગથી સર્વદા મુક્ત થઈને મોક્ષના અદ્વિતીય કારણ એવા
'સંયમ'ની આરાધના કરવી સ્ત્રી વિગેરે તથા આરંભ વિગેરે પ્રકારના સંગથી
રહિત થઈને નિરપેક્ષ ભાવથી વિચરે.

મૃત્વા નરકાદિદુઃસ્વપ્નવાપ્નોતિ । અતો વિદ્વાન્ ધર્મ શ્રુતચારિત્રારૂપં વિચાર્ય
અત્તીકૃત્ય ચ સર્વાનર્થવિપ્રમુક્તઃ સન્ સંયમમનુપાલયેદિતિ માત્ર. ॥૧॥

મૂલમ્—આયં ણ કુઝ્જા ઇહં જીવિયટ્ટી,

અસજ્જમાણો ય પરિવ્વણ્ણજ્જા ।

ળિંસમ્મ ભાંસી ય વિળી ય ગિલ્લિં,

હિંસન્નિયં વા ણં કેહં કરેજ્જાં ॥૧૦॥

છાયા—આયં ન કુર્યાદિહ જીવિતાર્થી, અસજ્જમાનશ્ચ પરિવ્રજેત્ ।

નિશમ્ય માધી ચ વિનીય ગૃલ્લિં, હિંસાન્વિતાં વા ન વથાં કુર્યાત્ ॥૧૦॥

અભિપ્રાય यह है कि जो प्राणीहिंसा करता हुआ उनके साथ
वैरभाव बांधता है, वह अपने पाप की वृद्धि ही करता है । मरकर वह
नरक आदि के दुःख प्राप्त करता है । अतएव मेधावी पुरुष श्रुतचारित्र
धर्म का विचार करके तथा उसे अंगीकार करके समस्त संगों से रहित-
होकर संयम का पालन करे ॥१॥

‘आय ण कुज्जा’ इत्यादि ।

शब्दार्थ—‘इह जीवियट्ठी आयं ण कुज्जा—इह जीवितार्થી आयं न
કુર્યાત્’ સાધુ इसलोकमें चिरकालतक जीनेकी इच्छा से द्रव्य उपार्जन
ન કરે ‘અસજ્જમાણો ય પરિવ્વણ્ણજ્જા—અસજ્જમાનશ્ચ પરિવ્રજેત્’ તથા
સ્ત્રી પુત્ર આદિ મેં આસક્ત ન રહતા હુઆ સંયમ મેં પ્રવૃત્તિ કરે તથા
‘ગિલ્લિં વિળીય—ગૃલ્લિં વિનીય’ શબ્દાદિ વિષયો મેં આસક્તિકો હટાકર

કહેવાનો અભિપ્રાય એ છે જે પ્રાણી હિંસા કરતો થકો તેઓની સાથે
વેરસાવ બાંધે છે, તે પોતાના પાપોને જ વધારે છે તે મરીને નરક વિગે-
રના દુઃખો ભોગવે છે તેથી મેધાવી પુરુષ શ્રુત ચારિત્ર રૂપ ધર્મનો વિચાર
કરીને તથા તે ધર્મનો સ્વીકાર કરીને સઘળા સંગોથી મુક્ત થઈને સંયમનું
પાલન કરે. ॥૬॥

આય ણ કુજ્જા’ ઇત્યાદિ

શબ્દાર્થ—‘इह जीवियट्ठी आयं न कुज्जा—इह जीवितार्થી आयं न कुर्यात्’
સાધુ આ લોકમાં લાંબા સમય પર્યન્ત જીવનને ધારણ કરવાની ઇચ્છાથી દ્રવ્યો
પાર્જન ન કરે ‘અસજ્જમાણો ય પરિવ્વણ્ણજ્જા—અસજ્જમાનશ્ચ પરિવ્રજેત્’ તથા સ્ત્રી,
પુત્ર, વિગેરેમા આસક્ત બન્યા શિવાય સંયમમા પ્રવૃત્તિ કરે તથા ‘ગિલ્લિં

अन्वयार्थ — (इह जीवियट्टी आयं ण कुज्जा) इहस्मिन् संसारे जीवितार्थी-संयमजीवितार्थी आयम्-अष्टप्रकारकर्म न कुर्यात् (असज्जमाणो य परि-व्वज्जा) असज्जमानः-सङ्गम् अकुर्वन्-गृहकलत्रपुत्रादिषु आसक्तिकुर्वन् परि-व्वजेत्-उद्युक्तविहारी भवेत् (गिद्धिं विणीय) गृद्धिं गाद्धर्यभावं विषयेषु विनीय-अपनीय (णिसम्म भासी) निशम्य-अवगम्य पूर्वापरैः पर्यालोच्य भाषी-भाष को भवेत् (हिंसन्नियं कहं) हिंसान्वितां हिंसाप्रतिपादिकां पापोपादानभूतां कथाम् (न करेज्जा) न कुर्यादिति ॥१०॥

टीका—‘इह’ अस्मिन् संसारे ‘जीवियट्टी’ ‘संयमजीवितार्थी’, ‘आयं’ आयम्-आशच्छतीति-आयः-द्विपदचतुष्पदधनादेर्लाभः, अथवा-तादृशद्रव्यलाभापा-दिताष्टप्रकारकर्मलाभो वा तं तथाविधमायम् ‘ण कुज्जा’ न कुर्यात् तथा-‘अस-‘णिसम्मभासी-निशम्य भाषी’ पूर्वापर का विचारकर कथन करे ‘हिंसन्नियं कहं-हिंसान्वितां कथां’ हिंसा संबंधी कथन ‘न करेज्जा-न कुर्यात्’ न करे ॥१०॥

अन्वयार्थ—इस लोक में जो संयममय जीवन यापन करना चाहता है, वह आय अर्थात् कर्म का आश्रय न करे, गृह कलत्र पुत्र आदि किसी भी वस्तु में आसक्त न होता हुआ विचरे। समस्त विषयों में गृद्धिभाव त्याग कर एवं पूर्वापर का विचार करके भाषण करे और हिंसायुक्त कथा न करे ॥१०॥

टीकार्थ—इस संसार में संयम-जीवन का इच्छुक पुरुष आय अर्थात् द्विपद-चतुष्पद धन आदि का अथवा इस प्रकार के लाभ से उत्पन्न होने वाले कर्मों का लाभ न करे, अर्थात् आजीविका के भय से

विणीय-गृद्धिं विनीय’ शब्दादि विषयोभां आसक्ति रहित भनीने ‘णिसम्म-भासी-निशम्य भाषी’ पूर्वापरने विचार करीने कथन करे ‘हिंसन्नियं कह-हिंसा-न्वितां कथां’ हिंसा संबंधी कथन ‘न करेज्जा-न कुर्यात्’ न करे ॥१०॥

अन्वयार्थ—आ लोकमां जेओ संयममय जवन वीताववा छच्छे छे, तेओ आय, अर्थात् कर्मने आश्रय न करे घर, पुत्र, कलत्र, विगेरे केछ पण वस्तुमां आसक्त थया विना विचरणु करे, सधणा विषयोभां गृद्धि लावने त्याग करीने तथा पूर्वापरने विचार करीने लाषणु करे तथा हिंसायुक्त कथन न करे ॥१०॥

टीकार्थ—आ संसारमां संयम जवननी छच्छा वाणे। पुग्घ आय अर्थात् द्विपद-जे पणवाणा चतुष्पद-चार पण वाणा जेवो धन आदिने। अथवा ते प्रकारना लालथी उत्पन्न थवावाणा कर्मेने लाल न करे, अर्थात् आजीवि-

ज्जमाणे' असज्जमानः—पुत्रकलत्रधनधान्यादिषु आसक्तिमकुर्वाण एव 'परिव्रज्जा' परिव्रजेत्—संयममार्गे विहरेत् । सर्वत्र वैराग्ययुक्तो मोक्षानुष्ठाने दत्तचित्तो भवेत् । तदा—विषयेषु—शब्दादिषु—'गिद्धि' गृद्धि ममिलाषाम् 'विगीय' विनीय—दूरीकृत्य 'णिसम्मभासी' निश्चयभाषी, पूर्वापरेण पर्यालोच्य भाषी—भाषको वचनप्रयोक्ता भवेत् । तथा—'हिंसन्नियं' हिंसान्विताम्—हिंसा—प्राणातिपातः तयाऽन्विता युक्ताम् 'कहं' कथाम् 'ण करेज्जा' नैव कुर्यात् न तादृशं वचनं ब्रूयात्, येन स्वस्य परस्य उभयोर्वा प्राणातिपातः सम्भवेत्, अश्लीत, पिबत, खादत, मोदत, हत, छिन्त, प्रहरत, पचत, इत्यादिकां पापोपादानकथां कथमपि न कुर्यात् । संसारे चिरकालं जीवनेच्छया द्रव्योपार्जनं न विधेयम् । तथा—कलत्रादौ अनासक्त एव संयमे प्रवृत्तिं कुर्यात् । यद्वक्तव्यं तद्विचार्यैव वक्तव्यम् । शब्दादिष्वसक्तिं परित्यज्य हिंसायुक्तां कथामपि न कुर्यात् इति भावः ॥१०॥

द्रव्य का संचय न करे । तथा पुत्र कलत्र धन धान्य आदि पदार्थों में अनासक्त होकर रहे, अर्थात् सब वस्तुओं में विरक्ति धारण करता हुआ मोक्ष के अनुष्ठान में दत्तचित्त हो । शब्द आदि विषयों में आसक्ति को त्याग कर एवं पूर्वापर का विचार करके भाषा बोले । हिंसा से युक्त कथा न करे, अर्थात् ऐसे वचन का प्रयोग न करे जिससे स्वकी परकी या दोनों की हिंसा हो । जैसे—खाओ, मोज करो, घात करो, छेदो, प्रहार करो पकाओ इत्यादि इस प्रकार की पाप का कारण रूप भाषा किसी भी प्रकार न बोले ।

भाव यह है कि चिरकालतक जीवित रहने की इच्छा से द्रव्य का उपार्जन न करे । कलत्र आदि में अनासक्त रहकर संयम में प्रवृत्ति

धाना लयथी द्रव्येना संग्रह न करे तथ. पुत्र, स्त्री, धन, धान्य, (अनासक्त) विगेरे पदार्थोमा अनासक्त—आसक्ति विनाना थधने रहे अर्थात् सधणी वस्तुओमां विरक्तिने धारण करता थका मोक्षना अनुष्ठानमां चित्तने जेउवुं. शब्द, स्पर्श, विगेरे विषयोमां आसक्तिने छोडीने तथा पूर्वापर—आगण पाछणने विचार करीने भाषा जेअवी. हिंसा युक्त कथन करवुं नही. अर्थात् जेनाथी पोतानी अथवा परनी अगर जन्नेनी हिंसा थाय जेवा प्रकारनी भाषा जेअवी नही. जेसके—आव, पीवे, मोच करे, घात करे, छेदो, प्रहार करे, राधा, विगेरे जेवा प्रकारनी पापना कारण रुप भाषा थ्यादेय पणु जेअवी नही.

छेदवाने इतु जे छे के—लाभा काण सुधी जवता रहेवानी छेअथी द्रव्यनु उपार्जन—प्राप्ति करवु नही. स्त्री विगेरेमा आसक्ति विनाना रहीने

‘હરાલં’ અને કવચતીતપૂર્વભસોપાર્જિતં કર્મ, તદુદારમ્, મોક્ષદ્વુપ્રેક્ષમાણો ધુનીયાત્-
અપનયેત્ । તપસા દોધૂયમાને કૃશીભવતિ શરીરે સંભવેદપિ કદાચિચ્છોક इति
‘સોયં’ શોકમ્ ‘ચિચ્ચા’ ત્યક્ત્વા ‘અણવેક્ષમાણે’ અનપેક્ષમાણઃ-શરીરે ચાપેક્ષા-
મકુર્વન્ તપસા શરીરં કૃશીકૃત્ય શોકં ત્યક્ત્વા સંયમં પરિપાલયેત્ । સાધુરાધા
કર્મિકં નેચ્છેદ્, તથા યઃ તાદૃશમાહારાદિકં કરોતિ, તેન સદ્ પરિચયં ન
કુર્યાત્ । તથા-કર્મનિર્જરાયં શરીરં કૃશતરં કુર્યાત્તપોભિઃ શરીરસ્થાપેક્ષામકુર્વન્
સંયમપાલન કુર્યાદિતિ ભાવઃ ॥૧૧॥

મૂઝ-એગત્તમેયં અભિપત્થણ્જા,

એવં પમોક્ખો ન મુસંતિ પાસં ।

એસપ્પમોક્ખો અમુસે વેરેવિ,

અંકોહણે સંચરતે તંઠવસ્સી ॥૧૨॥

છાયા—એકત્વમેતદભિગર્થયેદેવં પ્રમોક્ષો ન મૃષેતિ પશ્ય ।

એષ પ્રમોક્ષોઽમૃષાવરોઽપિ, અક્રોધનઃ સત્યસ્તસ્તપસ્વી ॥૧૨॥

તપશ્ચરણ કે દ્વારા શરીર કે કૃશ (દુબલા) હોને પર કદાચિત્ શોક
હો તો ઉસે ત્યાગ કર ઓર શરીર કો અપેક્ષા ન કરતા હુઆ અર્થાત્
શરીર કો કૃશ કરકે ઓર શોક કા ત્યાગ કરકે સંયમ કા પાલન કરે ।

અભિપ્રાય યહ હૈ કિ સાધુ આધાકર્મિક ઔદેશિક આહાર કી ઇચ્છા
તક ન કરે ઓર જો એસા આહારાદિક ગ્રહણ કરતા હૈ ઉસકે સાથ
પરિચય ન કરે । કર્મનિર્જા કી પ્રાપ્તિ કે લિષ્ઠ સ્થૂલ શરીર કો કૃશ
(દુબલા) કરે । શરીર કી પરવાહ ન કરતા હુઆ તપશ્ચરણ કરે ઓર
સંયમ કી આરાધના કરે । ૧૧ ।

શ્ચરણ દ્વારા શરીર કૃશ-દુર્બલ થાય ત્યારે કદાચ શોક ઉત્પન્ન થાય તો તેનો
ત્યાગ કરીને અને શરીરની અપેક્ષા કર્યા વિના-અર્થાત્ શરીરને કૃશ કરીને
અને શોકનો ત્યાગ કરીને સંયમનું પાલન કરવું

કહેવાનો અભિપ્રાય એ છે કે—સાધુ આધાકર્મિક ઔદેશિક આહારની ઇચ્છા
ન કરે. અને જે એવા પ્રકારના આહાર વિગેરેની ઇચ્છા કરે છે, તેની સાથે
પરિચય ન રાખે. કર્મ નિર્જરાની પ્રાપ્તિ માટે સ્થૂલ શરીરને દુર્બલ કરવું.
અને શરીરની પરવાહ કર્યા વિના તપશ્ચરણ કરતા રહે, તથા સંયમની
આરાધના કરે. ॥૧૧॥

અન્વયાર્થઃ—(‘એગંતમેયં અભિપત્યજ્જા’) એકત્વમેતદ્ અભિપ્રાર્થયેત્ એકત્વાધ્યવસાયીત્યાત્ (એવં પમોક્ખો ન મુસંતિ પાસં) એવમ્—અનયા એકત્વમાવનયા પ્રમોક્ષો વિપ્રમુક્તસંગતા ન મૃષા—નૈતદ્ અલીકં મવતીત્યેવં પશ્ય (એસ-પમોક્ખો અમુસે વરેવિ) એષ—એકત્વમાવનાભિપ્રાયઃ અમૃષારૂપઃ સત્યશ્રાયમેવ તથા વરોઽપિ—પ્રધાનોઽપિ અયમેવ ભાવસમાધિઃ (અકોહણે સચ્ચરતે તવસ્સી)

‘એગંતમેયં’ इत्यादि ।-

શબ્દાર્થ—‘એગંતમેયં અભિપત્યજ્જા—એકત્વમેતદ્ અભિપ્રાર્થયેત્’ સાધુ એકત્વકી ભાવના કરે ‘એવં પમોક્ખો ન મુસંતિ પાસં’—એવ પ્રમોક્ષો ન મૃષેતિ પશ્ય’ એકત્વકી ભાવના કરને સે સાધુ નિઃસંગતાનો પ્રાપ્ત હોતા હૈં યહ સત્ય સમઘ્નો ‘એસ પમોક્ખો અમુસે વરેવિ—એષ પ્રમોક્ષોઽમૃષા વરોઽપિ’ યહ એકત્વકી ભાવના હી ઉત્કૃષ્ટમોક્ષ હૈં તથા યહી સત્ય ભાવસમાધિ ઓર પ્રધાન હૈં ‘અકોહણે સચ્ચરતે તવસ્સી—અક્રોધનઃ સત્યરતસ્તપસ્વી’ જો ક્રોધ રહિત તથા સત્યમે રત એવં તપસ્વી હૈં વહી સય સે શ્રેઽઠ કહા ગયા હૈં ॥૧૨॥

અન્વયાર્થ—સાધુ એકત્વ (અસહાયત્વ) કી ભાવના કરે અર્થાત્ અપને આપકો એકાકી અનુભવ કરે । હસ એકત્વ ભાવના સે હાં નિઃસંગતા (નિર્મમત્વ ભાવના) ઉત્પન્ન હાંતી હૈં દેખો, યહ મિથ્યા નહીં, સત્ય હૈં । યહી મોક્ષ હૈં, યહી પ્રધાન એવં સચ્ચી ભાવસમાધિ હૈં । જો

‘એગંતમેયં’ इत्यादि

શબ્દાર્થ—‘એગંતમેયં અભિપત્યજ્જા—એકત્વમેતદ્ અભિપ્રાર્થયેત્’ સાધુ સદા એકત્વની ભાવના કરે ‘એવં પમોક્ખો ન મુસંતિ પાસં’—એવં પ્રમોક્ષો ન મૃષેતિ પશ્ય’ એકત્વની ભાવના કરવાથી જ સાધુ નિઃસંગતાને પ્રાપ્ત કરે છે. આ વાત સત્ય સમઘ્નો ‘એસપમોક્ખો અમુસેવરેવિ—એષપ્રમોક્ષોઽમૃષા વરોઽપિ’ આ એકત્વની ભાવનાજ ઉત્કૃષ્ટ મોક્ષ છે તથા એજ સત્ય ભાવસમાધિ અને પ્રધાન છે. ‘અકોહણે સચ્ચરતે તવસ્સી—અક્રોધનઃ સત્યરતસ્તપસ્વી’ જે ક્રોધ રહિત તથા સત્યમાં તપર રહે છે અને તપસ્વી છે એજ બધાથી ઉત્તમ કહેવાય છે ॥૧૨॥

અન્વયાર્થ—સાધુ એકત્વ (અસહાયત્વ)ની ભાવના રાખે અર્થાત્ પોતાને એકાકી પણાને અનુભવ કરે આ પ્રકારની એકત્વની ભાવનાથી જ નિઃસંગતા (નિર્મમત્વ ભાવના) ઉત્પન્ન થાય છે જુઓ આ મિથ્યા નહીં પણ સત્ય છે. આજ મોક્ષ છે. આજ પ્રધાન અને સાચી ભાવસમાધિ છે. જે

યોઽક્રોધનઃ—ક્રોધમાનમાયાલોભરહિતઃ સત્વરતઃ તપસ્વી તપોનિષ્ઠ એવ એવ પ્રમોક્ષોઽમૃતા સત્યો વરઃ પ્રધાનથેતિ ॥૧૨॥

ટીકા—કિં ચ—મોક્ષમપેક્ષમાણઃ સાધુઃ ‘એગત્તમેયં’ એકત્વમેતદ્ અસહાયત્વમ્ ‘અભિપત્યએજ્ઞા’ અભિપ્રાર્થયેત્ । અયં ભાવઃ—અહમેક એવ નાસ્તિ કશ્ચિદન્યઃ સહાયકોઽસ્મિન્ સંસારે જન્મજરામરણસંકુલે ભયત્રાતા, इत्येवं रूपेणाऽध्य-
વસાયી भवेत् । उक्तञ्च—

‘एगो मे सासओ अप्पा, णाणदंसणसंजुओ ।

सेसा मे बाहिरा भावा, सव्वे संजोगलक्खणा’ ॥१॥

છાયા—એકો મે શાશ્વત આત્મા, જ્ઞાનદર્શનસંયુતઃ ।

શેષા મે વાહ્યાભાવા, સર્વે સંયોગલક્ષણા इति ॥१॥

જ્ઞાનદર્શનસંયુક્ત એક એવ મમાત્મા શાશ્વતોઽવ્યયો નિત્યઃ તદન્યે સર્વેઽપિ કલત્રપુત્રાદિધનધાન્યહિરણ્યસુવર્ણાદિકા ભાવાઃ કર્મદ્વારા પ્રાપ્તા અનિત્યા

ક્રોધ માન માયા લોભ સે રહિત, સત્ય મેં તત્પર ઔર તપ મેં નિષ્ઠ હૈ, વહી સવ સે પ્રધાન હૈ ॥૨૨॥

ટીકાર્થ—મોક્ષાભિલાષી સાધુ એકત્વ ભાવના ભાવે અર્થાત્ એસા ચિન્તન કરે કિ મેં એકાકી (એકેલા) હું । દૂસરા કોઈ મો મેરા સહાયક નહીં હૈ । જન્મ જરા ઔર મરણ સે વ્યાપ્ત હસ સંસાર મેં કોઈ મો ભય સે ત્રાણ (રક્ષક) કરને વાલા નહીં હૈ । કહા મો હૈ—‘એગો મે સાસઓ અપ્પા’ इत्यादि ।

‘જ્ઞાન ઔર દર્શન સે સમ્પન્ન એક મેરા આત્મા હી શાશ્વત હૈ । આત્મા કે અતિરિક્ત સમી પદાર્થ કલત્ર, પુત્ર, ધન, ધાન્ય, હિરણ્ય,

ક્રોધ, માન માયા, અને લોભથી રહિત થઈને સત્યમાં તત્પર અને તપમાં નિષ્ઠા યુક્ત હોય છે તેજ સૌથી પ્રધાન કહેવાય છે. ॥૧૨॥

ટીકાર્થ—મોક્ષની ઇચ્છા વાળા સાધુએ એકલાપણાની ભાવનાનો સ્વીકાર કરવો અર્થાત્ એવો જ વિચાર કરે કે—હું એકાકી અર્થાત્ એકલો છું. ખીલે કોઈ પણ મારો સહાયક નથી. જન્મે, જરા (વૃદ્ધાવસ્થા) અને મરણથી વ્યાપ્ત એવા આ સંસારમાં કોઈ પણ લાયકી રક્ષણ કરવાવાળું નથી. કહ્યું પણ છે કે—‘એગો મે સાસઓ અપ્પા’ इत्यादि

જ્ઞાન અને દર્શનથી યુક્ત એક મારો આત્મા જ શાશ્વત છે આત્મા શિવાય સઘળા પદાર્થો એટલે કે સ્ત્રી, પુત્ર, ધન, ધાન્ય (અનાજ) હિરણ્ય, સ્વર્ણ (ચાંદી) છેવટે પોતાનું શરીર પણ કર્મથી જ પ્રાપ્ત થયેલ છે. આ

એવેતિ ભાવઃ । इत्यादिकमेकत्वभावनां भावयेत् । 'न मुसंति' न मृषा इति 'पासं' पश्य, एकत्वभावनया भावितस्यासङ्गताऽवश्यं भाविनी, नात्राऽलीकत्वमिति पश्य-अवलोकय । 'एस' एषः-एकत्वभावनाऽभिप्रायः प्रमोक्षः 'अमुसे' अमृषा सत्यः । तथा-'वरेवि' वरोऽपि-श्रेष्ठोऽपि अयमेव भावसमाधिः 'तवस्सी' तपस्वी-तपोनिष्ठप्रदेहः 'अक्रोधणे' अक्रोधनः-उपलक्षण चैतत्-मानमायालोभानाम्, तेन निर्मानो निर्मायो निर्लोभश्च । तथा-'सच्चरते' सत्यरतश्च एष, एव-अमृषा सत्यः सर्वप्रधानश्च वर्त्तते इति । साधुः सदा-एकत्वभावनां भावयेत् अत्र एकत्वभावनया तस्याऽपङ्गता भवति । एकत्वभावनयैव सर्वोत्कृष्टो मोक्षः । अतो योऽनया भावनया युक्तः क्रोधादिकं न करोति, तथा सत्यं भाषते, तपश्चाऽऽचरति, स एव सर्वश्रेष्ठ इति भावः ॥२२॥

સ્વર્ણ, યહાં તક કિ યહ શરીર મી કર્મ સે પ્રાપ્ત હુઆ હૈ । યહ સચ થાહ્ય હૈ । મેરે સ્વરૂપ નહીં હૈ । મેં इन सच से भिन्न (अलग) अकेला ही हूं ।

इस प्रकार की एकत्व भावना करे । जो एकत्व भावना से युक्त होता है, उसमें अवश्य ही असंगता (निर्ममत्व भावना) उत्पन्न हो जाती है, यह कथन असत्य नहीं है, इसे देखो । यह एकत्वभावन ही मोक्ष है, यही सत्य है और यही श्रेष्ठ भावसमाधि है । और जो अक्रोध और उपलक्षण से निरभिमान, निष्कपट एव निर्लोभ होता है तथा सत्य में रत रहता है, वही सर्वप्रधान पुरुष होता है ।

एकत्वभावन से ही सर्वोत्कृष्ट मोक्ष प्राप्त होता है जो इस भावना से भावित होकर क्रोधादि नहीं करता और सत्य में तत्पर होता है तथा तपस्या करता है, वही पुरुष सर्वश्रेष्ठ है ॥१२॥

બધા બહા-બકારના છે મારા નિજ સ્વરૂપ નથી હું આ બધાથી જુદો અને એકલો જ છું.

આવા પ્રકારની એકલા પણીની ભાવના કરવી જે એકલા પણીની ભાવના વાળા હોય છે, તેમા અસંગ પણી-(નિર્મમત્વ ભાવના) અવશ્ય જ ઉત્પન્ન થઈ જાય છે, આ કથન અસત્ય નથી જ તેને જુઓ. આ એકત્વ ભાવના જ મોક્ષ છે. એજ સત્ય છે અને એજ ઉત્તમ ભાવસમાધિ છે.

અને જે અક્રોધ અને ઉપલક્ષણથી નિરભિમાની, નિષ્કપટી અને નિર્લોભી હોય છે. તથા સત્યમા રત રહે છે. એજ સર્વ પ્રધાન પુરૂષ છે.

એકત્વની ભાવનાથી જ સર્વોત્કૃષ્ટ મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય છે. આ ભાવનાથી ભાવિત થઈને જે ક્રોધ વિગેરે કરતા નથી, અને સત્યમા તત્પર રહે છે, તથા તપસ્યા કરે છે, એ પુરૂષ જ સર્વશ્રેષ્ઠ છે. ॥૧૨॥

મૂલમ્—ઇત્થીસુ ય આરયમેહુણાઓ,

પરિગ્રહં ચેવ અકુઘ્વમાણે ।

ઉચ્ચાવણસુ વિસણસુ તાર્દ,

નિસ્સંસયં ભિક્ષૂ સમાહિપત્તે ॥૧૩॥

છાયા—સ્ત્રીષુ ચારતો મૈથુનાત્ પરિગ્રહં ચૈવાકુર્વાણઃ ।

ઉચ્ચાવણેષુ વિષયેષુ ત્રાયી, નિઃસંશયં ભિક્ષુઃ સમાધિપ્રાપ્તઃ ॥૧૩॥

અન્વયાર્થઃ—(ઇત્થીસુ) ત્રિવિધાસ્વપિ સ્ત્રીષુ પિયમૂતાસુ યદ્ મૈથુનમવ્રત્ત્વ તસ્માત્ આરય' અરતો નિવૃત્તઃ (ચ પરિગ્રહં અકુઘ્વમાણે) ચ-પુનઃ પરિગ્રહં ધનાદિ-
દ્વિપદાદિ સંગ્રહરૂપમ્ અકુર્વાણઃ (ઉચ્ચાવણસુ વિસણસુ તાર્દ) ઉચ્ચાવણેષુ-નાના-
પ્રકારેષુ વિષયેષુ શબ્દાદિષુ અરક્તદ્વિષ્ટઃ-રાગદ્વેષરહિતસ્તથા ત્રાયી સ્વસ્ય પરસ્ય ચ

‘ઇત્થિસુ યા’ ઇત્યાદિ ।

શબ્દાર્થ—‘ઇત્થીસુ-સ્ત્રીષુ’ જો પુરુષ સ્ત્રિયોં કે સાથ ‘આરયમેહુણાઓ-અરતો મૈથુનાત્’ મૈથુન સે નિવૃત્ત હોતા હૈ ‘ચ પરિગ્રહં અકુઘ્વમાણે-ચ પરિગ્રહં અકુર્વાણઃ’ તથા પરિગ્રહ નહીં કરતા હૈ ‘ઉચ્ચાવણસુ વિસણસુ તાર્દ-ઉચ્ચાવણેષુ વિષયેષુ ત્રાયી’ એવં અનેક પ્રકારકે વિષયોંમેં રાગદ્વેષસે રહિત હોકર જીવોં કી રક્ષા કરતા હૈ એસા ‘નિસ્સંસયં ભિક્ષૂ સમાહિપત્તે-નિઃ સંશયં ભિક્ષુઃ સમાધિપ્રાપ્તઃ’ વહ સાધુ નિઃસંદેહ સમાધિવો પ્રાપ્ત હોતા હૈ ॥૧૩॥

અન્વયાર્થ—જો ત્રીનોં પ્રકારકે મૈથુન સે વિરત હોતા હૈ જો પરિગ્રહ નહીં કરતા, જો સનોજ્ઞ એવં અમનોજ્ઞ વિષયોં મેં રાગ-દ્વેષ સે યુક્ત નહીં

‘ઇત્થિસુ યા’ ઇત્યાદિ

શબ્દાર્થ—‘ઇત્થિસુ-સ્ત્રીષુ’ જે પુરુષ સ્ત્રિયોની સાથે ‘આરયમેહુણાઓ-આરતો-મૈથુનાત્’ મૈથુ થી નિવૃત્ત બને છે ‘ચ પરિગ્રહં અકુઘ્વમાણે-ચ પરિગ્રહ અકુર્વાણઃ’ તથા પરિગ્રહ કરતો નથી ‘ઉચ્ચાવણસુ વિસણસુ તાર્દ-ઉચ્ચાવણેષુ વિષયેષુ ત્રાયી’ તથા અનેક પ્રકારના વિષયોમાં રાગદ્વેષથી રહિત થઈને જીવોની રક્ષા કરે છે. એવો ‘નિસ્સંસય ભિક્ષૂ સમાહિપત્તે-નિઃસંશયં ભિક્ષુ સમાધિપ્રાપ્તઃ’ તે સાધુ સંદેહ વિનાજ સમાધિને પ્રાપ્ત કરે છે ॥૧૩॥

અન્વયાર્થ—જેઓ ત્રણે પ્રકારના મૈથુનથી વિરત હોય છે, જેઓ પરિગ્રહ કરતા નથી, જેઓ મનોજ્ઞ અને અમનોજ્ઞ વિષયોમાં રાગદ્વેષ વાળા હોતા

રક્ષણકર્તા (નિસ્સંસયં મિલ્લુ સમાહિપ્તે) નિઃસશયં નિશ્ચયેન મિલ્લુરેવંભૂતઃ
સાધુઃ મૂલોત્તરગુણસમન્વિત. સમાધિ-ભાવસમાધિ પ્રાપ્તો ભવતીતિ ॥૧૩॥

ટીકા—‘ઈત્થીસુ’ દેવમાનુષતિર્યગ્વર્ણપાસુ ત્રિવિધાસુ સ્ત્રીષુ ‘મેહુણાઓ’
મૈથુનમ્-અબ્રહ્મ તસ્માદ મૈથુનાત્ ‘આરય’ અરતઃ-ન રતોઽરતઃ-નિવૃત્તઃ। તથા-
‘પરિગ્રહં’ પરિગ્રહમ્, પરિ-સર્વતો ગૃહ્યતે इति પરિગ્રહઃ-દ્વિપદાદિસંગ્રહઃ-
તમ્ ‘અકુવ્વમાણે’ અકુર્વાણઃ ‘ઉચ્ચાવણ્ણુ’ ઉચ્ચાવણ્ણુ-નાનાપકારકેષુ
‘વિસણ્ણુ’ વિષયેષુ-શબ્દાદિલક્ષણેષુ, અથવા-ઉચ્ચાઃ-ઉત્કૃષ્ટાઃ, અથવા-
નીચાશ્ચ યે વિષયાસ્તેષુ રાગદ્વેષરહિતઃ। તથા-‘તાઈ’ ત્રાયી ત્રાતા સર્વેષાં જીવાના
મમયદાતા-રક્ષક इति યાવત્। વિશિષ્ટોપદેશદાનદ્વારા પરેભ્યોઽપિ પરેષાં
રક્ષકઃ। નિસ્સંસય’ નિઃસંગમ્-નિશ્ચયેન પરમાર્થત एतादृશઃ ‘મિલ્લુ’ મિલ્લુ
મુનિઃ ‘સમાહિપ્તે’ સમાધિપ્રાપ્તઃ, એવંભૂતો મૂલોત્તરગુણસમન્વિતો મુનિ

હોતા ઓર જો સ્વપર કા ત્રાતા (રક્ષક) હોતા હૈ, નિસ્સન્દેહ એસા
મિલ્લુ સમાધિ પ્રાપ્ત કરતા હૈ ॥૧૩॥

ટીકાર્થ—દેવ મનુષ્ય ઓર તિર્યચ સંબંધી મૈથુન સે જો પૂર્ણ રૂપ
સે નિવૃત્ત હો ચુકા હૈ, જો દ્વિપદ ચતુષ્પદ આદિ કા પરિગ્રહ નહીં કરતા,
જો વિવિધ પ્રકાર કે ઉંચ ઓર નીચ અર્થાત્ મનોજ્ઞ ઓર અમનોજ્ઞ
શબ્દ આદિ હિન્દ્રિય વિષયોં મેં રાગી દ્વેષી નહીં હોતા જો ત્રાતા અર્થાત્
સર્વ પ્રાણિયોં કો અમયદાતા હોતા હૈ યા વિશિષ્ટ ઉપદેશ દેકર દૂસરોં
સે દૂસરે જીવોં કી રક્ષા કરવાતા હૈ, નિશ્ચય હી એસા મિલ્લુ સમાધિ

નથી અને જેઓ સ્વ-પરના ત્રાતા (રક્ષણ કરવાવાળા) હોય છે. એવા મિલ્લુ-
કોણ નિશંક રીતે સમાધિને પ્રાપ્ત કરવાવાળા બને છે ॥૧૩॥

ટીકાર્થ—દેવ, મનુષ્ય અને તિર્યચ સંબંધી મૈથુનથી જે પૂર્ણ રૂપે નિવૃત્ત
થઈ ચૂકેલ છે, જે દ્વિપદ કહેતા જે પગવાળા, ચતુષ્પદ કહેતા ચાર પગવાળા,
વિગેરેનો પરિગ્રહ કરતા નથી. જે જુદા જુદા પ્રમારના ઉંચ અને નીચ
અર્થાત્ મનોજ્ઞ અને અમનોજ્ઞ શબ્દ વિગેરે હિન્દ્રિયોના વિષયમાં રાગવાળા કે
દ્વેષવાળા હોતા નથી જે ત્રાતા અર્થાત્ સઘળા પ્રાણિયોને અભય આપનારા
હોય છે, અથવા વિશેષ પ્રકારનો ઉપદેશ આપીને બીજાઓ પાસે અન્ય
જીવોની રક્ષા કરાવે છે, એવા મિલ્લુ નિયમથી સમાધિ પ્રાપ્ત કરે છે કહે-
વાનો અભિપ્રાય એ છે કે-મૂળ અને ઉત્તર ગુણોથી સંપન્ન આવા મુનિ

માત્રસમાધિ પ્રાપ્તો ભવતિ નાપરઃ કશ્ચિન્ સમાધિપ્રાપ્તો ભવતિ । ય એકત્વભાવ-
નાયુક્તઃ સાધુર્જઙ્ગતિ મૈથુનં પરિગ્રહં ચ' રક્ષતિ ચ વિવિધાન્ જીવાન્ વિવિધવિષ-
યેષુ રાગદ્વેષરહિતો નિરસંશયં ભાવસમાધિ પ્રાપ્તો ભવતીતિ ભાવઃ ॥૧૩

મૂલમ્—અરહં રહં ચ અભિભૂય મિત્ત્રસૂ,

તૈનાઙ્કાસં તૈહ સીર્યકાસં ।

ઉળ્હં ચ દંસં ચ ડહિર્યાસણ્જા,

સુર્ભિમ ચ દુર્ભિમં ચ તિરિક્ષણ્જા ॥૧૪॥

છાયા—અરતિ રતિં ચાભિભૂય મિત્ત્રઃ તૃણાદિસ્પર્શ તથા શીતસ્પર્શમ્ ।

ઉળ્હં ચ દંસં ચાધિગ્રહેત, સુર્ભિમ ચ દુર્ભિમં ચ તિતિક્ષેત્ ॥૧૪॥

પ્રાપ્ત હોના છે । અભિપ્રાય યહ છે કે મૂલ ઓર ઉત્તર ગુણો સે સમ્પન્ન
એસા મુનિ ભાવસમાધિ પ્રાપ્ત કરતા છે । જિસમેં યહ ગુણ નહીં હોતે વહ
ભાવસમાધિ કો પ્રાપ્ત નહીં કર સકના ।

ભાવ યહ છે કે જો સાધુ મૈથુન ઓર પરિગ્રહ કા ત્યાગી હોતા છે,
જીવો કો અભયદાતા હોતા છે ઓર વિવિધ વિષયો મેં રાગદ્વેષ સે રહિત
હોતા છે, વહ નિશ્ચય હી ભાવસમાધિ કો પ્રાપ્ત કરતા છે ॥૧૩॥

‘અરહં રહં ચ’ ઇત્યાદિ ।

શબ્દાર્થ—‘મિત્ત્રસૂ-મિત્ત્ર.’ સાધુ ‘અરહં રહં ચ અભિભૂય-અરતિ
રતિંચાભિભૂય’ સંયમમેં અરતિ અર્થાત્ સ્વેદ તથા અસંયમમેં રતિ અર્થાત્
રાગ કા ત્યાગ કર ‘તૈનાઙ્કાસં-તૃણાદિસ્પર્શ’ તૃણ આદિકા સ્પર્શ કો
‘તૈહ-તથા’ ઓર સીર્યકાસં-શીતસ્પર્શ’ શીતસ્પર્શકો, ‘ઉળ્હં ચ-ઉળ્હં ચ’

ભાવ સમાધિ પ્રાપ્ત કરે છે જેમાં આ ગુણો હોતા નથી તે ભાવસમાધિ
પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી

કહેવાનો ભાવ એ છે કે—જે સાધુ, મૈથુન અને પરિગ્રહનો ત્યાગ કરવાવાળા
હોય છે, જોવાને અમય આપવાવાળા હોય છે, અને જુદા જુદા વિષયોમાં
રાગદ્વેષ વિનાના હોય છે, તે નિશ્ચય ભાવસમાધિને પ્રાપ્ત કરનારા
હોય છે. ॥૧૩॥

‘અરહં રહં ચ’ ઇત્યાદિ

શબ્દાર્થ—‘મિત્ત્રસૂ-મિત્ત્ર.’ સાધુ ‘અરહં રહં ચ અભિભૂય-અરતિ રતિં ચાભિ
ભૂય’ સંયમમા અરતિ અર્થાત્ જ્વેદ તથા અસંયમમા રતિ અર્થાત્ રાગનો
ત્યાગ કરીને ‘તૈનાઙ્કાસં-તૃણાદિસ્પર્શ’ તૃણ વિગેરેનો સ્પર્શને ‘તૈહ-તથા’ અને
‘સીર્યકાસં-શીતસ્પર્શ’ શીતસ્પર્શને ‘ઉળ્હં ચ-ઉળ્હં ચ’ ઉપરસ્પર્શને ‘ચ દંસં-ચ

(Handwritten musical notation on four staves)

श्री - श्री - श्री -
 गंगादि - गंगादि - गंगादि -
 बाहि - बाहि - बाहि -

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

अवगति - अन्तर्गत की अवस्था में रहने के कारण ही हमें अन्तर्गत की अवस्था में रहने की आवश्यकता है।
नि (आवृत्ति) का अर्थ है कि वह अवस्था में रहने के कारण ही हमें अन्तर्गत की अवस्था में रहने की आवश्यकता है।
अवगति की अवस्था में रहने के कारण ही हमें अन्तर्गत की अवस्था में रहने की आवश्यकता है।
और अन्तर्गत की अवस्था में रहने के कारण ही हमें अन्तर्गत की अवस्था में रहने की आवश्यकता है।

टीका—जो विषयों से वितर्क है, जैसे भगवत्प्राप्ति किन्तु प्रकृत
प्राप्त होती है, सो कहते हैं—सारी चीजें प्रकृत प्राप्ति से मिलती हैं, (संन्या
रहित) मोक्ष प्राप्त हो सकता है, प्रकृत प्राप्ति से ही (अनर्थात्)
को और अमंगल संबंधी रति (आशंका) को त्याग कर आगे बढ़े जाने

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १ ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ २ ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ३ ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ४ ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ५ ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ६ ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ७ ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ८ ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ९ ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १० ॥

સ્વપ્ન—પરમાર્થને જાણવા માટે જિજ્ઞાસુ સંપન્નમાં સમર્થ-મહાત્માને
 અને સત્ત્વમાં રતિ-પ્રીતિના તત્ત્વો કરીને તુલ્ય વિચિત્રતા સ્વપ્નને રીત
 મેળને હુકમ સ્વપ્નને અને હંસનદી વિચિત્રતા સ્વપ્નને સહન કરવે. તત્ત્વ
 સંપન્ન અને હુકમને પણ સહન કરી લેવી ॥૧૬॥

થીકાર્ય—જે વિષયોથી વિરક્ત છે. તેને કાવચમાધિ કૌલી રીતે રાખ
 થય છે, તે બતાવવામાં આવે છે—શરીર અને ઘર વિગેરેમાં રપ્પણા વિનાના
 અર્થાત્ કૌલી રહિત મોલ ગમનમા હુશાળ બાવ સુધુ સખમ સખાંતી અરુણિ
 અરુણિ અર્ગાત્ અનાહર અને અસંયમ સંબંધી રતિ-પ્રીતિ અર્થાત્ અહરને

वक्ष्यमाणं सर्वमधिसहेत । तथा-‘तृणाइफासं’ तृणादीनां स्पर्शम्-तृणादि-
स्पर्शजनितं दुःखमित्यर्थः, आदि शब्दात् पृथिव्यादि कटिनपदार्थस्य च स्पर्श-
मधिसहेत । तथा-‘सीयफासं’ शीतस्पर्शम्, शीतस्पर्शपरीषदमधिसहेत ।
‘उष्णं च’ उष्णं च-उष्णपरीषदम् ‘दंसं च-दंशमशकपरीषदं कर्मनिर्जरार्थं
मधिसहेत । ‘सुर्विच’ सुरभिच गन्धम् ‘दुर्विच’ दुरभिगन्धं च-शोभनमशोभनं
गन्धं चापि ‘तित्तिक्खएज्जा’ तित्तिक्षेत्र, एतेषां सर्वेषां परीषदाणां सहनं मोक्षा-
भिलाषिणा कार्यमिति । साधुः संयमेऽरति रतिश्चाऽसंयमे परित्यज्य तृणादि शीत
स्पर्शादिदंशमशकसुरभ्यसुरभिगन्धादिकं सर्वमपि सहेतेति भावः ॥१४॥

‘मूलम्-गुत्तो वेईए य सैमाहिपत्तो,

लेसं सैमाहट्टु पेरिव्वएज्जा ।

निहं न छाए णवि छांयएज्जा,

संमिस्सभावं पैयहे पर्यासु ॥१५॥

घाले स्पर्शों को सहन करे । वह स्पर्श यह हैं-तृण आदि के स्पर्शको,
तथा ‘आदि’ शब्द से कंटक, कंकर और कठोर पृथ्वी आदि के स्पर्श
को शीत स्पर्श को अर्थात् ठंडीको, उष्णस्पर्श को अर्थात् गर्मी को
तथा दंशमशक आदि के स्पर्श को कर्म निर्जरा के अर्थ सहन करे ।
इसके अतिरिक्त सुगंध और दुर्गंध को भी सहन करे । मोक्ष के अभि-
लाषी को इन सब परीषदों को सहन करना चाहिए ।

आशय यह है कि साधु संयम में अरति और असंयम में रतिको
त्याग कर तृणादि के और शीत, उष्ण तथा दंशमशक आदि स्पर्शों
को सहन करे । सुगंधि और दुर्गंधि को सहन करे ॥१४॥

હયાવીને આગળ કહેવામાં આવનારા સ્પર્શોને સહન કરે તે સ્પર્શ આ
પ્રમાણે છે-તૃણ વિગેરેના સ્પર્શને તથા અદિ શબ્દથી કંટરા, કાંટા, અને
કઠોર પૃથ્વી વિગેરેના સ્પર્શને, ઠંડા સ્પર્શને ગરમ સ્પર્શને અર્થાત્ તાઠ
તડકાને તથા દંશ મશક-હાંસ મચ્છર વિગેરેના સ્પર્શને કર્મ નિર્જરા કરવા
માટે સહન કરવા આ શિવાય સુગંધને પણ સહન કરવી. મોક્ષની ઇચ્છા
વાળાઓએ આ બધા પરીષદોને સહન કરવા જોઈએ.

કહેવાનો આશય એ છે--સાધુએ સંયમમાં અરતિ અને અસંયમમાં
રતિનો ત્યાગ કરીને તૃણ વિગેરેના અને ઠંડા, ઉના તથા હાંસ, મચ્છર વિગે
રેના સ્પર્શોને સહન કરવા સુગંધ અને દુર્ગંધને પણ સહન કરવી. ॥૧૪॥

छाया—गुप्तो वाचा च समाधि प्राप्नो, लेश्यां सम हृत्य परिव्रजेत् ।

गृहं न छेदेनापि छादयेत्, संमिश्रभावं प्रजह्यात्प्रजासु ॥१५॥

अन्वयार्थः—(वईए य गुप्तो समाहिपत्तो) वाचा च गुप्तो—मौन व्रती समाधि प्राप्नो भवति (लेसं समाहृद्दु परिव्रज्ज्जा) लेश्यां—तैजस्यादिकां समाहृत्य—उपा-
दाय अशुद्धां—कृष्णादिकां लेश्यां परिहृत्य च परिव्रजेत्—संयममार्गे विचरेत् गिहं
न छाए) गृहं छेदेत् (न वि छावएज्ज्जा) नापि छादयेत् अन्यद्वाराऽपि तदीय
संस्कादादिकं न कारयेत् (पयासु) प्रजासु—स्त्रीषु (संमिस्सभावं पयहे) समिश्र
भाव प्रजह्यात्—परित्यजेदिति ॥१५॥

‘गुप्तो वईए’ इत्यादि ।

शब्दार्थ—‘वईए य गुप्तो समाहिपत्तो—वाचागुप्तो समाधिं प्राप्तः’ जो साधु वचनसे गुप्त रहता है, वह भाव समाधि को प्राप्त करता है
‘लेसं समाहृद्दु परिव्रज्ज्जा—लेश्यां समाहृत्य परिव्रजेत्’ साधु शुद्ध-
लेश्याको ग्रहण करके संयमका पालन करे ‘गिहं न छाए—गृहं न छेदेत्’
घर स्वयं न छावे और ‘नवि छावएज्ज्जा—नापि छादयेत्’ दूसरे से भी न
छावे ‘पयासु—प्रजासु’ स्त्रियों में ‘संमिस्सभावं पयहे—संमिश्रभावं
प्रजह्यात्’ मिश्र भाव का त्याग करे अर्थात् स्त्रियों के साथ संसर्ग
न करे ॥१५॥

अन्वयार्थ—वचन से गुप्त अर्थात् मौनव्रती तथा भाव समाधिको
प्राप्त साधु शुक्ल आदि प्रशस्त लेश्या को ग्रहण करके कृष्ण आदि
अप्रशस्त लेश्याओं का परित्याग करे और संयम मार्गमें विचरे। गृहको

‘गुप्तो वईए’ इत्यादि

शब्दार्थ—वईए य गुप्तो समाहिपत्तो—वाचागुप्तो समाधिं प्राप्तः’ ने साधु
वचनથી गुप्त रहे છે. તે ભાવ સમાધિને પ્રાપ્ત કરે છે. ‘લેસં સમાહૃદ્દુ પરિ-
વ્રજ્જ્જા—લેશ્યા સમાહૃત્ય પરિવ્રજેત’ સાધુ શુદ્ધ લેશ્યાને ગૃહણ કરીને સંય-
મનું પાલન કરે ‘ગિહં ન છાએ—ગૃહં ન છેદેત’ ઘરને પોતે ઢાંકવું નહીં અને
‘નવિ છવએજ્જ્જા—નાપિ છાદયેત’ બીજાની પાસે પણ ઢાંકવું નહીં ‘પયાસુ—પ્રજાસુ’
સ્ત્રીઓમાં ‘સંમિસ્સભાવં પયહે—સંમિશ્રભાવં પ્રજહ્યાત’ મિશ્રભાવનો ત્યાગ કરે અર્થાત્
સ્ત્રીઓની સાથે સંસર્ગ ન રાખે ॥૧૫॥

અન્વયાર્થ—વચનથી ગુપ્ત અર્થાત્ મૌન વ્રત તથા ભાવ સમાધિને પ્રાપ્ત
થયેલ સાધુ શુદ્ધ વિગેરે પ્રશસ્ત લેશ્યાને ગૃહણ કરીને કૃષ્ણ વિગેરે અપ્રશસ્ત
લેશ્યાઓનો પરિત્યાગ કરે તથા સંયમ માર્ગમાં વિચરે. ઘરનું પોતે ઢાંકન

ટીકા—‘વર્ષ’ વાચા ‘ગુત્તો’ ગુપ્તઃ—વચનગુપ્તિસમ્પન્નઃ ‘સમાર્હિ’ સમાધિમ્ દર્શનજ્ઞાનચારિત્રરૂપં ભાવસમાધિમ્ ‘પત્તો’ एतादृशभावसमाधिं प्राप्तो भवति। ‘લેસં’ લેશ્યામ્—શુદ્ધાં તૈજસાદિકામ્ ‘સમાહદ્દુ’ સમાહૃત્ય—ઉપાદાય, અશુદ્ધાં ચ-કૃષ્ણાદિલેશ્યાં પરિહૃત્ય ‘પરિવ્યજ્જા’ પરિ—સર્વતઃ—સંયમમાર્ગે વ્રજેત્—વિચરેત્। તથા—‘ગિહં’ ગૃહમ્ ‘ન છાણ્જ્જા’ ન છદેત્ સ્વયમ્, યથા—સર્પઃ સ્વાડ્ડવાસં ન નિર્માતિ અપિતુ—અન્યદીયે—મૃષિકવિલે કથં કથમપિ વાહયતિ કાલમ્। એવમેવ સાધુરપિ ગૃહસંસ્તરણસંસ્કારાય સ્વયં ન યતેત્। ‘ણ વિ છાણ્જ્જા’ નાડપિ પરૈરાચ્છા-દનાદિ ગૃહાદેઃ કારયેત્। તથા—‘પયાસુ’ પ્રજાસુ—પ્ર—પ્રકર્ષેણ વારં વારં જાયન્તે इति प्रजाः तासु-तद्विषयेषु जन्ममरणकारणभूताः क्रियाः पचनपाचनादिरूपाः,

ન ત્વયં છાદન કરે ઔર ન દૂસરોં સે છાદન કરવાવે। સ્ત્રિયોં કે વિષય મેં સંમિશ્રભાવ કો ત્યાગે ॥૧૬॥

ટીકાર્થ—વચન ગુપ્તિ સે સમ્પન્ન તથા દર્શન જ્ઞાન એવં ચારિત્ર રૂપ ભાવ સમાધિ કો પ્રાપ્ત મુનિ શુદ્ધ લેશ્યા કો ગ્રહણ કરકે કૃષ્ણ આદિ અશુદ્ધ લેશ્યાઓં કો પૂર્ણ રૂપ સે ત્યાગ દે ઔર સંયમ કા પરિપાલન કરે।

સાધુ મકાન ન છાણે। જૈસે સર્પ અપને લિણે આવાસ નહીં વનાતા, કિન્તુ ચૂહા આદિ કિસી અન્ય કે બનાયે બિલ મેં કિસી પ્રકાર અપના કાલ યાપન કર લેતા હૈ, વસી પ્રકાર સાધુ મો ગૃહ કા સંસ્કાર આદિ ન કરે, દૂસરોં સે મી ન કરવાણે।

જો ઉત્પન્ન હોતે હૈં ઉન્હેં પ્રજા કહતે હૈં। વનકે વિષય મેં સંમિશ્ર ભાવ અર્થાત્ ગૃહસ્થ ઔર સયતકા એકીકરણ ન કરે। તાત્પર્ય યહ હૈ કિ-દીક્ષિત હોકર મી સ્વયં પચન પાચન આદિ કરના દૂસરે સે કરવાના

ન કરે તથા બીજાઓ પાસે પણ તેનું છાદન ન કરાવે અને સ્ત્રિયોના વિષયમાં સંમિશ્રભાવનો ત્યાગ કરે ॥૧૬॥

ટીકાર્થ—વચન ગુપ્તિથી યુક્ત તથા દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્ર રૂપ ભાવ સમાધિને પ્રાપ્ત થયેલ મુનિ શુદ્ધ લેશ્યાને ગ્રહણ કરીને કૃષ્ણ વિગેરે અશુદ્ધ લેશ્યાઓનો પૂર્ણ રૂપથી ત્યાગ કરે અને સંયમનું પરિપાલન કરે.

સાધુ મકાનનું છાદન ન કરે. જેમ સર્પ પોતાને માટે નિવાસ બનાવતા નથી, પરંતુ ઉદર વિગેરે કાંઈ બીજાઓ બતાવેલ દરમાં રહીને પોતાનો સમય વીતાવે છે. એજ પ્રમાણે સાધુઓ પણ ઘરના સંસ્કાર વિગેરે સ્વયં ન કરતા અને બીજાઓ પાસે કરાવવા પણ નહીં.

જે ઉત્પન્ન થાય છે, તેને પ્રજા કહે છે. તેના વિષયમાં સંમિશ્ર ભાવ અર્થાત્ એકીકરણ ન કરવું

‘સમિશ્રભાવ’ યેન કૃતેન સંમિશ્રભાવઃ—ગૃહસ્થસંયતયોરેકીભાવો ભવેત્ તમ્
‘પયણ’ પરિજહ્યાત્-પરિત્યજેત્-તાદૃશકાર્યં ન કુર્યાત્ યેન ગૃહસ્થસંયતયોઃ
સાદૃશ્યં સ્યાત્ । અયમર્થઃ—પ્રવ્રજિતોઽપિ પચનવાચનક્રિયાં સ્વયં સંપાદયન્
કારયન્ વા સંમિશ્રભાવો ભવેત્ તત્પરિત્યાજ્યમ્ । અથવા—પ્રજાઃ-સ્ત્રિયઃ તાસુ
તાભિર્વાં યઃ સંમિશ્રીભાવઃ તં પરિત્યજેદિતિ ! યઃ સાધુ વૈવસા ગુપ્તઃ સઃ ભાવ-
સમાધિ-પ્રાપ્તો ભવતિ । સાધુસ્તૈનસાદિ શુદ્ધલેશ્યાં પરિગૃહ્ય, પરિત્યજ્ય ચ કૃષ્ણાદિ-
લેશ્યાં સંયમાનુષ્ઠાનરતો ભવેત્ । તથા—ન સ્વયં ગૃહસંસ્કારાદિકં ક્રિયાકલાપં
કુર્યાત્ ન કારયેદ્વા । તથા—પ્રજામિઃ સહ સન્નસં ન કુર્યાદિતિ ભાવઃ ॥૧૫॥

મૂળમ્—જે કેઈ લોગાંમિ ડ અકિરિયઆયા,

અન્નેન પુંદ્રા ધુયમ્!દિસંતિ ।

આરંભસંતા ગઢિશ્ચાં ય લોણ,

ધૈન્મં ણં જાણાંતિ વિમુંચ્છહેડં ॥૧૬॥

સંમિશ્રભાવ હૈ, ઉમકા ત્યાગ કરે । અથવા પ્રજા કા અર્થ હૈ સ્ત્રિયોં કે
સાથ સમિશ્રભાવ અર્થાત્ મેલમિલાપ નહીં કરના चाहिए ।

ભાવાર્થ યહ હૈ કિ જો સાધુ વચન સે ગુપ્ત હોતા હૈ, વહ ભાવસ
માધિ કો પ્રાપ્ત હોતા હૈ । સાધુ શુદ્ધ લેશ્યા કો ધારણ કરકે ઓર કૃષ્ણ
આદિ અશુદ્ધ લેશ્યાઓં કો ત્યાગ કરકે સંયમ કે અનુષ્ઠાન મેં નિરત
રહે । તથા ગૃહ કા સસ્કાર આદિ ક્રિયાકલાપ સ્વયં ન કરે ઓર દુસરે
સે ન કરાવે । વહ પ્રજા અર્થાત્ સ્ત્રિયોં કે સાથ સંવાસ મેલ જોલ મી
ન કરે ॥૧૫॥

તાત્પર્ય એ છે કે—દીક્ષા લીધા પછી (વિષયાભિલાષી) પોતે રાધે અને
અન્ય પાસે રધાવે તેને સમિશ્રભાવ કહેવાય છે તેનો ત્યાગ કરવો અથવા
પ્રજા એટલે સ્ત્રિયો સ્ત્રિયોની સાથે સાથે સમિશ્ર ભાવ અર્થાત્ મેળ રાખવો
ન જોઈ એ

કહેવાનો ભાવ એ છે કે—જે સાધુ વચન ગુપ્તિથી ગુપ્ત હોય છે, તે
ભાવ સમાધિને પ્રાપ્ત કરે છે. સાધુએ શુદ્ધ લેશ્યાને ધ્યાન્ય કરીને અને
કૃષ્ણ વિગેરે અશુદ્ધ લેશ્યાઓને ત્યાગ કરીને સયમના અનુષ્ઠાનમાં તત્પર
રહેવું. તથા ઘર વસતિ—સણગારવું વિગેરે ક્રિયાઓ સ્વયં કરવી નહીં અને
બીજા પાસે કરાવવી નહીં તેણે પ્રજા અર્થાત્ સ્ત્રિયોની સાથે સંવાસ અર્થાત્
મેળાપ પણ રાખવો નહીં. ॥૧૫॥

છાયા—યે કેડપિ લોકે તુ અક્રિયાત્માનોડન્યેન પૃષ્ઠાઃ ધુતમાદિશન્તિ ।

આરંભસક્તા ગૃદ્ધાથ લોકે, ધર્મં ન જાનન્તિ વિમોક્ષહેતુર્ ॥૧૫॥

અન્વયાર્થઃ—(લોગંમિ) અસ્મિન્ લોકે-સંસારે (જે કેહ અકિરિયઆયા) યે અક્રિયાત્માનઃ—ક્રિયારહિત આત્મા યેવાં યતે તે તથા (અન્નેન પુદ્ધા ધુયમાદિસંતિ) અન્નેન આત્મનોડક્રિયત્વે બન્ધબોક્ષો ન સ્યાતામ્ इत्यभिप्रायवशा પૃષ્ઠા સન્તઃ ધુત મ ક્ષમાદિશન્તિ મોક્ષ પ્રતિપાદયન્તિ, તે સાંખ્યાઃ (આરંભસક્તા) આરંભસક્તાઃ

‘જે કેહ લોગંમિ’ ઇત્યાદિ ।

શબ્દાર્થ—‘લોગંમિ-લોકે’ હસ લોક મેં ‘જે કેહ અકિરિયઆયા-યે કેપિ અક્રિયાત્માનઃ’ જો લોગ આત્મા કો ક્રિયારહિત માનતે’ હેં વે લોગ ‘અન્નેન પુદ્ધા ધુયમાદિસંતિ—અન્નેન પૃષ્ઠાઃ ધુતં આદિશન્તિ’ દૂસરે કે પૂછને પર મોક્ષકા પ્રતિપાદન કરતે હેં એસે વે સાંખ્યમતવાલે ‘આરંભસક્તા-આરંભસક્તાઃ’ આરંભ મેં આસક્તિવાલે ઔર ‘લોપ ગદિયા-લોકે ગૃદ્ધાઃ’ વિષય બોગોં મેં મૂર્ચ્છિત-આસક્તિવાલે હોતે હેં વે ‘વિમોક્ષહેતુઃ—વિમોક્ષહેતુર્’ મોક્ષ કે કારણરૂપ ‘ધર્મં—ધર્મ’ શ્રુતચરિત્રરૂપ ધર્મ કો ‘જાણંતિ—ન જાનન્તિ’ નહીં જાનતે હેં ॥૧૬॥

અન્વયાર્થ—હસ સંસાર મેં જો કોઈ આત્મા કો નિષ્ક્રિય સ્વીકાર કરતે હેં ઔર દૂસરે કે પ્રશ્ન કરને પર મોક્ષકા પ્રતિપાદન કરતે હેં,

જે કેહ લોગમિ’ ઇત્યાદિ

શબ્દાર્થ—‘લોગ મિ-લોકે’ આ લોકમાં ‘જે કેહ અકિરિયઆયા-યે કેપિ અક્રિયાત્માનઃ’ જે લોકો આત્માને ક્રિયા રહિત માને છે, એ લોકો ‘અન્નેન પુદ્ધા ધુયમાદિસંતિ’—અન્નેન પૃષ્ઠા ધુતમ્ આદિશન્તિ’ બીજાના પૂછવાથી મોક્ષતું પ્રતિપાદન કરે છે. એવા તે સાંખ્યમતાવાલ બિઓ. ‘આરંભસક્તા-આરંભસક્તાઃ’ આરંભમાં આસક્તિ વાળા અને ‘લોપ ગદિયા-લોકે ગૃદ્ધાઃ’ વિષયલોભોમાં મૂર્ચ્છિત અર્થાત્ આસક્તિવાળા હોય છે. તેઓ ‘વિમોક્ષહેતુઃ—વિમોક્ષહેતુર્’ મોક્ષના કારણરૂપ ‘ધર્મં—ધર્મ’ શ્રુતચરિત્ર રૂપ ધર્મને ‘જાણંતિ—ન જાનન્તિ’ બાણતા નથી ૧૬.

અન્વયાર્થ—આ સંસારમાં જે કોઈ આત્માને નિષ્ક્રિયપણથી સ્વીકારે છે, અને બીજા કોઈ પૂછે ત્યારે મોક્ષતું પ્રતિપાદન કરે છે. તેવા સાંખ્ય-

આરમ્ભે-સાવચ્ચપચનપાચનાદિકે સક્તા ગૃહ્યાઃ (ગઢિયા) ગૃહ્યાશ્વાધ્યુપપન્નાઃ (વિમોક્ષહેતુ) વિમોક્ષહેતુ-મોક્ષેઋહેતુભૂતમ્ (ધર્મમ્) ધર્મમ્-શ્રુતચારિત્રાચ્યમ્ (ળ જાણંતિ) ન જાનન્તિ-નાદ્યુધ્યન્તે इति ॥૧૬॥

‘લોગંમિ’ ફહલોકે ‘જે કેઈ’ યે કેડપિ સાંખ્યશાસ્ત્રાડ્યેતારઃ ‘અક્રિય-આયા’ અક્રિય આત્મા, इति મન્યન્તે । સાંખ્યમતે સર્વવ્યાપિત્વાત્-આત્મા નિષ્ક્રિયઃ સ્વીક્રિયતે તદુક્તમ્-

‘અકર્તા નિર્ગુણો ભોક્તા આત્મા કપિલ દર્શને’ ।

કપિલમતે-આત્મનોડકર્તૃત્વમક્રિયત્વં ભોક્તૃત્વં ચ મન્યતે इत्यર્થઃ । તત્ર યદિ આત્મા નિષ્ક્રિયઃ સ્થાત્ તદા વન્ધમોક્ષૌ તસ્ય કથં સ્યાનામ્ इत्यેવમ્ ‘અન્નેળ’ અન્નેળ ‘પુટ્ટા’ પૃષ્ઠાઃ સન્તઃ ‘ધુયં’ ધુતં-મોક્ષમ્ ‘આદિસંતિ’ આદિશન્તિ-પ્રતિપાદ-યન્તિ । યથા-કથંચિત્ કુટિલમાર્ગમાશ્રિત્ય વન્ધમોક્ષવ્યવસ્થામપિ સહ્વટયન્તિ

અર્થાત્ આત્મા કા મોક્ષ હોના કહતે હૈં, વે (સાંખ્ય) આરમ્ભ સમારમ્ભ મેં આસક્ત હૈં, ગૃહ્ય હૈં ઓર મોક્ષ કે કારણભૂત ધર્મ કો નહીં જાનતે હૈં ॥૧૬॥

ટીકાર્થ--જગત્ મેં કોઈ અર્થાત્ સાંખ્યશાસ્ત્ર કે અધ્યેતા આત્માકો અક્રિય માનતે હૈં । ડનકા કહના હૈ કિ આત્મા ક્રિયારહિત હૈ, ક્યોંકિ વહ સર્વવ્યાપી હૈ । કહા ઓ હૈ-‘અકર્તા નિર્ગુણો ભોક્તા’ इत्याદિ ।

‘સાંખ્યદર્શન મેં આત્મા શુભાશુભ કર્મોં કા કર્તા નહીં હૈ, નિર્ગુણ હૈ, કર્મફલ કા ભોક્તા હૈ ।’

હસ કથન કે અનુસાર વે આત્મા કો અકર્તા, અક્રિય કિન્તુ ભોક્તા સ્વીકાર કરતે હૈં । જવ ડનસે કોઈ પ્રશ્ન કરતા હૈ કિ આત્મા યદિ ક્રિયા રહિત હૈ તો ડસે વન્ધ ઓર મોક્ષ કિમ્ પ્રકાર હો સકતા હૈ ? તવ વે

મનાવલમ્બીયો આરભસમારંભમાં આસક્ત હોય છે તેમાજ લાગેલા રહે છે અને મોક્ષના કારણભૂત ધર્મના રૂપને સમજતા નથી ॥૧૬॥

ટીકાર્થ--જગતમા કોઈ અર્થાત્ સાખ્ય શાસ્ત્રના અભ્યાસ કરવાવાળા આત્મને અક્રિય-ક્રિયા વગરનો મને છે તેઓનુ કહેવુ છે કે-આત્મા ક્રિયા વગરનો છે કેમ કે તે સર્વવ્યાપી છે કહ્યુ છે કે-‘અકર્તા નિર્ગુણો ભોક્તા’ इत्याદિ

સાખ્ય દર્શનમા આત્મા શુભ અને અશુભ કર્મનો કર્તા નથી, નિર્ગુણ અર્થાત્ ગુણાતીત છે અને કર્મના ફળને ભોગવવાળો છે

આ કથન પ્રમાણે તેઓ આત્માને અકર્તા, અક્રિય પન્તુ ભોક્તા હોવાનુ સ્વીકારે છે તથા તેઓને કોઈ અપેક્ષા પ્રશ્ન કરે છે, કે-આત્મા કો ક્રિયા વિનાનો છે, તો તેને બધ અને મોક્ષ કઈ રીતે થાય છે ? ત્યારે તેઓ મોક્ષ

કિન્તુ વસ્તુવ સ્તેડ્ઝા એવ । તે 'આરંભસત્તા' આરંભે પદ્ધતીવનિકાયવિગ્રાધકે પચનપાચનરુપે સાવધે કર્મણિ 'સત્તા' આસક્તાસ્તુ 'ગદ્ધિયા' ગૃદ્ધાઃ-ગૃદ્ધિભાવે ગતાઃ 'લોએ' લોકે 'વિમોક્ષદેઉં' વિમોક્ષકકારણભૂતમ્ 'ધમ્મે' ધર્મ-શ્રુતચારિ-ત્રલક્ષણમ્ 'ળ જાણંતિ' ન જાનન્તિ-કુમાર્ગાશ્રિતતયા સમ્યક્જ્ઞાવગચ્છન્તીતિ । इह लोके सांख्यकाराये आत्मानम् अक्रियं मन्यन्ते, तथा-मोक्षविषयेऽन्येन पृष्ठा मोक्षमद्भावमपि कथयन्ति वस्तुतः सावद्यकर्मानुष्ठानरता मोक्षकारणं श्रुतचारि-त्रलक्षणं धर्मं न जानन्तीति भाव ॥१६॥

મૂલમ્-પુંઠો ય છંદોં ઇહ માળેવા ઉ,

કિરિયાકિરિયં ચ પુંઠોયવાયં ।

મોક્ષ કા હોના કહતે હૈં । કિસી પ્રકાર કુટિલ માર્ગ કા આશ્રય લેકર વે વન્ધ ઓર મોક્ષ કી વ્યવસ્થા કો ઘટાતે ખી હૈં । ફિર ખી વે બાલ હૈં । વે પદ્ધતીવનિકાય કી વિરાધના કરને વાલે પચન પાચન આદિ સાવધ કાર્યો મે આસક્ત હૈં, ગૃદ્ધિભાવ કો પ્રાપ્ત હૈં । મોક્ષ કે કારણભૂત શ્રુત ચારિત્ર રૂપ ધર્મ કો નહીં જાનતે હૈં । કુમાર્ગ કા અવલમ્બન લેને કે કારણ વે ધર્મ કો સમીચીન રૂપ મેં નહીં સમજતે ।

ભાવ ગદ્ધ હૈં કિ સાંખ્યવાદી આત્મા કો અક્રિય માનતે હૈં ઓર મોક્ષ કે વિષય મેં દૂસરે કે પૂછને પર ઉસકા સદ્ભાવ ખી કહતે હૈં । કિન્તુ વાસ્તવ મેં સાવધ કર્મોં કે અનુષ્ઠાન મેં તત્પર વે મોક્ષ કે કારણ ભૂત ધર્મ કો નહીં જાનતે હૈં ॥૧૬॥

થવાનુ કહે છે, કોઈ પણ પ્રકારથી કુટિલ માર્ગનો આશ્રય લઇને તેઓ બંધ અને મોક્ષની વ્યવસ્થા ઘટાવે પણ છે, તો પણ તેઓ બાલ અર્થાત્ અજ્ઞાની છે તેઓ પદ્ધતીવનિકાયની વિરાધના કરવાવળા પચન પાચન વિગેરે સાવધ કાર્યોમાં આસક્ત છે, ગૃદ્ધિભાવને પ્રાપ્ત છે, મોક્ષના કારણ ભૂત શ્રુત ચારિત્ર રૂપ ધર્મને જાણતા નથી. કુમાર્ગનું અવલમ્બન લેવાને કારણે તેઓ ધર્મને સારી રીતે સમજતા નથી.

કહેવાનો ભાવ એ છે કે—સાંખ્યવાદીઓ આત્માને અક્રિય માને છે. અને મોક્ષના વિષયમાં ખીજાઓ પૂછે ત્યારે તેનો સદ્ભાવ બતાવે પણ છે પરંતુ વાસ્તવિક રીતે સાવધ કર્મોના અનુષ્ઠાનમાં તત્પર એવા તેઓ મોક્ષના કારણ ભૂત ધર્મને જાણતા નથી. ॥૧૬॥

જાયસ્સ વાલસ્સ પંકુવ્વદેહં

પંવહુઈ વૈરમસંજયસ્સ ॥૧૭॥

છાયા—પૃથક્કુહ્ન્દા હહ માનવાસ્તુ, ક્રિયાક્રિયં ચ પૃથક્વાદમ્ ।

જાતસ્ય વાલસ્ય પ્રકર્ત્ય દેહં, પ્રવર્દ્ધતે વૈરમસંયતસ્ય ॥૧૭॥

અન્વયાર્થઃ—(હહ માણવા ઉ પુઠો ય હંદા) હહ—અસ્મિન્ લોકે માનવાઃ—
મનુષ્યાઃ પૃથક્કુ હન્દા—ભિન્નાભિપ્રાયવન્તઃ (કિરિયાકિરિયં પુઠો ય વાયં) ક્રિયા-
ક્રિયં ક્રિયાવાદમક્રિયાવાદમ્ પૃથક્ પૃથક્ સમાશ્રિતાઃ (જાયસ્સ વાલસ્સ દેહં પકુ-
વ્વ) જાતસ્ય—ઉત્પન્ન માત્રસ્ય વાલસ્ય—સદસદ્વિવેકવિકલસ્ય દેહં પ્રકર્ત્ય—લ્ખણશઃ
કૃત્વા સ્વસુખમુત્પાદયન્તિ તદેવં પરાપચાતક્રિયાં કુર્વતોઽસ્ય (અસંજયસ્સ) અસં

‘પુઠો ય હંદા’ इत्यादि ।

શબ્દાર્થ—‘હહ માણવા ઉ પુઠો ય હંદા—હહ માનવાસ્તુ પૃથક્કુ હન્દાઃ’
હસ લોક મેં મનુષ્યોં કી રુચિ ભિન્ન ભિન્ન પ્રકાર કી હોતી હૈ ‘કિરિયા-
કિરિયં ચ પુઠોયવાય—ક્રિયાક્રિયં ચ પૃથક્વાદમ્’ અતઃ કોઈ ક્રિયાવાદકો
એવં કોઈ અક્રિયાવાદ કો એસે પૃથક્ પૃથક્ રૂપ સે માનતે હૈં । ‘જાતસ્ય
વાલસ્સ દેહ પકુવ્વ—જાતસ્ય વાલસ્ય દેહં પ્રકર્ત્ય’ વે જન્મે છુપ વાલકકે
શરીરકો કાઠકર અપના સુખ ઘનાતે હૈં ‘અસંજયસ્સ—અસંયતસ્ય’ એસે
અસંયત્ પુરુષ કા ‘વૈરં પવહુઈ—વૈરં’ પ્રવર્દ્ધતે’ વૈર અત્યંત ઘઠના રહતા હૈ । ૧૭

અન્વયાર્થ—હસ લોક મેં મનુષ્ય ભિન્ન ભિન્ન અભિપ્રાય વાલે હૈં ।
કિસીને ક્રિયાવાદ કો ઓર કિસીને અક્રિયાવાદ કો સ્વીકાર કિયા હૈ ।

‘પુઠોય હંદા’ इत्यादि

શબ્દાર્થ—‘હહ માણવા ઉ પુઠોય હંદા—હહ માનવાસ્તુ પૃથક્કુ હન્દા. આ લોકમા
મનુષ્યોની રુચિ ભિન્ન ભિન્ન પ્રકારની હોય છે ‘કિરિયાકિરિયં ચ પુઠોયવાય’
—ક્રિયાક્રિયં ચ પૃથક્વાદં’ તેથી ડોઠ ક્રિયાવાદને અને ડોઠ અક્રિયા વાદને એવી
રીતે જૂઠા જૂઠા રૂપે માને છે ‘જાતસ્ય વાલસ્સ દેહ પકુવ્વ—જાતસ્ય વાલ
સ્ય દેહં’ પ્રકર્ત્ય’ તેઓ જન્મેલા બળકતા શરીરને કાપીને પોતાનું સુખ ઇચ્છે
છે. ‘અસંજયસ્સ—અસંયતસ્ય’ એવા અસંયત પુરૂષનું ‘વૈર પવહુઈ—વૈરં’ પ્રવર્દ્ધતે’
વૈર વધતું રહે છે. ॥૧૭॥

અન્વયાર્થ—આ લોકમા મનુષ્ય જુદા જુદા અભિપ્રાયવાળા હોય છે. ડોઠએ
ક્રિયાવાદનો અને ડોઠએ અક્રિયા વાદનો સ્વીકાર કરેલ છે. તન્નતા જન્મેલા

યતસ્ય કૃતોઽપ્યનિવૃત્તસ્ય જન્મશત્તાઽનુવન્ધિ વૈરમ્-વૈરભાવઃ (૧૩૬૬) પ્રવર્દ્ધતે-
પ્રકર્ષેણ વર્દ્ધતે એવેતિ ॥૧૭॥

ટીકા 'ઇહ-અસ્મિલ્લોકે 'માણવા' માનવાઃ 'ઉ'તુ 'પુઠો ય છંદા' પૃથક્-
છન્દાઃ-મિન્નામિપ્રાયાઃ, તથા ચ-પૃથક્ પૃથગ્ અમિપ્રાયોયેષાં તે-પૃથક્-છન્દાઃ,
તાદૃશમ્-અમિપ્રાયવિશેષં પ્રાપ્ય, 'કિરિયાકિરિયં' ક્રિયાક્રિયમ્ 'પુઠો ય વાયં'
પૃથગ્ વાદમ્-ક્રિયાઽક્રિયાવાદં ચ સમાશ્રિતાઃ કેચન ક્રિયયૈવ મોક્ષં સ્વીકુર્વન્તિ,
પતિશિપન્તિ ચ જ્ઞાનવાદમ્ । તદુક્તમ્-

‘ક્રિયૈવ ફલદા પુંસાં, ન જ્ઞાનં ફલદં મતમ્ ।

યતો મિષ્ટાન્નભોગજ્ઞો, ન જ્ઞાનાત્ સુખિતો ભવેત્ ॥૨॥

ક્રિયા મોક્ષજનિકા નતુ જ્ઞાનં મોક્ષકારણં યતો નહિ મધુઃજ્ઞાનેન કસ્ય
ચિદુદરપૂર્તિર્ભવતીતિ ભાવઃ । અક્રિયવાદિનસ્ત્વેતદ્વિપરીતં મન્યન્તે, તે इन्द्रिय-

તત્કાલ જન્મે ચાલક કે દેહ કે ચ્છળ ઘળ કરકે જો અપના સુખ ઉત્પન્ન
કરતા હૈ, ઉસ અસયત કા વૈર ઘટતા જાતા હૈ ॥૧૭॥

ટીકાર્થ—હસ લોક મેં મનુષ્ય ભિન્ન ભિન્ન અમિપ્રાયોં કે કારણ
કોઈ ક્રિયાવાદ કો ઓર કોઈ અક્રિયાવાદ કો અંગીકાર કરતે હૈં । ક્રિયા-
વાદી ક્રિયા સે હી મોક્ષ માનતે હૈં ઓર જ્ઞાન કા નિષેધ કરતે હૈં । કહા
ભી હૈ—‘ક્રિયૈવ ફલદા પુસાં’ હત્યાદિ ।

‘ક્રિયા હી પુરુષોં કો ફલદાયિની હોતી હૈ, જ્ઞાન ફલદાયક નહીં
હોના ક્યોંકિ મિષ્ટાન્ન કે ભોગ અથવા મિષ્ટાન્ન ઓર ભોગ કે જ્ઞાન માત્ર
સે કોઈ સુખી નહીં હોતે ।’

તાત્પર્ય યહ હૈ કિ ક્રિયા હી મોક્ષ દેને ચાલી હૈ, જ્ઞાન નહીં । અગર
જ્ઞાન માત્ર સે ફલ કી પ્રાપ્તિ હોતીં તો મિષ્ટાન્ન કા જ્ઞાન હોતે હી મુલ
મેં મિષ્ટાન્ન કા અંભવ હોતા ઓર ઉદર કી પૂર્તિ હો જાતી ।

ખાળકના શરીરના ટુકડા ટુકડા કરીને જોયો પોતાના સુખની ઇચ્છા રાખે
છે. એવા તે અસયતનુ વેર વધતું બધ છે ॥૧૭॥

ટીકાર્થ—આ લોકમાં મનુષ્યો જૂદા જૂદા અભિપ્રાયવાળા હોય છે, આ ભિન્ન
ભિન્ન અભિપ્રાયોને કારણે કોઈ ક્રિયાવદના અને કોઈ અક્રિયા વાદનો સ્વીકાર
કરે છે. ક્રિયાવાદી ક્રિયાથી જ મોક્ષ માને છે. અને જ્ઞાનનો નિષેધ કરે છે
કહ્યું છે કે—‘ક્રિયૈવ ફલદા પુસાં’ ઇત્યાદિ

મનુષ્યને ક્રિયા જ ફલ આપવા વાળી હોય છે. જ્ઞાન જ્ઞાને આપનાર હોતું
નથી. કેમ કે—મિષ્ટાન્નના ભોગ અથવા મિષ્ટાન્ન અને ભોગના જ્ઞાનમાત્રથી
ઝેટલે કે બાણવા માત્રથી કોઈ સુખી થતું નથી.

કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે—ક્રિયા જ મોક્ષ આપવા વાળી છે, જ્ઞાન નહીં.

શળાઃ કિં કુર્વન્તિ તત્રાદ્ય-‘જાયસ્ય’ જાતસ્ય જાતમાત્રસ્ય ‘વાલસ્ય’ વાલસ્ય ‘દેહ’
દેહ-શરીરમ્ ‘પકુન્વ’ પ્રકર્ત્ય-ખण्डवाःક્રન્વા, આત્મસુખમુત્પાદયન્તિ, इत्थं पाप-
क्रियां कूर्वनोऽसंयतस्य जन्मान्तरक्षणाऽनुबन्धि ‘વેરં’ વૈરમ્ ‘પવહૃઈ’ પ્રવર્દ્ધતે
-પ્રકર્ષેણ વર્દ્ધતે । ઉક્તશ્ચ-

‘વિભિન્નરુચયો લોકા, ભવન્તિ જગતીતલે ।

ક્રિયાત્રાદાઽક્રિયાવાદૌ’ મન્યન્તે કેચના દતાઃ ॥૧॥

જાતમાત્રસ્ય વાલસ્ય, કર્ત્તવ્યિત્વા વપુર્જનાઃ ।

આત્મનઃ સુખમિચ્છન્તિ, ये केचन दया कुतः ॥२॥

વસ્તુનોઽસંયમિનાં જાવૈઃ સહ શત્રુભાવોઽભિવર્દ્ધત એવેતિ ભાવઃ ॥૧૭॥

અક્રિયાવાદિયો કો માન્યતા હસસે વિપરીત છે । હિન્દ્રિયો કે દાસ વે
અક્રિયાવાદી કયા કરતે હૈં, સો યહાં કહાં ગયા છે-તત્કાલ ઉત્પન્ન
બાલક કે શરીર કો નરમેધ યજ્ઞ મેં ખण्ड खण्ड करके अपने लिए सुख
उत्पन्न करते हैं । इस प्रकार पाप क्रिया करने वाले असंयमी का सैकड़ों
जन्मों तक चालू रहने वाला वैर बढ़ता है । कहा भी है—‘विभिन्न
रुचयो लोका’ इत्यादि ।

‘હસ લોક મેં ભિન્ન ભિન્ન રુચિવાલે મનુષ્ય હોતે હૈં । અન એવ કોઈ
ક્રિયાવાદ કો માનતે હૈં, કોઈ અક્રિયાવાદ કો સ્વીકાર કરતે હૈં । ॥૧॥

‘જાતમાત્રસ્ય વાલસ્ય’ હસ્યાદિ ।

‘જો લોગ તત્કાલ જન્મે હુએ બાલક કે શરીર કો કાટ કર અપને
સુખ કી અભિલાષા કરતે હૈં, ડનમેં દયા કહાં !’ ॥૧૭॥

જે જ્ઞાન માત્રથી જ ફલની પ્રાપ્તિ થતી હોત તો મિષ્ટાન્નનું જ્ઞાન થતાં જ
મુખમાં મિષ્ટાન્નના સ્વાદનો અનુભવ થાત અને ઉદરની પૂર્તિ થઈ જાત.

અક્રિયા વાદિયોની માન્યતા અનાથી જૂદી છે ઇન્દ્રિયોના દાસ તે અક્રિયા-
વાદીયો શુ કહે છે ? તે અક્રિયા ખતાવવામાં આવે છે તે આ રીતે છે -
તેઓ તત્કાળ ઉત્પન્ન થયેલા બાળકના શરીરને નરમેધ યજ્ઞમાં કકડા-કકડા
કરીને પોતાને માટે સુખ ઉત્પન્ન કરે છે. આવા પ્રકરની પાપક્રિયાનું આચ-
રણ કરવાવાળા અસંયમીનું વેર સેકડો જન્મ સુધી ચાલુ રહીને વધતુ ગ્હે
છે કહ્યું પણ છે -‘વિભિન્નરુચયો લોકા’ ઇત્યાદિ

આ લોકમાં જૂદી જૂદી રૂચી વાળા લોકો હોય છે તેથી જ દોષ ક્રિયા
વાદને માને છે, અને દોષ અક્રિયા વાદને સ્વીકાર કરે છે ॥૧॥

‘જાતમાત્રસ્ય વાલસ્ય’ ઇત્યાદિ

જે લોક તત્કાળ જન્મેલા બાળકના શરીરને કાપીને પોતાના મુખની ઇન્દ્રિ-
યાએ છે, તેઓમાં દયાનો અંશ કયાં છે ? ॥૨॥ ॥૧૭॥

મૂલમ્—આઠઋણ્યં ચેવં અબુજ્ઞમાણે, મમ્માતિ સે સાહસકારિ મંદે ।
અહો ય રાઓ પરિતપ્પમાણે, અદ્દેસુ મૂઢે અજરામરેવ્વ ॥૧૮॥

છાયા—આયુઃક્ષયં ચૈવાઽવુદ્ધમાનો, મમેતિ મ સાહસકારી મન્દઃ ।

અહનિ ચ રાત્રૌ ચ પરિતપ્યમાનઃ, અર્થેષુ મૂઢોઽજરામર इव ॥૧૮॥

અન્વયાર્થઃ—(આઠઋણ્યં ચેવં અબુજ્ઞમાણે) આરમ્ભમાત્તઃ પુરુષઃ આયુઃ ક્ષયં આયુષો જીવનલક્ષણસ્ય ક્ષયં—વિનાશમવુદ્ધમાનોઽજ્ઞાનન્ (મમાતિ સે) મમેતિ હંદં મે અહમસ્ય इत्येवं વક્તા મમત્વમાનિત્યર્થઃ સઃ (સાહસકારિમંદે) સાહસકારી—

‘આઠઋણ્યં’ इत्यादि ।

શબ્દાર્થ—‘આઠઋણ્યં ચેવં અબુજ્ઞમાણે—આયુ ક્ષયં ચૈવાઽવુદ્ધમાનઃ’ આરમ્ભમે આસક્ત પુરુષ આયુષા ક્ષય કો નહીં જાનતા હૈ ‘મમાતિસે—મમત્વવાન્’ પરંતુ વહ પુરુષ વસ્તુઓ પર અપની મમતા રખતા હુઆ વહ ‘સાહસકારિ મંદે—સાહસકારિમન્દઃ’ પાપ કર્મ કરતા હી રહતા હૈ ઓર ‘અહો ય રાઓ ય પરિતપ્પમાણે—અહનિ ચ રાત્રૌ ચ પરિતપ્યમાનઃ’ દિન રાત ચિંતામગ્ન હોકર દુઃખ કા અનુભવ કરતા હૈ એવં ‘અદ્દેસુ—અર્થેષુ’ ધન ધાન્ય આદિમે ‘અજરામરેવ્વ—અજરામરવત્’ અપને કો અજર એવં અમર સમજના હુઆ ‘મૂઢે—મૂઢઃ’ ધન ઓદિ મેં આસક્તિ વાલે બને રહતે હૈ ॥૧૮॥

અન્વયાર્થ—અપની આયુ કે ક્ષય કો નહીં જાનતા હુઆ મમતાવાન્ પુરુષ સાહસકારી હોતા હૈ। વહ દિન રાત સંતાપ કા અનુભવ કરતા

‘આઠઋણ્યં’ इत्यादि

શબ્દાર્થ—‘આઠઋણ્યં ચેવં અબુજ્ઞમાણે—આયુઃક્ષયં ચૈવાઽવુદ્ધમાનઃ’ આરમ્ભમા આસક્ત એવે પુરુષ આયુષ્યના ક્ષયને જાણતો નથી. ‘મમાતિસે—મમત્વવાન્’ પરંતુ તે પુરુષ વસ્તુઓ ઉપર પોતાની મમતા રાખીને ‘સાહસકારિમંદે—સાહસકારિમન્દઃ’ પાપકર્મ જ કરતો રહે છે. અને ‘અહો ય રાઓ ય પરિતપ્પમાણે અહનિ ચ રાત્રૌ ચ પરિતપ્યમાનઃ’ રાતદિવસ ચિંતા યુક્ત બનીને દુઃખને અનુભવ કરે છે તેમજ ‘અદ્દેસુ—અર્થેષુ’ ધન ધાન્ય વિગેરેમાં ‘અજરામરેવ્વ અજરામરવત્’ પોતાને અજર અને અમર માનીને ‘મૂઢે—મૂઢઃ’ ધન વિગેરેમાં આસક્તિ વાળો બની રહે છે. ॥૧૮॥

અન્વયાર્થ—પોતાની આયુષ્યના ક્ષયને ન જાણતો મમતાવાળો પુરુષ સાહસિક થાય છે. તે રાત દિવસ સંતાપ યુક્ત બનીને ધન, ધાન્ય વિગેરે

સાહસં કર્તું શીલમસ્ય સ તથા તાદૃશો મન્દઃ (અહો ય રાત્રો ય પરિતપ્પમાણો) અહનિ-દિવસે રાત્રી ચ પરિતપ્પમાણઃ-ચિન્તયા હુઃસ્વપ્નુમ્ભવન્ (અદ્વેષુ) અર્થેષુ-ધનધાન્યાદિષુ (અનરામરેવ) અનરામરવત્ (મૂઢે) મૂઢઃ-મોહયુક્તઃ-ધનાદૌ આનક્ત એવ મ્ભવતિ ન તુ કદાપિ શુભાઽધ્યવસાયં કરોતીતિ ॥૧૮॥

ટીકા—‘આઝઘલયં’ આયુઃક્ષયમ્-આયુષો જીવનલક્ષણસ્ય ક્ષયો નાશસ્ત-માયુઃક્ષયમ્ । ‘ચેવ’ ચેવ ‘અબુઝ્ઝાદાણે’ અબુઝ્ઝમાણઃ-અજ્ઞાનન્, ‘આરમ્મે આસક્ત ત્વાત્ । ‘મમાતિ સે’ મમેતિ વક્તા-મમત્વવાન્, અહમેતેપાં સ્વામી મમેતે इत्याका-રકપોદાવૃત્તઃ સઃ, ‘સાહસકારિ’ સાહમકારી-સાહસં કર્તું શીલં यस્ય સ ‘સાહસ કારી-અપર્યાલોચ્ય કાર્યકારી ‘મંદે’ મન્દઃ-અજ્ઞાની ‘અહો ય રાત્રો ય’ અહનિ ચ રાત્રી ચ-અહો રાત્રં યથા તથા ‘પરિતપ્પમાણે’ પરિતપ્પમાણઃ, ધનાર્જને-આસક્ત-તયા નક્તં દિવં વ્યાકુલિતમાનસઃ કાપેનાપિ ક્લેશમનુભવતિ । તથા ચોક્તમ્-

હુઆ ધનધાન્ય આદિ અર્થો મેં અજર અમર કી માંતિ મૂઢ હી રહતા હૈ ।
ઉસે કબ્હી શુભ અધ્યવસાય કી પ્રાપ્તિ નહીં હોની ॥૧૮॥

ટીકાર્થ--અજ્ઞાની જીવ નહીં જાનતા કિ ઉસકે આયુષ્ક કર્મ કે દલિલ ક્ષણ ક્ષણ મેં ક્ષીણ હોતે જા રહે હૈં ઔર કિસી મી સમય સમસ્ત ‘દલિલોં કા ક્ષય હો જાને પર જીવન કા અન્ત આ સકતા હૈ । ઇસી કારણ ‘વહ મમ્ત્વ સે ઘિરા રહતા હૈ । ‘મેં’ ઇનકા સ્વામી હું, ‘ચે મેરે હૈ’ ઇસ પ્રકાર કે મોહ સે યુક્ત રહતા હૈ । વહ સાહસકારી અર્થાત્ જિના વિચારે આરંભ ક્રિયાએ કરતા હૈ અત એવ મંદમતિ અજ્ઞાની હૈ । વહ દિન-રાત સન્તાપ કા અનુભવ કરતા રહતા હૈ ઔર ચિત્ત મેં વ્યાકુલ હોને સે શારીરિક કષ્ટોં કા મી અનુભવ કરતા હૈ ।

અર્થોપાર્જનમાં પોતાને અજર અમર માનીને મૂઢજ રહે છે તેને કયાદેય શુભ અધ્યવસાયની પ્રાપ્તિ થતી નથી. ॥૧૮॥

ટીકાર્થ--અજ્ઞાની જીવો જાણતા નથી કે તેઓ ના આયુષ્ય કર્મના દલિલો ક્ષણ ક્ષણમાં ક્ષીણ થતા જાય છે અને કોઈ પણ સમયે સઘળા દલિલોને ક્ષય થઈ જાય ત્યારે જીવનનો અન્ત થઈ જાય છે. તેજ કાંઈથી તે મમત્વથી ઘેરાયેલો રહે છે. ‘હું’ આનો સ્વામી છું આ માગ છે આવા પ્રકારના મોહથી યુક્ત રહે છે તે મહમ કરવા વાળો અને છે અર્થાત્ વગર વિચારે આરંભ ક્રિયાઓ કરે છે, તેથી તે મહમતિ અજ્ઞાની જ છે. તે રાત-દિવસ સન્તાપનો અનુભવ કરતા રહે છે. અને ચિત્તમાં વ્યાકુલ હોવાથી શારીરિક કષ્ટોનો પણ અનુભવ કરે છે

‘અજરામરવદ્વાલઃ, વિલગ્નયે ધન દામ્યયા ।

શાશ્વતં જીવીતં ચૈવ, મન્યમાનો ધનાર્નિ ચ ॥૧॥’તિ ।

તદેવમાર્ત્તધ્યાનોપહતઃ ‘કદ્યા વચ્ચઃ સત્થો કિં મંહે કત્થ કિત્તિયા ભૂમી’
 इत्यादि, तथा—‘उक्खणइ खणइ णिहणइ, रत्ति न सुयइ दिया वि स ससंको’
 इत्यादि, चित्तसंक्लेशात्, ‘मूढे’ किं कर्त्तव्यदिमूढः ‘अट्टेसु’ अर्थपु धनविषये ।
 ‘अजरामरेव’ अजरामरइवाऽऽत्मानं मन्यमानोऽपगतश्रुभाऽध्यवसायोऽहर्निशमा-
 रम्भे प्रवर्त्तते । आरम्भे समासक्तोऽज्ञानी जीवः स्वायुषः क्षयं नावगच्छति ।

કહા भी है—‘अजरामरवद्वालः’ इत्यादि ।

‘अज्ञानी मनुष्य अपने जीवन और धन को शाश्वत समझता हुआ,
 धन की कामना से क्लेश का पात्र बना रहता है । वह समझता है मानो
 मैं अजर अमर हूं !’

हस्य प्रकार वह आर्त्तध्यान से ग्रस्त होकर यही सोचता रहता है
 कि सार्थ कब रवाना होना है ? वेचने के लिए क्या माल ले जाना
 चाहिए ? कितनी दूर जाना है ? इत्यादि । तथा वह कभी पहाड़ और
 कभी भूमि खोदना है, जीवों का घात करता है, राजि में नांद नहीं
 लेता और दिन में भी लशंक रहता है । वह धन के विषय में अपने को
 अजर-अमर खरीखा मानता हुआ, शुभ अध्यवसायों से रहित होकर
 दिन-रात आरंभ में प्रवृत्त रहता है ।

अभिप्राय यह है कि आरंभ में आसक्त अज्ञानी जीव अपनी आयु
 के क्षय को नहीं जानता । धन धान्य आदि में आसक्त होकर पापकर्म

કહ્યું પણ છે, ‘અજરામરવદ્વાલઃ’ ઇત્યાદિ

અજ્ઞાની મનુષ્ય પોતાના જીવન અને ધનને શાશ્વત સમજીને ધનની કામ-
 નાથી કલેશના પાત્ર બની રહે છે. તે સમજે છે કે હું અજર અમર છું
 આ રીતે તે આર્તધ્યાનથી ગ્રસ્ત થઈને એમજ વિચારતો રહે છે કે—સાર્થ
 ક્યારે રવાના થાય છે ? વેચવા માટે કયો માલ લઈ જવો જોઈએ ? કેટલો
 દૂર જવાનું છે ? વિગેરે તથા તે કોઈ વાર પહાડ અને કોઈ વાર પૃથ્વી પણ
 ખોદી નાખે છે, જીવોનો ઘાત (હિંસા) કરે છે, રાત્રે ઉંઘતો પણ નથી અને
 દિવસે પણ શંકા યુક્ત રહે છે, તે ધન સખધમાં પોતાને અજર અને અમર
 સરખો માનીને શુભ અધ્યવસાયોથી રહિત બનીને રાત્રિદિવસ આરંભમાં
 પ્રવૃત્ત રહે છે

કહેવાનો અભિપ્રાય એ છે કે—આરંભમાં આસક્ત અજ્ઞાની જીવ પોતાની
 આયુષ્યના ક્ષયને જાણતો નથી. ધન ધાન્ય વિગેરેમાં આસક્ત થઈને પાપ-

સ ધનધાન્યાદૌ સમત્વવાન્ પાપકર્મણો ન વિમેતિ । રાત્રિન્દિવમ્-ધનચિન્તાયાં
મગ્નઃ, સ્વાત્માનમજરામરવદ્ મન્યમાનો ધનાસક્તો દુઃખમનુભવતીતિ ભાવઃ ॥૧૮॥

મૂલમ્—જહાહિ વિત્તં પસવો ય સઽવ્વં,

જે બંધવા જે ય પ્રિયા ય મિત્તા ।

લાલપ્પઈ સેઽવિં ય ઈંદ્ર મોહં,

અંને જેના તેસસ હરંતિ વિત્તં ॥૧૯॥

છાયા—જહાહિ વિત્તં ચ પશૂંશ્ચ સર્વાન્, યે વાન્યવા યે ચ પ્રિયાશ્ચ મિત્રાણિ ।

લાલપ્યતે સોઽપિ ચ એતિ મોહમ્, અન્યે જનાસ્તસ્ય હરન્તિ વિત્તમ્ ॥૧૯॥

સે નહીં ડરતા હૈ । રાત દિન કી ચિન્તા મેં મગ્ન, અપને કો અજર અમર
સમક્ષ કર ધન મેં આસક્ત હો કર દુઃખ કા અનુભવ કરતો હૈ ॥૧૮॥

‘જહાહિ વિત્તં’ इत्यादि ।

શબ્દાર્થ—‘વિત્તં સઽવ્વં પસવો ય જહાહિ-વિત્તં સર્વં પશવશ્ચ જહાહિ’
ધન તથા પશુ આદિ સવ કા ત્યાગ કરો તથા ‘જે બંધવા જે ય પ્રિયા ય
મિત્તા-યે વાંધવાઃ યે ચ પ્રિયાશ્ચ મિત્રાણિ’ જો વાંધવ ઓર પ્રિય મિત્ર હૈ
‘સે વિ ય લાલપ્પઈ મોહં ઈંદ્ર-સોઽપિ ચ લાલપ્યતે મોહમે તિ’ વે મી પુનઃ
પુનઃ અત્યંત મોહ ઉત્પન્ન કરાતા હૈ ઓર જો અત્યંત કલેશસે સંપાદન કિયા
હૈ એસે ‘તેસિં-તસ્ય’ ડનકા ‘વિત્તં-વિત્તમ્’ ધનકો ‘અંને જના હરતિ-
અન્યે જનાઃ હરન્તિ’ ડસકે મરને પર દૂસરે લોગ હર લેતે હૈ ॥૧૯॥

કર્મથી ડરતો નથી. રાત દિવસ ધનની ચિંતામાં મગ્ન, અને પોતાને અજર
અમર માનીને ધનમાં જ આસક્ત રહીને દુખનો અનુભવ કરે છે. ॥૧૮॥

‘જહાહિ વિત્તં’ इत्यादि

શબ્દાર્થ—‘વિત્તં સઽવ્વં પસવો ય જહાહિ-વિત્તં સર્વં પશૂંશ્ચ જહાહિ’ ધન
તથા પશુ વિગેરે બધાનો જ ત્યાગ કરો તથા ‘જે વંધવા જે ય પ્રિયા ય મિત્તા-યે
વાન્યવા’ યે ચ પ્રિયાશ્ચ મિત્રાણિ’ જે બાંધવો અને પ્રિય મિત્રો છે, ‘સે વિ લાલપ્પઈ
મોહં ઈંદ્ર-સોઽપિ ચ લાલપ્યતે મોહમે તિ’ તેઓ પણ વાગવાગ અત્યંત મોહ
ઉત્પન્ન કરે છે અને જે અત્યંત દુખ પૂર્વક મેળવેલ છે એવા ‘તેસિં-તસ્ય’
તેના ‘વિત્તં-વિત્તમ્’ ધનને ‘અંને જના હરતિ-અન્યે જનાઃ હરન્તિ’ તેના મર
પછી બીજા લોકો હરણ કરી લે છે ॥૧૯॥

અન્વયાર્થઃ—કિञ્ચાન્યત્ ‘વિત્તં સર્વં પસવો ય જહાહિ’ વિત્તં સર્વં દ્રવ્યજાતમ્ તથા—પસવો મોમહિષ્યાદયસ્તાન્ (જહાહિ) જહાહિ—જહીહિ—પરિત્યજ, તથા—(જે વંધવા જે ય પિયા ય મિત્તા) યે વાન્ધવાઃ યે ચ પ્રિયાઃ—માતાપિત્રાદયઃ શ્વશુરાદયશ્ચ મિત્રાણિ સહપાંમુક્રીડિતાદયઃ (જેઽવિ ય લાલપ્સઈ મોહં એઽ) યોઽપિ ચ વિત્તવન્ધવમિત્રાર્થી અત્યર્થઃ લપતિ લાલપ્યતે પુનઃ પુનર્વા લપતિ લાલપ્યતે ધનાર્જનપરશ્ચ મોહમુપૈતિ યચ્ચ મહતા વલ્લેશેનોપાર્જિતમ્ (વિત્તં) વિત્તમ્—ધનધાન્યાદિકં તત્ (તસ્સ) તસ્ય (અન્ને જળા હરતિ) અન્યે જના હરન્તીતિ ॥૧૯॥

ટીકા—યસ્માદ્ ધનાદીનામશુભધ્યાનકારિત્વં તસ્માત્ ‘વિત્તં’ વિત્તમ્—ધનધાન્યાદિકમ્ ‘પસવો’ પશુશ્ચ ‘સર્વં’ સર્વાનેવ ‘જહાહિ’ જહાહિ—જહીહિ—ત્યજ—એતેષુ સમત્વ મા કૃત્યાઃ, ‘જે વંધવા’ યે ચ વાન્ધવાઃ, ‘જે ય પિયા’ યે ચ પ્રિયાઃ—માતાપિત્રાદયઃ શ્વશુરાદયશ્ચ ‘ય મિત્તા’ ચ મિત્રાણિ સમુદિતાનિ—સંમિલિતાનિ એતાંનિ સર્વાણિ ત્યજ, યતો નૈતે તે રક્ષકાઃ, પ્રત્યુતાઽનર્થે પતનકારકા ભવન્તિ ।

અન્વયાર્થ—સમસ્ત ધન કો પશુઓ કો ત્યાગો । જો બન્ધુ પિતા ઓર માતા આદિ પરિવારિક જન ઓર મિત્ર હૈં, ડનકો ઢી ત્યાગ દો । મનુષ્ય ડનકે લિએ પુનઃ પુનઃ પ્રલાપ કરતા હૈ ઓર મોહ કો પ્રાપ્ત હોતા હૈ । જવ વહ મર જાતા હૈ તો ઘોર કષ્ટ સે ડપાર્જિત ડસકે ધન ધાન્ય કો ડસરે લોગ હર લેતે હૈ ॥૧૯॥

ટીકાર્થ—ધન આદિ બાહ્ય પદાર્થ અશુભ ધ્યાન કો ઉત્પન્ન કરતે હૈં, હસ કારણ સવ ધન ધાન્ય કો તથા પશુઓ કો ત્યાગ દો । જો વાન્ધવ—માતા પિતા આદિ હૈં, પત્ની હૈ ઓર મિત્ર હૈં, હન સવ કા ઢી પરિત્યાગ કર દો । કયોંકિ યે તુમ્હારે રક્ષક નહીં હૈ પરન્તુ અનર્થ મેં ગિરાને વાલે હૈ । મનુષ્ય હનકે લિએ પ્રલાપ કરતા હૈ ઓર મોહ કો પ્રાપ્ત હોતા હૈ

અન્વયાર્થ—સઘળા ધનનો અને સઘળા પશુઓનો ત્યાગ કરો જેઓ બંધુ, પિતા અને માતા આદિ પરિવારિક જન છે તેમજ જે મિત્ર છે તે સઘળાનો ત્યાગ કરો મનુષ્ય તે બધા માટે વારંવાર પ્રલાપ કરે છે અને મોહને પ્રાપ્ત થાય છે તથા જ્યારે તે મરી જાય છે ત્યારે ઘણાજ દુઃખથી મેળવેલ તેના ધન, ધાન્યનો ખીજા લોકો હરણ કરી લે છે ॥૧૯॥

ટીકાર્થ—ધન વિગેરે બાહ્ય પદાર્થ અશુભ ધ્યાન ઉત્પન્ન કરે છે તેથી સઘળા ધન તથા પશુઓનો ત્યાગ કરો જે બાન્ધવ વર્ગ—તથા માતા પિતા વિગેરે છે, પત્ની છે, અને મિત્ર છે, એ બધાનો પણ ત્યાગ કરો કેમકે એ તમારું રક્ષણ કરનાર નથી પરંતુ અનર્થમાં નાબવાવાળા છે, મનુષ્ય તેને

‘सेऽनि’ सोऽपि धनार्थी, ‘लालप्यई’ लालप्यते-प्राणातिपातादि जनित कर्मोदयात् रोगादिग्रस्ते सति क्षोकाकुलः सन् अतएव पुनः पुनर्वा लपति, तथा-‘मोहं एइ’ मोहयेति-प्राप्नोति-रूपयानपि कण्ठरीकवत्, प्रतयानपि मन्त्राणश्रेष्ठिवत्, धान्य-वानपि तिलकश्रेष्ठिवत्, महता कलेशेनाजितं वित्तं-धनम् ‘तस्त’ तस्य ‘अन्ने’ तदन्ये ‘हरन्ति’ हरन्ति, तस्य च पुनर्धनोपार्जनकरं केवलं पापबन्ध एव भवतीति विचार्य प्राणातिपातादिपापकर्मणि पणित्यजेत्, सप्तमाऽनुष्ठानमेव कर्तव्यमिति । धनपश्यादिकं त्यज, बन्धुपान्धवा नैवोपगुरिष्यन्ति, तथापि गतुजा एतदर्थं रुदन्ति धारयन्ति च मोक्षमिव तोदय । तस्य मोहपुण्याय संसारं जडतो धन-मन्ये हरन्ति, इति भावः ॥१९॥

अथवा धन अभिलाषी प्राणातिपात आदि से नष्टाजित कर्मों के उदय से रोगादि से ग्रस्त होने पर बार बार अतीव शोकाकुल होकर प्रलाप करता है और मोह को प्राप्त होता है । रुदयान् होने पर भी कन्दलीक के समान, धनवान् होने पर भी भस्मण सेठ के समान, धान्यवान् होने पर भी निगूड़मायी किसान के समान । किन्तु महान् कष्ट से उपार्जित उसके धनको दूसरे हर लेते हैं । धन उपार्जनकर्त्ता केवल पाप का ही भागी होता है । इस प्रकार विचार कर प्राणातिपात आदि पापकर्मों का त्याग करे और संन्यस का ही अनुष्ठान करे ।

भाव यह है कि धन एवं पशुओं आदि का त्याग करो । बन्धु पान्धव कोई उपकार नहीं कर सकते, तथापि मनुष्य उनके लिए रोते हैं और मोह को प्राप्त होकर संसार का त्याग करता है तो उसके धन को अन्य जन हर लेते हैं ॥१९॥

भाटे प्रलाप करे छे, अने मोहने प्राप्त करे छे, अथवा धननी छिछावाणा प्राणातिपात विगरेथी उपार्जन करेला कर्मोना उदयथी रोग विगरेथी असित धाय त्यारे बारंवार अत्यत शोकथी व्याकुल धरने अकवाद करे छे, अने मोहने प्राप्त धाय छे, इय वान होवा छता पणु कन्दलीक सरभ धनवान होवा छता पणु भस्मणु शेठनी भाइछ, धान्यवान होवा छता निगूट माया-वाणा गेहुतनी लेभ, परंतु महान् कष्टथी भेगरेला तेना धनने चीलजे। डरय करी दे छे आवा प्रहारने। विचार करीने प्राणातिपात विगरे पाप-कर्मोना त्याग करे। अने समयमनु ज अनुंजन करता रहे

कहेवानो भाव छे छे--धन अने पशु विगरेने त्याग करे, बन्धु बाधव विगरे डेड उपकार करी शकता नही तो पणु मनुष्य तेजोने भाटे करे छे अने मोहने प्राप्त धाय छे त्याग ते मोहने त्याग करेने संसार-ने त्याग करे छे त्यारे तेना धनने चीलजे। करी दे छे, ॥१९॥

મૂળ—સિંહ જહાં જહાં સુહૃમિગા ચરંતા, દૂરે ચરંતી પરિસંકમાણા ।
 એવં તુ મેહાંવિ સમિવલ્લ ધમ્મં, દૂરેણ પાવં પરિવજ્જણા ॥૨૦॥

છાયા—સિંહં યથા હુદ્રમૃગાચરન્તો, દૂર ચરન્તિ પરિશઙ્કમાનાઃ ।

એવં તુ મેધાવી સમીક્ષ્ય ધર્મં, દૂરેણ પાપ પરિવર્જયેત્ ॥૨૦॥

અન્વયાર્થઃ—(ચરંતા સુહૃમિગા સિંહં જહાં પરિસંકમાણા) વનં ચરન્તઃ—
 વિચરન્તઃ હુદ્રમૃગાઃ—વન્યપશુઃ સિંહં પરિશઙ્કમાનાઃ (દૂરે ચરંતી) દૂરેણ દેશે-
 ચરન્તિ—વિચરન્તિ ‘એવં તુ મેહાવિ’ એવં તુ ક્રમેણ મેધાવી—મર્યાદાવાન્ મુનિઃ (ધર્મં
 સમિવલ્લ) ધર્મમ્—શ્રુતચારિત્રાણ્યં સમીક્ષ્ય પર્યાલોચ્ય (પાવં દૂરેણ પરિવજ્જણા)
 પાપં કર્મ—પ્રાણાતિપાતાદિકં દૂરેણ—દૂરત એવ પરિવર્જયેત્—પરિત્યજેદિતિ ॥૨૦॥

‘સિંહં જહાં સુહૃમિગા ચરંતા’ इत्यादि ।

શબ્દાર્થ—‘ચરંતા સુહૃમિગા સિંહં જહાં પરિસંકમાણા—ચરન્તઃ હુદ્ર-
 મૃગાઃ સિંહં યથા પરિસંકમાનાઃ’ વનમાં વિચરતે હુદ્ર છોટે મૃગ જેસે
 સિંહ કી આશંકાસે ‘દૂરે ચરંતિ દૂરં ચરન્તિ’ દૂર હી વિચરતે હૈં ‘એવંતુ
 મેહાવી—એવં તુ મેધાવી’ હસી પ્રકાર બુદ્ધિમાન્ પુરુષ ‘ધર્મં સમિવલ્લ-
 ધર્મં સમીક્ષ્ય’ શ્રુત ચારિત્ર રૂપ ધર્મનો વિચાર કરકે ‘પાવં દૂરેણ પરિવજ્જ-
 ણા—પાપં દૂરેણ પરિવર્જયેત્’ પાપકર્મ કા દૂરસે હી ત્યાગ કરે ॥૨૦॥

અન્વયાર્થ—જેસે વન મેં વિચરણ કરને વાલે હુદ્ર મૃગ સિંહ કી
 આશંકા કરતે હુદ્ર દૂર દેશ મેં હી વિચરણ કરતે હૈં, હસી પ્રકાર મેધાવી
 પુરુષ ધર્મ કા વિચાર કરકે દૂર સે હી પાપકર્મ કા ત્યાગ કર દે ॥૨૦॥

‘સિંહં જહાં સુહૃમિગા ચરંતા’ इत्यादि

શબ્દાર્થ—‘ચરંતા સુહૃમિગા સિંહં જહાં પરિસંકમાણા—ચરન્તઃ હુદ્રમૃગાઃ સિંહં
 યથા પરિસંકમાનાઃ’ વનમાં ફરતા એવા નાના મૃગો જેમ સિંહ વિગેરેની શંકાથી
 ‘દૂરે ચરંતિ—દૂરં ચરન્તિ’ દૂર જ ચર્ચા કરે છે. અર્થાત્ દૂર જ કર્યા કરે છે.
 ‘એવંતુ મેહાવી—એવં તુ મેધાવી’ એજ પ્રમાણે બુદ્ધિમાન્ પુરુષ ‘ધર્મં સમિવલ્લ-ધર્મં
 સમીક્ષ્ય’ શ્રુત ચારિત્ર રૂપ ધર્મનો વિચાર કરીને ‘પાવં દૂરેણ પરિવજ્જણા—
 પાપં દૂરેણ પરિવર્જયેત્’ પાપકર્મનો ફરથી જ ત્યાગ કરે. ॥૨૦॥

અન્વયાર્થ—જેમ વનમાં ચરવા વાળા હુદ્રમૃગ, સિંહની શંકા કરીને તેનાથી
 ફરના પ્રદેશમાં જ ફરે છે. એજ પ્રમાણે બુદ્ધિમાન્ પુરુષ ધર્મનો વિચાર
 કરીને ફરથી જ પાપકર્મનો ત્યાગ કરી દે ॥૨૦॥

टीका—‘जहा’ यथा ‘चरता’ चरन्तः ‘खुड्मिगा’ खुदमृगाः—वन्यपशवः हरिणादयः, ‘सीहं’ सिंहम् ‘परिसंक्रमाणा’—सिंहशङ्कया भयभीताः सन्तः ‘दूरे’ दूरे ‘चरंती’ चरन्ति—विचरन्ति, ‘एवं तु’ एवमेव ‘मेधावि’ मेधावी—सदसद्विवेकवान् ‘धम्मं’ धर्मम्—श्रुतचारित्र्यलक्षणमेव रक्षकमिति ‘ससिक्ख’ समीक्ष्य—पर्यालोच्य ‘पापं’ पापम्—कर्म—सावधानुष्ठानम् ‘दूरेण’ दूरेण—सनोवाकायैः ‘परिवर्ज-एज्जा’ परिवर्जयेत्—संयमाऽऽनुष्ठायी तपश्चारी च भवेदिति । यथा वने चरन्तो मृगाः सिंहाऽऽशङ्कया ‘दूरे’ दूरे चरन्ति, एवं विद्वान् अनर्थजनकं सावधानुष्ठानं दूरत एव परित्यज्य, धर्मं च—मोक्षहेतुमाकलय्य संयमानुष्ठानरतो भवेदिति भावः ॥२०॥ मूलम्—संबुज्जसाणे उ णरे मंतीसं, धावा ए अप्पाण निवट्टएज्जा ।

हिंस्रपशूनां दुर्हाडं मत्तो, वराणुबंधीणि सहबभयाणि ॥२१॥

टीकार्थ—जैसे वन में विचरण करने वाले छोटे छोटे मृग आदि पशु सिंहकी आशंका से भयभीत रह कर अपने पर उपद्रव करने वाले को दूर से ही त्याग कर विचरते हैं, इसी प्रकार मेधावी अर्थात् सत् असत् के विवेक से युक्त पुरुष श्रुत चारित्र्य धर्म का विचार करके पाप-सावध कर्म को मन वचन कायसे त्याग दे और संयम तथा तप का अनुष्ठान करे ।

आवार्थ यह है—वन्य पशु हिरण आदि वन में विचरण करते हैं तो सिंह आदि हिंस्र पशुओं से होने वाले भय की आशंका से, उनसे दूर ही रहते हैं । इसी प्रकार मेधावी पुरुष अनर्थकारी सावध अनुष्ठान को दूर से ही त्याग कर और धर्म को मोक्ष का कारण जान कर संयम के अनुष्ठान में तत्पर रहे ॥२०॥

टीकार्थ—जैसे वन में दूरावाणा नाना मृगो विगेरे पशुओ सिहनी शंकाथी लखलीत रहीने पोताना पर उ द्रव कन्वा वाणा सिहने हरथी न त्यछने विचरण करे छे, और प्रभाते राहा माछने मर्थान् सत् असत्ता विवेक वाणा पुश्य श्रुत चारित्र्य धर्मना विचार करीने पाप-भने मन वचन मने कायाथी त्याग करे मने संयम तथा तपनु अनुष्ठान करे

आवार्थ वो छे छे—वनना हन्त विगेरे पशुओ वनना विचरण करे छे तयारे सिंह निरे हिंस्र पशुओना भयवाणा ल नी शंकाथी तेनाथी हरण करे छे और प्रभाते पुद्विभन एहे मर्थान् सत् असत् अनुष्ठानने दुन्धी न छीने मर्थान् त्यागीने तथा धर्मन न मोक्षन करण अनुष्ठानने संयमना अनुष्ठानना तत्पर रहे ॥२०॥

છાયા—સંબુધ્યમાનસ્તુ નરો મતિમાન્, પાપાત્વાત્માનં નિવર્તયેત્ ।

હિંસાપ્રમૂતાનિ દુઃસ્વાનિ મત્યા, વૈરાનુબન્ધીનિ મહાભયાનિ ॥૨૧॥

અન્વયાર્થઃ—(સંબુજ્ઞમાણે મતીમં ણરે) સંબુધ્યમાનઃ—ધર્મે—ભાવસમાધિ જ્ઞાનાતઃ મતિમાન્—શોભનમજ્ઞાવાન્ નરઃ—પુરુષઃ ‘પાવા ડ અપ્પાણનિવટ્ટુજ્ઞા’ પાપાત્ પ્રાણાતિપાતાદિલક્ષણાત્ કર્મણ આત્માનં નિવર્તયેત્ (હિંસપ્પસૂયાઈ) હિંસા પ્રમૂતાનિ—પ્રાણિવિરાધનાદિતો જાપમાનાનિ કર્માણિ (વૈરાણુવંધીણિ) વૈરાનુબન્ધી-નિ—મનપરસ્પરાવર્દ્ધકાનિ (મહભયાણિ) મહાભયાનિ—મહાભયજનકાનિ (દુહાઈ) દુઃસ્વાનિ—નરકનિગોદાદિપરિભ્રમણલક્ષણદુઃસ્વજનકાનિ, इति (મત્યા) મત્યા-જ્ઞાત્વા આત્માનં પાપાત્ નિવર્તયેદિતિ ॥૨૧॥

‘સંબુજ્ઞમાણે ડ’ इत्यादि ।

શબ્દાર્થ—‘સંબુજ્ઞમાણે મતીમં ણરે—સંબુધ્યમાનઃ મતિમાનરઃ, ધર્મે કો સમજ્ઞનેવાલા બુદ્ધિમાન્ પુરુષ ‘પાવા ડ અપ્પાણ નિવટ્ટુજ્ઞા—પાપા ત્વાત્માનં નિવર્તયેત્’ પાપકર્મ સે અપન કી નિવૃત્તિકરે ‘હિંસપ્પસૂયાઈ—હિંસાપ્રમૂતાનિ’ હિંસાસે ઉત્પન્ન હોનેવાલે કર્મ ‘વૈરાણુવંધીણિ—વૈરાનુબન્ધીનિ’ વૈરઉત્પન્ન કરાતે હૈં ‘મહભયાઈ—મહાભયાનિ’ વૈ મહાભય-કારક હોતે હૈં ‘દુહાઈ—દુઃસ્વાનિ’ નરક નિગોદાદિ પરિભ્રમણ લક્ષણવાલે દુઃસ્વ દાષક હોતે હૈં ॥૨૧॥

અન્વયાર્થ—ભાવ સમાધિ રૂપ ધર્મ કો જાનતા હુઆ મેધાવી પુરુષ અપની આત્મા કો પાપ સે નિવૃત્ત કર લે હિંસા સે ઉત્પન્ન હોનેવાલે કર્મ વૈર કી પરસ્પરા કો વડાને વાલે મહાન્ ભય કો ઉત્પન્ન કરને વાલે ઓર દુઃસ્વ જનક હોતે હૈં । મેસા જાન કર અપને કો પાપ સે હટા લે ॥૨૧॥

‘સંબુજ્ઞમાણે ડ’ इत्यादि

શબ્દાર્થ—સંબુજ્ઞમાણે મતિમં ણરે—સંબુધ્યમાનઃ મતિમાનરઃ’ ધર્મને સમજ-વાવાળો બુદ્ધિમાન્ પુરુષ ‘પાવા ડ અપ્પાણ નિવટ્ટુજ્ઞા—પાપત્વાત્માનં નિવર્તયેત્’ પાપ કર્મથી પોતાને નિવૃત્ત કરે હિંસપ્પસૂયાઈ—હિંસા પ્રમૂતાનિ’ હિંસાથી ઉત્પન્ન થયેલા કર્મ ‘વૈરાણુવંધીણિ—વૈરાનુબન્ધીનિ’ વૈર ઉત્પન્ન કરાવે છે. ‘મહભયાઈ—મહાભયાનિ’ ઓ મહાન્ ભય ધારક હોય છે. ‘દુહાઈ—દુઃસ્વાનિ’ નરક નિગોદ નિર્દેશ પરિભ્રમણ લક્ષણવાળું દુઃસ્વજનક હોય છે. ॥૨૧॥

અન્વયાર્થ—ભાવ સમાધિરૂપ ધર્મને જાણનારો મેધાવી પુરુષ પોતાના આત્માને પાપથી નિવૃત્ત કરે હિંસાથી થયેલા કર્મ વૈરની પરસ્પરાને વધારતો મહાન્ ભયને ઉત્પન્ન કરવાવાળો અને દુઃસ્વ જનક હોય છે. ॥૨૧॥

टीका—‘संबुद्ध्यमाने’ संबुद्ध्यमानः, भावधर्मं श्रुत्वा चरित्राख्यं याव
समाधि वा संबुद्ध्यमानः विदितानुष्ठाने प्रवृत्तिं कुर्वन् ‘मतीमं’ प्रतिमानं मननं
मतिः मदसद्विवेकलक्षणा बुद्धिं विवर्धते यस्याऽसौ मतिमान् ‘पापा उ’ पापात्तु-
हिंसादिकर्मणः सकृदात् ‘निवृत्तएज्जा’ निवृत्तयेत्, अनर्थकारणतां पापस्य ज्ञात्वा
-समीक्ष्य च धर्मं संसारनिवर्तकं तदनु स्मात्मानं पापान्निवर्तयेत् । किञ्चाऽन्यत्-
‘हिंसप्यमुयाइं’ हिंसाप्रवृत्तानि, हिंसा-प्राणिनां प्राणव्यपरोपणं तादृश-हिंसाजनि-
तानि यान्यशुभकर्माणि-ज्ञानावरणीयादीनि तानि नरकनिगोदादिव्यातना
स्थानेषु । ‘दुहाइ’ दुःखानि-दुःखजनकानि भवन्ति । तथा-‘वैराणुवंधीणि’
वैराणुवन्धीनि, अनेकजन्मान्तरितैरपि भोजयितुमशक्यानि । एवम् ‘महव्म-
याणि’ महाभयानि-महद्वयं येभ्यस्तानीति, ‘मत्ता’ पत्या-विचार्य-मतिमान्
पापान्निवर्तयेदिति । धर्मदत्तपरायणाः पापान्निवृत्तिं कुर्वन्तुः । हिंसासमुद्भव-

टीकार्थ—श्रुत-चारित्र्य रूप भाव धर्म को अध्यात्म भाव समाधि को
जानता हुआ मोक्षाभिलाषी विहित अनुष्ठान में प्रवृत्ति करे । मेधावी
अर्थात् सत् असत् का विवेक करने की विशिष्ट प्रज्ञा से उत्पन्न मुनि
अपने आपको हिंसा आदि पाप से निवृत्त कर ले । पाप को अनर्थकारी
जान कर और धर्म को संसार से छुटाने वाला समझ कर पाप से दूर
जाये । हिंसा अर्थात् प्राणिमूर्खों के प्राणव्यपरोपण (घात) से उत्पन्न होने
वाले ज्ञानावरणीय आदि कर्म नरक निगोद आदि याननाओं के स्थानों
में दुःख जनक होते हैं । वे जन्म जन्मान्तर में वैरा की परम्परा बढ़ाने
वाले और महान् भय उत्पन्न कर ने वाले होते हैं । ऐसा मान कर
मेधावी पाप से निवृत्त हो ।

टीकार्थ—श्रुत चारित्र्य रूप धर्मने अध्यात्म भावसमाधिने ज्ञानता येवा
मोक्षणी ईच्छा वाणा पुंसे शारदां विहित-कृतेषु अनुष्ठानेषु प्रवृत्तिं करवी
अर्थात् सत् अने असत्ता विवेक कन्वत्वागी विशेष प्रज्ञानी अन्धी युष्मा
मुनि पोताने हिंसा विगेरे पापधी निवृत्त करे पापने अनर्थक भूषण अनर्थने
अने धर्मने संसारगी छेडावरा करे समुत्तरे पापनी दूर करे हिंसा
अर्थात् प्रवृत्तियेना प्राणव्यपरोपण (घात) से उत्पन्न भय वाणा न नायन्तीय
विगेरे कर्म नन्क निवेद निवेद पातल येना नाने न दुःख जनक होय छे
तेरे जन्म जन्मान्तरता वैरनी परम्परा ये वाणा नाने महान् भय
उत्पन्न करवाणा होय छे, तेन समुत्तरे मेधावी-दया भावने पापधी
निवृत्त करे.

વૈરં જન્મશતમપ્યનુગચ્છતિ, મહાભયજનકમિતિ જ્ઞાત્વા હિંસાત આત્માનં
નિવર્તયેદિતિ ભાવઃ ॥૨૧॥

મૂલ—મુસં નં વૂયા મુણિ અત્તગામી,

નિવ્વાણમેયં કસિણં સમાહિં ।

સંયં ન કુઝ્જા નં ચ કારવેજ્જા,

કરંત મન્નંપિ ચ ણાણુજાણે ॥૨૨॥

છાયા—મૃવા ન વૂયાન્મુનિરાત્તગામી, નિર્વાણમેતત્કૃત્તનં સમાધિમ્ ।

સ્વયં ન કુર્યાન્ન ચ કારયેત્ કુર્વન્તમન્યમપિ ચ નાનુજાનીયાત્ ॥૨૨॥

આશય यह है कि धर्मपरायण पुरुष पाप से निवृत्त हों । हिंसा-
जनित वैर सैकड़ों जन्मों तक चलता रहता है । वह महाभयजनक है ।
ऐसा जान कर अपनी आत्मा को हिंसा से निवृत्त करे ॥२१॥

‘मुसं न वूया’ इत्यादि ।

શબ્દાર્થ—‘અત્તગામી મુણી મુસં ન વૂયા-આત્તગામી મુનિઃ મૃવા
ન વૂયાત્’ સર્વજ્ઞોક્તમાર્ગે ચલનેવાલામુનિ, ક્ષૂઠ ન વોલે । ‘અયં નિવ્વાણં
કસિણં સમાહિં-અતત્ નિર્વાણં કૃત્તનં સમાધિમ્’ यह असत्य बोलने
का त्याग, संपूर्ण भावसमाधि और मोक्ष कहा गया है ‘संयं न कुज्जा न
य कारवेज्जा-स्वयं कुर्यान्न च कारयेत्’ साधु असत्य वचन तथा दूसरे
व्रतों के अतिचारको स्वयं सेवन न करे और दूसरे से सेवन न करावे
‘करंतमन्नंपि य णाणुजाणे-कुर्वन्तमन्यमपि च नानुजानीयात्’ तथा दोष
सेवन करते हुए दूसरे को अच्छा न जाने ॥२२॥

કહેવાનો હેતુ એ છે કે—ધર્મ પરાયણ પુરુષે પાપથી નિવૃત્ત થવું હિંસાથી
થવાવાળું વેર સેંકડો જન્મો સુધી ચાલુ રહે છે, તે ઘણુંજ ભયંકર છે, તેમ
સમજીને પોતાના આત્માને હિંસાથી નિવૃત્ત કરે ॥૨૧॥

‘મુસં ન વૂયા’ ઇત્યાદિ

શબ્દાર્થ—‘અત્તગામી મુણી મુસં ન વૂયા-આત્તગામી મુનિઃમૃવાં ન વૂયાત્’ સર્વ-
જ્ઞોક્ત માર્ગથી ચાલવાવાળા મુનિએ જુદું બોલવું નહીં ‘અયં નિવ્વાણં કસિણં
સમાહિં-અવન્નિર્વાણ કૃત્તનં સમાધિમ્’ આ અસત્ય બોલવાનો ત્યાગ સંપૂર્ણ ભાવ-
સમાધિ અને મેક્ષ કહેલ છે ‘સંયં ન કુજ્જા ન ચ કારવેજ્જા-સ્વયં ન કુર્યાન્ન ચ
કારયેત્’ સાધુ અસત્ય વચન તથા બીજા વ્રતોના અતિચારનું સ્વયં સેવન ન કરે
અને બીજાઓ પાસે તેનું સેવન ન કરાવે. ‘કરંતમન્નંપિ ચ ણાણુજાણે-કુર્વન્તમન્ય-
મપિ ચ નાનુજાનીયાત્’ તથા દોષોનું સેવન કરતા એવા બીજાને સારો ન માને ॥૨૨॥

अन्वयार्थः—‘अत्तगामी मुणी मुसं न वूया’ आप्तगामी-मोक्षमार्गगमन-शीलो मुनिः-साधुः मृषा-मृषां भाषां न ब्रूयात्-न वदेत् ‘एवं निर्वाणं कसिणं समाहिं’ एतदेव-मृषावादवर्जनमेव कृत्स्नम्-सम्पूर्णं भावसमाधिं निर्वाणं मोक्षं चाहुः ‘सयं न कुज्जा न च कारवेज्जा’ तदेवं मृषावादं स्वयं न कुर्यात् न च-न वा अन्यान् कारयेत् ‘करंतमन्नं पि य णाणुज्जाणे’ तथा कुर्वन्तमन्नं पुण्यं नानुजानीयात् न च तस्य मृषावादस्याऽनुमोदनपि कुर्यादिति ॥२२॥

टीका—‘अत्तगामी’ आप्तगामी-आप्यते-प्राप्यते-इति आप्तो मोक्षः, तद्व्यनशील आप्तगामी। अथवा-अप्तो विनष्टसर्वदोस्तीर्थङ्करः, तदुपदिष्टमार्गगामी। ‘मुणी’ मुनिः-जिनपदचतस्रनशीलः, ‘मुसं’ मृषावादम्-असत्यभाषणम्, ‘न वूया न यात्’ ‘असत्यं न वक्तव्यम्’ सत्यमपि यदि प्राणुषयातकारि भवेत्, तदा-तदपि सत्यं न वक्तव्यमिति सर्वथैव मृषावादस्य निषेधो विहितः।

अन्वयार्थः—आप्त अर्थात् सर्वज्ञ वीतराग के मार्ग पर अथवा मोक्ष के मार्ग में चलने वाला मुनि मृषाभाषा न बोले। मृषावाद का त्याग ही भावसमाधि अथवा निर्वाण का कारण है। इसी प्रकार अन्य पापों को भी न स्वयं करे, न दूसरों से करावे और न करने वालों का अनुमोदन करे ॥२२॥

टीका—जो प्राप्त किया जाय वह आप्त कहलाता है। यहां आप्त का अर्थ मोक्ष है। अथवा समस्त दोषों से रहित तीर्थंकर भगवान् आप्त कहलाते हैं। तात्पर्य यह निदला कि मोक्ष के या वीतराग के मार्ग पर चलने वाला मुनि असत्य भाषण न करे। सत्य भी यदि प्राणियों का घातक हो तो उस सत्य का भी भाषण न करे। इस प्रकार

अन्वयार्थः—आप्त अर्थात् सर्वज्ञ वीतराग मार्ग पर अथवा मोक्ष मार्ग में चलने वाला मुनि मृषाभाषा न बोले मृषावादको त्यागकर भाव समाधि अथवा निर्वाण प्राप्त करे। अनेक दोषों को छोड़कर सत्य न बरे। तेमने जीवन्ती पासे करावे नहीं तथा कराव जानु अनुमोदन पद्य न करे ॥२२॥

टीका—जो प्राप्त करि शक्य ते आप्त कहैवय छे. अद्विधा आप्तने अर्थ ‘मोक्ष’ छे. अथवा सपणा देखेही रहित तीर्थंकर भगवान् आप्त कहैवय छे। तात्पर्य अर्थ छे हे-मोक्षना अथवा वीतराग न मार्ग पर चलने वाला मुनिने असत्य भाषण करव नहीं करे। पर ते प्राणियों की हत्या करनार होय ते तेहुं सत्य पद्य न करेहुं आरिने अहित। मृषावादको

एवमेतदेव मृषावादवर्जनम् 'कसिणं' कृत्स्नं-संपूर्णम् 'णिन्वाणं' भावसमाधिरूपं
निर्वाणमाहुः । सांसारिकः समाधिर्दुःखप्रतीकारमात्रकरणादसंपूर्णः, भावसमाधि-
स्तु सम्पूर्णः । एतस्य-मोक्षलक्षणस्य भावसमाधौ मृषावादलक्षणमतिचारम् 'सयं'
स्वयम् 'न कुञ्जा' न कुर्यात् 'न य कारयेज्जा' न चाऽन्येन कारयेत् 'करंतमन्नं पि
कुर्वन्तदन्यमपि च 'णाणुगाणे' नाजुजानीयात् । कुर्त्तमन्नं नाजुमोदेत् इति ॥२२॥
શુદ્ધ-સુદ્ધે સિયા જાણ ન દૂસણજ્ઞા,

અમુચ્છિણ ણ ય અર્જ્જોવવન્ને ।

धिइमं विमुक्के णं यं पूर्यणद्धी,

नं सिलोयंगामी य परिवणज्जा ॥२३॥

छाया—शुद्धे स्याज्जाते न दूषयेत्, अमूर्च्छितो न चाऽभ्युपपन्नः ।

धृतिमान् विमुक्तो न च पूजनार्थी, न श्लोकगामी च परिव्रजेत् । २३ ।

यहां मृषावाद का सर्वथा निषेध किया गया है । यह मृषावाद का त्याग ही सम्पूर्ण भावसमाधि एवं निर्वाण है ।

सांसारिक समाधि दुःख प्रतीकार का कारण मात्र ही होने से अपूर्ण है, भावसमाधि पूर्ण है । मृषावाद मोक्ष रूप भावसमाधि का अतिचार है । इससे मुनि स्वयं न करे, दूसरे से भी न करावे और करने वाले की अनुमोदना भी न करे । इसी प्रकार अन्य पापों का भी तीन कारण और तीन योग से परित्याग करे ॥२२॥

‘सुद्धे सिया’ इत्यादि ।

शब्दार्थ—‘सिया’ सुद्धે જાણ ન દૂસણજ્ઞા—સ્યાત્ શુદ્ધે જાતે ન

સર્વથા નિષેધ કરેલ છે. આ મૃષાવાદનો ત્યાગ એજ સંપૂર્ણ ભાવ સમાધિ અથવા નિર્વાણ-મોક્ષ છે.

સાંસારિક સમાધિ દુઃખ પ્રતીકારનું કારણ માત્ર જ હોવાથી અપૂર્ણ છે, ભાવસમાધિ પૂર્ણ છે. મૃષાવાદ મોક્ષરૂપ ભાવ સમાધિનો અતિચાર છે તેને મુનિએ સ્વયં કરવો નહિ, બીજાઓ પાસે પણ ન કરાવે અને કરવાવાળાને અનુમોદન પણ કરવું નહીં એજ પ્રમાણે અન્ય પાપોનો પણ ત્રણ કરણ અને ત્રણ યોગથી પરિત્યાગ કરવો ॥૨૨॥

‘સુદ્ધે સિયા’ ઇત્યાદિ

શબ્દાર્થ—‘સિયા’ સુદ્ધે જાણ ન દૂસણજ્ઞા—સ્યાત્ શુદ્ધે જાતે ન દૂષયેત્’ ઉર્ગમ

अन्वयार्थः--(सिया मुद्धे जाए न दूषएज्ज) उद्गमादिभिः शुद्धे निर्दोषे कदाचिज्जाते-ग्राप्ते पिण्डे सति साधुः रागद्वेषेण न दूषयेत् (अमुच्छिष्टं न य अज्जोववन्ने) अमूर्च्छितः तत्र मूर्च्छामकुर्वन् तथा न च अध्युपपन्नः-गृद्धिभावं न कुर्यात् 'यित्तिमं विमुक्के' धृतिमान्-संयमे धृतिमान् तथा-बाह्याभ्यन्तरेण ग्रन्थेन विमुक्तः 'न य पूयण्ढो न य सिलोयगामी' न च पूजनार्थी-वस्त्रादि पूजनवान् न च श्लोकगामी-श्लोकः-श्लाघा कीर्तिर्वा न तदभिलाषुको भवेत् अपितु (परिव्वएज्जा) परिव्रजेत् संयमानुष्ठाने विचरेदिति ॥२३॥

दूषयेत्" उद्गमादि दोषों से रहित शुद्ध आहार मिलनेपर साधु राग द्वेषकरके चरित्र को दूषित न करे 'अमुच्छिष्टं न य अज्जोववन्ने-अमूर्च्छितो वा नचाध्युपपन्नः' तथा उस आहार में मूर्च्छित होकर बार बार उत्सका अभिलाषी न बने 'यित्तिमं विमुक्के-धृतिमान् विमुक्तः' साधु धीरतावान् एवं परिग्रह से मुक्त बने 'न य पूयण्ढो' न य सिलोय-गामी-न च पूजनार्थी न च श्लोकगामी' साधु अपनी पूजा, प्रतिष्ठा और कीर्ति की कामना न करे परंतु 'परिव्वएज्जा-परिव्रजेत्' सम्यक् प्रकार से शुद्ध संयमका पालन करे ॥२३॥

अन्वयार्थः--उद्गम आदि दोषों से रहित शुद्ध आहार के प्राप्त होने पर साधु रागद्वेष करके उसे दूषित न करे। उस आहार में मूर्च्छित न होता हुआ आसक्ति धारण न करे। संयम में धैर्यवान् तथा बाह्य और आभ्यन्तर परिग्रह से विमुक्त हो और पूजा स्तुति या कीर्ति का, अभिलाषी न होकर संयम का अनुष्ठान करे ॥२३॥

विगेरे दोषो विनानो शुद्ध आहार भणवाधी साधु रागद्वेष करीने आश्रिते दूषित न करे 'अमुच्छिष्टं न य अज्जोववन्ने-अमूर्च्छितो वा नचाध्युपपन्नः' तथा ये आहारमां आसक्त धरने ओकहम तेना अतिवापी न बने 'यित्तिमं विमुक्के-धृतिमान् विमुक्त' साधुये धीरतावाणा अने परिग्रहधी मुक्त बनवुं 'न य पूय-ण्ढो न सिलोयगामी-न च पूजनार्थी न च श्लोकगामी' साधुये पोतानी पूजा, प्रतिष्ठा अने कीर्तिनी छेडा न करवी लेछे अने 'परिव्वएज्जा-परिव्रजेत्' सम्यक् प्रकारधी शुद्ध संयमनुं पालन करवुं लेछे ॥२३॥

अन्वयार्थः--उद्गम विगेरे दोषो विनानो शुद्ध आहार प्राप्त थाय त्वादे साधु रागद्वेष करीने तेने दोषित न करे ते अहंभां मूर्च्छित न बना यथा आसक्ति धारण न करे। संयममा धैर्यवान् तथा बाह्य अने आभ्यन्तर परिग्रहधी विमुक्त भवुं तेमज पूजा स्तुति या कीर्तिनी छेडा न करवी यथा संयमनुं अनुष्ठान करवुं ॥२३॥

ટીકા—ઉત્તરગુણમધિકૃત્ય શાસ્ત્રકારો વ્રૂતે-ઉદ્ગમોત્પાદનૈષણાદિદોષૈઃ ‘સુદ્ધે’ શુદ્ધ-નિર્દોષે इति यावत् આહારજાતે ‘સિધા’ સ્યાત્-કદાચિત્ ‘જાણ’ જાતે-પ્રાપ્તે પિણ્ડે સતિ રાગદ્વેષાભ્યાં તદ્વાહારસ્મૃ ‘ન દૂમણ્જજા’ નૈવ દૂપયેત્ ।

તદુક્તમ્—‘વાયાલીસેસણસંઝડંમિ, મડ્ઙંમિ જીયા ! ન હુ છલિઓ ।

इण्हि जइ न छलिज्जमसि भुज्जं गो रागदोसेहि’ ॥૧॥

છાયા—દ્વિચત્ત્વારિંશદેષણાદોષમઢ્ઢકટે, મહને જીવ ! નૈવ છલિતઃ ।

इदानीं यदि न छल्यसे भुज्जन् रागद्वेषाभ्यां तदा सफलं तत् ॥૧॥

हे जीव ! द्विचत्तवारिंशद् दोषारूपमगहने तद्धृते त्वं न छलितः परन्तु इदानीं-भोजन-समये यदि रागद्वेषाभ्यां न छल्यसे तदा तव सर्वं सफलमिति भावः । अतः

ટીકાર્થ—શાસ્ત્રકાર અથ ઉત્તરગુણોં કે વિષય મેં કહતે હૈ । ઉદ્ગમ, ઉત્પાદના ઔર ઁષણા આદિ કે દોષોં સે રહિત નિર્દોષ આહાર કદાચિત્ પ્રાપ્ત હોને પર ઉમ્મ આહાર કો રાગ દ્વેષ સે દૂષિત ન કરે । કહા મી હૈ—‘વાયાલીસ’ હત્યાદિ ।

‘હે જીવ ! વયાલીસ (૧૬ ઉદ્ગમ સંબંધી ૧૬ ઉત્પાદના સંબંધી ઔર ૧૦ ઁષણા સંબંધી) દોષોં સે તૂ નહીં છલા મયા, કિન્તુ અથ ઔજન કે સમય યદિ રાગ દ્વેષ કે દ્વારા ન છલા મયા તો સવ સફલ હૈ । તાત્પર્ય યહ હૈ કિ સમસ્ત દોષોં સે રહિત આહાર મંડલ કે પાંચ દોષ નહીં નિવારણ કરને સે રાગ યા દ્વેષ કી ભાવના કે સાથ ઉસ આહાર કા ઉપભોગ ક્રિયા તો નિર્દોષ આહાર કા લાભ મી વૃથા હોમયા, કયોં કિ અન્તતઃ રાગદ્વેષ કે દ્વારા આત્મા મલિન હો મયા, ઔર ચરિત્ર મેં મલી-

ટીકાર્થ—હવે શાસ્ત્રકાર ઉત્તર ગુણોના સંબંધમાં કહે છે. ઉદ્ગમ ઉત્પાદના, અને ઁષણા વિગેરેના દોષોથી રહિત નિર્દોષ આહાર કદાચ પ્રાપ્ત થાય ત્યારે તે આહારને રાગદ્વેષથી દોષ વાળો ન કરે કહ્યું પણ છે કે—‘વાયાલીસ’ ઇત્યાદિ

હે જીવ ૪૨ બેંતાલીસ (૧૬ ઉદ્ગમ સંબંધી ૧૬ ઉત્પાદના સંબંધી અને ૧૦ હસ ઁષણા સંબંધી) આવા દોષોથી તું ન છેતરાયો પણ હવે આહારના સમયે અત્યંત રાગદ્વેષથી તું ન છેતરાય તો સમગ્ર સફળ થાય. કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે—સધળા દોષોથી રહિત આહારમંડલના પાંચ દોષોનું નિવારણ ન કરવાથી. રાગ અથવા દ્વેષની ભાવના સાથે જો એ આહાર ગ્રહણ કર્યો હોય તો નિર્દોષ આહારનો લાભ પણ ફેગટ થઈ જાય. કેમકે—છેવટ સુધી રાગ દ્વેષ દ્વારા આત્મા મલિન થઈ ગયો અને ચરિત્રમાં મલિનપણું આવી જાયું તેથી નિર્દોષ આહારનું

‘अमृच्छिण’ अमृच्छितः—स्वरसादिषु मूर्छीरहितः ‘ण य अज्जोववन्ने’ न चाऽध्युप-
पन्नः—तथा तमेवाऽऽहारं पुनः पुनर्नाभिलेवेत्, तथा—‘वितियं’ धृतिमान्—संयमे
धैर्यवान् ‘विमुक्के’ विमुक्तः—बाह्याऽभ्यन्तरप्रन्यभ्यां विमुक्तो रहितः ‘ण य पूण-
यट्ठी’ न च पूजनार्थी—तत्र पूजनम्—दस्त्रादिना सत्करणम्—तेनाऽर्थः—प्रयोजनम्,
तद्विद्यते यस्य असौ पूजनार्थी न भवेत् । तथा—‘न सिलोयगामी’ न श्लोकगामी—
श्लोकः—श्लाघा कीर्ति वा तद्वामी—तदमिलापवान् न भवेत्, एतादृशं सन्
‘परिवज्जा’ परिव्रजेत्—विशुद्धसंयममार्गे विहरेत् ॥२३॥

मूढम्—निर्वृत्तम् मेहां उ निरवकंखी,
कायं विउसेज्ज निंयाणछिन्ने ।

णो जीवियं णो मारणाभिकंखी,
चरेज्ज भिक्षू वलयादिमुक्के ॥२४॥तिवेमि॥

छाया—निष्क्रम्य देहात्तु निरवकांक्षी, कायं व्युत्सृजेन्नदानछिन्नः ।
नो जीवितं नो मारणाभिकांक्षी, चरेद्भिर्बुलयाद्विमुक्तः ॥२४॥
॥इति ब्रवीमि॥

नता आ ही गई! अतएव निर्दोष भिक्षा की वक्षेपणा करना और उसकी
प्राप्ति होना तभी सार्थक होता है जब अंगार धूमादि दोष टाळे ।
इसी कारण सूत्रकार आगे कहते हैं—ननोज रत्न आदिमें मृच्छित न
हो और उसी प्रकार के आहार की बार बार अभिलाषा न करे । तथा
संयम में धैर्यवान् हो और पाप तथा आन्तरिक परिग्रह की ग्रथियों
से रहित हो । साधु वासी आदि के द्वारा पूजा की मागना न करे और
न कीर्ति की मागना करे । विशुद्ध संयममार्ग में चिह्नरे ॥२३॥

अन्वेषणं कर्तुं अने ते प्रहं धरु त्पारे कडिअ कथ डे त्पारे अंगार दोष
अने एमादि होणने न उडे

आहार इत्यादि सुत्र न आगे ॥ २३ ॥ उक्तं - ननो जे रत्न मृच्छित न
होने अने ओर ॥ २४ ॥ अंगार दोष न उडे - अंगार दोष न उडे - अंगार दोष न उडे
संयममा धैर्यवान् हो - अने पाप तथा आन्तरिक परिग्रह की ग्रथियों
से रहित हो - अने साधु वासी आदि के द्वारा पूजा की मागना न करे और
न कीर्ति की मागना करे - अने विशुद्ध संयममार्ग में चिह्नरे ॥ २३ ॥

અન્વયાર્થઃ—(નિકલ્પ) મિશ્રુઃ (ગેહા ઉ નિકલ્પમ્) ગેહાત્-સ્વગૃહાત્તુ નિષ્ક્રમ્ય-પ્રવ્રજ્ય (નિરાવકંઘી) નિરવકાંક્ષી-જીવનેऽપિ નિરપેક્ષઃ સન્ (કાયં વિઉસેજ્જ) કાયં શરીરં વ્યુત્સૃજેત્-શરીરનિષ્પતિકર્મતયા કાયમમત્વં ત્યજેત્ (ળિયાણછિન્ને) નિદાનછિન્ન-તપસઃ ફલમકામયમાનઃ (વલયાવિમુક્કે) વલયાત્-સંસારવલયાત્ કર્મવલયાદ્વા વિમુક્તઃ (નો જીવિયં નો મરણામિકંઘી ચરેજ્જ) નો જીવિતં નો મરણામિકાંક્ષી-જીવનમરણવિષયકામિલાપરહિતઃ સન્ સંયમાનુષ્ઠાનં ચરેત્, ઇતિ ॥૨૪॥

‘નિકલ્પમ્ ગેહા ઉ’ ઇત્યાદિ ।

શબ્દાર્થ—‘ગેહા ઉ નિકલ્પમ્-ગેહાત્તુ નિષ્ક્રમ્ય’ સાધુ ઘર સે નિકલકર અર્થાત્ પ્રવ્રજ્યા ધારણ કરકે ‘નિરાવકંઘી-નિરવકાંક્ષી’ અપને જીવન મેં નિરપેક્ષ હોજાય ‘કાયં વિઉસેજ્જ-કાયં વ્યુત્સૃજેત્’ તથા શરીરકા વ્યુત્સર્ગકરે ‘ળિયાણછિન્ને-નિદાનછિન્નઃ’ ઓર વહ અપને કિયે હુએ તપ કે ફલકી કામના ન કરે ‘વલયાવિમુક્કે-વલયાવિમુક્તઃ’ તથા સંસાર સે મુક્ત હોકર ‘નો જીવિયં નો મરણામિકંઘી ચરેજ્જ-નો જીવિતં નો મરણાવકાંક્ષી ચરેત્’ વહ જીવન ઓર મરણકી હચ્છા ન રલ્પતા હુઆ સંયમાનુષ્ઠાન મેં પ્રવ્રત્ત રહેં ॥૨૪॥

અન્વયાર્થ—અપને ગૃહ સે નિષ્ક્રમણ કરકે અર્થાત્ દીક્ષિત હોકર જીવનકે પ્રતિ ઓ નિષ્કામ રહે, કાય કા ઉત્સર્ગ કરકે અર્થાત્ શરીર મમતા, સંસ્કાર એવં ચિકિત્સા ન કરતા હુઆ, તપ સંયમ કે ફલ કી હચ્છા ન કરતા હુઆ નિદાનરહિત સંસાર કે યા કર્મ કે ચક્ર સે વિમુ-

‘નિકલ્પમ્ ગેહા ઉ’ ઇત્યાદિ

શબ્દાર્થ—ગેહા ઉ નિકલ્પમ્-ગેહાત્તુ નિષ્ક્રમ્ય’ સાધુએ ઘેરથી નીકળીને અર્થાત્ પ્રવ્રજ્યાનો સ્વીકાર કરીને ‘નિરાવકંઘી-નિરવકાંક્ષી’ પોતાના જીવનની અપેક્ષા રહિત બની જઇને ‘કાયં વિઉસેજ્જ-કાયં વ્યુત્સૃજેત્’ તથા શરીરનો વ્યુત્સર્ગ ત્યાગ કરે. ‘ળિયાણછિન્ને-નિદાનછિન્નઃ’ તેમજ તેઓ પોતે કરેલા તપના ફળની ઇચ્છા ન કરે ‘વલયાવિમુક્કે-વલયાવિમુક્તઃ’ તથા સંસારથી મુક્ત બનીને ‘નો જીવિયં નો મરણામિકંઘી ચરેજ્જ-નો જીવિતં નો મરણાવકાંક્ષી ચરેત્’ તેણે જીવન મરણની ઇચ્છા રાખ્યા વિના સંયમના અનુષ્ઠાનમાંજ પ્રવ્રત્ત રહેવું ॥૨૪॥

અન્વયાર્થ—પોતાના ઘેરથી નીકળીને અર્થાત્ દીક્ષિત થઈને પોતાના જીવન પ્રત્યે પણ નિષ્કામ રહેવું. શરીરનો ઉત્સર્ગ કરીને અર્થાત્ શરીરની મમતા, શારીરિક સંસ્કાર તથા ચિકિત્સા કર્યા વિના અને તપ કર્યા વિના નિદાન

टीका—‘भिक्षू’ भिक्षुः ‘गेशाउ’ गेशात्-स्वगृहात् ‘निवत्सम्’ निष्क्रम्य-
वैराग्यभावेन प्रव्रजितो भूत्वा, ‘निराकंखी’ निरवकांक्षी-गृहादिकांक्षामकुर्वन्
‘कायं’ कायं-शरीरम् ‘विउसेज्ज’ व्युत्सृजेत्-उपात्तशरीरस्य संस्काराद्युपचारादि
कमकुर्वन् तन्ममत्वं परित्यजेत् ‘णियाणच्छिन्ने’ निदानच्छिन्नः, छिन्ननिदानो
भवेत्-निदानशलयरहितो भवेत्। तथा-‘जीवियं’ जीवितं मरणं च-जीवनमरणयोः
‘अभिकंखी’ अभिकांक्षी न भवेत्, जीवने मरणे वा रागद्वेषविरहितो भवेत्
जीवने न हर्षो मरणे वा न द्वेषः कार्यः। ‘बलया’ बलयात्-बलपीकृतसंसार-
सागराद्-तथाभूतकर्मबन्धनाद्वा, ‘विमुक्के’ विमुक्तः सन् ‘चरेज्ज’ चरेत्-संयम-
मनुतिष्ठेत्-पालयेदित्यर्थः। ‘त्तिवेमि’ इति ब्रवीमि, इति शब्दोऽध्यायपरि-

क्त हो, जीवन और मरण, दोनों के प्रति निरपेक्ष होकर अर्थात् पूर्ण
वैराग्य की स्थिति में तत्पर रहे।

त्ति बोमि-ऐसा मैं कहता हूँ ॥२४॥

टीकार्थ—साधु गृहत्याग करके अर्थात् वैराग्य की प्रवृत्ति से
प्रव्रजित होकर, सर्वथा निरपेक्ष निर्जराधी होकर काय का भी उत्सर्ग
करदे, शरीर के संस्कार एवं उपचार आदि से भी निवृत्त हो जाए।
न जीवित रहने की कामना करे, न मरण की। जीवित रहने में हर्ष
और मरण में द्वेष न करे। वह संसार या कर्म के बलय चक्र से सर्वथा
मुक्त होकर संयम का अनुष्ठान करे अर्थात् संयम का पालन करे।

रक्षित भनीने संसारना अधवा कर्माना अकथी विमुक्ता यत्तुं श्रवणं कने
भरत्तु भन्ने प्रत्ये अपेक्षा राग्या विना पूरुं वैराग्यनी स्थितिमां तत्परं भेदुं

‘त्ति वेमि’ आ प्रभात्ते तुं इत्तुं ॥२४॥

टीकार्थ—साधुस्य मनो त्याग इदमेव भावेन च-मनी प्रवृत्तिः
प्रवृत्त्यामेव अगीकृत इदमेव सर्वं निर्वृत्तं कने निर्जराणी कर्मानां का
यत्तुने श्रवणेन च-उत्तमं-त्यज इति हेतुः इदमेव भावेन च-उपचारा
विमोक्षी निवृत्त इति श्रुत्वा श्रवणीयं इति न भवति तेन संयमः
इति इदमेव भावेन श्रुत्वा श्रवणीयं इति न भवति तेन संयमः
इति न भवति तेन संयमः इति न भवति तेन संयमः इति न भवति तेन संयमः

સમાપ્તિં बोधयति । सुधर्मस्वामी कथयति-अहं ब्रवीमि यथा भगवतः सकाशात् श्रुतं तथा-कथयामीति ॥२४॥

॥ इति श्री विश्वविख्यात-जगद्बल्लभ-प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषा-
कलितललितकलापालापकप्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मापक,
वादिमानमर्दक-श्रीशाहच्छत्रपति कोल्हापुरराजप्रदत्त-
'जैनाचार्य' पदभूषित — कोल्हापुरराजगुरु-
बालब्रह्मचारि-जैनाचार्य — जैनधर्मदिवाकर
-पूज्य श्री घासीलालव्रतिविरचितायां श्री
“सूत्रकृताङ्गसूत्रस्य” समयार्थबोधिनी-
ख्यायां व्याख्यायां समाधिनामकं
दशममऽध्ययनं समाप्तम् ॥१०॥

સાધુ ઇચ્છા કે અનુસાર દેશ દેશાન્તર મેં વિચરણ કરે, સવ પ્રકાર કે બંધોં ઓર બન્ધનોં સે રહિત હો જાણે ઓર સંયમ કી આરાધના મેં હતના તત્પર હો જાણે કિ જીર્ણ હોતે હુણે શરીર કા ઉસે ભાન હી ન હો !'

‘इति’ शब्द अध्ययन की समाप्ति का सूचक है । सुधर्मा स्वामी जम्बू से कहते हैं-जैसा भगवान् के मुख से सुना वैसा ही मैं कहता हूँ ॥२४॥

जैनाचार्य जैनधर्मदिवाकर पूज्यश्री घासीलालजी महाराजकृत ‘सूत्रकृता-
ङ्गसूत्र’ की समयार्थबोधिनी व्याख्या का समाधिनामक

॥ दशवां अध्ययन समाप्त ॥१०॥

સાધુએ ઇચ્છા પ્રમાણેના દેશ દેશાન્તરમાં વિચરણ કરવું તમામ પ્રકારના બંધો અને બંધનોથી મુક્ત થઈ જવું. અને સંયમની આરાધનામાં એટલા તાત્પર થઈ જવું કે-જીર્ણ થતા શરીરનું પણ તેને ભાન ન રહે.

‘इति’ शब्द अध्ययनની समाप्तिનો સૂચક છે સુધર્મા સ્વામી જમ્બૂ સ્વામીને કહે છે કે-ભગવાનના મુખથી જે પ્રમાણે મેં સાંભળ્યું છે તે પ્રમાણે જ હું કહું છું ॥૨૪॥

જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજ કૃત ‘સૂત્રકૃતાંગસૂત્ર’ની સમયાર્થબોધિની વ્યાખ્યાનું સમાધિ નામનું દસમું અધ્યયન સમાપ્ત ॥૧૦॥

॥ અથૈકાદશાધ્યયનમ્ .।

ગતં દશમમધ્યનમ્ સામ્પ્રતમેકાદશમારંભયતે । અસ્ય પૂર્વેણાયમભિસવન્ધઃ ।
તત્ર દશમાધ્યયને સમ્યગ્દર્શનજ્ઞાનચારિત્રલક્ષણધર્મરૂપઃ સમાધિરૂપદિષ્ટઃ, સમાધિ-
વશાદેવ મોક્ષો ભવતીત્યતો મોક્ષમાર્ગનિરૂપકમેકાદશાધ્યયન મારંભતે । અતો
મોક્ષમાર્ગોઽનેન પ્રતિપાદ્યતે । અનેન સમ્બન્ધેનાઽઽયાતસ્યાઽસ્યાઽધ્યયનસ્ય ઇદં પ્રથમં
મૂલં ગાથારૂપેણ ન્યસ્તમ્

મૂલમ્—કયરે મરગે અંકલાયે, માહળેળં મૈમયા ।

જં મૈમયં ઉજ્જું પાવિત્તા, ઓહં તૈરઙ્ક દુંત્તરં ॥૧॥

છાયા—કતરો માર્ગ આરુયાતો, માહનેન મતિમતા ।

યં માર્ગમૃજું પ્રાપ્ય, ઓઘં તરતિ દુસ્તરમ્ ॥૨॥

॥ ગ્યારહવાં અધ્યયન પ્રારંભ ॥

દસવાં અધ્યયન સમાપ્ત હુઆ । અવ ગ્યારહવાં અધ્યયન પ્રારંભ
ક્રિયા જાતા હૈ । હસ અધ્યયન દ્વા પૂર્વવર્તી અધ્યયન કે સાથ યહ
સમ્બન્ધ હૈ—દસવેં અધ્યયન મેં સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન ચારિત્ર ઓર તપરૂપ
ધર્મ સમાધિ કા ઉપદેશ દિયા ગયા હૈ । સમાધિ સે મોક્ષ કી પ્રાપ્તિ
હોતી હૈ, અતઃૈવ મોક્ષમાર્ગ કા નિરૂપણ કરનેવાલા યહ ગ્યારહવાં
અધ્યયન પ્રારંભ કરતે હૈં । હસ સંબંધ સે પ્રાપ્ત હૈન અધ્યયન કા યહ
પ્રથમ સૂત્ર હૈ—‘કયરે મરગે’ ઇત્યાદિ ।

શબ્દાર્થ—‘મૈમયા-મતિમતા’ કેવલજ્ઞાની ‘માહળેળં-માહનેન’
માહન માહન એસા અહિંસા કા ઉપદેશ વેને વાલે ભગવાન મહાવીર

અગિયારમા અધ્યયનનો પ્રારંભ—

દશમું અધ્યયન સમાપ્ત થયું હવે અગિયારમું અધ્યયન પ્રારંભ કર-
વામાં આવે છે. આ અધ્યયનનો પહેલાના અધ્યયન સાથે આ પ્રમાણેનો
સંબંધ છે.—દસમા અધ્યયનમાં સમ્યગ્ દર્શન જ્ઞાન ચારિત્ર અને તપ ઉપ-
ધર્મ—સમાધિનો ઉપદેશ આપવામાં આવેલ છે સમાધિથી મોક્ષની પ્રાપ્તિ
પાયા છે. તેથી જ મોક્ષમાર્ગનું નિરૂપણ કરવા વાળું આ અગિયારમું અધ્ય-
યન પ્રારંભ કરવામાં આવે છે આ સૂત્રથી આવેલ આ : ૧૫૨નું આ
પહેલું સૂત્ર છે—‘કયરે મરગે’ ઇત્યાદિ

શબ્દાર્થ—‘મૈમયા-મતિમતા’ કેવલજ્ઞાની એવો : ‘માહળેળં-માહનેન’
માહન, માહન એ પ્રમાણેનો અહિંસાને ઉપદેશ આપવા કા : ૧૨નું આ

અન્વયાર્થ:—‘મઈ મયા’ મતિમતા-કેવલજ્ઞાનિના મનનં મતિઃ સા યસ્યા સ્તિ સ મતિમાન્ તેન- તીર્થકરેણ ‘માદ્ગેણં’ માદ્દનેન-માદ્દન માદ્દનેત્યેનપુદ્ગલેશ દાયિના ‘કયરે મગ્ગે’ કતરઃ કિં ભૂતો માર્ગઃ-મોક્ષપ્રાપ્તકો માર્ગઃ ‘અવસ્થા’ આરુપાતઃ કથિતઃ ‘જં મગ્ગં ઉજ્જું પાવિત્તા’ યં માર્ગમ્ ઋજુમકુટિલં પ્રાપ્ય ‘દુત્તરં ઓઘં તરઈ’ દુસ્તરમ્ ઓઘં તરતિ-દુરુત્તરં દુસ્તરમોઘં ભવૌઘં તરતિ ॥૧॥

ટીકા—ય એકસ્થાત્ સ્થાનાત્ સ્થાનાન્તરં પ્રાપ્યતિ સ માર્ગઃ-પન્થાઃ । સ ચ માર્ગઃ દ્વિવિધઃ-પ્રશસ્તાઽપ્રશસ્તભેદાત્ । તથા-દ્રવ્યમાવસ્થા લૌકિકો લોકોત્તરશ્ચ । તત્ર દ્રવ્યમાર્ગો લૌકિકઃ માવમાર્ગસ્તુ લોકોત્તરો મોક્ષપ્રાપ્તકઃ, મોક્ષસ્ય

સ્વાધીને ‘કયરે મગ્ગે-કતરઃ માર્ગઃ’ કિસ પ્રકાર કા મોક્ષપ્રાપ્તિકા માર્ગ ‘અવસ્થા-આરુપાતઃ’ કહા હૈ ‘જં મગ્ગં ઉજ્જું પાવિત્તા-યં માર્ગમ્ ઋજુ પ્રાપ્ય’ જિસ સરલ માર્ગકો પાકર ‘દુત્તરં ઓઘં તરઈ-દુસ્તરમ્ ઓઘં તરતિ’ જીવ દુસ્તર એસે સંસાર કો પાર કરતા હૈ ॥૧॥

અન્વયાર્થ—મતિમાન્ માદ્દન (મત્ત હનનકરો, કિસી કો મત્ત હનન કરો) એસા ઉપદેશ દેને વાલે) તીર્થકર મહાવીર ને કૌનસા મોક્ષ માર્ગ કહા હૈ ? જિસ સરલ માર્ગ કો પ્રાપ્ત કરકે દુસ્તર ભવપ્રવાહ કો ભવ્ય જીવ પાર કરતા હૈ ? ॥૧॥

ટીકાર્થ—એક સ્થાન સે દૂસરે સ્થાન કો પ્રાપ્ત કરાને વાલા પન્થ માર્ગ કહલાતા હૈ । માર્ગ દો પ્રકાર કા હૈ । પ્રશસ્ત ઓર અપ્રશસ્ત યા દ્રવ્યમાર્ગ ઓર માવમાર્ગ અથવા લૌકિક માર્ગ એવં લોકોત્તરમાર્ગ ઇનમેં દ્રવ્યમાર્ગ લૌકિક હૈ ઓર માવમાર્ગ લોકોત્તર હૈ જો મોક્ષ મેં પહુંચાને

વીર સ્વામીએ ‘કયરે મગ્ગે-કતરઃ માર્ગઃ’ કયા પ્રકારનો મોક્ષ પ્રાપ્તિનો માર્ગ ‘અવસ્થા-આરુપાતઃ’ કહ્યો છે. ‘જં મગ્ગં ઉજ્જું પાવિત્તા-યં માર્ગમ્ ઋજુ પ્રાપ્ય’ સરળ એવા જે માર્ગનો અશ્રય લઈને ‘દુત્તરં ઓઘં તરઈ-દુસ્તરં ઓઘં તરતિ’ એવ દુસ્તર એવા સંસારને તરી બીચ છે. અર્થાત્ મોક્ષ પ્રાપ્ત કરે છે ॥૧॥

અન્વયાર્થ—મતિમાન્ માદ્દન (કોઈ પણ પ્રાણીને ન મારો) એ પ્રમાણેના ઉપદેશ આપવાવાળા તીર્થકર શ્રી મહાવીર સ્વામીએ કયો મોક્ષ માર્ગ કહ્યો છે ? કે જે સરલ માર્ગને પ્રાપ્ત કરીને દુસ્તર એવા ભવપ્રવાહને ભવ્ય એવ પાર કરે ॥૧॥

ટીકાર્થ—એક સ્થાનથી બીજા સ્થાનને પ્રાપ્ત કરાવવાવાળો પન્થ-માર્ગ કહેવાય છે. માર્ગ એ પ્રકારનો છે પ્રશસ્ત અને અપ્રશસ્ત અથવા દ્રવ્યમાર્ગ અને ભાવમાર્ગ અથવા લૌકિક માર્ગ અને લોકોત્તર માર્ગ તેમા દ્રવ્ય માર્ગ

લોકોત્તરત્વાત્ । તત્રાપિ મિથ્યાત્વોપહતદૃષ્ટીનાં પ્રતિપાદિતો માર્ગઃ કુટિલઃ ।
ક્ષીણદોષૈર્વીતરાગૈસ્તીર્થકરૈરુપદિષ્ટઃ સરલઃ । તત્ર તીર્થકરપ્રતિપાદિતમાર્ગમધિ-
કૃત્ય જમ્બૂસ્વામિના પૃષ્ઠઃ સુધર્મસ્વામી માહ-હે મહામુને ! 'મર્ડમયા' મતિમતા-
મતિઃ-સૂક્ષ્માઽસૂક્ષ્મપદાર્થવિપચિણી કેવલજ્ઞાનરૂપા સા વિદ્યતે યમ્ય તેન-મતિ-
મતા-કેવલજ્ઞાનિના, 'માહગેણ' માહનેત્-મર્ડે જીવા જીવિતુમિચ્છન્તિ ન તુ મર્તુ
મિશ્યતો ઇન્તારં મતિ માહન માહન, હ્યુપદેશશીલેન ભવમતા તીર્થકરેણ 'કવરે'
કવરઃ-ક્રીદશો માર્ગઃ-પન્થા મોક્ષમાપકઃ । 'અસ્વાણ' આસ્વાતઃ પ્રતિપાદિતો
લોકહિતાય, 'જં' યમ્-તીર્થકરપ્રતિપાદિતં તર્ગમ્ 'ઉઝ્જુ' ઋજુમ્-યથાઽસ્થિત
પદાર્થસ્વરૂપનિરૂપણદ્વારેણ અમક્રમ્-સામાન્યવિશેષાનિત્યનાઽનિત્યવ્યાપ્ત્યદ્યનાયમયા

વાલા હૈ, કયોં તિ મોક્ષ લોકોત્તર હૈ । જિનજી દૃષ્ટિ મિથ્યાત્વ ન દૂષિત
હૈ, ઉનકે દ્વારા પ્રતિપાદિત માર્ગ કુટિલ હોતા હૈ ઓર સવસ્ત્વ દોષોં કા
ક્ષય કરદેનેવાલે વીતરાગ તીર્થકરોં કા માર્ગ સરલ હૈ । ઉનમેં તે તીર્થકર
પ્રતિપાદિત માર્ગ કે વિષય મેં જમ્બૂ સ્વમોને સુધર્મસ્વામી સં પૃષ્ઠા-હે
મહામુને ! કેવલજ્ઞાનરૂપ સૂક્ષ્મ પદાર્થોં કોં ભી વિષય કરનેવાલી મતિ
સે યુક્ત અર્પાત્ કેવલજ્ઞાની તથા સુખી જીવ જીવિત રહને કી અભિ-
લાષા કરતે હૈં, મરને કી નહીં અતएव ઇનન કરને વાલેકો 'માહન,
માહન' (મત મારો, મત મારો) હવ પ્રકાર કા ઉપદેશદેનેવાલે ભગવાન્
તીર્થકર ને લોક કે કલ્યાણ કે લિખ મોક્ષ કા માર્ગ કિસ પ્રકાર કા
કહા હૈ ? જો માર્ગ પદાર્થોં કે યથાર્થ સ્વરૂપ કા નિરૂપણ કરને કે
કારણ તથા સામાન્ય વિશેષ ઓર નિત્યતા અનિત્યતા આદિરૂપ અનેકા-

લૌકિક છે, અને ભાવમાર્ગ ઢોડોત્તર છે જે મોક્ષમા પહોંચાડે છે ને જે કે-મોક્ષ
ને ઢોડોત્તર છે. જેમની દૃષ્ટિ મિથ્યાત્વના દોષવાળી છે, તેઓએ પ્રતિપાદન
દેતેલ માર્ગ કુટિલ હોય છે અને સમજા દોષોને: કવ-રાગ ઇન્વાવાળા વીત-
રાગ તીર્થકરોના માર્ગ સરલ છે. તેમથી તીર્થકરે પ્રતિપાદન દેતેલ માર્ગના
સંબંધમા જળ સ્વામીએ સુધર્મ સ્વામીને પૃષ્ઠ છે. મહામુને કેવલજ્ઞાન
રૂપ સૂક્ષ્મ પદાર્થોને પણ વિષય સ્વરૂપની પ્રતિપાદના અર્થાત્ તેનની
તથા સમજા ઉપેા ઉપવાની દૃષ્ટિ. હરે સિ, જનરાની નહીં તેથી હવન ઇન્વા-
વાળા ને 'મા હન મા હન ન મરે ન મરે' આ પ્રકારે મુને ઉપદેશ આપત
વાળા ભગવાન્ તીર્થકરે ઢોડોના હવનને કાઢે કેલેને. અર્થ દેતે દીધે
પહેલે ને હવન ને પદાર્થના પદાર્થ સ્વરૂપનું નિરૂપણ કરવું તથા હવન
અને નિત્યતા, નિત્ય અને અનિત્ય નિરૂપણ કરવું અને હવનને અનિત્ય

દતિસરલં-સર્વેષાં बोधोपकारकम् 'मग्गं' मार्गम्-तमेवंभूतं दर्शनचारित्रतपःस्वरूपं 'पावित्तो' प्राप्य-लब्ध्वा-संसारसागरान्तःपातिनो जीवा मुमुक्षवः संप्राप्तमोक्ष-सामग्रीकाः 'ओहं' ओषम्-भवसमुद्रम् 'दुत्तरं' दुस्तरमपि 'तरइ' तरति-अतिदुस्तर-संसारसागरस्यापि पारं गच्छति, यद्यपि संसारोत्तरणं न दुष्करम् अविकलकारण-सद्भावे महतोऽपि कार्यस्य दर्शनात्, तथापि-तादृशसामग्रीप्राप्तिरेव दुष्करा ।
उक्तञ्च-

‘माणुस्सं खेत्तज्जाई कुलरूपारोग्ग माउयं बुद्धी ।

‘सवणोवग्गहसद्धा संजमो य लोयंसि दुल्लहाइ’ ॥१॥

छाया—मानुष्यं क्षेत्रं जातिः कुलं रूपमारोग्यमायुर्बुद्धिः ।

श्रवणमवग्रहः श्रद्धा संयमश्च लोके दुर्लभानि ॥१॥ इति ।

નવાદ કા અવલમ્બન કરને કે કારણ અતિસરલ હૈં ઓર સઘી કો બોધ દેકર ઉપકાર કરતા હૈં, જિસ માર્ગ કો પ્રાપ્ત કરકે સંસાર કે મોક્ષામિલાષી જીવ દુષ્પ્રાપ્ય એસે મોક્ષ કો પ્રાપ્ત કરતે હૈં ઓર અત્યન્ત દુસ્તર સંસાર સાગર કો પાર કરતે હૈં ।

યદ્યપિ સંસાર કો પાર કરના કઠિન નહીં હૈં, ક્યોં કિ પરિપૂર્ણ કારણકલાપ મિલને પર મહાન્ કાર્ય મી હોતા દેખા જતા હૈં, તથાપિ વૈસી સામગ્રી કી પ્રાપ્તિ હો જાના હી કઠિન હૈં । કહા મી હૈં—‘માણુસ્સં ખેત્તજાઈ’ इत्यादि ।

‘મનુષ્યત્વ, આર્યક્ષેત્ર, ઉત્તમ જાતિ (માતૃપક્ષ), ઉત્તમ કુલ (પિતૃ-પક્ષ), રૂપ, આરોગ્ય, લીર્ઘાયુ, સદ્બુદ્ધિ, ધર્મશ્રવણ, અવગ્રહણ (ધર્મકા-ગ્રહણ કરના) શ્રદ્ધા ઓર સંયમ, યહ સઘ લોક મેં ઉત્તરોત્તર દુર્લભ હૈં’ ।

મન કરવાના કારણે અત્યંત સરળ છે. અને સઘળાને બોધ આપીને ઉપ-કાર કરે છે, જે માર્ગનું અવલમ્બન કરીને સંસારના મોક્ષની ઇચ્છાવાળા બોલે દુષ્પ્રાપ્ય એવા મોક્ષને પ્રાપ્ત કરે છે, અને અત્યંત ન તરી શકાશ એવા સંસાર સાગરને પાર કહે છે ?

બોલે સંસારને પાર કરવું કઠણ નથી. કેમકે—પરિપૂર્ણ કારણ કલાપ (સાધનો) મળવાથી મહાન્ કાર્ય પણ સિદ્ધ થતું બોલામાં આવે છે. પરંતુ તેવી સામગ્રીની પ્રાપ્તિ થવી તેજ કઠણ છે—કહ્યું પણ છે—‘માણુસ્સં ખેત્ત જાઈ’ इत्यादि મનુષ્ય પણ, આર્ય ક્ષેત્ર, ઉત્તમ જાતિ, (માતૃ પક્ષ) ઉત્તમ કુળ (પિતૃ-પક્ષ) રૂપ, આરોગ્ય, લીર્ઘાયુ, સદ્ બુદ્ધિ, ધર્મ શ્રવણ, અવગ્રહણ (ધર્મને સ્વીકારવો) શ્રદ્ધા, અને સંયમ આ બધા ઉત્તરોત્તર-પછિ પછિના મળવાવાળા દુર્લભ-અપ્રાપ્ય છે.

अहिंसोपदेष्टा केवलज्ञानी तीर्थकरः कं वर्ममाख्यातवान् ।

यमवाप्य जीवः संसारमतिक्रामतीति भावः ॥१॥

मूलम्—तं मगं गुत्तरं शुद्धं, सर्वदुःखविमोक्षखणं ।

जाणासि जं जहा भिक्खू, 'तं णो ब्रूहि महामुणी ॥२॥

छाया—तं मार्गमनुत्तरं शुद्धं, सर्वदुःखविमोक्षणम् ।

जानासि यं यथा भिक्षो ! तं नो ब्रूहि महामुने ! ॥२॥

अन्वयार्थः—(भिक्षू महामुणी) जम्बूस्वामी कथयति—हे भिक्षो ! हे महामुने ! (सर्वदुःखविमोक्षखणं) सर्वदुःखविमोक्षकम्—सर्वाणि बहुभिर्भवेरूपचित्तानि कर्माणि दुःखकारणत्वाद्दुःखानि तेभ्यो विमोचकम् (शुद्धं अनुत्तरं) शुद्धं

आशय यह है कि अहिंसा के उपदेष्टा केवलज्ञानी तीर्थकर ने कौनसा ऐसा धर्म कहा है, जिसे प्राप्त करके जीव संसार सागर को पार करते हैं ? ॥१॥

'तं मगं गुत्तरं' इत्यादि ।

शब्दार्थ—'भिक्षू महामुणी-हेभिक्षो महामुने' हे साधो 'सर्वदुःखविमोक्षखणं-सर्व दुःखविमोक्षकम्' मय प्रकार के दुःखों को छुड़ाने वाले 'शुद्धं गुत्तरं-शुद्धं अनुत्तरं' उस शुद्ध और सबसे श्रेष्ठ 'जं मगं-यं मार्गम्' जिसमार्गको 'जहा जाणासि-यथा जानामि' जिसे जानते हो 'तं णो ब्रूहि-तं नः ब्रूहि' वैसे हमें कहिये ॥२॥

अन्वयार्थ—जम्बू स्वामी पुनः कहते हैं—हे महामुने ! समस्त दुःखों

छेवानो आशय ओछे छे-अहिंसानो उपदेष्टा, आपनारा देवण ज्ञानी तीर्थकर ओवा ध्या धर्मानु प्रतिपादन करेले छे ? छे जेने प्राप्ति करवाथी छव संसार सागरने पार करे छे ॥१॥

'तं मगं गुत्तरं' इत्यादि

शब्दार्थ—'भिक्षू महामुणी-भिक्षो महामुने' हे भिक्षु हे साधो । 'सर्वदुःखविमोक्षखणं-सर्वदुःखविमोक्षकम्' मय प्रकार के दुःखों को छुड़ाने वाले 'शुद्धं गुत्तरं-शुद्धं अनुत्तरं' उस शुद्ध और सबसे श्रेष्ठ 'जं मगं-यं मार्गम्' जिसमार्गको 'जहा जाणासि-यथा जानामि' जिसे जानते हो 'तं णो ब्रूहि-तं नः ब्रूहि' वैसे हमें कहिये ॥२॥

अन्वयार्थ—जम्बूस्वामी पुनः कहते हैं—हे महामुने ! समस्त दुःखों को छेवानो आशय ओछे छे-अहिंसानो उपदेष्टा, आपनारा देवण ज्ञानी तीर्थकर ओवा ध्या धर्मानु प्रतिपादन करेले छे ? छे जेने प्राप्ति करवाथी छव संसार सागरने पार करे छे ॥१॥

—નિર્દુષ્ટમ્ અનુત્તરં સર્વતઃ પ્રધાનમ્ (જં મગ્ગં) યં માર્ગમ્ (જહા જાનાસિ) યથા—
યેન રૂપેણ જાનાસિ (તં ણો બૂહિ) તં માર્ગં નોઽસ્માકં બ્રૂહિ—કથયેતિ ॥૨॥

ટીકા—સ એવ પ્રવ્ઠા મોક્ષમાર્ગસ્વાતીવસૂક્ષ્મત્વાત્ તયેવ પ્રશ્નં પુનરપિ
પૃચ્છતિ—‘મિક્ખૂ’ હે ભિક્ષો ! ‘મહામુણી’ હે મહામુને ! ‘સવ્વદુઃખવિમોક્ષણં’ સર્વ
દુઃખવિમોક્ષકમ્—સર્વેષાં દુઃખાનાં ક્ષયકારકમ્ । ‘ણુત્તરં’ અનુત્તરમ્—નાસ્તિ ઉત્તરઃ—
પ્રધાનો યસ્માત્ સોઽનુત્તરસ્તં સર્વતઃ પ્રધાનમ્ । ‘સુદ્ધ’ શુદ્ધોઽવદાતો નિર્દોષઃ
પૂર્વાઽપરવ્યાઘાતાદિદોષાઽભાવાત્, સાવધાઽનુષ્ઠાનોપદેશાઽભાવાત્, ‘જં’ યં વિમલં
ભગવતોપદિષ્ટમ્ ‘મગ્ગં’ માર્ગમ્—ભાવમાર્ગમ્ ‘જહા’ યથા—યેન પ્રકારેણ ‘જાનાસિ’
જાનાસિ—શુરુપરસ્પરયા, તથા—તં ભગવતોપદિષ્ટં માર્ગમ્ ‘ણો’ નઃ—અસ્માકમ્
‘બૂહિ’ બ્રૂહિ—કથયેતિ । જમ્બૂસ્વામી સુધર્મસ્વામિનં પૃચ્છતિ—હે સાધો ! હે મહા-
મુને ! ત્વં સર્વદુઃખવિનાશકં ભગવતા તીર્થકરેણ પ્રતિપાદિતં ધર્મં જાનાસિ,
તં મે બ્રૂહિ । ઇતિ માત્રઃ ॥૨॥

સે છુડાને વાલે, નિર્દોષ ઔર અનુત્તર (પ્રધાન) ઉસ માર્ગ કો જિસરૂપ
મેં આપ જાનતે હૈં, હે ભિક્ષો ! ઉસી રૂપ મેં હમેં કહિય ॥૨॥

ટીકાર્થ—વહી પ્રશ્નકાર જમ્બૂ સ્વામી મોક્ષમાર્ગ અતીવ સૂક્ષ્મ હોને
સે પુનઃ પ્રશ્ન કરતે હૈં હે મહામુને ! હે ભિક્ષો ! સમસ્ત દુઃખોં કો ક્ષય
કરને વાલે, સર્વોત્કૃષ્ટ ઔર શુદ્ધ અર્થાત્ પૂર્વાપરવિરોધ આદિ દોષોં સે
રહિત હોને કે કારણ તથા સાવધ્ય કૃત્યોં કે ઉપદેશ કા અભાવ હોને
કે કારણ નિર્મલ તીર્થકરોક્ત માર્ગ કો જિસ પ્રકાર સે આપ જાનતે
હૈં, ઉસી પ્રકાર સે હમેં કહિય ।

જમ્બૂ સ્વામી સુધર્મા સ્વામી સે નિવેદન કરતે હૈં—હે મહામુને !
આપ સમસ્ત દુઃખોં કે વિનાશક તીર્થકર ભગવાન કે દ્વારા ઉપદિષ્ટ
ધર્મ કો જાનતે હૈં, અતઃ હમેં કહિયે ॥૨॥

બાણો છો હે ભિક્ષો ! એજ રૂપથી અમને કહેવા કૃપા કરો ॥૨॥

ટીકાર્થ—જમ્બૂ સ્વા ૧ મોક્ષ માર્ગ અત્યંત સૂક્ષ્મ હોવાથી ફરીથી પ્રશ્ન
કરતા કહે છે કે—હે મહામુને ! હે ભિક્ષો ! સઘળા દુઃખોને ક્ષય કરવાવાળા
સર્વોત્કૃષ્ટ અને શુદ્ધ અથવા પૂર્વાપર વિરોધ વિગેરે દોષો વિનાના હોવાથી
તથા સાવધ્ય કૃત્યોના ઉપદેશોના અભાવ હોવાથી તીર્થકરે ઉપદેશેલા માર્ગને
આપ જે રીતે બાણતા હો, એજ પ્રમાણે અમોને કહે ।

જમ્બૂ સ્વામી સુધર્મા સ્વામીને નિવેદન કહે છે—હે મહામુને ! આપ
સઘળા દુઃખોને નાશ કરવાવાળા અને તીર્થકર ભગવાને ઉપદેશેલા ધર્મને
બાણો છો, તેથીજ તે ધર્મનું અમોને શ્રવણ કરાવો. અર્થાત્ અમોને કહે ॥૨॥

मूलम्—जइ णो केइं पुच्छिज्जा, देवा अदुवा माणसा ।

तेसिं तु कयरं मग्गं, आइक्खेज्जा कंहाहि णो॥३॥

छाया—यदि नः केऽपि पृच्छेयुः देवा अथवा मनुष्याः ।

तेषां तु कतरं मार्गम्, आख्यास्ये कथय नः ॥३॥

अन्वयार्थ—(जइ केइ देवा अदुवा माणसा पृच्छिज्जा) यदि केचिदेवा अथवा मनुष्याः मां सम्यग्मार्गं पृच्छेयुः (तेसिं कयरं मग्गं आइक्खेज्जा) तेषां पृच्छतां कतरं मार्गमहम् आख्यास्ये (णो कंहाहि) नोऽस्माकं कथयेति ॥३॥

टीका—हे मुने ! 'जइ' यदि 'केइ' केचित् 'णो' नोऽस्मान् 'पुच्छिज्जा' पृच्छेयुः ये केचन देवाः 'अदुवा' अथवा-'माणसा' मनुष्याः 'तेसिं' तेषाम्

'जइ णो केइ पुच्छिज्जा' इत्यादि ।

शब्दार्थ—'जइ केइ देवा अदुवा माणसा पुच्छिज्जा—यदि केचित् देवा अथवा मनुष्याः पृच्छेयुः' यदि कोई देवता अथवा मनुष्य हमसे पूछे तो 'तेसिं कयरं मग्ग आइक्खेज्जा—तेषां कतरं मार्ग आख्यास्ये' उनको हम कौनसा मार्ग का कथन करे 'णो कंहाहि—नः कथय' यह आप हमको कहिये ॥३॥

अन्वयार्थ—यदि कोई देव अथवा मनुष्य मुझ से मार्ग के विषय में पूछे तो मैं उन्हें कौनसा मार्ग कहूँ ? अतएव आप मुझे वह मार्ग कहिए ॥३॥

टीका—हे मुनिवर ! यदि कोई देव अथवा मनुष्य मेरे समीप आकर मुझसे पूछे कि मोक्ष का मार्ग क्या है, तो मैं उन्हें क्या मार्ग कहूँगा ? अतएव अनुग्रह करके आप मुझे वह मार्ग कहिए ।

'जइ वो केइ पुच्छिज्जा' इत्यादि

शब्दार्थ—'जइ केइ देवा अदुवा माणसा पुच्छिज्जा' यदि केचित् देवा अथवा मनुष्याः पृच्छेयुः तो कोई देव अथवा मनुष्य हमसे पूछे तो 'तेसिं कयरं मग्ग आइक्खेज्जा—तेषां कतरं मार्ग आख्यास्ये' उनसे हमें क्या मार्ग कहिये 'णो कंहाहि—नः कथय' यह आप हमको कहिये ॥३॥

अन्वयार्थ—यदि कोई देव अथवा मनुष्य मुझ से मार्ग के विषय में पूछे तो मैं उन्हें कौनसा मार्ग कहूँ ? अतएव आप मुझे वह मार्ग कहिए ॥३॥

टीका—हे मुनिवर ! यदि कोई देव अथवा मनुष्य मेरे समीप आकर मुझसे पूछे कि मोक्ष का मार्ग क्या है, तो मैं उन्हें क्या मार्ग कहूँगा ? अतएव अनुग्रह करके आप मुझे वह मार्ग कहिए ।

—નિર્દુષ્ટમ્ અનુત્તરં સર્વતઃ પ્રધાનમ્ (જં મર્ગં) યં માર્ગમ્ (જહા જાનાસિ) યથા—
યેન રુપેણ જાનાસિ (તં ણો બ્રૂહિ) તં માર્ગં નોઽસ્માકં બ્રૂહિ—કથયેતિ ॥૨॥

ટીકા—સ એવ પ્રષ્ટા મોક્ષમાર્ગસ્પાતીવસૂક્ષ્મત્વાત્ તમેવ પ્રશ્નં પુનરપિ
પૃચ્છતિ—‘મિશ્નુ’ હે મિશ્નો ! ‘મહામુણી’ હે મહામુને ! ‘સર્વદુઃખવિમોક્ષણં’ સર્વ
દુઃખવિમોક્ષકમ્—સર્વેષાં દુઃખાનાં ક્ષયકારકમ્ । ‘અનુત્તરં’ અનુત્તરમ્—નાસ્તિ ઉત્તરઃ—
પ્રધાનો યસ્માત્ સોઽનુત્તર સ્તં સર્વતઃ પ્રધાનમ્ । ‘સુદ્ધ’ શુદ્ધોઽવદાતો નિર્દોષઃ
પૂર્વાઽપરવ્યાઘાતાદિદોષાઽભાવાત્, સાવધ્યાઽનુષ્ઠાનોપદેશાઽભાવાત્, ‘જં’ યં વિમલં
ભગવતોપદિષ્ટમ્ ‘મર્ગં’ માર્ગમ્—માવમાર્ગમ્ ‘જહા’ યથા—યેન પ્રકારેણ ‘જાનાસિ’
જાનાસિ—ગુરુપરસ્પરયા, તથા—તં ભગવતોપદિષ્ટં માર્ગમ્ ‘ણો’ નઃ—અસ્માકમ્
‘બ્રૂહિ’ બ્રૂહિ—કથયેતિ । જમ્બૂસ્વામી સુધર્મસ્વામિનં પૃચ્છતિ—હે સાધો ! હે મહા-
મુને ! ત્વં સર્વદુઃખવિનાશકં ભગવતા તીર્થકરેણ પ્રતિપાદિતં ધર્મં જાનાસિ,
તં મે બ્રૂહિ । ઇતિ માત્રઃ ॥૨॥

સે છુટ્ટાને વાળે, નિર્દોષ ઓર અનુત્તર (પ્રધાન) ઉસ માર્ગ કો જિસરૂપ
મેં આપ જાનતે હૈ, હે મિશ્નો ! ઉસી રૂપ મેં હમેં કહિય ॥૨॥

ટીકાર્થ—વહી પ્રશ્નકાર જમ્બૂ સ્વામી મોક્ષમાર્ગ અતીવ સૂક્ષ્મ હોને
સે પુનઃ પ્રશ્ન કરતે હૈ હે મહામુને ! હે મિશ્નો ! સમસ્ત દુઃખોં કો ક્ષય
કરને વાળે, સર્વોત્કૃષ્ટ ઓર શુદ્ધ અર્થાત્ પૂર્વાપરવિરોધ આદિ દોષોં સે
રહિત હોને કે કારણ તથા સાવધ્ય કૃત્યોં કે ઉપદેશ કા અભાવ હોને
કે કારણ નિર્મલ તીર્થકરોક્ત માર્ગ કો જિસ પ્રકાર સે આપ જાનતે
હૈ, ઉસી પ્રકાર સે હમેં કહિય ।

જમ્બૂ સ્વામી સુધર્મા સ્વામી સે નિવેદન કરતે હૈ—હે મહામુને !
આપ સમસ્ત દુઃખોં કે વિનાશક તીર્થકર ભગવાન કે દ્વારા ઉપદિષ્ટ
ધર્મ કો જાનતે હૈ, અતઃપ્રત્ય હમેં કહિયે ॥૨॥

જાણો છો હે મિશ્નો ! એજ રૂપથી અમને કહેવા કૃપા કરો ॥૨॥

ટીકાર્થ—જમ્બૂ સ્વા ૧ મોક્ષ માર્ગ અત્યંત સૂક્ષ્મ હોવાથી ફરીથી પ્રશ્ન
કરતા કહે છે કે—હે મહામુને ! હે મિશ્નો ! સઘળા દુઃખોને ક્ષય કરવાવાળા
સર્વોત્કૃષ્ટ અને શુદ્ધ અથવા પૂર્વાપર વિરોધ વિગેરે દોષો વિનાના હોવાથી
તથા સાવધ્ય કૃત્યોના ઉપદેશોના અભાવ હોવાથી તીર્થકર ઉપદેશેલા માર્ગને
આપ જે રીતે જાણતા હો, એજ પ્રમાણે અમોને કહો

જમ્બૂ સ્વામી સુધર્મા સ્વામીને નિવેદન કહે છે—કે—હે મહામુને ! આપ
સઘળા દુઃખોને નાશ કરવાવાળા અને તીર્થકર ભગવાને ઉપદેશેલા ધર્મને
જાણો છો, તેથીજ તે ધર્મનું અમોને શ્રવણ કરાવો. અર્થાત્ અમોને કહો ॥૨॥

મૂલમ્—જઈ જો કેઈ પુચ્છિજ્જા, દેવાં અદુવા માણુસા ।

તેસિં તુ કયરં મગ્ગં, આંહવ્ખેજ્જા કંહાહિ જો ॥૩॥

છાયા—યદિ નઃ કેઽપિ પૃચ્છેયુ, દેવા અથવા મનુષ્યાઃ ।

તેષાં તુ કતરં માર્ગમ્, આરુત્થસ્યે કથય નઃ ॥૩॥

અન્વયાર્થ—(જઈ કેઈ દેવા અદુવા માણુસા પુચ્છિજ્જા) યદિ કેચિદેવા અથવા મનુષ્યાઃ માં સમ્યગ્માર્ગ પૃચ્છેયુઃ (તેસિં કયરં મગ્ગં આંહવ્ખેજ્જા) તેષાં પૃચ્છતાં કતરં માર્ગમ્ હમ્ આરુત્થસ્યે (જો કહાહિ) નોઽસ્માકં કથયેતિ ॥૩॥

ટીકા—હે મુને ! 'જઈ' યદિ 'કેઈ' કેચિત્ 'જો' નોઽસ્માન્ 'પુચ્છિજ્જા' પૃચ્છેયુઃ યે કેચન દેવાઃ 'અદુવા' અથવા-માણુસા' મનુષ્યાઃ 'તેસિં' તેષામ્

'જઈ જો કેઈ પુચ્છિજ્જા' હત્યોદિ ।

શબ્દાર્થ—'જઈ કેઈ દેવા અદુવા માણુસા પુચ્છિજ્જા-યદિ કેચિત્ દેવા અથવા મનુષ્યાઃ પૃચ્છેયુઃ' યદિ કોઈ દેવતા અથવા મનુષ્ય હમસે પૂછે તો 'તેસિં કયરં મગ્ગં આંહવ્ખેજ્જા-તેષાં કતરં માર્ગ આરુત્થસ્યે' ઉનકો હમ કૌનસા માર્ગ કા કથન કરે 'જો કહાહિ- નઃ કથય' યહ આપ હમકો કહિયે ॥૩॥

અન્વયાર્થ—યદિ કોઈ દેવ અથવા મનુષ્ય મુક્તિ સે માર્ગ કે વિષય મેં પૂછે તો મેં ઉન્હે કૌનસા માર્ગ કહું ? અતઃ એવ આપ મુક્તિ વહ માર્ગ કહિયે ॥૩॥

ટીકાર્થ—હે મુનિવર ! યદિ કોઈ દેવ અથવા મનુષ્ય મેરે સમીપ આકર મુક્તિ સે પૂછે કિ મોક્ષ કા માર્ગ કયા હૈ, તો મેં ઉન્હે કયા માર્ગ કહુંગા ? અતઃ એવ અનુગ્રહ કરકે આપ મુક્તિ વહ માર્ગ કહિયે ।

'જઈ જો કેઈ પુચ્છિજ્જા' ઇત્યાદિ

શબ્દાર્થ—'જઈ કેઈ દેવા અદુવા માણુસા પુચ્છિજ્જા-યદિ કેચિત્ દેવા અથવા મનુષ્યાઃ' પૃચ્છેયુઃ' જો કોઈ દેવ અથવા મનુષ્ય અમને પૂછે તો 'તેસિં કયરં મગ્ગં આંહવ્ખેજ્જા-તેષાં કતરં માર્ગમ્ આરુત્થસ્યે' તેને અમે કયા માર્ગનું કથન કરીએ 'જો કહાહિ-નઃ કથય' એ આપ અમને કહો ॥૩॥

અન્વયાર્થ—જો કોઈ દેવ અથવા મનુષ્ય મારી પાસે આવીને મને પૂછે કે મોક્ષનો માર્ગ કયો છે ? તો હું તેને કયો માર્ગ બતાવું ? તેથી આપ કૃપા કરીને મને તે માર્ગ બતાવો ॥૩॥

ટીકાર્થ—હે મુનિવર ! જો કોઈ દેવ અથવા મનુષ્ય મારી પાસે આવીને મને પૂછે કે-મોક્ષનો માર્ગ કયો છે ? તો હું તેઓને કયો માર્ગ બતાવું ?

‘कयरं’ कतरम् ‘मगं मार्गम्’ ‘आइखेज्जा’ अख्यास्ये—कथयिष्यामीति । ‘णो’ नः ‘कहाहि’ कथयेति, जम्बूस्वामी सुधर्मस्वामिनं पृच्छति—हे मुने ! यदि मह्यमागत्य देवा मनुष्या वा पृच्छेयुः तदाऽहं तेभ्यः कतरं धर्मं कथमिष्यामीति त्वं कथयेति भावः ॥३॥

मूलम्—जइ वो केइ पुच्छिज्जा, देवा अदुवा माणुसा ।

‘तेसिं मं पडिसाहिज्जा, मगसारं सुणेह मे ॥४॥

छाया—यदि वः केऽपि पृच्छेयुः, देवा अथवा मनुष्याः ।

तेषामिमं प्रतिसाधयेत्, मार्गसारं शृणुत मे ॥४॥

अन्वयार्थः—(जइ केइ देवा अदुवा माणुसा) सुधर्मस्वामी कथयति—यदि केचिद् देवा अथवा मनुष्याः—संसारभ्रमणभीरवः ‘वो पुच्छिज्जा’ वः—युष्मान

आशय स्पष्ट है । जम्बूस्वामीने मोक्षमार्ग की प्ररूपणा करने के लिए अपने गुरु सुधर्मा स्वामी से इस प्रकार निवेदन करके प्रेरणा की ॥३॥

‘जइ वो केइ पुच्छिज्जा’ इत्यादि ।

शब्दार्थ—‘जइ केइ देवा अदुवा माणुसा—यदि केपि देवा’ अथवा मनुष्याः’ यदि कोई देवता अथवा मनुष्य ‘वो पुच्छिज्जा—वः पृच्छेयुः । आपसे पूछेतो ‘तेसिं मं पडिसाहिज्जा—तेषां इमं प्रतिसाधयेत्’ उनसे यह मार्ग का कथन करना चाहिये ‘मगसारं—मार्गसारम्’ वह साररूप मार्ग का कथन ‘मे सुणेह—मे शृणुत’ मुझसे आपलोग सुनो ॥४॥

तेथी आप कृपा करीने मने ते मार्गनुं कथन संलगावो. अर्थात् तेवा मार्गने उपदेश आप अमोने संलगावो.

कडेव ने आशय स्पष्ट छे जम्बूस्वामीने मोक्षनी प्ररूपणा करवा साटे पोताना गुरु सुधर्मा स्वामीने आ प्रभावेतुं निवेदन करीने मोक्ष मार्गनुं कथन करवा प्रेरणा करी ॥३॥

‘जइ वो केइ पुच्छिज्जा’ इत्यादि

शब्दार्थ—जइ केइ देवा अदुवा माणुसा—यदि केपि देवा अथवा मनुष्याः’ ने केई देव अथवा मनुष्य ‘वो पुच्छिज्जा—वः पृच्छेयुः’ आपने पूछे तो ‘तेसिं मं पडिसाहिज्जा—तेषां इमं प्रतिसाधयेत्’ तेने आ मार्गनुं कथन करवुं नेछे छे ने ‘मगसारं—मार्गसारम्’ सार रूप मार्गनुं कथन ‘मे सुणेह—मे शृणुत’ भारी पासेथी तमो संलगावो ॥४॥

सम्यग् मार्गं पृच्छेयु स्तदा 'तेसिं मं पडिसाहिज्जा' तेषां पृच्छतां देवानां मनु-
जानां वा इमं मार्गं प्रतिसाधयेत्-कथयेत् 'मग्गसारं' तादृशमार्गसारम् 'मे सुणेह'
मे-मम कथयतो युयं श्रणुतेति ॥४॥

टीका—एवं प्रकारेण पृष्टः सुधर्मस्वामी प्राह-भोः । भोः शिष्याः ! 'जइ'
यदि-कदाचित् 'वो' वः-युष्मान् 'देवा' देवाः 'अदुवा' अथवा 'माणुसा' मनुष्याः
जन्ममरणभयभीताः मोक्षामिलाषिणः कस्मिन्नपि काले देशे वा 'पुच्छिज्जा'
पृच्छेयुः-संसारसागरतरणसमर्थो मार्गः कः । इत्यादि रूपं प्रश्नं पृच्छेयुः-
तेसिं' तेषाम् यूयम् 'इमं'-वक्ष्यमाणस्वरूपकं षड्जीवनिकायसंरक्षणप्रवणम्
'पडिसाहिज्जा' प्रतिसाधयेत्-कथयेत् 'मग्गसारं' मार्गसारम्-मार्गस्य-पारमार्थि-
कस्वरूपम् यं मार्गं भवन्तोऽन्येषां प्रतिपादयिष्यन्ति, तम् 'मे' मे-मम-कथयतः
'सुणेह' शृणुत इति । यदि केचिद्भवन्तं देवा मनुष्या वा मार्गं पृच्छेयु स्तदा
वक्ष्यमाणो मार्गो भवद्भि स्तेभ्यः प्रतिपादनीयः, तद्वदतो मे श्रणुतेति भावः ॥४॥

अन्वयार्थ—सुधर्मा स्वामी बोले-यदि कोई देव या मनुष्य तुम
से सम्यक् मोक्षमार्ग पूछे तो उन्हें यह मार्ग कहना चाहिए । इस
उत्तम मार्ग को मैं कहता हूँ, तुम सुनो ॥४॥

टीकार्थ—इस प्रकार प्रश्न करने पर सुधर्मा स्वामी बोले-हे शिष्यो !
कदाचित् तुम से कोई देव अथवा जन्म मरण से भयभीत और
मोक्ष के अभिलाषी मनुष्य यह पूछे कि संसार सागर से तिरने का
मार्ग कौनसा है ? तो तुम उन्हें आगे कहा जाने वाला, षट्काय की
रक्षारूप उत्तममार्ग कहना । जिस मार्ग को तुम उन्हें कहोगे, वह मैं
कहता हूँ । तुम मुझसे सुनो ।

तात्पर्य यह है कि यदि कोई देवता अथवा मनुष्य मोक्षमार्ग पूछे
तो उन्हें आगे कहा जाने वाला मार्ग कहना । वह मार्ग मैं कहता हूँ ।
तुम उसे सुनो ॥४॥

अन्वयार्थ—सुधर्मा स्वामीએ કહ્યું કે—જો કોઈ દેવ અથવા મનુષ્ય
તમને સમ્યક્ મોક્ષ માર્ગના સંબંધમાં પૂછે તો તેને આ માર્ગ બતાવવો
જોઈએ તે ઉત્તમ માર્ગનું હું કથન કરું છું.

ટીકાર્થ—આ પ્રમાણે જમ્યુ સ્વામીએ પ્રશ્ન કરવાથી સુધર્મા સ્વામીએ
કહ્યું કે હે શિષ્યો ! કદાચ તમોને કોઈ દેવ અથવા જન્મ મરણના ભયથી
ભયભીત અને મોક્ષની અભિલાષા વાળો મનુષ્ય, એવું પૂછે કે-સંસાર સાગ-
રથી તરવાનો માર્ગ કયો છે ? તો તમારે આગળ કહેવામાં આવનારા ષટ્
કાયની રક્ષા રૂપ ઉત્તમ માર્ગ તેઓને બતાવવો. તમો તેઓને જે માર્ગ
કહેશો તે હું કહું છું તે તમો સાવધાનતાથી મારી પાસેથી સાંભળો.

મૂલમ્—આણુપુન્વેણ મહાધોરં, કાસવેણ પવેહ્યં ।

જમાદાય હૈઓ પુવં, સમુદ્રં વ્યવહારિણો ॥૫॥

છયા—આણુપૂર્વ્યા મહાધોરં, કાશ્યપેન પ્રવેદિતમ્ ।

યમાદાય હતઃપૂર્વં, સમુદ્રં વ્યવહારિણઃ ॥૫॥

અન્વયાર્થઃ—(કાસવેણ પવેહ્યં) કાશ્યપેન-મહાવીરસ્વામિના પ્રવેદિતં-કથિ-

‘આણુપુન્વેણ મહાધોરં’ इत्यादि ।

શબ્દાર્થ—‘કાસવેણપવેહ્યં-કાશ્યપેન પ્રવેદિતમ્’ કાશ્યપગોત્રી ભગવાન્ મહાવીર સ્વામીના કાહાહવા ‘મહાધોરં-મહાધોરમ્’ અત્યંત કઠિન માર્ગનો ‘આણુપુન્વેણ આણુપૂર્વ્યા’ મૈ ક્રમશઃ કહતાહું ‘સમુદ્રં વ્યવહારિણો સમુદ્રં વ્યવહારિણ.’ જૈસે વ્યવહાર કરનેવાલે પુરુષ સમુદ્ર નો પાર કરતે હૈં । તથા ‘હૈઓ પુવં-હતઃ પૂર્વમ્’ હસી પ્રકાર ઉસ સદુપ-દેશ સે, પહિલે ‘જમાદાય-યં આદાય’ શ્રુતચારિત્ર લક્ષણ વાલે હસ માર્ગના અવલમ્બન કરકે પહિલે અનેક લોગ હસ સંસાર નો પાર કર ચુકે હૈં ॥૫॥

અન્વયાર્થ—કાશ્યપ અર્થાત્ મહાવીર સ્વામી દ્વારા પ્રરૂપિત અત્ય-

કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે—જે કોઈ દેવ અથવા મનુષ્ય ભોક્ષ માર્ગના સંબંધમાં પ્રશ્ન કરે. તે આગળ કહેવામાં આવનાર માર્ગ તેઓને કહેવો. તે માર્ગ હું કહું છું તે તથા સાંભળો ॥૪॥

‘આણુપુન્વેણ મહાધોરં’ इत्यादि

શબ્દાર્થ—‘કાસવેણ પવેહ્યં-કાશ્યપેન પ્રવેદિતમ્’ કાશ્યપ ગોત્રવાળા ભગવાન્ મહાવીર સ્વામીએ કહેલ ‘મહાધોરં-મહાધોરમ્’ અત્યંત કઠણ એવા માર્ગનું કથન ‘આણુપુન્વેણ-આણુપૂર્વ્યા’ કેમ પૂર્વક હું કહું છું. ‘સમુદ્રં વ્યવહારિણો-સમુદ્રં વ્યવહારિણ.’ જેમ વ્યવહાર કરવાવાળા પુરુષો સમુદ્રને પાર કરે છે, તથા ‘હૈઓ પુવં-હતઃ પૂર્વમ્’ આ સદુપદેશથી પહેલાં ‘જમાદાય-યં આદાય’ શ્રુત અને ચારિત્ર લક્ષણવાળા આ માર્ગનું અવલમ્બન કરીને અનેક લોકો આ સંસાર સાગરને પાર કરી ચૂક્યા છે. ॥૫॥

અન્વયાર્થ—અર્થાત્ કાશ્યપમહાવીર સ્વામીએ પ્રરૂપિત કરેલ અત્યંત

તમ્ (મહાધોરં) મહાધોરમ્-અતિકઠિનમાર્ગમ્ (આણુપુવ્વેણં) આણુપૂર્વ્યા-ક્રમશઃ કથયિષ્યામિ । (સમુદ્રં વવહારિણો) યથા-વ્યવહારિણઃ-સાંયાત્રિકાઃ સમુદ્રં તરન્તિ તથા-(જમાદાય) યં-ભગવત્પ્રવેદિતં માર્ગં શ્રુતચારિત્રલક્ષણમાદાય (ઇઓ પુવ્વં) इतः पूर्वं बहवो भवास्त्रुधि तीर्णाः, अत्र दृष्टान्तमाह-(समुद्रं ववहारिणो) यथा-व्यवहारिणः-सांयात्रिकाः समुद्रं तरन्ति तथेति ॥५॥

ટીકા—‘કાસવેળ’ કાશ્યપેન-કશ્યપગોત્રોત્પન્નેન શ્રીતીર્થકૃતા મહાવીર-સ્વામિના, ‘પવેદ્યં’ પ્રવેદિતમ્ ‘મહાધોરં’ મહાધોરમ્-કાતરપુરુષૃદુસ્તરં માર્ગમ્ ‘આણુપુવ્વેણ’ આણુપૂર્વ્યા-તીર્થકરપરમ્પરયા, યાદગ્રૂપેણ ભગવતા પ્રતિપાદિતં તાદૃશાઽઽણુપૂર્વ્યા, સજાતીયાઽઽણુપૂર્વ્યાઽઽહ કથયિષ્યામિ । ‘જ’ યં માર્ગમ્ આદાય-સ્વીકૃત્ય ‘ઇઓ પુવ્વં’ इतः पूर्वम्-અનેકે વિદિતપરમાર્થાઃ સંસારમતિ-ક્રાન્તાઃ સંસારસમુદ્ર તીર્ણાઃ । કથમિત્માહ-‘યથા-સમુદ્રં’ સમુદ્રમ્ ‘વવહારિણોઽ-વ્યવહારિણઃ-પણ્યક્રયવિક્રયાત્મકવ્યાપારચતુરચેતસો યજિજઃ નૌકામાદાય તસ્ય

ન્ત કઠિન માર્ગ કો મેં અનુક્રમ સે કહતા હૈ । જૈસે વ્યાપારી નૌકાકા સહારા લેકર સમુદ્ર કો તિરતે હૈ, વસી પ્રકાર ભગવત્પ્રતિપાદિત હસ માર્ગ કો ગ્રહણ કરકે હસસે પહેલે વહુત જીવ સંસાર સાગર કો તિરચુકે હૈ ॥૫॥

ટીકાર્થ—કાશ્યપ ગોત્ર મેં ઉત્પન્ન તીર્થકર શ્રીમહાવીર સ્વામી દ્વારા પ્રતિપાદિત, કાશ્યપ પુરુષોં કે દ્વારા દુસ્તર, તીર્થકરોં કી પરમ્પરા કે અનુસાર આગત માર્ગ કો મેં અનુક્રમ સે કહતા હું । અથવા જિસ અનુક્રમ સે ભગવાન્ ને કહા હૈ, વસી પ્રકાર મેં કહતા હું । જિસ માર્ગ કો સ્વીકાર કરકે હસસે પૂર્વ અનેક પરમાર્થ કે જ્ઞાતા સંસાર કો પાર કર ચુકે હૈ । જૈસે ક્રય વિક્રય કરનેરૂપ વ્યાપાર મેં ચતુર વ્યાપારી નૌકા

કઠણ માર્ગનું હું અનુક્રમથી કહું છું. જેમ વેપારી લોકો નૌકાનું અવલંબન કરીને પોતાના વ્યાપાર માટે સમુદ્રને તરીને પાર કરે છે તેજ રીતે ભગવાને પ્રતિપાદન કરેલા આ માર્ગનું અવલંબન કરીને પહેલા ધણા લોકો અપાર એવા આ સંસાર સાગરને તરી ગયા છે ॥૫॥

ટીકાર્થ—કાશ્યપ ગોત્રમા ઉત્પન્ન થયેલા તીર્થકર મહાવીર સ્વામીએ પ્રરૂપિત અને કાશ્યપ પુરુષો દ્વારા ન તરી શકાય એવા, તીર્થકરોની પરંપરા પ્રમાણે આવેલા માર્ગને હું અનુક્રમથી કહું છું અથવા જે અનુક્રમથી ભગવાને કહેલ છે, એજ પ્રમાણેના ક્રમથી હું તમોને કહું છું. જે માર્ગનો સ્વીકાર કરીને આથી પહેલાં પરમાર્થના બહુવાવાળા સંસારને પાર કરી ચૂક્યા છે. જેમ ક્રય-વિક્રય-ખરીદ વેચાણ કરવા રૂપ વ્યાપારમાં ચતુર

પથાડતિભયાનકમપિ સમુદ્રં સંતરન્તિ, તથાડનેકે મહાન્તો યં માર્ગે સમ્યગ્જ્ઞાના-
દિકમવલમ્બ્ય સંસારસાગરં લીર્ણાઃ તાદૃશં માર્ગમ્હં તે કથયિષ્યામિ ॥૫॥

મૂલમ્—અત્તરિંસુ તૈરંતેગે, તરિસ્સંતિ અનાગયા ।

તં સોચ્ચાં પઢિવક્ષ્યામિ, જંતવો તં સુણેહ મે ॥૬॥

છાયા--અતારિષુન્તરન્ત્યેકે, તરિષ્યન્તિ અનાગતાઃ ।

તં શ્રુત્વા મતિનક્ષ્યામે, જન્તવસ્તં શ્રુણુત મે ॥૬॥

કો ગ્રહણ કરકે અત્યન્ત સ્થાનક સમુદ્રનો બી પાર કર લેતે હું । उसी प्रकार अनेक महापुरुष जिस मार्ग को सम्यग्दर्शन, आदि को अवल-
म्बन करके संसारसागर से तिर चुके हैं । इस प्रकार का मार्ग मैं
तुम्हें कहता हूँ ॥५॥

‘अत्तरिंसु’ इत्यादि ।

शब्दार्थ--‘जन्तवो-जन्तवः’ बहुतसे प्राणी ‘अत्तरिंसु-अतापुः’
इस मार्ग का आश्रय लेकर भूत काल में अनेक लोगोंने इस संसार
सागर को पार किया है ‘तरंतेगे-तरन्त्येके’ तथा कोई भव्य जीव
वर्त्तमान काल में भी पार करते हैं ‘अनागया तरिस्संति-अनागताः तरि-
ष्यन्ति’ एवं भविष्य कालमें भी बहुतसे संसार को पार करेंगे ‘तं सोच्चा
पडिवक्खामि-तं श्रुत्वा प्रतिवक्ष्यामि’ उस मार्ग को मैं भगवान् महावीर
स्वामी के मुखसे सुनकर आपको कहूँगा ‘तं सुणेह मे-तं मे श्रुणुत’ उस
कथन को मेरेसे आप लोग सुनो ॥६॥

વેપારી નૌકા-વહાણને લઈને અત્યંત ભયંકર એવા સમુદ્રને પાર કરી બચ
છે, એજ પ્રમાણે અનેક મહાપુરુષો જે માર્ગ એટલે કે-સમ્યક્ દર્શન, જ્ઞાન,
વિગેરેનું અવલમ્બન કરીને સંસાર સાગરથી તરી ચૂક્યા છે. આવા પ્રકા-
રનો માર્ગ હું તમોને કહું છું. ॥૫॥

‘अत्तरिंसु’ इत्यादि

शब्दार्थ--‘जन्तवो-जन्तवः’ धણા ખરા પ્રાણિયો ‘અત્તરિંસુ-અતાપુઃ’ આ
માર્ગનો આશ્રય લઈને ભૂતકાળમાં અનેક લોકોએ આ સંસાર સાગરને પાર
કર્યો છે, તરંતેગે-તરન્ત્યેકે’ તથા કેઈ ભવ્ય જીવ વર્તમાનમાં પણ પાર કરે
છે. ‘અનાગયા તરિસ્સંતિ-અનાગતાઃ તરિષ્યન્તિ’ તેમજ ભવિષ્ય કાળમાં પણ ઘણા
લોકો સંસારને પાર કરશે. ‘તં સોચ્ચા પઢિવક્ષ્યામિ-તં શ્રુત્વા પ્રતિવક્ષ્યામિ’
એ માર્ગનું કથન ભગવાન મહાવીર સ્વામીના મુખથી સાંભળીને આપને કહીશ
‘તં સુણેહ મે-તં મે શ્રુણુત’ એ કથનને મારી પાસેથી તમો સાંભળો ॥૬॥

અન્વયાર્થઃ—(જંતવો) જન્તવઃ—પ્રાણિનઃ ‘અત્તરિંસુ’ એકે સંસારસમુદ્રં પૂર્વમ્
અતારિષુઃ—તીર્ણવન્તઃ (તરંતેગે) તરન્ત્યેકે—અધુનાઽપિ એકે ભવ્યજીવાઃ તરન્તિ
(અનાગયા તરિસંતિ) તથા અનાગતકાલમાવિનોઽનેકે તરિષ્યન્તિ—સંસારાતીર્ણા
ભવિષ્યન્તિ (તં સોચ્ચા પલિવક્ષામિ) તં—તાદૃશં માર્ગં શ્રુત્વા—ભગવન્મુલાત્કર્ણ-
ગોચરીકૃત્ય હે જમ્બૂ સુને ! તુમ્યં મતિવક્ષ્યામિ કથયિષ્યામિ (તં સુનેહ મે)
તં—તાદૃશં માર્ગં મે—સમ કથયતઃ શ્રુણુત યુયમિતિ ॥૬॥

ટીકા—‘જંતવો’ જન્તવઃ—અનેકે પ્રાણિનો મહાપુરુષાઃ પૂર્વ મહાપુરુષૈરનુષ્ઠિતં
યં ભાવમાર્ગમ્ આશ્રિત્ય પૂર્વ સંસારોદ્વિગ્નવાનસાઃ સન્તઃ સસારમ્ ‘અત્તરિંસુ’
અતારિષુઃ તીર્ણવન્તઃ, તથા—સામ્પતમપિ સમસ્તસામગ્રીયુક્તાઃ ‘તરંતેગે’ એકે
સંખ્યેયા જીવાઃ તરન્તિ—સમ્પત્યપિ શ્રુતચારિત્રલક્ષણમાર્ગમાદાય મોક્ષં ગચ્છન્તિ।

અન્વયાર્થ—જિલ્લ માર્ગ કા અવલમ્બન કરકે બહુત જીવ સંસાર
સાગર કો પાર કર ચુકે હૈં, આજ ખી કોઈ ભવ્ય જીવ પાર કર રહે હૈં
ઔર અનાગત કાલ મેં ખી કરેંગે, હસ માર્ગ કો તીર્થકર કે મુલ્ક સે
સુન કર હે જમ્બૂ મેં તુમ્હેં કહુંગા । તુમ મુદ્ધસે સુનો ॥૬॥

ટીકાર્થ—મહાપુરુષો દ્વારા આત્મીય જિલ્લ ભાવમાર્ગ કા આશ્રય
લેકર સંસાર સે વિરક્ત માનસ વાલે અનેક મહાપુરુષ સંસાર કો તિર
ચુકે હૈં, વર્તમાન મેં ખી પરિપૂર્ણ સામગ્રી પ્રાપ્ત કરને વાલે બહુત જીવ
તિર રહે હૈં અર્થાત્ શ્રુતચારિત્ર રૂપ માર્ગ કો સ્વીકાર કરકે મોક્ષ પ્રાપ્ત
કર રહે હૈં । તથા અનન્ત ભવિષ્યત્ કાલ મેં ખી બહુત સે જીવ તિરેંગે,
એસા ત્રીનોં કાલોં મેં સંસાર સાગર સે તારને વાલા મોક્ષ કા કારણ
અત્યન્ત પ્રશસ્ત માર્ગ તીર્થકરોને કહા હૈં ।

અન્વયાર્થ—જે માર્ગનુ અવલમ્બન કરીને ઘણાં જીવો સંસારને પાર
કરી ચુક્યા છે, અને હાલમાં પણ કોઈ ભવ્ય જીવ પાર કરી રહેલ છે, અને
ભવિષ્ય કાળમાં પણ પાર કરશે તે માર્ગનુ લગવાનું તીર્થ કરને મુખેથી મેં
જે પ્રમાણે શ્રવણ કર્યું છે હે જમ્બૂ જે પ્રમાણે હું તમને કહીશ તે તમે
મારી પાસેથી સંભળો ॥૬॥

ટીકાર્થ—મહાપુરુષોએ આચરેલ જે ભાવમાર્ગનો આશ્રય લઇને
સંસારથી વિરક્ત માનસ વાળા અનેક મહા પુરુષો સંસારને તરી ચૂકેલા છે,
વર્તમાનમાં પણ પરિપૂર્ણ સાધન પ્રાપ્ત કરવાવાળા ઘણાં જીવો તરી રહ્યા
છે. અર્થાત્ શ્રુત ચારિત્ર રૂપ માર્ગને સ્વીકારીને મોક્ષ પ્રાપ્ત કરી રહ્યા છે,
તથા અનન્ત ભવિષ્ય કાળમાં પણ ઘણાં જીવો તરશે. આ રીતે ત્રણે કાળમાં
સંસાર સાગરથી તારવાવાળો મોક્ષના કારણ રૂપ શ્રેષ્ઠ માર્ગ તીર્થકર
રોએ કહેલ છે.

વર્તમાનમયોગસ્તુ ગણધરકાલાપેક્ષયા । ગણધરાલ્લઘુકાલાનન્તરમેવ एतत् ક્ષેત્રં
મોક્ષમાર્ગસ્યાઽવરુદ્ધત્વાત્ । અથવા-સામ્પ્રતમપિ મહાવિદેહાદૌ જીવા યાન્તિ
મોક્ષમ્ તદપેક્ષયા વર્તમાનકાલમયોગઃ । ‘અનાગયા’ અનાગતાઃ અનાગતકાલે
ભાવિનો વહુશો જીવાઃ ‘તરિસ્સંતિ’ તરિષ્યન્તિ, તદેવં કાલત્રયાત્મકેઽપિ સંસારે
સંસારસાગરોત્તારકો મોક્ષગમનૈકકારણમૂલો ભાવમાર્ગોઽતિષ્ઠતઃ કેવલ-
જ્ઞાનિમિરુપદિષ્ટઃ, તં ચ ભાવમાર્ગમ્ અહં તીર્થકરાત્ ‘સોચ્ચા’ શ્રુત્વા-સમ્યગવ-
ધાર્ય, યુષ્માકમ્ ‘પઢિવક્ષામિ’ પ્રતિવક્ષ્યામિ-પ્રતિપાદયિષ્યામિ । સુધર્મસ્વામી,
જમ્બૂસ્વામિષ્ઠભૃતિશિષ્યાન્ લક્ષીકૃત્ય તં ભાવમાર્ગમ્ ‘મે-મમ-કથયતઃ ‘સુણેહ’
મૃણુત્ યુયમિતિ ॥૬॥

યહાં વર્તમાન કાલ મેં સંસારસાગર સે તિરને કા જો કથન
કિયા હૈ સો ગણધરોં કે સમય કી અપેક્ષા સે સમજના ચાહિયે । ગણ-
ધરોં કે કાલ મેં મોક્ષમાર્ગ અવરુદ્ધ (બન્ધ) નહીં થા, ઉસકે પશ્ચાત્ હી
ઉસકા અવરોધ હુઆ હૈ । અથવા મહાવિદેહ ક્ષેત્ર સે વર્તમાન કાલ મેં
મી જીવ મોક્ષ પ્રાપ્ત કરતે હૈં । ઉનકી અપેક્ષા સે યહાં વર્તમાન કાલ
કા પ્રયોગ કિયા ગયા હૈ ।

ઉસ ભાવમાર્ગ કો મેં તીર્થકર કે સુત્રસે સુના હુઆ તુમ્હેં
પ્રતિપાદિત કરુંગાં ।

સુધર્માસ્વામી જમ્બૂસ્વામી કો લક્ષ્ય કરકે, કહતે હૈં, ઉસ ભાવ
માર્ગકો અર્થાત્ ઉસ મોક્ષમાર્ગ કો તુમ સુનો ॥૬॥

અહિયાં વર્તમાન કાળમાં સંસાર સાગરથી તરવાનું જે કથન કરેલ છે.
તે ગણધરેના સમયની અપેક્ષાથી કહેલ છે, તેમ સમજવું. ગણધરેના
કાળમાં મોક્ષમાર્ગ અવરુદ્ધ (બન્ધ) નહતો. તે પછી જ તેનો અવરોધ થયેલ
છે. અથવા મહાવિદેહ ક્ષેત્રથી વર્તમાન કાળમાં પણ જીવ મોક્ષ પ્રાપ્ત કરે
છે. તેની અપેક્ષાથી અહિયાં વર્તમાન કાળનો પ્રયોગ કરવામાં આવેલ છે.
તે ભાવમાર્ગનું કથન મેં તીર્થકરેના સુણેથી જે રીતે સાંભળેલ છે.
તે પ્રમાણે તમેને સંભળાવું છું. સુધર્માસ્વામી જંબૂસ્વામીને ઉદ્દેશીને કહે છે.
જે માર્ગનો આશ્રય લઈને ઘણા જીવો સંસાર સાગરને તરી ગયા છે. વર્ત-
માનમાં પણ તરી રહ્યા છે, અને ભવિષ્યમાં પણ તરશે. એ ભાવમાર્ગને
કહેતા એવા મને સાંભળો અર્થાત્ મારા કથનનું શ્રવણ કરો ॥૬॥

મૂલમ્—પૃથ્વીજીવા પૃથ્વો સત્તા, આંડ જીવા તંહાઽગ્ની ।

વાંડજીવા પૃથ્વો સત્તા, તંણરુક્ષા સર્વીયગા ॥૭॥

છાયા—પૃથિવીજીવાઃ પૃથક્સત્ત્વાઃ, આપો જીવા સ્તથાઽગ્નયઃ ।

વાયુજીવાઃ પૃથક્સત્ત્વાઃ, તૃણવૃક્ષાઃ સર્વીજકાઃ ॥૭॥

અન્વયાર્થઃ—(પૃથ્વીજીવા પૃથ્વો સત્તા) પૃથિવી-પૃથિવ્યેવા પૃથિવ્યાશ્રિતા જીવાઃ તે ચ પ્રત્યેકશરીરત્વાત્ પૃથક્ પ્રત્યેકં સત્ત્વાઃ જન્તવો જ્ઞાતવ્યાઃ, તથા—(આંડજીવા) આપો જીવાઃ પૃથક્ પ્રત્યેકં સત્ત્વાઃ અવગન્તવ્યાઃ, (તંહાઽગ્ની)

‘પૃથ્વી જીવા પૃથ્વો સત્તા’ इत्यादि ।

શબ્દાર્થ—‘પૃથ્વી જીવા પૃથ્વો સત્તા-પૃથિવી જીવાઃ પૃથક્ સત્ત્વાઃ’ પૃથ્વી અથવા પૃથ્વીકે આશ્રિત જીવ ભિન્ન ભિન્ન જીવ હૈં ‘આંડ જીવા-આપો જીવાઃ’ તથા જલકે જીવ ભી ભિન્ન ભિન્ન હૈં ‘તંહાઽગ્ની-તથા ઽગ્નયઃ’ તથા અગ્નિજીવ ભી ભિન્ન ભિન્ન હૈં ‘વાંડજીવા પૃથ્વો સત્તા-વાયુ જીવાઃ પૃથક્ સત્ત્વાઃ’ તથા વાયુકાયકે જીવ ભી અલગ અલગ હૈં ‘તંણરુક્ષા સર્વીયગા-તૃણવૃક્ષાઃ સર્વીજકાઃ’ હસી પ્રકાર તૃણ વૃક્ષ ઔર બીજ ભી પૃથક્ જીવ હૈં ॥૭॥

અન્વયાર્થ—પૃથ્વી હી જિનકા શરીર હૈ અથવા જો પૃથ્વી કે આશ્રિત રહતે હૈં, લે પૃથ્વીજીવ કહલાતે હૈં । પ્રત્યેક શરીર હોને કે કારણ ડનકા પૃથક્ પૃથક્ અસ્તિત્વ હૈ । હસી પ્રકાર અપૂર્ણાયિક જીવ ભી

‘પૃથ્વી જાવા પૃથ્વો સત્તા’ इत्यादि

શબ્દાર્થ—‘પૃથ્વી જીવા પૃથ્વો સત્તા-પૃથિવીજીવાઃ પૃથક્ સત્ત્વાઃ’ પૃથ્વી અથવા પૃથ્વીના આશ્રયથી રહેલા એવો જુદા જુદા એવો છે. ‘આંડ જીવા-આપો જીવાઃ’ તથા પાણીના એવો પણ જુદા જુદા પ્રકારના છે. ‘તંહાઽગ્ની-તથા ઽગ્નયઃ’ તથા અગ્નિકાય એવો પણ જુદા જુદા છે ‘વાંડજીવા પૃથ્વો સત્તા-વાયુજીવા પૃથક્ સત્ત્વાઃ’ તથા વાયુકાયના એવો પણ જુદા જુદા છે. ‘તંણરુક્ષા સર્વીયગા-તૃણવૃક્ષા સર્વીજકા.’ એજ પ્રમાણે તૃણ વૃક્ષો અને બીજ પણ પૃથક્ એવ છે. ॥૭॥

અન્વયાર્થ—પૃથ્વી જ એનું શરીર છે. અથવા જેઓ પૃથ્વીના આશ્રયે રહે છે. તેઓ પૃથ્વી કાય એવો કહેવાય છે. પ્રત્યેક શરીર હેવાને કારણે તેમનું પૃથક્ પૃથક્ અસ્તિત્વ છે. એજ પ્રમાણે અપૂર્ણાયિક એવો પણ પૃથક્

તથા-અગ્નયોઽપિ જીવા પૃથગેવ (વાડજીવા પુઠો સત્તા) વાયુ જીવા અપિ પૃથગેવ સત્ત્વાઃ જન્તવઃ તથા-(તળરુક્ષા સર્વીયગા) તૃણવૃક્ષાઃ વીજાન્યપીતિ વનસ્પતયઃ પૃથગ્ જીવા એવેતિ ॥૭॥

ટીકા—ચારિત્રમાર્ગો હિ અહિંસામૂલકઃ, અહિંસા જીવરક્ષણરૂપા । હિંસા ચ પ્રાણિનામેવ સમ્ભવતિ, પ્રાણવિયોગાઽનુકૂલવ્યાપરસ્યૈવ હિંસાત્વાત્ । સા ચ ચેતને એવ સમ્ભવતિ, નાચેતને, અતશ્ચેતનસ્વરૂપજ્ઞાનમાવશ્યકમ્, અતઃ પદ્મજીવનિકાયચેતન-સ્વરૂપપરિજ્ઞાનાય પ્રથમતશ્ચેતનવિભાગમેવ દર્શયતિ—‘પુઠ્ઠવી જીવા इत्यादि ।

‘પુઠ્ઠવીજીવા’ પૃથિવીજીવાઃ—પૃથિવ્યેવ જીવાઃ પૃથિવ્યામાશ્રિતા વા । ૬ તે જીવાઃ ‘પુઠ્ઠો સત્તા’ પૃથક્ પૃથક્ સત્ત્વાઃ પ્રાણિનઃ પૃથિવીકાયાઃ સચિત્તા इत्यर्थઃ ।

પૃથક્ પૃથક્ સત્તા વાલે હૈ । અગ્નિકાય, વાયુકાય તથા તૃણ વૃક્ષ ઓર વીજ ભી પૃથક્ પૃથક્ સત્તા વાલે હૈ ॥૭॥

ટીકાર્થ—ચારિત્ર માર્ગ અહિંસા મૂલક હૈ ઓર અહિંસા કા અર્થ હૈ જીવોં કી રક્ષા કરના । હિંસા પ્રાણિયોં કી હી હો સકતી હૈ, ક્યોંકિ પ્રાણોં કા વિયોગ કરને વાલા વ્યાપાર હી હિંસા હૈ । વહ હિંસા બી સચેતન કી હી હો સકતી હૈ, અચેતન કી નહીં । અતએવ ચારિત્ર માર્ગ કો સમજને કે લિએ જીવોંકે સ્વરૂપ કા જ્ઞાન હોના અનિવાર્ય હૈ । હસ કારણ ષટ્ જીવનિકાય કે જીવોં કા જ્ઞાન કરાને કે લિએ સર્વ પ્રથમ જીવોં કે ભેદ દિસલાતે હૈ ।

પૃથ્વી હી જિનકા શરીર હૈ અથવા જોં પૃથ્વિ કે આશ્રિત હૈ, વે પૃથ્વિ જીવ હૈ । વે પૃથક્ પૃથક્ પ્રાણ હૈ । હસ પ્રકાર પૃથ્વીકાય સચિત્ત

પૃથક્ સત્તાવાળા છે. અગ્નિકાય વાયુકાય તથા તૃણવૃક્ષ અને બીજ પૃથક્ પૃથક્ સત્તાવાળા છે. ॥૭॥

ટીકાર્થ—ચારિત્ર માર્ગ અહિંસા પ્રધાન છે. અને અહિંસાનો અર્થ હિંસાની રક્ષા કરવી. હિંસા પ્રાણિયોની જ થઈ શકે છે, કેમકે પ્રાણોનો વિયોગ કરવાવાળો વ્યાપાર એટલે કે પ્રવૃત્તિ કરવી તેજ હિંસા છે. તે હિંસા પણ અચેતનની જ થઈ શકે છે અચેતનની નહીં એથી જ ચારિત્ર માર્ગને સમજવા માટે હિંસાના સ્વરૂપનું જ્ઞાન થવું જરૂરી છે. તેથી પદ્મજીવનિકાયના હિંસાનું જ્ઞાન કરાવવા માટે સૌથી પહેલાં હિંસાના ભેદો બતાવવામાં આવે છે

પૃથ્વીજ નેઓનું શરીર છે, અથવા ને પૃથ્વીના આશ્રયે રહેલા છે, તેઓ પૃથ્વીનું જ દેહાવય છે. તેઓ પૃથક્ પૃથક્ પ્રાણી છે. આ રીતે પૃથ્વી

તથા-‘આઉજીવા’ આપો જીવાઃ-જલાન્યેવ જીવાઃ જલાશ્રિતા વા, તેડપિ પ્રતિ-
શરીરત્વાત્પૃથક્ પૃથગેવ । ‘તહાડગ્ની’ તથાડગ્નિઃ, અગ્નિકાયિકા અપિ પૃથગ્
જીવાઃ । તથા-‘વાઉજીવા’ વાયુજીવાઃ-વાયુકાયિકાઃ, તેડપિ ‘પુઠોપ્ત્તા’
પૃથક્ સત્ત્વાઃ પ્રત્યેકશરીરત્વાત્ તેડપિ ભિન્ના એવ । વનસ્પતિકાયાસ્તુ-યઃ સૂક્ષ્મઃ
સ સર્વોડપિ નિગોદરૂપઃ સાધારણઃ । વાદરસ્તુ સાધારણોડસાધારણશ્ચ । તત્ર પ્રત્યેક
શરીરિણોડસાધારણસ્યાડનેકે ભેદાઃ, તેષુ કતિચિદ્ભેદાનિહ દર્શયતિ । ‘તળસ્ક્વા
સઘીયગા’ તૃણવૃક્ષાઃ સઘીજકાઃ, તૃણાનિ-કાશતાલાદીનિ, વૃક્ષાઃ અન્તઃસારાઃ-
અશોકચન્દનાદયઃ, વીજૈઃ શોધૂમચળકમ્પૃતિભિઃ સઘ વર્તન્તે इति સઘીજકાઃ,
एते सर्वेऽपि वनस्पतिकायाः प्राणिनेऽपि पृथक् सत्त्वा भिन्नजीवसत्त्वावन्तः

હૈ । તથા અપ્ (જલ) હી જિનકા શરીર હૈ યા અપ્ કે આશ્રિત જો હૈ, વે
અપ્કાયિક કહલાતે હૈ । વે પૃથક્ પૃથક્ શરીર વાલે હોને સે પ્રત્યેક
શરીરી કહે ગયે હૈ । ઇસી પ્રકાર અનેક અગ્નિકાયિક જીવ પૃથક્ જીવ
હૈ । વાયુકાયિક શ્રી પ્રત્યેક શરીરી હોને સે પૃથક્ પૃથક્ અસ્તિત્વ વાલે
હૈ । વનસ્પતિ કાયિકોં મેં જો સૂક્ષ્મ હૈ, વહ સબ સાધારણ અર્થાત્ નિગોદ
હૈ । વાદર વનસ્પતિ કે દો ભેદ હૈ-સાધારણ ઓર પ્રત્યેક । ઉનમેં
સે પ્રત્યેક શરીરી અસાધારણ કે અનેક ભેદ હૈ, જિનમેં સે કતિપય ભેદ
યહાં કહે ગયે હૈ, જૈસે-તૃણ, વૃક્ષ ઓર વીજ । કાશ તાલ આદિ તૃણ
કહલાતે હૈ, ખીતર મેં સારવાલે અશોક ચન્દન આદિ વૃક્ષ કહલાતે હૈ,
ઓર ગેહૂં ચના આદિ વીજ કહલાતે હૈ । इन सभी वनस्पतिकायिक

કાય સચિત્ત છે. તથા અપ્ કહેતાં જળ એજ જેમનું શરીર છે, અથવા અપ્ના
આશ્રયથી જે જીવો રહે છે, તેઓ અપ્કાયિક કહેવાય છે. તેઓ પૃથક્ પૃથક્
શરીરવાળા હોવાથી પ્રત્યેક શરીર કહેવાય છે. એજ પ્રમાણે અગ્નિકાય વાળા
જીવોના સંબંધમાં પણ સમજવું. વાયુકાયિક પણ પ્રત્યેક શરીર વાળા હોવાથી
પૃથક્ પૃથક્ અસ્તિત્વ વાળા છે. વનસ્પતિકાયિકોમાં જે સૂક્ષ્મ છે, તે બધા
સાધારણ અથવા નિગોદ છે. વાદર વનસ્પતિના બે ભેદો કહ્યા છે સાધારણ
અને અસાધારણ તેમાંથી પ્રત્યેક શરીર વાળા અસાધારણના અનેક ભેદો છે.
જેમાંથી કેટલાક ભેદો અહિયાં કહેવામાં આવે છે જેમકે-તૃણ, વૃક્ષ, અને
ખીજ, કાશ, તાલ વિગેરે તૃણ કહેવાય છે. અંદરમાં સારવાળા અશોક, ચંદન
વિગેરે વૃક્ષો કહેવાય છે. અને ઘડું ચણા વિગેરેને ખીજ કહેવાય છે. આ
બધા વનસ્પતિ કાયિક જીવો પણ પૃથક્ પૃથક્ જીવ રૂપ છે. આ ગાથામાં

સન્તિ, એત્યા ગાથયા પશ્ચ જીવકાયાઃ પ્રદર્શિતાઃ, ષટ્તં ત્રસજીવકાયમ્
અગ્રિમગાથાયાં વક્ષ્યતિ ॥૭॥

મૂલમ્—અહા વેરા તસા પાળા એવં છકાય આહિયાં ।

એતાવણ જીવકાણ પાંવરે કોઈ વિજ્ઞઈ ॥૮॥

છાયા—અથાપરે ત્રસાઃ પ્રાણાઃ, એવં ષટ્કાયા આહ્યાતાઃ ।

એતાવાનેન જીવકાયો નાપરઃ કશ્ચિદ્વિચ્યતે ॥૮॥

અન્વયાર્થઃ—(અહાવરા તસા પાળા) અથાઽનન્તરમ્ અપરે—અન્યે ત્રસાઃ—
દ્વિત્રિચતુઃપશ્ચેન્દ્રિયાઃ (એવં છકાય આહિયા) એવમ્—અનન્તરોક્તપ્રકારેણ ષડ્વિધા

જીવ ઓ પૃથક્ પૃથક્ જીવ રૂપ હૈ હસ ગાથા સે પાંચ પ્રકારકે જીવનિ-
કાયકો દિશ્વલાયા હૈ છઠા ત્રસ જીવનિકાય આગેકી ગાથા મૈ કહે હૈ ।

આશય ઘહ હૈ, કિ પૃથિવીકાય આદિ બહુત સે જીવ હૈ હન જીવો
કિ વિરાધના ન કરને સે ચારિત્ર કા માર્ગ વિશુદ્ધ હોતા હૈ ॥૭॥

‘અહાવરા તસા’ इत्यादि ।

શબ્દાર્થ—‘અહાવરા તસા પાળા—અથાપરે ત્રસાઃ પ્રાણાઃ’ હસસે
મિત્ર, ૩, ત્રસકાય ચાલે જીવ હોતે હૈ ‘એવં છકાય આહિયા—એવં ષટ્-
કાયા આહ્યાતાઃ’ હસ પ્રકાર તીર્થકરને જીવો કૈ છ ભેદ કહે હૈ ‘એતા-
વણ જીવકાણ—એતાવાનેવ જીવકાયઃ’ હતના હી જીવો કા ભેદ કહા હૈ
‘નાવરે કોઈ વિજ્ઞઈ—નાપરઃ કશ્ચિદ્વિચ્યતે’ હનસે મિત્ર દૂસરા કોઈ જીવ
કા ભેદ હોતા નહીં હૈ ॥૮॥

અન્વયાર્થ—હનકે અતિરિક્ત ત્રસ પ્રાણી અર્થાત્ દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય,

પાંચ પ્રકારના જીવનિકાયોનું કથન કરેલ છે. છઠા ત્રસ જીવનિકાય આગ-
ળની ગાથામાં કહેશે.

કહેવાને આશય એ છે કે—પૃથ્વીકાય વિગેરે ઘણા જીવો છે. આ
જીવોની વિરાધના ન કરવાથી ચારિત્રને માર્ગ વિશુદ્ધ થાય છે. ॥૭॥

‘અહાવરા તસા’ इत्यादि

શબ્દાર્થ—‘અહાવરા તસા પાળા—અથાપરે ત્રસાઃ પ્રાણાઃ’ આનાથી જુદા
ત્રસકાયવાળા જીવો હોય છે. ‘એવં છકાય આહિયા—એવં ષટ્કાયા આહ્યાતાઃ’
આ રીતે તીર્થ કરે એ જીવોના છ પ્રકારના ભેદો કહ્યા છે. ‘એતાવણ જીવકાણ
—એતાવાનેવ જીવકાયઃ’ આટલા જ જીવોના ભેદો કહ્યા છે ‘નાવરે કોઈ વિજ્ઞઈ
નાપરઃ કશ્ચિદ્વિચ્યતે’ આનાથી અન્ય કોઈ પણ ભેદ જીવના હોતા નથી ॥૮॥

અન્વયાર્થ—આ શિવાય ત્રસ પ્રાણી અર્થાત્ દ્વીન્દ્રિય-ત્રીન્દ્રિય-ચતુરિ-

જીવનિકાયા આख्याતાઃ—કથિતાઃ (एतावए जीवकाए) एतावान् एतद्भेदात्मक एव जीवनिकायो जीवराशि भवति, (णावरे कोइ विज्जह) नापरः कोऽपि एतद्विचो जीवनिकायो विद्यते सर्वेषामत्रैव अन्तर्भावादिति ॥८॥

ટીકા--પઠ જીવનિકાયપ્રતિપાદનાયાઽઽહ સૂત્રકારઃ--પૃથિવ્યપ્તેજોવાયુરન-
સ્પતય એકેન્દ્રિયજીવાઃ, સૂક્ષ્મચાદરપર્યાપ્તાપર્યાપ્તકભેદૈઃ પ્રત્યેકં મિશ્રા
શ્વતુષ્પ્રકારાઃ । 'અહ' અથાનન્ત'સ્ 'અવરા' અપરે-તદન્યે 'તસા' પ્રસાઃ
પ્રસ્યન્તીતિ એકસ્માદસ્થાનાસ્થાનાન્તરં ગચ્છન્તિ-શીતાદિના ત્રાસં પ્રાપ્તુ
વન્તીતિ ત્રસાઃ, દ્વિત્રિચતુષ્પચ્ચેન્દ્રિયાઃ કૃમિપિપીલિકાભ્રમરમનુષ્યાદયઃ ।
તત્ર-દ્વિત્રિચતુરિન્દ્રિયાઃ પ્રત્યેકં પર્યાપ્તાઽપર્યાપ્તકભેદાભ્યાં ષટ્પ્રકારાઃ ।
પચ્ચેન્દ્રિયાસ્તુ સંજ્ઞપસંજ્ઞિપર્યાપ્તાઽપર્યાપ્તકભેદાન્ચતુર્વિધાઃ । 'એવં' એવં

ચતુરિન્દ્રિય ઓર પંચેન્દ્રિય જીવ હૈં यह सब छह जीवनिकाय कहे गए हैं । इतनी ही जीवराशि है । इसके अतिरिक्त अन्य कोई जीवनि-
काय नहीं है ॥८॥

ટીકાર્થ--ષટ્ જીવનિકાય કા પ્રતિપાદન કરને કે લિષ્ઠ સૂત્રકાર
કહતે હૈં-પૃથ્વીકાય અપ્કાય, તેજસ્કાય, વાયુકાય ઓર વનસ્પતિકાય
કે જીવ એકેન્દ્રિય હૈં । સૂક્ષ્મ, ચાદર, પર્યાપ્તક આદિ ભેદોં સે વે અનેક
પ્રકાર કે હોતે હૈં । इनके अतिरिक्त एक ब्रसकाय है । जो जीव एक
स्थान से दूसरे स्थान पर जाते हैं और शीत आदि से त्रास का अनु-
भव करके अपना बचाव करते हैं, वे कृमि आदि द्वीन्द्रिय, पिपीलिका
(कीड़ी आदि) आदि त्रीन्द्रिय, भ्रमर मक्खी, मच्छर आदि चतुरिन्द्रिय
और मनुष्य आदि पञ्चेन्द्रिय जीव ब्रस कहलाते हैं । द्वीन्द्रिय, त्रीन्द्रिय
और चतुरिन्द्रिय जीवों के पर्याप्त और अपर्याप्तरूप भेद होने से षट्

ન્દ્રિય અને પંચેન્દ્રિય જીવો છે. એ બધાને છ જીવનિકાય કહ્યા છે. આટલી
જે જીવરાશી છે. આ શિવાય બીજા કોઈ જીવનિકાય નથી. ॥૮॥

ટીકાર્થ--ષટ્જીવનિકાયનું પ્રતિપાદન કરવા માટે સૂત્રકાર કહે છે.-
પૃથ્વીકાય, અપ્કાય, તેજસ્કાય, વાયુકાય અને વનસ્પતિકાયના જીવો એકેન્દ્રિય
છે. સૂક્ષ્મ, ચાદર, પર્યાપ્તક, અપર્યાપ્તક, વિગેરે ભેદોથી તેઓ અનેક પ્રકાર-
ના થઈ જાય છે. આ શિવાય એક બ્રસકાય છે જે જીવો એક સ્થાનથી
બીજા સ્થાન પર જાય છે, અને તાઢ વિગેરેથી ત્રાસ જનક હુ.ખનો અનુભવ
કરીને પોતાનો બચાવ કરે છે તે કૃમિ વિગેરે જે ઇન્દ્રિય, કીડી,
વિગેરે ત્રીન્દ્રિય-ત્રણ ઇન્દ્રિયો વાળા ભ્રમરા માખ, મચ્છર વિગેરે. ચતુ-
રિન્દ્રિય-ચાર ઇન્દ્રિયોવાળા જીવો અને મનુષ્યો વિગેરે પચેન્દ્રિય જીવો
કહેવાય છે. જે દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય અને ચતુરિન્દ્રિય જીવોના પર્યાપ્ત અને અપ-
ર્યાપ્ત એવા ભેદ હોવાથી આ છ પ્રકારના થાય છે. પંચેન્દ્રિયો ચાર

પૂર્વોપદર્શિતરીત્યા ચતુર્દશભૂતગ્રામાત્મકનયા 'છઠ્ઠાયા' પદ્મજીવનિકાયાઃ ।
 'આહિયા' આરુયાતાઃ-કથિતાઃ કેવલજ્ઞાનિભિઃ । 'પૃથ્વી' પૃથ્વીવાનેવ इत्यन्त
 एव संक्षेपतो जीवनिकायो भवति, 'णावरे' नापरः 'कोइ' कश्चिज्जीवनिकायः
 विज्जई' विद्यते-एतावानेव जीवसमुदायो नापरः एतद्व्यतिरिक्तः कश्चिदिति ।
 पूर्वोक्ताः पृथिव्यादयः षष्ठ्यजीवनिकायाः, षष्ठ्य त्रसरूपः । तीर्थकरैरेते एव
 जीवनिकायाः प्रतिपादिताः नाऽन्ये-एतद्व्यतिरिक्ताः सन्तीतिभावः ॥८॥

मूलम्-संव्वाहिं अणुजुत्तीहिं, मइमं पडिलेहिया ।

સંવ્વે અકાંતદુઃખા ય, અઓ સંવ્વે નં હિંસયા ॥૯॥

છાયા—સર્વાભિરનુયુક્તિભિઃ, મતિમાન્ પ્રતિલેખ્ય

सर्वे अकान्तदुःखाश्च, अतः सर्वान् न हिंस्यात् ॥९॥

છહ પ્રકાર કે હૈં । પંચેન્દ્રિય ચાર પ્રકાર કે હૈં-સંજી, અસંજી, પર્યાપ્ત, અપ-
 ર્યાપ્ત । હસ પ્રકાર સબ કો મિલારે સે ચતુર્દશ પ્રકાર કા ભૂતગ્રામ હૈ ।
 તીર્થંકર ભગવાને હન છહોં કો હી ષડ્જીવનિકાય કહા હૈ । હસકે
 અતિરિક્ત ન કોઈ (સંસારી) જીવ હૈ, ન કોઈ જીવરાશિ હૈ ।

તાત્પર્ય યહ હૈ કિ પૃથ્વીકાય આદિ પાંચ ઓર છઠા ત્રસ જીવનિ-
 કાય હૈં । હતને હી જીવ હૈં । હનકે અતિરિક્ત ઓર કોઈ જીવ નહીં હૈં ॥૮॥

‘સંવ્વાહિં’ इत्यादि ।

શબ્દાર્થ—‘મહમં-મતિમાન્’ બુદ્ધિમાન્ પુરુષ ‘સંવ્વાહિં અણુજુત્તીહિં
 -સર્વાભિરનુયુક્તિભિઃ’ સબ પ્રકાર કી યુક્તિયો સે ‘પડિલેહિયા-પ્રતિ-
 લેખ્ય’ હન જીવોં કી સિદ્ધિ કરકે ‘સંવ્વે અકાંતદુઃખા-સર્વે અકાંત

પ્રકારના હોય છે. સંજી, અસંજી, પર્યાપ્ત, અપર્યાપ્ત આ રીતે બધાને મેળ
 વવાથી ચૌદ પ્રકારના ભૂતગ્રામ છે. તીર્થંકર ભગવાને આ છએને ષડ્જીવ-
 નિકાય કહેલ છે. આ શિવાય કોઈ (સંસારી) જીવ નથી તેમ કોઈ જીવ-
 રાશિપણ નથી.

કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે—પૃથ્વીકાય વિગેરે પાંચ અને છઠા ત્રસ
 જીવનિકાય છે. તીર્થંકરએ આજ છ જીવનિકાય કહેલ છે. આટલાજ જીવો
 છે. આ શિવાય અન્ય કોઈ પણ જીવો નથી. ॥૮॥

‘સંવ્વાહિં’ इत्यादि

શબ્દાર્થ—‘મહમં-મતિમાન્’ બુદ્ધિમાન્ પુરુષ ‘સંવ્વાહિં અણુજુત્તીહિં-સર્વા-
 ભિરનુયુક્તિભિઃ’ બધા પ્રકારની યુક્તિયોથી ‘પડિલેહિયા-પ્રતિલેખ્ય’ આ જીવોની

અન્વયાર્થ:—(મદ્મં) યતિમાન્-બુદ્ધિમાન્ (લક્ષ્ણર્હિ અણુજુત્તીર્હિ) સર્વાભિ-
રનુયુક્તિભિર્યુક્તિસજ્જતિભિર્યુક્તિભિઃ (પડિલેહિયા) પૃથિવ્યાદય इति પ્રતિલેખ્ય-
પર્યાલોચ્ય (સર્વે અકંતદુઃખા) સર્વે પ્રાણિનઃ અકાન્તદુઃખાઃ-અપ્રિયદુઃખાઃ
સુખલિપ્તવશ્ચ इति જાનીયાત્ (અબો સર્વે ન હિંસયા) અતઃ-અસ્માદેવ કારણાત્
સર્વાન્ પ્રાણિનો ન હિંસ્યાન્ન વિરાધયેદિતિ ॥૯॥

ટીકા—સામાન્યતઃ પડ્જીવનિકાયાઃ પ્રદર્શિતાઃ, એતેષુ કિં કર્તવ્યમિતી-
દાનીં દર્શયતિ સૂત્રકારઃ—‘સર્વાર્હિ’ इत्यादि । ‘સર્વાર્હિ’ સર્વાભિઃ ‘અણુજુત્તીર્હિ’
અનુયુક્તિભિ, અનુકૂલા ચાસૌ યુક્તિરિત્યનુકૂલયુક્તિઃ સ્વસુખપ્રિયત્વાદિસ્તામિઃ
અથવા દોષરહિતસપક્ષધર્મત્વાદિયુક્તાભિર્યુક્તિભિરનુમાનૈઃ—‘મદ્મં’ યતિમાન્-

દુઃખાઃ’ સર્વા પ્રાણિયો કોં દુઃખ અપ્રિય હૈં યહ સમજે ‘અબો સર્વે ન
હિંસયા-અતઃ સર્વાન્નહિંસ્યાત્’ અતઃ કોઈં બી પ્રાણી કી હિંસા ન કરે ॥૯॥

અન્વયાર્થ—બુદ્ધિમાન્ પુરુષ સર્વા યુક્તિયોં સે પૃથ્વીકાય આદિ કા
વિચાર કરકે યહ સમજે કિ સર્વા પ્રાણી કો દુઃખ આકાન્ત હૈં અર્થાત્
કિસી બી પ્રાણી કો દુઃખ પ્રિય નહીં હૈં, સર્વા સુખ કે અભિલાષી હૈં
इस कारण किसी भी प्राणी की विराधना न करे ॥૯॥

ટીકાર્થ—સામાન્ય રૂપ સે છહ જીવનિકાય દિલ્લાય ગયે હૈં । અબ
સૂત્રકાર યહ કહતે હૈં કિ ઉનકે પ્રતિ હમ્મારા કયા કર્તવ્ય હૈં ? સર્વા
અનુકૂલ યુક્તિયોં સે અર્થાત્ અપની સુખપ્રિયતા આદિ કે વિચાર સે યા
નિર્દોષ અનુમાન આદિ રૂપ યુક્તિયોં સે સત્ અસત્ કા વિવેક રચને

સિદ્ધિ કરીને ‘સર્વે અકંતદુઃખા-સર્વે અકાન્તદુઃખાઃ’ બધા પ્રાણિયોને
દુઃખ અપ્રિય છે. એ વાત સમજે ‘અબો સર્વે ન હિંસયા-અતઃ સર્વાન્ન-
હિંસ્યાત્’ એટલા માટે કોઈં પણ પ્રાણીની હિંસા ન કરવી. ॥૯॥

અન્વયાર્થ—બુદ્ધિમાન્ પુરુષ બધીજ યુક્તિયોથી પૃથ્વીકાય વિગેરેના
વિચાર કરીને એ સમજે કે-મધ્યજ પ્રાણિયોને દુઃખ અપ્રિય છે. અને બધા
પ્રાણિયો સુખની ઇચ્છા કરવાવાળા છે. તેથી કોઈં પણ પ્રાણીની વિરાધના
કરવી નહીં ॥૯॥

ટીકાર્થ—સામાન્ય રીતે છ જીવનિકાય બતાવવામાં આવેલ છે. હવે
સૂત્રકાર એ કહે છે કે-તેઓની પ્રત્યે અમારું શું કર્તવ્ય છે ? સઘળી અનુ-
કૂળ યુક્તિયોથી અર્થાત્ પોતાની સુખ પ્રિયતા વિગેરેના વિચારથી અથવા
નિર્દોષ અનુમાન આદિરૂપ યુક્તિયોથી સત્ અસત્નો વિવેક સમજનારા બુદ્ધિ-

સદસદ્વિવેકી વિદ્વાન્ ‘પહિલેહિયા’ પદ્ધિવિપજીવનિકાયાન્ પ્રતિછેરુપ-
પર્યાલોચ્ય ‘સવ્વે’ સર્વેઽપિ પ્રાણિનઃ ‘અકંતદુઃખા’ અકાન્તદુઃખા-અપ્રિયદુઃખા-
દુઃખદ્વેષકાઃ સુખવાંછકાશ્ચ ભવન્તિ, ‘અમ્મો’ અસ્માદેવ કારણાત્-મતિમાન્ ‘સવ્વે’
સર્વાન્ ‘ન હિંમયા’ ન હિંસ્યાત્, કસ્યાઽપિ પ્રાણિનો વિરાધનં ન કુર્યાત્-ઇતિ ।
વિદ્વાન્-એતેષુ કાયેષુ યુક્તચા જીવત્વં પ્રસાધ્ય, સર્વેઽપિ જીવાઃ સુખલિપ્સવો દુઃખ-
દ્વેષારો ભવન્તીત્યાકલમ્પ કમપિ ન હિંસ્યાદિતિ ભાવઃ ॥૧॥

મૂલમ્-એયં છુ ણાણિણો સારં જં ન હિંસહ કંચ્ચણ ।

અહિંસાસમયં ચેવં એયાવંતં વિજ્ઞાણિયા ॥૧૦॥

છાયા—એવં સ્વલુ જ્ઞાનિનઃ સારં-યન્ન હિનસ્તિ કચ્ચન ।

અહિંસાસમયં ચેવ-પ્રતાવન્તં વિજ્ઞાય ॥૧૦॥

વાલા બુદ્ધિમાન્ પુરુષ પદ્ધ જીવનિકાયોંકા વિચાર કરે । યહ સોચે કિ
સમી પ્રાણી દુઃખ કો અપ્રિય સમક્ષતે હૈં-સમી દુઃખ કે દ્વેષી ઓર સુખ
કે અભિલાષી હૈં, હસ કારણ સે મતિમાન્ કિસી મી પ્રાણી કી
વિરાધના ન કરે ।

માત્રાર્થ યહ હૈં કિ મેધાવી પુરુષ હન છહોં નિકાયોં મેં જીવસ્વ
સિદ્ધ કરકે ઓર યહ નિશ્ચય કરકે કિ સમી જીવ સુખ કે અભિલાષી
ઓર દુઃખ કે દ્વેષી હૈં, કિસી મી પ્રાણી કી હિંસા ન કરે ॥૧॥

‘એયં છુ ણાણિયો’ ઇત્યાદિ ।

શબ્દાર્થ--‘નાણિણો-જ્ઞાનિનઃ’ જ્ઞાની પુરુષકા ‘એવં છુ સારં-એવં
સ્વલુ સારં’ યહી-પ્રાણાતિપાત સે નિવૃત્ત હોના યહી સાર હૈં ‘જં ન
કંચ્ચણ હિંસહ-યન્ન કચ્ચન હિનસ્તિ’ જો યહ કિસી જીવ કી હિંસા નહીં

માન્ પુરુષ પદ્ધ જીવનિકાયનો વિચાર કરે તે એમ વિચારે કે-ખધા જ
પ્રાણિયો દુઃખને અપ્રિય સમક્ષે છે. ખધા જ દુખના દ્વેષી અને સુખને
ધંચ્છનારા છે. તે કારણે બુદ્ધિમાન્ કોઈ પણ પ્રાણીની વિરાધના ન કરે.

કહેવાનો ભાવ એ છે કે-બુદ્ધિમાન્ પુરુષ આ છ એ નિકાયોમાં જીવ
પણું સિદ્ધ કરીને અને એવો નિશ્ચય કરીને-સઘળા જીવો સુખને ધંચ્છનારા
છે. અને દુખને દ્વેષ કરનારા છે. કોઈની હિંસા ન કરે. ॥૬॥

‘એવં છુ ણાણિયો’ ઇત્યાદિ

શબ્દાર્થ--‘નાણિણો-જ્ઞાનિનઃ’ જ્ઞાની પુરુષનો ‘એવં છુ સારં-એવં સ્વલુ સારં’
એજ અર્થાત્ પ્રાણાતિપાતથી નિવૃત્ત થવું એજ સાર છે. ‘જં ન કંચ્ચણ હિં-
સહ-યન્ન કચ્ચન હિનસ્તિ’ એ તે કોઈ પણ જીવની હિંસા કરતો નથી. ‘અહિંસા

અન્વયાર્થ:—(ળાણિળો) જ્ઞાનિન:—જીવસ્વરૂપતદ્વધકર્મવેદિન: (અયં રુ સારં) ઇતદેવ પ્રાણાતિપાતનિવર્તનમેવ સારં પરમાર્થતઃ પ્રધાનમ્ (જં ન કંચળ હિંસઈ) યન્ન કશ્ચન પ્રાણિનં હિનસ્તિ—વિરાધયતિ, (અયાવંતં) ઇતાવન્તમ્ (અહિંસાસમયં ચેવ) અહિંસાસમયમ્—અહિંસાપ્રતિપાદકં શાસ્ત્રમેવ (વિજાણિયા) વિજ્ઞાય ન કમપિ હિંસ્યાદિતિ પૂર્વેળ સમ્બન્ધઃ ॥૧૦॥

ટીકા—‘ળાણિળો’ જ્ઞાનિન:—જીવસ્વરૂપતદ્વધજનિતકર્મબન્ધવેદિનઃ । ‘રુ’ રુલુ—વાકપાલકારે ‘અયં’ ઇતદેવ—અનન્તરોક્તં પ્રાણાતિપાતનિવર્તનમ્ । અવમ્ કરતા હે ‘અહિંસાસમયં ચેવ—અહિંસાસમયં ચેવ’ અહિંસાકે સમર્થક શાસ્ત્રકા ધી ‘અયાવંતં વિજાણિયા—અતાવન્તં વિજ્ઞાય’ યહી સિદ્ધાંત જાન કર હિંસા નહીં કરની ઢાહિઈ ॥૧૦॥

અન્વયાર્થ—જીવ કે સ્વરૂપ કો ઓર ડસકી વિરાધના સે હોનેવાલે પાપકર્મ કે જાનમે વાલે જ્ઞાની જન કો પ્રાણાતિપાત સે નિવૃત્ત હોના હી સાર ધૂત—પ્રધાન હે, ઓર અહિંસા પ્રતિપાદક શાસ્ત્ર કા ધી યહી સાર હે કિ કિસી પ્રાણી કી હિંસા ન કી જાય ઇસા જાન કર કિસી ધી પ્રાણી કી વિરાધના ન કરે ॥૧૦॥

ટીકાર્થ—જો જ્ઞાનવાન્ હૂં અર્થાત્ જીવ કે સ્વરૂપ કો ઓર ડસકી હિંસા સે હોને વાલે પાપકર્મ બંધકો જાનતે હૂં, વે યહ જાને કિ પ્રાણાતિપાત કા પરિત્યાગ હી સ્વઃ મે પ્રધાન હે ઓર પ્રાણી કી વિરાધના સે નિવૃત્ત હોના હી જ્ઞાની કા જ્ઞાનીવન હે । ઇસા જાનકર વે મને

સમય ચેવ—અહિંસાસમયં ચેવ’ અહિંસાનું સમર્થ ન કરવાવાળા શાસ્ત્રનું પણ ‘અયાવંતં વિજાણિયા—અતાવન્તં વિજ્ઞાય’ ઁજ સિદ્ધાંત સમજીને હિંસા કરવી નહીં ॥૧૦॥

અન્વયાર્થ—જીવના સ્વરૂપને તથા તેની વિરાધનાથી થવાવાળા પાપકર્મને જાણવાવાળા જ્ઞાની જને પ્રાણાતિપાતથી નિવૃત્ત થવું ઁજ સાર અર્થાત્ પ્રધાન છે. અને અહિંસા પ્રતિપાદન કરવાવાળા શાસ્ત્રને પણ ઁજ સાર છે. કે કોઈ પણ પ્રાણીની હિંસા ન કરવી. ઁ સત્ય સમજીને કોઈ પણ પ્રાણીની વિરાધના ન કરવી ॥૧૦॥

ટીકાર્થ—જેઁ જ્ઞાનીઁ છે, અર્થાત્ જીવના સ્વરૂપને અને તેની હિંસાથી થવાવાળા પાપકર્મના બંધને જાણવાવાળા છે તેઁ ઁ સમજે કે—પ્રાણાતિપાતને પરિત્યાગ ઁજ સૌમા મુખ્ય છે અને પ્રાણિયોની વિરાધનાથી નિવૃત્ત થવું ઁજ જ્ઞાનીઁનું જ્ઞાની પણું છે. ઁમ સમજીને તેઁ

સદસદ્વિવેકી વિદ્વાન્ ‘પહિલેહિયા’ પદ્ધવિપજીવનિકાયાન્ પ્રતિછેરુય-
પર્યાલોચ્ય ‘સવ્વે’ સર્વેઽપિ પ્રાણિનઃ ‘અકંતદુઃખા’ અકાન્તદુઃખા-અપ્રિયદુઃખા-
દુઃખદ્વેષકાઃ સુખવાંછકાશ્ચ ભવન્તિ, ‘અમો’ અસ્માદેવ કારણાત્-મતિમાન્ ‘સવ્વે’
સર્વાન્ ‘ન હિંસયા’ ન હિંસ્યાત્, કસ્યાઽપિ પ્રાણિનો વિરાધનં ન કુર્યાત્-ઇતિ ।
વિદ્વાન્-એતેષુ કાયેષુ યુત્તયા જીવત્વં પ્રસાધ્ય, સર્વેઽપિ જીવાઃ સુખલિપ્સવો દુઃખ-
દ્વેષારો ભવન્તીત્યાકલમ્પ્ય કમપિ ન હિંસ્યાદિતિ ભાવઃ ॥૧॥

મૂલમ્-એયં સુ જાણિણો સારં જં નં હિંસહ કંચણ ।

અહિંસાસમયં ચૈવં એયાવંતં વિજાણિયા ॥૧૦॥

છાયા—એવં સ્વલુ જ્ઞાનિનઃ સારં-યન્ન હિનસ્તિ કચ્ચન ।

અહિંસાસમયં ચૈવ-એતાવન્તં વિજાણ ॥૧૦॥

વાલા બુદ્ધિમાન્ પુરુષ ષટ્ જીવનિકાર્યોકા વિચાર કરે । યહ સોચે કિ
સમી પ્રાણી દુઃખ કો અપ્રિય સમક્ષતે હૈં-સમી દુઃખ કે દેષી ઓર સુખ
કે અભિલાષી હૈં, હસ કારણ સે મતિમાન્ કિસી મી પ્રાણી કી
વિરાધના ન કરે ।

માત્રાર્થ યહ હૈ કિ મેધાવી પુરુષ હન છહોં નિકાયોં મેં જીવત્વ
સિદ્ધ કરકે ઓર યહ નિશ્ચય કરકે કિ સમી જીવ સુખ કે અભિલાષી
ઓર દુઃખ કે દેષી હૈં, કિસી મી પ્રાણી કી હિંસા ન કરે ॥૧॥

‘એયં સુ જાણિયો’ ઇત્યાદિ ।

શબ્દાર્થ--‘જાણિણો-જ્ઞાનિનઃ’ જ્ઞાની પુરુષકા ‘એવં સુ સારં-એવં
સ્વલુ સારં’ યહી-પ્રાણાતિપાત સે નિવૃત્ત હોના યહી સાર હૈ ‘જં ન
કંચણ હિંસહ-યન્ન કચ્ચન હિનસ્તિ’ જો વહ કિસી જીવ કી હિંસા નહીં

માન્ પુરુષ ષટ્ જીવનિકાયનો વિચાર કરે તે એમ વિચારે કે-બધા જ
પ્રાણિયો દુઃખને અપ્રિય સમજે છે. બધા જ દુઃખના દેષી અને સુખને
ધરંછનારા છે. તે કારણે બુદ્ધિમાન્ કોઈ પણ પ્રાણીની વિરાધના ન કરે.

કહેવાનો ભાવ એ છે કે-બુદ્ધિમાન્ પુરુષ આ છ એ નિકાયોમાં જ
પણ સિદ્ધ કરીને અને એવો નિશ્ચય કરીને-સઘળા જીવો સુખને ધરંછનારા
છે. અને દુઃખનો દેષ કરનારા છે. કોઈની હિંસા ન કરે. ॥૬॥

‘એવં સુ જાણિણો’ ઇત્યાદિ

શબ્દાર્થ--‘જાણિણો-જ્ઞાનિનઃ’ જ્ઞાની પુરુષનો ‘એવં સુ સારં-એવં સ્વલુ સારં’
એજ અર્થાત્ પ્રાણાતિપાતથી નિવૃત્ત થવું એજ સાર છે. ‘જં ન કંચણ હિં-
સહ-યન્ન કચ્ચન હિનસ્તિ’ જે તે કોઈ પણ જીવની હિંસા કરતો નથી. ‘અહિંસા

અન્વયાર્થ:—(જાણિણો) જ્ઞાનિન:—જીવસ્વરૂપતદ્વધકર્મવેદિન: (અર્થે સુ સારં) એતદેવ પ્રાણાતિપાતનિવર્તનમેવ સારં પરમાર્થતઃ પ્રધાનમ્ (જે ન કંચન હિંસા) યન્ન કશ્ચન પ્રાણિનં હિનસ્તિ—વિરાધયતિ, (અર્થાવંતં) એતાવન્તમ્ (અહિંસાસમયં ચેવ) અહિંસાસમયમ્—અહિંસાપ્રતિપાદકં શાસ્ત્રમેવ (વિજાણિયા) વિજ્ઞાય ન કમપિ હિંસ્યાદિતિ પૂર્વેણ સમ્બન્ધઃ ॥૧૦॥

ટીકા—‘જાણિણો’ જ્ઞાનિન:—જીવસ્વરૂપતદ્વધજનિતકર્મવન્ધવેદિન: । ‘સુ’ સ્વલ્પ-વાક્યાલક્ષ્યારે ‘અર્થે’ એતદેવ-અનન્તરોક્તં પ્રાણાતિપાતનિવર્તનમ્ । એવમ્ કરતા હૈ ‘અહિંસાસમયં ચેવ-અહિંસાસમયં ચેવ’ અહિંસાકે સમર્થક શાસ્ત્રકા ઓ ‘અર્થાવંતં વિજાણિયા-એતાવન્તં વિજ્ઞાય’ યહી સિદ્ધાંત જ્ઞાન કર હિંસા નહીં કરની યાહિય ॥૧૦॥

અન્વયાર્થ—જીવ કે સ્વરૂપ કો ઓર ઉસકી વિરાધના સે હોનેવાલે પાપકર્મ કે જ્ઞાનમે ઘાલે જ્ઞાની જન કો પ્રાણાતિપાત સે નિવૃત્ત હોના હી સાર ભૂત-પ્રધાન હૈ, ઓર અહિંસા પ્રતિપાદક શાસ્ત્ર કા ઓ યહી સાર હૈ કિ કિસી પ્રાણી કી હિંસા ન કી જાય એસા જ્ઞાન કર કિસી ઓ પ્રાણી કી વિરાધના ન કરે ॥૧૦॥

ટીકાર્થ—જો જ્ઞાનવાન હૈં અર્થાત્ જીવ કે સ્વરૂપ કો ઓર ઉસકી હિંસા સે હોને વાલે પાપકર્મ બંધકો જાનતે હૈં, વે યહ જાને કિ પ્રાણાતિપાત કા પરિત્યાગ હી સ્વયં મે પ્રધાન હૈ ઓર પ્રાણી કી વિરાધના સે નિવૃત્ત હોના હી જ્ઞાની કા જ્ઞાનીપન હૈ । એસા જ્ઞાનકર વે મન

સમય ચેવ-અહિંસાસમયં ચેવ’ અહિંસાતું સમર્થ ન કરવાવાળા શાસ્ત્રતું યથુ ‘અર્થાવંતં વિજાણિયા-એતાવન્તં વિજ્ઞાય’ એજ સિદ્ધાંત સમજીને હિંસા કરવી નહીં ॥૧૦॥

અન્વયાર્થ—જીવના સ્વરૂપને તથા તેની વિરાધનાથી થવાવાળા પાપકર્મને જાણવાવાળા જ્ઞાની જને પ્રાણાતિપાતથી નિવૃત્ત થવું એજ સાર અર્થાત્ પ્રધાન છે. અને અહિંસા પ્રતિપાદન કરવાવાળા શાસ્ત્રનો યથુ એજ સાર છે. કે કોઈ યથુ પ્રાણીની હિંસા ન કરવી. એ સત્ય સમજીને કોઈ યથુ પ્રાણીની વિરાધના ન કરવી ॥૧૦॥

ટીકાર્થ—જેઓ જ્ઞાનીઓ છે, અર્થાત્ જીવના સ્વરૂપને અને તેની હિંસાથી થવાવાળા પાપકર્મના બંધને જાણવાવાળા છે. તેઓ એ સમજે કે-પ્રાણાતિપાતનો પરિત્યાગ એજ સૌમા મુખ્ય છે અને પ્રાણીઓની વિરાધનાથી નિવૃત્ત થવું એજ જ્ઞાનીઓનું જ્ઞાની યથુ છે. એમ સમજીને તેઓ

‘સારં’ સારમ્—સર્વતઃ પ્રધાનમ્, एतदेव हि ज्ञानिनो ज्ञानित्वं यज्जीवधान्निकर्त्तनम् ।
 ‘જં’ યમ્ ‘કંચળ’ કમપિ જીવમ્, ‘ન હિંસઈ’ ન હિનસ્તિ—ન વિઘાતયતિ કર્મણા
 મનસા વાચા કાયેન વા । તદુક્તમ્—

‘કિં તાણ પઠિયાણ, પયકોડીણ પલાલભૂયાણ ।

‘જસ્થિત્તિયં ણ ણાયં, પરસ્સ પીડા ન કાયવ્વા’ ॥૧॥

છાયા—કિં તયા પઠિતયા પદકોટયા પલાલભૂતયા ।

યત્રેતાવન્ન જ્ઞાતં પરસ્ય પીડા ન કર્ત્તવ્યા इति ॥૧॥

તેન પઠિતેન કિમ્? તથા—પલાલવદસારસમકોટિપદપઠિતેનાપિ કિં પ્રયોજનં યેન
 एतावदपि ज्ञानं न जातं यत् परेषां पीडनम् विराधनम्’ ન કર્ત્તવ્યમિતિ ભાવઃ ।

‘અહિંસા સમયં’ અહિંસા પ્રધાનઃ સમયઃ આગમઃ, ઉપદેશરૂપઃ સંકેતો વા
 તમ્ ‘એવાવંતં’ એવંભૂતમહિંસાસમયમેતાવન્તમેવ ‘વિજાણિયા’ વિજ્ઞાય યેન
 જ્ઞાતેન પરપીડા ન ભવેત્, કસ્યાપિ જીવજાતસ્ય હિંસા ન ભવેદિતિ જ્ઞાત્વા જ્ઞાની
 પુરુષઃ કમપિ ન હિંસ્યાત્, एतावानेवाऽहिंसासिद्धान्तः सिद्धो ज्ञातव्य इति भावः ॥૧૦॥

વચનકાય સે કિસી કી હિંસા નહીં કરતે હૈં । કહા હૈ—‘કિં તાણ
 પઠિયાણ’ इत्यादि ।

‘અન્ય કો પીડા નહીં પહુંચાની યાહિણ, યદિ યહ સમક્ષ ન આઈ
 તો પલાલ કે સમાન નિસ્સાર કરોડો પદોં કો પઢ લેને સે મી
 કયા લાભ હૈ ।’

શાસ્ત્ર કા સાર મી અહિંસા હી હૈ । જ્ઞાની કો હતના હી જાનને
 યોગ્ય હૈ કિ કિસી પ્રાણી કી હિંસા ન હો ।
 તાત્પર્ય વહ હૈ કિ મેઘાવી પુરુષ કિસી કી હિંસા ન કરે । હતના હી
 અહિંસા સિદ્ધાન્ત જ્ઞાતવ્ય હૈ ॥૧૦॥

મન, વચન, અને કાયાથી કોઈની પણ હિંસા કરતા નથી. ‘કિં તાણ પઠિ-
 યાણ’ इत्यादि

ખીજાઓને પીડા પહોંચાડવી ન જોઈએ. જો એ સમજાણુ ન આવે તો
 પલાલ (ધાસ-પરાળ)ની જેમ સાર વિનાના કરોડો પદોને લાણુવાથી પણ શું
 લાભ છે? શાસ્ત્રનો સાર પણ અહિંસા જ છે. જ્ઞાનીને એટલું જ જાણવા
 યોગ્ય છે, કે કોઈની હિંસા ન થાય.

તાત્પર્ય એ છે કે—મેઘાવી પુરુષે કોઈની હિંસા કરવી નહીં એટલો
 જ અહિંસાનો સિદ્ધાન્ત જાણવા યોગ્ય છે. ॥૧૦॥

મૂલમ્—ઉઢું અહે ય તિરિયં, જે કેહ તસથાવરા ।

સવ્વત્થ વિરતિં કુજ્ઞા, સંતિ નિવ્વાણમાહિયં ॥૧૧॥

છાયા—ઊર્ધ્વમધસ્તિર્યગ્ એ કેચિત્ ત્રસથાવરાઃ ।

સર્વત્ર વિરતિં કુર્યાત્, શાન્તિનિર્વાણમાખ્યાતમ્ ॥૧૧॥

અન્વયાર્થઃ—(ઉઢું અહેયતિરિયં) ઊર્ધ્વમધસ્તિર્યગ્ (જે કેહ તસથાવરા) એ કેચન ત્રસા દ્વીન્દ્રિયાદયઃ સ્થાવરાઃ—પૃથિવ્યાદયો જીવાઃ સન્તિ (સવ્વત્થ વિરતિં કુજ્ઞા) સર્વત્ર—પ્રાણિસમુદાયે વિરતિં—પ્રાણાતિપાતનિવૃત્તિં કુર્યાત્ (સંતિનિવ્વાણમાહિયં) इत्थं કુરંત એવ શાન્તિનિર્વાણં ચ—મોક્ષો ભવતીતિ આખ્યાતં—કથિતમિતિ ॥૧૧॥

‘ઉઢું અહે ય તિરિયં’ इत्यादि ।

શબ્દાર્થ—‘ઉઢું અહે ય તિરિયં—ઊર્ધ્વમધસ્તિર્યગ્’ ઉપર નીચે ઓર તિરછા ‘જે કેહ તસથાવરા—એ કેચન ત્રસથાવરાઃ’ જો ત્રસ ઓર સ્થાવર પ્રાણી છે ‘સવ્વત્થ વિરતિં કુજ્ઞા—સર્વત્ર વિરતિં કુર્યાત્’ સર્વત્ર ડનકી હિંસાસે નિવૃત્ત રહના ડાહિયે ‘સંતિ નિવ્વાણમાહિયં—શાન્તિનિર્વાણમાખ્યાતમ્’ હસ પ્રકાર સે જીવ કો શાન્તિમય મોક્ષ કી પ્રાપ્તિ કહી ગઈ છે કારણકિ વિરતિમાન્ સે કોઈ ડરતા નહીં છે ॥૧૧॥

અન્વયાર્થ—ઊંચી નીચી ઓર તિછીં દિશાઓં સેં જો ત્રસ ઓર સ્થાવર પ્રાણી છે, ડન સ્થલ મેં પ્રાણાતિપાત થી નિવૃત્તિ કરની ડાહિયે । ઁસા કરને ડાલે કો હી મોક્ષ કી પ્રાપ્તિ કહી ગઈ છે ॥૧૧॥

‘ઉઢું અહે ય તિરિયં’ इत्यादि

શબ્દાર્થ—‘ઉઢું અહે ય તિરિયં—ઊર્ધ્વમધસ્તિર્યગ્’ ઉપર નીચે અને તિરછા ‘જે કેહ તસથાવરા—એ કેચન ત્રસ સ્થાવરાઃ’ એ ત્રસ અને સ્થાવર પ્રાણિ છે ‘સવ્વત્થ વિરતિં કુજ્ઞા—સર્વત્ર વિરતિં કુર્યાત્’ તેમની હિંસાથી સર્વત્ર—સર્વ પ્રકારથી નિવૃત્ત રહેવું નેહયે. સંતિ નિવ્વાણમાહિયં શાન્તિનિર્વાણમાખ્યાતમ્ આ રીતે જીવને શાન્તિમય મોક્ષ પ્રાપ્તિ ડહી છે કારણ કે વિરતિયુક્ત પુરૂષથી કોઈ ડરતું નથી ॥૧૧॥

અન્વયાર્થ—ઉંચી, નીચી. અને તિરછી દિશાઓમાં એ ત્રસ અને સ્થાવર પ્રાણિયે છે, તે બધામાં પ્રાણાતિપાતની નિવૃત્તિ કરની નેહયે જેમ ડરવાવાળાને જ મોક્ષની પ્રાપ્તિ ડહી છે. ॥૧૧॥

ટીકા--‘ઉર્ધ્વ’ ऊर्ध्वम्-ऊर्ध्वदिशि वर्त्तमानाः, तथा-‘अधो’ अधः-अधो दिशि वर्त्तमानाः, तथा-‘तिरिय’ तिर्यग्यत्र तत्र दिग् विदिक्षु वा वर्त्तमानाः ‘जे केइ’ ये केचित् ‘तसथावरा’ त्रसाः स्थावराश्च ये जीवाः सन्ति ‘संव्यत्य’ तत्र सर्वत्र जीवविषये सनोवाकायैः ‘विरतिम्-प्राणातिपातान्निवृत्तिम् ‘कुञ्जा’ कुर्यात् एषा प्राणातिपातनिवृत्तिरेव शान्तिकारणत्वात् ‘संति’ शान्तिः, निर्वाणकारणत्वात् ‘निव्वाणं’ निर्वाणम् ‘आहियं’ आख्यातम्-कथितम् । यतो हि विरतिमतः सका-
शात् कोऽपि बिभेति, नवाऽसौ भवान्तरेऽपि कुतश्चिद् भयमाप्नोतीति ।

‘अध ऊर्ध्व दिग्विदिक्षु, त्रसस्थावरजन्तवः ।

तेषामहिंसनान्मुक्तिः, मुक्तिः शास्त्रस्य जैनिनः ॥१॥ इति ॥१॥

ટીકા--ऊर्ध्व दिशा में विद्यमान, अधोदिशाओं में विद्यमान तथा तिर्छी दिशाओं और विदिशाओं में विद्यमान जो भी त्रस और स्थावर हैं, उन सब के विषय में मन, वचन, और काय से प्राणातिपात की निवृत्ति करे । यह प्राणातिपात की निवृत्ति ही प्रधान है, क्योंकि वह निर्वाण का कारण होने से निर्वाणरूप कही गई है । यह निवृत्ति स्व पर की शान्ति का कारण होने से शान्ति भी कहलाती है । क्योंकि जो हिंसा से निवृत्त होता है उससे न कोई भय पाता है और न वह स्वयं इस लोक या परलोक में भय को प्राप्त करता है । ‘अधो दिशा, ऊर्ध्व-दिशा और तिर्छी दिशाओं एवं विदिशाओं में स्थित त्रस और स्थावर जीवों की हिंसा न करने से मुक्ति होती है, यही जैनशास्त्र की वृत्ति है ॥११॥

ટીકાર્થ—ઉર્ધ્વ (ઉપરની) દિશામાં રહેલ અધો (નીચે)ની દિશામાં રહેલ તથા તિર્છી દિશાઓમાં રહેલ જે કોઈ ત્રસ અને સ્થાવર પ્રાણી છે. તે સધ-જાના સળખમાં મન, વચન અને કાયાથી પ્રાણાતિપાતની નિવૃત્તિ કરવી. આ પ્રાણાતિપાતની નિવૃત્તી જ પ્રધાન છે કેમકે-એ નિર્વાણમોક્ષનું કારણ હોવાથી તેને નિર્વાણ જ કહેલ છે આ નિવૃત્તિ સ્વપરની શાન્તીનું કારણ હોવાથી શાન્તિ પણ કહેવાય છે. કેમ કે જે હિંસાથી નિવૃત્ત થાય છે, તેનાથી કોઈ ભય પામતા નથી, તેમજ તે પોતે પણ આ લોકમાં કે પરલોકમાં કોઈથી ભય પામતો નથી. ‘અધોદિશા, ઉર્ધ્વ દિશા, અને તિર્છી દિશાઓ અને વિદિશાઓમાં રહેલા ત્રસ અને સ્થાવર જીવોની હિંસા ન કરવાથી મુક્તિ થાય છે. આજ જૈન શાસ્ત્રની ઉક્તિ (કથન-સિદ્ધાંત) છે. ॥૧૧॥

मूलम्—पंभू दोसे निराकिञ्चा, णं विरुज्जेज्जे केणई ।

मणसा वयसा चैव, कायसा चैव अंतसो ॥१२॥

छाया—प्रभुदोषान् निराकृत्य, न विरुध्येत केनचित् ।

मनसा वचसा चैव, कायेन चैव अन्तशः ॥१२॥

अन्वयार्थः—(पभू) इन्द्रियदमने प्रभुः—समर्थः (दोसे निराकिञ्चा) दोषान्—मिथ्यात्वाविरत्यादिकान् निराकृत्य—अपनीय (केणई) केनचिदपि—केनाऽपि प्राणिना सह (मणसा वयसा चैव कायसा अंतसो) मनसा वचसा चैव कायेन अन्तशः—यावज्जीवम् (णं विरुज्जेज्जे) न विरुध्येत—विरोधं न कुर्यादिति ॥१३॥

टीका—‘पभू’ प्रभुः—इन्द्रियाणां प्रभवतीति प्रभुः—जितेन्द्रियः । अथवा—सर्वसावद्यकर्माणि निराकृत्य मोक्षमार्गस्य पालने समर्थः—प्रभुः ‘दोसे’ दोषान्

‘पभू दोसे निराकिञ्चा’ इत्यादि ।

शब्दार्थः—‘पभू—प्रभुः’ जितेन्द्रिय पुरुष ‘दोसे निराकिञ्चा—दोषान् निराकृत्य’ मिथ्यात्व अविरति आदि दोषों को हटाकर ‘केणई—केनचिद्’ किसी प्राणीसे ‘मणसा वयसा चैव कायसा चैव अंतसो—मनसा, वचसा चैव, कायेन चैव अन्तशः’ मन वचन और कायके द्वारा जीवन पर्यन्त ‘णं विरुज्जेज्जे—न विरुध्येत’ विरोध न करे ॥१२॥

अन्वयार्थः—इन्द्रियदमन में समर्थ साधक मिथ्यात्व अविरति आदि दोषों को दूर करके किसी भी प्राणी के साथ मन से वचन से और काय से यावज्जीवन विरोध न करे ॥१२॥

टीका—प्रभु अर्थात् इन्द्रियों को जीतने में समर्थ—जितेन्द्रिय,

‘पभू दोसे निराकिञ्चा’ इत्यादि

शब्दार्थः—‘पभू—प्रभुः’ जितेन्द्रिय पुरुष ‘दोसे निराकिञ्चा—दोषान् निराकृत्य’ मिथ्यात्व अविरति विगेष दोषाने हटावीने ‘केणई—केनचित्’ केह पक्ष प्राणीथी ‘मणसा वयसा चैव कायसा चैव अंतसो—मनसा वचसा चैव कायेन चैव अन्तशः’ मन, वचन अने कायना द्वारा जवन पर्यन्त ‘णं विरुज्जेज्जे—न विरुध्येत’ विरोध न करे ॥१२॥

अन्वयार्थः—इन्द्रिय दमनमां शक्तिवाणा साधके मिथ्यात्व, अविरति विगेष दोषाने दूर करीने केह पक्ष प्राणी साथे मनथी, वचनथी अथवा कायाथी जवन पर्यन्त विरोध न करे ॥१२॥

टीका—प्रभु अर्थात् इन्द्रियोने जितवां समर्थ—अद्वैते के जितेन्द्रिय

દૂષયન્તિ આત્માનમિતિ દોષા સ્તાન્-મિથ્યાત્વાઽવિરતિપ્રમાદકષાયયોગરૂપાન્
યદ્વા-પ્રાણાતિપાતાદિકાન્ દોષાન્ 'નિરાકિન્ચા' નિરાકૃત્ય-નિવાર્ય 'કેણઈ'
કેનાઽપિ જીવેન સહ 'ઘણસા' મનસા 'વચસા ચૈવ' વચસા ચૈવ-વચનેન ચૈવ 'કાયસા-
ચૈવ' કાયેન ચૈવ-શરીરક્રિયા 'અંતસો' અન્તઃ-અન્તર્પર્યન્તે યાવજ્જીવમ્ 'ળ' નૈવ
'વિરુદ્ધેજ્જ' વિરુદ્ધયેત-મનોવાકાયૈઃ કેનાઽપિ સહ વિરોધં ન કુર્યાત્ ॥૧૨॥

મૂલમ્-સંવુડે સૈ મહાપન્ને, ધીરે દત્તૈષ્ણં ચરે ।

एषणासमिष्टं णिञ्चं, वज्रयन्ते अणैस्सणं ॥१३॥

છાયા—સંવૃત્તઃ સ મહાપાન્નો, ધીરો દત્તૈષ્ણાં ચરેત્ ।

एषणासमितो नित्यं, वर्जयन् अनेषणम् ॥१३॥

અથવા સમસ્ત સાવધ્ય કાર્યોં કો ત્યાગ કર મોક્ષમાર્ગ કે પાલન મેં
સમર્થ પુરુષ મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, પ્રમાદ, કષાય ઓર યોગ આદિ
આત્મા કો દૂષિત કરને વાલે દોષોં કો અથવા પ્રાણાતિપાત આદિ
પાપોં કો ત્યાગ કરકે કિસી ખી જીવ કે સાથ મન સે વચન સે ઓર
કાય સે જીવન કે અન્તતઃક વિરોધ ન કરે ॥૧૨॥

‘સંવુડે સૈ મહાપન્ને’ इत्यादि ।

शब्दार्थ--‘સે સંવુડે મહપન્ને ધીરે-સ સંવૃત્તઃ મહાપ્રજ્ઞઃ ધીરઃ’ વહ
માધુ વડા બુદ્ધિમાન્ ઓર ધીર હૈ ‘દત્તૈષ્ણં ચરે-દત્તૈષ્ણાં ચરેત્’ જો
દિયાહુઆ ઇષણીય આહાર આદિ લેતા હૈ ‘ણિન્ચં ઇષ્ણાસમિષ્ટ-નિત્યં
ઈષ્ણાસમિતઃ’ તથા સદા ઇષ્ણા સમિતિ સે યુક્તરહતા હુઆ ‘અણે-

અથવા સમ્પ્રજ્ઞા સાવધ્ય કાર્યોના ત્યાગ કરીને મોક્ષ માર્ગના પાલનમાં સમર્થ
પુરુષ મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, પ્રમાદ, કષાય અને યોગ વિગેરે આત્માને દૂષિત
કરવાવાળા દોષોને અથવા પ્રાણાતિપાત વિગેરે પાપોના ત્યાગ કરીને કોઈ
પણ જીવની સાથે મનથી, વચનથી અને કાયથી જીવનના અંત સુધી
વિરોધ ન કરે ॥૧૨॥

‘સંવુડે સૈ મહાપન્ને’ इत्यादि

शब्दार्थ--‘સે સંવુડે મહાપન્ને ધીરે-સઃ સંવૃત્તઃ’ મહાપ્રજ્ઞઃ ધીરઃ’ એ સાધુ
થણે બુદ્ધિશાળી અને ધીર છે કે જે ‘દત્તૈષ્ણં ચરે-દત્તૈષ્ણાં ચરેત્’ આપવામાં
આવેલ ઇષણીય આહાર વિગેરે લેય છે ‘ણિન્ચં ઇષ્ણાસમિષ્ટ-નિત્યં ઇષ્ણા
સમિતઃ’ તથા જે સદા ઇષ્ણા સમિતિ યુક્ત રહિને ‘અણેષણં વજ્રયન્તે-અને-

અન્વયાર્થઃ—(સે સંબુઢે મહાપન્ને ધીરે) સઃ સંવૃત્તઃ—આસ્રવદ્વારનિરોધકઃ, મહાપ્રાજ્ઞઃ—વિપુલબુદ્ધિઃ, ધીરઃ—હ્રુત્પિપાસાદિપરીપૃહૈરક્ષોભ્યઃ (એસણાસમિષ્) એષણાસમિતઃ સન્ (અણેસણં વજ્જયંતે) અણેષણં—સદોષમાહારાદિકં વર્જયન્ (દત્તેસણં ચરે) દત્તેષણાં ચરેત્—સ્વામિના દત્તમેષણીયાહારં ગૃહ્ણીયાત્ ॥૧૩॥

ટીકા—‘સે’ સ સાધુઃ ‘સંબુઢે’ સંવૃત્તઃ—આસ્રવદ્વારાણાં નિરોધેન સંવૃત્તઃ । ‘મહાપન્ને’ મહાપ્રજ્ઞોઽતિશયેન શિદ્ધાન્, એતાવતા જીવાજીવાદિવિષયકજ્ઞાનવૃત્તા સ્થિતિભવતિ । ‘ધીરે’ ધીરઃ—પરીપૃહોપસર્ગાદિમિર્વાધ્યમાનોપ્યનાકુલઃ । ‘એસણાસમિષ્’ એષણાસમિતઃ, એષણાર્યાં ગવેષણગ્રહણગ્રાસરૂપાર્યાં ત્રિવિધાર્યાં સમિતઃ સન્ ‘નિચ્ચં’ નિત્યમ્ ‘અણેસણં’ અણેષણમ્—સદોષમાહારવસ્ત્રપાત્રાદિકમ્ ‘વજ્જયંતે’ વર્જયન્—પરિત્યજન્નેષ ‘દત્તેસણં ચરે’ દત્તેષણાં ચરેત્ સ્વામિના પ્રદત્તમે-
સણં વજ્જયંતે—અણેષણં વર્જયન્તઃ’ અણેષણીય આહારકો વર્જિત કરતા હૈ ॥૧૩॥

અન્વયાર્થ—આસ્રવદ્વારોં કો નિરુદ્ધ કર દેને વાલા, મહાપ્રજ્ઞ (મેધાવી) ઓર ધીર મુનિ, સ્વામી કે દ્વારા પ્રદત્ત એષણીય આહાર કો હી ગ્રહણ કરે, અણેષણીય આહાર કા ત્યાગ કારતા હુઆ સદૈવ એષ-
ણાસમિતિ સે યુક્ત હો ॥૧૩॥

ટીકાર્થ—કર્માસ્રવ કે દ્વારોં કા નિરોધ કરકે સંવૃત્ત, અતિશય જ્ઞાની અર્થાત્ જીવ અજીવ આદિ તત્ત્વોં કા જ્ઞાના, પરીપૃહોં ઓર ઉપ-
સર્ગોં કે ઉપસ્થિત હોને પર ખી હ્રુદ્ધ ન હોને વાલા સાધુ આહારાદિ કે સ્વામી કે દ્વારા પ્રદત્ત આહાર આદિ કો હી ગ્રહણ કરે । અણેષણા અર્થાત્ સદોષ આહાર વસ્ત્ર પાત્ર આદિ કા વર્જન કરતા હુઆ એષણા

ણં વર્જયન્તઃ’ અણેષણીય આહારનો ત્યાગ કરે છે. તે સાધુ બુદ્ધિમાન્ અને ધીર છે ॥૧૩॥

અન્વયાર્થ—આસ્રવ દ્વારોને રોકવાવાળા મહાપ્રાજ્ઞ (મેધાવી) અને ધીર મુનીએ આપેલ એષણીય આહારને જ ગ્રહણ કરે, અણેષણીય આહારનો ત્યાગ કરતા થકા સદૈવ એષણાસમિતિવાળા અને ॥૧૩॥

ટીકાર્થ—કર્માસ્રવના દ્વારોનો નિરોધ કરીને એટલે કે રોકીને સંવૃત્ત, અતિશય જ્ઞાની અર્થાત્ જીવ અજીવ વિગેરે તત્ત્વોને જાણવાવાળા પરીપૃહો અને ઉપસર્ગો ઉપસ્થિત થાય ત્યારે પણ જ્ઞાન ન પામનારા સધુ આહાર વિગેરે તેના સ્વામી દ્વારા આપેલ હોય તે જ ગ્રહણ કરે અણેષણા અર્થાત્

વૈષ્ણીયમાહારં ગૃહીયાદિતિ । સ સાધુ રતિશયિતબુદ્ધિમાન્ ધીરો ભવતિ, યઃ સર્વદૈવ પરદત્તમેવાઽઽહારાદિકમન્વેષયતિ । તથા—एषणासमिति युक्तः सर्वदैवा-
ऽन्वेषणीयं परित्यजन् संयमपरिपालने बद्धपरिकरो भवतीति भावः ॥૧૩॥

મૂલમ્—‘ભૂયાઈં ચ સમારબ્ધ તંમુદિસ્તા ય જં કંડં ।

તારિસં તુ પં ગિળ્હેજા, અન્નપાણં સુસંજણ ॥૧૪॥

છાયા—ભૂતાનિ ચ સમારભ્ય, તદ્દિશ્ય ચ યત્કૃતમ્ ।

તાદૃશં તુ ન ગૃહીયાદ્, અન્નં પાનં સુસંયતઃ ॥૧૪॥

સમિતિ સે સમિતિ હો અર્થાત્ ગવેષણા, ગ્રહણૈષણા ઓર ગ્રાસૈષણા મેં યતનાવાન્ હો ।

તાત્પર્ય ગ્રહ હૈ કિ સાધુ સમસ્ત આસ્રવ દ્વારોં કો રોક કર સંઘર કી સાધના કરતા હૈ, અત્યન્ત બુદ્ધિમાન્ ધીર હોતા હૈ । વહ દત્ત (દિયા હુઆ) આહાર આદિ કા હી અન્વેષણા કરતા હૈ સદા અન્વેષણા સે ષવતા હુઆ ઇષણાસમિતિ સે યુક્ત હોતા હૈ । સંયમપાલન મેં કટિ બદ્ધ હોતા હૈ ॥૧૩॥

‘ભૂયાઈં ચ સમારબ્ધ’ ઇત્યાદિ ।

શબ્દાર્થ—‘ભૂયાઈં ચ સમારબ્ધ-ભૂતાનિ ચ સમારભ્ય’ જો આહાર, ભૂતોં કા પ્રાણિયોં કા આરબ્ધકરકે બનાયાગયા હૈ ‘તં-તમ્’ વહ આહાર સાધુકો ‘ઉદિસ્તા ય જં કંડં-ઉદિશ્ય ચ યત્કૃતમ્’ દેનેકે લિયે કિયાગયા હૈ ‘તારિસં અન્નપાણં-તાદૃશમન્નપાનમ્’ એસા અન્ન એવં પાનકો ‘સુસંજણ ન ગિળ્હેજા-સુસંયતઃ ન ગૃહીયાત્’ ઉક્તમ્ સાધુ ગ્રહણ ન કરે ॥૧૪॥

દોષવાળા આહાર વસ્તુ પાત્ર વિગેરેનો ત્યાગ કરતા થકા એવણા સમિતિથી સમિત થઈને અર્થાત્ ગવેષણા, ગ્રહણૈષણા અને ગ્રાસૈષણામાં યતનાવાન્ થવું.

કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે—સાધુ સધના અસ્રવદ્વારોને રોકીને સંઘરની સાધના કરે છે. અત્યંત બુદ્ધિશાળી અને ધીર હોય છે. તે દત્ત (બીજાએ આપેલ) આહાર વિગેરેનું જ અન્વેષણુ-ગ્રહણુ કરે છે. હંમેશા અન્વેષણુથી બચીને એવણા સમિતિથી યુક્ત થાય છે. સયમ પાલનમાં કટિબદ્ધ થાય છે. ॥૧૩॥

‘ભૂયાઈં ચ સમારબ્ધ’ ઇત્યાદિ

શબ્દાર્થ—‘ભૂયાઈં ચ સમારબ્ધ-ભૂતાનિ ચ સમારભ્ય’ જે આહાર ભૂતોનો આરબ્ધ કરીને બનાવવામાં આવ્યો હોય ‘તં-તમ્’ એ સાધુને ‘ઉદિસ્તા ય જં કંડં-ઉદિશ્ય ચ યત્કૃતમ્’ ઉદેશીને આપવા માટે તૈયાર કર્યો હોય ‘તારિસં અન્ન પાણં-તાદૃશમન્નપાનમ્’ એવા અન્ન અને પાનને ‘સુસંજણ ન ગિળ્હેજા-સુસંયતઃ ન ગૃહીયાત્’ ઉક્તમ્ સાધુ ગ્રહણ ન કરે ॥૧૪॥

अन्वयार्थः—(भूयाइं च समारम्भ) भूतानि—माणिनश्च समारम्भ-संस्म-
समारम्भारम्भैः समुपताप्य (तं) तम्-साधुम् (उद्दिष्टा य ज कडं) उद्दिश्य च
साध्वर्थं यत् आहारादिकं कृतमुपकल्पितम् (तारिसं अन्नपाणं) तादृशमन्नपानम्
(सुसंजए न गिण्हेज्जा) सुसंयतः-संयमयतनावात् न गृहीयादिति ॥१४॥

टीका—‘भूयाइं’ भूतानि—त्रिकालवर्तीनि जीवजातानि ‘समारम्भ’ समारम्भ-
संस्मसमारम्भारम्भैः षड्जीवनिष्कायं विराध्य, तथा ‘तमुद्दिष्टा य’ तं-साधु-
मुद्दिश्य च ‘जं कडं’ यत्कृतम्-साध्वर्थं यत् परिकल्पितम्-आधाकर्मिकम् ‘सुसंजए’
सुसंयतः-संयमयतनावात् ‘तारिसं’ तादृशम्-आधाकर्मिकम् ‘अन्नपाणं’ अन्नपानम्
‘ण गिण्हेज्जा’ न गृहीयात् । एवं कृते सति-संयममार्गोऽनुपालितो भवतीति ।
भूतानि परिपीडय साध्वर्थं वा कृतं यदन्नपानादिकम् तन्न गृहीयात्
इति भावः ॥१४॥

अन्वयार्थः—जो आहार आदि प्राणियों का आरंभ समारंभ करके
या उनको परित्याग पहुँचा कर तैयार किया गया है अथवा जो साधु
को उद्देश्य करके बनाया गया है, उस अन्नपानी आदि को संयमवान्
साधु ग्रहण न करे ॥१४॥

टीकार्थः—त्रिकाल में विद्यमान रहने के कारण जीव को भूत
कहते हैं । उन भूतों का आरंभ समारंभ करके अर्थात् षड्काय के
जीवों की विराधना करके तथा साधु को उद्देश्य करके जो बनाया
गया हो, उस आहारादि को संयमवान् साधु अंगीकार न करे । ऐसा
करने से ही संयममार्ग का पालन होता है ।

आशय यह है कि साधु के लिए छहकाय के जीवों की विराधना

अन्वयार्थः—जे आहार विगेरे प्राणियोने आरंभ समारंभ करीने
अथवा तेमने पीडा पहुँचायीने तैयार करवाभां आये। छाय अथवा जे
आहार साधुने उद्देशीने बनावे। छाय जेवा अन्नपानीने संयमी साधुजे
ग्रहण न करवे ॥१४॥

टीकार्थः—त्रये कालमां विद्यमान रहेवाना कारणे एवने भूत छडेवाभां
आवे छे, ते भूतोने आरंभ समारंभ करीने अर्थात् षड्कायना एवोनी
विराधना करीने तथा साधुने उद्देशीने जे आहार विगेरे बनावे। छाय ते
आहार विगेरेने संयमवान् साधु स्वीकार न करे तेम करवाधी न संयम
मार्गनुं पालन घाय छे

छडेवाना आशय जे छे ई—सधुना नाटे छहायना एवोनी वि-

मूलम्—पूर्वकर्म न सेविज्जा, एस धम्मो वुसीमओ ।

‘जं किंचिं अभिकंखेज्जा, सव्वसो तं’ नं कप्पए ॥१५॥

छाया—पूतिकर्म न सेवेत, एष धर्मी वृषिमतः ।

यत्किञ्चिदभिकाङ्क्षेत्, सर्वशस्तन्न कल्पते ॥१५॥

अन्वयार्थः—(पूर्वकर्म न सेविज्जा) पूतिकर्म—केनाऽपि आधाकर्मिकाद्य-
शुद्धाहारेण संपृक्तमाहारादिकं न सेवेत—न भुज्जीत (वुसीमओ एस धम्मो) वृषि

करके जो आहार पानी आदि तैयार किया गया हो उसको साधु
ग्रहण न करे ॥१४॥

‘पूर्वकर्म न सेविज्जा’ इत्यादि ।

शब्दार्थ—‘पूर्वकर्म न सेविज्जा—पूतिकर्म न सेवेत’ जो आहार
आधाकर्मि आहार के एक कणसे भी युक्त हो साधु उसका सेवन न
करे. ‘वुसीमओ एस धम्मो—संयमवतः एष धर्मः’ शुद्ध संयम पालन
करने वाले साधु का यही धर्म है ‘जं किंचिं अभिकंखेज्जा—यत्किञ्चित्
अभिकाङ्क्षेत्’ शुद्ध आहार में भी यदि अशुद्धि की आशंका हो जाय तो
‘सव्वसो तं न कप्पए—सर्वशः तन्न कल्पते’ वह आहार भी साधुको
ग्रहण करने योग्य नहीं है ॥१५॥

अन्वयार्थ—साधु पूतिकर्म आहार का अर्थात् जिस आहार में
आधाकर्मि का थोड़ा सा भी अंश (सिथ मात्र मिला हुआ हो, सेवन

धना करीने जे आहार पाणी विगेरे तैयार करवाभा आवेल होय तेने साधु
ग्रहण न करे ॥१४॥

‘पूर्वकर्म न सेविज्जा’ इत्यादि

शब्दार्थ—पूर्वकर्म न सेविज्जा—पूतिकर्म न सेवेत’ जे आहार आधा-
कर्मि आहारना ओक कणुथी पणु युक्त होय तेवा आहारनुं सेवन करवुं
न लेधये ‘वुसीमओ एस धम्मो—संयमवतः एष धर्मः’ शुद्ध संयमनुं पालन करवा
वाणा साधुने ओज धर्म छे. ‘जं किंचिं अभिकंखेज्जा—यत् किञ्चित् अभिकाङ्क्षेत्’
शुद्ध आहारभां पणु जे अशुद्धपणुानी आशंका रहैती होय तो ‘सव्वसो तं
न कप्पए—सर्वशः तन्न कल्पते’ ते आहार पणु साधुने ग्रहण करवा
योग्य नथी. ॥१५॥

अन्वयार्थ—साधु जे पूतिकर्म आहारने अर्थात् जे आहारभां आधाक-
र्मिना थोडा अंश पणु (सिथ मात्र) भणेल होय तेनु सेवन करवुं नही आ

મતઃ—સંયમવત્ एष धर्मः कथितः (જં કિંચિ અમિકંચેજ્જા) यत् किञ्चिदभि-
काङ्क्षेत् शुद्धेऽप्याहारे यदि शङ्का भवेत् तदा—(सर्वसो तं न कप्पए) सर्वशः
सर्वमपि तदाहारादिकं न कल्पते—ग्रहीतुं नो कल्पते इति ॥१५॥

ટીકા—‘પૂર્તિકર્મ’ પૂર્તિકર્મ—આધાકર્મિકાહારસ્યાવયવેનાડપિ સ્પૃષ્ટં યદા-
હારાદિકમ્ તત્પૂર્તિકર્મ કથયતે । તત્ ‘ન સેવિજ્જા’ ન સેવેત તાદૃશમાહારં ન
સ્વીકુર્યાત્ । ‘વુસીમઓ’ વૃષિમતઃ—સંયમવતઃ ‘एष धर्मः’ एष धर्मः—एष एवाचारः
साधूनाम् एषा वा रीतिः संयमवताम्, यत् पूतिकर्म न सेवनीयम् इति ।
‘जं किंचि अमिकंखेज्जा’ यत्किञ्चिदभिकाङ्क्षेत् । यदि शुद्धाहारेऽपि—अशुद्धे-
श्शङ्काभवेत् तदा—‘सर्वसो तं न कप्पए’ सर्वशस्तन्न कल्पते शङ्कितमपि आहारा-
दिकं न गृहीयादिति । आधाकर्मिकाहारस्यांशेनाऽपि युक्तमाहारादिकं साधुर्न
गृहीयात् तथा—शङ्कितमपि नैव स्वीकुर्यादित्याचारः साधूनामिति भावः ॥१५॥

ન કરે । યહ સંયમવાન્ સાધુ કા ધર્મ હૈ । હસ—કે અતિરિક્ત જિસ
આહાર મેં શંકા હો, વહ બી સર્વથા ગ્રહણ કરને યોગ્ય નહીં હૈ ॥૧૫॥

ટીકાર્થ—અધાકર્મિક આહાર કા એક સીથ બી જિસમેં મિલા હો
વહ પૂર્તિકર્મ કહલાતા હૈ । સાધુ એસે આહાર કો સ્વીકાર ન કરે । સંય-
મિયોં કા યહી ધર્મ હૈ, યહી આચાર હૈ ઓર યહી રીત હૈ કિ વે પૂર્તિકર્મ
કા સેવન ન કરે । કદાચિત્ આહાર શુદ્ધ હો પરન્તુ ઉસમેં અશુદ્ધ
હોને કી શંકા હો તો ઉસકો બી ગ્રહણ કરના સર્વથા નહીં કલ્પતા ।
હસ પ્રકાર શંકિત આહાર કો બી ગ્રહણ ન કરે ।

અભિપ્રાય યહ હૈ કિ આધાકર્મિક આહાર કે એક અંશ સે બી

સંયમવાળો સાધુનો ધર્મ છે. આ શિવય જે આહારમાં શંકા હોય તેવો
આહાર પણ ગ્રહણ કરવા યોગ્ય નથી. ॥૧૫॥

ટીકાર્થ—આધાકર્મિક આહારનો એક સીથ (અંશ) પણ જેમાં મળેલ
હોય તે પૂર્તિકર્મ કહેવાય છે. સાધુએ એવો આહાર ગ્રહણ કરવો નહીં. સંય-
મીનો એજ ધર્મ છે એજ આચાર છે, અને એજ રીત છે, કે, તેઓ પૂર્તિ
કર્મતું સેવન કરે નહી. કદાચ આહાર શુદ્ધ હોય, પરંતુ તેમાં અશુદ્ધ
પણાની શંકા હોય તો તેને ગ્રહણ કરવું પણ સર્વથા કલ્પતું નથી આ
રીતે શંકિત આહારને પણ ગ્રહણ ન કરવો.

કહેવાનો અભિપ્રાય એ છે કે—આધાકર્મી આહારના એક અંશથી

મૂલમ્—‘હણંતં ણાણુજાણેજ્જા, આયગુત્તે જિહંદિપ્પં ।

ઠાણાં સંતિ સંહીણં, ગામેસુ નગરેસુ વા ॥૧૬॥

છાયા—‘ઘનંતં નાનુજાનીયાદ, આત્મગુત્તે જિતેન્દ્રિયઃ ।

સ્થાનાનિ સન્તિ શ્રદ્ધાવતાં ગ્રામેષુ નગરેષુ વા ॥૧૬॥

અન્વયાર્થઃ—(સંહીણં) શ્રદ્ધાવતામ્ (ગામેસુ વા) ગ્રામેષુ નગરેષુ વા (ઠાણાં સંતિ) સ્થાનાનિ સન્તિ શ્રદ્ધાવતાં નિવાસસ્થાનાનિ વહુનિ સન્તિ તત્ર—(આયગુત્તે

યુક્ત આહાર કો સાધુ ગ્રહણ ન કરે તથા સંદિગ્ધ અર્થાત્ યહ શુદ્ધ હૈ યા અશુદ્ધ, હસ પ્રકાર કી શંકા સે યુક્ત આહાર કો ભી ગ્રહણ ન કરે । યહ સાધુઓં કા આચાર હૈ ॥૧૬॥

‘હણંતં ણાણુજાણેજ્જા’ इत्यादि ।

શબ્દાર્થ—‘સંહીણં શ્રદ્ધાવતાં’ ધર્મમે શ્રદ્ધા રાખને વાલે ‘ગામેસુ નગરેસુ વા—ગ્રામેષુ નગરેષુ વા’ ગામોં મેં અથવા નગરોં મેં ‘ઠાણાણિ સંતિ—સ્થાનાનિ સન્તિ’ સાધુઓં કા નિવાસ હોતા હૈ ‘આયગુત્તે જિહંદિપ્પ—આત્મગુત્તઃ જિતેન્દ્રિયઃ’ અતઃ આત્મગુત્ત જિતેન્દ્રિય સાધુ ‘હણંતં ણાણુજાણેજ્જા—ઘનંતં નાનુજાનીયાત્’ જીવહિંસા કરનેવાલેકોં મલા ન જાને ॥૧૬॥

અન્વયાર્થ—ધર્મ મેં શ્રદ્ધા રાખને વાલે ગૃહસ્થોં કે ગ્રામોં મેં ઓર નગરોં મેં એસે સ્થાન હોતે હૈં, જહાં સાધુ ઠહરતે હૈં । (વહાં કોઈ જીવ

યુક્ત આહારને સાધુએ શ્રદ્ધા ન કરવો. તથા સંદિગ્ધ અર્થાત્ આ શુદ્ધ છે, અથવા અશુદ્ધ છે, આવા પ્રકારની શંકા વાળા આહારને પણ શ્રદ્ધા કરવો નહીં આ પ્રમાણે સાધુઓનો આચાર છે. ॥૧૫॥

‘હણંતં ણાણુજાણેજ્જા’ इत्यादि

શબ્દાર્થ—‘સંહીણં—શ્રદ્ધાવતાં’ ધર્મમાં શ્રદ્ધા રાખવાવાળા ‘ગામેસુ નગરેસુ વા—ગ્રામેષુ નગરેષુ વા’ ગામોમાં અથવા નગરોમાં ‘ઠાણાણિ સંતિ—સ્થાનાનિ સન્તિ’ સાધુઓનો નિવાસ થાય છે ‘આયગુત્તે જિહંદિપ્પ—આત્મગુત્તઃ જિતેન્દ્રિયઃ’ તેથી આત્મગુત્ત અને જિતેન્દ્રિય એવો સાધુ ‘હણંતં ણાણુજાણેજ્જા—ઘનંતં નાનુજાનીયાત્’ જીવહિંસા કરવાવાળાને અનુમતિ ન આપે ॥૧૬॥

અન્વયાર્થ—ધર્મમાં શ્રદ્ધા રાખવાવાળા ગૃહસ્થોના ગામોમાં અને નગરોમાં એવા સ્થાનો હોય છે, કે જ્યાં સાધુઓ રહી શકે છે. (ત્યાં કોઈ જીવ

જિહ્વિણ) આત્મગુપ્તઃ, આત્મના-મનોવાકકાયરૂપેણ ગુપ્તઃ જિતેન્દ્રિયઃ-વશ્યેન્દ્રિયઃ (હણંતં ણાણુજાણેઙ્જા) ધનન્તં-જીવવિરાધનાકારિણં નાનુજાનીયાત્ સાવધાનુ-ષ્ઠાનં નાનુમોદયેદિતિ ॥૧૬॥

ટીકા—‘સઢ્ઢીણ’ શ્રદ્ધાવતાં ધર્મવિષયકવિચિકિત્સારહિતાનામ્, ‘ગામેસુ નગ-રેસુવા’ ગ્રામેષુ નગરેષુ વા ‘ઠાણાઈ’ સ્થાનાનિ ‘સંતિ’ સન્તિ, તત્ર ગ્રામાદૌ કશ્ચિત્ શ્રદ્ધાલુઃ ધર્મશ્રદ્ધયા યદિ જીવવધપયોજકમારમ્ભસંગાદનોયં કૂપસ્વનનાદિ મન્દિર-મૂર્તિનિર્માણાદિકં કાર્યં કુર્યાત્, તથા-સાધુમુપસૃત્ય પૃચ્છેત્ ભગવન્ ! મદીયમિદં કર્મ ધર્મજનકં ન વા ? તદાગ્રહાત્તદ્વયાદ્વા ‘હણંતં’ ધનન્તં પ્રાણિજાતં સ સાધુઃ ‘ણાણુ જાણેઙ્જા’ નાનુજાનીયાત્-ધનન્તં નાનુમોદેત્ । કથંભૂતઃ સાધુર્નાનુમોદેત, તત્રાહ—‘આયગુત્તે’ આત્મગુપ્તઃ સન્ આત્મના-મનોવાકકાયરૂપેણ ગુપ્તઃ, ઇત્યાત્મગુપ્તઃ । તથા-‘જિહ્વિણ’ જિતેન્દ્રિયઃ-વશીકૃતેન્દ્રિયઃ, સાવધં કર્માનુષ્ઠાનં નાનુમોદેત

જીવ હિંસા કરે તો) આત્મા કો ગોપન કરને વાલા તથા જિતેન્દ્રિય સાધુ જીવ કી વિરાધના કરને વાલે કા અનુમોદન ન કરે ॥૧૬॥

ટીકાર્થ—અપને ધર્મ મેં શ્રદ્ધા રાખને વાલે ગૃહસ્થ જનોં કે ગ્રામોં તથા નગરોં મેં સ્થાન બને હોતે હિં । વહાં કોઈ કૂપ, સરોવર આદિ કા જિસમેં જીવહિંસા અવશ્યંભાવિની હૈ, નિર્માણ કરના ચાહે ઓર સાધુ કે સમીપ આકર પૂછે-ભગવન્ ! મેરા યહ કાર્ય ધર્મજનક હૈ યા નહીં ? ઉસ સમય ઉસકે આગ્રહ સે અથવા અય સે પ્રાણિયોં કી હિંસા કરને વાલે ઉસ ગૃહસ્થ કી અનુમોદના ન કરે । કિસ પ્રકાર કા સાધુ અનુ-મોદન ન કરે, હસ વિષય મેં કહતે હિં-જો સાધુ મન વચન ઓર કાય સે ગુપ્ત હૈ ઓર અપની ઇન્દ્રિયોં કો જીત ચુકા હૈ, એસા સાધુ સાવધ કાર્ય કી અનુમોદના ન કરે ।

હિંસા કરે તે) આત્માનું ગોપન કરવાવાળા તથા જિતેન્દ્રિય સાધુએ જીવની વિરાધના કરવાવાળાની અનુમોદના કરવી નહીં ॥૧૬॥

ટીકાર્થ—પોતાના ધર્મમા શ્રદ્ધા રાખવાવાળા ગૃહસ્થ જનોના ગામે અને નગરોમાં સ્થાન મનેલા હોય છે. ત્યાં કોઈ કૂવો, વાવ, સરોવર, વિગે-રે કે જેમાં જીવહિંસા અવશ્ય થવાની છે, તેવા વાવકૂવા વિગેરે બનાવવાની ઇચ્છાથી સાધુની પામે આવીને પૂછે કે-હે ભગવન્ ! મારું આ કાર્ય ધર્મ જનક છે કે નહીં ? તે વળને તેના આગ્રહથી અથવા અયથી પ્રાણિ-યોની હિંસા કરવાવાળા તે ગૃહસ્થનું અનુમોદન કરવું નહીં કેવા પ્રકારના સાધુએ અનુમોદન ન કરવું, આ વિષયમા અગ્રમર કહે છે કે-જે સાધુ, વચન, અને કાયથી ગુપ્ત છે, અને જે પોતાની ઇન્દ્રિયોને જીતી રહેલા છે એવા સાધુએ સાવધ કાર્યની અનુમોદના કરવી નહીં

इति । ग्रामादौ प्रायो बाहुल्येन श्रद्धाशीलानां निवासस्थानं भवति, तत्र यदि धर्मं श्रद्धालु धर्मबुद्ध्या हिंसामयं कार्यं कुर्यात्-कुर्वन् साधुं पृच्छेद् यन्मदीयमिदं कार्यं शोभनं न वा ? तदाऽऽत्मशुप्तो जितेन्द्रियः साधुं स्तादृशे सावधकार्येऽनुमतिं नैव दद्यादिति भावः ॥१६॥

साधुः सावधकार्येऽनुमतिं न दद्यादेतद्विषये सूत्रकार आह—
मूलम्—तहा गिरं समारब्धम्, अन्ति पुण्णं ति णो वए ।

अहवा णत्थि पुण्णं ति, एवमेयं महवभयं ॥१७॥

छाया—तथागिरं समारभ्य, अस्तिपुण्यमिति नो वदेत् ।

अथवा नास्तिपुण्य मित्येतन्महाभयम् ॥१७॥

ગ્રામ આદિ મેં પ્રાયઃ શ્રદ્ધાળુ જનોં કે સ્થાન હોતે હૈં, જહાં સાધુ ઠહર જાતે હૈં । એસે સ્થાનોં મેં અગર કોઈ ધર્મ શ્રદ્ધાળુ ધર્મ બુદ્ધિ સે હિંસામય કાર્ય કરે ઓર સાધુ સે પૂછે કિ મેરા યહ કાર્ય અઠ્ઠા હૈ યા નહીં ? તો આત્મશુપ્ત એવં જિતેન્દ્રિય સાધુ ઉસ સાવધ કાર્ય મેં અનુમતિ પ્રદાન ન કરે ॥૧૬॥

સાધુ સાવધ કાર્ય મેં અનુમતિ ન દે, હસ વિષય મેં સૂત્રકાર કહતે હૈં—‘તહા ગિરં સમારબ્ધ’ ઇત્યાદિ ।

શબ્દાર્થ—‘તહા ગિરં સમારબ્ધ-તથા ગિરં સમારભ્ય’ ઉમ પ્રકારકી-વાણી સુનકર ‘અન્તિ પુણ્ણંતિ ણો વએ-અસ્તિ પુણ્યમિતિ નો વદેત્’ પુણ્ય હૈ એસા ન કહે ‘અહવા ણત્થિ પુણ્ણંતિ-અથવા નાસ્તિ પુણ્યમિતિ’ અથવા પુણ્ય નહીં હૈ હસ પ્રકાર કા કપન સી ‘એવમેયં મહવભયં-એવ-મેતન્મહાભયમ્’ યહ કહના સી મહાન્ ભય જનક હૈ ॥૧૭॥

ગ્રામ વિગેરેમાં પ્રાયઃ શ્રદ્ધાળુ મનુષ્યોનો નિવાસ હોય છે, કે જ્યાં સાધુ રહી જાય છે. એવા સ્થાનોમાં અથવા જો કોઈ ધર્મ શ્રદ્ધાળુ ધર્મબુદ્ધિથી હિંસામય કાર્ય કરે અને સાધુને પૂછે કે-મારું આ કાર્ય સાડું છે કે નહીં ? તો આત્મશુપ્ત અને જિતેન્દ્રિય એવા સાધુએ તે સાવધ કાર્યમાં અનુમતિ આપવી નહીં. ॥૧૬॥

સાધુ સાવધ કાર્યમાં અનુમતિ ન દે, આ વિષયમાં સૂત્રકાર કહે છે કે—‘તહા ગિરં સમારબ્ધ’ ઇત્યાદિ

શબ્દાર્થ—‘તહા ગિરં સમારબ્ધ-તથા ગિરં સમારભ્ય’ એવા પ્રકારની વાણી સાંભળીને ‘અન્તિ પુણ્ણંતિ ણો વએ-અસ્તિ પુણ્યમિતિ નો વદેત્’ પુણ્ય થાય છે. તેમ ન કહેવું. ‘અહવા ણત્થિ પુણ્ણંતિ-અથવા નાસ્તિ પુણ્યમિતિ’ અથવા પુણ્ય નથી.

અન્વયાર્થ:--(તદા ગિરં સમારભ્ય) તથા ગિર સમારભ્ય--મત્કૃતકૂપસ્વનનાદૌ
પુણ્યમસ્તિ નવેતિ વાવચં શ્રુત્વા (અત્થિ પુણં તિ ણો વણ) અસ્તિ પુણ્યમિત્યેવં વાવચં
નો વદેત્ (અહવા) અથવા (નત્થિ પુણંતિ) નાસ્તિ પુણ્યમિત્યપિ (એવમેયં મહાભયં)
એવમેતદપિ મહદ્ભયમ્--મહદનિષ્ટકારકમ્ અતો ન વદેદિતિ ॥૧૭॥

ટીકા--કેનચિત્સાવચકૂપસ્વનનાદિ કર્મણિ પ્રવૃત્તેન કિમસ્મદનુષ્ઠીયમાન-
કર્મણિ ભવિષ્યતિ પુણ્યમપુણ્ય વેતિ પૃષ્ઠો મુનિઃ 'તદા' તથાવિધાં ગિરં-વચનમ્
'સમારભ્ય' સમારભ્ય-શ્રુત્વા 'અસ્તિ ભવદ્નુષ્ઠિતકર્મણિ 'પુણં તિ' પુણ્યમિતિ
'ણો વણ' નો વદેત્ 'અહવા' અથવા 'નત્થિ' નાસ્તિ 'પુણં તિ' પુણ્યમિતિ વા નો
વદેત્ 'એવમેયં' એવમેતદપિ-ઉભયથાઽપિ 'મહદ્ભયં' મહદ્ભયમિતિમત્વા દોષ-
કારણં સાવચકર્માનુષ્ઠાનં પરેણાઽપિ ક્રિયમાણં નાનુમન્યેતેતિ । યદિ કૂપાદિ-

અન્વયાર્થ--કુંઆ સ્વોદને મેં પુણ્ય હૈ અથવા નહીં હસ પ્રકાર કે
વાક્ય કો સુનકર સાધુ 'પુણ્ય હૈ' એસા ન કહે, ઓર પુણ્ય નહીં હૈ એસા
કહના ભી મહાભયકારી હૈ-અત્યન્ન અનિષ્ટકર હૈ, અતએવ એસા
ભી ન કહે ॥૧૭॥

ટીકાર્થ--કૂપ સ્વનન આદિ સાવચ કર્મ મેં લગા હુઆ કોઈ ગૃહસ્થ,
મુનિ સે પૂછે-હમારે દ્વારા કિયે જા રહે હસ કાર્ય સે પુણ્ય હોગા યા
પાપ હોગા ? હસ પ્રકાર કે વચન અર્થાત્ પ્રશ્ન કો સુનકર 'આપકો
હસ કાર્ય સે પુણ્ય હોગા' એસા ન કહે ઓર 'પુણ્ય નહીં હોગા એસા ભી
ન કહે, હસ પ્રકાર દોનો પ્રકાર સે મહાન્ ભય જાન કર દૂસરે કે દ્વારા

થતુ' એવા પ્રકારતુ' કથન પણ 'એવમેયં મહદ્ભયં-એવમ્ એતન્મહાભયમ્' મહાભય
જનક છે. ॥૧૭॥

અન્વયાર્થ--કૂવો ખોદવામાં પુણ્ય છે, અથવા નથી ? આવા પ્રકારના-
વાક્યને સાલળીને સાધુએ 'પુણ્ય છે' તેમ ન કહેવું અને 'પુણ્ય નથી' તેમ
કહેવું તે પણ ભયકારી છે અર્થાત્ અત્યંત અનિષ્ટ કર છે તેથી તેમ પણ
કહેવું ન જોઈએ ॥૧૭॥

ટીકાર્થ--કૂવો ખોદવો વિગેરે સાવચ કર્મમાં પ્રવૃત્ત થયેલો કોઈ ગૃહસ્થ
મુનિને પૂછે કે-મારા દ્વારા કરવામાં આવતા આ કાર્યથી પુણ્ય થશે ? કે
પાપ થશે ? આવા પ્રકારના વચન અર્થાત્ પ્રશ્ન સાલળીને 'આપને આ કાર્યથી
પુણ્ય થશે' તેમ કહેવું નહીં. તેમજ 'પુણ્ય નહીં થાય' તેમ પણ કહેવું નહીં

સ્તનનકાર્યપ્રવૃત્તઃ કશ્ચિત્સાધુઃ પૃચ્છેત્ અત્ર પુણ્યમસ્તિ અપુણ્યંવેતિ । તત્ર સાધુઃ પુણ્યમસ્તીતિ ન વદેત્, નાઽપિ નાસ્તિ પુણ્ય મિત્યેવં વા વદેત્, યતો હિ—ઉભયથાઽપિ વિધેર્નિષેધસ્ય વા કથનં મહતો ભયસ્ય કારણમિતિ સારઃ ॥૧૭॥

તાદૃશં કૂપલ્પનનાદિકાર્યં કિમિતિ સાધુર્નાનુમન્યેત, તત્રાહ સૂત્રકારઃ—
મૂલમ્—દાણદ્રવ્યા ય જે પાણા, હૃસ્મંતિ તૈસથાવરા ।

તૈસિં સારક્ષણદ્વાદ્વે તસ્મા અર્ત્થીતિ ણો વંદ ॥૧૮॥

છાયા—દાનાર્થાય ચ યે પ્રાણાઃ, હન્યન્તે ત્રસસ્થાવરાઃ ।

તૈષાં સંરક્ષણાર્થાય, તસ્માદસ્તીતિ નો વદેત્ ॥૧૮॥

ક્રિયે જાને ચાલે દોષોં કે કારણભૂત સાવધ કર્મકે અનુષ્ઠાન કા અનુમોદન ન કરે ।

સાર યહ હૈ કિ કૂપ આદિ લોદને મેં પ્રવૃત્ત કોઈ પુરુષ સાધુ સે પ્રશ્ન કરે—હલ્લ કાર્ય મેં પુણ્ય હૈ ચા પાપ હૈ ? તો સાધુ ‘પુણ્ય હૈ’ એસા મી ન કહે ઓર ‘પાપ હૈ’ એસા મી ન કહે । ક્યોંકિ વિધાન કરના ઓર નિષેધ કરના, દોનોં હી મહાન્ ભય કે કારણ હૈ ॥૧૭॥

‘દાણદ્રવ્યા’ इत्यादि ।

શબ્દાર્થ—‘દાણદ્રવ્યા-દાનાર્થાય’ અન્નદાન અથવા જલદાન દેનેકે લિયે ‘જે તસથાવરા પાણા હૃસ્મંતિ-યે ત્રસસ્થાવરાઃ પ્રાણાઃ હન્યન્તે’ જો ત્રસ ઓર સ્થાવર પ્રાણી મારે જાતે હૈ ‘તૈસિં સારક્ષણદ્વાદ્વે-તૈષાં સંરક્ષણાર્થાય’ ઉન જીવોં કી રક્ષા કરને કે લિયે ‘અર્ત્થીતિ નો વંદ-અસ્તિ ઇતિ નો વદેત્’ પુણ્ય હોતા હૈ એસા ન કહે ॥૧૮॥

આ રીતે બન્ને પ્રકારથી મહાન્ ભય સમજીને ધીબના દ્વારા કરવામાં આવનારા દોષોના કારણભૂત સાવધ કર્મના અનુષ્ઠાનનું અનુમોદન ન કરે ।

કહેવાનો સાર એ છે કે—કૂવો વિગેરે જોદવામાં પ્રવૃત્ત થયેલ કોઈ પુરુષ સાધુને પૂછે કે—આ કાર્યમાં પૂણ્ય છે કે પાપ છે ? તો સાધુએ ‘પુણ્ય છે’ તેમ પણ કહેવું નહીં. અને ‘પાપ છે,’ તેમ પણ કહેવું નહીં, કેમ કે વિધાન કરવું અને નિષેધ કરવો એ બન્ને મહાન્ ભયના કારણરૂપ છે. ॥૧૭॥

‘દાણદ્રવ્યા’ इत्यादि

શબ્દાર્થ—‘દાણદ્રવ્યા-દાનાર્થાય’ અન્નદાન અથવા જલદાન આપવા માટે ‘જે તસથાવરા પાણા હૃસ્મંતિ-યે ત્રસસ્થાવરાઃ પ્રાણાઃ હન્યન્તે’ જે ત્રસ સ્થાવર પ્રાણીયો મારવામાં આવે છે. ‘તૈસિં સારક્ષણદ્વાદ્વે-તૈષાં સંરક્ષણાર્થાય’ એ જીવોની રક્ષા કરવા માટે ‘અર્ત્થીતિ નો વંદ-અસ્તિ ઇતિ નો વદેત્’ પુણ્ય થાય છે તેમ ન કહેવું. ॥૧૮॥

અન્વયાર્થ:—(દાણદ્વયા) દાનાર્થમન્નદાનાય જલદાનાય વા અન્નજલદાન-
મુદ્દિશ્યેત્યર્થ: (જે તસથાવરા ધાણા હમ્મતિ) યે ત્રસસ્થાવરા: પ્રાણા:—જીવા
હન્યન્તે-વ્યાપાદ્યન્તે (તેસિં સારક્ષણદ્વાર્) તેષાં ત્રસસ્થાવરાણાં સંરક્ષણાર્થાય-
રક્ષાનિમિત્તમ્ (અત્થીતિ નો વર્ણ) અસ્તિ પુણ્યં ભવત: કૂપસ્વનનાદિકાર્યેં ઇતિ નો
વદેત્ જિતેન્દ્રિય: સાધુરિતિ ॥૧૮॥

ટીકા—અન્નદાનં પચનપાચનાદિકયા ક્રિયયા ભવતિ, જલદાનં ચ કૂપસ્વન-
નાદિકયા ક્રિયયા ભવતીતિ ‘દાણદ્વયા’ દાનાર્થાય-તદ્દાનનિમિત્તમ્ ‘જે’ યે
‘તસથાવરા’ ત્રસસ્થાવરા: ‘પ્રાણા:’ પ્રાણિન: ‘હમ્મંતિ’ હન્યન્તે ‘તેસિં’ યેષામુપ-
મર્દનેનાન્નાદિકં નિષ્પાદિતં ભવતિ તેષામ્ ‘સારક્ષણદ્વાર્’ રક્ષણનિમિત્તમ્ અત્થી
તિ નો વર્ણ’ અસ્તિ-પુણ્યમસ્તીતિ નો વદેત્ આત્મગુણો જિતેન્દ્રિય: સાધુ: નો
વદેદસ્તિ પુણ્યમિતિ ભાવ: ॥૧૮॥

મૂલમ્—જોસિં તેં ઉવકવ્વંતિ, અન્નપાણં તંહાવિહં ।

તેસિં લાભંતરાયંતિ, તંહા ણંતિયિ ત્તિ ણો વર્ણ ॥૧૯॥

અન્વયાર્થ—અન્નદાન થા જલદાન કે લિખ ત્રસ ઓર સ્થાવર પ્રાણિયો
કા ઘાત કિયા જાતા હૈ, ઉનકો રક્ષાકે લિખ ‘પુણ્ય હૈ’ એસા નહીં
કહના યાહિખ ॥૧૮॥

ટીકાર્થ—પચન પાચન આદિ ક્રિયા કરકે અથવા કૂપસ્વનન આદિ
ક્રિયા કરકે દાન કે લિખ જિન ત્રસ ઓર સ્થાવર પ્રાણિયો કા ઘાત
કિયા જાતા હૈ, ઉનકે સંરક્ષણ કે લિખ ‘પુણ્ય હૈ’ એસા ન કહે ।

સારાંશ યદ્દ હૈ કિ જિતેન્દ્રિય સાધુ ‘પુણ્ય હૈ’ એસા ન કહે । પુણ્ય
કા વિધાન કરને લે ત્રસ સ્થાવર જીવોં કો વિરાધના કા ભાગી
યનના પડ્ડતા હૈ ॥૧૮॥

અન્વયાર્થ—અન્નદાન અથવા જળદાન માટે ત્રસ અને સ્થાવર જીવોને
ઘાત કરવામાં આવે છે તેની રક્ષા માટે ‘પુણ્ય છે’ તેમ કહેવું ન જોઈએ ॥૧૮॥

ટીકાર્થ—પચન પાચન વિગેરે ક્રિયા કરીને અથવા કૂપે જોડવો
વિગેરે ક્રિયા કરીને દાનને માટે જે ત્રસ અને સ્થાવર પ્રાણિયોને ઘાત કર-
વામાં આવે છે, તેમના રક્ષણ માટે ‘પુણ્ય છે’ તેમ ન કહેવું

કહેવાનો ભાવ એ છે કે—જિતેન્દ્રિય સાધુ ‘પુણ્ય છે’ તેમ ન કહે
કારણ કે પુણ્યનું વિધાન કરવાથી ત્રસ અને સ્થાવર જીવોની વિરાધનાના
ભાગીદાર બનવું પડે છે, ॥૧૮॥

छाया—येषां तदुपकल्पयन्ति, अन्नपानं तथाविधम् ।

तेषां लाभान्तराय इति, तस्मान्नास्तीति नो वदेत् ॥१९॥

अन्वयार्थः—(जेसिं तं) येषां प्राणिनां कृते तत् (तद्वाविहं अन्नपाणं उवक-
प्पंति) तथाविधमन्नपानदि उपकल्पयन्ति—निष्पादयन्ति (तेसिं लाभान्तरायंति)
तेषां लाभान्तरायो विधनो भवेत् (तम्हा) तस्मात् कारणात् (नत्थित्ति नो वए)
नास्ति पुण्यमित्यपि नो वदेदिति । १९॥

टीका—यदि पुण्यमस्तीति कथने पापं भवति, तदा नास्ति पुण्यमित्येव
ब्रूयात् इति वक्तव्ये निषेधपक्षमपि प्रतिषेधयति 'जेसिं तं' येषां तत् 'तद्वाविहं'

'जेसिं तं उवकप्पंति' इत्यादि ।

शब्दार्थ—'जेसिं तं-येषां तत्' जिन प्राणियों को दान देनेके लिये
'तद्वाविहं अन्नपाणं उवकप्पंति-तथाविधं अन्नपानं उपकल्पयन्ति' उस
प्रकार का अन्नपान तैयार किया जाता है 'तेसिं लाभान्तरायंति-तेषां
लाभान्तराय इति' उनके लाभ में अन्तराय न हो 'तम्हा-तस्मात्' इस-
लिये 'नत्थित्ति णो वए-नास्तीति नो वदेत्' पुण्य नहीं है ऐसा
भी न कहे ॥१९॥

अन्वयार्थ—जिन प्राणियों के लिए वह प्राणिघात पूर्वक अन्नपानी
वे गृहस्थ तैयार करते हैं, उनको लाभान्तराय होगा, इस कारण से
पुण्य नहीं है' ऐसा भी न कहे ॥१९॥

टीका—यदि 'पुण्य है' ऐसा कहने में पाप होना है तो 'पुण्य नहीं
है' ऐसा कह देना चाहिए । ऐसा वक्तव्य उपस्थित होने पर निषेधपक्ष

'जेसिं तं उवकप्पंति' इत्यादि

शब्दार्थ—'जेसिं तं-येषां तत्' जे प्राणियोने दान आपवा भाटे 'तद्वा-
विह' अन्नपान' उवकप्पंति-तथाविधं अन्नपान' उपकल्पयन्ति' जेवा प्रकारनुं
अन्न पान तैयार करवाभां आवे छे 'तेसिं' लाभान्तरायंति-तेषां लाभान्तराय
इति' तेजोना लाभमां अन्तराय-विधन रुप न थाय 'तम्हा-तस्मात्' ते भाटे
'नत्थित्ति नो वए नास्तीति नो वदेत्' पुण्य नथी जेवुं पणु न कडेवुं ॥१९॥

अन्वयार्थ—जे प्राणियो भाटे प्राणी घात पूर्वक अन्नप्राणी ते गृहस्थो
तैयार करे छे, तेसने लाभान्तराय थाय ते करले 'पुण्य नथी' जे प्रभावे
पणु कडेवुं नथी ॥१९॥

टीका—जे 'पुण्य है' तेस कडेवाथी पाप थतुं होय तो 'पुण्य नथी'
तेस कडेवुं जेधजे आ प्रभावेजुं कथन उपस्थित थतां निषेधक पक्षनो पणु

તથાવિધમ્ 'અન્નપાણં' અન્નપાનં ધર્મબુદ્ધ્યા 'ઉપકલ્પંતિ' ઉપકલ્પયન્તિ-નિષ્પાદયન્તિ । તત્ર નિષેધકરણમ્ 'તેસિં' તેષામાહારપાનાર્થિનાં જીવાનાં તાદૃશાન્નપાનાઘલાભો ભવેત્ તદભાવેન તે દુઃખિનો ભવન્તિ તેન તેષામ્ 'લાભંતરાયંતિ' લામાન્તરાય ઇતિ, લાભે વિઘ્નઃ સ્યાત્ 'તમ્હા' તસ્માત્ કૂપલ્પનાદિ કર્માણિ 'ળત્થિ ત્તિ' નાસ્તીતિ 'નો વણ' નો વદેત્ પુણ્યં નાસ્તીત્યપિ નો વદેદિતિ ॥૧૯॥

ઉપસંહરન્નાહ—'જે ય દાણં પસંસંતિ' ઇત્યાદિ ।

મૂળમ્—જે ય દાણં પસંસંતિ, વહમિચ્છંતિ પાણિણં ।

જે ય ણં પંડિસેહંતિ, વિત્તિચ્છેયં કરેતિ તે ॥૨૦॥

છાયા—યે ચ દાનં પ્રશંસન્તિ, વ વધમિચ્છન્તિ પ્રાણિનામ્ ।

યે ચ તં પ્રતિષેધન્તિ, વૃત્તિચ્છેદં કુર્વન્તિ તે ॥૨૦॥

કા ખી નિષેધ કરતે હૈં—જિન પ્રાણિયોં કે લિષે વહ જીવોપમર્દન આદિ દોષોં સે દૂષિત અન્નપાની ધર્મબુદ્ધિ સે બનાયા ગયા હૈ, નિષેધ કરને સે ઉસકો ઉસકી પ્રાપ્તિ નહીં હોગી, ઉનકે લાભ મેં વિઘ્ન ઉપસ્થિત હોગા અતઃપ્રેવ 'પુણ્ય નહીં હૈ' ઇસા ખી નહીં કહના ચાહિષ ॥૧૯॥

ઉપસંહાર કરતે હુષ શાસ્ત્રકાર કહતે હૈં—જે ય દાણં પસંસંતિ' ઇત્યાદિ ।

શબ્દાર્થ—'જે ય દાણં પસંસંતિ—યે ચ દાનં પ્રશંસન્તિ' જો દાન કી પ્રશંસા કરતે હૈં 'વહમિચ્છંતિ પાણિણં—વધમિચ્છન્તિ પ્રાણિનામ્' વે પ્રાણિયોં કે વધકી ઇચ્છા કરતે હૈં 'જે ય ણં પંડિસેહંતિ—યે ચ તં પ્રતિષેધન્તિ' ઓર જો દાનકા નિષેધ કરતા હૈ 'તે વિત્તિચ્છેયં કરેતિ—તે વૃત્તિચ્છેદં કુર્વન્તિ' વે અન્યકી જીવિકા કા છેદન કરતે હૈં ॥૨૦॥

નિષેધ કરતાં સૂત્રકાર કહે છે કે—એ પ્રાણિયોને માટે તે જીવોના ઉપમર્દન વિગેરે દોષોથી દોષવાળા અન્નપાણી ધર્મ બુદ્ધિથી બનાવવામા આવેલ છે, તેનો નિષેધ કરવાથી તેઓને તે અન્ન પાણીની પ્રાપ્તિ ધશે નહી તેના લાભમા વિઘ્ન આવી જશે. તેથીજ 'પુણ્ય નથી' તેમ પણ કહેવું ન લેઈએ ॥૧૯॥

ઉપસંહાર કરતાં શાસ્ત્રકાર કહે છે કે—'જે ય દાણં પસંસંતિ' ઇત્યાદિ

શબ્દાર્થ—'જે ય દાણ પસસતિ—યે ચ દાનં પ્રશસન્તિ' એઓ દાનની પ્રશંસા કરે છે 'વહમિચ્છંતિ પાણિણ—વધમિચ્છન્તિ પ્રાણિનામ્' તેઓ પ્રાણિયોના વધની ઇચ્છા કરે છે. 'જે ય ણ પંડિસેહંતિ—યે ચ તં પ્રતિષેધન્તિ' અને એઓ દાનનો નિષેધ કરે છે 'તે વિત્તિચ્છેયં કરતિ—તે વૃત્તિચ્છેદં કુર્વન્તિ' તેઓ ખીજઓની આજીવિકાનું છેદન કરે છે. ॥૨૦॥

અન્વયાર્થઃ—‘જે ય દાણં પસં સંતિ’ યે ચ દાનમ્—અન્નમ્લદાન વહુનામુપ-
કારીતિ કૃત્વા પ્રશંસન્તિ—શ્લાઘન્તે (વહમિચ્છંતિ પાણિણં) તે પ્રાણિનાં—જીવાનાં
વધં—પ્રાણાતિપાતમિચ્છન્તિ (જે ય ણં પડિસેહંતિ) યે ચ તાદૃશં દાનાદિકં પ્રતિષે-
ધન્તિ—નિષેધયન્તિ (તે વ્રિત્તિચ્છેયં કરેંતિ) તે પ્રાણિનાં વૃત્તિચ્છેદં લામાન્તરાયં
કુર્વન્તીતિ ॥૨૦॥

ટીકા—‘જે ય’ યે ચ પુરુષાઃ ‘દાણં’ દાનપત્રપાનાદીનામ્ ‘પસંસંતિ’
પ્રશંસન્તિ—પ્રશંસાં કુર્વન્તિ, તે ‘પાણિણં’ પ્રાણિનામ્ ‘વહમિચ્છંતિ’ વધમિચ્છન્તિ,
યતસ્તાદૃશપચનપાચનાદિકયા ક્રિયયા સમુત્પદ્યપાનસ્ય દાનસ્ય પ્રાણાતિપાતમન્ત-
રાણુપપત્તેઃ । ‘જે ય’ યે ચ ‘ણં’ સ્વલ્લુ તાદૃશં દાનમ્ ‘પડિસેહંતિ’ પ્રતિષેધન્તિ ।
તે તાદૃશપ્રાણિનામ્ ‘વ્રિત્તિચ્છેયં’ વૃત્તિચ્છેદનમ્—લામાન્તરાયમ્ ‘કરેંતિ’ કુર્વન્તિ ॥

અન્વયાર્થ—જો ઉસ દાન કી પ્રશંસા કરતે હૈં, વે પ્રાણિયોં કી વધ
કી ઇચ્છા યા સમર્થન કરતે હૈં ઓર જો ઉસ દાન કા નિષેધ કરતે હૈં, વે
પ્રાણિયોં કી જીવિકા કા ઉચ્છેદ કરતે હૈં અર્થાત્ ઉનકે આહાર પાની મેં
અન્તરાય ડાલતે હૈં ॥૨૦॥

ટીકાર્થ—જો પુરુષ અન્ન પાની કે ઉસ દાનકી પ્રશંસા કરતે હૈં, વે
પ્રાણિયોં કી વધ કી ઇચ્છા કરતે હૈં, કયોંકિ પચન પાચન આદિ ક્રિયા
કરકે તૈયાર કિયા ગયા વહ આહાર હિંસા કે બિના હો નહીં સકતા ।
ઇસ પ્રકાર ઉસ દાન કી પ્રશંસા કરને સે પ્રાણિયોં કી વિરાધના કી
મી પ્રકારાન્તર સે પ્રશંસા હો હી જાતી હૈ, ઓર જો ઉસ દાન કા પ્રતિ-
ષેધ કરતે હૈં, વે ઉન પ્રાણિયોં કી આજીવિકા મેં વિઘન ઉપસ્થિત કરતે
હૈં, જો ઉસ દાન પર જીવિત હૈં । અતઃજિસ કર્મ મેં પુણ્ય ઓર પાપ

અન્વયાર્થ—જેઓ એ દાનની પ્રશંસા કરે છે. તેઓ પ્રાણિયોના
વધની ઇચ્છા અથવા સમર્થન કરે છે. અને જેઓ દાનનો નિષેધ કરે છે,
તેઓ પ્રાણિયોની આજીવિકામાં વિઘન કરે છે. અર્થાત્ તેમના આહાર પાણીમાં
અતરાય કરે છે. ॥૨૦॥

ટીકાર્થ—જેઓ અન્ન પાણીના તે દાનની પ્રશંસા કરે છે, તેઓ પ્રાણિ-
યોના વધની ઇચ્છા કરે છે, કેમકે પચન, પાચન વિગેરે ક્રિયા કરીને તૈયાર
કરવામાં આવેલ તે આહાર હિંસા થયા વિના થઈ શકતો નથી તેજ રીતે
તે દાનની પ્રશંસા કરવાથી પ્રાણિયોની વિરાધના (હિંસા)ની પણ પ્રકારાન્તરથી
પ્રશંસા થઈ જ લાય છે અને જો તે દાનનો નિષેધ કરવામાં આવે તો,
તેઓ એવા પ્રાણિયોની આજીવિકામાં વિઘન રૂપ થાય છે, કે જેઓ તે દાન

અયં કરુણાદાનામયદાનવિષયકો નિષેધો ન વિજ્ઞેયઃ, તયોઃ શાસ્ત્રે વિધેયત્વેન પ્રતિપાદનાદિતિ ॥૨૦॥

તર્હિ કિં કર્તવ્યં તન્નાહ—

મૂલમ્—‘દુહઓ વિ તે ણ ભાસંતિ, અત્થિ વા નત્થિ વા પુણો ।

આયં રચસ્સ હેચ્ચાં ણં, નિવ્વાણં પાઞ્ણંતિ તે’ ॥૨૧॥

છાયા—દ્વિધાઽપિ તે ન ભાષન્તે, અસ્તિ વા નાસ્તિ વા પુનઃ ।

આયં હિ રજસો હિત્વા, નિર્વાણં પ્રાપ્નુવન્તિ તે ॥૨૧॥

અન્વયાર્થઃ—(તે દુહઓ વિ અત્થિ વા નત્થિ વા પુણો ણ ભાસંતિ) તે સાધવઃ દ્વિધાપિ અસ્તિ પુણ્યં નાસ્તિ વા પુણ્યં પુનર્ન ભાષન્તે કિન્તુ (રચસ્સ) રજસઃ કર્મણઃ (આયં હેચ્ચા) આયં લાભં હિત્વા-મૌનેન તથક્ત્વા (તે નિવ્વાણં પાઞ્ણંતિ) તે અનદ્યમાષિણઃ નિર્વાણં-મોક્ષં પ્રાપ્નુવન્તીતિ ॥૨૧॥

કા સમ્મિશ્રણ હો, ઉસકા ન વિધાન કરના ઉચ્ચિત્ત હૈ ઓર ન નિષેધ હી કરના ॥૨૦॥

તો સાધુ કો કયા કરના ચાહિય ? સો કહતે હૈ—‘દુહઓ વિ તે ણ ભાસંતિ’ इत्यादि ।

શબ્દાર્થ—‘તે દુહઓ વિ અત્થિ વા નત્થિ વા પુણો ણ ભાસંતિ-તે દ્વિધાપિ અસ્તિ વા નાસ્તિ વા પુનઃ ન ભાષન્તે’ સાધુ, ઉક્ત દાન સે પુણ્ય હોતા હૈ અથવા નહીં હોતા હૈ હસ પ્રકાર દોનોં વાતેં નહીં કહતે હૈ ‘રચ-સ્સ-રજસઃ’ કર્મકા ‘આયં હેચ્ચા-આયં હિત્વા’ આના કો છોડ કર ‘તે નિવ્વાણં પાઞ્ણંતિ-તે નિર્વાણં પ્રાપ્નુવન્તિ’ વે મોક્ષકો પ્રાપ્ત કરતે હૈ ॥૨૧॥

અન્વયાર્થ—પેસી પરિસ્થિતિ મેં સાધુ પુણ્ય હૈ અથવા પુણ્ય નહીં

પર છવતો હોય, તેથી જે કર્મમાં પુણ્ય અને પાપનું સમિશ્રણ હોય તેનું વિધાન કરવું તે યોગ્ય નથી. તેમજ નિષેધ કરવો તે પણ યોગ્ય નથી ॥૨૦॥

તો સાધુએ શું કરવું જોઈએ ? તે માટે કહે છે કે—‘દુહઓ વિ તે ણ ભાસંતિ’ इत्यादि

શબ્દાર્થ—‘તે દુહઓ વિ અત્થિ વા નત્થિ વા પુણો ણ ભાસંતિ-તે દ્વિધાપિ અસ્તિ વા નાસ્તિ વા પુનઃ ન ભાષન્તે’ સાધુએ દાન કરવાથી પુણ્ય થાય છે, અથવા નથી થતું આ પ્રમાણેની બન્ને પ્રકારની વાત કહેવી ન જોઈએ. ‘રચસ્સ-રજસઃ’ કર્મના ‘આયં હેચ્ચા-આયં હિત્વા’ આવવાને છોડીને ‘તે નિવ્વાણં પાઞ્ણંતિ-તે નિર્વાણં પ્રાપ્નુવન્તિ’ તેઓ મોક્ષને પ્રાપ્ત કરે છે ॥૨૧॥

અન્વયાર્થ—જેવી પરિસ્થિતિમાં સાધુએ પુણ્ય છે, અથવા પુણ્ય નથી

ટીકા—‘તે દુહઓ ચિ’ તે—સાધવઃ દ્વિધાઽપિ—વિધિનિષેધવાક્યરુપમુભય-
મપિ ‘ળ માસંતિ’ ન માપન્તે, ‘અત્થિ વા’ અસ્તિ વા પુણ્યમ્, ‘નત્થિ વા’ નાસ્તિ
વા પુણ્યમિતિ ન માપન્તે તે સાધવઃ, ‘પુળો’ પુનશ્ચ તથાવિધોભયપ્રકારકમાપણે
‘રયસ્સ’ રજસઃ—પાપસ્ય ‘આયં’ આયમ્—આગમનકારણમ્ ‘હેચા’ દ્વિત્વા—અપનીય
‘તે’ તે—અનવદ્યમાપણકર્તારો મહાપુરુષાઃ ‘નિવ્વાણં’ મોક્ષમ્—નિરતિશયસુખાત્મક-
મશેષકર્મક્ષયરુપમ્ ‘પાઽણતિ’ પાપ્તુવન્તીતિ ॥૨૧॥

મૂલમ્—નિવ્વાણં પરમં બુદ્ધા, ણંકલ્લતાણં વં ચંદિસ્યા ।

તંમ્હા સંયા જંણ દંતે, નિવ્વાણં સંધંણ મુંણી ॥૨૨॥

છાયા—નિર્વાણં પરમં બુદ્ધાઃ, નક્ષત્રેષ્વિવ ચન્દ્રમાઃ ।

તસ્માત્સદા યતો દાન્તો, નિર્વાણં સાધયેન્મુનિઃ ॥૨૨॥

હૈ, યહ દોનોં બાતે નહીં કહતે । વે કર્મ કે આશ્રવ કો ત્યાગ કર મૌન
ધારણ કરકે—મોક્ષ પ્રાપ્ત કરતે હૈ ॥૨૧॥

ટીકાર્થ—દાન કી વિધિ રૂપ યા નિષેધ રૂપ યહ દોનોં બાતે સાધુ
નહીં કહતે હૈ । સાધુ ‘પુણ્ય હૈ’ અગર ‘પુણ્ય નહીં હૈ’ એસા ન કહે હિંસા
જનિત દાન કા વિધાન કરને મેં એવં નિષેધ કરને મેં બી દોષ લગતા હૈ ।
અતઃએવ ઉસે દોનોં મેં સે એક બાત બી નહીં કહની ચાહિયે । દૂરદર્શી
સાધુ કો એસે અવસર પર મૌન કા હી આશ્રય લેના ચાહિયે ।

इस प्रकार दोनों प्रकार से नहीं बोलने पर पाप के कारण का त्याग
कर महापुरुष निर्वाण को अर्थात् सर्वोत्तम सुखमय और समस्त कर्मों
के क्षयस्वरूप मोक्ष को प्राप्त करते हैं ॥२१॥

એ બન્ને વાત કહેવી ન જોઈએ. તેઓ કર્મના આશ્રવનો ત્યાગ કરીને મૌન
ધારણ કરીને મોક્ષ પ્રાપ્ત કરે છે. ॥૨૧॥

ટીકાર્થ—દાનની વિધિ રૂપ અથવા નિષેધ રૂપ એ રીતે બન્ને પ્રકારની
વાતો સાધુ કહેતા નથી. તેઓ ‘પુણ્ય છે અથવા પુણ્ય થતું નથી’ તેમ
ન કહે હિંસાથી થનાર દાનનું વિધાન કવવાથી અને નિષેધ કરવાથી પણ
દોષ લાગે છે. તેથી જ તેમણે બન્ને પૈકી એક પણ વાત કહેવી ન જોઈએ.
દૂરદર્શી સાધુએ એવા અવસરે મૌનનો જ આશ્રય લેવો જોઈએ.

આ રીતે બન્ને તરફ બોલવાથી પાપના કારણનો ત્યાગ કરીને મહા
પુરુષ નિર્વાણને અર્થાત્ સર્વોત્તમ સુખમય અને સઘળા કર્મોના ક્ષય સ્વરૂપ
મોક્ષને પ્રાપ્ત કરે છે. ॥૨૧॥

અન્વયાર્થઃ—(નક્ષત્રાણં ચંદિમા વ) નક્ષત્રાણાં મધ્યે ચન્દ્રમા ઇવ (નિવ્વાણં પરમં બુદ્ધા) નિર્વાણં—મોક્ષં પરમં સર્વતઃ પ્રધાનમ્ ! इति मन्तार एव बुद्धाः—अव-
गततत्त्वास्ते एव प्रधानाः—लोके श्रेष्ठा भवन्ति, (तस्मा) तस्मात् (सया) सदा-
सर्वकालम् (जए) यतः—प्रयत्नशीलः (दंते) दान्तो वश्येन्द्रियः (मुणी) मुनिः
(निव्वाणं संधए) निर्वानम्—मोक्षं साधयेत् ॥२२॥

ટીકા—‘નક્ષત્રાણં નક્ષત્રાણાં નક્ષત્રેષુ વા ‘ચંદિમા વ’ ચન્દ્રમા ઇવ, યથા
ચન્દ્રમાઃ, નક્ષત્રાણાં મધ્યે પ્રધાનઃ ‘નિવ્વાણં પરમં બુદ્ધા’ નિર્વાણમ્—મોક્ષં તદેવ

‘નિવ્વાણં પરમં બુદ્ધા’ इत्यादि ।

શબ્દાર્થ—‘નક્ષત્રાણં ચંદિમાવ—નક્ષત્રાણાં ચન્દ્રમા ઇવ’ જૈસે નક્ષત્રો
મેં ચન્દ્રમા પ્રધાન હૈ इसी प्रकार ‘नિव्वाणं परमं बुद्धा—निर्वाणं परमं
बुद्धाः’ निर्वाण को सबसे उत्तम मानने वाले पुरुष सबसे श्रेष्ठ है ‘तस्मा
—तस्मात्’ इस कारण से ‘सया—सदा’ सर्वकाल ‘जए—यतः’ यत्नशील
दंते—दान्तः’ और जितेन्द्रिय ‘मुणी—मुनिः’ मुनि ‘निव्वाणं संधए—
निर्वाणं साधयेत्’ मोक्षका साधन करे ॥२२॥

અન્વયાર્થ—નક્ષત્રોં મેં ચન્દ્રમા કે સમાન નિર્વાણ કો સર્વપ્રધાન
જાનને વાલે પુરુષ હી ઉત્તમ હૈં । अतएव मुनि सदा यतनावान् । इन्द्रियों
का दमन करता हुआ निर्वाण की साधना करे ॥२२॥

ટીકાર્થ—જૈસે ચન્દ્રમા સમસ્ત નક્ષત્રોં મેં પ્રધાન હૈ, उसी प्रकार मोक्ष
सबसे प्रधान है, ऐसे मानने वाले ज्ञानी पुरुष सबमें प्रधान हैं । जब कि

‘नિव्वाणं परमं बुद्धा’ इत्यादि

શબ્દાર્થ—‘નક્ષત્રાણ ચંદિમાવ—નક્ષત્રાણાં ચન્દ્રમા ઇવ’ જેમ નક્ષત્રોમાં ચંદ્રમા
પ્રધાન છે. એજ પ્રમાણે ‘નિવ્વાણ પરમ બુદ્ધા—નિર્વાણ પરમબુદ્ધા.’ નિર્વાણને
સૌથી ઉત્તમ માનવાવાળો પુરુષ સૌથી શ્રેષ્ઠ છે ‘તસ્મા—તસ્માત્’ આધારબુદ્ધી
‘સયા—સદા’ સર્વકાળ ‘જએ—યતઃ’ યત્નશીલ ‘દંતે—દાન્ત’ અને જિતેન્દ્રિય ‘મુણી
—મુનિ.’ મુનિ ‘નિવ્વાણ—સંધએ—નિર્વાણં સાધયેત્’ મોક્ષનું સાધન કરે ॥૨૨॥

અન્વયાર્થ—નક્ષત્રોમાં ચંદ્રમા સમાન નિર્વાણને સર્વપ્રધાન માનવા-
વાળા પુરુષજ ઉત્તમ છે તેથી જ મુનિ સદા યતનાવાન થઈ ઇન્દ્રિયોનું દમન
કરી નિર્વાણની ઉપાસના કરે ॥૨૨॥

ટીકાર્થ—જેમ ચન્દ્રમા સપ્રણા નક્ષત્રોમાં મુખ્ય છે, એજ પ્રમાણે મોક્ષ
સૌથી શ્રેષ્ઠ છે એમ માનવાવાળા જ્ઞાનીપુરુષ સૌથી શ્રેષ્ઠ છે. જ્યારે મોક્ષ

પ્રમં-સર્વતઃ પ્રધાનમ્, इति मन्तार एव बुद्धाः-ज्ञातपरमार्थतत्त्वाः-सर्वेभ्यः
 प्रधाना भवन्ति, 'तम्हा' तस्मात् कारणात् 'सया' सदा सर्वकालम् 'दंते' दान्तः-
 इन्द्रियदमनात्, 'जए' यतः- प्रयत्नवान् 'मुणी' मुनिः-साधुः आरम्भसमारम्भ
 जनितसावद्यकार्यमौनधारकः, 'निव्वाणं' निर्वाणं-मोक्षमेव 'संधए' साधयेत्
 -निर्वाणार्थमेव सर्वा अपि क्रियाः कुर्यात् इति ॥२२॥

મૂલમ્-વજ્જમાણાણં પાણાણં, કિંચંતાણં સકમ્મુણા ।

આઘાઙ સાહુ તં દીવં, પંતિટ્ટેસા પવુચ્ચઈ ॥૨૩॥

છાયા-ઉહ્યમાનાનાં પ્રાણાનાં કૃત્યમાનાનાં સ્વકર્મણા ।

આખ્યાતિ સાધુ તદ્ દ્વીપં પ્રતિષ્ઠૈષા હિ પ્રોચ્યતે ॥૨૩॥

મોક્ષ પ્રધાન અર્થાત્ શ્રેષ્ઠ છે, હસ કારણ સદૈવ ઇન્દ્રિયોં કા દમન કરને
 કે કારણ દાન્ત યતનાવાન્ ઔર સાવચ કાર્ય મેં મૌન ધારણ કરનેવાલા
 મુનિ નિર્વાણ કે લિષે હી સમસ્ત ક્રિયાણં કરે । ॥૨૨॥

‘વજ્જમાણાણં પાણાણં’ ઇત્યાદિ ।

શબ્દાર્થ-‘વજ્જમાણાણં-ઉહ્યમાનાનાં’ મિથ્યાત્વ કષાય આદિરૂપ
 ધારામેં વહે જાતે હુષ ‘સકમ્મુણા કિચ્ચંતાણં-સ્વકર્મણા કૃત્યમાના-
 નામ્’ તથા અપને કર્મસે કષ્ટ પાતે હુષ ‘પાણિણં-પ્રાણિનાં પ્રાણિયોંકે
 લિયે ‘સાહુ તં દીવં આઘાઙ-સાધુ તત્ દ્વીપં આખ્યાતિ’ ઉત્તમ યહ માર્ગ
 રૂપ દ્વીપ તીર્થકુર કહતે હેં ‘એસા પતિટ્ટા પવુચ્ચઈ-એષા પ્રતિષ્ઠા પ્રોચ્યતે’
 યહી મોક્ષકા સાધન હૈ એસા વિદ્વાન્ કહતે હેં ॥૨૩॥

પ્રધાન-શ્રેષ્ઠ છે, તેથી હંમેશાં ઇન્દ્રિયોનાં દમન કરવાને કારણે દાન્ત, યતના-
 વાન્ અને સાવચ કાર્યમાં મૌન ધારણ કરવાવાળા મુનિ નિર્વાણ માટે જ
 સધળિ ક્રિયા કરે. ॥૨૨॥

‘વજ્જમાણાણં પાણાણં’ ઇત્યાદિ

શબ્દાર્થ-‘વજ્જમાણાણં-ઉહ્યમાનાનાં’ મિથ્યાત્વકષાય વિગેરે પ્રકારની
 ધારામાં વહી જતા એવા ‘સકમ્મુણા કિચ્ચંતાણં-સ્વકર્મણા કૃત્યમાનાનામ્’ તથા
 યોતાના કર્મથી હુઃખ પામતા ‘પાણિણં-પ્રાણિનાં’ પ્રાણિયો માટે ‘સાહુ તં દીવં’
 આઘાઙ-સાધુ તત્ દ્વીપં આખ્યાતિ’ ઉત્તમ એવો આ જૈન માર્ગરૂપ દ્વીપ
 તીર્થકરો કહે છે. ‘એસા પતિટ્ટા પવુચ્ચઈ-એષા પ્રતિષ્ઠા પ્રોચ્યતે’ એજ મોક્ષનું
 સાધન છે. એ પ્રમાણે વિદ્વાન્ પુરૂષો કહે છે. ॥૨૩॥

अन्वयार्थः—(वज्जमानाणां) मिथ्यात्वकषायादि धारायामुह्यमानानां नीयमानानाम् (सकम्पुणा किञ्चन्ताणं) स्वकर्मणा—स्वकर्मोदयेन कृत्यमानानां पीड्यमानानामशरणानाम् (पाणाणं) प्राणिनाम् (साहु तं दीवं आघाइ) साधु शोभनं तद् द्वीपम् आख्याति—कथयति (एसा पतिट्ठा) एषा सम्यग्ज्ञानदर्शनादि-साध्या मोक्षप्राप्तिरेव प्रतिष्ठाः प्रोच्यते—प्रकर्षेण कथ्यते इति । २३॥

टीका—‘संसारसागरकल्लोलै मिथ्यात्वकषायादिभिरनवरतम् ‘वज्जमा-णाणं’ उह्यमानानां संसारान्तरेव नीयमानानाम्, तथा—‘सकम्पुणा’ स्वकर्मणा-स्वसम्पादितदुष्कर्मणा ‘किञ्चन्ताणं’ कृत्यमानानाम्—पीड्यमानानाम् ‘पाणाणं’ प्राणिनां—जीवसमुदायानाम् ‘साहु’ साधु—शोभनम्, तद् ज्ञानादिकम् ‘दीवं’ द्वीप-मिव ‘आघाई’ आख्याति—कथयति तीर्थकरादिः, यथा सागरे पतितपुरुषाणां तदीयजलेन इतस्ततो भ्रममाणानां द्वीपो—विश्रामस्थानम्, तथा संसारसागरे

अन्वयार्थ—मिथ्यात्व कषाय आदि की धारा में बहा कर ले जाये जाते हुए और अपने ही किये कर्मों के उदय से पीड़ित होते हुए प्राणियों के लिए तीर्थंकर आदि शोभन द्वीप कहलाते हैं । सम्यग्दर्शन आदि से मुक्ति की प्राप्ति होती है, ऐसा ज्ञानी जन कहते हैं ॥२३॥

टीकार्थ—संसार सागर की मिथ्यात्व कषाय आदि लहरों द्वारा बहाये जाने वाले अर्थात् एक भव से दूसरे भवमें ले जाये जाने वाले तथा अपने द्वारा किये हुए दुष्कर्मों के दुर्विपाक से व्यथा पाने वाले संसार के जीवों के लिए तीर्थंकर गणधर आदि महापुरुषों ने सम्यग्ज्ञान आदि को द्वीप के समान कहा है । जैसे समुद्र में गिरे हुए और उसकी प्रबलतर लहरों द्वारा इधर उधर बहाये जाने वाले पुरुषों के

अन्वयार्थ—मिथ्यात्व कषाय विगेरेनी धाराभां वडेवरावीने लध नवाता अने पोताना न करेला कुमोना उदयथी पीडा पामता प्राप्तिथो भाटे तीर्थ-कर विगेरे शोभन द्वीप कडेवाय छे. सम्यग् दर्शन विगेरेथी मुक्तिनी प्राप्ति थाय छे. ओम ज्ञानीजनो कडे छे ॥२३॥

टीकार्थ—संसार सागरनी मिथ्यात्व, अविज्जि कषाय, विगेरे लडेने (तरंगो)थी वडेवराववामा आवता अर्थात् ओक लवथी पीन लवमां लध नवामा आवतार तथा पोतानाथी करेला दुर्गोना दुर्विपाकथी पीडा पाम-नारः समारना छवे भाटे तीर्थकर, गणधर विगेरे नडा पुणेजे सम्यग् ज्ञान विगेरेने द्वीप-इय कडेल छे जेम समुद्रमां पडेला नने तेना प्रबल-भगवान् तरंगो द्वारा आम तेम वडेवामां आवता पुणेने द्वीप विम.निदु’

વિલશ્યમાનાનાં પુરુષાણાં ત્રાણકારણં સમ્યગ્દર્શનાદિકમોક્ષમાર્ગં एव, नाऽन्यः कश्चिदुपायः । एषा सમ્યग्જ્ઞાનાદિસાધ્યા મોક્ષાઽનાશ્નિરેવ 'પતિટ્ટા' પ્રતિષ્ઠા-સંસાર ભ્રમણવિરતિલક્ષણા 'પવુચ્ચઈ' પ્રોચ્યતે-પ્રકર્ષેણ તત્ત્વજ્ઞૈ રુચ્યતે-પ્રતિપાદ્યતે ॥૨૩॥

કથંભૂતઃ સાધુઃ આશ્વાસદ્વીપઃ ? તત્રાહ-

મૂલમ્—આયગુત્તે સયા દંતે, છિન્નસોણ અણાસવે ।

જે ધમ્મં સુદ્ધ મંઝલાદિ, પંડિપુન્નમણેલિસં ॥૨૪॥

છાયા—આત્મગુપ્તઃ સદા દાન્તઃ, છિન્નસ્રોતા અનાશ્રવઃ ।

યો ધર્મ શુદ્ધમાખ્યાતિ, પ્રતિપૂર્ણમનીદશમ્ ॥૨૪॥

लिए द्वीप विश्रान्ति का स्थान होता है, उसी प्रकार संसार में क्लेश पाने वाले जीवों के लिए सम्यग्दर्शनादि मोक्ष मार्ग ही त्राण (रक्षा) का कारण है । इसके अतिरिक्त त्राण का अन्य कोई साधन नहीं हैं । सम्यग्दर्शन-ज्ञान आदि से होने वाली मोक्ष की प्रप्ति ही प्रतिष्ठा है, ऐसा तत्त्वज्ञ पुरुषों ने प्रतिपादन किया है ॥२३॥

કૈસા સાધુ વિશ્રાન્તિ કે લિે દ્વીપ કે સમાન હૈં, હસ વિષય મૈં કહતૈ હૈં—'આયગુત્તે' હત્યાદિ ।

શબ્દાર્થ—'આયગુત્તે-આત્મગુપ્તઃ' અપને આત્મા કો પાપસે ગોપન કરનેવાલા 'સયા દંતે-સદા દાન્તઃ' તથા સદા જિતેન્દ્રિય હોકર રહનેવાલા 'છિન્ન સોણ-છિન્ન સ્રોતાઃ' સંસારકી મિથ્યાત્વ આદિ ધારાકો તોડને-વાલા તથા 'અણાસવે-અનાશ્રવઃ' આશ્રવ રહિત 'જે-યઃ' જો પુરુષ હૈ

સ્થાન થાય છે, એજ પ્રમાણે સંસારમાં દુઃખ પાસવાવાળા જીવોને માટે સમ્યક્ દર્શન વિગેરે મોક્ષમાર્ગ જ ત્રાણ-(રક્ષા)નું કારણ છે. આ શિવાય ત્રાણ-રક્ષાનું બીજું કંઈ જ સાધન નથી. સમ્યક્ દર્શન-જ્ઞાન, વિગેરેથી થવા વાળી મોક્ષની પ્રાપ્તિ જ પ્રતિષ્ઠાસ્થ છે તેમ તત્ત્વને જાણવાવાળા પુરુષોએ પ્રતિપાદન કર્યું છે. ॥૨૩॥

કેવા સાધુ વિશ્રાન્તિ માટે દ્વીપ જેવા છે, આ વિષયમાં કહે છે કે—'આયગુત્તે' હત્યાદિ

શબ્દાર્થ—'આયગુત્તે-આત્મગુપ્તઃ' પોતાના આત્માને પાપથી ગોપન-રક્ષણ કરવાવાળા 'સયા દંતે-સદા દાન્તઃ' તથા સદા જિતેન્દ્રિય બનીને રહેવા-વાળા 'છિન્નસોણ-છિન્નસ્રોતાઃ' સંસારની મિથ્યાત્વ વિગેરે ધારાને તોડવા-વાળા તથા 'અણાસવે-અનાશ્રવઃ' આશ્રવ રહિત 'જે-યઃ' જે પુરુષ છે એજ

અન્વયાર્થઃ—(આયગુત્તે) આત્મગુપ્તો મનોવાકાયૈઃ (સયા દંતે) સદા—સર્વકાલં દાન્તો વશ્યેન્દ્રિયઃ (છિન્નસોણ) છિન્નસ્રોતાઃ—છિન્નાનિ કર્માશ્રવસ્રોતાંસિ येन स तथा, (अणासवे) अनाश्रव-निर्गतप्राणातिपातादिरुशस्रवद्वारः, इत्थंभूतः (जे) यः (पडिपुण्णं) प्रतिपूर्णम् (अणेलिसं) अनीदृशमुपमारहितम् (सुद्धं धम्मं अक्खाइ) शुद्धम्-दोषरहितं धर्म-श्रुतचारित्ररूपम् आरु गति कथयति स आश्वास-द्वीपो भवतीति ॥२४॥

ટીકા—‘આયગુત્તે’ આત્મગુપ્તઃ—મનોવાકાયૈર્ગુપ્ત આત્મા यस્ય સ આત્મ-ગુપ્તઃ । ‘સયા દંતે’ સદા દાન્તઃ—વશ્યેન્દ્રિયઃ ‘છિન્નસોણ’ છિન્નાનિ—નાશિતાનિ સંસારસ્ય સ્રોતાંસિ—કર્માગમનમાર્ગરૂપાણિ येन स छिन्नस्रोताः । तथा—‘अणासवे’ अनाश्रवः—निर्गतः आश्रवः—प्राणातिपातादिकः कर्मागमनरूपो यस्मात् सोऽना-स्रवः, ‘जे’ यः—एवंभूतः सः ‘सुद्धं’ शुद्धम्—प्राणातिपतादिसमस्तदोषरहितम्

वही ‘पडिपुण्णं-परिपूर्ण’ परिपूर्ण ‘अणेलिसं-अनीदृशम्’ और उपमा-रहित सुद्धं धम्मं अक्खाइ-शुद्धं धर्मम् आख्याति’ शुद्ध धर्मका कथन करता है ॥२४॥

અન્વયાર્થ—જો આત્મા કો ગોપન કરને વાલા, હન્દ્રિયોં કો સદા વશ મેં કરને વાલા, કર્મ કે સ્રોતોં-આશ્રવ દ્વારોં કો નિરુદ્ધ કર દેને વાલા, આશ્રવ સે રહિત જો મુનિ પરિપૂર્ણ અનુપમ ઔર શુદ્ધ ધર્મ કા કથન કરતા હૈ વહી આશ્વાસ કા દ્વીપ રૂપ હૈ ॥૨૪॥

ટીકાર્થ—મન વચન ઔર કાય સે જિસકા આત્મા ગુપ્તિ યુક્ત હૈ જો સદા જિતેન્દ્રિય હૈ, સંસાર કે કારણ આશ્રવ દ્વારોં કો રોકનેવાલા ઔર પ્રાણાતિપાત આદિ કર્મકે આગમન રૂપ આશ્રવ સે રહિત હૈ વહ

‘પડિપુણ્ણં-પ્રતિપૂર્ણમ્’ સંપૂર્ણ ‘અણેલિસં-અનીદૃશમ્’ અને ઉપમા વિનાનુ ‘સુદ્ધ ધમ્મં અક્ખાઈ-શુદ્ધં ધર્મમ્ આખ્યાતિ’ શુદ્ધ ધર્મનું કથન કરે છે. ॥૨૪॥

અન્વયાર્થ—જેઓ આત્માને ગોપન કરવાવાળા હન્દ્રિયોને સદા વશમાં રાખવાવાળા કર્મના સ્રોતો-આશ્રવ દ્વારોને રોકવાવાળા-આશ્રવથી રહિત જે મુનિ પરિપૂર્ણ અનુપમ અને શુદ્ધ ધર્મનું કથન કરે છે. તેના આશ્વાસના દ્વીપરૂપ છે. ॥૨૪॥

ટીકાર્થ—મન, વચન અને કાયાથી જેઓનો આત્મા ગુપ્તિ વાળો છે, જે હંમેશાં જિતેન્દ્રિય છે, સંસારના કારણ એવા આશ્રવ દ્વારોને રોકવાવાળા અને પ્રાણાતિપાત વિગેરે કર્મના આગમન રૂપ આશ્રવથી રહિત છે, તે આધુ

‘પટિપુનં’ પ્રતિપૂર્ણ સર્વવિરત્યારૂપામ્—મોક્ષગમનૈકકારણમ્ ‘અણેલિસં’ અનીદ્રશમ્—અનન્યસદૃશમ્ નિરુપસમિત્યર્થઃ ‘ધમ્મં’ ધર્મમ્—શ્રુતચારિત્રરૂપમ્ ‘અવસ્વાઈ’ આરૂયાતિ—પ્રતિપાદયતીતિ । યનોવચનકાયૈરાત્મનો રક્ષકો જિતેન્દ્રિયઃ ક્ષપાયનાશકઃ પ્રતિરૂઢ્ઢકર્મદ્વાર એવાઽનન્યસદૃશં સર્વદોષરહિતં સર્વતો વિશુદ્ધં ધર્મમારૂયાતિ, સ એવ ચ આશ્વાસદ્વીપો સધિતુ મર્હતીતિ ભાવઃ ॥૨૪॥

મૂલમ્—તમેવ અવિજાણંતા, અબુદ્ધા બુદ્ધમાણિણો ।

બુદ્ધા મોક્ષિય મમ્ભંતા, અંતે એષ સમાહિષ ॥૨૫॥

છાયા—તમેવાઽવિજાનાનાઃ, અબુદ્ધા બુદ્ધમાનિનઃ ।

બુદ્ધાઃ સ્મ ઇતિ મન્યમાના અન્તે એતે સમાધેઃ ॥૨૬॥

સાધુ શુદ્ધ અર્થાત્ સમસ્ત દોષોં સે રહિત, પ્રતિપૂર્ણ અર્થાત્ મોક્ષપ્રાપ્તિ કે અસાધારણ કારણ સર્વવિરતિ રૂપ, ઔર જિસકે સમાન કોઈ અન્ય ધર્મ નહીં હૈં, એસે શ્રુતચારિત્ર ધર્મ (નિરતિચાર સંયમ)કા કથન કરતા હૈ ।

જો સાધુ મન વચન કાય સે આત્મા કા રક્ષક હૈ, જિતેન્દ્રિય હૈ, કષાયોં કા વિનાશક હૈ, કર્મોં કે દ્વાર કો રોકને વાલા હૈ, વહી અનુપમ, સર્વ દોષોં સે રહિત એવં સર્વથા વિશુદ્ધ ધર્મ કા પ્રતિપાદક હોતા હૈ । ઘહી સંસારી જીવોં કે લિષ દ્વીપ કે સમાન હૈ ॥૨૪॥

‘તમેવ અવિજાણંતા’ ઇત્યાદિ ।

શબ્દાર્થ—‘તમેવ અવિજાણંતા-તમેવમવિજાનાનાઃ’ ડસ પ્રતિપૂર્ણ ધર્મકો ન જાનતૈ હુષ ‘અબુદ્ધા બુદ્ધમાણિણો-અબુદ્ધા બુદ્ધમાનિનઃ’ અજ્ઞાની હોતૈ હુષ મી અપને કો જ્ઞાની માનને વાલે ‘બુદ્ધા મોક્ષિય મમ્ભંતા

શુદ્ધ અર્થાત્ સધળા દોષોથી રહિત પ્રતિપૂર્ણ અર્થાત્ મોક્ષ પ્રાપ્તિના અસાધારણ કારણ સર્વવિરતિ રૂપ અને જેની બાદોબર બીજે કોઈ ધર્મ નથી. એવા શ્રુતચારિત્રધર્મ (નિરતિચાર સંયમ) નું કથન કરે છે.

જે સાધુ મન, વચન, અને કાયાથી આત્માના રક્ષક છે, જિતેન્દ્રિય છે. કષાયોના નાશ કરવાવાળા છે, કર્મોના દ્વારને રોકવાવાળા છે, તેજ અનુપમ, સર્વ દોષોથી રહિત અને સર્વથા વિશુદ્ધ ધર્મનું પ્રતિપાદન કરવાવાળા હોય છે, એજ સંસારી જીવોને માટે દ્વીપ સરખા છે ॥૨૪॥

‘તમેવ અવિજાણંતા’ ઇત્યાદિ

શબ્દાર્થ—‘તમેવ અવિજાણંતા-તમેવમવિજાનાનાઃ’ એ પરિપૂર્ણ ધર્મને ન જાણનારા ‘અબુદ્ધા બુદ્ધમાણિણો-અબુદ્ધા બુદ્ધમાનિનઃ’ અજ્ઞાની હોવા છતાં પણ

અન્વયાર્થ—(તમેવ અવિજાણંતા) તમેવં ભૂતં શુદ્ધમનીદૃશં ધર્મમવિજાનાનાઃ (અબુદ્ધાબુદ્ધમાણિણો) અબુદ્ધા અવિવેકિનઃ બુદ્ધમાનિનઃ સ્વં પण्डितं मन्यमानाः (બુદ્ધામોત્તિય મન્નંતા) બુદ્ધાઃ સ્મ ઇતિ મન્યમાનાઃ (एए समाहि ए अंते) एते समाधेः सम्यग्दर्शनाख्यात् अन्ते-दूरे वर्त्तन्ते इति ॥૨૫॥

ટીકા—‘તમેવ’ તમેવં ભૂતમ્ અતિવિશુદ્ધમ્-અનન્યસદૃશં સર્વતઃ પરિપૂર્ણં પૂર્વોક્તં સર્વવિરત્યાદિકલક્ષણં ધર્મમ્ ‘અવિજાણંતા’ અવિજાનાના અવિદ્વાંસઃ ‘અબુદ્ધા’ વિવેકવિકલાઃ, ‘બુદ્ધમાણિણો’ બુદ્ધં પण्डितमात्मानं मन्यमानाः । ‘બુદ્ધામોત્તિયમન્નંતા’ વયં બુદ્ધાઃ-તત્ત્વજ્ઞાઃ સ્મ ઇતિ મન્યમાના एतादृशाः પરદર્શનિનઃ ‘સમાહિ’ સમાધેઃ-ભાવસ્વરૂપસમાધે સમ્યગ્દર્શનસકાશાત્, ‘एते’ एते-पूर्वोक्ताः परतीर्थिकाः, वस्तुतः ‘અંતે’ અતિદૂરે વર્તન્તે, પારમાર્થિકસ્ય -બુદ્ધાઃ સ્મ ઇતિ મન્યમાના’ ‘મૈં જ્ઞાની હૂ એસા માનને વાલે ‘एए समाहि ए अंते-एते समाधेः अन्ते’ પુરુષ, સમાધિ અર્થાત્ ભાવસમાધિ સે દૂર હૈ ॥૨૫॥

અન્વયાર્થ—જો હસ પ્રકાર કે શુદ્ધ ઓર અનુપમ ધર્મ કો નહીં જાનતે, જો અજ્ઞાની હૈં પર અપને કો જ્ઞાની માનતે હૈં, હમ જ્ઞાની હૈં’ એસા બોલતે હૈં, એસે લોગ ભાવસમાધિ સે દૂર રહતે હૈં ॥૨૫॥

ટીકાર્થ—પૂર્વોક્ત અત્યન્ત વિશુદ્ધ, અનુપમ ઓર પરિપૂર્ણ સર્વવિરતિ આદિ ધર્મ કો નહીં જાનતે છુએ, વિવેક રહિત પુરુષ અપને કો પण्डित समझने वाले ‘હમ તત્ત્વ કે વેત્તા (જાનકાર) હૈં’ એસા સમજને વાલે અન્યદર્શની સમ્યગ્દર્શન રૂપ ભાવસમાધિ સે વસ્તુતઃ દૂર હી રહતે હૈં । હનમેં અભિમાન તો બહુત હોતા હૈ પરન્તુ વે મોક્ષકે વાસ્તવિક માર્ગ

પોતાને જ્ઞાની મ નવાવાળા ‘બુદ્ધામોત્તિય મન્નંતા-બુદ્ધા સ્મ ઇતિ મન્યમાનાઃ’ હું જ્ઞાની છુ એ પ્રમાણે માનવાવાળા ‘एए समाहि ए अंते-एते समाधे अन्ते’ પુરુષ સમધિ અર્થાત્ ભાવસમાધિથી દૂર છે ॥૨૫॥

અન્વયાર્થ—જેઓ આ પ્રકારના શુદ્ધ અને અનુપમ ધર્મને જાણતા નથી. જેઓ અજ્ઞાની છે પરંતુ પોતાને જ્ઞાની માને છે અને અમે અજ્ઞાની છીએ એમ જાણે છે- તેવા લોકો ભાવ સમાધીથી દૂર રહે છે. ॥૨૫॥

ટીકાર્થ—પૂર્વોક્ત અત્યંત વિશુદ્ધ, અનુપમ અને પરિપૂર્ણ સર્વવિરતિ વિગેરે ધર્મને ન જાણતા, વિવેક વિનાના પુરુષ, પોતાને પण्डित માનવાવાળો અને ‘હું તત્ત્વને જાણનાર છું’ અર્થાત્ ‘તત્ત્વવેત્તા’ છું. એવું સમજવાવાળો અન્ય દર્શનવાળો પુરુષ, સમ્યક્ દર્શન રૂપ ભાવસમાધિથી વસ્તુતઃ દૂર રહે છે. તેઓમા અભિમાન તો ઘણું જ હોય છે. પરંતુ તેઓ જાણના

મોક્ષકારણસ્ય સ્વરૂપં નૈવ જાનન્તિ, તસ્માદિમે સર્વયૈવ મોક્ષસ્ય દૂરે
 ણ્વ સન્તિ ॥૨૫॥

મૂલમ્—‘તે ય વીઞ્ઞોદગં ચૈવ, તમુદિસ્સા યં જં કઢં’.

‘મોચ્ચા જ્ઞાણં જિજ્ઞાસ્યન્તિ, અંખેયન્ના અસમાહિયા ॥૨૬॥

છાયા—તે ચ વીજોદકં ચૈવ, તમુદિશ્ય ચ યત્કૃતમ્ ।

મુક્ત્વા ધ્યાનં ચ ધ્યાયન્તિ, અસ્તેદજ્ઞા અસમાહિતાઃ । ૨૬॥

અન્વયાર્થઃ—(તે ય વીઞ્ઞોદગં ચૈવ) તે ચ શાક્યાદયઃ વીજોદકં વીજાનિ-
 ગોધૂમાદીનિ તથા-શીતોદકમ્ (તમુદિસ્સા યં જં કઢં) તમુદિશ્ય ચ યત્ કૃતં
 તદ્ભક્તૈરાહારાદિકં નિષ્પાદિતમ્ (મોચ્ચા) મુક્ત્વા (જ્ઞાણં જિજ્ઞાસ્યન્તિ) ધ્યાનમ્-આર્ત-

કે, સ્વરૂપ કો, નહીં જાનતે । હસ કારણ વે મોક્ષ સે દૂર હી રહતે હૈં ॥૨૫॥

‘તે ય વીઞ્ઞોદગં ચૈવ’ ઇત્યાદિ ।

શબ્દાર્થ—‘તે ય વીઞ્ઞોદગં ચૈવ-તે ચ વીજોદકં ચૈવ’ વે વીજ ઓર
 કચ્ચા જલ ‘ય તમુદિસ્સ જં કઢં-તમુદિશ્ય ચ યત્કૃતમ્’ તથા ઉનકે
 લિયે જો આહાર બનાયા ગયા હૈ ‘મોચ્ચા-મુક્ત્વા’ ઉસકો મોગતે હુણ વે
 ‘જ્ઞાણં જિજ્ઞાસ્યન્તિ-ધ્યાનં ધ્યાયન્તિ’ આર્તધ્યાન ધ્યાતે હૈં ‘અસ્તેદજ્ઞા-અસ્તે
 દજ્ઞાઃ’ ધર્મ કે જ્ઞાન સે રહિત ઓર ‘અસમાહિયા-અસમાહિતા’
 સમાધિસે દૂર હૈ ॥૨૬॥

અન્વયાર્થ—વે શાક્ય તથા દળ્હી આદિ સચિત્ત વીજોં કો, જલકો
 તથા ઉનકે લિયે બનાયે ગયે આહાર આદિ કો મોગ કર આર્તધ્યાન

વાસ્તવિક માર્ગને અર્થાત્ વાસ્તવિક સ્વરૂપને જાણુતા નથી તે કારણથી તેઓ
 મોક્ષથી દૂરજ રહે છે. ॥૨૫॥

‘તે ય વીઞ્ઞોદગ ચૈવ’ ઇત્યાદિ

શબ્દાર્થ—‘તે ય વીઞ્ઞોદગં ચૈવ-તે ચ વીજોદક ચૈવ’ તેઓ બી અને કાચું
 પાણી ‘ય તમુદિસ્સ જં કઢં-તમુદિશ્ય ચ યત્કૃતમ્’ તથા તેમને માટે જે આહાર
 બનાવવામાં આવેલ છે ‘મોચ્ચા-મુક્ત્વા’ તેને લોગવીને તેઓ ‘જ્ઞાણં જિજ્ઞા-
 સ્યન્તિ-ધ્યાનં ધ્યાયન્તિ’ આર્તધ્યાન કરે છે. તેઓ ‘અસ્તેદજ્ઞા-અસ્તેદજ્ઞાઃ’ ધર્મના
 જ્ઞાનથી રહિત અને ‘અસમાહિયા-અસમાહિતાઃ’ સમાધિથી દૂર છે ॥૨૬॥

અન્વયાર્થ—તે શાક્ય અથવા દંડી વિગેરે સચિત્ત બીને જલને તથા
 તેમને માટે બનાવવામાં આવેલ આહાર વિગેરેને લોગવીને આર્તધ્યાન કરે
 છે, પારકા દુઃખને ન સમજવાવાળા તેઓ મોક્ષમાર્ગથી દૂરજ રહે છે. ॥૨૬॥

ધ્યાનં ધ્યાયન્તિ (અસ્ત્રેયન્તા) અસ્ત્રેયજ્ઞા -પરદુઃસ્વપજાનાનાઃ (અવપ્રાપ્તિયા) અવ
માહિતાઃ-મોક્ષમાર્ગાદ્ દૂરે વર્તન્તે इति ॥૨૬॥

ટીકા--‘તે ય’ તે ચ-પૂર્વોક્તા વાદિનો બૌદ્ધાદયઃ-જીવાઽજીવપદાર્થ-
સ્વરૂપાન્ પરમાર્થતઃ-અજાનાનાઃ (બીઓદગં ચેવ) વીજોદકમેવ-વીજાનિ-શાલિ-
ગોમધૂમાદીનિ, હદકાનિ ચ-સચિત્તજલાનિ અત્રૈવ શબ્દોઽપ્યર્થકઃ, તથા ચ
‘તમ્બુદ્ધિસ્સાય’ તાન્નુદ્ધિય તદનુયાયિભિર્ગૃહસ્થૈઃ ‘જં કડં’ યત્કૃતમ્, આહારપાના-
દિકમ્, તત્સર્વમન્નં શીતજલાદિકં ચ, તદપિ મોચ્ચા’ ભુક્ત્વા તદનન્તરમ્-સાત-
ઋદ્ધ્યાદિ ગૌરવાસક્તાઃ પુનસ્તદવાપ્ત્યર્થમ્ ‘જ્ઞાણં’ ધ્યાનમ્-આર્ત્તમ્ ‘જ્ઞિયાયન્તિ’
ધ્યાયન્તિ, આધાર્મિકં સાવધમાહારમભ્યવહત્ય, પુન સાતઋદ્ધિરસગૌરવપ્રાપ્ત્યર્થ
ધ્યાનમ્-આર્ત્તરૌદ્રાદિકં ધ્યાયતિ, ન હિ તદ્ધ્યાનમૈહિકસુખેષિણાં દાસીદાસ-
ધનધાન્યાદિપરિગ્રહવતાં તેષાં ધર્મધ્યાનં ભવતિ તદુક્તમ્-

‘ગ્રામક્ષેત્રગૃહાદીનાં, ગર્વા પ્રેષ્ય જનસ્ય ચ ।

યસ્મિન્ પરિગ્રહો દૃષ્ટો ધ્યાનં તત્ર કૃતઃ શુભમ્ ॥૧॥

ધ્યાતે હૈં । પરકીય પીઢા કો ન જાનને વાલે વે મોક્ષમાર્ગ સે દૂર
રહતે હૈં ॥૨૬॥

ટીકાર્થ--જીવ અજીવ આદિ તત્ત્વોં કો પારમાર્થિક રૂપસે નહીં
જાનતે હુણ પૂર્વોક્ત બૌદ્ધ તથા દળ્ડી આદિ વાદી સચિત્ત ઘીજોં કા,
સચિત્ત જલ કા તથા ભક્તોં દ્વારા ડન્હીં કે ઉદ્દેશ્ય સે ઘનાયે ગયે આહાર
આદિ કા ઉપભોગ કરતે હૈં ઓર ડસકી પ્રાપ્તિ કે લિણ આર્ત્તધ્યાન
કરતે હૈં અથવા ઉદિષ્ટ આહાર આદિ કા સેવન કરકે માન પ્રતિષ્ઠા
પ્રાપ્ત કરને કે લિણ આર્ત્ત રૌદ્ર આદિ ધ્યાન ઘ્યાતે હૈં । વસ્તુતઃ ડન ઘના-
ર્થિયોં કા વહ ધ્યાન ધર્મધ્યાન નહીં હોતા હૈં । કહા ભી હૈ--ગ્રામક્ષેત્ર
ગૃહાદીનાં’ હત્યાદિ ।

જિસમેં ગ્રામ, ક્ષેત્ર, ગૃહ, ગૌ, મૃત્યજન આદિ કા પરિગ્રહ દેખા
જાતા હૈ, વહાં શુભ ધ્યાન કૈસે હો સકતાં હૈં ॥૧॥

ટીકાર્થ--શુપ, અશુપ વિગેરે તત્ત્વોને પરમાર્થિક પશુધી ન લક્ષ્યતા
એના પૂર્વોક્ત બૌદ્ધો તથા દડીયો વિગેરે વાદવાળા સચિત્ત બીનેને, સચિત્ત
પણીનો, તથા લક્ષ્યોએ તેમને ઉદ્દેશીને બનાવવામાં આવેલ આહાર વિગેરેનો
ઉપભોગ કરે છે. અને તેની પ્રાપ્તિ માટે-આર્ત્તધ્યાન અને રૌદ્ર વિગેરે ધ્યાન
ધરે છે. ખરીરીતે તે ઘનની કામના વાળાઓનું તે ધ્યાન ધર્મધ્યાન હોતું
નથી કહ્યું પશુ છે કે-‘ગ્રામક્ષેત્રગૃહાદીના’ ઇત્યાદિ જેમા ગામ, ક્ષેત્ર, ઘર,
ગાયો, સેવક વર્ગ, વિગેરેનો પરિગ્રહ લેવામાં આવે છે ત્યાં શુભધ્યાન
કેવી રીતે ઘણું શકે ? ॥૧॥

અપિચ—‘મોહસ્યાયતનં ધૃતેરપચયઃ શાન્તેઃ પ્રતીપો વિધિ,
 વ્યર્થક્ષેપસ્ય સુહૃન્મદસ્ય ભવનં પાપસ્ય વાસો નિજઃ ।
 દુઃસ્વસ્ય પ્રભવઃ સુસ્વસ્ય નિધનં ધ્યાનસ્ય કષ્ટો રિપુઃ,
 માજ્ઞસ્યાપિ પરિગ્રહો ગ્રહ ઇવ ક્લેશાય નાશાય ચ ॥૧૧॥ ઇતિ ।

और भी कहा है—‘मोहस्यायतनं धृतेरपचयः’ इत्यादि ।

यह परिग्रह मोह ममता का घर है, धैर्य को क्षीण करने वाला है, शान्ति का शत्रु है, चित्तविक्षेप का सखा है, मद उन्माद का भवन है, पाप का निजी निवास स्थल है, दुःस्वों का उत्पत्ति स्थान है और सुख और ध्यान का विनाश करनेवाला है । यह कष्टकारी वैरी है । उत्कृष्ट बुद्धि शालीके लिए भी यह क्लेशकारी और नाशकारी ही सिद्ध होता है ॥११॥

इस प्रकार जी पचन पाचन आदि क्रियाओं में प्रवृत्त हैं और उन्हीं की ओर जिनकी नजर लगी रहती है, उनमें शुभ ध्यान की संभावना भी कैसे की जा सकती है ? वे अखेदज्ञ हैं अर्थात् हिंसा आदि में पर पीड़ा होती है । राग के कारण शयन आसन आदि को भी शुभ ध्यान का कारण मानते हैं । ‘कल्कि’ ऐसा दूसरा नाम देकर मांस को भी भक्षण करते हैं । इसके अतिरिक्त संघ के लिए किये जाने वाले आरंभ को निर्दोष मानते हैं । किन्तु ऐसा मान लेने से ही निर्दोषता सिद्ध

બીજું પણ કહ્યું છે કે—‘મોહસ્યાયતનં ધૃતેરપચયઃ’ ઇત્યાદિ

આ પરિગ્રહ મોહ, મમતાનું, ઘર છે. ધૈર્યનો નાશ કરવાવાળો છે. શાન્તિનો શત્રુ છે, ચિત્ત વિક્ષેપનો મિત્ર છે, મદ અને ઉન્માદનું ભવન છે. પાપનું નિજનિવાસ સ્થાન છે. દુઃખોનું ઉત્પત્તિ સ્થાન છે, અને સુખ અને ધ્યાનનો નાશ કરવાવાળો છે, આ કષ્ટ કારક વેરી છે, ઉત્તમ બુદ્ધિશાળીને માટે પણ આ દ્વેશકર અને નાશકારી જ સિદ્ધ થાય છે. ॥૧૧॥

આ રીતે જે પચન પાચન વિગેરે ક્રિયાઓમાં પ્રવૃત્ત થયેલ છે, અને તે તરફ જેની નજર લાગેલી છે, તેમાં શુભ ધ્યાનની સંભાવના પણ કેવી રીતે કરવામાં આવે છે ? તેઓ અખેદજ્ઞ છે, અર્થાત્ હિંસા વિગેરેમાં અન્યને પીડા થાય છે, રાગને કારણે શયન આસન વિગેરેને પણ શુભ ધ્યાનનું કારણ માને છે.

‘કલ્કિક’ એવું બીજું નામ આપીને માંસનું પણ લક્ષણ કરે છે, આ શિવાય સંઘને માટે કરવામાં આવનારા આરંભને નિર્દોષ માને છે. પરંતુ તેમ માનવાથી જ નિર્દોષપણું સિદ્ધ થતું નથી. આવા અશુભ ધ્યાનવાળા

(મચ્છેસણં કલુસાધમં જ્ઞાણં જિયાયંતિ) મત્સ્યૈષણં-મત્સ્યપ્રાપ્તિરૂપં કલુષમધમં ધ્યાનં ધ્યાયન્તિ તથા-એતેડપીતિ ॥૨૭॥

ટીકા—‘જહા’ યથા-યેન પ્રકારેણ ‘ઢંકા’ ઢઢ્ઠા:-ઢઢ્ઠનામકાઃ પક્ષિણઃ, ષ ‘કંકા’ કઢ્ઠા:-તન્નામકાઃ, તથા-‘કુલ્લઢા’ કુરરાઃ, ‘મદ્ગુકા’ મદ્ગુકાઃ ‘સિહી’ શિલિનઃ જઠ્ઠકુલ્લકુટાઃ એતન્નામાનો જલાશયનિવાસિન આમિપત્રીવિનઃ પક્ષિણ એતે ‘મચ્છેસણં’ મત્સ્યૈષણં-મત્સ્યાન્વેષણં મત્સ્યાનાં મારણરૂપમ્ ‘કલુસાધમં’ કલુષાધમં-કુત્સિતમેવ ‘જ્ઞાણં’ ધ્યાનમ્ ‘જિયાયંતિ’ ધ્યાયન્તિ, ઇતિ દૃષ્ટાન્ત શ્લોકોડયમ્, દૃષ્ટાન્તેન નિરૂપ્યમાણોડર્થઃ સૌકર્યેણ અન્વુદ્ધો ભવતીતિ મત્ત્વા-દૃષ્ટાન્તઃ પ્રદર્શિતઃ । યથા સેષાં કઢ્ઠાદીનાં ધ્યાનં-મત્સ્યવધાત્મકસાવચ્ચવ્યાપારત-યાડતિ કલુષમ્, તથા-આર્ત્તરૌદ્રધ્યાનરૂપતયા ચાધમં ધ્યાનં ભવતીતિ ॥૨૭॥

નામક યહ જલાશય કે આશ્રિત પક્ષી મછલિયોં કી પ્રાપ્તિ કા અધમ ધ્યાન કરતે રહતે હૈં, ડસી પ્રકાર યે ખી અશુભ ધ્યાન મેં લીન રહતે હૈં ॥૨૭॥

ટીકાર્થ--ઢંક, કંક, કુરર, મદ્ગુક ઓર શિખી-જલકુલ્લકુર યે પક્ષિયોં કે નામ હૈં જો જલાશય કે સહારે રહતે હૈં । યે પક્ષી નિરન્તર મછલિયોં કે અન્વેષણ ઓર મારણ કા હી અત્યન્ત કલુષિત ધ્યાન કિયા કરતે હૈં । યહ દૃષ્ટાન્ત પ્રતિપાદક શ્લોક હૈ, દૃષ્ટાન્ત કે દ્વારા પ્રરૂપિત અર્થ સુગમતા સે સમજ્ઞ મેં આ જાતા હૈ, એસા માન કર દૃષ્ટાન્ત પ્રદ-ર્શિત કિયા ગયા હૈ ।

આશય યહ હૈ કિ જૈસે ઢંક કંક આદિકા ધ્યાન મત્સ્યવધ રૂપ સાવચ વ્યાપારમય હોને સે અધમ હૈ, ડસી પ્રકાર ડનકા ધ્યાન ખી આર્ત્ત રૌદ્ર રૂપ હોને સે અધમ હૈ ॥૨૭॥

જલાશ્રયને આશ્રયે રહેવાવાળા પક્ષિઓ માછલીયોની પ્રાપ્તિનું અધમધ્યાન કરે છે, એજ રીતે તેઓ પણ અશુભ ધ્યાનમાં લીન રહે છે ॥૨૭॥

ટીકાર્થ--ઢંક, કંક, કુરર, મદ્ગુક, અને શિખી આ પક્ષિયોના નામો છે. કે જે જલાશયોના આશ્રયથી રહે છે. આ પક્ષિયો કાયમ માછલિયોનું અન્વેષણ-શોધન અને મારણ-મારવાનું જ અત્યંત મલિન ધ્યાન કર્યા કરે છે. આ દૃષ્ટાંત પ્રતિપાદન કરવાવાળો શ્લોક છે. દૃષ્ટાન્ત દ્વારા બતાવેલ અર્થ સુગમ પણાથી સમજવામાં આવી જાય છે. તેમ માનીને દૃષ્ટાંત બતાવવામાં આવેલ છે.

કહેવાનો આશય એ છે કે--જેમ ઢંક, કંક વિગેરેનું ધ્યાન મત્સ્યવધ રૂપ સાવચ વ્યાપારમય હોવાથી અધમ છે, એજ પ્રમાણે તેઓનું ધ્યાન પણ આર્ત્ત અને રૌદ્રરૂપ હોવાથી અધમજ છે. ॥૨૭॥

મૂલમ્—એવં તુ સમણા એગે, મિચ્છદિટ્ઠી અણારિયા ।

વિસણ્ણં સ્થિયાયંતિ, કંકા વા કલુસાહમા ॥૨૮॥

છાયા—એવં તુ શ્રમણા એકે, મિથ્યાદૃષ્ટયોડનાર્યાઃ ।

વિષયૈષણં ધ્યાયન્તિ, કઙ્કા ઇવ કલુષાધમાઃ ॥૨૮॥

અન્વયાર્થઃ—(એવં તુ) એવમ્-અમુના પ્રકારેણ તુ (મિચ્છદિટ્ઠી અણારિયા) મિથ્યાદૃષ્ટયોડનાર્યાઃ (એગે સમણા) એકે શ્રમણાઃ શાક્યાદયઃ (વિસણ્ણં સ્થિયાયંતિ) વિષયૈષણં શબ્દાદીનાં પ્રાપ્તિરૂપં ધ્યાયન્તિ તે (કંકા વા કલુસાહમા) કઙ્કાઃ-કઙ્કાદિપક્ષિણ ઇવ કલુષાધમાઃ-કલુષાધમધ્યાનધ્યાયિનો ભવન્તીતિ ॥૨૮॥

ટીકા—‘એવં તુ’ એવં તુ-યથા કઙ્કાદય આર્ત્તરૌદ્રધ્યાનં ધ્યાયન્તિ તથા ‘મિચ્છદિટ્ઠી’ મિથ્યાદૃષ્ટયઃ ‘અણારિયા’ અનાર્યાઃ-આરમ્ભારિગ્રહવત્તાત્ ‘એગે’ એકે

‘એવં તુ સમણા એગે’ इत्यादि ।

શબ્દાર્થ--‘એવંતુ-એવંતુ’ इसी प्रकार ‘मिच्छदिट्ठी अणारिया-मिथ्या दृष्टयोडनार्याः’ मिथ्या दृष्टी और अनार्य ‘एगे समणा-एके श्रमणाः’ कोई श्रमण ‘विसण्णं स्थायायन्ति-विषयैषणं ध्यायन्ति’ विषय प्राप्ति का ध्यान करते हैं ‘कंका वा कलुसाहमा-कङ्का इव कलुषाधमा.’ वे कंक पक्षीके जैसे पापी एवं अधम प्रकार का है ॥२८॥

અન્વયાર્થ--इसी प्रकार कोई कोई मिथ्यादृष्टि अनार्य श्रमण शाक्यादि विषयैषणा अर्थात् कामभोगों की प्राप्तिका ध्यान करते रहते हैं । वे कंक पक्षी के समान कलुषित और अधम होते हैं ॥२८॥

ટીકાર્થ--जैसे कंक आदि पक्षी आर्त रौद्र ध्यान करते हैं, उसी

‘एवतु समणा एगे’ इत्यादि

શબ્દાર્થ--‘એવં તુ-એવં તુ’ આજ પ્રમાણે ‘મિચ્છદિટ્ઠીઅણારિયા-મિથ્યા દૃષ્ટયો અનાર્યા’ મિથ્યા દૃષ્ટિવાળાઓ અને અનાર્થ એવા ‘એગે સમણા-એકે શ્રમણા’ કેઈ શ્રમણ ‘વિસણ્ણં સ્થિયાયન્તિ-વિષયૈષણ ધ્યાયન્તિ’ વિષય પ્રાપ્તિનું ધ્યાન કરે છે. કંકાવા કલુસાહમા-કઙ્કા ઇવ કલુષાધમા’ તેઓ કંક પક્ષિની જેમ પાપી અને અધમ કેટિના છે ॥૨૮॥

અન્વયાર્થ--આજ પ્રમાણે કેઈ કેઈ મિથ્યા દૃષ્ટિ અનાર્થ શ્રમણ શાક્યાદિ વિષયેષણ અર્થાત્ કામભોગોની પ્રાપ્તિનું ધ્યાન કરતા રહે છે તેઓ કંક પક્ષિની જેમ કલુષિત તથા અધમ હોય છે ॥૨૮॥

ટીકાર્થ--जैसे कंक उक्त विग्रेह पक्षियो आर्त અને रौद्र ध्यान કરે છે,

(મચ્છેસણં કલુસાધમં જ્ઞાણં જિયાયંતિ) મત્સ્યૈષણં-મત્સ્યપ્રાપ્તિરૂપં કલુપમધમં ધ્યાનં ધ્યાયન્તિ તથા-એતેઽપીતિ ॥૨૭॥

ટીકા—‘જહા’ યથા-એન પ્રકારે ‘ઢંકા’ ઢઢ્ઠા:-ઢઢ્ઠનામકા: પક્ષિણ:, ‘કંકા’ કઢ્ઠા:-તન્નામકા:, તથા-‘કુઝલા’ કુરરા:, ‘મગ્ગુકા’ મદ્ગુકા: ‘સિહી’ શિખિન: જલકુવકુટા: એતન્નામાનો જલાશયનિવાસિન આમિપજીવિન: પક્ષિણ એતે ‘મચ્છેસણં’ મત્સ્યૈષણં-મત્સ્યાન્વેષણં મત્સ્યાનાં મારણરૂપમ્ ‘કલુસાધમં’ કલુસાધમં-કુત્સિતમેવ ‘જ્ઞાણં’ ધ્યાનમ્ ‘જિયાયંતિ’ ધ્યાયન્તિ, ઇતિ દૃષ્ટાન્ત શ્લોકોઽયમ્, દૃષ્ટાન્તેન નિરૂપ્યમાણોઽર્થ: સૌકર્યેણ અનુદ્ધો ભવતીતિ મત્ત્વા-દૃષ્ટાન્ત: પ્રદર્શિત: । યથા તેષાં કઢ્ઠાદીનાં ધ્યાનં-મત્સ્યવધાત્મકસાવધવ્યાપારત યાઽતિ કલુષમ્, તથા-આર્ત્તરૌદ્રધ્યાનરૂપતયા ચાધમં ધ્યાનં ભવતીતિ ॥૨૭॥

નામક યહ જલાશય કે આશ્રિત પક્ષી મછલિયોં કી પ્રાપ્તિ કા અધમ ધ્યાન કરતે રહતે હૈં, ડસી પ્રકાર યે ખી અશુભ ધ્યાન મેં લીન રહતે હૈં ॥૨૭॥

ટીકાર્થ--ઢંક, કંક, કુરર, મદ્ગુક ઓર શિખી-જલકુવકુર યે પક્ષિયોં કે નામ હૈં જો જલાશય કે સહારે રહતે હૈં । યે પક્ષી નિરન્તર મછલિયોં કે અન્વેષણ ઓર મારણ કા હી અત્યન્ત કલુષિત ધ્યાન કિયા કરતે હૈં । યહ દૃષ્ટાન્ત પ્રતિપાદક શ્લોક હૈ, દૃષ્ટાન્ત કે દ્વારા પ્રરૂપિત અર્થ સુગમતા સે સમજ્ઞ મેં આ જાતા હૈ, એસા માન કર દૃષ્ટાન્ત પ્રદર્શિત કિયા ગયા હૈ ।

આશય યહ હૈ કિ જૈસે ઢંક કંક આદિકા ધ્યાન મત્સ્યવધ રૂપ સાવધ વ્યાપારમય હોને સે અધમ હૈ, ડસી પ્રકાર ડનકા ધ્યાન ખી આર્ત્ત રૌદ્ર રૂપ હોને સે અધમ હૈ ॥૨૭॥

જલાશ્રયને આશ્રયે રહેવાવાળા પક્ષિઓ માછલીયોની પ્રાપ્તિનું અધમધ્યાન કરે છે, એજ રીતે તેઓ પણ અશુભ ધ્યાનમાં લીન રહે છે ॥૨૭॥

ટીકાર્થ--ઢંક, કંક, કુરર, મદ્ગુક, અને શિખી આ પક્ષિયોના નામો છે કે જે જલાશયોના આશ્રયથી રહે છે. આ પક્ષિયો કાયમ માછલિયોનું અન્વેષણ-શોધન અને મારણ-મારવાનું જ અત્યંત મલિન ધ્યાન કર્યા કરે છે. આ દૃષ્ટાંત પ્રતિપાદન કરવાવાળો શ્લોક છે. દૃષ્ટાન્ત દ્વારા બતાવેલ અર્થ સુગમ પણાથી સમજાયામાં આવી જાય છે. તેમ માનીને દૃષ્ટાંત બતાવવામાં આવેલ છે.

કહેવાનો આશય એ છે કે--જેમ ઢંક, કંક વિગેરેનું ધ્યાન મત્સ્યવધ રૂપ સાવધ વ્યાપારમય હોવાથી અધમ છે, એજ પ્રમાણે તેઓનું ધ્યાન પણ આર્ત્ત અને રૌદ્રરૂપ હોવાથી અધમજ છે. ॥૨૭॥

મૂલમ્—એવં તુ સમના એગે, મિચ્છદિટ્ઠી અનારિયા ।

વિસएसणं झियायंति, कंका वा कलुसाहमा ॥२८॥

છાયા—એવં તુ શ્રમણા એકે, મિથ્યાદૃષ્ટયોઽનાર્યાઃ ।

विषयैषणं ध्यायन्ति, कङ्का इव कलुषाधमाः ॥२८॥

અન્વયાર્થઃ—(એવં તુ) એવમ્-અમુના પ્રકારેણ તુ (મિચ્છદિટ્ઠી અનારિયા) મિથ્યાદૃષ્ટયોઽનાર્યાઃ (એગે સમના) એકે શ્રમણાઃ શાક્યાદયઃ (વિસएसणं झियायंति) વિષયૈષણં શબ્દાદીનાં પ્રાપ્તિરૂપં ધ્યાયન્તિ તે (કંકા વા કલુસાહમા) કઙ્કાઃ-કઙ્કાદિપક્ષિણં ઇવ કલુષાધમાઃ—કલુષાધમધ્યાનધ્યાયિનો ભવન્તીતિ ॥૨૮॥

ટીકા—‘એવં તુ’ એવં તુ—યથા કઙ્કાદય આર્ત્તરૌદ્રધ્યાનં ધ્યાયન્તિ તથા ‘મિચ્છદિટ્ઠી’ મિથ્યાદૃષ્ટયઃ ‘અનારિયા’ અનાર્યાઃ—આરમ્ભારિગ્રહવત્ત્વાત્ ‘એગે’ એકે

‘એવં તુ સમના એગે’ ઇત્યાદિ ।

શબ્દાર્થ—‘એવંતુ-એવં તુ’ હસી પ્રકાર ‘મિચ્છદિટ્ઠી અનારિયા-મિથ્યા દૃષ્ટયોઽનાર્યાઃ’ મિથ્યા દૃષ્ટી ઓર અનાર્ય ‘એગે સમના-એકે શ્રમણાઃ’ કોઈ શ્રમણ ‘વિસएसणं झियायंति-વિષયૈષણં ધ્યાયન્તિ’ વિષય પ્રાપ્તિ કા ધ્યાન કરતે હૈં ‘કંકા વા કલુસાહમા-કઙ્કા ઇવ કલુષાધમાઃ’ વે કંક પક્ષીકે જૈસે પાપી એવં અધમ પ્રકાર કા હૈ ॥૨૮॥

અન્વયાર્થ—હસી પ્રકાર કોઈ કોઈ મિથ્યાદૃષ્ટિ અનાર્ય શ્રમણ શાક્યાદિ વિષયૈષણા અર્થાત્ કામભોગોં કી પ્રાપ્તિકા ધ્યાન કરતે રહતે હૈં । વે કંક પક્ષી કે સમાન કલુષિત ઓર અધમ હોતે હૈં ॥૨૮॥

ટીકાર્થ—જૈસે કંક આદિ પક્ષી આર્ત્ત રૌદ્ર ધ્યાન કરતે હૈં, હસી

‘એવંતુ સમના એગે’ ઇત્યાદિ

શબ્દાર્થ—‘એવં તુ-એવં તુ’ આજ પ્રમાણે ‘મિચ્છદિટ્ઠીઅનારિયા-મિથ્યા દૃષ્ટયો અનાર્યાઃ’ મિથ્યા દૃષ્ટિવાળાઓ અને અનાર્ય એવા ‘એગે સમના-એકે શ્રમણા’ કોઈ શ્રમણ ‘વિસएसणं झियायंति-વિષયૈષણ ધ્યાયન્તિ’ વિષય પ્રાપ્તિનુ ધ્યાન કરે છે. કંકાવા કલુસાહમા-કઙ્કા ઇવ કલુષાધમાઃ’ તેઓ કંક પક્ષિની જેમ પાપી અને અધમ કોટિના છે ॥૨૮॥

અન્વયાર્થ—આજ પ્રમાણે કોઈ કોઈ મિથ્યા દૃષ્ટિ અનાર્ય શ્રમણ શાક્યાદિ વિષયૈષણા અર્થાત્ કામલોભોની પ્રાપ્તિનુ ધ્યાન કરતા રહે છે. તેઓ કંક પક્ષિની જેમ કલુષિત તથા અધમ હોય છે ॥૨૮॥

ટીકાર્થ—જેમ કંક કંક વિગેરે પક્ષિયો આર્ત્ત અને રૌદ્ર ધ્યાન કરે છે,

કેચિત્ 'સમણા' શ્રમણાઃ-શાક્યાદયઃ 'વિસપ્પસનં' વિષયૈષણમ્-વિષયાણાં શબ્દા-
દિકામભોગાનામ્-एषणं પ્રાપ્તિમેવ 'ઝિયાયંતિ' ધ્યાયન્તિ-વિષયાનેવ ધ્યાયન્તિ,
इमे आर्त्तरौद्रध्यायिन एव सन्ति, अत एते 'कंका वा' कङ्का इव-मत्स्यैषिणः-
कङ्कपक्षिण इव 'कलुसाहमा' कलुषाधमाः-कलुषाः कलुषचित्तवृत्तिकत्वात्, अत-
एव अधमाः सन्ति । यथा-कङ्कादयः पक्षिणो जलाश्रये निवसन्तः मत्स्यान्वेषण-
परा अधमाः सन्ति, तथा-दण्डिनः शाक्यादयोऽपि विषयान्वेषणपराः कलुष-
वृत्तिकत्वेन अधमध्यानवन्तः सन्तीति भावः ॥२८॥

પૂલ્મ્-સુદ્ધં માર્ગં વિરાહિતા, હૃદ મેગે ડુંદુમ્મર્દ ।

ઉન્મમ્મગ્ગતાં દુઃખં, ધ્યાયમેસંતિ તં તંહા ॥૨૯॥

છાયા—શુદ્ધ માર્ગ વિરાધ્ય, હૃદ એકે તુ દુર્મતયઃ ।

ઉન્માર્ગગતા દુઃખં, ધ્યાતમેષ્યન્તિ તત્તથા ॥૨૯॥

પ્રકાર મિથ્યાદૃષ્ટિ ઓર આરંભ પરિગ્રહવાન હોનેકે કારણ અનાર્ય કોઈ
કોઈ શ્રમણ, જૈસે શાક્ય આદિ, શબ્દાદિ કામભોગો કી પ્રાપ્તિકા હી
ધ્યાન કિયા કરતે હૈં । વે આર્ત્તધ્યાન ઓર રૌદ્રધ્યાન કરને વાલે હૈં, અત
एव कंक पक्षी के समान कलुषित चित्तवृत्ति वाले होने के कारण कलु-
षित हैं और इसी कारण अधम हैं ।

તાત્પર્ય યહ હૈ કિ જૈસે કંક આદિ પક્ષી જલાશય પર રહતે હુए
मछलियों की ही खोज में तत्पर रहते हैं, उसी प्रकार शाक्य आदि भी
विषयोंके अन्वेषण में तत्पर तथा कलुषित वृत्ति वाले होने से अधम हैं ॥२८॥

એજ પ્રમાણે મિથ્યા દૃષ્ટિવાળા અને આરંભના પરિગ્રહ વાળા હોવાના કારણે
અનાર્ય એવા કેઈ કેઈ શ્રવણ, જેમકે-શાક્ય વિગેરે શબ્દાદિ કામભોગોની
'પ્રાપ્તિતુ' જ ધ્યાન કર્યા કરે છે. તેઓ આર્ત્ત ધ્યાન અને રૌદ્રધ્યાન કરવા-
વાળા છે. તેથી જ કંક પક્ષિની જેમ મલિન ચિત્તવૃત્તિ વાળા હોવાના કારણે
કલુષિત છે. અને તેજ કારણથી અધમ છે,

તાત્પર્ય એ છે કે—જેમ કંક વિગેરે પક્ષિયો જલાશય પર, રહેતા થકા
માછલિયોની જ શોધમાં તત્પર રહે છે, એજ પ્રમાણે શાક્ય વિગેરે પણ
વિષયોના અન્વેષણમાં તત્પર તથા કલુષિત-મલિન વૃત્તિવાળા હોવાથી
અધમ છે. ॥૨૮॥

અન્વયાર્થઃ—(इह) इह-अस्मिन् लोके (एगे उ दुर्मई) एके तु दुर्मतयः—
शाक्यादयः (सुद्धं मगं विराहित्ता) शुद्धं निर्दोष मार्गं सम्यग्दर्शनादिरूपं विराध्य-
दूषयित्वा (उम्मगगता) उन्मार्गगताः—संसारावतरणरूपेण प्रवृत्ताः (दुक्खं घायं
ते तहा एसंति) दुःखमष्टप्रकारकं कर्म तथा तत् घातं मरणम् एष्यन्ति—
प्राप्स्यन्तीति ॥२९॥

ટીકા—‘इह’ इह-अस्मिन् लोके मोक्षमार्गप्ररूपणे वा ‘एगे’ एके शाक्या-
दयः, ‘दुर्मई’ दुर्मतयः—दुष्टा—सावधव्यापारोपादानतया मतिर्येषां ते दुर्मतयः—

‘सुद्धं मगं विराहित्ता’ इत्यादि ।

શબ્દાર્થ—‘इह-इह’ इस लोकमें ‘एगे उ दुर्मई-एके तु दुर्मतयः’
कोई दुर्मति पुरुष ‘सुद्धं मगं विराहित्ता-शुद्धं मार्गं विराध्य’ शुद्ध
मार्ग को दूषित करके ‘उम्मगगता-उन्मार्गगताः’ उन्मार्ग में प्रवृत्ति
शील बनते हैं ‘दुक्खं घायं ते तहा एसंति-दुःखम् घातम् तत्तथा
एष्यन्ति’ अतः वे दुःख एवं नाशकी प्रार्थना करते हैं ॥२९॥

અન્વયાર્થ—इस लोक में कोई कोई दुर्वृद्धि शाक्यदि शुद्ध मार्ग की
विराधना करके अर्थात् उसे दूषित करके या छोड़करके उन्मार्ग में संसार
के मार्ग में प्रवृत्त होते हैं, वे दुःखको तथा मृत्यु को प्राप्त होंगे ॥२९॥

ટીકાર્થ—इस लोक में अथवा मोक्षमार्ग की प्ररूपणा में, कोई कोई
शाक्य आदि सावध व्यापार को स्वीकार करने की बुद्धि वाले होने से

‘सुद्धं मगं विराहित्ता’ इत्यादि

શબ્દાર્થ—‘इह-इह’ आ लोकમાં ‘एगे उ दुर्मई-एके तु दुर्मतय’ કોઈ
દુર્મતિવાળો પુરુષ ‘સુદ્ધ મગં વિરાહિત્તા-શુદ્ધ માર્ગ વિરાધ્ય’ શુદ્ધ માર્ગને
દૂષિત કરીને ‘ઉમ્મગગતા-ઉન્માર્ગગતા’ ઉન્માર્ગમાં પ્રવૃત્તિવાળા બને છે
‘દુક્ખં ઘાયં તે તહા એસંતિ-દુઃખમ્ ઘાતમ્ તત્તથા એષ્યન્તિ’ તેથી તેઓ દુઃખ
અને નાશની પ્રાર્થના કરે છે ॥૨૯॥

અન્વયાર્થ—આ લોકમાં કોઈ કોઈ દુર્બુદ્ધિ શાક્ય વિગેરે શુદ્ધ માર્ગની
વિરાધના કરીને અર્થાત્ તેને દોષવાળો બતાવીને અથવા તેને છોડીને ઉન્મા
ર્ગમાં—સંસારના માર્ગમાં પ્રવૃત્ત થાય છે તેઓ દુઃખને તેથા મરણને જ
પ્રાપ્ત કરશે. ॥૨૯॥

ટીકાર્થ—આ લોકમાં અથવા મોક્ષ માર્ગની પ્રરૂપણામાં કોઈ કેઈ શાક્ય-
ઈતી વિગેરે સાવધ વ્યાપારનો સ્વીકાર કરવાની બુદ્ધિ વાળા હોવાથી દુ

મહામોહાકુલિતાન્તરાત્માનઃ 'સુદ્ધં' શુદ્ધં-વિશુદ્ધં-સંશયાદિદોષવર્જિતમ્ 'મર્ગં' માર્ગમ્ મોક્ષજનકં સમ્યગ્દર્શનાદિકં ભાવસમાધિપર્યાયમ્ 'વિરાહિતા' વિરાધ્ય, અસન્માર્ગપ્રરૂપણદ્વારેણ દૂષયિત્વા તસ્મિન્ દોષમારોપ્ય 'ઉન્મગ્નગતા' ઉન્માર્ગગતાઃ-ઉન્માર્ગેણ વિપરીતમાર્ગેણ સંસારચ્છુદ્ધનરૂપેણ ગતાઃ-પ્રવૃત્તાઃ 'દુઃખં' દુઃખમ્-દુઃખજનકમષ્ટવિધં કર્મ, તથા-'ધ્યાયં' ધ્યાતં-વિનાશં-સ્વાત્મવિનાશમ્ 'તદ્ધા' તથા-ધર્મવિરાધનયા પુનરુન્માર્ગગમનં ચ 'એસંતિ' એપન્તે-ગવેષયન્તિ, દુઃખ-મરણં ચ સદસ્યશઃ-પ્રાર્થયન્તીતિ । ઇહ જગતિ શુદ્ધમાર્ગ વિરાધ્ય પ્રતિકૂળમાર્ગે પ્રવૃત્તાઃ શાક્યાદયઃ-દુઃખં મૃત્યું ચ શતશો ગચ્છન્તીતિ ભાવઃ ॥૨૯॥

દુર્વર્તિ અર્થાત્ મહામોહ સે વ્યાકુલ અન્તરાત્મા બાહે, શુદ્ધ અર્થાત્ સંશય વિપરીત ઓર અનધ્યવસાય આદિ દોષો સે રહિત સમ્યગ્દર્શનાદિ મોક્ષમાર્ગ કો, જિહ્ને ભાવસમાધિ ઓ કહતે હૈ, વિરોધિત કરતે હૈ અર્થાત્ અસન્માર્ગ કી પ્રરૂપણા કરકે ઉસે દૂષિત સા કરતે હૈ, ક્યોંકિ જો સ્વયં નિષ્કલંક હૈ, ઉસમેં દોષ કા હોના સંભવ નહીં હૈ । વે ઉસમેં દોષ કા આરોપણ કરકે વિપરીત માર્ગ કો અર્થાત્ સંસાર મેં ઢૂબને કે માર્ગ કો પ્રાપ્ત હૈ । એસા કરકે વે આત્મવિનાશ કી તથા ધર્મકી વિરાધના કરને કે કારણ મરણ કી પ્રાર્થના કરતે હૈ ।

તાત્પર્ય યહ હૈ કિ હસ જગત્ મેં શુદ્ધ માર્ગ કી વિરાધના કરકે પ્રતિકૂળ માર્ગમેં પ્રવૃત્તિશીલ શાક્ય આદિ શતશઃ દુઃખ ઓર મરણ કો પ્રાપ્ત હોતે હૈ ॥૨૯॥

અર્થાત્ મહા મોહથી વ્યાકુળ અંતરાત્માવાળા, શુદ્ધ અર્થાત્ સંશય, વિપરીત અને અનધ્યવસાય વિગેરે દોષોથી રહિત સમ્યગ્ દર્શન વિગેરે મોક્ષ માર્ગને કે જેને ભાવસમાધિ પણ કહે છે, તેને વિરાધિત કરે છે, અર્થાત્ અસન્માર્ગની પ્રરૂપણા કરીને તેને દોષવાળો હોય તેમ બતાવે છે, કેમકે જે સ્વયં નિષ્કલંક છે, તેમાં દોષના હોવાનો સંભવ રહેતો નથી તેઓ તેમાં દોષનું આરોપણ કરીને વિપરીત માર્ગને અર્થાત્ સંસારમાં ઢૂબવાના માર્ગને પ્રાપ્ત કરે છે. તેમ કરીને તેઓ આત્મવિનાશની તથા ધર્મની વિરાધના કરવાના કારણે મરણની જ પ્રાર્થના કરે છે.

કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે—આ જગતમાં શુદ્ધ માર્ગની વિરાધના કરીને પ્રતિકૂળ માર્ગમાં પ્રવૃત્ત એવા શાક્ય દંડી વિગેરે મેંકડા હુજો અને મરણને જ પ્રાપ્ત કરતા રહે છે. ॥૨૯॥

મૂલમ્—જહા આસાવિણિ નાવં, જાહ અંધો દુરુહિયા ।

इच्छई पारमागंतुं अंतरा य विसीयइ ॥३०॥

છાયા--યથા આસાવિણી નાવં, જાત્યન્ધો દુરુહ્ય ।

इच्छति पारमागन्तुम्, अन्तरा च विषीदति ॥३०॥

અન્વયાર્થઃ--(જહા) યથા (જાહઅંધો) જાત્યન્ધઃ (આસાવિણિ નાવં) આસાવિણી પ્રવિશજ્જલાં નાવં નૌકામ્ (દુરુહિયા) દુરુહ્ય (પારમાગંતું ઇચ્છઈ) પારમાગન્તુમિચ્છતિ નદ્યાદેઃ (અંતરા ય વિસીયઈ) પરન્તુ સઃ અન્તરા ચ નદ્યાઃ-મધ્યે એવ વિષીદતિ-નિમજ્જતીતિ ॥૩૦॥

ટીકા--શાક્યાદીનાં વિનાશ દર્શયિતું સૂત્રકાર આહ-'જહા' યથા 'જાહ-અંધો' જાત્યન્ધઃ-જન્મનૈવાન્ધઃ 'આસાવિણિ' આસાવિણી-પ્રવિશજ્જલામ્ શત-

‘જહા આસાવિણિ નાવં’ इत्यादि ।

શબ્દાર્થ--‘જહા-યથા’ જિસ પ્રકાર ‘જાહ અંધો-જન્માન્ધઃ’ જન્માન્ધ પુરુષ ‘આસાવિણિ નાવં-આસાવિણી નૌકામ્’ છિદ્રવાલી નાવ પર ‘દુરુહિયા-દુરુહ્ય’ ચઢ કર પારમાગંતું ઇચ્છઈ-પારમાગન્તુમ્ ઇચ્છતિ’ નદીકો પાર કરના ચાહતા હૈ ‘અંતરા ય વિસીયઈ-અન્તરા ચ વિષીદતિ’ પરંતુ વહ વીચમેં હી ઢૂબ જાતા હૈ ॥૩૦॥

અન્વયાર્થ--જૈસે કોઈ જન્માન્ધ પુરુષ છિદ્રોવાલી નૌકા પર આરુઢ હોકર કિનારે પર આને કી ઇચ્છા કરતા હૈ પરંતુ વહ વીચ મેં ઢૂબ જાતા હૈ । ૩૦ ।

ટીકાર્થ--પૂર્વોક્ત શાક્ય આદિ કો હોને વાલે અનર્થકી પ્રાપ્તિ સૂત્રકાર પુનઃ પ્રદર્શિત કરતે હૈ-જૈસે જન્મ સે હી અંધા પુરુષ જલ-જિસમેં

‘જહા આસાવિણિ નાવં’ ઇત્યાદિ

શબ્દાર્થ--‘જહા-યથા’ જે પ્રમાણે ‘જાહઅંધો-જાત્યન્ધઃ’ જન્માન્ધ પુરુષ ‘આસાવિણિ નાવં-આસાવિણી નૌકાં’ છિદ્રવાળી નાવ પર ‘દુરુહિયા-દુરુહ્ય’ ચઢીને ‘પારમાગંતું ઇચ્છઈ-પારમાગન્તુમ્ ઇચ્છતિ’ નદીને પાર કરવા ઇચ્છે છે ‘અંતરા ય વિસીયઈ-અન્તરા ચ વિષીદતિ’ પરંતુ તે વચમાંજ ડૂબી બગ્ય છે. ॥૩૦॥

અન્વયાર્થ--જેવી રીતે કોઈ જન્માન્ધ પુરુષ છિદ્રોવાળી નૌકા પર બેસીને કિનારા પર પહોંચવાની ઇચ્છા રાખે છે, પરંતુ તે વચમાંજ ડૂબી બગ્ય છે. ॥૩૦॥

ટીકાર્થ--પૂર્વોક્ત શાક્ય વિગેરેને થવાવાળા અનર્થની પ્રાપ્તિ સૂત્રકાર દર્શિતી બતાવે છે. જેમ જન્મથી જ આધણો પુરુષ પાણી જેમાં પ્રવેશ કરી

ચ્છિદ્રામિત્યર્થઃ 'નાવં' નૌકામ્ 'દુરુહિયા' દૂરુહ અધિરુહ 'પારં' પારમ્-સમુદ્રસ્ય પરતીરમ્ 'આગંતું' આગન્તું-પ્રાપ્તુમ્ 'ઇચ્છર્હ' ઇચ્છતિ, કિન્તુ પારં ગન્તું ન શક્નોતિ, અપિતુ 'અંતરા' અન્તરા-મધ્યે એવ જલમધ્ય એવ 'વિસીયઈ' વિષીદતિ-દુઃસ્વમાસા-દયતિ નિમજ્જતીત્યર્થઃ, સાધનસ્ય સદુષ્ટતયા કાર્યાક્ષમત્વાત્ ॥૩૦॥

મૂળમ્—એવં તુ સમના એગે, મિચ્છદ્દિટ્ટી અણારિયા ।

સોયં કંસિણમાવન્ના, આગંતારો મહ્ભયમ્ ॥૩૧॥

છાયા—એવં તુ શ્રમણા એકે, મિથ્યાદૃષ્ટયોઽનાર્યાઃ ।

સ્ત્રોતશ્ચ કૃત્સ્નમાપન્ના, આગન્તારો મહદ્ભયમ્ ॥૩૧॥

પ્રવેશ કર રહા હો એસી સૈકડો છેદોં વાલી નાવ પર આરુઠ્ઠ હોકર સમુદ્ર કે કિનારે પહુચ્ચને કી ઇચ્છા કરતા હૈ, કિન્તુ વહ પહુંચ નહીં સકતા । વહ ઘીંચ જલ મેં હી વિષાદ કો પ્રાપ્ત હોતા હૈ, દુઃસ્વી હોતા હૈ, ડૂબ જાતા હૈ, ક્યોંકિ ઉસકા સાધન દૂષિત હોને કે કારણ કાર્ય ઉત્પન્ન કરને મેં અસમર્થ હોતા હૈ ॥૩૦॥

‘એવંતુ સમના એગે’ इत्यादि ।

શબ્દાર્થ—‘એવં તુ મિચ્છદ્દિટ્ટી અણારિયા એગે સમના—એવં તુ મિથ્યા દૃષ્ટયઃ અનાર્યાઃ એકે શ્રમણાઃ’ હસી પ્રકાર મિથ્યા દૃષ્ટિ કોઈ અનાર્ય શ્રમણ ‘કસિણં સોયં આવન્ના-કૃત્સ્નં સ્રોતઃ આપન્નાઃ’ પૂર્ણરૂપસે આસ્રવ કા સેવન કરતે હૈં ‘મહદ્ભયમ્ આગંતારો-મહદ્ભયમ્ આગન્તારઃ’ અતઃ વે મહાભય કો પ્રાપ્ત કરેંગે ॥૩૧॥

રહેલ હોય એવી સૈકડો છિદ્રોવાળી નાવ પર એસીને સમુદ્રને કિનારે પહોંચવાની ઈચ્છા જ કરે છે, પણ તે તેમ પાર પહોંચી શકતો નથી, તે વચમાં પાણીમાં જ ખેદને પ્રાપ્ત થાય છે, દુઃખી થાય છે, અને ડૂબી જાય છે. કેમકે તેનું સાધન હોવાવાળું હોવાથી કાર્ય સિદ્ધ કરવામાં અસમર્થ હોય છે ॥૩૦॥

‘એવં તુ સમના એગે’ इत्यादि

શબ્દાર્થ—‘એવં તુ મિચ્છદ્દિટ્ટી અણારિયા એગે સમના—એવં તુ મિથ્યા દૃષ્ટયઃ અનાર્યાઃ એકે શ્રમણાઃ’ એજ પ્રમાણે મિથ્યા દૃષ્ટિ વાળો કેઈ અનાર્ય શ્રમણ ‘કસિણ સોયં આવન્ના-કૃત્સ્ન સ્રોતઃ આપન્નાઃ’ પૂર્ણ રૂપથી આસ્રવોનું સેવન કરે છે. ‘મહદ્ભયમ્ આગંતારો-મહદ્ભયમ્ આગન્તારઃ’ તેથી તેઓ મહાભય પ્રાપ્ત કરશે. ॥૩૧॥

અન્વયાર્થ:--(एवं तु मिच्छद्दिष्टी अणारिया एगे समणा) एवं तथैव-सच्छि-
द्रनौकागतजात्यन्धवत् मिथ्यादृष्टयः-अनार्याः एके श्रमणाः-शाक्यादयः (कसिणं
सोयं आवन्ता) कृत्स्नं-सम्पूर्णं स्रोतः कर्मास्त्ररूपम् आपन्ताः-प्राप्ताः सन्तः
(महब्भयं आगंतारो) महद्भयं-नरकनिगोदादिप्राप्तिलक्षणं दुःखम् आगन्तारः-
आगमनशीलाः प्राप्तारो भवन्तीति । ३१॥

ટીકા--‘एवं तु’ एवं तु-अनेनैव प्रकारेण सच्छिद्रनावारूढजात्यन्धवदेव
‘एगे’ एके केचन ‘समाणा’ श्रमणाः-शाक्यादयः । ‘मिच्छद्दिष्टी’ मिथ्यादृष्टयः
‘अणारिया’ अनार्या, ‘कसिणं’ कृत्स्नं-सम्पूर्णम् ‘सोयं’ स्रोतः-प्राणातिपातादि
कर्मास्त्रस्रोतः, ‘आवन्ता’ आपन्ताः-प्राप्ताः सन्तः ‘महब्भयं’ महद्भयम्, संसारे
एव परिभ्रमणेन नरकादिस्वरूप दुःखम् ‘आगंतारो’ आगन्तारः-प्राप्तारो भव-
न्ति । यतः सर्वदा समारकारणकर्मणः सञ्चये एव प्रयत्नवन्तौ भवन्ति, तदा
तत्कारणसत्त्वे कथं न दुःखात्मकं कार्यं प्राप्स्यन्तीति । यथा-जात्यन्धो जन्माधः

અન્વયાર્થ—હસી પ્રકાર કોઈ કોઈ મિથ્યા દૃષ્ટિ અનાર્ય શ્રમણ દળડી
આદિ સમ્પૂર્ણ કર્માસ્ત્ર રૂપ સ્રોત્ કો પ્રાપ્ત હોકર મહાન્ ભય કો પ્રાપ્ત
કરને વાલે હોતે હૈ ॥૩૧॥

ટીકાર્થ—જો શ્રમણ દળડી આદિ મિથ્યાદૃષ્ટિ ઓર અનાર્ય હૈ તથા
સમ્પૂર્ણ પ્રાણાતિપાત આદિ કર્માસ્ત્ર કે સ્રોતોં કો પ્રાપ્ત હોતે હૈ, વે સચ્ચિદ્ર
નૌકા પર આરૂઢ હોકર સમુદ્ર કો તિરને વાલે જન્માન્ધ કે જૈસા નરક
નિગોદ આદિ કે દુઃખ રૂપ મહાભય કો પ્રાપ્ત હોને વાલે હૈ । ક્યોંકિ વે
ભવ ભ્રમણ કે કારણભૂત કર્મોં કા સંચય કરને મેં હી પ્રયત્નશીલ રહતે
હૈ । જય દુઃખોં કા કારણ વિચમાન હો તો દુઃખ રૂપ કાર્ય ની ઉત્પત્તિ
ક્યોં નહીં હોગી ?

અન્વયાર્થ--એજ રીતે કોઈ કોઈ મિથ્યાદૃષ્ટિ અનાર્ય શ્રમણ કર્મા
સવરૂપ ઝરણાને પ્રાપ્ત કરીને મહાન્ ભયને પ્રાપ્ત કરવાવાળા થાય છે ॥૩૧॥

ટીકાર્થ--જે શ્રમણ દડી વિગેરે મિથ્યાદૃષ્ટિ અને અનાર્ય છે તથા
સંપૂર્ણ પ્રાણાતિપાત વિગેરે કર્માસ્ત્રવના સ્રોતોને પ્રાપ્ત થયેલા છે, તેઓ
ચિદ્રવળી નૌકા પર બેસીને સમુદ્રને તરવાવાળા જન્માન્ધ પુરુષથી જેમ નરક
નિગોદ વિગેરેના દુઃખરૂપ મહા ભયને પ્રાપ્ત થવાવાળા છે કેમકે-તેઓ ભવ
ભ્રમણના કારણભૂત કર્મોના સંચય કરવામાં જ પ્રયત્નવાળા છે, બ્યારે દુખોનું
કારણ વિધમાન હોય તો દુઃખરૂપ કાર્યની ઉત્પત્તિ કેમ ન થાય ? કહેવાનો

આસ્રાવિણીં નાવમધિરુહ પારં ગન્તુમિच्छति, ન તુ પારયતિ, કિન્તુ મધ્યે એવ કિલશ્યતિ—નિમજ્જતિ । તથેમેऽપિ શાક્યાદયો મોક્ષમિच्छन्તિ પરન્તુ નોપાર્જયન્તિ તત્સાધનં સમ્યગ્જ્ઞાનાદિકમ્, ઉપાર્જયન્તિ હિ સંસારકારણમેવ કર્માશ્રવમ્, અતઃ સંસારમેવાऽऽવિશન્તિ, તે ચ સંસારાન્તર્વર્તિનો ગર્ભાં ગર્ભં, જન્મતો જન્મ મરણાન્મરણં દુઃખાદ્ દુઃખમિત્યેવં ઘટીયન્ત્રન્યાયેન અનુભવન્તોऽનન્તમપિ કાલમાસતે इति भावः ॥૩૧॥

મૂલમ્—ઈમં ચ ધર્મમાદાય, કાસવેણ પવેદ્યં ।

તૈરે સૌયં મહાઘોરં, અત્તત્તાણ પરિવ્વણં ॥૩૨॥

છાયા—ઈમં ચ ધર્મમાદાય, કાશ્યપેન પ્રવેદિતમ્ ।

તરેત્સોતો મહાઘોરમ્, આત્મત્રાણાય પરિવ્રજેત્ ॥૩૨॥

અભિપ્રાય યહ હૈ કિ જન્માન્ધ પુરુષ આસ્રાવિણી અર્થાત્ છેદવાલી નૌકા પર આરુઢ્ઠ હોકર સમુદ્ર કે પાર પહુંચના યાહતા હૈ કિન્તુ વહ પહુંચ નહીં સકતા, બીચમેં હી ડૂબ જાતા હૈ ઓર વલેશ પાતા હૈ, ડસી પ્રકાર યે શાક્ય દળડી આદિ શ્રમણ બી મોક્ષ પ્રાપ્ત કરના યાહતે હૈ । કિન્તુ ડસકે કારણ સમ્યગ્જ્ઞાનાદિ કો પ્રાપ્ત નહીં કરતે, પ્રત્યુત સંસાર કે કારણભૂત કર્માશ્રવ કા હી ઉપાર્જન કરતે હૈ । અતઃ સંસાર કો હી પ્રાપ્ત હોતે હૈ । વે સંસાર મેં ઇક ગર્ભ સે દૂસરે ગર્ભ કો, ઇક જન્મ સે દૂમરે જન્મ કો ઓર ઇક દુઃખ સે દૂસરે દુઃખ કો પ્રાપ્ત હોતે છુપ ઘટીયંત્ર કી ભાંતિ અનન્ત કાલ તક સંસારમેં પરિભ્રમણ કરતે હૈ ॥૩૧॥

અભિપ્રાય એ છે કે-જન્માન્ધ પુરુષ-આસ્રાવિણી અર્થાત્ છિદ્રોવાળી નૌકા પર બેસીને સમુદ્રની પાર પહોંચવાની ઇચ્છા રાખે છે, પરંતુ તે પહોંચી શકતો નથી. વચમાં જ ડૂબી જાય છે અને કલેશ પામે છે. એજ પ્રમાણે આ શાક્ય દંડી વિગેરે શ્રમણો પણ મોક્ષ પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છા રાખે છે, પરંતુ તેના કારણે રૂપ સમ્યક્ જ્ઞાન વિગેરેને પ્રાપ્ત કરતા નથી. અને ઉલ્ટા સંસારના કારણભૂત કર્માશ્રવનેજ પ્રાપ્ત કરે છે, તેથી જ સંસારનેજ પ્રાપ્ત થાય છે, તેઓ સંસારમાં એક ગર્ભથી બીજા ગર્ભને, એક જન્મથી બીજા જન્મને, અને એક દુઃખથી બીજા દુઃખને પ્રાપ્ત કરતા થકા ઘટિયંત્રની માફક (રિંટ)ની જેમ અનંત કાળ સુધી સંસારમાં પરિભ્રમણ કરે છે અર્થાત્ ભટકતો રહે છે. ॥૩૧॥

अन्वयार्थः—(कासवेण पवेइयं) काश्यपेन—वर्द्धमानस्वामिना प्रवेदितम् (इमं च धम्ममादाय) इम—वक्ष्यमाणलक्षणं धर्म—दुर्गतिनिषेधेन शोभनगतिधारकमादाय—गृहीत्वा (महाघोरं सोयं) महाघोरं दुरुत्तरत्वाद् महाभयानकं स्रोतः—ससारात् (तरे) तरेत्—पारं गच्छेत्, तथा—(अत्तत्ताए परिव्वए) आत्मत्राणाय नरकनिगोदादितः आत्मनो रक्षणाय परिव्रजेत्—संयमाऽनुष्ठानं पालयेदिति ॥३२॥

टीका—यस्माद् बौद्धादयो वादिनः श्रमणा अनार्या मिथ्यादृष्टयः सम्पूर्ण कर्माश्रयं समापन्नाः संसारप्राप्तार एव भवन्ति तस्मादिदमुपदिश्यते—‘इमं च’

‘इमं च धम्ममादाय’ इत्यादि।

शब्दार्थः—‘कासवेणं पवेइयं—काश्यपेन प्रवेदितं’ काश्यप गोत्री भगवान् महावीर स्वामी ने बताया हुआ ‘इमं च धम्मं आदाय—इमं धर्ममादाय’ इन धर्म को प्राप्त करके ‘महाघोरं सोयं—महाघोरं स्रोतः’ महाघोर संसार सागर को ‘तरे—तरेत्’ पार करे तथा ‘अत्तत्ताए परिव्वए—आत्मत्राणाय परिव्रजेत्’ आत्म रक्षाके लिये संयमका पालन करे ॥३२॥

अन्वयार्थ—काश्यप श्री वर्द्धमान स्वामी के द्वारा प्रणीत तथा दुर्गति को रोक कर सुगति में धारण करने वाले इस धर्म को ग्रहण करके अत्यन्त घोर संसार को पार करे तथा नरक निगोद आदि के दुःखोंसे आत्मा का प्राण (रक्षा) करने के लिए संयम का अनुष्ठान करे ॥३२॥

टीकार्थ—क्योंकि बौद्ध दण्डी आदि श्रमण अनार्य हैं, मिथ्यादृष्टि हैं एवं सम्पूर्ण कर्माश्रय को प्राप्त करनेवाले हैं और उसके फलस्वरूप

‘इमं च धम्ममादाय’ इत्यादि

शब्दार्थ—‘कासवेणं पवेइयं—काश्यपेन प्रवेदितं’ काश्यपगोत्रवाणा लगवान् महावीरस्वामीने बताया है ‘इमं च धम्मं आदाय—इमं च धर्ममादाय’ आ जैन धर्मने प्राप्त करने ‘महाघोरं सोयं—महाघोरं स्रोतः’ महाघोर जेवा संसार सागरने ‘तरे—तरेत्’ पार करे तथा ‘अत्तत्ताए परिव्वए—आत्मत्राणाय परिव्रजेत्’ आत्म रक्षा भाटे संयमनुं पालन करे ॥३२॥

अन्वयार्थ—काश्यप श्री वर्द्धमान स्वामी द्वारा प्रणीत तथा दुर्गतिने रोकने सुगति प्राप्त कराववावाणा आ धर्मने ग्रहण करीने अत्यन्त घोर संसारने पार करे तथा नरक निगोद विगेदेना दुःखी आत्मनुं रक्षण करवा भाटे संयमनुं अनुष्ठान करे ॥३२॥

टीकार्थ—बौद्ध-दंडी विगेदे श्रमण अनार्य छे, मिथ्या दृष्टिवाणा छे, अने सम्पूर्ण कर्माश्रयने प्राप्त धयेला छे, अने तेना ईह इहे सब भ्रमण

इदं च—क्षयमाणलक्षणम् 'कासवेण' काश्यपगोत्रवता महावीरस्वामिना 'पवे-
 इयं' प्रवेदितं—कथितम् 'धम्मं' धर्मम्—श्रुतचारित्राख्यम्—दुर्गतिविनाशकत्वेन
 सुगतिप्रयोजकतया शुभे स्थाने स्थापकतया च धारणरूपम् आदाय—स्वीकृत्य
 'महाघोरं' महाघोरम्—कातरजनभयावहम् 'सोयं' स्रोतः—भावस्रोतः, संसार-
 पर्यटनकारणभूतं मिथ्यात्वाविरत्यादिकम् 'तरे' तरेत्—काश्यपोक्तधर्मस्वीकरणेन
 पारयेत् । पुनः किं कुर्यादित्याह—'अत्तत्ताए' आत्मत्राणाय—आत्मनस्त्राणं नरका-
 दिभ्यो रक्षणं तस्मै—आत्मत्राणाय—आत्मरक्षणार्थम् 'परिव्वए' परिव्रजेत्—संयमा-
 नुष्ठायी भवेदिति । काश्यपप्रतिपादितधर्ममादाय मेधाक्षी मुनिः घोरं मिथ्यात्वा
 विरत्यादिभावस्रोतस्तरेत् अत्मनाणाय संयमानुष्ठानं कुर्याच्चेति भावः ॥३२॥

भवभ्रमण करनेवाले हैं, इस कारण यह उपदेश दिया जाना है कि
 काश्यपगोत्रीय भगवान् महावीर के द्वारा कथित श्रुतचारित्ररूप, दुर्गति
 को रोक कर सुगति में धारण करने वाले धर्म को स्वीकार करके अत्यन्त
 भयानक संसार को पार करे या संसारभ्रमण के कारणभूत मिथ्यात्व
 अविरति आदि को दूर करे। तथा नरकनिगोद आदि से आत्मा की
 रक्षा करने के लिए संयम का अनुष्ठान करे।

तात्पर्य यह है कि श्री वर्द्धमान भगवान् के द्वारा प्ररूपित धर्म को
 अंगीकार करके मेधाक्षी जन घोर मिथ्यात्व तथा अविरति आदि रूप
 भावस्रोतों को पार करे अर्थात् प्राणातिपात आदि आस्रव को रोके तथा
 आत्मा का त्राण (रक्षा) करने के लिए संयम का आचरण करे ॥३२॥

करवावाणा छे आ कारणुथी आ उपदेश आपवामां आवे छे के—काश्यप
 गोत्रीय भगवान् महावीर केद्वारा दुर्गतिने दोषीने सुगतिमां पड़ोयाउन र श्रुत-
 चारित्र रूप धर्मनो स्वीकार करीने अत्यन्त लयन्कर अवा आ संसारथी पार
 उतरे. अथवा संसार भ्रमणना कारण रूप मिथ्यात्व अविरति विगेरेने दूर
 करे तथा नरक निगोद विगेरेथी आत्मानी रक्षा करवा माटे संयमनुं
 अनुष्ठान करे

केद्वानुं तात्पर्य अे छे के—श्री वर्द्धमान भगवाने प्ररूपित—केद्वारा
 धर्मनो स्वीकार करीने पुत्रिशाणी जन घोर मिथ्यात्व तथा अविरति
 रूप भावस्रोतोंने पार करे अर्थात् प्राणातिपात विगेरे आस्रवाने दोषे
 तथा आत्मानुं रक्षण करवा माटे संयमनुं आचरण करे. ॥३२॥

મૂલ્ય—વિરેણ ગામધર્મેહિં જે કેઈ જગઈ જગા ।

તેસિં અત્તુવમાયાણં, થામં કુવં પરિવ્વણ ॥૩૩॥

છાયા—વિરતો ગ્રામધર્મેભ્યો યે કેચિજ્જગતિ જગાઃ ।

તેષામાત્મોપમયા સ્થામં કુર્વન્ પરિવ્રજેત્ ॥૩૩॥

અન્વયાર્થઃ—(ગામ ધર્મેહિં વિરેણ) ગ્રામધર્મેભ્યઃ શબ્દાદિવિષયેભ્યો વિરતઃ—
નિવૃત્તઃ (જગઈ જે કેઈ જગા) જગતિ—પૃથિવ્યાં યે કેચિજ્જગાઃ જીવાઃ 'તેસિં
અત્તુવમાયાણં' તેષામાત્મોપમયા દુઃખમનુત્પાદયન્ (થામં કુવં પરિવ્વણ) તદ્રક્ષણે
સ્થામ—સામર્થ્યં કુર્વન્ સંયમાનુષ્ઠાને પરિવ્રજેદિતિ ॥૩૩॥

ટીકા—ગામધર્મેહિં' ગ્રામધર્મેભ્યઃ—ગ્રામધર્માઃ શબ્દાદ્યો વિષયાઃ, તથા—

'વિરેણ ગામધર્મેહિં' इत्यादि ।

શબ્દાર્થ—'ગામધર્મેહિં વિરેણ—ગ્રામધર્મેભ્યો વિરતઃ' સાધુ શબ્દાદિ
વિષયોંસે નિવૃત્ત હોકર 'જગઈ જે કેઈ જગા—જગતિ યે કેચિત્ જગન્તિ'
જગત્ મેં જો કોઈ પ્રાણી હૈ 'તેસિં અત્તુવમાયાણં—તેષાં આત્મોપમયા'
उनको अपने समान समझता हुआ 'थामं कुवं परिव्वण—स्थामं कुर्वन्
परिव्रजेत्' बल पूर्वक संयम का पालन करे ॥३३॥

અન્વયાર્થ—ગ્રામ ધર્મોં સે અર્થાત્ શબ્દ આદિ વિષયોં સે વિરત
પુરુષ, હસ જગત્ મેં જો મી પ્રાણી હૈં । ઉન્હેં અપની આત્મા કે સમાન
સમજ્ઞ કર દુઃખ ઉત્પન્ન ન કરતા હુઆ એવં ઉનકી રક્ષા કે લિષે પરા
ક્રમ કરતા હુઆ વિચરે ॥૩૩॥

ટીકાર્થ—શબ્દ આદિ ઇન્દ્રિયોં કે વિષય તથા પ્રાણાતિપાત આદિ પાપ

'વિરેણ ગામધર્મેહિં' इत्यादि

શબ્દાર્થ—'ગામધર્મેહિં વિરેણ— ગ્રામધર્મેભ્યો વિરત' સાધુ શબ્દાદિ
વિષયોથી નિવૃત્ત બનીને 'જગઈ જે કેઈ જગા—જગતિ યે કેચિત્ જગન્તિ'
જગત્માં જે કેઈ પ્રાણી છે 'તેસિં અત્તુવમાયાણં—તેષાં આત્મોપમયા' તેઓને
પોતાની બરાબર સમજીને થામ કુવં પરિવ્વણ—સ્થામ કુર્વન્ પરિવ્રજેત્' બળ
પૂર્વક સંયમનું પાલન કરે ॥૩૩॥

અન્વયાર્થ—ગ્રામ ધર્મોથી અર્થાત્ શબ્દ વિગેરે વિષયોથી વિરત પુરુષ
આ જગત્માં જે કેઈ પ્રાણી છે તેને પોતાના આત્મા સરખા સમજીને તેને
દુઃખ ન ઉત્પન્નવતાં અને તેમની રક્ષા માટે પરાક્રમશીલ બનીને વિચરે ॥૩૩॥

ટીકાર્થ—શબ્દ આદિ ઇન્દ્રિયોંના વિષય તથા પ્રાણાતિપાત આદિ પાપ

પ્રાણાતિપાતાદયઃ તેભ્યઃ 'વિરણ' વિરતઃ—નિવૃત્તઃ ઇષ્ટાનિષ્ઠેષુ રાગદ્વેષરહિત इत्यर्थः, તથા—'જગઈ' જગતિ—લોકે 'જે કેઈ' યે કેચિત્ 'જગા' જગાઃ—જીવિતાર્થિન સ્વપ્નસ્થાવરપ્રાણિનઃ સન્તિ તેભિં' તેષામ્ 'અતુઙ્માયાણ' આત્મોપમાયા—આત્મ-તુલ્યતયા 'થામં' સ્થામ—સ્થિતિ રક્ષણમિત્યર્થઃ 'કુઠ્ઠં' કુર્વન્ 'પરિવ્વણ' પરિવ્રજેત્—સંયમાનુષ્ઠાનપરાયણો ભવેદિતિ। સર્વેષામપિ જન્તૂનાં સુખદુઃખાદિકં સમાન-મિતિ વિચાર્ય પરસ્પ રક્ષણાદૌ પ્રયત્નં કુર્યાદિતિભાવઃ ॥૩૩॥

મૂલ્મ—અહ્માણં ચ માયં ચ, તં પરિન્નાય પંડિણ ।

સત્ત્વમેયં ણિરાકિચ્ચા, ણિઠ્ઠવાણં સંધણ મુણી ॥૩૪॥

છાયા—અતિમાનં ચ માયાં ચ, તત્પરિજ્ઞાય પંડિતઃ ।

સર્વમેતન્નિરાકૃત્ય, નિર્વાણં સન્ધયેન્મુનિઃ ॥૩૪॥

ગ્રામ ધર્મ કહલાતે હૈં । જો પુરુષ ઉનસે નિવૃત્ત હો ચુકા હૈ અર્થાત્ ઇષ્ટ વિષય મેં રાગ તથા અનિષ્ટ વિષયમેં દ્વેષ નહીં કરતા વહ્ હસ જગત્ મેં જો બી જીવન કે અર્થી ત્રસ ઓર સ્થાવર પ્રાણી હૈં, ઉનકા અપની આત્મા કે સમાન રક્ષણ કરતા હુઆ સંયમ કે અનુષ્ઠાન મેં તત્પર હો । સમી પ્રાણિયોં કો સમાન રૂપસે સુખ પ્રિય હૈ ઓર દુઃખ અપ્રિય હૈ, હસ પ્રકાર વિચાર કર પરકી રક્ષા કે લિણ પ્રયત્ન કરે ॥૩૩॥

‘અહ્માણં ચ માયં ચ’ इत्यादि ।

શબ્દાર્થ—પંડિણ—પંડિતઃ’ વિવેકશીલ એસા ‘મુણી—મુનિઃ’ સાધુ ‘અહ્માણં ચ—અતિમાનં ચ’ અતિમાન ઓર ‘માયં ચ—માયાં ચ’ માયા ઓર લોભ ‘તં તત્’ ઉન કષાય ચતુષ્કકો ‘પરિન્નાય—પરિજ્ઞાય’ સંસાર કા

ગ્રામ ધર્મ કહેવાય છે, જે પુરુષ તેનાથી નિવૃત્ત થયેલ હોય અર્થાત્ ઇષ્ટ વિષયમાં રાગ તથા અનિષ્ટ વિષયમાં દ્વેષ કરતા નથી તથા તે આ જગતમાં જીવવાની ઇચ્છા વાળા જે કોઈ ત્રસ અને સ્થાવર પ્રાણિયો છે, તેમણે પોતાના આત્મા પ્રમાણે રક્ષણ કરતા થકા સંયમના અનુષ્ઠાનમાં તત્પર રહે, સઘળા પ્રાણિયોને સમાન રૂપથી સુખ પ્રિય છે. અને દુઃખ અપ્રિય છે આ પ્રમાણે વિચાર કરીને અન્યની રક્ષા માટે પ્રયત્ન કરે ॥૩૩॥

‘અહ્માણં ચ માયં ચ’ इत्यादि

શબ્દાર્થ—‘પંડિણ—પંડિતઃ’ વિવેક શીલ એવા ‘મુણી—મુનિ’ સાધુ ‘અહ્માણં ચ—અતિમાનં ચ’ અતિમાન એવા ‘માયં ચ—માયાં ચ’ માયા અને લોભ તં-તત્’ એ કષાય ચતુષ્કને ‘પરિન્નાય—પરિજ્ઞાય’ સંસારના કારણ રૂપ સંજ્ઞાને

अन्वयार्थ — (पंडित) पण्डितो विवेकी (मुणी) मुनिः-साधुः (अइमाणं च) अतिमानं च-च शब्दात्क्रोधं च तथा-(मायं च) मायां च-च शब्दात्लोभं च (तं) तत्-कषायचतुष्कम् (परिन्नाय) परिज्ञाय-संसारकारणतया ज्ञात्वा (एयं सव्वं) एतत्सर्वम् अतिमानादिकम् (गिराकिच्चा) निराकृत्य निवार्य (निव्वणं) निर्वाणं-मोक्षम् (संघए) सन्धयेत्-साधयेदिति ॥३४॥

टीका--‘पंडित’ पण्डितः-व्यवहारकुशलत्वेन विवेकी ‘मुणी’ मुनिः-साधुः ‘अइमाणं’ अतिमानम्-अतीव मानोऽतिमानः, चारित्रमतिक्रम्य यो वर्तते तम्-अतिमानम् ‘च’ शब्दाद् अस्य पूर्ववर्तिनं क्रोधम् तथा ‘मायं च’ मायाम् ‘च’ शब्दात्लोभं च ‘तं’ तत्-पूर्वोक्तं कषायचतुष्कम् ‘परिन्नाय’ परिज्ञाय-ज्ञपरिज्ञा-संयमविरोधिनं ज्ञात्वा ‘एयं सव्वं’ एतत् सर्वम् अतिमानादिकम् ‘निराकिच्चा’ निराकृत्य-सर्वमपि कषाय संसारकारणं परिहृत्य ‘निव्वणं’-निर्वाणं-मोक्षम् ‘संघए’

कारणरूप समक्षकर ‘एयं सव्वं-एतत्सर्वम्’ इन सबको ‘गिराकिच्चा-निराकृत्य’ त्यागकर ‘निव्वणं निर्वाणम्’ निर्वाण अर्थात् मोक्ष की ‘संघए-संघयेत्’ साधना करे ॥३४॥

अन्वयार्थ--पण्डित मुनि अतिमान और क्रोध को तथा माया और लोभ को चारों कषायों को संसार का कारण जान कर इन सब को त्याग दे और मोक्ष की साधना करे ॥३४॥

टीकार्थ--मेधावी मुनि अतीव मान को अर्थात् चारित्र को विनष्ट करने वाले मान को त्याग दे। ‘च’ शब्द से मान के पूर्ववर्ती क्रोध को त्याग दे और ‘च’ शब्द से लोभको भी त्याग दे। इन चारों कषायों को संसार परिभ्रमण का कारण ज्ञपरिज्ञा से जान कर प्रत्याख्यान परिज्ञा से त्याग कर मोक्ष की साधना करे। क्योंकि अनन्तानुबन्धी, अप्र-

‘एयं सव्वं-एतत्सर्वम्’ आ अधाने। ‘गिराकिच्चा-निराकृत्य’ त्याग करीने निव्वण-निर्वाणम्’ निर्वाण अर्थात् मोक्षनी ‘संघए-संघयेत्’ साधना करे ॥३४॥

अन्वयार्थ--पण्डित मुनि अतिमानने, क्रोधने तथा मायाअने लोभने अर्थात् आरे कषायेने संसारनुं कारण मानिने ते अधाने त्याग करे अने मोक्षनी आराधना करे ॥३४॥

टीकार्थ--मेधावी मुनि अत्यंत मानने चारित्रने नाश करवा वाणा मानने त्याग करे ‘च’ शब्दथी मानना पूर्वभा रडेल क्रोधने अने मायाअने पणु त्याग करे ‘च’ शब्दथी लोभने पणु त्याग करे आ आरे कषायेने संसारभां लटकवाना कारण रूप जपजिज्ञाथी लहणीने प्रत्याख्यान परिज्ञाथी तेने त्याग करीने मोक्षनी साधना करे डेमडे-अनन्तानुं अंधी अप्रत्याख्यान-

સન્ધયેત્, સતિ કષાયસમૂદે સંયમઃ સ્વકાર્યે કથમપિ સફલતાં ન પ્રાપ્સ્યતિ ।

તથાચોક્તમ્—‘સામણ્ણમણુચરંતસ્સ કષાયા જમ્સ ઉત્કટા હોંતિ ।

મણ્ણામિ ઉચ્છુ પુપ્ફંવ, નિપ્પલં તસ્સ સામણ્ણં’ ॥૧॥

છાયા—શ્રામણ્યમણુચરતઃ કષાયા यस્ય ઉત્કટા ભવન્તિ ।

મન્યે રક્ષુપુષ્પમિવ, નિપ્પલં તસ્ય શ્રામણ્યમ્ ॥૧॥

સંયમસ્ય ચ વૈકલ્યે કથમપિ ન મોક્ષસમ્ભાવના । અતઃ કષાયાદિકં પરિ-
ત્યજ્ય ભાવસમાધિદ્વારા મુનિ રતિમાનમાયાદિકં સંસારગમનકારણં વ્યતિગમસ્ય
મોક્ષમેવાનુસન્ધયેત્ इति भावः ॥૩૪॥

મૂલમ્—સંધયે સાહુ ધમ્મં ચ્વં, પાવધમ્મં ણિરાકરે ।

ઉવહાણવીરિણે મિત્તેસૂ, કોહં માણં ણં પત્થણ ॥૩૫॥

છાયા—સાધયેત્સાધુ ધર્મં ચ’ પાપધર્મં નિરાકુર્યાત્ ।

ઉપધાનત્રીર્યો મિષ્ણુઃ, ક્રોધં માનં ન પ્રાર્થયેત્ ॥૩૬॥

ત્યાગ્યાનાવરણ ઔર પ્રત્યાગ્યાનાવરણ કષાય કે ઉદય મેં સર્વવિરતિ
સંયમ કા પ્રાદુર્ભાવ પ્રકટ નહીં હોતા હૈ । કહા હૈ—‘સામણ્ણમણુચરં-
તસ્સ’ इत्यादि ।

શ્રામણ્ય અર્થાત્ ચારિત્ર કા પાલન કરને વાલે જિસ પુરુષ કે કષાય
ઉત્કૃષ્ટ ઉદય હોતે હૈ, ઉસકા શ્રમણપત્ર રક્ષુપુષ્પકે સમાન નિપ્પલ હોતા હૈ ।

જય તક સંયમ મેં વિકલતા (અતિચાર) હૈ તય તક મોક્ષ કી સંભા-
વના નહીં કી જા સકતી । અતઃૈવ કષાય આદિ કો ત્યાગ કર ભાવ
સમાધિ કે દ્વારા મુનિ ઉત્કટ માન માયા આદિ સંસાર કે કારણ કષાયો
કો હટા કર મોક્ષ કી સાધના કરે ॥૩૪॥

વરણ અને પ્રત્યાગ્યાનાવરણ કષાયના ઉદયમાં સર્વ વિરતિ સંયમનો પ્રાદુ-
ર્ભાવ અર્થાત્ ઉત્પત્તિ થતી નથી કહ્યું પણ છે.—‘સામણ્ણમણુચરંતસ્સ’ इत्यादि
શ્રામણ્ય અર્થાત્ ચારિત્રનું પાલન કરવાવાળા જે પુરુષને કષાયો
ઉત્કૃષ્ટપણથી ઉદયમાં આવે છે, તેનું શ્રમણપણું સેલડીના ફૂલની જેમ
નિપ્પલ થાય છે.

ત્યાં સુધી સંયમમાં વિકલ પણું (અતિચાર) છે, ત્યાં સુધી મોક્ષની
સંભાવના કરવામાં આવતી નથી. તેથી કષાય વિગેરેનો ત્યાગ કરીને ભાવ
સમાધિ દ્વારા મુનિ ઉત્કૃષ્ટ માન માયા વિગેરે સંસારના કારણ રૂપ કષાયોને
હટાવીને મોક્ષની સાધના કરે ॥૩૪॥

अन्वयार्थः—(उवहाणवीरिए) उपधानवीर्यः—तीव्रतपोविषयकशक्तिमान् (भिक्षू) भिक्षुः—मुनिः (साहुधम्मं) साधुधर्म—श्रुतचारित्रलक्षणं क्षान्त्यादि-दशविध वा धर्मम् (सधए) सन्धयेत्—साधयेत् (च) तथा—(पावधम्मं) पापधर्मम्—प्राणातिपातादिकम् (णिराकरे) निराकुर्यात् दूरी कुर्यात् परित्यजेदित्यर्थः । तथा (कोहं) क्रोधम् तथा—(माणं) मानम्—गर्वरूपम् (न पत्यए) न प्रार्थयेत्—न वाञ्छेत् ॥३५॥

टीका—अपि च—‘उवहाणवीरिए’ उपधानवीर्यः—षष्ठं घृमाद्युग्रतपो विषयक

‘स धए साहुधम्मं च’ इत्यादि ।

शब्दार्थः—‘उवहाणवीरिए-उपधानवीर्यः’ तीव्र तप करने में शक्ति-मान् ‘भिक्षू-भिक्षु.’ साधु ‘साहुधम्मं-साधुधर्म’ श्रुत चारित्रलक्षण अथवा क्षान्त्यादि दश प्रकार के धर्म को ‘सधए-साधयेत्’ पालन करे ‘च-च’ तथा ‘पावधम्मं-पापधर्मम्’ प्राणातिपातादिक पाप धर्मको ‘णिराकरे-निराकुर्यात्’ त्याग करे तथा ‘कोहं-क्रोधम्’ क्रोध तथा ‘माणं-मानम्’ गर्वकी ‘न पत्यए-न प्रार्थयेत्’ इच्छा न करे । ३५ ।

अन्वयार्थ—तप में पराक्रम करनेवाला भिक्षु साधु धर्म का अर्थात् श्रुत चारित्र धर्म का या क्षमा आदि दस प्रकार के धर्म का साधन करे । पाप धर्म अर्थात् प्राणातिपात आदि का त्याग करे तथा क्रोध और मान की इच्छा न करे ॥३५॥

टीका—षष्ठं भक्त, अष्टम भक्त आदि उग्र तप की शक्ति से युक्त

‘सधए साहुधम्मं च’ इत्यादि

शब्दार्थः—‘उवहाणवीरिए-उपधानवीर्यः’ तीव्र तप करवाला शक्तिमान् ‘भिक्षू-भिक्षु’ साधु ‘साहुधम्मं-साधुधर्मम्’ श्रुत चारित्र लक्षणवाला अथवा क्षान्त्यादि दश प्रकारना धर्मने ‘सधये-साधयेत्’ पालन करे ‘च-च’ तथा ‘पावधम्मं-पापधर्मम्’ प्राणातिपात विगेरे पाप धर्मने ‘णिराकरे-निरा कुर्यात्’ त्याग करे तथा ‘कोहं-क्रोधम्’ क्रोध तथा ‘माणं-मानम्’ गर्वनी ‘न पत्यए-न प्रार्थयेत्’ इच्छा न करे ॥३५॥

अन्वयार्थ—तपमा पराक्रम शील भिक्षुने साधु धर्मनी अर्थात् श्रुत चारित्र धर्मनी अथवा क्षमा विगेरे दस प्रकारना धर्मनी साधना करवी पाप धर्म अर्थात् प्राणातिपात विगेरेने त्याग करवे तथ क्रोध अने माननी इच्छा पणु करवी नही ॥३५॥

टीका—षष्ठं लक्ष्म, अष्टम लक्ष्म आदि उग्र तपनी शक्तिधी युक्त,

शक्तिशाली 'मित्रसू' मिश्र-निरवधमिक्षणशीलो मुनिः 'माहुधम्म' साधुधर्मम्-साधूनां धर्मः साधु धर्मः स च क्षान्त्यादिको दशविधः सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्ररूपो वा । एतादृशं धर्मम् 'संग्रह' सन्धयेत्-साधयेत् वृद्धिं नयेदित्यर्थः । यथा यथा-ज्ञानादिकं प्रतिदिनं वृद्धिमुपेयात्, तथा तथाऽनुदिनं प्रयत्नो विधेयः, इति भावः । तथा 'पापधम्म' पापधर्मम्-हिंसाऽविस्त्यादिकम् 'णिराकरे' निराकुर्यात्-दूरीकुर्यात् परित्यजेदित्यर्थः । तथा-'कोहं' क्रोधम् 'माणं' मानम् 'ण पत्थए' न प्रार्थयेत्-न वाञ्छेत् ॥३५॥

मूलम्-जे यं बुद्धा अइकंता, जे यं बुद्धा अणागया ।

'संती तेसिं पैइहाणं, भूयाणं जंगती जंहा ॥३६॥

छाया-ये च बुद्धा अतिक्रान्ता, ये च बुद्धा अनागताः ।

शान्तिस्तेषां प्रतिष्ठानं, भूतानां जगती यथा ॥३६॥

साधु धर्म का अर्थात् क्षमा आदि दस प्रकार के श्रमणधर्म का अथवा दर्शन ज्ञान चारित्र तप रूप धर्म का साधन करे, उसकी वृद्धि करे, प्रति दिन ऐसा प्रयत्न करे कि ज्ञानादिक की दिनोंदिन वृद्धि होती रहे । वह हिंसा आदि पापधर्मों का परित्याग करे । क्रोध और मान करने की इच्छा तक न करे ॥३५॥

'जे य बुद्धा अइकंता' इत्यादि ।

शब्दार्थ-'जे य-ये च' जो 'अइकंता-अतिक्रान्ताः' भूतकालमें 'बुद्धा-बुद्धाः' तीर्थङ्कर हो चुके हैं 'जे य-ये च' और जो 'अणागया-अनागताः' भविष्य कालमें 'बुद्धा-बुद्धाः' पद्मनाभादि तीर्थंकर होंगे 'तेसिं-तेषां' उन मुनियों का 'संती-शान्तिः' अहिंसा रूपी अथवा मोक्षरूपी

साधु धर्मनुं अर्थात् क्षमा विगेरे दस प्रकारना श्रमण धर्मनुं पालन करे, अथवा दर्शन, ज्ञान, चारित्र तप ३५ धर्मनुं पालन करे तेनी वृद्धि करे उमेशां ओवो प्रयत्न करे के ज्ञानादिकनी प्रतिदिन वृद्धि थती रहे ते हिंसा विगेरे पापधर्मोना त्याग करे, क्रोध, अने मान पामवानी छिछापणु न करे ॥३५॥

'जे य बुद्धा अइकंता' इत्यादि

शब्दार्थ--'जे य-ये च' जेओः 'अइकंता-अतिक्रान्ताः' भूतकालभां 'बुद्धा-बुद्धा' ऋषिआदि तीर्थंकरे थछ गया छे, 'जे य-ये च' अने जेओ 'अणागया अनागताः' भविष्यकालभां बुद्धा-बुद्धाः पद्मनाभ विगेरे तीर्थंकरे थशे 'तेसिं-तेषां' जे मुनियोना 'संतो-शान्तिः' अहिंसा रूपी अथवा मोक्ष रूपी शान्ति

અન્વયાર્થ.—(જે ય) યે ચ (અઙ્કંતા) અતિકાન્તાઃ— અતીતકાલભવાઃ (બુદ્ધા) બુદ્ધાઃ ઋષભાદિતીર્થકરાઃ (જે ય) યે ચ (અણાગયા) અનાગતાઃ—ભવિષ્ય-
કાલ ભાવિનઃ (બુદ્ધા, પદ્મનાભાદિતીર્થકરાઃ (તેસિં) તેપાં સર્વેષાં તીર્થકરાણાં
મુનીનાં ચ (સંતી) શાન્તિઃ અહિંસારૂપા મોક્ષરૂપા વા (પદ્મ) પ્રતિષ્ઠાનમ્—
આધારો વર્તેતે । કયમિત્યાદ—(જહા) યથા (ભૂયાણં) ભૂતાનાં પ્રાણિનામ્ (જગતી)
જગતી—પૃથિવી પ્રતિષ્ઠાનમ્—આધારઃ—આધારભૂતા વર્તેતે તથા ॥૩૬॥

ટીકા—નનુ—એવં ભૂતં ભાવમાર્ગ મહાવીરસ્વામી એવોપદિષ્ટવાન્, ઉતાહો
અન્યોઽપિ, એતાદૃશભાવમાર્ગસ્યોપદેષ્ટાઽભૂત્, ભવિષ્યતિ વા ? इत्याशङ्क्य સૂત્રકારો
ભાવસ્રોતસોઽનાદિતાં પ્રતિપાદયતિ—‘જે ય’ इत्यादि । ‘જે ય’ યે ચ ‘અઙ્કંતા’
શાન્તિ ‘પદ્મ—પ્રતિષ્ઠાનમ્’ આધાર હૈં ‘જહા-યથા’ જૈસે ‘ભૂયાણં—
ભૂતાનાં’ પ્રાણિયોંકો ‘જગતી—જગતી’ પૃથ્વી આધારભૂત હૈ ॥૩૬॥

અન્વયાર્થ—જો જ્ઞાની પુરુષ ભૂતકાલ મેં હો ચુકે હૈં ઓર જો જ્ઞાની
ભવિષ્ય મેં હોંગે, ડન સવ કા આધાર અહિંસા યા મોક્ષ રૂપ શાન્તિ હી
હૈ । જૈસે પ્રાણિયોંકે લિષ્ટ પૃથ્વી આધારભૂત હોતી હૈ ॥૩૬॥

ટીકાર્થ—इस प्रकार के भावमार्ग का उपदेश महावीर स्वामी ने
ही दिया है अथवा किसी अन्यने भी? क्या इस मार्ग के उपदेशक
भूतकाल में भी हुए और भविष्यत् में भी होंगे? इस प्रकार की
आशंका करके सूत्रकार भावस्रोत की अनादिता प्रतिपादन करते हैं—

જો જ્ઞાની ઋષભ આદિ તીર્થંકર ભૂતકાલ મેં હો ચુકે
હૈં એવં જો પદ્મનાભ આદિ તીર્થંકર ભવિષ્યત્ કાલ મેં હોંગે, યહાં
અતીત ઓર અનાગત કાલ કે ગ્રહણ સે યહ ભી સમન્ન લેના ચાહિષ્ટ

‘પદ્મ—પ્રતિષ્ઠાનમ્’ આધાર છે ‘જહા યથા’ જેમ ‘ભૂયાણં—ભૂતાનાં’ પ્રાણિ-
યોના આધાર ભૂત ‘જગતી—જ તી’ પૃથ્વી છે ॥૩૬॥

અન્વયાર્થ—જે જ્ઞાની પુરુષ ભૂતકાળમાં થઈ ચૂક્યા છે અને જે જ્ઞાની
ભવિષ્યમાં થશે તે બધાનો આધાર અહિંસા અર્થાત્ મોક્ષરૂપ શાન્તિ
છે કે જે પ્રમાણે પ્રાણિયોને માટે પૃથ્વી આધાર રૂપ છે ॥૩૬॥

ટીકાર્થ—આ રીતે ભાવમાર્ગનો ઉપદેશ મહાવીર સ્વામીએ જ આપેલ
છે, અથવા બીજા કોઈએ પણ કહેલ છે ? શું આ માર્ગના ઉપદેશક ભૂતકા-
ળમાં પણ થયા છે ? અને ભવિષ્ય કાળમાં પણ થશે ? આ પ્રમાણેની શંકા
કરીને સૂત્રકાર ભાવસ્રોતના અનાદિપણાનું પ્રતિપાદન કરે છે

ઋષભ તીર્થંકર વિગેરે જે જ્ઞાનીઓ ભૂતકાળમાં ઉત્પન્ન થઈ ચૂકેલા
છે, અને જે પદ્મનાભ વિગેરે તીર્થંકરો ભવિષ્યમાં ઉત્પન્ન થશે અહિંસા અતીત

પૂર્વસ્મિન્ કાલે જાતાઃ 'બુદ્ધા' બુદ્ધાઃ-તીર્થકરા ઋતુમાદયઃ । 'જે ય' યે ચ 'અણ-
ગયા' અનાગતાઃ-અવિચ્યત્કાલમાવિનઃ 'બુદ્ધા' બુદ્ધાઃ-તીર્થકરાઃ પન્નનામાદયઃ,
સંદંશનન્યાયેન પૂર્વાચર્યો ગ્રંથણે મધ્યમસ્થાવર્યં પ્રહગાત્ વર્તમાનકાલિકા મહા
વિદેહે સીમન્ધરાદયશ્ચ 'તેસિ' તેષાં સર્વેષામ્ 'સત્રી' શાન્તિરેવ ષટ્કાયજીવરક્ષણ-
રૂપા અહિસૈવ 'પદ્દટ્ટાણં' પ્રતિષ્ઠાનમ્-આધારો વર્તેતે, અન્યથા બુદ્ધત્વસ્યાપિ
અનુપપત્તેઃ, અથવા-શાન્તિ મોક્ષ સ એવ તીર્થકરાણાં પ્રતિષ્ઠાનમાધારઃ । કથ
મિત્યાહ-'જહા' યથા 'ભૂયાણં' ભૂતાનામ્-ત્રસસ્થાવરાણામ્ 'જગતી' જગતી-
પૃથિવી પ્રતિષ્ઠાનમ્-આધારઃ, તથા-લાટશસ્ય મોક્ષસ્ય પ્રાપ્તિર્ભવિમાર્ગમન્તરેણ ન
સંભવતિ । અતઃ સર્વેઽપિ ભાવમાર્ગમુક્તવન્તોઽનુષ્ઠિતવન્તશ્ચેતિ ભાવઃ ॥૩૬॥

મૂલમ્-અહ ણં વૈયમાવૈન્નં ફાસા ઉચ્ચાવયા ફુસે ।

ણં તેસુ વિણિહંનેજ્ઞા, વોણેવૈ મહાગિરી ॥૩૭॥

છાયા—અથ તં વ્રતમાપન્નં, સ્પર્શા ઉચ્ચાવચાઃ સ્પૃશેયુઃ ।

ન તેષુ વિનિહન્યાદ્, વાતેનેવ મહાગિરિઃ ॥૩૭॥

કિ વર્તમાન કાલ મેં મહાવિદેહ ક્ષેત્ર મેં જો સીમન્ધર આદિ તીર્થકર
વિદ્યમાન હૈં, उन सब का आधार शान्ति ही है अर्थात् षट्काय के जीवों
की रक्षारूप अहिंसा ही है । अन्यथा ज्ञानीपन हो ही नहीं सकता ।
अथवा शान्ति जो अर्थ है मोक्ष, वही समस्त तीर्थकरों का आधार है,
जैसे व्रस और स्थावर जीवों का आधार पृथ्वी है । मोक्ष की प्राप्ति भाव-
मार्ग के बिना संभव नहीं है, अतएव सभी तीर्थकरोने भावमार्ग का
ही कथन और अनुष्ठान किया है ॥३६॥

અને અનાગત કાળના ગ્રહણ કરવાથી એ પણ સમજી લેવું કે-વર્ત-
માનકાળમાં મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં જે સીમન્ધર આદિ તીર્થકર વિદ્યમાન છે,
તે બધાનો આધાર શાન્તી જ છે અર્થાત્ ષટ્કાયના જીવોની રક્ષા રૂપ
અહિંસા જ છે તે શિવાય જ્ઞાની પણ થઈ જ શકતું નથી. અથવા શાન્તિનો
અર્થ મોક્ષ છે, તેજ સઘળા તીર્થકરોનો આધાર છે. જેમ વ્રસ અને સ્થાવર
જીવોનો આધાર પૃથ્વી છે, મોક્ષની પ્રાપ્તિ ભાવમાર્ગ વિના સંભવતી નથી.
તેથીજ સઘળા તીર્થકરોએ ભાવ માર્ગનું જ કથન અને અનુષ્ઠાન કરેલ છે. ॥૩૬॥

अन्वयार्थः—(अह) अथ-भावमार्गप्रतिपत्त्यनन्तरम् (वयं) व्रतम्-साधु धर्मम् (आवन्नं) आपन्नं प्राप्तं-प्रतिपन्नव्रतमित्यर्थः (णं) तम् पूर्वोक्तं मुनिं यदि (उच्चावया) उच्चावचाः-तीव्रा अतीव्रा नानाविधाः (फासा) स्पर्शाः परीषहो-पसर्गाः (फुसे) स्पृशेयुः- उपद्रवेयुः तदा स मुनिः (तेसु) तैः-परीषहोपसर्गैः (ण विणिहणेज्जा) न विनिहन्त्यात्-न प्रतिहतो भवेत् न विचलेदिति भावः; केन कइव ? इति दृष्टान्तमाह-(वाएण) वातेन (महावातेन (महागिरी इव) महागिरिरिव-मेरुपर्वत इवेति ॥३७॥

‘अह णं वयमावन्न’ इत्यादि ।

शब्दार्थ—‘अह-अथ’ इसके पश्चात् वयं व्रतम् साधुव्रत में ‘आवन्न-आपन्नम्’ प्राप्त रहे हुए ‘णं-तं मुनिम्’ उस मुनिको ‘उच्चावया-उच्चावचाः’ नाना प्रकार के ‘फासा-स्पर्शाः’ परीषह और उपसर्ग ‘फुसे-स्पृशेयुः’ स्पर्श करे ‘तेसु-तैः’ उन परीषह एवं उपसर्गोंसे ण विणिहणेज्जा-न विनिहन्त्यात् पराजित न होवे’ अर्थात् दृढ़ रहे । कैसे दृढ़ रहे सो कहते हैं ‘वाएण-वातेन’ महावात से ‘महा गिरि इव-महागिरिरिव’ मेरु पर्वतके समान दृढ़ रहे ॥३७॥

अन्वयार्थ—भावमार्ग को अंगीकार करने के पश्चात् साधुधर्म को प्राप्त करने वाले मुनि को कदाचित् तीव्र या मन्द नाना प्रकार के परीषह और उपसर्ग आवे तो मुनि उनसे प्रतिहत न हो-विचलित न हो, जैसे आंधी से सुमेरु पर्वत विचलित नहीं होता ॥३७॥

अह ण वयमावन्नं’ इत्यादि

शब्दार्थ—‘अह-अथ’ ते पछी ‘वय-व्रतम्’ साधु व्रतमां ‘आवन्नं-आपन्नम्’ रहेला ‘णं-तं मुनिम्’ मुनिने ‘उच्चावया-उच्चावचा’ अनेक प्रकारना फासा-स्पर्शाः परीषह अने उपसर्ग फुसे-स्पृशेयुः स्पर्श करे ‘तेसु-तै’ ओ परीषह अने उपसर्गोथी ‘ण विणिहणेज्जा-न विनिहन्त्यात्’ पराजित न थाय अर्थात् संयम पावनमां भज्जुत रहेवुं केवी रीते भज्जुत रहेवुं जेधये ? ते अतावतां सूत्रकार कहे छे के-‘वाएण-वातेन’ महावातथी अर्थात् वटेणी-याथी ‘महागिरि इव-महागिरिरिव’ मेरु पर्वतनी जेम दृढ़ रहे ॥३७॥

अन्वयार्थ—साधु मार्गना अंगीकार करीने पछीथी साधुधर्मने प्राप्त करवावाणा मुनिने कदाय तीव्र अथवा मंद अनेक प्रकारना परीषहो अने उपसर्गो आवे तो मुनिजे तेनाथी अप्रतिहत न थवु अर्थात् अक्षित न थवु जेम वावाओठाथी सुमेरु अक्षित थतो नथी तेम न स्थिर रहेवुं ॥३७॥

टीका—‘अह’ अथ-भावमार्गस्वीकारणानन्तरम् ‘वयमावन्नं’ व्रतम्-सर्व-
विरतिलक्षणं महाव्रतम् आपन्नं प्राप्तम् (ण) तं धृनि यदि ‘उच्चावया’ उच्चावचाः
-नानाप्रकाराः फासा’ स्पर्शाः-शीतोष्णादिपरीषहाः देवादिकृता अनुकूलप्रति-
कूला उपसर्गा वा ‘फुसे’ स्पृशेयुः-उपद्रवेयुः, तथा स साधुः ‘तेसु’ अत्र तृती-
यार्थे सत्तमी तैः पूर्वोक्तैरुच्चावचैः-परीषहोपमार्गैः ‘ण विणिहणेज्जा’ न विनि-
ह्न्यात् संयमानुष्ठानात् कदाऽपि प्रचलितो न भवेदिति । अत्र-दृष्टान्तमाह-
‘वाएग’ वातेन ‘महागिरी इव’ महागिरिर्व, यथा प्रवलेनाऽपि पवनेन विचा-
ल्यमानोऽपि मेरुर्न कथमपि स्वस्थानात् प्रचलति, तथा-उपसर्गादिभिरुपद्रुतोऽपि
साधुः संयममार्गान्न प्रचलितो भवेदिति भावः ॥३७॥

मूलम्-संवुडे से महापन्ने धीरे दत्तैसणं चरे ।

निव्वुडे कालमाकंखी, एवं केवल्लिणो मयं ॥३८॥

छाया—सवृतः स महप्रज्ञः, धीरो दत्तैषणां चरेत् ।

निर्वृतः कालमाकङ्क्षेदेवं केवलिनो मतम् ॥३८॥

टीकार्थ—अवमार्ग को स्वीकार करने के अनन्तर सर्व विरति रूप
महाव्रत को जिसने धारण किया है, उस साधुको कदाचित् विविध
प्रकार के स्पर्श अर्थात् शीत उष्ण आदि परीषह और देवादि द्वारा
कृत अनुकूल या प्रतिकूल उपसर्ग सतावे तो वह उन उपद्रवों के कारण
संयमानुष्ठान से लेश मात्र भी विचलित न हो । इस विषय में दृष्टान्त
दिखाते हैं । जैसे-प्रलयकाल का पवन चलने पर भी मेरु पर्वत नहीं
डिगता है उसी प्रकार साधु संयम से चलित न हो ॥३७॥

‘संवुडे से महापन्ने’ इत्यादि ।

शब्दार्थ—‘से-सः’ वह पूर्वोक्त साधु ‘महापन्ने-महाप्राज्ञः’ सम्यक्

टीकार्थ—आवमार्गने। स्वीकार कया पछी सर्व विरति रूप महाव्रतने
जेणे धारण करेले छे ओ साधुने कदाच्य अनेक प्रकारना स्पर्श अथवा शीत
(ठंडा) उष्ण, (गरम) विगेरे परीषह अने देव विगेरेओ करेला अनुकूल
अथवा प्रतिकूल उपसर्ग सतावे तो ते ओ उपद्रवोने कारणे संयमना अनु-
ष्ठानथी लेश मात्र पण अलायमान न थाय आ विषयमां दृष्टान्त अतावतां
कहे छे के-जेम प्रलय कालने पवन आलतो होय तो पण मेरु पर्वत उगती
नथी. ओज प्रमाणे साधुओ संयमधी आलायमान थपुं नही. ॥३७॥

‘संवुडे से महापन्ने’ इत्यादि

शब्दार्थ—‘से-सः’ पछेला वण्णवेला ओवो ते साधु ‘महापन्ने-महाप्राज्ञः’

અન્વયાર્થ:—(સે) સ પૂર્વોક્તો મુનિઃ (મંબુડે) સવૃતઃ સત્તરયુક્તઆસ્રવનિરોધકઃ
તથા (મહાપન્ને) મહાપન્નઃ—સમ્યગ્જ્ઞાનયુક્તઃ તથા—(ધીરે) ધીરઃ—ધૈર્યસમ્પન્નઃ,
યદ્વા ધીઃ—બુદ્ધિ સ્તથા રાજતે इति ધીરઃ—વિશિષ્ટબુદ્ધિયુક્તઃ સન્ (દત્તેસણં)
દત્તેષણામ્—દત્તે ગૃહસ્થૈર્દીપમાનેઽશનાદૌ એષણાં ત્રિવિધામ્ (ચરે) ચરેત્ તથા—
(નિવ્વુડે) નિવૃત્તઃ—કષાયોપશમાત્ શીતીભૂતઃ—એતાદૃશઃ સન્ મુનિઃ (કાંઝ) મરણમ્
—પણ્ડિતમરણમ્ (આકંઘી) આકાંક્ષેત્—વાઙ્છેત્ । એતત્ કસ્ય મતમિત્યાહ—(એયં)
એતત્—યત્ પૂર્વકથિતં તત્ (કેવલિણો) કેવલિનઃ—તીર્થંકરાદેઃ (મયં) મતમસ્તિ
ન તુ સ્વમનીષિકયા પ્રોક્તમ્ इति જમ્બૂસ્વામિનં પ્રતિ સુધર્મસ્વામિનો
વચનમિતિ ॥૩૮॥

જ્ઞાન યુક્ત તથા ‘ધીરે-ધીરઃ’ ધૈર્ય શીલ હોકર ‘દત્તેસણં-દત્તેષણામ્’
દૂસરેકે દ્વારા દિયા હુઆ એષણીય આહાર હી ‘ચરે-ચરેત્’ ગ્રહણ કરે
તથા ‘નિવ્વુડે-નિવૃત્તઃ’ શાંતચિત્ત હોકર ‘કાલં-કાલમ્’ પંડિત મરણકી
‘આકંઘી-આકાંક્ષેત્’ ઇચ્છા કરે ‘એયં-એતત્’ યહી ‘કેવલિણો-કેવ-
લિનઃ’ તીર્થંકર આદિકા ‘મયં મતમ્’ મત હૈ ॥૩૮॥

અન્વયાર્થ—પૂર્વોક્ત મુનિ સંવર સે યુક્ત, સમ્યગ્જ્ઞાન સે સમ્પન્ન,
ધીર-ધૈર્યવાન્ અથવા વિશિષ્ટ બુદ્ધિ સે સુશોભિત હોકર ગૃહસ્થ દ્વારા
પ્રદત્ત અશન આદિ કી ત્રીન પ્રકાર કી એષણા કા પાલન કરે । કષાયો
કી ઉપશાન્તિ સે શીતલ બના હુઆ મુનિ પંડિત મરણ કી આકાંક્ષા
કરે । યહ કેવલી ભગવાન્ કા મત હૈ હમારી કલ્પના નહીં હૈ ॥૩૮॥

સમ્યક્ જ્ઞાનયુક્ત તથા ‘ધીરે-ધીરઃ’ ધૈર્યશીલ બનીને ‘દત્તેસણ-દત્તેષણામ્’ ખીન્ન
દ્વારા આપવામા આવેલ એષણીય આહારજ ‘ચરે-ચરેત્’ ગ્રહણ કરે તથા
‘નિવ્વુડે-નિવૃત્ત’ શાંત ચિત્ત બનીને ‘કાલ-કાલમ્’ પંડિત મરણની ‘આકંઘી
—આકાંક્ષેત્’ ઇચ્છા કરે ‘એયં-એતત્’ એજ ‘કેવલિણો-કેવલિન’ તીર્થંકર
વિગેરેને । ‘મય-મતમ્’ મત છે ॥૩૮॥

અન્વયાર્થ—પૂર્વોક્ત મુનિ સવરથી યુક્ત સમ્યક્ જ્ઞાનથી સંપન્ન, ધીર
—ધૈર્યવાન્ અથવા વિશેષ પ્રકારની બુદ્ધિથી સુશોભિત થઈને ગૃહસ્થ દ્વારા
આપવામા આવેલ આહાર વિગેરેની ત્રણ પ્રકારની એષણાનું પાલન કરે. ક્ષા-
યોની શાંતી થવાથી શીતલ બનેલ મુનિ પંડિતમરણની આકાંક્ષા કરે આ
કેવલી ભગવાનનો મત છે. અમારી કલ્પના નથી. ॥૩૮॥

ટીકા—અધ્યયનાર્થમુપસંહરતિ—‘સે’ સઃ—પૂર્વોક્તઃ—જ્ઞાનદર્શનચારિત્રગુણ-યુક્તો મુનિઃ ‘સવુદે’ સંવૃતઃ—આસ્રવદ્વારાનિરોધકઃ ‘મહાપન્ને’ મહાપ્રજ્ઞઃ— મહતી-વિશાલા પ્રજ્ઞા—બુદ્ધિર્યસ્ય સ મહાપ્રજ્ઞઃ—હેયોપાદેયબુદ્ધિયુક્તઃ । ‘ધીરે’ ધીરઃ—પરીવહોપસર્ગાદિભિરવિચલિતઃ । ‘દત્તેષણ’ દત્તેષણામ્—દાયકેન દત્તે—પ્રાપ્તે સત્યા-હારાદિકે ઇષણામ્—ગવેષણાગ્રહણેષણા—પરિભોગૈષણારૂપાં ત્રિવિધેષણામ્ ‘ચરે’ ચરેત્—આચરેત્, ઇષણામનુપાલયેદિત્વર્થઃ । તથા—‘નિવ્વુદે’ નિર્વૃત્ત ઇતિ નિવૃત્તઃ કષાયોપશમાત્ શીતીભૂતઃ સન્ ‘કાલ’ કાલમ્—મરણમ્—પણ્ડિતમરણમ્ ‘આકંક્ષી’ આકાંક્ષેત્—ચાઠ્છેત્ । ‘એયં’ એતત્—યત્ પૂર્વમુક્તંતત્ ‘કેવલિગો’ કેવલિનસ્તીર્થ-કરગણધરાદેઃ ‘મયં’ મતમ્—તીર્થકરાદેઃ સ્વલુ એતાદૃશં મતમ્ ન મમ, અતો યથા તૈ સ્તીર્થકરૈઃ પ્રતિપાદિતં તથૈવ મયા કથિતમ્ । સુધર્મસ્વામી જમ્બૂસ્વામિનમુદિશ્ય કથયતિ—ત્વયા માર્ગવિષયકઃ પ્રશ્નઃ કૃતઃ, તસ્યોત્તરં તીર્થકરમતેન મયા

ટીકાર્થ—અધ્યયન કે અર્થ કા ઉપસંહાર કરતે હૈ—પૂર્વોક્ત દર્શન જ્ઞાન ઓર ચારિત્ર સે યુક્ત મુનિ આશ્રવદ્વારોં કા નિરોધ કર્તા હો, મહા પ્રાજ્ઞ હો અર્થાત્ વિશાલ બુદ્ધિવાલા યા હેય-ઉપાદેય કી બુદ્ધિ સે યુક્ત હો, પરીવહોં ઓર ઉપસર્ગોં સે ચલાયમાન ન હો તથા દાતા કે દ્વારા પ્રદત્ત આહાર આદિ કી હી ગવેષણા કરે । કષાયોં કો ઉપશાન્ત કરકે શાન્ત હો તથા પંડિતમરણ કી અભિલાષા કરે ।

પહેલે જો કહા ગયા હૈ વહ કેવલિયોં કા મત હૈ, એરા નહીં । જૈસા તીર્થકરોં ને પ્રતિપાદન કિયા, વૈસા હી મૈને કહા હૈ ।

સુધર્મા સ્વામી જમ્બૂ સ્વામી સે કહતે હૈ—તુમને માર્ગ કે વિષય મેં

ટીકાર્થ—અધ્યયનના અર્થને ઉપસંહાર કરતાં કહે છે.—પૂર્વોક્ત દર્શન, જ્ઞાન, અને ચારિત્રથી યુક્ત મુનિ આસ્રવ દ્વારાનો નિરોધ કરતા થાય. મહા પ્રાજ્ઞ થાય અર્થાત્ વિશાળ બુદ્ધિવાળા અથવા હેય-ઉપાદેયની બુદ્ધિથી યુક્ત થાય, પરીવહો અને ઉપસર્ગથી ચલાયમાન ન થાય તથા દાતા દ્વારા અપાયેલા આહાર વિગેરેનીજ ગવેષણા કરે. કષાયોને ઉપશાન્ત કરીને શાન્ત થાય તથા પંડિત મરણની ઇચ્છા કરવી.

પહેલા જે કહેવામાં આવેલ છે, તે કેવલિયોનો મત છે, મારો સ્વતંત્ર મત નથી. તીર્થકરોએ જે પ્રમાણે પ્રતિપાદન ન કરેલ છે, એજ પ્રમાણે મેં કહેલ છે.

સુધર્મસ્વામી જમ્બૂ સ્વામીને કહે છે કે—તમોએ માર્ગના સંબંધમાં

પ્રદત્તમ્, ન તુ ઘનામપિ સ્વમનીષયા કથિતમ્ । ‘ત્તિ’ ઇતિ વેમિ’ વ્રવીમિ યથા
મગવત્સમીપે શ્રુતં તથા-કથયामीતિ ॥૩૮॥

॥ ઇતિ શ્રી વિશ્વવિખ્યાત-જગદ્વલ્લભ-મસિદ્ધવાચક-પશ્ચદશભાષા-
કલિતલલિતકલાપાલાષકમવિયુદ્ગદ્યપદ્યનૈકગ્રન્થનિર્માપક,
વાદિમાનમર્દક-શ્રીશાહચ્છત્રપતિ કોલ્હાપુરરાજપ્રદત્ત-
‘જૈનાચાર્ય’ પદધૂષિત — કોલ્હાપુરરાજયુરુ-
ગ્રાલબ્રહ્મચારિ-જૈનાચાર્ય — જૈનધર્મદિવાકર
-પૂજ્ય શ્રી ઘાસીલાલવ્રતિવિરચિતાયાં શ્રી
“સૂત્રકૃતાગ્નિસૂત્રસ્ય” સમયાર્થબોધિન્યા-
રૂપાયાં વ્યાખ્યાયાં મોક્ષનામકમ્
૧૬ાદશમમઽધ્યયનં સમાપ્તમ્ ॥૧૧॥

પ્રશ્ન કિયા થો, ઉસકા ઉત્તર મૈને તીર્થંકર કે સતાનુસાર દિયા હૈ, અપની
બુદ્ધિ સે કુછ નહીં કહા ।

‘ત્તિ વેમિ’ જૈસા તીર્થંકર કે સમીપ સુના, ઉસી પ્રકાર મૈ
કહતા હૂં ॥૩૮॥

જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજકૃત ‘સૂત્રકૃતા-
ગ્નિસૂત્ર’ કી સમયાર્થબોધિની વ્યાખ્યા કા મોક્ષનામક

॥ ગ્યારહવાં અધ્યયન સમાપ્ત ॥૧૧॥

પ્રશ્ન કરેલ હતો, તેનો ઉત્તર મેં તીર્થંકરના મત પ્રમાણે આપેલ છે, મારી
સ્વતંત્ર બુદ્ધિથી કંઈ પણ કહેલ નથી

‘ત્તિ વેમિ’ જે પ્રમાણે તીર્થંકરની પાસેથી સાંભળ્યું હતું એજ પ્રમાણે
મેં કહ્યું છે. ॥૩૮॥

જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજ કૃત ‘સૂત્રકૃતાગ્નિસૂત્ર’ની
સમયાર્થબોધિની વ્યાખ્યાનું મોક્ષ નામનું અગ્યારમું અધ્યયન સમાપ્ત ॥૧૧॥

॥ અથ દ્વાદશં શ્રી સમવસરણાઽધ્યયનં પ્રારમ્ભ્યતે ॥

ગતમેકાદશમધ્યયનમ્, તદનુ દ્વાદશમધ્યયનમારમ્ભ્યતે । અસ્ય ચ પૂર્વાધ્યયનેન સહાઽયં સમ્બન્ધઃ । એકાદશેઽધ્યયને મોક્ષમાર્ગઃ પ્રતિપાદિતઃ, તત્પ્રસજ્ઞાત્ કુમાર્ગઃ સ્મારિતો ભવતિ, ઇતિ કુમાર્ગપ્રરૂપણાય દ્વાદશમધ્યયનં પ્રારમ્ભ્યતે । કુમાર્ગે વિજ્ઞાતે સતિ તસ્ય નિરાકરણં સંભવતિ, નિરાકૃતે ચ તસ્મિન્ માર્ગવ્યવસ્થા સ્યાત્ । અતઃ કુમાર્ગનિરાકરણાય તત્સ્વરૂપમયઙ્યં વિજ્ઞાતવ્યમિતિ તત્સ્વરૂપનિરૂપણાર્થમિદમધ્ય-
યનમ્ । તસ્યેદમાદિમં સૂત્રમ્—‘ચત્તારિ’ ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્—ચત્તારિ સમોસરણાણિમાણિ,

પાવાદુયા જાઈ પુંઢો વૈયંતિ ।

કિરિયં અંકિરિયં વિણંયંતિ,

તંદ્રયં અન્નાણેમાહંસુ ચંડત્થમેવ ॥૧॥

ચારહવાં અધ્યયન કા પ્રારંભ

(સમવ સરણ)

ચારહવાં અધ્યયન સમાપ્ત હુઆ । તત્પશ્ચાત્ ચારહવાં અધ્યયન પ્રારંભ ક્રિયા જાતા હૈ । હસ અધ્યયન કા પૂર્વ અધ્યયન કૈ સાથ યહ સંબંધ હૈ—ચારહવેં અધ્યયન મેં મોક્ષમાર્ગ કા પ્રતિપાદન ક્રિયા ગયા હૈ ઓર પ્રસંગવશ કુમાર્ગ કા ભી સ્મરણ કરાયા ગયા હૈ । અતઃપ્ર કુમાર્ગ કી પ્રરૂપણા કરને કૈ લિપ ચારહવાં અધ્યયન પ્રારંભ ક્રિયા જાતા હૈ । કુમાર્ગ કો જાનલેને પર હી ઉસકા નિરાકરણ હો સકતા હૈ ઓર ઉસકા નિરાકરણ હોને પર હી માર્ગ કા નિશ્ચય હો સકતા હૈ । અતઃપ્ર કુમાર્ગ કા નિરાકરણ કરને કૈ લિપ ઉસકા સ્વરૂપ અવશ્ય

પ્રારમ્ભ અધ્યયનનો પ્રારંભ—

અગિયારમું અધ્યયન સમાપ્ત થયું હવે આ પ્રારમ્ભ અધ્યયનનો પ્રારંભ કરવામાં આવે છે. આ અધ્યયનનો આગલા અધ્યયન સાથે આ પ્રમાણેનો સંબંધ છે અગિયારમા અધ્યયનમાં મોક્ષમાર્ગનું પ્રતિપાદન કરવામાં આવેલ છે અને પ્રસંગોપાત્ કુમાર્ગનું પણ સ્મરણ કરાવવામાં આવેલ છે. તેથી કુમાર્ગની પ્રરૂપણા કરવા માટે આ પ્રારમ્ભ અધ્યયનનો પ્રારંભ કરવામાં આવે છે કુમાર્ગને જાણવાથી જ તેનું નિરાકરણ થઈ શકે છે, અને તેનો પ્રતીકાર થાય ત્યારે જ માર્ગનો નિશ્ચય થઈ શકે છે, તેથી જ કુમાર્ગનું નિરાકરણ કરવા માટે તેનું સ્વરૂપ અવશ્ય સમજી લેવું જોઈએ. તેના નિરૂપણ

જાન લેના ચાહિયે । उसी के निरूपण के लिए यह अध्ययन है । इसका प्रथम सूत्र है—‘चत्वारि’ इत्यादि ।

શબ્દાર્થ—‘इमाणि-इमानि’ ये लोक में प्रसिद्ध ऐसे ‘चत्वारि-चत्वारि’ चार ‘समोसरणाणि-समवसरणानि’ परतीर्थिकों का समूह है ‘जाह्-यानि’ जो परतीर्थिकों के समूह ‘पावादुया-प्रावादुकाः’ प्रजत्पक होकरके ‘पुढो वयन्ति-पृथक् वदन्ति’ वे चारों पृथक् पृथक् सिद्धांत का प्रतिपादन करते हैं । कोई परतीर्थिक ‘किरियं-क्रियां’ क्रिया को अर्थात् जीवादि पादार्थ का अस्तित्वरूप ‘आहंसु-आहुः’ कहते हैं यह पहला समवसरण है १ कोई कोई ‘अकिरियं-अक्रियां’ जीवादि पदार्थ नहीं है इत्यादि प्रकारसे ‘आहंसु-आहुः’ कहते हैं । यह दूसरा समवसरण है २ एवं कोई ‘विनयत्ति-विनयमिति’ केवल विनयसे ही मोक्ष होता है ऐसा ‘तइयं-तृतीयं’ तीसरा समवसरण है ‘चउत्थमेव-चतुर्थमेव’ और चौथा परतीर्थिक ‘अन्नाणं-अज्ञानम्’ अज्ञानसे ही मोक्ष होता है इस प्रकार ‘आहुः-कथयन्ति’ कहते हैं, यह चौथा समवसरण है ये पूर्वोक्त चारों परतीर्थिकप्रावादुक-अर्थात् वागविलास करने वाले हैं वे लोग वृथावाद करते हैं ॥१॥

માટેજ આ અધ્યયનનો પ્રારંભ કરવામાં આવે છે. આ અધ્યયનનું પહેલું સૂત્ર આ પ્રમાણે છે. ‘ચત્તારિ’ ઇત્યાદિ

શબ્દાર્થ—‘इमाणि-इमानि’ આ લોકમાં પ્રસિદ્ધ એવા ‘चत्वारि-चत्वारि’ ચાર ‘समोसरणाणि-समवसरणानि’ પરતીર્થિકોનો સમૂહ છે. ‘जाह्-यानि’ જે પરતીર્થિકોનો સમુદાય ‘पावादुया-प्रावादुकाः’ પ્રજત્પક થઈને ‘पुढो वयन्ति-पृथक् वदन्ति’ એ ચારે જૂદા જૂદા પ્રકારના સિદ્ધાંતનું પ્રતિપાદન કરે છે, કોઈ પરતીર્થિક ‘किरियं-क्रियां’ ક્રિયાને અર્થાત્ જીવાદિ પદાર્થના અસ્તિત્વરૂપ ‘आहंसु-आहुः’ કહે છે આ પહેલું સમવસરણ છે. ૧ કોઈ કોઈ અકિરિયં-અક્રિયા’ જીવાદિ પદાર્થ નથી વિગેરે પ્રકારથી ‘आहंसु-आहुः’ કહે છે. આ બીજું સમવસરણ છે ૨ એજ પ્રમાણે કોઈ ‘विनयत्ति-विनयमिति’ કેવળ વિનયથી જ મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય છે. એ પ્રમાણે ‘तइयं-तृतीयं’ ત્રીજો જ મત ‘आहुः’ કહે છે આ ત્રીજું સમવસરણ છે ૩ ‘चउत्थमेव-चतुर्थमेव’ અને ચોથા પરતીર્થિક ‘अन्नाणं-अज्ञानम्’ અજ્ઞાનથીજ મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય છે આ પ્રમાણે ‘आहुः’ કહે છે આ ચોથું સમવસરણ છે ૪ આ ઉપરથી કહેવામાં આવેલ ચારેય પરતીર્થિકો પ્રાવાદુક અર્થાત્ વાણીનો વિલાસ જ માત્ર કરનાવાળા હોય છે. એ લોકો દેગટજ વાણીનો વિલાસ કરતા રહે છે. એટલે કે કેવળ બડબડાટ જ કરે છે. ॥૧॥

છાયા—ચત્વારિ સમવસરણાનીમાનિ, પ્રાવાદુકા યાનિ પૃથક્ વદન્તિ ।

ક્રિયામક્રિયાં વિનયમિતિ, તૃતીયમજ્ઞાન માહુશ્વતુર્યમેવ ॥૧॥

અન્વયાર્થઃ—‘ઇમાણિ’ ઇમાનિ—લોકપસિદ્ધાનિ ‘ચત્વારિ’ ચત્વારિ-ચતુઃ

સંખ્યકાનિ ચતુર્વિધાનીત્યર્થઃ, (સમોસરણાણિ) સમવસરણાનિ પરતીર્થિકસમૂહાઃ સન્તિ (જાઈ) યાનિ યે પરતીર્થિકસમૂહાઃ (પ્રાવાદુકા) પ્રાવાદુકાઃ—પ્રજલ્પકા વાચાલાઃ સન્તઃ (પુઠો વ્યંતિ) પૃથક્વદન્તિ સર્વે તે ચત્વારોઽપિ પરતીર્થિકાઃ પૃથક્ પૃથક્તયા પ્રતિપાદયન્તિ । કિં કિં પ્રતિપાદયન્તિ તદર્શયતિ—એકે પરતીર્થિકાઃ (કિરિયં) ક્રિયામ્—જીવાદિપદાર્થાઽસ્તિત્વરૂપામ્ (આહંસુ) આહુઃ—કથયન્તિ इत्येकं સમવસરણમ્ ૧ । (આહંસુ) હૃત્યગ્રેણાન્વયઃ । એકે દ્વિતીયસમવસરણગતાઃ પરતીર્થિકાઃ (અકિરિયં) અક્રિયામ્ આહુઃ—કથયન્તિ इति દ્વિતીયં સમવસરણમ્ ૨ । તૃતીયસમવસરણગતાઃ પરતીર્થિકાઃ (વિણયંતિ) વિનયમિતિ કેવલાદ્ વિનયાદેવ મોક્ષો ભવતીતિ રૂપં વિનયમ્ (તદ્યં) તૃતીયં મતમાહુઃ—કથયન્તિ’ इति તૃતીયं સમવસરણમ્ ૩ । (વડત્યમેવ) ચતુર્થમેવ ન ચતુર્થાદુપરિમતમતશ્ચતુર્થમેવ (અજ્ઞાણં) અજ્ઞાનમ્—અજ્ઞાનાદેવ મોક્ષો ભવતીત્યેવં રૂપમાહુઃ—કથયન્તિ । एते पूर्वोक्ता ચત્વારોઽપિ પ્રાવાદુકાઃ પરતીર્થિકાઃ પૃથક્ પૃથક્તયા સ્વમતં પ્રતિપાદયન્તઃ અનુવિચિન્ત્ય કથનેન મૃષેવ વદન્તીત્યગ્રેતનગાથયા સમ્બન્ધ इति ॥૧॥

અન્વયાર્થ—અન્યતીર્થી જિનકો પૃથક્ પૃથક્ કહતે હૈં, વે સમવસરણ અર્થાત્ उनके चार सिद्धान्त ये हैं (१) कोई कोई परतीर्थिक क्रियावाद अर्थात् जीव आदि पदार्थों का अस्तित्व कहते हैं यह पहला समवसरण है । (२) कोई कोई अक्रियावाद को स्वीकार करते हैं यह दूसरा समवसरण है । (३) तीसरे समवसरणवाले वैनयिक हैं, उनकी मान्यता है कि अकेले विनय से ही मोक्ष प्राप्त हो जाता है । (४) चौथा समवसरण अज्ञानवादियों का है, जिनके मतानुसार अज्ञान ही मोक्ष का कारण है, ।

અન્વયાર્થ—અન્યતીર્થિકા જેને જુદા જુદા પ્રકારથી કહે છે, તે સમવસરણ અર્થાત્ તેઓના ચાર સિદ્ધાંતો આ પ્રમાણે છે. (૧) કોઈ કોઈ પરતીર્થિકા ક્રિયાવાદ અર્થાત્ જીવ વિગેરે પદાર્થોના અસ્તિત્વને સ્વીકારે છે. આ પહેલું સમવસરણ છે.

(૨) કોઈ કોઈ અક્રિયાવાદનો સ્વીકાર કરે છે. આ બીજું સમવસરણ છે.

(૩) ત્રીજા સમવસરણવાળા વૈનયિકો છે. તેઓની માન્યતા એવી છે કે એકલા વિનયથી જ મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય છે.

(૪) ચોથું સમવસરણ અજ્ઞાનવાદીઓનું છે. તેઓના મત પ્રમાણે અજ્ઞાન જ મોક્ષનું કારણ છે.

ટીકા—અન્વયાર્થમ્ભ્યા, તત્ર વિશેષાર્થો વિવ્રિયતે—ક્રિયામ્—‘જીવાદિ-પદાર્થોઽસ્તિ’ इत्यादिरूपां वदितुं शीलं येषां ते क्रियावादिनः । अशी-त्युत्तरशतभेदभिन्ना भवन्ति, तथाहि—‘जीवाजीवपुण्यपापास्रवसंवरनिर्जराबन्ध-मोक्षारूपाः’ नवपदार्थाः स्वपरभेदाभ्यां नित्यानित्यविकल्पद्वयेन च काळतः नियतिस्वभावेश्वरात्माश्रयणादशीत्युत्तरं शतं भवति क्रियावादिनाम्, इयमत्र प्रक्रिया—‘अस्ति जीवः स्वतो नित्यः काळतः १, भस्ति जीवः स्वतोऽनित्यः

ये चારોં હી પરતીર્થિકવાદી પૃથક્ પૃથક્ અપને ૨ મત કા પ્રતિપાદન કરતે હુણ, વિના વિચારે કથન કરને કે કારણ મૃષાવાદ કરતે હેં ॥૧॥

ટીકાર્થ—ટીકા અન્વયાર્થ સે હી સમજા લેની ચાહિણ । યહાં ગાથા કેવિશેષ અર્થ કા વિવરણ ક્રિયા જાતા હૈ । જીવાદિ કે અસ્તિત્વ રૂપ ક્રિયા કા કથન સ્વીકાર કરને વાલે ક્રિયાવાદી કહેલાતે હેં, इन क्रिया-वादियों के १८० भेद हैं । वे इस प्रकार हैं—जीव, अजीव, पुण्य, पाप, आश्रव, संवर, निर्जरा, बंध और मोक्ष ये नौ पदार्थ हैं । इनके स्वतः और परतः के भेद से अठारह भेद होते हैं । इन अठारहों को नित्य और अनित्य, इन दो भेदों, से गुणित करने से छत्तीस भेद हो जाते हैं । तत्पश्चात् काल, नियति, स्वभाव, ईश्वर और आत्मा इन पाँच भेदों से छत्तीस का गुणाकार करने पर एक सौ अस्सी विकल्प हो जाते हैं । उदाहरणार्थ यहां कुछ विकल्प प्रदर्शित किये जाते हैं, यथा—

આ ચારે પરતીર્થિકો અલગ અલગ પોતાના મતનું સમર્થન કરતા થકા વગર વિચારે કથન કરવાના કારણે મૃષાવાદજ કરે છે ॥૧॥

ટીકાર્થ—ટીકા અન્વયાર્થી જ સમજા લેવી. અહિયાં ગાથાના વિશેષ અર્થનું વિવરણ કરવામાં આવે છે, જીવ વિગેરેના અસ્તિત્વરૂપ ક્રિયાનું કથન સ્વીકાર કરવાવાળા ‘ક્રિયાવાદી’ કહેવાય છે આ ક્રિયાવાદિયોના ૧૮૦ ભેદો છે. તે આ પ્રમાણે છે. જીવ, અજીવ, પુણ્ય, પાપ, આશ્રવ, સંવર, નિર્જરા, બંધ, અને મોક્ષ આ નવ પદાર્થ છે તેના સ્વતઃ અને પરતઃ એ પ્રકારના બે ભેદથી અઠાર ભેદો થઈ જાય છે આ અઠારે ભેદોને નિત્ય અને અનિત્ય આ બે ભેદોથી શુષ્કવાથી છત્રીસ ભેદ થઈ જાય છે તે પછી કાલ, નિયતિ, સ્વભાવ ઈશ્વર અને આત્મા આ પાંચ પ્રકારના ભેદોને છત્રીસથી શુષ્કવાથી એકસો એસી ભેદ થઈ જાય છે, ઉદાહરણ નિમિત્તે અહિયાં કેટલાક ભેદો નીચે બતાવવાના આવે છે જેમકે—

કાલંતઃ૨, અસ્તિ જીવઃ પરતો નિત્યઃ કાલઃ૩, અસ્તિ જીવઃ પરતોઽનિત્યઃ કાલંતઃ૪, इत्येवं नित्याऽनित्याभ्यां स्वपरभेदाभ्यां, च कालतत्त्वत्वारो भेदा लभ्यन्ते, एवं नियतिस्रभावेश्वरात्मभिरपि एकैकेन चत्वारश्चत्वारो विकल्पाः, एते च पञ्चचतुष्का विंशति भवन्ति, एवं जीवपदार्थेन लब्धाः, एवमजीवादयोऽपि अष्टौ प्रत्येकं विंशतिर्भेदाः, ततश्च नागुणितविंशतेः शतमशीत्युत्तरं, भवतीति । तथा-‘अक्रियं’ अक्रियासू-नाप्ति क्रिया मोक्षफलप्रदेति वदितुं येषां शीलं तेऽक्रियावादिनः, ते च चतुर्विंशतिर्भेदाः, न क्रिया मोक्षे कारणम्, अपितु ज्ञानमेव मोक्षसाधनमिति प्रलपन्तः-अक्रियावादिनो भवन्ति १ ।

- (૧) જીવ સ્વતઃ નિત્ય હૈ કાલ સે ।
- (૨) જીવ સ્વતઃ અનિત્ય હૈ કાલ સે ।
- (૩) જીવ પરતઃ નિત્ય હૈ કાલ સે ।
- (૪) જીવ પરતઃ અનિત્ય હૈ કાલ સે ।

इस प्रकार स्वतः और परतः तथा नित्यता और अनित्यता के साथ काल को गिन कर चार विकल्प बनते हैं । इसी प्रकार नियति, स्वभाव, ईश्वर और आत्मा के साथ भी चार चार विकल्प होते हैं । इस प्रकार $4 \times 4 = 16$ विकल्प सिर्फ जीव पदार्थ को लेकर हुए । इसी प्रकार अजीव आदि आठ के भी बीस-बीस भेद होने से $20 \times 4 = 80$ भेद हो जाते हैं । सब क्रियावादी 80 प्रकार के हैं ।

- (૧) જીવ સ્વતઃ નિત્ય છે કાળથી.
- (૨) જીવ સ્વતઃ અનિત્ય છે, કાળથી.
- (૩) જીવ પરતઃ નિત્ય છે, કાળથી
- (૪) જીવ પરતઃ અનિત્ય છે, કાળથી.

આ રીતે સ્વતઃ અને પરતઃ તથા નિત્યપણા અને અનિત્યપણાની સાથે કાળને ગણીને ચાર વિકલ્પો બને છે, એજ પ્રમાણે નિયતિ, સ્વભાવ, ઈશ્વર અને આત્માની સાથે પણ ચાર ચાર વિકલ્પો કેવળ જીવ પદાર્થને લઈને થયા. આ રીતે $4+4=16$ વિકલ્પો કેવળ જીવ પદાર્થને લઈને થયા એજ રીતે અજીવ આદિ આઠના પણ વીસ વીસ ભેદો થવાથી $20+4=80$ એકસો એકસી ભેદો થઈ બચ છે. એ રીતે સઘળા ક્રિયાવાદિઓ 80 એકસો એકસી પ્રકારના છે.

અક્રિયાવાદિનઃ-ચતુરશીતિર્ભેદા મદ્વન્તિ તથાહિ-જીવાઽજીવાસ્રવસંવરનિ-
ર્જરાવન્ધમોક્ષાઃ પુણ્યપાપવર્જિતાઃ સપ્તપદાર્થાઃ, તત્રૈકૈકસ્ય સ્વપરભેદાભ્યાં કાલય-
દૃચ્છાનિયતિસ્વભાવેશ્વરાત્મરૂપપટ્ટપદાર્થાશ્રયણાત્ ચતુરશીતિર્ભવતિ ભેદાઃ, નાસ્તિ
જીવઃ સ્વતઃ કાલતઃ ૧, નાસ્તિ જીવઃ પરતઃ કાલતઃ ૨, एवं यदृच्छानियति
સ્વભાવેશ્વરાત્મભિઃ સંયોજને દ્વાદશભેદા મદ્વન્તિ તતઃ સપ્તાનાં પુણ્યપાપવર્જિત-
પદાર્થાનાં દ્વાદશ દ્વાદશ ભેદાઃ ચતુરશીતિર્નવન્તિ ૨ ।

તથા—‘તદ્યં’ તૃતીયમ્ ‘વિનયંતિ’ વિનયમિતિ, વિનયાદેવ મોક્ષો જાયતે,
एवं वदनशीला वैनयिकाः । ते द्वात्रिंशद्विधाः सन्ति । उक्तं च—

અક્રિયાવાદિયોં કે ચૌરાસી (૮૪) ભેદ હૈં । इनकी मान्यता है कि
जीव आदि पदार्थों का अस्तित्व नहीं है । इनके भेद इस प्रकार होते
हैं—पुण्य और पाप को छोड़ कर जीव, अजीव, आस्रव, संवर, निर्जरा,
बन्ध और मोक्ष, इन सात पदार्थों को स्व और पर के भेद से तथा
काल, यदृच्छा, नियति, स्वभाव, ईश्वर और आत्मा इन छह के द्वारा
गुणित करने से चौरासी भेद हो जाते हैं । उदाहरणार्थ—

(१) जीव नहीं है स्वतः काल से ।

(२) जीव नहीं है परतः काल से ।

इसी प्रकार यदृच्छा आदि से भी संयोजित करने पर बारह भेद
हूप और सात पदार्थों के साथ बारह बारह भेद होने से $१२ \times ७ = ८४$
विकल्प हो जाते हैं ।

અક્રિયાવાદીયોના ૮૪ ચોર્યાશી ભેદો છે. તેઓની માન્યતા એવી છે કે
જીવ વિગેરે પદાર્થોનું અસ્તિત્વ જ નથી. તેના ભેદો આ પ્રમાણે હોય છે.
પુણ્ય અને પાપને છોડીને જીવ, અજીવ, આસ્રવ, સવર, નિર્જરા, બંધ
અને મોક્ષ આ સાત પદાર્થોને સ્વ અને પરના ભેદથી તથા કાલ, યદૃચ્છા,
નિયતિ, સ્વભાવ, ઇશ્વર અને આત્મા આ છ ની સાથે ગુણવાધી ચોર્યાશી
ભેદો થઈ જાય છે, જેમકે—

(૧) જીવ નથી સ્વતઃ કાળથી

(૨) જીવ નથી પરતઃ કાળથી

આજ પ્રમાણે યદૃચ્છા વિગેરેની સાથે ચોત્તવાધી બાર ભેદો થાય છે.
અને સાત પદાર્થોના બાર ભેદો થવાથી $૧૨ + ૭ = ૮૪$ ભેદો થઈ જાય છે.

ત્રીજા વૈનયિકવાદી છે. તેઓ વિનયથી જ મોક્ષને માનવાવાળા છે.

‘વૈનયિકમતં વિનય, શ્રેતો વાકાયદાનતઃ કાર્યઃ ।

સુર-નૃપતિ-યતિ-જ્ઞાનિ, -સ્થવિરા-અધમ-માતૃ-પિતૃષુ સદા ॥ ૧૧૧’

સુરનૃપત્યાદિષુ અષ્ટમુ મનસા વાવા કાયેન દાનેન ચેતિ ચાતુર્વિધ્યેન વિનયઃ કાર્યઃ । એતેઽષ્ટૌ મનસેત્યાદિ ચતુર્ભિર્ગુણિતા દ્વાત્રિશદ્ ભવન્તીતિ ૩ ।

‘અજ્ઞાનં’ અજ્ઞાનમ્ ‘આહંસુ’ આહ્નઃ-કષયન્તિ । ‘ચતુર્થં’ ચતુર્થ મતમ્ ૪, અજ્ઞાનાદેવ સુખં ભવતિ’ એવં યે વદન્તિ તેઽજ્ઞાનવાદિન इति । અજ્ઞાનવાદિનઃ-સપ્તષષ્ટિભેદભિન્નાઃ જીવાઽજીવાદીન્ નવપદાર્થાન્ ક્રમેણ વ્યવસ્થાપ્ય તત્ર સપ્ત મજ્જકાઃ સંસ્થાપ્યાઃ સત્ અસત્, સદસત્, અવક્તવ્યમ્, સદવક્તવ્યમ્, અસદવક્તવ્યમ્,

ત્રીસરે વાદી વૈનયિક હૈં હનકે વત્તીસ પ્રકાર હૈં । કહા હૈ-‘વૈનયિક-મતં વિનયઃ’ ઇત્યાદિ ।

‘વૈનયિકોં કા મન્તવ્ય હૈ કિ મન, વચન, કાય ઓર દાન હન ચાર પ્રકારોં સે દેવતા, રાજા, યતિ, જ્ઞાની, સ્થવિર (વૃદ્ધ) અધમ, માતા ઓર પિતા હન આઠ કા સદૈવ વિનય કરના ચાહિય ।’

હસ પ્રકાર આઠ કે સાથ ચાર કા ગુણાકાર કરને પર વત્તીસ ભેદ હોતે હૈં ।

ચૌથે વાદી અજ્ઞાનવાદી હૈં । હનકે મતાનુસાર અજ્ઞાન સે હી સુખ એવં ઇષ્ટ પદાર્થોં કી સિદ્ધિ હોતી હૈ । અજ્ઞાનવાદી સદસઠ (૬૭) પ્રકાર કે હૈં । વે હસ પ્રકાર જીવ, અજીવ આદિ નૌ પદાર્થોં કો ક્રમ સે લિખ લિયા જાએં ઓર પ્રત્યેક કે નીચે આગે કહે જાને વાલે સાત ભંગ લિખે જાએં । વે સાત ભંગ યોં હૈં-સત્, અસત્, સદસત્

તેમના બત્રીસ ભેદો છે, ઇત્યુ' છે કે-‘વૈનયિકમતં વિનયઃ’ ઇત્યાદિ

વૈનયિકનું મન્તવ્ય છે કે-મન, વચન, કાય અને દાન આ ચાર પ્રકારથી દેવતા, રાજા, યતિ, જ્ઞાની (સ્થવિર) વૃદ્ધજન, અધમ, માતા, અને પિતા આ આઠનો હંમેશાં વિનય કરવો જોઈએ.

આ રીતે આઠની સાથે ચારને ગુણવાથી બત્રીસ ભેદો થઈ જાય છે.

ચોથા અજ્ઞાનવાદી છે. તેઓના મત પ્રમાણે અજ્ઞાનથીજ સુખ અને ઇષ્ટ પદાર્થોની સિદ્ધિ થાય છે.

અજ્ઞાનવાદી સદસઠ (૬૭) પ્રકારના છે. તે આ પ્રમાણે છે-જીવ, અજીવ, વિગેરે નવ પદાર્થોને ક્રમથી લખવામાં આવે અને દરેકની નીચે આગળ કહેવામાં આવનારા સાત ભાંગાઓ લખવામાં આવે તે સાત ભાંગાઓ આ પ્રમાણે છે. સત્, અસત્ સદસત્, અવક્તવ્ય, સત્ અવક્તવ્ય, અસત્ અવક્તવ્ય અને સત્ અસત્ અવક્તવ્ય. વિકલ્પોનુ' ઉપચારથી આ પ્રમાણે કરવું જોઈએ.

સદસદવક્તવ્યમ્, અભિલાપસ્ત્વેવમ્-પન્ જીવઃ કો વેત્તિ કિં વા જ્ઞાતેન૧, અસન્ જીવઃ કો વેત્તિ કિંવા જ્ઞાતેન ૨, સદસન્ જીવઃ કો વેત્તિ કિંવા જ્ઞાતેન૩, અવક્તવ્યો જીવઃ કો વેત્તિ કિં વા જ્ઞાતેન૪, સદવક્તવ્યો જીવઃ કો વેત્તિ કિં વા તેન જ્ઞાતેન૫, અસદવક્તવ્યો જીવ. કો વેત્તિ કિં વા તેન જ્ઞાતેન ૬ સદમદવક્તવ્યો જીવઃ કો વેત્તિ કિં વા તેન જ્ઞાતેન ૭।૧। એવ્ અજીવાદિભિરપિ સંયોજનાત્ ત્રિષષ્ટિ ભેદાઃ ૬૩ ।

અવક્તવ્ય, સત્ અવક્તવ્ય, અસત્ અવક્તવ્ય ઓર સત્-અસત્-અવક્તવ્ય । વિકલ્પોં કા ઉચ્ચારણ હસ પ્રકાર કરના ચાહિય-

(૧) જીવ સત્ હૈ, યહ કૌન જાનતા હૈ ? જાનને સે લાભ મી કયા હૈ ?

(૨) જીવ અસત્ હૈ, યહ કૌન જાનતા હૈ ? જાનને સે લાભ મી કયા હૈ ?

(૩) જીવ સન્ અસત્ હૈ, યહ કૌન જાનતા હૈ ? જાનને સે લાભ મી કયા હૈ ?

(૪) જીવ અવક્તવ્ય હૈ, યહ કૌન જાનતા હૈ ? જાનને સે લાભ મી કયા હૈ ?

(૫) જીવ સત્-અવક્તવ્ય હૈ, યહ કૌન જાનતા હૈ ? જાનને સે લાભ મી કયા હૈ ?

(૬) જીવ અસત્-અવક્તવ્ય હૈ, યહ કૌન જાનતા હૈ ? જાનને સે લાભ મી કયા હૈ ?

(૭) જીવ સત્ અસત્ અવક્તવ્ય હૈ, યહ કૌન જાનતા હૈ ? જાનને સે લાભ મી કયા હૈ ?

(૧) હવ સત્ છે, એ કોણ જાણે છે ? અને તે જાણવાથી લાભ પણ શું છે ?

(૨) હવ અસત્ છે, એ કોણ જાણે છે ? અને તે જાણવાથી લાભ શું છે ?

(૩) હવ સત્ અસત્ છે, તે કોણ જાણે છે ? અને તે જાણવાથી લાભ પણ શું છે ?

(૪) હવ અવક્તવ્ય છે, એ કોણ જાણે છે ? અને તે જાણવાથી લાભ પણ શું છે ?

(૫) હવ સત્ અવક્તવ્ય છે, તે કોણ જાણે છે ? અને તે જાણવાથી લાભ પણ શું છે ?

(૬) હવ અસત્ અવક્તવ્ય છે તે કોણ જાણે છે ? અને તે જાણવાથી લાભ પણ શું છે ?

(૭) હવ સત્ અસત્ અવક્તવ્ય છે, તે કોણ જાણે છે ? અને તે જાણવાથી લાભ પણ શું છે ?

તથા—અપરેડપિ ચત્વારો વિકલ્પાઃ, તથા—મતી ભાવોત્પત્તિઃ કોવેત્તિ કિં
વા તયા જ્ઞાતયા૧, અસતી ભાવોત્પત્તિઃ કો વેત્તિ કિં વા તયા જ્ઞાતયા૨, સદસતી
ભવોત્પત્તિઃ કોવેત્તિ કિં વા તયા જ્ઞાતયા૩, અવક્તવ્યા ભવોત્પત્તિઃ કો વેત્તિ કિં
વા તયા જ્ઞાતયા૪ । एवं सर्वेऽपि सप्तषष्टि रिति ॥૬૭॥

इसी प्रकार अजीव आदि के साथ सात सात भंगों का संयोग करने पर $९ \times ७ = ६३$ भेद होते हैं । इन त्रैसठ भेदों में चार विकल्प उत्पत्तिविषयक मिलाये जाते हैं । यथा—(१) पदार्थों की उत्पत्ति सती है अर्थात् विद्यमान पदार्थों की उत्पत्ति होती है, यह कौन जानता है, और उसे जानने से लाभ भी क्या है ?

(२) पदार्थों की उत्पत्ति असती है अर्थात् असत् पदार्थों की उत्पत्ति होनी है, यह कौन जानता है, उसे जानने से लाभ क्या है ?

— (३) पदार्थों की उत्पत्ति सदसती है अर्थात् सत्-असत् पदार्थों की उत्पत्ति होनी है, यह कौन जानता है और जानने से लाभ भी क्या है ?

(४) पदार्थों की उत्पत्ति अवक्तव्य है अर्थात् अवक्तव्य पदार्थ उत्पन्न होते हैं, यह कौन जानता है और जानने से क्या लाभ है ?

इस प्रकार त्रैसठ और चार भेद मिलने से अज्ञानवादियों के ६७ भेद हो जाते हैं ।

આ પ્રમાણે અજીવ વિગેરેની સાથે સાત સાત ભંગોના સંયોગ કરવાથી $૯ \times ૭ = ૬૩$ ભેદો થાય છે આ ત્રેસઠ ભેદોમાં ચાર વિકલ્પો ઉત્પત્તિ સંબંધી ભેગવવામાં આવે છે. જેમકે—(૧) પદાર્થોની ઉત્પત્તિ સતી છે. અર્થાત્ વિદ્યમાન પદાર્થોની ઉત્પત્તિ થાય છે, એ કોણ જાણે છે ? અને તેને જાણવાથી લાભ પણ શું છે ?

(૨) પદાર્થોની ઉત્પત્તિ અસતી છે, અર્થાત્ અસત્ પદાર્થોની ઉત્પત્તિ થાય છે, એ કોણ જાણે છે ? અને તેને જાણવાથી લાભ શું છે ?

(૩) પદાર્થોની ઉત્પત્તિ સદસતી છે, અર્થાત્ સત્ અસત્ પદાર્થોની ઉત્પત્તિ થાય છે, તે કોણ જાણે છે ? અને તે જાણવાથી શું લાભ છે ?

(૪) પદાર્થોની ઉત્પત્તિ અવક્તવ્ય છે, અર્થાત્ અવક્તવ્ય પદાર્થ ઉત્પન્ન થાય છે, તે કોણ જાણે છે ? અને તે જાણવાથી લાભ પણ શું છે ?

આ રીતે ત્રેસઠમાં આ ચાર ભેદો ભેગવવાથી અજ્ઞાનવાદીઓના ૬૭ સહસ્ર ભેદો થઈ જાય છે.

પરતીર્થિકા યાનિ યાનિ સ્વ સ્વ મતાનિ પરિગૃહીતાનિ તાનિ તાનીમાનિ-ક્રિયા-
વાદાઽક્રિયાવાદવિનયવાદાઽજ્ઞાનવાદરૂપાણિ, જ્ઞાતવ્યાનીતિ ભાવઃ ॥૧॥

મૂલમ્-અણ્ણાણિયા તા કુંસલા વિ સંતાં,

અસંથુયાં ણો વિતિર્ગિચ્છતિન્ના ।

અકોવિયા ઔહુ અકોવિણ્હિં,

અંણાણુવીહત્તુ મુંસં વયંતિ ॥૨॥

છાયા—અજ્ઞાનિકાસ્તે કુશલા અપિ સન્તોઽસંસ્તુતા નો વિચિકિત્સા તીર્ણાઃ ।

અકોવિદા આહુરકોવિદેભ્યોઽનન્તુ વિચિન્ત્ય તુ મૃપા વદન્તિ ॥૨॥

અભિપ્રાય યહ હૈ કિ પરતીર્થિકોને જો જો મત અંગીકાર કિયે
હૈં, વે સઘ ક્રિયાવાદ, અક્રિયાવાદ, વિનયવાદ ઓર અજ્ઞાનવાદ મેં
સમાવિષ્ટ હો જાતે હૈં ॥૧॥

‘અણ્ણાણિયા’ ઇત્યાદિ ।

શબ્દાર્થ—‘તા-તે’ વે ‘અણ્ણાણિયા-અજ્ઞાનિકાઃ’ અજ્ઞાનવાદી
‘કુસલા વિ સંતા-કુશલા અપિ સન્ત.’ અપને કો અપને અપને મતકે
જ્ઞાન મેં કુશલ માનતે હુવે મી ‘ણો-નો’ ન ‘વિતિર્ગિચ્છતિન્ના-
વિચિકિત્સાતીર્ણાઃ’ સંશય સે રહિત હૈં-અર્થાત્ સંશયવાલે હી વે હૈં,
સંશયરહિત નહીં હૈં, અતઃ વે ‘અસંથુયા-અસંસ્તુતાઃ’ મિથ્યાવાદી હોને સે
લોકોં કે સ્તુતિ પાત્ર નહીં હૈં ‘અકોવિયા-અકોવિદાઃ’ વે સદ્અસત્
વિવેકસે રહિત હોને સે સ્વયં અજ્ઞાની હૈં ઓર ‘અકોવિણ્હિં-અકોવિ-

કહેવાનો અભિપ્રાય એ છે કે-પરતીર્થિકાએ જે જે મતનો અંગીકાર
કરેલ છે, તે બધા ક્રિયાવાદ અક્રિયાવાદ, વિનયવાદ, અને અજ્ઞાનવાદમાં
સમાઈ બધ છે ॥૧॥

‘અણ્ણાણિયા’ ઇત્યાદિ

શબ્દાર્થ—‘તા-તે’ એ ‘અણ્ણાણિયા-અજ્ઞાનિકાઃ’ અજ્ઞાનવાદીયો ‘કુસલા
વિ સંતા-કુશલા અપિ સન્ત’ પોતાને પોતપોતાના મતના જ્ઞાનમાં કુશલ
માનતા હોવા છતાં પણ ‘ણો-નો’ ન તેઓ ‘વિતિર્ગિચ્છતિન્ના-વિચિકિત્સા
તીર્ણા’ ન શય રહિત છે અર્થાત્ તેઓ સંશય રહિત નથી સંશય યુક્તજ
છે તેથી તેઓ ‘અસંથુયા-અસંસ્તુતા’ મિથ્યાવાદી હોવાથી સ્તુતિપાત્ર
નથી ‘અકોવિયા-અકોવિદા’ તેઓ સદ્ અસદ્ વિવેક વિનાના હોવાથી
અજ્ઞાની છે. અને ‘અકોવિણ્હિં-અકોવિદેભ્યો’ અજ્ઞાની ગિયેાને ‘અણ્ણાણુવીહત્તુ-

અન્વયાર્થ:—‘તા’ તે ‘અળાણિયા’ અજ્ઞાનિકા:—અજ્ઞાનવાદિન: ‘કુસલા-વિ સંતા’ કુશલા:—સ્વ સ્વ મતજ્ઞાને દક્ષા અપિ ‘સંતા’ સન્તોડપિ ‘ળો’ નો—નૈવ ‘વિતિગિચ્છતિન્ના’ વિચિકિત્સા તીર્ણા:—વિચિકિત્સાપારગામિન: સંશયરહિતા ન સન્તીતિભાવ:, અત એવ તે ‘અસંથુયા’ અસંતુતા: લોકાનાં ન સ્તુતિપાત્રાણિ સન્તિ મિથ્યાવાદિત્વાત્, एतादृशा ‘અકોવિયા’ અકોવિદા: સદસદ્વિવેકવિકલાસ્તે ‘અકોવિર્ણિ’ અકોવિદેભ્યોડકુશલેભ્ય: શિષ્યેભ્ય: સ્વમતમ્ ‘અળાણુવીહત્તુ’ અનનુ-વિચિન્ત્ય—અવિચાર્યેવ ‘આહુ’ આહુ: —કથયન્તિ—ઉપદિશન્તિ નત્વેતે કોવિદેભ્ય: સ્વમતં પ્રકાશયન્તીતિ ભાવ: । યતસ્તે ‘મુસં વયંતિ’ મૃષાવદન્તિ—અસત્પ્રરૂપણાં કુર્વન્તીત્યત: સદસદ્વિવેકિભ્યો ન સ્વમતં પ્રકાશયન્તીતિ ભાવ: ॥૨॥

ટીકા—તત્ર પ્રથમમજ્ઞાનિવાદમતં દૂષયિતુમાહ—‘અળાણિયા’ इत्यादि । ‘તા’ તે—પૂર્વગાથાપ્રતિષાદિના: ‘અળાણિયા’ અજ્ઞાનિકા:—અજ્ઞાનં વિદ્યતે યેષામ્, અથવા—અજ્ઞાનં પુરસ્કૃત્ય વદન્તિ યે તેડજ્ઞાનિકા: ‘કુસલા વિ સંતા—કુશલા અપિ સન્ત’ સ્વ સ્વ મતજ્ઞાને દક્ષા: સન્તોડપિ, તે હિ અજ્ઞાનિકા: ‘વયં કુશલા:’ इति देभ्यो’ અજ્ઞાનો એસે શિષ્યોં કો ‘અળાણુવીહત્તુ—અનનુવિચિન્ત્ય’ વિના વિચાર ક્રિયેહી ‘આહુ—આહુ:’ અપને મત કા કથન કરતે હૈં વે લોગ ‘મુસં વયંતિ—મૃષા વદન્તિ’ અસત પ્રરૂપણા કરતે હૈં ॥૨॥

અન્વયાર્થ—અજ્ઞાનવાદી અપને મત કે જ્ઞાન મેં કુશલ હોને પર મી સંશય રહિત નહીં હૈં, અતએવ વે લોગોં કે પ્રશંસાપાત્ર નહીં હૈં । અકુશલજન અકુશલજનોં કો વિનાવિચારે ઉપદેશ દેતે હૈં વસ્તુત: વે મિથ્યાભાષણ કરતે હૈં ॥૨॥

ટીકાર્થ—સર્વ પ્રથમ અજ્ઞાનવાદિયોં કે મત કો દૂષિત કરને કે લિષ્ સૂત્રકાર કહતે હૈં—‘અળાણિયા’ इत्यादि ।

પૂર્વગાથા મેં પ્રદર્શિત અજ્ઞાનિક અપને મત કે જ્ઞાન મેં કુશલ હોતે હુષ મી અથવા અપને આપ્તો કુશલ માનતે યા કહતે હુષ મી સંશય

અનનુવિચિન્ત્ય’ વગર વિચાર્યેજ ‘આહુ—આહુ:’ પોતાના મતનું કથન કરે છે. એ લોકો ‘મુસં વયંતિ—મૃષા વદન્તિ’ અસત્ પ્રરૂપણા કરે છે. ॥૨॥

અન્વયાર્થ—અજ્ઞાનવાદિયો પોતાના મતના જ્ઞાનમાં નિપુણ હોવા છતાં પણ તેઓ સંશય વિનાના નથી. અકુશલજનો, અકુશલજનોને વગર વિચાર્યેજ ઉપદેશ આપે છે. તેથી ખરી રીતે તેઓ મિથ્યાપ્રલાપજ કરે છે. ॥૨॥ :

ટીકાર્થ—સૌથી પહેલાં અજ્ઞાનવાદિયોના મતને દૂષિત બતાવવા માટે સૂત્રકાર કહે છે. ‘અળાણિયા’ इत्यादि

પહેલી ગાથામાં બતાવવામાં આવેલ અજ્ઞાનિકો પોતાના મતના જ્ઞાનમાં કુશળ હોવા છતાં પણ અથવા પોતાને કુશળ માનતા કે કહેવા છતાં પણ

વાદિનઃ સન્તોઽપિ 'જો વિતિગિન્છતિન્ના' નો વિચિકિત્સાતીર્ણાઃ, વિચિકિત્સા-
સંશયઃ તાદૃશીં વિચિકિત્સાં નો તીર્ણાઃ- નાતિક્રાન્તાઃ સંશયાપન્ના એવ તે
સન્તિ । તે इत्थं પ્રતિપાદયન્તિ-એ એતે જ્ઞાનિનઃ સન્તિ તે પરસ્પરવિરુદ્ધપ્રતિ-
પાદકતયા ન યથાર્થવાદિનઃ । એકે હિ વ્યાપકમાત્માનં કથયન્તિ, તદન્યે
ચાઽવ્યાપકમ્, इति नास्ति તેપામેકવાક્યતા । ન ચાઽતિશયજ્ઞાની કશ્ચિદસ્તિ,
યસ્ય વાક્યં પ્રમાણતયા પરિગૃહ્યેત । જ્ઞાનવાદિનાં ચ મતપદાર્થસ્વરૂપસ્ય પરસ્પર-
વિરોધેનાઽભ્યુપગમાત્ 'અજ્ઞાનમેવ શ્રેયઃ' इति वदन्ति, 'असंयुया' असंस्तुताઃ-

સે રહિત નહીં હૈ । વે સંશય સે પરે નહીં હો સકે હૈ । ઉનકા કથન
હસ પ્રકાર હૈ- 'યે જો જ્ઞાનવાન્ હૈ' વે પરસ્પર વિરુદ્ધ પ્રરૂપણા કરને કે
કારણ યથાર્થવાદી નહીં હૈ । જૈસે કોઈ આત્મા કો વ્યાપક કહતે હૈ
તો કોઈ ઉસે આવ્યાપક કહતે હૈ । હસ પ્રશ્નર ઉનમેં એકવાક્યતા
નહીં હૈ । એસા કોઈ અતિશય જ્ઞાની હૈ નહીં કી જિસકા વચન પ્રમાણ
માના જા સકે ।

તાત્પર્ય યહ હૈ કિ સર્વજ્ઞ જિન પદાર્થોં કો જાનતે હૈ, ઉન સય
પદાર્થોં કો હમ જાનહેં ઓર યહ નિશ્ચય કરલેં કિ ઉનોંને સમી પદાર્થોં
કો યથાર્થ રૂપ મેં જાના હૈ, તમી સર્વજ્ઞ કા જાનના કહા જા સકતા હૈ ।
પરન્તુ જો સ્વયં અસર્વજ્ઞ હૈ, વહ હસ પ્રકાર જાન નહીં સકતા હૈ । અતઃ-
એવ યહ સ્પષ્ટ હૈ કિ અસર્વજ્ઞ સર્વજ્ઞ કો નહીં જાન સકતા । ભૂતકાલીન
સર્વજ્ઞ કો જાનને કી તો વાત હી દૂર રહી, સર્વજ્ઞ કે સમકાલીન જો
અસર્વજ્ઞ જન થે, વે મી નહીં જાન સકતે થે કિ યે પુરુષ સર્વજ્ઞ હૈ ।

સંશયથી પર ઘઈ શકયા નથી તેઓનુ કથન આ પ્રમાણે છે-જે આ જ્ઞાન-
વાળા છે, તેઓ પરસ્પર વિરુદ્ધ પ્રરૂપણા કરવાને કારણે યથાર્થવાદી નથી.
જેમકે-કોઈ આત્માને વ્યાપક કહે છે, તો કોઈ તેને અવ્યાપક કહે છે. આ
રીતે તેઓમા એકવાક્યપણું નથી એવો કોઈ અતિશય જ્ઞાની નથી કે જેનું
વચન પ્રમાણરૂપ માની શકાય

કહેવાનુ તાત્પર્ય એ છે કે-સર્વજ્ઞ જે પદાર્થોને જાણે છે, તે બધા
પદાર્થોને અમે જાણી લઈએ અને એ નિશ્ચય કરી લઈએ કે-તેમણે સઘળા
પદાર્થોને યથાર્થ રૂપે જાણ્યા છે, ત્યારે જ સર્વજ્ઞનુ જાણવું કહી શકાય છે,
પરંતુ જે સ્વયં અસર્વજ્ઞ છે, તે આ રીતે જાણી શકતા નથી તેથી જ એ
રૂપે છે કે-અસર્વજ્ઞ સર્વજ્ઞને જાણી શકતા નથી ભૂતકાળના સર્વજ્ઞને જાણ-
વાની તો વાત જ દૂર રહી પણ સર્વજ્ઞના સમકાલીન જેઓ અસર્વજ્ઞનો
હેતા, તેઓ પણ જાણી શકતા નહોતા કે આ પુરુષ સર્વજ્ઞ છે.

અજ્ઞાનમેવ શ્રેયો ન તુ જ્ઞાનાદિક્ષમિત્યેવં વાદિતયા અપંચદ્વ્યાપિત્વેન લોકેઽસ્તુત્યાઃ
-પ્રશંસારહિતાઃ સન્તિ એતાદૃશા રતે 'અકોવિયા' અકોવિદાઃ-સદસદ્વિવેકવિકલા
અવિદ્વાંસઃ 'અકોવિદ્દિ' અકોવિદેશ્ય-વિવેકવિકલેશ્યઃ સ્વગિણ્યેશ્યઃ । વસ્તુ-
તસ્તુ-ઇમે સમ્યક્પરિજ્ઞાનવિકલા એવ । તથાદિ-અજ્ઞાનવાદિનઃ પરસ્પરવિરુદ્ધાર્થ-
વાદિતયા ન યથાર્થવાદિનઃ અસર્વજ્ઞપ્રણીતાઽગમ્યર્થસ્વીકર્તૃત્વાત્ । સર્વજ્ઞપ્રણી-
તાઽભ્યુપગમવાદિનાં તુ નાયં દોષઃ પ્રપરતિ, પરસ્પરવિરોધસ્યૈવાઽભાવાત્ । કિંચ

હસ પ્રકાર સર્વજ્ઞ કોઈ હૈ નહીં ઓર અપર્વજ્ઞ વાસ્તવિક રૂપ સે પદાર્થોં કો જાન નહીં સકતા તથા ત્વગ્ગરનવાદી પરસ્પર વિરુદ્ધ પદાર્થોં કે સ્વરૂપ કો સ્વીકાર કરતે હૈં, અન્નઃ અજ્ઞાન હી શ્રેયસ્કર હૈ ।

અજ્ઞાનવાદિયોં કા એસા કથન હૈ । વે અજ્ઞાન કો હી શ્રેયસ્કર કહ કર અસમ્બદ્ધભાષી હોને સે લોક મેં પ્રશંસાગ્રહિત હૈં । વે સત્-અસત્ કે વિવેક સે વિકલ હૈં, અવિદ્વાન્ હૈં ઓર વિવેકહીન અપને શિષ્યોં કે સામને હી અપને જ્ઞાન કા પ્રતિપાદન કરતે હૈ દૂસરોં કે જ્ઞાનને નહીં ।

વાસ્તવ મેં અજ્ઞાનવાદી સમ્યગ્જ્ઞાન સે રહિત હૈં, વહ હસ પ્રકાર-અજ્ઞાનવાદી પરસ્પર વિરોધી અર્થોં કે પ્રતિપાદન હોને કે કારણ યથાર્થ વાદી નહીં હૈં, ક્યોં કિ વે અસર્વજ્ઞ પ્રણીત આગમ્ય કે અર્થ કો સ્વીકાર કરતે હૈં ! સર્વજ્ઞપ્રણીત અગમ્ય કો સ્વીકાર કરને વાલોં કો યહ દોષ લાગ નહીં હોતા, ક્યોં કિ ઉસ આગમ્ય મેં પરસ્પર વિરોધ હી નહીં

આ રીતે સર્વજ્ઞ કોઈ જ નથી અને અસર્વજ્ઞ વાસ્તવિક રૂપથી પદાર્થોને જાણી શકતા નથી. તથા સધળાવાદીઓ પરસ્પરના વિરુદ્ધ પદાર્થોના સ્વરૂપને સ્વીકારે છે, તેથી અજ્ઞાનજ શ્રેયસ્કર છે. આ પ્રમાણે અજ્ઞાનવાદિ-થોનું કહેવું છે.

અજ્ઞાનવાદિયો અજ્ઞાનનેજ શ્રેયસ્કર ઠહીને અસમ્બદ્ધ બોલનારા હોવાથી હોઠમાં પ્રશંસા રહિત છે, તેઓ સત્ અને અસત્ના વિવેક વિનાના છે. અવિદ્વાન્ છે, અને વિવેકથી રહિત પોતાના શિષ્યોની સામેજ પોતાના મતનું પ્રતિપાદન કરે છે. બીજાઓની સામે નહીં.

વાસ્તવિક રીતે અજ્ઞાનવાદી સમ્યગ્જ્ઞાનથી રહિત છે તે આ રીતે સમજવું-અજ્ઞાનવાદી પરસ્પર વિરોધી અર્થોના પ્રતિપાદક હોવાને કારણે યથાર્થવાદી નથી. કેમકે તેઓ-અસર્વજ્ઞ પ્રણીત આગમના અર્થોને સ્વીકાર કરે છે. સર્વજ્ઞ પ્રણીત આગમનો સ્વીકાર કરવાવાળાઓને આ દોષ લાગુ પડતો નથી કેમકે-તે આગમથી પરસ્પરમાં વિરોધ રહેતો નથી આ સિવાય અજ્ઞા-

—‘અજ્ઞાનમેવ શ્રેયઃ’ इत्यत्राऽज्ञानम्,—अज्ञ नञ् समासः, नञर्यो द्विविधः, पर्युदासः प्रसज्यश्च । तत्र प्रकृते किं पर्युदासः ? उक्त-प्रसज्यप्रतिषेधः । तत्र यदि ज्ञानादन्यत्—अज्ञानमिति पर्युदासद्वयं ज्ञानान्तरमेव समाश्रितं भवति तदा नाऽज्ञानवादोभवति । यदि प्रसज्यप्रतिषेधार्थो नञ् मन्यते तदा न ज्ञानमित्यज्ञानम्, तदा तुच्छो रूढरहितो ज्ञानाभावः । स च सर्वसामर्थ्यरहित-इति कथं स श्रेयानिति । तदेवं सर्वथा तेऽज्ञानिनः—अक्रोदिता अविद्वान्, अक्रोविदेभ्य एव स्वशिष्येभ्यः प्रतिपादयन्ति, न तु पण्डितपरिषदि बबुं गच्छन्ति, तदेवमज्ञानपक्षसमाश्रयणात्, किन्तु एते ‘आणाणुसीइत्तु’ अनलुविचिन्त्य-अविचार्यैव ‘मृसं’ मृषा-मृषावादम् ‘वयंति’ वदन्ति—सर्वे शास्त्रापरिशीलनाभावात्ते मृषावादिन इति ॥२॥

હોતા । હાલકે અતિરિક્ત ‘અજ્ઞાન હો શ્રેયસ્ક હૈ’ યહાં જો ‘અજ્ઞાન’ પદ હૈ, ડસમેં નજ્ સમાસ હૈ નજ્ સમાસ ડો પ્રકાર કા હોતા હૈ પર્યુદાસ ઓર પ્રસજ્ય । યહાં હન ડોનો મેં સે કૌન સા નિષેધ હૈ ? યદિ પર્યુદાસ સમાસ કહો તો ડસકા અર્થ હોગા—જ્ઞાન સં જો ભિન્ન હૈ વહ અજ્ઞાન અર્થાત્ જ્ઞાનાન્તર, એસી સ્થિતિ મેં અજ્ઞાનવાદ નહી રહેગા, કયોકિ પર્યુદાસ એકાન્ત અભાવ કા નહી વરન્ સદશ કા ગ્રાહક હોતા હૈ । અગર પ્રસજ્ય પક્ષ અંગીકાર કરો તો અજ્ઞાન તુચ્છ—સર્વથા નિઃ સ્વરૂપ સિદ્ધ હોગા । વહ સબ પ્રકાર કે સામર્થ્ય સે રહિત હોને કે કારણ કૈસે શ્રેયસ્કર હો સકતા હૈ ?

હાલ પ્રકાર સે સર્વથા અજ્ઞાની અપને અજ્ઞાની શિષ્યોં કો હી ઉપદેશ કરતે હૈ, વે વિદ્વાનોં કે સમૂહ મેં બોલને કો સમર્થ નહીં હો

નજ્ શ્રેયસ્કર છે, આ કથનમા જે ‘અજ્ઞાન’ પદ છે તેમાં નજ્ સમાસ છે. નજ્ સમાસ પર્યુદાસ અને પ્રસજ્યના લેદધી જે પ્રકારનો છે. અહિયાં તે બન્નેમાધી કયા પ્રકારનો નિષેધ છે ? જે પર્યુદાસ સમાસ કહેવામાં આવે તો તેનો અર્થ એવો થશે કે જ્ઞાનથી જે ભિન્ન છે, તે અજ્ઞાન છે. અર્થાત્ જ્ઞાનાન્તર આ સ્થિતિમાં અજ્ઞાનવાદ રહેશે નહીં, કેમકે પર્યુદાસ એકાન્ત અભાવનો નહીં પરંતુ અદ્યત્નો ગ્રાહક હોય છે, અગર જે પ્રસજ્ય પક્ષનો સ્વીકાર કરે તો અજ્ઞાન તુચ્છ—સર્વથા નિઃસ્વરૂપ પ્રસિદ્ધ થશે. તે બધા જ પ્રકારના સામર્થ્યથી રહિત હોવાના કારણે કેવી રીતે શ્રેયસ્કર થઈ શકે ?

આ રીતે સર્વથા અ. ૧. ૧. પેતાના અજ્ઞાની શિષ્યોને જ ઉપદેશ આપે છે, તેઓ વિદ્વાનોના સમૂહમાં બોલવા માટે શક્તિવાળા થઈ શકતા નથી.

સૂત્ર-સચ્ચં અસચ્ચં ઇતિ ચિંતયંતા,

અસાહુ સાહુ ત્તિં ઉદાહરંતા ।

જે મેં જાણા વેળેહયા અણેમે,

પુઠ્ઠા વિ ભાવં વિણંદં સુ ણામં ॥૩॥

છાયા—સત્યમમત્ય મિતિ ચિન્તયન્તોઽસાધું સાધુ રિત્યુદાહરન્તઃ ।

ય હમે જના વૈનયિકા અનેકે, પૃષ્ઠા અપિ ભાવં વ્યનૈષુર્નામ ॥૩॥

સકતે । હસ પ્રકાર અજ્ઞાન પક્ષ કા અવલમ્બન લેને કે કારણ યે વિચાર ન કરકે મૃષાવાદ કરતે હૈ ॥૨॥

‘સચ્ચં અસચ્ચં’ ઇત્યાદિ ।

શબ્દાર્થ—‘સચ્ચં-સત્યમ્’ સમ્યક્દર્શન જ્ઞાન ચારિત્ર રૂપ મોક્ષમાર્ગ કો ‘અસચ્ચં-અસત્યમ્’ યહ એસા નહીં હૈ ‘ઇતિ-ઇતિ’ હસ પ્રકાર ‘ચિત-યંતા-ચિન્તયન્તઃ’ મનમેં માનતે હુએ તથા ‘અસાહુ-અસાધુમ્’ સાધુકે આચારસે રહિત હૈં ઉનકો ‘સાહુ-સાધુઃ’ યહ સાધુ હૈ ‘ત્તિ-ઇતિ’ હસ પ્રકાર ‘ઉદાહરંતા-ઉદાહરન્તઃ’ કહતે હુએ ‘જે મે-યે હમે’ જો યે ‘અણેમે-અનેકે’ અનેક ‘વેળેહયા જના-વૈનયિકા જનાઃ’ વિનયવાદિ મતાવલમ્બી મનુષ્ય હૈં વે લોગ ‘પુઠ્ઠાવિ-પૃષ્ઠા અપિ’ કોઈ જિજ્ઞાસુ કે દ્વારા પૂછને પર મી ‘ભાવં નામ-ભાવં નામ’ વિનયસે હી મોક્ષ હોતા હૈ હસ પ્રકાર ‘વિણંદંસુ-વ્યનૈષુઃ’ કહતે હૈ ॥૩॥

આ અજ્ઞાનપક્ષનું અવલમ્બન લેવાને કારણે તેઓ વાસ્તવિકતાના વિચાર ન કરતાં મૃષાવાદ જ કરે છે. ॥૨॥

‘સચ્ચં અસચ્ચં’ ઇત્યાદિ

શબ્દાર્થ—‘સચ્ચં-સત્યમ્’ સત્ય એવા સમ્યક્ દર્શન જ્ઞાન ચારિત્ર રૂપ મોક્ષ માર્ગને ‘અસચ્ચં-અસત્યમ્’ આ માર્ગ એવો નથી. ‘ઇતિ-ઇતિ’ એ પ્રમાણે ‘ચિંતયંતા-ચિન્તયન્તઃ’ મનમાં માનીને તથા ‘અસાહુ-અસાધુમ્’ જેઓ સાધ્વાચાર વિનાના હોય તેઓને ‘સાહુ-સાધુઃ’ આ સાધુ છે. ‘ત્તિ-ઇતિ’ આ પ્રમાણે ઉદાહરંતા-ઉદાહરન્તઃ’ કહેવાવાળા ‘જે મે-યે હમે’ જે આ ‘અણેમે-અનેકે’ અનેક ‘વેળેહયા જના-વૈનયિકા જનાઃ’ વિનય વાદી મતને અનુસરનારાઓ છે તેઓ ‘પુઠ્ઠાવિ-પૃષ્ઠા અપિ’ કોઈ જિજ્ઞાસુએ પૂછવા છતાં પણ ‘ભાવં નામ-ભાવ, નામ’ વિનયથી જ મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય છે એ પ્રમાણે ‘વિણંદંસુ-વ્યનૈષુઃ’ કહેતા રહે છે ॥૩॥

અન્વયાર્થઃ—યત્ (સત્ત્વં) સત્યમ્ (સમ્યગ્દર્શનજ્ઞાનચારિત્રરૂપો મોક્ષમાર્ગઃ) इत्येवं रूपं वस्तुजातं तत् 'असत्त्वं' असत्यम्—नैतदेवम् 'इति' इति—एवम् चित्त-यन्ता) चिन्तयन्तः—मनसि मन्यमानाः, तथा (असाहुं) असाधुं—साध्वाचाररहितम् (साहु) साधुः—अयं साधुः (त्ति) इति (उदाहरन्ता) उदाहरन्तः—कथयन्तः (जे मे) ये इमे (अणेगे) अनेके—दह्वः (वेणइया जणा) वैनयिका जनाः—विनयवादिमता-नुयायिनो मनुष्याः (पुट्ठावि) पृष्ठा अपि केनचिज्जिज्ञासुना (को मोक्षमार्गः) इत्येवं प्रश्नविषयीकृता अपि (भावं नाम) भावं नामेति संभावनायाम् (संभाव्यते विनयादेव मोक्षो भवति नान्यथा) इत्येवं रूपं परमार्थम् (विणइंसु) व्यनैपुः—विनीतवन्तः सर्वेषां सर्वदा विनयमेव ग्राहितवन्त इति भावः ॥३॥

ટીકા—સમ્પતિ-વિનયવાદં નિરાકર્તુમાહ—‘સત્ત્વં અસત્ત્વં’ इत्यादि । ‘सत्त्वं’ सत्यम्—सद्ब्रह्मो हितमिति सत्यम्, परमार्थो यथाऽवस्थितपदार्थनिरूपणम्, मोक्षः संयमो वा सत्यम् तत् ‘असत्त्वं’ असत्यम् ‘इति चित्तयन्ता’ इति चिन्तयन्त मन्य-

અન્વયાર્થ—સમ્યગ્દર્શન જ્ઞાન ચારિત્ર તપ મોક્ષ કા માર્ગ છે, इत्यादि जो सत्य है उसे असत्य मानने वाले और असाधु को साधु कहते हुए ये जो वैनयिक हैं, वे किसी मोक्षाभिलाषी जन के पूछने पर विनय से ही मोक्ष होना कहते हैं और सब को विनय का ही ग्रहण करवाते हैं ॥३॥

ટીકાર્થ—અવ વિનયવાદ કા નિરાકરણ કરને કે લિફ કહતે હૈ—‘સત્ત્વં અસત્ત્વં’ इत्यादि ।

જો સત્પુરુષો કે લિફ હિતકર હૈ વહ યા વાસ્તવિક પદાર્થ કા નિરૂપણ સત્ય કહલાતા હૈ । મોક્ષ કો યા સંયમ કો મી સત્ય કહતે હૈ ।

અન્વયાર્થ—સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર, અને તપ એ મોક્ષના માર્ગો છે. ઇત્યાદિ જે સત્ય છે તેને અસત્ય માનવાવાળા અને અસાધુને સાધુને કહેવાવાળા જે આ વૈનયિક છે તેઓને કોઈ મોક્ષાભિલાષી પુરુષ પૂછે તો તેમને વિનયથી જ મોક્ષ પ્રાપ્ત થવાનું કહે છે અને જવાને વિનય ગ્રહણ કરવાનું જ કહે છે ॥૩॥

ટીકાર્થ—હવે વિનયવાદનું નિરાકરણ કરવા માટે કહે છે ૧—‘સત્ત્વં’ असत्त्वं ’ इत्यादि

જે સત્પુરુષોને માટે હિતકર હોય છે, તે અથવા વાસ્તવિક પદાર્થનું નિરૂપણ સત્ય કહેવાય છે, મોક્ષને અથવા સંયમને પણ સત્ય કહે છે.

વૈનયિકાદિયો તે સત્યને અસત્ય કહે છે જેમકે—અન્યદર્શન, જ્ઞાન

માનાઃ, એવમસત્યં સત્યતિતિ મન્યમાનાઃ । તથાહિ-સમ્યજ્ઞાનદર્શનચારિત્રાણો મોક્ષમાર્ગઃ સત્યઃ, તમસત્યત્વેન મન્યન્તે । એવં વિનયાદેવ મોક્ષ ઇતિ-અસત્યમ્ તં સત્યત્વેન મન્યમાનાઃ । તથા-અસાધુ સાધુત્તિ ઉદાહરંતા' અસાધું સાધુરિતિ ઉદાહરન્તઃ-અપાધુમવિશિષ્ટકર્મકારિણં વન્દનાદિકયા વિનયપતિઃચરા સાધુ-રિતિ મન્યમાનાઃ 'જે મે' ય ઇમે પ્રત્યક્ષસન્નિહિતાઃ 'અળેમે' અનેકે વદ્વો દ્વાવિશ દ્વુભેદમિત્રાઃ 'વેળઈયા જળા' વૈનયિકા જનાઃ-કેનચિદ્ધર્મજિજ્ઞાસુના 'પુઢા વિ' પૃષ્ઠા અપિ, પૃષ્ઠાઃ સન્તોઽપૃષ્ઠા વા 'માવં નામ' માવં-પરમાર્થમ્, યથોપલબ્ધં સ્વકીયાઽભિપ્રાયવિશેષમ્ 'વિનયાદેવ મોક્ષઃ' ઇત્યાદિરુપમ્ 'વિળઈસુ' વ્યનૈપુઃ-વિનીત વન્તઃ-સર્વેષાં સર્વદા વિનયાદેવ મોક્ષ ઇતિ ગ્રાહિતવન્તઃ, 'ળાય' નામશબ્દઃ સંભાવનાયામ્, સંભાવ્યતે વિનયાદેવ મોક્ષસિદ્ધિરિતિ, તદુક્તમ્-

'તસ્માત્ કલ્યાણાનાં સર્વેષાં ભાજનં વિનયઃ' ઇતિ । સત્યમસત્ય સાધુમસાધું ચ મન્યમાના વૈનયિકાઃ પૃષ્ઠાઃ સન્તઃ 'વિનય એવ મોક્ષમાર્ગઃ' ઇતિ કથયન્તીતિ ભાવઃ ॥૩॥

વૈનયિક ઉત્ત સત્ય કો અસત્ય માનતે હૈં । જૈસે સમ્યગ્દર્શન જ્ઞાન ઓર ચારિત્ર મોક્ષ કા માર્ગ હૈ, યહ સત્ય હૈ, ઉસે અસત્ય માનતે હૈં । વિનય સે હી મોક્ષ કી પ્રાપ્તિ કહના અસત્ય હૈ પરન્તુ ઉસે સત્ય માનતે હૈં । હસી પ્રકાર જો વાસ્તવ મેં સાધુ નહીં હૈ, ઉસે સાધુ કહતે હૈં । જો સાધુ કે આચાર સે રહિત હૈ, ગૃહસ્થોચિત વ્યવહાર કરતા હૈ, ઉસકો મી વન્દના કરકે, વિનય કરકે સાધુ માનતે હૈં । એસે જો વહુત સે અર્થાત્ ષત્તીસ પ્રકાર કે વૈનયિક હૈં, વે કિસી મોક્ષાભિલાષી કે પૂછને પર અથવા વિના પૂછે મી અપના માના હુમા પરમાર્થ કહતે હૈં કિ વિનય સે હી મોક્ષ હોતા હૈ । કહા મી હૈ-'તસ્માત્કલ્યાણાનાં સર્વેષાં ભાજનં વિનયઃ' ઇત્યાદિ । 'વિનય સમસ્ત કલ્યાણોં કા ભાજન હૈ ।'

અને ચારિત્ર તપ એ મોક્ષનો માર્ગ છે આ સત્ય છે, તેને તેઓ અસત્ય માને છે. તથા વિનયથી જ મોક્ષની પ્રાપ્તિ થવી તે અસત્ય છે, પરંતુ તેને તેઓ સત્ય માને છે. એજ પ્રમાણે જે વાસ્તવમાં સાધુ નથી હોતા, તેને તેઓ સાધુ કહે છે. અને જેઓ સાધુના આચારથી રહિત હોય છે, ગૃહસ્થને યોગ્ય એવો વહેવાર કરે છે, તેને પણ વદના કરીને વિનય બતાવી તેઓને સાધુ માને છે, એવા જેઓ બત્રીસ પ્રકરના વૈનયિકવાદિયો છે, તેઓ કોઈ મોક્ષ બિલાષી દ્વારા પ્રશ્ન કરવાથી અથવા વિના પૂછે પણ પોતે માનેલાને પરમાર્થ કહીને કહે છે કે-વિનયથીજ મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય છે. કહ્યું પણ છે— 'તસ્માત્કલ્યાણાનાં સર્વેષાં ભાજનં વિનયઃ' ઇત્યાદિ અર્થાત્ વિનય એજ બધાજ કલ્યાણોનું પાત્ર છે કહેવાનો આશય એ છે કે—સત્યને અસત્ય અને

મૂલમ્-અણોવસંસ્વાહ તિ તે ઉદાહુ,

અંદે સં ઓભાસહ અમ્હ એવં ।

લંવાવસંકી યં અંણાગર્હિ,

ળો કિરિયંમાહંસું અંકિરિયવાદી ॥૪॥

છાયા—અનુપસંસ્વયેતિ તે ઉદાહુઃ, અર્થઃ સ્વોડમાસતેડસ્માકમેવમ્ ।

લવાવશંકિનશ્ચાનાગતૈ, નૅક્રિયા માહુરક્રિયાવાદિનઃ ॥૪॥

આશય યદ્દ હૈ કિ સત્ય કો અસત્ય ઔર અસાધુ કો સાધુ માનતે હુએ વૈનાયિક પ્રશ્ન કરને પર વિનય કો હી મોક્ષમાર્ગ વહતે હૈ ॥૩॥

‘અણોવસંસ્વાહ તિ તે ઉદાહુ’ ઇત્યાદિ ।

શબ્દાર્થ—‘તે-તે’ વે વિનયવાદિલોગ ‘અણોવસંસ્વાહ-અનુપસં-સ્વયયા’ વસ્તુતત્ત્વજ્ઞા વિચાર ક્રિયે વિના હી ‘તિ-ઇતિ’ હસ પ્રકાર ‘ઉદાહુ-ઉદાહુઃ’ કથન કરતે રહતે હૈ ‘સદ્દે-સ્વોડર્થઃ’ વે કહતે હૈ કિ અપને પ્રયો-જન કી સિદ્ધિ ‘અમ્હ-અસ્માકમ્’ હમકો ‘એવં-એવમ્’ વિનયસે હી હોતી હૈ હસ પ્રકાર ‘ઓભાસહ-અવમાસતે’ હમે દિલ્લતા હૈ તથા ‘લવાવસંકી-લવાવશંકિનઃ’ તથા ધૌદ્ધ મતાનુયાયી કિ જો કર્મવન્ધકી શંકાવાલે હૈ વે લોગ ઔર ‘અકિરિયાવાદી-અક્રિયાવાદિન.’ અક્રિયાવાદી ‘અણા-ગર્હિ-અનાગતૈઃ’ ભૂત ઔર ભવિષ્ય કે દ્વારા વર્તમાનકી અસિદ્ધિ માન કર ‘કિરિયં-ક્રિયાં’ ક્રિયા કો ‘ળો આહંસુ-નો આહુઃ’ નિષેધ કરતે હૈ ॥૪॥

અસાધુને સાધુ માનનારાઓ વૈનયિકો પ્રશ્ન કરવામા આવે ત્યારે વિનયને જ મોક્ષ માર્ગ કહે છે. ॥૩॥

‘અણોવસંસ્વાહ તિ તે ઉદાહુ’ ઇત્યાદિ

શબ્દાર્થ—‘તે-તે’ એ વિનયમતને અનુસરનારા લોકો ‘અણોવસંસ્વાહ-અનુપસંસ્વયયા’ વસ્તુતત્ત્વને વિચાર કર્યા વિનાજ ‘તિ-ઇતિ’ એ પ્રમાણે ‘ઉદાહુ-ઉદાહુઃ’ કથન કરતા રહે છે ‘સદ્દે-સ્વોડર્થઃ’ તેઓ કહે છે કે-અમારા પ્રયોજનની સિદ્ધિ ‘અમ્હ-અસ્માકમ્’ અમને ‘એવં-એવમ્’ વિનયથી જ થાય છે. આ પ્રમાણે ‘ઓભાસહ-અવમાસતે’ અમને દેખાય છે તથા ‘લવાવસંકી-લવાવશંકિન’ ધૌદ્ધ મતને અનુસરનારાઓ કે તેઓ કર્મબંધની શંકાવાળા છે એ લોકો અને ‘અકિરિયાવાદી-અક્રિયાવાદિન’ અક્રિયાવાદી લોકો ‘અણાગર્હિ-અનાગતૈઃ’ ભૂત અને ભવિષ્ય દ્વારા વર્તમાનની અસિદ્ધિ માનીને ‘કિરિયં-ક્રિયાં-ક્રિયાને ‘ળો આહંસુ-નો આહુઃ’ નિષેધ કરે છે. ॥૪॥

અન્વયાર્થઃ—(તે) તે-વિનયવાદિનઃ (અગોચસંભાવ) અનુપસંખ્યયા વસ્તુતત્ત્વા વિચારણે (તિ) इति-एवम् ‘उदाहु’-(કેવલવિનયાદેવ મોક્ષપ્રાપ્તિ)-રિત્યુદાહરન્તિ (સ અદ્વે) સ્વોર્થઃ-સ્વઃ-સ્વકીયોર્થઃ (અમ્હ) અમ્માકમ્ (એવં) એવ વિનયાદેવ મોક્ષપ્રાપ્તિરિત્યેવમ્ (ઓભાસઃ) અવભાસતે-પ્રતિભાસતે, અમ્માકં મતાશ્રયણાદેવ મોક્ષઃ પ્રાપ્યતે इति ભાવઃ તથા-(લવાપસંકી) લવાપશક્લિનઃ-વોદ્ધાઃ કર્મબન્ધનં શક્લમાનાઃ (અક્રિરિયાવાદી) અક્રિયાવાદીનઃ-સાંખ્યકારાદયઃ (અણાગર્થિ) અનાગતૈઃ (ય) च, च शब्दादतीतैश्च क्षणैः तेषां मते वर्तमानकालस्याऽसंभवात् (ક્રિરિયં) ક્રિયામ્ (ળો આહંસુ) નો આહુઃ નો આરુયાન્તિ નો વ્રથયન્તિ ક્રિયાં નિષેધન્તીતિ ભાવઃ ॥૪॥

ટીકા—‘તે’ તે વિનયવાદિનઃ ‘અગોચસંભાવ’ અનુપસંખ્યયા, સંખ્યાનં સંખ્યા જ્ઞાનમ્, ઉપ સામીપ્યેન સંખ્યેતિ ઉપસંખ્યા સમ્યગ્વધાવસ્થિતાર્થસ્ય

અન્વયાર્થ—વિનયવાદી વસ્તુતત્ત્વ કા વિચાર ન કરકે એસા કહતે હૈં કિ વિનય સે હી મોક્ષ પ્રાપ્ત હોતા હૈં । હમૈં અપને પ્રયોજન (મોક્ષ) કી સિદ્ધિ વિનય સે હી પ્રતીત હોતી હૈં । લવ અર્થાત્ કર્મબન્ધન કે પ્રતિ શંકા કરને વાલે બૌદ્ધ ઓર અક્રિયાવાદી અર્થાત્ સાંખ્ય આદિકે મત મૈં અતીત ઓર અનાગત ક્ષણોં કે સાથ વર્તમાન કાલ કા સંબંધ સંભવ નહીં હૈં, અત એવ વે ક્રિયા કા નિષેધ કરતે હૈં ॥૪॥

ટીકાર્થ—ઉપસંખ્યા કા અર્થ હૈં યથાર્થ વસ્તુસ્વરૂપ કા જ્ઞાન, એસા જ્ઞાન ન હોના અનુપસંખ્યા હૈં । અભિપ્રાય યહ હૈં વાસ્તવિક જ્ઞાન કા અભાવ હોને કે કારણ મૂઢમતિ વાલ અજ્ઞાની વૈનયિક કેવલ વિનય સે

અન્વયાર્થ—વિનયવાદિયો વસ્તુતત્ત્વનો વિચાર ન કરતાં એવું કહે છે કે-વિનયથી જ મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય છે. અમને અમારા પ્રયોજનની (મોક્ષ) સિદ્ધિ વિનયથી જ થવાની ખાત્રી છે. લવ અર્થાત્ કર્મબન્ધન પ્રત્યે શંકા કરવાવાળા બૌદ્ધ અને અક્રિયાવાદી અર્થાત્ સાંખ્યવાદી વિગેરેના મતમાં અતીત, અને અનાગત ક્ષણોની સાથે વર્તમાન કાળના સંબંધનો સંભવ નથી તેથી જ તેઓ ક્રિયાનો નિષેધ કરે છે. ॥૪॥

ટીકાર્થ—ઉપસંખ્યાનો અર્થ યથાર્થ વસ્તુ સ્વરૂપનું જ્ઞાન એ પ્રમાણે થાય છે. એવું જ્ઞાન ન થવું તે અનુપમ સંખ્યા છે. કહેવાનો અભિપ્રાય એ

પરિજ્ઞાનમ્, ન ઉપસંખ્યેતિ અનુપસંખ્યા, તયા અનુપસંખ્યયા અર્થજ્ઞાનાઽ-
માદેન 'તિ' ઇતિવિનયાદેવ કેવલાન્મોક્ષો ભવતિ ન જ્ઞાનાદિમિરિતિ । 'ઉદાહૂ'
ઉદાહુઃ-ઉદાહરન્તિ-કથયન્તિ । કિં કથયન્તીત્યાહ-'સ અદ્દે' સ્વઃ-સ્વકીયઃ-
અસ્મદીયઃ અર્થઃ સર્વસ્ય વિનયપ્રતિપત્ત્યા મોક્ષપ્રાપ્તિલક્ષણઃ 'અમ્હં' અસ્માકમ્
'એવં' એવમેવ-પૂર્વોક્તરૂપ એવ 'ઓમાસઈ' અવમાસતે-સત્યતયા પ્રતિમાસતે
પ્રતીયતે ઇત્યર્થઃ । કેવલવિનયાદેવ મોક્ષઃ પ્રાપ્યતે, એવમેવાઽસ્માકમવમાસતે ।
ઇતિ કથન તૈષાં મોહવિજૃમ્ભિતમેવ । તથ હિ-'જ્ઞાનક્રિયાભ્યાં મોક્ષઃ' ઇતિ
સ્થિતિઃ, તત્ર કેવલવિનયાદેવેતિ કથન ન કેવલં યુક્તિરદિતમ્ અપિતુ-જ્ઞાનાદિ-
રહિતો વિનયોપેતોઽપિ સર્વતસ્તિરરહિતો ભવતીતિ । પશ્ચાદ્વનાઽક્રિયાવાદિમતં
નિરાકરોતિ-'લવાવસંક્ષી' લવાપશક્લિનઃ, લવં કર્મ તસ્માત્-અપશક્લિતમ્ અપ-

હી મોક્ષ કહતે હૈં । વે જ્ઞાનાદિ કી આવશ્યકતા નહીં માનતે । ઉનકા
કયા કહના હૈ, સો કહતે હૈં-હમૈં અપના પ્રયોજન અર્થાત્ મોક્ષપ્રાપ્તિ
વિનય કી પ્રતિપત્તિ સે હી પ્રતીત હોતી હૈ, અર્થાત્ હમૈં એસા હી જાન
પડતા હૈ કિ વિનય સે હી મુક્તિ પ્રાપ્ત હોતી હૈં । ઉનકા યહ કથન
મોહકા હી પરિણામ હૈ । સત્ય યહ હૈ કિ મોક્ષ જ્ઞાન ઓર ક્રિયાસે હી
હોતા હૈ । એસી સ્થિતિ મૈં કેવલ વિનય સે હી મોક્ષ કહના યુક્તિશૂન્ય
હૈ, યહી નહીં, જ્ઞાન આદિ સે રહિત પુરુષ વિનય સે યુક્ત હોને પર ભી
સય કે તિરસ્કાર કે યોગ્ય વનતા હૈ ।

ગાથા કે ઉત્તરાર્ધ મૈં અક્રિયાવાદી કે મત કા નિરાકરણ કિયા
ગયા હૈ । લવ કા અર્થ હૈ કર્મ । જિસકા સ્વભાવ લવ પર શંકા કરને

છે કે-વાસ્તવિક જ્ઞાનનો અભાવ હોવાના કારણે મૂઢ મતિ ખાલ અજ્ઞાની એવા
વૈનયિકા કેવળ વિનય માત્રથી જ મોક્ષ કહે છે, તેઓ જ્ઞાન વિગેરેની આવ-
શ્યકતા માનતા નથી. તેઓનું કથન શું છે ? તે ખતાવતાં સૂત્રકાર કહે છે કે
અમને આપણું પ્રયોજન અર્થાત્ મોક્ષપ્રાપ્તિ વિનયની પ્રતિપત્તિથી જ
પ્રતીત થાય છે અર્થાત્ અમને એમજ જણાય છે કે-વિનયથી જ મુક્તિ
પ્રાપ્ત થાય છે. તેઓનું આ કથન મોહનું જ પરિણામ છે. સત્ય તો એ છે
કે-મોક્ષ જ્ઞાન અને ક્રિયાથી જ થાય છે આ સ્થિતિમાં કેવળ વિનયથી જ
મોક્ષ થવાનું કહેવું તે મુક્તિ શૂન્ય છે. એટલું જ નહીં જ્ઞાન વિગેરેથી રહિત
પુરુષ વિનયથી મુક્તિ હોવા છતાં પણ બધાના તિરસ્કારને પાત્ર બને છે.

ગાથાના ઉત્તરાર્ધના અક્રિયાવાદીના મતનું નિરંકરણ કરવામાં આવેલ
છે તવને અર્થ કર્મ એ પ્રમાણે છે, જેનો સ્વભાવ લવ પર શંકા કરવા

સર્વે શીલં યેષાં તે લવાપશક્તિનઃ, ચર્વાકાઃ શાક્યાદયશ્ચ । તન્મતે-આત્મેવ નાસ્તિ, કૃતસ્તદા ક્રિયા, 'ક્રિયાજનિતો વન્ધો વા । તે 'અકિરિયાવાદી' અક્રિયાવાદિઃ 'અગામર્હિ' અનાગતૈઃ 'ય' ચ, શબ્દાદતીતૈશ્ચ ક્ષણૈઃ વર્તમાનક્ષણસ્યાઽસંભવાત્ ન ક્રિયા ભવતિ, ન વા તજ્જનિતઃ કર્મવન્ધઃ, તદેવમ્-અક્રિયાવાદિનઃ સર્વાપલાપિતયા લવાપશક્તિનઃ સન્તઃ । 'નો કિરિયમાહંસુ' ન ક્રિયામાહુઃ, તથા-યેષાં મતે-આત્મા

યા उससे हटने का है अर्थात् कर्म को स्वीकार न करने का है, उसे लवापशंकी कहा है । चार्वाक और शाक्य लवापशंकी हैं । उनके मत में आत्मा ही नहीं है तो क्रिया कैसे होगी और जब क्रिया ही नहीं होगी तो क्रिया जनित बन्ध भी कैसे हो सकता है ? अक्रियावादी के मतमें अतीत और अनागत क्षणों के साथ वर्तमान क्षण का कुछ भी सम्बन्ध न होने के कारण क्रिया का होना संभव नहीं है तो क्रिया जनित कर्मबन्ध भी नहीं हो सकता । अभिप्राय यह है कि जैसे जैनदर्शन के अनुसार पर्यायों का क्षण क्षण में विनाश होने पर भी त्रिकाल स्थायी द्रव्य अवस्थित रहता है, उस प्रकार एकान्त क्षणिकवाद स्वीकार करने वाले बौद्धों के मत में कोई स्थायी द्रव्य नहीं है । क्षण (पदार्थ) उत्पन्न होनेके पश्चात् ही विना ठहरे नष्ट हो जाता है । ऐसी स्थिति में उसका भूत-कालीन या भविष्य कालीन क्षणों के साथ कोई संबंध सिद्ध नहीं होता । उन्हें परस्पर संबद्ध करने वाला तत्त्व द्रव्य है जिसे वह स्वीकार नहीं

વાળો અથવા તેનાથી હટવાનો છે, અર્થાત્ કર્મનો સ્વીકાર ન કરવાનો છે, તેને 'લવાપશંકી' કહેવામાં આવે છે. ચાર્વાક અને શાક્ય એવા 'લવાપશંકી' છે. તેઓના મનમાં આત્મા જ નથી. તો ક્રિયા કેવી રીતે થાય છે ? અને જ્યારે ક્રિયાજ નહીં થાય તો ક્રિયાથી થવાવાળો બંધ પણ કેવી રીતે થઈ શકે છે ? અક્રિયાવાદીના મતમાં અતીત અને અનાગત ક્ષણોની સાથે વર્તમાન ક્ષણનો કંઈ જ સંબંધ ન હોવાથી ક્રિયાનું હોવું સંભવતું નથી. તો ક્રિયાથી થવાવાળો કર્મબંધ પણ થઈ શકતો નથી. કહેવાનો અભિપ્રાય એ છે કે-જૈનદર્શન પ્રમાણે જેમ પર્યાયોનો પ્રત્યેક ક્ષણે વિનાશ થવા છતાં પણ ત્રિકાળસ્થાયી દ્રવ્ય વ્યવસ્થિત રહે છે, એ રીતે એકાન્ત ક્ષણિકવાદનો સ્વીકાર કરવાવાળા બૌદ્ધોના મતમાં કોઈજ સ્થાયી દ્રવ્ય નથી. ક્ષણ (પદાર્થ) ઉત્પન્ન થયા પછી જ તરત જ નાશ પામે છે, એવી સ્થિતિમાં તેનો ભૂત-કાળના કે ભવિષ્ય કાળના ક્ષણોની સાથે કોઈજ સંબંધ સિદ્ધ થતો નથી. તેને પરસ્પર સંબંધ કરવાવાળું તત્ત્વ દ્રવ્ય છે. જેને તેઓ સ્વીકારતા નથી.

સર્વવ્યાપકોડતૈવ તેડપિ-અક્રિયાવાદિનઃ સાંખ્યકારાઃ । તદેવં ચાર્વાકબૌદ્ધ-
સાંખ્યકારાઃ અક્રિયાવાદિનઃ અનુપસંખ્યયા-અજ્ઞાનેન એતત્પૂર્વોક્તં કથયન્તીતિ ॥૪॥

મૂલ્મ-સંમિત્સભાવં ચ ગિરા ગૃહીષ,

સે મુમ્મુર્ઘ હોઝ અપાણુવાર્ઘ ।

ઈમં દુપક્ષ્વં ઈમ મેર્ગપક્ષ્વં,

ઔહંસુ ઊંલાયતણં ચ કેમ્મમં ॥૫॥

છાયા—‘સંમિત્સભાવં ચ ગિરા ગૃહીતે, સ મૂકમૂકો ભવત્યનનુવાદી ।

ઈદં દ્વિપક્ષમિદમેકપક્ષ, માહુ*છલાયતનં ચ કર્મ ॥૫॥

કરતે । જય વર્ત્તમાન ક્ષણ કા અતીત અનાગત ક્ષણોં કે સાથ કોઈ સંબંધ હી નહીં હૈ તો ક્રિયા ઔર ક્રિયા જનિત વંધ ભી સિદ્ધ નહીં હો સકતા । હસી કારણ વે ક્રિયા કા નિષેધ કરતે હૈં ।

इनके अतिरिक्त जिनके मत में आत्मा व्यापक है और इस कारण निष्क्रिय है, वे भी अक्रियावादी हैं । ऐसे अक्रियावादी सांख्य हैं । इस प्रकार चार्वाक, बौद्ध और सांख्य ये सभी अक्रियावादी अज्ञान के कारण पूर्वोक्त कथन करते हैं ॥४॥

‘સંમિત્સભાવં ચ’ इत्यादि ।

शब्दार्थ—वे पूर्वोक्त लोकायतिकादि ‘गिरा-गिरा’ अपनी वाणीसे ‘गृहीत-गृहीते’ स्वीकार किये हुए पदार्थ का निषेध करते हुए लोकाय-

ત્યાગે વર્તમાન ક્ષણનો અતીત અનાગત ક્ષણોની સાથે કોઈ સંબંધ નથી. તો ક્રિયા અને ક્રિયાથી થવાવાળો બંધ પણ સિદ્ધ થઈ શકતો નથી. એજ કારણથી તેઓ ક્રિયાનો નિષેધ કરે છે.

આ શિવાય જેઓના મતમા આત્મા વ્યાપક છે, અને તે કારણથી તે નિષ્ક્રિય છે, તેઓ પણ અક્રિયાવાદીજ છે. એવા અક્રિયાવાદી સાખ્યો છે. આ રીતે ચાર્વાક, બૌદ્ધ, અને સાંખ્ય એ બધા અક્રિયાવાદી અજ્ઞાનના કારણે પૂર્વોક્ત કથન કરતા રહે છે ॥૪॥

‘સંમિત્સભાવ’ इत्यादि

शब्दार्थ—उपर पहेलां उड़ेवाला आवेला बोधायनिकादिसे ‘गिरा-गिरा’ शब्दानी वट्ठीयी ‘गृहीत-गृहीते’ स्वीकार करवाला आवेला पदार्थनो निषेध

અન્વયાર્થઃ—પૂર્વોક્તા લોકાયતિકાદયઃ (ગિરા) ગિરા-સ્વચ્ચસા (ગદીપ) પુદ્ધીતે સ્વીકૃતેઽર્થે (સંમિસ્સભાવં ચ) સંમિશ્રભાવં ચ-અસ્તિત્વરૂપં દ્વિધાભાવં કથયન્તિ (સે) સઃ-તેષાં મધ્યે યઃ કશ્ચિત્ સઃ કેનાઽપિ પૃષ્ઠઃ સન્ (મુમ્મુર્દ) (મુમ્મુ) इत्यव्यक्तभाषी, यद्वा मूकमूकः-अत्यन्तमूक एव (होइ) भवति।

તિક આદિ 'સંમિસ્સભાવં-સંમિશ્રભાવમ્' મિશ્ર પક્ષકો અસ્તિત્વ નાસ્તિત્વ રૂપ દ્વિધા ભાવસે કહતે હૈં અર્થાત્ પદાર્થ કી સત્તા ઓર અસત્તા દોનોં સે મિશ્રિત પક્ષ કો સ્વીકાર કરતે હૈં 'સે-સઃ' વે કોઈ જિજ્ઞાસુ કે દ્વારા પૂછને પર 'મુમ્મુર્દ-મૂક મૂકઃ' મૌનાવલમ્બી 'હોઈ-ભવતિ' હો જાતે હૈં ઇતનાહી નહીં કિન્તુ 'અણાણુવાઈ-અનનુવાદી' સ્થાદ્વાદવાદિયોંકે કથન કા અનુવાદ કરને મેં બી અસમર્થ હો કર મૂક હો જાતે હૈં ઓર હમં-હદમ્' હસ પરમત કો 'દુપક્ષ્વં-દ્વિપક્ષમ્' પ્રતિ-પક્ષવાલા કહતે હૈં ઓર 'હમં-હદમ્' અપને મતકો 'એગપક્ષ્વં-એક-પક્ષમ્' પ્રતિપક્ષ રહિત હૈં એસા 'ઓહંસુ-આહુઃ' કહતે હૈં તથા 'છલાયતળં-છલાયતનં' કપટયુક્ત 'કમ્મં-કર્મ' કર્મ અર્થાત્ કપટ યુક્ત ધ્વારજાલ રૂપ કર્મ કરતે હૈં ॥૫॥

અન્વયાર્થ—પૂર્વોક્ત નાસ્તિક આદિ અપને વચનોં સે સ્વીકૃત પદાર્થ મેં બી સંમિશ્ર ભાવ કહતે હૈં અર્થાત્ જવ અપને સ્વીકાર કિચે અર્થકા હી નિષેધ કરતે હૈં તો વિધિ ઓર પ્રતિષેધ દોનોં કર દેતે હૈં । જવ ડનસે કોઈ પ્રશ્ન કરતા હૈં તો વે બિલકુલ મૂક હો જાતે હૈં । યહી નહીં પરન્તુ

કરતા લોકાયતિક વિગેરે 'સંમિસ્સભાવં-સંમિશ્રભાવમ્' મિશ્ર પક્ષને અસ્તિત્વ નાસ્તિત્વ રૂપ દ્વિધા ભાવથી કહે છે. અર્થાત્ પદાર્થની સત્તા અને અસત્તા બન્ને થકી મિશ્રિત પક્ષનો સ્વીકાર કરે છે. 'સે-સઃ' તે લોકો કોઈ જિજ્ઞાસુ દ્વારા પૂછવામાં આવે ત્યારે 'મુમ્મુર્દ-મૂકમૂકઃ' મૌનનુ અવલમ્બન કરવાવાળા 'હોઈ-ભવતિ' થાય છે. એટલું જ નહીં પણ 'અણાણુવાઈ-અનનુવાદી' સ્થાદ્વાદવાદિયોના કથનનો અનુવાદ કરવામાં પણ અસમર્થ બનીને મૂંગા બની જાય છે. અને 'હમં-હદમ્' આ પરમતને 'દુપક્ષ્વં-દ્વિપક્ષમ્' પ્રતિપક્ષવાળો કહે છે. અને હમ-હદમ્ પોતાના મતને 'એગપક્ષ્વં-એકપક્ષમ્' પ્રતિપક્ષ વિનાનો છે એ પ્રમાણે 'આહસુ-આહુઃ' કહે છે. તથા 'છલાયતળં-છલાયતનમ્' કપટ ભરેલા 'કમ્મં-કર્મ' વાણિવિલાસ રૂપ કર્મ કરતા રહે છે. ॥૫॥

અન્વયાર્થ—પૂર્વોક્ત નાસ્તિક વિગેરે પોતાના વચનોથી સ્વીકારેલા પદાર્થમાં પણ સંમિશ્રભાવ કરે છે. અર્થાત્ જ્યારે પોતે સ્વીકારેલા અર્થનો જ નિષેધ કરે છે. તો વિધિ અને નિષેધ બન્ને એકી સાથે કરી બેસે છે. તેઓને

इत्येव न किन्तु (अणाणुवाड) अननुवादी परकथितस्याऽनुवादकरणेप्यशक्ते-
भवति । पुनश्च ते (इमं) इदम्-अस्मन्मतम् (दुपक्खं) द्विपक्षं-सप्रतिपक्षं वर्त्तते
(इमं) इदम् अस्मन्मतम् (एगपक्खं) एकपक्षं-प्रतिपक्षरहितं वर्त्तते एवम् (आहंसु)
आहुः-कथयन्ति । पुनश्च ते (छलायतणं) छलायतनम्-छलमूळम् (कम्मं) कर्म-
छलयुक्तवाग्जालरूपं कर्म कुर्वन्तीति ॥५॥

टीका—पूर्वोक्ता अक्रियावादिनो लोकायतिकादयः-चार्वाकादयः, (गिरा)
गिरा-स्वकीयेनैव वचसा 'गृहीए' गृहीते-स्वीकृतेऽर्थे 'संमिश्रभाव' संमिश्र-
भावम् अस्तित्व नास्तित्वरूपसंमिश्रणभावं कुर्वन्ति-एकस्यैव वस्तुनः कदाचिदस्तित्वं
कदाचिन्नास्तित्वं च कथयन्ति, च शब्दात् प्रतिषेधे प्रतिपाद्ये एकमस्तित्वमेव प्रतिपा-
दयन्ति । तथा च बौद्धाः गन्तारमस्वीकृत्यापि पट्टगद्दीः प्रतिपादयन्ति, बन्धमोक्ष
स्वर्गनरकादि व्यवस्थामपि स्वीकुर्वन्ति चेति । तेषां मध्ये यः कश्चित् केनाऽपि

परकीय कथन का अनुवाद करने में भी असमर्थ हो जाते हैं । परमत
को प्रतिपक्ष सहित और स्वमत को प्रतिपक्ष रहित कहते हैं और छल-
युक्त वचन प्रयोग करते हैं ॥५॥

टीकार्थ—पूर्वोक्त અક્રિયાવાદી લોકાયતિક (નાસ્તિક) અપને છી
વચન સે સ્વીકાર કિયે હુણ અર્થ સે સંમિશ્રભાવ કરતે હૈં, અર્થાત્ કમ્મી
ઉસકા અસ્તિત્વ કહતે હૈં તો કમ્મી નાસ્તિત્વ કહને લગતેહેં । 'ચ' શબ્દ
સે સૂચિત કિયા હૈ કિ પ્રથમ જિસ અર્થ કા નાસ્તિત્વ કહતે હૈં, ઉસી
કા અસ્તિત્વ પ્રતિપાદન કરને લગતે હૈં (જૈસે બૌદ્ધ પરલોકગામી આત્મા
કો તો સ્વીકાર નહીં કરતે પરન્તુ છદ્દ ગતિયાં માનતે હૈં અર્થાત્ બન્ધ,
મોક્ષ, સ્વર્ગ, નરક આદિ કી વ્યવસ્થા કો સ્વીકાર કરતે હૈં । એસે

જ્યારે કેઈ એ વિષયમાં પ્રશ્ન કરે તો તે વખતે તેઓ મીન ધાગણ કરે છે.
એટલું જ નહીં પણ પીગના કથનનું અનુકરણ કરવામાં પણ આસર્ય બની
જાય છે તેઓ અન્યતા મતને પ્રતિપક્ષ વાળો અને પોતાના મતને પ્રતિપક્ષ
વિનાનો હોવાનું કહે છે. કપટ યુક્ત વચન પ્રયોગ કરે છે. ॥૫॥

ટીકાર્થ—પૂર્વોક્ત ક્રિયાવાદી લોકાયતિક (નાસ્તિક) પોતાના જ વચનથી
સ્વીકારેલ અર્થના સંમિશ્રભાવ કરે છે. અર્થાત્ કેઈ વાત તેનું અસ્તિત્વ કહે
છે, તો કેઈ વાત નાસ્તિત્વ કહે છે 'ચ' શબ્દથી એ સૂચન છે કે-પહેલાં
તે અર્થને નાસ્તિત્વ બતાવ્યો હોય તેનું જ અસ્તિત્વ કહીને પ્રતિપાદન
કરવા લગી જાય છે જેમ બૌદ્ધ પંડોડનાં જવાબના આગમનો સ્વીકાર
કરતા નથી, પરંતુ છ ગતિયો માને છે, અર્થાત્ બન્ધ, મોક્ષ, સ્વર્ગ, નરક
।વગેરેની વ્યવસ્થાને સ્વીકાર કરે છે. એવા વિષયમાં જ્યારે કેઈ અપ્રાધાન હો

સ્યાદ્વાદવાદિના પૃષ્ઠઃ સન્ 'સે' સઃ 'મુમ્મુર્ઈ' 'મુમ્મુ' इति गद्गदवाक्त्वेन अव्यक्तभाषी, यद्वा-मूकमूकः-मूकादपि मूकः-अत्यन्तमूकः-अनिर्वचनः 'होइ' भवति । एतावदेव न किन्तु 'अणाणुवाई' अननुवादी-अननुवादी परेण कथितं साधनम् अनुवदितु-सपि असमर्थः परेण कथितस्याऽर्थस्य व्याकुलितमनाः सन् अनुवादमपि कर्तुं न शक्नोतीति भावः । पुनश्च-‘इमं’ इदम्-परमतम् ‘दुपक्खं’ द्विपक्षं-सप्रतिपक्षं वर्तते, तन्न तस्य विरोधी पक्षो विद्यते । ‘इमं’ इदम्-अस्मदीयं मतम् ‘एगपक्खं’ एक पक्षम् अप्रतिपक्षम् अविरुद्धार्थाभिधायित्वेन निराबाधं वर्तते अस्मन्मतस्य न कोऽपि विरोधं कर्तुं शक्नोतीत्यतोऽस्मन्मतम् एकपक्षं विद्यते, इत्येवम् ‘आहंसु’ आहुः-कथयन्ति । पुनश्च स्याद्वादिप्रतिपादितोक्तौ ते ‘छलायतणं’ छलायतनम्-छलम्-‘नवकम्बलो देवदत्तः’ इत्यादिरूपं कर्म । यद्वा-एकपक्षद्विपक्षादिकं कर्म ‘आहंसु’

विषय में जब कोई स्याद्वादी (जैनमतावलम्बी) उन से प्रश्न करता है तो या तो गुनगुनाने लगते हैं या अत्यन्त मूक हो रहते हैं । इतना ही नहीं, परंतु दूसरे के कहे साधन का अनुवाद करने में भी समर्थ नहीं होते । फिर भी उनका दावा है कि हमारा यह मत अप्रतिपक्ष है, अर्थात् अविरोधी अर्थ का प्रतिपादक होने से बाधारहित है । उसका कोई विरोध नहीं कर सकता और दूसरों का मत सप्रतिपक्ष है, अर्थात् पाधायुक्त है । वे स्याद्वाद साधक साधन का निरास करने में छल का प्रयोग करते हैं ।

વક્તા કે અમીષ્ટ અર્થ કો જાનવૂઝ કર ત્યાગ કર उसके द्वारा प्रयुक्त शब्द का दूसरा अर्थ लेकर खंडन करना छल कहलाता है । जैसे 'देवदत्त नवकम्बल है' । यहां वक्ता का अभिप्राय यह है कि देव-

તેઓને પ્રશ્ન કરે ત્યારે તેઓ ગણગણવા મ'ડે છે, અથવા બિદકુત મૂક બની જાય છે. એટલું જ નહીં પરંતુ બીજાઓએ કહેલા સાધનનો અનુવાદ કરવામાં પણ સમર્થ થતા નથી તો પણ તેઓનો દાવો એવો છે કે-અમારો આ મત અપ્રતિપક્ષ-અર્થાત્ પ્રતિપક્ષ વિનાનો છે, એટલે કે અવિરોધી અર્થનું પ્રતિ પાદન કરવાવાળો હોવાથી બાધા વિનાનો છે, તેનો કોઈ જ વિરોધ કરી શકે તેમ નથી. અને બીજાઓનો મત પ્રતિપક્ષ સહિત છે, અર્થાત્ બાધાવાળો છે, તેઓ સ્યાદ્વાદ સાધક સાધનનો નિરાસ (પરાસ્ત) કરવામાં કપટનો પ્રયોગ કરે છે.

વક્તા ના અમીષ્ટ-ધ્વજિત અર્થનો જાણી ખૂટીને ત્યાગ કરીને તેના દ્વારા કહેલ શબ્દનો બીજો અર્થ લઈને ખંડન કરવું તે છલ-કપટ કહેવાય જેમકે-‘દેવદત્ત નવકમ્બલ છે.’ અહિંયાં કહેનારનો અભિપ્રાય એવો છે કે-

આહુઃ-કથયન્તિ । યદ્વા-‘છલાયતળં’ છલાયતનમ્-છલાનાં-રૂપટાનામ્ આયતનં
-સ્થાનં છલાયતનમ્ एतादृશम् ‘કમ્મં’ કર્મ કુર્વન્તીતિ ॥૫॥

મૂલમ્-તે એવમ્ કલંતિ અવુજ્જમાણા,

વિરૂપરૂવાણિ અકિરિયવાઈ ।

જે માયદત્તા વહવે મળૂસા,

મૈવંતિ સંસારમણોવદગ્મં ॥૬॥

છાયા—તે એવામાખ્યાન્તશુદ્ધયમાના, વિરૂપરૂપાણ્યક્રિયાવાદિનઃ ।

યાન્યાદાય વહવો મનુષ્યા, અમન્તિ સંમતમનવદગ્મ ॥૬॥

દત્ત કે પાસ નવાકમ્પલ હૈં । કિન્તુ છલવાદી હસ અર્થ કો છોડકર ‘નવ’
શબ્દ મેં સંખ્યા કા આરોપ કર લેતા હૈં ઓર કહતા હૈં-દેવદત્ત કે પાસ
નો કંપલ કહાં હૈં ? યે અક્રિયાવાદી ભી હવે પ્રકાર છલ કા પ્રયોગ
કરતે હૈં ॥૫॥

‘તે એવમ્ કલંતિ’ ઇત્યાદિ ।

શબ્દાર્થ—‘તે-તે’ વે પૂર્વોક્ત ‘અકિરિયાવાઈ-અક્રિયાવાદિનઃ’ વસ્તુ-
સ્વરૂપકો ન સમજને વાલે ચાર્વાક બૌદ્ધ આદિ અક્રિયાવાદી ‘અવુજ્જ-
માણા-અવુધ્યમાનાઃ’ સદસદ્યોધ ન જાનતે કુણ ‘એવં’ ‘એવં-એવમ્’ હસ
પ્રકાર સે ‘વિરૂપરૂવાણિ-વિરૂપરૂપાણિ’ અનેક પ્રકાર કે શાસ્ત્રાં કા
‘અવલંતિ-આલ્યાન્તિ’ કથન કરતે હૈં ‘જે માયદત્તા-યમાદાય’ જિન
શાસ્ત્રોંકા આશ્રયલેકર ‘વહવે મળૂસા-વહવો મનુષ્યાઃ’ વદ્યતસે અજ્ઞાની

દેવદત્તની પાસે નવી ઠાંખળો છે પરંતુ છલવાદી આ અર્થને છોડીને ‘નવ’
શબ્દમાં સખ્યાનો આરોપ કરીલે છે, અને કહે છે કે-દેવદત્તની પાસે નવ
ઠાંખળો ક્યાં છે ? આ અક્રિયાવાદીયો પણ એજ પ્રમાણે છળનો પ્રયોગ
કરે છે. ॥૫॥

‘તે એવમ્ કલંતિ’ ઇત્યાદિ

શબ્દાર્થ—‘તે-તે’ એ ઉપર કહેવામાં આવેલ ‘અકિરિયાવાઈ-અક્રિયાવા-
દિન’ વસ્તુના યથાર્થ પણાને ન સમજવા વાળા ચાર્વાક બૌદ્ધ વિગેરે અક્રિ-
યાવાદિયોઃ ‘અવુજ્જમાણા-અવુધ્યમાનાઃ’ સદસદ્યોધને ન સમજવાવાળા ‘એવં-
એવમ્’ આ પ્રકારથી ‘વિરૂપરૂવાણિ-વિરૂપરૂપાણિ’ અનેક પ્રકારના શાસ્ત્રોં
‘અવલંતિ-આલ્યાન્તિ’ કથન કરે છે ‘જે માયદત્તા-યમાદાય જે શાસ્ત્રોંને
આશ્રયે લઈને ‘વહવે મળૂસા-વહવો મનુષ્યાઃ’ પણ એવા અજ્ઞાની મનુષ્યો

અન્વયાર્થઃ—(તે) તે-પૂર્વોક્તાઃ (અકિરિયાવાદિનઃ ચાર્વાકબૌદ્ધાદયઃ (અબુજ્ઞનાણા) અબુધ્યમાનાઃ—સદ્ધ્યાચ્છોધવિકલાઃ (એવં) એવમ્—અનેન પ્રકારેણ (વિરૂ-
વરૂવાણિ) વિરૂપરૂપાણિ—નાનાપ્રકારાણિ શાસ્ત્રાણિ (અવસ્થંતિ) આશ્રયાન્તિ—પ્રતિ-
પાદયન્તિ (જે માયહત્તા) યાન્યાદાય—યાનિ તત્પરૂપિતાનિ શાસ્ત્રાણિ સમાશ્રિત્ય
(બહવે મણૂસા) બહવો મનુષ્યાઃ—અનેકેઽજ્ઞાનિનો જનાઃ (અણોવદગ્ગં) અનવદગ્ગમ્—
અનન્તમ્ (સંસારં) સંસારં ચતુર્ગતિરૂપમ્ (ભ્રમંતિ) ભ્રમન્તિ—પર્યટન્તીતિ ॥૬॥

ટીકા—‘તે’ તે ‘અકિરિયાવાઈ’ અક્રિયાવાદિનઃ—ચાર્વાકબૌદ્ધાદયઃ મિથ્યા-
—મલ—પટલાવૃતાત્માનઃ ‘અબુજ્ઞમાણા’ અબુધ્યમાનાઃ—પરમાર્થતત્ત્વમ્ અજાનાનાઃ
‘એવં’ એવમ્—અનેન પ્રકારેણ ‘વિરૂવરૂવાણિ’ વિરૂપરૂપાણિ—નાનાપ્રકારાણિ મિથ્યા
શાસ્ત્રાણિ ‘અવસ્થંતિ’ આશ્રયાન્તિ—પ્રતિપાદયન્તિ । તથા—પૃથિવ્યાદીન્યેવ તત્ત્વાનિ
‘ન કોઽપ્યાત્મા પરલોકગામી’ इत्यादि મિથ્યાશાસ્ત્રાણિ પ્રરૂપયન્તીતિ ભાવઃ ।
‘જે માયહત્તા’ યાન્યાદાય તેવાં યાનિ મિથ્યાશાસ્ત્રાણિ આદાય—પરિગૃહ્ય ‘બહવે’
મનુષ્ય ‘અણોવદગ્ગં—અનવદગ્ગમ્’ અનન્તકાલ પર્યન્ત ‘સંસારં—સંસારમ્’
ચારણતિવાલે હસ સંસાર મેં ‘ભ્રમંતિ—ભ્રમન્તિ’ ભ્રમણ કરતે હૈં ॥૬॥

અન્વયાર્થ—અક્રિયાવાદી તત્ત્વકો નહીં સમજતે હુએ હસ પ્રકાર
નાના પ્રકાર કે શાસ્ત્રોં કા પ્રતિપાદન કરતે હૈં । જિનકા આશ્રય લેકર
બહુત સે અનન્ત સંસાર મેં પરિભ્રમણ કરતે હૈં ॥૬॥

ટીકાર્થ—મિથ્યાત્વ કે પટલ સે આવૃત અન્તઃકરણ વાલે ચાર્વાક,
બૌદ્ધ આદિ પારમાર્થિક તત્ત્વ કો નહીં જાનતે હુએ અનેક પ્રકાર કે
મિથ્યાશાસ્ત્રોં કા પ્રણયન કરતે હૈં । જૈસે પૃથ્વી આદિ ભૂત હી તત્ત્વ હૈં,
इनके अतिरिक्त परलोकगामी कोई आत्मा नहीं है, इत्यादि । उन
मिथ्याशास्त्रों को ग्रहण करके बहुत से अज्ञानी जन अनन्त चतुर्गतिक

‘અણોવદગ્ગં—અનવદગ્ગમ્’ અનન્ત કાળ પર્યન્ત ‘સંસારં—સંસારમ્’ ચાર ગતિ-
વાળા આ સંસારમાં ‘ભ્રમંતિ—ભ્રમન્તિ’ ભ્રમણ કરે છે. ॥૬॥

અન્વયાર્થ—અક્રિયાવાદિયો તત્ત્વને સમજ્યા વિના આવી રીતે અનેક
પ્રકારના શાસ્ત્રોનું પ્રતિપાદન કરે છે. જેનો આશ્રય લઈને ઘણા લોકો અનન્ત
સંસારમાં પરિભ્રમણ કરે છે. ॥૬॥

ટીકાર્થ—મિથ્યાત્વના પડદાથી છૂપાયેલા અન્તઃકરણવાળા ચાર્વાક, બૌદ્ધ,
વિજેરે પારમાર્થિક તત્ત્વને ન જાણતા થકા અનેક પ્રકારના મિથ્યા શાસ્ત્રોનું
પ્રણયન (સમર્થન) કરે છે. જેમકે—પૃથ્વી વિગેરે ભૂતો (તત્ત્વો)જ તત્ત્વ છે.
આનાથી ભિન્ન પરલોકમાં જવાવાળો કોઈ આત્માજ નથી. વિગેરે આવા પ્રકા-
રના મિથ્યા શાસ્ત્રોને ગ્રહણ કરીને ઘણાજ અજ્ઞાનીયો અનન્ત એવાં ચતુર્ગતિ

વહ્વોડનેકે 'મળમા' મનુષ્યા:-વાલા:-અજ્ઞાનિનો જના. 'અળોવદગ્ગં' અનવદગ્ગમ્-અપર્યવસાનમનન્તતિત્વર્થઃ 'સંસાર' સંસારમ્-ચાતુર્ગતિકમ્ 'મમંતિ' ભ્રમન્તિ-ઘટીયન્નન્યાયેન પર્યટન્તિ જન્મજરામરણે ન કદાચિદપિ વિમુક્તા ભવન્તીતિ ભાવ. । અસ્ય નિરાકરણાય શાસ્ત્રમતપાદ-બૌદ્ધસ્ય સર્વશૂન્યત્વે કિંચિદપિ પ્રમાણં નાસ્તિ, સર્વ શૂન્યાવે પ્રમાણાઽપ્રસિદ્ધેઃ । ન તા ચાર્વાકસ્ય પ્રત્યક્ષમેકમેવ પ્રમાણમ્, પિત્રાદિ-વ્યવહારસ્યાપિ વિલોપાપત્તેઃ । બૌદ્ધાનામપિ અત્યન્તક્ષણિકત્વેન વસ્તુત્વાઽભાવ-૯વાઽસ્યતિ । તન્મતે-યદેવાર્થક્રિયાકારિ તદેવ પરમાર્થતઃ સત્ । ન ચ ક્ષણઃ ક્રમેનાર્થક્રિયાં કરોતિ, ક્ષણિકત્વહાનેઃ । નાઽપિ યૌગયથેન એકસ્મિન્નેવ ક્ષણે સર્વ-

સંસાર છે ઘટીયંત્ર (અરહટ) કી માંતિ ધૂમતે રહતે હૈં અર્થાત્ જન્મ મરણ સે મુક્ત નહીં હોતે ।

અક્રિયાવાદી કે મત કા નિરાકરણ કરને કે લિષ્ઠ શાસ્ત્ર કા મત પ્રકટ કરતે હૈં । યદિ બૌદ્ધ વિશેષોં કે મતાનુસાર સર્વશૂન્યતા સ્વીકાર કી જાય તો પ્રમાણ કી બી સિદ્ધિ નહીં હોગી ઓર પ્રમાણ કે અભાવ મેં સર્વશૂન્યતા કેસે સિદ્ધિ હોગી ? યદિ ચાર્વાક મત કે અનુસાર એક માત્ર પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ હી સ્વીકાર કિયા જાય તો પિતા પિતામહ આદિ સંબંધી વ્યવહાર કા અભાવ હો જાયગા । ક્ષણિકવાદી બૌદ્ધ કે મત મેં વસ્તુ ક્ષણિક હોને સે ડસમેં વસ્તુત્વ હી સિદ્ધિ નહીં હો સકતા । જો અર્થ-ક્રિયાકારી હો, વહી વસ્તુ કહલાતી હૈ । કિન્તુ એક ક્ષણમાત્ર ટહ-રને વાલી વસ્તુ ન ક્રમ સે અર્થ ક્રિયા કર સકતી હૈ ઓર ન અક્રમ સે ।

સંસારમાં ઘટિયંત્ર (રંટ)ની માફક ક્યાં ઠરે છે. અર્થાત્ જન્મ મરણ ધારણ ક્યાં ઠરે છે, તેનાથી છૂટતા નથી.

અક્રિયાવાદીયોના મતનું નિરાકરણ કરવા માટે શાસ્ત્રનો મત પ્રગટ કરવામાં આવે છે તે બૌદ્ધના મત પ્રમાણે સર્વશૂન્યપણાનો સ્વીકાર કરવામાં આવે, અર્થાત્ જન્મમતમાં કેઈ પણ પદાર્થની સત્તા માનવામાં ન આવે, તો પ્રમાણની પણ સિદ્ધિ થશે નહીં અને પ્રમાણના અભાવમાં સર્વશૂન્ય પણ ઠેવી રીતે સિદ્ધ થશે ? તે ચાર્વાકનાં મત પ્રમાણે એક માત્ર પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ સ્વીકારવામાં આવે તો પિતા, પિતામહ આદિ સંબંધના વ્યવહારનો અભાવ થઈ જશે. ક્ષણિક વાલી બીજોના મત પ્રમાણે વસ્તુ ક્ષણિક હોવાથી તેમાં વસ્તુત્વ ન સિદ્ધ થતું નથી એ અર્થ ક્રિયાકારી હોય; એજ વસ્તુ કહેવાય છે. પરંતુ એક હજુ માત્ર કહેવ વાલી વસ્તુ ક્રમથી અર્થ ક્રિયા કરી શકતી નથી. તેનાજ અનુસારી પણ ક્રિયા કરી શકતી નથી ક્રમથી કરવું માનવામાં

કાર્યાપત્તેઃ । ન ચૈતદ્ દૃષ્ટમિદં વા । ન ચ જ્ઞાનાધારમાત્માનં ગુણિનં વિના ગુણ-
રૂપસ્ય સંકલનાપ્રત્યયસ્ય કથમપિ સદ્ભાવઃ સંભવતિ, તસ્માન્ન ચાર્વાકાઽભિમતં-
ભૂતચૈતન્યમ્, ન વા-બૌદ્ધાભિમતં સર્વશૂન્યત્વમ્ અત્યન્તક્ષણિકત્વં વા સિદ્ધયતિ ।
एवंविधप्रतिपादकानि तेषां शास्त्राणि गृहीत्वाऽनेके मनुष्याः संसाराटवीमट-
न्तीति । एवं वस्तुस्वरूपमजानानाः अक्रियावादिनो नानाप्रकारकाणि मिथ्या-
शास्त्राणि प्ररूपयन्ति, येषां ग्रहणेन अनेके मनुष्याः संसारसागरेऽनन्तं कालं
प्रभ्रमन्तीति तात्पर्यार्थः ॥६॥

-મૂલમ્-ળાઈઁચ્છો ડેણ્ઁ ણે અતથમેઈ,

ળે ચંદિયા વૃહૈ હાયઈ વા ।

સંલિલા ણે 'સંદંતિ ને' વંતિ વૈયા,

વંદો નિર્થતો કંસિણે હું લોણ ॥૭॥

ક્રમ સે કરના માને તો વહ ક્ષણિક નહી રહેગી । અક્રમ સે અર્થાત્
एक साथ अर्थक्रिया करना स्वीकार करें तो स्वसहत कार्य एक ही साथ
उत्पन्न हो जाएंगे । किन्तु न ऐसा देखा जाता है और न माना ही
जाता है ।

इसके अतिरिक्त ज्ञान के आधारभूत गुणी 'आत्मा' के विना
गुणरूप संकलना प्रत्यय अर्थात् जोड़-रूप ज्ञान किसी भी प्रकार संभव
नहीं हो सकता अतएव चार्वाक द्वारा अभिमत भूतचैतन्यवाद तथा
बौद्ध द्वारा अभिमत शून्यवाद या क्षणिकवाद सिद्ध नहीं होता ।

इस प्रकार की मिथ्या प्ररूपणा करने वाले उनके शास्त्रों का अनु-
सरण करके अनेक मनुष्य संसार रूपी अटवी में पर्यटन करते हैं ॥६॥

આવે તો તે ક્ષણિક રહેશે નહીં અક્રમથી અર્થાત્ એકી સાથે અર્થ ક્રિયા
કરવામાં આવે તો સઘળા કાર્યો એકી સાથેજ ઉત્પન્ન થઈ જશે. પરંતુ એમ
દેખવામાં આવતું નથી. તેમ માનવામાં પણ આવી શકતું નથી.

આ શિષ્યા અતિરિક્ત જ્ઞાનના આધાર ભૂત ગુણી (આત્મા)ની વિના
શુષ્ક રૂપ-સંકલના પ્રત્યય અર્થાત્ (જોડા રૂપ જ્ઞાન કોઈ પણ પ્રકારે સંભવતું
નથી. તેથી જ ચાર્વાકદ્વારા અભિમતભૂત ચૈતન્યવાદ તથા બૌદ્ધો દ્વારા અભિ-
મત શૂન્યવાદ અથવા ક્ષણિકવાદ સિદ્ધ થતો નથી.

આ પ્રકારની મિથ્યા પ્રરૂપણા કરવાવાળા તેઓના શાસ્ત્રોતું અનુસરણ
કરીને અनेक मनुष्यो संसार इपी अरूप्यमां लटकतां रहे છે. ॥૬॥

छाया—नादित्य उदेति नास्तमेति, न चन्द्रमा वर्द्धते हीयते वा । (चंदिमा) चन्द्रमाः (ण वर्द्धते) वर्द्धते (वा) वा-अथवा (न हायई) कृष्णपक्षे न हीयते पुनश्च (सलिला) सलिलानि-जलानि (न संदंति) न रयन्दन्ते तथा (वाया) वाताः-वायवः (न वंति) न वान्ति-न चलन्ति अत एव (कसिणे लोए) कृत्स्नो लोकः-कृत्स्नः संपूर्णो लोकः

‘णाइच्चो’ इत्यादि ।

शब्दार्थ—सर्वशून्य मनवादी कहते हैं ‘आइच्चो-आदित्यः’ सूर्य (ण उएइ-न उदेति) उदित नहीं होता है ‘ण अत्यमेइ-नास्तमेति’ और न अस्त होता है । इसी प्रकार ‘चंदिमा-चन्द्रमा’ चंद्रमा ‘ण वर्द्धते-न वर्द्धते’ शुक्लपक्ष में बढ़ता नहीं है ‘वा-अथवा’ अथवा ‘न हायई-न हीयते’ कृष्ण पक्ष में घटता नहीं है तथा ‘सलिला-सलिलानि’ जल ‘न संदंति-न रयन्दते’ बढ़ता नहीं है तथा ‘वाया-वाताः’ वायु-पवन ‘ण वंति-न वान्ति’ चलता नहीं है अतएव ‘कसिणे लोए-कृत्स्नो लोकः’ यह संपूर्ण लोक-माने जगत् ‘नियतो-नियतः’ सर्वदा अवस्थायी है ‘वंक्षो-वन्धो’ मिथ्याभूत वस्तुतः शून्यरूप है ॥७॥

अन्वयार्थ—सर्वशून्यतावादियों का कथन है कि-सूर्य उदित नहीं होता, न अस्त होता है । न चन्द्रमा बढ़ता है, न घटता है । न जल

‘णाइच्चो’ इत्यादि

शब्दार्थ—सर्व शून्य मानने अनुसरताओं को उदे छे दे-‘आइच्चो=आदित्य’ सूर्य ‘ण उएइ-न उदेति’ उदित नहीं, ‘ण अत्यमेइ-नास्तमेति’ अस्त तेना अस्त पए धतो नहीं, और प्रनाए ‘चंदिमा-चन्द्रमा’ चंद्र ‘न वर्द्धते-न वर्द्धते’ शुक्ल पक्षमा पधते नहीं ‘वा-वा’ अथवा ‘न हायई-न हीयते’ कृष्ण पक्षमा घटते नहीं तथा ‘सलिला-सलिलानि’ जल ‘न संदंति-न रयन्दते’ बढ़ते नहीं तथा ‘वाया-वाताः’ पवन ‘ण वंति-न वान्ति’ चलते नहीं तथा ‘कसिणे लोए-कृत्स्नो लोकः’ यह संपूर्ण लोक-माने जगत् ‘नियतो-नियतः’ सर्वदा अवस्थायी है ‘वंक्षो-वन्धो’ मिथ्याभूत छे अतएव शून्य रूप छे ॥७॥

अन्वयार्थ—सर्वशून्यतावादियों का कथन है कि-सूर्य उदित नहीं होता, न अस्त होता है । न चन्द्रमा बढ़ता है, न घटता है । न जल

(नियतो) नियतः—सर्वदावस्थायीवर्तते इति (वंशो) वन्ध्यो मिथ्याभूतोऽयः—
प्रस्तुतस्तु शून्योऽभावरूपो लोकोऽस्तीति भावः ॥७॥

टीका—सर्वशून्यतावादिनः सूर्यादिकं तदुदयास्तादिकं वा प्रतिषेधयन्ति
तद्वर्शनाय सूत्रकार आह—‘आइच्चो’ आदित्यः—सूर्यः जगतां प्रदीपकत्वः
‘ण उणइ’ न उदेति । तथा—‘न अत्यमेइ’ नास्तमेति—आदित्य एव
मास्ति, तत्कुतस्तस्योदयास्तमनम् । यदयं दृश्यते स द्विचन्द्रादिवद् भ्रान्तिरूप
एव । तथा—‘चंदिमा’ चन्द्रमाः ‘ण वडुइ’ न वर्द्धते शुक्लपक्षे ‘हायईवा’ न वा-
हीयते—क्षीयते कृष्णपक्षे । तथा—‘सलिला’ सलिलानि—जलानि ‘न संदंति’ न
स्यन्दन्ते—पर्वतनिर्झरेभ्यो नद्यादिपदेशेभ्यो वा न स्रवन्ति । तथा—‘वाया’ वाताः—

बहता है, न वायु चलती है । यह सम्पूर्ण लोक मिथ्या और शून्य
अर्थात् अस्तित्वहीन है ॥७॥

टीकार्थ—सर्वशून्यतावादी सूर्यादि पदार्थों के अस्तित्व को ही
वास्तविक नहीं मानते, अतएव उसके उदय और अस्त का भी निषेध
करते हैं । इस प्रत्यक्षविरुद्ध मान्यता को दिखलाते हुए सूत्रकार कहते
हैं । जगत् के लिए प्रदीप के समान प्रकाशक यह सूर्य न उदित होता
है, न अस्त होता है, अर्थात् जब सूर्य ही नहीं है तो उसका उदय और
अस्त होने का प्रश्न ही उपस्थित नहीं होता । जो सूर्य दिखाई
देता है वह द्विचन्द्रदर्शन अर्थात् दो चन्द्रमाओं के दर्शन के समान
भ्रान्ति ही है । चन्द्रमा न शुक्ल पक्ष में बढ़ता है और न कृष्णपक्ष में
घटता है । वह है ही नहीं तो क्या बढ़ेगा और क्या घटेगा ? जल
न पर्वतके निर्झरों से झरता है, न नदी आदि में बहता है । वायु चलती

नहीं. तेम पवन वातो नथी. आ सभय लोक मिथ्या अने शून्य अर्थात्
अस्तित्व विनानुं छे. ॥७॥

टीकार्थ—सर्वशून्यवादी सूर्य विगेरे पदार्थना अस्तित्वनेज वास्तविक मानता
नथी. तेथी ज तेना उदय अने अस्त पछानो पछु निषेध करे छे. आ रीते
प्रत्यक्ष विरुद्ध मान्यताने गतावता सूत्रकार कहे छे—जगतना माटे दीवानी
जेम प्रकाश आपनार आ सूर्य उगतो नथी. तेम अस्त पछु पाभतो नथी.
अर्थात् ज्यारे सूर्य ज नथी तो तेना उदय अने अस्त थवानो प्रश्न ज
उपस्थित थतो नथी, जे आ सूर्य देखवामां आवे छे, ते जे अंद्रमाना
दर्शननी जेम केवण भ्रमज छे, तेमज अंद्रमा शुक्ल पक्षमां वधतो नथी
तेमज कृष्ण पक्षमां घटतो पछु नथी. ते छेज नछीं तो पछी वधवा घटवानी
वात ज कथां रछी ? पाछी दुंगर विगेरे पर्वतीय प्रदेशोमांथी अरतुं नथी. तेम

वायवोऽपि 'न वन्ति' न वान्ति-न वहन्ति । अपितु 'कसिणे' कृत्स्नः परिदृश्यमानः सर्वोऽपि 'लोए' लोकः-आकाशादिषट्पाद्यन्तः सर्वप्रपञ्चः । 'णियतो' नियतः-निश्चलः सर्वदा स्थायित्वात् अतएवायं लोकः 'वंजो' बन्ध्यः-अर्थगून्यो वर्तते मिथ्यैव-अभावरूप एवास्तीति भावः । यदिदं वस्तु उपलभ्यते, तत्सर्वं मायास्वप्नेन्द्रजालसदृशमेवेति । तथा च-सर्वशून्यतावादिनः कथयन्ति-यत् सूर्यो नोदेति-नास्तमेति । तथा-चन्द्रमाः न वर्द्धन्ते नापि क्षीयते । एवं न जलानि वहन्ति, न वा वन्ति वाता इति । किन्तु-सम्पूर्णं मेव जगद् अभावरूपं मिथ्यैव प्रतिभातीति भावः ॥७॥

नहीं है । अर्थात् इन सब का कोई अस्तित्व ही नहीं है । यह दिखाई देने वाला सम्पूर्ण लोक प्रपंच है-मिथ्या है, सत्ता से शून्य है ।

आशय यह है कि सर्वशून्यतावादियों का कथन है कि समस्त-जगत् शून्य है । इसमें किसी भी पदार्थ की सत्ता नहीं है । सूर्य उदित और अस्त नहीं होता, चन्द्रमा न बढ़ता है, न घटता है, न जल वहता है, न वायुचलती है !

यद्यपि शून्यतावादी किसी भी वस्तु का अस्तित्व स्वीकार नहीं करते तथापि यहां सूर्य आदि के निषेध द्वारा जो उनका मत प्रकट किया गया है, वह उसकी अत्यन्त प्रत्यक्ष वाचिता को सूचित करने के लिए है । इससे उनके मन्तव्यों का उपहास भी ध्वनित होता है ॥७॥

नही बिशेरेमां पडेनुं पणु नधी. तथा पवन वातो नधी अर्थात् आ अधानुं अस्तित्व न नधी. आ देआव आपनार अंपूणुं जगत् देवण प्रपञ्च भाव छे-ते मिथ्या छे, अने सत्ताधी रहित छे

छेदेवानो आशय अे छे छे--सर्व शून्यता वादियोनुं कथन अेबुं छे छे छे--आ सपणु जगत् शून्य इअय छे तेमा छेअ पण पदार्थनी सत्ता न नधी सूर्य उदतो छे आअअनो नधी चन्द्रमा वधतो नधी तेअ पडतो पणु नधी पण पडेनु नर्थ, वाए वातो नधी

तेरे शून्यतावादियो उअ पणु अअन अस्तित्वने नर्थक छेअ नधी ते पणु अअन अर्थ बिशेरेमा निषेध कअ तेरेअने अने अनाअननां अस्तित्व छे, ते तेरेअने अअन अअ अआधित रहने अअअन अअे न छे. तेरी तेरेअने अअअनने छे-आर पणु अअनित इअ छे । ७॥

સર્વશૂન્યતામતં નિરાકર્તું શાસ્ત્રકારઃ પ્રક્રમતે—‘જહાહિ અંધે’ इत्यादि।
 मूलम्—जहाहि अंधे सह जोतिषा वि,

रूवाइ णो पस्सति हीणनेत्ते।
 ‘संतं पि’ ते एव मकिरियावाइ,
 किरियं णं पस्संति निरुद्धपन्ना ॥८॥

छाया—यथा हन्धः सह ज्योतिषापि, रूपाणि न पश्यति हीननेत्रः ।

सतीमपि ते एवमक्रियावादिनः—क्रियां न पश्यन्ति निरुद्धप्रज्ञाः ॥८॥

શૂન્યતાવાદી કે મત કા નિરાકરણ કરને કે લિષે શાસ્ત્રકાર કહતે
 હૈ—‘જહા હિ અંધે’ इत्यादि ।

શબ્દાર્થ—‘જહાહિ-યથા’ જૈસે ‘અંધે-અન્ધઃ’ જન્માન્ધ અથવા
 ‘હીણનેત્તે-હીનનેત્રઃ’ જન્મકે પશ્ચાત્ જિનકે નેત્ર કા તેજ નષ્ટ હુવા હો
 એસા કોઈ પુરુષ ‘જોહણા વિ સહ-જ્યોતિષાપિ સહ’ પ્રદીપ આદિ કે
 પ્રકાશ કે સાથ હોને પર ઓ ‘રૂવાઈ-રૂપાણિ’ વસ્તુ કે સ્વરૂપકો ‘ણો
 પસ્સતિ-ન પશ્યતિ’ દેખતા નહીં હૈ ‘એવં-એવમ્’ હસીપ્રકાર ‘તે-તે’ વે
 પહેલે કહે હુએ બુદ્ધિહીન ‘અકિરિયાવાઈ-અક્રિયાવાદિનઃ’ અક્રિયા-
 વાદી ‘સંતંપિ-સતીમપિ’ વિચમાન ‘કિરિયં-ક્રિયાં’ ક્રિયા કો
 ‘ણ પસ્સંતિ-ન પશ્યન્તિ’ દેખતે નહીં હૈ વે લોક કયોં નહીં
 દેખતે’ સો કહતે હૈ—નિરુદ્ધપન્ના-નિરુદ્ધપ્રજ્ઞાઃ’ વે લોગ જ્ઞાનાવરણીયા-
 દિકે ઉદય હોને સે જિનકે સમ્યક્ જ્ઞાનાદિ આચ્છાદિત હૈ એસે હૈ

શૂન્યતા વાદિયોના મતનું નિરાકરણ કરવા માટે શાસ્ત્રકાર કહે છે કે—
 ‘જહાહિ અંધે’ इत्यादि

શબ્દાર્થ—‘જહાહિ-યથા’ જેમ ‘અંધે-અન્ધઃ’ જન્માન્ધ અથવા ‘હીણનેત્તે-
 હીનનેત્રઃ’ જન્મની પછી જેની આંખનું તેજ નશ પામ્યું હોય એવો કોઈ
 પુરુષ ‘જોહણાવિ સહ-જ્યોતિષાપિ સહ’ હોવા વિગેરેના પ્રકાશ સાથે હોવા છતાં
 પણ ‘રૂવાઈ-રૂપાણિ’ વસ્તુના સ્વરૂપને ‘ણો પસ્સતિ-ન પશ્યતિ’ દેખતો નથી.
 ‘એવં-એવમ્’ એજ પ્રમાણે ‘તે-તે’ તે પહેલા કહેવામાં આવેલ બુદ્ધિ વગરના
 ‘અકિરિયાવાઈ-અક્રિયાવાદિનઃ’ અક્રિયાવાદીઓ ‘સંતંપિ-સતીમપિ’ વિચમાન
 એવી ‘કિરિયં-ક્રિયાં’ ક્રિયાને ‘ણ પસ્સંતિ-ન પશ્યન્તિ’ દેખતા નથી. એ લોકો
 કેમ દેખતા નથી? એ કહે છે કે—‘નિરુદ્ધપન્ના-નિરુદ્ધપ્રજ્ઞાઃ’ તેઓ જ્ઞાનાવરણી-
 ય દિના ઉદય થવાથી જેઓના સમ્યક્ જ્ઞાન વિગેરે ઢંકાઈ ગયા છે, એવા

અન્વયાર્થઃ—(જહા હિ) યથા હિ—નિશ્ચયેન (અંધે) જન્માન્ધઃ, અથવા (હીન-
નેત્રે) હીનનેત્રઃ—જન્માનન્તરં ગતનેત્રો વા કોઽપિ પુરુષઃ (જોડના વિ સહ) ડ્યો-
તિપાઽપિ પ્રદીપાદિનાઽપિ સહ વર્તમાનઃ પ્રદીપદસ્તોઽપિ (રૂઢાઈ) રૂપાણિ—ઘટપટા-
ત્મકાનિ (ળો પસ્સતિ) નો પશ્યતિ—નૈવ દૃષ્ટિગોચરીકરોતિ (અંધ) એવમ્—અનયૈવ
રીત્યા (તે) તે—પૂર્વવર્ણિતાઃ (અકિરિયાવાઈ) અક્રિયાવાદિનઃ (સંતં પિ) સતીમપિ
સદ્ભૂતામપિ (કિરિયં) ક્રિયામ્—અસ્તિત્વાદિકામ્ (ળ પસ્સંતિ) ન પશ્યન્તિ ।
કિમિતિ ન પશ્યન્તિ ? યતસ્તે ‘નિરુદ્ધપન્ના’ નિરુદ્ધપન્નાઃ—જ્ઞાનાવરણીયોદયેન
આચ્છાદિતસમ્યક્જ્ઞાનાઃ સન્તીતિ ॥૮॥

ટીકા—‘જહા હિ’ યથા હિ ‘અંધે’ અન્ધઃ—જન્માન્ધઃ અથવા ‘હીનનેત્રે’ હીન
નેત્રઃ—પશ્ચાદ્વ્યાધિવિશેષેણ ગતનેત્રઃ કશ્ચિન્ પુરુષઃ ‘જોડના વિ’ ડ્યોતિપાઽપિ—
પ્રદીપાદિના સહ વર્તમાનોઽપિ ‘રૂઢાઈ’ રૂપાણિ—ઘટપટાદોનિ નીલ્પીતાદીનિ વા
‘ન પસ્સતિ’ ન પશ્યતિ । એવમ્—અનેનૈવ પ્રકારેણ ‘તે’ તે—અક્રિયાવાદિનઃ ‘સંતં
પિ’ સતીમપિ—સદ્ભાવેન વર્તમાનામપિ ‘કિરિયં’ ક્રિયામ્—અસ્તિત્વાદિરૂપાં વા ‘ન
અર્થાત્ સમ્યક્જ્ઞાનાદિ ક્ષી રૂઢાવટ સે વે લોગ વિદ્યમાન અર્થ કો ભી
નહીં સમજતે ॥૮॥

અન્વયાર્થ—જેસે જન્માન્ધ યા વાદ મેં નેત્રહીન હુઆ કોઈ પુરુષ
હાથ મેં દીપક હોને પર ભી રૂપોં કો નહીં દેખતા, ડસી પ્રકાર યે અક્રિ-
યાવાદી સદ્ભૂત ક્રિયા કો ભી નહીં દેખતે હૈં, ક્યોંકિ ઉનકી
પ્રજ્ઞા જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કે ઉદય સે આચ્છાદિત હો ગઈ હૈ ॥૮॥

ટીકાર્થ—જેસે જન્મ સે અંધો યા વાદ મેં કિસી વ્યાધિ કે કારણ
નેત્ર હીન હુઆ કોઈ પુરુષ પ્રદીપ આદિ સે યુક્ત હોને પર ભી ઘટ-પટ
આદિ અથવા નીલ્પીત આદિ રૂપોં કો નહીં દેખતે હૈં । સદ્ભૂત ક્રિયા

છે. અર્થાત્ સમ્યક્ જ્ઞાન વિગેરેના શંકાઈ જવાથી તે લોકો વાસ્તવિક અર્થને
પશ્ચુ સમજતા નથી. ॥૮॥

અન્વયાર્થ—જેમ જન્માન્ધ અથવા પાછળથી આંધળો બનેલ કોઈ પુરુષ
પોતાના હાથમાં હીલો હોવા છતાં પણ વસ્તુને જોઈ શકતો નથી એજ રીતે
આ અક્રિયાવાદી સદ્ભૂત ક્રિયાને પણ જોઈ શકતા નથી કેમકે તેઓની પ્રજ્ઞા
જ્ઞાનાવરણીયકર્મના ઉદયથી ઠંકાઈ ગઈ છે. ॥૮॥

ટીકાર્થ—જન્મથી આંધળા અથવા જન્મ પછી કોઈ વ્યાધિને કારણે
નેત્ર વગરનો થયેલ કોઈ પુરુષ જેમ હીલાની સાથે રહેવા છતાં પણ ઘટ-પટ
વિગેરે અથવા લીલા પીળા વિગેરે રૂપોને જોઈ શકતો નથી. વિદ્યમાન વસ્તુને

પરસંતિ' ન પશ્યન્તિ । કુતઃ સદ્ભૂતામપિ ક્રિયાં ન પશ્યન્તિ તત્ર હેતુમાહ-‘નિરુદ્ધપન્ના’ નિરુદ્ધપન્નાઃ-નિરુદ્ધા આચ્છાદિતા-જ્ઞાનાવરણીયાદિકર્મણા પ્રજ્ઞા યેપાં તે તાદૃશાઃ સન્તિ, અતસ્તે સદ્ભૂતામપિ ક્રિયાં ન પશ્યન્તીતિ ભાવઃ । તથા-તમો-
 ડપહારી સૂર્યઃ પ્રતિદિનમુદેતિ, इति સર્વલોકપ્રત્યક્ષમ્ । एवं ચન્દ્રમસઃ દૃદ્વિહાસૌ પ્રત્યક્ષસિદ્ધૌ, एवं પર્વતાદિ નિર્જરેભ્યો લઘ્યાદિ જલમવહર્ણ, વાયોર્વહનં ચ સર્વલોક-
 પ્રત્યક્ષં વર્તતે । ન हि सर्वप्रत्यक्षस्याऽपलापः संभवतीति । यदप्युक्तम्-मायिकं स्वप्नसन्निभं वा सर्वम्-तदपि न सम्भक् सत्यस्य वस्तुनः संभवे एव मायायाः संभवो भवेत् नान्यथा । स्वप्नोऽपि नैकान्ततोऽसत्यः, किन्तु-स्वप्नेऽपि अनु-
 भूत्यादेः सद्भावात् । तथाचोक्तम्-

કો મી ન દેખ પાને કા કારણ કયા હૈ ? यह कहते हैं । उनकी प्रज्ञा अर्थात् बुद्धि ज्ञानावरण कर्म के उदय से आच्छादित हो रही है । प्रति दिन सूर्य का उदय होता है, यह तथ्य सारे संसार को प्रत्यक्ष है । चन्द्रमा का बढ़ना और घटना भी सब को प्रत्यक्ष है । पर्वतीय झरनों से जल झरता है, वायु बह रही है, यह भी सब को प्रत्यक्ष अनुभव हो रहा है । जो वस्तु सभी को प्रत्यक्ष दृष्टिगोचर हो रही है, उसका अपलाप (छिपाना) नहीं किया जा सकता । ऐसी स्थिति में यह कहना कि यह सब भ्रम है, स्वप्न के समान है, सत्य नहीं है । कहीं न कहीं सत्य वस्तु के होने पर ही भ्रम हो सकता है, जिस वस्तु का कहीं भी अस्तित्व नहीं होता उसके विषय में भ्रम हो ही नहीं सकता । स्वप्न में दिखाई देने वाले पदार्थ भी एकान्ततः असत् नहीं होते, परन्तु

- પણ ન જોઈ શકવાનું કારણ શું છે ? તે બતાવતાં કહે છે કે-તેઓની પ્રજ્ઞા અર્થાત્ બુદ્ધિ જ્ઞાનાવરણ કર્મના ઉદયથી ઢંકાઈ ગઈ છે, દરરોજ સૂર્યનો ઉદય થાય છે. આ સત્ય સમગ્ર જગતમાં પ્રત્યક્ષ છે, ચંદ્રમાનું વધવું અને ઘટવું એ પણ બધાને પ્રત્યક્ષ જ છે. પર્વતના ઝરણાઓમાંથી પાણી ઝરે છે, પવન વહેતો રહે છે. આ બધાનો દરેકને પ્રત્યક્ષ અનુભવ થઈ જ રહ્યો હોય છે. જે વસ્તુ સઘળાને પ્રત્યક્ષ નજરમાં આવી રહી છે, તેને છૂપાવવું બની શકતું નથી. એવી સ્થિતિમાં એમ કહેવું કે આ બધો ભ્રમ છે, તે સ્વપ્ન બરોબર છે. સત્ય નથી, કોઈ વાર સત્ય વસ્તુ હોવા છતાં ભ્રમ થાય છે. જે વસ્તુનું કયાંઈ અસ્તિત્વ જ હોતું નથી. તેના સંબંધમાં ભ્રમ થઈ જ શકતો નથી. સ્વપ્નમાં દેખાવા વાળા પદાર્થો પણ ખરી રીતે બિલકુલ અસત્ય હોતા નથી. પરંતુ જાગૃત અવસ્થામાં જોયેલા અથવા સાંભળેલા, અથવા અનુભવ

‘अणुहूयदिदृचिंतिय सुयपयइवियारदेवयाणूया ।

सुमिणस्स णिमित्ताइ, पुणं पावंच णाभावो ॥१॥’

छाया—अनुभूतदृष्टचिन्तित श्रुतप्रकृतिविकारदेवतानूपाः ।

स्वप्नस्य निमित्तानि पुण्यं पापं च नाभावः ॥१॥

अविच—सर्वशून्यत्वे गुरुर्नास्ति, नास्ति च शिष्यः, न वा विद्यते उपदेष्ट-
व्यं वस्तु, इति कथं सर्वशून्योपदेशोऽपि बुद्धस्य घटेत । तदेवं विद्यमानमेव पदार्थं
ज्ञानावरणीयादि कर्म प्रतिकूलप्रज्ञा अक्रियावादिनो न पश्यन्ति । यथाऽन्धः पुरुषः
प्रदीपद्वस्तुः सन्तमपि घटादिपदार्थसार्थं न पश्यति, तथा—प्रज्ञारहिता अक्रिया-

जागृत अवस्था से देखे, सुने या अनुभव क्रिये हुए पदार्थ ही स्वप्न
में प्रतीत होते हैं । कहा भी है—‘अणुहूयदिदृचिंतिय’ इत्यादि ।

‘अनुभूत, दृष्ट, मल से चिन्तित, कानों से सुने हुए पदार्थ, प्रकृति
विकार अर्थात् वात, पित्त, कफ की विषमता, देवता, पुण्य और पाप
ये स्वप्न के कारण होते हैं । अभाव स्वप्न का कारण नहीं होता ।’

इसके अतिरिक्त शून्यवाद के अनुसार न गुरु की सत्ता है, न
शिष्य की, उपदेश करने योग्य कोई वस्तु भी नहीं है । ऐसी स्थिति में
बुद्ध का सर्वशून्यता का उपदेश भी कैसे संगत हो सकता है ? इस
प्रकार विद्यमान पदार्थों को भी ज्ञानावरणीय कर्म के उदय से आच्छा-
दित प्रज्ञावाले ये अक्रियावादी नहीं देख पाते हैं ।

आशय यह है कि जैसे जन्मान्ध पुरुष विद्यमान भी घट आदि
पदार्थों को नहीं देखता, उसी प्रकार ज्ञानहीन ये अक्रियावादी भी

करवाभां आवेत्ता पदार्थेण स्वप्नमां प्रत्यक्ष थाय छे. कहुं पणु छे के—‘अणु-
हूयदिदृचिंतिय’ इत्यादि

‘अनुभव करेला, जेथेला, मनथी विचारेला, कानोथी सांलगेला पदार्थ
प्रकृति विकार अर्थात् वात, पित्त, कफं विषम पणु देवता, पुण्य, अने
पाप आ अंधा स्वप्नना कारण रुप होय छे अलाव स्वप्ननुं कारण होतुं नथी.

आ शिवाय शून्य वाद प्रमाणे शुद्धी सत्ता नथी, तेम शिष्यनी सत्ता
पणु नथी. तथा उपदेश आपवाने योग्य कौं वस्तु पणु नथी. आवी
स्थितिमां बुद्धनो सर्व शून्यनो उपदेश पणु केवी रीते संगत थछे शके ?
आ रीते विद्यमान पदार्थेने पणु ज्ञानावरणीय कर्मना उदयथी ठंकायेली
बुद्धिवाणा आ अक्रियावादिथो जेछे शकता नथी.

कहेवानो आशय ओ छे के—जेम जन्मांध पुरुष विद्यमान घट विगेरे
पदार्थेने जेछे शकता नथी. जेज प्रमाणे ज्ञानथी रक्षित आ अक्रियावादिथो

વાદિનઃ સદેવ સૂર્યાદિ સમસ્તં જગત્ નૈવ પश्यति, તન્ન કો દોષોઽસ્માકમ્, યથા-
સન્તમપિ સૂર્યમૂલૂકો ન પश्यति તન્ન કો દોષોઽસ્માકં સૂર્યસ્ય વેતિ ભાવઃ ॥૮॥

પુનરપિ તન્મતં સ્વપ્નયિતુમાઢ-‘સંવચ્છરં’ ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્—સંવચ્છરં સુવિણં લક્ષણં ચ,

નિમિત્તં દેહં ચ ઉપ્પાદયં ચ ।

અટુંગમેયં વૈહવે આહિતા,

લોગંસિ જાણંતિ ંનાગતાઈ ॥૯॥

છાયા—સાંવત્સરં સ્વપ્નં લક્ષણં ચ,—નિમિત્તં દેહં ચૌત્પાતિકં ચ ।

અષ્ટાઙ્ગમેતદ્ બહવોઽધીત્ય, લોકે જાનન્ત્યનાગતાનિ ॥૯॥

વિદ્યમાન સૂર્ય આદિ સમસ્ત જગત્ કો નહીં દેખ પાતે હૈં । અગર
ઉલૂક વિદ્યમાન સૂર્ય કો નહીં દેખતા તો હસમેં હમારા યા સૂર્ય કા
કયા અપરાધ હૈ ? ઉસી પ્રકાર અગર અક્રિયાવાદી પ્રત્યક્ષ જગત્ કો મી
નહીં દેખતે તો હમ યા દૂસરા કોઈ કયા કરે । ॥૮॥

પુનઃ અક્રિયાવાદ કા સ્વપ્નન કરતે હૈં—‘સંવચ્છરં’ ઇત્યાદિ ।

શબ્દાર્થ—‘સંવચ્છરં—સંવત્સરં’ સુમિશ્ર અથવા દુમિશ્રકો બતાને-
વાલા જ્યોતિઃ શાસ્ત્ર (૧) ‘સુવિણં—સ્વપ્નમ્’ શુભ અથવા અશુભ સ્વપ્નકે
ફલ કો બતાને વાલા સ્વપ્નશાસ્ત્ર (૨) ‘લક્ષણં ચ—લક્ષણં ચ’ આન્તર
ઔર બાહ્ય લક્ષણ સે ફલકો બતાને વાલા શાસ્ત્ર (૩) ‘નિમિત્તં—નિમિ-
ત્તમ્’ શુભાશુભ શકુન આદિ સે ફલ કો બતાને વાલા નિમિત્તશાસ્ત્ર

પશુ વિદ્યમાન સૂર્ય વિગેરે સઘળા જગતને દેખી શકતા નથી. જો ધુવડ
વિદ્યમાન સૂર્યને ન દેખે તો તેમાં અમારો કે સૂર્યનો શું અપરાધ છે? એજ
પ્રમાણે જો અક્રિયાવાદિયો પ્રત્યક્ષ એવા આ જગતને ન પશુ દેખે તો અમે
અથવા અન્ય કોઈ શું કરી શકીએ? તે તેઓની દૃષ્ટિનોજ દોષ છે. ॥૮॥

કરીથી અક્રિયાવાદનું ખંડન કરતાં કહે છે કે—‘સંવચ્છરં’ ઇત્યાદિ

શબ્દાર્થ—‘સંવચ્છરં—સંવત્સરં’ સુકાળ અથવા દુષ્કાળને બતાવવા વાળું
જ્યોતિઃશાસ્ત્ર (૧) સુવિણં—સ્વપ્નમ્’ સારા અથવા ખરાબ સ્વપ્નના ફળને બતા-
વવાવાળું સ્વપ્નશાસ્ત્ર (૨) ‘લક્ષણં ચ—લક્ષણં ચ’ અંદરના તથા બહારના લક્ષ-
ણોથી ફળ બતાવવાવાળું શાસ્ત્ર (૩) ‘નિમિત્તં—નિમિત્તમ્’ શુભ અથવા અશુભ

अन्वयार्थः—(सवच्छर) साम्प्रत्यरम्—सुभिक्षदुर्भिक्षादिप्रतिपादकं ज्योतिः-
शास्त्रम् १, (सुविणं) स्वप्नं—शुभाशुभस्वप्नप्रतिपादकं शास्त्रम् २, (लक्षणे च)
लक्षणं च—आन्तरवाह्यलक्षणफलप्रतिपादकं शास्त्रद्वयम् ४ । (निमित्तं) निमित्त-
निमित्तशास्त्रम्—शुभाशुभशकुनादिघोतकम् ५, (देहं च) देहं च—शरीरम्, तत्र संज्ञितिं
मपतिलकादिकमद्गस्फुरणादिकं च, भौमान्तरिक्षरूपोत्पातद्वयप्रतिपादकं शास्त्रद्वयं

(४) 'देहं च—देहं च देह में रहे हुवे मष तिल आदि से फल को बताने
वाला शास्त्र (५) 'उत्पाद्यं च—औत्पातिकं च' भूकम्पादिरूप उत्पात से
फल बतानेवाला शास्त्र (६) 'एयं—एतत्' ये 'अङ्गं—अष्टाङ्गम्' आठ
प्रकारके शास्त्र को 'अहिता—अधीत्य' पढकर 'लोगंसि—लोके' जगत
में 'बहवे—बहवः' अनेक मनुष्य 'अनागताङ्—अनागतानि' अविष्यकाल
संबंधी बातों को 'जाणंति—जानन्ति' जानते हैं यह सुविदित है ॥९॥

अन्वयार्थ—(१) संवत्सर—सुभिक्ष—दुर्भिक्ष आदि कहने वाला
शास्त्र (२) स्वप्न—शुभ या अशुभ स्वप्नों का फल प्रतिपादन करने
वाला शास्त्र (३-४) लक्षण—आन्तरिक और बाह्य लक्षणों को दर्शाने
वाले शास्त्र (५) निमित्त—निमित्त शास्त्र—शकुन आदि का निरूपण
करनेवाला शास्त्र (६) देह—देह में होने वाले मष, तिल आदि का तथा
अंग फड़कने का फल प्रदर्शित करने वाला शास्त्र (७-८) औत्पातिक—
भूमि संबंधी और आकाश संबंधी उत्पातों का फल दिखलाने वाले

शुकन विगेरेना इण अताववावाणुं निमित्त शास्त्र (५) 'देहं च—देहं च' शरी-
रमां रडेला मष—मसा, तल विगेरे पदथी इण अताववा वाणु शास्त्र (६)
'उत्पाद्यं च—औत्पातिकं च' भूकंप विगेरे उत्पातथी इण अताववावाणुं शास्त्र (८)
'एयं—एतत्' आ 'अङ्गं—अष्टाङ्गम्' आठ प्रकारना शास्त्रने 'अहिता—अधीत्य'
लक्षणे 'लोगंसि—लोके' जगतमा 'बहवे—बहवः' धण्णा मनुष्ये 'अनागताङ्—
अनागतानि' अविष्य काल संबंधी बातो 'जाणंति—जानन्ति' लक्षे छे.
अ सुविदित छे. ॥९॥

अन्वयार्थ—(१) संवत्सर—सुभाष दुःकाण विगेरे अतावनाइं ल्योतिः-
शास्त्र (२) स्वप्न—शुभ अथवा अशुभ स्वप्नायोानुं इण अतावनाइं शास्त्र (३-४)
लक्षण—आन्तरिक अने बाह्य लक्षणेने अतावनाइं शास्त्र (५) निमित्त शास्त्र
(६) देह—शरीरमा यवावाणा मष—तल, विगेरेने, तथा अंग इरकवानुं अता-
वनाइं शास्त्र (७-८) औत्पातिक भूमि संबंधी अने आकाश संबंधी उत्पा-
ताना इल अतावनासं अने शास्त्र आ अष्टांग अथीत् आठ अंगोवाणा

૮ । (एयं) एतत् पूर्वोक्तम् (अष्टांगं) अष्टाङ्गम्-अष्टाङ्गशास्त्रम् (अहिता) अधीत्य (लोगंसि) लोके (बहवे) बहवो जनाः (अणागताइं) अनागतानि-भविष्यत्कालसम्बन्धिवस्तूनि (जाणंति) जानन्ति, इति प्रसिद्धमेव तत् कथमेतद् वस्तुजातं सर्वशून्यतायां लभ्येतेति सर्वशून्यमतमप्रमाणिकमेवेति सिद्धम् ॥९॥

टीका—‘संवच्छरं’ सांवत्सरम्-संवत्सरसम्बन्धि सुभिक्षदुर्मिक्षादिप्रतिपादकं ज्योतिष्शास्त्रम् १ । ‘सुविणं’ स्वप्नम्-स्वप्नफलप्रतिपादकं शास्त्रम् २, ‘लक्षणं च’ लक्षणं च-आन्तरवाह्यभेदाद् द्विविधम्, तत्र-आन्तरं जन्मसिद्ध स्वभावादिकम्, बाह्यं श्रीवत्सादिचिन्हरूपम्, ४, ‘निमित्तं’ प्रशस्ताप्रशस्तशकुनादिद्योतकम् ५ । ‘देहं च’ देहस्थं-मपतिलादिकम् अङ्गस्फुरणादिकं वा, तत्फलप्रतिपादकं शास्त्रम् ६ । ‘उत्पादयं च’ औत्पातिकं भौमान्तरिक्षं च’ तत्र-भौमं-भूमि सम्बन्धि भूकम्पादिकम्, आन्तरिक्षम्-अन्तरिक्षसम्बन्धि उल्कापातसूर्यपरिवेपादिकम् ८ । ‘एयं’ एतत्पूर्वोक्तम् ‘अष्टांगं’ अष्टाङ्गम्-अष्टाङ्गरूपं निमित्तशास्त्रम् ।

यथा-भौમम् १, उत्पातम् २, स्वप्નम् ३, आन्तरिक्षम् ४, आङ्गम् ५, स्वरम् ६, लक्षणम् ७, व्यञ्जनं ८ चेत्येवમષ્ટાઙ્ગનિમિત્તં નવમપૂર્વવૃત્તીયાચારવસ્તુર્નિર્ગતમ્ અનાગતકાલિકસુખદુઃખાદિસૂચકં વર્તેતે તદ્ ‘અહિતા’ અધીત્ય-પઠિત્વા ‘લોગંસિ’ લોકે ‘બહવે બહવઃ પુરુષાઃ ‘અણાગતાઈં’ અનાગતાનિ-ભવિષ્યત્કાલ-સંબન્ધીનિ વસ્તૂનિ, શુભાઽશુભફલસૂચકાનિ ‘જાણંતિ’ જાનન્તિ ઇતિ પ્રસિદ્ધમેવ । તર્હિ ઇતાદૃશવસ્તુસ્થિતૌ સત્યાં કથમેતદનાગતવસ્તુજ્ઞાનં સર્વશૂન્યતાયાં સંભવેત્ । અતઃ સર્વશૂન્યતાપ્રવાદોઽપ્રામાણિક એવેતિસિદ્ધમ્ ॥૯॥

दोनो शास्त्र, इन अष्टांग आठ अंगों वाले शास्त्र का अध्ययन करके बहुत से जन भविष्यत्काल संबंधी वस्तुओं को जानते हैं यह प्रत्यक्ष देखा जाता है । सर्वशून्यता मानने पर ये सब वस्तुएँ कैसे जानी जा सकती हैं या हो सकती हैं ? अतएव यह सिद्ध है कि सर्वशून्यतावाद प्रमाण से बाधित होने के कारण अप्रमाणिक है ॥९॥

टीकार्थ—टीका અન્વયાર્થ કો અનુસાર હી સમજ લેના ચાહિયે ॥૧॥

શાસ્ત્રનુ અધ્યયન કરીને લોકમાં ઘણા માણસો ભવિષ્ય કાળ સંબંધી વસ્તુઓને જાણે છે. આ પ્રત્યક્ષ જોવામાં આવે છે. સર્વ શૂન્યતા માનવામાં આવે તો આ તમામ વસ્તુઓ કેવી રીતે માની શકાય ? અથવા થઈ શકે ? તેથીજ એ સિદ્ધ છે કે-સર્વશૂન્યતા વાદ પ્રમાણથી બાધવાળું હોવાથી અપ્રમાણ છે. ॥૬॥

टीकार्थ—टीका અન્વયાર્થ પ્રમાણે જ છે, તેમ સમજ લેવું ॥૬॥

મૂલમ્—કેઙ્ નિમિત્તા તૈહિયા ભવંતિ,

કેસિંચિ તં વિપ્પહિણ્ણતિ ણાણં ।

તે વિજ્ઞમાવં અણહિજ્જમાણા,

આહંસુ વિજ્ઞા પરિમોક્કલમેવ ॥૧૦॥

છાયા—કાનિચિન્નિમિત્તાનિ તથ્યાનિ, ભવન્તિ કેષાંચિત્તદ્ વિપર્યેતિ જ્ઞાનમ્ ।

તે વિદ્યાભાવમનધીયાનાઃ, આહુર્વિદ્યા પરિમોક્ષમેવ ॥૧૦॥

અન્વયાર્થઃ—(કેઙ્ નિમિત્તા) પૂર્વોક્તનિમિત્તેષુ કાનિચિન્નિમિત્તાનિ (તૈહિયા) તથ્યાનિ—સત્યાનિ (ભવંતિ) ભવન્તિ તથા (કેસિંચિ) કેષાંચિન્નિમિત્તવેદિનામ્

‘કેઙ્ નિમિત્તા’ इत्यादि ।

શબ્દાર્થ—‘કેઙ્ નિમિત્તા-કાનિચિન્નિમિત્તાનિ’ કોઈ કોઈ નિમિત્ત ‘તૈહિયા-તથ્યાનિ’ સત્ય ‘ભવંતિ-ભવન્તિ’ હોતે હૈં તથા ‘કેસિંચિ-કેષાંચિત્’ કિસી કિસી નિમિત્તવાદીકા ‘તે ણાણં-તત્ જ્ઞાનમ્’ વહ નિમિત્તજ્ઞાન ‘વિપ્પહિણ્ણતિ-વિપર્યેતિ’ વિપરીત હોતા હૈં અતઃ ‘તે-તે’ વે અક્રિયાવાદી ‘વિજ્ઞમાવં-વિદ્યાભાવમ્’ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરાને વાલી વિદ્યાકો ‘અણહિજ્જમાણા-અનધીયાનાઃ’ અધ્યયન ન કરતે હુણ નિમિત્તકો કહતે હૈં વહ સત્ય ન હોને સે ‘વિજ્ઞાપલિમોક્કલમેવ-વિદ્યાપરિમોક્ષમેવ’ ડસ વિદ્યાકા હી ત્યાગ કરને કો ‘આહંસુ-આહુઃ’ કહતે હૈં ॥૧૦॥

અન્વયાર્થ—પૂર્વોક્ત નિમિત્તોં મેં સે કોઈ નિમિત્ત સત્ય હોતે હૈં ઓર કિન્હીં :નિમિત્તવેત્તાઓં કા જ્ઞાન વિપરીત હોતા હૈં । હસ કારણ

કેઙ્ નિમિત્તા’ इत्यादि

શબ્દાર્થ—‘કેઙ્ નિમિત્તા-કેચિન્નિમિત્તાનિ’ કોઈ કોઈ નિમિત્ત ‘તૈહિયા-તથ્યાનિ’ સાચા ‘ભવંતિ-ભવન્તિ’ હોય છે તથા ‘કેસિંચિ-કેષાંચિત્’ કોઈ કોઈ નિમિત્તવાદિનું ‘તે ણાણં-તત્ જ્ઞાનમ્’ એ નિમિત્ત જ્ઞાન ‘વિપ્પહિણ્ણતિ-વિપર્યેતિ’ ઉલટા પ્રકારનું હોય છે. તેથી ‘તે-તે’ તે તે અક્રિયાવાદિયો ‘વિજ્ઞમાવં-વિદ્યા-ભાવમ્’ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાવાળી વિદ્યાને ‘અણહિજ્જમાણા-અનધીયાના’ અધ્ય-યન કર્યા વિના નિમિત્તને કહે છે તે સાચા ન થવાથી ‘વિજ્ઞાપલિમોક્કલમેવ-વિદ્યાપરિમોક્ષમેવ’ એ વિદ્યાનોજ ત્યાગ કરવા ‘આહંસુ-આહુઃ’, કહે છે ॥૧૦॥

અન્વયાર્થ—પૂર્વોક્ત નિમિત્તોમાંથી કોઈ નિમિત્ત સત્ય હોય છે. અને કોઈ નિમિત્તવેત્તાઓનું તે જ્ઞાન વિપરીત હોય છે, એથી અક્રિયાવાદી વિદ્યાનું

(તં જ્ઞાનં) તજ્ઞાનં-નિમિત્તજ્ઞાનમ્ (વિષ્પટ્ટિએતિ' વિપર્યેતિ-વિપરીતં ભવતિ, અતઃ (તે) તે-અક્રિયાવાદિનઃ (વિજ્ઞમાવં) વિદ્યાભાવં-જ્ઞાનસદ્ભાવમ્ (અગદિજ્ઞમાણા) અનધીયાનાઃ-અજાનાનાઃ સન્તઃ (વિજ્ઞાપરિમોક્ષમેવ) વિદ્યાપરિમોક્ષમેવ, વિદ્યાયાઃ શ્રુતસ્ય પરિમોક્ષમેવ-પરિત્યાગમેવ 'આહંસુ' આહુઃ-કથયન્તિ વિદ્યાધ્યયનસ્ય નિષેધમેવ કુર્વન્તીતિ ભાવઃ ॥૧૦॥

ટીકા—તદેવમષ્ટાન્ગનિમિત્તવેદિનાં નિમિત્તાન્યપિ વૈપરીત્યં પ્રાપ્નુવન્તીતિ-દર્શયતિ-‘કેઈ’ કાનિચિત્ ‘નિમિત્તા’ નિમિત્તાનિ ‘તદિયા’ તદિયાનિ-સત્યાનિ ભવન્તિ। ‘કેસિચિ’ કેપાંચિત્ નિમિત્તવાદિનાં તુ ‘તં’ તત્ ‘જ્ઞાનં’ જ્ઞાનમ્-નિમિત્ત જ્ઞાનમ્ ‘વિષ્પટ્ટિએતિ’ વિપર્યેતિ-વિપર્યાસં પ્રાપ્નોતિ, તદેવં નિમિત્તગાત્રસ્ય અસત્યતામુપલબ્ધ્ય ‘તે’ તે-અક્રિયાવાદિનઃ ‘વિજ્ઞમાવં’ વિદ્યાભાવમ્-શ્રુતસદ્ભાવમ્ ‘અગદિજ્ઞમાણા’ અનધીયાનાઃ-અનધ્યસ્યન્તઃ નિમિત્તં વ્યભિચરન્તિ, અતો ન તત્સત્યમિતિમત્વા ‘વિજ્ઞાપરિમોક્ષમેવ’ વિદ્યાપરિમોક્ષમેવ વિદ્યાયાઃ શ્રુતસ્ય પરિમોક્ષમેવ ‘અહંસુ’ આહુઃ-કથયન્તિ, અથવા ક્રિયાયા અભાવાત્, ‘વિજ્ઞ એવ’

અક્રિયાવાદી વિદ્યા કા અધ્યયન ન કરકે વિદ્યા કે ત્યાગ કા હી ઉપદેશ કરતે હૈં અથવા અકેલે જ્ઞાન સે હી મોક્ષ હોના માન કર વિદ્યા-કે અધ્યયન કા નિષેધ હી કરતે હૈં ॥૧૦॥

ટીકાર્થ—અષ્ટાંગ નિમિત્તવિદોં કે નિમિત્ત મી વિપરીત હો જાતે હૈં, યહ દિશ્વલાતે હૈં-કોઈ કોઈ નિમિત્ત સત્ય હોતે હૈં ઓર કિન્હીં કિન્હીં નિમિત્તજ્ઞોં કા જ્ઞાન વિપરીત મી હોતા હૈં। હસ પ્રકાર નિમિત્ત શાસ્ત્ર કી અસત્યતા જાન કર વે અક્રિયાવાદી શ્રુતજ્ઞાન કા અધ્યયન ન કરતે હુએ અર્થાત્ નિમિત્તશાસ્ત્ર કો છૂઠા સમજ્ઞ કર વિદ્યાધ્યયન કરના ત્યાગ કરકે શ્રુતજ્ઞાન કે ત્યાગ કા હી ઉપદેશ કરતે હૈં। અથવા ક્રિયા કા અભાવ હોને સે અકેલી વિદ્યા (જ્ઞાન) સે હી મોક્ષ હોના

અધ્યયન કર્યા વિના વિદ્યાના ત્યાગનો જ ઉપદેશ આપે છે. અથવા એકલા જ્ઞાનથી જ મોક્ષ થવાનું કહે છે. ॥૧૦॥

ટીકાર્થ—આઠ અંગથી નિમિત્તને કહેનારા નિમિત્તવિદોના નિમિત્ત પણ વિપરીત થઈ જાય છે. હવે તે બતાવવામાં આવે છે.—કોઈ કોઈ નિમિત્ત સાચા હોય છે, અને કોઈ કોઈ નિમિત્તોનું જ્ઞાન વિપરીત પણ હોય છે. આ રીતે નિમિત્ત શાસ્ત્રનું અસત્ય પણ સમજીને તે અક્રિયાવાદીઓ શ્રુત જ્ઞાનનું અધ્યયન ન કરતા અર્થાત્ નિમિત્ત શાસ્ત્રને જુદું સમજીને વિદ્યાધ્યયન કરવાનો ત્યાગ કરીને શ્રુત જ્ઞાનના ત્યાગનો જ ઉપદેશ આપે છે, અથવા ક્રિયાનો અભાવ હોવાથી એકલી વિદ્યા (જ્ઞાન)થી જ મોક્ષ થવાનું કહે છે.

વિચયૈવ-શ્રુતનિરપેક્ષ કેવલં જ્ઞાનેનૈવ 'પરિમોક્ષં' પરિમોક્ષમ્-સર્વકર્મક્ષયરૂપં મોક્ષમ્
'આહંસુ' આહુઃ-કથયન્તિ કિં શ્રુતપઠનેનેતિ । પરન્તુ નૈતત્કથનમ્ અક્રિયાવાદિનાં
સમીચીનમ્ યતઃ કુત્રચિદ્ વિપર્યાસે જાતૈ સર્વથા તસ્ય ત્યાગો ન શ્રેયસે ભવતિ ।
કિં મૃગતૃષ્ણાયાં જલજ્ઞાનં યદિ વિપર્યેતિ, તદા-તાવતા દૃષ્ટાન્તેન કૂપસરોવરાદૌ
જલસ્યાઽસદ્ભાવો ભવતિ ચિમ્ ? નૈવ ભવતીતિ । યદિ-ચક્ષુરયયાર્થજ્ઞાનમુત્પાદય
તીતિ કૃત્વા નહિ કશ્ચિચ્ચક્ષુરેવ તાવતોત્પાટયતિ । કુત્રચિત્ વ્યાપારે લાભાભાવે
કિં સર્વત્ર વ્યાપારઃ પરિત્યજ્યતે ? । કિશ્ચિન્નિમિત્તં સત્યં ભવતિ કસ્યચિન્નૈમિત્તિ-
કસ્ય કિશ્ચિદસત્યમપિ ક્વચિત્, તાવતા તજ્ઞાનમેવાઽસત્યમિતિ કૃત્વા દૃષ્ટ્વા ચ'

કહતે હૈં । પરન્તુ અક્રિયાવાદિયોં કા યહ કથન સમીચીન નહીં હૈ । એક
જગહ કહીં વિપર્યાસ હોને સે સર્વથા ડસકા ત્યાગ કર દેના કલ્યાણ-
કારી નહીં હૈ । મૃગતૃષ્ણા મેં જલ કા જ્ઞાન હોના વિપરીત જ્ઞાન હૈ તો
કયા હસ દૃષ્ટાન્ત સે કૂપ ઓર સરોવર આદિ મેં હોને વાલા જલજ્ઞાન
મી વિપરીત હો જાએગા ? વહાં મી જલ કા અભાવ હો જાએગા ? એસા
નહીં હોતા । કિસી સમય કિસી કે નેત્ર ને યદિ વિપરીત જ્ઞાન ઉત્પન્ન
કર દિયા તો કયા વહ અપને નેત્ર કો હી ઉઘાડ કર ફેંક દેતા હૈ ? કમી
વ્યાપાર મેં લાભ ન હુઆ તો કયા વ્યાપાર કરના હી ત્યાગ કર દિયા
જાતા હૈ ? કોઈ નિમિત્ત સત્ય હોતા હૈ ઓર કિસી નૈમિત્તિક કા કોઈ
નિમિત્ત કહીં અસત્ય મી હો જાતા હૈ તો હતને માત્ર સે ડસ જ્ઞાન
કો સર્વત્ર અસત્ય માન કર વિદ્યા કા અધ્યયન કરને વાલે વિદ્યા કા

પરંતુ અક્રિયાવાદિયોતુ આ કથન બરોબર નથી. એક જગો એ કયાંક
વિપર્યાસ હોવાથી સર્વથા તેનો ત્યાગ કરવો કલ્યાણકારક નથી. મૃગતૃષ્ણામાં
પાણીનું જ્ઞાન થવું તે વિપરીત જ્ઞાન છે. તો શું આ દૃષ્ટાન્તથી કૂવો અને
સરોવર વિગેરેમાં થવાવાળું પાણી સંબંધી જ્ઞાન પણ વિપરીત થઈ જશે ?
ત્યાં પણ પાણીનો અભાવ થઈ જશે ? તેમ થતું નથી કોઈ વખતે કોઈના
નેત્રે જો વિપરીત જ્ઞાન ઉત્પન્ન કરી દીધું હોય તો શું તે પોતાના નેત્રને જ
ઉઘાડીને ફેંકી દે છે ? કદાચ વ્યાપારમાં લાભ ન થયો હોય તો શું વ્યાપાર
કરવાનો જ ત્યાગ કરી દેવાય છે ? કોઈ નિમિત્ત સત્ય હોય છે, અને કોઈ
નૈમિત્તિકત્વ કોઈ નિમિત્ત કયાંક અસત્ય પણ થઈ જાય છે. તો એટલા માત્રથી-
તે જ્ઞાનને બધેજ અસત્ય માનીને વિદ્યાનો અભ્યાસ કરવાવાળા વિદ્યાનો ત્યાગ

નહિ વિચામધીયાના વિચાત્યાગમિન્છન્તિ ન ચોપદિશન્તિ વાડન્યેપાં કૃતે ।
અતો જ્ઞાનક્રિયેતિ દ્વયમેવ મોક્ષદેતુરિતિ ભાવઃ ॥૧૦॥

एवं तर्कबलेनाऽक्रियाऽक्रियावादिमतं निराकृत्य सम्पत्ति-क्रियावादिमत-
प्रदर्शनपूर्वकं तन्मतं निराकरोति सूत्रकारः—‘ते एवमक्खन्ति’ इत्यादि ।

મૂલમ્—‘તે’ એવ સમ્પત્તિ સંમિચ્ચ લોગં,

तहा तहा समणा माहणा य ।

સમ્યં કહં ણેન્નકહં ચ દુઃખં,

आहंसु विजाचरणं पमोक्खं ॥११॥

છાયા—ત એ આજ્યાન્તિ સમેત્ય લોકં, તથા તથા શ્રમણા માહનાથ ।

स्वयं कृतं नान्यकृतं च दुःखम्, आहुश्च विजाचरणं प्रमोक्षम् ॥११॥

त्याग नही कर देते और न दूसरों को विद्या के त्याग का उपदेश करते हैं । अतएव तात्पर्य यह है कि ज्ञान और क्रिया दोनों ही मोक्ष के मार्ग हैं ॥१०॥

इस प्रकार तर्क के बल से अक्रियावादियों के मत का निराकरण करके अब क्रियावादियों के मत को दिखला कर सूत्रकार उसका निराकरण करते हैं—‘ते एवमक्खन्ति’ इत्यादि ।

शब्दार्थ—‘ते-ते’ वे ‘समणा-श्रमणाः’ श्रमण अर्थात् शाक्यादि, भिक्षु ‘य-च’ तथा ‘माहणा-माहना’ माहन अर्थात् ब्राह्मण ‘एवं-एवम्’ पूर्वोक्त प्रकार से ‘अक्खन्ति-आख्यान्ति’ प्रतिपादनकरते हैं वे क्या प्रतिपादन करते हैं ? इसके लिये सूत्रकार कहते हैं—‘लोगं-लोकम्’

કરી દેતા નથી. તેમજ બીજાઓને વિદ્યાના ત્યાગનો ઉપદેશ પણ આપતા નથી, તેથીજ કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે-જ્ઞાન અને ક્રિયા બન્ને મોક્ષના માર્ગ છે. ॥૧૦॥

આ પ્રમાણે તર્કના બળથી અક્રિયાવાદિયોના મતનું ખંડન કરીને હવે ક્રિયાવાદિયોના મતને બતાવીને સૂત્રકાર તેનું નિરાકરણ કરે છે. ‘તે એવમ-ક્ષન્તિ’ ઇત્યાદિ

શબ્દાર્થ—‘તે-તે’ એ ‘સમણા-શ્રમણાઃ’ શ્રમણ અર્થાત્ શાક્યાદિ ભિક્ષુકો ‘ય-ચ’ તથા ‘માહણા-માહના’ માહન અર્થાત્ બ્રાહ્મણ ‘એવં-એવમ્’ પૂર્વોક્ત પ્રકારથી ‘અક્ષન્તિ-આજ્યાન્તિ’ પ્રતિપાદન કરે છે. તેઓ શું પ્રતિપાદન કરે છે એ બતાવતાં સૂત્રકાર કહે છે કે—‘લોગં-લોકમ્’ સ્થાવર અને જંગમભૂતક

અન્વયાર્થ.—(તે) તે ‘સમણા’ શ્રમણાઃ—શાક્યાદયઃ (ય) ચ તથા (માહ્ણા) માહ્ણાઃ—પરતીર્થિકા બ્રાહ્મણા વા ક્રિયાવાદિનઃ (એવં) એવમ્—ઇત્યમ્ (અવસ્થંતિ) આશ્વાસન્તિ—કથયન્તિ યત્ (લોગં) લોકમ્—સ્થાવરજઙ્ગમાત્મકમ્ (સમિચ્ચં) સમેત્ય—સ્વ સ્વ કૃત્કર્મભોક્તૃત્વેન જ્ઞાત્વા (તહા તહા) તથા તથા—યથાયથા ક્રિયા ક્રિયતે તથા તથા—તેન તેન પ્રકારેણ સ્વર્ગનરકાદિરૂપં ફલં ભવતીતિ કથયન્તિ,

સ્થાવર જંગમાત્મક લોકલોકો ‘સમિચ્ચ-સમેત્ય’ અપને અભિપ્રાયાનુસાર જાનકર ‘તહા તહા-તથા તથા’ જિસ જિસ પ્રકાર ક્રિયા કી જાતી હૈ ઉસ ઉસ પ્રકાર સ્વર્ગ નરકાદિરૂપ ફલ હોતા હૈ એસા કહતે હૈં ઓર જો કુછ દુઃખ અથવા સુખ હોતા હૈ વહ સબ જીવ ‘સયંકહં-સ્વયમ્ કૃતમ્’ અપને આપ કિયા હુઆ ‘દુઃખં-દુઃખમ્’ દુઃખ અથવા સુખ કા અનુભવ કહતે હૈં ‘જનનકહં-નાન્યકૃતમ્’ અન્ય કે દ્વારા અર્થાત્ ઈશ્વર અથવા કાલાદિકૃત નહીં હૈં ઉનકા યહ કથન યુક્તિ યુક્ત નહીં હૈં કારણ કિ તીર્થંકર ગણધર આદિ ‘વિજ્ઞાચરણં-વિદ્યાચરણમ્’ વિદ્યા-જ્ઞાન ચરણ માને ચારિત્ર જિનકા કારણ હૈં એસા ‘પમોક્ષં પ્રમોક્ષમ્’ ‘આહંસુ-આહુઃ’ કહતે હૈં અર્થાત્ મોક્ષ, જ્ઞાન ઓર ક્રિયા દોનોં સે સાધ્ય હોતા હૈં એસા તીર્થંકરાદિકહતે હૈં ॥૧૧॥

અન્વયાર્થ—કોઈ કોઈ શ્રમણ ઓર બ્રાહ્મણ સ્થાવર જંગમ રૂપ જગત્ કો અપને કર્મોં કા ફલ ભોગતે જાનકર કહતે હૈં કિ ક્રિયા કે અનુ-

લેકને ‘સમિચ્ચ-સમેત્ય’ પોતાના અભિપ્રાય પ્રમાણે જાણીને ‘તહા તહા-તથા તથા’ જેજે રીતે ક્રિયા કરવામાં આવે છે, એ એ પ્રકારથી સ્વર્ગ નરક વિગેરે પ્રકારથી ફળ પ્રાપ્ત થાય છે તેમ કહે છે, અને જે કંઈ હુઝ અથવા સુખ મળે છે, તે બધું જીવ ‘સયં કહં-સ્વયં કૃતમ્’ પોતે પોતાની મેળેજ કરેલા ‘દુઃખં-દુઃખમ્’ હુઝ અથવા સુખનો અનુભવ કરે છે. ‘જનનકહં-નાન્યકૃતમ્’ અન્યના દ્વારા અર્થાત્ ઈશ્વર અથવા કાળ વિગેરેથી કરવામાં આવેલ નથી. તેઓનું આ કથન યુક્તિ સંગત નથી. કારણ કે તીર્થંકર ગણધર વિગેરે ‘વિજ્ઞાચરણ-વિદ્યાચરણમ્’ વિદ્યા-જ્ઞાન ચળુ અર્થાત્, ચારિત્ર જેનું કારણ છે એવા ‘પમોક્ષ-પ્રમોક્ષમ્’ મોક્ષને ‘આહંસુ-આહુઃ’ કહે છે અર્થાત્ મોક્ષ, જ્ઞાન અને ક્રિયા એ બંને દ્વારા સાધ્ય કરી શકાય છે એ પ્રમાણે તીર્થંકરાદિ-કહે છે. ॥૧૧॥

અન્વયાર્થ—કોઈ કોઈ શ્રમણ અને બ્રાહ્મણ સ્થાવર જંગમ રૂપ જગતને પોતાના કર્મોના ફળને ભોગવનાર સમજીને કહે છે કે-ક્રિયા પ્રમાણે જ ફળ

કિંચ્ચ યત્કિમપિ દુઃખં સુખં વા ભવતિ તત્સર્વં જીવાઃ (સયં કઢં) સ્વયંકૃતમ્ (દુઃખં) દુઃખં સુખં વા અનુભવન્તિ કિન્તુ (ળન્નકઢં) નાન્યકૃતમ્, અન્યેન ઈશ્વર-કાલાદિના કૃતં નાનુભવન્તીતિ । કિન્તુ-નૈતેષાં કથનં યુક્તિયુક્તમ્, યતસ્તીર્થકર-ગણધરાદયઃ (વિજ્ઞાચરણં) વિદ્યાચરણં-જ્ઞાનક્રિયાહેતુકમ્ (પમોક્ષં) પ્રમોક્ષં વદન્તિ ન તુ કેવલેન જ્ઞાનેન ક્ષેવલયા વા ક્રિયયા મોક્ષો ભવતીતિ ભાવઃ ॥૧૧॥

ટીકા—‘તે’ તે ‘સમણા’ શ્રમણાઃ-શાક્યાદયઃ ‘ય’ ચ-તથા ‘માહના’ માહનાઃ-પરતીર્થિકા બ્રાહ્મણા ક્રિયાવાદિનઃ-યે ક્રિયયા એવ જ્ઞાનનિરપેક્ષયા તપઃ સંયમારાધનલક્ષણયા એવ મોક્ષમિચ્છન્તિ । ‘એવં’ એવમ્-ઇત્યમ્ ‘અર્થં’ આર્થમ્-પ્રતિપાદયન્તિ । કિમાર્થ્યાન્તીત્યાહ-‘લોગં’ લોકમ્-સ્થાવરજન્મમાત્મકમ્ ‘સમિચ્ચ’ સમેત્ય-સ્વ સ્વ કૃતકર્મભોક્તૃત્વેન જ્ઞાત્વા ‘તહા તહા’ તથા તથા- તેન તેન પ્રકારેણ, યથા યથા ક્રિયા ક્રિયતે-તથા તથૈવ સ્વર્ગનરકાદિરૂપં ફલં ભવતીતિ કથયન્તિ । કિંચ્ચ-યત્કિમપિ સુખં દુઃખં વા ભવતિ તત્સર્વમ્ ‘સયં કઢં’ સ્વયમેવ-

સાર હી ફલ હોતા હૈ । વે યહ બી કહતે હૈં કિ દુઃખ સ્વયંકૃત હૈ, પરન્તુ તીર્થકર ગણધરોં કા કહના હૈ કિ જ્ઞાન ઓર ક્રિયા સે હી મોક્ષ હોતા હૈ ॥૧૧॥

ટીકાર્થ—શાક્ય આદિ શ્રમણ ઓર પરતીર્થિક બ્રાહ્મણ, જો ક્રિયા-વાદી હૈં, વે જ્ઞાનનિરપેક્ષ અકેલી તપ એવં સંયમ કી આરાધનારૂપ ક્રિયા સે હી મોક્ષ માનતે હૈં । વે કહતે હૈં-યહ સ્થાવર એવં જંગમ જગત્ અપને અપને ક્રિયે કર્મોં કો ભોગતા હૈ । જો જૈહી ક્રિયાકરતા હૈ ઉસે વૈસા હી સ્વર્ગ નરક આદિ રૂપ ફલ પ્રાપ્ત હોતા હૈ । તથા જો બી સુખ યા દુઃખ હોતા હૈ, વહ સર્વ અપને હી દ્વારા ઉપાર્જિત ક્રિયા હુઆ ભોગ

મળે છે, તેઓ એવું પણ કહે છે કે-હ.ખ પોતે પોતાના જ પેદા કરેલ છે. અન્ય દ્વારા કરાયેલ નથી પરંતુ તીર્થકર અને ગણધરાનું કથન છે કે-જ્ઞાન અને ક્રિયાથી જ મોક્ષ થાય છે. ॥૧૧॥

ટીકાર્થ—શાક્ય વિગેરે શ્રમણ અને પરતીર્થિક બ્રાહ્મણ કે જેઓ ક્રિયા વાદિયો છે, તેઓ જ્ઞાન શિવાય એટલા તપ અને સંયમની આરાધના રૂપ ક્રિયાથી જ મોક્ષ માને છે તેઓ કહે છે કે-આ સ્થાવર અને જંગમ જગત્ પોત પોતાના કરેલ કર્મોને જ ભોગવે છે. જેઓ જે રીતની ક્રિયા કરે છે, તેને એ જ પ્રમાણે સ્વર્ગ, નરક વિગેરે રૂપ ફળ પ્રાપ્ત થાય છે. તથા જે કોઈ સુખ અથવા દુઃખ થાય છે, તે બધું જ પોતે પ્રાપ્ત કરેલ કર્મના ફળ રૂપે

આત્મનૈવ કૃતમુપમુજ્યતે 'ગન્નકરં' નાન્યકૃતમ્, તત્ 'દુઃખં' દુઃખં સુખં વા નાન્યેન
ઈશ્વરકાલાદિના સંપાદિતં ભવતીતિ તે કથયન્તિ, કિન્તુ ન તત્તેષાં યુક્તિયુક્તમ્
યતઃ તીર્થકરગણધરાદયઃ 'વિજ્ઞાચરણં' વિદ્યાચરણમ્—વિદ્યાજ્ઞાનમ્ ચરણં ચારિત્રં
ક્રિયા, એતદુભયં કારણતયા વિદ્યતે યસ્ય તાદૃશમ્ 'પમોક્ષં' પ્રમોક્ષમ્ 'આહંસુ'
આહુઃ કથયન્તિ ઇતિ । ન કેવલયા ક્રિયાયા ન વા કેવલેન જ્ઞાનેન મોક્ષો ભવતિ
કિન્તુ જ્ઞાનક્રિયાભ્યામેવ મોક્ષ ઇતિ તીર્થકરાદિમતમિતિ ॥૧૧॥

મૂલમ્—તે ચક્ષુલોગંસીહ ણાયગાડ,

મંગ્ગાણુસાસંતિ હિતં પંયાણં ।

તંહા તહા સાંસય માંહુ લોણં,

જંસી પંયા માંણવ સંપંગાઢા ॥૧૨॥

છાયા—તે ચક્ષુલોકસ્યેહ નાયકાસ્તુ, માર્ગમન્ત્રશાસન્તિ હિતં પ્રજાનામ્ ।

તથા તથા શાશ્વતમાહુલોકો, યસ્મિન્ પ્રજા મણવ સંપંગાઢા ॥૧૨॥

જાતા હૈ, ઈશ્વર યા કાલ આદિ કિસી અન્ય કા ક્રિયા હુઆ નહીં ભોગા
જાતા । વે હસ પ્રકાર કહ કર ક્રિયા કો હી ફલપ્રદ કહતે હૈ, કિન્તુ
ઊનકા યહ કથન યુક્તિયુક્ત નહીં હૈ । ક્યોંકિ તીર્થકર ઓર ગણધર
આદિ જ્ઞાન ઓર ક્રિયા દોનોં કો હી મોક્ષ કા કારણ કહતે હૈ ।
અર્થાત્ તીર્થકર કા મત યહ હૈ કિ ન અકેલી ક્રિયા સે મોક્ષ હોતા હૈ
ઓર ન અકેલે જ્ઞાન સે હી, કિન્તુ દોનોં હી મોક્ષ કે અનિવાર્ય
કારણ હૈ ॥૧૧॥

‘તે ચક્ષુ લોગંસીહ’ ઇત્યાદિ ।

શબ્દાર્થ—‘તે-તે’ વે તીર્થકર ગણધર આદિ ‘હહલોગંસિ-હહલોકે’ હસ
લોકમે ‘ચક્ષુ-ચક્ષુઃ’ નેત્રકે સમાન હૈ ‘હ-તુ’ તથા ‘ણાયગા-નાયકાઃ’

લોગવવામાં આવે છે. ઇશ્વર અથવા કાળ વિગેરે કોઈ બીજાએ કરેલ કર્મના
ફળને લોગવવામાં આવતું નથી. તેઓ આ પ્રમાણે કહીને ક્રિયાને જ કાળકૃત
કહે છે, પરંતુ તેઓનું આ કથન યુક્તિ સંગત નથી. કેમકે તીર્થકર અને
ગણધર આદિ જ્ઞાન અને ક્રિયા બન્નેને મોક્ષનું કારણ કહે છે. અર્થાત્ તીર્થ-
કરનો મત એવો છે કે-એકલી ક્રિયાથી મોક્ષ થતો નથી. અને એકલા જ્ઞાનથી
પણ મોક્ષ થતો નથી. પરંતુ એ બન્ને મોક્ષના અનિવાર્ય કારણ છે. ॥૧૧॥

‘તે ચક્ષુલોગંસીહ’ ઇત્યાદિ

શબ્દાર્થ—‘તે-તે’ તે તીર્થકર ગણધર વિગેરે ‘હહલોગંસિ-હહલોકે’ આ

અન્વયાર્થ—‘તે’ તે-તીર્થંકરગણધરાદયઃ ‘ઈહ’ ઇહ-અસ્મિન્ ‘લોગંસિ’ લોકે ચતુર્દશરજ્જ્વાત્મકે (ચક્ષુ) ચક્ષુઃ-ચક્ષુરિવ ચક્ષુઃ સર્વપદાર્થપ્રદર્શકત્વાત્ (૩) તુ તથા-(નાયગા) નાયકાઃ-નેતારઃ પ્રધાનાઃ, અત એવ તે (પયાણં) પ્રજાનાં પ્રાણિનામ્ (હિતં) હિતમ્-ઈહ પરલોકે ચ હિતકરમ્ (મગં) માર્ગે-મોક્ષમાર્ગમ્ (અણુસાસંતિ) અણુસાસન્તિ-કથયન્તિ, કિંચ્ચ-(લોએ) લોકઃ યથા-યથારૂપેણ શાશ્વતો વર્તેતે (તહા તહા) તથા તથા-તેન તેન રૂપેણ તં-લોકમ્ (સાસયં) શાશ્વતમ્ (આહુ) કથયન્તિ (માણવ) હે માનવ ! (જંસિ) યસ્મિન્ લોકે (પયા) પ્રજાઃ-પ્રાણિનાઃ (સંપગાઢા) સંપ્રગાઢાઃ-સં સમ્યક્તયા પ્રકર્ષેણ વ્યવસ્થિતાઃ સન્તીતિ ॥૧૨॥

નાયક અર્થાત્ નેતા હોને સે પ્રધાન-અર્થાત્ સર્વ શ્રેષ્ઠ હૈ અતએવ વે ‘પયાણં-પ્રજાનાં’ પ્રાણિયોં કે ‘હિતં-હિતમ્’ હસલોક એવં પરલોક મેં હિત-કરનેવાલા ‘મગં-માર્ગે’ મોક્ષમાર્ગે કો ‘અણુસાસંતિ-અણુસાસન્તિ’ બતાતે હેં ઓર ‘લોએ-લોકઃ’ ચતુર્દશરજ્જ્વાત્મક અથવા પંચાસ્તિકાયરૂપ યહ લોક જિસ જિસ પ્રકારસે શાશ્વત હૈ ‘તહા તહા-તથા તથા’ ઉસ ઉસ પ્રકારસે ‘સાસયં-શાશ્વતમ્’ સર્વકાલ બને રહને સે નિત્ય ‘આહુ-આહુઃ’ કહતે હેં ‘માણવ-હે માનવ’ હે મનુષ્ય ‘જંસિ-યસ્મિન્’ જિસ લોકમેં ‘પયા-પ્રજાઃ’ પ્રાણી-જીવ ‘સંપગાઢા-સંપ્રગાઢાઃ’ નારક તિર્યંચ મનુષ્ય ઓર દેવ પનેસે વ્યવસ્થિત હેં ॥૧૨॥

અન્વયાર્થ—તીર્થંકર આદિ હસલોક મેં ચક્ષુ કે સમાન હેં । કામક-પ્રધાન હેં, પ્રાણિયોં કો હિતકારી માર્ગે કા ઉપદેશ દેતે હેં । જિસ રૂપસે

લોકમાં ‘ચક્ષુ-ચક્ષુઃ’ નેત્ર સરખા છે. ‘ત-તુ’ તથા ‘નાયગા-નાયકાઃ’ નાયક એટલે કે નેતા હોવાથી પ્રધાન અર્થાત્ સર્વ શ્રેષ્ઠ છે. અતએવ તેઓ ‘પયાણં-પ્રજાનાં’ પ્રાણિયોના ‘હિત-હિતમ્’ આ લોક અને પરલોકમાં હિત કરવાવાળા ‘મગં-માર્ગમ્’ મોક્ષ માર્ગને ‘અણુસાસંતિ-અણુસાસન્તિ’ બતાવે છે. અને ‘લોએ-લોકઃ’ ચતુર્દશરજ્જ્વાત્મક અથવા પંચાસ્તિકાય રૂપ આ લોક જે જે પ્રકારથી શાશ્વત-નિત્ય છે ‘તહા તહા-તથા તથા’ એ એ પ્રકારથી ‘સાસયં-શાશ્વતમ્’ સર્વ કાળ વિદ્યમાન રહેવાથી નિત્ય ‘આહુ-આહુઃ’ કહે છે. ‘માણવ-હે માનવ’ હે મનુષ્યો ‘જંસિ-યસ્મિન્’ જે લોકમાં ‘પયા-પ્રજાઃ’ પ્રાણી-જીવ ‘સંપગાઢા-સંપ્રગાઢાઃ’ નારક, તિર્યંચ, મનુષ્ય અને દેવપણાથી વ્યવસ્થિત છે. ॥૧૨॥

અન્વયાર્થ—તીર્થંકર વિગેરે આ લોકમાં નેત્ર સરીખા છે. નાયક-પ્રધાન છે. પ્રાણિયોને હિતકારી માર્ગનો ઉપદેશ આપે છે. જે રીતે લોકશા-

ટીકા—પુનરપ્યાહ—‘તે’ તે-તીર્થકરગણધરાદયઃ ‘ઈહલોગંસિ’ ઇહ લોકે અસ્મિન્ લોકે ‘ચક્ષુ’ ચક્ષુરિવ ચક્ષુઃ—પદાર્થજ્ઞાતપદર્શકત્વાત્ યથા લોકે ચક્ષુ-યોગ્યદેશસ્થિતપદાર્થસાર્થપદર્શકા, તથેમે મહાનુભાવાઃ યથાઽવસ્થિતાન્ પદાર્થાં નવબોધયન્તઃ પ્રકાશકલ્પાઃ । તથા—‘નાયગા ઉ’ નાયકાસ્તુ સદુપદેશદાનાત્ માર્ગપદર્શકત્વેન નેતારઃ—સર્વતઃ પ્રધાના इत्यर्थः અતएव તે ‘પયાણં’ પ્રજાનામ્—પ્રાણિનામ્ ‘હિતં’ હિતમ્ હિતકરમ્—ઈહ પરત્ર સુખજનકત્વાત્ ‘મર્ગં’ માર્ગમ્—મોક્ષમાર્ગમ્ ‘અણુજ્ઞાસંતિ’ અણુજ્ઞાસતિ—ઉપદિશન્તિ—પદર્શયન્તીત્યર્થઃ । તથા—‘લોએ’ લોકઃ—ચતુર્દશરજ્જ્વાત્મકઃ પંચાસ્તિકાયરૂપો વાઽયં લોકઃ યથા યથા રૂપેણ શાશ્વતો વર્તતે ‘તદા તદા’ તથા તથા—તેન તેન પ્રકારેણ તં લોકમ્ ‘સાસર્યં’ શાશ્વ-તમ્ સર્વકાલાવસ્થાયિત્વેન નિત્યમ્ ‘આહુ’ આહુઃ—કથયન્તિ । અથવા—યથા યથા

શાશ્વત હૈ, उस रूप से उसे शाश्वत कहते हैं । हे मनुष्य जिसमें प्राणी निवास करते हैं ॥१२॥

ટીકાર્થ —હસ લોક મેં તીર્થકર તથા ગણધર આદિ ચક્ષુ કે સમાન હૈ । જૈસે ચક્ષુ, યોગ્ય દેશ મેં સ્થિત પદાર્થોં કે સમૂહ કો પ્રકાશિત કરતી હૈ, उसी प्रकार ये महानुभाव समस्त पदार्थों को यथार्थ रूप से प्रकाशित करते हैं । वे नायक हैं अर्थात् सदुपदेश देकर मार्गप्रदर्शक होने के कारण सर्व प्रधान हैं । इस कारण वे प्राणियों को हितकर इह-लोक और परलोक में सुखदायी मोक्ष मार्ग का उपदेश देते हैं । तथा यह चौदह राजू प्रमाण लोक या पंचास्तिकाय रूप लोक जिस अपेक्षा से शाश्वत अर्थात् नित्य है, उस अपेक्षा इसे नित्य कहते हैं—सदा काल स्थित—रहने वाला कहते हैं । अथवा ज्यों-ज्यों मिथ्यात्व आदि

શ્વત છે. તે રીતે તેને શાશ્વત કહે છે હે મનુષ્ય ! જેમાં પ્રાણી માત્ર નિવાસ કરે છે ॥૧૨॥

ટીકાર્થ—આ લોકમાં તીર્થકર તથા ગણધર વિગેરે ચક્ષુની બરાબર છે, જેમ નેત્ર યોગ્ય દેશમાં રહેલા પદાર્થોના સમૂહને પ્રકાશિત કરે છે, એજ પ્રમાણે આ મહાનુભાવો સઘળા પદાર્થોને યથાર્થ રૂપે બતાવે છે. તેઓ નાયક છે. અર્થાત્ સદુપદેશ આપીને માર્ગ બતાવવા વળા હોવાથી સર્વ પ્રધાન છે, તે કારણથી પ્રાણીઓના હિતકર આલોક અને પરલોકમાં સુખદાયી મોક્ષ માર્ગનો ઉપદેશ આપે છે. તથા આ ચૌદ રાજૂ પ્રમાણ લોક અથવા પંચા-સ્તિકાય રૂપ લોક જે અપેક્ષાથી શાશ્વત અર્થાત્ નિત્ય છે, એ અપેક્ષાએ તેને નિત્ય કહે છે.—અર્થાત્ સદા કાળ સ્થિર રહેવાવાળા કહે છે. અથવા જેમ

મિથ્યાત્વમભિવર્ધતે તથા તથા સંસારસ્યાઽમિત્વદ્ધિર્ભવતીતિ કથયન્તિ । ‘જંસિ’
યસ્મિન્ લોકે ‘પયા’ પ્રજાઃ-પ્રજાયન્તે इति પ્રજાઃ-પ્રાણિનઃ-ષડ્જીવનિકાયરૂપાઃ
‘માણવ’ હે માનવ ! હે મનુષ્યપુરુષ ! પ્રાયો માનવસ્યૈવ ઉપદેશાર્હત્વાત્ માનવગ્રહણમ્
‘સંપગાઢા’ સંપગાઢાઃ-સમ્યક્તયા નારકતિર્યઙ્નરામરભેદમાશ્રિત્ય પ્રકર્ષેણ
વ્યવસ્થિતા इति ॥સૂ૦૧૨॥

સમ્પતિ સૂત્રકારો જન્તૂનામંશતો ભેદાન્ પ્રદર્શયન્ તેષાં સંસારપર્યટનપ્રકારં
દર્શયતિ-‘જે રક્ત્વસા વા’ इत्यादि ।

મૂલમ્-‘જે રક્ત્વસા વા જમલોહ્યા વા,

‘જે વા સુરા ગંધવા ચં કાયા।

આગાસગામી ચં પુંઢો સિયા,

‘જે પુંળો પુળો વિપ્પરિયાસુંવેતિ ॥૧૩॥

છાયા-યે રાક્ષસા વા યમલૌકિકા વા, યે વા સુરા ગન્ધર્વાશ્ચ કાયાઃ ।

આકાશગામિનશ્ચ પૃથિવ્યાશ્રિતા, યે પુનઃ પુન વિપર્યાસમુપયાન્તિ ॥૧૩॥

કી વૃદ્ધિ હોતી હૈ, ત્યો-ત્યો સંસાર (ભવ ભ્રમણ) કી વૃદ્ધિ હોતી હૈ,
એસા કહતે હૈં । હે મનુષ્ય ! લોક વહ હૈ કિ જિસ મેં પ્રજા અર્થાત્ ષઢ
કાય કે જીવ નિવાસ કરતે હૈં । યહાં ‘મનુષ્ય’ શબ્દ કે પ્રયોગ કા કારણ
યહ હૈ કિ મનુષ્ય હી પ્રાયઃ ઉપદેશ કે યોગ્ય હોતા હૈ ॥૧૨॥

અવ સૂત્રકાર જીવોં કે કતિપય ભેદ દિશ્વલાકર ઉનકે સંસાર પર્ય
ટન કા પ્રકાર કહતે હૈં-‘જે રક્ત્વસા વા’ इत्यादि ।

શબ્દાર્થ-‘જે-યે’ જો ‘રક્ત્વસા-રાક્ષસાઃ’ અર્થાત્ વ્યન્તર વિશેષ
હૈં તથા જો ‘જમલોહ્યા-યમ લૌકિકાઃ’ અમ્બામ્બરીષ આદિ પરમાધાર્મિક

જેમ મિથ્યાત્વ વિગેરેની વૃદ્ધિ થાય છે, તેમ તેમ સંસાર (ભવ ભ્રમણ) ની
વૃદ્ધિ થાય છે, એમ કહે છે. હે મનુષ્ય ! લોક એ છે કે-જેમાં પ્રજા અર્થાત્
ષઢ કાયના છવો નિવાસ કરે છે. અહિયાં ‘મનુષ્ય !’ શબ્દના પ્રયોગનું કારણ
એ છે કે-પ્રાયઃ મનુષ્યો જ ઉપદેશને યોગ્ય હોય છે. ॥૧૨॥

હવે સૂત્રકાર છવોના કેટલાક ભેદો બતાવીને તેઓના સંસારમાં પર્ય-
ટનના પ્રકારો કહે છે

‘જે રક્ત્વસા વા’ इत्यादि

શબ્દાર્થ-‘જે-યે’ જે ‘રક્ત્વસા-રાક્ષસાઃ’ રાક્ષસ અર્થાત્ વ્યન્તર વિશેષ
છે તથા જે ‘જમલોહ્યા-યમલૌકિકાઃ’ અમ્બા અમ્બરીષ વિગેરે પરમાધાર્મિક

અન્વયાર્થ:—(જે) યે-કેચિત્ (રક્તસા) રાક્ષસા:—રાક્ષસાત્મનો વ્યન્તરા: (જમલોડ્યા) યમલૌકિકા:—અમ્બાદય: પરમાધાર્મિકા: (વા) વા-અથવા (જે) યે-કેચન (સુરા) સુરા:—દેવા: સૌધર્માદિવૈમાનિકદેવા:, ઉપલક્ષણાદ્ અસુરા વા-અસુરકુમારાદિ ભવનવાસિન: (ય) ચ-ચશબ્દાદ્ જ્યોતિષ્કદેવાશ્ચ (ગંધર્વા) ગન્ધર્વા:

હૈ 'વા-વા' અથવા 'જે-યે' જો કોઈ 'સુરા-સુરા:' સૌધર્માદિ વૈમાનિક દેવ ઉપલક્ષણસે અસુરકુમારાદિ ભવનપતિ 'ય-ચ' ઓર 'ગંધર્વા-ગંધર્વા:' ગંધર્વ તથા 'કાયા-કાયા:' પૃથિવીકાયાદિ છ જીવનીકાયા 'ય-ચ' ઓર 'આગાસગામી-આકાશગામિન:' પક્ષીગણ અથવા જિનકો આકાશ ગમન કી લબ્ધી પ્રાપ્ત હુઈ હૈ એસે વિદ્યાચારણ જહ્વાચારણ આદિ તથા 'જે-યે' જો કોઈ 'પુઢો સિયા-પૃથ્વ્યાશ્રિતા:' પૃથ્વીકે આશ્ર-યસે રહનેવાલે પૃથિવ્યાદિ એકેન્દ્રિયાદિ પંચેન્દ્રિય તત્ત્વ કે સભી પ્રાણી હૈ વે સબ અપને આપ કિયે કર્મ સે 'પુણો પુણો-પુન: પુન:' વાર વાર 'વિપ્પરિયાસં-વિપર્યાસમ્' ઘટીયન્ત્ર કે જૈસે પરિભ્રમણ કો 'ઉવેન્તિ-ઉપયન્તિ' પ્રાપ્ત હોતે હૈ અર્થાત્ સંસાર મેં પરિભ્રમણ કરતે રહતે હૈ ॥૧૩॥

અન્વયાર્થ-જો રાક્ષસ અર્થાત્ એક પ્રકાર કે વ્યન્તર હૈ, જો અમ્બ આદિ પરમાધાર્મિક હૈ, યા જો સૌધર્મ દેવલોક આદિ મેં રહને વાલે વૈમાનિક દેવ હૈ, ઉપલક્ષણ સે અસુરકુમાર આદિ ભવનવાસી હૈ, 'ચ'

છે 'વા-વા' અથવા 'જે-યે' જે કોઈ 'સુરા-સુરા' સૌધર્માદિ વૈમાનિક દેવ ઉપલક્ષણથી અસુરકુમારાદિ ભવનપતિ 'ય-ચ' અને 'ગંધર્વા-ગંધર્વા:' ગંધર્વ તથા 'કાયા-કાયા:' પૃથ્વીકાયાદિ છ પ્રકારના જીવનીકાયા. 'ય-ચ' અને 'આગા-સગામી-આકાશગામિન' પક્ષિ સમૂહ અથવા જેઓને આકાશમાં જવાની લાખ્ધી પ્રાપ્ત થઈ છે એવા વિદ્યાચારણ જ ધાચારણ વિગેરે તથા 'જે-યે' જે કોઈ 'પુઢોસિયા-પૃથિવ્યાશ્રિતા:' પૃથ્વીના આશ્રયથી રહેવાવાળા પૃથિવ્યાદિ એકેન્દ્રિયથી પચેન્દ્રિય સુધીના બધા પ્રાણિયો છે, તેઓ બધા પોતે પોતાની મેળેજ કરેલા કર્મથી 'પુણો પુણો-પુન: પુન:' વારંવાર 'વિપ્પરિયાસ-વિપર્યાસમ્' રેંટ-ચકની માફક પરિભ્રમણને 'ઉવેન્તિ-ઉપયન્તિ' પ્રાપ્ત થાય છે, અર્થાત્ સંસારમાં પરિભ્રમણ કરતા રહે છે એટલે કે સંસારમાં જ ભટક્યા કરે છે ॥૧૩॥

અન્વયાર્થ—જે કોઈ રાક્ષસ અર્થાત્ એક પ્રકારના વ્યંતર જેઓ અમ્બ વિગેરે પરમાધાર્મિક છે, અથવા જે સૌધર્મ આદિ દેવલોકમાં રહેવાવાળા વૈમાનિક દેવ છે, ઉપલક્ષણથી અસુરકુમાર વિગેરે ભવનવાસી છે, 'ચ' શબ્દથી જ્યોતિષ્ક છે, તથા ગંધર્વ અને વિદ્યધર છે, તથા છ જીવનિ-

વિદ્યાધરાઃ, તથા-(કાયા) કાયાઃ-પદ્મજીવનિકાયાઃ (ય) ચ-તથા-(આગાસગામી) આકાશગામિનઃ-પક્ષિગઃ, સઘપ્રાપ્તાકાશગમનલબ્ધિમન્તો વિદ્યાચારણાદયો વા તથા (જે) યે-કેચિત્ (પુઠોસિયા) પૃથિવ્યાશ્રિતાઃ પૃથિવીનિશ્રિતાઃ પૃથિવ્યાષ્ટે-કેન્દ્રિયા દ્વિત્રિચતુષ્ચેન્દ્રિયા વા, સર્વે ચતુર્વિંશતિદણ્ડકસ્થાઃ પ્રાણિન इत्यर्थः, સર્વે સ્વકૃતકર્મભિઃ (પુણો પુણો) પુનઃ પુનઃ-વારં વારમ્ (વિષ્પરિયાસં) વિષર્યા-સમ્-બ્રહ્મદૃષ્ટીન્યાયેન પરિભ્રમણમ્ (ઉવેંતિ) ઉપયન્તિ પ્રાપ્નુવન્તિ સંસારે પરિભ્રમન્તીત્યર્થઃ ॥૧૩॥

ટીકા—‘જે’ યે-કેચન ‘રક્ષસા’ રાક્ષસાઃ-વ્યન્તરવિશેષાઃ રાક્ષસગ્રહણેન સર્વેઽપિ વ્યન્તરાઃ સંગૃહીતા ભવન્તિ । તથા-‘જે જમલોડ્યા વા’ યે યમલૌકિકા અમ્બામ્બરીષાદયઃ પરમાધાર્મિકાદયઃ ‘જે વા સુરા’ યે વા સુરાઃ-સૌધર્મપ્રભૃતયો વૈમાનિકાઃ । इह च शब्देन ज्योतिष्काणां सूर्यदीनां संग्रहः । तया-‘ગંધર્વા’ યે ગન્ધર્વાઃ-વિદ્યાધરા વ્યન્તરભેદાઃ । તથા-‘કાયા’ કાયાઃ-પૃથિવીકાયાદયઃ

શબ્દ સે જ્યોતિષ્ક હૈં, તથા ગંધર્વં एवं छह जीवनिकाय हँ, आकाशगामी पक्षी हँ या आकाशगमन लब्धिवाले विद्याचारण आदि हँ तथा पृथ्वीके आश्रित एकेन्द्रिय, द्वीन्द्रिय त्रीन्द्रिय, चतुरिन्द्रिय और पंचेन्द्रिय हँ, अर्थात् चौबीसों दण्डकों के अन्तर्गत सभी प्राणी हँ; वे अपने अपने किये कर्मों से अवभ्रमण को प्राप्त होते हैं ॥१३॥

ટીકાર્થ—યહાં ‘રાક્ષસ’ શબ્દસે સઘી વ્યન્તરોં કો ગ્રહણ કિયા ગયો હૈ, અતઃજો વ્યન્તર હૈં, જો યમલોક મેં રહને વાલે અમ્બ, અમ્બરીષ આદિ પરમાધાર્મિક હૈં, જો સૌધર્મ આદિ વિમાનોં મેં રહને વાલે વૈમાનિક દેવ હૈં, ‘ચ’ શબ્દસે સૂચિત સૂર્ય આદિ જ્યોતિષ્ક દેવ હૈં, જો ગન્ધર્વ નામક વ્યન્તર હૈં, પૃથ્વીકાયિક આદિ છહ જીવનિકાય હૈં, જો

કાય છે, આકાશમાં જવાવાળા પક્ષી છે, અથવા આકાશગામી લબ્ધીવાળા વિદ્યાચારણ વિગેરે છે, તથા જે કોઈ પૃથ્વીના આશ્રિત એકેન્દ્રિય, દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચતુરીન્દ્રિય અને પંચેન્દ્રિય છે, અર્થાત્ ચોવીસે દંડકોના અંતર્ગત સઘણા પ્રાણિયો છે, તેઓ રેંટની જેમ પોત પોતાના કરેલા કર્મોથી ભવભ્રમણ પ્રાપ્ત કરે છે. ॥૧૩॥

ટીકાર્થ—અહિયાં ‘રાક્ષસ’ શબ્દથી સઘણા વ્યન્તરોને ગ્રહણ કરેલા છે. તેથી જે વ્યન્તર છે, તથા યમ લોકમાં રહેનારા જે અમ્બ, અમ્બરીષ વિગેરે પરમાધાર્મિક છે, જે સૌધર્મ વિગેરે વિમાનોમાં રહેવાવાળા વૈમાનિક દેવો છે, તથા ‘ચ’ શબ્દથી બતાવેલા સૂર્ય વિગેરે જ્યોતિષ્ક દેવ છે, જે ગંધર્વ નામના વ્યન્તર દેવ છે, પૃથ્વીકાયિક વિગેરે છ જીવનિકાય છે, જે આકા-

ષડ્વિ જીવનિકાયાઃ, તથા યે 'આગાસગામી ય' આકાશગામિનશ્ચ પક્ષિણઃ સમ્પ્રા-
પ્તાકાશગમનલબ્ધયો વિદ્યાચારણજઙ્ઘાચારણાદયો વિદ્યાધરા વા । તથા-યે ચ 'પૃથ્વી-
સિયા' પૃથિવ્યાશ્રિતાઃ પૃથિવ્યપ્તેજોવાયુવનસ્પતિ દ્વિત્રિચતુષ્પચ્ચેન્દ્રિયાઃ, તે સર્વેઽપિ
સ્વકૃતકર્મભિ, 'પુણો-પુણો' પુનઃ પુનઃ અનેકપ્રકારકમ્ 'વિપ્પરિયાસમ્-વિ-
વિવિધમ્ અનેકપ્રકારકં પર્યાસં-પરિક્ષેપં ઘટીયન્ત્રન્યાયેન પરિભ્રમણમ્ 'ઉવેતિ'
ઉપયન્તિ-પ્રાપ્નુવન્તીતિ ॥૧૩॥

મૂલમ્—જમાહુ ઓહં સલિલં અપારગં,

જાણાહિ ણં ભવગહનં દુમોક્ષવં ।

જંસી વિસંન્ના વિસંયંગણાહિ,

દુહોઽવિલોયં અણુસંચરંતિ ॥૧૪॥

છાયા—યમાહુરોઘં સલિલમપારક, જાનીહિ સ્વલુ ભવગહનં દુર્મોક્ષમ્ ।

યસ્મિન્ વિષ્ણુના વિષયાઙ્ઘનાભિ, દ્વિધાઽપિ લોકમનુસંચરન્તિ

આકાશગામી પક્ષી યા આકાશગમન કી લબ્ધિ વાલે વિદ્યાચારણ, જંઘા-
ચારણ આદિ વિદ્યાધર હૈં ઓર જો પૃથ્વી આશ્રિત પૃથ્વી અપ્ તેજ વાયુ
વનસ્પતિ કે તથા દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય એવં પંચેન્દ્રિય જીવ હૈં,
વે સમી અપને અપને દ્વારા ઉપાર્જિત કર્મોં સે બાર બાર અરહટ કે જૈસા
અનેક પ્રકાર કે ભવભ્રમણ કો પ્રાપ્ત હોતે હૈં ॥૧૩॥

‘જમાહુ ઓહં’ इत्यादि ।

શબ્દાર્થ—‘જં-યમ્’ जिस संसार को ‘सलिलं ओहं-सलिलम्
ओघम्’ स्वयम्भूरमण समुद्र के जलके समूह जैसा ‘अपारगं-अपार-
कम्’ पार करनेमें अशक्य अर्थात् अपार ‘आहु-आहुः’ तीर्थकर गण-

शभां जवावाणा पक्षी अथवा आकाशनी लब्धिवाणा विद्याचारणु जंघाचारणु,
विगेरे विद्याधरे छे, अने जे पृथ्वी आश्रित पृथ्वी, अप् तेज, वायु, वन-
स्पतिना तथा द्वीन्द्रिय, त्रीन्द्रिय, चतुरिन्द्रिय अने पंचेन्द्रिय छेवे छे, ते
सधणा पोत पोताना प्राप्त करेला कर्मोथी वारंवार रेंटनी आइक अनेक प्रका-
रना लव भ्रमणने प्राप्त करे छे. ॥१३॥

‘जमाहु ओहं’ इत्यादि

શબ્દાર્થ—‘જં-યમ્’ જે સંસારને ‘સલિલ ઓહં-સલિલમ્ ઓઘ’ સ્વય-
મ્ભૂરમણ સમુદ્રના પાણીના સમૂહ જેવે ‘અપારગં-અપારકમ્’ પાર કરવામાં
અશક્ય ‘આહુ-આહુઃ’ તીર્થકર અને ગણધરોએ કહેલ છે તથા હે મનુષ્યો

અન્વયાર્થ:- (જં) યં સંસારમ્ (મલિલં ઓહં) સ્વયમ્ભૂરમણસલિલૌઘવત્ (અપારગં) અપારકમ્-પારયિતુમશક્યમ્, (આહુ) આહુ:-કથયન્તિ-તીર્થકરગણધરાદયઃ તથૈવ-હે માનવ ! इदम् (ભવગહનં) ભવગહનમ્-સંપારરૂપ વનમ્ (દુમોક્ષવં) દુર્મોક્ષમ્-દુરુત્તરમ્ (જાણાહિ) જાનીહિ યતઃ (જંસી) યસ્મિન્ સંસારે યે જનાઃ 'વિસયંગણાહિ' વિષયાઙ્ગનાસુ-વિષયપ્રધાનાસુ સ્ત્રીપુ વિષયેષુ સ્ત્રીપુ ચ (વિસન્ના) વિષણ્નાઃ-આસક્તાઃ વિષયાઙ્ગનાર્મિર્વા વશીકૃતા ભવન્તિ તે (દુહઓ વિ) દ્વિધાતોઽપિ-દ્વિવિધમપિ (લોયં) લોકમ્-સંસારમ્ સ્થાવરરૂપં જન્મરૂપં ચ અથવા આકાશશ્રિતરૂપં પૃથિવ્યાશ્રિતરૂપંચ (અણુસંચરંતિ) અણુસંચરન્તિ-ભવાદ્ભવાન્તરં પરિભ્રમન્તિ ઇતિ ॥૧૪॥

ધરાદિને કહા હૈ તથા હે મનુષ્યો ! यह 'भवगहनं-भवगहनम्' संसार-रूपी वन को 'दुमोक्षवं-दुर्मोक्षम्' दुःखसे ही छुटकारा पा सके ऐसा 'जाणाहि-जानीहि' जानो कारण की 'जंसी-यस्मिन्' जिस संसार में जो मनुष्य 'विसयंगणाहिं-विषयाङ्गनाभिः' शब्दादि विषयो के द्वारा एवं स्त्रियों से 'विसण्णा-विषण्णाः' वशीकृत होते हैं अर्थात् विषयो एवं स्त्रियोंमें आसक्त होते हैं 'वे लोक 'दुहओ वि-द्विधाऽपि' स्थावर जंगमात्मक दोनों प्रकारके 'लोयं-लोकम्' संसार में 'अणुसंचरंति-अनुसंचरन्ति' एक भवसे दूसरे भवमें जाते हैं अर्थात् एक जन्मसे छूट कर दूसरा जन्मधारण करते हैं ॥१४॥

અન્વયાર્થ—જિસ સંસાર કો સ્વયંભૂરમણ સમુદ્ર કે જલસમૂહ કે સમાન અપાર કહા હૈ, ઉસ ગહન સંસાર કો દુસ્તર સમક્ષો, જિસમેં વિષયોં તથા સ્ત્રિઓં મેં આસક્ત હુએ જીવ વ્રસ તથા સ્થાવર રૂપ સે અથવા ભૂચર તથા યેચર હોકર પરિભ્રમણ કરતે રહતે હૈ ॥૧૪॥

આ 'भवगहनं-भवगहनम्' संसार रूपी वनने 'दुमोक्षवं-दुर्मोक्षम्' दुःखથી જ પાર પામી શકાય એવું 'जाणाहि-जानीहि' જાણો કારણ કે 'जंसी-यस्मिन्' જે સંસારમાં મનુષ્યો 'विसयंगणाहिं-विषयाङ्गनाभिः' શબ્દાદિ વિષયો દ્વારા અને સ્ત્રિઓથી 'विसण्णा-विषण्णाः' વશ કરાયેલા અને છે. અર્થાત્ વિષયો અને સ્ત્રિઓમાં આસક્ત અને છે. ॥૧૪॥

અન્વયાર્થ—જે સંસારને સ્વયંભૂરમણ સમુદ્રના જલસમૂહની જેમ અપાર કહેલ છે, એ ગહન એવા સંસારને દુસ્તર સમક્ષે. જેમાં વિષયો અને સ્ત્રિઓમાં આસક્ત થયેલ જીવ વ્રસ અને સ્થાવર પશુથી અથવા ભૂચર અને યેચર થઈને લોકમાં પરિભ્રમણ કરતા રહે છે. ॥૧૪॥

ટીકા—અપિ ચ ‘જં’ યં સસારસાગરમ્ ‘સલિલં ઓહં’ સ્વયમ્ભૂરમણસલિ
લૌઘવત્ ‘અપારગં’ આપારકમ્—અનુલંઘ્યમ્ ‘આહુ’ આહુઃ—કથયન્તિ તીર્થકર-
ગણધરાદયઃ, યથા—સ્વયમ્ભૂરમણો ન કેચનચિજ્જલચરેણ સ્થલચરેણ વા
લઙ્ઘ્યિતું શક્યસ્તથા—જ્ઞાનદર્શનાદિરહિતેન નરેણાયમપિ સંસારઃ સંતરિતુંશક્યં
એવેતિ દર્શયતિ એવમ્ ‘ભવગહનં’ ભવગહનમ્—ભવવનં ચતુરશીતિલક્ષ્યોનિ
પ્રમાણકં સંખ્યેયાઽસંખ્યેયાનન્તસ્થિતિકમ્ ‘દુર્મોક્ષં’ દુર્મોક્ષમ્—દુઃખેન મોચયિતું
શક્યમ્ ‘જાણાહિ’ જાનીહિ યતઃ ‘જંસિ’ યસ્મિન્ સંસારે યે જનાઃ ‘વિસયંગણાહિ’
વિષયાઙ્ગનાભિઃ—વિષયાઃ શબ્દાદયસ્તૈઃ અઙ્ગનાભિઃ સ્ત્રીભિશ્ચ ‘વિસન્ના’ વિષણ્ણાઃ—
વશીકૃતાઃ । વિષયાઙ્ગનાસુ આસક્તા વા સન્તિ તે ‘દુહઓ’ દ્વિવિધમપિ ‘લોય’
લોકમ્—સ્થાવરજઙ્ગમાત્મકમ્ આકાશપૃથિવ્યાત્મકં વા, યદ્વા દ્વિધાપીતિ—લિઙ્ગ-

ટીકાર્થ—તીર્થકરો એવં ગણધરોને હસ સંસાર કો સ્વયંભૂરમણ
સમુદ્ર કે સમાન અપાર-દુસ્તર કહા હૈ । જૈસે વિશાલતમ સ્વયંભૂરમણ
સમુદ્ર કો કોઈ જલચર યા સ્થલચર પ્રાણી પાર કરને મેં સમર્થ નહીં હૈ
ઉસી પ્રકાર જ્ઞાન દર્શન આદિ સે રહિત કોઈ ભી મનુષ્ય હસ સંસાર
કો પાર કરને મેં સમર્થ નહીં હૈ । યહ ભવ-વન ચૌરાસી લાખ જીવયો-
નિયોં સે યુક્ત ઔર સંખ્યાત, અસંખ્યાત તથા અનન્ત સ્થિતિવાલા હૈ ।
હસે દુર્મોક્ષ જાનો—હસસે છુટકારા પાના કઠિન હૈ । હસ સંસાર મેં
શબ્દાદિ વિષયોં એવં સ્ત્રિયોં મેં આસક્ત અથવા હનકે વશીભૂત હુએ
પ્રાણી દોનોં પ્રકાર કે લોક મેં અર્થાત્ સ્થાવર-જંગમ યા પૃથ્વીચર-
આકાશચર રૂપ જગત્ મેં પરિભ્રમણ કરતે હૈં । અથવા દો કારણોં સે
લોક મેં ભ્રમણ કરતે હૈં—વેષમાત્ર કી દીક્ષા ઔર અવિરતિ સે યા રાગ

ટીકાર્થ—તીર્થકરો અને ગણધરોએ આ સસારને સ્વયંભૂરમણ સમુદ્રની
સરખો અપાર-દુસ્તર કહેલ છે. જેમ વિશાળ એવા સ્વયંભૂરમણ સમુદ્રને કોઈ
જલચર અથવા સ્થલચર પ્રાણી પાર કરવામાં સમર્થ થતા નથી, એજ પ્રમાણે
જ્ઞાન દર્શન વિગેરેથી રહિત કોઈ પણ મનુષ્ય આ સંસારને પાર કરવામાં
સમર્થ નથી. આ ભવ-વન ચોરસી લાખ જીવ યોનિયોથી યુક્ત અને
સંખ્યાત અસંખ્યાત તથા અનંત સ્થિતિવાળા છે, તેને દુર્મોક્ષ-ન છુટી
શકાય તેવો સમજે આમાથી છુટા થવું શક્ય છે. આ જગત્માં શબ્દાદિ
વિષયો અને સ્ત્રિયોમા આસક્ત અથવા તેને વશ થયેલા પ્રાણી બંને પ્રકારના
લોકમાં અર્થાત્ સ્થાવર જંગમ અથવા પૃથ્વીચર-આકાશ ચર રૂપ જગતમાં
પરિભ્રમણ કરતા રહે છે અથવા વેષમાત્રની દીક્ષા અને અવિરતિથી અથવા
રાગ અને દ્વેષથી આવા બે પ્રકારના કારણોથી લોકમાં ભ્રમણ કરતા રહે છે.

માત્રપ્રવ્રજ્યયા અવિરત્યા ચ, તથા રાગદ્વેષાભ્યાં ત્રા લોકમ્ 'અણસંચરંતિ' અનુ-
સંચરન્તિ-સ્વકૃતકર્મપ્રેરિતાઃ પ્રાણિનો મવાટવીં પરિભ્રમન્તીતિ ભાવઃ ॥૧૪॥

શૂલમ્—ન કમ્મુણા કમ્મ સ્વેતિ વાલા,

અકમ્મુણા કમ્મ સ્વેતિ ધીરાં।

મેઘાવિણો લોભમયાવતીતા,

સંતોસિણો નો પંકરેતિ પાવં ॥૧૫॥

છાયા—ન કર્મણા કર્મ ક્ષપયન્તિ વાલા, અકર્મણા કર્મ ક્ષપયન્તિ ધીરાં।
મેઘાવિનો લોભમયાદતીતાઃ, સન્તોષિણો નો પ્રકુર્વન્તિ પાપમ્ ॥૧૫॥

સે ઓર દ્વેષ કા આશય ચહ હૈ કિ અપને અપને કિયે કર્મોં સે પ્રેરિત
હોકર પ્રાણી સંસાર રૂપી અટવી મેં ભ્રમણ કરતે હૈ ॥૧૪॥

‘ન કમ્મુણા કમ્મસ્વેતિ વાલા’ હત્યાદિ।

શબ્દાર્થ—‘વાલા-વાલાઃ’ કર્મસે કર્મકા નાશ હોતા હૈ એસા માનને
વાલે અજ્ઞાની ‘કમ્મુણા-કર્મણા’ સાવચ કા આરમ્ભ રૂપ આસ્રવ દ્વારસે
‘કમ્મ-કર્મ’ પાપકર્મ ‘ન સ્વેતિ-ન ક્ષપયન્તિ’ નાશ નહીં કર સકતે હૈ
અર્થાત્ પાપકર્મ કરનેકે કારણ અપને કર્મોંકા ક્ષપણ નહીં કર સકતે હૈ
પરન્તુ ‘ધીરા-ધીરાઃ’ ધીર પુરુષ ‘અકમ્મુણા-અકર્મણા’ આસ્રવોંકો
રોકકર ‘કમ્મ-કર્મ’ પાપકર્મ ‘સ્વેતિ-ક્ષપયન્તિ’ ક્ષપણ કરતે હૈ
અતઃ ‘મેઘાવિણો-મેઘાવિનઃ’ બુદ્ધિમાન્ પુરુષ ‘લોભમયાવતીતા-લોભ-

કહેવાનો આશય એ છે કે-પોત પોતાના કરેલા કર્મથી પ્રેરાઇને પ્રાણી
સંસાર રૂપ અટવી-જંગલમાં ભટકયા કરે છે ॥૧૪॥

‘કમ્મુણા કમ્મ સ્વેતિ વાલા’ હત્યાદિ

શબ્દાર્થ—‘વાલા-વાલાઃ’ કર્મથી જ કર્મનો નાશ થાય છે તેમ માન-
વાવાળા અજ્ઞાનીયો ‘કમ્મુણા-કર્મણા’ સાવધના આરમ્ભ રૂપ આસ્રવ દ્વારથી
‘કમ્મ-કર્મ’ પાપકર્મ ‘ન સ્વેતિ-ન ક્ષપયન્તિ’ નાશ કરી શકતા નથી. અર્થાત્
પાપકર્મ કરવાને કારણે પોતાના કર્મોંનો નાશ કરી શકતા નથી. પરંતુ ‘ધીરા-
ધીરાઃ’ ધીર પુરુષ ‘અકમ્મુણા-અકર્મણા’ આસ્રવોંને રોકીને ‘કમ્મ-કર્મ’ પાપ
કર્મ ‘સ્વેતિ-ક્ષપયન્તિ’ ખપાવે છે. તેથી ‘મેઘાવિણો-મેઘાવિનઃ’ બુદ્ધિમાન્
પુરુષ ‘લોભમયાવતીતા-લોભમયાદતીતાઃ’ પરિચલ્લથી દૂર રહે છે. તેથી કરીને

અન્વયાર્થ:—(બાલા) બાલા: (કર્મણા કર્મક્ષયો ભવતિ) ઇતિ મન્યમાના અજ્ઞાનિન: (કમ્મુણા) કર્મણા—સાવચારમ્મરૂપેણ આસ્રવદ્વારેણ (કમ્મ) કર્મ—પાપં કર્મ (ન સ્વેતિ) ન ક્ષપયન્તિ—ક્ષપયિતું ન શક્નુવન્તિ, અપિતુ (ધીરા) ધીરા:—મહા-સત્ત્વવન્ત: પુરુષા: (અકમ્મુણા) અકર્મણા—આસ્રવનિરોધેન (કમ્મ) કર્મ પાપં કર્મ (સ્વેતિ) ક્ષપયન્તિ, અત: (મેધાવિણો) મેધાવિન:—વિશિષ્ટબુદ્ધિશાલિન:, અત એવ (લોભમયાવતીતા) લોભમયાદતીતા:—પરિગ્રહાતીતા:—દ્રવ્યભાવપરિગ્રહવર્જિતા: અતએવ (સંતોસિણો) સન્તોષિણા:—સન્તોષવન્ત: સંયતા: (પાવં) પાપમ્—સાવચા નુઠાનમ્ (નો પકરેતિ) નો પ્રકુર્વન્તિ ॥૧૫॥

ટીકા—કિશ્ચાન્યત્ 'બાલા' બાલા ઇવ બાલા:—અવિવેકિન:—સદસદ્વિવેક વિકલા:—મિથ્યાત્વદોષૈરભિધૂતા: 'કમ્મુણા' કર્મણા—સાવચકર્માનુઠાનેન પ્રાણા-તિપાતાદિરૂપેણ 'કમ્મ' કર્મ 'ન સ્વેતિ' ન ક્ષપયન્તિ—કર્મણ: ક્ષયાર્થમુત્સુકા: । ઉદ્યુક્તા અપિ કર્મ ક્ષપયિતું ન સમર્થા ભવન્તિ, કિન્તુ 'ધીરા' ધીરા:—પરીષદોપ

મયાદતીતા: 'પરિગ્રહ સે દૂર રહતે હૈં' અતએવ સંતોસિણો—સંતોષિણા: 'સંતુષ્ટ રહતે હુએ 'પાવં-પાપમ્' સાવચ અનુઠાન 'નો પકરેતિ નો પ્રકુર્વન્તિ' નહીં કરતે હૈં' ॥૧૫॥

અન્વયાર્થ—અજ્ઞાની જીવ (સાવચ) કર્મ સે કર્મ કા ક્ષય નહીં કર સકતે, ધીર પુરુષ અકર્મ સે (આશ્રવ નિરોધ સે) કર્મ કા ક્ષય કરતે હૈં' અત: મેધાવી પુરુષ પરિગ્રહ સે (અથવા લોભ ઓર મદ સે) રહિત હોકર, સન્તોષ ધારણ કરકે પાપ નહીં કરતે હૈં' ॥૧૫॥

ટીકાર્થ—સત્ અસત્ કે વિવેક સે શૂન્ય ઓર મિથ્યાત્વ આદિ દોષો સે પરાસ્ત અજ્ઞાની જીવ પ્રાણાતિપાત રૂપ સાવચ કર્મ કે અનુ-ઠાન સે કર્મોં કા ક્ષય કરને કે લિએ ઉત્સુક હોતે હુએ મી ક્ષય કરને મેં સમર્થ નહીં હો સકતે હૈં । કિન્તુ જો પુરુષ ધીર હૈં અર્થાત્ પરીષદોં

'સંતોસિણો-સંતોષિણ' સંતુષ્ટ બનીને 'પાવં પાપમ્' સાવચ અનુઠાન 'નો પકરેતિ-નો પ્રકુર્વન્તિ' કરતા નથી ॥૧૫॥

અન્વયાર્થ—અજ્ઞાની જીવ (સાવચ) કર્મથી કર્મને ક્ષય કરાવી શકતા નથી. ધીર પુરુષ અકર્મથી (આસ્રવને રોકવાથી) કર્મને ક્ષય કરે છે તેથી મેધાવી પુરુષ પરિગ્રહથી (અથવા લોભ અને મદથી) રહિત બનીને સંતોષ ધારણ કરીને પાપ કર્મ કરતા નથી. ॥૧૫॥

ટીકાર્થ—સત્ અસત્ના વિવેક રહિત અને મિથ્યાત્વ વિગેરે દોષોથી પરાજય પામેલા અજ્ઞાની જીવે પ્રાણાતિપાત રૂપ સાવચ કર્મના અનુઠાનથી કર્મને ક્ષય કરવા માટે ઉત્સુક થતા હોવા છતાં પણ ક્ષય કરવામાં સમર્થ થતા નથી. પરંતુ જે પુરુષ ધીર છે, અર્થાત્ પરીષદો અને ઉપસર્ગોને સહન

સર્ગવિજયે સમર્થાઃ હેયોપાદેયવિવેકવન્તઃ સન્તઃ 'અકમ્પુણા' અકર્મણા-આસ્રવનિ
રોધેન અન્તશઃ શૈલેશ્યવસ્થાયામ્ 'કમ્મ' કર્મ 'સ્વવેંતિ' ક્ષપયન્તિ-સદૈચા
ચિકિત્સયા રોગમિવાપનયન્તિ । કથં ભૂતાસ્તેધીરાસ્તત્રાહ-‘મેહાવિણો’ મેધાવિનઃ-
હિતાહિતપ્રાપ્તિ પરિહારજ્ઞાઃ, તથા-‘લોભમયાવતીતા’ લોભમયાદતીતાઃ-લોભમયઃ
પરિગ્રહસ્તસ્માદતીતાઃ-અતિક્રાન્તાઃ-બાહ્યાભ્યન્તરપરિગ્રહવર્જિતાઃ, અત એવ ‘સંતો
સિણો’ સન્તોષિણઃ-જિનવચનામૃતપાનેન સન્તૃપ્તા અતએવ તે ધીરાઃ ‘પાવં’ પાપમ્
-પ્રાણાતિપાતાદિરૂપમ્ ‘નો પકરેંતિ’ નો પ્રકુર્વન્તિ । લોભાતીતત્ત્વેન પ્રતિષેધાંશો
દર્શિતઃ, સન્તોષેણ તુ વિધેયાંશ ઇતિ ॥૧૫॥

મૂઢમ્-તે તીયં ઉપ્પન્નમણાગયાઈં,

લોગસસ જાણાંતિ તંહાગયાઈં ।

જેતારો અન્નેસિં અણન્ન જોયા,

બુદ્ધા હું તે અંતંકડા મેંવંતિ ॥૧૬॥

છાયા-તેડતીતોત્પન્નડનાગતાનિ, લોકસ્ય જાનન્તિ તથાગતાનિ ।

નેતારોડન્યેષામનન્યનેતાઃ, બુદ્ધાશ્ચ તેડન્તકરા ભવન્તિ ॥૧૬॥

એવં ઉપસર્ગોં કો સહન કરને મેં સમર્થ તથા હેય ઉપાદેય કે વિવેક સે
વિભૂષિત હૈં, ઘઠી અકર્મ કે દ્વારા અર્થાત્ આસ્રવ કા નિરોધ કરકે,
પૂર્ણ રૂપ સે શૈલેશી અવસ્થા મેં કર્મોં કા ક્ષય કરતે હૈં, જૈસે ચિકિત્સા
કે દ્વારા અચ્છા વૈદ્ય રોગ કા ક્ષય કર દેતા હૈ । વે ધીર પુરુષ મેધાવી
હોતે હૈં હિત કી પ્રાપ્તિ ઓર અહિત કે પરિહાર (દૂર કરને) કો જાનતે
હૈં, બાહ્ય તથા આભ્યન્તર પરિગ્રહ સે અતીન હોતે હૈં ઓર જિન-વચન-
રૂપી અમૃત કા પાન કરને સે સન્તોષી હોતે હૈં । એસે પુરુષ પ્રાણાતિપાત
મૃષાવાદ આદિ પાપકર્મ નહીં કરતે હૈં । ॥૧૫॥

કરવામાં સમર્થ તથા હેય ત્યાગવા યોગ્ય અને ઉપાદેયના (અહણ) વિવેકથી
યુક્ત છે, તેજ અકર્મ દ્વારા અથવા આસ્રવનો નિરોધ કરીને પૂર્ણ રૂપથી
શૈલીશી અવસ્થામાં કર્મોનો ક્ષય કરે છે જેમ ચિકિત્સા દ્વારા સારો વૈદ્ય
રોગનો નાશ કરી દે છે. તે ધીર પુરુષ મેધાવી હોય છે હિતની પ્રાપ્તિ
અને અહિતના પરિહાર દૂર કરવા માટે સમજે છે, બાહ્ય-અહારના તથા
આભ્યંતર-અંદરના પરિગ્રહથી પર હોય છે, અને જીન વચન રૂપી અમૃતનું
પાન કરવાથી સંતોષી હોય છે એવા પુરુષો પ્રાણાતિપાત, મૃષાવાદ વિગેરે
પાપકર્મ કરતા નથી. ॥૧૫॥

અન્વયાર્થ:—(તે) તે-આસ્રવનિરોધેન કર્મક્ષયકાર્તીર્યકરા: (લોગસ્સ) લોક-
સ્ય પ્રાણિસમૂહસ્ય (તીયઉપ્પન્નમણાગયાઈ) અતીતપ્રત્યુત્પન્નાનાગતાનિ,—ભૂતવર્તમાન-
ભવિષ્યત્કાલભાવીનિ સુખદુઃખાદિ (તહાગયાઈ) તથાગતાનિ-યથા-વસ્થિતાનિ
(જાણંતિ) જાનન્તિ । તથા-તે તીર્થકરા: (અન્નેસિં) અન્યેષાં જીવાનામ્ (જેતારો)
નેતાર:—માર્ગદર્શકા: સન્તિ કિન્તુ તે સ્વયમ્ (અણન્નજેયા) અનન્યનેતા:—નાન્યે
તાન્ નેતું સમર્થા: સન્તિ । તર્હિ કયમેતાદૃશા જાતા: ? इत्याह—(તે) તે-તીર્થ-

‘તે તીય ઉપ્પન્નમણાગયાઈ’ इत्यादि ।

શબ્દાર્થ—‘તે-તે’ વે આસ્રવ કે નિરોધસે કર્મકા ક્ષય કહને વાલે
વીતરાગ પુરુષ ‘લોગસ્સ-લોકસ્ય’ પ્રાણી સમૂહકે ‘તીય ઉપ્પન્નમણાગ-
યાઈ-અતીતોત્પન્નાનાગતાનિ’ ભૂત, વર્તમાન ઓર ભવિષ્ય એસે કાલત્ર
યકા વૃત્તાંતો કો ‘તહાગયાઈ-તથાગતાનિ’ યથાર્થ રૂપસે ‘જાણંતિ-
જાનન્તિ’ જાનતે હૈં એવં વે તીર્થકરાદિ ‘અન્નેસિં-અન્યેષાં’ દૂસરે જીવોંકે
‘જેતારો-નેતાર:’ નેતા અર્થાત્ માર્ગદર્શક હૈં પરંતુ સ્વયં ‘અણન્નજેયા-
અનન્યનેતા:’ નેતા રહિત હૈં અર્થાત્ ઉનકા કોઈ નેતા નહીં હૈં ‘તે-તે’
વે તીર્થકરાદિ જ્ઞાની પુરુષ ‘હુ-ચ’ નિશ્ચય ‘બુદ્ધા-બુદ્ધા:’ સ્વયં બુદ્ધ હોને
સે ‘અંતકઢા-અન્તકૃતા:’ સકલ કર્મોં કા નાશ કરનેવાલે હોતે હૈં ॥૧૬॥

અન્વયાર્થ—આસ્રવકા નિરોધ કરકે કર્મોં કા ક્ષય કરનેવાલે તીર્થ-
કર પ્રાણિયોં કે ભૂત, વર્તમાન ઓર ભવિષ્યત્ કાલ કો સુખ દુઃખ
કો યથાર્થ રૂપ સે જાનતે હૈં । વે અન્ય જીવોં કે નેતામાર્ગદર્શક હોતે

‘તે તીયઉપ્પન્નમણાગયાઈ’ इत्यादि

શબ્દાર્થ—‘તે-તે’ આસ્રવના રોકવાથી કર્મોનો ક્ષય માનવાવાળા વીત-
રાગપુરુષે ‘લોગસ્સ-લોકસ્ય’ પ્રાણિયોના સમૂહના ‘તીયઉપ્પન્નમણાગયાઈ-અતી-
તોત્પન્નાનાગતાનિ’ ભૂત, વર્તમાન, અને ભવિષ્ય એમ ત્રણે કાળના વૃત્તાંતોને
‘તહાગયાઈ-તથાગતાનિ’ યથાર્થપણાથી ‘જાણંતિ-જાનન્તિ’ બાણે છે અને તીર્થ-
કરાદિ ‘અન્નેસિં-અન્યેષાં’ બીજા જીવોના ‘જેતારો-નેતાર.’ નેતા અર્થાત્
માર્ગદર્શક છે. પરંતુ સ્વયં ‘અણન્નજેયા-અનન્યનેતા:’ નેતા રહિત છે, અર્થાત્
તેઓનો કોઈ નેતા નથી ‘તે-તે’ તીર્થકરાદિ જ્ઞાનીપુરુષ ‘હુ-ચ’ નિશ્ચય
‘બુદ્ધા-બુદ્ધા:’ સ્વયં બુદ્ધ હોવાથી ‘અંતકઢા-અન્તકૃતા:’ સકલ કર્મોનો નાશ
કરવાવાળા હોય છે ॥૧૬॥

અન્વયાર્થ—આસ્રવોનો નિરોધ કરીને કર્મોનો ક્ષય કરવાવાળા તીર્થ-
કર પ્રાણિયોના ભૂત, વર્તમાન અને ભવિષ્ય કાળને સુખ દુઃખ અને યથાર્થ
પણાથી બાણે છે. તેઓ અન્ય જીવોના નેતા-માર્ગદર્શક બને છે, પરંતુ

કરાઃ (હુ) નિશ્ચયેન (બુદ્ધા) બુદ્ધાઃ—સ્વયં બુદ્ધા ભવન્તિ અતઃ (અંતકડા) અન્ત
કૃતાઃ—સકલકર્મણામન્તકર્તારો ભવન્તીતિ ॥૧૬॥

ટીકા—યે ચ લોભાતીતત્ત્વેન વાહ્યાઽભ્યન્તરપરિગ્રહરહિતાઃ ‘તે’ તે-વીત
શાગાઃ (લોભસ્ત) લોકસ્ય—લોકવર્ત્તિપ્રાણિવર્ગસ્ય ‘ત્રીય ઉપ્પન્નમણાગયાઈ’ અતી-
તોત્પન્નાઽનાગતાનિ તત્ર અતીતાનિ—પૂર્વજન્માર્જિતાનિ ઉત્પન્તાનિ—વર્ત્તમાન-
જન્મસ્થિતાનિ, અનાગતાનિ—ભવિષ્યજ્જન્મભાવીનિ સુખદુઃસ્વાદીનિ ‘તહાગયાઈ’
તથાગતાનિ—યાનિ યથા વિચિન્તે—તાનિ તથૈન ‘જાણંતિ’ જાનન્તિ, ન તુ વિભંજ્ઞાનિ-
વદ્ વિપરીતં જાનન્તિ તથાહિ—આગમવાક્યમ્—‘અણગારે જં મંતે ! માઈ મિચ્છાદિટ્ઠી
રાયગિદ્દે જયરે સમોહણ વાણારસીણ નયરીણ રૂવાઈં જાણઈ પામઢ ? જાવ સે દંસ-
ણવિવજ્જાસે મધઈ’ इत्यादि, માયી મિથ્યાદટ્ટિરનગારો રાજગૃહસ્થિતો વારાણસી
હૈં, પર ઉનકા કોઈ નેતા નહીં હોના, કયોંકિ તીર્થંકર સ્વયંબુદ્ધ ઓર
અન્ત કર હોતે હૈં ॥૧૬॥

ટીકાર્થ—લોભ સે સર્વથા રહિત હોને કે કારણ જો વાહ્ય ઓર
આભ્યન્તર પરિગ્રહ સે મુક્ત હો ચુકે હૈં, વે વીતરાગ પુરુષ લોક મેં સ્થિત
પ્રાણિયોં કે ભૂતકાલ મેં ઉત્પન્ન હુણ, વર્ત્તમાનકાલ મેં ઉત્પન્ન હોતે હુવે
તથા ભવિષ્ય મેં હોને વાલે સમસ્ત સુખોં ઓર દુઃખોં કો વાસ્તવિકરૂપ
સે જાનતે હૈં । વિભંજ્ઞાનિયોં કી જૈસે વિપરીત રૂપ મેં નહીં જાનતે
હૈં । આગમ મેં કહા હૈ—‘ભગવન્ ! માયાવી ઓર મિથ્યાદટ્ટિ અનગાર
રાજગૃહ નગર મેં રહા હુઆ કયા વારાણસી નગરી કે રૂપોં (પદાર્થોં) ।
કો જાનતા ઓર દેખતા હૈ ? હસકા ઉત્તર યહ હૈ કિ—હાં, જાનતા
ઓર દેખતા તો હૈ કિન્તુ યથાર્થ રૂપ સે નહીં દેખતા પરન્તુ ઉસકો દર્શન

તેઓના કોઈ નેતા હોતા નથી કેમ કે તીર્થંકર સ્વયંબુદ્ધ અને અંતકર
હોય છે. ॥૧૬॥

ટીકાર્થ—લોભથી સર્વથા પર હોવાના કારણે જેઓ બાહ્ય અને આભ્યન્તર
પરિગ્રહથી મુક્ત થઈ ચૂકેલા છે, તે વીતરાગ પુરુષો લોકમાં રહેલા પ્રાણિ
યોના ભૂતકાળમાં ઉત્પન્ન થયેલા, વર્ત્તમાનમાં ઉત્પન્ન થતા અને ભવિષ્ય કાળમાં
ઉત્પન્ન થનારા સઘળા સુખો અને દુઃખોને વાસ્તવિક રૂપથી જાણે છે વિભંજ
જ્ઞાનીયોની જેમ વિપરીત રૂપથી જાણતા નથી.

આગમમાં કહ્યું છે કે—હે ભગવાન્ માયાવી અને મિથ્યાદટ્ટિ અનગાર
રાજગૃહ નગરમાં રહીને શું વારાણસી નગરીના રૂપો (પદાર્થો)ને જાણે કે
દેખે છે ? તેનો ઉત્તર એવો છે કે—હા જાણે છે, અને દેખે છે. પરંતુ તેને
દર્શન વિપર્યાસ હોય છે અર્થાત્ તે વિપરીત રૂપથી જાણે અને દેખે છે. ઇત્યાદિ.

સ્થિતિરૂપાણિ પश्यति, नतु यथाऽवस्थितरूपेण पश्यति, यतस्तस्य दृष्टिविपर्यासो भवति नैव स यथावस्थितं रूपादिकं द्रष्टुं शक्नोतीति भगवदुत्तरम् । तथा ते 'अन्नेसि' अन्येषां भव्यानाम् 'णेतारो' नेतारः सदुपदेशदानाद् मोक्षमार्गदर्शकाः सन्ति । किन्तु ते स्वयम् 'अणन्नणेया' अनन्यनेयाः—'नान्यैर्नेतुं योग्या', न कोऽपि तेषां नेता भवितुमर्हतीति भावः । तर्हि किमित्याह—'बुद्धा' बुद्धाः—स्वयं बुद्धाः सन्ति, 'हु' इति निश्चयेन 'ते' ते—तीर्थकराः 'अंतकडा' अन्तकृताः, अन्तः कृतो यैस्ते तथा, सर्वकर्मणामन्तकरा भवन्तीति ॥१६॥

बुद्धा यावन्मोक्षं न गच्छन्ति तावत् किं कुर्वन्ति तत्राह—

मूलम्—'ते णેવ કુઠ્ઠંતિ ણ કારવંતિ,

ભૂયાહિસંકાહ દુગુંછમાણા ।

સયા જયા વિપ્પંણમંતિ ધીરા,

વિપ્પંણત્તિધીરા થં હવંતિ ઇમે ॥૧૭॥

હાયા—તે નૈવ કુર્વન્તિ ન કારયન્તિ, ભૂતાભિશક્લ્યા જુગુપ્સમાનાઃ ।

સદા યતા વિમણમન્તિ ધીરા, વિજ્ઞપ્તિધીરાશ્ચ ભવન્ત્યેકે ॥૧૭॥

વિપર્યાસ હોતા હૈ અર્થાત્ વહ વિપરીત રૂપ સે જાનતા ઓર દેખતા હૈ ।' इत्यादि ।

તીર્થંકર અન્ય ભવ્ય જીવોં કે નેતા હોતે હૈં, સદુપદેશ દેકર ઉન્હેં મોક્ષ માર્ગદિશ્વલાતે હૈં, કિન્તુ વે અન્યનેય નહીં હોતે અર્થાત્ ઉન્નકા કોઈ નેતા નહીં હોતા, ક્યોંકિ વે સ્વયંબુદ્ધ હોતે હૈં ઓર સમસ્ત કર્મોં કા અન્ત કરને વાલે હોતે હૈં ॥૧૬॥

તીર્થંકર જવ તક મોક્ષ નહીં જાતે તચ તક કયા કરતે હૈં ? હસ પ્રશ્ન કા ઉત્તર દેતે હૈં—'તે ણેવ કુઠ્ઠંતિ' इत्यादि ।

તીર્થંકર અન્ય ભવ્ય જીવોના નેતા હોય છે. સદુપદેશ આપીને તેઓને મોક્ષ માર્ગ બતાવે છે, પરંતુ તેઓ અન્યથી કંઈ જવાય તેમ હોતા નથી. અર્થાત્ તેઓના કોઈ નેતા હોતા નથી. કેમકે તેઓ સ્વયંબુદ્ધ હોય છે, અને સમસ્ત કર્મોના અન્ત કરવાવાળા હોય છે ॥૧૬॥

તીર્થંકર જ્યારે મોક્ષ જતા નથી ત્યારે શું કરે છે ? એ પ્રશ્નના ઉત્તર આપતાં કહે છે કે—'તે ણેવ કુઠ્ઠંતિ' इत्यादि.

અન્વયાર્થ—(તે)તે-પૂર્વોક્તાઃ પ્રત્યક્ષજ્ઞાનિનઃ (દુગુંછમાણા) જુગુપ્સમાનાઃ પાપકર્મ નિન્દન્તઃ સન્તઃ (ભૂતાહિસંકાહ) ભૂતાભિશક્ક્યા-પ્રાણ્યુપમર્દનશક્ક્યા (નેવ) નૈવ (કુર્વન્તિ) કુર્વન્તિ-ન સ્વયં પાપકર્મ સમાચરન્તિ તથા-(ળ કારવંતિ) ન પાપાચરણે પરં પ્રેરયન્તિ, ઉપલક્ષણાત્ પાપં કુર્વન્તમન્યં નાનુમોદયન્તિ ચ, કિન્તુ તે (ધીરા)ધીરાઃ-પરીપહોપસર્ગસહનશીલાઃ (સયા)સદા-નિરન્તરમર્હર્નિશમ્ (જયા)

શબ્દાર્થ—‘તે-તે’ એ પૂર્વોક્ત પ્રત્યક્ષ જ્ઞાની અર્થાત્ તીર્થકરાદિ ‘દુગુંછમાણા-જુગુપ્સમાનાઃ’ પાપકર્મ સે ઘૃણા કરતે હુણ ‘ભૂતાહિસંકાહ-ભૂતાભિશક્ક્યા’ પ્રાણિયોં કે ઘાતકે ભય સે ‘નેવ કુર્વન્તિ-નૈવ કુર્વન્તિ’ સ્વયં પાપ નહીં કરતે હૈં તથા ‘ળ કારવંતિ-ન કારયન્તિ’ પાપાચરણ કરને કે લિષ અન્ય કોં પ્રેરિત નહીં કરતે હૈં ‘ધીરા-ધીરાઃ’ પરીપહ એવં ઉપસર્ગ કો સહન કરનેવાલે એ પુરુષ ‘સયા-સદા’ સર્વ કાલ ‘જયા-યતાઃ’ યતના યુક્ત હોકર ‘વિપ્પણમંતિ-વિપ્રણમન્તિ’ સંયમ કા અનુષ્ઠાન કરતે હૈં ‘ચ-ચ’ તથા ‘એગે-એકે’ કોહ અલ્પસત્ત્વ ‘વિણ્ણત્તિ ધીરા-વિજ્ઞપ્તિધીરાઃ’ સંયમ કે જ્ઞાન માત્ર સે સંતુષ્ઠ ‘હવંતિ-ભવન્તિ’ હોતે હૈં અર્થાત્ ક્રિયાસે સંયમકા અનુષ્ઠાન નહીં કરતે હૈં ॥૧૭॥

અન્વયાર્થ—એ પૂર્વોક્ત પ્રત્યક્ષજ્ઞાની પાપકર્મ કી જુગુપ્સા કરતે હુણ, પ્રાણિયોં કે ઉપમર્દન (વિરાધના) કી સંભાવના સે ન સ્વયં પાપકર્મ કરતે હૈં ન કરવાતે હૈં ઓર ન પાપકર્મ કરનેવાલે કા અનુમોદન કરતે હૈં । એ

શબ્દાર્થ—‘તે-તે’ એ પહેલા વર્ણુવેલ પ્રત્યક્ષ જ્ઞાની અર્થાત્ તીર્થક ‘રાહિ’ ‘દુગુંછમાણા-જુગુપ્સમાનાઃ’ પાપ કર્મની ધૃણા કરતા થકા ‘ભૂતાહિસંકાહ-ભૂતાભિશક્ક્યા’ પ્રાણિયોના ઘાતના ભયથી ‘નેવ કુર્વન્તિ-નૈવ કુર્વન્તિ’ પોતે પાપકર્મ કરતા નથી. તથા ‘ન કારવંતિ-ન કારયન્તિ’ પાપનું આચરણ કરવા માટે ખીજને પ્રેરણા કરતા નથી. ‘ધીરા-ધીરાઃ’ પરીપહ અને ઉપસર્ગને સહન કરવાવાળા એવા તે પુરુષો ‘સયા-સદા’ સર્વકાળ ‘જયા-યતાઃ’ યતનાવાળા બનીને ‘વિપ્પણમંતિ-વિપ્રણમન્તિ’ સંયમનું અનુષ્ઠાન કરે છે. ‘ચ-ચ’ અને ‘એગે-એકે’ કોઈ અલ્પ સત્ત્વ ‘વિણ્ણત્તિધીરા-વિજ્ઞપ્તિધીરાઃ’ સંયમના જ્ઞાન માત્રથી સંતોષી ‘હવંતિ-ભવન્તિ’ થાય છે. અર્થાત્ ક્રિયાપૂર્વક સંયમનું અનુષ્ઠાન કરતા નથી. ॥૧૭॥

અન્વયાર્થ—પૂર્વોક્ત પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનીયો પાપકર્મની નિંદા કરતા થકા પ્રાણિયોના ઉપમર્દન (વિરાધના) ની સંભાવનાથી પોતે પાપ કર્મ કરતા નથી તેમજ ખીજ પાસે પાપકર્મ કરાવતા નથી તથા પાપ કર્મ કરવાવાળાની અવ-

યતાઃ—યતનાવન્તઃ (વિપ્વળમન્તિ) વિપ્વળમન્તિ—સંયમાનુષ્ઠાને નમ્રી ભવન્તિ (ય) ચ તથા (एगे) एके—કેચનાડલ્પસત્ત્વાઃ (વિપ્વળત્તિધીરા) વિજ્ઞપ્તિધીરાઃ—જ્ઞાને ધીરાઃ સંયમજ્ઞાનમાત્રસન્તોષિતાઃ (હર્વન્તિ) ભવન્તિ કિન્તુ સંયમાનુષ્ઠાનં ક્રિયયાં નાચરન્તીતિ ॥૧૭॥

ટીકા—‘તે’ તે-પ્રત્યક્ષજ્ઞાનિનો વિદિતવેદ્યા વા તીર્થંકરગણધરાદયઃ ‘દુગુંછમાણા’ જુગુપ્સમાનાઃ પાપં કર્મ નિન્દન્તઃ સન્તઃ ‘ભૂયાહિંસંકાઈ’ ભૂતામિશ-ક્રૂયા—ત્રસસ્થાવરમાણ્યુપમર્દશક્રૂયા ‘જેઈ’ નૈવ ‘કુર્વન્તિ’ કુર્વન્તિ—ન સ્વયં પ્રાણાતિ-પાતાઘષ્ટાદશપાપસ્થાનાનિ સમાચરન્તિ ‘ન કારવન્તિ’ ન કારયન્તિ નાન્યં તદાચર-ણાર્થં પ્રેરયન્તિ ઉપલક્ષણાત્ પાપસ્થાનાનિ સમાચરન્ત મન્યં નાનુમોદયન્તિ કિન્તુ તે ‘ધીરા’ ધીરાઃ પરીષદોપસર્ગૈરચલનશીલાઃ ‘સયા’ સદા નિરન્તરમ્ ‘જયા’ યતાઃ—

ધીર પુરુષ નિરન્તર યતનાવાન્ હોતે હૈં ઓર સંયમ કે અનુષ્ઠાન મેં નમ્ર હોતે હૈં । કિન્તુ કોઈ કોઈ સત્ત્વહીન અન્યદર્શની જ્ઞાનશૂર હી હોતે હૈં, સંયમ કે જ્ઞાન મેં તો કુશલ હોતે હૈં પર ઉસકા આચરણ નહીં કરતે । ૧૭

ટીકાર્થ—વે પ્રત્યક્ષજ્ઞાની યા જાનને યોગ્ય પદાર્થોં કો જાનને વાલે પરોક્ષજ્ઞાની તીર્થંકર ગણધર આદિ પાપકર્મ કી દુગુંછા—નિષેધ કરતે હૈં । ત્રસ ઓર સ્થાવર જીવોં કે ઉપમર્દન (વિરાધના) કી આશંકા સે ન સ્વયં હિંસા આદિ અઠારહ પાપસ્થાનોં કા સેવન કરતે હૈં, ન દૂસરોં કો સેવન કરને કી પ્રેરણા કરતે હૈં ઓર (ઉપલક્ષણ સે) ન પાપસ્થાનોં કા સેવન કરને વાલે કા અનુમોદન હી કરતે હૈં । વે ધીર પુરુષ પરીષહોં ઓર ઉપસર્ગોં સે ચલાયમાન ન હોતે હુઈ નિરન્તર યતનાવાન્ હોતે હૈં

• મોહના પણ કરતા નથી. એવા તે ધીર પુરુષો હમેશાં યતનાવાન્ રહે છે. તેમજ સંયમના અનુષ્ઠાનમા નમ્ર હોય છે. પરંતુ કોઈ કોઈ સત્ત્વ વગરના અન્ય દર્શનવાળા જ્ઞાન શૂરજ હોય છે. સંયમના જ્ઞાનમા તો તેઓ કુશળ હોય છે. પરંતુ તેઓ તેનું આચરણ કરતા નથી, ॥૧૭॥

ટીકાર્થ—તે પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનીઓ અથવા જાણવા યોગ્ય પદાર્થને જાણવા-વાળાઓ પરોક્ષ જ્ઞાની તીર્થંકર ગણધર વિગેરે પાપકર્મની દુગુંછા—નિષેધ કરે છે, ત્રસ અને સ્થાવર જીવોના ઉપમર્દન (વિરાધના) ની આશંકાથી સ્વયઃ-હિંસા વિગેરે અઠાર પ્રકારના પાપ સ્થાનોનું સેવન કરતા નથી. તથા બીજા-ઓને તેનું સેવન કરવાથી પ્રેરણા કરતા નથી, અને (ઉપલક્ષણથી) પાપસ્થા-નોનું સેવન કરવાવાળાનું અનુમોહન કરતા નથી. તે ધીર પુરુષો પરીષદો અને ઉપસર્ગોથી ચલાયમાન ન થતા હમેશાં યતનાવાન્ રહે છે. અને વિનય

પાપાનુષ્ઠાનાન્નિવૃત્તાઃ સન્તઃ 'વિપ્પણમંતિ' વિપ્પણમન્તિ સંયમાનુષ્ઠાનં પ્રતિ વિવિ-
ધપ્રકારેણ નમ્રી સ્વન્તિ વિનયપૂર્વકં સંયમમાચરન્તીતિ ભાવઃ । 'ય'-'ચ'-તથા
'એ' એકે-કેચન ગુરુકર્માણોડ્લપસત્ત્વાઃ પુરુષાઃ 'વિપ્પણત્તિધીરા' વિવ્રણ્ણિધીરાઃ
-વિવ્રણ્ણિજ્ઞાનં તન્માત્રેણૈવધીરાઃ સન્તોપિણઃ જ્ઞાનાદેવ અભિલપિતવાઙ્મુક્તાઃ ન વૃ
સંયમાનુષ્ઠાયિનઃ 'હવંતિ' ભવન્તીતિ ॥૧૭॥

મૂલમ્—હરે ય પાણે વુદ્ધે ય પાણે, તે આત્તઓ પાંસહ સવ્વલોપ ।

ઉવ્વેહતી લોગમિણં મહંતં, વુદ્ધેડપમત્તેસુ પરિવ્વેજ્જા ॥૧૮॥

છાયા—હરેય પાણા વૃદ્ધાશ્ચ પ્રાણા, સ્તાનાત્મવત્ પશ્યતિ સર્વલોકે ।

ઉત્પ્રેક્ષેત લોકમિમં મહાન્તં, વુદ્ધોડપમત્તેષુ પરિવ્રજેત્ ॥૧૮॥

ઔર વિનયપૂર્વક સંયમ કા અનુષ્ઠાન કરતે હૈં । ઇનકે વિપરીત કોઈ
કોઈ ભારીકર્મ વાલે સસ્વરહિત જન જ્ઞાન સન્તોષી હોતે હૈં અર્થાત્ જ્ઞાન
સે હી અભીષ્ટ કી સિદ્ધિ કી અભિલાષા કરતે હૈં ॥૧૭॥

‘હરે ય પાણે’ ઇત્યાદિ ।

શબ્દાર્થ—‘સવ્વલોપ-સર્વલોકે’ પંચાસ્તિ કાય યુક્ત સમસ્ત લોકમેં
‘હરે ય-હરેય’ છોટે છોટે એકેન્દ્રિયવાલે કુન્થુ, પિપીલિકાઆદિ
‘પાણે-પ્રાણાઃ’ પ્રાણી હૈં ‘ય-ચ’ તથા ‘વુદ્ધે ય-વૃદ્ધાશ્ચ’ બડે બડે હાથી
આદિ બાદર શરીરવાલે ‘પાણે-પ્રાણાઃ’ પ્રાણી હૈં ‘તે-તાન્’ ઇન સબકો
‘આત્તઓ પાસહ-આત્મવત્ પશ્યેત્’ આત્મવત્ દેખના ચાહિયે તથા
‘ઈણં-ઈમમ્’ પ્રત્યક્ષ દેશ્યમાનં ‘મહંતં-મહાન્તમ્’ વિશાલ લોચં-લોકમ્
જીવાજીવાત્મક લોક કો ‘ઉવ્વેહતી-ઉત્પ્રેક્ષેત’ કર્મ કે વશવર્તી હોને

પૂર્વક સંયમનું અનુષ્ઠાન કરે છે. આનાથી વિપરીત કોઈ કોઈ ભારે કર્મવાળા
સત્ત્વ વગરના પુરૂષો જ્ઞાન સંતોષી હોય છે અર્થાત્ જ્ઞાનથી જ અભીષ્ટની
સિદ્ધિની અભિલાષા ઇચ્છા કરતા રહે છે. ॥૧૭॥

‘હરે ય પાણે’ ઇત્યાદિ

શબ્દાર્થ—‘સવ્વલોપ-સર્વલોકે’ પંચાસ્તિકાયવાળા આ સંપૂર્ણ લોકમાં
‘હરે ય-હરેય’ નાના નાના એકેન્દ્રિયવાળા કુન્થુ (પિપીલિકા (કીકી) વિગેરે
‘પાણે-પ્રાણાઃ’ પ્રાણિયો છે. ‘ય-ચ’ અને ‘વુદ્ધે ય-વૃદ્ધાશ્ચ’ મોટા મોટા હાથી
વિગેરે બાદર શરીરવાળા ‘પાણે-પ્રાણાઃ’ પ્રાણિયો છે. ‘તે-તાન્’ એ બધાને
‘આત્તઓ પાસહ-આત્મવત્ પશ્યેત્’ પોતાના સરખા ભેવા ભેઈએ, તથા ‘ઈણં-
ઈમમ્’ આ પ્રત્યક્ષ દેખાતા ‘મહંતં-મહાન્તમ્’ વિશાળ લોચં-લોકમ્ જીવા-
ત્મક લોકને ‘ઉવ્વેહતી-ઉત્પ્રેક્ષેત’ કર્મના વશીભૂત હોવાથી હુઃખ રૂપ વિચારે

અન્વયાર્થ:—(સવ્વલોએ) સર્વલોકે પચ્ચાસ્તિકાયાત્મકે સમસ્તલોકે યે (હરે ય) હરરાશ્વ-લઘવઃ પૃથ્વીકાયિકાદ્યેકેન્દ્રિયા, કુન્થુપિપીલિકાદયઃ, સૂક્ષ્મા વા (પાણે) પ્રાણાઃ-પ્રાણિનઃ, (યે) ચ-પુનઃ (બુદ્ધે ચ) બુદ્ધાશ્ચ મહાન્તો હસ્ત્યાદયો વાદરા વા (પાણે) પ્રાણાઃ-પ્રાણિનઃ સન્તિ (તે) તાન સર્વાન (આત્મઓ-પાસહ) આત્મવત્ પચ્ચેત્ । તથા (હણં) હમં પ્રત્યક્ષતયા દશ્યમાનમ્ (મહંતં) મહાન્તમ્ અનાઘનન્તત્વાદ્ વિશાલમ્ (લોચં) લોકમ્-જીવાજીવાત્મકમ્ (ઉવ્વેહતી) ઉત્પ્રેક્ષેત્ । કર્મવશાદ્ દુઃસ્વરૂપત્વેન વિચારયેત્ તથા-(બુદ્ધે) બુદ્ધઃ-વિજ્ઞાતતત્ત્વો દેયોપાદેય-કુશલો મુનિઃ (અપ્પમત્તેસુ) અપ્રમત્તેષુ-અપ્રમત્તયોગેષુ (પરિવ્વણ્ઞા) પરિવ્રજેત્-વિચરેત્, અપ્રમત્તો ભૂત્વા વિશુદ્ધસંયમં પાલયેદિતિ ભાવઃ ॥૧૮॥

ટીકા—યદ્યેવં તર્હિ મુનિઃ કિં કુર્યાદિત્યાહ-‘સવ્વલોએ’ સર્વલોકે પચ્ચાસ્તિકાયાત્મકે લોકે યે ‘હરે ય પાણે’ હરરાશ્વ-લઘવઃ કુન્થાદયઃ સૂક્ષ્મા વા પ્રાણાઃ-સે દુઃસ્વરૂપ સ્વે વિચારકરે કથા ‘બુદ્ધે-બુદ્ધાઃ તત્ત્વદર્શી મુનિ ‘અપ્પમત્તેસુ-અપ્રમત્તેષુ’ સંયમ પાલન યોગ મેં ‘પરિવ્વણ્ઞા-પરિવ્રજેત્ વીક્ષિત્ હો કર વિશુદ્ધ સંયમકા પાલન કરે ॥૧૮॥

અન્વયાર્થ—હસ પંચાસ્તિકાયાત્મક સમ્પૂર્ણ લોક મેં જો છોટે અર્થાત્ પૃથ્વીકાયિક આદિ એકેન્દ્રિય તથા કુન્થુ પીપીલિકા આદિ પ્રાણી હેં ઓર જો વડે અર્થાત્ હાથી આદિ વાદર પ્રાણી હે, ઊન સવ કો અપને સમાન દેખે તથા જાને । હસ વિશાલ લોક કો દુઃસ્વ રૂપ વિચારે ઓર કુશલ મુનિ અપ્રમત્ત યોગોં મેં વિચરે વિશુદ્ધ સંયમ કા પાલન કરે ॥૧૮॥

ટીકાર્થ—મુનિ કો વધા કરના ચાહિએ, સો કહતે હેં-હસ પંચ અસ્તિકાય રૂપ લોક મેં જો કુંથુ આદિ સૂક્ષ્મ પ્રાણી હે ઓર જો વડે

તથા ‘બુદ્ધે-બુદ્ધ’ તત્ત્વને બાણુવાવાળા મુનિ ‘અપ્પમત્તેસુ-અપ્રમત્તેષુ સંયમનું’ પાલન કરવામા ‘પરિવ્વણ્ઞ પરિવ્રજેત્’ દીક્ષા અંગીકાર કરીને વિશુદ્ધ સંયમનું પાલન કરે ॥૧૮॥

અન્વયાર્થ—આ પંચાસ્તિકાયાત્મક સંપૂર્ણ લોકમાં જેઓ નાના અર્થાત્ પૃથ્વીકાયિક આદિ એકેન્દ્રિય તથા કુન્થુ પિપીલિકા વિગેરે પ્રાણીઓ છે, અને જેઓ મોટા અર્થાત્ હાથી વિગેરે જે બાદર પ્રાણી છે, તે બધાને પે તાની જેમજ જુએ, અને પેતાની બરોબર સમજે આ વિશાલ લોકને હુ બરૂપ વિચારે તથા કુશલ મુનિ અપ્રમત્ત યોગોમા વિચરે અને વિશુદ્ધ સંયમનું પાલન કરે. ॥૧૮॥

ટીકાર્થ—મુનિએ હુ કંવુ જોઈએ, તે કહેવામા આવે છે, આ પંચ અસ્તિકાય રૂપ લોકમા કુંથુ વિગેરે જે સૂક્ષ્મ પ્રાણી છે, અને મોટા હાથી

પ્રાણિનઃ 'ય' ચ-પુનઃ 'બુદ્ધે ય' વૃદ્ધાશ્ચ મહાશરીરાઃ-હસ્ત્યાદયઃ પ્રાણાઃ પ્રાણિનઃ 'તે' તાન્-સર્વાન્ ક્ષુદ્રાન્ મહતશ્ચ-સૂક્ષ્માન્ વાદરાન્ વા જીવાન્ 'આત્મો પાસદ્' આત્મવત્ પश्येत् यथा-मम दुःखमनभिप्रेतं तथैव एतेषामपि दुःखमनभिमतमेव 'सर्वे जीवा वि इच्छन्ति जीविषं न मरिज्जिषं' इति वचनात् सर्वे प्राणिनो जीविषं समिच्छन्ति न तु मरितुम्, सर्वेषां जीवानां जीवनाशमरणभयानि समानान्येव, उक्तंच—'अमेध्यमध्ये कीटस्य, सुरेन्द्रस्य सुरालये ।

समाना जीविताकाङ्क्षा, समं मृत्युभयं तयोः ॥१॥'

इति विचार्य सर्वजीवान् आत्मवत् । तथा 'इणं' प्रत्यक्ष दृश्यमानम् 'महत' महा-
न्तम्-सूक्ष्म वादरजीवाकुलत्वात् कालतो भावतश्च अनाद्यनन्तत्वाद् महत्पद-
वाच्यम् 'लीयं' लोकम्-स्थावरजङ्गमरूपम् 'उन्वेहती' उत्प्रेक्षेत-कर्मवशवर्तितया

ह्याથી આદિ હૈ', उन सभी छोटी-बड़ी को अपने ही समान समझे ।
अर्थात् यह सोचे कि जैसे मुझे दुःख अप्रिय है उसी प्रकार इन सब
प्राणियों को भी दुःख अनिष्ट है 'सभी प्राणी जीवित रहना चाहते
हैं', कोई भी मरने की इच्छा नहीं करता', इस वचन के अनुसार सभी
प्राणियों में जीवित रहने की अभिलाषा और मरण का भय समान
रूप से विद्यमान रहता है । कहा भी है—'अमेध्यमध्ये कीटस्य' इत्यादि ।

अशुचि में रहे हुए कीड़े में तथा स्वर्गलोक में रहनेवाले देवेन्द्र में
जीवित रहने की अकांक्षा और मृत्यु से भीति एक सी होती है ।'

इस प्रकार विचार कर सब जीवों को आत्मतुल्य समझे । सूक्ष्म
और बाદર जीवों से व्याप्त होने के कारण तथा काल और भाव से
अनादि-अनन्त होने के कारण यह लोक सहान् कहાગया है । मुनि

વિગેરે જે જીવો છે, તે બધાજ એટલે કે નાના મોટાને પોતાની બરાબરજ
સમજવા. અર્થાત્ એમ વિચારવું કે જેમ મને દુઃખ અપ્રિય છે, એજ પ્રમાણે
આ બધા પ્રાણીઓને પણ દુઃખ અપ્રિય છે. બધાજ પ્રાણીઓ જીવવાની ઇચ્છા
વાળા જ હોય છે. કોઈ મરવાની ઇચ્છા કરતા નથી. આ વચન પ્રમાણે બધા
જ પ્રાણીઓમાં જીવવાની ઇચ્છા અને મરણનો ભય સરખો હોય છે. કહ્યું
પણ છે કે—'અમેધ્યમધ્યે કીટસ્ય' ઇત્યાદિ

અશુચિમાં રહેલા જીવોમાં અને સ્વર્ગ લોકમાં રહેનારા દેવેન્દ્રમાં જીવ-
વાની જાણના અને મરણથી ડર એક સરખા જ હોય છે

આ પ્રમાણે વિચાર કરીને સઘળા જીવોને આત્મા તત્વ-પોતાની સરખા
સમજવા સૂક્ષ્મ અને બાદર જીવોથી વ્યત્ન હોવાને લીધે તથા કાળ ભાવથી
અનાદિ-અનન્ત હોવાના કારણે આ લોક મહાન્ કહેલ છે. મુનિ આ મહાન્

દુઃખાત્મકત્વેન વિચારયેત્ । પુનશ્ચ-‘બુદ્ધે’ બુદ્ધઃ-દેયોપાદેયવિવેકકુશલો મુનિઃ
‘અપ્પમત્તેસુ’ અપ્રમત્તેષુ-અપ્રમત્તયોગેષુ ‘પરિવ્વણ્ણજા’ પરિવ્રજેત્-વિચરેત્, સપ્ત-
દશવિધસંયમં પાલયેદિતિ ભાવઃ ॥૧૮॥

મૂલમ્-‘જે આયઓ પરઓ વાવિ ણચ્ચા,

‘અલમર્પણો હોઈ અંલં પરેસિં ।

‘તં જોઈમૂયં ચ સંયા વસેજ્જા,

‘જે પાઉંકુજ્જા ઐણુવીઈ ધમ્મં ॥૧૯॥

છાયા—ય આત્મતઃ પરતો વા પિ જ્ઞાત્વા, ડલમાત્મનો ભવત્યલં પરેષામ્ ।

તં જ્યોતિર્ભૂતં ચ સદા વસેદ્, યે પ્રાદુર્લુપ્યુરત્તુવિચિન્ત્ય ધર્મમ્ ॥૧૯॥

इस महान् लोक को दुःखमय सोचे और अप्रमत्त योगों में विचरण
करे अर्थात् सत्तरह प्रकार के संयम का पालन करे ॥१८॥

‘જે આયઓ પરઓ વા વિ ણચ્ચા’ इत्यादि ।

शब्दार्थ—‘जे-यः’ जो अहंदादि ‘आयओ-आत्मतः’ स्वयं ‘वा-
वा’ अथवा गणधरादि ‘परओ-परतः’ तीर्थंकरादिके उपदेशसे धर्म के
तत्त्व को ‘णच्चा ज्ञात्वा’ जानकर ‘अप्पणो-आत्मनः’ अपना उद्धार
करने में ‘अलं होइ-अलं भवति’ समर्थ होता है तथा ‘परेसिं-परेषां’
दूसरों का उद्धार करने में भी ‘अलं होइ-समर्थो भवति’ शक्तिमान्
होता है ‘तं-तम्’ स्व और पर दोनों को तारण करनेवाला तथा ‘जोइ-
मूयं च-ज्योतिर्भूतं’ प्रकाशस्वरूप उस मुनि के निकट ‘सया-सदा’

લોકને દુઃખમય સમજે અને અપ્રમત્ત યોગમાં વિચરણ કરે અર્થાત્ સત્તર-
પ્રકારના સંયમનું પાલન કરે ॥૧૮॥

‘જે આયઓ વા વિ ણચ્ચા’ इत्यादि

शब्दार्थ—‘जे-यः’ ने अहं त विगेदे ‘आयओ-आत्मतः’ पोते ‘वा-वा’
अथवा गणधरादि ‘परओ-परतः’ तीर्थंकर विगेदेना उपदेशेन धर्मना तत्त्वे
‘णच्चा-ज्ञात्वा’ ज्ञात्वा ‘अप्पणो-आत्मनः’ पोताने उद्धर करवाમાં ‘अलं होइ-
अलं भवति’ समर्थ थाय छे तथा ‘परेसिं-परेषां’ भीन लोकेना उद्धर
करवा माटे पण ‘अलं होइ-समर्थो भवति’ शक्तिमान् थाय छे. ‘तं-तम्’ स्व
अने पर अने अनेने तारवावाणा तथा ‘जोइमूयं च-ज्योतिर्भूतम्’ प्रकाशवाणा
ते मुनिनी समीप ‘सया-सदा’ सर्व काण ‘वसेज्जा-वसेत्’ निवास करे अर्थात्

અન્વયાર્થ:—(જે) ય:—અર્હદાદિ: ‘આયઓ’ આત્મત:—સહસંમત્યા (ના) અથવા થો ગણધરાદિ: (પરઓ) પરત: તીર્થઙ્કુરાદ્યુપદેશાત્ લોકાલોકસ્વરૂપં જીવાઽજીવાદિસ્વરૂપં વા (ળજા) જ્ઞાત્વા (અપ્પણો) આત્મને—સ્વસ્મૈ સ્વાત્મોદ્ધરણાય (અં) અલમ્—સમર્થ: (હોઈ) ભવતિ । તથા—(પરેસિ) પરેભ્ય:—સંસારિજીવેભ્યોઽપિ તદુદ્ધરણાયાઽપિ (અલ હોઈ) અલં સમર્થો ભવતિ । (તં) તત્—તથાભૂતં સ્વપરોમયતારણસમર્થમ્ (જોઈશ્રૂયં ચ) જ્યોતિર્ભૂતમ્—ચન્દ્રાદિત્યમદીપતુત્યં લોક્ષમાર્ગદર્શકત્વાદ્જ્યોતિ: સ્વરૂપં તીર્થંકરગણધરાદિકં મુનિ: (સયા) સદા—આજીવનમ્ (વસેજ્ઞા) વસેત્—સેવેત તદાજ્ઞાં પરિપાલયેદિતિ ભાવ: , ક એવં કુર્માદિત્યાદ—(જે) યો ગુરુકુલવાસી મુનિ: (ધર્મં) ધર્મમ્—શ્રુતચારિત્રલક્ષણમ્ (અણુવીદ્) અનુવિચિન્ત્ય (પાઝકુંજા) પ્રાદુઃકુર્યાત્—પ્રકટયેદ્—સમુપદિશેદિતિ ભાવ: ॥૧૯॥

સર્વકાલ ‘વસેજ્ઞા-વસેત્’ નિવાસકરે અર્થાત્ उसकी आज्ञा का पालन करे ‘जे-यः’ गुरु के समीप रहनेवाला जो मुनि ‘धर्म-धर्मम्’ श्रुत चारित्र्य वाले धर्म को ‘अणुवीद्-अनुविचिन्त्य’ सम्यक् विचार पूर्वक ‘पाउकुञ्जा- प्रादुःकुर्यात्’ उपदेशकरे ॥१९॥

અન્વયાર્થ:—જો તીર્થંકર આદિ અપની સહજ પ્રજ્ઞા સે અથવા જો ગણધર આદિ તીર્થંકરાદિ કે ઉપદેશ સે લોક અલોક યા જીવ-અજીવ આદિ કે સ્વરૂપ કો જાનકર અપને ઉદ્ધાર કે લિપે ઓર દૂસરોં કે ઉદ્ધાર કે લિપે સમર્થ હોતા હૈ, उस ज्योतिस्वरूप तीर्थंकर, अर्थात् उसकी आज्ञा का पालन करे । कौन ऐसा करे ! इस प्रश्न का उत्तर दिया गया है—जो गुरुकुलवासी मुनि श्रुतचारित्र्य धर्म को पुनः पुनः चिन्तन करके प्रकट करता है अर्थात् उपदेश करता है ॥१९॥

તેઓની આજ્ઞાનું પાલન કરે ‘જે-યઃ’ શુરની સમીપે રહેવાવાળા જે મુનિ ‘ધર્મ-ધર્મમ્’ શ્રુત ચારિત્ર વાળા ધર્મને ‘અણુવીદ્-અનુવિચિન્ત્ય’ સમ્યક્ વિચાર પૂર્વક ‘પાઝકુંજા-પ્રાદુઃકુર્યાત્’ ઉપદેશ કરે ॥૧૯॥

અન્વયાર્થ:—જે તીર્થંકર વિગેરે પોતાની સહજ પ્રજ્ઞાથી અથવા જે ગણધર વિગેરે તીર્થંકર વિગેરેના ઉપદેશથી લોક અલોક અથવા જીવ અજીવ વિગેરેના સ્વરૂપને જાણીને પોતાના ઉદ્ધાર માટે સમર્થ થાય છે, એ જ્યોતિ સ્વરૂપ તીર્થંકર વિગેરે મહાપુરૂષનું જીવન પર્યાન્ત સેવન કરે અર્થાત્ તેમની આજ્ઞાનું પાલન કરે એ રીતે કાણુ કરે ? એ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં અંતરમાં કહે છે કે—જે શુરકુલમાં વાસ કરવાવાળા મુનિ શ્રુત ચારિત્ર ‘ધર્મ’નું વારંવાર ચિન્તન કરીને ઉપદેશ કરે છે તેઓ એ રીતે વર્તે છે. ॥૧૯॥

ટીકા—પુનરુપાહ—‘જે’ ય સ્તીર્થકરાદિઃ ‘આયઓ’ આત્મતઃ—સ્વયમ્ ‘વા’ અથવા ‘જે’ યઃ—ગણધરાદિઃ ‘પરઓ’ પરતઃ—તીર્થકરાદ્યુપદેશાદ્ લોકાલોકસ્વરૂપં પચાસ્તિકાયાત્મકં લોકં વા ‘ળચ્વા’ જ્ઞાત્વા—કર્મવશાઞ્જીવાશ્ચતુર્ગતિકસંસારં ભ્રમન્તીતિ વિદિત્વા ‘અપ્પણો’ આત્મને—આત્મકલ્યાણાય તપ સંયમારાધનેન સર્વ-કર્મક્ષણાય ‘અલં હોઈ’ અલમ્—સમર્થો ભવતિ, તથા—‘પરેસિ’ પરેશ્વરઃ—સ્વસ્માદ્ મિન્નેશ્વોઽન્યસંસારિજીવેશ્વરઃ નૌકાવત્ પરીદ્ધરણાય ‘અલં હોઈ’ અલં સમર્થો ભવતિ। ‘તં’ તમ્—તથાભૂતમ્ તીર્થકરગણધરાદિકં સ્વગુરું વા, કીદૃશમિત્યાહ—‘જોઈશ્યું’ જ્યોતિર્ભૂતમ્—ચન્દ્રાદિત્યપ્રદીપસમં મોક્ષમાર્ગપ્રકાશકૃત્વાઞ્જ્યોતિઃસ્વરૂપં મુનિઃ ‘સયા’ સદા ‘વસેઞ્જા’ વસેત્—સેવેત, સંસારમયોદ્વિગ્નઃ, આત્મહિતમભિલષન્ મુનિઃ સ્વાત્માનં કૃતાર્થં મન્યમાનો નિરન્તરમ્—અઘર્નિશં ગુર્વન્તિક એવ વસેત્।

ટીકાર્થ—જો તીર્થકર આદિ મહાપુરુષ સ્વયં બોધ પ્રાપ્ત કર કે અથવા જો ગણધર આદિ તીર્થકર આદિ સે બોધ પ્રાપ્ત કરકે લોક-અલોક કે સ્વરૂપ કો અથવા પચાસ્તિકાયમય લોક કો જાનતા હૈ અર્થાત્ યહ જાનતા હૈ કિ કર્મ કે વશીભૂત હોકર સંસારી જીવ ચાર ગતિયોં મેં ભ્રમણ કરતે હૈં, વહ અપના કલ્યાણ કરને મેં અર્થાત્ તપ ઔર સંયમ-કી આરાધના દ્વારા સમસ્ત કર્મોં કા ક્ષય કરને મેં સમર્થ હોતા હૈ। વહી અપને સે અતિરિક્ત અન્ય પ્રાણિયો કા ઉદ્ધાર કરને મેં ભી નૌકા કે સમાન સમર્થ હોતા હૈ। હસ પ્રકાર કે જ્યોતિસ્વરૂપ અર્થાત્ ચન્દ્ર ઔર સૂર્ય કે સમાન પ્રકાશકૃત્તી મોક્ષમાર્ગ કે પ્રકાશક મહાપુરુષ કા મુનિ સદા સેવન કરે। અભિપ્રાય યહ હૈ કિ સંસાર કે ભય સે ઉદ્વિગ્ન હોકર આત્મહિત કી અભિલાષા કરને વાલા મુનિ અપને આપકો કૃતાર્થ

ટીકાર્થ—જે તીર્થકર વિગેરે મહાપુરુષ સ્વયં બોધ પ્રાપ્ત કરીને પોતાનાં મેળે અથવા જે ગણધર આદિ તીર્થકર વિગેરેથી બોધ પ્રાપ્ત કરીને લોક અને અલોકના સ્વરૂપને અથવા પચાસ્તિકાયમય લોકને જાણે છે, અર્થાત્ જે જાણે છે કે-કર્મને વશીભૂત થઈને સંસારી હોવો ચાર ગતિયોમાં ભ્રમણ કરે છે. તે પોતાનું કલ્યાણ કરવામાં અર્થાત્ તપ અને સયમની આરાધના દ્વારા સઘળા કર્મોના ક્ષય કરવામાં સમર્થ થાય છે. તેજ પોતાથી જૂદા અન્ય પ્રાણિયોના ઉદ્ધાર કરવામાં પણ વડાણની માફક સમર્થ થાય છે આ પ્રકારના જ્યોતિ સ્વરૂપ અર્થાત્ ચન્દ્ર અને સૂર્યની સરખા પ્રકાશ દેલાવનારા મોક્ષ-માર્ગનાં પ્રકાશક મહાપુરુષનું મુનિએ સદા સેવન કરવું કહેવાનો અભિપ્રાય એ છે કે-સંસારના ભયથી ઉદ્વેગ પામીને આત્મહિતની ઈચ્છા કરવાવાળા

ઉક્તશ્ચ-‘નાણસ્સ હોઢ માગી, થિરયરઓ દંસણે ચરિત્તે ચ ।

ધન્ના આવકહાણ, ગુરુકુલવાસં ન મુંચંતિ’ ॥૧॥

છાયા—જ્ઞાનસ્ય ભવતિ માગી, સ્થિરતરો દર્શને ચરિત્રે ચ ।

ધન્યા યાવત્કથાયાં, ગુરુકુલવાસં ન મુશ્ચન્તિ ॥૧॥

एतादृशः को भवेदित्याह-‘जे’ यः-गुरुकुलवसनशीलो मुनिः ‘धम्मं’ धर्मं श्रुतचारित्रलक्षणं क्षान्त्यादिदशविधं वा धर्मम् ‘अणुवीड’ अनुविचिन्त्य धर्माश्रधनेन मोक्षो भवतीति ज्ञपरिज्ञया पर्यालोच्य ‘पाउकुज्जा’ प्रादुर्कुर्यात्-प्रकटीकुर्यात् स्वपर्यालोचितं जिनोक्तं धर्मं परेभ्यः समुद्दिशेदिति ॥१९॥

મૂલમ્-અત્તાણ જો જાણઢ જો ચ લોગં,

ગંઢ ચ જો જાણઢ ણાગઢ ચ ।

मानता हुआ रातदिन निरन्तर गुरु के समीप ही निवास करे । कहा है-‘नाणस्स होइ भागी’ इत्यादि ।

जो मुनि जीवन के अन्तिम क्षण तक गुरुकुल में रहता है, वह धन्य है । वह ज्ञान का भाजन होता है और दर्शन तथा चारित्र में अधिक स्थिर हो जाता है ।’

ऐसा कौन होता है ? इस प्रश्न का यहां यह उत्तर दिया गया है-गुरुकुल में निवास करनेवाला जो मुनि श्रुतचारित्र धर्म का अथवा क्षमा आदि दश प्रकार के धर्म का पुनः पुनः चिन्तन करके उसका दूसरों को उपदेश करता है । अर्थात् धर्माश्रधन से मोक्ष होता है, ऐसा ज्ञपरिज्ञा से जान कर जिनोक्त धर्म का उपदेश देता है ॥१९॥

મુનિ પોતાને કૃતાર્થ માનતા થકા રાત દિવસ નિરંતર ગુરૂની સમીપે જ નિવાસ કરે. કહ્યું પણ છે કે-‘નાણસ્સ હોઢ માગી’ ઇત્યાદિ

જે મુનિ જીવનના અન્તિમ ક્ષણ સુધી ગુરૂકુલમાં રહે છે, તે ધન્ય છે. તે જ્ઞાનનું પાત્ર બને છે અને દર્શન તથા ચારિત્રમાં તથા તપમાં વધારે દૃઢ બની જાય છે. એવું કોણ હોય છે ? આ પ્રશ્નનો ઉત્તર અહિં આ પ્રમાણે આપવામાં આવે છે-ગુરૂકુલમાં નિવાસ કરવાવાળા જે મુનિ શ્રુત ચારિત્ર ધર્મનું અથવા ક્ષમા વિગેરે દસ પ્રકારના ધર્મનો વારંવાર વિચાર કરીને બીજાઓને તેનો ઉપદેશ આપે છે. અર્થાત્ ધર્મની આશ્રધનાથી મોક્ષ થાય છે, આ પ્રમાણે જ્ઞપરિજ્ઞાથી જાણીને જીનોક્ત ધર્મનો ઉપદેશ આપે છે. ॥૧૯॥

જો સાંસયં જાણ અસાસયં ચ,

જાઈં ચ મરણં ચ જણોવવાયં ॥૨૦॥

છાયા—આત્માને યો જાનાતિ ય શ્ચ લોકં, ગતિં ચ યો જાનાત્યનાગતિં ચ
યઃ શાશ્વતં જાનાત્યશાશ્વત ચ, જાતિં ચ મરણં ચ જનોપપાતમ્ ॥૨૦॥

અન્વયાર્થઃ—(જો) યઃ કશ્ચિત્ (અત્તાણ) આત્માનમ્ (જાણહ) જાનાતિ તથા
(જો ય લોગં) યશ્ચ લોકમ્-પચ્ચાસ્તિકાયાત્મકમ્ ચ શબ્દાદ્ અલોકમ્-અનન્તા-

‘અત્તાણ જો જાણહ જોયલોગં’ इत्यादि ।

શબ્દાર્થ—‘જો-યઃ’ જો કોઈ ‘અત્તાણ-આત્માને’ આત્માકો
‘જાણહ-જાનાતિ’ જ્ઞાનતા હૈ તથા ‘જો-યઃ-જો કોઈ ‘લોગં-લોકમ્’
પંચાસ્તિકાયાત્મક લોક એવં અલોક કો જાનતા હૈ તથા ‘જો-યઃ’
જો કોઈ ‘ગહં-ગતિં’ પરલોક ગનનરૂપ ગતિ કો ‘ચ-ચ’ ઔર ‘ળાગહં
ચ-અનાગતિં ચ’ અનાગતિકો ‘જાણહ-જાનાતિ’ જાનતા હૈ તથા ‘જો-
યઃ’ જો ‘સાસયં-શાશ્વતમ્’ સર્વ વસ્તુસમૂહ કો દ્રવ્યાર્થિક નય સે નિત્ય
‘ચ-ચ’ તથા ‘અસાસયં-અશાશ્વતમ્’ પર્યાયાર્થિક નય સે અશા-
શ્વત-અનિત્ય ‘જાણ-જાનાતિ’ જાનતે હૈ, તથા ‘જાઈં-જાતિં’ જીવોં કી
ઉત્પત્તિ કો ‘ચ-ચ’ તથા ‘મરણં-મરણમ્’ જીવોં કે મરણગતિ કો ‘ચ-
ચ’ ઔર ‘જણોવવાયં-જનોપપાતમ્’ પ્રાણિયોં કે અનેક ગતિયોં મેં
જાના જાનતા હૈ ॥૨૦॥

અન્વયાર્થ—જો પુરુષ આત્મા કો જાનતા હૈ, જો લોક કો જાનતા

‘અત્તાણ જો જાણહ જો ય લોગં’ इत्यादि

શબ્દાર્થ—‘જો-યઃ’ ને કોઈ ‘અત્તાણ-આત્માને’ આત્માને ‘જાણહ-
જાનાતિ’ જાણે છે. તથા ‘જો-યઃ’ ને કોઈ ‘લોગ-લોકમ્’ પંચાસ્તિકાયાળા
લોક તથા અલોકને જાણે છે. તથા ‘જો-યઃ’ ને કોઈ ‘ગહં-ગતિમ્’ પરલોક
ગમન રૂપ ગતિને ‘ચ-ચ’ અને ‘ળાગહં-અનાગતિ ચ’ અનાગતિને ‘જાણહ-
જાનાતિ’ જાણે છે તથા ‘જો-યઃ’ ને ‘સાસય-શાશ્વતમ્’ સર્વ વસ્તુ સમૂહને
દ્રવ્યાર્થિકનયથી નિત્ય ‘ચ-ચ’ અને ‘અસાસય-અશાશ્વતમ્’ પર્યાયાર્થિક નયથી
અશાશ્વત-અનિત્ય ‘જાણ-જાનાતિ’ જાણે છે તથા ‘જાઈં-જાતિમ્’ જીવોની
ઉત્પત્તિને ‘ચ-ચ’ તથા ‘મરણ-મરણમ્’ જીવોની મરણ ગતિને ‘ચ-ચ’ અને
‘જણોવવાયં-જનોપપાતમ્’ પ્રાણિયોની અનેક ગતિયોમા જવાનું જાણે છે ॥૨૦॥

કાશમાત્રરૂપં વા જાનાતિ તથા (જો) યઃ (ગઈ) ગતિ-પરલોકગમનરૂપામ્,
 'ચ' ચ-તથા 'જાગઈ ચ' અનાગતિ ચ પરલોકગમનરૂપામ્ યદ્વા-(જાગઈ)
 અનાગતિ વા જીવો યત્ર ગત્વા ન નિવર્તતે હત્યેવં રૂપાં મોક્ષગતિ વા
 (જાણઈ) જાનાતિ । તથા (જો) યઃ (સાસયં) શાશ્વતમ્-સર્વં વસ્તુજાતં દ્રવ્યાર્થિક-
 નયાન્નિત્યમ્ (ચ) ચ-તથા (અસાસયં) અશાશ્વતમ્ પર્યાયાર્થિકનયાદનિત્યં ચ
 શબ્દાન્નિત્યાઽનિત્યરૂપં વા વસ્તુજાતમ્ (જાણઈ) જાનાતિ । તથા (જાઈ) જાતિમ્-
 જીવાનામુત્પત્તિમ્ (ચ) ચ-તથા મરણં પ્રાણિનાં મૃત્યુમ્ (ચ) ચ તથા (જળોઘવાયં)
 જનોપપાતમ્ જનાનાં પ્રાણિનામ્ ઉપપાતં-દેવનારકોત્પત્તિરૂપં જાનાતિ સ एव
 ક્રિયાવાદં ભાષિતુમ્ અર્હતીતિ દ્વિતીયઘાથાઽન્તિમચરણેન સમ્બન્ધઃ ॥૨૦॥

મૂલમ્-અહો વિ સત્તાણં વિઉટ્ટણં ચ,

જો આસવં જાણઈ સંવરં ચ ।

દુઃખં ચ જો જાણઈ નિર્જરં ચ,

સો આસિટ મરિહંઈ કિરિયંવાયં ॥૨૧॥યુગ્મમ્॥

છાયા-અધોઽપિ સત્ત્વાનાં વિકુટ્ટનાં ચ, ય આશ્રવં જાનાતિ સંવરં ચ ।

દુઃખં ચ યો જાનાતિ નિર્જરાં ચ, સ ભાષિતુમર્હતિ ક્રિયાવાદમ્ ॥૨૧॥

। યુગ્મમ્ ॥

અન્વયાર્થઃ-‘ચ’ ચ-તથા ‘જો’ યઃ કશ્ચિત્ ‘સત્તાણ’ સત્ત્વાનાં પ્રાણિનામ્
 ‘અહોવિ’ અધોઽપિ-નરકાદાવપિ યત્ ‘વિઉટ્ટણ’ વિકુટ્ટનાં નરકાદિયાતાનામ્, તથા-
 આસ્રવમ્-કર્માગમનમાર્ગમ્ ‘ચ’ ચ-તથા-‘સંવર’ સંવરમ્-કર્મનિરોધમાર્ગં ચ ચ
 ‘જાણઈ’ જાનાતિ, ‘ચ’ ચ-તથા ‘જો’ યઃ ‘દુઃખં’ દુઃખમ્ અશાતરૂપં ચ શબ્દાત્

હૈ, અલોક કો જાનતા હૈ, જો ગતિ ઔર અનાગતિ કો જાનતા હૈ યા
 મોક્ષ કો જાનતા હૈ, જો શાશ્વત ઔર અશાશ્વત કો જાનતા હૈ, જો
 જીવોં કે જન્મ ઔર મરણ કો જાનતા હૈ, ઉત્પાત અર્થાત્ દેવભવ ઔર
 નરકભવ મેં ઉત્પન્ન હોને કો જાનતા હૈ, વહી ક્રિયાવાદ કા ઉપદેશ
 કરને કે યોગ્ય હૈ ॥૨૦॥

અન્વયાર્થ-જે પુરૂષ આત્માને જાણે છે, જે લોકને જાણે છે, જે ગતિ
 અને અનાગતિને જાણે છે. અથવા જે દેવને જાણે છે. જેઓ શાશ્વત અને અશા-
 શ્વતને જાણે છે જેઓ જીવોના જન્મ અને મરણને જાણે છે, ઉત્પાત
 અર્થાત્ દેવભવ અને નરકભવમાં ઉત્પન્ન થવાનું જાણે છે. એજ ક્રિયાવાદનો
 ઉપદેશ કરવાને યોગ્ય છે. ॥૨૦॥

સુખં વા 'ચ' ચ તથા 'નિઝ્જરં' નિર્જરાં તયોજન્યકર્મક્ષણરૂપામ્ 'જાણઈ' જાનાતિ 'સો' સ એવ 'કિરિયવાયં' ક્રિયાવાદમ્ 'માસિઉ' માણિતુમ્ 'અરિદ્ધ' અર્હતિ-યોગ્યો ભવતીતિ ॥૨૧॥ યુગ્મમ્ ।

ટીકાર્થ—જો જ્ઞાની પુરુષ યહ જાનતા હૈ કિ યહ આત્મા સતત ગમન આગમન કરતા રહતા હૈ, શરીર સે ભિન્ન હૈ, સુખ દુઃખ કા આધાર હૈ ઓર પરલોકનાલી હૈ, જો પંચાસ્તિકાયમય અથવા ચૌદહ-રાજૂ પરિમાણ વાલે લોક કો જાનતા હૈ, 'ચ' શબ્દ સે કેવલ આકાશ-મય અલોક કો બી જાનતા હૈ, જો યહ જાનતા હૈ કિ જીવ યહાં સે મરકર પરલોક યે જાતા હૈ ઓર પરલોકસે આકર ફલ ભવ મેં જન્મ લેતા હૈ અર્થાત્ જો જીવ કે પુનર્જન્મ કો જાનતા હૈ, અથવા જો અના-ગતિ કો અર્થાત્ મોક્ષ મેં ગઈ હુઈ જીવ કે પુનરાગમન કે અભાવ કો જાનતા હૈ, તથા જો દ્રવ્યાર્થિક નય કી અપેક્ષા સે સમસ્ત વસ્તુઓં કી નિત્યતા કો તથા પર્યાયાર્થિક નય કી અપેક્ષા સે અનિત્યતાં કો જાનતા હૈ, યા શાશ્વત અર્થાત્ મોક્ષ ઓર અશાશ્વત અર્થાત્ સંસાર કો જાનતા હૈ, તથા જો જીવોં કી અપને અપને કર્મ કે અનુસાર હોને વાલી ઉત્પત્તિ કો, આયુ કે ક્ષય રૂપ મરણ કો અથવા વાલમરણ ઓર પંડિતમરણ કો જાનતા હૈ, તથા જો જીવોં કે દેવ ઓર નારક રૂપ મેં હોને વાલે ઉત્પાત કો જાનતા હૈ, જહી ક્રિયાવાદ કા ઉપદેશ દેને યોગ્ય હોતા હૈ ॥૨૦॥

ટીકાર્થ—જે જાની પુરુષ એ જાણે છે કે આ આત્મા સતત ગમન અને આગમન કરતો રહે છે તે શરીરથી ભિન્ન છે. સુખ દુઃખનો આધાર છે. અને પરલોકમાં જવાવાળો છે, જે પંચાસ્તિકાય મય અથવા ચૌદ રાજુ પરિમાણવાળા લોકને જાણે છે. 'ચ' શબ્દથી કેવળ આકાશમય આલોકને પણ જાણે છે. જે એ જાણે છે કે જીવ અહીંથી મરીને પરલોકમાં જાય છે અને પરલોકથી આવીને આ ભવમાં જન્મ લે છે અથવા જે જીવના પુનર્જન્મને જાણે છે, અથવા અનાગતિને અર્થાત્ મોક્ષમાં ગયેલા જીવના પુનરાગમનના અભાવને જાણે છે, તથા જે દ્રવ્યાર્થિક નયની અપેક્ષાથી સઘળી વસ્તુઓના નિત્યપણાને તથા પર્યાયાર્થિક નયની અપેક્ષાથી અનિત્યપણાને જાણે છે અથવા શાશ્વત અર્થાત્ મોક્ષ અને અશાશ્વત અર્થાત્ સંસારને જાણે છે, તથા જે જીવોની પોત પોતાના કર્મ પ્રમાણે થવાવાળી ઉત્પત્તિને, આયુષ્યના ક્ષય રૂપ મરણને અથવા વાલમર-ણને અને પંડિત મરણને જાણે છે, તથા જે જીવોના દેવ અને નારક રૂપથી થવાવાળા ઉત્પાદને જાણે છે એજ ક્રિયાવાદનો ઉપદેશ આપવાને યોગ્ય હોય છે ॥૨૦॥

ટીકા—પુનરપ્યાહ—‘જો ય’ યશ્ચ—કશ્ચિત્ ‘અત્તાણ’ આત્માનં સાતત્યેન ગમનાગમનશીલં શરીરાદભિન્નં સુખદુઃસ્વાધારં પરલોકગામિનં ચ ‘જાણહ’ જાનાતિ, તથા—‘જો ય’ યશ્ચ ‘લોગં’ લોકમ્ પશ્ચાસ્તિકાયાત્મકં ચતુર્દશરજ્જ્વાત્મકં વા ચ શબ્દાદ્ અલોકમ્—અનન્તાકાશાસ્તિકાયમાત્રરૂપમ્ ‘જાણહ’ જાનાતિ ચ’—તથા ‘ગઈ’ ગતિમ્—પરલોકગમનરૂપામ્ ‘ઇતો—મૃત્વા જીવઃ પરલોકે ગચ્છતિ’ इत्येवं રૂપામ્, તથા—‘ળાગઈ’ આગતિમ્ ણકારોડલાક્ષણિકઃ, પરલોકાદાગમનરૂપામ્ ‘જોડયં’ જીવઃ સ પરલોકાદાગતોડસ્તિ’ इत्येवं રૂપામ્ અનેન જીવસ્ય પુનર્જન્મસિદ્ધમ્ । અથવા ‘ળાગઈ’ અનાગતિમ્ ‘યત્ર ગત્વા ન નિર્વર્તે’ इत्येवं મોક્ષરૂપામનાગતિમ્ ‘જાણહ’ જાનાતિ, તથા ‘જો’ યઃ ‘સાસયં’ શાશ્વતં દ્રવ્યાર્થિકનયાપેક્ષયા નિત્યં સર્વવસ્તુજાતં મોક્ષં વા તથા ‘અસાસયં’ અશાશ્વતં પર્યાયાર્થિકનયાપેક્ષયા અનિત્યં વસ્તુજાતં, સંસારં વા ચ—શબ્દાત્ નિત્યાનિત્યમિતિ

‘અહો વિ સત્તાણ’ इत्यादि

શબ્દાર્થ—‘ચ-ચ’ તથા ‘જો-યઃ’ જો કોઈ સત્તાણ-સત્વાનામ્ ‘પ્રાણિયોકે ‘અહો વિ-અધોપિ’ નરકાદિકોમ્ ભી જો વિહટ્ટણં-વિકુટ્ટનમ્’ નરક આદિકી યાતના રૂપ ‘આસવં-આસ્રવમ્’ કર્મગમનરૂપ આસ્રવકો ‘ચ-ચ’ તથા ‘સંવરં-સંવરમ્’ કર્મનિરોધરૂપ સંવરકો ‘જાણહ-જાનાતિ’ જાનતા હૈ ‘ચ-ચ’ તથા ‘જો-યઃ’ જો ‘દુઃખં-દુઃસ્વમ્’ અશાતા રૂપ દુઃખકો એવં ‘ચ’ શબ્દસ્ય સુખકો ‘ચ-ચ’ તથા ‘નિઝ્જરં-નિર્જરામ્’ નિર્જરાકો ‘જાણહ-જાનાતિ, જાનતા હૈ ‘સો-સઃ’ વહ ‘કિરિયાવાયં-ક્રિયાવાદમ્’ ક્રિયાવાદ કો ‘ભાસિહં-ભાપિતુમ્’ કથન કરને કે લિયે ‘અરિહહ-અર્હતિ’ યોગ્ય હોતા હૈ ।૨૧॥

‘અહો વિ સત્તાણ’ इत्यादि

શબ્દાર્થ—‘ચ-ચ’ અને ‘જો-યઃ’ ને કોઈ ‘સત્તાણ-સત્વાનામ્’ પ્રાણિયોના ‘અહોવિ-અવોડપિ’ નરક આદિમાં પણ ને ‘વિહટ્ટણં-વિકુટ્ટનમ્’ નરક વિગેરેની યાતના રૂપ તથા ‘આસવ-આસ્રવમ્’ કર્મના આગમન રૂપ આસ્રવને ‘ચ-ચ’ તથા ‘સંવરં-સંવરમ્’ કર્મના નિરોધ રૂપ સંવરને ‘જાણહ-જાનાતિ’ નાથે છે. ‘ચ-ચ’ તથા ‘દુઃખ-દુઃસ્વમ્’ અશાતા રૂપ દુઃખને તથા ‘ચ’ શબ્દથી સુખને ‘ચ-ચ’ તથા નિઝ્જરં-નિર્જરામ્’ નિર્જરાને ‘જાણહ-જાનાતિ’ નાથે છે. ‘સો-સઃ’ તે ‘કિરિયાવાયં-ક્રિયાવાદમ્’ ક્રિયાવાદને ‘ભાસિહ-ભાપિતુમ્’ કથન કરવાને ‘અરિહહ-અર્હતિ’ યોગ્ય થાય છે. ॥૨૧॥

उभयस्वरूपं पदार्थजातं च 'जाण' जानाति । च-तथा 'जाइ' जातिम्-स्व स्व-कर्मवशाज्जीवानामुत्पत्तिं च-तथा 'मरणं' मरणम्-आयुष्कक्षयरूपं बाळपण्डित-मरणादिकं वा, तथा-'जणोदवायं' जनोपपातम्-जायन्त इति जनाः-प्राणिनः, तेषामुपपातम् नरकदेवोत्पत्तिरूपं वा जानाति स क्रियावादं भाषितुमर्हतीत्यग्निम-गायान्तिमचरणेन सम्बन्धः ॥२०॥

टीका-च-पुनश्च 'अहो वि' अधोऽपि-अधोलोकेऽपि अशुभकर्मवशाद् रत्नप्रभादि-नरकपृथिवीगतानामपि 'सत्ताण' सत्त्वानां-प्राणिनाम् 'विउट्ठणं' विकुट्टनाम्-विविधरूपां नरकयातनाम् तथा 'जो' यः 'आसवं' आस्रवम्-कर्मागमनमार्गं प्राणातिपातादिरूपं मिथ्यादर्शनादिकं च । च-तथा 'संवरं' संवरम्-कर्मनिरोध-रूपं प्राणातिपातादिविरतरूपं रागद्वेषादिराहित्यरूपं सम्यग्दर्शनादिकम् अशेष-योगनिरोधस्वभावं पुण्यपापं वा 'जाणइ' जानाति, च-तथा-'दुखं' दुःखम्

अन्वयार्थ-तथा जो पुरुष प्राणियों को नरकादि में होने वाली यातना को जानता है, जो आश्रव और संवर को जानता है, दुःख सुख और निर्जरा को जानता है, वही क्रियावाद का उपदेश करने के योग्य होता है ॥२१॥

टीकार्थ-जो अधोलोक में अशुभ कर्म के उदय से रत्नप्रभा आदि नरकभूमियों में गये हुए प्राणियों की विविध प्रकार की पीड़ा को जानता है, जो यह जानता है कि कर्मों के आगमन के द्वार क्या हैं, अर्थात् हिंसा आदि पापों को, रागद्वेष जो और मिथ्यादर्शन आदि आश्रवों को जानता है, जो आश्रव को रोकने के उपाय को अर्थात् हिंसा विरति, वीतरागता एवं सम्यग्दर्शन योगनिरोध आदि को जानता है, जो

अन्वयार्थ-तथा જે પુરુષ પ્રાણિયોને નરક વિગેરેમાં થવાવાળી યાતના (પીડા)ને જાણે છે જે આસ્રવ અને સંવરને જાણે છે. સુખ, દુઃખ અને નિર્જરાને જાણે છે, એજ ક્રિયાવાદનો ઉપદેશ કરવાને યોગ્ય છે. ॥૨૧॥

ટીકાર્થ--જે નીચેના લોકમાં અશુભ કર્મના ઉદયથી રત્નપ્રભા વિગેરે નરકભૂમિઓમાં ગયેલા પ્રાણિયોની વિવિધ પ્રકારની પીડાને જાણે છે, અને જે એ જાણે છે કે-કર્મોના આગમનનું દ્વાર શું છે ? અર્થાત્ હિંસા વિગેરે, રાગદ્વેષને અને મિથ્યા દર્શન વિગેરે આસ્રવોને જાણે છે, અને જે આસ્રવને રોકવાના ઉપાયને અર્થાત્ હિંસા વિરતિ, વીતરાગ પણ અને

અશારૂપં જન્મજરામરણરોગશોકજનિતાં શરીરપીડાં તત્કારણં વા, ચ-તથા
‘નિજ્જરં’ નિર્જરામ્-તપઃ સંયમાદિજન્યં કર્મક્ષપણમ્ ‘જાણઈ’ જનાતિ ‘સો’ સઃ-
પૂર્વોક્તતત્ત્વજ્ઞોમુનિઃ ‘કિરિયવાયં’ ક્રિયાવાદં જીવાઽજીવાદ્યસ્તિત્ત્વરૂપમ્, માસિઽ
માપિતુમ્-ઉપદેષ્ટુમ્ ‘અરિહઈ’ અર્હતિ-યોગ્યો ભવતીતિ ॥૨૧॥

મૂલમ્-સદેસુ રૂપેસુ અસજ્જમાણો,

ગંધેસુ રસેસુ અદુરસમાણે ।

ળો જીવિયં ણો સંરણાહિકંઠી,

આયાણગુત્તે વંલયાવિમુક્કે ॥૨૨॥ત્તિવેમિ॥

છાયા—શબ્દેષુ રૂપેષ્વસજ્જમાનો, ગન્ધેષુ રસેષુ ચાદ્વિષન્ ।

નો જીવિતં નો સરણમભિકાહક્ષેદ્, આદાનગુત્તો વલયાદ્વિમુક્તઃ । ૨૨ ॥ ઇતિ વ્રવીમિ

દુઃખ કો અર્થાત્ અસાતા કો યા જન્મ, જરા, મરણ, રોગ શોક આદિ
સે ઉત્પન્ન હોને વાલી શારીરિક પીડા યા ઉસકે કારણો કો જાનતા હૈ,
ઔર જો તપ સંયમ આદિ રૂપ નિર્જરા કો જાનતા હૈ, દેસા તત્ત્વવેત્તા
મુનિ હી ક્રિયાવાદ કા ઉપદેશ દેને કે યોગ્ય હોતા હૈ ॥૨૧॥

‘સદેસુ રૂપેસુ’ અસજ્જમાણો’ इत्यादि ।

શબ્દાર્થ—મુનિ ‘સદેસુ-શબ્દેષુ’ વીણા આદિકે શબ્દોં મેં ‘રૂપેસુ-
રૂપેષુ’ તથા રૂપમેં ‘અસજ્જમાણો-અસજ્જમાનઃ’ આસક્તિ નહીં કરતા
હુઆ તથા ગંધેસુ-ગંધેષુ’ ગંધમેં ‘ચ-ચ’ ઔર ‘રસેસુ-રસેષુ’ રસમેં
‘અદુરસમાણે-અદ્વિષન્’ દ્વેષ ન કરતા હુઆ ‘જીવિયં-જીવિતમ્’ જીવન
ધારણ કરને કી ‘નો અભિકંઠી-નો અભિકાહક્ષેત્’ ઇચ્છા ન કરે તથા

સમ્યગ્દર્શન યોગનિરોધ વિગેરેને લાભે છે જે હુન્નને અર્થાત્ અસાતાને
અથવા જન્મ, જરા, મરણ, રોગ, શોક વિગેરેથી ઉત્પન્ન થવાવાળી શારી-
રિક પીડા અથવા તેના કારણોને લાભે છે, અને જે તપ, સંયમ વિગેરે રૂપ
નિર્જરને લાભે છે. એવા તત્ત્વવેત્તા મુનિજ્ઞ ક્રિયાવાદનો ઉપદેશ આપવાને
યોગ્ય હોય છે. ॥૨૧॥

શબ્દાર્થ—મુનિ ‘સદેસુ-શબ્દેષુ’ વીણા વિગેરેના શબ્દમાં ‘રૂપેસુ-રૂપેષુ’
તથા રૂપમાં ‘અસજ્જમાણો-અસજ્જમાનઃ’ આસક્ત તથા વિના તથા ‘ગંધેસુ-
ગન્ધેષુ’ ગંધમાં ‘ચ-ચ’ અને રસેસુ-રસેષુ’ રસમાં ‘અદુરસમાણે-અદ્વિષન્’ દ્વેષ
ભાવ કર્યા વિના ‘જીવિયં-જીવિતમ્’ જીવન ધારણ કરવાની ‘નો અભિકંઠા-

अन्वयार्थः—मुनिः (सदेसु) शब्देषु-वेणुवीणादिजनितेषु (रुवेसु) रूपेषु नीलपीतादिषु (असज्जमाने) असज्जमानः-आसक्तिमकुर्वाणः उपलक्षणात् अमनोज्ञशब्दरूपेषु द्वेषमकुर्वाणः, तथा-(गंधेषु) गंधेषु-कथितकलेवरादिजनितेषु दुर्गन्धेषु (च) तथा (रसेसु) रसेषु-अमनोज्ञेषु पर्युपितान्तप्रान्ताद्यशनेषु (अदुस्सज्जणे) अद्विषन्-द्वेषमकुर्वाणः, उपलक्षणाद् मनोज्ञगन्धरसेषु आसक्तिमकुर्वाणः, सन् (जीवियं) जीवितम्-असंयमजीवनम् (नो अभिकंखी) नो अभिकाङ्क्षेत्-नाभिवाञ्छेत् । तर्हि किं कुर्यादित्याह-(बलयाविमुक्के) बलयाद् विमुक्तः-माया कपटरहितः सन् (आयाणगुत्ते) आदानगुप्तः-संयमयुक्तो भूत्वा विहरेत् निष्कपटभावेन संयमं पालयेदिति भावः ॥२२॥

‘मरणं-मरणम्’ मृत्यु की भी ‘नो अभिकंखी-नो अभिकाङ्क्षेत्’ इच्छा न करे ‘बलयाविमुक्के-बलयाद्विमुक्तः’ माया एवं कपटसे रहित होकर ‘आयाणगुत्ते-आदानगुप्तः’ संयमयुक्त होकर विचरणकरे ‘त्तिवेमि-इति ब्रवीमि’ ऐसा मैं कहता हूँ ॥२२॥

अन्वयार्थ—मनोज्ञ शब्दों में और रूपों में आसक्त न होता हुआ और उपलक्षण से अमनोज्ञ शब्द रूपों में द्वेष न करता हुआ तथा दुर्गन्धों और अमनोज्ञ रसों में द्वेष न करता हुआ तथा मनोज्ञ गंध और रस में आसक्ति न धारण करता हुआ, मनोज्ञ और अमनोज्ञ स्पर्श में भी राग द्वेष न करता हुआ मुनि जीवन की आकांक्षा न करे और मरण की भी आकांक्षा न करे । छल कपट से रहित एवं संयम से युक्त होकर विचरे ॥२२॥

नो अभिकाङ्क्षेत्’ इच्छा न करे तथा ‘मरणं-मरणम्’ मरणनी पणु ‘नो अभिकंखी-नो अभिकाङ्क्षेत्’ इच्छा न करे ‘बलयाविमुक्के-बलयाद्विमुक्तः’ माया अने कपट रहित णनीने ‘आयाणगुत्ते-आदानगुप्तः’ संयम युक्त णनीने विचरणु करे ‘त्तिवेमि-इति ब्रवीमि’ अे प्रमाणे हुं कहूँ छुं. ॥२२॥

अन्वयार्थ—मनोज्ञ शब्दोंमें अने रूपोंमें आसक्त न बनार अने उपलक्षणधी अमनोज्ञ शब्द अने रूपोंमें द्वेष न करनार तथा दुर्गन्ध अने अमनोज्ञ रसोंमें द्वेष न करनार तथा मनोज्ञ गन्ध अने रसमें आसक्ति धारण न करनार तेमज मनोज्ञ अने अमनोज्ञ स्पर्शमें पणु रागद्वेष न करनार मुनि, छवननी आकांक्षा न करे तेमज छल न करनार कपटधी रहित अने संयम युक्त णनी विचरणु करे ॥२२॥

ટીકા—અધુનાઽધ્યયનાર્થમુપસંહન્નાહ—‘સદેસુ’ इत्यादि । ‘સદેસુ’ શબ્દેષુ-
 વેણુવીણાદિજનિતેષુ શ્રોત્રમનોહરેષુ ‘રૂવેસુ’ રૂપેષુ નીલપીતાદિષુ નેત્રાનન્દ-
 જનકેષુ ‘અસજ્જમાણો’ અસજ્જમાનઃ—આસક્તિમકુર્વાણઃ, ઉપલક્ષણાત્ અમનોજ્ઞ-
 શબ્દરૂપેષુ દ્રેષમકુર્વાણઃ, તથા ‘ગંધેસુ’ ગન્ધેષુ—કથિતમૃતકલેવરાદિજનિતેષુ
 દુર્ગન્ધેષુ તથા—‘રસેસુ’ રસેષુ—પર્યુષિતાન્તમાન્તાયાહારેષુ ઉપલક્ષણાત્ કોષ્ઠપુટા-
 દિમનોજ્ઞગન્ધેષુ દ્રાક્ષાદિમનોજ્ઞરસેષુ ચ આસક્તિમકુર્વાણઃ તથા શબ્દાદિસહવર્તિત્વેન
 સ્પર્શેષુ ચ મનોજ્ઞાઽમનોજ્ઞેષુ રાગદ્રેષમકુર્વાણઃ સન્ ‘જીવિયં’ જીવિતમ્—અસંય-
 મત્વેન જીવનમ્ ‘નો અમિકંચી’ નો અમિકાઙ્ક્ષેત્, एवं ‘મરણં’ મરણમ્—આયુષ્ક-
 સ્વરૂપં મૃત્યું લાલમરણં વા ‘નો અમિકંચી’ નો અમિકાઙ્ક્ષેત્ । તર્हि મુનિઃ કિં
 કુર્વીદિતિ તત્કર્તવ્યં દર્શયતિ ‘લલયા’ લલયાત્, લલયં—માયા, તસ્માત્ ‘વિમુક્તો’

ટીકા—અવ અધ્યયન કે અર્થ કા ઉપસંહાર કરતે હુણ કહતે હૈ-
 મુનિ વેણુ વીણા આદિ સે ઉત્પન્ન હોને વાલે શ્રુતિમધુર શબ્દોં મેં, નેત્રોં
 કો આનન્દ પ્રદાન કરને વાલે સુન્દર રૂપોં મેં આસક્તિ ન કરે । હસી
 પ્રકાર અમનોજ્ઞ શબ્દોં ઔર રૂપોં મેં દ્રેષ ન કરે । સડે મૃતકકલેવર
 આદિ સે ઉત્પન્ન દુર્ગન્ધ મેં તથા રૂચે સૂચે વાસી આહાર આદિ કે રસ
 મેં, ઉપલક્ષણ સે કોષ્ઠપુટ આદિ કી સુગંધ સે ઔર દ્રાક્ષા આદિ કે
 મધુર રસ મેં ઔર હનકે સહચર મનોજ્ઞ અમનોજ્ઞ સ્પર્શ મેં મી રાગ
 દ્રેષ ન કરે । અસંયમમય જીવન કી આકાંક્ષા ન કરે ઔર આયુ કે ક્ષય
 રૂપ મરણ કી યા લાલમરણ કી આકાંક્ષા ન કરે । કિન્તુ કપટ સે

ટીકાર્થ—હવે અધ્યયનના અર્થનો ઉપસંહાર કરતાં કહે છે કે—મુનિને
 વેણુ વીણા આદિથી ઉત્પન્ન થવાવાળા શ્રોત્રને પ્રિય લાગનારા શબ્દોમાં
 નેત્રોને આનંદ આપનારા સુંદર એવા રૂપોમાં આસક્ત થવું નહીં એવો
 પ્રભાણે અમનોજ્ઞ—મનને ન ગમે તેવા શબ્દો અને રૂપોમાં દ્રેષભાવ રાખવો
 નહીં. ‘સડે’ મરેલાના શરીરમાંથી ઉત્પન્ન થનાર દુર્ગન્ધમાં હુણ સુકા વામી
 આહાર વિગેરેના રસમાં ઉપલક્ષણથી કોષ્ઠ પુટ અર્થાત્ સુગંધીવાળા પદાર્થના
 પડિલા વિગેરેની સુગંધમાં અને હરાખ વિગેરેના મીઠા રસમાં અને તેના
 સહચર મનોજ્ઞ અમનોજ્ઞ એવા સ્પર્શમાં પણ રાગદ્રેષ ન કરે.

અસંયમ મય ઉવનની આકાંક્ષા—હજી ન કરે અને આયુષ્યના ક્ષય
 રૂપ મરણની અથવા બાલ મરણની આકાંક્ષા—હજી ન કરે. પરંતુ કપટથી

विमुक्तः-रहितः कपटरहितः सन् 'आयाणगुत्ते' आदानगुप्तः-आदानं-संयमः
तेन सहितः, आदाने-संयमे सति गुप्तः मनोवाक्कायदुष्प्रणिधानरहितः गुप्तः, इति
गुप्तेन्द्रियो वा भूत्वा विहरेत् निष्कपटमनोवाक्कायैः संयमपालयेदिति भावः ॥२२॥

॥ इति श्री विश्वविख्यात-जगद्बल्लभ-प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषा-
कलितललितकलापालापकप्रविशुद्धगघपघनैकग्रन्थनिर्मापक,
वादिमानमर्दक-श्रीशाहच्छत्रपति कोल्हापुरराजप्रदत्त-
'जैनाचार्य' पदभूषित — कोल्हापुरराजगुरु-
बालब्रह्मचारि-जैनाचार्य — जैनधर्मदिवाकर
-पूज्य श्री घासीलालव्रतिविरचितायां श्री
"सूत्रकृताङ्गसूत्रस्य" समयार्थबोधि-
न्यायां व्याख्यायां समवसरणनामकम्
द्वादशमध्ययनं समाप्तम् ॥१३॥

रहित होकर और संयम से युक्त होकर, मन वचन काय के अप्रशस्त
व्यापार को त्याग कर विचरे। अर्थात् निष्कपट भाव से तीनों योगों
से संयम का पालन करे ॥२२॥

जैनाचार्य जैनधर्मदिवाकर पूज्यश्री घासीलालजीमहाराजकृत
"सूत्रकृताङ्गसूत्र" की समयार्थबोधिनी व्याख्या का समवसरण
नामक बारहवां अध्ययन समाप्त ॥१२॥

रहित थधने अने संयमथी युक्त थधने मन, वचन, अने कायाना अप्र-
शस्त व्यापारने त्याग करीने विचरणु करे. अर्थात् निष्कपट भावथी त्रणे
योगीथी संयमनुं पालन करे ॥२२॥

जैनाचार्य जैनधर्मदिवाकर पूज्यश्री घासीलालजी महाराजकृत 'सूत्रकृताङ्गसूत्र'नी
समयार्थबोधिनी व्याख्यानु समवसरणनामनुं बारसु अध्ययन समाप्त ॥१२॥

॥ અથ ત્રયોદશમધ્યયનમ્ ॥

ગતં સમવસરણાખ્યં દ્વાદશમધ્યયનમ્, સામ્પ્રતં-ત્રયોદશમારભ્યતે, અસ્ય પૂર્વાધ્યયનેન સહાઽયમભિસમ્બન્ધઃ-પૂર્વાધ્યયને પરવાદિનાં મતાનિ નિરૂપિતાનિ, તન્નિરાકરણમપિ ચ કૃતમ્, તન્નિરાકરણં ચ વસ્તુતો યાથાતથ્યેન ભવતીત્યસ્મિન્-ધ્યયને યાથાતથ્યં પ્રતિપાદયિષ્યતે । इत्यनेन सम्बन्धेन आयातस्यास्याध्ययनस्य इदमादिमं सूत्रम्-‘आहत्तहीयं’ इत्यादि ।

અથ ચ પૂર્વાધ્યનસ્યાન્તિમસૂત્રેણ સહાસ્યાદિસૂત્રસ્યાયં સમ્બન્ધઃ અનન્ત-સૂત્રે ‘વલયાવિમુક્કે’ મુનિર્વલયાદ્વિમુક્તો ભવેત્ इत्यभिहितम् અત્ર ભાવવલયસ્યા-ધિકારસ્તેનાઽત્ર ભાવવલયં રાગદ્વેષરૂપં શૃણ્ણતેઽતો ભાવવલયાદ્ વિમુક્તસ્યૈવ યાથા-તથ્યં ભવતીત્યનેન સમ્બન્ધેન સૂત્રકારઃ પ્રાહ-‘આહત્તહીયં’ इत्यादि ।

मूलम्-आहत्तहीयं तु पवेयंइस्सं,

नौणप्पगारं पुरिसस्स जायं ।

તેરહવેં અધ્યયનકા પ્રારંભ

સમવસરણ નામક ચારહર્વા અધ્યયન સમાપ્ત હુઆ । અવ તેરહર્વા અધ્યયન કા પ્રારંભ ક્રિયા જાતા હૈ । પૂર્વવર્ત્તી અધ્યયન કે સાથ હસ અધ્યયન કા યહ સમ્બન્ધ હૈ-ચારહર્વેં અધ્યયન મેં પરવાદિયોં કે મત કા નિરૂપણ ઔર નિરાકરણ ક્રિયા ગયા હૈ । વહ નિરાકરણ વસ્તુતો યાથાતથ્ય સે હોતા હૈ, અત એવ હસ અધ્યયન મેં યાથાતથ્ય કા પ્રતિપાદન ક્રિયા જાયગા । હસ સમ્બન્ધ સે પ્રાપ્ત હસ અધ્યયન કા યહ પ્રથમ સૂત્ર હૈ-‘આહત્તહીયં’ इत्यादि ।

‘તેરમા અધ્યયનનો પ્રારંભ—

સમવસરણ નામનું ધારમું અધ્યયન પુરું થયું. હવે તેરમાં અધ્યયનનો પ્રારંભ કરવામાં આવે છે. આના પહેલાના અધ્યયન સાથે આ અધ્યયનનો આ પ્રમાણેનો સબંધ છે—ધારમા અધ્યયનમાં પરવાદિયોના મતનું નિરૂપણ અને નિરાકરણ કરવામાં આવેલ છે, તે નિરાકરણ ખરી રીતે યાથાતથ્યથી થાય છે, તેથી આ અધ્યયનમાં યાથાતથ્યનું પ્રતિપાદન કરવામાં આવશે આ સબંધથી પ્રાપ્ત થયેલ આ અધ્યયનનું આ પહેલું સૂત્ર છે. ‘આહત્તહીયં’ इत्यादि

सओ य धम्मं असओ य सीलं”,

“संतिं असंतिं करिस्सामि पाउं॥१॥

छाया—याथातथ्यं तु प्रवेदयिष्यामि, ज्ञानप्रकारं पुरुषस्य जातम् ।

सतश्च धर्मसतश्च शीलं, शान्तिमशान्तिं च करिष्यामि प्रादु. ॥१॥

अन्वयार्थः—(आहत्तहीयं तु) याथातथ्यं तु-परमार्थतत्त्वं तु ‘पुरिसस्स’ पुरुषस्य जीवस्य यत् (जायं) जातम्-उत्पन्नम् (नाणप्पगारं) ज्ञानप्रकारम्-ज्ञाना-

शब्दार्थ—‘आहत्तहीयं तु याथातथ्यं तु’ यथार्थ अर्थात् सच्चा तरव ‘पुरिसस्स-पुरुषस्य’ जीव को जो ‘जायं-जातम्’ प्राप्त हुआ है तथा ‘नाणप्पकारं-ज्ञानप्रकारम्’ ज्ञानके प्रकार अर्थात् सम्यक् ज्ञान दर्शन और चारित्र्य ‘पवेयइस्स-प्रवेदयिष्यामि’ कथन करूंगा ‘तु’ शब्द से मिथ्यादृष्टियों के दोषों को भी कहूंगा ‘सओ य-सतश्च’ चारित्र्यशील उत्तम साधुका ‘धम्मं-धर्मम्’ श्रुतचारित्र्यरूप धर्म तथा ‘सीलं-शीलम्’ शील-स्वभाव तथा ‘संतिं-शान्तिम्’ सकल कर्म-क्षयरूप शान्तिको-निवृत्तिको ‘पाउं करिस्सामि प्रादुः करिष्यामि’ प्रकट करूंगा तथा ‘असओ य-असतश्च’ परतीर्थिकों का, अधर्माचरण, कुशील तथा ‘असंतिं-अशान्तिम्’ संसार का स्वरूप प्रगट करूंगा ॥१॥

अन्वयार्थ—परमार्थ दृष्टि से विचार करने पर जीव को वास्तविक रूप में उत्पन्न होने वाले सम्यग् ज्ञान सम्यग् दर्शन सम्यक् चारित्र्य

शब्दार्थ—आहत्तहीयं तु-याथातथ्यं तु’ यथार्थ अर्थात् सायु-तत्त्व ‘पुरिसस्स-पुरुषस्य’ अपने के ‘जायं-जातम्’ प्राप्त थयेले छे तथा ‘नाणप्पकारं-ज्ञानप्रकारम्’ ज्ञानने प्रकाश अर्थात् सम्यग्ज्ञान, दर्शन अने चारित्र्य ‘पवेयइस्स-प्रवेदयिष्यामि’ कथन करीश ‘तु’ शब्दथी मिथ्यावादियेना दोषेने पणु कहरीश ‘सओय-सतश्च’ चारित्र्यशील उत्तम साधुना ‘धम्म-धर्मम्’ श्रुत चारित्र्य रूप धर्म तथा ‘सील-शीलम्’ शील-स्वभाव अने सति-शान्तिम्’ सकल कर्म क्षयरूप शान्तिने-निवृत्तिने ‘पाउं करिस्सामि-प्रादु करिष्यामि’ प्रकट करीश तथा ‘असओ य-असतश्च’ परतीर्थिकेना अधर्माचरणे तथा ‘असंतिं-अशान्तिम्’ संसारना स्वरूपने प्रगट करीश ॥१॥

अन्वयार्थ—परमार्थ दृष्टिसे विचारना अपने वास्तविक पणुथी उत्पन्न धवावाणा सम्यग् ज्ञान सम्यग्दर्शन सम्यक् चारित्र्य ज्ञान प्रकारतुं निश्-

દિકં-સમ્યગ્જ્ઞાનદર્શનચારિત્રમ્ (પવેયશ્સં) પ્રવેદયિષ્યામિ, -મકટયિષ્યામિ, તુ શબ્દેન મિથ્યાદૃષ્ટીનાં દોષાનપિ કથયિષ્યામિ (સઓ ય) સતશ્ચ-ચારિત્રતઃ પુરુષસ્ય (ધર્મં) ધર્મમ્-શ્રુતચારિત્રરૂપમ્ તથા-(સીલં) શીલમ્-ઉદ્યુક્તવિહારિત્વમ્ તથા-(સંતિં) શાન્તિમ્-સકલકર્મક્ષયલક્ષણાં નિર્વૃત્તિમ્ (પાઉંકરિસ્સામિ) પ્રાદુઃ કરિષ્યામિ મકટયિષ્યામિ તથા-(અસઓ ય) અસતશ્ચ પુરુષસ્ય પરતીર્થિકાદેઃ ચ શબ્દાદ્-અધર્મં પાપમ્, અશીલં કુત્સિતશીલમ્ તથા-(અસંતિં) અશાન્તિમ્-મનિર્વાણરૂપામ્ એતત્સર્વં મકટયિષ્યામિ ॥૧॥

ટીકા—સુધર્મસ્વામી જમ્બૂસ્વામિનં પ્રત્યાહ-‘આહત્તહીયં તુ’ યાથાતથ્યં તુ યથા તથા ભાવો યાથાતથ્યમ્-તત્ત્વમ્, તત્ત્વ પરમાર્થચિન્તાયાં સમ્યગ્જ્ઞાનાદિક-મેવ, અતસ્તાદૃશજ્ઞાનાદિકમેવ પ્રદર્શયતિ-‘પુરિસસ્સ’ પુરુષસ્ય-જીવસ્ય યત્ ‘જાયં’ જાતમ્-સમુત્પન્નમ્ ‘નાણપ્પગારં’ જ્ઞાનપ્રકારમ્, અત્ર પ્રકારશબ્દઃ-આઘર્થે

રૂપ જ્ઞાન પ્રકાર કા નિરૂપણ કરુંગા, ઔર મિથ્યાદૃષ્ટિયોં કે દોષોં કા ભી કથન કરુંગા, એવં ચારિત્ર વાલે પુરુષોં કા શ્રુત ચારિત્ર લક્ષણ ધર્મ તથા શીલ એવં સકલ કર્મ ક્ષય રૂપ શાન્તિ કો ભી પ્રગટ કરુંગા। હસી પ્રકાર અસત્ચરિત્ર પરતીર્થિકાદિ પુરુષોં કે પાપ અધર્મ અશીલ કુત્સિત શીલ એવં અશાન્તિ વગેરહ સભી દુર્ગુણોં કો ભી પ્રગટ કરુંગા ॥૧॥

ટીકાર્થ—સુધર્માસ્વામી જમ્બૂસ્વામી કે પ્રતિ કહતે હૈં-યથાર્થતા કો યાથાતથ્ય કહતે હૈં, ઉસકા અભિપ્રાય હૈ તત્ત્વ। પરમાર્થ દૃષ્ટિ સે વિચાર ક્રિયા જાય તો સમ્યગ્જ્ઞાન સમ્યગ્દર્શન સમ્યક્ ચારિત્ર સમ્યક્ તપ હી યાથાતથ્ય યા તત્ત્વ હૈં। અત એવ યહાં ઉનકો હી દિખલાયા જાતા હૈ।

જીવ કો ઉત્પન્ન હોને વાલે ‘નાણપ્પગાર’ અર્થાત્ જ્ઞાનપ્રકાર કો

પણુ કરીશ અને મિથ્યાદૃષ્ટિયોના દોષોનું પણુ કથન કરીશ તેમજ ચારિત્ર શીલ પુરુષોના સકલ કર્મક્ષય રૂપ શાન્તિને પણુ પ્રગટ કરીશ તેજ રીતે અસ-ચારિત્રવાળા પરતીર્થિક પુરુષોના પાપ, અધર્મ અશીલ, કુત્સિતશીલ અને અશાંતી વિગેરે સઘળા દુર્ગુણોને પણુ પ્રગટ કરીશ. ॥૧॥

ટીકાર્થ—સુધર્માસ્વામી જમ્બૂસ્વામીને કહે છે કે-યથાર્થપણુને યાથા તથ્ય કહે છે. તેનો અભિપ્રાય છે તત્ત્વ। પરમાર્થ દૃષ્ટિથી વિચાર કરવામાં આવે તો સમ્યગ્જ્ઞાન સમ્યક્ દર્શન સમ્યક્ ચારિત્ર સમ્યક્ તપજ યાથાતથ્ય અર્થાત્ તત્ત્વ છે. તેથીજ અહિયાં તેને જ દેખાડવામાં આવે છે.

અવને ઉત્પન્ન થવાવાળા ‘નાણપ્પગાર’ અર્થાત્ જ્ઞાન પ્રકારને હું કહીશ

तेन ज्ञानादिकम्-सम्यग्ज्ञान-सम्यग्दर्शनं-सम्यक् चारित्रमित्यर्थः, अत्र सम्यग्दर्शनम्-औपशमिकक्षायिकक्षायोपशमिकं गृह्यते, सम्यक् चारित्रं तु व्रतसमितिकषायाणां धारणरक्षणनिग्रहादिकं गृह्यते, एतत् सम्यग्ज्ञानादिकम् 'पवेयइस्सं' प्रवेदयिष्यामि व्रितथाचाररतान् ददोषांश्च प्रादुष्करिष्यामि। यद्वा-'नाणप्पगारं' इति नानाप्रकारम्-अनेकप्रकारकं त्रिचित्रम्, 'पुरिसस्स' पुरुषस्य प्राणिनः 'जाय' जातम्-स्वभावं प्रशस्ताप्रशस्तरूपम् उच्चावचं वा प्रवेदयिष्यामि-कथयिष्यामि। तु शब्देन मिथ्यादृष्टीनां दोषानपि कथयिष्यामि। 'सओ' सतः-चारित्रवतः शुभाऽनुष्ठानं कुर्वतः पुरुषस्य 'धम्मं' धर्मम्-श्रुतचारित्रलक्षणम्, तथा-'सीलं' शीलम्-उद्युक्तविहारित्वम्, तथा-'संतिं' शान्तिम्-अशेषकर्मक्षयलक्षणां निर्वृतिम्, 'पाउरुस्सामि' प्रकटं करिष्यामि, तथा-'असओ' अमतः-असत्पुरुषस्य पर-

में कहूंगा। यहाँ 'प्रकार' शब्द 'आदि' के अर्थ में है, अतएव तात्पर्य यह हुआ कि सम्यग्ज्ञान सम्यक् दर्शन सम्यक् चारित्र और सम्यक् तपका कथन करूंगा। यहाँ औपशमिक, क्षायिक और क्षायोपशमिक सम्यग्दर्शन समझना चाहिये और व्रतों तथा समितियों का धारण एवं रक्षण तथा कषायों का निग्रह चारित्र शब्द से ग्रहण करना चाहिए। इसके अतिरिक्त जो कुशील (कुत्सित आचार) में रत हैं, उनके दोषों को प्रकट करूंगा। अथवा 'नाणप्पगार' का अर्थ है नाना प्रकार। तात्पर्य यह है कि प्राणियों के प्रशस्त और अप्रशस्त या शुभ और अशुभ जो स्वभाव है, उनका कथन करूंगा। 'तु' शब्द से यह सूचित किया गया है कि मिथ्यादृष्टियों के दोषों को भी मैं कहूंगा। तथा शुभ अनुष्ठान करने वाले सत्पुरुष के श्रुतचारित्ररूप धर्म और उग्र-

अडियां प्रकार शब्द आदिना अर्थमा छे, तेथी न तात्पर्यं ओ थयुं के -सम्यक् ज्ञान, सम्यक् दर्शन सम्यक् चारित्र अने सम्यक् तपतुं कथन करीश, अडिया औपशमिक, क्षायिक अने क्षायोपशमिकने सम्यक् दर्शन समज्जुं लेछिओ. जीन व्रताने तथा कषायेने। निग्रह चारित्र शब्दथी ग्रहण करये। लेछिओ. आ शिवाय न कुशील (कुत्सित आचार)मां प्रवृत्त छे. तेओना दोषाने प्रकट करीश अथवा 'नाणप्पगार' ने अर्थ नाना प्रकार ओ प्रभावे छे.

कहेवानु तात्पर्यं ओ छे के—प्राणियोना प्रशस्त अने अप्रशस्त अथवा शुभ अने अशुभ ने स्वभाव छे, तेनुं कथन करीश. 'तु' शब्दथी ओ अनायुं छे के—मिथ्या दृष्टिवाजाओना दोषाने पण तुं प्रकट करीश. तथा शुभ अनुष्ठान करवावाणा सत्पुरुषना श्रुत चारित्र इय धर्म अने उग्र विहंर

તીર્થિકાદેઃ ચ શબ્દાદ્ ધર્મપ્રતિપક્ષભૂતમ્ અધર્મ પાપમ્, શીલપ્રતિપક્ષભૂતમ્ અશી-
લમ્-કુલ્સિતશીલમ્, અશાન્તિમ્ મોહાશાવરૂપામ્, એતત્સર્વં પ્રકટયિષ્યામિ ॥૧॥

મૂલમ્—અહો ય રાઓ ય સંસુદ્ધિર્એહિં, તંહાગર્એહિં પડિલબ્ધધર્મમ્।

સમાહિ સમાધાયમજોસયંતા, સંત્યારમેવં ફરુસં વચંતિ ॥૨॥

છાયા—અહનિ ચ રાત્રૌ ચ સમુત્થિતેભ્યઃ, સ્તથાગતેભ્યઃ પ્રતિલભ્ય ધર્મમ્।

સમાધિમાખ્યાતમજોપયન્તા, શાસ્તારમેવં પરુષં વદન્તિ ॥૨॥

વિહાર આદિ શીલ કો, સમાત કર્મક્ષયસ્વરૂપ મોક્ષ કો પ્રકટ કરૂંગા
એવં અસત્પુરુષ કે અધર્મ કો, કુશીલ કો ઓર મોક્ષભાવ કો મી
પ્રકટ કરૂંગા ॥૧॥

‘અહો ય રાઓ ય’ હયાદિ ।

શબ્દાર્થ—‘અહો ય-અહનિ ચ’ ડિન મેં ‘રાઓ ય-રાત્રૌ ચ’ રાત્રી મેં
‘સમુદ્ધિર્એહિં-સમુત્થિતેભ્યઃ’ ઉત્તમ અનુષ્ઠાન કરનેવાલે શ્રુતચારિત્રકો
ધારણ કરનેવાલે કો તથા ‘તંહાગર્એહિં-તથાગતેભ્યઃ’ તીર્થકરોં સે ‘ધર્મ-
ધર્મમ્’ શ્રુતચારિત્રરૂપ ધર્મ કો ‘પડિલબ્ધ-પ્રતિલભ્ય’ પ્રાપ્ત કરકે
‘અધાય-આખ્યાતમ્’ તીર્થકરોક્ત ‘સમાહિ-સમાધિ’ સમાધિકા ‘અજો-
સયંતા-અજોષયન્તા’ સેવન ન કરતે હુ (જમાલિઆદિનિહવ) ‘સત્યાર-
શાસ્તારમ્’ અપને ગુરુ આદિકો હી ‘એવં-એવમ્’ ઉક્ત પ્રકારસે ‘ફરુસં-
પરુષમ્’ કઠોર વચન ‘વચંતિ-વદન્તિ’ કહતે હેં ॥૨॥

વિગેરે શીલને, સધળા કર્મના ક્ષયરૂપ મોક્ષને પ્રગટ કરીશ. તથા અસત્પુરુ-
ષના અધર્મને, કુશીલને, અને મોક્ષભાવને પણ પ્રગટ કરીશ. ॥૧॥

‘અહો ય રાઓ ય’ ઇત્યાદિ

શબ્દાર્થ—અહો ય-અહનિ ચ’ દિવસમાં ‘રાઓ ય-રાત્રૌ ચ’ રાત્રે ‘સમુદ્ધિર્એહિં
સમુત્થિતેભ્યઃ’ ઉત્તમ અનુષ્ઠાન કરવાવાળા શ્રુત ચારિત્રને ધારણ કરવા વાળાને
તથા ‘તંહાગર્એહિં-તથાગતેભ્યઃ’ તીર્થકરો પાસેથી ‘ધર્મ-ધર્મમ્’ શ્રુત ચારિત્રરૂપ
ધર્મને ‘પડિલબ્ધ-પ્રતિલભ્ય’ પ્રાપ્ત કરીને ‘અધાય-આખ્યાતમ્’ તીર્થકરોક્ત
સમાહિ-સમાધિ’ સમાધિનુ ‘અજોસયંતા-અજોપયન્તા’ સેવન ન કરીને (જમાલી
વિગેરે નિહવો) ‘સત્યાર-શાસ્તારમ્’ પોતાના ગુરુ વિગેરેને જ ‘એવં-એવમ્’
ઉક્ત રીતે ‘ફરુસં-પરુષમ્’ કઠોર વચન વચંતિ-વદન્તિ’ કહે છે. ॥૨॥

અન્વયાર્થ:—(અહો ય) અહનિ ચ-દિવસે (રાઓ ય) રાત્રૌ ચ (સમુદ્વિર્ણિ) સમુ-
ત્થિતેભ્યઃ—રાત્રિન્દિવં સદનુષ્ઠાનં કુર્વજ્ઞઘઃ શ્રુતચારિત્રધારિભ્યઃ, તથા—(તહાગર્ણિ)
તથાગતેભ્યઃ—તીર્થકૃદ્ભ્યઃ (ધર્મં) ધર્મસ્—શ્રુતચારિત્રરૂપમ્ (પટિલભ્ય) પ્રતિલભ્ય-
પ્રાપ્યાઽપિ જમ્બાહિ-મમૃતયઃ (અઘાયં) આરુઘાતમ્—ઋયિતમપિ તીર્થકૃદ્ભિઃ
(સમાર્હિ) સમાર્થિ—સમ્યગ્જ્ઞાનદર્શનચારિત્રલક્ષણં રત્નત્રયં મોક્ષમાર્ગમ્ (અજો-
સયંતા) અજોવચન્તઃ—અસેવમાનાઃ (સત્યારં) શાસ્તારમ્—ગુર્માદિકમેવ (एवं)
एवम्—ઉક્તગીતયા ઘક્ષ્યમાણરીત્યા ચ (ફરુસં) પરુષ કઠોરવચનમ્ (વયંતિ) વદન્તિ
—કઠોરવચનદ્વારા મોક્ષમાર્ગપ્રદર્શકં ગુર્માદિકમેવ નિન્દન્તિ ॥૨॥

ટીકા—પુરુષસ્ય ગુણદોષરૂપં નાનાપ્રકારકં સ્વભાવં વધયિष्यामि, इति
पूर्वं कथितम्, सम्प्रति—તદેવ ગુણક્ષેત્રજ્ઞાતં ત્રિવેચયતિ 'અહો ય' इत्यादि। 'अहो य'
अहनि च-दिवसे 'राओ य' रात्रौ च 'समुद्विर्णि' समुत्थितेभ्यः—રાત્રિન્દિવં સમ્ય-

અન્વયાર્થ—જો દિન ઓર રાત સમ્યક્ પ્રકાર સે ઉત્થિત હૈં
અર્થાત્ રાત દિન ઉત્તમ (ઉત્કૃષ્ટ ક્રિયા) અનુષ્ઠાન કરને વાલે હૈં ઓર
શ્રુતચારિત્ર કે ધારક હૈં ઉનસે તથા તીર્થકર્મે સે, સંસારસાગર સે
તારને મેં સમર્થ શ્રુતચારિત્ર ધર્મ કો પ્રાપ્ત કરકે મી જમાલિ તથા દિગ-
મ્બર વગૈરહ સમ્યગ્જ્ઞાનદર્શનચારિત્ર રૂપ રત્નત્રયાત્મક મોક્ષમાર્ગ કો
નહીં સેવન કરતે હુએ કઠોર વચનો દ્વારા મોક્ષમાર્ગપ્રદર્શક આચાર્ય-
વગૈરહ ગુરુ કી હી નિન્દા કરતે હૈં ॥૨॥

ટીકાર્થ—પહેલે કહા થા કિ પુરુષ કે ગુણ દોષોં કો ઉત્તકે નાના
પ્રકાર કે સ્વભાવ કો કહૂંગા, ઉસી કો અવ કહતે હૈં । જો દિન ઓર
રાત સમ્યક્ પ્રકાર સે ઉત્થિત હૈં અર્થાત્ સમીચીન અનુષ્ઠાન મેં પ્રવૃત્ત

અન્વયાર્થ—જે રાતદિવસ સમ્યક્ પ્રકારથી ઉત્થિત છે અર્થાત્ રાતદિ-
વસ ઉત્તમ (ઉત્કૃષ્ટ ક્રિયા) અનુષ્ઠાન કરવાવાળા હોય અને શ્રુતચારિત્રને
ધારણ કરવાવાળા હોય તેમની પાસેથી તથા તીર્થકરો પાસેથી સંસાર સાગ-
રથી તારવામાં સમર્થ એવા શ્રુતચારિત્ર ધર્મને પ્રાપ્ત કરીને પણ જમાલી
તથા દિગમ્બર વિગેરે સમ્યક્ જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર રૂપ રત્નત્રયાત્મક મોક્ષ
માર્ગનું સેવન ન કરતા કઠોર વચનો દ્વારા મોક્ષ માર્ગને બતાવવા વાળા
આચાર્ય વિગેરે ગુરૂની જ નિન્દા કરે છે. ॥૨॥

ટીકાર્થ—પહેલાં કહેવામાં આવેલ છે કે—પુરૂષના ગુણ દોષોને તથા
તેઓના અનેક પ્રકારના સ્વભાવને કહીશ. હવે તેને જ કહેવામાં આવે છે.
જે રાત અને દિવસ સારી રીતે—સમ્યક્ પ્રકારથી આરાધનામાં તત્પર થયેલા

ગુપ્તિતેભ્યઃ સદ્બુઢાનશ્રદ્ધયઃ શ્રુતચારિત્રધરેભ્યઃ, તથા—‘તદાગર્હિ’ તથાગતેભ્ય-
સ્તીર્થકરેભ્યઃ ‘ધર્મમ્’ ધર્મસ્—શ્રુતચારિત્રાચ્ચયં સંસારસાગરોત્તરણોપાયં ધર્મમ્
‘પઢિલબ્ધમ્’ પ્રતિલભ્ય—પ્રાપ્ત્યાઽપિ, કર્મણાગુદયેન હતભાગ્યા જમાલિપ્રમૃતયો
મન્દાધિકારિણઃ ‘આઘાયં’ આચ્ચયાતં કથિતમપિ ‘સમાર્હિ’ સમાધિમ્—સમ્યગ્દર્શન-
જ્ઞાન ચારિત્રલક્ષણં મોક્ષમાર્ગમ્ ‘અજોસયંતા’ અજોપયન્તઃ—અસેવમાનાઃ સમ્ય-
ગાચરણમકુર્વાણાઃ તીર્થકરપ્રતિપાદિતં માર્ગં વિરાધયંતિ, તથા—કુમાર્ગં ચ પ્રલુપ-
યંતિ—કથયન્તિ તે, ચદયં મહાવીરસ્વામી સર્વજ્ઞ એવ ન સંભવતિ, યતઃ ક્રિયમાણ
કૃતમિતિ વદતીત્યાદિ । એવં સર્વજ્ઞોક્તયશ્રદ્ધધાતાઃ, યદિ ક્વચિદ્ગુરુર્વર્ગેવત્સલતયા
પ્રતિબોધિતા ભવન્તિ તદા તે ‘સત્થાર’ શાસ્તારમ્, અનુશાસકમ્ ‘ફરુસં’ પર્લ્લ
કઠોરવચનમ્ ‘વયંતિ’ વદન્તિ—કઠોરવચનેન ગુર્વાદિકમેવાધિક્ષિપન્તીતિ ॥૨॥

ઔર શ્રુતચારિત્ર કે ધારક હૈં, ડનસે તથા તીર્થકરોં સે સંસાર સાગર
સે તારને મેં સમર્થ શ્રુતચારિત્ર ધર્મ કો પ્રાપ્ત કરકે ઔ કર્મ કે ડદય
સે હતભાગ્ય જમાલિ આદિ કથિત સમાધિ કા સમ્યગ્જ્ઞાનાદિ રત્નોં કા
અર્થાત્ મોક્ષમાર્ગ કા સેવન નહીં કરતે । સમ્યક્ આચરણ ન કરતે
હુએ તીર્થકર કે માર્ગ કી વિરાધના કરતે હૈં । કુમાર્ગ કી પ્રલુપણા કરતે
હૈં । વે કહતે હૈં કિ મહાવીર સ્વામી સર્વજ્ઞ હી નહીં હૈં, ક્યોંકિ વે કિયે
જાતે હુએ કાર્ય કો કિયા હુ ગા કહતે હૈં । હસ પ્રકાર સર્વજ્ઞ કે કથન
પર શ્રદ્ધા ન કરતે હુએ ડનકો કહીં કોઈ સદ્ગુરુ વત્સલભાવ સે પ્રતિબોધ
દેતે હૈં તો વે ડસ પ્રતિબોધક કો હી કઠોર વચન કહને લગતે હૈં ॥૨॥

છે, અર્થાત્ ઉધ્વં ગતિએ પહોંચેલા છે, એટલે કે—યોગ્ય અનુઢાનમાં પ્રવૃત્ત
અને શ્રુતચારિત્રના ધારક છે, તેઓથી તથા તીર્થકરોથી સંસાર સાગરથી
તારવામાં સમર્થ શ્રુતચારિત્ર ધર્મને પ્રાપ્ત કરીને પણ કર્મના ઉદયથી હત
ભાગ્ય જમાલિ વિગેરેએ કહેલ સમાધિનું અર્થાત્ સમ્યક્ જ્ઞાન વિગેરે રત્ન-
ત્રયનું અર્થાત્ મોક્ષ માર્ગનું સેવન કરતા નથી. જમાલિ વિગેરે સમ્યક્ આચ-
રણ ન કરતાં તીર્થકરના માર્ગને જ નષ્ટ કરવા પ્રયત્ન કરે છે. કુમાર્ગની
પ્રલુપણા કરે છે. તેઓ કહે છે કે—મહાવીર સ્વામી સર્વજ્ઞ નથી, કેમકે
તેઓ કરવામાં આવતા કાર્યને કરેલું કહે છે, આ રીતે સર્વજ્ઞના વચન પર
શ્રદ્ધા ન કરતાં અને શરીર વિગેરેની દુર્બલતાને કારણે સંયમના ભારને
વહન કરવામાં સમર્થ ન થનારા તેઓને કોઈ સત્યરૂ વાતસલ્યભાવથી પ્રતિ-
બોધ આવે તો તેઓ તે પ્રતિબોધ આપનારને જ કઠોર વચનો કહે છે ॥૨॥

મૂલ્મ-વિસોહિયં તે અણુકાહ્યંતે, જે આત્તભાવેણ વિયાગરેજ્ઞા ।

અટ્ટાણિયા હોતિં વહુગુણાણં, જે ણાણ સંકાદ્મુસંવણ્જા । ૩ ।

છાયા—વિશોધિતમ્ તે અનુકથયન્તિ, યે આત્મભાવેન વ્યાગૃણીયુઃ ।

અસ્થાનિકા ભવન્તિ વહુગુણાનાં, યે જ્ઞાનશક્ત્યા મૃપા વદેયુઃ ॥ ૩ ॥

અન્વયાર્થઃ—(તે) તે જમાલિપ્રમૃતયઃ ‘વિસોહિયં’ વિશોધિતમ્-સકલદોષ ‘વિસોહિયં તે અણુકાહ્યંતે’ इत्यादि ।

શબ્દાર્થ—‘તે-તે’ જમાલિ આદિ નિહવ ‘વિસોહિયં-વિશોધિતમ્’ દોષરહિત એવં તીર્થકરાર્થિકે દ્વારા પ્રરૂપિત એસે જ્ઞાનદર્શન ચારિત્ર રૂપ મોક્ષ માર્ગ કો ‘અણુકાહ્યંતે-અનુકથયન્તિ તીર્થકર કી પ્રરૂપણાસે વિપરીત પ્રતિપાદન કરતે હૈં ‘જે-યે’ જો ‘આત્તભાવેણ-આત્મભાવેન’ અપની રુચિકે અનુસાર ‘વિયાગરેજ્ઞા-વ્યાગૃણીયુઃ’ આચાર્ય પરંપરા સે વિરુદ્ધ પ્રકારસે સૂત્રોક્તા અર્થ કરતે હૈં એસે વે ‘વહુગુણાણં-વહુગુણાનામ્’ અનેક સદ્ગુણો કા ‘અટ્ટાણિ-અસ્થાનિકાઃ’ ‘હોઈ-ભવન્તિ’ હોતે હૈં ‘જે-યે’ જો કોઈ જમાલિ આદિ અપાત્ર ‘ણાણસંકાદ્-જ્ઞાનશક્ત્યા’ વીતરાગકે જ્ઞાન સેં શંકાશીલ હોકર ‘મુસં વણ્જા-મૃપા વદેયુઃ’ મિથ્યાભાષણકરતે હૈં વે ઉત્તમ ગુણો કે પાત્ર નહીં હોતે હૈં ॥ ૩ ॥

અન્વયાર્થ—વે જમાલિ વગેરહ સકલદોષો સે રહિત તીર્થકરો

‘વિસોહિયંતે અણુકાહ્યંતે’ इत्यादि

શબ્દાર્થ—‘તે-તે’ પૂર્વોક્ત જમાલિ વિગેરે નિહવે ‘વિસોહિયં-વિશોધિતમ્’ દોષ રહિત અને તીર્થકરાર્થિકે એ પ્રરૂપેલ એવા જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર રૂપ મોક્ષમાર્ગને ‘અણુકાહ્યંતે-અનુકથયન્તિ’ તીર્થકરની પ્રરૂપણાથી વિરુદ્ધ પ્રતિપાદન કરે છે. ‘જે-યે’ જેઓ ‘આત્તભાવેણ-આત્મભાવેન’ પોતાની રૂચી પ્રમાણે ‘વિયાગરેજ્ઞા-વ્યાગૃણીયુઃ’ આચાર્ય પરંપરાથી વિરુદ્ધ રીતે સૂત્રોક્તો અર્થ કરે છે એવા તેઓ વહુગુણાણં-વહુગુણાનામ્ અનેક ગુણોના ‘અટ્ટાણિ હોઈ-અસ્થાનિકા ભવન્તિ’ અસ્થાન રૂપ થાય છે. ‘જે-યે’ જે દોષ જમાલિ વિગેરે અપાત્ર ‘ણાણસંકાદ્-જ્ઞાનશક્ત્યા’ વીતરાગના જ્ઞાનમાં શંકાશીલ બનીને ‘મુસં-વણ્જા-મૃપા વદેયુઃ’ મિથ્યા ભાષણ કરે છે. તેઓ ઉત્તમ ગુણોના પાત્રરૂપ બનતા નથી. ॥ ૩ ॥

અન્વયાર્થ—તે જમાલિ વિગેરે સ્વચ્છ દોષથી રહિત અર્થાત્ નિર્દોષ

રહિતમપિ જ્ઞાનદર્શનચારિત્રરૂપં મોક્ષમાર્ગં તીર્થકૃત્પ્રતિપાદિતમપિ (અણુકાહયંતે) અનુકથયંતિ, અનુ-પશ્ચાત્ તીર્થકૃત્ પ્રરૂપણાતો વિપરીતં પ્રતિપાદયંતિ (જે) યે સ્વાગ્રહગ્રહનિવિષ્ટાઃ સંતઃ (આત્મભાવેણ) આત્મભાવેન-સ્વાભિપ્રાયેણ (વિયાગરેજ્જા) વ્યાગૃણીયુઃ-અન્યથૈવ મૂત્રાદીનામભિપ્રાયં કથયેયુઃ એવં ભૂતાસ્તે દુરાગ્રહિણઃ (વહૂગુણાણં) વહુગુણાનામ્-અનેકસગુદ્ગાનામ્ (અઢાણિયા) આસ્થાનિકા (હોંતિ) ભવન્તિ (જે) યે કેચિદ્ જમાલિષ્ઠતયઃ (ળાણસંકાહ) જ્ઞાનશઙ્કયા સ્વદુરાગ્રહેણ સમુત્પન્નજ્ઞાનસન્દેહેન (મુસં વણ્જ્જા) મૃષા વદેયુઃ-મૃષાવાદં કુર્યુઃ ॥૨૧॥

ટીકા—‘તે’ તે જમાલિ બોટિકાદયઃ ‘વિસોદિયં’ વિશોદિતં-સકલદોષ-વર્જિતમપિ જ્ઞાનદર્શનચારિત્રાત્મકં સર્વજ્ઞપ્રતિપાદિતમપિ મોક્ષમાર્ગમ્ ‘અણુકાહયંતે’ અનુ કથયન્તિ-અનુ-પશ્ચાત્ તીર્થકૃતપરમ્પરાગતપ્રરૂપણાતો વિરૂપં પ્રતિપાદયન્તિ ‘જે’ યે-સ્વાગ્રહગ્રહનિવિષ્ટાઃ સન્તઃ ‘આત્મભાવેણ’ આત્મભાવેન-સ્વાભિપ્રાયેણ-

દ્વારા પ્રતિપાદિત સમ્યગ્જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર તપ રૂપ મોક્ષ માર્ગ કા વિપરીત રૂપ સે હી પ્રતિપાદન કરતે હૈં, જો કિ અત્યન્ત દુરાગ્રહી એવં હઠીલે હોને સે અપની હચ્છાનુસાર હી સૂત્રોં કા અભિપ્રાય કહતે હુએ અનેક સદ્ગુણોં કા અપાત્ર હોતે હૈં ઓર અપને દુરાગ્રહવશ જ્ઞાન મેં મી સન્દિગ્ધ હોકર મિથ્યા બોલતે હૈં ઓર મૃષાવાદ કા પ્રરૂપણ કરતે હૈં ॥૨૧॥

ટીકાર્થ—જો જમાલિ આદિ લક્ષ્મણ દોષોં સે રહિત, સર્વજ્ઞ દ્વારા પ્રતિપાદિત જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર તપ રૂપ મોક્ષમાર્ગ તીર્થકરોં સે ચલી ઓઈ પરમ્પરા સે વિરુદ્ધ પ્રતિપાદન કરતે હૈં, જો દુરાગ્રહ રૂપી ગ્રહ સે ગ્રસ્ત હોકર અપને અભિપ્રાય કે અનુસાર, આચાર્યપરમ્પરા સે આગત

એવા તીર્થ કરાદિકેએ પ્રતિપાદન કરેલા સમ્યક્ જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર તપરૂપ મોક્ષ માર્ગનું વિપરીત પણાધી જ પ્રતિપાદન કરે છે એઓ અત્યંત દુરાગ્રહી અને હઠીલા પણાધી પેતાની ઈચ્છાનુસાર જ સૂત્રનો અભિપ્રાય કહીને અનેક સદ્ગુણોના અપાત્ર વાચ્ય છે અને પેતાના દુરાગ્રહને વશ થઈને જ્ઞાનમા પશુ સંદેહવળા ળનીને શુદ્ધ જ કહે છે અને મૃષાવાદની જ પ્રરૂપણ કરે છે. ॥૨૧॥

ટીકાર્થ—જે જમાલિ વિગેરે નિર્દોષ અર્થાત્ સમગ્રના દેખોધી રહિત એવા અને સર્વજ્ઞ દ્વારા પ્રતિપાદન કરેલા જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને તપ રૂપ મોક્ષનું પ્રતિપાદન તીર્થકરોથી આલની પરંપરાથી વિરુદ્ધ રૂપે કરે છે, તેઓ દુરાગ્રહ રૂપી અદ્યથી અન્ત થઈને પેતાના અભિપ્રાય પ્રમાણે આચાર્ય પરં-

ડડવાર્યપરસ્પરાગતમપ્યર્થમ્ અતિક્રમ્ય 'વિયાગરેજ્ઞા' વ્યાગૃણીયુઃ સૂત્રાદીના-
મન્યથૈવ વ્યાખ્યાનં કુર્વન્તીતિ ભાવઃ । ગમ્ભીરાભિપ્રાયં સૂત્રાર્થં સ્વકર્મોદયાત્
પૂર્વાપરસદ્ગતિપૂર્વક વ્યાખ્યાતાતુમસમર્થાઃ સ્વાત્માનં પઠિતં મન્યમાનાઃ સૂત્રમાર્ગ
પરિત્યજ્ય પ્રતિપાદયંતિ । સ્વકીયાડભિપ્રાયેણ સૂત્રાર્થવર્ણનમ્ અનર્થાય ભવતિ ।
એવં ભૂતાસ્તે 'વહુગુણાં' વહુગુણાનામ્ 'અઢ્યાણિયા હોતિ' અસ્થાનિકા ભવન્તિ,
સ્વકીયાડનંતસંસારાય વહુના સુત્તમગુણાનામ્ આધારરહિતા ભવન્તિ । તે ચામી
ઉત્તમગુણા આગમોક્તાઃ—

‘સુસ્સુસહ પહિપુચ્છહ, સુણેહ મેણેહં ય ઈહં આત્તિ ।

તત્તો અપોહં વા ધારેહં, કરેહં વા સમ્મં’ ॥૧॥

છાયા — શુશ્રૂષતે પ્રતિપૃચ્છતિ, શૃણોતિ શૃણ્ણાતિ ઈહતે ચાપિ ।

તતોડપોહતે વા ધારયતિ, કરોતિ વા સમ્યક્ ॥૧॥

અર્થ કો ઉલ્લંઘન કરકે સૂત્ર આદિ કા અન્યથા હી વ્યાખ્યાન કરતે હૈં,
ગંભીર રહસ્ય વાલે સૂત્ર કે અર્થ કો પૂર્વાપર સંબંધપૂર્વક વ્યાખ્યાન
કરને મેં કર્મોદય સે અસમર્થ હોને પર ભી અપને કો પઠિત માનતે હૈં,
વે સૂત્ર કે માર્ગ કા ત્યાગ કરકે પ્રરૂપણા કરતે હૈં । કિન્તુ અપને
અભિપ્રાય કે અનુસાર સૂત્ર કે અર્થ કા પ્રરૂપણ કરના અનર્થકર હોતા
હૈ । એસા કરને વાઠે વે જમાલિ આદિ વહુત સે ગુણો કે અપાત્ર હો
જાતે હૈં । આગમ મેં કથિત વે ઉત્તમ ગુણ હસ પ્રકાર હૈં—સુસ્સુસહ’ ઇત્યાદિ

શુશ્રૂષા કરના અર્થાત્ ગુરુસુત્ર સે શ્રવણ કરને કી ઇચ્છા હોના
પૃચ્છા કરના, ગુરુ કે કથન કો ધ્યાનપૂર્વક સુનના, અર્થ કો ગ્રહણ

પરથી આવેલા અર્થનુ ઉલ્લંઘન કરીને સૂત્ર વિગેરેના અન્યથ જ કોટલે કે
વિરૂદ્ધ રૂપે જ વ્યાખ્યાન કરે છે, ગંભીર રહસ્ય વાળા સૂત્રના અર્થને પૂર્વા-
પરના સંબંધ પૂર્વક વ્યાખ્યાન—ઉપદેશ કરવામાં કર્મોદયથી અસમર્થ હોવા
છતા પણ પોતાને પઠિત માને છે, તેઓ સૂત્રના યથાર્થ માર્ગનો ત્યાગ
કરીને પ્રરૂપણા કરે છે, પરંતુ પોતાના અભિપ્રાય પ્રમાણે સૂત્રના અર્થની
પ્રરૂપણા કરવી તે અનર્થ કારક હોય છે, એવું કરનારા તે જમાલિ વિગેરે
ધણા એવા શુભેના સ્પષ્ટાત્ર બની જાય છે, આગમમાં ઇહેલા તે ઉત્તમ શુભો
આ પ્રમાણે છે — ‘સુસ્સુસહ’ ઇત્યદિ

શુશ્રૂષા કરવી અર્થાત્ શુરુશ્રુણવી શ્રવણ કરવાની ઇચ્છા કરવી, પૃચ્છા
કરવી, શરૂના કથનને ધ્યાનપૂર્વક સાંભળવું અર્થાત્ સંકલ્પ કરવા તથા અહ્યા કરેલા

ગુર્વાદિકં શુશ્રૂષતે તત્કથિતં શૃણોતિ શૃણાતિ તદર્થાનુષ્ઠાનં
કરોતીતિ ભાવઃ ।

અથવા—ગુરુશુશ્રૂષાદિના સમ્યગ્ જ્ઞાનાવગમઃ, તતઃ સમ્યગનુષ્ઠાનમ્,
તતઃ કર્મક્ષયલક્ષણો મોક્ષઃ, इत्येवमादिगुणानामभाजनं भवतीत्यत एवोक्तम्-
'बहुगुणानं अट्टागिया ह्येति' बहुगुणानामस्थानिका भवन्तीति, पुनः किं भूता
एवं भवन्ति, तत्राह—जे' ये केचित् 'णाणसंकाइ' ज्ञानशङ्कया, स्वाग्रहेण ज्ञाने
श्रद्धाज्ञाने शङ्केति ज्ञानशङ्का, तथा 'मुमं' मृषावादम् 'वदेज्जा' वदेयुः—जिनेश्वरप्रति-
पादितागमे ये शङ्कां कुर्वन्ति, 'अयमागमः सर्वज्ञप्रणीत एव न भवति, प्रकारा-
न्तरेण वाऽस्याऽर्थो भवेत्' इत्यादि । अथवा—ज्ञानशङ्कया स्वपाण्डित्याभिमा-
नेन मृषावादं वदेयुः यथाऽहं ब्रवीमि तथैव सर्वं सम्यक्, नान्यथेत्यादि । सर्व
करना, गृहीत अर्थ का चिन्तन करना, अपोह करना अर्थात् व्यतिरेकी
धर्मों का निवारण करना, और सद्धर्म को धारण करना और फिर
तदनुसार अनुष्ठान करना ।

ગુરુ કી શુશ્રૂષા (સેવા) કરને સે સમ્યગ્જ્ઞાન કી પ્રાપ્તિ હોની હૈ,
તત્પશ્ચાત્ સમ્યક્ અનુષ્ઠાન હોના હૈ ઓર ફિર કર્મક્ષય રૂપ મોક્ષ
પ્રાપ્ત હોતા હૈ ।

જો તીર્થંકર કી પરમ્પરા કે વિરુદ્ધ પ્રરૂપણા કરતા હૈ, વહ સમ્યક્
ગુણો સે રહિત હોના હૈ । હસકે સિવાય જો શ્રુતજ્ઞાન મેં શંકા કરકે
મૃષાવાદ કરતા હૈ જૈસે યહ આગમ સર્વજ્ઞપ્રણીત હૈ અથવા નહીં ? હસકા
અર્થ એસા હૈ યા વૈસા ? અથવા અપને પાણ્ડિત્ય કે અભિમાન સે જો
મિથ્યા ભાષણ કરતા હૈ—જો મેં કહતા હૂં વહી સબ ઠીક હૈ,
અન્યથા નહીં, હાથાદિ ।

અર્થાનુ ચિતન કરવું. અપોહ કરવું. અર્થાત્ વ્યતિરેકવાળા ધર્મોનુ નિવારણ
કરવું. સમ્યગ્ ધર્મને ધારણ કરવું. અને પાછા તે પ્રમાણે અનુષ્ઠાન કરવું.

શુરની શુશ્રૂષા (સેવા) કરવાથી સમ્યક્ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય છે, તે પછી
સમ્યક્ અનુષ્ઠાન થાય છે અને તે પછી કર્મ ક્ષય રૂપ મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય છે.

જે તીર્થંકરની પરમ્પરાથી વિરુદ્ધ પ્રરૂપણા કરે છે, તે સમ્યક્ ગુણોથી
રહિત થાય છે, આના શિવાય શ્રુતજ્ઞાનમાં શંકા કરીને જે મૃષાવાદ કરે છે,
જેમકે—આ આગમ સર્વજ્ઞ પ્રણીત છે કે નથી ? આનો અર્થ આ પ્રમણે થાય
છે ? કે નથી થતો ? અથવા પોતાના પાંડિત્ય—પાંડિત્યપણાના અભિમાનથી જે
મિથ્યા ભાષણ કરે છે, અર્થાત્ તેઓ કહે છે કે હું જે કહું છું એજ કથન
ઠીક છે, અન્યથા નથી વિગેરે

ક્ષસ્યાઽય માર્ગઃ સર્વદોષરહિતઃ, તથાપિ સ્વાગ્રહેણ યસ્તત્ર દોષં પ્રરૂપયતિ ।
તથા યઃ સ્વાભિપ્રાયેનાઽઽચાર્યપરમ્પરાં પરિન્યજ્ય વ્યાખ્યાનં કરોતિ,
તથા— સર્વજ્ઞપ્રણીતાગમે શક્ત્યા મૃપાવાદં કરોતિ, સ ઉત્તમગુણાધિકારી ન
ભવતીતિ ભાવાર્થઃ ॥૩॥

મૂલમ્—જે યાવિ પુટ્ટા પલિઁચયંતિ, આયાણમઠં સ્વલુ વંચંતિ ।

અસાહુગો તે ઇહ સાંહુમાણી, માયણિ ઇંસંતિ અણંતંઘાયં ॥૪॥

છાયા—યે ચાપિ પૃષ્ઠાઃ પરિકુશ્ચયન્તિ, આદાનમર્થં સ્વલુ વચ્ચયન્તિ ।

અસાધવસ્તે ઇહ સાધુમાનિનો, માયાન્વિતા ઇણ્યન્ત્યનન્તઘાતમ્ ॥૪॥

ભાવાર્થ યહ હૈ કિ સર્વજ્ઞ કા યહ માર્ગ સર્વ દોષો સે રહિત હૈ,
તથાપિ અપને આગ્રહ સે જો ડસમેંદોષ કહતા હૈ, જો આચાર્ય પરમ્પરા
ત્યાગ કર અપના મનમાના વ્યાખ્યાન કરતા હૈ તથા જો સર્વજ્ઞપ્રણીત
આગમ મેં શંકા કરકે મિથ્યા ભાષણ કરતા હૈ, વહ ઉત્તમ ગુણો કા
અધિકારી નહીં હોતા ॥૩॥

‘જે યાવિ પુટ્ટા પલિઁચયંતિ’ હત્યાદિ ।

શબ્દાર્થ—‘જે યાવિ-યે ચાપિ’ જો લોગ પરમાર્થતા શાસ્ત્રકે રહસ્ય
કો નહીં જાનતે હૈં વે અન્યકે દ્વારા ‘પુટ્ટા-પૃષ્ઠાઃ’ હે સાધો ! આપકે ગુરુ
કા નામ કયા હૈ ? એસા પૂછને પર પલિઁચયંતિ-પરિકુશ્ચયન્તિ’
અપને ગુરુકા નામ છિપાકર અધિક જ્ઞાનવાલે કોઈ અન્યકા નામ કહતે
હૈં વે લોગ ‘આયાણમઠં-આદાનમર્થમ્’ જ્ઞાનાદિસે અથવા મોક્ષ રૂપ

ઠહેવાનો ભાવાર્થ એ છે કે—સર્વજ્ઞનો આ માર્ગ સર્વ દોષો વિનાનો
છે, તે પછુ પોતાના આગ્રહથી જેઓ તેમા દોષ કહે છે. જેઓ આચાર્ય
પરંપરાનો ત્યાગ કરીને પોતાનું મન માન્યું વ્યાખ્યાન કરે છે, તથા જે
સર્વજ્ઞ પ્રણીત આગમમાં શંકા બતાવીને મિથ્યા ભાષણ કરે છે, તે ઉત્તમ
ગુણોનો અધિકારી ધતો નથી ॥૩॥

‘જે યાવિ પુટ્ટા પલિઁચયંતિ’ ઇત્યાદિ

શબ્દાર્થ—‘જે યાવિ-યે ચાપિ’ જે લોકો ખરી રીતે શાસ્ત્રના રહસ્યને
બાંધતા નથી તેઓ ખીનઓ દ્વારા ‘પુટ્ટા-પૃષ્ઠાઃ’ હે સાધુ આપના ગુરુ નામ
શું છે ? એ પ્રમાણે પૂછવામા આવે ત્યારે ‘પલિઁચયંતિ-પરિકુશ્ચયન્તિ’
પોતાના ગુરુ નામ છુપાવીને વધારે જ્ઞાનવાળા ખીન લોકોનું નામ પોતાના
ગુરુ તરીકે કહે છે. તે લોકો ‘આયાણમઠં-આદાનમર્થમ્’ જ્ઞાનાદિથી અધવ

અન્વયાર્થઃ—(જે યાત્રિ) યે ચાપિ—યે કેવનાપિ પરમાર્થતઃ શાસ્ત્રરહસ્યં ન જાનન્તિ, તેડન્યેન (પુઢા) પૃષ્ઠાઃ (મોઃ । ક સ્તે ગુરુરસ્તિ) ઇત્યાદિ, પરૈઃ પૃષ્ઠાઃ સન્તઃ (પલિઉં વયંતિ) પરિકુશ્ચયન્તિ તદુત્તરદાત્રે માયં કુર્વન્તિ, યસ્માદધીતવન્તઃ યેન દીક્ષિતા સ્તસ્યાલ્પશ્રુતસ્ય ગુરોર્નામગ્રહણે લઙ્ગમાના તસ્ય નામ ન કથયન્તિ કિન્તુ અન્યસ્યૈવાધિકજ્ઞાનિનઃ કસ્યવિદાચાર્યસ્ય નામગ્રહણં કુર્વન્તિ ‘આયાણમદ્’ અદાનમર્થમ્—આદાન જ્ઞાનાદિકં મોક્ષરૂપં વાર્થમ્ ‘વંચયંતિ’ વશ્ચયન્તિ—મોક્ષમાર્ગે આત્માનં વશ્ચિતં કુર્વન્તિ, તથા કુર્વન્તસ્તે (સાહુમાણી) સાધુમાનિનઃ—આત્માનં સાધું મન્યમાનાઃ, વસ્તુતઃ (અસાહુણો) અસાધવાઃ

અર્થ સે ‘વંચયંતિ—વશ્ચયન્તિ’ વંચિતહોતે હૈં એસા કરને વાલા ‘સાહુમાણી—સાધુમાનિનઃ’ અપને કો સાધુ માનને વાલે વસ્તુતઃ ‘અસાહુણો—અસાધવઃ’ વાસ્તવિક સાધુ નહીં હૈં પરંતુ અસાધુ હી હૈ ‘માયણિ—માયાન્વિતાઃ’ માયા—કપટ વાલે વે ‘અણંતઘાયં—અનન્તઘાતમ્’ અનેકવાર સંસાર કો ‘એસંતિ—એવ્યન્તિ’ પ્રાપ્ત કરતે હૈં ॥૪॥

અન્વયાર્થ—અન્ય બી જો કોઈ વાસ્તવ મેં શાસ્ત્ર રહસ્ય કો નહીં જાનતે હૈં વે બી, ‘કૌન તુમ્હારે ગુરુ હૈં’ ઇત્યાદિ દૂસરોં દ્વારા પૂછે જાને પર જિન સે પઢાયા જિનસે દીક્ષાગ્રહણ કિયા એસે ગુરુ કે અલ્પશ્રુત હોને કે કારણ નામ લેને મેં શરમાને સે નામ નહીં લેતે હૈં પરંતુ કિસી અન્ય હી અધિક જ્ઞાની આચાર્ય કા નામ કહતે હૈં ઓર મોક્ષમાર્ગ સે સ્વયં વશ્ચિત હોકર બ્રહ્મ હો જાતે હૈં, એસે કરને વાલે અપને કો સાધુ માનને

મોક્ષરૂપ અર્થથી ‘વંચયંતિ—વશ્ચયન્તિ’ વંચિત થાય છે છેતરાય છે. એમ કરવાવાળા ‘સાહુમાણી—સાધુમાનિન’ પોતાને સાધુ માનવાવાળા પરંતુ ખરી રીતે ‘અસાહુણો—અસાધવઃ’ અસાધુજ છે. ‘માયણિ—માયાન્વિતાઃ’ માયા કપટ વાળા તેઓ ‘અણંતઘાયં—અનન્તઘાતમ્’ અનેકવાર સંસારને ‘એસંતિ એવ્યન્તિ’ પ્રાપ્ત કરે છે ॥૪॥

અન્વયાર્થ—અન્ય કે જેઓ વાસ્તવિક રીતે શાસ્ત્રના રહસ્યને જાણતા નથી તેઓ પણ ‘કોણ તમારા ગુરુ છે ? એ રીતે બીજાઓ દ્વારા પૂછવામા આવે ત્યારે જેમની પાસેથી વિદ્યા ગ્રહણ કરી અથવા જેની પાસેથી દીક્ષા ગ્રહણ કરી એવા ગુરુ અલ્પશ્રુત હોવાથી તેઓનું નામ લેવામાં શરમાવાથી તેમનું નામ ન લેતાં કોઈ બીજા જ વધારે જ્ઞાનવાળા આચાર્યનું નામ કહે છે. તથા મોક્ષ માર્ગથી સ્વયં વંચિત થઈને બ્રહ્મ બની જાય છે એવું કર-

(માયણિ) માયાન્વિતાઃ (અણંતઘાયં) અનન્તઘાતમ્ અનેકવારં વિનાશં સંસારં વા (एसंलि) एष्यन्ति-प्राप्स्यन्ति ॥૪॥

ટીકા—‘જે ચાવિ’ યે ચાવિ-યે કેચન પરમાર્થતઃ શાસ્ત્રરહસ્યં ન જાનન્તિ કિન્તુ અજ્ઞાનબલેનૈવાઽભિમાનપર્વતારુઢાઃ સન્તઃ, તેઽન્યેન ‘પુઢા’ પૃથાઃ સન્તઃ ‘મોઃ ! કર્તે ગુરુઃ’” ઇત્યાદિ પરૈઃ પૃથાઃ ‘પલિઉંચયતિ’ પરિકુચ્ચન્તિ-તત્પ્રતિ વચને કપટં કુર્વન્તિ, યસ્માદધીતવાન્ યેન દીક્ષિતઃ, તસ્યાલ્પશ્રુતસ્ય સ્વગુરો-ર્નામગ્રહણે લઙ્ઙજ્ઞાનાસ્તસ્ય નામ ન કથયન્તિ, કિન્તુ-અન્યસ્યાઽધિકજ્ઞાનિનઃ કસ્યચિદાચાર્યસ્ય નામ ગ્રહણ કુર્વન્તિ । આયાગમદ્વં’ આદાનમર્થમ્ આદાનં જ્ઞાના-દિકં જોક્ષો વા તસર્થમ્ ‘વંચયતિ’ વચ્ચયન્તિ-મોક્ષમાર્ગાદાત્માનં વચ્ચિતં કુર્વન્તિ, મોક્ષાદ્ બ્રહ્મા ચવન્તીત્યર્થઃ, એવં કુર્વન્તસ્તે ‘સાધુમાણી’ સાધુમાનિનઃ-આત્માનં સાધુ’ મન્યમાનાઃ, વસ્તુતઃ ‘અસાધુજ્ઞો’ અસાધવઃ સન્તઃ પાપં કુર્વન્તિ વ્યવહરન્તિ વાલે વાસ્તવ મેં અસાધુ હી હૈં ઓર અત્યન્ત લાઘાવી હોને સે અનન્ત ઘાત કો યા અનન્તવાર સંસાર કો પ્રાપ્ત કરતે હૈં ॥૪॥

ટીકાર્થ—જો વાસ્તવ મેં શાસ્ત્ર કે રહસ્ય કો નહીં જાનતે કિન્તુ અજ્ઞાન કે બલ સે હી અભિમાન કે પર્વત પર આરુઢ હૈં, ડનસે જય કોઈ પૂછતા હૈ—આપકા ગુરુ કૌન હૈ ? તો વે જિસસે અધ્યયન કરતે હૈં યા જિસસે દીક્ષિત હુએ હૈં, ડસ અલ્પજ્ઞાની અપને ગુરુ કા નામ કહને મેં લજ્જિત હોતે હૈં । અતઃએવ ડસકા નામ ન લેકર કિસી અન્ય અધિક જ્ઞાનવાન્ આચાર્ય કા નામ લેતે હૈં । એસે લોગ આદાન સે અર્થાત્ જ્ઞાનાદિક સે અથવા જોક્ષ સે, અપનેકો હી વંચિત-બ્રહ્મ કરતે હૈં । વે અપને આપકો સાધુ માનતે હૈં કિન્તુ વાસ્તવ મેં અસાધુ હોતે હૈં । પાપ

વાથી પોતાને સાધુ માનવાવાળા વાસ્તવિક રીતે અસાધુ જ છે. અને અત્યંત માયાવી હોવાથી અનંતઘાતને અથવા અનંતવાર સંસારને પ્રાપ્ત કરે છે. ॥૪॥

ટીકાર્થ—જે વાસ્તવિક રીતે શાસ્ત્રના રહસ્યને બાણુતા ન હોય પરંતુ અજ્ઞાનના બળથી જ અભિમાનના પર્વત પર ચઢેલા છે, તેઓને બ્યારે કોઈ પૂછે છે કે—આપના ગુરુ કોણ છે ? તો તેઓ જેની પાસે બાણુતા હોય અથવા જેનાથી દીક્ષા ગ્રહણ કરી હોય તે અલ્પ અભ્યાસવાળા પોતાના ગુરુ નામ કહેવામાં શરમાય છે, તેથી તેઓનું નામ ન લેતા ખીજ કોઈ અધિક વિક્ષાન્ આચાર્યનું’ નામ લે છે, એવાઓ આદાનથી અર્થાત્ જ્ઞાનાદિકથી અર્થવા મોક્ષથી વચિત રહે છે એટલે કે તેનાથી બ્રહ્મ થાય છે. તેઓ પોતે પોતાને સાધુ માને છે, પરંતુ વાસ્તવિક રીતે તેઓ અસાધુ હોય છે. પાપનું સેવન

આત્માનં વિશુદ્ધમિતિ ઇકો દોષરતાદત્સ્વયમમાધવઃ, દ્વિતીયસ્તુ સાધુમાનિન
ઇતિ વાલસ્ય દ્વિવિધદોષવત્ત્વમ્, ઉક્તંચ —

‘પાવં કાઝળ સયં, અપ્પાણં શુદ્ધમેવ વાહરહ ।

દુગુણં કરેહ પાવં, વીયં વાલસ્સ મંદત્તં’ ॥

છાયા — પાપં કૃત્વા સ્વયં, સાત્માનં શુદ્ધમેવ વપાહરતિ ।

દ્વિગુણં કરોતિ પાપં, દ્વિતીયં વાલસ્ય મન્દત્ત્વમ્ ॥ ઇતિ ।

તે આત્મોત્કર્ષાત્ ‘માયણિ’ માયાન્વિતાસ્તે ‘અણંતઘાયં’ અનન્તશો વહુશો
ઘાતં વિનાશં, સંસારં વા ‘ઇસંતિ’ વ્યવન્તિ-પ્રાપ્સ્યન્તિ, દોષદ્વયયુક્તત્વાત્, તદેવ-
માત્મોત્કર્ષાદ્ બોધિલાભં વિનાશયન્તિ, સંસારગતિં ચ પ્રાપ્નુવન્તીતિ ॥૪॥

માનફલં પ્રદર્શ્ય, ક્રોધાદિ કષાયફલમાહ-‘જે કોહણે’ इत्यादि ।

મૂલમ્—જે કોહેણે હોઈ જંગહભાસી,

વિઓસિયં જેં ડ ઉદીરૈંણજા ।

કા આચરણ કરતે હૈં પરન્તુ અપને કો નિષ્પાપ કહતે હૈં । યહ ઇનકી
વિવેક હીનતા હૈ । કહા બી હૈ ‘પાવં કાઝળ સયં’ इत्यादि ।

જો પાપ કરકે બી અપને કો શુદ્ધ હી કહતા હૈ, વહ દુગુના પાપ
કરતા હૈ । મૂર્ખ કી યહ દૂમરી મૂર્ખતા હૈ ॥ ૧॥

હસ પ્રકાર અભિમાન કે કારણ જો માયાવી હોતે હૈં, વે અનન્ત
વાર અર્થાત્ વાર વાર વિનાશ કો યા સંસાર કો પ્રાપ્ત હોતે હૈં । ક્યો
કિ વે દો દોષોં સે યુક્ત હોતે હૈં—પ્રથમ દોષ પાપ કરના ઓર વૂસરા
દોષ અપને કો નિષ્પાપ કહ કર માયાવાર કરના । વે હસ પ્રકાર આત્મો-
ત્કર્ષ કે કારણ બોધિલાભ કા વિનાશ કરતે હૈં ઓર અવબ્રમણ કો
પ્રાપ્ત હોતે હૈં ॥૪॥

કરે છે, પરંતુ પોતાને નિષ્પાપ કહે છે, તે તેઓનું વિવેક હીનપણું છે.
કેહું પણ છે કે—‘પાવં કાઝળ સયં’ इत्यादि

જે પાપ કરીને પણ પોતાને શુદ્ધ જ કહે છે, તે બમણું પાપ કરે
છે. મૂર્ખનું આ બીજું મૂર્ખ પણું છે. ॥૧॥

૧૮ - આવા પ્રકારના અભિમાનના કારણથી જે માયાવી હોય છે, તેઓ અન-
તવાર અર્થાત્ વારંવાર વિનાશને અથવા સંસારને પ્રાપ્ત થાય છે. કેમકે
તેઓ જે દોષથી યુક્ત હોય છે. પહેલો દોષ પાપ કરવું. અને બીજો પોતાને
પાપ વગરનો કહીને માયાવાર કરવો. તેઓ આ રીતે આત્મોત્કર્ષના કારણે
જે બિલાસનો વિનાશ કરે છે. અને અવબ્રમણને પ્રાપ્ત થયા કરે છે. ॥૪॥

અંધે વં સે દંડપદ્મં ગંહાય,

અવિઓસિણ ધ્યાત્વ પાંચકર્મી ॥૫॥

છાયા—યઃ ક્રોધનો ભવતિ જગદર્થભાષી, વ્યવશસ્તિત ચરતૂદીરયેત્ ।

અન્ધ ઇવાસૌ દણ્ડપથં ગૃહીત્વાડન્યવશસ્તિતો ઘૃણ્યતે પાપકર્મી ॥૫॥

અન્વયાર્થ—(જે) યઃ પુરુષઃ (ક્રોધને) ક્રોધનઃ (હોઈ) ભવતિ=ક્રોધ કરોતિ તથા (જગદ્ભાષી) જગદર્થભાષી-યોડન્યસ્ય દોષપ્રાપ્ત કરોતિ સઃ (જે) ડ

માન કા ફલ દિશ્વલા કર અવ ક્રોધાદિ કષાયોં કા ફલ કહેતે હૈં-‘જે ક્રોધને’ દૃષ્ટાદિ ।

શબ્દાર્થ—‘જે-યઃ’ જો પુરુષ ‘ક્રોધને-ક્રોધનઃ’ ક્રોધવાળો, ‘હોઈ-ભવતિ’ હોતા હૈ અર્થાત્ ક્રોધી હોતા હૈ તથા ‘જગદ્ભાષી-જગદર્થભાષી’ દૂસરે કે દોષોં કા કથન કરના હૈ તથા ‘જે ડ-યે તુ’ જો કોઈ ‘વિઓ સિય-વ્યવશસ્તિતમ્’ શાન્ત હુઈ કલહ કો ‘ડદીરણ્જા-ડદીરયેત્’ ફિર સે પ્રકટ કરતા હૈ ‘સે-સઃ’ એસા પાપકર્મી ‘પાપકર્મી’ પાપકર્મ કરનેવાળા ‘અંધેવ-અન્ધેવ’ અન્ધે કે સમાન ‘દંડપદ્મ-દણ્ડપથમ્’ લઘુમાર્ગ કો ‘ગંહાય-ગૃહીત્વા’ ગ્રહણ કરકે ‘અવિઓસિણ-અવ્યવશસ્તિતઃ’ સદા કલહ કરનેવાળા ‘ઘાસદ-ઘૃણ્યતે’ પીડિત હોતા હુઆ ડુઃખકા અનુભવ કરતા હૈ ॥૫॥

અન્વયાર્થ—જો પુરુષ ક્રોધી હોતા હૈ અર્થાત્ ક્રોધ કરતા હૈ ઓર દૂસરોં કે દોષોં કા ભાષણ કરતા હૈ ઓર જો કોઈ મિથ્યા ડુષ્કૃત

માનતુ ઇળ ખતાવીને હવે ક્રોધાદિક કષાયોનુ ઇળ ખતાવે છે-

‘જે ક્રોધને’ ઇત્યાદિ

શબ્દાર્થ—‘જે-યઃ’ જે પુરુષ ‘ક્રોધને-ક્રોધનઃ’ ક્રોધવાળો ‘હોઈ-ભવતિ’ થાય છે. અર્થાત્ ક્રોધી હોય છે. તથા ‘જગદ્ભાષી-જગદર્થભાષી’ ખીજના દોષો કહી ખતાવે છે. તથા ‘જે ડ-યે તુ’ જે કોઈ ‘વિઓસિય-વ્યવશસ્તિતમ્’ શમી ગયેલા કલહને ‘ડદીરણ્જા-ડદીરયેત્’ દરીથી ચાલુ રે છે ‘સે-સઃ’ એમ કરવાવાળો તે પુરુષ ‘પાપકર્મી-પાપકર્મી’ પાપકર્મ કરવાવાળા ‘અંધેવ-અન્ધેવ’ આધળાની જેમ ‘દંડપદ્મ-દણ્ડપથમ્’ ડુઠા માર્ગને ‘ગંહાય-ગૃહીત્વા’ ઘડણ કરીને ‘અવિઓસિણ-અવ્યવશસ્તિતઃ’ સદા કલહ કરવાવાળો ‘ઘાસદ-ઘૃણ્યતે’ પીડા યુક્ત થઈને હુ ખનો અનુભવ કરે છે ॥૫॥

અન્વયાર્થ—જે પુરુષ ક્રોધી હોય છે. અર્થાત્ ક્રોધ કરે છે. અને ખીજના દોષોનુ ભાષણ કરે છે, અને જે કોઈ મિથ્યા ડુષ્કૃત વિગેરે દ્વારા

યેસ્તુ કશ્ચિત્ (વિઓસિયં) વ્યવશમિતમ્—મિથ્યાદુષ્કૃતાદિના ઉપશાન્તમપિ કલ-
હાદિકમ્ (ઉદીરણજ્ઞા) ઉદીરયેત્—પુનઃ પ્રકાશયેત્ (સે) સઃ—એવંવિધોઽસૌ (પાવ-
કર્મી) પાપકર્મા (અંધેવ) અન્ધ ઇવ ચક્ષુરહિત ઇવ (દંડપહં) દણ્ડપથમ્—લઘુમાર્ગમ્
(ગહાય) ગૃહીત્વા (અવિઓસિય) અવ્યવશમિતઃ—અનુપશાન્તકલહઃ સર્વદૈવ કલહં
કુર્વાણઃ (ઘાસઈ) ઘૃષ્યતે—પીડયતે ॥૫॥

ટીકા—‘જે’ યઃ પુરુષઃ ‘કોહણે’ ક્રોધનઃ—ક્રોધકારી ‘હોઈ’ સ્થતિ ક્રોધં
કરોતિ ક્રોધવશગો ભવતીતિ યાવત્ ‘જગદ્દુઃખાસી’ જગદર્થમાપી, અન્યસ્ય યો
દોષસ્તસ્ય ભાષણં કરોતિ, વિવિદ્માનયોર્દ્વયોર્યથા કથશ્ચિત્ ક્ષમાપનાદિનોપ-
શાન્તેઽપિ વિવાદે પુનસ્તથોદ્વેજનકરં વચનં વદેત્ યેન પ્રજ્વલિત ક્રોધશ્લોસ્તયોઃ
પુનરપિ વિવાદો યથા જાયેત્ । एवं भूतो यः स जगदर्थमापी । अथवा जयार्थ-

બગૈરહ દ્વારા ઉપશાન્ત હોને પર ખી કલહાદિ કા ફિર સે ઉદ્ઘાટન
કરતા હૈ એસા પાપી પુરુષ અન્ધે કે સમાન છોટે માર્ગ કો અપના કર
હમેશા કલહ કરતે હુવ સ્વયં પીડિત હોતા હૈ ॥૫॥

ટીકાર્થ—જો પુરુષ ક્રોધશીલ હોતા હૈ, દૂસરે કે દોષો કો પ્રકાશિત
કરતા હૈ, અથવા જો જયાર્થમાપી હોતા હૈ અર્થાત્ જિસ પ્રકાર કે
ભાષણ સે વિજય પ્રાપ્ત હો, उसी प्रकार का भाषण करनेवाला होता
है तथा जो उपशान्त हुए कलह को पुनः प्रज्वलित करता है, जैसे
झगड़ने वाले दो अनुष्यों का झगड़ा क्षमापणा आदि किसी उपाय से
शान्त हो गया हो, फिर भी ऐसे बचन कहना कि जिससे दोनों का
क्रोध फिर बढ़क उठे और फिर उनमें झगडा हो जाय । इस प्रकार के

ઉપશાન્ત થવાથી પણ ફરીથી કલહ વિગેરેને ઉપસ્થિત કરે છે, એવો પાપી
પુરુષ આંધળાની માફક દૂંધા માર્ગને અપનાવીને કાયમ કલ્યા કંકાસ કરીને
પોતે જ દુઃખી થાય છે. ॥૫॥

ટીકાર્થ—જે પુરુષ ક્રોધી હોય છે, અને ખીજના દોષો પ્રગટ કરે છે,
અથવા જે યથાર્થ ભાષી—અર્થ કહેનાર હોય છે, અર્થાત્ જે રીતના બોલવાથી
વિજય મળે તેવા પ્રાર્થની બોલે છે, તથા જે શાંત થયેલા કલહને ફરીથી
ઉપસ્થિત કરે છે, જેમકે—કલ્યા કરનારા બે અનુષ્યોનો ઝગડો, ક્ષમાપના
વિગેરે ઉપાયથી ઠંડા પડી ગયો હોય તે ફરીથી ઉપસ્થિત થાય તેવું બોલવું
અર્થાત્ મટી ગયેલા કલ્યાની બાળતમાં એવા વચનો કહેવા જેનાથી તે

ભાષી, યથા શ્રાવણેન સ્પર્શ્ય જયો ઇદેત્, તથૈવ છુત્તા ચેષ્ટાદિવિશેષૈરવિચિત્તમાનમપિ
મયત્ત લભ્યમર્થે વદતિ, ય જયાર્થમાષી 'જે ઉ' યત્તુ 'વિઓસિયં' વ્યવશમિતમ્-
મિધ્યાદુષ્કૃતાદિના ઉપશાન્તમપિ કલ્હાદિકમ્ 'ઉદીરણજ્ઞા' 'ઉદીરયેત્, એવંવિધ-
'ક્રોધપ્રિયસ્ય ક્રીદશં ફલં ભવતિ તદર્શયતિ-'પાપકર્મ્મી' પાપકર્મા 'સે' સઃ-અસૌ
પાપમસદ્વૃણાનં કર્મ યસ્યાઽસૌ પાપકર્મા, અન્ધેન-અન્ધઃ ચક્ષુર્વિકલ્હ ઇવ 'દંડપદ્મં'
દણ્ડપદ્મ-લઘુમાર્ગેષુ 'ગદાય' ગૃહીત્વા 'અવિઓસિય' અવ્યવશમિતઃ-અનુ-
પશાન્તકલ્હઃ સદૈવ કલ્હે વ્યાપ્રિયમાણઃ 'વાસઈ' ઘૃણ્યતે-પીડયતે ચતુર્ગતિક-
સંસારેઽનવરતં દુઃખમાયુ ભવતીતિ ભાવઃ । ૫॥

મૂલ-જે વિગ્ગહીણ અન્નાયમાસી, ન સે સંજે હોઈ અહંજપત્તે ।

ઉવચ્ચાચકારી ચ હરીમંજે ચ, એમંતંદિઠી ય અંસાહરુવે ॥૬॥

છાયા-યો વિગ્રહિકોઽન્યાયમાષી, ન સઃ સમો સત્ત્વશંજ્ઞાં પ્રાપ્તઃ ।

ઉપસાતકારી ચ હીમનાથ્વ એકાન્તદૃષ્ટિશ્ચ અમાયિરૂપઃ ॥૬॥

ક્રોધપ્રિય પુરુષ કો જો ફલ હોતા હૈ, ઉસે દિવલાતે હૈ-વહ પાપકર્મ
કરને વાલા ચતુર્ગતિક સંસાર મેં નિરન્તર દુઃખ કા ભાગી હોતા હૈ,
જૈસે પગડંડી સે ચલને વાલા અંધા પુરુષ દુઃખ કા ભાગી હોતા હૈ ॥૫॥

'જે વિગ્ગહીણ' इत्यादि ।

શબ્દાર્થ- 'જે-યઃ' જો પુરુષ વિગ્ગહીણ-વિગ્રહિકઃ' ફલહ કરને
વાલા હૈ તથા 'અન્નાયમાસી-અન્યાયમાષી' ન્યાય સે વિરુદ્ધ કથન
કરતા હૈ 'સે-સઃ' એસા પુરુષ 'સમે-સમઃ' મધ્યસ્થ 'ન હોઈ-ન ભવતિ'
નહીં હોસકતા હૈ તથા 'અહંજપત્તે-અહંજ્ઞાં પ્રાપ્તઃ' વહ ફલહ રહિત ભી

ખન્નેનો ક્રોધ ફરીથી સળગી ઉઠે, અને તેઓને ફરીથી ઝપડો થાય, આવા
પ્રકારના ક્રોધ પ્રિય પુરુષને જે ફળ મળે છે, તે ખતાવવામાં આવે છે, -તે
પાપકર્મ કરવાવાળો પુરુષ ચાર ગતિવાળા સંસારમાં નિરન્તર હોખને ભોગ-
વવાળો ખને છે જેમ પગદંડીથી ચાલવાવાળો આધળો માણસ હોખ
ભોગવે છે. ॥૫॥

'જે વિગ્ગહીણ' इत्यादि

શબ્દાર્થ- 'જે-યઃ' જે પુરુષ 'વિગ્ગહીણ-વિગ્રહીક' કલ્હ કરવાવાળો
હોય છે તથા 'અન્નાયમાસી-અન્યાયમાષી' ન્યાય વિરુદ્ધ કથન કરે છે
'સે-સઃ' એવે પુરુષ 'સમે-સમ' મધ્યસ્થ 'ન હોઈ-ન ભવતિ' કંઈ શકતો
નથી તથા 'અહંજપત્તે-અહંજ્ઞાં પ્રાપ્તઃ' તે કંઈક વિનાને પણ થઈ શકતો

અન્વયાર્થઃ—(જે) યઃ કશ્ચિત્ (વિગ્નહીન) વિગ્રહિકઃ—સદૈવ કલહપ્રિયો ભવતિ તથા (અનાયમાસી) અન્યાયમાયી-ગુર્વાદીનામપિ નિન્દકો ભવતિ (સે) સઃ—તથાવિધઃ પુરુષઃ (સમે) સમઃ—મધ્યસ્થઃ (ન હોઈ) ન ભવતિ (અજ્ઞાંજ્ઞપત્તે) અજ્ઞાંજ્ઞામાસઃ—કલહવર્જિતો ન ભવતિ, માયારહિતોઽપિ ન ભવતિ, તસ્માત્ ક્રોધાદયો દોષાઃ પરિત્યાજ્યાઃ, મધ્યસ્થઃ કો ભવતીત્યાહ—‘ઉવચાયકારી ય’ ઉપપાતકારી ચ દોષરહિતો ગુર્વાદીનાં નિર્દેશકારકઃ આચાર્યાદીનામાજ્ઞાપાલકઃ ‘ય’ ચ—પુનઃ ‘હરીમણે’ હીમના—લજ્જાશીલઃ સંયમશીલો વા તથા—‘એગંતદિદ્વીય’ એકાન્તદૃષ્ટિશ્ચ જિનેન્દ્રમાર્ગે અત્યન્તશ્રદ્ધાલુઃ ‘અમાહરુપે’ અમાયિરુપઃ—માયાવર્જિતો મધ્યસ્થો ભવતિ ॥૬॥

નહીં હોસકતા હૈ અતઃ ક્રોધાદિકષાયોં કા ત્યાગ કરના ઉચિત હૈ પરંતુ ‘ઉવચાયકારી ય-ઉપપાતકારી ચ’ જો ગુરુની આજ્ઞા કા પાલન કરતા હૈ ‘ય-ચ’ ઓર ‘હરીમણે-હીમનાઃ’ પાપકરને મેં ગુરુઆદિ સે લજ્જિત હોતા હૈ તથા ‘એગંતદિદ્વી-એકાન્તદૃષ્ટિઃ’ જિનોદિત માર્ગ મેં અત્યન્ત શ્રદ્ધા રખનેશાલા હોતા હૈ એસા પુરુષ ‘અમાહરુપે-અમાયિરુપઃ’ માયારહિત હોને સે મધ્યસ્થ હોસકતા હૈ ॥૬॥

અન્વયાર્થ—જો કોઈ હમેશા કલહપ્રિય હોતા હૈ ઓર ગુરુજન વગેરહ કા ભી નિન્દક હોતા હૈ, એસા પુરુષ કમી ભી મધ્યસ્થ નહીં હો સકના । ઓર કલહ સે વર્જિત ભી નહીં હોતા, એવં માયા સે રહિત ભી નહીં હો સકનાં હસલિયે ક્રોધાદિ દોષોં કો છોડ દેના ચાહિયે । ગુરુ જન વગેરહ કા આજ્ઞાકારી ઓર અનુચિત કાર્ય કરને મેં શરમાને

નથી. અતઃ ક્રોધાદિ-કષાયોના ત્યાગ કરવો એજ યોગ્ય છે. પરંતુ ‘ઉવચાયકારી ય-ઉપપાતકારી ચ’ જે ગુરુની આજ્ઞાનું પાલન કરે છે ‘ય-ચ’ અને ‘હરીમણે-હીમના.’ પાપ કરવામાં ગુરુ વિગેરે પાસે શર્મિદો અને છે. તથા ‘એગંતદિદ્વી-એકાન્તદૃષ્ટિઃ’ જીનોદિત માર્ગમાં અત્યંત શ્રદ્ધાળુ હોય છે, એવો પુરુષ ‘અમાયિરુપે-અમાયિરુપઃ’ માયા રહિત હોવાથી મધ્યસ્થ થઈ શકે છે. ॥૬॥

અન્વયાર્થ—જે કોઈ હમેશા કલહપ્રિય હોય છે, અને ગુરુજન વિગેરેના પણ નિન્દક હોય છે, એવો પુરુષ કોઈ પણ સમયે મધ્યસ્થ થઈ શકતો નથી અને કલહ રહિત પણ થઈ શકતો નથી. તેથી કોવ વિગેરે દેખાને છોડી દેવા જોઈએ. ગુરુજન વિગેરેના આજ્ઞાપાલક તથા અનુચિત કાર્ય

ટીકાર્થ—‘જે’ યઃ કશ્ચિદ્વિદિતપરમાર્થતત્ત્વઃ ‘વિગ્રહીષ્’ વિગ્રહિકઃ યો વિગ્રહં—કલહં કરોતિ—સદૈવ કલહપ્રિયો ભવતિ તથા—‘અન્યાયભાષી’ અન્યાયભાષી, અન્યાય્યં યથા સ્યાત્તથા ભાષિતું શીલં યસ્ય તાદૃશઃ ગુર્વાદીનાં મહતામપિ યોઽધિક્ષેપકારકઃ । ईदृशः ‘સે’ સઃ તાદૃશઃ પુરુષઃ ‘સમે’ સમઃ ‘ન હોઈ’ ન ભવતિ મધ્યસ્થો ન ભવતિ રાગદ્વેષયુક્તત્વાત્ ‘અણંજ્ઞ પત્તે’ અણંજ્ઞાં પ્રાપ્તઃ—કલહરહિતો ન ભવતિ સાયારહિતોઽપિ ન ભર્વાત્, તસ્માત્ ક્રોધાદયઃ સર્વે એવ ત્યાગ્યાઃ । मध्यस्थः કો ભવતિ इत्याह—‘ઉવચાયકારી’ इत्यादि । ‘ઉવચાયકારી’ ઉપચાયકારી ગુરુનિદેશકારી દોષરહિતો ગુર્વાદીનામ્—આચાર્યાજ્ઞાસમ્પાદનકારી,

વાળા પૂર્ણ સંયમશીલ જિનેન્દ્ર પ્રતિપાદિત મોક્ષ માર્ગ કા અત્યન્ત શ્રદ્ધાળુ ઔર માયાચર્જિત પુરુષ હી મધ્યસ્થ હો સકતા હૈ ॥૨૧॥

ટીકાર્થ—પરમાર્થ તત્ત્વ કો નહીં જાનને વાળા જો સાધુ કલહ (ક્લેશ) કરતા રહતા હૈ, યદ્યપિ પ્રતિલેખન આદિ ક્રિયાઈ કરતા હૈ ફિર ઓઈ કલહપ્રિય હોતા હૈ તથા જો અન્યાયભાષી હોતા હૈ અર્થાત્ અપને ગુરુ આદિ મહાન્ પુરુષોં પર ઓ અધક્ષેપ કરતા હૈ, વહ પુરુષ સમભાવી નહીં હોતા, કયોં કિ વહ રાગદ્વેષ સે યુક્ત હોતા હૈ । વહ કલહરહિત ઓ નહીં હોતા—માયા સે રહિત ઓ નહીં હોતા । इस कारण क्रोध आदि सभी त्यागने योग्य हैं ।

મધ્યસ્થ કૌન હોતા હૈ ? સો કહતે હૈ—જો દોષરહિત હોતા હૈ । ગુરુ કી આજ્ઞા કાં પાલન કરતા હૈ, આચાર્ય કી આજ્ઞા પર અમલ કરતા

કરવામાં શરમાવાવાળા પૂર્ણસંયમશીલ જિનેન્દ્ર પ્રતિપાદિત મોક્ષ માર્ગમાં અત્યંત શ્રદ્ધાળુ અને માયા રહિત પુરુષ જ મધ્યસ્થ થઈ શકે છે. ॥૨૧॥

ટીકાર્થ—પરમાર્થ તત્ત્વને ન જાણનારો એવો જે સાધુ કલહ (ક્લેશ) કરતો રહે છે, જો કે પ્રતિલેખન વિગેરે ક્રિયાઓ કરે છે, તો પણ કોઈ કલહ પ્રિય હોય છે. તથા જે અન્યાય બોલવાવાળો હોય છે, અર્થાત્ પોતાના ગુરુ-વિગેરે મહા પુરુષો પર પણ આક્ષેપ કરે છે, તેવો પુરુષ સમભાવી થઈ શકતો નથી. કેમકે તે રાગદ્વેષથી યુક્ત હોય છે તે કલહ રહિત પણ હોતો નથી—માયા વગરનો પણ હોતો નથી તેથી ક્રોધ વિગેરે બધા કષ્ટો ત્યાગવા યોગ્ય છે.

મધ્યસ્થ કોણ થઈ શકે છે ? તે બતાવવામાં આવે છે—જે દેવ વિનાનો હોય છે, ગુરુની આજ્ઞાનુ યથાર્થ પાલન કરનાર હોય, આચાર્યની

અથવા ઉપાયકારી—સૂત્રોપદેશપ્રવર્તકઃ । તથા ‘ય’ ચ પુનઃ ‘હીમણે’ હીમનાઃ—
 હીર્લજ્ઞા સંયમઃ—સૂત્રોત્તગુણભેદભિન્નસંયમો વા સત્ર મનો यस્ય અહો હીમનાઃ ।
 અથવા અનાચાર કુર્વન્ આચાર્યાદિભ્યો ગુરુજનેભ્યો લજ્જતે યઃ સ હીમનાઃ ।
 તથા—‘એગંતદિટ્ટી’ એકાન્તદૃષ્ટિઃ, એકાન્તેન તત્ત્વેષુ જીવાઽત્રીવાદિષુ મોક્ષે વા
 દૃષ્ટિ જ્ઞાનં વિધતે યસ્યાસૌ એકાન્તદૃષ્ટિઃ જિનેન્દ્રમાર્ગે એકાન્તેન શ્રદ્ધાહુઃ
 એતાદૃશઃ સ્યત એવ । ‘અવાહરુવે’ અમાયિરુપો ભવતિ, ન વિધતે માયા યસ્યાઽસૌ
 અમાયી તસ્ય રૂપં યસ્યાઽસૌ અમાયિરૂપઃ—સર્વથા હલ રહિતઃ સ ભવતીતિ ન
 ગુર્યાદીન્ કપટમાદેન સેવતે ન વાઽન્યેન કપટવ્યવહારં કારયતિ કુર્વન્તં નાનુ-
 મોદતે । યઃ ક્રોધં કરોતિ, તથા અન્યાયપ્રમાણપ્રિયો ભવતિ, સ કથમપિ મધ્ય-
 સ્થમાત્રં ન પ્રાપ્નોતીત્યતઃ સાધુઃ સર્વથૈવાઽઽચાર્યાદીનામનુજ્ઞાં સંપાદયેત્ । તથા

હૈ અથવા જો સૂત્રોં કે ઉપદેશ કા પ્રવર્તક હોતા હૈ, જો સૂત્રગુણ ઓર
 ઉત્તરગુણ રૂપ સંયમ મેં મન લગાયા હૈ અથવા અનાચાર કરતે આચાર્ય
 આદિ ગુરુજનોં સે હજિજત હોતા હૈ, જો એકાન્તદૃષ્ટિ હોતા હૈ અર્થાત્
 જિહ્વે એકાન્તતઃ જીવ અજીવ આદિ તરવોં કા યા મોક્ષ કા જ્ઞાન હોતા
 હૈ અર્થાત્ જો જિનેન્દ્ર કે માર્ગે મેં એકાન્ત શ્રદ્ધાવાન હોતા હૈ । તથા જો
 માયા સે રહિત હોતા હૈ, એસા પુરુષ ગુરુ આદિ કી સેવા કરતા હૈ,
 સ્વયં કપટવ્યવહાર નહીં કરતા, દુસરે સે કપટવ્યવહાર નહીં કરવાતા
 ઓર ન કપટવ્યવહાર કરને વાલે કા અનુમોદન કરતા હૈ ।

તાત્પર્ય યહ હૈ કિ જો ક્રોધ કરતા હૈ, અન્યાય યુક્ત માણા ચોલતા
 હૈ, વહ કિસી બી પ્રકાર મધ્યસ્થ બાવ કો પ્રાપ્ત નહીં કરતા હૈ ।

આજ્ઞાનો અમલ કરતો હોય અથવા જે સૂત્રોના અર્થનો પ્રવર્તક હોય છે,
 જે મૂળ ગુણ અને ઉત્તર ગુણ રૂપ સંયમમાં મનને લગાડે છે અથવા
 અનાચાર કરતાં, આચાર્ય વિગેરે ગુરુજનો પાસે લજ્જત થાય છે, જે
 એકાન્ત દૃષ્ટિ યો હોય છે, અર્થાત્ જેને એકાન્તતઃ જીવ અજીવ વિગેરે
 તત્ત્વોનું અથવા મોક્ષનું જ્ઞાન હોય છે. અર્થાત્ જે જિનેન્દ્રના માર્ગમાં એકાન્ત
 શ્રદ્ધા વાળો હોય છે, તથા જે માયાથી રહિત હોય છે, એવો પુરુષ ગુરુ
 વિગેરેની સેવા કરે છે, અને પોતે કપટ યુક્ત વ્યવહાર કરતો નથી, તથા
 બીજા પાસે કપટ વ્યવહાર કરાવતો નથી, તથા કપટ વ્યવહાર કરવાવાળાને
 અનુમોદન પણ આપતો નથી.

કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે—જે ક્રોધ કરે છે, તથા અન્યાય યુક્ત
 વચનો બોલે છે, તે દોષ પણ પ્રકારે મધ્યસ્થ બાવને પ્રાપ્ત કરી શકતો

પાપકર્મણિ ગુર્વાદિભ્યો મહદ્ભ્યો લજ્જાં કુર્યાત્ । તથા જીવા જીવાદિસકલ-
પદાર્થેષુ એકાન્તદષ્ટિર્ધ્રુવેત્ । યઃ પુરુષઃ એતાદૃશો ભવતિ, સ એવ વસ્તુતોઽમાયિ-
રૂપો ભવતીતિ સાવઃ ॥ ૬ ॥

મૂલમ્—સે પેસલે સુહમે પુરિસંજાણ, જશ્ચશિષ્ય એવ સુઝજુયારે ।

બેહું પિ અણુસાસિણ જે તહચ્ચા, સમૈહુ સે હોઈ અજંજપત્તે ॥૭॥

છાયા—સ પેશલઃ સૂક્ષ્મઃ પુરુષજાતઃ, જાત્યન્વિતશ્ચૈવ સુશુજ્જાચારઃ ।

રહ્યપ્યનુશાસ્યમાનો યસ્તથાર્ચઃ, તમઃ સ્વલ્લ સ ધવત્યજંજાં પ્રાપ્તઃ ॥૭॥

અતએ આધુ સર્વથા હી આચાર્ય આદિ કી આજ્ઞા કે અનુમાર વ્યવ-
હાર કો પાપકર્મ કરને મેં શુદ્ધ આદિ મહાન્ જનોં સે લજ્જિત હો, જીવ
અજીવ આદિ સત્ત્વ તત્ત્વોં પર શ્રદ્ધા કરે, એસા પુરુષ હી વાસ્તવ મેં
આમાયી હોતા હૈ ॥૬॥

‘સે પેસલે સુદમે’ इत्यादि ।

શબ્દાર્થ—જો પુરુષ સંસાર સાગર સે અત્યંત ઉદ્દેગ વાલા હો કર
‘બહુંપિ-બહુઅપિ’ અનેક વાર ‘અણુસાસિણ-અનુશાસ્યમાનઃ’ આચાર્ય
આદિ કે દ્વારા શિક્ષા પાકર સ્ત્રી ‘તહચ્ચા-તથાર્ચઃ’ અપની ચિત્તવૃત્તિ કો
શુદ્ધ રાખતા હૈ અર્થાત્ જૈસા પહેલે સંયમપાલન મેં ચિત્તવૃત્તિથી
આચાર્ય આદિ કે દ્વારા અનુશાસિત હોને પર ભી-શિક્ષા પાને પર ભી
એસી હી ચિત્તવૃત્તિ રાખતા હૈ અન્યથામાત્ર નહીં રાખતા હૈ ‘સે-સા’
એસા વહ પુરુષ ‘પેસલે-પેશલઃ’ વિનય આદિ ગુણોં સે યુક્ત ઓર મૃદુ-

નથી. તેથી સાધુએ સર્વદા આચાર્ય વિગેરેની આજ્ઞા પ્રમાણે જ વ્યવહાર
કરવો, પાપકર્મ કરવામાં શુદ્ધ વિગેરે મહાન્ જનોથી લજ્જિત થવું - છતાં
છતાં વિગેરે સઘળા તત્ત્વો પર શ્રદ્ધા કરવી, એવો પુરુષ જ વાસ્તવિક રીતે
આમાયી થઈ શકે છે. ॥૬॥

‘સે પેસલે સુદમે’ इत्यादि

શબ્દાર્થ—જે પુરુષ સંસાર સાગરથી અત્યંત ઉદ્દેગવાળો
થઈને ‘બહુંપિ-બહુઅપિ’ અનેક વાર ‘અણુસાસિણ-અનુશાસ્યમાન’ આચાર્ય
વિગેરેથી શિક્ષા પામીને પણ ‘તહચ્ચા-તથાર્ચ’ પોતાની ચિત્તવૃત્તિને શુદ્ધ
રાખે છે અર્થાત્ પહેલાં સંયમ પાલનમાં જેવી ચિત્તવૃત્તિ હતી આચાર્ય
વિગેરેથી શિક્ષા પામીને પણ એવી જ ચિત્તવૃત્તિ રાખે છે સે-સા. એવો તે
પુરુષ ‘પેસલે-પેશલઃ’ વિનય વિગેરે શુદ્ધથી યુક્ત અને મૃદુ ભાવી હોય છે.

અન્વયાર્થ:—ય: સંસારસાગરાદતીવોદ્વિગ્ન: સન્ (વહું પિ) વહુ અપિ પ્રમાદતો માર્ગાત્ સ્વલિત: અનેકજ્ઞો ગુર્વાદિમિ: (અણુસાસિષ્) અનુશાસ્ય-માન: અનુશાસિત: અનુશિષ્ટ:-શિષિત: ‘તદ્વચ્ચા’ તથાર્થ: યથૈવ પૂર્વ સંયમપરિપાલને ચિત્તવૃત્તિરાસીદ્ તથૈવ શિક્ષાનન્તરમપિ ચિત્તવૃત્તિ કુર્વાણો મના-ગપિ ચિત્તે નાન્યથા કરોતિ ‘સે’ સ: તથાનિચ્ચ એ પુરુષ: ‘સેસલે’ પેશલ:—વિનયાદિગુણસમ્પન્નો મૃદુભાષી ભવતિ તથા—‘સુદમે’ સૂક્ષ્મ:-સૂક્ષ્મદર્શી ધાતિકર્મ-સ્વરૂપજ્ઞાતા ‘પુરિસજાણ’ પુરુષજાત:-પુરુષાર્થકારી ‘જચ્ચન્નિણ ચેવ’ જાત્યાન્વિત:-સુવંશોદ્ભાવ: તથા સ એવ ‘સુઝ્ઝુયારે’ સુઝ્ઝવાચાર:-સંયમમાર્ગ પ્રવર્તક: ‘સે’ ભાષી હોતા હૈ તથા ‘સુદમે-સૂક્ષ્મ:’ સૂક્ષ્મદર્શી એવં ‘પુરિસજાણ-પુરુષજાત:’ પુરુષાર્થ કરનેવાળા હૈ તથા ‘જચ્ચન્નિણ ચેવ-જાત્યાન્વિતશ્ચૈવ’ વહી પુરુષ ઉત્તમ જાતિ વાળા તથા ‘સુ ઝ્ઝુયારે-સુ ઝ્ઝવાચાર:’ સંયમમાર્ગ મેં પ્રવૃત્તિ કરાવેના વાળા હૈ ‘સે-સ:’ એસા પુરુષ હી ‘સમે-સમ:’ મધ્યસ્થ હોસકતા હૈ ‘અજ્ઞાંજપત્તે-અજ્ઞાંજાં પ્રાસ:’ ક્રોધ ઓર માયા આદિ સે રહિત હોતા હૈ ॥૭૭॥

અન્વયાર્થ—જો હસ સંસાર રૂપ સાગર સે અત્યન્ત ઉદ્વિગ્ન હૈ ઓર પ્રમાદ વશ મોક્ષ માર્ગ સે સ્વલિત હોને સે ગુરુજનો દ્વારા અનેકવાર અનુશાસિત કિયા ગયા હૈ ઓર પૂર્વ સી આંતિ શિક્ષામ્રહ્ણ કરને કે બાદ મી સંયમ પાલન સે રહિ રહતા હૈ, એસા પુરુષ હી વિન-યાદિ ગુણ સમ્પન્ન હોકર મૃદુભાષી તથા સૂક્ષ્મદર્શી ધાતિ કર્મ ચતુષ્ઠય સ્વરૂપ કા જ્ઞાતા એવં પુરુષાર્થી પરમકુલીન કહા જાતા હૈ। એવં એસા હી

તથા ‘સુદમે-સૂક્ષ્મ:’ સૂક્ષ્મદર્શી એવં ‘પુરિસજાણ-પુરુષજાત:’ પુરુષાર્થ કરવા વાળા છે તથા ‘જચ્ચન્નિણ ચેવ-જાત્યાન્વિતશ્ચૈવ’ એવં પુરુષ ઉત્તમ જાતવાળા તથા ‘સુઝ્ઝુયારે-સુઝ્ઝવાચાર:’ સંયમ માર્ગમાં પ્રવૃત્તિ કરાવવાળા છે. ‘સે-સ’ એવો પુરુષ જ ‘સમે-સમ’ મધ્યસ્થ થઈ શકે છે. ‘અજ્ઞાંજપત્તે-અજ્ઞાંજાં પ્રાસ:’ તેવો પુરુષ ક્રોધ અને માયા વિગેરેથી રહિત હોય છે. ॥૭૭॥

અન્વયાર્થ—જેઓ આ સંસાર રૂપ સાગરથી અત્યંત ઉદ્વેગવાળા છે, અને પ્રમાદવશ મોક્ષ માર્ગથી સ્વલિત થવાથી ગુરુજનો દ્વારા અનેકવાર અનુશાસિત કરાયેલ હોય અને શિક્ષાધયા બાદ પણ પહેલાંની માફક સંયમ પાલનમાં રૂચિ રાખતા હોય આવા પુરુષોજ વિનયાદિ ગુણવાળા બનીને મૃદુ-ભાષા તથા સૂક્ષ્મદર્શી ધાતિકર્મ ચતુષ્ઠયના સ્વરૂપને જાણવાવાળા તથા પુરુ-ષાર્થી અને પરમ કુલીન કહેવાય છે અને એવાજ પુરુષ સંયમ માર્ગના

સઃ તથાવિધઃ પુરુષ એવ (સમે) સ્વઃ-મધ્યસ્થઃ સંભવતિ 'અજ્ઞાંજપત્તે' અજ્ઞાંજાં પ્રાપ્તઃ-ક્રોધમાયાવર્જિતઃ 'હોર' ભવતિ ॥૭૧॥

ટીકા—પુનરપિ સદ્ગુણાનેવ દર્શયન્તિ—યઃ સંસારસાગરાદતીવોદ્ધિગ્નઃ 'બહુપિ' વહુઅપિ પ્રમાદતો માર્ગાસ્ત્વલિતઃ અનેકશો ગુર્વાદિભિઃ 'અણુમાસિષ' અનુશાસિતઃ—શિક્ષિતઃ ઉન્માર્ગપ્રારકસારણપરિહારાયાઽઽદિષ્ટઃ 'લહચ્ચા' તથાચઃ યથૈવ પુરા સંયમપરિચાલને ચિત્તવૃત્તિરાસીત્ તથૈવ શિક્ષાનન્તરમપિ ચિત્તવૃત્તિ કુર્વાણઃ, મનામપિ નાન્યથા ચિત્તે આનગતિ 'સે' સ એવ 'પેમલે' પેશલો વિનયાદિ-ગુણસંપન્નો મૃદુભાષી ભવતિ તથા 'સુહમે' સૂક્ષ્મઃ—સૂક્ષ્મદર્શિત્વાત્ સૂક્ષ્મર્થમાપિ ત્વાદ્વા ઘાતીકર્મસ્વરૂપવિચારકત્વાદ્વા સૂક્ષ્મઃ 'પુરિસજાપ' પુરુષજાતઃ સ એવ પરમાર્થતઃ પુરુષાર્થકારી 'જચ્ચન્નિષ' જાત્યન્વિતઃ—સુવંશોદ્ભવઃ સન્ શીલ-વાનેવ સુકુલો ભણ્યતે ન તુ સુકુલોત્પત્તિમાત્રેણ સુકુલો ભવતિ । તથા સ એવ પુરુષ સંયમમાર્ગ કા પ્રવર્તક હોકર મધ્યસ્થ હોતા હૈ ઓર ક્રોધ માયા રૂપ જ્ઞાન્ના કો પ્રાપ્ત નહીં કરતા હૈ ॥૭૧॥

ટીકાર્થ—પુનઃ સદ્ગુણોં કો હી પ્રદર્શિત કરતે હૈં—જો સંસાર સે અતીવ ડહિગ્ન હોતા હૈ તથા પ્રમાદ વશ સન્માર્ગ સે સ્તલના હોને કે કારણ અનેકવાર ગુરુ આદિ સે અનુગાહિત હોને પર અર્થાત્ ઉન્માર્ગ પ્રાપ્ત કરાને વાલે કારણોં કા ત્યાગ કરને કા આદેશ દેને પર અપની ચિત્તવૃત્તિ કો પૂર્વચત્ પવિત્ર બનાયે રખતા હૈ, વહ વિનય આદિ ગુણોં સે યુક્ત હોતા હૈ, મૃદુભાષી હોતા હૈ, તથા સૂક્ષ્મદર્શી, સૂક્ષ્મ અર્થોં કા વચ્ચતા ઓર ઘાતી કર્મોં કે સ્વરૂપ કા વિચારક હોને સે સૂક્ષ્મ હોતા હૈ, એસા પુરુષ હી વાસ્તવમેં પુરુષાર્થકારી હોતા હૈ । વહી જાતિમાત્ર હોતા હૈ ક્યોંકિ સુકુલ મેં ઉત્પન્ન હોકર ઓ જો શીલવાન્

પ્રવર્તક બનીને મધ્યસ્થ બને છે તથા ક્રોધ માયા રૂપ અંબને વશ થતા નથી ॥૭૧॥

ટીકાર્થ—ફરીથી સદ્ ગુણોને જ બતાવતાં કહે છે કે—જે આ મ સ ર સાગરથી અત્યંત દહેગ રુકત પાય છે, તથા પ્રમાદ વશાત્ સન્માર્ગથી સ્તલિત થવાથી અનેકવાર ગુરુ વિગેરે દ્વારા અનુશાસિત કરવાને આવતા અર્થાત્ ઉન્માર્ગ પ્રાપ્ત કરાવવાળા કાણોને ત્યાગ કરવાની આજ્ઞા કરવાળા આવતા પોતાની ચિત્તવૃત્તિને પહેલાની જેમ પવિત્ર બનાવી દે છે, તે વિનય વિગેરે ગુણોથી યુક્ત હોય છે, તે હુ બે લવાવાળો હોય છે. તે । સૂક્ષ્મદર્શી, સૂક્ષ્મ અર્થોના વક્તા —પ્રોલભાર અને ઘાતિયાકર્મના સ્વરૂપનો વિચારનાન્ હોવાથી સૂક્ષ્મ હોય છે, એવો પુરુષ જ વાસ્તવિક રીતે પુરુષાર્થને કરવાવાળો હોય છે, એજ ક્રતિ-

‘उज्जुयारे’ सु ऋज्वाचारः— सुष्ठु—अतिशयेन ऋजुः—संयमः—तदाचरणशीलः—
 संयममार्गप्रवर्तकः, ‘से’ सः—असौ ‘समे’ समः ‘होइ’ भवति । ‘अज्ञंज्ञपत्ते’
 अज्ञंज्ञां प्राप्तः, ज्ञज्ञा—क्रोधो माया वा तद्रहितो भवति । अथवा अज्ञंज्ञाप्राप्तैः
 वीतरागैः समस्तुल्यो भवति वीतरागो भवतीति । कुत्रापि प्रमादवशात् स्खलने
 आचार्यादिभ्य आक्षिप्तोऽपि यश्चित्तवृत्तिं नाऽन्यथा करोति क्रोधादिकं नैव करोति,
 किन्तु पुनरपि संयमपालने तत्परो भवति, स एव विनयादिगुणैः संयुक्तो भवति ।
 स एव सूक्ष्मार्थदर्शी, स एव पुरुषार्थकारी, स एव जात्यादिसंपन्नः, स एव
 संयमस्य परिपालयिता, स वीतरागवत् स्तुत्यो भवतीति भाग्यार्थः ॥७॥

होता है वही कुलीन कहलाता है, उंचे कुल में उत्पन्न होने मात्र से ही
 कोई कुलीन नहीं हो जाता । वही संयमवान् या संयम का प्रवर्तक
 कहलाता है । ऐसा पुरुष ही सभ या सभभावी और अज्ञंज्ञा प्राप्त
 अर्थात् क्रोध या माया से रहित होता है । अथवा वीतराग
 के तुल्य होता है ।

अभिप्राय यह है कि प्रमाद के कारण कहीं स्खलना होने पर
 आचार्य आदि उपालंभ दें तो चित्तवृत्ति को जो अन्यथा नहीं करता,
 क्रोधादि नहीं करता, किन्तु पुनः संयम के पालन में तत्पर हो जाता
 है । वही साधु विनय आदि गुणों से युक्त होता वही सूक्ष्मदर्शी,
 पुरुषार्थकारी, जाति सम्मन्, संयम पालने वाला और वीतराग के
 तुल्य स्तुत्य होता है ॥७॥

માનુ હોય છે. કેમકે સારા કુળમાં ઉત્પન્ન થઈને પણ જે શીલવાનુ હોય છે,
 તેજ કુલીન કહેવાય છે, ઉંચાકુળમાં ઉત્પન્ન થવા માત્રથી જ કોઈ કુલીન
 થઈ જતું નથી. એજ સંયમવાનુ અથવા સયમનો પ્રવર્તક કહેવાય છે. એવો
 પુરુષ જ સભ અથવા સમભાવી અને અજંજા પ્રાપ્ત અર્થાત્ ક્રોધ અથવા
 માયાથી રહિત હોય છે. અથવા વીતરાગની તુલ્ય હોય છે.

કહેવાનો અભિપ્રાય એ છે કે—પ્રમાદને કારણે ક્યાંક સ્ખલન થઈ જવા
 છતાં આચાર્ય વિગેરેએ કળકે આપવાથી ચિત્તવૃત્તિને અન્યથા કરતો નથી
 એટલે કે ક્રોધ વિગેરે કરતો નથી, પરંતુ ફરીથી સંયમના પાલનમાં તત્પર
 થઈ જાય છે તે સાધુ જ વિનય વિગેરે ગુણોથી યુક્ત હોય છે, તેજ સૂક્ષ્મ
 દર્શી, પુરુષાર્થ કારી, જાતિયુક્ત, સંયમનું પાલન કરનાર અને વીતરાગની
 તુલ્ય વખાણવા લાયક કહેવાય છે ॥૭॥

મૂળમ્—જે યાવિ અપ્પં વસુસંતિ મૈત્તા,

સંખાય વાયં અપરિક્લ્વ કુંજજા ।

તંવેણ વાહં સહિઉત્તિ મૈત્તા,

અપ્પણં જણં પસ્સહ વિવમ્બૂયં ॥૮॥

છાયા—ય શ્વાસ્ત્માનં વસુમન્તં મત્વા, સંખ્યાવન્તં વાદમયગીક્ષ્ય કુર્માત્ ।

તપસા વાહં સહિત इति મત્ત્વા, અન્યં જનં પश्यતિ વિશ્વભૂતમ્ ॥૮॥

સંયમ કે સાર્ગ મેં વિચરણ કરને વાલે મુનિ કો પ્રાયઃ ગર્વ આજાતા હૈ, અતઃ કહતે હૈ—‘જે યાવિ’ ઇત્યાદિ ।

શબ્દાર્થ—‘જે યાવિ-અશ્વાવિ’ જાં કોઈ ‘અપ્પં-આત્માનમ્’ અપને કો ‘વસુમંતિ-વસુમન્તમ્’ સંયમરૂપવસુયુક્ત તથા ‘સંખાય-સંખ્યાવન્તમ્’ જીવાદિપદાર્થ વિષયક જ્ઞાનરૂપ સંખ્યાવાલા ‘મત્તા-મત્વા’ માનકર અર્થાત્ હમ હી સંયમી ઓર જ્ઞાની હૈ એસા અભિમાન યુક્ત હોકર ‘અપરિક્લ્વ-અપરીક્ષ્ય’ વિચાર ક્રિયે વિનાહી વાયં-વાદમ્’ અપની વડાઈ ‘કુંજજા-કુર્માત્’ કરતા હૈ તથા ‘અહં-અહમ્’ હમહી ‘તંવેણ-તપસા’ તપસે ‘સહિઉત્તિ-સહિતइति’ યુક્ત હૈ એસા ‘મત્તા-મત્વા’ માનકર ‘અપ્પણં જણં-અન્યં જનમ્’ અન્ય જનકો ‘વિવમ્બૂયં-વિશ્વભૂતમ્’ જલમેં દૃશ્યમાન ચન્દ્રકી છાયા કે અનુસાર નિર્રર્થક ‘પસ્સહ-પश्यति’ દેખતા હૈ વહ સર્વથા વિવેક વર્જિત હૈ ॥૮॥

સંયમના માર્ગમાં વિચરણ કરવાવાળા મુનિને પ્રાયઃગર્વ આવી નય છે, તે બતાવતાં કહે છે. ‘જેયાવિ’ ઇત્યાદિ

શબ્દાર્થ—જેયાવિ-અશ્વાવિ’ ને કોઈ ‘અપ્પં-આત્માનમ્’ પોતાને ‘વસુમંતિ વસુમન્તમ્’ સંયમ રૂપ વસુયુક્ત તથા ‘સંખાય-સંખ્યાવન્તમ્’ છગાદિ પદાર્થ સંબંધી જ્ઞાનરૂપ સંખ્યાવાળો ‘મત્તા-મત્વા’ માનીને અર્થાત્ હુંજ સંયમવાળો અને જ્ઞાની છું એવા અભિમાન યુક્ત બંધને ‘અપરિક્લ્વ-અપરીક્ષ્ય’ વિચાર ક્રિયા વિનાજ ‘વાયં-વાદમ્’ પોતાની મોટાઈ ‘કુંજજા-કુર્માત્’ હૈ તથા ‘અહં-અહમ્’ હુંજ ‘તંવેણ તપસા’ તપસી ‘સહિઉત્તિ-સહિત इति’ હુંજ છું એ પ્રમાણે ‘મત્તા-મત્વા’ માનીને ‘અપ્પણં જણં-અન્યં જનમ્’ અન્ય જનને વિશ્વભૂતમ્’ પાણીમાં દેખાતી ચન્દ્રની છાયા સદુપદ નિર્વર્થક ‘પસ્સહ-પश्यति’ જુએ છે. તે સર્વથા વિવેક વર્જિત છે. ॥૮॥

અન્વયાર્થઃ—(જે યાવિ) યશ્ચાપિ કશ્ચિત્ (અર્પ્પં) આત્માનમ્ (વસુમંતિ) વસુ-
મન્તમ્—સંયમરૂપવસુયુક્તમ્ તથા (સંઘાગ) સંઘાવન્તમ્—જીવાદિષદાર્થવિષયક-
જ્ઞાનરૂપ સંઘાવન્તમ્ (મત્તા) મત્વા અહમેવ સંયમી જ્ઞાની ચેત્યેવમભિમાની ભૂત્વા
(અપરિકલ્પ) અપરીક્ષ્ય—વિચારં વિનૈવ (વાયં) વાદમ્—સબલર્નિર્વલમ્ (કુઙ્ગા) કુર્યાત્
એવમ્ (અહં) અહમેવ વા (તવેણ) તપસા (મહિઉત્તિ) સહિતઃ—અહમેવ તપસા યુક્ત-
ઈતિ (મત્તા)મત્વા (અર્પ્પં જર્ણ) અન્યં જનમ્ (ત્રિંશ્ચભૂયં) વિશ્વભૂતમ્—જલસ્થચન્દ્રમિવ
વિશ્વશદ્દશમ્—અર્થશૂન્યમ્ (પરસ્પદ) પદપ્રતિ તિરસ્કારદૃષ્ટચાડવલોકતે इत्यर्थः ॥૮॥

ટીકા—પ્રાયઃ સંયમમાર્ગે વિહરતો મુનેઃ ગર્વઃ પ્રભવતીત્યાહ—‘જે યાવિ’
इत्यादि । જે યાવિ’ યશ્ચાપિ (અર્પ્પં) સ્વાત્માનમ્ ‘વસુમંતિ’ વસુમન્તમ્—વસુ—ધનં
તદન્ન સંયમઃ, તદ્વન્તમાત્માનમ્ । તથા ‘સંઘાગ’ સંઘાવન્તમ્—સંઘાગીવાદિ
પદાર્થવિષયકં જ્ઞાનં તદ્વન્તમાત્માનમ્ ‘મત્તા’ મત્વા, અહમેવ સંયમવાન્ જ્ઞાન-
વાન્, નાસ્તિ મદન્યઃ કશ્ચિત્ તથાવિધો જ્ઞાની તપસ્વી વા, इत्येवमभिमानं करोति

અન્વયાર્થ—અન્ય ખી જો કોઈ અપને કો સંયમ રૂપ ધન ચાલા
और जीवादि विषयक तत्व का ज्ञाता समझकर ‘मैं ही संयमी एवं ज्ञानी
हूँ’ ऐसा अभिमानી होकर बिना विचारे ही पूर्व पक्ष उत्तरपक्ष रूप
वाद को लज्जल निर्बल करना है और मैं ही पूर्ण तपस्वी हूँ ऐसा मान-
कर दूसरों को जलचन्द्र के समान प्रतिविम्ब बनावटी तपस्वी समझता
हैं वह पुरुष सर्वथा ही विवेक शून्य माना जाता है ॥८॥

ટીકાર્થ—જો મુનિ અપને કો સંયમવાન્ અથવા જ્ઞાનવાન્ માનકર મેં
ही संयमी और ज्ञानी हूँ, मेरे सिवाय अन्य कोई ऐसा ज्ञानी या तपस्वी
नहीं है, ऐसा अभिमान करता है तथा जो विचार किये बिना ही
वाद करता है—भाषण करता है, और मैं ही तपस्वी हूँ’ ऐसा मानकर

અન્વયાર્થ—ખીજા પણ જે કેઈ પોતાને સંયમ રૂપ ધનવાળા અને
જીવાદિ વિષય સંબંધી તત્વને જાણવાવાળા સમજીને હું જ સંયમી અને
જ્ઞાની છું, એવું અભિમાન ધરણ કરીને વગર વિચારે જ પૂર્વપક્ષ ઉત્તર
પક્ષ રૂપ વાદને સમજા અને નિર્બલ કરે છે, અને હું જ પૂર્ણ તપસ્વી છું
એવું માનીને ખીજાને જલ ચન્દ્રવત્ બતાવટી તપસ્વી સમજે છે, એવો પુરૂષ
સર્વથા વિવેકહીન માનવામાં આવે છે ॥૮॥

ટીકાર્થ—જે મુનિ પોતાને સંયમવાન્ અથવા જ્ઞાનવાન્ માનીને હું જ
સંયમી અને જ્ઞાની છું મારા સિવાય ખીજો કેઈ એવો જ્ઞાની અથવા તપસ્વી
નથી. એવું અભિમાન કરે છે, અને જે વિચાર કર્યા વિના જ વાદ કરે છે,—

તથા—‘અપરિક્ત’ અપરીક્ષ્ય—ત્રિચારમન્તરેણૈવ ‘વાયં’ વાદમ્ સવલનિર્વલમ્ ‘કુઞ્જા’ કુર્યાન્ ‘અહં અહમેવ વા ‘તવેણ’ તપસા ‘સહિત્તિ’ સહિતઃ—અહમેવ તપસા યુક્ત ઇતિ ‘મત્તા’ મત્ત્વા ‘અણં જણં’ અન્યં જનમ્—સ્વતો વ્યતિરિક્તં સાધુ ગૃહસ્થં વા ‘વિવ્રભૂય’ વિવ્રભૂતમ્, જલસ્થવન્દ્રમિત્ર ‘પસ્તઃ’ પશ્યતિ જલચન્દ્રાદિ-વદર્થશૂન્યં પુરુષાકૃતિમાત્રં પશ્યતિ, અવમન્યતે ઇતિ, યઃ સ્વાત્માનમેવ સંયમજ્ઞાન-તપોધિરન્વિતં જાનાતિ, અન્યંશ્ચ તિરસ્કરોતિ, સ સર્વથૈવાઽભિમાનવાન્, અવિવેકી મનતીતિ માત્રઃ ॥૮॥

મૂલમ્—‘एगंतकूडेण उ से पैलेइ, ण विज्झई मांणपयंसि गोत्ते।

जे माणणट्टेण विउंकसेज्जा, वंसुमज्जतरेण अबुद्धमाणे॥९॥

છાયા—एकान्तकूटेन तु त पर्येति, न विद्यते मानपदे गोत्रे ।

यो माननार्थेन व्युत्कर्षयेत् दक्षમन्यतरेण अबुद्ध्यमानः ॥९॥

અપને સે ઝિન્ન અન્ય સાધુઓં ઔર ગૃહસ્થોં કો પરછાઈ માત્ર નિકમ્મા સમજ્ઞ કર ઉનકી અવહેલના કરતા હૈ વહ અવિવેકી કહા જાતા હૈ ।

આવાર્ય યહ હૈ કિ જો અપને આપકો સંયમ, જ્ઞાન ઔર તપ સે સમ્પન્ન સમજ્ઞતા હૈ ઔર દૂસરોં કા તિરસ્કાર કરતા હૈ, વહ અભિમાની તથા અવિવેકી હોતા હૈ ॥૮॥

‘एगंत कूडेण उ से पैलेइ’ इत्यादि ।

શબ્દાર્થ—‘સે-સઃ’ પૂર્વોક્ત અહંકારવાન્ સાધુ ‘एगंतकूडेण उ—एकान्त-कूटेन तु’ અત્યન્તમોહ છાયા મેં ફંસકાર ‘पैलेइ-पर्येति’ વાર વાર સંસારમેં ભ્રમણ કરતા હૈ વહ સંસારસે છુત્ત નહીં હોસકતા તથા ‘मोणपयंसि—

માપણ કરે છે, અને હું જ તપસ્વી છું એમ માનીને પોતાનાથી બીજા માધુષ્યો અને શ્રદ્ધસ્થોને નકામા સમજીને તેઓનો તિરસ્કાર કરે છે, તે અવિવેકી ઠહેવાય છે ઠહેવાનો ભાવ એ છે કે—જે પેતાને સંયમ, જ્ઞાન અને તપથી યુક્ત માને છે, અને બીજાઓનો તિરસ્કાર કરે છે, તે અભિમાની તથા અવિવેકી હોય છે. ॥૮॥

‘एगंत कूडेण उ से पैलेइ’ इत्य दि

શબ્દાર્થ—‘સે સ’ પૂર્વોક્ત અહંકારી સાધુ ‘एगंतकूडेण उ—एकान्तकूटेन तु’ અત્યન્ત મોહ અને માયામાં ફંસાઈને ‘पैलेइ-पर्येति’ વારવાર સંસારમાં ભ્રમણ કરે છે. તે સંસારથી છુત્ત થઈ શકતો નથી. તથા ‘मोणपयंसि—मोह-

અન્વયાર્થઃ—(સે સઃ પૂર્વોક્તોઽહંકારવાન સાધુઃ (અગંતક્રુદેણ ૩) એકાન્ત-ક્રુદેન તુ-અત્યન્તમોહમાયાદૌ સમાસક્તઃ (પછે) પર્યેતિ-સંસારભાગરમેવ પુનઃ પુનઃ પ્રાપ્નોતિ, ન કદાચિત્ સંસારાદ્ વિમુક્તો મનતિ (મોળપર્યંતિ) મૌનપદે સંયમે (મોત્તે) મોત્તે નિરવચશાળી-સમુદાયાત્મકાગમાધારભૂતે (ળ વિજ્ઞઃ) ન વિચિત્તે-ન તિષ્ઠતિ (જે) યઃ સ્વહુ (માળળદ્વેગ) માનનાર્થેન-સંમાનાધર્થેન (વસુ-મન્નતરેણ) વસુમન્નતરેણ-સંયમોત્કર્ષેણ જ્ઞાનાદિના ચ મન્દં કરોતિ એવમ્ (અવુ-જ્ઞમાણે) અવુદ્ધ્યમાનઃ-પરમાર્થમવુધ્યમાનઃ સન્ (વિત્કકસેજ્જા) વ્યુત્કર્ષયેત્-આત્માને સત્કારમાદિયા ગર્વયુક્તં કરોતિ ॥૯॥

મૌનપદે' વહ સંયમ મેં 'મોત્તે-મોત્તે' આગમોં કે આધારરૂપ 'ળ વિજ્ઞઃ-ન વિચિત્તે' નહીં હૈ 'જે-યઃ' સર્વજ્ઞકે મતમેં જો પુરુષ 'માળળદ્વેગ-માન-નાર્થેન' સંમાનાદિસે તથા 'વસુમન્નતરેણ-વસુમન્નતરેણ' સંયમકે ઉત્કર્ષ સે અથવા જ્ઞાનાદિ સે મદ કરતા હૈ એસા પુરુષ 'અવુજ્ઞમાણે-અવુધ્ય-માનઃ' પરમાર્થ કો નહીં જાનતા હુઆ 'વિત્કકસેજ્જા-વ્યુત્કર્ષયેત્' અપને આત્માકો સત્કાર ઓર માનાદિ સે નીચે ગિરાતા હૈ ॥૯॥

અન્વયાર્થ—વહ પૂર્વોક્ત અહંકારી સાધુ અત્યન્ત મોહ માયા કે જાલ મેં ફંસકર સંસાર રૂપ સમુદ્ર મેં વારંવાર ડૂબતા હૈ કમી મી સંસાર સે વિમુક્ત નહીં હો પાતા, ઓર નિરવચ આગમકા આધાર-ભૂત સંયમ માર્ગ મેં નહીં રહતા ઓર અપને સંમાનાદિ પ્રાપ્તિ કે લિએ સંયમોત્કર્ષ એવં જ્ઞાનાદિ સે મદ (અહંકાર) કરતા હૈ ઓર પરમાર્થ તત્ત્વ કો નહીં જાનતા હુઆ અપને કો સત્કાર માનાદિ સે નીચે ગિરાતા હૈ ॥૯॥

પદે' તે સંયમમાં 'મોત્તે-મોત્તે' આગમોના આધાર ૩૫ 'ળ વિજ્ઞઃ-ન વિચિત્તે' થઈ શકતા નથી 'જે-યઃ' જે પુરૂષ સર્વજ્ઞના મતમાં 'માળળદ્વેગ-માનનાર્થેન' સંમાન વિગેરેથી તથા 'વસુમન્નતરેણ-વસુમન્નતરેણ' સંયમના ઉત્કર્ષથી અથવા જ્ઞાનાદિથી મદ કરે છે એવો પુરૂષ 'અવુજ્ઞમાણે-અવુધ્યમાનઃ' પર-માર્થને ન જાણતો થકો 'વિત્કકસેજ્જા-વ્યુત્કર્ષયેત્' પોતાના આત્માને સત્કાર અને માનાદિથી નીચે પાડે છે. ॥૯॥

અન્વયાર્થ—એ પૂર્વોક્ત અહંકારી અત્યંત મોહમાયાની બળમાં ફસા-ઈને સંસાર ૩૫ સમુદ્રમાં વારંવાર ડૂબે છે, કોઈ પણ સમયે સંસારથી મુક્ત થઈ શકતા નથી તથા નિરવચ અગમના આધારભૂત સંયમ માર્ગમાં રહેતા નથી અને પોતાના સંમાનાદિની, પ્રાપ્તિ માટે સંયમોત્કર્ષ તથા-જ્ઞાનાદિમાં મદ (અહંકાર) કરે છે અને પરમાર્થ તત્ત્વને જાણવા વિના જ પોતાને સત્કાર અને માનપાત્રથી નીચે પાડે છે. ॥૯॥

ટીકા—‘સે’ સઃ—પૂર્વાક્તાઽહઙ્કારવાન સાધુઃ ‘અગંતકૂડેણ’ એકાન્તકૂડેન-
કૂટવત્કૂટમ્ કૂટે—મોહમાયાદૌ સમાસક્તઃ ‘ક્લેડ’ પર્યેતિ—યથા મૃગઃ કૂટપાશેન
વદ્ધઃ પીડયતે તથા સ પુરુષઃ સંસારસાગરમેવ પૌનઃ પુન્યેન આસાદ્ય તત્રૈવ ગતિતો
ગત્યન્તરં ગચ્છતિ ન કથંચિત્સંસારાદ્વિમુક્તો ભવતિ । ‘મોળપર્યંતિ’ મૌનપદે,
મુનીનાં પદં—સ્થાનં મૌનપદમ્—સંયમઃ, તત્ર ‘ગોત્તે’ ગોત્રે—ગાં—વાચં ત્રાયતે—
સાવધવ્યાપારતઃ પાલયતિ ઇતિ ગોત્રં તસ્મિન્ નિરવધવાળી—સમુદાયાત્મક
આગમઃ તદાધારભૂતે હત્યર્થઃ ‘ણ વિજ્ઞડ’ ન વિદ્યતે । કો ન વિચતે એતાદ-
શ્વપદે તત્રાદ—‘જે જ્ઞાણદ્વેષ’ યો યાનનાર્થેન, યાનમ્—સત્કારસન્માનાદિકમ્ તેના-
ઽર્થઃ—પ્રયોજનં તેન યાનનાર્થેન ‘વિઝ્ઞમેજ્ઞા’ વ્યુત્કર્ષયેત્—આત્માનં લાપમાના-
દિના મદયુક્તં કરોતિ કિન્તુ સ ન સંયમપદે વિદ્યતે, તથા—‘વસુમત્તરેણ’ વસુ
મન્યતરેણ, તત્ર વસુઃ—સંયમઃ તથા અન્યતરપદેન જ્ઞાનં ગૃહ્યતે સંયમોત્કર્ષેણ
ઉત્કૃષ્ટજ્ઞાનાદિના વા યો મદં કરોતિ ‘અવુજ્ઞમાણે’ અવુદ્જ્યમાનઃ—પરમાર્થમવુદ્જ્ય-
માનો સાધતિ । પઠન્નપિ શાસ્ત્રાણિ તદર્થં વાઽવગચ્છન્નપિ નાઽસૌ સર્વજ્ઞસ્ય મેતં

ટીકાર્થ—જો સાધુ પૂર્વોક્ત પ્રકાર સે અહંકાર કરતા હૈ, વહ મોહ
માયા મેં આસક્ત હોકર પુનઃ પુનઃ સંસાર સાગર કો પ્રાપ્ત હોતા,
હૈ, એક ગતિ સે દૂસરી ગતિ મેં ઉત્પન્ન હોતા હૈ ઓર કબી સંસાર સે
વિમુક્ત નહીં હોતા હૈ । વહ મુનિયોં કે પદ મેં અર્થાત્ સંયમ મેં સ્થિત
નહીં હોતા ઓર આગમ મેં ઓ સ્થિત નહીં હોતા ।

કૌન સ્થિત નહીં હોતા હૈ ? હસકા ઉત્તર યહ દિયા હૈ કિ જો
માન સન્માન કા અર્થો હોતા હૈ ઓર માન સન્માન પાકર અહંકાર
કરતા હૈ । અથવા જો સંયમ યા જ્ઞાન કા મદ કરતા હૈ, વહ શાસ્ત્રોં

ટીકાર્થ—જે સાધુ પૂર્વોક્ત પ્રકારથી અહંકાર કરે છે, તે મોહ અને
માયામા ફસાઈને સંસાર રૂપી સમુદ્રને વારંવાર પ્રાપ્ત કરે છે અર્થાત્ એક
ગતિથી બીજી ગતિમાં ઉત્પન્ન થાય છે, અને ક્યારેય સંસારથી મુક્ત થઈ
શકતો નથી. તે મુનિયોના પદમાં અર્થાત્ સંયમમાં સ્થિત થતા નથી. અને
આગમમાં પણ સ્થિત થતા નથી. આવી રીતે કોણ સ્થિત થઈ શકતા નથી ?
તેનો ઉત્તર આપતા કહે છે કે—જેઓ માન અને સન્માનની ઈચ્છાવાળા હોય
છે, અને માન સન્માન મેળવીને અહંકાર કરે છે. અથવા જે સંયમ અથવા

પરમાર્થતો જાનાતિ અદ્ભુતારી પ્રવચનર્મજ્ઞો ન ભવતીતિ । અભિમાનવાન્ પુરુષઃ
 એકાન્તતો મોહાવૃતઃ સંસારમેવ પરિભ્રમતિ ॥૯॥

સર્વેષ્વપિ મદેષુ જાતિમદ એવ પ્રવલ્લ ઇતિ તન્નિરાકર્તુ સૂત્રકારો વ્રવીતિ
 ‘જે માહણે’ ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્—જે માહણે સ્વર્ત્તિએ જાયએ વા,

તેહુમ્ગપુત્તે તહ લેચ્છઈ વા ।

જે પંઠવહુએ પરદત્તમોજી,

ગોત્રે ણે ‘જે થંભહ માંણવછે ॥૧૦॥

છાયા—યો બ્રાહ્મણઃ ક્ષત્રિયો જાત્યા વા, તથોગ્રપુત્રસ્તથા લેચ્છકો વા ।

યઃ પ્રવ્રજિતઃ પરદત્તમોજી, ગોત્રેન યઃ સ્તભ્નાત્યભિમાનવદ્ધે ॥૧૦॥

કો પદ કર મી ઓર ઉઠકે અર્થ કો જાનતા હુઆ મી વાસ્તવ મેં ।
 સર્વજ્ઞ કે મત સે અનભિજ્ઞ હૈ ।

તાત્પર્ય યહ હૈ કિ અભિમાનવાન્ પુરુષ એકાન્તતઃ મોહ સે આવૃત
 હોકર સંસાર મેં પરિભ્રમણ કરતા હૈ ॥૯॥

સઘ મદોં મેં પ્રાયઃ જાતિમદ પ્રવલ્લ હોતા હૈ, અતએવ અબ ઉસકા
 નિરાકારણ કરને કે લિએ સૂત્રકાર કરતે હૈ—‘જે માહણે’ ઇત્યાદિ ।

શબ્દર્થ—‘જે-યઃ’ જો પુરુષ ‘જાયએ-જાત્યા’ જાતિ સે ‘માહણો-
 બ્રાહ્મણઃ’ બ્રાહ્મણ હૈ ‘વા-વા’ અથવા ‘સ્વર્ત્તિએ-ક્ષત્રિયઃ’ ઇક્ષ્વાકુ વંશકે
 ક્ષત્રીય જાતિકા હૈ ‘તહ-તથા’ તથા ‘ઉગ્રપુત્તે ઉગ્રપુત્ર.’ ઉગ્રપુત્ર-ક્ષત્રિય
 જાતિ વિશેષકા હૈ ‘તહ-તથા’ ‘લેચ્છઈ વા-લેચ્છકો વા’ લેચ્છક જાતિ કા

જ્ઞાનનો -મહ કરે છે, તે શાસ્ત્રને ભણીને પણ અને તેના અર્થને બાણવા છતાં
 પણ વાસ્તવિક રીતે સર્વજ્ઞના મતથી અજ્ઞાત છે.

કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે—અભિમાનવાળો પુરુષ એકાન્ત ! મોહને
 વશ થઈને સંસારમાં ભટકે છે. ॥૯॥

દરેકને પ્રાયઃ બહુમહ પ્રબળ હોય છે તેથી હવે તે બતાવવા માટે
 સૂત્રકાર ‘જે માહણે’ ઇત્યાદિ ગાથા કહે છે.

શબ્દાર્થ—‘જે-યઃ’ એ પુરુષ ‘જાયએ-જાત્યા’ બહુમતી ‘માહણો-બ્રાહ્મણ.’
 બ્રાહ્મણ છે. ‘વા-વા’ અથવા ‘સ્વર્ત્તિએ-ક્ષત્રિય.’ ઇક્ષ્વાકુ વંશીય ક્ષત્રીય બતાવના છે.
 ‘તહ-તથા’ તથા ‘ઉગ્રપુત્તે-ઉગ્રપુત્ર.’ ઉગ્રપુત્ર-ક્ષત્રિય બહુ વિશેષનો છે. ‘તહ-તથા’

અન્વયાર્થ:—(જે) ય: કશ્ચિદ્વપિ (જાયણ) જાત્યા (માહણે) બ્રાહ્મણો ભવતિ (વા) વા-અથવા (સ્વત્તિણ) ક્ષત્રિય:—ઈક્ષ્વાકુવંશીય (તહ) તથા (ઉગ્રપુત્રે) ઉગ્ર-પુત્ર:—ઉગ્રવંશીય: (તહ) તથા (લેચ્છઈ વા) લેચ્છકો વા ભવતિ (જે) ય: (પવ્વહણ) પ્રવ્રજિત:—ગૃહીતસંયમ: (પરદત્તમોઈ) પરદત્તમોજી—નિરવધપિણ્ડા-હારક: સંયમાનુષ્ઠાનશીલ: (જે) ય: (ગોત્તે) ગોત્રે (માણવદ્દે) માનવદ્દે—અભિ-માનસ્થાનભૂતે સમુત્પન્ન: (ળ થન્મહ) ન સ્વભ્નાતિ—અભિમાનં ન કરોતિ । જાતિ કુલમદં યો ન કરોતિ સ એવ સર્વજ્ઞમાર્ગાનુગામી ભવતીતિ ભાવ: ॥૧૦॥

ક્ષત્રિય વિશેષ હૈ ‘જે-ય:’ જો ‘પવ્વહણ-પ્રવ્રજિત.’ સંયમ કો ધારણ કરને કે લિયે દીક્ષિત હોતા હૈ ઔર ‘પરદત્તમોઈ-પરદત્તમોજી’ અન્ય કે દ્વારા પ્રદત્ત નિરવધ આહારકો ગ્રહણ કરતા હૈ તથા ‘જે-ય:’ જો પુરુષ ‘ગોત્તે-ગોત્રે’ વંશકા ‘માણવદ્દે-માનવદ્દે’ અભિમાન યોગ્ય સ્થાનમે ઉત્પન્ન હોને પર મી ‘ળ થન્મહ-ન સ્વભ્નાતિ’ અભિમાન નહીં કરતા હૈ વહી સર્વજ્ઞકે માર્ગ મેં પ્રવૃત્ત હોતા હૈ ॥૧૦॥

અન્વયાર્થ—જો કોઈ સી જાતિ કા બ્રાહ્મણ હો યા ક્ષત્રિય હો યા ઉગ્રપુત્ર ક્ષત્રિય જાતિ વિશેષ હો યા લિચ્છવી જાતિ કા હો વહ દીક્ષા ગ્રહણ કર નિર્દોષ ભિક્ષા કા આહાર કરનેવાલા સંયમ કા અનુષ્ઠાન કર્તા હોતા હૈ એવં જો ઉચ્ચ કુલ મેં ઉત્પન્ન હોને પર મી જાતિ કુલ કા અભિમાન યા મદ નહીં કરતા હૈ વહી સર્વજ્ઞ પથ કા અનુગામી હોતા હૈ ॥૧૦॥

તેમજ ‘લેચ્છઈવા-લેચ્છકોવા’ લેચ્છક જાતીના ક્ષત્રીય વિશેષ છે. ‘જે-ય.’ જે ‘પવ્વહણ-પ્રવ્રજિત’ સંયમને ધારણ કરવા માટે દીક્ષિત થાય છે. અને ‘પરદ-ત્તમોઈ-પરદત્તમોજી’ બીજા ઠાગ આપવામા આવેલ નિરવધ આહારને ગ્રહણ કરે છે તથા ‘જે-ય’ જે પુરુષ ‘ગોત્તે-ગોત્રે’ વંશકી ‘માણવદ્દે-માનવદ્દે’ અભિ-માન યોગ્ય સ્થાનમા ઉત્પન્ન થવા છતા પણ ‘ળ થન્મહ-ન સ્વભ્નાતિ’ અભિમાન કરતા નથી એજ પુરુષ સર્વજ્ઞતા માર્ગમા પ્રવૃત્તિ કરવાને યોગ્ય બને છે ॥૧૦॥

અન્વયાર્થ—કોઈ પણ લોકે જાતિથી પ્રદાન હોય, ક્ષત્રિય હોય, ઈક્ષ્વા-કુવંશીય હોય અ. ઉગ્રપુત્ર ક્ષત્રિય જાતિ વિશેષ હોય, અગર લીચ્છવી જાતિના હોય તે દીક્ષા ધારણ કરીને નિર્દોષ ભિક્ષા આહાર કરનાર અને સંયમનુ-પાલન કરનાર હોય અને તે ઉચ્ચકુળમા ઉત્પન્ન થઈને પણ જાતિ કુલનું અભિમાન અથવા મદ કરવા નથી એજ સર્વજ્ઞ પ્રણીત માર્ગનું અનુસરણ કરવાવાળા કહેવાય છે ॥૧૦॥

ટીકા—‘જે’ યઃ કોઽપિ ‘જાયણ’ જાસ્યા ‘માહજે’ બ્રાહ્મણો ભવતિ ‘વા’
 વા-અથવા ‘સ્વત્તિણ’ ક્ષત્રિયઃ-इक्ष्वाकुवंशीयः, ક્ષત્રિયભેદં દર્શયતિ-‘તહ’ તથા
 ‘ઉગ્રપુત્રે’ ઉગ્રપુત્રઃ ‘લેચ્છઈ’ લેચ્છકો વા ક્ષત્રિયજાતિવિશેષા ઇમે સર્વેઽપિ ‘જે’
 યઃ ‘પવ્વણ’ પ્રવ્રજિતઃ-गृहीतसंयमः ‘પરદત્તમોઈ’ પરદત્તમોજી પરૈઃ-गृहस्थैः
 પ્રદત્તં નિર્દોષં પિણ્ડં મોક્તું શીલં યસ્ય સ, તથા-સંયમાનુષ્ઠાનશીલઃ ‘ગોત્તે’
 ગોત્રે-वंशे ‘માણવદ્દે’ માનવદ્વેઽભિમાનસ્થાનમ્ભૂતે સમુત્પન્નઃ। ‘ળ થન્મહ’ ન સ્ત-
 મ્નાતિ, સ્તમ્મં ગર્વં ન કુર્યાત્ત્વ ઇતિ । સર્વલોકમાન્યોઽપિ દીક્ષામાદાય મિક્ષાર્થ,
 મિતસ્તતો વ્રજન્ કથં હાસ્યાસ્પદં જાયેયમિતિ મદમ્-ग्लानिं ન કુર્યાદિતિ ।

યો બ્રાહ્મણઃ ક્ષત્રિય ઉગ્રપુત્રો લેચ્છવંશીયો વા પરેષાં વૃત્તિદોઽધુના દીક્ષા-
 માદાય મિક્ષાર્થમન્યદીયમ્ભવનમટન્ સ્વોચ્ચગોત્રસહજન્માનં મદં ન કરોતિ સ, એવ
 સર્વજ્ઞમાર્ગાઽનુગામી ઇતિ ભાવાર્થઃ ॥૧૦॥

ટીકાર્થ—જો જાતિ હો બ્રાહ્મણ ક્ષત્રિય ઇક્ષ્વાકુવંશીય યા ઉગ્ર-
 વંશીય લિચ્છવિવંશીય દીક્ષિત હુઆ હૈ ઓર પરાયે દિયે હુણ આહાર
 કો ગ્રહણ કરતા હૈ । અર્થાત્ મિક્ષા પર નિર્વાહ કરતા હૈ ઓર અભિ-
 માન નહીં કરે, અર્થાત્ સર્વલોક માન્ય હોકર મી દીક્ષા ગ્રહણ કરકે
 મિક્ષા કે લિણ દધર ઉધર પરિભ્રમણ કરતા હુઆ ‘મૈં હાસ્યાસ્પદ
 હોવગા’ હસ પ્રકાર કા મદ યા ગ્લાનિ ન કરે ।

તાત્પર્ય યહ હૈ—જો બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, ઉગ્રપુત્ર યા લિચ્છવિવંશ મૈં
 ઉત્પન્ન હુઆ પુરુષ પહેલે દૂસરોં કો આજીવિકા દેતા થા, અવ દીક્ષિત
 હોકર મિક્ષા કે લિણ દૂસરોં કે ઘરોં મૈં જાતા હુઆ અપને જન્મવંશ કા

ટીકાર્થ—જે જાતિથી બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, ઇક્ષ્વાકુ વંશવાળા અથવા ઉગ્ર
 વંશમાં ઉત્પન્ન થયેલ કે લિચ્છવી વંશમાં ઉત્પન્ન થયેલ દીક્ષિત થયેલ હોય,
 અને બીજાએ આપેલ આદાર ગ્રહણ કરે છે, અર્થાત્ લિક્ષા પર નિર્વાહ કરે
 છે, અને અભિમાનને યોગ્ય દુગ્ધમાં ઉત્પન્ન થઈને પણ અભિમાન ન કરે,
 અર્થાત્ મર્વ લોકમાન્ય હોવા છતાં પણ દીક્ષા ગ્રહણ કરીને લિક્ષા માટે
 આમ તેમ બ્રમણ કરતા થકા ‘હું’ હાસ્યાસ્પદ થઈશ આ રીતનો મદ અથવા
 ગ્લાનિ ન કરે.

કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે—જે બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, ઉગ્રપુત્ર અથવા લિચ્છ-
 વીવંશમાં ઉત્પન્ન થયેલ પુરુષ પહેલાં બીજાએને આજીવિકા આપતા હતા,
 અને હવે દીક્ષિત થયા પછી લિક્ષા માટે બીજાએના ઘરમાં જતાં પોતાના

मूढम्—‘न तस्स जाई व कुलं व ताणं,

णंणत्थं विजाचरणं सुचिण्णं।

णिवस्सं, ‘से सेव्हं गारि कम्मं,

णं ‘से पारए होईं विमोयणाए॥११॥

छाया - न तस्य जातिश्च कुलं च त्राणं, नान्यत्र विद्याचरणं सुचीर्णम् ।

निष्क्रम्य स सेवतेऽगारिकर्म, न स पारगो भवति विमोचनाय ॥११॥

अभिमान न करे । जो ऐसा करता है वही सर्वज्ञ के मार्ग का अनुयायी है ॥१०॥

मद मत्त पुरुष का कोई त्राण (रक्षण) नहीं कर सरता इस को दिखलाते हैं ‘न तस्स’ इत्यादि ।

शब्दार्थ—‘तस्स-तस्य’ मदोन्मत्त पुरुष का ‘जाई वा-जातिवा’ जातिमद अथवा ‘कुलं वा-कुलं वा’ कुलमद ‘न ताणं-न त्राणम्’ संसारसे रक्षण करनेवाला नहीं होता है ‘णणत्थ-नान्यत्र’ सिवाय ‘विज्जाचरणं सुचिण्णं-विद्याचरणं सुचीर्णं’ सम्यक् प्रकार से सेवन किया हुआ ज्ञान और चारित्र अतिरिक्त के संसारसे कोई रक्षण करने वाला नहीं होता ‘से-सः’ जातिकुलका अभिमान वाला साधु ‘णिवस्स-निष्क्रम्य’ प्रव्रज्या ग्रहण करके भी ‘अगारिकम्म-अगारिकर्म’ साव्य कर्मानुष्ठान-अर्थात् गृहस्थ के कर्म को ‘सेव्ह-सेवते’ सेवन करता है ‘से-सः’ वह विमोयणाए-विमोचनाय’ अपने कर्म को निः

जन्म वंशतुं अलिमान न करे. आवी रीते जे अलिमान करता नथी. ओज सर्वज्ञता मार्गना अनुयायी होय छे ॥१०॥

मदमत्त पुरुषतु त्रणु (रक्षणु) करी शकतुं नथी. ते अनापवा सूत्रधार कहे छे—‘न तस्स जाईव कुलं व ताणं’ इत्यादि,

शब्दार्थ—‘तस्स-तस्य’ मदोन्मत्त पुरुषको ‘जाई वा-जाति वा’ जातिमद अथवा ‘कुलं वा-कुलं वा’ कुलमद ‘न ताणं-न त्राणम्’ संसारधी नक्षणु करवावाणा होता नथी ‘णणत्थ-नान्यत्र’ सिवाय ‘विज्जाचरणं सुचिण्णं-विद्याचरण सुचीर्णम्’ सम्यक् प्रकारशी सेवन करवाना आदेश जन अपने चन्द्रि विना संसारधी कहे रक्षणु करवावाणा छे तु नथी से-स जाति अने कुलना अलिमान-पायो साधु निस्वस्स-निष्क्रम्य प्रव्रज्या ग्रहण करके भी ‘अगारिकम्म-अगारिकर्म’ साव्य कर्मानुष्ठान कर्मात् गृहस्थ ना करके ‘सेव्ह-सेवते’ सेवे

અન્વયાર્થઃ—ક્રિયમાણો મદો મત્તસ્ય ત્રાણાય ન ભવતીતિ દર્શયિતુમાહ—(ન તસ્સ) इत्यादि, (तस्स) तस्य—मदोन्मत्तस्य पुरुषस्य (जाई वा) जातिर्वा जातिमदो वा (कुलं वा) कुलं वा—वंशमदो वा (न ताणं) न त्राणम्—संसारान् त्राणकारकं न भवति, प्रत्युत संसारभ्रमणकारकमेव भवति (णणत्थं) नान्यत्र (विज्जाचरणं सुचिणं) विद्याचरणं सुचीर्णं विहाय ज्ञानं चारित्रं च सुचीर्णं सुष्ठु-तया समाचरितं विहाय नान्यत् किमपि संरक्षकं भवति सम्यग्ज्ञानचारित्रमेव संसारान् संरक्षकं भवति, तस्मात् (से) सः—जातिकुलाभिमानो साधुः (णिकखम्म) निष्कम्म्य—प्रव्रज्यां गृहीत्वाऽपि (अगारिकम्मं) अगारिकर्म—सावधकर्मानुष्ठानम् जात्यादिमदादिकं वा (सेवइ) सेवते (से) सः (विमोयणाए) विमोचनाय—निःशेष कर्मणां क्षयाय (पारए) पारगः—समर्थः (न होइ) न भवति । ११॥

टीका—न खलु क्रियमाणो मदो मत्तस्य त्राणाय भवति, प्रत्युत संसारस्य निविडनिदानमेव भवतीति दर्शयति—‘न तस्स’ इत्यादि । ‘तस्स’ तस्य—मदम-

શેષ રૂપસે ક્ષયણ કરને કે લિે ‘પારણ-પારગઃ’ સમર્થ ‘ન હોઈ-ન ભવતિ’ નહીં હો સકતા હૈ ॥૧૧॥

અન્વયાર્થ—મદોન્મત્ત પુરુષ કો જાતિ મદ યા કુલમદ સંસાર સે બચાને વાલા નહીં હોતા હૈ । હમલિયે સમ્યક્ જ્ઞાન ચારિત્ર કો છોડ કર દૂસરા કુછ ખી સંરક્ષક નહીં હો સકતા । કિન્તુ સમ્યક્ જ્ઞાન ચારિત્ર હી સંસાર સે બચાને વાલા હોતા હૈ । હમલિયે જાતિ કુલાભિમાની સાધુ દીક્ષા ગ્રહણ કરકે ખી નિન્દિતકર્મ કા સેવન કરતા હૈ યા જાત્યાદિ મદ કરતા હૈ વહ નિઃશેષ કર્મકા ક્ષય કરને મૈ સમર્થ નહીં હોતા ॥૧૧॥

ટીકાર્થ—ક્રિયા જાને વાલા અભિમાન અભિમાની કે ત્રાણ(રક્ષા) કે લિે નહીં હોતા । કિન્તુ સંસાર કા હી કારણ હોતા હૈ, યહ દિશ-

છે. ‘સે-સઃ’ તે ‘વિમોચનાય-વિમોચનાય’ પોતાના કર્મને નિ.શેષપણથી ક્ષયણ કરવા માટે ‘પારણ-પારગ.’ સમર્થ ‘ન હોઈ-ન ભવતિ’ થઈ શકતા નથી. ॥૧૧॥

અન્વયાર્થ—મદોન્મત્ત પુરુષને જાતિમદ અથવા કુલમદ સંસારથી બચાવી શકતા નથી. પરંતુ તે સંસાર ચક્રમાં જ ફસાવનારા બને છે. તેથી સમ્યક્ જ્ઞાન ચારિત્રને છેડીને ખીજુ કોઈ પણ રક્ષણ કરનાર બની શકતું નથી. પરંતુ સમ્યક્ જ્ઞાન ચારિત્ર જ સંસારથી બચાવી શકે છે. તેથી જાતિ અને કુલાભિમાન વાળા સાધુ દીક્ષાને ગ્રહણ કર્યા છતાં પણ નિન્દિત કર્મનું સેવન કરે છે. અથવા જાતિ વિગેરેનો મદ કરે છે. એવો પુરુષ નિઃશેષ કર્મને ક્ષય કરવામાં સમર્થ થઈ શકતો નથી. ॥૧૧॥

ટીકાર્થ—કરવામાં આવનારું અભિમાન અભિમાનીનું રક્ષણ કરવામાં સમર્થ થઈ શકતું નથી. પરંતુ સંસારનું જ કારણ થાય છે, તેજ બતાવે

અતો યઃ પ્રવ્રજ્યામાદાયાઽપિ ગૃહસ્થકર્મ જાતિ મદાદિકં સાવચકર્મ વા
સેવતે, સ કર્મ ક્ષયયિતુ સમર્થો ન ભવતીતિ ભાવાર્થઃ ॥૧૧॥

મૂઝમ્—‘નિર્લિચ્છણે ભિક્ષુ સુલ્લહજીવી,

જે ગૌરવં હોઈ સિલોગગામી ।

આંજીવમેયં તુ અબુજ્ઞમાણો,

પુણો પુણો વિપ્પરિયાસુવેઝ ॥૧૨॥

છાયા—નિર્લિચ્છનો ભિક્ષુ સુલ્લહ જીવી, યો ગૌરવવાન્ ભવતિ શ્લોકકામી ।

આજીવમેતત્ત્વબુદ્ધચમાનઃ, પુનઃ પુનર્વિપર્યાસમુપૈતિ ॥૧૨॥

વહ સમસ્ત કર્મોં કા ક્ષય કરને કે લિષ્ઠ સમર્થ નહીં હોતા કહા મી
હૈ ‘જાતિઃ કુલં’ ઇત્યાદિ ।

ધીર પુરુષોં કા કથન હૈ જિ જાતિ અથવા કુલ જીવ કી રક્ષા
કરને મેં સમર્થ નહીં હૈ । હે જ્ઞાની ! જ્ઞાન ઓર ચારિત્ર હી આત્મા કી
રક્ષાકરને મેં સમર્થ હોતે હૈ ।’

અતઃ જો દીક્ષા સ્વીકાર કરકે મી ગૃહસ્થ કે યોગ્ય કાર્ય
કરતા હૈ યા જાતિ મદ આદિ કા સેવન કરતા હૈ, વહ કર્મોં કા ક્ષય
કરને મેં સમર્થ નહીં હોતા હૈ ॥૧૧॥

‘નિર્લિચ્છણે ભિક્ષુ’ ઇત્યાદિ ।

શબ્દાર્થ—‘જે ભિક્ષુ-યો ભિક્ષુઃ’ જો સાધુ ‘નિર્લિચ્છણે-નિર્લિચ્છ
ચનઃ’ વાહ્યપરિગ્રહ સે રહિત અર્થાત્ દ્રવ્ય આદિ નહીં રખતા હૈ

કર્મેના ક્ષય કરવામાં સમર્થ થઈ શકતો નથી કહ્યું પણ છે—‘જાતિઃકુલં ઇત્યાદિ

ધીર પુરુષોં કથન છે કે—જાતિ અથવા કુળ જીવની રક્ષા કરવામાં
સમર્થ નથી. હે જ્ઞાની ! જ્ઞાન-અને ચારિત્ર જ આત્માને રક્ષા કરવામાં
સમર્થ થાય છે ॥

તેથીજ જેઓ દીક્ષાનો સ્વીકાર કરીને પણ ગૃહસ્થને યોગ્ય એવા કાર્યો
કરે છે, અથવા જાતિ મદ આદિનું સેવન કરે છે, તે કર્મેના ક્ષય કરવામાં
સમર્થ થઈ શકતા નથી. ॥૧૧॥

‘નિર્લિચ્છણે ભિક્ષુ’ ઇત્યાદિ

શબ્દાર્થ—‘જે ભિક્ષુ-યો ભિક્ષુઃ’ જે સાધુ ‘નિર્લિચ્છણે-નિર્લિચ્છચનઃ’ બાહ્ય
પરિગ્રહથી રહિત અર્થાત્ દ્રવ્ય વિગેરે રાખતા નથી. તથા ‘સુલ્લહજીવી-સુલ્લહ-

અન્વયાર્થ:—એવમ્ (જે ભિક્ષુ) યો ભિક્ષુ:—પરદત્તપિંડભોજી (ગિર્વિક્ષવણે) નિષ્કિંચન:—વાહ્યપરિગ્રહવર્જિત: (સુલૂહજીવી) સુરુક્ષજીવી-રુક્ષશુષ્કભોજન-કર્તા, એવં ય: (ગારવં) ગૌરવવાન્—ઋદ્ધિરસસાતગૌરવપ્રિય:, એવમ્ (સિલોગ ગામી) શ્લોકકામી—આત્મશ્લાઘામિલાષી (હોઈ) ભવતિ સ: (અવુજ્જમાણો) અવુદ્ધચવાન:—પરમાર્થમોક્ષમાર્ગમજાનાન: (એવં) એતદેવ નિષ્કિંચનત્વાદિકમ્ આત્મશ્લાઘાપરાયણો ભૂત્વા (આજીવં) આજીવમ્—આજીવિક્ષાં કુર્વન્ (પુણો પુણો)

તથા ‘સુલૂહ જીવી—સુરુક્ષજીવી’ લૂણા સૂડા આહાર કરતા હૈ એવં ‘જે-ય:’ જો ‘ગારવં—ગૌરવમ્’ ઋદ્ધિરસસાતગૌરવપ્રિય ‘હોઈ—ભવતિ’ હોતા હૈ તથા ‘સિલોગગામી—શ્લોકકામી’ અપની શ્લાઘા કી ઇચ્છા રખતા હૈ વહ ‘અવુજ્જમાણો—અવુદ્ધચવાન:’ પરમાર્થસે—તત્ત્વત: મોક્ષ-માર્ગ કો નહીં જાનનેવાલા ‘એવ—એતત્’ યહ નિષ્કિંચનાદિક કો ‘આજીવં—આજીવમ્’ આજીવિક્ષાકે સાધનારૂપ કરકે ‘પુણો પુણો—પુન: પુન:’ ધારવાર સંસારમેં ‘વિપ્પરિયાસં—વિપર્યાસમ્’ જન્મ, જરા શોક એવં મરણાદિકકો ‘એતિ—ઉપૈતિ’ પ્રાપ્ત કરતા હૈ ॥૧૨॥

અન્વયાર્થ—જો ભિક્ષુ સાધુ નિર્દોષાહારકા ગ્રહણ કરતા ઓર વાહ્યપરિગ્રહ સે વર્જિતહોકર રુક્ષશુષ્ક (લૂણા સુડા) ભોજન કરને વાલા હૈ । એવં જો ઋદ્ધિરસ સાતાગૌરવ કા પ્રિય હૈ । એવં આત્મશ્લાઘા કા અમિલાષી હૈ । વહ પરમાર્થ મોક્ષ માર્ગ કો નહીં જાનતે હુએ અપની પ્રશંસા મેં લીન હોકર નિષ્કિંચનત્વાદિ વાહ્યપરિગ્રહ કે પરિત્યાગ કો હી

જીવી’ હુણે સુડે આહાર કરે છે. તથા ‘જે-ય.’ જે ‘ગારવ—ગૌરવમ્’ ઋદ્ધિરસ સાતા રૂપ ગૌરવ પ્રિય ‘હોઈ—ભવતિ’ હોય છે તથા ‘સિલોગગામી—શ્લોક-ગામી’ પોતાની શ્લાઘાની ઇચ્છા રાખે છે, તે ‘અવુજ્જમાણો—અવુદ્ધચવાન:’ પર-માર્થથી—તત્ત્વત: મોક્ષમાર્ગને ન જાણવાવાળા ‘એવ—એતત્’ આ નિષ્કિંચનાદિને ‘આજીવં—આજીવમ્’ આજીવિક્ષાના સાધન રૂપ બનાવીને ‘પુણો પુણો—પુન: પુન:’ વારંવાર સંસારમાં ‘વિપ્પરિયાસ—વિપર્યાસમ્’ જન્મ, જરા શોક અને મરણાદિ-કને ‘એતિ—ઉપૈતિ’ પ્રાપ્ત કરે છે. ॥૧૨॥

અન્વયાર્થ—જે સાધુ નિર્દોષ આહારને ગ્રહણ કરે છે, અને વાહ્ય પરિ-ગ્રહથી વર્જન હુણે સુડે આહાર કરવા વાળો છે એવો પુરૂષ પણ જે ઋદ્ધિરસ શાતા ગૌરવપ્રિય હોય તથા આત્મશ્લાઘાને ઇચ્છનાર હોય તે પરમાર્થ એવા મોક્ષ માર્ગને ન જાણતો થકો પોતાની પ્રશંસામાં જ લીન અકિંચનત્વાદિ

પુનઃ પુનઃ સંસારે 'વિષ્પરિયાસં' વિષર્યાસમ્-જન્મજરાશોકમરણાદિકમ્
(ઉવેદ) ઉપૈતિ પ્રાપ્નોતીતિ ॥૧૨॥

ટીકા—પુનરપિ મદદોષમેવ કથયતિ—'જે ભિક્ષુ' યો ભિક્ષુઃ—નિરવગ્ર
ભિક્ષણશીલઃ પરદત્તમોજી 'નિર્વિગ્રહજે' નિર્વિગ્રહજનો—વાહ્યપરિગ્રહરહિતઃ તથા—
'સુલ્લહજીવી' સુલ્લહજીવી—સુલ્લહ રુક્ષમન્તગાન્તં તક્રમિશ્રિતપર્યુપિતવલ્લચનકા-
દિકં તેન જીવિતું પ્રાણધારણં નરુ ગીલં મત્ત્વ સ રુક્ષજીવી । एतादृशोऽपि
કશ્ચિત્ યા 'ગૌરવં' ગૌરવત્ત્વઃ કદિરિત્ત્વસાત્ત્વગૌરવપ્રિયઃ 'હોઃ' મવતિ, તથા—
'સિલોગમામી' શ્લોકકામી—આત્મશ્લાઘાપિલાસી મવતિ, एतादृशः पुरुषः
'અબુજ્ઞમાણો' પરમાર્થજોશમાર્ગમ્ અબુદ્ધયમાનઃ 'એવં' એતદેવ—નિષ્પ્રિક્ષ્યત્વાદિ-
કમ્ આત્મશ્લાઘાતત્પરત્તયા 'આજીવ' આજીવમ્—આજીવિકામ્—આત્મવત્તનોપાયં

જીવિકા કા હાધન પનાકર વારવાર સંસાર મેં જન્મ જરા શોક
મૃત્યુ કો પ્રાપ્ત કરતા હૈ ॥૧૨॥

ટીકાર્થ—ફિર મદ કે દોષ દિખલાતે હૈ—જો ભિક્ષુ હૈ અર્થાત્
ભિક્ષા સે શરીર નિર્વાહ કરતા હૈ । પરિગ્રહ સે રહિત હૈ ઔર રુક્ષજીવી
હૈ, અર્થાત્ અત્યન્ત રુક્ષા અન્ત પ્રાન્ત તક્રમિશ્રિતવાસી ચના આદિ સે
પ્રાણ ધારણ કરતા હૈ । ऐसा पुरुष भी यदि कद्वि, रस और साता के
ગૌરવ કી કામના કરતા હૈ ઔર અપની પ્રશંસા કી અબિલાષા કરતા
હૈ તો વહ પરમાર્થિક મોક્ષમર્ગ કો ન જાનને વાહે उस पुरुष के पूर्वो-
ક્ત अकिंचनता निष्परिग्रहता आदि गुण आजीविका मात्र ही हैं ।
અર્થાત્ ગૌરવ પ્રિયતા ઔર આત્મપ્રશંસા કી કામના કે કારણ ઉક્ત

બાહ્ય પરિગ્રહના પરિત્યાગને જ આજીવિકાનું સાધન બતાવી વારંવાર સંસારમાં જન્મ, જરા, શોકને પ્રાપ્ત કરીને મરણ પામે છે. ॥૧૨॥

ટીકાર્થ—ફરીથી મદના દોષો બતાવે છે—જે ભિક્ષુ છે, અર્થાત્ ભિક્ષાથી
શરીરનો નિર્વાહ કરે છે, પરિગ્રહથી રહિત છે, અને રુક્ષ જીવી છે, અર્થાત્
લુપ્તો સુકો અન્ત પ્રાન્ત છાશ મિશ્રિત વાસી ચણા વિગેરેથી પ્રાણુ ધારણુ કરે
છે, અર્થાત્ શરીરનો નિર્વાહ કરે છે, એવો પુરુષ પણ જો કદ્વિ રસ અને
સાતાના ગૌરવની ઇચ્છા કરે, અને પોતાની પ્રશંસાની ઇચ્છા કરે, તો તે
પરમાર્થિક મોક્ષમાર્ગને ન જાણવાવાળા તે પુરુષને પૂર્વોક્ત અકિંચનપણું નિષ્પ-
રિગ્રહપણું, વિગેરે ગુણો કેવળ આજીવિકા પુરતા જ છે. અર્થાત્ ગૌરવ
પ્રિયતા અને આત્મપ્રશંસાની કામના-ઇચ્છાના કારણે એ ગુણોથી પણ તેના

कुर्वाणः 'पुनो पुनो' पुनः पुनः संसारे 'विपरियासं' विपर्यासम् जन्मजरामरण-
शोकादिकम् 'उवेइ' उपैति-माप्नोति यद्यपि संसारादुत्तरितुं वाञ्छति
किन्तु तत्रैव मज्जतीति ।

यः सर्वथा सर्वार्थरहितो भिक्षामात्रेणोदरं पूरयति, सः यदि मदं करोति,
पूजाकाशी वा भवति, तदा तस्य भिक्षाटनं जीविकासाधनं भवति, स चैवंविधः
सन् संसारादवीमेवाटतीति भावार्थः ॥१२॥

मूढम्—जे भासवं भिक्खू सुसाहुवाई,

पडिहाणवं होई विसारण य ।

आगाढपण्णे सुविभाविदण्णा,

अन्नं जेणं पेन्नया परिहवेज्जा ॥१३॥

छाया—यो भाषावान् भिक्षुः सुसाधुवादी, प्रतिभानवान् भवति विशारदश्च ।

आगाढपज्ञाः सुविभावित्तात्मा, अन्यं जनं प्रज्ञया परिभवेत् ॥१३॥

गुणों से भी उसकी आत्मा का कल्याण नहीं हो सकता । ऐसा पुरुष
संसार में बारंवार जन्म जरा मरण शोक आदि को प्राप्त होता है । वह
यद्यपि संसार से तिरना चाहता है । किन्तु उन्न दोषों के कारण
उसमें डूबता है ।

आशय यह है कि जो जगत् के समस्त पदार्थों का परित्याग कर
चुका है और भिक्षा के द्वारा उदरपूर्ति करता है । वह भी यदि मद
करता है या प्रशंसा का इच्छुक होता है । तो उसका भिक्षाटन
करना जीविका का साधन ही है । वह पुरुष संसार अटवी में ही
भटकता रहता है ॥१२॥

आत्मानुं कल्याणुं थर्धं शकतुं नथी એવો પુરૂષ સંસારમાં વરંવાર જન્મ,
જરા, મરણ, અને શોક વિગેરે પ્રાપ્ત કરે છે, બેકે તે સંસાર સાગરથી તર-
વાની ઇચ્છા કરે છે, પરંતુ ઉપર કહેલા દોષોને કારણે તેમાં ડૂબે છે.

કહેવાનો આશય એ છે કે—જેઓ જગતના સઘળા પદાર્થોનો પરિ-
ત્યાગ કરી ચૂક્યા છે, અને ભિક્ષા દ્વારા પોતાના ઉદરની પૂર્તિ કરે છે, તે
પણ બે મદ-અભિમાન કરે, અથવા પ્રશંસાની ઇચ્છા કરે તો તેનું ભિક્ષાટન
કરવું એ કેવળ આજીવિકાના સાધન પુરતું જ છે, તે પુરૂષ સંસાર રૂપી
અટવી જંગલમાં જ ભટકતો રહે છે. ॥૧૨॥

‘જે ભાસવં મિત્રસ્તુ સુસાદુવાઈ’ ઇત્યાદિ ।

શબ્દાર્થ—‘જે મિત્રસ્તુ-યઃ મિત્રુઃ’ જો સાધુ ‘ભાસવં-ભાષાવાન્’ ભાષા કે દોષ એવં ગુણ કો જાનને વાલા હોને સે સુંદર ભાષા બોલને વાલા હો તથા ‘સુસાદુવાઈ-સુસાધુવાદી’ સુંદર મિષ્ટ ભાષી હો ‘પઙ્કિ-હાણવં-પ્રતિભાનવાન્, ઔત્પત્ત્યાદિબુદ્ધિ ગુણ સે અચ્છીપ્રતિભાવાલા હો તથા ‘વિસારણ-વિશારદઃ’ વિશારદ અર્થાત્ અનેક પ્રકાર કે અર્થ કો પ્રકાશન કરને મેં સમર્થ હો તથા ‘આગાઢપન્ને-આગાઢપ્રજ્ઞઃ’ વિશેષ પ્રકાર સે, પ્રજ્ઞાશાલી હો એવં ‘સુભાવિઅપ્પા-સુભાવિતાત્મા’ ધર્મ કી ભાવના સે જિસકા હૃદય વાસિત હૈ વહી સાધુ હૈ પરંતુ મેં હી જ્ઞાની છું’ એસા અભિમાન કરને વાલા પુરુષ ‘અણ્ણં જણ્ણ-અન્યં જનં’ દૂસરે કો ‘પણ્ણયા-પ્રજ્ઞયા’ અપની બુદ્ધિ કી પ્રતિભાસે ‘પરિહવેજ્જા-પરિ-ભવેત્’ તિરસ્કૃત કરતા હૈ એસા પુરુષ સાધુ નહીં કહા જાસકતા હૈ એસા પુરુષ કેવલ સાધ્વાનાસ હી હૈ ॥૧૨॥

અન્વયાર્થ—જો સાધુ ભાષા કા ગુણ દોષ જાનને સે સુંદર-ભાષા ભાષી હૈ । એવં સુસાધુવાદી પૂર્ણ પ્રતિભાશાલી હૈ ઔર ઔત્પત્તિ-

‘જે ભાસવ મિત્રસ્તુ સુસાદુવાઈ’ ઇત્યાદિ

શબ્દાર્થ—‘જે મિત્રુ-યઃ મિત્રુઃ’ જે સાધુ ‘ભાસવ-ભાષાવાન્’ ભાષાના દોષો અને ગુણોને જાણવાવાળા હોવાથી સુંદર ભાષા પ્રયોગ કરનાર હોય તથા ‘સુસાદુવાઈ-સુસાધુવાદી’ સુંદર ભાષા બોલવાવાળા હોય ‘પઙ્કિહાણવં-પ્રતિભાનવાન્’ ઔત્પત્તિકી વિગેરે બુદ્ધિના ગુણોથી સુંદર પ્રતિભાશાલી હોય તથા ‘વિસારણ-વિશારદઃ’ વિશારદ અર્થાત્ અનેક પ્રકારના અર્થને પ્રગટ કરવામાં સમર્થ હોય તથા ‘આગાઢપન્ને-આગાઢપ્રજ્ઞઃ’ વિશેષ પ્રકારથી પ્રજ્ઞાશાલી હોય અને ‘સુભાવિઅપ્પા-સુભાવિતાત્મા’ ધર્મની ભાવનાથી જેમનું હૃદય વાસિત હોય એજ સાધુ કહેવાય છે. પરંતુ હુંજ જ્ઞાની છું એ પ્રમાણેનું અભિમાન કરવાવાળો પુરુષ ‘અણ્ણં જણ્ણ-અન્યમ્ જનં’ અન્યને ‘પ્રણયા-પ્રજ્ઞયા’ પોતાની બુદ્ધિની પ્રતિભાથી ‘પરિહવેજ્જા-પરિભવેત્’ તિરસ્કૃત કરે તો એવો પુરુષ સાધુ કહી શકાતો નથી. એવો પુરુષ કેવળ સાધ્વાભાસજ કહેવાય છે. ॥૧૩॥

અન્વયાર્થ—જે સાધુ ભાષાના ગુણ દોષને જાણવાથી સુંદર ભાષા બોલનાર છે, તથા સુસાધુવાદી અને પૂર્ણ પ્રતિભાશાલી છે, અને ઔત્પત્તિકી

અન્નચાર્ય:—(જે ભિક્ષુ) ચો ભિક્ષુ:—ભિક્ષણશીલ: (ભાસવં) ભાષાવાન્
માષાદોષગુણજ્ઞતયા શોભનભાષાસુક્તો ભવેત્ એવમ્—(સુસાધુવાદી) સુસાધુ-
વાદી (પંડિતાણવં) પ્રતિમાનાન્—ઔત્પત્તિકયાદિ બુદ્ધિગુણસમન્વિત:; તથા
'વિશારણ' વિશારદશ્ચ અર્થગ્રહણસમર્થ: એવમ્ (આગાદપણે) આગાદપ્રજ્ઞ:—વિશિ-
ષ્ટપ્રજ્ઞાવાન્ (સુચિમાવિષયા) સુચિમાવિતાત્મા—ધર્મવાસનાવાસિતાત્મા સ્વલુ
સુસાધુર્ભરતિ—અહમેવ પંડિત इत्येवं વિધો જન: (અણં જણં) અન્યં જનં 'પણયા'
પ્રજ્ઞયા સ્વબુદ્ધિપ્રતિમાત્મેન 'પરિહવેજ્જા' પરિભવેત્—અપમાનિતં કુર્યાત્ સ ન
સાધુ:; અપિ તુ સાધ્વાભાસ: ॥૧૩॥

ટીકા—'જે ભિક્ષુ' ચો ભિક્ષુ:—ભિક્ષણશીલ: 'ભાસવં' ભાષાગુણદોષજ્ઞ-
તયા શોભનભાષા સુક્તો ભવેત્, તથા—'સુસાધુવાદી' સુસાધુવાદી સુષ્ટુ સાધુ-
શોભનં મિતં પથ્યં પ્રિય ચ વદિતું શીલં યરય સ સુસાધુવાદી 'પંડિતાણવં' પ્રતિ-
માનાન્—ઔત્પત્તિકયાદિબુદ્ધિગુણસમન્વિત:; તથા 'વિશારણ ચ' વિશાર-
કી વગૈરહ બુદ્ધિ ગુણોં સે યુક્ત હૈ । તથા વિશારદ હૈ અર્થાત્ અર્થ
ગ્રહણ કરને યેં સમર્થ હૈ । એવં વિશિષ્ટ પ્રજ્ઞાવાન્ હૈ ઔર ધર્મ ભાવના
સે વાસિત આત્મા હોને પર ખી 'મૈં હી એક પંડિતહૂ' એસા સમજ્ઞને
વાલા દુસરે કો અપની બુદ્ધિ પ્રતિમા કે બલ સે અપમાનિત કરતા હૈ ।
વહ સાધુ નહીં હૈ । અપિતુ સાધ્વાભાસ હૈ ॥૧૩॥

ટીકાર્થ—જો ભિક્ષુ ભાષાવાન્ હોતા હૈ અર્થાત્ ભાષાકે ગુણોં ખૌર
દોષોં કો જાનને કે કારણ શોભન ભાષા કા પ્રયોગ કરતા હૈ 'સુંદર
ભાષા લિખતા હૈ યા સંસ્કૃત પ્રાકૃત આદિ અનેક ભાષાઓં કા જ્ઞાતા
હોતા હૈ, જો સુસાધુવાદી હૈ । અર્થાત્ પ્રશસ્ત, પરિમિત, પથ્ય ઔર
પ્રિય બોલને વાલા હૈ । પ્રતિમાવાન્ અર્થાત્ ઔત્પત્તિકી આદિ બુદ્ધિ

વિગેરે બુદ્ધિના ગુણોથી યુક્ત તથા વિશારદ અર્થાત્ અર્થ ગ્રહણ કરવામાં
સમર્થ હોય એવા વિશેષ પ્રકારની બુદ્ધિવાળા તથા ધર્મભાવનાથી વાસિત
આત્મા હોવા છતાં પણ 'હું' એકલો પડિત છું, એવું સમજનાર ખીજાને
પોતાની બુદ્ધિ પ્રતિમાના બળથી અપમાનિત કરે છે, એ સાધુ નથી, પરંતુ
સાધ્વાભાસજ છે ॥૧૩॥

ટીકાર્થ—જે ભિક્ષુ ભાષા જ્ઞાનવાન્ હોય છે, અર્થાત્ ભાષાના ગુણો
અને દોષોને જાણવાના કારણે સુંદર ભાષાનો પ્રયોગ કરે છે. (સુંદર ભાષા
લખે છે,) અથવા સંસ્કૃત પ્રાકૃત વિગેરે અનેક ભાષાઓને જાણવા વાળો
હોય છે) જે સાધુવાદી હોય છે, અર્થાત્ પ્રશસ્ત, પરિમિત, પથ્ય અને પ્રિય

દશ્વ-અર્થગ્રહણસમર્થ:-અનેકપ્રકારકાર્યકથનસમર્થ; તથા-‘આગાઢપણે’ આગાઢપણ; આગાઢા-અગાઢા પરમાર્થપર્યવસિતા તત્ત્વનિષ્ઠા પ્રજ્ઞા બુદ્ધિર્યસ્ય સ આગાઢપણ; તથા-‘સુવિભાવિયતા’ સુવિભાવિતાત્મા, સૃષ્ટિ વિવિધં ભાવિતઃ-ધર્મવાસનયા વાસિત આત્મા यस્ય સ તથાભૂતઃ, एतादृशभाषादिगुणैः कर्मक्षयकारकैरपि यः कश्चिद् मदं कुर्यात्, यथाऽहमेव भाषाविधिज्ञः साधुवादी मत्तोऽन्यो नास्ति कश्चिद् अत्रौकिक-लोकोत्तरशास्त्रार्थविशारदः किन्तु अहमेव पण्डित इति । एवमात्थोत्कर्षवान् ‘अणं जणं’ अन्यं जनम् ‘पणया’ प्रज्ञया-स्वकीयप्रज्ञया ‘परिहवेज्जा’ परिभवेत्-अपमानयेत् स न साधुः अपि तु साध्वाभासः, इति । यः सम्यग्रूपेण भाषागुणदोषं जानाति, मिष्टं पथ्यं हितं च वचनं वदति, शास्त्रार्थपर्यालोचने निपुणो धर्मवासनयाऽऽत्मा वासितः स सुसाधुः ।

કે ગુણો સે સમ્પન્ન છે । જો વિશારદ છે મારીન્ સૂક્ષ્મ તત્ત્વ કો ગ્રહણ કરને સે તથા અનેક પ્રકાર કે અર્થોં કા કથન કરને સે સમર્થ છે । જો તત્ત્વ મેં પ્રગાઢ પ્રજ્ઞા વાળા છે ત તા જિસને અપની આત્મા કો ધર્મ કે સંસ્કારોં સે ભાવિત ક્રિયા છે । વહ યદિ અપને હન ગુણોં કે કારણ અભિમાન કરતા છે, વહ સોચતા છે કિ-મેં હી ભાષાવિધિ કા વેત્તા હૂં, શોભનવાદી હૂ મુજ્જસે વઢ કર અથવા મેરે સમાન કોઈ શાસ્ત્રાર્થ મેં કુશલ નહીં હૂં । મેં અદ્વિતીય પંડિત હૂ, ઓર એસા સોચ કર દૂસરોં કા પરાભવ કરતા છે । તો વહ સાધુ નહીં છે, વહ સાધ્વાભાસ છે । આશય યહ છે કિ જો ભાષા કે ગુણોં ઓર દોષોં કો સમ્પક્ પ્રકાર સે જાનતા છે । મધુર સ્વરૂપ ઓર હિતકર વાણી બોલતા છે । શાસ્ત્ર કે અર્થ કા વિચાર કરને સે નિપુણહોતા છે ઓર ધર્મ કો વાસના સે

બોલવા વાળો છે, પ્રતિભાવાન્ અર્થાત્ ઔત્પત્તિકી વિગેરે બુદ્ધિના ગુણોથી યુક્ત છે, જે વિશારદ છે, અર્થાત્ સૂક્ષ્મ તત્ત્વને ગ્રહણ કરવામાં તથા અનેક પ્રકારના અર્થોનું કથન કરવામાં સમર્થ છે. જે તત્ત્વમાં અત્યંત બુદ્ધિશાળી છે, તથા જેમાં પોતાના આત્માને ધર્મના સંસ્કારોથી ભાવિત કર્યા છે, તે જે પોતાના આ ગુણોને કારણે અભિમાન કરે, અને વિચારે કે-હું જ ભાષા વિધિને જાણુવાવાળો છું શોભનવાદી છું મારાથી વધારે અથવા મારી સરખો શાસ્ત્રાર્થમાં કોઈ કુશળ નથી. હું એક અદ્વિતીય પંડિત છું. આમ માનીને બીજાનું અપમાન કરે છે, તિરસ્કાર કરે છે, તો તે સાધુ નથી. પરંતુ સાધ્વાભાસ માત્ર વેષધારી સાધુ જ છે તેમ સમજવું.

કહેવાનો આશય એ છે કે-જે ભાષાના ગુણો અને દોષોને સારી રીતે જાણે છે, મધુર, સત્ય અને હિતકર ભાષા બોલે છે, શાસ્ત્રના અર્થોનો વિચાર કરવામાં નિપુણ હોય છે, અને ધર્મની વાસનાથી વાસિત આત્મા વાળો હોય

યસ્ત્વેભિરેવ ગુણૈર્મદપ્રજ્ઞાદન્યં તિરસ્કરોતિ સ ન ભવતિ સાધુઃ અપિતુ સાધ્વાભાસ
એવ સ સ્તન્તવ્ય ઇતિ ॥૧૩॥

મૂલમ્—એવં ણ સે હોઈ સમાહિપત્તે,

જે પંચવં મિલ્લુ વિઝ્ઞકસેજ્ઞા ।

અહવા વિ 'જે લાભમયાવલિત્તે,

અન્નં જંણં સિંસંહિ વાલપન્ને ॥૧૪॥

છાયા—એવં ન સ ભવતિ સમાધિપ્રાપ્તઃ, યઃ પ્રજ્ઞાવાન્ બિશ્લુવ્યુત્કર્ષેત્ ।

અથવાપિ યો લાભમદાવલિપ્તઃ, અન્યં જન વિસતિ વાલપન્નઃ ॥૧૪॥

વાસિત આત્મા વાલા હોતા હૈ । વહ સુસાધુ હૈ । કિન્તુ ઇન્હીં ગુણો કે
કારણ અભિમાન કરકે જો દૂસરોં કા અપમાન કરતા હૈ । વહ વાસ્તવ
મેં સાધુ નહીં હૈ । ડસે સાધ્વાભાસ હી સમજના ચાહિએ ॥૧૩॥

‘એવં ણ સે હોઈ’ ઇત્યાદિ ।

શબ્દાર્થ,—‘એવં-એવમ્’ પૂર્વોક્ત પ્રકાર સે ‘સે-સઃ’ દૂસરે કા
અપમાન કરનેવાલા વહ સાધુ પ્રજ્ઞાસે યુક્ત હોને પર ખી ‘સમાહિપત્તે-
સમાધિપ્રાપ્તઃ’ મોક્ષ માર્ગ મેં ગમન કરનેવાલા ‘ણ હોઈ-ન ભવતિ’ નહીં
હોતા હૈ ‘જે-યઃ’ જો ‘મિલ્લુ-મિશ્લુઃ’ સાધુ ‘પંચવં-પ્રજ્ઞાવાન્’
બુદ્ધિમાન્ હો કરકે ખી ‘વિઝ્ઞકસેજ્ઞા-વ્યુત્કર્ષેત્’ અભિમાન કરતા હૈ
‘અહવા વિ-અથવાપિ’ અથવા ‘જે-યઃ’ જો સાધુ ‘લાભમયાવલિત્તે-લાભ-
મદાવલિપ્તઃ’ અપને લાભકે મદસે મસ્ત હૈ ‘વાલપણે-વાલપન્નઃ’ મૂર્ખ

છે, તે સુસાધુ છે, પરંતુ આજ શુણેને કારણે અભિમાન કરીને ખીળઓનું
જે અપમાન કરે છે. તે વાસ્તવિક રીતે સધુ નથી । તેને સાધ્વાભાસ જ
સમજવો જોઈએ ॥૧૩॥

‘એવં ણ સે હોઈ’ ઇત્યાદિ

શબ્દાર્થ—‘એવં-એવમ્’ પૂર્વોક્ત પ્રકારથી ‘સે-સઃ’ ખીળઓનું અપમાન
કરવાવાળો । તે સાધુ પ્રજ્ઞાવાન્ હોવા છતાં પણ ‘સમાહિપત્તે-સમાધિપ્રાપ્તઃ’ મોક્ષ
માર્ગમાં ગમન કરવાવાળો ‘ણ હોઈ-ન ભવતિ’ થતો નથી. ‘જે-યઃ’ જે ‘મિલ્લુ
મિશ્લુઃ’ સાધુ ‘પંચવં-પ્રજ્ઞાવાન્’ બુદ્ધિમાન હોવા છતાં પણ ‘વિઝ્ઞકસેજ્ઞા-વ્યુ-
ત્કર્ષયેત્’ અભિમાન કરે છે ‘અહવા વિ-અથવાપિ’ અથવા ‘જે-યઃ’ જે સાધુ
‘લાભમયાવલિત્તે-લાભમદાવલિપ્તઃ’ પોતાના લાભના મદથી મસ્ત છે તે ‘વાલ

અન્વયાર્થઃ—(एवं) एवम्-पूर्वोक्तप्रकारेण (से) सः-परापमानकर्त्ता साधुः-प्रज्ञावानपि (समाहिपत्ते) समाधिप्राप्तः-मोक्षमार्गगामी (ण होइ) न भवति (जे) यः खलु (भिक्षू) भिक्षुः-साधु (गणनं) प्रज्ञावान् भूत्वाऽपि (विउत्तकसेउजा) व्युत्कर्षेत्-अभिमानं करोति (अहं वा वि) अथवाऽपि (जे) यः साधुः (लाभप्रया-वलिप्ते) लाभदायलिप्त (बालपण्णे) बालप्रज्ञः-मूर्खः (अणं जणं) अन्यं जनम्-साधवन्तरम् (खिसइ) खिसति-निन्दति ॥१४॥

टीका—सम्प्रति-पूर्वोक्तदोषस्य किं फलं भवति तदर्शयति-‘एवं ण से’ इत्यादि। ‘एवं’ एवम्-पूर्वोक्तप्रकारेणाऽन्यस्यापमानं कुर्वाणः, आत्मोत्कर्षं च कुर्वन् सर्वशास्त्रार्थविशारदोऽपि, तस्याऽवगाढप्रज्ञावानपि ‘समाहिपत्ते’ समाधिप्राप्तः मोक्षमार्ग-सम्यग्ज्ञानचारित्रात्मकं धर्मध्यानात्मकं वा प्राप्तः ‘ण से होइ’ न स है अतः वह ‘वह अन्नं-जनं-अन्यं जनम्’ दूसरे की ‘खिसइ-निन्दति’ निन्दा करता है ॥१४॥

अन्वयार्थ—पूर्वोक्त रीति से दूसरे को अपमान करने वाला साधु प्रज्ञावान होने पर भी मोक्षमार्ग गामी नहीं होता है। एवं जो साधु बुद्धिमान् होकर भी अभिमान करता है। अथवा जो साधु लाभ मदवाला है। वह बालप्रज्ञ मूर्ख दूसरे साधु की निन्दा करने वाला होता है ॥१४॥

टीकार्थ—पूर्व कथित दोष का फल क्या होता है। वह यहां दिखलाते हैं—पूर्वोक्त प्रकार से जो प्रज्ञावान् साधु अभिमान करता है। दूसरों का तिरस्कार करता है। वह समस्त शास्त्रों में विशारद होने पर भी और तत्त्वनिष्ठ प्रज्ञावान् होने पर भी सम्यग्ज्ञान-दर्शन-चारित्र

पन्ने-बालप्रज्ञः’ भૂખ’ છે તેથી તે ‘અન્નં જન-અન્યમ્ જનમ્’ અન્ય જનની ‘ખિંસઈ-નિન્દતિ’ નિન્દા કરે છે. ॥૧૪॥

અન્વયાર્થ—પૂર્વોક્ત પ્રકારથી બીજાનું અપમાન કરવાવાળો સાધુ પ્રજ્ઞાવાન્ હોવા છતાં પણ મોક્ષ માર્ગમાં જઈ શકતો નથી. અને જે સાધુ બુદ્ધિમાન્ હોવા છતાં પણ અભિમાન કરે છે. અથવા જે સાધુ લાભમદ વાળો હોય એવો તે બાલ પ્રજ્ઞ-મૂખ’ બીજા સાધુની નીંદા કરનાર હોય છે. તે સમાધિ પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી. ॥૧૪॥

ટીકાર્થ—પહેલા કહેલ દોષોનું ફળ શું થાય છે? તે અહિયાં બતાવવામાં આવે છે.—પૂર્વોક્ત પ્રકારથી જે પ્રજ્ઞાશાળી સાધુ અભિમાન કરે છે. બીજાઓનો તિરસ્કાર કરે છે, તે બધા જ શાસ્ત્રોમાં વિશારદ હોવા છતાં પણ અને તત્ત્વનિષ્ઠ પ્રજ્ઞાવાન્ હોવા છતાં પણ સમ્યક્ જ્ઞાન-સમ્યક્ દર્શન-સમ્યક્

भवति, परमार्थसमुद्रस्योपरि एव प्लवते । क एवं भूत स्तत्राह—‘जे’ यः परमार्थ-
मविदित्वा सर्वविशिष्टमात्मानं मन्यमानः स्वत्रयया ‘भिक्षू’ भिक्षुः-साधुः
‘पन्नवं’ यज्ञावान् ‘विउक्कसेज्जा’ व्युत्कर्षेत्—अभिमानं कुर्यात्, स समाधि
प्राप्तो न भवति, ‘अहवा वि’ अथवाऽपि ‘जे’ यः स्वल्पान्तरायो लब्धि-
मान् स्वार्थं च सर्वसाधारणशय्या संस्तारकाद्युपकरणेन्द्रियमुत्पातितुं समर्थो
भवति स हीनप्रकृतितया ‘लाभमयावलित्ते’ लाभमदावलितः—लाभमदान्वितः
‘अन्नं जणं’ अन्यस्मिन्—अलब्धिमन्तं जनं साध्वन्तरस्मिन् ‘बालपन्ने’ बालप्रज्ञो मूर्खः
‘खिंमत्ति—निन्दति—अपमानयति च वक्ति च अहमेतादृशः सर्वसाधारणशय्या-
संस्तारकाद्युपकरणोत्पादकोऽस्मि, अन्यस्तु—श्वानादिवत् धावमानः स्वोदरपूर्ति-
मात्रमपि न करोति । एतादृशः पराभिभवकारी गर्विष्ठो भिक्षुः समाधिप्राप्तो
न भवतीति ॥१४॥

तप रूप अथवा धर्मध्यान रूप समाधि (मोक्षमार्ग) को प्राप्त नहीं कर
पाता है । वह परमार्थ रूपी समुद्र की सतह पर ही तैरता रहता है ।
तथा जो साधु स्वल्प अन्तराय वाला या लब्धि वाला होने के कारण
अपने लिए और दूसरे साधुओं के लिए शय्या, संस्तारक आदि या
उपकरण आदि प्राप्त करने में सामर्थ्यवान् हो और हीन प्रकृतिवाला
होने से लाभमद से युक्त होकर दूसरे साधु की निन्दा करता है
और कहता है—मैं सर्व साधारण के लिए शय्या संस्तारक आदि तथा
उपकरण आदि प्राप्त करके ले आता हूँ दूसरे तो श्वान के जैसा इधर
उधर भटकते हुए अपना पेट भी नहीं भर सकते । इस प्रकार दूसरे
का पराभव करनेवाला अभिमानी साधु समाधि को प्राप्त
नहीं कर सकता ॥१४॥

चारित्र, तप रूप अथवा धर्मध्यान रूप समाधि (मोक्षमार्ग) प्राप्त करी सकते
नहीं. ते परमार्थ रूपी समुद्रनी सपाटि परण तरतो रहे छे. तथा
जे साधु थोडा अन्तराय वाणो अथवा लब्धिवाणो होवाने कारणे पोताने
भाटे अने भील साधुओ भाटे शय्या संस्तारक विगेरे अथवा उपकरण
विगेरे प्राप्त करवामा सामर्थ्यवान् होय, अने हीन प्रकृतिवाणा होवाथी
लाभ मदथी युक्त थछने भील साधुनी निन्दा करे छे, अने कहे छे, हे-हुं
सर्व साधारणने भाटे शय्या संस्तारक विगेरे तथा उपकरण विगेरे प्राप्त
करीने लछ आवुं छुं भीलओ तो कुतराओनी जेम आम तेम भटकीने
पोतानुं पेट पणु भरी शकता नथी. आ रते भीलओनो तिरस्कार करवा-
वाणो अभिमानी साधु समाधिने प्राप्त करी शकतो नथी ॥१४॥

મૂળમ્-પન્નામયં ચેવ તવોમયં ચ,

પિન્નામય ગોયમયં ચ ભિક્ષુ ।

આજીવગં ચેવ ચતુર્થમાહુ,

સે પંડિણં ઉત્તમપોગ્ગલે 'સે ॥૧૫॥

છાયા—પ્રજ્ઞામદં ચેવ તપોમદં ચ. નિર્નામયેદ્ ગોત્રમદં ચ ભિક્ષુઃ ।

આજીવગં ચેવ ચતુર્થમાહુઃ, સ પંડિત ઉત્તમપુદ્ગલઃ સઃ ॥૧૫॥

પ્રજ્ઞા આદિ મદ નહીં કરના ચાહિયે । યહ દિશ્વલાતે હું—‘પન્નામયં ચેવ તવોમયં ચ’ ઇત્યાદિ ।

શબ્દાર્થ—‘ભિક્ષુ-ભિક્ષુઃ’ સાધુ ‘પણ્નામયં ચેવ-પ્રજ્ઞામદચ્ચૈવ’ મેં હી પૂર્વાદિકે જ્ઞાન કો જાનને વાલા હું. ઇસપ્રકારકે જ્ઞાનમદ કો તથા ‘તવોમયં-તપોમદં’ તપકે મદકો-મેં હી તપસ્વી હૂ. ઇસ પ્રકાર કે અભિમાનકો તથા ‘ગોયમયં ચ-ગોત્રમદચ્ચૈવ’ સ્વકુલ ઇધં જાતિ આદિકે મદ કો તથા ‘ચતુર્થ-ચતુર્થમ્’ ચૌથા ‘આજીવગં ચેવ-આજીવગચ્ચૈવ’ આજીવિકાકે મદ કો ‘પિન્નામય-નિર્નામયેત્’ ત્યાગકરે એસા કરને વાલા ‘સ-સઃ’ વહ સાધુ ‘પંડિણ-પંડિતઃ’ બુદ્ધિમાન ‘ઉત્તમપોગ્ગલે-ઉત્તમપુદ્ગલઃ’ ઉત્તમભવ્યાત્મા ‘આહુ-આહુઃ’ કહાજાતા હૈ ॥૧૫॥

હવે પ્રજ્ઞા વિગેરેના મદ કરવો ન બેધએ તે બતાવવા માટે ‘પન્નામયં ચેવ તવોમદં ચ’ ઇત્યાદિ ગાથા કહે છે.

શબ્દાર્થ—‘ભિક્ષુ-ભિક્ષુઃ’ સાધુ ‘પણ્નામયં ચેવ-પ્રજ્ઞામદચ્ચૈવ’ હુંજ પૂર્વાદિકા જ્ઞાનને બળવાવાળો છું. આવા પ્રકારના જ્ઞાનમદને તથા ‘તવોમયં-તપોમદં’ તપના મદને-હુંજ તપસ્વી છું. આવા પ્રકારના અભિમાનને તથા ‘ગોયમય ચ ગોત્રમદં ચ’ પોતાના કુલ તથા જાતિ વિગેરેના મદને તથા ‘ચતુર્થ-ચતુર્થમ્’ ચૌથા ‘આજીવગં ચેવ-આજીવકચ્ચૈવ’ આજીવિકાના મદને ‘પિન્નામય-નિર્નામયેત્’ ત્યાગ કરે એવું કરવાવળો ‘સે-સઃ’ અર્થાત્ મદને ત્યાગ કરવાવાળો તે સાધુ ‘પંડિણ-પંડિતઃ’ બુદ્ધિમાન ‘ઉત્તમપોગ્ગલે-ઉત્તમપુદ્ગલઃ’ ઉત્તમ ભવ્યાત્મા ‘આહુ-આહુઃ’ કહેવાય છે. ॥૧૫॥

અન્વયાર્થ:—(મિશ્ર) મિશ્રુ:—મિશ્રણશીલ: સાધુ: (પણ્નામયં ચૈવ) પ્રજ્ઞામદં
ચૈવ જ્ઞાનમદં ચ, એવમ્—(તવોમયં ચ) તપોમદં ચ એકાવલિકાદિતપોમદમ્, અહમેવ
તપસ્વીત્યેવમભિમાનમ્, તથા—(ગોત્રમયં ચ) ગોત્રમદં ચ—સ્વકુલજાત્યાદિમદમ્,
એવમ્ (આજીવગં ચૈવ) આજીવગં ચૈવ—અર્થસંગ્રહં ચ (ચતુર્થં) ચતુર્થમ્ (ણિણામય)
નિર્નામયેત્—પરિત્યજેત્, તથાસતિ (સે) સ:—પૂર્વોક્તમદત્યાગી (પંડિત) પંડિત:—
બુદ્ધિમાન (ઉત્તમપોગ્ગલે) ઉત્તમપુદ્ગલો ભવ્યાત્મા इति (આહુ) આહુ:—
કથયન્તિ તીર્થકરાદય: ॥૧૫॥

ટીકા—પ્રજ્ઞાદીનાં મદં ન કુર્યાત્, इत्येतद्दर्शयति—‘મિશ્રુ’ મિશ્રુ:—મિશ્રણ
શીલ: સાધુ:, સંસારપર્યટનમેવ મદફલમ્—इति विचित्य ‘પણ્નામયં ચૈવ’ પ્રજ્ઞામદં—
જ્ઞાનમદમ્ અહમેવ પૂર્વાદિજ્ઞાનધારક:, इत्येवं रूपम्, તથા—‘તવોમયં’ તપોમદં—
તપસો મદમ્—એકાવલિષુક્તાવલિગુણરત્નસંવત્સરાદિતપ: કારી, અહમેવ શાસ્ત્રાર્થ-
વેત્તાહમેવ તપસ્વી इत्याद्यभिमानम् । તથા—‘ગોત્રમયં’ ગોત્રમદમ્, ગોત્રસ્ય—
સ્વકુલજાત્યાદે: ‘ઉપ્રાદિવંશજાતોહમિત્યાદિમદમ્’ ‘ચતુર્થં’ ચતુર્થમ્ ‘આજીવગં

અન્વયાર્થ—નિર્દોષ મિશ્રાગ્રહણ કરને વાલા સાધુ પ્રજ્ઞામદ અર્થાત્
જ્ઞાનમદ એવં એકાવલિકાદિ તપોમદ કો છોડ દે, યાને મેં હી પૂર્ણ
તપસ્વી હું હસ પ્રકાર કા અભિમાન ન કરે। એવં ગોત્રમદ અર્થાત્
જાતિ કુલ મદ એવં આજીવિકા રૂપ અર્થ પરિગ્રહ કો છોડ દે એસા
પૂર્વોક્ત મદ કા ત્યાગી સાધુ પંડિત એવં ભવ્યાત્મા મુક્તિમાર્ગ કે
યોગ્ય ધિનો જાતા હૈ ॥૧૫॥

ટીકાર્થ—હે મિશ્રુ! મદ કા ફલ સંસાર પર્યટન હૈ, એસા જાન કર
પ્રજ્ઞા કા મદ ન કરે અર્થાત્ ‘મેં હી અપૂર્વ જ્ઞાન કા ધારક હું’। એસા
અભિમાન ન કરે। તથા ‘મેં એકાવલી, મુક્તાવલી, ગુણરત્ન સંવત્સર આદિ
તપસ્યા કરને વાલા હું’ એસા તપ કા મદ ન કરે। ‘મેં ઉગ્રવંશ મેં ઉત્પન્ન

અન્વયાર્થ—નિર્દોષ લિક્ષા ગ્રહણ કરવાવાળા સાધુ પ્રજ્ઞામદ અર્થાત્ જ્ઞાન-
મદ અને એકાવલિ વિગેરે તપોમદને છોડીને અને એમ માને કે હું જ પૂર્ણ
તપસ્વી છું. આવા પ્રકારનું અભિમાન કરવું ન જોઈએ. તથા ગોત્રમદ
અર્થાત્ જાતિમદ કુલમદ, તથા આજીવિકા રૂપ અર્થ પરિગ્રહને છોડીદે એવા
પૂર્વોક્ત મદનો ત્યાગ કરનાર સાધુ પંડિત એવં ભવ્યાત્મા મુક્તિમાર્ગને યોગ્ય
ગણાય છે. ॥૧૫॥

ટીકાર્થ—સાધુએ મદનું ફળ સંસાર પર્યટન છે, તેમ સમજીને પ્રજ્ઞાનો
મદ કરવો ન જોઈએ. તથા હું એકાવલી, મુક્તાવલી, ગુણરત્ન સંવત્સર વિગેરે
તપસ્યાઓ કરવાવાળો છું. એ રીતે તપ સંબંધી મદ કરવો ન જોઈએ હું

‘ચેત્ર’ આજીવગમ્, આસમન્તાજ્જીવતિ અનેનેતિ આજીવોડ્યસંગ્રહસ્તં ગચ્છતિ-
આશ્રયતિ इत्याजीवगस्तं च चतुर्थम् ‘णिन्नामए’ निर्नामयेत्-त्यजेत् पूर्वोक्तमदस्या-
भादसौ ‘पंडि’ पण्डितः ‘से’ सः ‘उत्तमपोग्गले’ उत्तमपुद्गलः, उत्तमः पुद्गलः-
आत्मा यस्य स तथा, एतादृश एव समस्तमदत्यागी विशिष्टात्मा भवति-
सर्वेभ्यः समुत्कृष्टो भवतीति ।

साधु ज्ञानमदं तपोमदं गोत्रमदं, तथा चतुर्थमाजीविकामदं परित्यजेत् ।
य इत्थं करोति स एव पण्डितः सर्वेभ्य उत्कृष्टश्च भवतीति भावः ॥१५॥

મૂલમ્—ધૃયાઈ મૈયાઈ વિગિંચ ધીરા,

ળં તાણિ સેવંતિ સુધીરંધમ્મા ।

તે સંવગોત્તાવચણા મહેસી,

ઉંચ્ચં અંગોત્તં ચ ગંઈ વૈયંતિ ॥૧૬॥

હુઆ હૂં’ इस प्रकार अपने कुल का या अपनी जाति का भी अहंकार
न करें । चौथा आजीविका का मद भी न करे । जिसके सहारे मनुष्य
जीता है । उसे आजीविका कहते हैं । साधु के लिए अनपानी आदि ही
आजीविका है । वह प्रचुर मात्रा में मिलते हों तो उसके लिए अभि-
मान नहीं करना चाहिए । मद का त्याग करने वाला पण्डित अर्थात्
विवेकवान् कहलाता है । वही उत्तम आत्मा है ।

भावार्थ—यह है कि साधु ज्ञानमद, तपोमद, गोत्रमद और चौथा
आजीविकामद न करे । जो इन मदों का परित्याग करता है वही
पण्डित और प्रधान होता है ॥१५॥

ઉત્તવંશમાં ઉત્પન્ન થયેા છું. આ રીતે પોતાના કુલનું અથવા પોતાની જાતનું
પણુ અભિમાન ન કરે તેમજ ચોથું આજીવિકાનો મદ ન કરે. જેની સહા-
યથી મનુષ્ય જીવે છે તેને આજીવિકા કહે છે. સાધુ માટે અન્નપાણી એજ
આજીવિકા છે તે ઘણા પ્રમાણમાં રજતો હોય તો તે માટે અભિમાન કરવું
ન જોઈએ. મદનો ત્યાગ કરવાવાળો પડિત અર્થાત્ વિવેક શીલ કહેવાય છે.
તેજ ઉત્તમ આત્મા છે.

ભાવાર્થ આનો એ છે કે—સાધુએ જ્ઞાનમદ, તપોમદ, ગોત્રમદ અને
ચોથો આજીવિકા મદ ન કરવો. આ મદોનો જે ત્યાગ કરે છે, તેજ પડિત
અને પ્રધાન પુરૂષ કહેવાય છે. ॥૧૫॥

છાયા—‘एतान् मदान् विविञ्च्यु धीरा, न तान् सेवन्ते सुधीरधर्माणः ।

ते सर्वे गोत्रापगता महर्षय, उच्चाग्रगोत्रां च गतिं व्रजन्ति ॥१६॥

અન્વયાર્થઃ—(ધીરા) ધીરાઃ-પરમાર્થવેત્તારઃ (एयाइं) एतान्-જાત્યા-
दिविषयकान् (मयाइं) मदान् (विगिंच) विविञ्च्युः-પૃથક્ કુર્યુઃ-સ્વાત્મનઃ સક્રા-
શાત્ નિઃસારયેયુઃ તે સ્વલ્લ ધીરાઃ (सुधीरधर्मा) सुधीरधर्माणः-તીર્થકૃત્-પ્રતિ-

‘एयाइं मयाइं विगिंच धीरा’ इत्यादि ।

શબ્દાર્થઃ—‘ધીરા-ધીરાઃ’ પરમાર્થતત્ત્વકો જાનને વાલા ધીર પુરુષ
‘एयाइं-एतान्’ इन जात्यादि ‘मयाइं-मदान्’ मदस्थानों को ‘विगिंच-
पृथक्कुर्युः’ अपने से दूरकरे ऐसा करने वाले पुरुष ‘सुधीरधर्मा-सुधीर-
धर्माणः’ तीर्थकर के द्वारा प्रतिपादित धर्म का पालन करने वाले हैं
‘ताणि-तान्’ इन मदस्थानों को ‘ण सेवन्ति-न सेवन्ते’ सेवन नहीं
करते हैं ‘ते-ते’ वे ‘सर्वगोत्तावयगा-सर्वगोत्रापगताः’ सब प्रकार के
मद स्थानों को त्याग करने वाले ‘महेसी-महर्षयः’ महर्षि अर्थात्
विशेष प्रकार के तप से पाप को दूरकरने वाले ‘उच्चं-उच्चाम्’ सर्वो
त्कृष्ट ‘अगोत्तं च-अगोत्राञ्च’ गोत्र, जाति आदि मद से रहित ऐसी
‘गइ-गतिम्’ मोक्षरूप गति को ‘वयन्ति-व्रजन्ति’ गमन करता है ॥१६॥

અન્વયાર્થઃ—ધીર મેધાવી પરમાર્થવેત્તા સાધુ પૂર્વોક્ત જાતિ કુલાદિ
વિષયક મદોં કો અપને અન્દર સે નિકાલ દે । એસે ધીર સાધુ તીર્થકર

‘एयाइं मयाइं विगिंच धीरा’ इत्यादि

શબ્દાર્થઃ—‘ધીરા-ધીરાઃ’ પરમાર્થને જાણવાવાળો ધીર પુરુષ ‘एयाइ-
एतान्’ આ જાતિ વિગેરેના ‘मयाइं-मदान्’ મદસ્થાનેને ‘विगिंच-पृथक्कुर्युः’
પોતાનાથી દૂર કરે એમ કરવાવાળો પુરુષ ‘सुधीरधर्मा-सुधीरधर्माणः’ તીર્થ-
કરો દ્વારા પ્રતિપાદન કરવામાં આવેલ ધર્મનું પાલન કરવાવાળા છે. ‘ताणि
तान्’ આ મદસ્થાનેને ‘ण सेवन्ति-न सेवन्ते’ સેવન કરતા નથી. ‘ते-ते’ તેઓ
‘सर्वगोत्तावयगा-सर्वगोत्रापगताः’ બધા પ્રકારના મદસ્થાનેને ત્યાગ કરવા-
વાળા ‘महेसी-महर्षयः’ મહર્ષિ અર્થાત્ વિશેષ પ્રકારના તપથી પાપને દૂર
કરવાવાળા ‘उच्च-उच्चाम्’ સર્વોત્કૃષ્ટ ‘अगोत्तं च-अगोत्राञ्च’ ગોત્ર, જાતિ વિગેરે
મદથી રહિત એવી ‘गइ-गतिम्’ મોક્ષરૂપ ગતિમાં ‘वयन्ति-व्रजन्ति’ ગમન
કરે છે ॥૧૬॥

અન્વયાર્થઃ—ધીર મેધાવી પરમાર્થ વેત્તા સાધુ પૂર્વેક્ત જાતિકુલ વિગેરે
સંબંધી મદોને પોતાની અદરથી દૂર કરે એવા ધીર સાધુ તીર્થકર પ્રતિપા

પાદિતધર્મપ્રતિપાલકાઃ (તાણિ) તાન્-જાત્યાદિમદાન્ (ળ સેવંતિ) ન સેવન્તે (તે) તે-एवंभूताः-परित्यक्तधर्ममदाः (सर्वगोत्तावयगा) सर्वगोत्रापगता-जात्यादिमदरहिताः (महेसी) महर्षयः-विशिष्टतपः शोषितकल्मषाः (उच्चं) उच्चाम्-सर्वोत्कृष्टाम् (भगोत्तं च) अगोत्रां च-गोत्ररहिताम् (गई) गतिम्-मोक्षरूपाश्च (वयंति) व्रजन्ति ॥१६॥

ટીકા--‘ધીરા’ ધીરા, ધી:-બુદ્ધિ સ્તયા રાજન્તે યે તે ધીરા.-પરીષદોપસર્ગ સહનસામર્થ્યાદ્ વિજ્ઞાતપરમાર્થાઃ, ‘एयाइं’ एतान्-પૂર્વોક્તાન્ જાત્યાદીન્ ‘મયાઈ’ मदान् જાતિ કુચ્ચલરૂપલાભતપઃ સૂત્રૈશ્વર્યરૂપાણિ મદસ્થાનાનિ, સંસારસ્ય ચતુર્ગતિકસ્ય કારણાનીતિ પરિજ્ઞાય ‘त्रिंशचि’ विदिञ्च्युः-પૃથક્ કુર્યુઃ સ્વાત્મનઃ તાદૃશા ધીરાઃ ‘सुधीरधर्मा’ सुधीरधर्माणः-સુધીર:-સુપ્રતિષ્ઠિતઃ ધર્મ:-શ્રુતચારિત્રલક્ષણો યેષાં તે સુધીરધર્માણઃ તીર્થકરપ્રતિપાદિતધર્મપાલકાઃ ‘તાણિ’-તાન્-જાત્યાદિમદાન્ ‘ળ’ ન ‘સેવંતિ’ સેવન્તે-જ્ઞપરિજ્ઞયા અનર્થકારણાનિ જ્ઞાત્યા પ્રત્યાશ્રયાનપરિજ્ઞયા ન સેવન્તે-પરિત્યજન્તિ, તે ઇવં ભૂતાઃપરિત્યક્ત-

સે પ્રતિપાદિત ધર્મ કા પ્રતિપાલન કરતે છુદ જાત્યાદિ મદ કા સેવન, નહીં કરને ચાલા સર્વથા મદ સે રહિત હોકર વિશિષ્ટ તપ દ્વારા પાપોં કા શોષિતકર સર્વોચ્ચ મોક્ષ ગતિ કો પ્રાપ્ત કરતા હૈ ॥૧૬॥

ટીકાર્થ--જિનકી બુદ્ધિ સ્થિર હૈ, જો પરીષદોં ઓર ઉપસર્ગોં કો સહન કરને મેં સમર્થ હૈં । જિન્હોંને પરમાર્થ કે સ્વરૂપ કો સમજ્ઞ લિયા હૈ । વે इन जाति१, कुल२, वल३, रूप४, लाभ५, तप६, श्रुत७ और ऐश्वर्य८ रूप मद के आठ स्थानों को चतुर्गतिक संसार का कारण जान कर त्याग दें । जो तीर्थकरोक्त धर्म का पालन करते हैं वे इन मदों का सेवन नहीं करते । इन्हें ज्ञपरिज्ञा से अनर्थ का कारण जान कर

इन કરેલ ધર્મનું પાલન કરતા થકા જાત્યાદિ મદનું સેવન ન કરનાર સર્વથા મદ રહિત થઈને વિશેષ પ્રકારના તપ દ્વારા પાપોને ક્ષીણ કરીને સર્વોચ્ચ મોક્ષ ગતિને પ્રાપ્ત કરે છે ॥૧૬॥

ટીકાર્થ--જેમની બુદ્ધિ સ્થિર છે, જેઓ પરીષદો અને ઉપસર્ગોને સહન કરવામાં સમર્થ છે, જેઓએ પરમાર્થના સ્વરૂપને સમજી લીધેલ છે તેઓ આ જાતિ, ૧ કુલ, ૨ બલ ૩, રૂપ ૪, લાભ ૫, તપ ૬, શ્રુત ૬, અને ઐશ્વર્ય ૮ રૂપ મદના આઠ સ્થાનોને ચાર ગતિવાળા સંસારનું કારણ સમજીને તેનો ત્યાગ કરે જેઓ તીર્થકરે પ્રતિપદન કરેલા ધર્મનું પાલન કરે છે, તેઓ આ મદોનું સેવન કરતા નથી, તેને જ પરિજ્ઞાથી અનર્થનું કારણ સમજીને

सर्वमदाः 'सच्चगोत्तावयगा' सर्वगोत्राऽपगताः, गोत्रं-कुलादिवम्, ततोऽपगताः सन्तः 'महेसी' महर्षयो-विशिष्टतपः शोषितकल्मषाः 'उच्चं' उच्चं सर्वोत्तमाम् 'अगोत्तं' अगोत्राम्-गोत्रादिरहिताम् 'गइ' गतिम्-मोक्षारूपां 'वयंति' व्रजन्ति-गच्छन्तीति । च शब्दात् कर्मावशिष्टाः सन्तः पञ्च महाविमानेषु वा कल्पातीतेषु व्रजन्तीति । धीरोहि पूर्वोक्तमदस्थानं परित्यजेत् ज्ञानयुक्तः पुरुषो गोत्राद्यभिमानं न करोति, अतः सः गोत्रादिरहितो महर्षिः सर्वतः उत्तमां मोक्षारूपां गतिं प्राप्नोतीति भावः ॥१६॥

मूलम्-भिक्खू मुयच्चे तह दिट्ठधम्मं,

ग्रामं च णगरं च अणुप्पविस्सा ।

से एसणं जाण मणोसणं च,

अन्नस्स पाणस्स अण्णाणुगिद्धे ॥१७॥

छाया-—भिक्खुर्मुदर्यस्तथा दृष्टधर्मा, ग्रामं च नगरं च अनुपविश्य ।

स एषणां जानन् अनेषणां च, अन्नस्य पानस्याऽननुगृह्यः ॥१७॥

प्रत्याख्यानपरिज्ञा से त्याग देते हैं । ऐसे सर्व मर्दों के त्यागी और गोत्र कुल आदि से पृथक् महर्षिगम सर्वोत्तम एवं गोत्र आदि से रहित मोक्ष नामक गति में जाते हैं । अगर उनके कुछ कर्म शेष रह जाते हैं तो पांच कल्पातीत अनुत्तर विमानों में उत्पन्न होते हैं ।

आशय यह है कि धीर पुरुष सभी मदस्थानों का त्याग करे । ज्ञानवान् पुरुष को गोत्र आदि का अभिमान नहीं करना चाहिए । जो गोत्र आदि के मद का त्यागकर देते हैं । वे गोत्र रहित उत्तम मुक्तिगति की प्राप्ति करते हैं ॥१६॥

प्रत्याख्यान परिज्ञाथी तेना त्याग करे छे. ओवी रीते अधा ५ महोने त्याग करनार अने कुल गोत्र आदिथी पृथक् ओवा महर्षि गणु सर्वोत्तम अने गोत्र विगेरेथी रहित मोक्ष गतिमां जाय छे. अथवा जे तेमना केछ कर्म भाझी रही जाय तो पांच कल्पातीत अनुत्तर विमानोमां उत्पन्न थाय छे

छडेवानो आशय ओ छे के—धीर पुश्चे सधणा मदस्थानोना त्याग करेवा. ज्ञानवान् पुश्चने गोत्र विगेरेतुं अभिमान करवुं न जेछ ओ. जेओ गोत्र विगेरेना मदना त्याग करे छे, तेओ गोत्र रहित उत्तम मुक्ति गतिने प्राप्त करे छे. ॥१६॥

अन्वयार्थः—(मुयच्चे) मुदर्चः—प्रशस्तलेख्यातान् गृताचो वा (भिक्षू) भिक्षुः साधुः (तह) तथा (दिदृधम्मे) दृष्टधर्मा—श्रुतचारित्रवान् (गामं च) ग्रामं च (णगरं च) नगरं च चकारात् खेटादिकपत्तनादिकं च (अणुप्पविस्स) अनुपविश्य—भिक्षाद्यर्थं प्रविश्य (से) सः—एवंभूतो मुनिः (एसणं) एषणाम्—गवेषणाद्येषणाम् (जाणं) जानन्—ज्ञात्वा (अणेषणं च) अनेषणां च उद्गमदोषादिकां तपरिहार तद्विपाकं च जानन् (अणस्स) अन्नस्य (पाणस्स) पानस्य (अणाणुगिद्धे) अननुगृद्धः—गृद्धिभाववर्जितः सन् संयममार्गे विहरेत् ॥१७॥

‘भिक्षू मुयच्चे तह दिदृधम्मे’ इत्यादि ।

शब्दार्थः—‘मुयच्चे-मुदर्चः’ उत्तमलेश्यासंपन्न ‘भिक्षू-भिक्षुः’ साधु ‘तह-तथा’ तथा ‘दिदृधम्मे-दृष्टधर्मा’ श्रुतचारित्र धर्म से युक्त साधु ‘गामं च-ग्रामं च’ छोटे छोटे गामों में और ‘णयरं च-नगरञ्च’ नगर में ‘अणुप्पविस्स-अनुपविश्य’ भिक्षा आदि के निमित्त से प्रवेश करके ‘से-सः’ ऐसा मुनि एषणं—एषणाम्’ एषणा को ‘जाणं—जानन्’ जानकरके तथा ‘अणेषणं च-अनेषणाञ्च’ अनेषणाको जानकरके ‘अणस्स-अन्नस्य’ अन्नके और ‘पाणस्स-पानस्य’ पान के ‘अणाणुगिद्धे-अननुगृद्धः’ गृद्धिभावसे वर्जित होकर संयममार्ग में विचरण करे ॥१७॥

अन्वयार्थः—अत्यन्त प्रशस्त शुक्लादि लेश्या वाला साधु श्रुत सम्पन्न होकर ग्राम नगर वगैरह में भिक्षाटन के लिये प्रवेश कर गवेषणादि एषणा को जानकर एवं उद्गमादि दोष का परिहार रूप

‘भिक्षू मुयच्चे तह दिदृधम्मे’ ध्यादि

शब्दार्थः—‘मुयच्चे-मुदर्चः’ उत्तम लेश्यावाणो ‘भिक्षू-भिक्षुः’ साधु ‘तह-तथा’ तेमञ्च ‘दिदृधम्मे-दिष्टधर्मा’ श्रुतचारित्र रूप धर्मावाणो साधु ‘गामं च-ग्रामं च’ नाना नाना गाभो अने ‘णयरं च-नगरं च’ नगरमां ‘अणुप्पविस्स-अनुपविश्य’ भिक्षा विगेरेना निमित्तथी प्रवेश करीने ‘से-सः’ ओ साधु ‘एसणं-एषणाम्’ ओषणाने ‘जाणं-जानन्’ जाणीने तथा ‘अणेषणं च-अनेषणाञ्च’ अनेषणाने जाणीने ‘अणस्स-अन्नस्य’ अन्नना अने ‘पाणस्स-पानस्य’ पानना ‘अणाणुगिद्धे-अननुगृद्धः’ गृद्धिभावथी रहित थर्धने संयम मार्गमां विचरथु करे ॥१७॥

अन्वयार्थः—अत्यन्त प्रशस्त शुक्लादि लेश्यावाणो साधु श्रुत चारित्र संपन्न थर्धने गाम, नगर विगेरेमां भिक्षाटन भाटे प्रवेश करीने गवेषणादि ओषणाने जाणीने तथा उद्गमादि दोषना परिहार रूप अनेषणा अने तेना

ટીકા—‘મુચ્ચે’ મુદર્ચ:-મોદનમુત્-દર્પ:-માનન્દ: તત્સ્વરૂપા અર્ચા પચ્ચા-
દિકા લેશ્યા यस્ય સ મુદર્ચ:-પ્રશસ્તલેશ્યાવાન્ અથવા ‘મુચ્ચે’ इत्यस्य मृतार्चा
इति च्छाया, तदर्थं मृतेव स्नानविलेपनादि संस्काराभावाद् अर्चा-तनु:-
शरीरं यस्य स मृतार्चः, तथा-‘द्विदृधर्मे’ दृष्टधर्मा, दृष्टो धर्मः श्रुतचारित्र-
लक्षणो येन स दृष्टधर्मा श्रुतचारित्रधर्मसंपन्नः ‘भिक्षु’ भिक्षु:-साधु:-निरवय-
भिक्षणशीलः ‘ग्रामं च’ ग्रामम्, चकारात् खेत्तादिकम् ‘नगरं च’ नगरम् चकारात्
पत्तनादिकम् ‘अणुप्पविस्ता’ अनुपविश्य भिक्षावर्धम् ‘से’ सः ‘एत्तणं’ एषणाम्

अनेषणा और उसके विपाक को भी जानते हुए अन्न पान का लोभ
छोड़ कर संवत्स मार्ग में विचरे ॥१७॥

टीકાર્થ--યહાં ભિક્ષુ કા એક વિશેષણ ‘મુચ્ચે’ દિયા ગયા હૈ ।
इसका एक संस्कृत रूप है--‘मुदर्चः’ जिसका अर्थ है प्रशस्त लेश्या
वाला दूसरा संस्कृतरूप है--‘मृतार्चः’ जिसका अर्थ है मृत शरीरवाला
अर्थात् स्नान, विलेपन आदि संस्कार न करने के कारण जिसका शरीर
मृततुल्य है । तात्पर्य यह हुआ कि जो भिक्षु शुभ लेश्या से युक्त है ।
शरीर संस्कार का त्यागी है तथा जो श्रुत और चारित्र धर्म को जानने
वाला है अर्थात् जो ज्ञपरिज्ञा से धर्म को जानकर आसेवन परिज्ञा से
उसका सेवन करता है । वह ग्राम, खेडे आदि में या नगर तथा पत्तन
आदि में भिक्षा के लिए प्रवेश करके गवेषणा, ग्रहणैषणा और परि-

વિપાકને પણ જાણતા થકા અન્નપાનનો લોભ છોડીને સંયમમાર્ગમાં
વિચરણ કરે. ॥૧૭॥

ટીકાર્થ--અહિયાં ભિક્ષુનું એક વિશેષણ ‘મુચ્ચે’ આપવામાં આવેલ
છે, તેની સંસ્કૃત છાયા ‘મુદર્ચ.’ એ પ્રમાણે થાય છે. તેનો અર્થ પ્રશસ્ત-
લેશ્યાવાળા એ પ્રમાણે થાય છે. તથા તેની બીજી છાયા ‘મૃતાર્ચ’ એવી બને
છે, તેનો અર્થ મરેલા શરીરવાળો આ પ્રમાણે થાય છે, અર્થાત્ સ્નાન વિલે-
પન વિગેરે સંસ્કારો ન કરવાનાં કારણે જેનું શરીર મરેલા જેવું છે, કહેવાનું
તાત્પર્ય એ થયું કે જે ભિક્ષુ શુભ લેશ્યાથી યુક્ત હોય શરીરના સંસ્કારનો
ત્યાગ કરવાવાળો હોય, તથા જે શ્રુત અને ચારિત્ર ધર્મને જાણવાવાળો છે,
અર્થાત્ જ્ઞ પરિજ્ઞાથી ધર્મને જાણીને આસેવન પરિજ્ઞાથી તેનું સેવન કરે છે,
તે ગામ, ખેડ, વિગેરેમાં અથવા નગર કે પત્તન વિગેરેમાં ભિક્ષા માટે પ્રવેશ
કરીને ગવેષણા, ગ્રહણૈષણા અને પરિભ્રમણૈષણા ને જાણતો થકો તથા ઉદ્ગ-

गवेषणग्रहणैषणाम् परिभोगैषणां च 'जाणं' जानन् विशुद्धाहारसेवने कर्म-
निर्जरेति ज्ञात्वा तथा—'अणेषणं च' अनेषणाम्—उद्गमशोषादिकं तत्परिहारं तद्वि-
पाकं च जानानः 'अन्नस्त' अन्नस्य 'पाणस्त' पानस्य 'अणाणुगिद्धे' अनुगृह्यः
अन्नाद्याहारादिषु गृद्धिभान्तरहितः संयममार्गे विहरेत् । उत्तमलेश्यावान् तथा
दृष्टधर्मा साधुः भिक्षार्थं ग्रामे नगरे वा प्रविष्टः एषणामनेषणां च विचार्य,
अन्नपानादौ अनासक्तः शुद्धभन्नादिकं भिक्षेर्दित भावः ॥१७॥

तदेवं भिक्षुरनुकूलशब्दादिविषयमाप्तावपि तं रागद्वेषरहिततया दृष्टमप्यदृष्टं
श्रुतमप्यश्रुतं कुर्वाणः एषणाग्रनेषणामज्ञानकुशलोऽपि क्वचिद् ग्रामादौ भिक्षार्थमटन्
अन्तर्धान्ताहारतया शरीरसंस्काराभावान्न मृत्तदृशदेगानुपवेन कदाचित् संयमादौ
अस्त्यादिकं प्राप्नुयात् तदा स किं कुर्यादिति दर्शयति—

मूलम्—अरइं च रइं च अभिभूयं भिक्खू, बहुजणे वा तह ँगचारी ।

एगंतंमोणेण विर्यांगरेज्जा, ँगरस्स जंतो गंइरांगंइ य । १८।

छाया—अरतिं रतिं चाभिभूय भिक्षु बहुजनो वापि तथैव चारी ।

एकान्तमौनेन व्यागृणीयाद्, एकस्य जन्तो गतिं मागतिं च । १८।

भोगैषणा को जानता हुआ तथा उद्गमादि दोष रूप अनेषणा को,
उसके परिहार और विपाक (फल) को जानता हुआ, अन्न और पानी
में आसक्त न हो कर संयममार्ग में विचरे ।

तात्पर्य यह है कि उत्तम लेश्या वाला तथा धर्म का ज्ञाता मुनि
भिक्षा के अर्थ ग्राम या नगर में प्रवेश करके एषणा अनेषणा का
विचार करे । अन्न पानी में गृह्य न हो और शुद्ध अन्नादि को ही
ग्रहण करे ॥१७॥

भाट्टि दोष रूप अनेषणा ने तेना परिहार अने विपाक (फल) ने लायतो थके
अन्न अने पाणीमां आसक्त न थतां संयम मार्गमां विचरणु करे.

कहेवानुं तात्पर्य ओ छे के—उत्तम लेश्यावाणा तथा धर्म ने लायवावाणा
मुनि भिक्षा भाटे गाम अथवा नगरमां प्रवेश करीने ओषणा अनेषणा
विगेरेने विचार करे अन्नपाणीमां आसक्त न अने अने शुद्ध अन्न विगे
रेने न ग्रहणु करे ॥१७॥

भिक्षु अनुकूल रूप शब्द आदि की प्राप्ति होने पर भी रागद्वेष से रहित होने के कारण दृष्ट विषय को अदृष्ट और श्रुत को अश्रुत करता हुआ एषणा अनेषणा के ज्ञान में पटु होने पर भी ग्रामादि में भिक्षार्थ पर्यटन करता हुआ अन्तर्प्रान्त आहार करने के कारण तथा शरीर का संस्कार न करने के कारण मृत सदृश देह का अनुभव करके संयम में अरति को प्राप्त हो जाय तो उस समय क्या करे ? यह दिखलाते हैं—‘अरइं रइं च अभिभूय’ इत्यादि ।

शब्दार्थ—‘भिक्षू-भिक्षुः’ निरवयव भिक्षा को ग्रहण करने वाला ‘साधु’ ‘बहुजणे वा-बहुजनो वा’ अनेक पुरुषों के साथ निवासकरता हो ‘तह-तथा’ और ‘एगचारी-एकचारी’ एकेला भी हो तो भी ‘अरइं-अरतिम्’ संयम में अरुचि एवं ‘रइं च-रतिञ्च’ असंयममें रुचि को ‘अभिभूय-अभिभूय’ दूरकरके ‘एगस्स-एकस्य’ अकेला ही ‘जंतो-जन्तोः’ जीव की ‘गइं-गतिम्’ भवान्तर गमनरूप गति को तथा ‘आगइं च-आगतिञ्च’ भवान्तरसे आगमन रूप आगति को ‘एगंतमोणेण-एकान्तमौनेन’ सर्वथा शुद्ध संयम को आश्रय करके ‘वियागरेज्जा-व्यागृणीयात्’ धर्मकथाका उपदेश करे ॥१८॥

भिक्षु अनुक्षण ३५, शब्द, विगेरेनी प्राप्ति यवा छतां पणु रागद्वेषथी रहित होवाना कारणे दृष्ट थयेदा विषयेने अदृष्ट श्रुतने अश्रुतनी जेम करता थका एषणा अने अनेषणा ज्ञानमां यतुर होवा छतां पणु गाम विगेरेमां आहारने भाटे पर्यटन करता थका अन्त प्रान्त आहार करवाना कारणे तथा शरीरना स्कारे न करवाथी भरेदानी जेम शरीरने अनुभव करीने संयममां अरति-अरुचि लाव प्राप्त थई जय तो तेवा समये शुं करवु ? ते अताववा भाटे नीचे प्रभावेनी गाथा कडे-छे.

अरइं रइं च अभिभूय’ इत्यादि

शब्दार्थ—‘भिक्षू-भिक्षुः’ निरवयव भिक्षाने ग्रहण करवावाणो साधु ‘बहुजणे वा-बहुजनो वा’ अनेक पुरुषोनी साथे निवास करता होय ‘तह-तथा’ अगर ‘एगचारी-एकचारी’ अकेलो ज होय तो पणु ‘अरइ-अरतिम्’ संयममां अरुचि अने रइं च रतिञ्च’ असंयममां रुचिने ‘आभिभूय-अभिभूय’ दूर करीने एगस्स-एकस्य’ अकेलो ज ‘जंतो-जन्तो’ जीवनी गइं-गतिम्’ भवान्तर गमन रूप गतिने तथा ‘आगइं च-आगतिञ्च’ भवान्तरथी आववा रूप गतिने ‘एगंतमोणेण-एकान्तमौनेन’ सर्वथा शुद्ध संयमने आश्रय करीने ‘वियागरेज्जा-व्यागृणीयात्’ धर्मकथानो उपदेश करे ॥१८॥

अन्वयार्थः—(भिक्षू) भिक्षुः—निरवयवभिक्षणशीलः' साधुः (बहुजने वा) बहुजनो वा भवेत् (तह) तथा (एगचारी) एकचारी—एकाकी वा भवेत् सः (अरइं) अरतिम्—संयमारुचिम् (रइंच) रतिं च—असंयमरुचिं च (अभिभूय) अभिभूय—पराभूय—दूरीकृत्य (एगस्त) एकस्य—एकाकिन एव (जंतो) जन्तोः—जीवस्य (गई) गतिः—भवान्तरगमनरूपा (आगई य) आगतिश्च—भवान्तरादागमनरूपा भवतीति, (एगंतभोजेन) एकान्तमौनेन—सर्वथा शुद्धसंयममाश्रित्य (वियाग-रेज्जा) व्यागृणीयात्—कथयेत् ॥१८॥

टीका—‘भिक्षू’ भिक्षुः—निरवयवभिक्षणशीलो मुनिः ‘बहुजने’ बहुजनः बहवो जनाः साधवः संयमसहायकारिणो यस्य स तथाविधो भवेत् ‘तह’ तथा ‘वा’ वा—अथवा ‘एगचारी’ एकचारी—प्रतिमाप्रतिपत्तिकाले जिनकल्पिकावस्थायामन्यदा वा एकाकिविहारी भवेत् कस्याश्चिदप्यवस्थायां वर्तमानो भवेदित्यर्थः सः ‘अरइं’ अरतिम् अस्नानतया मलमलिनगात्रत्वेन अन्तप्रान्त-

अन्वयार्थ—निर्दोष भिक्षाग्रहण करने वाला साधु जनों से युक्त हो या अकेला (रागद्वेषसे रहित पंडिमाधारी) ही हो। किन्तु अरति रूप संयम में अरुचि तथा रतिरूप असंयम में रुचि को दूर कर जीव का अकेला ही भवान्तर गमन और भवान्तर से आगमन रूप गति आगति का एकान्त मौन होकर शुद्ध संयम के साथ उपदेश करें ॥१८॥

टीकार्थ—साधु चाहे बहुत से सहायक साधुओं के साथही चाहे एकाकी हो (रागद्वेष रहित हो) तथा पंडिमा अंगीकार करने की स्थिति में, जिनकल्पिक अवस्था में अथवा किसी अन्य समय में अकेला विचरण कर रहा हो, सार यह कि किसी भी अवस्था में क्यों न हो, कदाचित् अरति को प्राप्त हो जाय—स्नान न करने से (शरीर संस्कार रहित

अन्वयार्थ—निर्दोष भिक्षा ग्रहण करवावाणा साधु धर्मा साधुजनोत्थी युक्त होय अर्थात् अकेला (रागद्वेषही रहित पंडिमाधारी) न होय परंतु अरति इय अस्थीने हर करीने एवमुं अकेलानुं न लवान्तरमां गमन अने लवान्तरथी आगमन इय गति आगतितुं एकान्त मौन यथ ने संयम पूर्वक उपदेश करे ॥१८॥

टीकार्थ—साधु, धर्मा साधुओंनी सहायथी युक्त होय अथवा अकेला न होय (रागद्वेष रहित होय) तथा पंडिमा अंगिकार करवानी स्थितिमां, अनकल्पिक अवस्थामां अथवा कोठ भील समयमां अकेला विचरणकरी रहा होय कडेवाने। हेतु अे छे के—कोठ पणु अवस्थामां केम न होय ? कदाच अरति लावने प्राप्त यथ जाय तो अर्थात् स्नान न करवाथी (शरीर संस्कार

पर्युषिततक्रमिश्रितवत्त्वचणकाद्याहारतया तथा क्षीणशरीरत्वेन च मोहकर्मोदयात्
समुत्पन्नां संयमारुचिम् एकवस्तुनि यद्यरतिः स्यात्तदा अन्यवस्तुनि रतिर्मवत्ये
वेत्याह—‘रई’ रतिम्—सावद्याऽनुष्ठानरूपामस्यमे समुत्पन्नां रुचिम् ‘अभिभूय’
अभिभूय—संसारस्वरूपज्ञानेन तिर्यङ्नारकादि दुःखविचारणेन आयुषोऽल्पत्व-
चिन्तनेन च दूरीकृत्य ‘एगंतमोणेग’ एकान्तमौनेन मुनीनामयं मौनः, संयमः
एकान्तैर्न सर्वथारूपेण मौनः एकान्तमौनं स्तौतेन परिशुद्धेन संयमेन एकान्तशुद्ध-
संयमप्राश्रित्येत्यर्थः ‘वियागरेज्जा’ व्यागृणीयात्—धर्मकथावसरे अन्यदा वा
संयमाबाधया प्राणातिपातविरमणादिरूपां धर्मकथां कथयेत्। किं कथयेदित्याह
यस्य ‘एगरस’ एकस्य एकाकिन एव स्वकृत शुभाशुभमन्तरेण असहायस्य ‘जंतो’
जन्तोः—जीवस्य ‘गई’ गतिः—परलोके गमनम् ‘य’ च—तथा ‘आगई’ आगतिः—
भवान्तरादागमनं भवति

होने से) रुखा—सूखा ठंडा आहार करने से अथवा कृशकाय होने से
तथा आभ्यन्तर कारण मोहनीय कर्म के उदय से उसे संयम के प्रति
अरति (अरुचि) उत्पन्न हो जाय और जब एक वस्तु में अरति होगी
तो उससे विपरीत अन्य वस्तु में रति भी उत्पन्न होगी। अतएव
संयम में अरति उत्पन्न होने से असंयम के प्रति रति उत्पन्न होजाय
तो उसे संसारके स्वरूप का विचार करके नरकतिर्य्यच गतियों के
दुःखका विचार करके तथा आयु की अल्पता का विचार करके दूर
कर दे। वह शुद्ध संयम का आश्रय लेकर वचन का प्रयोग करे। धर्म
कथा कहते समय या अन्य समय में इस प्रकार से बोले जिससे
संयम में बाधा उत्पन्न न हो और धर्म की ही बात बोले।
वह कहे कि यह जीव एकाकी ही अपने शुभ और अशुभ कर्मों के

रहित होवाली) दुष्मो सुको ठंडो आहार करवाली अथवा शरीरना सुकावाली
तथा आभ्यन्तर कारण मोहनीय कर्मना उदयली तेने संयम प्रत्ये अरति
(अरुचि) उत्पन्न थई जय अने जयारे ओक वस्तुमां अरति थाय तयारे
तेनाली जुही अन्य वस्तुमां रति यण उत्पन्न थाय. तेथी ज संयममां अरति
उत्पन्न थवाली असंयममा रति (प्रीति) उत्पन्न थई जय तो तेणु संसा-
रना रवइपने विचार करीने नरक, तिर्य्य गतियोना दुःखने विचार करीने
तथा आयुभना अल्पपणुना विचार करीने तेने दूर करे ते शुद्ध संयमने
आश्रय लईने वचनने प्रयोग करे. धर्मकथा करती वभते अथवा अन्य
समयमां ओवी रीते बोले के जेनाली संयममां बाधा न आवे, अने धर्मनी
ज वात कहे तेणु कहेवुं के—आ एव ओकही ज पोताना शुभ अने अशुभ

ઉક્તંવ--‘एकः प्रकुरुते कर्म, भुनक्त्येकश्च तत्फलम् ।

जायते म्रियते चैक, एको याति भवान्तरम् ॥१॥

इत्यादिरूपां धर्मकथां कथयेदिति भावः । १८॥

मूलम्—सयं समेच्चा अदुवा वि सोच्चा,

भासेज्ज धम्मं हिययं पयाणं ।

जे णंरहिया सणियाणप्पओगा,

ण ताणि सेवन्ति सुधीरधम्मा ॥१९॥

છાયા—સ્વયં સમેત્યાથવાऽપિ શ્રુત્વા, આપેત ધર્મં હિતકં પ્રજાનામ્ ।

ये अर्हिताः सनिदानप्रयोगाः, न तान् सेवन्ते सुधीरधर्माणः ॥१९॥

સાથ પરલોક જાતા હૈ ઓર એકાકી હી ભવાન્તર સે આતા હૈ । કહા હૈ—‘एकः प्रकुरुते कर्म’ इत्यादि ।

‘यह जीव अकेला ही कर्म उपार्जन करता है । अकेला ही उसका फल भोगता है, अकेला ही जन्मता मरता है और अकेला ही परलोक में जाता है ।’

भाव यह है कि इस प्रकार की धर्मकथा साधु को करनी चाहिए । १८।

‘सयं समेच्चा अदुवा वि सोच्चा’ इत्यादि ।

શબ્દાર્થ —‘સયં-સ્વયમ્’ અન્યકે ઉપદેશ વિના અપને આપ ‘સમેચ્ચા-સમેત્ય’ સમ્યક્ પ્રકાર સે મોક્ષ માર્ગ કો જાનકરકે ‘અદુવાવિ-અથવા-ઽપિ’ અથવા ‘સોચ્ચા-શ્રુત્વા’ ગુરુ પરમ્પરાસે સુનકર ‘પયાણં-પ્રજાનામ્’

કર્મની સાથે પરલોકમાં જાય છે. અને અકેલો જ ભવાન્તરથી આવે છે, કહ્યું છે કે—‘एकः प्रकुरुते कर्म’ इत्यादि

આ જીવ એકલો જ કર્મનું ઉપાર્જન કરે છે. એકલો જ તેનું ફળ ભોગવે છે, એકલો જ જન્મે છે, અને એકલો જ મરે છે, અને પરલોકમાં પણ એકલો જ જાય છે.

કહેવાનો ભાવ એ છે કે—આ પ્રમાણેની ધર્મકથા સાધુએ કહેવી જોઈએ ॥૧૮॥

‘सयं समेच्चा अदुवा वि सोच्चा’ इत्यादि

શબ્દાર્થ—‘સયં-સ્વયમ્’ ખીજના ઉપદેશ વિના પોતાની મેળે જ ‘સમેચ્ચા-સમેત્ય’ સારી રીતે મોક્ષ માર્ગને જાણીને ‘અદુવાવિ-અથવાઽપિ’ અથવા ‘સોચ્ચા-શ્રુત્વા’ ગુરુ પરંપરાથી સાંભળીને ‘પયાણં-પ્રજાનામ્’ પ્રબળોના ‘હિયયં-

અન્વયાર્થઃ—(સયં) સ્વયમ્—આત્મનૈવ પરોપદેશં વિનૈવ (સમેચ્ચા) સમેત્ય મોક્ષમાર્ગે સમ્યગ્જ્ઞાત્વા (અદુવા વિ) અથવાઽપિ (સોચ્ચા) શ્રુત્વા—ગુરુપરમ્પરયા નિશ્ચય (પયાણં) પ્રજાનામ્ (હિચયં) હિતકં—હિતકારકમ્ (ધમ્મં) ધર્મમ્—શ્રુત-ચારિત્રરૂપમ્ (ભાસેજ્જ) ભાષેત (જે) યે સ્વલુ (ગરહિયા) ગર્હિતાઃ—નિન્દિતાઃ (સણિયાણપ્પઓગા) સનિદાનપ્રયોગાઃ—સત્કારસંમાનાદિકથનસહિતા વ્યાપારા મવન્તિ (તાણિ) તાન્—સનિદાનપ્રયોગાન્ (સુધીરધમ્મા) સુધીરધર્માણઃ—મહર્ષયઃ (ળ સેવંતિ) ન સેવન્તે ॥૧૯॥

ટીકા—પુનરપ્યાહ—‘સયં’ સ્વયમ્—આત્મના પરોપદેશમન્તરેણૈવ ‘સમેચ્ચા’

પ્રજાઓં કે ‘હિચય-હિતકમ્’ હિતકારક ‘ધમ્મં-ધર્મમ્’ શ્રુતચારિત્ર રૂપ ધર્મ કા ‘ભાસેજ્જા-ભાષેત’ કથન કરે જે-યે’ જો ગરહિયા-ગર્હિતાઃ’ નિન્દિત કાર્ય ‘સણિયાણપ્પઓગા-સનિદાનપ્રયોગાઃ’ ફલકી પ્રાપ્તિકે લિયે ક્રિયા જાતા હૈ ‘તાણિ-તાન્’ એસે સનિદાન કાર્ય કા ‘સુધીર ધમ્મા-સુધીરધર્માણઃ’ ધીર પુરુષ ‘ળ સેવંતિ-ન સેવન્તે’ સેવન નહીં કરતા હૈ ॥૧૯॥

અન્વયાર્થ—સ્વયં હી આત્મા કે દ્વારા પરોપદેશ કે વિના હી મોક્ષ માર્ગ કો અચ્છી તરહ જાન કર અથવા ગુરુ પરમ્પરા દ્વારા સમજ્ઞ કર પ્રજાઓં કા હિતકારક શ્રુત ચારિત્ર રૂપ ધર્મ કા ઉપદેશ કરે । ઓર જો સાધુજનોં કે લિયે નિન્દિત સત્કાર સંમાનાદિ કથન વ્યાપાર હૈ । ઉનકો સુધીર ધર્મા (મેધાવી સાધુ) મહર્ષિગણ સેવન નહીં કરતે હૈ ॥૧૯॥

ટીકાર્થ—ઓર મી કહતે હૈ—મનુષ્યજન્મ, આર્ય ક્ષેત્ર આદિ, યહ

હિતકમ્’ હિતકારક ‘ધમ્મં-ધર્મમ્’ શ્રુતચારિત્ર રૂપ ધર્મને ‘ભાસેજ્જા-ભાષેત’ કથન કરે ‘જે-યે’-જે ‘ગરહિયા-ગર્હિતાઃ’ નિન્દિત કાર્ય ‘સણિયાણપ્પઓગા-સનિ-દાનપ્રયોગા’ ફલની પ્રાપ્તિ માટે કરવામાં આવે છે ‘તાણિ-તાન્’ એવા સનિ-દાન કાર્યનું ‘સુધીરધમ્મા-સુધીરધર્માણઃ’ ધીર પુરુષ ‘ળ સેવંતિ-ન સેવન્તે’ સેવન કરતા નથી ॥૧૯॥

અન્વયાર્થ—પોતેજ આત્મા દ્વારા પરોપદેશ વિનાજ મોક્ષ માર્ગને સારી રીતે જાણીને અથવા ગુરુ પરમ્પરા દ્વારા સમજીને પ્રજાઓના હિતકારક શ્રુતચારિત્ર રૂપ ધર્મને ઉપદેશ કરે અને જે સાધુજનો માટે નિન્દિત સત્કાર સંમાનાદિ કથન રૂપ વ્યાપાર છે, તેનું સુધીર ધર્મા (મેધાવી સાધુ) સેવન કરતા નથી. ॥૧૯॥

ટીકાર્થ—વિશેષ કહે છે—મનુષ્ય જન્મ આર્ય ક્ષેત્ર વિગેરે રૂપ

સમૈત્ય-સમ્યગ્જ્ઞાતા ગતુષ્યજન્માર્થદેગાદિકમ્, ચતુર્ગતિનોડયં સંસારરૂપ એતસ્ય
 ચ કારણં મિથ્યાત્વાદિકમ્, અશેષકર્મક્ષયો મોક્ષઃ, તન્કારણાનિ સમ્યગ્જ્ઞાન-
 દર્શનચરિત્રાણિ ચેત્યેતત્સર્વં સ્વતઃ એવ જ્ઞાતા 'અદુરા ત્રિ' અથવાડપિ, ગુર્વાદિ-
 સકાશાત્ 'સોઘ્વા' શ્રુત્વા 'ધર્મં' ધર્મમ્-શ્રુતચારિત્રલક્ષણમ્ 'પયાણં' પ્રજાનામ્-
 સ્થાનરજંગમાદીનામ્ 'દ્વિયયં' હિતકર્ત્ત્વ-રક્ષકમ્ 'ખાસેજ્ઞા' આપેત-સર્વજીવરક્ષણ-
 પરકં શ્રુતચારિત્રલક્ષણમ્ હિતકરં ધર્મમ્-અભિખાપેત, 'સણિયાણપ્પઓગા' સનિ-
 દાનપ્રયોગાઃ, ત્રિદાનેય-સત્કાર-સન્માનાગ્રાણંપનેન સદ્ વર્તન્તે એતિ સનિદાનાઃ,
 પ્રકર્ષેણ યુજ્યન્તે એતિ પ્રયોગાઃ વ્યાપારાઃ, ધર્મકથા પ્રવન્ધા વા 'જે' યે 'ગર-
 હિયા' ગર્હિતાઃ-નિન્દિતાઃ-મિથ્યાત્વાદિકાઃ કર્મબન્ધજનકા 'તાણિ' તાન્
 સર્વાન્ ચારિત્રવિધનમૂતાન્ 'સુધીરધમ્પા' સુધીરધર્માણો મહર્પયો ન સેવન્તે, એત-
 ષામાચરણં નૈવ કુર્વન્તીતિ । સ્વતઃ એવ ધર્માન્ જ્ઞાતા પરસ્માદ્વા શ્રુત્વા, પ્રજાભ્યો

સંસાર ચાર ગતિ ચાલા હૈ । મિથ્યાત્વ આદિ સંસાર કે કારણ હૈ ।
 બધ બન્ધનોં કો નષ્ટ કરને ચાલા સત્સત્ કર્મોં કા ક્ષય હોના મોક્ષ હૈ ।
 સમ્યગ્જ્ઞાન દર્શન ઓર ચારિત્ર તપ મોક્ષ કે કારણ હૈ, ઇત્યાદિ પરોપ
 દેશ કે વિના સ્વયં હી જાન કર અથવા ગુરુપરમ્પરા સે દૂસરોં સે સુન
 કર સ્થાવર ઓર ત્રસ જીવોં કે લિપ્ત હિતકારી શ્રુતચારિત્ર ધર્મ કા
 ઉપદેશ કરે । સત્કાર સન્માન આદિ કી અભિલાષા સે યુક્ત યોગોં
 કા યા ધર્મકથા રૂપ પ્રવન્ધોં કા જો મિથ્યાત્વ આદિ કર્મબન્ધ જનક
 હોતે હૈ । ચારિત્ર મેં બન્ધક હોતે હૈ, ઊગકા ધર્મ મેં દૃઢ મહર્ષિજન
 સેવન નહીં કરતે ।

આશય યહ હૈ કિ ધર્મ કો સ્વયં હી જાન કર અથવા દૂસરોં સે
 સુન કર જીવોં કા હિત કરને વાલે ધર્મ કા ઉપદેશ કરના ચાહિપ્ત ।

આ. સંસાર ચાર ગતિવાળો છે. મિથ્યાત્વ વિગેરે સંસારના કારણ છે ભવબંધ-
 નોને નષ્ટ કરવાવાળા સઘળા કર્મોને ક્ષય થવો તે મોક્ષ છે. સમ્યક્જ્ઞાન સમ્યક્
 દર્શન અને ચારિત્ર સમ્યક્ તપ એ મોક્ષના કારણ રૂપ છે. વિગેરે પરોપદેશ
 વિના સ્વયં બાણીને અથવા ગુરુપરંપરાથી બીજાઓની પાસેથી સાંભળીને સ્થાવર
 અને ત્રસ જીવોને માટે હિત કરનાર શ્રુત ચારિત્ર ધર્મોને ઉપદેશ કરે. સત્કાર
 સન્માન વિગેરેની અભિલાષાથી યુક્ત યોગોનો અથવા ધર્મકથા રૂપ પ્રબલોનો
 કે જે મિથ્યાત્વ વિગેરે કર્મબંધ જનક હોય છે, ચારિત્રમાં બન્ધક થાય છે.
 તેનું ધર્મમાં દૃઢ એવા મુનિજન સેવન કરતા નથી.

કહેવાનો આશય એ છે કે—ધર્મને સ્વયં બાણીને અથવા બીજાઓ
 પાસેથી સાંભળીને જીવોને હિત કરવાવાળા ધર્મોને ઉપદેશ કરવો બેધર્યે,

હિતં ધર્મમુપદિશેયુઃ । તથા યાનિ નિન્દિતાનિ ધર્મપ્રતિબંધકાનિ કર્માણિ તાનિ, તથૈવ પૂજાલાભાદિ પ્રયોજકાનિ તાનિ વા ધીરપુરુષા ન સેવન્તે હિતિ સમુદિતાર્થઃ ॥૧૯॥

દ્રવ્યક્ષેત્રકાલભાવમબુદ્ધ્વા યો મુનિરુપદિશતિ તસ્ય કીદંશં ફલં ભવતી-ત્યત્તં આહ-‘કેસિંચિ’ ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્-કેસિંચિ તત્કાદ્ અબુજ્ઞ ભાવં, ‘સુદંપિ ગચ્છેજ અસદ્દહાણે ।

આઉસ્સ કાલાડિયારં વંધાણ, લંઘાણુમાણે ચ પરેસુ અટ્ટે । ૨૦

છાયા—કેષાંચિત્તર્કેણાબુદ્ધ્વા ભાવ, ક્ષૌદ્રમપિ ગચ્છેદશ્રદ્ધધાનઃ ।

આયુષઃ કાલાતિવારં વ્યાપાતં, લઘ્યાનુમાનશ્ચ પરેઽર્થાન્ ॥૨૦॥

તથા જો યોગવ્યાપાર-નિન્દિત હૈં, ધર્મ કે બાધક હૈં ઓર પૂજા લાભ આદિ કે પ્રયોજક હૈં, ઉનકો ધીર પુરુષ સેવન ન કરે ॥૧૯॥

દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાલ ઓર ભાવ કો જાને વિના જો મુનિ ઉપદેશ દેતા હૈં । ઉસે કૈસે ફલ કી પ્રાપ્તિ હોતી હૈ । યહ કહતે હૈં-‘કેસિંચિ તત્કાદ્’ ઇત્યાદિ ।

શબ્દાર્થ—‘તત્કાદ્-તર્કેણ’ અપની બુદ્ધિ કે તર્ક સે ‘કેસિંચિ-કેષાંચિત્’ મિથ્યાત્વ ભાવ સે જિનકી બુદ્ધિ કુંઠિત હોગઈ હૈ એસે પુરુષ કે ‘ભાવં-ભાવમ્’ અભિપ્રાય કો ‘અબુજ્ઞ-અબુદ્ધ્વા’ ન જાનકર સાધુ યદિ ઉપદેશ દેવે તો ‘અસદ્દહાણે-અશ્રદ્ધધાનઃ’ વહ ઉસ ઉપદેશ મેં શ્રદ્ધા ન રખતા હુઆ અપને મન્તવ્યોં કી નિંદા સુનકર ‘સુદંપિ-ક્ષુદ્રત્વમપિ’ ઉપદેશકરને વાલેકે પ્રતિ વિરુદ્ધભાવ કો ‘ગચ્છેજા-ગચ્છેત્’ પ્રાપ્ત હો

તથા જે યોગ વ્યાપાર નિન્દિત છે, ધર્મને બાધ કરવાવાળા છે, અને પૂજા, લાભ વિગેરેની પ્રવૃત્તિ કરાવનારા છે, તેનું ધીર પુરુષે સેવન કરવું નહીં ॥૧૯॥

દ્રવ્ય ક્ષેત્ર અને ભાવને જાણ્યા વિના જે મુનિ ઉપદેશ આપે છે. તેને કેવું જ્ઞા પ્રાપ્ત થાય છે, તે બતાવતાં સૂત્રકાર ‘કેસિંચિ તત્કાદ્’ ઇત્યાદિ ગાથા કહે છે.

શબ્દાર્થ—‘તત્કાદ્-તર્કેણ’ પોતાની બુદ્ધિના તર્કથી ‘કેસિંચિ-કેષાંચિત્’ મિથ્યાત્વભાવથી જેમની બુદ્ધિ કુંઠિત થઈ ગઈ હોય એવા પુરુષના ‘ભાવં-ભાવમ્’ અભિપ્રાયને ‘અબુજ્ઞ-અબુદ્ધ્વા’ જાણ્યા વિના સાધુ જે ઉપદેશ આપે તે ‘અસદ્દહાણે-અશ્રદ્ધધાન.’ તે એ ઉપદેશમાં શ્રદ્ધા ન કરતાં પોતાના મંતવ્યોની નિંદા સાંભળીને ‘સુદંપિ-ક્ષુદ્રત્વમપિ’ ઉપદેશ કરનાર પ્રત્યે વિરુદ્ધ ભાવ ‘ગચ્છેજા

અન્વયાર્થ—(તત્કાલ) તર્કેણ (કેવિંચિ) કેવાંચિદ્ મિથ્યાત્વોપહતબુદ્ધી-
નામ્ (ભાવં) ભાવમ્-અભિપ્રાયમ્ (અવુજ્ઞ) અવુદ્ધવા-અનુમાનાદિનાઽજ્ઞાત્વા પરતી-
ર્થિકમુપદિશેત્ તદા (અનુદહાણે) અશ્રદ્ધાનઃ શ્રોતા સ્વધર્મનિન્દાં શ્રુત્વા કદાચિત્
(ચુદંપિ) ક્ષોદ્રમપિ-ક્ષુદ્રત્વમપિ-ઉપદેશારં પતિ વિરોધમપિ (ગચ્છેજ્જા) ગચ્છેત્-
પ્રાપ્નુયાત્ તતશ્ચ-(આઝ્ઞ) આયુષઃ (કાલાદ્યારં) કાલાતિચારમ્-દીર્ઘકાલ-
સ્થિતિક્ત્વમપિ (વાધા) વ્યાધા રૂપં વિનાશલક્ષણં કુર્યાત્ તસ્માત્ (લઘ્વાણુ-
માણેય) લઘ્વાણુમાનશ્ચ-અનુમાનાદિના પરાભિપ્રાયં જ્ઞાત્વા (પરેસુ) પરેષુ પરતીર્થિ-
કેષુ (અદ્વે) અર્થાન્-સદ્ધર્માદિપ્રકારાદિજ્ઞાન્ ઉપદિશેદિતિ ભાવઃ ॥૨૦॥

और 'आज्ઞ-आयुषः' वह उपदेश करनेवाले की आयुके 'कालाद्वयारं-
-कालातिचारम्' कालातिचामणरूप 'वाधा-व्याघातम्' व्याघात-वाधा
पहोँचावे इसलिए 'लघ्वाणुमाणेय-लघ्वानुमानश्च' अनुमान आदि से
अन्य का अभिप्राय जानकरके 'परैसु-परेषु' परतीर्थिकों को 'अद्वे-
अर्थान्' सद्धर्मादि प्रलषणारूप अर्थका उपदेश करें ॥२०॥

અન્વયાર્થ—તર્ક કે દ્વારા કિન્હીં મિથ્યાત્વોપહત બુદ્ધિયોં કા
અભિપ્રાય કો અનુમાન જગૈર કે દ્વારા જાને વિના હી યદિ સાધુ પરતી-
ર્થિયોં કો ધર્મોપદેશ કરે તો શ્રોતા અપને ધર્મ કી નિન્દા સુનકર
અશ્રદ્ધા કરતે હુર કદાચિત્ ઉપદેશક કા હી વિરોધ કર સકતા હૈ
और उपदेशक के आयु का भी विघात कर सकता है । इसलिये अनु-
मानादि के द्वारा पराभिप्राय को जान कर परतीर्थिकों को
'सद्धर्मादि' का उपदेश करें ॥२०॥

‘ગચ્છેત્’ પ્રાપ્ત થાય અને ‘આજ્ઞ-આયુષઃ’ તે ઉપદેશ કરનારના આયુષ્યનો
‘કાલાદ્યારં-કાલાતિચારમ્’ કાલાતિક્રમણ રૂપ ‘વાધા-વ્યાઘાતમ્’ વ્યાઘાત-
વાધા પહોંચાડે તેથી ‘લઘ્વાણુમાણેય-લઘ્વાણુમાનશ્ચ’ અનુમાન વિગેરેથી બીજાના
અભિપ્રાયને બાણીને ‘પરેસુ-પરેષુ’ અન્ય તીર્થિકોને ‘અદ્વે-અર્થાન્’ સદ્ધર્માદિ
પ્રરૂપણા રૂપ અર્થનો ઉપદેશ કરે ॥૨૦॥

અન્વયાર્થ—તર્કદ્વારા કોઈ મિથ્યાત્વથી અપહત બુદ્ધિવાળાઓના
અભિપ્રાયને અનુમાન વિગેરેથી બાણી વિનાજ જો-સાધુ પરતીર્થિકોને ધર્મનો
ઉપદેશ આપે તો શ્રોતાજન પોતાના ધર્મની નિન્દા સાંભળીને અશ્રદ્ધા કરીને
કદાચ ઉપદેશકનો જ વિરોધ કરી શકે છે અને ઉપદેશકના આયુષ્યનો પણ
વિઘાત કરી શકે છે. તેથી અનુમાન વિગેરે દ્વારા અન્યના અભિપ્રાયને સમ-
જોને પરતીર્થિકોને સદ્ધર્મ વિગેરેનો ઉપદેશ કરે ॥૨૦॥

ટીકા—‘કેસિંચિ’ કેવાંચિત્-કુશાસ્ત્રાસિદાન્તઃકારણાનાં મિથ્યાત્વોપહત્ત
બુદ્ધીનાં લઘુમજ્જતીનામ્ ‘માર્વ’ માનમ્-અભિપ્રાયમ્ ‘કોડયં’ રાજાદિકઃ કસ્ય ધર્મ-
સ્યાડનુયાયી, કનરં ધર્મમાશ્રિતઃ કસ્ય દેવસ્યાડરાધકઃ ? इत्यादि, ‘તકાઈ’ તર્કેણ
‘અબુજ્ઞ’ અબુદ્ધ્યા-અનુમાનાદિના પરાભિપ્રાયમજ્ઞાત્વા યદિ કશ્ચિત્સાધુઃ કમપિ
પરતીર્થિકમુપદિશેત્, યેનોપદિષ્ટેન ઉપદેશેન પરશાસ્ત્રદેવાદીનાં નિન્દાડગમ્યેત્,
સ ચ પરતીર્થિકો નિન્દાવચનં શ્રુત્વા ‘અમદ્દહાણે’ જિનમતમ્ અશ્રદ્ધધાનઃ-અતિ
કટુતાં માવયન્ ‘સુદંપિ’ સૌદ્રમપિ-હુદ્રત્વમપિ ‘ગચ્છેજ્ઞ’ ગચ્છે-અતિક્રુદ્ધઃ સન્
ઉપદેષ્ટારં વિમિયવાદિનં મુનિં મતિ વિરુદ્ધમપિ કુર્યાત્, સ્કન્દકાચાર્યસ્ય પાલક-
પુરોહિતવત્, સ નિન્દાવચનક્રુદ્ધ, ઉપદેષ્ટુઃ ‘આઉસ્સ’ આયુષઃ ‘કાલાહ્યારં’
કાલાતિચારમ્-દીર્ઘસ્થિતિકત્વમપિ ‘વઘાણ’ વ્યાઘાતરૂપં વિનાશરૂપમ્-પરિશ્લેપ

ટીકાર્થ—જિનકા અન્તઃકરણ કુશાસ્ત્રોં કી વાસના સે વાસિત
હૈ । જિનકી બુદ્ધિ મિથ્યાત્વ સે ઉપહત હૈ ઓર જો સ્વભાવ સે ક્રુદ્ધ હૈ ।
એસે લોગોં કે અભિપ્રાય કો જાને વિના અર્થાત્ યહ શ્રોતા રાજા આદિ
કૌન હૈ ? કિસ ધર્મ કા અનુયાયી હૈ ? કિસ દેવ કા આરાધક હૈ ?
इत्यादि बातों को न जान कर कोई साधु यदि अन्यमतावलम्बी को
उपदेश दे और उससे शास्त्र या देव की निन्दा हो जाय तो वह निन्दा
के वचन सुनकर जिनमत पर श्रद्धा नहीं करेगा । अत्यन्त कटुता
का अनुभव करता हुआ उपदेशक पर क्रुद्ध हो जाएगा । उपदेश देने
वाले मुनि के विरुद्ध भी क्रुद्ध कर बैठेगा जैसे पालक पुरोहित ने
स्कन्दकाचार्य के विरुद्ध किया था । वह दीर्घस्थिति वाली आयु का

ટીકાર્થ—જેઓનું અંતઃકરણ કુશાસ્ત્રોની વાસનાથી વાસિત છે, જેઓની
બુદ્ધિ મિથ્યાત્વથી ઉપહત-વેરાયલી છે, અને જે સ્વભાવથી ક્રુદ્ધ છે, એવા
લોકોના અભિપ્રાયને જાણ્યા વિના અર્થાત્ આ શ્રોતા રાજા વિગેરે કોણ છે ?
કયા ધર્મના અનુયાયી છે ? કયા દેવની આરાધના કરવાવાળા છે ? વિગેરે
બાબતોને ન જાણતા કોઈ સાધુ જે બીજા મતવાળાઓને ઉપદેશ આપે અને
તેમ કરતાં તેઓના દેવ અગર શાસ્ત્રની નિન્દા થઈ જાય, તો તે નિન્દાના
વચનો સાંભળીને જૈનમત પર શ્રદ્ધા નહીં કરે, અને અત્યંત કટવા પણાનો
અનુભવ કરીને ઉપદેશ કરનાર પર ક્રોધ કરી બેસશે અને ઉપદેશ આપવા
વાળા મુનિ વિરુદ્ધ પણ ક્રોધ કરી બેસે. જેવીરીતે પાલક નામના પુરોહિતે
સ્કન્દકાચાર્યની વિરુદ્ધ પ્રવૃત્તિ કરી હતી. અને તે દીર્ઘસ્થિતિવાળી આયુષ્યને

સ્વભાવં સંવર્તયેત્, અતઃ 'લઙ્કાણુમાણે' લઙ્કાણુમાનઃ—પરાભિપ્રાયમનુમાનાદિના જ્ઞાત્વા 'પરેસુ' પરેપુ-પરતીર્થિકેષુ યથાયોગમ્ 'અદ્વે' અર્થાન્-સદ્ધર્મપ્રરૂપણાદિકાન્ બ્રૂયાત્, સ્વબુદ્ધયા પરાભિપ્રાયમજ્ઞાત્વા ધર્મોપદેશે કૃતે શ્રોતુરશ્રદ્ધા સમુત્પદ્યતે, તથા—ક્રુદ્ધઃ શ્રોતા સાધું મારયેદપિ । અતઃ પરાભિપ્રાયમનુમાનાદીના જ્ઞાત્વા ઉપદેશે દાતવ્ય ઇતિ ભાવઃ ॥૨૦॥

મૂળમ્—કમ્મં ચ છંદં ચ વિગિંચ ધીરે,

વિણ્ડજ્ઞ ડ સઁવઓ આયભાવં ।

રૂવેહિ હુંપ્પંતિ મયાવહેહિ,

વિજ્ઞં ગહાંય તસર્થાવરેહિ ॥૨૧॥

છાયા—કર્મચ છન્દશ્ચ વિવેચયેદ્ધીરો, વિનયેત્તુ સર્વત આત્મભાવમ્ ।

રૂપે હુંપ્યન્તે મયાવહે, વિદ્વાન ગૃહીત્વા ત્રસસ્થાવરેભ્યઃ ॥૨૧॥

વિઘાત મી કરદે । અતઃપ્ર સાધુ અનુમાન આદિ સે દૂસરે કે અભિપ્રાય કો જાન કર અન્ય તીર્થિકો કો યથાયોગ્ય અર્થો કા કથન કરે ।

આશય યહ હૈ કિ અપની બુદ્ધિ સે દૂસરે કે અભિપ્રાય કો જાને વિના ધર્મોપદેશ કરને સે શ્રોતા કો અશ્રદ્ધા ઉત્પન્ન હોતી હૈ । ક્રોધિત હુઆ શ્રોતા સાધુ કો મારમી ડાલતા હૈ । અતઃપ્ર અનુમાન આદિ સે દૂસરે કે અભિપ્રાય કો જાન કર ધર્મોપદેશ દેના ચાહિય ॥૨૦॥

‘કમ્મં ચ છંદં ચ વિગિંચ ધીરે’ ઇત્યાદિ ।

શબ્દાર્થ—‘ધીરે-ધીરઃ’ ધીર સાધુ સુનને વાલેકા ‘કમ્મં-કર્મ’ કર્મ એવં ‘છંદં-છન્દમ્’ અભિપ્રાયકો ‘વિગિંચ-વિવેચયેત્’ સમ્યક્ પ્રકાર સે

વિઘાત પણ કરી એસે તેથી સાધુ અનુમાન વિગેરેથી બીજના અભિપ્રાયને બાણીને અન્યતીર્થિકેને યથાયોગ્ય અર્થોને ઉપદેશ કરે.

કહેવાને આશય એ છે કે—પોતાની બુદ્ધિથી બીજના અભિપ્રાયને બાણી વિના ધર્મોપદેશ કરવાથી શ્રોતાને અશ્રદ્ધા ઉત્પન્ન થાય છે. ક્રોધાયમાન થયેવ શ્રોતા સાધુને મારી પણ નાખે તેથી અનુમાન વિગેરેથી બીજના અભિપ્રાયને સમજીને ધર્મોપદેશ કરવો જોઈએ. ॥૨૦॥

‘કમ્મં ચ છંદં ચ વિગિંચ ધીરે’ ઇત્યાદિ

શબ્દાર્થ—‘ધીરે-ધીરઃ’ ધીર સાધુ સાંભળવાવાળાના ‘કમ્મં-કર્મ’ કર્મ અને ‘છંદં-છન્દમ્’ અભિપ્રાયને ‘વિગિંચ-વિવેચયેત્’ સારી રીતે બાણી લે તથા

अन्वयार्थः—(धीरे) धीरः अक्षोभ्यः साधुः श्रोतुः—पुरुषस्य (कर्म) कर्म कीदृशं तस्याभिमतम् एवं श्रोतुः (छंदं) छन्दम्—अभिप्रायश्च (कस्य मतस्यायमनु-यायी वर्त्तते) इत्येवम् (विगिंच) विवेचयेत्—सम्यग् जानीयात्, तथा श्रोतुः (सव्वओ) सर्वतः—सर्वप्रकारेण (आयभावं) आत्मभावम्—अनादिभावाभ्यस्तं मिथ्यात्वादिकम् (विणइज्ज) विनयेत्—दूरीकृयात् (भयावहेहिं) भयावहैः—भयोत्पादकैः (रुवेहिं) रूपैः—चक्षुरादीन्द्रियमनोहरैः रूपादिविषयैः पुरुषाः (लुपंति) लुप्यन्ते चारित्रधर्मात् स्खलन्ति तस्मात् (विज्जं) विद्वान्—देशकालाभिप्रायाऽभिज्ञाः (गहाय) गृहीत्वा—श्रोतुरभिप्रायं बुद्ध्वा (तमथावरेहिं) तस्य स्थावरेभ्यो जीवेभ्यो हितमुपदिशेत् ॥२१॥

जानलेवे तथा 'सव्वओ-सर्वतः' सब प्रकार से सुनने वालेका 'आय-भावं-आत्मभावम्' अनादि भवसे 'अभ्यस्त ऐसे मिथ्यात्वादिक को 'विणइज्ज-विनयेत्' दूरकरे 'भयावहेहिं-भयावहैः' भयको उत्पन्न करने वाले 'रुवेहिं-रूपैः' चक्षु आदि इन्द्रियगम्य रूपादि विषयों से मनुष्य 'लुपंति-लुप्यन्ते' चारित्र धर्म से स्खलित होते हैं अतः 'विज्जं-विद्वान्' बुद्धिमान् पुरुष 'गहाय-गृहीत्वा' श्रोता के अभिप्रायको जानकर 'तसथावरेहिं-तसस्थावरेभ्यः' तस्य और स्थावर जीवों के कल्याणका उपदेशकरे ॥२१॥

अन्वयार्थ—धर्ममार्ग से विचलित नहीं होने वाला धीर साधु श्रोता पुरुष का अभिप्राय को अच्छीतरह जानले और श्रोता के अनादि भव परम्परा से अभ्यस्त मिथ्यात्वादि को अच्छे प्रकार से दूर करे और अत्यन्त भयङ्कर सांसारिक रूपादि विषय पुरुषों को चारित्र धर्म से

'सव्वओ-सर्वतः' अधा प्रकार्थी सांभजवावाणाना 'आयभावं-आत्मभावम्' अनादि भवथी अभ्यस्त एवा मिथ्यात्वादिने 'विणइज्ज-विनयेत्' दूर करे 'भयावहेहिं-भयावहैः' भय उत्पन्न करवावाणा 'रुवेहिं-रूपैः' नेत्र विगेरे धन्द्रिय गम्य रूपादि विषयोथी मनुष्य 'लुपंति-लुप्यन्ते' चारित्र धर्मथी स्खलित थाय छे. तेथी 'विज्जं-विद्वान्' बुद्धिमान् पुरुष 'गहाय-ग्रहीत्वा' श्रोताओना अभि-प्रायने ज्ञाणीने 'तसथावरेहिं-तसस्थावरेभ्य' तस्य अने स्थावर ज्ञेयाना इत्याणुने उपदेश करे ॥२१॥

अन्वयार्थ—धर्ममार्गथी विचलित न थवावाणा धीर साधु श्रोताओने अनुकूल एवा धर्म तथा तेमना अभिप्रायने सारी रीते ज्ञाणीये, अने श्रोता-ओना अनादि भवपरपराथी अभ्यस्त मिथ्यात्व विगेरेने सारी रीते दूर करे अने अत्यन्त भयङ्कर एवा सासारना रूपादि विषयो पुरुषने चारित्र

ટીકા—‘ધીરે’ ધીરઃ અક્ષોભ્યઃ પરિનિષ્ઠિતબુદ્ધિઃ સાધુઃ—ઉપદેશે પ્રવૃત્તઃ ધર્મકથાં શ્રોતુઃ પુરુષસ્યાઽનુમાનાદિપ્રમાણેન (કર્મ) કર્મ કીદૃશં તસ્યાઽનુઘ્ઠાનમ્ મતં વા તથા શ્રોતુઃ ‘હંદં’ હન્દમ્—કસ્ય મતસ્યાઽયમનુયાયીત્યાદ્યભિપ્રાયમ્ ‘વિગિંચ’ વિવેચયેત્—સમ્યગ્જાનીયાત્, જ્ઞાત્વા ચ ધર્મકથાં કુર્યાત્, યથાઽનુષ્ઠિતેન શ્રોતુર્મનસિ ન ભવેત્—ક્ષોભઃ, ભવેચ્ચ પદાર્થાવગમઃ, તથોપદેષ્ટવ્યઃ, યથા શ્રોતુઃ ‘સન્વ્રમ્બો’ સર્વતઃ—સર્વપ્રકારેણ ‘આયમાવં’ અનાદિભવાઅપ્યસ્તમ્ મિથ્યાત્વાદિકમ્ ‘વિણજ્જ’ વિનયેત્—વિશેષતો નિવારયેત્ ‘મયાવહેર્હિ’ મયાવહેઃ—મયોત્પાદકૈઃ ‘રુવેર્હિ’ રૂપૈઃ—ચક્ષુરાદિમનોહરૈઃ રૂપાદિવિષયૈઃ ‘લુપ્પંતિ’ લુપ્યન્તે—ચારિત્રધર્માત્

ગિરા દેતા હૈ । હસલિએ વિદ્વાન્ સાધુ દેશકાલ કી સ્થિતિ કે અનુસાર શ્રોતા કા અભિપ્રાય જાન કર ત્રસ સ્થાવર સભી પ્રાણિયોં કા હિતકારી ઉપદેશ કરે ॥૨૧॥

ટીકાર્થ—જિસકી બુદ્ધિ પરિપક્વ હૈ એસા સાધુ જવ ઉપદેશ દેને મેં પ્રવૃત્ત હો તો સુનને વાલે પુરુષ કે વિષય મેં અનુમાન આદિ કે દ્વારા યહ જાન લે કિ યહ કયા કરતા હૈ, હસકા મત કયા હૈ? યહ કિસ મત કા અનુયાયી હૈ? હત્યાદિ વાતોં કો સમ્યક્ પ્રકાર સે સમજ કર ધર્મકથા કરે । જિસસે શ્રોતા કે મન મેં ક્ષોભ ન હો પરન્તુ ડસકો વસ્તુતત્ત્વ કા જ્ઞાન હો જાય એસા ઉપદેશ કરના ચાહિએ । એસે ઉપદેશ કે દ્વારા હી શ્રોતા કે અનાદિ ભવોં મેં અપ્યસ્ત મિથ્યાત્વ આદિ કો હટાના ચાહિએ । યહ સમજના ચાહિએ કિ નૈત્રાં કો મનોહર પ્રતીત

ધર્મથી નીચે પાડી દે છે. તેથી વિદ્વાન્ સાધુએ દેશકાળની પરિસ્થિતિ અનુસાર શ્રોતાઓના અભિપ્રાયને જાણીને ત્રસ અને સ્થાવર એવા બધાજ પ્રાણિયોને કિતકારક ધર્મનો ઉપદેશ કરે ॥૨૧॥

ટીકાર્થ—જેની બુદ્ધિ પરિપક્વ છે, એવો સાધુ જ્યારે ઉપદેશ આપવામાં પ્રવૃત્ત થાય તો સાબળવાવાળા શ્રોતાઓના સ બધા અનુમાન વિગેરે દ્વારા એ જાણી લેવું જોઈએ કે—આ શું કરે છે? આમનો મત શું છે? આ કયા મતને અનુસરનારા છે? વિગેરે બાબતોને સારી રીતે સમજીને ધર્મ કયા કરે, કે જેથી શ્રોતાઓના મનમાં ક્ષોભ ઉત્પન્ન ન થાય. પરંતુ તેઓને વસ્તુતત્ત્વનું જ્ઞાન થાય. એવો ઉપદેશ કરવો જોઈએ. એવા ઉપદેશ દ્વારાજ શ્રોતાના અનાદિ લવોથી અપ્યસ્ત મિથ્યાત્વ વિગેરેને હટાવવા જોઈએ. એ સમજવું જોઈએ કે—આંખોને સુંદર જણાતા રૂપ, વિગેરે વિષયોના કારણે જે

સ્વલન્તિ, વિષયાસક્તા જીવા इह नानादुःखं समनुभवन्तो भवान्तरेऽपि दुःखमनु-
भवन्ति । ‘विज्जं’ विद्वान् देशकालाऽभिप्रायाऽभिज्ञः ‘गहाय’ गृहीत्वा श्रोतुरभि-
प्रायम् तद्धितम् ‘तत्तथावरेहिं’ त्रसस्थावरेभ्यो धर्ममुपदिशेद्-धर्मकथां कुर्यादिति ।

ધીરઃ શ્રોતુઃ પુંસોઽભિપ્રાયં બુદ્ધ્વા-અનુમાય ધર્મદેશનયા તસ્ય મિથ્યાત્વં
શનૈરપનયેત્ । ભોઃ ભોઃ જગજ્ઞાતા જીવાઃ । ઇમે રૂપાદયો મનોહારિણો વિષયા
આપાતરમણીયા અતીવ મયદાઃ, અતસ્તાન્ યથાયથં યૂયં પરિહરત, इत्येवं
બોધયેત્ । તથા તથા તદ્ભિપ્રાયં જ્ઞાત્વા ત્રસસ્થાવરજીવસમુદાયનાં યથાહિત-
મુપદિશેદિતિ ભાવઃ ॥૨૧॥

હોને વાળે રૂપ આદિ વિષયોં મેં આસક્ત જીવ હમ્ લોક મેં મી નાના-
પ્રકાર કે દુઃખોં કા અનુભવ કરતે હૈં ઓર પરમય મેં મી દુઃખ ભોગતે
હૈં । અતઃજ દેશ, કાલ ઓર અભિપ્રાય કો જાનને વાલા વિદ્વાન્ પુરુષ
શ્રોતા કે અભિપ્રાય કો સમજ કર ત્રસ સ્થાવર જીવોં કે લિપ્ત-
કારી ધર્મ કા ઉપદેશ કરેં ।

ભાવાર્થ—યહ હૈ કિ ધીર સાધુ સુનને વાળે પુરુષ કે અભિપ્રાય
કો સમજ કર ધર્મ દેશના કે દ્વારા ધીરે ધીરે ઉસકે મિથ્યાત્વ કો દૂર
કરે । ‘હે જગત્ કે જીવોં ! યહ રૂપ આદિ મનોહર વિષય ઉપર ઉપર
સે હી રમણીય પ્રતીત હોતે હૈં । યહ અતીવ મયોત્પાદક હૈં । અતઃજ
જૈસે બને વૈસે ઇન્હેં ત્યાગો’ इत्यादि बोध करावे । તથા ઉનકે અભિપ્રાય
કો જાન કર ત્રસ ઓર સ્થાવર જીવોં કા હિત કરનેવાલા ઉપદેશ દેવેં । ૨૧।

વાસ્તવમાં ભયંકર છે, એવા વિષયોમાં આસક્ત જીવ આ લોકમાં અનેક
પ્રકારના દુઃખોના અનુભવ કરે છે. અને પરભવમાં પણ દુઃખો ભોગવે છે.
તેથીજ દેશ, કાળ અને અભિપ્રાયને જાણવાવાળો વિદ્વાન્ પુરુષ શ્રોતાના અભિ-
પ્રાયને સમજીને ત્રસ અને સ્થાવર જીવોને માટે હિતકર ધર્મનો ઉપદેશ કરે.

કહેવાનો ભાવાર્થ એ છે કે—ધીર સાધુ જાણવાવાળા પુરુષના અભિ-
પ્રાયને સમજીને ધર્મદેશના દ્વારા ધીરે ધીરે તેના મિથ્યાત્વ પણાને દૂર કરે.
હે જગતના જીવો ! આ રૂપ વિગેરે સુંદર વિષયો ઉપર ઉપરથી જ સુંદર જણાય
છે. આ અત્યંત ભય કારક છે તેથી જ જેમ અને તેમ તેનો ત્યાગ કરો.
વિગેરે પ્રકારથી ભોધ કરાવે, તથા શ્રોતાના અભિપ્રાયને સમજીને ત્રસ અને
સ્થાવર જીવોને હિતકર એવો ઉપદેશ કરે ॥૨૧॥

પુનરપ્યાહ—

મૂલમ્—ન પૂયણં ચેવ સિલોયગામી,

પિયમપ્પિયં કંસસહ ણો કરેજ્જા ।

સંઘ્વે અણદ્દે પરિવંજ્જયંતે,

અણાઉલે ય અકસાહ મિલ્લુ ॥૨૨॥

છાયા—ન પૂજનં ચૈવ શ્લોકકામી, પિયમપિયં કસ્યાપિ ન કુર્યાત્ ।

સર્વાનનર્થાન્ પરિવર્જયન્ હિ, અનાકુલશ્ચાકષાયી મિલ્લુઃ ॥૨૨॥

અન્વયાર્થઃ—(અણાઉલે) અનાકુલઃ—સૂત્રાર્થાદ્ વિપરીતં ન ગચ્છન્ (ય)

ચ-પુનઃ (અકસાહ) અકષાયી-ક્રોધાદિકષાયવર્જિતઃ (મિલ્લુ) મિલ્લુ-સાધુઃ

और भी कहते हैं—‘न पूयणं चैव सिलोयगामी’ इत्यादि ।

શબ્દાર્થ—‘અણાઉલે-અનાકુલઃ’ આકુલ ન હોનેવાલા ‘ય-ચ’ ઓર ‘અકસાયી-અકષાયી’ ક્રોધાદિ કષાયોં કો છોડને વાલા ‘મિલ્લુ-મિલ્લુઃ’ સાધુ ‘ન પૂયણં ચેવ-ન પૂજનં ચૈવ’ વસ્ત્ર, પાત્ર આદિ કા લાભ-રૂપ પૂજનકી ઇચ્છા ન કરે તથા ‘સિલોયગામી-શ્લોકકામી’ આત્મ-શ્લાઘી ન બને એવં ‘સંઘ્વે અણદ્દે-સર્વાન્ અનર્થાન્’ સર્વ અનર્થોં કો ‘પરિ-વંજ્જયંતે-પરિવર્જયન્’ વર્જિત કરતા હુઆ ‘કંસસહ-કસ્યાપિ’ કિસી કાંં બી-કિસી જીવકા ‘પિયમપ્પિયં-પ્રિયમપ્રિયમ્’ પ્રિય અથવા અપ્રિય ણો કરેજ્જા-ન કુર્યાત્’ ન કરે ॥૨૨॥

અન્વયાર્થ—સૂત્રાર્થ સે વિપરીત માર્ગ કી ઓર નહીં જાતા હુઆ અનાકુલ ઓર ક્રોધાદિ કષાયોં સે વર્જિત હોકર સાધુ વસ્ત્ર પાત્રાદિ

વળી પણ કહે છે. ‘ન પૂયણં ચૈવ સિલોયગામી’ ઇત્યાદિ.

શબ્દાર્થ—‘અણાઉલે-અનાકુલઃ.’ આકુલ ન થવાવાળા ‘ય-ચ’ અને ‘અક-સાયી-અકષાયી’ ક્રોધ વિગેરે કષાયોને છોડવાવાળા ‘મિલ્લુ-મિલ્લુઃ’ સાધુ ‘ન પૂયણં ચૈવ-ન પૂજનં ચૈવ’ વસ્ત્ર, પાત્ર વિગેરેના લાભરૂપ પૂજનની ઇચ્છા ન કરે. તથા ‘સિલોયગામી-શ્લોકકામી’ આત્મશ્લાઘાવાળા ન અને તથા ‘સંઘ્વે અણદ્દે-સર્વાન્ અનર્થાન્’ બધા જ અનર્થોને ‘પરિવંજ્જયંતે-પરિવર્જયન્’ વર્જિત કરીને ‘કંસસહ-કસ્યાપિ’ કોઈનું પણ અર્થાત્ કોઈ પણ જીવનું ‘પિયમપ્પિયં-પ્રિયમ-પ્રિયમ્’ પ્રિય અથવા અપ્રિય ‘ણો કરેજ્જા-ન કુર્યાત્’ ન કરે ॥૨૨॥

અન્વયાર્થ—સૂત્રાર્થથી વિપરીત માર્ગ તરફ ગયા શિરાય અનાકુલ તથા ક્રોધ વિગેરે કષાયોથી મુક્ત થઈને સાધુ વસ્ત્ર પાત્રાદિ રૂપ પૂજનની ઇચ્છા ન

(न पूयणं चेव) न पूजनं चैव-वस्त्रपात्रादिलाभरूपं पूजनं नाभिलषेत् तथा (सिलोयगामी) श्लोककामी-आत्मश्लाघावान् न भवेत् एवम्-(सन्वे अण्डे) सर्वान् अनर्थान् (परिवर्जयन्ते) परिवर्जयन्-परिहरन् (कस्सइ) कस्यापि जीवस्य (पियमपियं) प्रियमप्रियं वा (णो करेज्जा) न कुर्यात् ॥२२॥

टीका—‘अणाउले’ अनाकुलः—सूत्रार्थाद् विपरीतं न गच्छन् (य) च—पुनः (अकसाइ) अकपायी—क्रोधादिकषायरहितः ‘भिवसू’ भिक्षुः—साधुः—धर्मदेशनां कुर्वन् ‘न पूयणं चेव’ न पूजनं वस्त्रपात्रादिलाभरूपं नाभिलषेदिति यावत् । तथा —‘सिलोयगामी’ श्लोककामी—आत्मप्रशंसाकामनावान् पूजाश्लाघाकामेन देशनायां नो प्रवृत्तो भवेत् । तथा ‘कस्सइ’ कस्यापि जीवस्य ‘पियमपियं वा’ प्रियमप्रियं वा, तत्र प्रियं धोतुर्यत् प्रियम्—राजदेशभक्तस्त्रीकथारूपं विकथादिकं छलित कथादिकं च अप्रियं—तत्समाश्रितदेवनिन्दां च ‘णो करेज्जा’ कथमपि न कुर्यात् ‘सन्वे’ सर्वानेव ‘अनर्थान् पूजालाभाद्यभिप्रायेण स्वकृतान् परदूषणतया च पर-
लाभ रूप पूजा का अभिलाषा नहीं करे और आत्मश्लाघी (अपनी प्रशंसा) न हो । एवं सभी अनर्थों को छोड़ते हुए किसी भी प्राणी का प्रिय या अप्रिय आचरण न करे ॥२२॥

टीकार्थ—अनाकुल अर्थात् सूत्र के अर्थ से विपरीत न जाता हुआ तथा क्रोध आदि कषायों से रहित साधु धर्मदेशना करता हुआ न तो वस्त्र पात्र आदि के लाभ की इच्छा करे और न आत्मप्रशंसा की कामना करे । पूजा-प्रशंसा की इच्छा से देशना देने में प्रवृत्त न हो । तथा किसीका बुरा न करे अर्थात् राजकथा देशकथा, भोजनकथा और स्त्रीकथा रूप विकथा, छलितकथा तथा सभी प्रकार के अनर्थों अर्थात् पूजा लाभ आदि की अभिलाषा जनित स्वकृत अनर्थों से और पर-

करे. अने आत्मश्लाघी (ये ताना वणाणुने धञ्छवावाणा) न अने तथा अघा ज अनर्थाने छोडीने कैध पणु प्राणीने प्रिय अथवा अप्रिय लागे तेवुं आचरण न करे ॥२२॥

टीकार्थ—अनाकुल अर्थात् सूत्रना अर्थथी विपरीत न जनार तथा क्रोध विगेरे कषायथी रहित साधु धर्मदेशना करता थका वस्त्र पात्र विगेरेना लाभनी धञ्छा न करे तथा आत्मप्रशंसाणी पणु धञ्छा न करे पूजा-प्रशंसाणी धञ्छाथी देशना आपवामां प्रवृत्त न थवुं. तथा कैधवुं पणु भुइ करवुं नही. अर्थात् राज कथा, देशकथा, भोजन कथा अने स्त्रीकथा इय विकथा, छलित कथा, सधना प्रकारना अनर्थाने अर्थात् पूजालाभ विगेरेनी धञ्छाथी थवावाणा

कृतान् 'परिवर्जयन्ते' परिवर्जयन्-परिहरन् धर्मकथां कुर्यादिति । साधुधर्मोपदेशेन स्वस्य लाभं पूजामात्मनः श्लाघां वा नेच्छेत् । कस्याऽपि सङ्गपटं प्रियं कटु वा नो वदेत्, सर्वानेन अर्थान् परित्यजन् अनाकुलः सर्वकषायविनिर्मुक्तश्च धर्मदेशनावाचं वदेत् । यानता कस्यापि मनसि क्षोभो न भवेत् ॥२२॥

मूलम्—आहत्तहीयं समुपेहमाणे, सव्वेहिं पाणेहिं गिहाय दंडं ।

णो जीविणं णो मरणं हिंसा, परिवर्णज्जा वेलयाविमुक्के ॥२३॥

॥त्तिवेमि॥

छाया—याथातथ्यं समुपेक्षमाणः, सर्वेषु प्राणिषु निहाय दण्डम् ।

नो जीवितं नो मरणमिहाङ्गी, परिव्रजेद्वलयाद्विमुक्तः ॥२३॥

इति ब्रवीमि,

निन्दा के कारण उत्पन्न होने वाले परकृत अनर्थों से बचता हुआ धर्मकथा करे ।

अभिप्राय यह है कि साधु धर्मोपदेश से अपने लाभ, पूजन, प्रशंसा आदि की अभिलाषा न करे । किसी को अप्रिय अथवा कटु न कहे । सभी अनर्थों का त्याग करता हुआ, अनाकुल और समस्त कषायों से मुक्त होकर धर्मदेशना करे जिससे किसीके मन में क्षोभ उत्पन्न न हो ॥२२॥

‘आहत्तहीयं समुपेहमाणे’ इत्यादि ।

शब्दार्थ—‘आहत्तहीयं—याथातथ्यं’ वास्तविक रूपसे स्वसमय पर-समयादिको ‘समुपेहमाणे—समुत्प्रेक्षमाणः’ देखता हुआ ‘सव्वेहिं पाणेहिं

स्वकृत अनर्थानि अने अन्यनी निहाना कारण्थी उत्पन्न थवावाणा भीलये करेला अनर्थोथी भयता थका धर्मकथा करे.

कहेवाने। अभिप्राय ये छे के—साधु धर्मोपदेशथी पोताना लाभ, पूजन, प्रशंसा विगेरेनी अभिलाषा न करे. कोछने पणु अप्रिय अथवा कटु वचन न कहे. सधणा अनर्थेनि त्याग करता थका, अनाकुल अने सधणा उपायेथी मुक्त थछने धर्मदेशना करे जेथी कोछना मनमां क्षोभ उत्पन्न न थाय ॥२२॥

‘आहत्तहीयं समुपेहमाणे’ इत्यादि

शब्दार्थ—‘आहत्तहीयं—याथातथ्यं’ वास्तविकपण्णथी स्वसमय परसमया-दिकने ‘समुपेहमाणे—समुत्प्रेक्षमाणाः’ देखीने ‘सव्वेहिं पाणेहिं’—सर्वेषु प्राणिषु

अन्वयार्थः—(आहत्तहीयं) याथातथ्यम्—वास्तविकरूपेण स्वसमयपर-
समयादिकम् 'समुपेहमाणे' समुत्प्रेक्षमाणः—पर्यालोचयन् (सव्वेहि पाणेहि)
सर्वेषु प्राणिषु—स्थावरजङ्गमेषु (दंडं) दण्डम्—प्राणातिपातादिकम् (णिहाय) निहाय
—परित्यज्य (णो जीवियं) नो जीवितम्—असंयतजीवनं नाभिलषेत् एवम् (णो
मरणाहिकंखी) नो मरणाभिकाङ्क्षी परीषदोपसर्गेषु प्राप्तेष्वपि जलानलपातादिना
स्वकीयं मरणमपि नाभिकाङ्क्षेत् अपितु (वलयाविमुक्के) वलयाद्विमुक्तः,
बलयेन—मायादिना मोहनीयकर्मणा विमुक्तः—वर्जितः, 'परिव्वएज्जा' परिव्रजेत्—
संयमानुष्ठानं कुर्यात् ॥२३॥

—सर्वेषु प्राणिषु' स्थावर जंगमात्मक सभी प्राणियों में 'दंडं—दण्डम्'
प्राणातिपातादिक को 'णिहाय—निहाय' त्यागकर के 'णो जीवियं—नो
जीवितम्' असंयत जीवन की इच्छा न करे तथा 'णो मरणाहिकंखी—नो
मरणाभिकाङ्क्षी' परीषद एवं उपसर्ग प्राप्त होने पर जलपतन अग्निदाह
आदिसे अपने मरण की भी इच्छा न करे परंतु 'वलयाविमुक्के—वल-
याद्विमुक्तः' मायादि मोहनीय कर्मसे मुक्त होकरके 'परिव्वएज्जा—परिव्र-
जेत्' संयमका अनुष्ठान करे ॥२३॥

अन्वयार्थ—वास्तविक रूप से स्वसिद्धान्त परसिद्धान्त वगैरह का
पर्यालोचन करते हुए सभी स्थावर जंगम प्राणियों की प्राणातिपात
रूप विराधना छोड़कर संयम रहित जीवन की अभिलाषा न करे।
और नाना प्रकार के कष्ट एवं विपदाओंके आने पर भी जल अग्नि
वगैरह के द्वारा अपना आत्मघात भी न चाहे। अपितु माया मोहनीय
कर्मादि रूप बल्य से छुटकारा पाकर संयम का सेवन करे ॥२३॥

स्थावर जंगमात्मक अथा ज प्राणियोभां 'दंडं—दण्डम्' प्राणातिपातादिकने
'णिहाय—निहाय' त्याग करीने 'णो जीविय—नो जीवितम्' असंयत जीवननी
धृच्छा न करे तथा 'णो मरणाहिकंखी—नो मरणाभिकाङ्क्षी' परीषद अने उप-
सर्ग प्राप्त थाय तयारे जल पतन, अग्निदाह, विगेरेथी पोताना भरघुनी
धृच्छा पणु न करे. परंतु 'वलयाविमुक्के वलयाद्विमुक्त' माया विगेरे मोह-
नीय कर्माथी मुक्त थधने 'परिव्वएज्जा—परिव्रजेत्' संयमतुं अनुष्ठान करे ॥२३॥

अन्वयार्थ—वास्तविक पणुयी स्वसिद्धात अने परसिद्धात विगेरेनी
पर्यालोचयना करीने अथाज स्थावर जंगम प्राणियोनी प्राणु तिपात इय विरा-
धनाने छोडीने संयम विनातु उपन उपवानी धृच्छा न करे तथा अनेक
प्रकारना कष्ट अने विपत्तियो आवी पडे तो पणु जल अग्नि विगेरेनी मार्त
पोतानी आत्महत्यानी धृच्छा पणु न करवी. परंतु माया मोहनीय कर्मादिइय
बल्यधी छुटकारा भेणवीने संयमतुं सेवन करे ॥२३॥

टीका—‘आहत्तहीयं’ याथातथ्यम्, यथा तथा भावो याथातथ्यम् ‘बुज्जेज्ज त्तिउट्टेज्जा’ इति प्रथमगाथामारभ्य ‘आहत्तहीयं’ इति पर्यन्तं याथातथ्येन स्वसमयपरसमयादिकम् ‘समुपेहमाणे’ समुत्प्रेक्षमाणः—पर्यालोचयन्—सूत्रप्रतिपादितमर्थं चाऽभ्यसन ‘सव्वेहिं’ सर्वेषु ‘पाणेहिं’ प्राणिषु—स्थावरजङ्गमेषु सूक्ष्मवादरप्रभेदमिन्नेषु ‘दंडं’ दण्डम्, दण्डयन्ते मर्यन्ते प्राणिनो येन स दण्डः—प्राणातिपातादिकं तम् ‘णिहाय’ निहाय—परित्यज्य संप्राप्तेऽपि प्राणनाशे यावज्जीवं दयाधर्मं न त्यजेत् ‘जीवियं’ जीवितं—जीवनम्—असंयमजीवितं स्थावरजङ्गमोपमर्दनलक्षणं दीर्घायुष्कं वा नाऽमिलषेत्। परान् व्यापाद्य स्वजीवनमपि नाभिलषेत्। तथा—‘णो मरणाहिंखी’ नो मरणाभिकाङ्क्षी परीषहोपसर्गेषु प्राप्तेष्वपि जलानलसंपाताऽऽत्तादितजन्तूपमर्देन स्वकीयं मरणमपि नाभिकाङ्क्षेत् ‘बल्लयमविमुक्ते’ बलयाद्विमुक्तः, बलयेन मायादिना मोहनीयकर्मणा विशेषेण मुक्तः

टीकार्थ—यथार्थं वस्तु स्वरूप को अर्थात् ‘बुज्जेज्ज त्तिउट्टेज्जा’ इस प्रथम-गाथा से लेकर ‘आहत्तहीयं’ इस पद पर्यन्त भली भांति समझ कर, स्वसमय और परसमय आदि का विचार करता हुआ तथा सूत्र प्रतिपादित अर्थ का अभ्यास करता हुआ समस्त स्थावर जंगम, सूक्ष्म वादर आदि प्राणियों के दंड-प्राणातिपात आदि को त्याग दे। प्राण नाश का अवसर आजाने पर भी जीवन पर्यन्त दयाधर्म को न त्यागे। इस स्थावर प्राणियों की हिंसा आदि रूप असंयममय जीवन की अथवा दीर्घ आयु की अभिलाषा न करे। दूसरों का घात करके अपने जीवन की कामना न करे। घोर परीषह अथवा उपसर्ग उपस्थित होने पर भी जल या अग्नि में गिर कर या हिंसक प्राणी से अपना घात करवा कर अपने मरण की अभिलाषा न करे। बल्य से अर्थात् माया से या

टीकार्थ—यथार्थं वस्तु स्वरूपने अर्थात् ‘बुज्जेज्ज त्तिउट्टेज्जा’ आ पड़ेली गाथाही लईने ‘आहत्तहीयं’ आ पढ़ पर्यन्त सारी रीते समझने स्वसमय अने परसमय विगेरेने विचार करता थका तथा सूत्रमां प्रतिपादन करेले अर्थने अभ्यास करता था। सधणा स्थावर जंगम, सूक्ष्म वादर विगेरे प्राणियोना दंड प्राणातिपात विगेरेने त्याग करे प्राणु नाशने अवसर आवी जय तो पणु जवन पर्यन्त दयाधर्मने त्याग न करे तस, स्थावर प्राणियोनी हिंसा विगेरे रुप असंयममय जवननी अथवा दांभा आयुष्यनी अभिलाषा न करे। भीज्जोने घात करीने पोताना जवननी कामना न करे। घोर परीषह अथवा उपसर्ग उपस्थित थाय तो पणु पाणी अथवा अग्निमां पडिने अथवा हिंसक प्राणि पासे पोताने घात करवीने पोताना भरलुनी धिच्छा न

-રહિત: 'પરિવર્જ્યા' પરિવર્જેત્-સંયમાનુષ્ઠાનં કુર્યાત્ સર્વથા પ્રમાદરહિત: સંયમ-
માર્ગે વિચરેદિતિ । 'તિવેમિ' इति शब्दोऽध्ययनसमाप्तिं बोधयति इत्याह तुभ्यं
तीर्थकरोक्तमेव धर्मं याथातथ્યं ब्रवीमि कथयामि । न तु स्वकपोलकल्पितं किमपि
भवद्भयः प्रतिपादयामि । एतेन अप्रामाण्यशङ्का निरस्ता भवति, निर्दोषतया-
भगवत आसत्वात् । आसत्समुच्चारितशब्दस्य प्रमाणभूमित्वादिति ॥२३॥

॥ इति श्री विश्वमित्रयात-जगद्वल्लभ-मसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषा-
कलितललितकलापालापकप्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मापक,
वादिमानमर्दक-श्रीशाहचन्द्रपति कोल्हापुरराजप्रदत्त-
'जैनाचार्य' पदभूषित — कोल्हापुरराजगुरु-
बालब्रह्मचारि-जैनाचार्य — जैनधर्मदिवाकर
-पूज्य श्री घासीलालत्रतिविरचितायां श्री
"सूत्रकृताङ्गसूत्रस्य" समयार्थबोधिण्या-
रूपायां व्याख्यायां याथातथ्यनामकम्
त्रयोदशमध्ययनं समाप्तम् ॥१३॥

મોહનીય કર્મ સે રહિત હોકર સંયમ કા અનુષ્ઠાન કરે સર્વથા પ્રમાદ
રહિત હોકર સંયમ કે માર્ગ મેં વિચરણ કરે ।

यहां 'इति' शब्द अध्ययन की समाप्ति को सूचित करता है । इस
प्रकार हे जम्बू ! मैं तुम्हें तीर्थकरोक्तधर्म ही यथार्थ रूप से कहता हूं ।
आपसे स्वकपोलकल्पित कुछ भी नहीं कह रहा हूं । इससे अप्रमाणता
की शंका का निवारण हो जाता है । भगवान् निर्दोष हैं क्योंकि वे आस
हैं । आस का कहा हुआ शब्द प्रामाणिक होता है ।

જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલજીમહારાજકૃત
"સૂત્રકૃતાંગસૂત્ર" કી સમયાર્થબોધિની વ્યાખ્યા કા યાથાતથ્ય
નામક તેરહવાં અધ્યયન સમાપ્ત ॥૧૩॥

કરે વલયથી અથવા માયાથી અથવા મોહનીય કર્મથી રહિત થઈને સંયમનું
અનુષ્ઠાન કરે. સર્વથા પ્રમાદ રહિત થઈને સંયમના માર્ગમાં વિચરે.

અહિયાં 'इति' शब्द अध्ययनની समाप्तिનું सूचन કરે છે આ રીતે
હે જમ્બૂ ! હું તમને તીર્થકરે કહેલ ધર્મજી યથાર્થ રૂપે કહું છું. તમને
હું સ્વ કપોલકલ્પિત કાંઈ પણ કહેતો નથી આ કથનથી અપ્રમાણપણાની
શંકાનું નિવારણ થઈ જાય છે. ભગવાન્ નિર્દોષ છે, કેમકે તેઓ આસ છે,
આપ્તે કહેલ શબ્દ પ્રમાણ યુક્ત હોય છે ॥૨૩॥

જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજકૃત 'સૂત્રકૃતાંગસૂત્ર'ની
સમયાર્થબોધિની વ્યાખ્યાનું યાથાતથ્યનામનું તેરમું અધ્યયન સમાપ્ત ॥૧૩॥

॥ અથ ગ્રન્થનામકં ચતુર્દશમધ્યયનમારભતે ॥

ગતં યાથાતથ્ય નામકં ત્રયોદશમધ્યયનં સમ્પતિ ચતુર્દશં ગ્રન્થનામક-
મધ્યનં પ્રારંભ્યતે । અસ્ય પૂર્વાધ્યયનેન અયમભિસમ્બન્ધઃ, ઇતઃ પૂર્વાધ્યયને
યાથાતથ્યમિતિ સમ્યક્ ચારિત્રં પ્રતિપાદિતમ્ । નિર્મલચારિત્રાઽવાપ્તિશ્ચ ગ્રન્થપરિ-
ત્યાગાદેવ સંભવતિ । ગ્રન્થ પરિત્યાગશ્ચ ગ્રન્થજ્ઞાનેન ભવતિ । અનેન સમ્બન્ધેન
આયાતસ્ય અધ્યયનસ્યેદમાદિમં સૂત્રમ્—

મૂલમ્—ગંથં વિહાય ઇહ સિંઘલમાણો ડંટ્યાય સુવંભચેરં વસેજ્ઞા ।

ઓવાચકારી વિળયં સુંસિંઘલે જેછેયં વિપ્પમાયં ન કુજ્ઞા ॥૧॥

છાયા—ગ્રન્થં વિહાયેહ શિક્ષમાણ, ઉત્થાય સુવ્રજ્ઞચર્ય વસેત્ ।

અવપાતકારી વિનયં સુશિક્ષેત્, યજ્ઞેકો વિપ્રમાદં ન કુર્યાત્ ॥૧॥

ચૌદહવાં અધ્યયનકા પ્રારંભ

યાથાતથ્ય નામક તેરહવાં અધ્યયન સમાપ્ત હુઆ । અથ ગ્રન્થ નામક
ચૌદહવાં અધ્યયન કા આરંભ કિયા જાતા હૈ । પૂર્વ અધ્યયન કે સાથ
હસકા યહ સમ્બન્ધ હૈ પૂર્વ અધ્યયન મેં સમ્યક્ ચારિત્ર્યકા પ્રતિપાદન
કિયા ગયા હૈ । કિન્તુ નિર્મલ ચારિત્ર્ય કી પ્રાપ્તિ ગ્રન્થ કે ત્યાગ સે હી
હો સકતી હૈ ઓર ગ્રન્થ કા પરિત્યાગ ગ્રંથ કો જાનને સે હી હો સકતા
હૈ । હસ સમ્બન્ધ સે આયા હુઆ હસ અધ્યયન કા યહ પ્રથમ સૂત્ર હૈ—
'ગંથં વિહાય' ઇત્યાદિ ।

શબ્દાર્થ—'ઇહ-ઇહ' હસ જિનશાસનમેં સંસાર કે સ્વભાવ કો
જાનનેવાલા કોઈ પુરુષ 'ગંથ-ગ્રન્થમ્' બાહ્યાભ્યન્તર ધનધાન્ય આદિ

ચૌદમાં અધ્યયનનો પ્રારંભ—

યાથાતથ્ય નામનું તેરમું અધ્યયન સમાપ્ત થયું. હવે ગ્રન્થ નામનું
ચૌદમું અધ્યયન આરંભ કરવામાં આવે છે. પહેલાના તેરમા અધ્યયન સાથે
આનો એવો સંબંધ છે કે—પહેલાના અધ્યયનમાં સમ્યક્ ચારિત્રનું પ્રતિપાદન
કરવામાં આવ્યું છે, પરંતુ નિર્મળ ચારિત્રની પ્રાપ્તિ ગ્રન્થના ત્યાગથી જ થઈ
શકે છે, અને ગ્રન્થનો પરિત્યાગ ગ્રંથને જાણવાથી જ સંભવે છે. આ સંબ-
ધથી આવેલા આ અધ્યયનનું આ પહેલું સૂત્ર છે—'ગંથ વિહાય' ઇત્યાદિ

શબ્દાર્થ—'ઇહ-ઇહ' આ જીનશાસનમાં સંસારના સ્વભાવને જાણવા-
વાળો કેઈ પુરુષ 'ગંથ-ગ્રન્થમ્' બહાર અને આભ્યન્તર ધનધાન્ય વિગેરે પરિ-

अन्वयार्थः—(इह)—इह—अस्मिन् प्रवचने जिनशासने वा ज्ञातसंसारस्वभावः कश्चित् पुरुषः (गंथं) ग्रन्थम्—बाह्याभ्यन्तरधनधान्यादिकम् 'विहाय' विहाय—परित्यज्य (उट्ठाय) उत्थाय—प्रव्रज्यां गृहीत्वा (सिक्खमाणो) शिक्षमाणः—शिक्षां—ग्रहणासेवनारूपाम् सम्पगासेवमानः (सुवंबचेरं) सुब्रह्मचर्यम्—सम्पग्रूपेण संयमम् (वसेज्जा) वसेत्—आचार्यसमीपे यावज्जीवनं वसेत् तथा (ओवायकारी) अवपातकारी गुर्वाज्ञापरिपालको भूत्वा (विणयं) विनयम् (सुसिक्खे) सुशिक्षेत्—परिग्रहको 'विहाय—विहाय' छोड़कर प्रव्रज्याको 'उट्ठाय—उत्थाय' ग्रहण करके 'सिक्खमाणो—शिक्षमाणः' ग्रहण और आसेवनरूप शिक्षा को करता हुआ 'सुवंबचेरं—सुब्रह्मचर्यम्' सम्पक् प्रकार से संयममें 'वसेज्जा—वसेत्' स्थिर रहे तथा 'ओवायकारी—अवपातकारी' आचार्यादिकी आज्ञा का पालन करता हुआ 'विणयं—विनयं' विनयकी 'सुसिक्खे—सुशिक्षेत्' शिक्षा का अभ्यास करे इस प्रकार 'जे—यः' जो पुरुष 'छेय—छेकः' संयम के पालन में निपुण होकर 'विप्पमायं—विप्रमादम्' कोई भी प्रकार का प्रमाद 'न कुज्जा—न कुर्यात्' न करे अर्थात् सुचारु रूपसे संयमका पालन करे ॥१॥

अन्वयार्थ—इस जिन शासन रूप जैनागम से संसार स्वभाव को जानने वाला पुरुष बाह्य और आभ्यन्तर धनधान्य लोभ क्रोधादि कषाय को छोड़कर प्रव्रज्या ग्रहण करने के लिए उद्यत होकर दीक्षा ग्रहण कर ग्रहणासेवना रूप शिक्षा का सम्पग्रूप आसेवन करते हुए आचार्य के समीप अच्छी प्रकार ब्रह्मचर्य रूप संयमका जीवनपर्यन्त

अडने 'विहाय—विहाय' छोडीने प्रव्रज्या 'उट्ठाय—उत्थाय' अडलु करीने आ सेवन रूप शिक्षा अडलु करतो 'सुवंबचेरे—सुब्रह्मचर्यम्' सम्पक् प्रकारथी संयममां 'वसेज्जा—वसेत्' स्थिर रहे तथा 'ओवायकारी—अवपातकारी' आचार्य विगेरेनी आज्ञानु पालन करतो थडे 'विणयं—विनयम्' विनयनी 'सुसिक्खे—सुशिक्षेत्' शिक्षाना अभ्यास करे आ रीते 'जे—य' जे पुरुष 'छेय—छेकः' संयम पालन करवामां निपुणु जनीने 'विप्पमायं—विप्रमादम्' कोर पणु प्रका रने प्रमाद 'न कुज्जा—न कुर्यात्' न करे अर्थात् सम्पक् प्रकारथी संयमनु पालन करे ॥१॥

अन्वयार्थ—आ जिनशासन रूप जैनागमथी संसारना स्वभावने जल्लु वावाणो पुरुषो आह्व अने आभ्यन्तर धन धान्य लोल क्रोधादि कषायने छोडीने प्रव्रज्या अडलु करवा माटे उद्यमी धरने दीक्षा अडलु करीने अडलु। सेवना रूप शिक्षानु सम्पक् प्रकारथी आसेवन करीने आचार्यनी पासे सारी

ग्रहणासेवनाशिक्षाभ्यां विनयं सम्यगभ्यस्येत् एवम् (जे) यः (छेय) छेदः संयमा
नुष्ठाने निपुणः (विष्पमायं) विस्मादम्-विविधं प्रमादम् (न कुञ्जा) न कुर्यात् ॥१॥

टीका—‘इह’ इह-अस्मिन् प्रवचने वा जिनशासने ज्ञातसंसारस्वभावः
कश्चित् ‘गंथं’ ग्रन्थम्-बाह्याभ्यन्तरं धनधान्यद्विपदचतुष्पदादिकम् ‘विहाय’ परि
त्यज्य, ज्ञातसंसारस्वभावः पुरुषः येनाऽऽत्मा ग्रथ्यते-बध्यते स ग्रन्थः, तादृशं
द्विपदचतुष्पदधनधान्यादिकं ग्रन्थपदामिलप्य परित्यज्य मत्रजितः सन् ‘उद्धाय’
सदुत्थानेन उत्थाय ‘सिक्खमाणो’ शिक्षमाणः शिक्षां-ग्रहणारूपामासेवनारूपां च
सम्यग्मासेवमानः ‘सुवमचेर’ सुब्रह्मचर्यं सुष्ठु-शोभनं नवभिर्ब्रह्मचर्यगुप्तिभि
र्गुप्तं नववाटिकाविशुद्धं ब्रह्मचर्यं-संयमः तम् ‘वसेज्जा’ वसेत्-परिपालयेत् तथा
‘ओवायकारी’ अवपातकारी अवपातो गुरुणामाज्ञा तत्कारी, सदा गुर्वज्ञा परि
पालको भवेत् । तथा भूतः सन् ‘विणयं’ विनयम् विनीयते-अपनीयते कर्म येन
सो विनयः, तम् ‘सुसिक्खे’ सुशिक्षेत्-ग्रहणाऽऽसेवनाभ्यां विनयं सम्यग् अभ्य-

पालन करे और गुरु की आज्ञा का पालन होकर ग्रहणासेवना द्वारा
विनय का सम्यक् प्रकार से अभ्यास करे (सीखे) और संयमानुष्ठान
में निपुण होकर किसी भी प्रमाद को न करे अर्थात् सभी प्रमादों को
छोड़ दे ॥१॥

टीकार्थ-इस जिन प्रवचन में या लोक में संसार के स्वभाव को जान
लेनेवाला पुरुष आत्मा के बन्ध के कारणभूत द्विपद चतुष्पद धन धान्य
आदि बाह्य आभ्यन्तर ग्रन्थ परिग्रह को त्याग कर दीक्षा अंगीकार करके,
ग्रहणरूप और आसेवन रूप शिक्षा का सेवन करता हुआ नव वाडों से
युक्त ब्रह्मचर्य का पालन करे । जीवनपर्यन्त आचार्य के समीप निवास
करे । सदैव गुरुजनों की आज्ञा का पालन करे । सूत्राध्ययन रूप ग्रहण और
प्रक्षेपणादि रूप आसेवन विनय का सम्यक् प्रकार से सेवन करे । जो

रीते ब्रह्मचर्य रूप संयमनु भवन पर्यन्त पालन करे अने गुरुनी आज्ञा
पालन अनीने अहंतासेवना द्वारा सारी रीते विनयने अभ्यास करे (सीखे)
अने संयम पालनमां निपुण अनीने कौष्ठ पणु प्रकारने प्रमाद न करे
अर्थात् अध्याय प्रमादने त्याग करे ॥१॥

टीकार्थ-आ अनुप्रवचनमां अथवा आ लोकमां संसारना स्वभावने जणुवा
वाणे! पुइय आत्मना अना जणुअत्त द्विपद, अतुष्पद, धन, धान्य विगेरे
आइ अने आभ्यन्तर अणु, आ ति परिग्रहने त्याग करीने तथा दीक्षाने स्वीकार
करीने, अत्र-अथ! इय प्रहणु शिक्षाने अने प्रक्षेपणु दि इय असेवन
शिक्षानु सेवन करेता नव वाटिणी युक्त ब्रह्मचर्यनु पालन करे ! भवन पर्यन्त

સ્યેત્ । ‘જે’ યઃ ‘હેય’ હેઠ્ઠઃ—નિપુણઃ—વિવેકકુશલા, સંયમાનુષ્ઠાને આચાર્યો-
પદેશે વા ‘વિષ્ણમાયં’ વિપ્રમાદમ્—વિવિધં પ્રમાદમ્ ‘ન કુઝ્જા’ ન કુર્યાત્ યથાહિ
કશ્ચિદ્રોગી વૈદ્યોપદેશં કુર્વાણઃ સ્વકીયપ્રશંસાં નૈરુજ્યં ચ પ્રાપ્નોતિ, તથા યાવ-
જ્જીવનમાચાર્યોપદેશં સંયમં ચ અનુપાલયન્ સાવધગ્રન્થપરિત્યાગી મુનિઃ પાપ-
કર્મૌષધસ્થાનીયાચાર્યવચનપરિપાલકઃ સન્ લોકપ્રશંસામ્—વિવિધં પ્રમાદમ્ ‘ન
કુઝ્જા’ ન કુર્યાત્, યથાહિ કશ્ચિદ્રોગી વૈદ્યોપદેશં કુર્વાણઃ સ્વકીયપ્રશંસાં નૈરુજ્યં-
ચ પ્રાપ્નોતિ, તથા યાવજ્જીવનમાચાર્યોપદેશં સંયમં ચ અનુપાલયન્ સાવધગ્રન્થ-
પરિત્યાગી મુનિઃ પાપકર્મૌષધસ્થાનીયાચાર્યવચનપરિપાલકઃ સન્ લોકપ્રશંસામ્
અશેષકર્મક્ષયં ચ પ્રાપ્નોતિ, ઇતિ । इहलोके ग्रन्थ परित्यज्य शिक्षां समुपलभ्य,
दीक्षितो दीक्षया सम्यग्ब्रह्मचर्यं पाठयेत् । तथा गुरोरनुज्ञां परिपालयन् विनयं

સંયમ કે અનુષ્ઠાન મેં કુશલ હૈં યા આચાર્ય કે ઉપદેશ કો ગ્રહણ કરને મેં
કુશલ હૈં । વહ પ્રમાદ ન કરે । જૈસે રોગી વૈદ્ય કે ઉપદેશ કે અનુસાર
આચરણ કરતા હુઆ પ્રશંસા ઓર નીરોગતા પ્રાપ્ત કરતા હૈં । ડસી
પ્રકાર યાવજ્જીવન આચાર્ય કે ઉપદેશ કો તથા સંયમ કો પાલતા હુઆ
સાવધ ગ્રન્થ કો ત્યાગ કરનેવાલા એવં પાપકર્મ કે ઔષધરૂપ આચાર્ય કે
વચન કા પાલક સાધુ પ્રશંસા પ્રાપ્ત કરતા હૈં । લોગ ડસે કહતે હૈં ‘અહો !
ગુરુ કા આજ્ઞાકારી યહ મુનિ ધન્ય હૈં ! વહ સમસ્ત કર્મોં કા ક્ષય
કરતા હૈં ।

તાત્પર્ય યહ હૈં કિ—હસ લોક મેં પરિગ્રહ કો ત્યાગ કર, શિક્ષા
પ્રાપ્ત કરકે ઓર દીક્ષા ગ્રહણ કરકે સમ્યક્ બ્રહ્મચર્ય કા પાલન કરે ।

આચાર્ય સમીપે નિવાસ કરે. હમેશાં ગુરૂન્મોની આજ્ઞાનું પાલન કરે ગ્રહણ અને
આસેવન રૂપ વિનયનું સારી રીતે સેવન કરે. જે સંયમના અનુષ્ઠાનમાં કુશળ એવા
અથવા આચાર્યના ઉપદેશને ગ્રહણ કરવામાં કુશળ એવા શિષ્યે પ્રમાદ ન કરવો.
જેમ રોગી વૈદ્યના ઉપદેશ પ્રમાણે આચરણ કરતો થકો પ્રશંસા અને નીરોગી
પણ પ્રાપ્ત કરે છે, એજ પ્રમાણે જીવન પર્યંત આચાર્યના ઉપદેશનું તથા
સંયમનું પાલન કરતા થકો સાવધ ગ્રન્થનો ત્યાગ કરવાવાળા સાધુ પાપકર્મના
ઔષધ રૂપ આચાર્યના વચનનું પાલન કરનાર પ્રશંસા પ્રાપ્ત કરે છે લોક
તેને કહે છે કે—અહો ! ગુરૂની આજ્ઞાકારી આ મુનિને ધન્ય છે. તે સઘળા
કર્મોનો ક્ષય કરે છે.

તાત્પર્ય એ છે કે—આ લોકમાં પરિગ્રહનો ત્યાગ કરીને શિક્ષા પ્રાપ્ત
સુ. ૫૦

શિક્ષેત્ । તથા સંયમાનુષ્ઠાનં કુર્વન્ પ્રમાદં ન કુર્યાત્, એવં કરણેન સાધુઃ
સ્વસમુદાયે પ્રશંસાયા અશેષકર્મક્ષયરૂપમોક્ષસ્ય ચાધિકારી ભવતીતિ ભાવઃ ॥૧॥

યસ્તુ યાવજ્જીવં ગુરુવચનપરવશઃ સમ્યક્ સંયમં પરિપાલયન્ ગુરુમનુવર્ત્તે સ
ઉત્તરતિ સંસારસાગરમ્, યસ્તુ તદાજ્ઞાપનજુરુન્ધાનઃ સ્વચ્છન્દતામવલમ્બ્ય ગચ્છા-
દિનિર્ગત્યૈકાકી વિહરતિ, તસ્યાઽપાયં દર્શયતિ સૂત્રકારઃ—‘જહા’ इत्यादि ।

મૂલમ્—જહા દિશંપોતમપત્તજાતં સાવાસગા પવિડં મન્નમાણં ।

તમચાદ્યં તરુણમપત્તં જાતં ઢંકોડ્ઠ અવત્તગમં હરેજ્જા ॥૨॥

છાયા—યથા દ્વિજાતોત્તમપત્રજાતં, સ્વાવાસકાત્ પ્લવિતું મન્યમાનમ્ ।

તમશ્વનુવન્તં તરુણમપત્રજાતં, ઢક્કોડ્ઠયોઽવ્યક્તગમં હરેયુઃ ॥૨॥

ગુરુ કી આજ્ઞા પાલતા હુઆ વિનય કો સીચે । સંયમ કા અનુષ્ઠાન
કરને મેં પ્રમાદ ન કરે ॥૧॥

જો યાવજ્જીવન ગુરુવચન કે અધીન હોકર સંયમ કા પરિપાલન
કરતા હૈ, વહ સંસાર સાગર કો પાર કર લેતા હૈ । ઇસકે બિપરીત જો ગુરુ
આજ્ઞા કા પાલન ન કરકે સ્વચ્છન્દ બન જાતા હૈ ઓર ગચ્છ સે નિકલ
કર એકાકી વિહાર કરતા હૈ । ઊસકો વ્યા અપાય (કષ્ટ) હોતા હૈ, યહ
સૂત્રકાર દિખલાતે હુએ કહતે હૈ—‘જહા’ इत्यादि ।

શબ્દાર્થ—‘જહા-યથા’ જિસ પ્રકાર સે ‘અપત્તજાતં-અપત્રજાતમ્’
જિસકો પંખ આઈ ન હો એસા પક્ષી કા બચ્ચા ‘સાવાસગા-સ્વાવાસ-
કાત્’ અપને નિવાસસ્થાન સે ‘પવિડં-પ્લવિતુમ્’ ઉડને કો ‘મન્નમાણં-

કરીને અને દીક્ષા ગ્રહણ કરીને સમ્યક્ બ્રહ્મચર્યનું પાલન કરે. ગુરુની આજ્ઞાનું
પાલન કરતા થકા વિનય સીમે સંયમનું અનુષ્ઠાન કરવામાં પ્રમાદ ન કરે ॥૧॥

જેઓ જીવન પર્યન્ત ગુરુ વચનને આધીન થઈને સંયમનું પાલન કરે
છે, તેઓ સંસાર સાગરને પાર કરી લે છે, તેથી ઉલટા જે ગુરુ આજ્ઞાનું
પાલન ન કરતાં સ્વચ્છન્દ બની જાય છે, અને ગચ્છથી બહાર નીકળીને એકલો
વિહાર કરે છે, તેને શુ અપાય (કષ્ટ) થાય છે, એ બતાવવા માટે સૂત્રકાર
‘જહા’ इत्यादि ગાથાનું કથન કરે છે

શબ્દાર્થ—‘જહા-યથા’ જે પ્રમાણે ‘અપત્તજાતં-અપત્રજાતમ્’ જેને
પાંખ આવી ન હોય એવું પક્ષીનું બચ્ચું ‘સાવાસગા-સ્વાવાસકાત્’ પોતાના
નિવાસસ્થાનથી ‘પવિડં-પ્લવિતુમ્’ ઉડવાની ‘મન્નમાણ-મન્યમાનમ્’ ધન્ય કરતો

અન્યવાર્થ:—(જહા) તથા—યેન પ્રકારેણ (અપત્તજાત) અપત્રજાતમ્—અન્ન-
સ્પન્નપક્ષમ્ (સાવાસગા) સ્વાવાસકાત્—સ્વલુન્નાત્ (પવિત્ર) પ્લવિતમ્—ઉત્પતિતમ્
(મન્નમાણં) મન્યમાનમ્, પરન્તુ ઉત્પતિતમ્ (અચાદ્ય) અશક્તુવન્તમ્ (તં તરુણં)
તં તરુણમ્ આત્માનં મન્યમાનં તં બાલમ્ (દિયાપોત) દ્વિજપોતં પક્ષિશિશુમ્
(અપત્તજાતં) અપત્રજાતમ્—પક્ષરહિતમ્ અતઃ (અવ્વત્તગમં) અવ્યક્તગમમ્
ઉડીય ગન્તુમસમર્થ જ્ઞાત્વા (ઢંકાઈ) ઢઢ્ઠાદયો માંસાભિરુચયઃ પક્ષિણઃ (હરેઽજ્ઞા)
હરેયુઃ—ચન્ચ્વા ઉત્થાપ્ય નયેયુઃ વ્યાપાદયેયુરિતિભાવઃ । યથાઽજાતપક્ષં પક્ષિ
મન્યમાનમ્' ઇચ્છા કરતા હુઆ ઉડને મેં 'અચાદ્યં—અશુક્તુવન્તમ્'
, અશક્તિવાળા હોતા હૈ એસા હી 'તં તરુણં—તં તરુણમ્' અપને કો તરુણ
માનનેવાળા ઉડ્ડા બાલ અજ્ઞાની કો 'અપત્તજાતં—અપત્રજાતમ્' પંક્ષરહિત
એસે 'દિયાપોતં—દ્વિજપોતમ્' પક્ષિ શિશુ કિ જો 'અવ્વત્તગમં—અવ્યક્ત-
ગમમ્' ઉડકર જાને મેં અસમર્થ હૈ એસે પક્ષિશાવકકો 'ઢંકાઈ—ઢઢ્ઠાદયઃ'
ઢઢ્ઠા આદિ માંસાહારી પક્ષી 'હરેઽજ્ઞા—હરેયુઃ' હર લેતે હૈં અર્થાત્
માર ઢાલતે હૈં ॥૨॥

અન્વયાર્થ—જિસ પ્રકાર અનુત્પન્ન પાંચવાલે પક્ષી કે બચ્ચે જો કિ
અપને ઘોંસલે સે ઉડના ચાહતા હૈ । કિન્તુ પાંચ ન હોને સે ઉડ કર
જાને મેં અસમર્થ હૈ । એસે અપને કો તરુણ માનને વાલે પાંચ રહિત પક્ષી
કે શિશુ કો ઢઢ્ઠા વગૈરહ માંસ ભક્ષક પક્ષી માર ઢાલતે હૈં । અર્થાત્
નન્હેં પક્ષી કે શાવક (બચ્ચે) જો કિ ઘોંસલા છોડકર ઢધર ઉધર ભટ-
કતા રહતા હૈ । ઉસકો માંસ ખાનેવાલે ઢઢ્ઠા વગૈરહ વડે ઘાતકી પક્ષી

પરંતુ ઉડવામાં 'અચાદ્ય—અશક્તુવન્તમ્' આશક્ત હોય છે એવા 'તં તરુણં—તં
તરુણમ્' પોતાને તરુણ માનવાવાળા એ બાલ—અજ્ઞાનીને 'અપત્તજાતં—અપત્ર-
જાતમ્' પાંખ વિનાના એવા 'દિયાપોતં—દ્વિજપોતમ્' પક્ષિના બાલકની કે જે
'અવ્વત્તગમં—અવ્યક્તગમમ્' ઉડીને જવામાં અસમર્થ છે. એવા પક્ષિના બચ્ચાને
'ઢંકાઈ—ઢઢ્ઠાદયઃ' ઢંક વિગેરે માંસાહારી પક્ષી 'હરેઽજ્ઞા—હરેયુ' હરી લે છે.
અર્થાત્ મારી નાખે છે. ॥૨॥

અન્વયાર્થ—જે પ્રમાણે જેની પાખ આવી નથી તેવું પક્ષીનું બચ્ચું
કે જે પોતાના માળામાંથી ઉડવા ઇચ્છે છે પરંતુ પાખ ન હોવાથી ઉડીને બહાર
જવા શક્તિમાન નથી એવા અને પોતાને તરુણ માનવાવાળા પાખ વિનાના
પક્ષીના બચ્ચાને ઢંક વિગેરે માસભક્ષક પક્ષિયો મારી નાખે છે અર્થાત્ નાના
પક્ષિના બચ્ચાને કે જે માળે છોડીને આન તેમ લટકે છે, તેને માસભક્ષક
પક્ષિઓ જગર જરતીથી મારીને ખાઈ લેય છે. એજ પ્રમાણે એકલાજ—સમુ-

શાવકં નીડં વિહાય इतस्ततः परिभ्रमन्तं मांसभक्षका दृक्कादयो बलाद् नीत्वा
भक्षयन्ति, तथैव एकाकिनं पृथग्भूय विहरन्तं साधुमपि अपरिपक्वबुद्धिं परतीर्थिकाः
स्वमतं ग्राहयितुं हरेयुरिति भावः ॥२॥

ટીકા—‘જહા’ યથા-યેન પ્રકારેણ ‘દિયાપોતં’ દ્વિજપોતમ્-પક્ષિશિશુમ્
‘અપત્તજાતં’ અપત્રજાતં પતન્તિ-ગચ્છન્તિ યેન તત્ પત્રમ્-પત્રમ્ ન જાતં
યસ્ય સોઽપત્રજાતઃ, તમ્ ‘સાવાસગા’ સ્વાવાસકાત્-સ્વીયનીડાત્ ‘પવિડં’ પ્લ
વિતુમ્-ઉત્પતિતુમ્ ‘મન્નામાણં’ મન્યમાનમ્-શ્વેતોઽદમુડીવાઽન્યત્ર ગમિશ્યામીતિ
કૃત્વોત્પ્લુતમ્, પરન્તુ ઉત્પતિતુમ્ ‘અચાડ્યં’ અશક્તુવન્તમ્ ‘તરુણં’ તરુણમ્-વાલમ્
‘અપત્તજાતં’ અપત્રજાતં-પક્ષરહિતં પક્ષિશાવકં જ્ઞાત્વા ‘ઢંકાઈ’ ઢઢ્ઠાદયો માંસા
ઽભિરુચયઃ પક્ષિણઃ ‘અવત્તગમં’ અવ્યક્તગમમ્-ઉડ્ડીય ગન્તુમસમર્થમ્ ‘હરેન્ના’

જબરદસ્તી મારકર શ્વા જાતે હૈં । વૈસે હી સમુદાય સે અલગ હોકર
વિહાર કરનેવાલે અપરિપક્વ બુદ્ધિ સાધુ કો ખી દુસરે તીર્થિક અન્ય
મતાવલમ્બી અપને મત કો સ્વીકાર કરાનેકે લિયે હર કર લે જાતે હૈં ॥૨॥

ટીકાર્થ—જિસકે પંખ ઉગે નહીં હૈં એસા કોઈ પક્ષી કા બચ્ચા
અપને ઘોંસલે સે બાહર ઉડને કી હચ્છા કરતા હૈ, વહ સોચતા હૈ કિ મૈ
યહાં સે ઉડકર અન્યત્ર જાઁગા । કિન્તુ વહ ઉડને મૈ અસમર્થ હો
જાતા હૈ ઓર ઢંક આદિ પક્ષી ઉસે વિના પાંખો કા પક્ષી કા બચ્ચા
સમજ કર હરણ કર લેતે હૈં ઓર માર ઢાલતે હૈં ।

તાત્પર્ય યહ હૈ કિ કોઈ પક્ષી કા બચ્ચા, જિસકે અખી તક પંખ
નહીં ઉગે હૈં । અપને ઘોંસલે સે બાહર નિકલ કર ઉડના ચાહતા હૈ, પર
વહ પાંખોં કે અભાવ મૈ ઉડ નહીં સકના । ઉસે હધર-ઉધર અકેલા

દાયથી અલગ થઈને વિહાર કરવાવાળા અપરિપક્વ બુદ્ધિવાળા સાધુને પણ
અન્યતીર્થિક પોતાના મતનો સ્વીકાર કરાવવા માટે હરીને લઈ જાય છે. ॥૨॥

ટીકાર્થ—જેની પાંખ ઉગી નથી, એવું કોઈ પક્ષીનું અન્યું પોતાના
માળાથી બહાર ઉડવાની ઇચ્છા કરે છે, અને તે વિચારે કે હું અહિંથી
ઉડીને ખીજે જઈશ. પરંતુ તે ઉડવામાં અસમર્થ થાય છે. અને ઢંક કંક
વિગેરે હિંસક પક્ષિઓ તેના પાંખ વગરનું સમજીને તેને પકડીને લઈ જાય
છે, અર્થાત્ મારી નાખે છે.

કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે—કોઈ પક્ષીનું અન્યું કે જેને પાંખ ઉગી
ન હોય, એવું તે પોતાના માળામાંથી બહાર નીકળીને ઉડવાની ઇચ્છા કરે
છે, પરંતુ તે પાંખોના અભાવને લીધે ઉડી શકતું નથી. તેને આમ તેમ એકબી

હરેયુઃ-નયેયુઃ-વિનિષાતયેયુરિતિ । યથાઽનુત્પન્નપક્ષં પક્ષિણો બાલં નીડં વિહાય
સ્તતઃ પરિભ્રમન્તં સ્વસ્થાનાં વિયુક્તં માંસમક્ષકાઃ ઢઢાદયોઽશ્રન્તિ, એવમેવ
एकाकिनं पृथग्भूय विहरन्तं साधुमपि अपक्वबुद्धिं कदाचित्परतीर्थिकाः स्वमतं
ग्राहयितुं हरेयुरिति भावः ॥२॥

મૂલમ્—એવં તુ સેહં પિ અપુટ્ઠધર્મમ્ નિસ્સારિયં વુસિમં મન્નમાણા ।

દિયસ્સ છાયં વ અપત્તજાયં હંરિંસુ પાવધમ્મા અંણેગે ॥૩॥

છાયા—એવં તુ શૈક્ષમ્યપુટ્ઠધર્મણં, નિસ્સારિતં વશ્યં મન્યમાનાઃ ।

દ્વિજસ્ય શાવમિવાઽપત્રજાતં, હરેયુઃ પાપધર્મણોઽનેકે ॥૩॥

घूमते देख हिंसक पक्षी हरण कर ले जाते हैं और मार डालते हैं ।
इसी प्रकार गच्छ से अलग होकर एकाकी विचरण करनेवाले अपरि-
पक्व बुद्धि साधु को देखकर अन्यतीर्थिक अपने मत में दीक्षित करने
के लिए हर लेते हैं ॥२॥

‘એવં તુ સેહં પિ’ હત્યાદિ ।

शब्दार्थ—‘एवं तु-एवं तु’ पूर्वोक्त प्रकार से ‘अपुट्ठधर्म-अपुट्ठ
धर्माणम् श्रुतचारित्र धर्म में निपुण न होने वाले ‘सेहंपि-शिष्यमपि’
नव दीक्षित शिष्यको भी ‘निस्सारियं-निस्सारितम्’ गच्छसे निकले
हुए देखकर ‘वुसिमं-वश्यम्’ अपने अधीन ‘मन्नमाणा-मन्यमानाः’
समझतेहुए ‘अणेंगे-अनेको बहुत से ‘पावधम्मा-पापधर्माणः’ पाख-
ण्डी ऐसे परतीर्थिक ‘दियस्स-द्विजस्य’ पक्षी के ‘अपत्तजायं-अपत्र

કરતું જોઈને હિંસક પક્ષી તેને પકડીને લઈ જાય છે, અને મારી નાખે છે.
એજ પ્રમાણે ગચ્છથી જૂદા પડીને એકલા વિચરણ (વિહાર) કરવાવાળા અપ-
રિપકવ બુદ્ધિવાળા સાધુને જોઈને અન્ય મતવાળાઓ પોતાના મતમા લઈ
જવા માટે તેનું હરણ કરે છે. અર્થાત્ તેને ફસાવીને લઈ જાય છે. ॥૨॥

‘एव तु सेहंपि’ ઈત્યાદિ

शब्दार्थ—‘एव तु-एव तु’ पूर्वोक्त प्रकार से ‘अपुट्ठधर्म-अपुट्ठधर्माणम्’ श्रुत
चारित्र धर्ममा निपुण न भवावाणा ‘सेहंपि-शिष्यमपि’ नवीन दीक्षा धारण
करेव शिष्यने यद्य ‘निस्सारियं-निस्सारितम्’ गच्छनी गछार निष्पेतो जेधने
‘वुसिमं-वश्यम्’ पोताने आधीन ‘मन्नमाणा-मन्यमाना’ मानवावाणा ‘अणेंगे-
अनेकें’ अनेक पावधम्मा-पापधर्माणः’ पाखण्डी जेवा परतीर्थिक ‘दियस्स-

અન્વયાર્થઃ—(एवंतु) एवं तु-पूर्वोक्तप्रकारेण (अपुष्टधर्मं) अपुष्टधर्माणम् अपूर्णं श्रुतचारित्रधर्माणम् । ‘सेहं पि’ शैलं-शिष्यमपि नवदीक्षितम् (निस्सारियं) निस्सारितम्-पाखण्डिभिः प्रतार्य गच्छान्निष्कासितम् (वुसिम) वृषिमन्तं चारित्रवन्तं शिष्यम् (मन्नमाणा) मन्यमाना (अणेगे) अनेके (पावधम्मा) पापधर्माणः-पाखण्डिनः परतीर्थिकाः (दियस्स) द्विजस्य-पक्षिणः (अपत्तजायं) अपत्रजातम्-अनुत्पन्नपक्षम् स्वावासान्निस्तुतम् (छावं) शावम्-शिशुम् (व) इव (हरेज्जा) हरेयु-जयेयुः ॥३॥

टीका—दाष्टान्तિકે યોજયતિ—‘एवं तु’ एवं तु-पूर्वोक्तप्रकारेण, તત્રાપુષ્ટ-પક્ષત્વમ્, इह तु શબ્દઃ—અપુષ્ટધર્મત્વમિતિ વૈશિષ્ટ્યં દર્શયતિ—‘अपुष्टधर्मं’ અપુષ્ટધર્મણમ્-અપુષ્ટઃ—અપરિણતો ધર્મઃ શ્રુતચારિત્રારુયો यस्य तं-ધર્મસ્ય પૂર્ણ-સામગ્રીરહિતમ્ ‘सेहंपि’ શિષ્યમ્-નવદીક્ષિતં ગચ્છક્રિયામનવગચ્છન્તમ્ ‘निस्सारितम्’ પંજ રહિત ‘छावंव शावमिव’ બચ્ચે કે જૈસે ‘हरेयुः’ હરણ કર લે જાતે હૈ ॥૩॥

અન્વયાર્થ—પૂર્વોક્ત પ્રકાર સે અપુષ્ટ શ્રુતચારિત્ર ધર્મવાલે નવીન દીક્ષિત સાધુ શિષ્ય કો સમુદાય સે બાહર નિકાલે હુએ દેખ કર ઉસકો અપને બશ મેં માનતે હુએ અનેકો પાખણ્ડી પરતીર્થિક ઠગ કર અનુત્પન્ન પાંખવાલે પક્ષી કે બચ્ચે કે સમાન હર લેતે હૈં અર્થાત્ અપને અધીન બનાકર અપને મતમેં ફસાતે હૈં ॥૩॥

ટીકાર્થ—उल्लिखित दृष्टान्त को दाष्टान्तिक के साथ घटित करते हैं । जैसे पक्षी का बच्चा अपुष्ट पांखोंवाला होता है । उसी प्रकार यहां साधु अपुष्ट धर्मवाला होता है । अर्थात् उसमें श्रुतचारित्र धर्म सम्यक् प्रकारसे परिणत नहीं हो पाया है । वह गच्छ की क्रिया को समझ

द्विजस्य’ પક્ષિના ‘अपत्तजायं-अपत्रजातम्’ પાંખ વિનાના ‘छावंव-शावकमिव’ બચ્ચાની જેમ ‘हरेज्जा-हरेयुः’ હરી લે છે. ॥૩॥

અન્વયાર્થ—પૂર્વોક્ત પ્રકારથી અપુષ્ટ શ્રુતચારિત્ર ધર્મવાળા નવ દીક્ષિત સાધુને સમુદાયથી બહાર નીકળેલ જોઈને તેને પોતાને વશ માનીને અનેક પાખંડી પરતીર્થિકો ઠગીને પાંખ ફૂટ્યા વિનાના પક્ષિના બચ્ચાની માફક તેને હરી લે છે અર્થાત્ પોતાને વશ કરી પોતાના મતમાં ફસાવી લે છે ॥૩॥

ટીકાર્થ—ઉપર બતાવેલા દૃષ્ટાન્તને દાષ્ટાન્તિક સાથે ઘટાવે છે. જેમ પક્ષિનું બચ્ચું અપુષ્ટ પાખોવાળું હોય છે. એજ પ્રમાણે અહિયાં સાધુ અપુષ્ટ ધર્મવાળો હોય છે અર્થાત્ તેનામાં શ્રુતચારિત્ર ધર્મ સારી રીતે પરિણત થયેલ નથી તે ગચ્છની ક્રિયાને સમજેલ નથી. એવા અપરિપક્વ સાધુને

रिय' निस्तारितम्-पाखण्डिभिः प्रतार्य निष्कासितं स्वगच्छतः स्वयमेव निः
सृतं वा तम् अवलोक्य 'बुसिमं' संयमयुक्तम् 'मन्नपाणा' मन्यमानाः 'अणेने'
अनेके 'पापधर्मा' पापधर्माणः-पाखण्डिनः परतीर्थिकाः स्वकुटुम्बिनो वा
प्रतारयन्ति प्रतार्य मार्गाच्छात्रयन्ति । कमिव 'अपत्तजायं' अपत्रजातम् 'छावं'
शात्रम् 'व' इव कस्य-'दियस्स' द्विजस्य-पक्षिणः, अपत्रजातं पक्षिशिशुमिव
शिशुम् 'हरिस्सु' हरेयुः ते परतीर्थिका अपुष्टधर्माणं, यथा पक्षरहितं पक्षिशिशुं
मांसमक्षकाः पक्षिणो हरन्ति, एवं निर्बलं शिष्यं स्वगच्छाद्विनिर्गतं यथा तथा
धा तमेकाकिनं परतीर्थिकाः स्वकुटुम्बिनो वा नयेयुः, पूर्वं चादुवचनैर्व्यामोह
पश्चान्मार्गाद्भ्रष्टं कुर्वन्तीति समुदितार्थः ॥३॥

एकाकीभूय विहरतः साधोरनेके दोषाः संभवन्ति, अतः सदैव गुरुकुले
वासो विधेय इति दर्शयति सूत्रकारः 'ओसाणं' इत्यादि ।

मूळम्-ओसाणमिच्छे भणुए समाहिं अणोसिए णंतैकरेइ णेच्चा ।

ओभासमाणे द्वियंस्स वित्तं

णं णिकैसे बहियां आसुपन्नै ॥४॥

छाया-अवसानमिच्छेन्मनुजः समाधि, मनुषितोनान्तकर इति ज्ञात्वा ।

अवभासयन द्रव्यस्य वृत्तं, न निष्कसेवदहिराशुमङ्गः ॥४॥

तुहीं पाया है । ऐसे अपरिपक्व साधु को गच्छ से गुरुवर्ग द्वारा
निकाला हुआ या स्वयं निकाला हुआ देख कर अपने हाथ आया जान
कर, अनेक पापधर्मी पाखण्डी परतीर्थिक या उसके कुटुम्बी जन प्रलो
भन देकर मार्ग से भ्रष्ट कर देते हैं । ठीक उसी प्रकार जैसे विना
पाखों के पक्षी शावक को ढंक आदि मांस भक्षी पक्षी हरण
कर लेते हैं । ३।

एकाकी होकर विचरण करने वाले साधु को अनेक दोष उत्पन्न
होते हैं । अतएव सदैव गुरुकुल में निवास करना चाहिए । यह सूत्र-

गच्छथी गुरुवर्गं द्वारा णहार कडाडेला अथवा स्वयं णहार नीकणेले नोछ ने
पोताना हाथमां आवेल समछने अनेक पापधर्मी पाखण्डी परतीर्थिक
अथवा तेना कुटुम्बीयो लेलावीने मार्गथी भ्रष्ट करे छे. नेमके पाप्म विनाना
पक्षीना अन्धाने ढक कक विगेरे मांस भानारा पक्षी डरखु करीने लछ
लय छे. ॥३॥

ओकला धधने विहार करवावाणा साधुने अनेक दोषो उत्पन्न थाय छे
तेथी सहा गुरुकुलमां न वास करवे। नोछये. ते भताववा सूत्रकार कहे छे

અન્વયાર્થઃ—(મણુ) મનુજઃ-સાધુઃ (અણોસિ) અનુષિતઃ સ્વચ્છન્દ
 ચારી સન્ (જંતકર) નાન્તકરઃ-કર્મક્ષયકારકો ન મત્તિ (૩૩) ઇતિ-ઇત્યેવમ્
 (જન્વા) જ્ઞાત્વા-સંયમવિચાર્ય (ઓસાણં) અવસાનમ્-ગુરુકુલનિવાસમ્ તથા
 (સમાર્હિ) સમાધિમ્-સંયમાનુષ્ઠાનમ્ (ઇચ્છે) ઇચ્છેત્-વાચ્છેત્ એવમ્ (દવિયસ્સ)
 દ્રવ્યસ્ય-મદ્યસ્ય મોક્ષગમનયોગ્યસ્ય સાધુઃ યત્ (વિત્તં) વૃત્તમ્-તર્વજ્ઞપ્રતિપાદિત
 સંયમમાર્ગમ્ (ઓમાસમાણે) અવમાસયન્-ગિનધર્મ પ્રકાશયન્ (વહિયા) વહિઃ-
 કાર દિશ્વલાતે હૈં-‘ઓસાણં’ ઇત્યાદિ ।

શબ્દાર્થ—‘મણુ-મનુજઃ’ મનુષ્ય ‘અણોસિ-અનુષિતઃ’ ગુરુ કુલ
 મેં નિવાસ ન કરનેવાલા-અર્થાત્ સ્વચ્છન્દાચરણ કરને સે ‘જંતકર-
 નાન્તકરઃ’ કર્મ કા ક્ષય કરનેવાલા નહીં હૈ ‘૩૩-ઇતિ’ હસ પ્રકાર સે
 ‘જન્વા જ્ઞાત્વા’ જાનકર ‘આસુપન્ને-આશુપજ્ઞઃ’ બુદ્ધિમાન પુરુષ ‘ઓસાણં-
 અવસાનમ્’ ગુરુ ગચ્છ મેં નિવાસ કરને કી તથા ‘સમાર્હિ’-સમાધિમ્
 સંયમાનુષ્ઠાન કરને કી ‘ઇચ્છે-ઇચ્છેત્’ ઇચ્છા કરે હસ પ્રકાર કરને સે
 ‘દવિયસ્સ-દ્રવ્યસ્ય’ મુક્તિગમન યોગ્ય સાધુ કે જો ‘વિત્તં’-વૃત્તં સર્વજ્ઞ
 પ્રતિપાદિત સંયમમાર્ગ કો ‘ઓમાસમાણે-અવમાસયન્’ પ્રગટ કરતા
 હુઆ ‘વહિયા’ વહિઃ’ ગચ્છકે બાહર ‘જ ગિવકસે-ન નિવકસેત્’ ન
 નીકલે અર્થાત્ સ્વચ્છન્દાચારી ન બને ॥૪॥

અન્વયાર્થ—મનમાની વિચરને વાલા અનવસ્થિત સ્વચ્છન્દચારી
 સાધુ કર્મકા ક્ષય કરનેવાલા નહીં હો સકતા । એસા સમજ કર ઓર
 વિચાર કર સાધુ ગુરુકુલ મેં નિવાસ ઓર સંયમાનુષ્ઠાન કરને કી

કે—‘ઓસાણં’ ઇત્યાદિ

શબ્દાર્થ—મણુ-મનુજઃ’ મનુષ્ય ‘અણોસિ-અનુષિતઃ’ ગુરુકુલમાં નિવાસ
 કરવાવાળો અર્થાત્ સ્વચ્છન્દ આચરણ કરવાથી ‘જંતકર-નાન્તકરઃ’ કર્મને ક્ષય
 કરી શકતો નથી. ‘૩૩-ઇતિ’ આ પ્રમાણે ‘જન્વા-જ્ઞાત્વા’ બાણીને ‘આસુપન્ને-
 આશુપજ્ઞઃ’ બુદ્ધિમાન પુરુષ ‘ઓસાણં-અવસાનમ્’ ગુરુકુલમાં નિવાસ કરવાની
 ‘ઇચ્છે-ઇચ્છેત્’ ઇચ્છા કરે આ પ્રમાણે કરવાથી ‘દવિયસ્સ-દ્રવ્યસ્ય’ મુક્તિમા-
 ગને યોગ્ય સાધુને જે ‘વિત્તં-વૃત્તં’ સર્વજ્ઞ પ્રતિપાદન કરેલ સંયમ માર્ગને
 ‘ઓમાસમાણે-અવમાસયન્’ પ્રગટ કરતો થકો. ‘વહિયા-વહિઃ’ ગચ્છની બહાર
 ‘જ ગિવકસે-ન નિવકસેત્’ ન નીકળે અર્થાત્ સ્વચ્છન્દાચારી ન બને ॥૪॥

અન્વયાર્થ—મનસ્વી પણે વિચરવાવાળો અસ્થિર બુદ્ધિવાળો અને સ્વચ્છ-
 ન્દાચારી સાધુ કર્મને ક્ષય કરવામાં સમર્થ થઈ શકતો નથી. આ રીતે સમ-
 જીને અને વિચારીને સાધુ ગુરુકુલમાં જ રહેવાની અને સંયમાનુષ્ઠાન કરવા-

ગુરુકુલાત્ ગચ્છાદ્વા વહિઃ (ળ ણિવકસે) ન નિષ્કસેત્-અન્યત્ર નોપવસેત્
સ્વચ્છન્દચારી ન ભવેદિતિ માવઃ ॥૪॥

ટીકા ... 'મણુ' મનુજઃ-સાધુઃ 'અણોસિ' અનુપિતોઽનવસ્થિતઃ-સ્વચ્છન્દ
ચારી 'ગંતકર' નાન્તકરઃ-કર્મક્ષયકારકો ન ભવતિ 'ઇ' રૂપેન 'ગચ્ચા' જ્ઞાત્વા
-સમ્યક્ વિચાર્ય 'ઓસાણં' અવમાનમ્-ગુરુકુલે સદૈવાઽવસ્થાનમ્-નિવાસં યાવ
જીવમ્ તથા 'સમાર્હિ' સમાધિમ્-સંપમાઽનુષ્ઠાનરૂપામ્ 'ઇચ્છે' ઇચ્છેદ્-વાચ્છેત્,
સ એવ પ્રતિજ્ઞાતમર્થ પ્રતિપાલયિતું શક્ષ્યતિ, યો ગુરુકુલે સદૈવ તિષ્ઠતિ, નાન્યથા
તત્સંભવતિ । ગુરુકુલવાસરહિતસ્ય જ્ઞાનપ્રપદ્ધાસમાયં ભવતિ ।

તદુક્તમ્ — 'નદિ ભવતિ નિર્વિગોપકમનુસિતગુરુકુલસ્ય । વિજ્ઞાનમ્ ।

મકટિતપશ્ચાદ્ભાગં પડ્યત નૃત્યં હયુરસ્થ ॥૧॥

ઇચ્છા કરે । એવ અવ્ય બોક્ષ ગમન યોગ્ય સાધુ ક્ષા વૃત્ત કો જો કિ
સ્વર્ણ દ્વારા પ્રતિપાદિત સંયમ માર્ગ ઝાંર જિનધર્મ છે ઉસકો પ્રકાશિત
કરતે હુણ ગુરુકુલ સે યા ગચ્છ સે વાહર ન નિકલે ॥૪॥

ટીકાર્થ—જો મનુષ્ય અર્થાત્ સાધુ ગચ્છ મેં નિવાસ ન કરકે સ્વ-
ચ્છન્દ વિચરણ કરતા હૈ, વહ કર્મોં કા ક્ષય નહીં કર સક્તા । એસા
વિચાર કરકે સાધુ સદૈવ ગુરુકુલ મેં રહને કો ઇચ્છા કરે ઝાંર સમ્યક્
અનુષ્ઠાન કરને કો અભિલાષા કરે । જો સદૈવ ગુરુ કે સમીપ નિવાસ
કરેગા, વહી અપની પ્રતિજ્ઞા કા પાલન કરને મેં સમર્થ હોગા । ઇસકે
બિના પ્રતિજ્ઞા કા પાલન કહીં હો સક્તા । ગુરુકુલવાસ સે રહિત
પુરુષ કા જ્ઞાન હાસ્યાસ્પદ હોતા હૈ । વહા બી હૈ—'નદિ ભવતિ
નિર્વિગોપક' ઇત્યાદિ ।

નીજ ઇચ્છા કરે, તથા બવ્ય મોક્ષ ગમન યોગ્ય સાધુતા વૃત્તાંતને કે જે
સ્વર્ણ દ્વારા પ્રતિપાદિત સંયમ માર્ગ અને જૈનધર્મ છે, તેનો પ્રકાશ કરતા
થતા ગુરુકુળમાંથી અથવા ગચ્છમાંથી બહાર નીકળે નહીં અર્થાત્ સ્વચ્છન્દ-
ચારી ન બને ॥૪॥

ટીકાર્થ—જે મનુષ્ય અર્થાત્ સાધુ ગચ્છમાં નિવાસ ન કરતા સ્વચ્છન્દ
વિચરણ (વિહાર) કરે છે, તે કર્મોના ક્ષય કરી શકતા નથી. એવો વિચાર
કરીને સાધુ હિમ્મેશાં ગુરુકુળમાં રહેવાની ઇચ્છા કરે, અને સમ્યક્ અનુષ્ઠાન
કરવાની અભિલાષા-ઇચ્છા કરે, જે સર્વદા ગુરુની પાસે નિવાસ કરશે, એજ
પોતાની મર્યાદાના પાલનમાં સમર્થ થઈ શકશે તે પ્રિયાય પ્રતિજ્ઞાનું પાલન
થઈ શકતું નથી ગુરુકુળ વાસથી રહિત પુરુષનું જ્ઞાન હાસ્યાસ્પદ થાય છે.
હવું પણ છે કે-નદિ ભવતિ નિર્વિગોપક' ઇત્યાદિ

અનુપાસિતગુરુકુલસ્ય સાધો વિજ્ઞાનં તસ્ય રક્ષણાય સમર્થં ન ભવતિ યથા ગુરુપદેશમન્તરા સ્વાનુમર્યાગ્નેન નૃત્યતો મયૂરસ્ય ગુપ્તમાગઃ પ્રકાશિતો ભવતિ । 'દવિયસ્સ' દ્રવ્યસ્ય-મોક્ષગમનયોગ્યમથ ના ચત્ 'વિત્તં' વૃત્તમ્-સર્વજ્ઞપ્રતિપાદિત-સંયમમાર્ગમ્ 'ઓમાસમાગે' આમાસયન્-ત્રિનિધર્મ મહાશયન્ 'વહિયા' વહિઃ ગુરુકુલાદ્ ગચ્છાદા 'અ નિવૃત્તે' ન નિવૃત્તેન્ ગુરુકુલં પરિત્યજ્ય નાઽન્યત્રોપવસેત્ -સ્વચ્છન્દાચારી ન બનેદિતિ, કાઃ ? इत्याह-'आमुपन्ने' आमुपन्नः-शीघ्रबुद्धिः शिष्यः ॥४॥

યો ગુરુકુલે વસતિ તસ્ય ગુણાનાહ-‘જે ઠાળમાં’ इत्यादि ।

મૂલમ્-‘જે ઠાળઓ થ સંયમનાસને થ પરદક્ષમે યાવિ સુસાહે જુત્તે ।

સમિતિસું ગુત્તીસું ચ આર્થપન્ને વિદ્યાગરિતે ચ પુંઢો વૈવજ્ઞા ॥૫॥

છાયા—યઃ સ્થાનતશ્ચ શયનાસનાભ્યાં ચ’ પરાક્રમતશ્ચાઽપિ સુસાધુયુક્તઃ ।

સમિતિષુ ગુપ્તિષુ ચાઽઽગતમજ્ઞો, વ્યાકુર્લ્લશ્ચ પૃથગ્ વવેત્ ॥૫॥

‘જેસે ગુરુ કે ઉપદેશ કે વિના અપને હી અનુભવ કે આધાર પર નાચને વાલે મયૂર કા ગુહ્ય આગ છિપા નહીં રહતા પ્રકટ હો જાતા હૈ । ઉસી પ્રકાર જો સાધુ ગુરુકુલ મેં નિવાસ નહીં કરતા, ઉસકા જ્ઞાન ઉસકી રક્ષા કરને મેં સમર્થ નહીં હોતા ।’

અતएव મોક્ષગમન યોગ્ય સાધુ કે યા સર્વજ્ઞ કે માર્ગ કો અર્થાત્ સર્વજ્ઞ પ્રતિપાદિત સંયમ માર્ગ કો પ્રકાશિત કરતા હુઆ મેધાવી સાધુ ગુરુકુલ અથવા ગચ્છ સે બાહર ન નિકલે । ગુરુકુલ કો ત્યાગ કર અન્યત્ર નિવાસ ન કરે અર્થાત્ સ્વચ્છન્દાચારી ન બને ॥૪॥

એમ શરના ઉપદેશ વિના પોતાના જ અનુભવના આધાર પર નાચવા-વાળા મોરનો ગુહ્ય ભાગ છાનો રહી શકતો નથી. અર્થાત્ બહાર દેખાઈ આવે છે. એજ પ્રમાણે જે સાધુ ગુરુકુળમાં નિવાસ કરતા નથી. તેનું જ્ઞાન તેની રક્ષા કરવામાં સમર્થ થતું નથી.

તેથી જ મોક્ષમાં જવાની ઈચ્છાવાળા સાધુએ સર્વજ્ઞના માર્ગને અર્થાત્ સર્વજ્ઞ દ્વારા પ્રતિપાદન કરેલ સંયમ માર્ગને પ્રકાશિત કરતા થકા બુદ્ધિશાળી સાધુ ગુરુકુળ અથવા ગચ્છથી બહાર ન નીકળે. ગુરુકુળનો ત્યાગ કરીને અન્ય સ્થળે નિવાસ ન કરે. અર્થાત્ સ્વચ્છન્દચારી ન બને ॥૪॥

અન્વયાર્થ:—(જે) ય:—પ્રાપ્તવૈરાગ્યદાન સાધુ ગુરુકુલનિવાસી (ઠાળઓ ય) સ્થાનતથ્થ (સુસાહુજુત્તે) સુસાધુયુક્ત:—સુસાધુસમાચારિયુક્તો ભવતિ (ય) ચ—પુન: (સયણાસણેય) શયનાસનાભ્યાં શયનાસનમાશ્રિત્ય ચ, તત્ર શયનં—શયનસ્થાન-પ્રમાર્જનપૂર્વકમ્ આસનં પ્રયત્નેન ગાત્રસંકોચનં પ્રસારણમુપવેશનં ચ પ્રમાર્જન-

ગુરુકુલવાસી કે ગુણોં કા કથન કરતે હૈં—‘જે ઠાળઓ’ ઇત્યાદિ ।

શબ્દાર્થ—‘જે-ય:’ ગુરુ ગચ્છ મે વિનાસ કરને વાલા સાધુ ‘ઠાળ-ઓય-સ્થાનતથ્થ’ સ્થાન સે અર્થાત્ ગુરુગચ્છ મેં વિવાસ કરને સે ‘સુસાહુ જુત્તે-સુસાધુયુક્ત:’ ઉત્તમ સાધુગુણસે યુક્ત હોતા હૈ ‘ય-ચ’ ઓર ‘સયણાસણેય-શયનાસનાભ્યામ્’ શયન ઓર આસન મેં સુસાધુ હોતા હૈ ‘યાવિ-અપિ ચ’ ઓર મી ‘સમિતિસુ ગુત્તિસુ પરક્રમે-સમિતિષુ ગુત્તિષુ પરાક્રમેત્’ સમિતિ તથા ગુત્તિ મેં પરાક્રમ વાલા હોતા હૈં અર્થાત્ સંય-માનુષ્ઠાન મેં પરાક્રમી હોતા હૈ અતઃ ‘આયપન્ને-આગતપ્રજ્ઞ:’ કર્ત્તવ્ય મેં વિવેકશીલ હોતા હૈ ઓર અન્ધકો ‘વિષાગરિતે-વ્યાકુર્વન્’ કથન કરતાહુવા ‘પુઢો-પૃથક્પૃથક્’ ગુરુ કૃપાસે સમિતિ ગુપ્તિકા યથાર્થ સ્વરૂપ કા પાલનપૂર્વક ઓર ઉસકે ફલ કા ‘વણ્જા-વદેત્’ પ્રતિપાદન કરે ॥૫॥

અન્વયાર્થ—વહ સ્થાન સે સુસાધુ કી સમાચારી સે યુક્ત હોતા હૈ । તથા શયના ઓર આસન સે મી સુસાધુ કી સમાચારી વાલા હોતા હૈ । અર્થાત્ શયન આસન ઓર સ્થાન કાં પ્રમાર્જન કરકે તથા યતના

હવે શુરકુળમાં વસનારના શુભોનું કથન કરવામાં આવે છે —‘જે ઠાળઓ’ ધરિય દિ

શબ્દાર્થ—‘જે-ય:’ શુરકુળમાં નિવાસ કરવાવાળો જે સાધુ ‘ઠાળઓય-સ્થાનતથ્થ’ સ્થાનથી અર્થાત્ શુરકુળમાં નિવાસ કરવાથી ‘સુસાહુજુત્તે-સુસાધુયુક્ત:’ ઉત્તમ એવા સાધુશુભથી યુક્ત બને છે ‘ય-ચ’ અને ‘સયણાસણેય-શયનાસના-ભ્યામ્’ શયન અને આસનમાં સુસાધુ બને છે ‘યાવિ-અપિ ચ’ તેમજ ‘સમિતિસુ ગુત્તિસુ પરક્રમે-સમિતિષુ ગુપ્તિષુ પરાક્રમેત્’ સમિતિ તથા ગુપ્તિમાં પરાક્રમ કરવાને સમર્થ બને છે અર્થાત્ સંયમાનુષ્ઠાન ॥ પરાક્રમી બને છે. તેથી ‘આય-પન્ને-આગતપ્રજ્ઞ:’ કર્ત્તવ્યમાં વિવેકી બને છે અને બીજાને ‘વિષાગરિતે-વ્યાકુર્વન્’ કથન કરતો થકો ‘પુઢો-પૃથક્ પૃથક્’ શુરકુળની સમિતિ ગુપ્તિકા યથાર્થ સ્વરૂપનું પાલન કરીને તેના ફળનું ‘વણ્જા-વદેત્’ પ્રતિપાદન કરે ॥૫॥

અન્વયાર્થ—જે વૈરાગ્યવાન સાધુ શુરકુળમાં નિવાસ કરે છે, તે સ્થાનથી સુસાધુની સામાચારીથી યુક્ત હોય છે અર્થાત્ શયન આસન અને સ્થાનનું

પૂર્વકં કુર્વન્ ચકારાદ્ ગમનમાગનં ચ પ્રત્યુત્પેક્ષણાદિપૂર્વકં કુર્વન્ સુસાધુયુક્તો
 અવુતિ સ્વાધ્યાય ધ્યાનતત્પરો ભવતિ (યાવિ) ચાપિ (પરદ્વયે) પરાક્રમતઃ-પરા-
 ક્રમમુદ્યુક્તવિહારિત્વમાશ્રિત્ય (સમિતિસુ ગુત્તીસુ) સમિતિપુ-ર્ઘ્યાદિપશ્ચસમિતિપુ-
 ગુસિપુ-ત્રિવિધાસુ (આયપન્ને) આગતપન્નઃ-સજ્ઞાતકર્ત્તવ્યવિવેકો ભવતિ, ચ-પુનઃ
 (પુઠો વિયાગરિતે) પૃથક્ પૃથક્ અહિંસાદિ પ્રકાશયન્ (નણ્જના) વદેદિતિ ॥૫॥

ટીકા—‘જે’ યઃ પ્રાપ્તવૈરાગ્યઃ સદા ગુરુકુલવાસી ‘ઠાળથો ય’ સ્થાનતત્ત્વ-
 સ્થાનમાશ્રિત્ય ચ ‘સુસાધુજુત્તે’ સુસાધુયુક્તઃ-સુસાધુગુણયુક્તો મનતિ, સુસાધુર્હિ-
 સ્થાનં કાયોત્સર્ગાદિકં વિધત્તે તત્ર સમ્યક્ પ્રત્યુત્પેક્ષમાણાદિકાં ક્રિયાં કરોતિ
 કાયોત્સર્ગં ચ મેરુરિવ નિષ્ક્રમ્પઃ શરીરનિસ્પૃહો વિધત્તે ‘સયનાસને ય’ ચ-પુનઃ
 શયનાસનાભ્યાં શયનત-આસનતત્ત્વ, તત્ર શયનં કુર્વન્ સંસ્તારકં તદ્ભૂમિ કાયં ચ

પૂર્વક શરીર કા સંકોચન, પ્રસારણ ઓર ઉપવેશન કરતા હુઆ સાધુ-
 સમાચારી સે સમ્પન્ન હોતા હૈ । વહ ઈર્ધ્યા આદિ પાંચ સમિતિયોં મેં
 તથા તોન ગુસિયોં મેં યથોચિત પરાક્રમ કરતા હૈ । ઉસમેં કર્ત્તવ્ય
 સંબંધી વિવેક ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ઓર વહ પૃથક્ પૃથક્ અહિંસા આદિ
 કો પ્રકાશિત કરતા હુઆ ધર્મ કા ઉપદેશ કરતા હૈ ॥૫॥

ટીકાર્થ—જો વૈરાગ્ય યુક્ત સાધુ ગુરુકુલવાસી હોતા હૈ, વહ સ્થાન
 કી દૃષ્ટિ સે સુસાધુ કે ગુણોં સે યુક્ત હોતા હૈ । સુસાધુ યોગ્ય સ્થાન
 મેં કાયોત્સર્ગ આદિ ક્રિયાઈ કરતા હૈ । વહ ઉસ સ્થાન કા સમ્યક્
 પ્રકાર સે પ્રતિલેખન કરતા હૈ । ઓર મેરુ કી આંતિ નિષ્કંપ
 હોકર તથા શરીર કે પ્રતિ નિસ્પૃહ હોકર કાયોત્સર્ગ કરતા હૈ । ગુરુ-
 કુલવાસી સાધુ બી એસા હી કરતા હૈ । હસી પ્રકાર જહ શયન કરતા

પ્રમાર્જન કરીને તથા ચતના પૂર્વક શરીરનું સંકોચન, પ્રસારણ અને ઉપવે-
 શન કરતા થકા સાધુ-સમાચારીથી યુક્ત હોય છે. તે ઈર્ધ્યા સમિતિ વિગેરે
 પાંચ સમિતિયોમાં તથા ત્રગ ગુસિયોમાં યથા યોગ્ય પરાક્રમ કરે છે. તેમાં
 કર્ત્તવ્ય સંબંધી વિવેક ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. અને તે અલગ અલગ અકિસા
 વિગેરેને પ્રકાશિત કરતા થકા ધર્મને ઉપદેશ કરે છે. ॥૫॥

ટીકાર્થ—જે વૈરાગ્યવાળો સાધુ ગુરુકુળમાં રહેવાવાળો હોય છે, તે
 સ્થાનની દૃષ્ટિથી સુ સાધુના ગુણોથી યુક્ત હોય છે. સુસાધુ યોગ્ય સ્થાનમાં
 કાયોત્સર્ગ વિગેરે ક્રિયાઓ કરે છે, તે એ સ્થાનનું સારી રીતે પ્રતિલેખન

પ્રત્યુપેક્ષ્ય જ્ઞાત્રોક્તકાલે ગુરુમિન્દુજ્ઞાત' શરીર, એવાસનાદિષુ સંકુચિતગાત્રેણ
સ્વાધ્યાયાધ્યયનં ધ્યાનં ચ કરોતિ, इत्यादि सुसाधुक्रियायुक्तो गुरुकुलवासी
भवति । 'यात्रि' चापि 'परक्रमे' पराक्रमतः—पराक्रमं संयजानुष्ठानादि समाश्रित्य
'समितिष्ठ' ईर्यादि पञ्च समितिषु 'गुत्तीसु' गुप्तिषु—तिसृषु मनःप्रभृतिषु 'आय-
पन्ने' आगतप्रज्ञः—आगता—समुत्पन्ना प्रज्ञा—बुद्धि यस्य स आगतप्रज्ञः स ज्ञात-
कर्तव्यविवेकः स्वतो भवति तथा परस्यापि च 'विषागरिते' व्याकुर्वन्—कथयन्
'पुढो' पृथक् पृथक् गुरोः प्रसादात् परिज्ञातस्वरूपाः यथावस्थितस्वरूपप्रतिपादनं
तत्फलं च 'वणज्जा' बदेत्—प्रतिपादयेत् ॥५॥

મૂલમ્—સંદર્શણિ સોચ્ચાં અંદુ ભેરવાણિ અંગાસવે તેસુ પરિર્વણજ્ઞા ।

નિદંચં મિંદસૂ નં પંમાયં કુંજ્જા,

કહં કંહં વા વિતિમિર્લુ તિન્ને ॥૬॥

है तो संस्तारक का प्रतिलेखन करके उचित समय पर गुरु की आज्ञा
प्राप्त करके सोता है । जब बैठता है तो गात्र को संकुचिन करके स्वा-
ध्याय अध्ययन एवं ध्यान करता है । गुरुकुलवासी साधु भी इसी
प्रकार की सुसाधु की क्रियाएं करता है । वह ईर्या आदि पांचों समि-
तियों में मनोगुप्ति आदि तीनों गुप्तियों में उसे कर्तव्य का विवेक उत्पन्न
हो जाता है । गुरु के प्रसाद से स्वमिति गुप्ति आदि के स्वरूप का ज्ञाता
होकर दूसरों को वह उपदेश देता हुआ यथार्थ रूप से उनका स्वरूप
और फल आदि प्रतिपादन करता है ॥५॥

કરે છે, અને મેરૂની જેમ નિષ્કંપ થઈને તથા શરીરની પ્રત્યે નિરુપૃથક થઈને
કાયોત્સર્ગ કરે છે ગુરૂકુળમાં રહેવાવાળો સાધુ પણ એમ જ કરે છે એજ
પ્રમાણે જ્યારે સુવે છે, ત્યારે સંસ્તારક (પાથરણા)નું પ્રતિવેખન પ્રમાણન
કરીને અને તેજ પ્રમાણે ભૂમિ અને શરીરનું પ્રતિવેખન કરીને ઉચિત સમયે
ગુરૂની આજ્ઞા મેળવીને સુવે છે. જ્યારે તે બેસે છે, ત્યારે શરીરને સંકો-
ચીને બેસે છે, તથા સ્વાધ્યાય, અધ્યયન અને ધ્યાન કરે છે, ત્યારે પણ
શરીરને સંકોચીને બેસે છે ગુરૂકુળમાં રહેનાર સાધુ પણ આજ પ્રમાણેની
સુ સાધુને યોગ્ય ક્રિયાઓ કરે છે ઈર્યાસમિતિ વિગેરે પાંચે સમિતિઓના,
તથા મનોગુપ્તિ વિગેરે ત્રણે ગુપ્તિઓમાં તેને કર્તવ્યનો વિવેક પ્રગટ થઈ
જાય છે. ગુરૂપાદી સમિતિગુપ્તિ વિગેરેના સ્વરૂપનો અલ્પકાર મનીને તે
બીજાઓને ઉપદેશ આપતો થકો દવાર્થ રૂપથી તેનું સ્વરૂપ અને ફળ વિગે-
રેનું પ્રતિપાદન કરે છે ॥૫॥

छाया—शब्दान् श्रुत्वाऽथ भैरवान्, अनाश्रव स्तेषु परिव्रजेत् ।

निद्रांच भिक्षुर्न प्रमादं कुर्यात्, कथं कथं वा विचिक्तिसा तीर्णः ।६।

अन्वयार्थः—(भिक्षु) भिक्षुः—निर्वचभिक्षाशीलः साधुः (सदाणि) शब्दान्—कर्णप्रियात् वेणुमृदङ्गादिशब्दान् 'सोच्चा' श्रुत्वा (अदु) अथवा (भैरवाणि) भैरवान्—भयावहान्—कर्णकटून् सिंहादिशब्दान् श्रुत्वा (तेषु) तेषु कर्णप्रिय कर्ण

'सदाणि सोच्चा' इत्यदि ।

शब्दार्थ—'भिक्षु-भिक्षुः' निर्वच भिक्षा को ग्रहण करने वाला साधु 'सदाणि-शब्दान्' कर्णप्रिय वेणु, मृदङ्ग आदि के शब्दों को 'सो-च्चा-श्रुत्वा' सुन करके 'अदु-अथवा' अथवा 'भैरवाणि-भैरवान्' भयङ्कर कर्णकटु सिंहदिके शब्दों को सुनकरके 'तेषु-तेषु' अनुकूल प्रतिकूल ऐसे शब्दों में 'अणासवे-अनाश्रवः' रागद्वेष रहित होकरके 'परिव्वएज्जा-परिव्रजेत्' संयमके अनुष्ठान में तत्पर रहे तथा 'निद्रांच-निद्रांच' निद्राको और 'प्रमायं-प्रमादम्' प्रमाद 'न कुज्जा-न कुर्यात्' न करे इस प्रकार करनेवाला 'कहं कहं वा-कथं कथमपि' कोई भी विषयमें 'वित्तिगिच्छतिन्ने-विचिक्तिसातीर्णः' चित्तविप्लुतिरूप भ्रमको गुरु कृपा से पार करते हैं ॥६॥

अन्वयार्थ—निर्दोष भिक्षाग्रहण करनेवाला साधु कर्णप्रिय वेणु मृदङ्गादि शब्दों को सुनकर अथवा अत्यन्त भयजनक कर्णकटु सिंह-व्याघ्रादिका शब्दों को सुनकर उन उन कर्णप्रिय एवं कर्णकटु अनुकूल

'सदाणि सोच्चा' इत्यादि

शब्दार्थ—'भिक्षु भिक्षुः' निर्वच भिक्षा ग्रहण करनेवाला साधु 'सदाणि शब्दान्' जानने गमे तेवा वीणा, मृदङ्ग विगेरेना शब्दोंने 'सोच्चा-श्रुत्वा' साधुजीने 'अदु-अथवा' अगर 'भैरवाणि-भैरवान्' भयङ्कर कर्णकटोर सिंह विगेरेना शब्दोंने साधुजीने 'तेषु-तेषु' अनुकूल प्रतिकूल जेवा शब्दोंमां 'अणा सवे-अनाश्रवः' राग अने द्वेष रहित अनीने 'परिव्वएज्जा-परिव्रजेत्' संयमना अनुष्ठानमां तत्पर रहे तथा 'निद्रांच-निद्रांच' निद्राने अने 'प्रमायं-प्रमादम्' प्रमाद 'न कुज्जा-न कुर्यात्' न करे तथा 'कहं कहं वा-कथं कथमपि' कोई पण विषयमां 'वित्तिगिच्छतिन्ने-विचिक्तिसातीर्णः' चित्तविप्लुति रूप भ्रमने शुकृपायी पार करे छे ॥६॥

अन्वयार्थ—निर्दोष भिक्षा ग्रहण करनेवाला साधु जानने प्रिय वीणा, मृदङ्ग विगेरेना शब्दोंने साधुजी अथवा अत्यन्त भयजनक कर्णकटोर सिंह,

कटुपु-अनुकूल प्रतिकूलेषु शब्देषु (अणाश्रवः) अनाश्रवः-रागद्वेषरहितो भूत्वा (परिवाणज्जा) परिव्रजेत्-संयमानुष्ठानतत्परो भवेत् तथा (निद्राच) निद्राच (पमाचं) प्रमादं च (न कुज्जा) न कुर्यात् तथासति (कह कहं वा) कथं कथमपि (वित्तिगिच्छतिन्ने) विचिकित्साम् चित्तविप्लुतिरूपाम् तीर्णः-अतिक्रान्तो भवति ॥६॥

टीका-ईर्यासमिति आदि युक्तस्य साधोर्थकर्तव्यं तदुपदिशति-‘भिक्षू’ भिक्षुः-निरवयवभिक्षागशीलः ‘सद्दाणि’ शब्दान्-वेणुमृदङ्गादिप्रभृति श्रोत्रमनोहरान् ‘सोच्चा’ श्रुत्वा-श्रोत्रेन्द्रियेण साक्षात्कृत्य ‘अदु’ अथवा ‘भैरवाणि’ भैरवान्-मया वहान् कर्णकटुन् सिंहव्याघ्रादिजनितान् शब्दान् श्रुत्वा ‘अणाश्रवः’ अनाश्रवः शब्दम् आश्रयति यद्वा शोभनत्वेन तांस्तान् गृह्णाति, इत्याश्रवः न आश्रवः। अनाश्रवः ‘तेसु’ तेषु अनुकूलप्रतिकूलेषु श्रोत्रेन्द्रियसुसंयमेषु शब्देषु अनाश्रवो मध्यस्थो रागद्वेषरहितो भूत्वा ‘परिवाणज्जा’ परिव्रजेत्-परिसमन्ताद् व्रजेत्-संयमानुष्ठानतत्परो भवेत् ॥

प्रतिकूल शब्दों में रागद्वेष रहित होकर संयमानुष्ठान में तत्पर हो और निद्राप्रमाद को न करे। इस प्रकार करने से चित्तविप्लुति (व्याकुलता) रूप विचिकित्सा को पार कर सकना है ॥६॥

टीकार्थ-ईर्यासमिति आदि से युक्त साधु का जो कर्तव्य है। उसका उपदेश करते हैं-निरवयव भिक्षा ग्रहण करनेवाला भिक्षु वेणु मृदंग आदि के कर्णों को प्रिय लगाने वाले शब्दों को सुन कर अथवा भयावह (भयंकर) एवं कर्णकटु सिंह व्याघ्र आदि के शब्दों को सुनकर रागद्वेष से युक्त न हो। अर्थात् अनुकूल शब्दों में राग न करे और प्रतिकूल शब्दों में द्वेष न करे। परन्तु मध्यस्थ भाव धारण करे और संयम के अनुष्ठान में तत्पर रहे।

वाध विगेरेना शब्दो सालणीने ते ते कर्णप्रिय अने कर्णकटु अनुकूल प्रतिकूल शब्दोभां रागद्वेष रहित अनीने संयमानुष्ठानमा तत्पर अने अने निद्रा प्रमादनु सेवन न करे. आ प्रमाणे कर्वाधी चित्तविप्लुति (व्याकुलता) इय विचिकित्साने पार करी शक्य छे. ॥६॥

टीकार्थ-ईर्यासमिति विगेरेथी युक्त साधुने के कर्तव्य छे, तेने उपदेश करे छे.-निरवयव भिक्षा ग्रहण करवावाणा भिक्षुने वेणु मृदंग विगेरेना कानेने प्रिय लागवावाणा शब्दोने सालणीने अवयव लय करे अथवा अने कानेने कटवा लागे तेना सिंह, वाध विगेरेना शब्दोने सालणीने न ठेकी युक्त न थकु अर्थात् अनुकूल शब्दोभां राग न करेवे. अने प्रतिकूल शब्दोभां द्वेष न करेवे. परन्तु मध्यस्थतावने धारण करेवे. अने संयमन अनुष्ठानमा तत्पर रहेवे.

તથા 'નિદ્રા' નિદ્રામ્ 'પ્રમાદ' પ્રમાદમ્, પ્રમાદશબ્દેન ચાન્યે ચત્વારઃ પ્રમાદા ગૃહ્યન્તે इति पञ्चविधमपि प्रमादम् 'न कुञ्जा' न कुर्वात्, पञ्चप्रमादा यथा—

‘મજ્જં વિસયકસાયા, નિદ્રા વિક્રધાય પંચમી મણિયા ।

एष पंच प्रमादा, जीवं पाडंति संसारे ॥१॥

एवं गुरुकुलावासात् स्थानासनशयनादिषु आगतमज्ञः परित्यक्तसर्वकषायो गुर्वीयाज्ञया 'कहं' कहं वा' कथं कथमपि 'नितिगिच्छतिन्ने' विचिकित्सां चित्त विलप्तिरूपाम् तीर्णः—अतिक्रान्तो भाति । यद्वा—मया गृहीतोऽयं पञ्चमहाव्रत-भारोऽतिदुर्वहः कथं कथमप्यन्तं गच्छेत्, इत्येवं भूतां विचिकित्सां गुरुवसादात्ती र्णो भवतीति । ईर्ष्यासमित्यादिषु युक्तः साधुः अनुकूलप्रतिकूलशब्दान् श्रुत्वा तेषु

સાધુ નિદ્રાપ્રમાદ કા સેવન ન કરે । પ્રમાદ પાંચ પ્રકાર કા છે । કહા મી છે—‘મજ્જં વિસયકસાયા’ इत्यादि ।

‘(૧) મઘ (૨) વિષય (૩) કષાય (૪) નિદ્રા ઓર (૫) પાંચવાં પ્રમાદ વિકથા છે । કહ પાંચ પ્રમાદ જીવ કો સંસાર મેં ગિરાતે હૈં ।’

इस प्रकार गुरुकुलवास से शयन आसन आदि के विषय में जानकार होकर तथा समस्त कषायों से रहित होकर विचिकित्सा से रहित हो जाता है । अथवा ‘मेरे द्वारा बहन किया हुआ पांच महाव्रतों का यह भारी भार कैसे कैसे निबहेगा । इस प्रकार की विचिकित्सा को गुरु के प्रसाद से पार कर लेता है,

भाव यह है कि ईर्ष्या समिति आदिसे युक्त साधु अनुकूल शब्दों को श्रवण करके मध्यस्थ रहे । निद्रा आदि प्रमादों का परित्याग करे ।

સાધુ નિદ્રા, પ્રમાદ અથવા નિદ્રા અને પ્રમાદનું સેવન ન કરે. પ્રમાદ પાંચ પ્રકારનો કહેલ છે, કહ્યું છે કે—‘મજ્જ વિસયકસાયા’ इत्यादि

(૧) મઘ (૨) વિષય (૩) કષાય (૪) નિદ્રા અને (૫) પાંચમી પ્રમાદ વિકથા છે. આ પાંચ પ્રમાદ છવને સંસારમાં પાડે છે.

આ રીતે શુરૂકુળવાસથી શયન આસન વિગેરેના સંબંધમાં બાબુકાર થઈને તથા સધળા કષાયોથી રહિત થઈને વિચિત્તિસાથી રહિત થઈ બાક છે. અથવા ‘મારા દ્વારા બંધન કરાતા પાંચ મહાવ્રતોનો આ ભારે ભાર કેવી રીતે નબળે ? આવા પ્રકારની વિચિત્તિસાને (રહેલ)ને શુરૂકુળથી પાર કરી લે છે.

કહેવાનો ભાવ એ છે કે—ઈર્ષ્યા સમિતિ વિગેરેથી યુક્ત સાધુ અનુકૂળ અને પ્રતિકૂળ શબ્દોને સાંભળીને મધ્યસ્થ રહે, નિદ્રા વિગેરે પ્રમાદોનો પરિ-

मध्यस्थो भवेत् । तथा निद्रादिप्रमादं परित्यजन् यदि कुत्रचित् संशयः समुत्पद्येत
तदा गुरुवाक्येन तादृशसंशयादिकम् अतिक्रामेत् इति भावः ॥६॥

अथ गुरुकुले वासं कुर्वता यदि केनचित्साधुना कुत्रचित्स्खलिताय कस्मै-
चित् सदुपदेशो दीयेत, तदा तत्राऽऽत्मनोऽपमाननिति कृत्वा न अपमानमभि-
मन्येत, इति भावं दर्शयति—‘दहरेण’ इत्यादि ।

मूलम्—दहरेण बुद्धेणऽणुसासिए उ राइणिण्णावि समव्वणं ।

समन्तं यं धिरतो नाभिगच्छे णिज्जंतं एवावि अपारए खो ७।

छाया—दहरेण बुद्धेनाऽनुशासितस्तु, रात्रिकेनाऽपि समन्तत्वेन ।

सम्पृक्तया स्थिरतोनाभिगच्छे, नीयमानो दाप्यपारतः सः ७।

कदाचित् किसी विषय में संशय उत्पन्न हो तो गुरु की आज्ञा से उस
संशय को दूर करे ॥६॥

गुरुकुल में निवास करने वाले साधु की कहीं स्खलना हो जाय
और दूसरा कोई साधु उसे सदुपदेश दे तो वह अपना अपमान न
समझे । यह भाव यहां दिखलाते हैं—‘दहरेण’ इत्यादि ।

शब्दार्थ—‘दहरेण—दहरेण’ अपने से छोटि अवस्था वाले के द्वारा
अथवा ‘बुद्धेण—बुद्धेन’ बडि अवस्थावालेके द्वारा ‘राइणिण्णावि—रत्ना’
धिकेनापि’ दीक्षापर्यायसे अपनेसे ज्येष्ठ के द्वारा अथवा ‘समव्वणं
—समवयसा’ दीक्षापर्यायसे अथवा शास्त्राभ्याससे अथवा वयसे समान
के द्वारा ‘अणुसासिए उ—अनुशासितस्तु’ किसी प्रकार प्रमाद होने पर
प्रतिबोधित करने पर ‘समन्तं—सम्पृक्तया’ सम्पृक्त प्रकारसे ‘धिरतो—

त्याग करे, कदाचि कौं विषयमा संशय उत्पन्न थाय तो गुरुनी आज्ञाधी ते
संशयने दूर करे ॥६॥

गुरुकुलमां निवास करवावाणा साधुनी कथांक स्खलना यध न जाय अने
भीने कौं साधु तेने सदुपदेश आपे तो तेने पोतानु अपमान न समझे,
ते भाव अडिया बतावता कडे छे—‘दहरेण’ इत्यादि ।

शब्दार्थ—‘दहरेण—दहरेण’ पोतानाथी नानी उभरवाणा द्वारा अथवा
‘बुद्धेण—बुद्धेन’ मोटी उभरवाणा द्वारा ‘राइणिण्णावि—रत्नाधिकेनापि’ दीक्षा पर्या-
यधी पोतानाथी मोटी उभरवाणा द्वारा अथवा ‘समव्वणं—समवयसा’ दीक्षा
पर्यायधी अथवा तो शास्त्राभ्यासधी अथवा उभरधी भरे,भरीया द्वारा ‘अणु-
सासिए उ—अनुशासितस्तु’ कौं प्रमाद थाय त्यादे प्रतिबोधित करवा छतां
‘समन्तं—सम्पृक्तया’ सारी रीते ‘धिरतो—स्थिरतः’ संयमना परिपावनमां

અન્વયાર્થ:—(દહરેણ) દહરેણ સ્વાપેક્ષયા વયસા કનિષ્ઠેન વાલેન 'વૃદ્ધેણ' વૃદ્ધેન-વયોઽધિકેન ઇત્યમ્ (રાશ્નિર્ણયાદિ) રાત્નિકેન-રત્નાધિકેનાપિ દીક્ષા-પર્યાયજ્યેષ્ઠેન (સમન્વયેણ) સમન્વયેન અનુશાસિતસ્તુ પ્રમાદસ્વલિતચરણં પ્રતિ પ્રેરિતઃ સન્ પ્રતિવોધિતોઽપિ (સમ્પ્રત્યયં) સમ્યક્તથા 'થિરતો' સ્થિરતઃ-સંયમ-પરિપાલનશ્ચૈર્યેણ (જાભિગચ્છે) નાભિગચ્છે તદુપદેશં ન સ્વીકરોતિ પુનઃ પ્રમાદ-સ્વલિતચરણં કરોતિ, તદ્વા (સે) સઃ પ્રમાદસ્વલનકર્તા સાધુ. (ગિજ્જંતિવાવિ) નીયમાનોવાઽપિ મોક્ષમાર્ગં પ્રતિ પ્રેર્યમાણોઽપિ તદકરણતથા સઃ (અપારણ) અપારગઃ-ન સંસારસાગરપારગો ભવતિ ॥૭॥

સ્થિરતઃ' સંયમ કે પરિપાલન મેં સ્થિરતાકો 'જાભિગચ્છે-નાભિગચ્છેત' ઉસકે ઉપદેશકો સ્વીકાર નહીં કરતા હૈ ઓર બારબાર પ્રમાદ કરતા રહે તબ 'સે-સઃ' પ્રમાદ કરને વાલા સાધુ 'ગિજ્જંતિવાવિ-નીયમાન એવ' સંસાર સમુદ્રમેં લે જાનેવાલે હોતે હૈં 'અપારણ-આપરગઃ' સંસાર સાગર સે પાર કરને વાલે નહીં હોતે હૈં ॥૭॥

અન્વયાર્થ—દહર અર્થાત્ ઉમર મેં અપને સે છોટી ઉમરવાલા સાધુ સે યા વયોઽધિક વૃદ્ધ સાધુ સે એવં દીક્ષાપર્યાય મેં અપને સે વડે સાધુ સે અથવા દીક્ષાપર્યાય શ્રુત યા વય મેં અપને સે તુલ્ય સાધુ સે પ્રમાદ સ્વલનાવરણ કે વિષય મેં સમજાણ જાને પર જો સાધુ ક્રોધાદિકે વશીભૂત હોકર સંયમ કા પરિપાલન નહીં કરતા હૈ, ફિર સે પ્રમાદ સ્વલન ઓર ગલતી કરતા હી રહતા હૈ, વહ પ્રમાદ ગલતા કરને વાલા સાધુ હસ સંસાર સમુદ્ર કે પ્રવાહ મેં વહતા હુઆ સંસાર સાગર કા પારગામી નહીં હોતા હૈ ॥૭॥

સ્થિરતા ૩૫ 'જાભિગચ્છે-નાભિગચ્છેત' તેના ઉપદેશને સ્વીકારતા નથી. અને વારંવાર પ્રમાદ કરતો રહે ત્યારે 'સે-સઃ' ને પ્રમાદ કરવાવાળો સાધુ 'ગિજ્જંતિવાવિ-નીયમાન એવ' સંસાર સમુદ્રમાં લઈ જવાવાળો થાય છે. અપારણ-અપારગઃ' સંસાર સાગરથી પાર કરવાવાળો થતો નથી. ॥૭॥

અન્વયાર્થ—ઉહર અર્થાત્ ઉમરમાં પોતાનાથી નાની ઉમરવાળા બાલ સાધુથી અથવા વયોવૃદ્ધ સાધુથી તથા દીક્ષા પર્યાયમાં પોતાનાથી મોટા સાધુ પાંસેથી અથવા દીક્ષા પર્યાય શ્રુત અથવા વયમાં પોતાની બરાબર એવા સાધુ દ્વારા પ્રમાદ, સ્ખલનાચરણના સંબંધમાં સમજાવવામાં આવેથી જે સાધુ ક્રોધાદિને વશ બનીને સંયમનું પરિપાલન કરતા નથી અને ફરીથી પ્રમાદ, સ્ખલન અને બૂઝી કરતા જ રહે આવો પ્રમાદ કરવાવાળો સાધુ આ સંસાર રૂપી સમુદ્રના પ્રવાહમાં વહેતો થશે સંસારસાગરની પાર જઈ શકતો નથી. ॥૭॥

टीका—‘दहरेण’ दहरेण—स्वापेक्षया दयसा कनिष्ठेन वालेन ‘वृद्धेण’ वृद्धेन-वयोधिकेन तथा—‘राइणिणा वि’ रात्तिकेन—रत्नाधिकेनापि पर्यायज्येष्ठेन ‘समववणं’ समव्रतेन—समानदीक्षापर्यायेण समानश्रुतेन वा, ‘भवद्विधानामिदम् ईदृक्प्रमादाचरणमयुक्त’ मित्येदम् ‘अणुसासि ए उ’ अनुशासितस्तु प्रमादस्खलित-चरणं प्रेरितः सन् ‘सम्मंतयं’ सम्यक्तया ‘थिरओ’ स्थिरतः—स्थैर्येण ‘णाभि-गच्छे’ नाभिगच्छेत्—सम्यक्तया स्थैर्येण न स्वीकरोति । तदा सः ‘णिज्जंतए वा वि’ नीयमानो वाऽपि मोक्षमार्गं प्रति प्रेर्यमाणोऽपि तदकरणतया ‘अपारए से’ अपारग एव स भवति संसारसागरातिक्रमणे समर्थो न भवतीति । यदि कदाचित् प्रमादात् क्वचित् स्खलनं भवेत् तदा तत्र बालसाधुना वृद्धसाधुना दीक्षापर्याया-धिकेन समेन वा प्रमादपरिमार्जनाय सहसोपदिष्टः तदुपदेशं न परिपालयति तदा स साधुः संसारसागरपारगमने समर्थो न भवतीति भावः ॥७॥

टीकार्थ—अपने से छोटी उम्र वाले के द्वारा, वयो वृद्ध के द्वारा रत्नाधिक अर्थात् दीक्षापर्याय में वृद्ध के द्वारा, वय दीक्षापर्याय या श्रुत में बराबरी वाले के द्वारा ‘आप जैसे को इस प्रकार का प्रमादा-चरण करना उचित नहीं है, इस प्रकार से प्रमादाचरण के लिए अनु-शासित होने पर जो सम्यक् प्रकार से स्थिरता के साथ स्वीकार नहीं करता है, वह संसार के प्रवाह में बहता ही है । वह संसारसागर के पार पहुँचने में समर्थ नहीं होता ।

तात्पर्य यह है कि कदाचित् प्रमाद के कारण स्खलन हो जाय और दूसरा कोई छोटा बड़ा या समवयस्य साधु प्रमाद का परिमार्जन करने के लिए उपदेश दे तो जो साधु उसका पालन नहीं करता,

टीकार्थ—पोतानाथी नानी उंभरवणा द्वारा अथवा वयोवृद्ध द्वारा रत्नाधिक अर्थात् दीक्षा पर्यायमा वृद्ध अथवा वय दीक्षा पर्याय अथवा श्रुतमा बराबर-सख्या अथवा द्वारा ‘तभारा जेवाने आवी गीतनुं प्रमादनुं’ आचरण करुं योग्य नहीं आवी रीते प्रमादमा आचरण समर्थमा अनु-शासित धवा छता पछु जे सरी रीते स्थिरता के साथे तेना स्वीकार करना नहीं. ते संसारमा प्रमादमा न पड़ेता रडे छे ते संसारसागरनी पार पड़ेची शक्ती नहीं.

उडेवानुं तात्पर्य अछे छे—उदक में डूबने वाले समवयस्य धर्म ज्ञान अने जीव को छोड़ना, मोक्ष के सखी बनने के लिये प्रमाद परिमार्जन-निवारण करवा भाटे उपदेश आवे तो जे साधु तेनु पालन करता नहीं.

ब्रूय—विउट्टिणं समयानुसिद्धे डहरेण वुड्डेण उ चोइए य।
अच्चुट्टियाएँ घटदासिएँ वा अगारिणं वा समयानुसिद्धे।८।

छाया—व्युत्थितेन समयानुशिष्टो डहरेण वृद्धेन तु नोदितश्च ।

अत्युत्थितया घटदास्या वा, अगारिणां वा समयानुशिष्टः ॥८॥

‘मिच्छामि दुक्कडं’ इस प्रकार नहीं कहता बह साधु संसार प्रवाह में पड़ा रहता है । संसारसागर के पार नहीं पहुँच सकता ॥७॥

‘विउट्टितेण’ इत्यादि ।

शब्दार्थ—‘विउट्टिणं-व्युत्थितेन’ शास्त्र के प्रतिकूल आचरण करनेवाले के द्वारा ‘समएण-समयेन’ सर्वज्ञप्रणीत आगमके अनुसार ‘अणुसिद्धे-अनुशासितः’ अनुशासित-मूलोत्तर गुणसे स्खलित होकर ‘चोइए य-नोदितश्च’ प्रेरित किया हुआ साधु ‘डहरेण-दहरेण’ छोटी वयवाले के द्वारा ‘वुड्डेण उ-वृद्धेन तु’ अथवा अधिक उमरवाले के द्वारा ‘चोइए य-नोदितोऽपि’ शुभ कार्य की ओर प्रेरित किया हुआ तथा ‘अच्चुट्टियाए-अत्युत्थितया’ अति नीच स्वभाववाली दासी के द्वारा अथवा ‘घटदासिए वा-घटदास्या वा’ जलबहन करनेवाली दासी के द्वारा प्रेरित किया हुआ तथा ‘अगारिणं वा-गृहस्थानां वा’ कोई गृहस्थ जनके द्वारा ‘समयानुसिद्धे-समयानुशिष्टः’ गृहस्थधर्मानुसार शिक्षा देने पर अर्थात् गृहस्थ के द्वारा अपमान पूर्वक आक्षेप करने पर भी साधु क्रोध न करे ॥८॥

‘मिच्छामि दुक्कडं’ आ प्रभाणु कडैता नथी. ते साधु संसारना प्रवाडमां पडी रहे छे अर्थात् संसारसागरनी पार पडोन्ची शकता नथी. ॥७॥

‘विउट्टिणं’ इत्यादि

शब्दार्थ—‘विउट्टिणं-व्युत्थितेन’ शास्त्रथी विरुद्ध आचरण करनेवाले द्वारा ‘समएण-समयेन’ सर्वज्ञ प्रणीत आगम अनुसार ‘अणुसिद्धे-अनुशासितः’ अनुशासित मूलोत्तर गुणथी स्खलित थयाथी ‘चोइए य-नोदितश्च’ प्रेरित करवामां आवेल साधु ‘डहरेण-दहरेण’ नानी उमरवाणा द्वारा ‘वुड्डेण उ-वृद्धेन तु’ अथवा वधारे उमरवाणा द्वारा ‘चोइए य-नोदितोऽपि’ शुभ कार्य तरहे प्रेरित करवामां आवेल तथा ‘अगारिण वा-गृहस्थाना वा’ कोई गृहस्थजन द्वारा ‘समयानुसिद्धे-समयानुशिष्टः’ गृहस्थना धर्म प्रभाणु शिक्षा आपवामां आवे त्यारे अर्थात् गृहस्थ द्वारा अपमान पूर्वक आक्षेप करवामां आवे तो पणु साधुओ क्रोध करवे। नडी ॥८॥

अन्वयार्थः—(विउट्टिणं) व्युत्थितेन-परतीर्थिकेन (समयाणुसिद्धे) समया-
नुशिष्टः सगद्येन सर्वज्ञप्रणीतमनुसारेण अनुशासितः मूलोत्तरगुणाचरणे
स्खलितः सन् (चोइर य) नोदिनश्च तत्रानेनैवं प्रतिपादितं यथा त्वया क्रियते
इत्येवं परतीर्थिकैः नोदितः, (डहरेण) दहरेण-अल्पवयस्कैः (बुद्धेण उ) बुद्धेन-
अधिकवयसा नोदितोऽपि, तथा (अच्छुट्टिणए) अत्युत्थितया-अतिनीचस्व-
भावया दास्या (घडदासिए दा) घटदास्या वा जग्वाहिन्या दास्या वा नोदितो-
ऽपि, तथा-(अगारिणं वा) अगारिणां वा-गृहस्थानां वा (समयाणुसिद्धे) समया-
नुशिष्टः-समयेन अनुष्ठानेन गृहस्थधर्मेण अनुशासितः-गृहस्थैराधिक्षिप्यमाणोऽपि
साधुः कोपं न कुर्यात् ॥८॥

टीका—साम्प्रतं स्वपक्षनोदनानन्तरं स्वयं वेतरप्रेरणामधिकृत्य दर्शयति
शास्त्रकारः—‘विउट्टिणं’ व्युत्थितेन सर्वज्ञप्रणीतशास्त्रविरुद्धकार्यं यः करोति स

अन्वयार्थ—व्युत्थित अर्थात् परतीर्थिकों द्वारा अपने सिद्धान्त के
अनुसार मूलोत्तर गुणाचरण में स्खलन होने पर परतीर्थिकों द्वारा
आक्षेप किये जाने पर, या डहर अर्थात् अल्पवयस्क तथा अधिक वय-
स्क द्वारा आक्षिप्त होने पर ‘कहने पर एवं अति तुच्छ स्वभावदासी से
या जल वाहक दासी से अक्षिप्त होने पर अगवा गृहस्थों के
द्वारा अपने धर्म के अनुसार आक्षिप्त होने पर ‘कहने पर’ भी
साधुजन क्रोध न करे ॥८॥

टीका—स्वपक्ष की प्रेरणादिखलाने के पश्चात् अब शास्त्रकार
स्वपक्ष से इतर पक्ष की प्रेरणा के विषय में कहते हैं। जो उत्थित तो
है परन्तु विपरीत रूप से उत्थित है। अर्थात् सर्वज्ञप्रणीत शास्त्र से

अन्वयार्थ—व्युत्थित-अर्थात् परतीर्थिकों द्वारा पोताना सिद्धांत प्रमाणों
अनुशासित धर्मों के अथवा सर्वज्ञ प्रणीत आगम अनुसार मूलोत्तर गुणाच-
रणमा स्खलित यवाथी परतीर्थिकों द्वारा आक्षेप करवाना आवे त्यारे अथवा
डहर-अर्थात् नानी उत्तरवाणा तत्रा मोटि उनर वाणाथी आक्षेप करवाना
आवे त्यारे तथा अत्यंत तुच्छ स्वभाव वाणी दानीवी अगव वृद्धनरवाणाजी
दासी द्वारा उपेक्षा आपवाना आवेयी अथवा बुद्धेण द्वारा पोताना धर्म
प्रमाणों उपेक्षा आपवाना आवेयी पक्ष साधुओं द्वारा उपेक्षा नहीं ॥८॥

टीका—पोताना परतीर्थिकों द्वारा पोताना पक्षी बुद्धेण अथवा बुद्धेण पोताना
पक्षगी जीना पक्षगी प्रेरणावाला स्वभाव है, जो उत्थित तो है, परन्तु
विपरीत रूपसे उत्थित है, अर्थात् सर्वज्ञ प्रणीत शास्त्र से

મૂલ્કમ્—વિઝદ્વિષ્ણં સમયાણુસિદ્ધે ડહરેણ વૃદ્ધેણ ડ ચોઈષ ય।

અચ્ચુટ્વિયાઈ ઘડદાસિઈ વા અગારિણં વા સમયાણુસિદ્ધે।૮।

છાયા—વ્યુત્થિતેન સમયાણુસિદ્ધો ડહરેણ વૃદ્ધેન તુ નોદિતશ્ચ ।

અત્યુત્થિતયા ઘટદાસ્યા વા, અગારિણાં વા સમયાણુસિદ્ધઃ ॥૮॥

‘મિચ્છામિ દુક્કઠં’ હસ પ્રકાર નહીં કહતા બહુ સાધુ સંસાર પ્રવાહ મેં પેડાં રહતા હૈ । સંસારસાગર કે પાર નહીં પહુંચ સકતા ॥૭॥

‘વિઝદ્વિષ્ણં’ ઇત્યાદિ ।

શબ્દાર્થ—‘વિઝદ્વિષ્ણં-વ્યુત્થિતેન’ શાસ્ત્ર કે પ્રતિકૂલ આચરણ કરનેવાલે કે દ્વારા ‘સમણ-સમયેન’ સર્વજ્ઞપ્રણીત આગમકે અનુસાર ‘અણુસિદ્ધે-અનુશાસિતઃ’ અનુશાસિત-મૂલોત્તર ગુણસે સ્થલિત હોકર ‘ચોઈષ ય-નોદિતશ્ચ’ પ્રેરિત કિયા હુઆ સાધુ ‘ડહરેણ-દહરેણ’ છોટી વયવાલે કે દ્વારા ‘વૃદ્ધેણ ડ-વૃદ્ધેન તુ’ અથવા અધિક ઝમરવાલે કે દ્વારા ‘ચોઈષ ય-નોદિતોડપિ’ શુભકાર્ય કી ઓર પ્રેરિત કિયા હુઆ તથા ‘અચ્ચુટ્વિયાઈ-અત્યુત્થિતયા’ અતિ નીચ સ્વભાવવાલી દાસી કે દ્વારા અથવા ‘ઘટદાસિઈ વા-ઘટદાસ્યા વા’ જલબહન કરનેવાલી દાસી કે દ્વારા પ્રેરિત કિયા હુઆ તથા ‘અગારિણાં વા-ગૃહસ્થાનાં વા’ કોઈ ગૃહસ્થ જનકે દ્વારા ‘સમયાણુસિદ્ધે-સમયાણુસિદ્ધઃ’ ગૃહસ્થધર્માનુસાર શિક્ષા દેને પર અર્થાત્ ગૃહસ્થ કે દ્વારા અપમાન પૂર્વક આક્ષેપ કરને પર મી સાધુ ક્રોધ ન કરે ॥૮॥

‘મિચ્છામિ દુક્કઠં’ આ પ્રમાણે કહેતા નથી. તે સાધુ સંસારના પ્રવાહમાં પડી રહે છે. અર્થાત્ સંસારસાગરની પાર પહોંચી શકતા નથી. ॥૭॥

‘વિઝદ્વિષ્ણં’ ઇત્યાદિ

શબ્દાર્થ—‘વિઝદ્વિષ્ણં-વ્યુત્થિતેન’ શાસ્ત્રથી વિરુદ્ધ આચરણ કરનાર દ્વારા ‘સમણ-સમયેન’ સર્વજ્ઞ પ્રણીત આગમ અનુસાર ‘અણુસિદ્ધે-અનુશાસિતઃ’ અનુશાસિત મૂલોત્તર ગુણથી સ્થલિત થવાથી ‘ચોઈષ ય-નોદિતશ્ચ’ પ્રેરિત કરવામાં આવેલ સાધુ ‘ડહરેણ-દહરેણ’ નાની ઉમરવાળા દ્વારા ‘વૃદ્ધેણ ડ-વૃદ્ધેન તુ’ અથવા વધારે ઉમરવાળા દ્વારા ‘ચોઈષ ય-નોદિતોડપિ’ શુભ કાર્ય તરફ પ્રેરિત કરવામાં આવેલ તથા ‘અગારિણાં વા-ગૃહસ્થાનાં વા’ કોઈ ગૃહસ્થજન દ્વારા ‘સમયાણુસિદ્ધે-સમયાણુસિદ્ધઃ’ ગૃહસ્થના ધર્મ પ્રમાણે શિક્ષા આપવામાં આવે ત્યારે અર્થાત્ ગૃહસ્થ દ્વારા અપમાન પૂર્વક આક્ષેપ કરવામાં આવે તો પણ સાધુએ ક્રોધ કરવો નહીં ॥૮॥

मूकम्—विउट्टिएणं समयानुसिद्धे डहरेण बुद्धेण उ चोइए य।

अचुट्टियाएँ घडदासिएँ वा अगारिणं वा समयानुसिद्धे।८।

छाया—व्युत्थितेन समयानुशिष्टो डहरेण वृद्धेन तु नोदितश्च ।

अत्युत्थितया घटदास्या वा, अगारिणां वा समयानुशिष्टः ॥८॥

‘मिच्छामि दुक्कडं’ हस्त प्रकार नहीं कहता वह साधु संसार प्रवाह में पड़ा रहता है । संसारसागर के पार नहीं पहुँच सकता ॥७॥

‘विउट्टिएणं’ इत्यादि ।

शब्दार्थ—‘विउट्टिएणं-व्युत्थितेन’ शास्त्र के प्रतिकूल आचरण करनेवाले के द्वारा ‘समएण-समयेन’ सर्वज्ञप्रणीत आगमके अनुसार ‘अणुसिद्धे-अनुशासितः’ अनुशासित-मूलोत्तर गुणसे स्वलित होकर ‘चोइए य-नोदितश्च’ प्रेरित किया हुआ साधु ‘डहरेण-दहरेण’ छोटी वयवाले के द्वारा ‘बुद्धेण उ-वृद्धेन तु’ अथवा अधिक उमरवाले के द्वारा ‘चोइए य-नोदितोऽपि’ शुभ कार्य की ओर प्रेरित किया हुआ तथा ‘अचुट्टियाए-अत्युत्थितया’ अति नीच स्वभाववाली दासी के द्वारा अथवा ‘घडदासिए वा-घटदास्या वा’ जलबहन करनेवाली दासी के द्वारा प्रेरित किया हुआ तथा ‘अगारिणं वा-गृहस्थानां वा’ कोई गृहस्थ जनके द्वारा ‘समयानुसिद्धे-समयानुशिष्टः’ गृहस्थधर्मानुसार शिक्षा देने पर अर्थात् गृहस्थ के द्वारा अपमान पूर्वक आक्षेप करने पर भी साधु क्रोध न करे ॥८॥

‘मिच्छामि दुक्कडं’ आ प्रभावे डुकेता नथी. ते साधु संसारना प्रवाहमां पडी रहे छे अर्थात् संसारसागरनी पार पछोंची शकता नथी. ॥७॥

‘विउट्टिएणं’ इत्यादि

शब्दार्थ—‘विउट्टिएणं-व्युत्थितेन’ शास्त्रधी विरुद्ध आचरण करना द्वारा ‘समएण-समयेन’ सर्वज्ञ प्रणीत आगम अनुसार ‘अणुसिद्धे-अनुशासितः’ अनुशासित मूलोत्तर गुणधी स्वलित यवाधी ‘चोइए य-नोदितश्च’ प्रेरित करवाणा आवेल साधु ‘डहरेण-दहरेण’ नानी उमरवाणा द्वारा ‘बुद्धेण उ-वृद्धेन तु’ अथवा वधारे उमरवाणा द्वारा ‘चोइए य-नोदितोऽपि’ शुभ कार्य तरई प्रेरित करवाणा आवेल तथा ‘अगारिण वा-गृहस्थाना वा’ कोई गृहस्थजन द्वारा ‘समयानुसिद्धे-समयानुशिष्टः’ गृहस्थना धर्म प्रभावे शिक्षा आपवाभा आवे त्यारे अर्थात् गृहस्थ द्वारा अपमान पूर्वक आक्षेप करवाणा आवे तो पण साधुके क्रोध करवे नडी ॥८॥

અન્વયાર્થઃ—(વિઉટ્ટિણં) વ્યુત્થિતેન—પરતીર્થિકેન (સમયાણુસિદ્ધે) સમયા-
નુશિષ્ટઃ સતયેન સર્વજ્ઞપ્રણીતાગ્રાહનુસારેણ અનુશાસિતઃ મૂલોત્તરગુણાચરણે
સ્વલ્લિતઃ સન્ (વોહ્ય ય) નોદિતશ્ચ તત્રાગમેનૈવં પ્રતિપાદિતં યથા ત્વયા ક્રિયતે
इत्येवं परतीर्थिकैः नोदितः, (डहरेण) दहरेण—अल्पवयस्कैः (बुद्धेण उ) बृद्धेन—
अधिकवयसा नोदितोऽपि, तथा (अच्छुट्टियाए) अत्युत्थितया—अतिनीचस्व-
भावया दास्या (घटदासिए वा) घटदास्या वा जलवाहिन्या दास्या वा नोदितो-
ऽपि, तथा—(अगारिणं वा) अगारिणां वा—गृहस्थानां वा (समयाणुसिद्धे) समया-
नુશિષ્ટઃ—સમયેન અનુષ્ઠાનેન ગૃહસ્થધર્મેણ અનુશાસિતઃ—ગૃહસ્થૈરધિક્ષિપ્યમાણોઽપિ
સાધુઃ ક્રોધં ન કુર્યાદ્ ॥૮॥

ટીકા—સારૂપતં સ્વપક્ષનોદનાનન્તરં સ્વયં વેતરપ્રેરણામધિકૃત્ય દર્શયતિ
શાસ્ત્રકારઃ—‘વિઉટ્ટિણં’ વ્યુત્થિતેન સર્વજ્ઞપ્રણીતશાસ્ત્રવિરુદ્ધકાર્યં યઃ કરોતિ સ

અન્વયાર્થ—વ્યુત્થિત અર્થાત્ પરતીર્થિકો દ્વારા અપને સિદ્ધાન્ત કે
અનુસાર મૂલોત્તર ગુણાચરણ મેં સ્વલન હોને પર પરતીર્થિકો દ્વારા
આક્ષેપ ક્રિયે જાને પર, યા ડહર અર્થાત્ અલ્પવયસ્ક તથા અધિક વય-
સ્ક દ્વારા આક્ષિપ્ત હોને પર ‘કહને પર’ એવં અતિ તુચ્છ સ્વભાવદાસી સે
યા જલ વાહક દાસી સે અર્ત્સિત હોને પર અથવા ગૃહસ્થોં કે
દ્વારા અપને ધર્મ કે અનુસાર આક્ષિપ્ત હોને પર ‘કહને પર’ મી
સાધુજન ક્રોધ ન કરે ॥૮॥

ટીકાર્થ—સ્વપક્ષ કી પ્રેરણાદિલ્લલને કે પશ્ચાત્ અવ શાસ્ત્રકાર
સ્વપક્ષ સે હતર પક્ષ કી પ્રેરણા કે વિષય મેં કહતે હૈં । જો ઉત્થિત તો
હૈ પરન્તુ વિપરીત રૂપ સે ઉત્થિત હૈ । અર્થાત્ સર્વજ્ઞપ્રણીત શાસ્ત્ર સે

અન્વયાર્થ—વ્યુત્થિત—અર્થાત્ પરતીર્થિકો દ્વારા પોતાના સિદ્ધાન્ત પ્રમાણે
અનુશાસિત થઇને અથવા સર્વજ્ઞ પ્રણીત આગમ અનુસાર મૂલોત્તર ગુણાચ-
રણમાં સ્પદિત થવાથી પરતીર્થિકો દ્વારા આક્ષેપ કરવામાં આવે ત્યારે અથવા
હહર—અર્થાત્ નાની ઉમરવાળા તથા મોટી ઉમર વાળાથી આક્ષેપ કરવામાં
આવે ત્યારે તથા અત્યંત તુચ્છ સ્વભાવ વાળી દાસીથી અગર જલહરવાવાળી
દાસી દ્વારા ઠપકો આપવામાં આવેથી અથવા ગૃહસ્થો દ્વારા પોતાના ધર્મ
પ્રમાણે ઠપકો આપવામાં આવેથી પણ સાધુએ ક્રોધ કરવો નહીં. ॥૮॥

ટીકાર્થ—પોતાના પક્ષની પ્રેરણા બતાવ્યા પછી હવે શાસ્ત્રકાર પોતાના
પક્ષથી બીજા પક્ષની પ્રેરણાના સળધમાં કહે છે, જે ઉત્થિત તો છે, પરંતુ
વિપરીત રૂપથી ઉત્થિત છે, અર્થાત્ સર્વજ્ઞ પ્રણીત શાસ્ત્રથી વિરુદ્ધ કાર્ય

मूकम्—विउद्विष्टेणं समयानुसिद्धे डहरेण बुद्धेण उ चोइए य।

अचुट्टियाएँ घडदासिएँ वा अगारिणं वा समयानुसिद्धे । ८।

छाया—व्युत्थितेन समयानुशिष्टो डहरेण वृद्धेन तु नोदितश्च ।

अत्युत्थितया घटदास्या वा, अगारिणां वा समयानुशिष्टः ॥ ८ ॥

‘मिच्छामि दुक्कडं’ इस प्रकार नहीं कहता बह साधु संसार प्रवाह में पड़ा रहता है । संसारसागर के पार नहीं पहुँच सकता ॥ ७ ॥

‘विउद्विष्टेणं’ इत्यादि ।

शब्दार्थ—‘विउद्विष्टेणं-व्युत्थितेन’ शास्त्र के प्रतिकूल आचरण करनेवाले के द्वारा ‘समयण-समयेन’ सर्वज्ञप्रणीत आगमके अनुसार ‘अनुसिद्धे-अनुशासितः’ अनुशासित-मूलोत्तर गुणसे स्खलित होकर ‘चोइए य-नोदितश्च’ प्रेरित किया हुआ साधु ‘डहरेण-दहरेण’ छोटी वयवाले के द्वारा ‘बुद्धेण उ-वृद्धेन तु’ अथवा अधिक उमरवाले के द्वारा ‘चोइए य-नोदितोऽपि’ शुभकार्य की ओर प्रेरित किया हुआ तथा ‘अचुट्टियाए-अत्युत्थितया’ अति नीच स्वभाववाली दासी के द्वारा अथवा ‘घडदासिए वा-घटदास्या वा’ जलबहन करनेवाली दासी के द्वारा प्रेरित किया हुआ तथा ‘अगारिणं वा-गृहस्थानां वा’ कोई गृहस्थ जनके द्वारा ‘समयानुसिद्धे-समयानुशिष्टः’ गृहस्थधर्मानुसार शिक्षा देने पर अर्थात् गृहस्थ के द्वारा अपमान पूर्वक आक्षेप करने पर भी साधु क्रोध न करे ॥ ८ ॥

‘मिच्छामि दुक्कडं’ आ प्रमाणे उडैता नथी. ते साधु संसारना प्रवाडुमां पडी रहे छे अर्थात् संसारसागरनी पार पडोन्ची शकता नथी. ॥ ७ ॥

‘विउद्विष्टेण’ इत्यादि

शब्दार्थ—‘विउद्विष्टेण-व्युत्थितेन’ शास्त्रथी विरुद्ध आचरण करनेवाले द्वारा ‘समयण-समयेन’ सर्वज्ञ प्रणीत आगम अनुसार ‘अनुसिद्धे-अनुशासितः’ अनुशासित मूलोत्तर गुणधी स्खलित यथाथी ‘चोइए य-नोदितश्च’ प्रेरित करनेवाला आवेल साधु ‘डहरेण-दहरेण’ नानी उमरवाणा द्वारा ‘बुद्धेण उ-वृद्धेन तु’ अथवा वधादे उमरवाणा द्वारा ‘चोइए य-नोदितोऽपि’ शुभ कार्य तरङ्ग प्रेरित करनेवाला आवेल तथा ‘अगारिण वा-गृहस्थानां वा’ कोई गृहस्थजन द्वारा ‘समयानुसिद्धे-समयानुशिष्टः’ गृहस्थना धर्म प्रमाणे शिक्षा आपवाला आवे त्यादे अर्थात् गृहस्थ द्वारा अपमान पूर्वक आक्षेप करनेवाला आवे तो पण साधुने क्रोध करवे नडी ॥ ८ ॥

अन्वयार्थः—(विउद्विष्टं) व्युत्थितेन-परतीर्थिकेन (समयाणुसिद्धे) समया-
नुशिष्टः सतयेन सर्वज्ञप्रणीतायमाऽनुसारेण अनुशासितः मूलोत्तरगुणाचरणे
स्वलितः सन् (बोद्धव्यं य) नोदितश्च तत्रानयेनैवं प्रतिपादितं यथा त्वया क्रियते
इत्येवं परतीर्थिकैः नोदितः, (उद्वेगेण) उद्वेगेण-अल्पवयस्कान् (बुद्धेण उ) बुद्धेन-
अधिकवयसा नोदितोऽपि, तथा (अच्युद्विष्टाए) अत्युत्थितया-अतिनीचस्व-
भावया दास्या (घटदासिण वा) घटदास्या वा जग्वाहिन्या दास्या वा नोदितो-
ऽपि, तथा-(अगारिणं वा) अगारिणां वा-गृहस्थानां वा (समयाणुसिद्धे) समया-
नुशिष्टः-समयेन अनुष्ठानेन गृहस्थधर्मेण अनुशासितः-गृहस्थैरधिष्ठित्यमाणोऽपि
साधुः कोपं न कुर्याद् ॥८॥

टीका—साम्प्रतं स्वपक्षनोदनानन्तरं स्वयं चेतरेप्रेरणामधिकृत्य दर्शयति
शास्त्रकारः—‘विउद्विष्टं’ व्युत्थितेन सर्वज्ञप्रणीतशास्त्रविरुद्धकार्यं यः करोति स

अन्वयार्थ—व्युत्थित अर्थात् परतीर्थिकों द्वारा अपने सिद्धान्त के
अनुसार मूलोत्तर गुणाचरण में स्वलन होने पर परतीर्थिकों द्वारा
आक्षेप किये जाने पर, या उद्वेग अर्थात् अल्पवयस्क तथा अधिक वय-
स्क द्वारा आक्षिप्त होने पर ‘कहने पर एवं अति तुच्छ स्वभावदासी से
या जल बाहक दासी से भर्त्सित होने पर अथवा गृहस्थों के
द्वारा अपने धर्म के अनुसार आक्षिप्त होने पर ‘कहने पर’ भी
साधुजन क्रोध न करे ॥८॥

टीकार्थ—स्वपक्ष की प्रेरणादिखलाने के पश्चात् अब शास्त्रकार
स्वपक्ष से इतर पक्ष की प्रेरणा के विषय में कहते हैं। जो उत्थित तो
है परन्तु विपरीत रूप से उत्थित है। अर्थात् सर्वज्ञप्रणीत शास्त्र से

अन्वयार्थ—व्युत्थित-अर्थात् परतीर्थिकों द्वारा पोताना सिद्धांत प्रभावे
अनुशासित धर्मे अथवा सर्वज्ञ प्रणीत शास्त्र अनुसार मूलोत्तर गुणाच-
रणमा स्थलित धर्माधी परतीर्थिकों द्वारा आक्षेप उन्वाभा आवे त्यारे अथवा
उद्वेग-अर्थात् नानी उन्वाणा तथा मोटि इनर वाणशी बाई प उन्वाभा
आवे त्यारे तथा अत्यंत तुच्छ स्वभाव वाली दासी के न न जलनवायणी
दासी द्वारा उपेक्षा अथवा आदेशी अथवा गृहस्थे उद्वेग येत ना धर्म
प्रभावे उद्वेग आपवाभा आदेशी पद्य आपुने उद्वेग उन्वाभा नही ॥८॥

टीकार्थ—पोताना पर तीर्थिकों द्वारा पोताना सिद्धांत प्रभावे
अनुशासित धर्मे अथवा सर्वज्ञ प्रणीत शास्त्र अनुसार मूलोत्तर गुणाच-
रणमा स्थलित धर्माधी परतीर्थिकों द्वारा आक्षेप उन्वाभा आवे त्यारे अथवा
उद्वेग-अर्थात् नानी उन्वाणा तथा मोटि इनर वाणशी बाई प उन्वाभा
आवे त्यारे तथा अत्यंत तुच्छ स्वभाव वाली दासी के न न जलनवायणी
दासी द्वारा उपेक्षा अथवा आदेशी अथवा गृहस्थे उद्वेग येत ना धर्म
प्रभावे उद्वेग आपवाभा आदेशी पद्य आपुने उद्वेग उन्वाभा नही ॥८॥

વ્યુત્થિતઃ પરતીર્થિકસ્તેન વ્યુત્થિતેન 'સમર્ણ' સમયેન-સર્વજ્ઞપ્રણીતાગમાનુસારેણ 'અણુસિદ્ધે' અનુશાસિતઃ-મૂલોત્તરગુણાચરણે સ્થલિતઃ સન્ નોદિતઃ 'ભવતામાગમે નૈવં પ્રતિપાદિતં યથા ભવદ્ધિઃ ક્રિયતે' અનેન પ્રકારેણ પરતીર્થિકૈઃ 'ચોદ્ધય' નોદિતશ્ચ તથા 'હરેણ' ન્યૂનવયસ્કેન 'બુદ્ધે' વૃદ્ધેન-પરિણતવયસ્કેન નોદિતોઽપિ પ્રેરિતોઽપિ કુત્સિતાચારપટ્ટતઃ સાધુઃ તથા 'અચ્ચુદ્ધિયા' અત્યુત્થિતયા-અતિ-નીચસ્વભાવયા અતિકુપિતયા વા દાસ્યાઽપિ તથા-'ઘટદાસિ' વા' ઘટદાસ્યા-જઙ્ગવાદિન્યાઽપિ દાસ્યા નોદિતઃ સર્વજ્ઞપ્રણીતશિક્ષયાનુશાસિતઃ સાધુઃ કોપં ન કુર્યાત્ તચ્છિક્ષાસ્વહિતમિતિકૃત્વા સ્વીકુર્યાદિતિમાત્રઃ । તથા-'અગારિણં' અગારિણાં-ગૃહસ્થાનાં ચઃ સમયોઽનુષ્ઠાનં તત્સમયેન 'અણુસિદ્ધે' અનુશાસિતઃ 'ઓ ઓઃ સાધો ! કિમિદમાસ્થં ત્વયા ઈદ્દશં-માદ્દશાનાં ગૃહસ્થાનામપિ એતાદ્દશમાચરણં ન યુજ્યતે, કિં પુનઃ સાધૂનાં યુજ્યેત્' । इत्येवमपमानपूर्वकमधिक्षिप्यमाणोऽपि, 'ममैव एतच्छ्रेयः' इत्येवं मन्यमानो न मनागपि मनो दूषयेत् इति ।

વિરુદ્ધ કાર્ય કરતા હૈ । વહ પરતીર્થિક વ્યુત્થિત કહલાતા હૈ । કદાચિત્ કોઈ પરતીર્થિક સર્વજ્ઞ પ્રણીત આગમ કે અનુસાર મૂલ યા ઉત્તર ગુણો મેં સ્થલના હોને પર પ્રેરણા કરે, જૈસે આપકે આગમ મેં તો એસા નહીં કહા હૈ જૈસા આપ કરતે હૈ । હસી પ્રકાર કોઈ કમ ઉઝાલા યા વૃદ્ધ પુરુષ પ્રેરણા કરે । યહાં તક કિ અત્યન્ત તુચ્છ સ્વભાવવાલી દાસી યા જલ ઝરનેવાલી દાસી પ્રેરણા કરે તો મી સાધુ કુપિત ન હો । તથા કોઈ ગૃહસ્થો કે અનુષ્ઠાન કો લેકર અનુશાસન કરે । જૈસે ઓ સાધુ ! તુમને યહ ક્યા કિયા ! એસા કરના તો મેરે જૈસે ગૃહસ્થો કે લિયે મી યોગ્ય નહીં હૈ । સાધુઓ કો યહ કૈસે શોભા દે સકના હૈ ! હસ પ્રકાર

ઠરે છે, તે પરતીર્થિક વ્યુત્થિત કહેવાય છે. કદય કોઈ પરતીર્થિક સર્વજ્ઞ પ્રણીત આગમ પ્રમાણે મૂળ અથવા ઉત્તરગુણોમાં સ્થલના થઈ જવાથી પ્રેરણા કરે જેમકે-આગમમાં તો આ પ્રમાણે કહેલ નથી, કે જે પ્રમાણે આપ કહી રહ્યા છો. એજ પ્રમાણે કોઈ નાની ઉમરવાળો અથવા વૃદ્ધ પુરુષ પ્રેરણા કરે એટલે સુધી કે-અત્યંત નીચ સ્વભાવ વાળી દાસી અથવા પાણી ભરવાવાળી દાસી પ્રેરણા કરે તો પણ સાધુએ કોપ ન કરવો. તથા કોઈ ગૃહસ્થો અનુષ્ઠાનને લઈને અનુશાસન કરે જેમકે હે સાધુ ! તમે આ શું ક્યું ? આમ ઠરવું એ તો મારા જેવા ગૃહસ્થોને પણ યોગ્ય નથી. સાધુ-ઓને આ કેવી રીતે શોભાસ્પદ થઈ શકે ? આ પ્રમાણે અપમાનપૂર્વક આક્ષેપ

शास्त्रविरुद्धकर्मकर्त्ता गृहस्थः परसमयानुसारी, तथा वयसाऽल्पो वृद्धो वा एवमत्यन्तनिन्दितदासीव, यदि साधुं सर्वज्ञप्रणीतशिक्षामाश्रित्याधिक्षिपेत् तदा साधु रतत्र क्रोधं न कुर्यात् प्रत्युत स्वदितमिदिकृत्वा सहर्षं स्वीकुर्यादिति भावः॥८॥
मूलम्—ण तेसु कुञ्जे ण य पव्वहेज्जा,

ण यावि किञ्ची फरुसं वएज्जा ।

तहा करिस्संति पडिसुणेज्जा,

“सेयं खु भयं णं पैमायं कुञ्जा॥९॥

छाया—न तेषु कुध्येन्न च प्रव्यथयेत्, न चापि किञ्चित्स्वरूपं वदेत् ।

तथा करिष्यामीति प्रतिवृणुयात्, श्रेयः खलु ययं न प्रमादं कुर्यात्॥९॥

अपमानपूर्वक आक्षेप होने पर भी तनिक भी अपने मतको दूषित न करे । अपि तु यही सोचे कि इसका करना मेरे लिए कल्याणकारी है ।

आशय यह है—शास्त्र विरुद्ध कार्य करनेवाला गृहस्थ, अन्यमता-वलम्बी उम्र में छोटा, बड़ा या अत्यन्त निन्दित मनुष्य भी यदि साधु पर आक्षेप करे (फटकारे) तो भी साधु कोप न करे ॥८॥

‘ण तेसु कुञ्जे ण य पव्वहेज्जा’ इत्यादि ।

शब्दार्थ—‘तेसु-तेषु’ स्वसमय परसमय में रहने वाले आक्षेप करनेवालों पर साधु ‘ण कुञ्जे-न कुध्येत्’ क्रोध न करे ‘ण य-न च’ न उसको ‘पव्वहेज्जा-प्रव्यथयेत्’ पीडित करे अर्थात् इस प्रकार से करनेवालों को पीडा न करे ‘ण यावि-न चापि’ और न ‘किञ्चि फरुसं वएज्जा-किञ्चित् परपं वदेत्’ कोई भी फटोर वचन कहे परंतु उन्मत्ता

घाय तो पण जरा पण पोताना मतने दूषित न करे. परंतु जोर बिना छे-आनुं कथन भादे भाटे इत्याद्युक्तरु छे

छेवाने आशय ये छे छे—शास्त्रविरुद्ध कार्य इत्यादिना गृहस्थ अन्य मतावलम्बी, उमरमा नाने। मोटे, अथवा अत्यंत छोटे मनुष्य पण तो साधु पर आक्षेप करे (फटकारे) तो पण साधुको क्रोध करने नहीं पड़े ।

‘ण तेसु कुञ्जे ण य पव्वहेज्जा’ इत्यादि

शब्दार्थ—तेसु-तेषु स्वसमय परसमयमें रहेवा व... आक्षेप करने-वालाको उपर साथ न कुञ्जे-न कुध्येत् क्रोध न करे ण-न च तेसु तेने ‘पव्वहेज्जा-प्रव्यथयेत्’ पीडा करे अर्थात्... इति इह-व... ने... करे ‘ण यावि-न चापि’ तेना न किञ्चि फरुसं वएज्जा-किञ्चित् परपं वदेत्... इति

अन्वयार्थः—(तेषु) तेषु-पूर्वोक्तेषु स्वसमयपरमप्रस्थितेषु अधिक्षेप कारिषु (ण कुञ्जे) न क्रुध्येत्-साधुः क्रोधं नैव कुर्यात् (ण य) न च नापि 'पञ्च हेज्जा) प्रव्यथयेत् तथा वक्तारं न पीडयेत् (ण यात्रि) न चापि (किञ्ची पुरुषं वण्ज्जा) क्रिञ्चित् पुरुषं-श्रुतिकटुवचनं न देत्, किन्तु तदीयं वाक्यं श्रुत्वा (तद्वा करिस्संति पडिस्सुणेज्जा) तथा करिष्यामि यथा भवानाह इत्येवं प्रतिशृणुयात् मिथ्यादुष्कृतं दत्त्वा असदाचरणाद् निवर्त्तते, अत्र ममैव (सु मेयं) खलु श्रेयः-कल्याणं वर्त्तते यत एतेषाम् (मयं) भयात् (पमायं) प्रमादम् (ण कुञ्जा) न कुर्यात् किन्तु सदाचरणे मनो निदध्यात् ॥९॥

वचन को सुन करके 'तद्वा करिस्संति पडिस्सुणेज्जा-तथा करिष्यामि इति प्रतिशृणुयात्' मैं वैसा ही करूंगा इस प्रकार साधु निश्चय करे मिथ्या दुष्कृत देकरके असदाचरण से निवर्त्तित हो जावे 'श्रेयं सु मेयं-श्रेयः खलु ममेदं' और ऐसा समझे की इसमें मेरा ही कल्याण है 'पमायं-प्रमादम्' प्रमाद 'न कुञ्जा-न कुर्यात्' न करे ॥९॥

अन्वयार्थ—उन पूर्वोक्त आक्षेप करनेवाले स्वसिद्धान्त एवं पर सिद्धान्तमतावलम्बी पुरुषों के ऊपर साधु महात्मा क्रोध न करे और उन आक्षेप करनेवालों को पीड़ित भी न करे एवं उनके प्रति थोड़े भी कटु शब्दों का प्रयोग न करे किन्तु उनके वाक्यों को सुनकर जैसा आप कहते हैं, 'वैसा ही मैं करूंगा' यह कह कर मिथ्यादुष्कृत देकर असत् आचरण से निवृत्त हो जाय । इसमें मेरा ही कल्याण है क्योंकि इनके भय से प्रमाद न कर सदाचरण में ही मन लगेगा ऐसा लोचने ॥८॥

पणु ढोऱ वयन उडेपुं परतु तेना वयनने सांझणीने 'तद्वा करिस्संति पडि-सुणेज्जा-तथा करिष्यामि इति प्रतिशृणुयात्' डवे हुं ओम ज उहीश आ प्रमाणे साधु निश्चय करे मिथ्यादुष्कृत ढधने असदाचरणथी निवृत्त थध जय. 'सेयं सु मेयं' श्रेय खलु ममेदं' अने जेवुं समजे के आमां साइं ज श्रेय छे. 'पमायं-प्रमादम्' प्रमाद 'न कुञ्जा-न कुर्यात्' न करे ॥९॥

अन्वयार्थ—जे पूर्वोक्त आक्षेप करवावाणा स्वसिद्धान्त अने परसि-द्धान्त मतावलम्बी पुरुषो उपर साधुओ क्रोध करवो नही. अने जे आक्षेप करवावाणाने पीडित पणु न करे. तथा तेजो प्रत्ये थोडा जेवो कटु शब्दने प्रयोग पणु न करे. परंतु तेजोना वयनो सांझणीने 'तमे जेम उडो छे तेज प्रमाणे डवे हुं करीश, आ रीते उहीने मिथ्या दुष्कृत आपीने असत् आचरणथी निवृत्त गरी जय आमां करवाथी साइं ज कल्याण छे. केम के आ लोडोना लयथी प्रमाद न करवां सदाचरणमां ज मन लागशे तेम विचार ॥९॥

टीका—‘तेषु’ तेषु-अधिक्षेपकारिषु रवसमयपरसमयस्थितेषु ‘ण कुञ्जे’ न क्रुध्येत्-क्रोधं नैव कुर्यात् क्षमाशील तपस्वी, ‘णय’ न च ‘पन्वहेज्जा’ प्रव्य-ययेत्, न तथा वक्तारं पुरुष व्यथयेत् न कथमपि पीडयेत् ‘ण यावि’ न चापि ‘किंची’ किञ्चिदपि ‘फरस’ परसम्-श्रुतिकटुवचनम् ‘वएज्जा’ वदेत्, एवं स साधु-विचारं भावयेत्-इये मां नितरां निन्दन्तु, नित्वत्र तेषां वचनं सत्यमसत्यं वा ? यदि सत्यं प्रयुज्यते, तदाऽलं क्रोधेनाऽविचार्य प्रयुज्यमानेन। यदि वा-असत्यम-मूलां लतां पल्लवयति, तदाऽपि विदूषकमेनं मत्वा सत्यनिगृहीततयाऽलं कोपेन। तदुक्तम्—‘आक्रुष्टेन मतिमता, तत्त्वार्थविचारणे मतिः कार्या।

यदि सत्यं कः कोपः स्यादनृतं किं तु कोपेन ॥१॥इति।

टीकार्थ—क्षमाशील तपस्वी उन पूर्वोक्त स्वयतवाले या अन्यमता-वलम्बी आक्षेप करे या हित शिक्षा दे तो उन पर क्रोध न करे। उन्हें डंडा आदि के प्रहार से व्यथा न पहुंचावे और न कठोर वचनों का प्रयोग करे। किन्तु साधु इस प्रकार विचार करे, ये मेरी निन्दा करते हैं सो इनका कहना सत्य है या असत्य ? यदि सत्य है तो मुझे क्रोध नहीं करना चाहिये। यदि इनका कथन असत्य है तो भी इन्हें विदूषक के समान समझकर कोप करने से क्या लाभ है ? कहा भी है—‘आक्रुष्टेन मतिमता’ इत्यादि।

जब कोई आक्रोश करे तो बुद्धिमान पुरुष तत्त्व की विचारणा करे, वह इस प्रकार—यदि यह सत्य कहता है तो क्रोध करने से क्या लाभ ? और यदि इसका कहना असत्य है तो भी क्रोध क्यों किया जाय ?

टीकार्थ—क्षमावान् तपस्वी ते पूर्वोक्त स्वमत वाणा के अन्यमतवाणा आक्षेप करे-अथवा हितकर शिक्षा-शिक्षाभणु दे तो तेना पर क्रोध न करे तेने दंडा विगेशना प्रहारधी पीडा न पहुँचाये तथा तेना प्रत्ये छोडर वचनोना प्रयोग पणु न करे परंतु साधु जेवो विचार करे हे-मारी निन्दा करे छे, पणु तेज्जोनु कथन साधु छे ? के असत्य छे ? जे सत्य छे, तो नारे क्रोध करवे। न लेछे जे अपने ले तेज्जोनु कथन असत्य छे, तो पणु तेने विदूषक प्रमाणे समजने क्रोध करवाही शु लाल छे ? इयुं पणु छे के—‘आक्रुष्टेन मति मता’ इत्यादि

जबसे कोई आक्रोश करे तो बुद्धिमान पुरुष तत्त्वने विचार करे तो ना प्रमाणे विचार के-जे स सत्य छे छे, तो तेने कथनी लाल छे ? अपने ले तेने छोडर असत्य रोप तो पणु क्रोध ना करे करवे ?

યદિ તે કથયેયુઃ ભોઃ ? ભવતા એતાદશમસદાચરણં ન વિધેયમ્, એતાદશં તદીયં વાક્યં શ્રુત્વા 'તદ્વા કરિસ્સંતિ' તથા કરિષ્યામિ યથાઽઽહ ભવાન્ન ઇતિ-એવં-વિધવચનેન 'પડિસુણેજ્જા' પ્રતિશૃણુયાત્ મધ્યસ્થભાવમુદ્રામવલમ્બ્ય તત્ કથિત-મનુતિષ્ઠેત્ । મિથ્યાદુષ્કૃતં દત્ત્વા અપદાચરણાત્ નિવર્તેત્ । અત્ર સમૈવ 'સુ' સ્વલ્લ નિશ્ચયેન 'સેય' શ્રેયઃ, એતૈવાં યથા સ્વલ્લ કચિદપિ 'પમાયં' પ્રમાદમ્ 'ળ કુજ્જા' નૈવ કુર્યાત્-અસદાચરણં ન વિદધ્યાત્ કિન્તુ સદાચારે મનોનિદધ્યાદિતિ । પૂર્વોક્ત-પ્રકારેણ શિક્ષિતઃ સાધુઃ શિક્ષાદાતુરુપરિ ક્રોધં ન કુર્યાત્ । તથા ન તં પીડયેત્ કિન્તુ-ઇતઃ પરં ભૂયોઽહં નૈવં કરિષ્યામિ, સાધુ પ્રતિબોધિતોઽસ્મીતિ પ્રતિજ્ઞાં કુર્યાત્ । તથા પ્રમાદં પરિત્યજ્ય સાધુના સદાચારે મતિર્વિધેયા, ઇતિ ભાવઃ ॥૯॥

યદિ વે કહેં કિ આપકો એસા અનુચિત આચરણ નહીં કરના ચાહિયે તો ઉનકા યહ કથન સુન્નકર સાધુ કહે 'અચ્છા આપ જૈસા કહતે હૈં, વૈસા હી કરુંગા ।' હસ પ્રકાર ઉસકે કથન કો મધ્યસ્થ ભાવ સે અંગીકાર કરકે વૈસા હી કરે ઓર મિથ્યાદુષ્કૃત દેકર અસત્ આચરણ સે નિવૃત્ત હો જાય । તથા એસા વિચાર કરે કિ મેરા હી કલ્યાણ હૈ । ઉનકે ભય સે ખી પ્રમાદ ન કરે ઓર સદાચરણ મેં દિલ લગાવે ।

આશય યહ હૈ કિ પૂર્વોક્ત પ્રકાર સે કોઈ સાધુ કો હિતશિક્ષા દે તો સાધુ શિક્ષા દેનેવાલે પર ક્રોધ ન કરે દળડા આદિ સે યા કટુક વચન સે પ્રહાર ન કરે, પરન્તુ એસા કહે કિ અવ મેરા એસા નહીં કરને કા ભાવ હૈ, આપને મુજે અચ્છી હિતશિક્ષા દી હૈં । પ્રમાદ કા પરિત્યાગ કરકે સદાચરણ મેં બુદ્ધિ કો સ્થાપિત કરે ॥૯॥

ને તેઓ એમ કહે કે—આપે અયોગ્ય આચરણ કરવું ન જોઈએ તો તેમનું એ કથન સાંભળીને સાધુએ કહેવું કે 'ઠીક છે, આપ જેમ કહો છો, એજ પ્રમાણે કરવાનો ભાવ રાખુ છું. આ પ્રમાણે તેના કથનને મધ્યસ્થ ભાવથી સ્વીકાર કરીને તેમજ કરે. અને મિથ્યાદુષ્કૃત દઈને અસદ્ આચરણથી નિવૃત્ત થઈ જવું. તથા એવો વિચાર કરે કે—આમ કરવાથી તો મારું જ કલ્યાણ છે, તેના ભયથી પણ પ્રમાદ ન કરે. અને સદાચરણમાં મન લગાવે.

કહેવાનો આશય એ છે કે—પૂર્વોક્ત પ્રકારથી જો કોઈ સાધુને હિત કર શિખામણ દે તો સાધુએ શિખામણ આપનારા ઉપર ક્રોધ કરવો નહીં તેને ઠંડા વિગેરેથી અથવા કડવા વેણથી પ્રહાર ન કરવો. પરંતુ એવું કહેવું કે—હવે તેમ ન કરવાનો મારો ભાવ છે. આપે મને સારી હિતકર શિખામણ આપી છે. આ રીતે પ્રમાદનો ત્યાગ કરીને સદાચરણમાં બુદ્ધિને સ્થાપિત કરે ॥૯॥

मूलम्—वणंसि मूढस्स जहा असूढा,

मग्गाणुसासंति हियं पैयाणं ।

तेणा वि मज्झं हणमेव सेयं,

जं मे बुद्धा समणुसासयंति ॥१०॥

छाया—वने मूढस्य यथाऽमूढा, मार्गमनुशासति हितं प्रजानाम् ।

तेनापि महामिदमेव श्रेयो, यन्मे बुधाः सम्यगनुशासति ॥१०॥

‘वणंसि मूढस्स जहा’ इत्यादि

शब्दार्थ—‘जहा-यथा’ जिस प्रकार से ‘अमूढा-अमूढा’ सद्-सन्मार्ग को जानने वाले पुरुष ‘वणे-वने’ वनमें ‘मूढस्स-मूढस्य’ भ्रमित दिशा होने से मार्ग से स्वलित पुरुषको ‘पैयाणं-प्रजानाम्’ प्रजा के ‘हियं-हितम्’ हितकरने वाला ‘मग्गं-मार्गम्’ मार्गको ‘अणुनासंति-अनुशासति’ कह देते हैं वैसे ही ‘तेणावि-तेनाऽपि’ साधु को भी यही विचारना योग्य है की ‘मज्झं-मध्यम्’ मझको ‘हणमेव सेयं-इदमेव श्रेयः’ यही कल्याणकारी है ‘जं-यत्’ जो ‘मे-मम’ मुझको ‘बुद्धा-वृद्धाः’ व वाल वृद्ध गृहस्थ विगैरह ‘समणुसासयंति-सम्यक् अनुशासति’ शिक्षा देते हैं अर्थात् ये सब जो मुझे शिक्षा वचन कह रहे हैं वे मेरे लिए हितकर हैं ऐसा विचार करके किसीके उपर क्रोध न कर ॥१०॥

‘वणंसि मूढस्स जहा’ इत्यादि

शब्दार्थ—‘जहा-यथा’ के प्रभाते ‘अमूढा-अमूढा’ सद्सन्मार्गने जाणुवाणो पुरुष ‘वणे-वने’ वनमा ‘मूढस्स-मूढस्य’ हितना प्रमथयथी मार्गथी लूला पड़ेला पुरुषने ‘पैयाणं-प्रजानाम्’ प्रजाना हियं-हितम् हित करवावाणा ‘मग्गं-मार्गम्’ मार्गने ‘अणुनासंति-अनुशासति’ शिक्षा द्याये छे. जेकर रीते ‘तेणावि-तेनाऽपि’ साधु पणु ने-पि जिनो बुद्धोपेय छे ते-‘मग्गं-मार्गम्’ गने ‘इदमेव सेयं-इदमेव श्रेयः’ मग्गं-मार्गम् छे. ‘जं-यत्’ के ‘मे-मम’ मने बुद्धा-वृद्धा’ जे जे जे बुद्धा विद्वेते ‘समणुसासयंति-सम्यक् अनुशासति’ शिक्षा द्याये छे अर्थात् जे जे बुद्धा मने ते शिक्षा वचन हरी द्याये छे ते मेरे भाटे व हितकर छे ते. विचार करीने केअना पर क्रोध न करे ॥१०॥

અન્વયાર્થઃ—(જહા) યથા—યેન પ્રકારેણ (અમૂઢા) અમૂઢાઃ—સદસન્માર્ગવે-
ત્તારઃ (વણે) વને—અતિગહનવને (મૂઢસ્સ) મૂઢસ્ય—દિગ્મ્રાન્તત્વેન પથઞ્ચષ્ટસ્ય
પુરુષસ્ય (પયાણં) પ્રજાનામ્—જનસાધારણાનામ્ (હિયં) હિતં—હિતકારકમ્ (મર્ગં)
માર્ગમ્ (અણુસાસંતિ) અનુશાસતિ—પ્રતિપાદયન્તિ તદ્વચનસ્વીકારેણ યથેષ્ણિત-
સ્થાનપ્રાપ્તિર્ભવતિ તથૈવ (તેના વિ) તેનાપિ સાધુના ઇત્યમેવ વિચારણીયમ્ યત્
(મજ્ઞં) મહ્યમ્ (ઇણમેવ સેયં) હદમેવ શ્રેયઃ કલ્યાણકારિ વર્ત્તતે (જં) યત્ (મે) મે-
મામ્ (બુઢા) બુઢાઃ હિતબુદ્ધિમન્તઃ હમે બાલવૃદ્ધમિથ્યાદૃષ્ટિગૃહસ્થઘટદાસીપ્રશ્રુતયઃ
(સમણુસાસયંતિ) સમ્યગ્ અનુશાસતિ—શિક્ષયન્તિ, એતેષાં શિક્ષયા સમૈવ હિતં ભવિ-
ષ્યતીતિ વિમૃશ્ય કથમપિ ક્રોધો ન કર્તવ્યઃ સાધુભિરિતિ ભાવઃ ॥૧૦॥

ટીકા—ઉક્તમર્થ દૃષ્ટાન્તદ્વારા દઢીકરોતિ—‘વણંસિ’ ઇત્યાદિ । ‘જહા’ યથા
યેન પ્રકારેણ ‘વણંસિ’ વને—અતિગહનવને ‘મૂઢસ્સ’ મૂઢસ્ય દિગ્ મૂઢતયા વ્યાકુલિ-
તસ્ય—પથઞ્ચષ્ટસ્ય ‘અમૂઢા’ અમૂઢાઃ—સદસન્માર્ગજ્ઞાતારઃ ‘પયાણં’ પ્રજાનામ્—જન-

અન્વયાર્થ—જિસ પ્રકાર સદસદ્માર્ગવેત્તા વિદ્વાન્ લોગ અત્યન્ત
ગહન વનમેં દિગ્મૂઢ—માર્ગ ભૂલે હુએ મૂઢ પુરુષકો પ્રજાજન કા હિતકારક-
માર્ગોં કા ઉપદેશ કરતે હૈં યાને માર્ગ દિલ્લાતે હૈં, વૈસે હી સાધુજન
કો ભી વૈસા હી વિચાર કરના ચાહિએ કિ મેરે લિએ યહી કલ્યાણ-
કારક માર્ગ હૈ જો મુજ્હે યે સભી બાલવૃદ્ધ મિથ્યાદૃષ્ટિ ગૃહસ્થ ઘટદાસી
વગૈરહ સમ્યક્ પ્રકાર સે શિક્ષા દેતે હૈં, હન લોગોં કી શિક્ષા સે મેરા
હી હિત હોગા એસા વિચાર કર સાધુઓં કો હિતશિક્ષા દેનેવાલોં પર
કભી ક્રોધ નહીં કરના ચાહિએ ॥૧૦॥

ટીકાર્થ—ઉક્ત કથન કો દૃષ્ટાન્તદ્વારા દઢ કરતે હૈં ‘વણંસિ’ ઇત્યાદિ
જૈસે વનમેં દિગ્મૂઢ હોકર માર્ગ ભૂલે હુએ પુરુષ કો સન્માર્ગ કે જ્ઞાતા

અન્વયાર્થ—જે પ્રમાણે સત્ અસત્ માર્ગના જાણનાર વિદ્વાન્ લોક
અત્યંત ગાઢ વનમાં માર્ગ ભૂલેલા મૂર્ખ પુરુષને તેને હિતકારક એવો માર્ગ
ખતાવે છે. અર્થાત્ માર્ગનો ઉપદેશ આપે છે. એજ પ્રમાણે સાધુ જને પણ
એવોજ વિચાર કરવો જોઈએ કે મારે માટે આજ કલ્યાણપ્રદમાર્ગ છે. કે
જે મને આ બધા બાલ, વૃદ્ધ, મિથ્યાદૃષ્ટિ, ગૃહસ્થ, ઘરદાસી વિગેરે સારી
રીતે શિખવે છે. આ લોકોની શિક્ષાથી મારું જ હિત થશે આમ વિચાર
કરીને સાધુને હિતકર શિક્ષા ખતાવનાર પર કયાદેય ક્રોધ કરવો ન જોઈએ ॥૧૦॥

ટીકાર્થ—આ કથનને દૃષ્ટાન્ત દ્વારા દઢ કરતાં કહે છે કે—‘વણંસિ’ ઇત્યાદિ
જેમ વનમાં દિગ્મૂઢ થઈને માર્ગ ભૂલેલા પુરુષને સન્માર્ગ જાણનારા અમૂઢ

साधारणानाम् 'हितं' हितं-श्रेयः सम्यक्-परिचितं मनोऽभिलषितस्थानमाप्तम्
'मार्गं' मार्गम् 'अणुम तंति' अनुगच्छति-मन्त्रिणवदन्ते तद्वत्तत्पदेशेन तस्य हित-
मेव भवति, अभिलषितस्थानमाप्त्वा । एवमेव 'तेना हि' तेनापि साधुना
इत्यमेव विचारणीयम्- 'मञ्जं' मन्त्रम् 'इदमेव तेयं' इदमेव श्रेयः-कल्याणकारि
'जं मे' यन्मे 'बुद्धा' इमे बुधाः-हितविन्काः बालवृद्धमिथ्यादृष्टिगृहस्थघटदासी
प्रभृतयः 'समणुमासंति' सम्यक् शिक्षयन्ति, एतेषां शिक्षयाऽस्माकमेव हितं भवि-
ष्यतीति विचार्य साधुभिः कथं हि क्रोधो न इरणीयः ।

यथा वने भ्रष्टमार्गः कश्चिन् कस्यचिदन्यस्योपदेशेन तदुपदिष्टमेव मार्ग-
माश्रयन् मनोऽभिलषितस्थानमाप्नोति तथैवाऽस्माकमपि पथभ्रष्टानां बुधोपदे-
शेन हितमेव सेत्स्यतीति परिभाष्य साधुना क्रोधो न विधेयः ॥१०॥

अमृद पुरुष हितकारी, समाप्त दोषों से रहित एवं अभीष्ट स्थान पर
पहुँचा देनेवाले मार्ग का निर्देश करते हैं तो उस मृद पुरुष का हित ही
होता है । वह अपनी मंजिल पर पहुँच जाना है । साधु को भी ऐसा
ही सोचना चाहिए, मुझे जो बालक मिथ्यादृष्टि, गृहस्थ या घटदासी
आदि शिक्षा दे रहे हैं, यही मेरे लिए श्रेयस्कर है, इनकी शिक्षा
से मेरा ही कल्याण होगा । इस प्रकार विचार करके उनके ऊपर क्रोध
नहीं करना चाहिए ।

आशय यह है कि जैसे मार्ग भूले हुए पुरुष किसी दूसरे के उप-
देश से सही राह पर आ जाता है, और अपनी मंजिल को पा लेता है
जिसे पा लेना उस मार्ग पर चले बिना असंभव रहा था । इसी प्रकार
मृद जनों के उपदेश से मेरा हित ही होगा । ऐसा विचार करके
उन मार्गदर्शकों के ऊपर क्रोध न करे ॥१०॥

મૂલ્મ-અહ તેણે મૂઢેણ અમૂઢગસ્સ,

કાયવ્વ પૂયા સવિસેસજુત્તા ।

એઓવમં તત્થ ઉદાહુ વીરે,

અણુગમ્મ અત્થં ઉવણેહ સમ્મં ॥૧૧॥

છાયા—અથ તેન મૂઢેનાઽમૂઢસ્ય, કર્તવ્યા પૂજા સવિશેષયુક્તા ।

एतदुपमां तन्नोदाहृतवान् वीरः अनुगम्यार्थमुपनयति सम्यक् ॥११॥

અન્વયાર્થઃ—(અહ) અથ યથા તેન (મૂઢેણ) મૂઢેન-માર્ગાશ્રણાદ્ વ્યાકુલિત-ચિત્તેન ‘અમૂઢગસ્સ’ અમૂઢસ્ય-તત્સન્માર્ગોપદેશ્વઃ ‘સવિસેસજુત્તા’ સવિશેષયુક્તા

‘અહ તેણ મૂઢેન’ इत्यादि ।

શબ્દાર્થ—‘અહ-અથ’ હસકે પશ્ચાત્ ‘તેણ-તેન’ હસ ‘મૂઢેણ-મૂઢેન’ મૂલ્મ કો ‘અમૂઢસ્સ-અમૂઢસ્ય’ સન્માર્ગ કા ઉપદેશ દેનેવાલે પુરુષ કી ‘સવિસેસજુત્તા-સવિશેષયુક્તાઃ’ વિશેષ આદર સન્માનપૂર્વક ‘પૂયા-પૂજા’ પૂજા ‘કાયવ્વા-કાર્યા’ કરની ચાહિયે ‘એઓવમં-એતદુપમાં’ યહ ઉપમા ‘તત્થ-તત્ર’ હસ વિષય મેં ‘વીરે-વીરઃ’ તીર્થકર ભગવાન્ મહા-વીરને ‘ઉદાહુ-ઉદાહૃતવાન્’ કહા હૈ ‘અહં-અર્થમ્’ પદાર્થ કો ‘અણુગમ્મ-અનુગમ્ય’ સમ્યગ્ રીતિ સે જાનકર ‘સમ્મં-સમ્યક્’ સમ્યક્ પ્રકાર સે ‘ઉવણેહ-ઉપનયતિ’ અપને મેં સ્થિર કરતે હૈ ॥૧૧॥

અન્વયાર્થ—જિસ પ્રકાર યહ પૂર્વોક્ત વ્યાકુલ મૂઢ પુરુષ માર્ગ કા મૂલા હુઆ અપના સન્માર્ગોપદેશક પુરુષ કા વિશેષાદર સન્માન કે

‘અહ તેણ મૂઢેન’ ઇત્યાદિ

શબ્દાર્થ—‘અહ-અથ’ તે પછી ‘તેણ-તેન’ એ ‘મૂઢેણ-મૂઢેન’ મૂળ પુરુષે ‘અમૂઢસ્સ-અમૂઢસ્ય’ સન્માર્ગને। ઉપદેશ આપવાવાળા પુરુષની ‘સવિસેસજુત્તા-સવિશેષયુક્તા.’ વિશેષ આદર સન્માન પૂર્વક ‘પૂયા-પૂજા’ પૂજા ‘કાયવ્વા-કાર્યા’ કરવી જોઈએ એઓવમં-એતદુપમાં આ ઉપમા ‘તત્થ-તત્ર’ તે વીષયમાં ‘વીરે-વીરઃ’ તીર્થકર ભગવાન્ મહાવીર સ્વામીએ ‘ઉદાહુ-ઉદાહૃતવાન્’ કહેલ છે. ‘અહં-અર્થમ્’ પદાર્થને ‘અણુગમ્મ-અનુગમ્ય’ સારી રીતે જાણીને ‘સમ્મં-સમ્યક્’ સમ્યક્ પ્રકારથી ‘ઉવણેહ-ઉપનયતિ’ પોતાનામાં સ્થિર કરે છે. ॥૧૧॥

અન્વયાર્થ—જે રીતે એ પૂર્વોક્ત માર્ગ જુલેલ વ્યાકુળ મૂઢ પુરુષ પોતાને સન્માર્ગ બતાવનાર પુરુષનો વિશેષ આદર માન પૂર્વક કોમલ શબ્દાદિ

विशेषादरमन्मानपूर्वकम् (पूया) पूजा-मधुरशब्दादि-सत्काररूपा (कायव्या) कार्या-
कर्त्तव्या (एओवमं) एतदुपमाम् (तत्थ) तत्र (वीरे) वीरस्तीर्थकर. (उदाहु) उदा-
हृतवान्-कथितवान् (अट्ठं) अर्थम्-परमार्थम् (अणुगम्म) अनुगम्य-सम्यक्त्वया
विज्ञाय (सम्मं) सम्यक् (उवणेइ) उपनयति-आत्मनि अवधारयति-अन्यनोदना-
कृतं परमोपकारं सम्यगात्मनि धारयति । ११॥

टीका—पुनरपि तमेवार्थं दृढयति—‘अह’ अथ यथा तेन ‘मूढेण’ मूढेन पथ
भ्रष्टाद् व्याकुलितमानसेन ‘अमूढस्त’ अमूढस्य-तत्तन्मागोपदेष्टुः-उपकाराति-
शयं मन्यमानेन ‘सविसेसजुता’ तद्विशेषयुक्ता ‘पूया’ पूजा-मधुरशब्दादिरूपा
सत्कारमन्मानरूपा वा ‘कायव्या’ कर्त्तव्या ‘एओवमं’ एतदुपमाम् ‘तत्थ’ तत्र
‘वीरे’ वीरस्तीर्थकर ‘उदाहु’ उदाहृतवान् अभिहितवान् ‘अत्थं’ परमार्थम्
‘अणुगम्म’ अनुगम्य-सम्यग्भावात् ‘सम्मं’ सम्यक् ‘उवणेइ’ उपनयति-अन्योपदिष्टं

साधु कोमल शब्दादि द्वारा पूजा सत्कार करती है। उसी प्रकार उक्त
उपमा को भगवान् महावीर स्वामी ने उदाहरण के रूप में कहा है।
अत एव इस परमार्थ को सम्यक् प्रकार से जान कर साधु अपने
आत्मा में धारण करे। अर्थात् पूर्वोक्त रीति से अन्य द्वारा की
की गई हित शिक्षा को अपना परमोपकारक समझ कर अपने आत्मा
में धारण करना चाहिए ॥११॥

टीकार्थ—इसी कथन को पुनः दृढ करते हैं। जैसे-मार्ग भूले होने
के कारण व्याकुलचित्त उस मूढ़ पुरुष के द्वारा, अमूढ़ पुरुष का अन्यन्त
उपकार माना जाता है और मधुर शब्दों द्वारा सत्कार तन्मान आदि
किया जाता है। इसी प्रकार तीर्थकर महावीरने कहा है कि परमार्थ को
जान कर साधु प्रेरणा करने वाले के उपकार को अपनी आत्मा में

द्वारा आकर सत्कार करे छे और रीति छल उपमाने लखान् महावीर
स्वामीने उदाहरण उपमा छेले छे तथीने परमार्थने जानी नीने जहने
साधुने तेने पोताना आत्मा धारण करे छे अर्थात् पूर्वोक्त प्रहस्यी अन्य
द्वारा करवाया आवेत हित छे शिक्षा ने पोतने परम उपकार करवा नीने
उने पोतानी अंतर तेने धारण करी लेने छे ॥११॥

टीकार्थ—जो कथनने इनीही हउ छे छे, तेने छे नीने मूढेण शब्दा
व्याकुल चित्त ते मूढ पुरुष हउ करे छे पुनो अपन उपकार मन्यमान
आवे छे और एतदे तीर्थकर महावीरने कहा छे छे-अन्यद्वारा
करवाये न पु प्रेरणा करवाये न उपकार तेने धारण करवा छे

નોદનાકૃતં પરમોપકારં સમ્યગ્નાત્મનિ ઉપનયતિ । તથા અહમનેન પરમોપકારિણા
સંસારસાગરાદુત્તારિતઃ તતો મયાઽસ્ય વિનયાદિભિઃ સત્કારો વિધેયઃ ।

યથા માર્ગભ્રષ્ટો માર્ગોપદેશકં સવિશેષં સમ્માનયતિ, તથા સાધુના સન્માર્ગો-
પદર્શકસ્ય સમ્માનાદિ કર્તવ્યમ્ । અસ્મિન્નર્થે બ્રહ્મો દૃષ્ટાન્તાઃ સન્તિ, તથા—

‘गेहंमि अग्निजालाउलंमि जहणाम डङ्गमाणंमि ।

जो बोहेइ सुवंतं, सो तस्स जणो परमवंधू’ ॥૧॥

છાયા—ગૃહેઽગ્નિજ્વાલાકુલે યથાનામ દહ્યમાને ।

યો બોધયતિ સુપ્તં સ તસ્ય જનસ્ય પરમવન્ધવઃ । ૧॥

યથા વા વિષસંપૃક્તભોજનકર્તારિં કશ્ચિત્પુરુષં કશ્ચિત્ તાદૃશભોજનાન્નિવારયેત્
સતસ્ય પરમવન્ધુરિતિ ॥૧૧॥

સ્થાપિત કરે । સોચે કિ હસ પરમોપકારી મહાભાગ ને સુદ્ધે સંસાર
સાગર સે તાર દિયા હૈ । અતએવ સુદ્ધે હસકા (યદિ વહ સાધુ હૈ તો)
વિનય આદિ સત્કાર કરના યાહિએ ।

ભાવાર્થ યહ હૈ કિ—જૈસે માર્ગ ભ્રષ્ટ પુરુષ માર્ગ બતલાને વાલે કા
વિશેષ રૂપસે આદર કરતા હૈ । ઊસી પ્રકાર અસદાચરણ મેં પ્રવૃત્ત
સાધુ કો સત્પથ પર લાનેવાલે આદર સત્કાર સમ્માન કરના યાહિએ ।
હસ વિષય મેં બહુત સે દૃષ્ટાન્ત હૈ । યથા—‘गेहंमि अग्निजाला’ इत्यादि ।

‘घर में आग लग गई हो और वह घर ज्वालाओं से व्याप्त हो
गया हो, ऐसे अवसर पर जो दयालु पुरुष उस घर के भीतर सोये
पुरुष को जगा देता है, वह उसका परमबन्धु है ।’

તે વિચારે કે—આ પરમ ઉપકારી મહાભાગે મને સંસાર સાગરથી તારી દીધો
છે, તેથી જ મને તેનો (જો તે સાધુ હોય તો) અભ્યુત્થાન અને વિનય
નમ્રભાવ વિગેરેથી સત્કાર કરવો જોઈએ.

કહેવાનો ભાવાર્થ એ છે કે—જેમ માર્ગ ભૂલેલો પુરુષ માર્ગ બતા-
વવા વાળાનો વિશેષ પ્રકારથી આદર કરે છે, એજ પ્રમાણે અસદ્ આચર-
ણમાં પ્રવૃત્ત થયેલા સાધુએ સન્માર્ગ પર લાવવાળાનો મધુરવચનાદિ દ્વારા
આદર કરવો જોઈએ. આ વિષયમાં ઘણા જ દૃષ્ટાન્તો છે. જેમકે—गेहंमि
अग्निजाला’ इत्यादि

ઘરમાં આગ લાગી ગઈ હોય, અને તે ઘર જવાલાઓથી વ્યાપ્ત થઈ
ગયું હોય, એવા અવસરે જે દયાળુ પુરુષ તે ઘરની અંદર સૂતેલા પુરુષને
જગાડી દે છે, તે તેનો શ્રેષ્ઠ બંધુ કહેવાય છે.

मूलम्—गेया जहा अंधकारंसि राओ,

मैरगं ण जाणइ अपस्तमाणे।

से सूरियस्स अब्भुग्गसेणं,

मैरगं विर्याणाइ पंगसियंसि ॥१२॥

छाया—नेता यथाऽन्धकारायां रात्रौ मार्गं न जानात्यपश्यन् ।

स सूर्यरयाऽभ्युद्गमेन मार्गं विजानाति प्रकाशिते ॥१२॥

अथवा जैसे विषमिश्रित आहार करते हुए पुरुष को यदि कोई रोक देता है तो वह उत्सर्का प (य) हितैषी है। इसी प्रकार प्रभाद वश असदाचरण में प्रवृत्त पुरुष को जो रोकता है, वह भी उसका परम हितैषी है ॥११॥

‘गेया जहा अंधकारं’ इत्यादि।

जब्दार्थ—‘जहा-यथा’ जैसे ‘गेया-नेता’ नायक अर्थात् मार्गदर्शक-उपदेशक ‘अंधकारंसि-अन्धकारायाम्’ अंधकार वाली ‘राओ-रात्रौ’ रात्रीमें ‘अपस्तमाणे-अपश्यन्’ अपना अंग भी न देखना हुआ ‘मैरगं-मार्गम्’ अपना परिचित मार्गभी ‘ण जाणइ-न जानाति’ नहीं जानता है ‘से-सः’ ऐसा वह नायक ‘सूरियस्स-सूर्यस्य’ सूर्यका ‘अब्भुग्गसेणं-अभ्युद्गमेन’ उदय से ‘पंगसियंसि-प्रकाशिते’ चारों ओर प्रकाश होजाने पर ‘मैरगं-मार्गम्’ मार्गको ‘विर्याणाइ-विजानाति’ जान लेता है ॥१२॥

अथवा जेभ ओ भेणवेले आहा- इरता पुइयने ले डोइ नेही हे, ते तेने परम हितैषी हवेवाय छे जेन प्रभादे प्रभादने वध धरेल तथा अरुह आसग्गुना प्रवृत्त धरेल पुइयने ले डोइ हे छे, ते पण तेने पन्न हितैषी हवेवाय छे ॥११॥

અન્વયાર્થઃ—(જહા) યથા-યેન પ્રકારેણ (જેયા) નેતા-નાયકઃ-માર્ગદર્શકઃ (અંધકારંસિ) અન્ધકારાયામ્ (રાઓ) રાત્રી (અપસ્સમાણે) અપશ્યન્-નિજાન્ગમપિ-અનવલોકયન્ (મગ્ગં) માર્ગસ્-સ્વામ્યસ્તપથમપિ (જ જાણઈ) ન જાનાતિ (સે) સ એવ નાયકઃ (સૂરિયસ્સ) સૂર્યસ્ય (અબ્હુગ્ગમેણં) અબ્હુદ્ગમેન-ઉદયેન (પગાસિયંસિ) પ્રકાશિતે સતિ (મગ્ગં) માર્ગસ્ (વિયાણાઈ) વિજાનાતિ ॥૧૨॥

ટીકા—‘જહા’ યથા-યેન પ્રકારેણ ‘જેયા’ નેતા-નાયકો માર્ગદર્શકઃ ‘અંધકારંસિ’ પ્રાટુષિ સજલજલદન્તીલાન્ધકારપ્રવૃત્તાયામ્ ‘રાઓ’ રાત્રી શોષપદ્યામ-માવાસ્યામ્ સાન્દ્રાન્ધકારમાવૃત્તશ્ચાદ્ હરતાદિકમપિ નિજાન્ગમ્ ‘અપસ્સમાણે’ અપશ્યન્, કુતઃ ‘મગ્ગં’ માર્ગ સ્વામ્યસ્તપથમપિ ‘જ જાણઈ’ ન જાનાતિ-ન સમ્પશ્ય જાનાતિ પ્રાવૃત્તદિગ્દ્વારમિવ ‘સે’ સ એવ ‘સૂરિયસ્સ’ સૂર્યસ્ય ‘અબ્હુગ્ગમેણં’ અબ્હુ-દ્ગમેન-ઉદયેન ‘પગાસિયંસિ’ પ્રકાશિતે દિક્ષ્વક્રે સતિ ‘મગ્ગં’ માર્ગસ્ ‘વિયાણાઈ’

અન્વયાર્થ—જિસ પ્રકાર નાર્ગદર્શક નેતા પુરુષ સ્વાવન ભાદો માસ કી અન્ધેરી રાત મેં કિસી બી વસ્તુ કી દેખને મેં અસમર્થ હોકર અપને અંગોં કો બી નહીં દેખતે હુએ સ્વામ્યસ્ત પથ કો બી નહીં જાન પાતા હૈ । કિન્તુ વહી પુરુષ સૂર્યોદય હોને સે પ્રકાશિત હોને પર માર્ગ કો સમ્યક્ પ્રકાર સે જાનતા હૈ ॥૧૨॥

ટીકાર્થ—જૈસે કોઈ નેતા -માર્ગદર્શક સજલ મેઘોં કે કારણ અતીવ સઘન અંધકાર વાલી વર્ષાકાલીન રાત્રિ મેં, ઘોર તિમિર ફેલ જાને કે કારણ અપના હાથ આદિ અંગ બી નહીં દેખ પાતા હૈ । તો અપને અમ્યસ્ત માર્ગ કા બી કયા કહના હૈ । વહ ઉસે બી દેખ નહીં સકતા । કિન્તુ જવ સૂર્ય કા ઉદય હોતા હૈ, તવ વહી માર્ગ કો દેખને લગતા હૈ ।

અન્વયાર્થ—જે પ્રમાણે માર્ગદર્શક નેતા પુરુષ શ્રાવણ ભાદરવા માસની અંધારી રાતે કોઈ પણ વસ્તુને જોવામાં અસમર્થ બનીને પોતાના શરીરના અવયવોને પણ દેખી શકતો નથી. એજ રીતે તે પોતાના પરિચિત માર્ગને પણ જોઈ શકતો નથી પરંતુ એજ પુરુષ સૂર્યોદય થવાથી પ્રકાશને લીધે માર્ગને સારી રીતે બાણી લે છે. ॥૧૨॥

ટીકાર્થ—જેમ કોઈ નેતા માર્ગદર્શક જળ વાળા વાદળોને લીધે અત્યંત ગાઠ અંધારાવાળી વર્ષાઋતુની રાત્રીએ ઘોર અંધકાર ફેલાઈ જવાથી પોતાના હાથ વિગેરે અંગોં પણ જોઈ શકના નથી, તો પછી પરિચિત માર્ગ ન દેખાય તેમાં શું કહેવાનું હોય ? તે તેને પણ જોઈ શકતો નથી. પરંતુ જ્યારે સૂર્યનો ઉદય થઈ જાય અને પ્રકાશ ફેલાઈ જાય ત્યારે એજ પુરુષ તે માર્ગને સારી રીતે જોઈ શકે છે, એજ રીતે જે વસ્તુ પહેલા નેત્રથી અગોચર-ન

विजानाति-सम्यग्बुद्धिः । यदेव वस्तु पूर्वमनिरीक्षणीयमासीत्, तदेवाऽधुना कारणसाफल्येन निरीक्षणातिपरलं भवति । यथा मार्गदर्शकः पुरुषो गाढान्धकारावृतायां निशीथिन्यां किमप्यपश्यन् मार्गं न जानाति, स एव समुपसर्पति सूर्ये तदा लोकालोकिते दिग्विभागे समवगच्छति मार्गम्, एवमेव सर्वज्ञ वचनप्रकाशेन समुपलब्धसम्यग्ज्ञानो जीवः सन्मार्गम् अङ्गच्छतीति भावः ॥१२॥

मूलम्—एवं तु सेहे वि अपुट्टधम्मं धम्मं न जाणाइ अवुज्झमाणे।

सेकोविण्णिजिणवयणेणं पंच्छासूरोदए पोसइ चैकखुणेवा ॥१३॥

छाया—एवं तु शिष्योऽप्यपुट्टधर्मा, धर्मं न जानात्यवुद्धयमानः ।

स कोविदो जिनचनेन पश्चान्मूर्धेदये पश्यति चक्षुषेव ॥१३॥

इस प्रकार जो वस्तु पहले नेत्रों से अगोचर थी, वही अद्य पूरे कारण मिलने पर सुनिरीक्ष्य बन जाती है ।

तात्पर्य यह है कि जैसे मार्गदर्शक पुरुष मघन तिमिर से व्याप्त अंधेरी रात्रि में कुछ भी न देख पाता हुआ मार्ग को भी नहीं जानता है । किन्तु वही मार्गदर्शक सूर्यके उदित होने पर और समस्त दिक् समूह से उसके प्रकाश का प्रसार होने पर मार्ग देखने लगता है । इस प्रकार जिस जीव को सर्वज्ञ के वचनों से सम्यग् ज्ञान की प्राप्ति हो जाती है । वह सन्मार्ग को जानने लगता है ॥१२॥

‘एवं तु सेहे वि अपुट्टधम्मं’ इत्यादि ।

शब्दार्थ—एवंतु-एवंतु : की प्रारंभ अर्थात् कोई इष्टा अन्यकार युक्त रात्रीमें मार्गको देखना नहीं है परन्तु सूर्योदय से अन्यकार दूर

लेवाय तेवी हती तेह दहे दग्गं आदी नीने लेहं श्रमय तेवी एनी जय हे.

અન્વયાર્થઃ—(જહા) યથા-યેન પ્રકારેણ (જેયા) નેતા-નાયકઃ-માર્ગદર્શકઃ (અંધકારંસિ) અન્ધકારાયામ્ (રાત્રી) રાત્રી (અપસ્તમાણે) અપશ્યન્-નિજાન્ગમપિ-અનવલોકયન્ (મગ્ગં) માર્ગમ્-સ્વાઅધ્યસ્તપથમપિ (જા જાણઈ) ન જાનાતિ (સે) સ એવ નાયકઃ (સૂરિયસ્સ) સૂર્યસ્ય (અબ્હુગ્ગમેણં) અબ્હુદ્ગમેન-ઉદયેન (પગાસિયંસિ) પ્રકાશિતે સતિ (મગ્ગં) માર્ગમ્ (વિયાણાઈ) નિજાનાતિ ॥૧૨॥

ટીકા—‘જહા’ યથા-યેન પ્રકારેણ ‘જેયા’ નેતા-નાયકો માર્ગદર્શકઃ ‘અંધકારંસિ’ પ્રાતૃપિ સજલજલદનીલાન્ધકારપ્રવૃત્તાયામ્ ‘રાત્રી’ રાત્રી પ્રોષપધામ-માવાસ્યામ્ સાન્દ્રાન્ધકારપ્રાવૃત્તવાદ્ દરગાદિકમપિ નિજાન્ગમ્ ‘અપસ્તમાણે’ અપશ્યન્, કુતઃ ‘મગ્ગં’ માર્ગં સ્વાઅધ્યસ્તપથમપિ ‘જા જાણઈ’ ન જાનાતિ-ન સમ્યગ્ જાનાતિ પ્રાવૃત્તદિગ્દ્વારમિવ ‘સે’ સ એવ ‘સૂરિયસ્સ’ સૂર્યસ્ય ‘અબ્હુગ્ગમેણં’ અબ્હુદ્ગમેન-ઉદયેન ‘પગાસિયંસિ’ પ્રકાશિતે દિક્ચક્રે સતિ ‘મગ્ગં’ માર્ગમ્ ‘વિયાણાઈ’

અન્વયાર્થ—જિસ પ્રકાર માર્ગદર્શક નેતા પુરુષ સાવન આદો માસ કી અન્ધેરી રાત મેં કિસી બી વસ્તુ કી દેખને મેં અસ્પર્શ્ય હોકર અપને અંગો કી બી નહીં દેખતે હુએ સ્વાઅધ્યસ્ત પથ કી બી નહીં જાન પાતા હૈ । કિન્તુ વહી પુરુષ સૂર્યોદય હોને સે પ્રકાશિત હોને પર માર્ગ કી સમ્યક્ પ્રકાર સે જાનતા હૈ ॥૧૨॥

ટીકાર્થ—જૈસે કોઈ નેતા-માર્ગદર્શક રાત્રી મેઘોં કે કારણ અતીવ સઘન અંધકાર વાલી વર્ષાકાલીન રાત્રિ મેં, ઘોર તિમિર ફૈલ જાને કે કારણ અપના હાથ આદિ અંગ બી નહીં દેખ પાતા હૈ । તો અપને અધ્યસ્ત માર્ગ કા બી કયા કહના હૈ । વહ ઉસે બી દેખ નહીં સકતા । કિન્તુ જબ સૂર્ય કા ઉદય હોતા હૈ, તબ વહી માર્ગ કી દેખને લગતા હૈ ।

અન્વયાર્થ—જે પ્રમાણે માર્ગદર્શક નેતા પુરુષ શ્રાવણ ભાદરવા માસની અંધારી રાતે કોઈ પણ વસ્તુને જોવામાં અસમર્થ બનીને પોતાના શરીરના અવયવોને પણ દેખી શકતો નથી. એજ રીતે તે પોતાના પરિચિત માર્ગને પણ જોઈ શકતો નથી પરંતુ એજ પુરુષ સૂર્યોદય થવાથી પ્રકાશને લીધે-માર્ગને સારી રીતે જાણી લે છે. ॥૧૨॥

ટીકાર્થ—જેમ કોઈ નેતા માર્ગદર્શક જળ વાળા વાહનોને લીધે અત્યંત ગાઢ અંધારાવાળી વર્ષાઋતુની રાત્રીએ ઘોર અંધકાર ફેલાઈ જવાથી પોતાના હાથ વિગેરે અંગો પણ જોઈ શકતા નથી, તો પછી પરિચિત માર્ગ ન દેખાય તેમાં શું કહેવાતું હોય ? તે તેને પણ જોઈ શકતો નથી. પરંતુ જ્યારે સૂર્યનો ઉદય થઈ જાય અને પ્રકાશ ફેલાઈ જાય ત્યારે એજ પુરુષ તે માર્ગને સારી રીતે જોઈ શકે છે, એજ રીતે જે વસ્તુ પહેલાં નેત્રથી અજોચર-ન

વિજાનાતિ—સરયગવચ્છતિ । યદેવ વસ્તુ પૂર્વમનિરીક્ષણીયમાસીત્, તદેવાડ્યુના કારણસાફલ્યેન નિરીક્ષણાતિસરલં ભવતિ । યથા માર્ગદર્શકઃ પુરુષો ગાढાન્ધકો-રાટતાયાં નિશીથિન્યાં કિમપ્યપश्यन् માર્ગં ન જાનાતિ, સ એવ સમુપસર્પતિ સૂર્યે તદા લોકાલોકિતે દિગ્વિભાગે સમવગચ્છતિ માર્ગમ્, એવમેવ સર્વજ્ઞ વચનપ્રકાશેન સમુપલબ્ધસમ્યગ્જ્ઞાનો જીવઃ સન્માર્ગમ્ અવગચ્છતીતિ ભાવઃ ॥૧૨॥

મૂલમ્—‘એવં તુ સેહે વિ અપુટ્ઠધમ્મે’ ધમ્મં ન જાણાઈ અબુઝ્ઝમાણે ।

સે કોવિંદં જિણં વયણેણં પંચ્છા સૂરોદ્દણં પાંસઈ ચંકલુણેવા ૧૩ ।

છાયા—એવં તુ શિષ્યોડપ્યપુષ્ટધર્મી, ધર્મં ન જાનાત્યબુદ્ધ્યમાનઃ ।

સ કોવિદો જિનવચનેન પશ્ચાત્સૂર્યોદયે પश्यति ચક્ષુષેવ ॥૧૩॥

હસ પ્રકાર જો વસ્તુ પહેલે નેત્રોં સે અગોચર થી, વહી અથ પૂરે કારણ મિલને પર સુનિરીક્ષ્ય બન જાતી હૈ ।

તાત્પર્ય યહ હૈ કિ જૈસે માર્ગદર્શક પુરુષ સઘન તિમિર સે વ્યાપ્ત અંધેરી રાત્રિ મેં કુછ બી ન દેશ્વ પાતા હુઆ માર્ગ કો બી નહીં જાનતા હૈ । કિન્તુ વહી માર્ગદર્શક સૂર્યકે ઉદિત હોને પર ઔર સમસ્ત દિક્ક સમૂહ મેં ઉસકે પ્રકાશ કા પ્રસાર હોને પર માર્ગ દેશ્વને લગતા હૈ । હસ પ્રકાર જિસ જીવ કો સર્વજ્ઞ કે વચનોં સે સમ્યગ્ જ્ઞાન કી પ્રાપ્તિ હો જાતી હૈ । વહ સન્માર્ગ કો જાનને લગતા હૈ ॥૧૨॥

‘એવં તુ સેહે વિ અપુટ્ઠધમ્મે’ ઇત્યાદિ ।

શબ્દાર્થ—‘એવં તુ—એવંતુ’ હસી પ્રકારસે અર્થાત્ કોઈ દ્રષ્ટા અન્ધકાર યુક્ત રાત્રીમેં માર્ગકો દેશ્વતા નહીં હૈ પરંતુ સૂર્યોદય સે અન્ધકાર દૂર

લેવાય તેવી હતી. તેજ હવે કારણ મળવાથી સારી રીતે લેઈ શકાય તેવી બની જાય છે.

કહેવાતું તાત્પર્ય એ છે કે—એમ માર્ગ દર્શક પુરુષ ગાઢ અંધારાથી ઘેરાયેલી અંધારી રાત્રીમાં કંઈ પણ લેઈ ન શકતાં માર્ગ પણ લેઈ શકતો નથી. પરંતુ એજ પુરુષ સૂર્ય ઉદય થાય અને સઘળી દિશાઓમાં સૂર્યનો પ્રકાશ પ્રસરિત થઈ જતા માર્ગ લેવા મડે છે એજ પ્રમાણે જે જીવને સર્વજ્ઞના વચનોથી સમ્યક્ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થઈ જાય છે, તે સન્માર્ગને લેણુવા લાગે છે. ॥૧૨॥

‘એવં તુ સેહે વિ અપુટ્ઠધમ્મે’ ઇત્યાદિ

શબ્દાર્થ—‘એવં તુ—એવંતુ’ આજ પ્રમાણે અર્થાત્ કોઈ દ્રષ્ટા અંધકાર-યુક્ત રાત્રી માર્ગને લેઈ શકતો નથી પરંતુ સૂર્યનો ઉદય થતાં અંધકાર દૂર

અન્વયાર્થઃ—(એવં તુ) એવમેવ-પૂર્વોક્તરીત્યા કથિદ્ દ્રષ્ટા યથાઽન્ધકારા-
વૃતાયાં રાત્રૌ માર્ગે ન પશ્યતિ કિન્તુ સ એવ સૂર્યોદયેન અન્ધકારે નષ્ટે સતિ સર્વા-
નપિ દિગ્દેશાન્ માર્ગે ચ પશ્યતિ તથૈવ (અપુટ્ટધમ્મે) અપુટ્ટધર્મા-અસમ્યગ્જ્ઞાત-
શ્રુતચારિત્રધર્મા (અવુજ્જમાણે) અવુદ્યમાનઃ—સૂત્રાર્થમજાનાનઃ (સેહે વિ) શિષ્યોઽપિ
નવદીક્ષિતઃ સાધુરપિ (ધમ્મં) ધર્મમ્—શ્રુતચારિત્રરૂપમ્ (ન જાણાહ) ન જાનાતિ

હોને પર સ્વષ્ પદાર્થ એવં માર્ગકો દેખતા હૈ ડસી પ્રકાર 'અપુટ્ટધમ્મે-
અપુટ્ટધર્મા' ધર્મમેં અનિપુણ ઔર 'અવુજ્જમાણે-અવુદ્યામાન.' સૂત્રાર્થકો
નહી જાનને વાલા 'સેહે વિ-શિષ્યોઽપિ' નવ દીક્ષિત સાધુ ઓ 'ધમ્મં-
ધર્મમ્' શ્રુતચારિત્ર રૂપ ધર્મકો 'ન જાણહ-ન જાનાતિ' નહીં જાનતા હૈ
પરંતુ 'સે-સઃ' વહી શિષ્ય 'પશ્ચાત્' ગુરુકુલ મે રહકર શિક્ષા પ્રાપ્ત કરને
પર 'જિણવયણેણ-જિનવચનેન' તીર્થકરકે આગમકે જ્ઞાનસે 'કોવિણ-
કોવિદઃ' વિદ્વાન્ હોકર 'સૂરોદયે-સૂર્યોદયે' સૂર્ય કા ઉદય સે અન્ધ
કાર નાશ હોનેસે 'ચક્ષુણેવ-ચક્ષુષેવ' નેત્રકે દ્વારા દેખને વાલોં કે
જૈસા હી 'પાસહ-પશ્યતિ' જિનધર્મકે તત્ત્વ કો યથાર્થ રૂપસે દેખતા હૈ ॥૧૩॥

અન્વયાર્થ—એવં પૂર્વોક્ત રીતિ સે જિસ પ્રકાર કોઈ દ્રષ્ટા (દેખને
વાલા) પુરુષ અન્ધેરી રાતમેં માર્ગ કો નહીં દેખતા હૈ કિન્તુ વહી પુરુષ
સૂર્યોદય સે અન્ધકાર કે નષ્ટ હો જાને પર સભી દર્શોદિશા એવં માર્ગ
કો દેખતા હૈ । હસી પ્રકાર અપરિપક્વ શ્રુતચારિત્ર ધર્મવાલા ઔર સૂત્રાર્થ

થવાથી બધા જ પદાર્થોને તથા માર્ગને જોઈ શકે છે. એજ રીતે 'અપુટ્ટધમ્મે-
અપુટ્ટધર્મા' ધર્મમાં અનિપુણ અને 'અવુજ્જમાણે-અવુદ્યમાનઃ' સૂત્રાર્થને નહીં
જાણવાવાળા 'સેહે વિ-શિષ્યોપિ' નવીન દીક્ષા ધારણ કરેલ સાધુ પણ 'ધમ્મં-
ધર્મમ્' શ્રુતચારિત્ર રૂપ ધર્મને 'ન જાણહ-ન જાનાતિ' જાણતો નથી. પરંતુ
'સે-સઃ' એજ શિષ્ય 'પશ્ચાત્-પશ્ચાત્' ગુરુકુલમાં રહીને શિક્ષા પ્રાપ્ત કર્યા પછી
'જિણવયણેણ-જિનવચનેન' તીર્થકરતા આગમજ્ઞાનથી 'કોવિણ-કોવિદઃ' વિદ્વાન્
બનીને 'સૂરોદય-સૂર્યોદયે' સૂર્યને ઉદય થતાં અન્ધકારનો નાશ થવાથી 'ચક્ષુ-
ણેવ-ચક્ષુષેવ' નેત્રવાળાઓની જેમજ 'પાસહ પશ્યતિ' જૈન ધર્મના તત્ત્વને
યથાર્થ રીતે જુવે છે ॥૧૩॥

અન્વયાર્થ—એજ પ્રમાણે પૂર્વેક્ત પ્રકારથી જેમ કોઈ દ્રષ્ટા (દેખવા-
વાળો) પુરુષ અન્ધારી રાતે માર્ગને જોઈ શકતો નથી પણ એજ પુરુષ
સૂર્યોદય થવાથી અન્ધકારનો નાશ થતાં બધી જ દિશાઓને તેમજ માર્ગને
મારી રીતે દેખી શકે છે. એજ પ્રમાણે અપરિપક્વ શ્રુતચારિત્ર ધર્મવાળા

કિન્તુ (સે) સ એવ સ્વહ (પચ્છા) પશ્ચાત્ ગુરુકુલનાં સામ્યાસાધનનંતરમ્ (જિન-
વયણે) જિનવચનેન-તીર્થક્રદાગમેન (કોવિદે) કોવિદઃ-અભ્યસ્તજિનવયણીતા-
ગમઃ, સમ્યગ્જ્ઞાતજૈનતત્ત્વાર્થઃ (સૂર્યોદયે) સૂર્યોદયે સતિ નિરસ્તાન્ધકારઃ (ચક્ષુ
ણેવ) ચક્ષુષેવ-નેત્રેણેવ (પાસઈ) પશ્યતિ-જૈનધર્મતત્ત્વં સમ્યગ્ જાનાતિ ॥૧૩॥

ટીકા—યથા તિમિરાક્રાન્તાયાં રાત્રૌ માર્ગં ન પશ્યતિ કિન્તુ સ એવ દ્રષ્ટા
સૂર્યોદયેન નષ્ટે તમસિ સર્વાનપિ બાહ્યાન્ દિગ્દેશાન્ પશ્યતિ । ‘એવં તુ’ એવમેવ તુ
‘સેદે વિ’ શિષ્યોઽપિ નવદીક્ષિતઃ શિક્ષણકાલમનુરુધ્ધાનોઽપિ ‘અપુટ્ઠધર્મે’
અપુટ્ઠધર્મી, નાસ્તિ પુટ્ઠઃ-સમ્યક્ પરિજ્ઞાતઃ શ્રુતચારિત્રાખ્યો ધર્મો यस્ય સ તથા
ભૂતઃ ‘અબુદ્ધમાણે’ અબુદ્ધમાણઃ સૂત્રાર્થસ્યાપરિજ્ઞાનાત્ ‘ધર્મમ્’ ધર્મ શ્રુતચારિત્રા-
ખ્યમ્ ‘ન જાણઈ’ ન જાનાતિ સમ્યક્ ‘સે’ સ એવ તુ ‘પચ્છા’ પશ્ચાત્-ગુરુકુલ

કો નહીં જાનતા હુઆ નવ દીક્ષિત સાધુ મી શ્રુતચારિત્ર રૂપ ધર્મ કો
સુચારુ રીતિસે નહીં જાનતા હૈ । કિન્તુ વહી સાધુ પીછે ગુરુકુલ મેં વાસ
તથા અભ્યાસ કરને કે બાદ તીર્થ કરોં કે આગમોં સે પૂર્ણ પરિચિત્ત હો
જાને પર જૈનશાસ્ત્ર તત્ત્વજ્ઞ હોકર સૂર્યોદય સે અન્ધકાર નાશ હોને કે
બાદ આંખોં કે સમાન જૈનધર્મતત્ત્વ કો સુચારુરૂપસે જાનતા હૈ ॥૧૩॥

ટીકાર્થ—જેસે અન્ધકાર સે વ્યાપ્ત રાત્રિ મેં કોઈ માર્ગ નહીં દેખ
પાતા હૈ । કિન્તુ વહી દ્રષ્ટા (દેખનેવાલા) સૂર્ય કે ઉદય સે અન્ધકાર નષ્ટ
હોજાને પર સમી દિશાઓં ઓર દેશોં કો દેખને લગતા હૈ । હસી પ્રકાર
નવદીક્ષિત શિષ્ય અપની શિક્ષા કે સમય અપુટ્ઠ ધર્મ હોતા હૈ । અર્થાત્
ઉસે શ્રુતચારિત્ર ધર્મ કા ખલી ખાંતિ સે જ્ઞાન નહીં હોતા । ધર્મ કા જ્ઞાન
ન હોને કે કારણ બહુ અબુદ્ધ હોતા હૈ । કિન્તુ તદનંતર ગુરુકુલવાસ,

અને સૂત્રાર્થને ન બાણનારા નવીન દીક્ષા ધારણ કરેલ સાધુ પણ શ્રુતચારિત્ર
ધર્મને સારી રીતે બાણતા નથી પરંતુ એજ સાધુ પાછળથી ગુરુકુળમાં વાસ
તથા અભ્યાસ કર્યા પછી તીર્થ કરેલા આગમોમાં પૂર્ણ પરિચિત્ત થઈ બધ
ત્યારે તે જૈન શાસ્ત્રના તત્ત્વને બાણનાર બનીને જેમ સૂર્યોદયથી અન્ધકારના
નાશ થયા પછી આખોના પ્રકાશની માફક જૈનધર્મના તત્ત્વને સારી રીતે
બાણી લેનાર બને છે ॥૧૩॥

ટીકાર્થ—જેમ અન્ધકારથી વ્યાપ્ત રાત્રે કોઈ માર્ગ જોઈ શકતો નથી,
પરંતુ એજ દ્રષ્ટા (જોનાર) પુરૂષ સૂર્યને ઉદય થતાં અધારાનો નાશ થવાથી
સઘળી દિશાઓને જોઈ શકે છે એજ પ્રમાણે નવ દીક્ષિત શિષ્ય પોતાની
શિક્ષાના સમયે અપુટ્ઠ ધર્મ વાળો હોય છે. અર્થાત્ તેને શ્રુત ચારિત્ર ધર્મનું
જ્ઞાન સારી રીતે હોતું નથી. ધર્મનું જ્ઞાન ન હોવાના કારણે તે અબુદ્ધ હો

વાસાભ્યાસાદિવિવિધોપાયૈઃ 'જિનવચનેન' જિનવચનેન 'કોવિ' કોવિદઃ—અભ્યરતજિનપ્રણીતાગમઃ 'સૂરોદ' સૂર્યોદયે સતિ નિરસ્તાઽન્ધકારઃ 'ચક્ષુષેવ' ચક્ષુષેવ 'પાસહ' પશ્યતિ—સર્વાન્ જીવાદિ પદાર્થાન્ । યથા આલોકાદિસહકારિ-સહકૃતસન્નિકૃષ્ટકારણેન સ્પષ્ટ પશ્યતિ રૂપાદિકમ્ । તથા જિનવચનાઽભ્યાસાદિ-તતત્ત્વજ્ઞાનેન સર્વાન્ પદાર્થાન્ જીવાદીન્ પશ્યતિ ।

અર્થ ભાવઃ—ઇન્દ્રિયાર્થસન્નિકર્ષાત્ સાક્ષાત્કારિતયા પરિસ્ફુટા ઘટાદયઃ પ્રતી-યન્તે એવં સર્વજ્ઞપ્રણીતાગમેનાપિ સૂક્ષ્મવ્યવહિત વિપ્રકૃષ્ટસ્વર્ગાવર્ગદેવાદયઃ પરિ-સ્ફુટાઃ નિશ્શંકાં પ્રતીયન્તે । અપિ ચ કદાચિત્ ચક્ષુષા અન્યથાભૂતોઽપ્યર્થઃ અન્યથા

અભ્યાસ આદિ વિવિધ ઉપાયોં સે જિનવચન મેં કુશલ હો જાતા હૈ । જૈસે સૂર્યોદય હોને પર ચક્ષુ સે સ્વ કુછ દૃશ્ય દિખાઈ દેને લગતા હૈ । વસી પ્રકાર વહ બી જીવાદિપદાર્થોં કો હસ્તામલકવત્ જાનને લગતા હૈ ।

આશય યહ હૈ કિ જૈસે ઇન્દ્રિય ઔર પદાર્થકે સન્નિકર્ષ સે અર્થાત્ યથાયોગ્ય સંબન્ધ સે ઘટ આદિ પદાર્થ સ્પષ્ટ એવં સાક્ષાત્ દિખાઈ દેને લગતે હૈ । હસી પ્રકાર સર્વજ્ઞ પ્રણીત આગમ સે બી સૂક્ષ્મ (પરમાણુ આદિ) વ્યવહિત (દેશ સે દૂરવર્તી સુમેરુ આદિ) ઔર વિપ્રકૃષ્ટ (કાલસે વ્યવહિત રામ એવં પદ્માનાભ આદિ) પરિસ્ફુટ એવં અસંદિગ્ધ રૂપમેં પ્રતીત હોને લગતે હૈ । ચક્ષુ સે તો કબી કબી પદાર્થ જૈસા હોતા હૈ । વૈસા ન દિખાઈ દેકર અન્યથા રૂપમેં બી દિખાઈ દેતા હૈ । જૈસે રસ્સી સર્પ કે રૂપમેં ઔર કિશુક (પલાશ) પુષ્પોં કા સસૂહ અગ્નિ રૂપ મેં

છે પરંતુ તે પછી ગુરુકુલવાસ, અભ્યાસ વિગેરે જુદા જુદા અનેક ઉપાયોથી જીન વચનમાં ચતુર થઈ જાય છે. જેમ સૂર્યોદય થવાથી નેત્રથી સઘળા પદાર્થો સ્પષ્ટ દેખાવા લાગે છે, એજ પ્રમાણે તે પણ જીવાદિ પદાર્થોને હસ્તા-મલકવત્ જાણવા લાગે છે.

કહેવાનો આશય એ છે કે—જેમ ઇન્દ્રિય અને પદાર્થના સંનિકર્ષથી અર્થાત્ યથાયોગ્ય સંબન્ધથી ઘટ વિગેરે પદાર્થ સ્પષ્ટ અને સાક્ષાત્ દેખાવા માટે છે, એજ પ્રમાણે સર્વજ્ઞ પ્રણીત આગમથી પણ સૂક્ષ્મ, (પરમાણુ, વિગેરે) વ્યવહિત (દેશથી દૂર સુમેરુ વિગેરે) અને વિપ્રકૃષ્ટ (કાળથી વ્યવહિત રામ અને પદ્માનાભ વિગેરે) પરિસ્ફુટ અને અસંદિગ્ધ રૂપમાં પ્રતીત થવા લાગે છે, નેત્રથી તો કોઈ કેઈ વાર પદાર્થ જેવો હોય છે તેવો ન દેખાતાં અન્યથા રૂપથી (જૂદા પ્રકારથી) પણ દેખાય છે, જેમકે—રસ્સી—દોરી સાપના રૂપમાં અને કિશુક (પલાશ ખાખરાના ફૂલો) પૂષ્પોનો સમૂહ અગ્નિના

જ્ઞાયતે યથા રજ્જુઃ સર્પભ્રાન્ત્યા, કિંશુરુનિચયોઽન્યાકારેણાપીતિ । ન ચ સર્વજ્ઞા-
ગમસ્ય ક્વચિદપિ વિસંવાદઃ અન્યથાઽસર્વજ્ઞત્વાષત્તિપસજ્ઞાદિતિ ॥૧૩॥

મૂલમ્—ઉઢું અહેયં તિરિયં દિસાસુ,

તંસા યં જે થાવરા જે ય પાંણા ।

સંયા જેણ તેસું પરિવંણજ્ઞા,

સંણપ્પઓસં અવિકંપમાણે ॥૧૪॥

છાયા—ઊર્ધ્વમધસ્તિર્ગ્ દિશાસુ ત્રસાશ્ચ યે સ્થાવરા યે ચ પ્રાણાઃ ।

સદા યતસ્તેષુ પરિવ્રજેદ્ મનાક્ પદ્વેષમવિકમ્પમાનઃ ॥૧૪॥

દિશને લગતે હૈં । કિન્તુ સર્વજ્ઞ કા આગમ કબી એસા વિસંવાદી નહીં
હોતા । અગર વહ વિસંવાદી હો જાય તો સર્વજ્ઞ પ્રણીત હી નહીં હો
સકતા ॥૧૩॥

ગુરુકુલ મેં વાસ તથા અભ્યાસાદિ કે દ્વારા જિન ભગવાન્ કે વચન
મર્મ કો જાનને વાલા શિષ્ય મૂલોત્તર ગુણોં કો અચ્છી પ્રકાર જાનતા હૈં ।
ઉનમેં મૂલગુણ કો અધિકૃત કર કહતે હૈં—‘ઉઢું’ ઇત્યાદિ ।

શબ્દાર્થ—‘ઉઢું-ઊર્ધ્વમ્’ ઊર્ધ્વ દિશામેં, ‘અહે-અધઃ’ અધોદિશામેં
‘તિરિયં-તિર્યગ્’ તિરછી ‘દિસાસુ-દિશાસુ’ દિશાઓમેં ‘જે-યે’ જો
‘તસા-ત્રસાઃ’ તેજ, વાયુ, આદિ દ્વીન્દ્રિય જીવ તથા ‘જે-ય-યે ચ’ જો
‘થાવરા-સ્થાવરાઃ’ પૃથ્વીકાય, જલકાય ઓર વનસ્પતિ કાય સૂક્ષ્મ, વાદર
‘પાણા-પ્રાણાઃ’ પ્રાણી હૈં ‘તેસુ-તેષુ’ ઉન એકેન્દ્રિયાદિ જીવોં મેં ‘સયા-

રૂપમાં દેખાવા લાગે છે. પરંતુ સર્વજ્ઞના આગમ આવા પ્રકારના વિસંવાદી
હોતા નથી. જો તે વિસંવાદી થઈ જાય તો સર્વજ્ઞ પ્રણીતજ ન થઈ શકે ॥૧૩॥

શુરૂકુળમાં વાસ તથા અભ્યાસ વિગેરેથી જીન ભગવાન્ના વચનના
મર્મને જાણવાવાળો શિષ્ય મૂલોત્તર શુણેને સારી રીતે જાણે છે, તેમાં મૂળ
શુણને અધિકૃત કરીને કહે છે—‘ઉઢું’ ઇત્યાદિ

શબ્દાર્થ—‘ઉઢું-ઊર્ધ્વમ્’ ઊર્ધ્વદિશામાં ‘અહે-અધઃ’ અધોદિશામાં ‘તિરિયં
-તિર્યગ્’ તિરછી ‘દિસાસુ-દિશાસુ’ દિશામાં ‘જે-યે’ જે ‘તસા-ત્રસાઃ’ તેજસ,
વાયુ વિગેરે જે દ્વિન્દ્રિયવાળા જીવો તથા ‘જે-ય-યે ચ’ જે ‘થાવરા-સ્થાવરાઃ’
પૃથ્વીકાય જલકાય અને વનસ્પતિકાય સૂક્ષ્મ, વાદર ‘પાણા-પ્રાણા’ પ્રાણીયો
છે ‘તેસુ-તેષુ’ એ એકેન્દ્રિય વિગેરે જીવોમાં ‘સયા-સદા’ સર્વકાળમાં ‘જણ

अन्वयार्थः—गुरुकुलवासादिना जिनवचनमर्मज्ञः शिष्यो मूलोत्तरगुणान् सम्यग् जानाति तत्र मूलगुणमधिकृत्याऽऽह—(उड्डं) ऊर्ध्वम्—ऊर्ध्वदिशि (अहे) अधोदिशि (तिरियं) तिर्यक् (दिसासु) दिशासु—ऊर्ध्वाधस्तिर्यग्दिक्षु (जे) ये (तसा) तसाः—तेजोवायुद्वीन्द्रियादयो जीवविशेषाः तथा (जे य) ये च (थावरा) स्थावराः—पृथिवीजलवनस्पतयः सूक्ष्मा वादराश्च (पाणा) प्राणाः—प्राणिनः सन्ति (तेसु) तेषु—एकेन्द्रियद्वीन्द्रियादि जीवेषु (सया) सदा—सर्वस्मिन्नेव काले (जए) यतः—यतमानः यतनापूर्वकम् (मणा) मनागपि—किञ्चिदपि (पओसं) प्रद्वेषम् अकुर्वन् तथा—(अविकंपमाणे) अविकम्पमानः—अविचलन्—अविचलितः सनः (परिव्वएज्जा) परिव्रजेत्—संयममार्गे विचरेत् ॥१४॥

सदा' सर्व कालमें 'जए-यतः' यत्न पूर्वक रहे 'मणा-मनाक्' थोडासा-भी 'पओसं-प्रद्वेषम्' द्वेष न करे तथा 'अविकंपमाणे-अविकम्पमानः' संयम में स्थिर रह कर 'परिव्वएज्जा-परिव्रजेत्' संयम मार्गमें विचरण करे ॥१४॥

अन्वयार्थ—ऊपर दिशा अधोदिशा तथा तिर्यग् याने दोनों के मध्य दिशा में रहने वाले जितने त्रस तेजोवायु द्वीन्द्रिय वगैरह जीव विशेष हैं। एवं जितने स्थावर पृथिवी जल वनस्पति तथा सूक्ष्मवादर प्राणी रहते हैं, उन सभी एकेन्द्रिय द्वीन्द्रिय प्रभृति जीवों के विषय में सदा ही यतना के साथ ध्यान देते हुए लेश मात्र भी द्वेष नहीं करते हुए संयम मार्ग से विचलित नहीं होते हुए अर्थात् संयम का परिपालन करते हुए दीक्षा धारण कर संयममार्ग में विचरे ॥१४॥

यतः' यत्नपूर्वक रहे 'मणा-मनाक्' थोडा पणु 'पओसं-प्रद्वेषम्' द्वेष न करे तथा 'अविकंपमाणे-अविकम्पमानः' संयममां स्थिर रखीने 'परिव्वएज्जा-परिव्रजेत्' संयम मार्गमां विचरण करे ॥१४॥

अन्वयार्थ—ऊपरनी दिशा नीचेनी दिशा तथा तिर्यक् अन्नेनी मध्यनी दिशाओमां रहेवावाणा नेटला त्रस अने तेजस्काय वायुकाय द्वीन्द्रिय विगेरे एव विशेष छे, तेमन् नेटला द्य वर पृथ्वीकाय, जलकाय, वनस्पतिकाय तथा सूक्ष्म वादर प्राणियो रहे हे ओ अधा ओक छन्द्रीय वाणा ओ छन्द्रीयवाणा विगेरे एवेना संयममां सदा यतनापूर्वक वर्तता तथा जरा पणु द्वेष न करनां संयम मार्गमां विचलित न थता अर्थात् संयमनुं परिपालन करता थका दीक्षा धारण करीने संयम मार्गमां विचरण करे ॥१४॥

टीका—शिष्यो गुरुकुलनिवासात् जिनवचनमर्मज्ञो भवति, तादृशश्च मूलोत्तरगुणान् सम्यक् स्वरूपेण जानाति तत्र मूलगुणमधिकृत्याह—‘उड्डं’ ऊर्ध्वम्—ऊर्ध्वदिशायाम् ‘अद्देयं’ अधोदिशि ‘तिरियं’ तिर्यग्—अन्तराले ‘दिसासु’ दिशासु—दिक्षु उपलक्षणाद् विदिक्षु च—ऊर्ध्वाधस्तिर्यग्दिशासु विदिशासु च अनेन क्षेत्रमधिकृत्य प्राणातिपातविरतिः प्रतिपादिता । तथा—‘तसा’ त्रसाः—त्रस्यन्ति—दुःखादौ उद्वेगं प्राप्नुवन्ति इति त्रसाः—जीवविशेषाः तेजोवायुद्वीन्द्रियादयश्च । तथा ‘जे य’ ये च ‘थावरा’ स्थावराः—तन्नामकर्मोदयवर्तिनः पृथिवीजलवनस्पतयः, एते भेदप्रभेदभिन्नाः सूक्ष्मा बादराश्च । ‘पाणा’ प्राणाः—प्राणवन्तो जीवाः, ‘तेसु’ तेषु ‘सया’ सदा—सर्वस्मिन्नेव काले, एतावता कालमधिकृत्य प्राणातिपातविरतिः

टीकार्थ—गुरुकुल में निवास करने से शिष्य जिनवचनों का मर्मज्ञ हो जाता है और मर्मज्ञ होकर सम्यक् प्रकार से मूलगुणों और उत्तरगुणों का ज्ञाता बन जाता है । अतएव अब मूलगुण के विषय में कहते हैं ।

ऊर्ध्व दिशा में, अधो दिशा में, तिर्छी दिशा में, जो भी त्रस जीव हैं अर्थात् दुःख आदि की प्राप्ति होने पर उद्वेग पाने वाले तेजस्काय, वायुकाय और द्वीन्द्रिय आदि प्राणी हैं । तथा जो स्थावर नामकर्म के उदय वाले पृथ्वीकाय, अप्काय और वनस्पतिकाय के स्थावर जीव हैं । जिनके सूक्ष्म बादर आदि अनेक भेद प्रभेद हैं, उन में सदैव यतना करे । यहां दिशाओं का कथन करके क्षेत्र प्राणातिपातविरति का और ‘सदैव’ कहकर कालप्राणातिपात विरमण का प्रतिपादन किया गया है ।

टीकार्थ—गुरुकुलમાં निवास કરવાથી શિષ્ય જીન-વચનોના મર્મને જાણનારો બની જાય છે, અને મર્મજ્ઞ થઈને સારી રીતે મૂળ ગુણો અને ઉત્તર ગુણોને જાણવા વાળો બની જાય છે. તેથી હવે મૂળ ગુણના સંબંધમાં કહેવામાં આવે છે.

ઉર્ધ્વદિશામાં, અધોદિશામાં તિર્છીદિશામાં જે કોઈ ત્રસ જીવ છે, અર્થાત્ દુઃખ વિગેરેની પ્રાપ્તિ થતાં ઉદ્વેગ પામવાવાળા તેજસ્કાય, વાયુકાય, અને દ્વીન્દ્રિય વિગેરે પ્રાણીયો છે, તથા જે સ્થાવર નામ કર્મના ઉદયવાળા પૃથ્વીકાય, અપ્કાય, અને વનસ્પતિકાયના સ્થાવર જીવો છે, કે જેના સૂક્ષ્મ અને બાહર રૂપથી અનેક ભેદ અને પ્રભેદ થાય છે, તેમાં હમેશાં યતનાવાન થવું. અહિંયા દિશાઓનું કથન કરીને ક્ષેત્ર પ્રાણાતિપાત વિરતિનું અને ‘સદૈવ’ કહીને કાલ પ્રાણાતિપાત વિરમણનું પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યું છે.

પ્રતિપાદિતા । ‘જળ’ યતઃ તદ્રક્ષણે યતનાદાન્ સન્ સ્થાવરજન્મપ્રાણિષુ ઉપકારે-
 5૫કારે વા ‘મળપ્પઓસં’ મનસા-મનાગપિ પ્રદ્વેષમકુર્વન્ ‘અવિકંપમાણે’ અવિ-
 કમ્પમાનઃ-સંયમાદવિચલન્ ‘પરિવ્વજ્જા’ પરિવ્રજેત્-સંયમમાર્ગે વિચરેત્ ।

તદેવં યોગત્રિકકરણત્રિકેણ દ્રવ્યક્ષેત્રકાલભાવરૂપાં પ્રાણાતિપાતવિરતિં સમ્યગ્
 અર્ત્યદ્વિષ્ટતયા અનુપાલયેત્ । एवं शेषाण्यपि महाव्रतानि उत्तरगुणांश्च ग्रहणा
 सेवनाशिक्षासमन्वितः सम्यग् अनुपालयेदिति भावः ॥१४॥

મૂલમ્—કાલેણ પુંચ્છે સમિયં પંયાસુ,

આહ્વલમાણો દવિથસ્સ વિત્તં ।

તં સોયકારી પુંઢો પંવેસે,

સંસાઈમં કેવલિયં સમાહિં ॥૧૫॥

છાયા—કાલેન પૃચ્છેત્ સમિતં પ્રજાસુ આચક્ષાણો દ્રવ્યસ્ય વૃત્તમ્ ।

તં શ્રોત્રકારી પૃથક્ પ્રવેશયેત્ સંસ્યાયેમં કેવલિકં સમાધિમ્ ॥૧૫॥

કિસી મી જીવ કે દ્વારા ઉપકાર યા અપકાર હોને પર ધન સે મી
 કિંચિત્ દ્વેષ ન કરે ।

હસ પ્રકાર તીન કારણ તીન યોગ સે દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાલ ઓર ભાવરૂપ
 હિંસાવિરતિ કા સમ્યક્ પ્રકાર છે, રાગદ્વેષ સે રહિત હોકર પાલન કરે ।
 હસી પ્રકાર શેષ મહાવ્રતોં કા ઓર ઉત્તરગુણોં કા મી ગ્રહણ ઓર આસે-
 સેવન રૂપ શિક્ષા સે યુક્ત હોકર સમ્યક્ રૂપસે પાલન કરે ॥૧૪॥

ગુરુકુલ મેં વાસ કરને વાલે શિષ્ય કી વિનયવિધિ કહતે હેં—
 ‘કાલેણ’ ઇત્યાદિ ।

શબ્દાર્થ—‘કાલેણ-કાલેન’ પ્રૃષ્ઠવ્ય અવસર કો જાન કર ‘પયાસુ-

કોઈ પણ ભવ દ્વારા ઉપકાર અથવા અપકાર થાય ત્યારે મનથી પણ કઈ
 પણ દ્વેષ ન કરે,

આ રીતે ત્રણ કરણ અને ત્રણ યોગોથી દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર કાળ અને ભાવરૂપ
 હિંસા વિરતિને સમ્યક્ પ્રકારથી રાગ દ્વેષથી રહિત થઈને પાલન કરે. એજ
 રીતે બાકીના મહાવ્રતાનું અને ઉત્તર ગુણોનું પણ ગ્રહણ અને આસેવન
 રૂપ શિક્ષાથી યુક્ત થઈને સમ્યક્ રૂપથી પાલન કરે ॥૧૪॥

ગુરુકુળમાં વાસ કરવાવાળા શિષ્યની વિનયવિધિ કહેવામાં આવે છે.

‘કાલેણ’ ઇત્યાદિ

શબ્દાર્થ—‘કાલેણ-કાલેન’ પ્રૃષ્ઠવ્ય યોગ્ય અવસરને બાણીને ‘પયાસુ-

अन्वयार्थः—गुरुकुलवासिशिष्यस्य विनयविधिमाह—(कालेन) कालेन-
प्रष्टव्यकालं ज्ञात्वा (पयासु) प्रजासु-जीवविषये (समियं) समितम् सम्यग् ज्ञान-
युक्तम् आचार्यम् (पृच्छे) पृच्छेत्-जीवादिविषयकं प्रश्नं कुर्यात्, प्रश्नोत्तरं ददत्
खलु गुरुः शुश्रूषायोग्यो भवति अतएवाह—(द्वियस्स) द्रव्यस्य-मोक्षगमनयोग्य-
भव्यस्य वीतरागस्य वा (वित्तं) वृत्तम्-संयमानुष्ठानम् आगमं वा (आइक्खमाणो)
प्रजासु' जीवों के विषयमें 'समियं-समितम्' सम्यक् ज्ञानवाले आचार्य
को 'पृच्छे-पृच्छेत्' जीवादि संबंधी प्रश्न पूछे 'द्वियस्स-द्रव्यस्य' मोक्ष
गमन के योग्य सर्वज्ञके 'वित्तं-वृत्तम्' संयमानुष्ठानको 'आइक्खमाणे
-आचक्षाणः' बताने वाले आचार्य की साधु पूजा करे 'तं-तम्' उस
आचार्यके उपदेशको 'सोयकारी-ओत्रकारी' आचार्य की आज्ञाका
पालन करने वाला शिष्य 'पुढो-पृथक्' एकान्त भावसे 'पवेसे-प्रवेशयेत्'
अपने अंतःकरण में स्थापित करे 'इमं-इमम्' आगे कहे जाने वाला
'केवलियं-कैवलिकम्' केवल ज्ञानसे कहा हुआ 'समाहिं-समाधिम्'
सम्यक् ज्ञानादिको 'संखा-संख्याय' सम्यक् प्रकारसे जान करके
हृदय में धारण करे ॥१५॥

अन्वयार्थ—पूछने का समय जान कर या देखभाल कर शिष्य-प्रजा
जीवोंके विषय में सम्यग्ज्ञान युक्त आचार्य को पूछे, याने जीवादि विषय
प्रश्न करे, प्रश्नों का उत्तर देने वाले गुरु सेवा करने योग्य होते हैं।
इसलिये कहते हैं कि भव्य द्रव्य अर्थात् मोक्ष गमन योग्य अथवा

प्रजासु' ज्ञेयाना संबंधमां 'समियं-समितम्' सम्यक् ज्ञानवाला आचार्यने
'पृच्छे-पृच्छेत्' प्रश्न पूछे. 'द्वियस्स-द्रव्यस्य' मोक्ष गमनने योग्य सर्वज्ञाना
'वित्तं-वृत्तम्' संयमानुष्ठानने 'आइक्खमाणे-आचक्षाणः' बताववावाणा आचार्य-
ने साधु सत्कार करे 'तं-तम्' ओ आचार्यना उपदेशने 'सोयकारी-ओत्रकारी'
आचार्यनी आज्ञानु पालन करवावाणा शिष्य 'पुढो-पृथक्' एकान्त लवथी
'पवेसे-प्रवेशयेत्' पोताना अतःकरणमां धारण करे 'इमं-इमम्' आगण छडे-
वासा आवनारा 'केवलियं-कैवलिकम्' केवल ज्ञानथी छडेवासां आवेल 'समा-
हिं-समाधिम्' सम्यक् ज्ञानादिने 'संखाय-संख्याय' सारी रीते ज्ञाणीने हृद-
यमां धारण करे ॥१५॥

अन्वयार्थ—प्रश्न पूछवाने समय ज्ञाणीने समञ्ज विचारीने शिष्य
प्रजाना छित संबंधी सम्यक् ज्ञान युक्त आचार्यने प्रश्न पूछे छे अर्थात्
ज्ञाताना संबंधमां प्रश्न करे. प्रश्नोना उत्तर आपवावाणा शुद्ध सेवा करवा

આચક્ષાણઃ—કથયન્ ઉપદિશન્ પ્રશ્નસ્યોત્તરં દદાનઃ સત્કરણીયો ભવતિ (તં) તમ્-
આચાર્યોપદેશમ્ (સોયકારી)—શ્રોત્રકારી—શ્રોત્રે—કર્ણે કર્તુમ્ શીલઃ શિષ્યઃ—આચાર્યા-
જ્ઞાપાલકઃ (પુદો) પૃથક્ (પવેસે) પ્રવેશયેત્—સ્વાન્તઃકરણે સ્થાપયેત્ (ઇમં) ઇમમ્
વક્ષ્યમાણમ્ (કેવલિયં) કેવલિકમ્—કેવલજ્ઞાનેન કથિતમ્ (સમાર્હિ) સમાધિમ્
(સંત્વા) સંખ્યાય સમ્યગ્ જ્ઞાત્વા સ્વહૃદયે ધારયેત્ ॥૧૫॥

ટીકા—ગુરુકુલનિવાસિનાં વિનેયાનાં વિનયવિધિમાહ—‘કાલેણ’ इत्यादि ।
‘કાલેણ’ કાલેન—પ્રવૃત્તવ્યકાલં જ્ઞાત્વા ‘પયાસુ’ પ્રજાસુ—પ્રકર્ષેણ જાયન્તે—ઉત્પત્તિ
પદવીમાસાદયન્તીતિ પ્રજાઃ—જીવાઃ । તાદૃશજીવવિષયે ‘પુચ્છે’ પૃચ્છેત્—પ્રશ્ન
કુર્યાત્, કં પૃચ્છેત્ તત્રાહ—‘સમિયં’ સમિતમ્ સમ્યગ્જ્ઞાનયુક્તમ્ આચાર્યમ્, જીવાદિ-
વિષયકં પ્રશ્નં કુર્યાત્ । તતઃ ‘આદ્વલમાણો’ આચક્ષાણઃ—પ્રશ્નોત્તરં દદત્ આચા-
ર્યાદિઃ શુશ્રૂષાયોગ્યો ભવતિ । કિં કથયન્ તત્રાહ—‘દવિયસ્સ’ દ્રવ્યસ્ય મોક્ષગમન-
યોગ્યમવ્યસ્ય વીતરાગસ્ય વા ‘વિત્તં’ વૃત્તમ્—અનુષ્ઠાનમાગમં સંયમં વા, જ્ઞાનં
વીતરાગ કા વૃત્ત યાને સંયમાનુષ્ઠાન કા યા આગમ કા ઉપદેશ દેને
વાલા ઓર પ્રશ્નોં કા ઉત્તર દેને વાલા ગુરુ સત્કાર કરને યોગ્ય હોતા
હૈ । હસલિયે આચાર્ય કે ઉપદેશ કા ગ્રહણ કરને વાલા શિષ્ય આચાર્ય
કી આજ્ઞા પાલક હોકર આચાર્યોપદેશ કો અપને હૃદય મેં સ્થાપિત કરે
ઓર કેવલજ્ઞાન કે દ્વારા પ્રતિપાદિત વક્ષ્યમાણ સમાધિ કો સમ્યક્
પ્રકારસે જાન કર આત્મા મેં ધારણ કરે ॥૧૫॥

ટીકાર્થ—ગુરુકુલવાસી વિનેયો (શિષ્યો) કી વિનય વિધિ કહતે
હૈ । પ્રશ્ન કરને કા યોગ્ય અવસર જાન કર જીવોં કે વિષય મેં આચાર્ય
સે પ્રશ્ન પૂછે । પ્રશ્નોં કા ઉત્તર દેને વાલે આચાર્ય આદિ શુશ્રૂષા કે યોગ્ય

યોગ્ય હોય છે. તેથી કહેવામાં આવે છે કે—લબ્ધ દ્રવ્ય અર્થાત્ મોક્ષ ગમન
યોગ્ય અથવા વીતરાગના વૃત્તાંત અર્થાત્ સંયમાનુષ્ઠાનનો ઉપદેશ આપવાવાળા
અને પ્રશ્નોનો ઉત્તર આપવાવાળા શુર સત્કાર કરવાને યોગ્ય હોય છે, તેથી
આચાર્યના ઉપદેશને શ્રદ્ધા કરવા વાળા શિષ્યે આચાર્યની આજ્ઞાનું
પાલન કરનાર બનીને આચાર્યના ઉપદેશને પોતાના હૃદયમાં સ્થાપિત કરે
અને કેવળજ્ઞાન દ્વારા પ્રતિપાદિત વક્ષ્યમાણ સમાધિને સારી રીતે બાણીને
આત્મામાં ધારણ કરે. ॥૧૫॥

ટીકાર્થ—શુરકૃત્તમાં રહેવાવાળા વિનેય (શિષ્ય) ની વિનયવિધિ કહે
વામાં આવે છે.—પ્રશ્ન કરવાને યોગ્ય અવસર સમજીને જીવોના સંબંધમાં
આચાર્યને પ્રશ્ન પૂછે. પ્રશ્નોનો ઉત્તર આપવાવાળા આચાર્ય વિગેરે સેવા કર-

ब्रूवाणो गुरुः सत्करणीयो भवति । तमुपदिशन्तं गुरुम् 'सोयकारी' श्रोत्रकारी-
आचार्योपदिष्टं श्रोत्रे-कर्णे कर्तुं तत्क्षणे एव धारयितुं शीलं यस्य सः । तथा-
आचार्यज्ञासंषादकः, 'पुढो' पृथक् 'पवेसे' स्वान्तःकरणे प्रवेशयेत्-व्यवस्थापयेत् ।
'संवा' संख्याय-सम्यग्ज्ञात्वा, इमं वक्ष्यमाणम् 'केवलियं' कैवलिकम्-केवलाना
संजातं-केवलज्ञानेन कथितम् । 'समाहिं' समाधिम्-सम्यग्ज्ञानादिकं स्वहृदये
व्यवस्थापयेदिति ॥१५॥

मूलम्-अस्मिं सुठिच्चा तिविहेण ताथी,

एएसे या सान्तिनिरोहमाहुं ।

'ते एवमक्खन्ति तिलोगदंसी,

ण भुज्ज मेयंतु पमायसंगं ॥१६॥

छाया—अस्मिन् सुस्थाय त्रिविधेन त्रायी, एतेषु च शान्तिनिरोधमाहुः ।
त एवमाचक्षते त्रिलोकदर्शिनो, न भूयो यन्तु प्रमादसङ्गम् ॥१६॥

होते हैं । मोक्ष गमन के योग्य भव्य जीव के या वीतराग के वृत्तको
अर्थात् आगम को या आचार को निरूपण करने वाला गुरु सत्कार
करने योग्य होता है । तत्त्व का उपदेश करनेवाले गुरु के उपदेश को
कानों में धारण करना चाहिए । अर्थात् सावधानी के साथ श्रवण कर
के तदनुसार व्यवहार करना चाहिए । उसे अन्तरतर में प्रवेश कराना
चाहिए । तथा आगे कही जाने वाली केवली भगवान् के द्वारा कथित
समाधि सम्यग्ज्ञानादि को भी हृदय में धारण करना चाहिए ॥१५॥

'अस्मिं सुठिच्चा' इत्यादि ।

शब्दार्थ — 'अस्मि-अस्मिन्' गुरुके उपदेश वचनमें 'सुठिच्चा-

वाने योग्य होय छे. मोक्ष गमनने योग्य लव्य जिवेना अथवा वीतरागना
वृत्तने अर्थात् आगमने अथवा आचारने कहेवावाणा श्रु सत्कार करवाने
योग्य होय छे. तत्त्वने उपदेश करवा वाणा श्रुना उपदेशने कानेमां धारण
करवे लोछे. अर्थात् सावधानता पूर्वक सांलणीने ते प्रभावे व्यवहार
करवे लोछे तथा आगण कहेवामा आवनारी केवली भगवान् द्वारा कहे-
वामां आवेल समाधि सम्यक् ज्ञान विगेरेने यण हृदयमां धारण करी
देवी लोछे. ॥१५॥

अस्मिं सुठिच्चा' इत्यादि

शब्दार्थ — 'अस्मि-अस्मिन्' श्रुना उपदेश वचनमा 'सुठिच्चा-सुस्थाय'

અન્વયાર્થઃ—(અર્સિ) અસ્મિન્ ગુરુકુલે નિવસન્ શિષ્યઃ (સુઠિચ્ચા) સુસ્થાય-સમાધિરુપે મુક્તિમાર્ગે સમ્યક્ સ્થિત્વા (તિવિદેણ) ત્રિવિધેન-ત્રિકરણત્રિયોગેન (તાયી) ત્રાયી-સકલજીવત્રાણકારકો ભવતિ (એસુ યા) એતેષુ ચ-સમિતિ-ગુપ્ત્યાદિષુ વિચરતઃ-સંયતસ્પ (સંતિ) શાન્તિમ્-સમસ્તક્લેશક્ષયરૂપામ્ (નિરોહં)

સુસ્થાય' સમાધિ રૂપ મુક્તિ માર્ગમેં સુચારુ રૂપસે નિવાસ કરનેવાલા સાધુ 'તિવિદેણ-ત્રિવિધેન' ત્રિકરણ ત્રીન યોગસે 'તાયી-ત્રાયી' સમસ્ત જીવોં કા રક્ષણ કરને વાલા હોતા હૈ 'એસુ-એતેષુ' યે સમિતિ ઓર ગુપ્તિકે પાલન કરનેવાલે સંયતકો 'યા સંતિ-યા શાન્તિઃ' સકલ કલેશ-ક્ષયરૂપ જો શાન્તિ હૈ તથા 'નિરોહં-નિરોધમ્' અશેષ કર્મક્ષય રૂપ નિરોધ-કર્મકા ક્ષય હોના 'આહુ-આહુઃ' સર્વજોને કહા હૈ વે કૌન થે? એસી જિજ્ઞાસા મેં કહતે હૈં- 'તિલોગદંસી-ત્રિલોકદર્શિનઃ' તિનોં લોકકે જાતા 'તે-તે' વે તીર્થંકરાદિ 'એવમક્ષંતિ-એવમાચક્ષતે' હસ પ્રકારસેં કહતે હૈં ક્ષી સુજ્જ ય-ભૂયશ્ચ' ફિરસે 'પમાયસંગં-પ્રમાદસદ્ગમ્' મદક પાયાદિ સંસર્ગ કો 'ળ એયંતુ-ન યન્તુ' પ્રાપ્ત ન હોવે ॥૧૬॥

અન્વયાર્થ—ગુરુકુલ મેં નિવાસ કરનેવાલા શિષ્ય સમાધિ રૂપ સમ્યગ્ જ્ઞાન ચારિત્રાત્મક મુક્તિમાર્ગ મેં સમ્યક્ સ્થિત હોકર ત્રિકરણ ત્રિયોગ સે સકલ જીવોં કા ત્રાણ કારક (રક્ષક) હોના હૈ। મોક્ષતત્ત્વ કો જાનને વાલે વિદ્વાન્ સર્વજ્ઞ ભગવાન્ તીર્થંકર સમિતિ ગુપ્તિ આદિ મેં

સમાધિ રૂપનું મુક્તિમાર્ગમા સુચારુ પ્રકારથી નિવાસ કરવાવાળો સાધુ 'તિવિદેણ-ત્રિવિધેન' ત્રિકરણ ત્રિયોગથી 'તાયી-ત્રાયી' સધના શુભેતુ રક્ષણ કરવા વાળો હોય છે 'એસુ-એતેષુ' આ સમિતિ અને ગુપ્તિનું પાલન કરવાવાળા સંયતને 'યા સંતિ-યા શાન્તિઃ' સકલ કલેશ ક્ષય રૂપ જે શાન્તિ છે તથા 'નિરોહં નિરોધમ્' અશેષ કર્મ ક્ષય રૂપ નિરોધ અર્થાત્ કર્મને ક્ષય થવાનું 'આહુ-આહુઃ' સર્વજ્ઞને કહ્યું છે. તે સર્વજ્ઞ કોણ હતા? એ જિજ્ઞાસા માટે કહે છે કે- 'તિલોગદંસી-ત્રિલોકદર્શિનઃ' ત્રણે દોરને બહુવાવાળા 'તે-તે' એ તીર્થંકર-પાદિ 'એવમક્ષંતિ-એવમાચક્ષતે' એ રીતે કહે છે કે- 'ભૂજય-ભૂયશ્ચ' ફરીથી 'પમાદસંગં-પ્રમાદસદ્ગમ્' મદકપાય વિગેરે સંસર્ગને 'ળ એયંતુ ન યન્તુ' પ્રાપ્ત ન થાય ॥૧૬॥

અન્વયાર્થ—ગુરુકુલમા નિવાસ કરવાવાળો શિષ્ય સમાધિ રૂપ સમ્યક્ જ્ઞાન ચારિત્રાત્મક મુક્તિમાર્ગમા મુચ્ચિત થઈને ત્રણ કરણ અને ત્રણ યોગથી સકલ શુભેતુ ત્રણ દાન (દાન) થાય છે. એ ક્ષતત્ત્વને બહુવાવાળા વિદ્વાન્ સર્વજ્ઞ ભગવાન્ તીર્થંકર સમિતિ ગુપ્તિ વિગેરેમા વિચરવાવાળા સંયમી સાધુને

નિરોધમ્-અશેષકર્મક્ષયસ્વરૂપમ્ (આહુ):-પ્રતિપાદયન્તિ, તે કે ઇત્યાહ- (તિલોગ દંડી) ત્રિલોકદર્શિન:-સર્વજ્ઞાઃ (તે) તે-તીર્થકરાઃ, પૂર્વોક્તમર્થમ્ (એવમવત્તંતિ) એવ માચક્ષતે-કથયન્તિ (બુજ્જં) ભૂયઃ-પુનઃ સ્વલુ (વમાયસંગં) પ્રમાદસક્તમ્-મદકવા-યાદિસંસર્ગમ્ (ળ એયંતુ) ન યન્તુ-ન પ્રાપ્નુવન્તુ ઇતિ તીર્થકરાઃ પ્રતિપાદયન્તિ ॥૧૬॥

ટીકા—અપિ ચાન્યત્ ‘અસ્મિન્’ અસ્મિન્ ગુરુકુલે નિવસન્ શિષ્યઃ ‘સુઠિચ્ચા’ સુસ્થાય-યગુરુમુખાત્ સર્વજ્ઞશાસ્ત્રં શ્રુતમ્, શ્રુત્વા ચ સમ્યગવધારિતમ્, અવધારિતે ચ તસ્મિન્, સમાધિભૂતે મુક્તિમાર્ગે સમ્યક્સ્થિત્વા ‘ત્રિવિદેહ’ ત્રિવિધેન-ત્રિકરણ ત્રિયોગેન ‘તાયી’ ત્રાયી-ત્રસસ્થાવરસૂક્ષ્મવાદરપર્યાપ્તાપર્યા તમકલજીવરક્ષકો ભવતિ ષટ્કાયરક્ષણોપદેશકો વા, તસ્ય ‘એસુ યા’ એતેષુ ચ સમિતિગુપ્ત્યાદિષુ વિચરને વાહે સંયમી સાધુ કો સમસ્ત કલેશ ક્ષય રૂપ શાન્તિ તથા અશેષ કર્મક્ષય રૂપ નિરોધ હો જાતા હૈ એસા કહતે હૈં । વે ત્રિલોક-દર્શી સર્વજ્ઞ વીતરાગ તીર્થંકર ભગવાન્ પૂર્વોક્ત અર્થ કો ઇસલિએ કહતે હૈં કિ જિસસે સાધુ મહાત્મા શિષ્યગણ ફિર સે ક્રોધાદિ કષાય જાત્યાદિ આઠ મદકા સંસર્ગ કો ન પ્રાપ્ત કરે ॥૧૬॥

ટીકાર્થ—ગુરુકુલ મેં નિવાસ કરને વાહે શિષ્યને ગુરુ કે મુખસે જો સર્વજ્ઞ કા શાસ્ત્ર સુના હૈં ઓર સુનકર અવધારણ (અર્થાદિનિશ્ચય કરને વાલા) ક્રિયા હૈં । ઉસે અવધારણ કરને પર સમાધિ રૂપ મુક્તિ માર્ગ મેં સમ્યક્ પ્રકાર સે સ્થિત હો । ત્રીન કરણ ઓર ત્રીન યોગ સે ત્રસ, સ્થાવર, સૂક્ષ્મ, વાદર, પર્યાપ્ત, અપર્યાપ્ત આદિ સમસ્ત જીવોં કા રક્ષક હો યા ષટ્કાય જીવોં કી રક્ષા કા ઉપદેશ કર્તા હો । સમિતિગુપ્તિ આદિ મેં

સમસ્ત કલેશ ક્ષય રૂપ શાન્તિ તથા અશેષ કર્મક્ષય રૂપ નિરોધ થય જાય છે. તેમ કહે છે એ ત્રિલોકદર્શી સર્વજ્ઞ વીતરાગ તીર્થંકર ભગવાન્ પૂર્વોક્ત અર્થને એ માટે કહે છે કે-જેથી સાધુ મહાત્મા શિષ્ય ગણ ફરીથી ક્રોધાદિ કષાય જાત્યાદિ આઠ મદકા સંસર્ગને પ્રાપ્ત ન થાય ॥૧૬॥

ટીકાર્થ—ગુરુકુળમાં નિવાસ કરવા વાળા શિષ્યે ગુરુ બુખેથી સર્વજ્ઞ પ્રણીત આગમનું શ્રવણ કર્યું છે. અને તે સાંભળીને અવધારણ અર્થાત્ અર્થાદિનો નિશ્ચય કરેલ છે તે એ રીતે અવધારણ કરવાથી સમાધિ રૂપ મુક્તિ માર્ગમાં સમ્યક્ પ્રકારથી સ્થિર રહે. ત્રણ કરણ અને ત્રણ યોગથી ત્રસ, સ્થાવર, સૂક્ષ્મ, વાદર, પર્યાપ્ત અપર્યાપ્ત વિગેરે સઘળા જીવોની રક્ષા કરવા વાળા હોય કે ષટ્કાયના જીવોની રક્ષાનો ઉપદેશ કરવાવાળો હોય સમિતિ ગુપ્તિ વિગેરેમાં વિચરવાવાળા સંયત પુરૂષને સમસ્ત કલેશોના ક્ષય

વિચરતઃ—સંયતસ્ય 'સંતિ' શાન્તિમ્—સમસ્તક્લેશક્ષયરૂપામ્, તથા 'નિરોહં' નિરોધમ્—અશેષકર્મક્ષયસ્વરૂપમ્ 'આહુ' આહુઃ—પ્રતિપાદયન્તિ કે એવં પ્રતિપાદયન્તિ તત્રાહ—'તિલોગદંસી' ત્રિલોકદર્શિનઃ ત્રયાણાં લોકાનાં દર્શનશીલાઃ તે ત્રિલોકદર્શિનઃ—સર્વજ્ઞાઃ—તીર્થંકરાઃ પૂર્વોક્તમર્થમ્, તે' તે તીર્થંકરાઃ 'એવમકલંતિ' એવમાચક્ષતે—કથયન્તિ, એવમેવાર્થે તે તીર્થંકરાદયઃ પ્રતિપાદયન્તિ સંસારસાગરસ્ય પારગમનાય । 'ળ મુજ્જં' ન મૂયઃ 'એયંતુ' યન્તુ 'પ્રમાદસંગં' પ્રમાદમદ્ગમ્ મદકષાયોદિસમ્બન્ધં સાધુો ન કુર્વન્તુ इति પ્રતિપાદયન્તિ । ગુરુકુલે વસન્ સાધુઃ સમ્યગ્ મનોવચ્ચક્રાયૈઃ પ્રાણિજાતાન્ રક્ષન્ સમિતિગુપ્તિપરિપાલનેન શાન્તિમુક્તિં ચ પ્રાપ્નોતિ । ત્રિલોકદર્શિનસ્તીર્થંકરાઃ કથયન્તિ યત્ એવંભૂતાઃ સાધવઃ કથમપિ પ્રમાદસર્ગં ન પ્રાપ્નુયુરિતિ ભાવઃ ॥૧૬॥

વિચરણ કરને વાલે સંયત પુરુષ વો સમસ્ત કલેશોં કા ક્ષય રૂપ શાન્તિ પ્રાપ્ત હોતી હૈં ઓર સમસ્ત કર્મોં કા ક્ષય રૂપ નિરોધ મી પ્રાપ્ત હોતા હૈ । એસા તીનોં લોકોં કો દેખને વાલે તીર્થંકર કહલે હૈં । સંસારસાગર સે પાર પહુંચને કે લિપ તીર્થંકર પૂર્વોક્ત અર્થ કો હસી પ્રકાર કહલે હૈં । ડનકા કથન હૈ કિ સાધુ ફિર પ્રમાદ અર્થાત્ મદ્ય કષાય આદિ કા સંગ ન કરે ।

તાત્પર્ય યહ હૈ કિ ગુરુકુલ મેં નિવાસ કરને વાલા સાધુ મન વચન કાય સે પ્રાણિયોં કી રક્ષા કરતા હુઆ, સમિતિયોં ઓર ગુપ્તિયોં કા પાલન કરકે શાન્તિ ઓર મુક્તિ પ્રાપ્ત કરતા હૈ । ત્રિલોકદર્શી તીર્થંકરોં કા કથન હૈ કિ હસ પ્રકાર કે સાધુ કિસી મી પ્રકાર કે પ્રમાદ કા સંસર્ગ ન કરે ॥૧૬॥

इयं शांतिं प्राप्तं थाय छे. अने सधणा कर्मोना क्षयइय निरोध पणु थाय छे अे प्रमाणे त्रणु लोकाने देखवावाणा तीर्थंकरो कहे छे. संसार सागरथी पार पड़ोयवा भाटे तीर्थंकर पूर्वोक्त अर्थने आण प्रमाणे कहे छे तेओ कहे छे के—साधुअे प्रमाद अर्थात् मद्य विषय कषाय विगेरेने संग करवो नहीं.

कहेवानुं तात्पर्य अे छे के—गुरुकुलमां निवास करवावाणा साधु, मन, वचन, अने कयाथी प्राणियोनी रक्षा करता थका समितियो अने गुप्तियोनुं पालन करीने शांति अने मुक्ति प्राप्त करे छे त्रणु कणना ज्ञानने जणु नारा तीर्थंकरानुं कथनछे के—आवा प्रकारना साधु कोछ पणु प्रकारना प्रमादने संसर्ग न करे ॥१६॥

मूलम्—निसम्म से भिक्खु समीहियट्ठं,

पडिभाणवं होइ विसारए य।

आयाणमट्ठी वोदाणमोणं,

उवेच्च सुद्धेणं उवेइ मोक्खं ॥१७॥

छाया—निशम्य भिक्षुः स समीहितार्थं, प्रतिमानवान् भवति विशारदश्च ।

आदानार्थी व्यवदानमौनम्, उपेत्य शुद्धेनोपैति मोक्षम् ॥१७॥

‘निसम्म से भिक्खु’ इत्यादि ।

शब्दार्थ—‘से-सः’ गुरु के समीप निवास करनेवाला भिक्खू—भिक्षुः’ साधु ‘समीहियट्ठं—समीहितार्थम्’ अपने अभिलषित मोक्षरूप अर्थको ‘निसम्म—निशम्य’ गुरुमुखसे सुन करके ‘पडिभाणवं—प्रतिमानवान्’ हेयोपादेय के ज्ञानवाला ‘होइ—भवति’ होता है ‘विसारए य—विशारदश्च’ यथावस्थितार्थ को प्रतिपादन करनेवाला होता है ‘आयाणमट्ठी—आदानार्थी’ सम्यक् ज्ञान अथवा मोक्ष की कामना वाला वह साधु ‘वोदाणमोणं—व्यवदान मौनम्’ बारह प्रकारका तप और सर्वविरतिरूप संयम को उपेच्च—उपेत्य’ ग्रहण और आसेवन रूप शिक्षा से प्राप्त करके ‘सुद्धेण—शुद्धेन’ उद्गमादि दोषरहित आहार से जीवन विताता हुआ ‘मोक्खं—मोक्षम्’ अशेष कर्मक्षयरूप मोक्षको ‘उवेइ—उपैति’ प्राप्त करता है ॥१७॥

‘निसम्म से भिक्खु’ इत्यादि

शब्दार्थ—‘से-सः’ गुरुसमीपे निवास करवावाणो ते ‘भिक्खू—भिक्षुः’ साधु ‘समीहियट्ठं—समीहितार्थम्’ पोताने ध्विष्ठ मोक्षरूप अर्थने ‘निसम्म—निशम्य’ गुरुमुखी सांभलीने ‘पडिभाणवं—प्रतिमानवान्’ हेयोपादेय केवज्ज्ञान वाणो ‘होइ—भवति’ होय छे. ‘विसारए—विशारदश्च’ तथा यथावस्थितार्थनु’ प्रतिपादन करवावाणो होय छे. ‘आयाणमट्ठी—आदानार्थी’ सम्यक् ज्ञान अथवा मोक्षनी कामनावाणो ते साधु ‘वोदाणमोणं—व्यवदानमौनम्’ बार प्रकारनु’ तप अने सर्वविरति रूप संयमने ‘उपेच्च—उपेत्य’ ग्रहण अने आसेवनरूप शिक्षाथी प्राप्त करीने ‘सुद्धेण—शुद्धेन’ उद्गम विगेरे दोषोथी रहित आहारथी उपन निर्वाह करतो ‘मोक्खं—मोक्षम्’ अशेष कर्मक्षयरूप मोक्षने ‘उवेइ—उपैति’ प्राप्त करे छे. ॥१७॥

અન્વયાર્થ:—(સે) સ ગુરુસમીપે સદા વસન્ (મિત્રુ) મિત્રુ:—અનવદ્યમિત્રણ-
 શીલો મુમુક્ષુ: સાધુ: (સમીહિયદ્) સમીહિતાર્થમ્—સ્વામિલપિતં મોક્ષરૂપમર્થમ્
 (નિસંમ્મ) નિશમ્ય—ગુરુમુસ્તાદવગમ્ય (પડિમાણવં) પ્રતિમાનવાન્—દેયોપાદેય-
 જ્ઞાનવાન્ (હોઃ) ભવતિ (વિસારણ) વિશારદશ્ચ શ્રોતૃણાં યથાવસ્થિતાર્થમ્પ્રતિપાદ-
 કશ્ચ ભવતિ (આયાણમદ્વી) આદાનાર્થી—મોક્ષાર્થી સમ્યગ્જ્ઞાનાદ્યર્થી વા (વોદાણ
 મોળં) વ્યવદાનમૌનમ્, વ્યવદાનં દ્વાદશવિધં તપઃ, મૌનં સર્વવિરતિલક્ષણઃ સંયમઃ,
 ઇતાદૃશૌ તપઃસંયમૌ (ઉવેચ્ચ) ઉપેત્ય—ગ્રહણસેવનરૂપયા શિક્ષયા પ્રાપ્ય (સુદ્દેણ)
 શુદ્ધેન—ઉદ્ગમાદિદોષરહિતેન આહારેણ જીવનયાપનં કુર્વન્ (મોક્ષ) મોક્ષમ્—અશેષ-
 કર્મક્ષયરૂપમ્ (ઉવેહ) ઉપૈતિ—પ્રાપ્નોતિ ॥૧૭॥

ટીકા—‘સે’ સ ગુરુસમીપે સદા વસન્ ‘મિત્રુ’ મિત્રુ:—મુક્તિગમનયોગ્યઃ
 મોક્ષમાર્ગમ્ ‘નિસંમ્મ’ નિશમ્ય—અવગમ્ય હૃદયધાર્ય ‘સમીહિયદ્’ સમીહિતાર્થમ્—
 અન્વયાર્થ—ગુરુ કે સમીપ દમેશા વસને વાલા શિષ્ય, મિત્રુ-
 નિર્દોષ મિત્રા સેવન કરનેવાલા મોક્ષાભિલાષી સાધુ સ્વામિલપિત
 મોક્ષરૂપ અર્થ કો ગુરુ મુખસે સુન કર પ્રતિમાવાન્ હોતા હૈ યાને દેયો-
 પાદેય જ્ઞાન વાલા હો જાતા હૈ ઓર વિશારદ અર્થાત્ શ્રોતાઓ કો યથા-
 વસ્થિત વસ્તુ સ્વરૂપ કા પ્રતિપાદન કરતા હૈ ઓર મોક્ષાર્થી યા સમ્યગ્
 જ્ઞાનાર્થી પુરુષ બારહ પ્રકાર કે તપ ઓર સર્વવિરતિ લક્ષણ સંયમ કે
 ગ્રહણ સેવન રૂપ શિક્ષા દ્વારા પ્રાપ્ત કર ઉદ્ગમાદિ દોષ રહિત આહારસે
 સંયમયાત્રાકા નિર્વાહ કરતે હુએ અશેષ કર્મ ક્ષય રૂપ મોક્ષ કો
 પ્રાપ્ત કરતા હૈ ॥૧૭॥

ટીકાર્થ—સદા ગુરુકે સમીપ નિવાસ કરને વાલા સાધુ મોક્ષમાર્ગ
 કો સુનકર ઓર હૃદય મેં ધારણ કરકે, અપને અમીષ્ટ મોક્ષ રૂપ અર્થકો

અન્વયાર્થ—શુરની સમીપ કાયમ વાસ કરવાવાળો શિષ્ય કે જે નિર્દોષ
 મિત્રાનું સેવન કરવાવાળો અને મોક્ષાભિલાષી છે અને પોતે ઇચ્છેલા મોક્ષરૂપ
 અર્થને શુરમુખથી સાંભળીને પ્રતિભાવાન્ થાય છે. એટલે કે દેયોપાદેય
 જ્ઞાનવાન્ થઈ જાય છે. અને વિશારદ અર્થાત્ શ્રોતાઓને યથાવસ્થિત વસ્તુ
 સ્વરૂપનું પ્રતિપાદન કરે છે. અને મોક્ષાર્થી અર્થાત્ સમ્યક્ જ્ઞાનાર્થી પુરુષ
 બાર પ્રકારના તપ અને સર્વ વિરતિ લક્ષણ સંયમને ગ્રહણ સેવન રૂપ શિક્ષા
 દ્વારા પ્રાપ્ત કરીને ઉદ્ગમાદિ દોષ રહિત આહારથી સંયમ યાત્રાને નિર્વાહ
 કરતા થકા અશેષકર્મ ક્ષય રૂપ મોક્ષને પ્રાપ્ત કરે છે, ॥૧૭॥

ટીકાર્થ—સદા શુર સમીપે વાસ કરવાવાળો સાધુ મોક્ષમાર્ગને
 સાંભળીને તથા તેને હૃદયમાં ધારણ કરીને પોતે ઇચ્છેલા મોક્ષ રૂપ અર્થને

સ્વસ્યાઽભિલષિતં મોક્ષરૂપર્થ જ્ઞાત્વા હેયોપાદેયં સમ્યક્ પરિજ્ઞાય આચાર્યસમીપ-
વાસાત્ 'પંડિમાણવં' પ્રતિમાનવાન્-હેયોપાદેયજ્ઞાનવાન્ 'હોઈ' ભવતિ । તથા-
'વિસારણ્ય' વિશારદશ્ચ-સ્વસિદ્ધાન્તસ્ય યથાચત્ પરિજ્ઞાનાત્ શ્રોતૃણાં યથાવ-
સ્થિતાર્થ પ્રતિપાદકશ્ચ ભવતિ । 'આયાણમઢી' આદાનાર્થી તત્રાદાનં મોક્ષઃ, આદાનં
સમ્યગ્ જ્ઞાનાદિકં વા તદેવર્થઃ-પ્રયોજનં વિઘ્નતે યસ્ય સ આદાનાર્થી એતાદૃશો
જ્ઞાનાદિપ્રયોજનવાન્ 'વોદાણમોળં' વ્યવદાનમૌનમ્, તત્ર વ્યવદાનં દ્વાદશવિધં
તપઃ મૌનં સર્વવિરતિલક્ષણઃ સંયમઃ, એતાદૃશૌ તપ સંયમૌ 'ઉવેચ્ચ' ઉપેત્ય-
ગ્રહણસેવનયા દ્વિવિધયા શિક્ષયા સર્વદા સમન્વિતઃ સર્વત્ર પ્રમાદરહિતઃ, પ્રતિમા-
સમ્પન્નો વિશારદશ્ચ । 'મુદ્ધેણ' મુદ્ધેન્ ઉદ્ગમાદિદોષરહિતેન આહારેણાઽઽત્માનં
યાપયન્ 'મોક્ષં' મોક્ષમ્-અશેષકર્મક્ષયરૂપમ્ 'ઉવેઈ' ઉપૈતિ-પ્રાપ્નોતિ । કારણ-
સમવધાનાચ્ચ સઘ્ય એવ મોક્ષમશેષકર્મક્ષયરૂપં પ્રાપ્નોતીતિ ।

ગુરુકુલે વાસં કુર્વન્ આચાર્યમુશ્વાત્ સર્વજ્ઞાગમં સત્સાધોરાવરણાદિકં શ્રુત્વા

જાન કર, હેય ઓર ઉપાદેય બો ખલી ઝાંતિ સમજા કર જ્ઞાનવાન્ હો
જાતા હૈ । વહુ અપને સિદ્ધાન્ત કો યથાચત્ જાન કર કુશલ બન જાતા
હૈ ઓર શ્રોતાઓં કે સમક્ષ યથાર્થ અર્થોંકા પ્રતિપાદક હોતા હૈ । આદાન
અર્થાત્ મોક્ષ યા સમ્યગ્જ્ઞાનાદિક અર્થ કો જાનનેવાલા હોતા હૈ । તપ
ઓર સંયમ કો ગ્રહણ ઓર આસેવન રૂપ દોનોં પ્રકાર કી શિક્ષા સે
પ્રાપ્ત કરકે સર્વત્ર પ્રમાદ રહિત, પ્રતિમા સમ્પન્ન ઓર વિશારદ હોતા
હૈ । ઉદ્ગમાદિ દોષોં સે રહિત શુદ્ધ આહાર સે જીવન નિર્વાહ કરતા
હુઆ મોક્ષકો પ્રાપ્ત કરતા હૈ ।

તાત્પર્યં યહ હૈ કિ ગુરુકુલવાસ કરતા હુઆ સાધુ આચાર્ય કે મુખ
સે સર્વજ્ઞ પ્રણીત આગમ ઓર સત્ સાધુ કે આચાર આદિ કો અવળ

ભણીને તથા હેય અને ઉપાદેય અર્થાત્ ગ્રહણ કરવા યોગ્ય અને ત્યાગ કરવા
યોગ્ય તત્વને સારી રીતે સમજાને જ્ઞાનવાન્ બની બાય છે. તે પોતાના સિદ્ધાન્ત-
તને સારી રીતે યથાર્થ રૂપથી ભણીને કુશળ બની બાય છે. અને શ્રોતા-
ઓની સમક્ષ યથાર્થ અર્થોંતુ પ્રતિપાદન કરવાવાળો બને છે. આદાન અર્થાત્
મોક્ષ અથવા સમ્યગ્જ્ઞાનાદિને ભણવાવાળો થાય છે તપ અને સંયમને ગ્રહણ
અને આસેવન રૂપ બન્ને પ્રકારની શિક્ષાથી પ્રાપ્ત કરીને સર્વત્ર પ્રમાદ
રહિત, પ્રતિમા સંપન્ન અને વિશારદ થાય છે. ઉદ્ગમ વિગેરે દોષોથી
રહિત શુદ્ધ આહારથી જીવન નિર્વાહ કરતો થકો મોક્ષને પ્રાપ્ત કરે છે.

કહેવાનો આશય એ છે કે-શુદ્ધજનમા વાસ કરતા થકા સાધુ આચાર્ય-
યના મુખેથી સર્વજ્ઞ પ્રણીત આગમ અને સત્ સાધુના આચાર વિગેરેને

પ્રતિમાસમ્પન્નઃ શાસ્ત્રાર્થપ્રતિપાદકશ્ચ ભવતિ । તથા સમ્યગ્જ્ઞાનાદર્થી તપઃ સંયમો
પ્રાપ્ય વિશુદ્ધાહારેણ શરીરયાત્રાં નિર્વહન્ મોક્ષગામી ભવતીતિ ભાવઃ ॥૧૭॥

મૂલમ્-સંઘાઈ ધમ્મં ચ વિચાગરંતિ,

બુદ્ધા હુ તે અંતકરા ભવંતિ ।

તે પારગા દોળંહ વિ મોચંણાણ,

સંસોધિયં પળંહ મુંદાહરંતિ ॥૧૮॥

છાયા—‘સંઘયા ધર્મંચ વ્યાગૃણન્તિ; બુદ્ધા હુ તેઽન્તકરા ભવન્તિ ।

તે પારગા દ્વયોરપિ મોચનાય, સંસોધિતં પ્રશ્નમુદાહરન્તિ ॥૧૮॥

કરકે પ્રતિમા સમ્પન્ન ઓર શાસ્ત્ર કે અર્થ કા પ્રતિપાદક હો જાતા હૈ ।
સમ્યગ્જ્ઞાનાદિ કા અર્થી હોકર તપ ઓર સંયમ કો પ્રાપ્ત કરકે વિશુદ્ધ
આહાર સે શરીર નિર્વાહ કરતા હુઆ મોક્ષગામી હોતા હૈ ॥૧૭॥

અવ ગુરુકુલવાસિયોં કા ધર્મ કહતે હૈ—‘સંઘાઈ ધર્મંચ’ ઇત્યાદિ ।

શબ્દાર્થ—‘ધર્મંચ-ધર્મશ્ચ’ શ્રુતચારિત્ર લક્ષણ ધર્મ કો ‘સંઘાઈ-
સંઘયાય’ સદ્બુદ્ધિસે સ્વયં ધર્મ કો જાણકર કે દૂસરે કો ‘વિચાગરંતિ-
વ્યાગૃણન્તિ’ ઉપદેશ કરતે હૈ ‘તે-તે’ ઇસ પ્રકાર કે વે સાધુ ‘બુદ્ધા હુ-
હુ બુદ્ધા;’ ત્રીનોં કાલકે જ્ઞાતા હોને સે ‘અંતકરા-અન્તકરા;’ સકલ કર્મ
કો વિનાશ કરને વાલે ‘ભવંતિ-ભવન્તિ’ હોતે હૈ ‘તે-તે’ યથાવસ્થિત
ધર્મ કા પ્રતિપાદન કરનેવાલે ‘દોળંહવિ-દ્વયોરપિ’ અપને ઓર દૂસરે કે

સાંભળીને પ્રતિમા સંપન્ન અને શાસ્ત્રના અર્થને પ્રતિપાદન કરવાને સમર્થ
બની જાય છે. સમ્યક્ જ્ઞાન વિગેરેની કામના વાળો ધર્મને તપ અને સંય-
મને પ્રાપ્ત કરીને વિશુદ્ધ આહારથી શરીરનો નિર્વાહ કરતો થકો મોક્ષગામી
થઈ જાય છે. ॥૧૭॥

હવે ગુરુકુળમાં વાસ કરનારાઓના ધર્મનું પ્રતિપાદન કરવા માટે
‘સંઘાઈ ધર્મં ચ’ ઇત્યાદિ ગાથાનું કથન કરવામાં આવે છે.

શબ્દાર્થ—‘ધર્મંચ-ધર્મશ્ચ’ શ્રુતચારિત્ર રૂપ ધર્મને ‘સંઘાઈ-સંઘયાય’
સદ્ બુદ્ધિથી પોતે જાણીને જીજ્ઞાસોને ‘વિચાગરંતિ-વ્યાગૃણન્તિ’ ઉપદેશ કરે
છે. ‘તે-તે’ આ પ્રકારના સાધુ ‘બુદ્ધા હુ-હુ: બુદ્ધા’ ત્રણે કાળને જાણવાવાળા
હોવાથી ‘અંતકરા-અન્તકરા.’ સકલ કર્મનો વિનાશ કરવા વાળા ‘ભવંતિ-ભવન્તિ’
થાય છે. ‘તે-તે’ યથાવસ્થિત ધર્મનું પ્રતિપાદન કરવાવાળા ‘દોળંહવિ-દ્વયોરપિ’

અન્વયાર્થ — ગુરુકુલવાસિનો ધર્મમુપદિશન્તિ, इत्याह—(धर्मं च) धर्मं च श्रुतचारित्रलक्षणं धर्मम् (संज्ञाह) संख्यया—सद्वुद्ध्या स्वयं धर्मं ज्ञात्वा परेभ्यः (वियागंरति) व्यागृणन्ति—उपदिशन्ति मुनयः (ते) ते—एवं विधास्ते साधवः (बुद्धा हु) बुद्धाः—त्रिकालदर्शिनः खलु—निश्चयेन (अंतकरा) अन्तकराः—सञ्चिन सकलकर्मणां विनाशकाः (भवति) भवन्ति (ते) ते—एवंविधाः—यथाऽवस्थित-धर्मप्रतिपादकाः (दोणहवि) द्वयोरपि—स्वपरयोः (मोयणाए) मोचनाय—कर्मपाश-विमोचनाय विमोचनया वा (पारगा) पारगाः—संसारसमुद्राद् उत्तारका भवन्ति, तथा एवंभूताः साधवः (संशोधियं) संशोधितम्—पूर्वापराऽविरुद्धम् (पण्हं) प्रश्नम् (उदाहरति) उदाहरन्ति—कथयन्ति ॥१८॥

‘મોચનાએ-મોચનાય’ કર્મપાશ સે મુક્ત હોને કે લિએ ‘પારગા-પારગાઃ’ સંસારસમુદ્ર સે પાર પહોંચાને વાલે હોતે હૈં તથા એસે સાધુ ‘સંશોધિયં-સંશોધિતમ્’ પૂર્વાપરસે અવિરુદ્ધ ‘પણ્હં-પ્રશ્નમ્’ પ્રશ્નોં કો ‘ઉદાહરતિ-ઉદાહરન્તિ’ કહતે હૈં ॥૧૮॥

અન્વયાર્થ—મુનિ લોગ શ્રુતચારિત્ર રૂપ ધર્મ કો સમ્યગ્ બુદ્ધિ સે સ્વયં જાન કર દૂસરે કો ઉપદેશ દેતે હૈં। હસ પ્રકાર કે વે સાધુ મહાત્મા ત્રિકાલદર્શી ઓર સકલ સંચિન કર્મ કા વિનાશક હોતે હૈં। હસ પ્રકાર યથાવસ્થિત ધર્મ કે પ્રતિપાદક વે મુનિગણ અપને ઓર દૂસરે કો કર્મપાશ સે છોડાને કે લિયે યા કર્મપાશસે છોડા કર સંસાર સમુદ્ર સે પાર કરને વાલે હોતે હૈં ઓર હસ પ્રકાર કે સાધુ પૂર્વાપર વિરોધ સે રહિત પ્રશ્ન કા ઉત્તર દેતે હૈં ॥૧૮॥

પોતાના અને ખીજાના ‘મોચનાએ-મોચનાય’ કર્મપાશથી મુક્ત થવા માટે ‘પારગા-પારગાઃ’ સંસાર સાગરથી પાર પહોંચાડવાવાળા હોય છે. તથા એવા સાધુ ‘સંશોધિયં-સંશોધિતમ્’ પૂર્વાપરથી અવિરુદ્ધ ‘પણ્હં-પ્રશ્નમ્’ પ્રશ્નને ઉદાહરતિ-ઉદાહરન્તિ’ કહે છે. ॥૧૮॥

અન્વયાર્થ—મુનિલોક શ્રુત ચારિત્ર રૂપ ધર્મને સમ્યક્ બુદ્ધિથી સ્વયં જાણીને ખીજાને ઉપદેશ આપે છે આ પ્રકારના તે સાધુ મહાત્માઓ ત્રિકાલ દર્શી અને સઘળા સચિત કર્મોના નાશ કરવાવાળા હોય છે આ રીતે યથા-વસ્થિત ધર્મના પ્રતિપાદક તે મુનિગણ પોતાને અને ખીજાને કર્મપાશથી છોડાવવા માટે અથવા કર્મપાશથી છોડાવીને સંસાર સમુદ્રથી પાર કરવાવાળા હોય છે. અને આવા પ્રકારના સાધુ પૂર્વાપર વિરોધથી રહિત પ્રશ્નોના ઉત્તર આપે છે ॥૧૮॥

ટીકા—ગુરુકુલનિવાસિનો મુનયઃ કિં કુર્વન્તિ તદર્શયતિ ‘ધર્મમ્’ શ્રુતચારિત્ર લક્ષણં ધર્મમ્ ‘સંત્વાઈ’ સંરુપયા, સંરુપયા,—સદ્બુદ્ધિઃ તયા સ્વયં ધર્મં જ્ઞાત્વા પરેભ્યઃ ‘વિચાગરંતિ’ વ્યાગૃણન્તિ—પ્રતિપાદયન્તિ—ઉપદિશન્તીત્પર્યઃ । એવંવિધાઃ ‘તે’ તે ‘હુ’ નિશ્ચયેન ‘બુદ્ધા’ બુદ્ધાઃ—ત્રિકાલદર્શિનઃ ‘અંતકરા ભવંતિ’ અન્તકરા ભવન્તિ—સશ્ચિતસકલકર્મણાં વિનાશકા ભવન્તિ । ‘તે’ તે—એવંવિધાઃ યથાસ્થિતધર્મપરૂપકાઃ ‘દોષ્ટ વિ’ દ્વયોરપિ સ્વપરયોઃ ‘મોયણાણ’ કર્મવિમોચનાય કર્મવિમોચનયા વાસ્નેહાદિનિગડ્મોચનયા કરણભૂતાશ્ચ ‘પારગા’ સંસારસમુદ્રસ્ય પારગાઃ—ઉત્તારકા ભવન્તિ, તથા એવંભૂતાશ્ચ ‘સંસોધિયં’ સંશોધિતમ્ પૂર્વાપરાઽવિરુદ્ધમ્ ‘પળં’ પ્રશ્નમ્ ‘ઉદાહરતિ’ ઉદાહરન્તિ—કથયન્તિ ।

પૂર્વે બુદ્ધ્યા વિચાર્ય કોઽયં પ્રશ્નકર્તા કીદૃશોઽયમ્ કસ્ય ધર્મસ્યાઽનુયાયી કીદૃશમર્થં જ્ઞાસ્યતિ । કીદૃગર્થપ્રતિપાદનશક્તોઽહમિત્યાદિ વિચાર્ય વ્યાકુર્યાત્ । અથવા પરેણ કશ્ચિદર્થં પૃષ્ઠસ્તં પ્રશ્નં સમ્યગ્ વિચાર્ય તત્ ઉત્તરં દદ્યાત્ ।

ટીકાર્થ—ગુરુકુલનિવાસી મુનિ કળા કરતે હૈં, સો દિલ્લાલતે હૈં, શ્રુત ઓર ચારિત્ર રૂપ ધર્મ કો અપની સદ્બુદ્ધિ સે જાન કર દૂસરોં કો ડસકા ઉપદેશ કરતે હૈં । વે નિશ્ચય હી ત્રિકાલદર્શી ઓર સંચિન કર્મોં કે ક્ષય કરનેવાલે હીતે હૈં । ધર્મકી સમીચીન પ્રરૂપણા કરને વાલે વે સ્વ ઓર પર દોનોંકે કર્મબન્ધન કો યા સ્નેહી આદિ કી વેઢિયોં કો કાટકર સંસાર સમુદ્ર સે તારને વાલે હોતે હૈં । વે પૂર્વાપર વિરોધ સે રહિત પ્રશ્ન કા ઉત્તર દેતે હૈં । પ્રથમ યહ જાન કર કિ યહ પ્રશ્ન કર્તા કોન હૈ ? કૈસા હૈ ? કિસ ધર્મ કા અનુયાયી હૈ ? કિસ પ્રકાર કે અર્થ કો સમ-જેગા ? સૈં કિસ પ્રકાર કે અર્થકા પ્રતિપાદન કરને મેં સમર્થ હૂં ? इत्यादि

ટીકાર્થ—ગુરુકુળમાં નિવાસ કરવાવાળા મુનિઓ શું કહે છે—એ બતાવવા માટે હવે કહેવામાં આવે છે.—શ્રુત ચારિત્ર રૂપ ધર્મને પોતાની સદ્બુદ્ધિથી બાણીને બીજાઓને તેનો ઉપદેશ આપે છે. તેઓ નિશ્ચયજ્ઞ ત્રિકાલ દર્શી અને સચિત સમસ્ત કર્મોનો ક્ષય કરવાવાળા હોય છે. ધર્મની સારી રીતે પ્રરૂપણા કરવાવાળા તેઓ સ્વ અને પર એમ બન્નેના કર્મ બન્ધનને અથવા સ્નેહ વિગેરેની બેઢિયોને કાપી નાખીને સંસાર સમુદ્રથી તારવાવાળા હોય છે તેઓ પૂર્વાપર વિરોધ વિનાના પ્રશ્નોનો ઉત્તર આપે છે, પહેલાં એ બાણી લે છે કે આ પ્રશ્નકર્તા કોણ છે ? કેવા છે ? કયા ધર્મના અનુયાયી છે ? કેવા પ્રકારના અર્થને સમજશે ? હૂં કેવા પ્રકારના અર્થનું પ્રતિપાદન કરવાને શક્તિમાન છું ? વિગેરે પ્રકારોનો વિચાર કરીને તે ઉત્તર આપે

‘एवं ते यथावस्थितं धर्मं’ प्रतिपादयन्तः स्वपरतारका भवन्तीति गुरुकुले निवसन् सद्बुद्ध्या धर्मं ज्ञात्वा, तमेवाऽन्येभ्य उपदिशेद् । एतादृशः पूर्वसंचितं कर्म विनाशयति, स हि स्वं परं च कर्मजालाद् व्यावर्त्तयति ॥१८॥

મૂલમ્—જો છાંયણ જોડવિ ય લૂંસણજા,

માણં જાં સેવેર્જ પંગાસણં ચ ।

જાં યાંવિ પન્ને પરિહાંસ કુંજજા,

જૈયાઃસિંયાવાય વિચાંગરેજા ॥૧૯॥

છાયા—નો છાદવેજાપિ ચ લૂષયેદ્, માનં ન સેવેત પ્રકાશનં ચ ।

ન ચાપિ પ્રાજ્ઞઃ પરિહાસ કુર્યાઃ ન ચાપ્યાશીર્વાદં વ્યાઘ્રજીયાત્ ॥૧૯॥

વિચાર કરકે વહ ઉત્તર દેવેં યા કિસીને કોઈ પ્રશ્ન પૂછા હો તો ઉસ પ્રશ્ન પર ખલી ખાંતિ વિચાર કરકે ફિર ઉત્તર દેવેં ।

હસ પ્રકાર કા આચરણ કરનેવાલા યથાવસ્થિત ધર્મ કી પ્રરૂપણા કરતે હુણ સ્વ ઓર પર કો તારને વાલે હોતે હેં ।

આશય યહ હૈ કિ ગુરુકુલ મેં નિવાસ કરને વાલા મુનિ અપની બુદ્ધિ સે ધર્મ કો જાન કર દૂસરોં કો ઉપદેશ દેતા હૈ । એસા પુરુષ ત્રિકાલદર્શીં હોકર પૂર્વ સંચિત કર્મ કા ક્ષય કરતા હૈ । અપને કો તથા દૂસરોં કો કર્મ જાલ સે છુડાતા હૈ ॥૧૮॥

અથ સંયત સાધુ કા ધર્મોપદેશ પ્રકાર કહતે હેં—‘જો છાંયણ’ હત્યાદિ ।

શબ્દાર્થ—‘પન્ને-પ્રાજ્ઞઃ’ સર્વતત્ત્વકો જાનને વાલા સાધુ ‘જો છાંયણ

અથવા કોઈએ કોઈ પ્રશ્ન પૂછેલ હોય, તો એ પ્રશ્ન પર સારી રીતે વિચાર કરીને તે પછી તેનો ઉત્તર આપે

આ પ્રકારથી તેઓ યથાવસ્થિત ધર્મની પ્રરૂપણા કરતાં સ્વ અને પરને તારવાવાળા હોય છે.

ઠહેવાને આશય એ છે કે—ગુરુકુળમાં નિવાસ કરવાવાળા મુનિ પોતાની બુદ્ધિથી ધર્મને બાંધીને બીજાઓને ઉપદેશ આપે છે, એવો પુરુષ ત્રિકાલદર્શિ થઈને પૂર્વ સંચિત કર્મનો ક્ષય કરે છે પોતાને તથા બીજાને કર્મબંધથી છેડાવે છે, ॥૧૮॥

હવે સંયત સાધુના ધર્મોપદેશનો પ્રકાર બતાવે છે

‘જો છાંયણ’ હત્યાદિ

શબ્દાર્થ—‘પન્ને પ્રાજ્ઞઃ’ સમસ્ત તત્ત્વને બાંધવાવાળા સાધુ ‘જો છાંયણ-નો

અન્વયાર્થઃ—(સંયતસ્ય ધર્મોપદેશપ્રકારમાહ—(પન્ને) પ્રાજ્ઞઃ—સર્વતત્ત્વજ્ઞઃ સાધુઃ (જો છાયણ) નો છાદયેત્ સૂત્રાર્થં નાન્યથા કુર્યાત્, ન ત્વા સૂત્રાર્થં ગોપયેત્ પરગુણાન્ વા ન છાદયેત્ (જોડવિય લુસણ્જા) નાપિ ચ લૂષયેત્—પરગુણાન્ નૈવ વિડમ્બયેત્ (માણં) માનમ્—અહમેવ સર્વશ્રેષ્ઠઃ’ ઇત્યાદ્યભિમાનમ્ (જ સેવેજ્જ) ન સેવેત, તથા—(પગાસણં ચ) પ્રકાશનં ચ સ્વસ્ય તપસ્વિત્વેન પંડિતત્ત્વાદિના વા રૂપાપનં ન કુર્યાત્ (જ યા વિ) ન ત્વાપિ (પરિહાસ) પરિહાસમ્—ક્રીડાનર્મવચનમ્ (કુજ્જા) કુર્ષાત્ (જ યા વિ) ન ત્વાપિ (આસિયાવાયં) આશીર્વાદ ચ (વિયાગરેજ્જા) વ્યાગૃણીયાત્—બ્રૂયાત્—આશીર્વાદવચનં ન બ્રૂયાદિતિ માતઃ ॥૧૯॥

—નો છાદયેત્’ સૂત્રકે અર્થકો ન છિપાવે ‘જો વિ ય લૂષણ્જા—નાપિ ચ લૂષયેત્’ અન્યકે ગુણો કો ન છિપાવે ‘માણં—માનમ્’ મેં હી સર્વશ્રેષ્ઠ હું હસ પ્રકાર માનકા ‘જ સેવેજ્જા—ન સેવેત’ સેવન ન કરે તથા ‘પગાસ-ણં ચ—પ્રકાશનશ્ચ’ અપને કો પંડિત અથવા તપસ્વિ પનેસે પ્રગટ ન કરે તથા ‘જયાવિ—નત્વાપિ’ ન ‘આસિયાવાયં—આશીર્વાદ’ આશીર્વચન ‘વિયા ગરેજ્જા—વ્યાગૃણીયાત્’ કા કથન કરે અર્થાત્ આશીર્વચન ન કહે ॥૧૯॥

અન્વયાર્થ—સર્વ તત્ત્વજ્ઞ સાધુ સૂત્રાર્થ કા અન્યથા રૂપ સે વર્ણન નહીં કરે, યા સૂત્રાર્થ કા ગોપન બી નહીં કરે ઓર દૂસરોં કો ગુણોં કો વિડ-મ્બના મેં નહીં ઢાલે। મેં હી સર્વ સે શ્રેષ્ઠ હું’ ઇત્યાદિ મિથ્યા અભિમાન નહીં કરે ઓર અપને કો પાંડિત રૂપ સે યા તપસ્વી રૂપસે લોક મેં પ્રકાશન નહીં કરે ઓર પરિહાસ હસી ક્રીડા મેં બી નર્મ વચન ન બોલે। એવં આશીર્વાદ વચન બી ન બોલે ॥૧૯॥

છાદયેત્’ સૂત્રના અર્થને છૂપાવે નહીં ‘જો વિ ય લૂષણ્જા—નાપિ ચ લૂષયેત્’ બીજાના ગુણોને છૂપાવે નહીં ‘માણ—માનમ્’ હું સર્વોત્તમ છું’ આવા પ્રકારના માનને ‘જ સેવેજ્જા—ન સેવેત’ સેવન ન કરે તથા ‘પગાસણં ચ—પ્રકાશનશ્ચ’ પોતાને પંડિત અથવા તપસ્વિપણાતી પ્રગટ ન કરે તથા ‘જયાવિ—ન ત્વાપિ’ ન ‘આસિયાવાયં—આશીર્વાદમ્’ આશીર્વચનનું ‘વિયાગરેજ્જા—વ્યાગૃણીયાત્’ કથન કરે આશીર્વચન ન કહે ॥૧૯॥

અન્વયાર્થ—સર્વ તત્ત્વજ્ઞ સાધુ સૂત્રાર્થનું અન્યથા રૂપથી વર્ણન ન કરે અથવા સૂત્રાર્થને છૂપાવે પણ નહીં. અને બીજાના ગુણોને પણ છૂપાવે નહીં તથા બીજાના ગુણોની વિડંબના ન કરે. હું સૌથી શ્રેષ્ઠ છું. એવા પ્રકારનું મિથ્યાભિમાન ન કરે અને પોતાને પંડિતપણાથી અથવા તપસ્વીપણાથી લોકમાં પ્રસિદ્ધ ન કરે અર્થાત્ મશ્કરી હાંસી મળમાં પણ અસત્ય વચન ન બોલે તથા આશીર્વાદ વચન પણ ન બોલે ॥૧૯॥

ટીકા—સંયતઃ કેન પ્રકારેણ પ્રરૂપણં કુર્યાત્તત્રાહ—‘ળો છાયઈ’ इत्यादि ।
 આચાર્યશિક્ષયા પ્રતિજ્ઞાતાગમઃ સાધુઃ પ્રશ્નસ્યોત્તરં બ્રુવન્ કમપિ હેતુમાશ્રિત્ય
 પરેળોદ્વેજિતોઽપિ શિષ્યેભ્યઃ કુપિતોઽપિ રત્નત્રયસંપન્નો વા કુત્રિકાપણકલ્પો વા
 ચતુર્દશપૂર્વિણામન્યતરો વા સૂત્રં તદર્થં વા ‘ળો છાદયેત્—નાન્યથા વ્યાખ્યાનં
 કુર્યાત્ । અથવા ધર્મકથાં કુર્વન્ નાર્થં છાદયેત્—ગોપયેત્, આત્મગુણોત્કર્ષાઽમિ
 પ્રાયેણ અન્યદીયગુણાન ન છાદયેત્ । તથા—પરકીયગુણાન ‘ળો વિ’ લૂસઈજા’
 નાપિ લૂષયેત્—નૈવ વિહસ્વયેત્ । અથવા શાસ્ત્રાર્થમ્ અપસિદ્ધાન્તેન ન વ્યાખ્યાંકુર્યાત્ ।
 તથા—‘સર્વસ્યાપિ શાસ્ત્રસ્યાઽહં મર્મજ્ઞઃ સર્વસંશયનાં સમુચ્છેત્તા, નાસ્તિ મત્તુલ્યો-
 ઽન્યઃ, અહમેવ તપસ્વી’ इति, एवं विधम् ‘माणं’ मानम्—अभिमानम् ‘न सेवेज्जा’

ટીકાર્થ—સાધુ કિસ પ્રકાર પ્રરૂપણા કરે, સો કહતે હૈં—જિસને
 આચાર્ય કી શિક્ષા સે આગમોં કો જાન લિયા હૈં । એસે સાધુ કો પ્રશ્ન
 ઉત્તર દેતે સમય કિસી હેતુ સે દૂસરા કોઈ ઉદ્વિગ્ન કર દે શિષ્યોં પર
 કુપિત હોકર ઓ રત્નત્રય સે સમ્પન્ન ઓર કુત્રિક આપણ (કૃતિયાવણ)
 કે સમાન (સભી પ્રશ્નોંકા ઉત્તર દેનેવાલા) યા ચૌદહ પૂર્વિયોં મેં સે
 અન્યતર હોકર સૂત્ર કો યા ઉસકે અર્થ કો ન છિપાવે, ઉસકી અન્યથા
 વ્યાખ્યા ન કરે । અથવા ધર્મ કથા કરતે સમય અર્થ કા ગોપક ન કરે ।
 અપને ગુણોં કા આધિક્ય પ્રકટ કરને કે લિયે દૂસરે કે ગુણોં કો આચ્છા-
 દિત ન કરે તથા દૂસરે કે ગુણોં કી વિહસ્વના ન કરે । અથવા સિદ્ધાન્ત
 સે વિપરીત વ્યાખ્યા ન કરે । હસકે અતિરિક્ત મેં મત્તુલ્યોંકે રહસ્યકા
 વેત્તા હૂં, સમસ્ત સંશયોં કા છેત્તા હૂં, સેરે જૈસા અન્ય કોઈ નહીં હૈં,
 મેં હી તપસ્વી હૂં, હસ પ્રકાર કા અભિમાન ન કરે । અપના પાણ્ડિત્ય

ટીકાર્થ—સાધુએ કેવી રીતની પ્રરૂપણા કરવી તે સૂત્રકાર બતાવે છે.
 જેણે આચાર્યની શિક્ષાથી આગમો બાણી લીધેલ છે, એવા સાધુને પ્રશ્નોના
 ઉત્તર આપતી વખતે કોઈ પણ હેતુથી બીજા કોઈ ઉદ્વિગ્ન કરે શિષ્યો પર
 ક્રોધ કરીને પણ રત્ન ત્રયથી સમ્પન્ન કુત્રિક આપણ (કૃતિયાવણ)ની સરખો
 (સઘળા પ્રશ્નોનો ઉત્તર દેવાવાળો) અથવા ચૌદ પૂર્વિયોમાંથી અન્યતર ધર્મને
 સૂત્રને અથવા તેના અર્થને છુપાવે નહીં. તેણે અન્યથા વ્યાખ્યા ન કરે,
 અથવા ધર્મકથા કરતી વખતે અર્થનું ગોપન ન કરે પોતાના ગુણોનું વિશેષ
 પણ બતાવવા માટે બીજાઓના ગુણોને ટાંકે નહીં. અથવા બીજાના ગુણોની
 વિહસ્વના ન કરે. અથવા સિદ્ધાન્તથી વિપરીત વ્યાખ્યા ન કરે આ શિવાય
 હું સઘળા સંશયોને દૂર કરનારો છું મારા જેવો બીજો કોઈ નથી. હું

न सेवेत । तथा 'पगासणं' प्रकाशनम्, स्वस्य पण्डितत्वेन-तपस्वित्वेन वा ख्या-
पनं न कुर्यात् । तथाऽन्धान्यपि पूजासत्कारादिकं नाभिलषेत् । तथा 'न या
वि' न चापि 'एन्ने' प्राज्ञः-सर्वपदार्थवेत्ता 'परिहासं' परिहासम्-क्रीडावचनम्
'कुज्जा' कुर्यात्, यदि श्रोता प्रतिपादितार्थं न जानीयात्, प्रज्ञामान्धादिहेतुतया
तदा तस्योपहासमभिक्षेपवचनं कथमपि न कुर्यात् । 'ण च' न च 'आसियावायं'
आशीर्वादम् 'भोः भोः ? दीर्घायुर्मन्त्र' इत्याशीर्वचनम् न 'विद्यागरेज्जा' व्याघृणी-
यात्-न ब्रूयात्, किन्तु भाषासमितियुक्तो भूयात् ।

इत्थं प्रश्नोत्तरं ददत् साधुः अर्थं न छादयेत्, तथाऽगतिद्वान्तमाश्रित्य
शास्त्रव्याख्यानं न कुर्यात् । तथा 'अहं विद्वान् तपस्वी वा' एवमभिमानं न सेवेत ।
स्वगुणांश्चापि न प्रकाशयेत्, न वाऽबुद्धयमानं श्रोतारमुपहसेत् आशीर्वादसूचकमपि
वचो न ब्रूयादिति भावः ॥१९॥

या तपस्वीपन प्रकट न करे । पूजा सत्कार की अभिलाषा न करे ।
बुद्धिमान् साधु हंसी मजाक न करे । यदि श्रोता बुद्धि की मन्दता आदि
किसी कारण से प्रतिपादित अर्थ को न समझ सके तो उसको न उप-
हास करे और न आक्षेप करे । 'दीर्घायु होओ, धर्मवान् होओ' इत्यादि
आशीर्वाद के वचनों का प्रयोग न करे किन्तु भाषा समिति से युक्त हो ।

आशय यह है कि प्रश्नों का उत्तर देते समय साधु अर्थ को
छिपाने का प्रयत्न न करे । मैं विद्वान् या तपस्वी हूँ, ऐसा अभिमान न
करे । अपने गुणों को प्रकट न करे । आशीर्वाद सूचक वचन न बोले ॥१९॥

तपस्वी छुं. आवा प्रकारतुं अभिमान न करे. पोतानुं पांडित्य अथवा
तपस्वी पणुं प्रकट न करे. पूजा सत्कारनी ध्वंसा न करे. बुद्धिमान् साधु
ठ्ठा भश्करी न करे जे कोछ श्रोता बुद्धिना मंदपणुं विगेरे कोछ कारणुथी
प्रतिपादन करेव अर्थने न समजे तो तेनी भश्करी न करे. तथा आक्षेप
पणु न करे. 'दीर्घायु थाव' 'धर्मवान् थाव' विगेरे प्रकारथी आशीर्वादन
वचनोना प्रयोग न करे, परंतु भाषा समितिथी युक्त थाव.

छडेवानो आशय जे छे के—प्रश्नोना उत्तरो आपती वञ्चते साधु
अर्थने छुपाववानो प्रयत्न न करे शास्त्र विद्ब व्याख्यान न करे हुं विद्वान्
छुं. अथवा तपस्वी छु. जेहुं अभिमान न करे. पोताना गुणोने प्रगट न
करे. अने मन्द बुद्धिवाणा श्रोतानी भश्करी न करे. तथा आशीर्वादन
वचनो न बोले. ॥१९॥

મૂલમ્—મૂયામિસંકાદ્ દુગુંછમાણે ણં ણિવ્વહે સંતંપણ ગોયં ।

ળ કિંચિમિચ્છે મણુણ પયાસુ અસાધુધર્મમાણિ ણં સંવણ્જા ॥૨૦॥

છાયા—મૂતામિશઙ્કયા જુગુપ્સમાનો, ન નિર્વહેન્મન્ત્રપદેન ગોત્રમ્ ।

ન કિંચિદિચ્છેન્મનુજઃ પ્રજાસુ, અસાધુધર્માન્ન સંવદેત્ ॥૨૦॥

અન્વયાર્થઃ—કિયર્થશાશીર્વાદો ન વક્તવ્યઃ ? इत्याह—(મૂયામિસંકાદ્) મૂતા-
મિશઙ્કયા—પ્રાણિવિનાશશઙ્કયા આશીર્વાદઃ પાપકર્મ્મ इति (દુગુંછમાણે, જુગુપ્સમાનઃ

સાધુ કો આશીર્વાદ વચન નહીં બોલને મેં કારણ કહતે હૈં—
'મૂયામિ સંકાદ્' इत्यादि ।

શબ્દાર્થ—'મૂયામિસંકાદ્-મૂતામિશઙ્કયા' સાધુ, પ્રાણિયોં કે
વિનાશ કી આશંકા સે આશીર્વાદ પાપકર્મ્મ હૈં હસ પ્રકાર સે 'દુગુંછ-
માણે-જુગુપ્સમાનઃ' ઘૃણા કરકે આશીર્વાદ ન કહે એવં 'ગોયં-ગોત્રમ્'
વાક્ સંયમ કો 'સંતંપણ-મન્ત્રપદેન' મંત્ર આદિ કે પ્રયોગ સે 'ળ
ણિવ્વહે-ન નિર્વહેત્' નિઃસ્સાર ન બનાવે હવ્ય પ્રકાર 'મણુણ-મનુજઃ'
સાધુ પુરુષ 'પયાસુ-પ્રજાસુ' પ્રાણિયોં મેં ધર્મકથા કરકે 'કિંચિ-કિમપિ'
કિસી પ્રકાર કા પૂજા સત્કાર આદિ કો 'ળ ઇચ્છે-ન ઇચ્છેત્' ઇચ્છા ન
કરે તથા 'અસાધુ ધર્મમાણિ-અસાધુ ધર્માન્' અસાધુ કે ધર્મકા 'ળ
સંવણ્જા-ન સંવદેત્' ઉપદેશ ન કરે ॥૨૦॥

અન્વયાર્થ—મૂતોં કી અમિશઙ્કા સે યાને પ્રાણિયોં કે વિરાધના કી
આશંકા સે આશીર્વાદ બોલના પાપકર્મ્મ હૈં । હસ પ્રકાર ઘૃણા કરતે હુણ

સાધુમે આશીર્વાચન ન બોલવાતું કારણ કહે છે. 'મૂયામિસંકાદ્' इत्यादि
શબ્દાર્થ—'મૂયામિસંકાદ્-મૂતામિશઙ્કયા' સાધુ પ્રાણિયોના વિનાશની
શંકાથી આશીર્વાદ પાપકર્મ્મ છે આ પ્રકારે 'દુગુંછમાણે-જુગુપ્સમાનઃ' ઘૃણા
કરીને આશીર્વાચન ન કહે તેમજ 'ગોયં-ગોત્રમ્' વાક્ સંયમને 'સંતંપણ-મન્ત્ર
પદેન' મંત્ર વિગેરેના પ્રયોગથી 'ળ ણિવ્વહે-ન નિર્વહેત્' નિઃસ્સાર ન બનાવે
આ પ્રકારે 'મણુણ-મનુજઃ' સાધુ પુરુષ 'પયાસુ-પ્રજાસુ' પ્રાણિયોમાં ધર્મકથા
કરીને કિંચિ-કિમપિ' કોઈ પણ પ્રકારના પૂજા સત્કાર વિગેરેની 'ળ ઇચ્છે-ન
ઇચ્છેત્' ઇચ્છા ન કરે તથા 'અસાધુ ધર્મમાણિ-અસાધુધર્માન્' અસાધુના ધર્મને
'ળ સંવણ્જા-ન સંવદેત્' ઉપદેશ ન કરે ॥૨૦॥

અન્વયાર્થ—મૂતોના વિનાશની અભિશંકાથી અર્થાત્ પ્રાણિયોની વિરા-
ધનાની આશંકાથી આશીર્વાદ કહેવા તે પાપકર્મ્મ છે આ રીતે ઘૃણા કરતા

घृणां कुर्वन् आशीर्वचो न ब्रूयात् साधुः, एवम् (गोयं) गोत्रम्-वाक् संयमम् (मंतपण्ण) मन्त्रपदेन-मन्त्रादिप्रयोगेण (ण णिव्वहे) न निर्वहेत् असारं न कुर्यात्; प्राणिविषये राजादिना सावद्यमन्त्रणां वा न कुर्यात्, एवम् (मणुए) मनुजः (पयासु) प्रजासु-प्राणिषु धर्मकथां कुर्वन् (ण किंविं) न किमपि पूजासत्कारादिकम् (इच्छे) इच्छेत्-अभिलषेत्, एवम् सावद्यकर्मकारिणाम् (असाहु धम्माणि) असाधुधर्मान् तर्पणाग्निहोत्रादीन् (ण संदएज्जा) न संवदेत्-नोपदिशेत् ॥२०॥

टीका—किं निमित्तम् आशीर्वादो न विधेयस्तत्राह—‘मूयाभिसंकाइ’ भूता-भिंशङ्कया भूतेषु बहुविधभेदप्रभेदभिन्नेषु प्राणिषु या विनाशशङ्का तथा, आशी-र्वादं सावद्यं कर्म ‘दुगुंछप्राणे’ जुगुप्समानः, आशीर्वचो न ब्रूयात् तथा ‘गोयं’ गोत्रम्, गाः-वाणीः त्रायसे इति गोत्रम्-वाचां संयमः, तादृशं वाक्संयमम् ‘मंत-पण्ण’ मन्त्रपदेन-मन्त्रादिप्रयोगेण ‘ण णिव्वहे’ न निर्वहेत्-साररहितं न कुर्यात्,

साधु आशीर्वाद वचन नहीं बोले, एवं वचन संयम को मन्त्रादि प्रयोग के द्वारा सार रहित न करें। अथवा प्राणी के विषय में राजा बगैरह के साथ दुष्ट विचार न करे। हल्सी प्रकार मुनि धर्मकथा करते हुए अपनी पूजा सत्कारादि को नहीं चाहे। एवं सदोष कर्म करने वालों का तर्पण अग्नि होत्रादि असद् धर्म का उपदेश नहीं दे ॥२०॥

टीकार्थ—बहुत प्रकार के भेदों और प्रभेदों से भिन्न प्राणियों के विनाश की आशंका से पाप से घृणा करता हुआ मुनि आशीर्वाद के वचन का प्रयोग न करे ‘गो’ का अर्थ वाणी है। उसकी रक्षा करनेवाला ‘गोत्र’ कहलाता है अर्थात् वचन संयम को ‘गोत्र’ कहते हैं। उस वचन संयम को मन्त्रादि का प्रयोग करके निःसार न बनावे। अथवा गोत्रका

साधु आशीर्वाद वचन न कहे तथा वचनसंयमने मन्त्रादि प्रयोगद्वारा सार बगैरना न बनावे. अथवा प्राणीना संबन्धमां राज विगेशनी साथे दुष्ट विचार न करे अथवा प्रभावे मुनि धर्मकथा करीने पोताना पूजा सत्कार विगेशनी छिछा न करे तथा सदोष कर्म करवावाणना तर्पण अग्निहोत्रादि असद् धर्मना उपदेश न करे. ॥२०॥

टीकार्थ—घृणा प्रकारना लेहो प्रलेहोथी सिन्न प्राणियोना विनाशनी आशंकाथी पापथी घृणा करता करता साधु आशीर्वादन वचनोना प्रयोग न करे. ‘गो’ ना अर्थ वाणी अथवा प्रभावे थाय छे, तेनी रक्षा करनार ‘गोत्र’ कहेवाय छे. अर्थात् वचनसंयमने गोत्र कहे छे. अथवा वचनसंयमने मन्त्र विगेशनी प्रयोग करीने निःसार न बनावे. अथवा ‘गोत्र’ अटवे प्राणियोना प्राणो।

गोत्रं प्राणिनां जीवितं तत् मन्त्रपदेन राजादिना सह जीवोपमर्दरूपां मन्त्रणां
 अर्थात् तथा 'मणुए' मनुजः 'पयासु' प्रजासु प्रजायन्ते इति प्रजाः—प्राणिनः
 व्याख्यानादिकं धर्मकथां वा कुर्वन् 'ण किंवि' न किमपि पूजासत्कारादिकम्
 छे' इच्छेत्—अभिलषेत् । तथा सावधकर्मकारिणाम् 'असाधु धर्माणि' असाधु
 न तर्पणाग्निहोत्रादीन् 'ण संवएज्जा' न संवदेत् तत्कृते उपदेशो न देयः ।
 वा कुत्तिसतधर्मोपदेष्टारम् उद्दिश्य साधुवचनं न ब्रूयादिति ।

पापात्—जुगुप्समानः प्राणिनां विनाशनशङ्कया कस्मैचिन्नदेया आशीः । तथा
 मन्त्रविद्याप्रयोगेण स्वकीयं वाक्संयमस्य नाऽसारतामापादयेद् । तथा प्रजातो न कि-
 मपि पूजासत्कारादिकमभिलषेत् । तथा सावधक्रियायुक्तं धर्मं नो वदेदिति भावः २०।

यह है प्राणियों का प्राण । उस गोत्र को अर्थात् जीव के प्राणों को
 मन्त्रपद से अर्थात् राजा आदि के साथ मन्त्रणा करके नष्ट न करे । प्राणियों
 को उपदेश देता हुआ उनसे पूजा सत्कार आदि की अभिलाषा न करे ।
 तथा सावध कार्य करने वालों के असाधु धर्मों का अर्थात् तर्पण, होम
 आदि करने का उपदेश न दे । अथवा खोटे धर्म का उपदेश देने वाले
 साधु अच्छा या सच्चा न कहे ।

अभिप्राय यह है कि साधु पाप ले घृणा करता हुआ प्राणि-
 मत्सा की आशंका से किसी को आशीर्वाद न देवे । मन्त्रविद्या का प्रयोग
 करके अपने संघर्षको निस्सार न बनावे । प्रजा अर्थात् प्राणियों से धर्मो-
 पदेश के बदले में पूजा सत्कार आदि किसी वस्तु को पाने की इच्छा न
 करे तथा जो धर्म साधु के योग्य नहीं है । उसका उपदेश न करे ॥२०॥

ये गोत्रने अर्थात् छुपना प्राणोंने मन्त्रपदधी अर्थात् राजा विगेदेनी साधे
 मन्त्रणा करीने तेना नाश न करे प्रजा अर्थात् प्राणियोने उपदेश आपता
 धर्मा तेओनी पासे पोतानी पूजा सत्कार कराववानी छिछा न करे, तथा सावध
 कार्य करवावजाओना असाधु धर्मोनी अर्थात् तर्पण होम विगेदे करवाने
 उपदेश न करे अथवा जोटा धर्मोने उपदेश आपवावाणने साधु अर्थात्
 साधु के जोटु न कहे.

कहेवाने अभिप्राय ये छे के—साधु पापनी निंदा करता धर्मा प्राणि-
 योनी निंदानी शंकायी होइने पणु आशीर्वाद न दे मन्त्र विद्याने प्रयोग
 करीने पोताना संघर्षने निस्सार न बनावे, प्रजा अर्थात् प्राणियोनी पानेधी
 धर्मोपदेशना पदवामा पूजा सत्कार विगेदे होइ पणु वस्तु मेणववानी छिछा
 न करे, तथा ये धर्म साधुने योग्य नही, तेना उपदेश न करे. ॥२०॥

मूलम्—हासं पि णो संधइ पावधम्ममे,

ओए तंहियं फंसं विर्याणे ।

णो तुच्छए णो य विकत्थइज्जा,

अणाइले या अकसाइ भिक्खू ॥२१॥

छाया—हासमपि न सन्धयेत् पापधर्मान्, ओजस्तथ्यं परुषं विजानीयात् ।

न तुच्छो न च विकत्थयेत्, अनाविलो वाऽकषायी भिक्षुः ॥२१॥

‘हासंपि णो संधइ पावधम्ममे’ इत्यादि ।

शब्दार्थ—‘भिक्षू-भिक्षुः’ निरवयव भिक्षा का सेवन करनेवाला साधु ‘हासंपि-हास्यमपि’ परिहास भी ‘णो संधए-नो सन्धयेत्’ न करे तथा ‘पावधम्ममे-पापधर्मान्’ कायिक वाचिक, मानसिक व्यापारों को न करे तथा ‘ओए-ओजः’ रागद्वेष रहित होकर ‘तंहियं-तथ्यम्’ सत्य वचन भी ‘फंसं-कठोरम्’ अन्य को पीडा करनेवाला है ऐसा ‘विर्याणे-विजानीयात्’ जाने तथा ‘णो तुच्छए-न तुच्छो’ स्वयं किसी अर्थको जानकर अथवा राजादिसे पूजा सत्कार आदि प्राप्त करके मद-न करे ‘नो य विकत्थइज्जा-न च विकत्थयेत्’ आत्मश्लाघा न करे तथा ‘अणाइले-अनाविलः’ धर्मकथा आदि के अवलर आकुलता न रखे तथा ‘अकसाई-अकषायी’ क्रोधादि कषायों से रहित होवे’ अर्थात् क्रोधादि को अपने में प्रवेश न करने दें ॥२१॥

हासं पि णो संधइ पावधम्ममे’ इत्यादि

शब्दार्थ—‘भिक्षू-भिक्षुः’ निरवयव भिक्षानुं सेवन करवावाणो साधु ‘हासं पि-हास्यमपि’ परिहास पणु ‘णो संधए-नो सन्धयेत्’ न करे तथा ‘पावधम्ममे-पापधर्मान्’ पापधर्मनो दायिक, वाचिक मानसिक ये त्रये प्रकारथी त्याग करे तथा ‘ओए-ओजः’ रागद्वेष रहित भनीने ‘तंहियं-तथ्यम्’ सत्य वचन पणु ‘फंसं-कठोरम्’ अन्यने पीडा करवावाणु छे भेषु ‘विर्याणे-विजानीयात्’ जणु तथा ‘णो तुच्छए-न तुच्छो’ पोते टोछ पणु अर्थने जणुने अथवा राल विगे-देथी पूजा सत्कार विगेरे पानीने भइ न करे ‘नो य विकत्थइज्जा-न च विकत्थयेत्’ आत्मश्लाघा पोताना वण्णाणु न करे तथा ‘अणाइले-अनाविलः’ धर्म कथा विगेरेना अवमरे आकुलता न राणे तथा ‘अकसाई-अकषायी’ क्रोध विगेरेने चे तानामां प्रवेश न करवा दे ॥२१॥

अन्वयार्थः—(भिक्षु) भिक्षुः—निरवधभिक्षणशीलः साधुः (हासं पि) हासमपि परिहासमपि (णो संवड्) नो सन्धयेत्—नैव कुर्यात् तथा (पावधम्मं) पापधर्मान् सावधान् कायिकवाचिकमानसिकव्यापारान् न कुर्यात्, एवम् (ओए) ओजः—रागद्वेषाभ्यां रहितः अकिञ्चनो वा (तहीयं) तथ्यम्—सत्यमपि वचनम् चौर्यादि दुष्कर्मसूचकम् (त्वं चौरः) इति कथनम् (फरुसं) परुषम्—कठोरम् (विमाणे) विजानीयात् । (त्वं चौरः) इत्यादि कथनं पापे उत्पादकं कटुफलजनकं चेति विज्ञाय परित्यजेत्, तथा (णो तुच्छए) नो तुच्छो भवेत् तथा (णो य) न च (विकत्थइज्जा) विकत्थयेत्—आत्मश्लाघां न कुर्यात्, तथा (अणाइले) अनाविल—अव्यग्रचित्तो भवेत्, धर्मकथाध्वंसरे अनाकुलो वा भवेत् तथा—(अरुपाई) अरूपायी—क्रोधादिकपायरहितो भवेत् ॥२१॥

टीका—‘भिक्षु’ भिक्षु निरवधभिक्षणशील आत्मार्षी ‘हासं पि’ हासमपि परिहासमपि स्वस्य परस्य वा तथा वचनं शरीरावयवविकृतिं वा ‘णो’ नैव ‘संवड्’

अन्वयार्थः—निर्दोष भिक्षाग्रहण करने वाला साधु परिहास करना भी छोड़ दे और कायिक वाचिक मानसिक पापधर्म सावध व्यापारों को न करे। इसी प्रकार रागद्वेष से रहित अथवा अकिञ्चन होकर सत्य होने पर भी चौर्यादि दुष्कर्म सूचक—‘तुं चौर हूँ’ इत्यादि कठोर वाक्य को पापोत्पादक और कटुफल जनक समझकर छोड़ दे और तुच्छ विचार को भी छोड़ दे, अर्थात् स्वयं भी तुच्छ नहीं बने और अपनी प्रशंसा स्वयं न करे, तथा अव्यग्रचित्त होकर धर्मकथादिके अवसर पर व्याकुल न हो और क्रोध लोभ मान मायारूप कपायको छोड़ दे ॥२१॥

टीकार्थः—निर्दोष भिक्षा ग्रहण करनेवाला भिक्षु ऐसा वचनप्रयोग या शरीर के किसी अवयव का व्यापार न करे जिससे अपने को या

अन्वयार्थः—निर्दोष भिक्षा ग्रहण करवावा साधु हास्यी भक्षु की कृपावानु पक्ष छोड़ी दे तथा कायिक वाचिक मानसिक पापधर्म सावध व्यापार न करे अथवा प्रमाते रागद्वेषवी -हित अथवा अहित्यन यद्यने सत्य होवा छतां पक्ष चोरी विगेरे दुष्कर्म सूचक तु ‘चौर छो’ विगेरे प्रक्षारयी कठोर वाक्योने पापोत्पादक अने कटुफल जनक समझने छोड़ी दे, तथा तुच्छ विचारने पक्ष छोड़ी दे, अर्थात् पे ते तुच्छ न बने तथा पोतानी प्रशंसा स्वयं न करे तथा अव्यग्र चित्त रहने धर्मकथादिना अवसर पर व्याकुल न बने तथा क्रोध दोष मान माया रूप कपायको छोड़ी दे ॥२१॥

टीकार्थः—निर्दोष भिक्षा : कृपावानु साधु ऐसे वचन प्रयोग के शरीरना कोई पक्ष अवयवने व्यापार-प्रवृत्ति न करे. के केनयी पोताने

સન્ધયેત્-નૈવ કુર્યાત્ કથમપિ, તથા 'પાવધમ્મે' પાવધમાન્ સાધ્યાન્ કાયિકવાચિ-
કમાનસિકવ્યાપારાન્ ન કુર્યાત્ યથા હંદં છિન્દિ મિન્દિ इत्यादિકम् । યદ્વા-સાધુઃ
પરતીર્થિકાન્ હાસ્યેનાપિ તન્મતં ન પ્રોત્સાહયેત્ યથા શોભનં મવદીયં વ્રતાદિકમિતિ,
યથા—'મૃદ્વીશય્યા પ્રાતરુત્થાય પેયા, મધ્યે મક્તં પાનકં ચાપરાહ્ણે ।

દ્રાક્ષાલ્પ્લંડં શર્કરાચાર્દરાત્રે, મોક્ષશ્ચન્તે શાક્યપુત્રેણ દૃષ્ટઃ ॥૧॥इति,
इत्यादिवाक्यं पापोत्पादकमिति परिहासेनापि कथं कथमपि नोच्चारणीयम् ।
तथा-‘ओजः’-रागद्वेषाभ्यां रहितः । अथवा बाह्याभ्यन्तरग्रन्थत्यागाद्
अकिञ्चनः ‘तद्दीयं’ तथ्यम्-सत्यमपि वचनम्-चौर्षादिदुष्कर्मकरणशीलम् ‘फरुसं’
परुषम्-‘त्वं चौरः’ इत्यादि कथनम् वियाणे’ विजानीयात् ‘त्वं चौरः’ इत्यादि

દૂસરે કો હંસી આવે, તથા કાય, વચન યા જન સંબંધી સાવચ વ્યાપાર
ન કરે, જૈસે-હસકા છેદન કરો, એદન કરો इत्यादि । અથવા સાધુ
હંસી મજારુ મેં બી પરતીર્થિકો કે મનકો પ્રોત્સાહન ન દે । આપકે વ્રત
આદિ બઢિયા હૈં । એસા ન કહે-‘કોમલ સેજ હો, પ્રાતઃકાલ ઉઠતે હી
પેય પાન કરને કો મિલે, દોપહર મેં ભોજન ઔર અપરાહ્ણ મેં પાનપેય યા
પાની મિલ જાય, અર્ધરાત્રિ મેં વાલ ઔર અન્ત મેં મોક્ષ મિલ જાય !
યહ શાક્યપુત્ર બુદ્ધ કા દર્શન-ધર્મ હૈ ।’ એસે વાક્ય પાપજનક હોતે હૈં ।
અતઃપ્રવ હંસી મેં બી હનકા પ્રયોગ ન કરે, તથા રાગદ્વેષ સે રહિત અથવા
વાહ્ય ઔર આભ્યન્તર પરિગ્રહ કે ત્યાગ કે કારણ અકિંચન સાધુ એસે
સત્ય વચન કો બી જો કઠોર હો । જૈસે ‘તુમ ચૌર હો’ इत्यादि जपरि-

अथवा भीजने इसपुं आवे. तथा काय, वचन, अथवा मन सं'भ'धी सावध
व्यापार न करे. नेमके-आतुं' छेदन करो. लेदन करो. विगेरे.
अथवा साधु इसी मशकरीमां पक्षु परतीर्थिकाना मतने प्रोत्साहन न दे आपना
व्रत विगेरे श्रेष्ठ छे, એમ ન કહે. કોમળ શય્યા હોય, સવારે ઉઠતાં જ પાન
કરવાનું મળે, બપોરે લોજન અને અપરાહ્ણકાળે પાન-પેય અથવા પાણી
મળી જાય, અર્ધિ રાતે દ્રાક્ષ અને સાકર જેવી કેઈ મીઠી એવી ચીજ મલી
જાય, અને અન્ને મોક્ષ મળે. આ રીતના શાક્યપુત્ર બૌદ્ધના દર્શનનો અભિ-
પ્રાય છે, આવા વાક્યો પાપ જનક હોય છે. તેથી મશકરીમાં પણ તેનો
પ્રયોગ ન કરવો. તથા રાગદ્વેષથી રહિત અને બાહ્ય અને આભ્યંતર પરિ-
ગ્રહના ત્યાગના દારણે રહિયન સાધુ એવા સત્ય વચનને પણ કે જે કઠોર
હોય નેમકે-તું ચૌર છો ? વિગેરે જપરિજ્ઞાથી પાપજનક અને કડવા ક્ષણ

सत्यमपि कथनं पापोत्पादककटुफलजनकं चेति ज्ञपरिज्ञया ज्ञात्वा प्रत्याख्यान-
परिज्ञया परित्यजेत् । तथा—‘णो तुच्छे’ नो तुच्छो भवेत् स्वतः कमप्यर्थविशेषं
ज्ञात्वा, यद्वा राजादितः पूजासत्कारादिकं सत्त्वाप्य कथमपि नो मदं कुर्यात् ।
तथा—‘णो य’ न च ‘विकथ्यइज्जा’ विकथ्ययेत्—आत्मश्लाघां न कुर्यात् । अथवा
यदि कोऽपि कमप्यर्थं नावगच्छेत्, तदा तस्य विकथनम्—अपमानं न कुर्यात् ।
तथा ‘अणाइछे’ धर्मकथाचवसरे अनाकुलो भवेत् यद्वा ‘अणाइछे’ अनाविलः—
अव्यग्रचित्तो भवेत्, धर्मकथादिना लोकरञ्जनं कृत्वा लाभं सत्कारादिकं च न
वाञ्छेत् । तथा—‘अकसाई’ अकषायी—कषायः—क्रोधादिस्तद्रहितः, अकषायी
भवेदिति ॥२१॥

मूलम्—संकेज्जयाऽसंकिंताभाव विरिखू,

विभज्जजायं च विर्यागरेजा ।

भासादुयं धर्मसमुद्धितेहिं विर्यागरेज्जा संसया सुपन्ने ॥२२॥

छाया—शङ्केत चाऽशङ्कितभावो भिक्षुः, विभज्यवादं च व्यागृणीयात् ।

भाषाद्वयं धर्मसमुत्थितै, व्यागृणीयात् समतया सुप्रज्ञः ॥२२॥

ज्ञाने पापजनक और कटुक फल को देनेवाला जानकर प्रत्याख्यान
परिज्ञा से त्याग दे, साधु तुच्छ न बने । किसी अर्थविशेष को जानकर
अथवा राजा आदि से सत्कार सम्मान प्राप्त करके किसी भी प्रकार का
मद न करे, अपनी प्रशंसा न करे, अथवा कोई किसी बात को यदि न
समझ पावे तो उसका अपमान न करे, धर्मकथा आदि के अवसर पर
निराकुल रहे अथवा धर्मकथा आदिके द्वारा लोकरञ्जन करके सत्कार
आदि की वांछा न करे और क्रोध आदि कषायों से रहित हों ॥२१॥

आपनारा समुत्तने प्रत्याख्यान परिज्ञाधी तेनो त्याग करी दे साधु तुच्छ न
बने. कोछ अर्थ विशेषने ज्ञानीने अथवा राजा विगेरेधी अपसरे सत्कार
सम्मान प्राप्त करीने कोछ पणु प्रकारधी मद न करे पोतानी प्रशंसा न करे.
अथवा कोछनी कोछ पणु बातने कदाय न समझे तो तेनु अपमान न करे.
धर्मकथा विगेरेना अपसरे व्यागृण न बने अथवा धर्मकथा विगेरे द्वारा
लोकरञ्जन करीने सत्कार विगेरेनी छिछा न करे. अने क्रोध विगेरे कषायधी
रहित बने ॥२१॥

अन्वयार्थः—साधो धर्मोपदेशप्रकारमाह—(भिक्षू) भिक्षुः—साधुः (असंक्रिय भाव) अशङ्कितभावः—नयवादमर्माणि अशङ्कितभावोऽपि केवलज्ञानाभावात् (संके-
ज्ज) शङ्केत—शङ्काशील एव भवेत् अहं न सर्वज्ञ इति मत्वा सर्वदा साशङ्क एव

साधु को धर्मोपदेश करने का प्रकार कहते हैं—‘संकेज्ज या’ इत्यादि।

शब्दार्थ—‘भिक्षू-भिक्षुः’ साधु ‘असंक्रिय भाव-अशङ्कितभावः’ नयवाद के मर्म में निःशङ्क होने पर भी केवलज्ञान का अभाव होने से ‘संकेज्ज-शङ्केत’ शंकायुक्त ही होना चाहिए एवं ‘विभज्जवायं-विभज्जवादम्’ स्याद्वादयुक्त वाणी का ‘विद्यागरेज्जा-व्यागृणीयात्, कथन करे तथा ‘भासादुयं-भाषाद्वयं’ सत्यामृषा रूप प्रथम व्यवहार भाषा कहे ‘धम्मसमुट्ठिहिं-धर्मसमुत्थितैः’ सम्यक् संयम से उत्थित तथा ‘सुपन्ने-सुप्रज्ञः’ साधु ‘समया-समतया’ समता भाव से देखता हुआ धर्म को ‘विद्यागरेज्जा-व्यागृणीयात्’ कहे अर्थात् हर एकके-सन्मुख सत्य और व्यवहार इन दो भाषा द्वारा धर्म का उपदेश करे ॥२२॥

अन्वयार्थ—निर्दोष भिक्षा ग्रहण करनेवाला साधु नयवाद के मर्म विषय में सन्देह रहित होने पर भी केवलज्ञान न होने से शङ्काशील ही बना रहे, मैं सर्वज्ञ नहीं हूँ। ऐसा मानकर हमेशा शंका शील ही

साधुओं धर्मोपदेश करनेवाला प्रकार बतावतां छे।

‘संकेज्ज या’ इत्यादि

शब्दार्थ—‘भिक्षू-भिक्षुः’ साधु ‘असंक्रियभाव-अशङ्कितभावः’ नयवादन मर्म में शंका रहित होना पण देवज्ञान का अभाव होना ही ‘संकेज्ज-शङ्केत’ शंका युक्त न रहे। जो तेम ‘विभज्जवायं-विभज्जवादम्’ स्याद्वाद युक्त वाणी ‘विद्यागरेज्जा-व्यागृणीयात्’ कथन करे तथा ‘भासादुयं-भाषाद्वयं’ सत्यामृषा रूप व्यवहार भाषा कहे ‘धम्मसमुट्ठिहिं-धर्मसमुत्थितैः’ सम्यक् संयम से उत्थित तथा ‘सुपन्ने-सुप्रज्ञः’ साधु ‘समया-समतया’ समता भाव से देखता हुआ धर्म को ‘विद्यागरेज्जा-व्यागृणीयात्’ कथन करे अर्थात् हर एकनी पंसे सत्य करने व्यवहार को भी भाषा दो आश्रय करीने धर्म को उपदेश करे ॥२२॥

अन्वयार्थ—निर्दोष भिक्षा ग्रहण करनेवाला साधु नयवादन मर्म में शंका रहित होना पण देवज्ञान न होना ही शंकाशील न बन्ये रहे, मैं सर्वज्ञ नहीं, तेम भाषा दो आश्रय करीने धर्म को उपदेश करे ॥२२॥

भवेत्, एवम् (विभज्यवायं) विभज्यवादम्-पार्थक्येनार्थं विभज्य (वियागरेज्जा) व्यागृणीयात्-वदेत् एवम् (भासादुयं) भाषाद्विकम् यत्र कुत्रापि वदेत् साधुः तत्र धर्मव्याख्यानानवसरे अन्यत्र वा भाषाद्विकेन प्रथमान्वितप्रसूया सत्यामृषारूपेण वदेत् 'धम्मसमुट्ठिण्हि' धर्मसमुत्थितैः-सम्पक् संयमेनोत्थितैः साधुभिः सह (सुपन्ने) सुप्रज्ञः-साधुः (सयया) समतया-समभावेन राजान दरिद्रं च समभावेन पश्यन् धर्मम् (वियागरेज्जा) व्यागृणीयात् सर्वं प्रति भाषाद्विकमाश्रित्य धर्ममुपदिशेत् ॥२२॥

टीका—धर्मोपदेशप्रकारमाह—'भिक्षु' भिक्षु—साधुः 'असंकियभाव' सूक्ष्म सूक्ष्मतरनयवादमर्षाणि अशङ्कितभावोऽपि केवलज्ञानाभावात् 'संकेज्ज' शङ्केत-सदा शङ्काशील एव भवेत्, 'केवलज्ञानाभावाच्चाहं सर्वज्ञ' इति मत्वा सर्वदा साशङ्क एव भवेत्। अथवा—औद्धत्यं परित्यज्य गर्वं नैव कुर्यात्। यथा सूत्रसूत्रा-

धना रहना चाहिए, एवं अर्थ जो अच्छी प्रकार विलगा कर (विभाग-कर) जहां कहीं भी साधु बोले वहां पर धर्मव्याख्यान के अवसर पर या दूसरी जगह भी भाषाद्वय का अर्थात् सत्यामृषा (सत्य और व्यवहार) रूप द्वितीय भाषा द्वारा बोले और सम्पक् संयम पालनेके लिये तत्पर साधुओंके साथ रहते हुए सुप्रज्ञ साधु स्वभाव से ही राजा और दरिद्र को देखते हुए सभी के प्रति द्वितीय भाषा का सहारा लेकर धर्मका उपदेश करे ॥२२॥

टीकार्थ—धर्म के उपदेश की विधि करते हैं—सूक्ष्म एवं सूक्ष्मतर नयवाद के मर्म में संदेह रहित होकर भी साधु केवलज्ञानी न होने के कारण सदा शंकाशील ही रहे—मैं सर्वज्ञ नहीं हूँ। ऐसा सोच कर सदैव शंकायुक्त बना रहे। अथवा उद्धनता का त्याग करके गर्व धारण न

रहेबु जेधजे तथा अर्थने सारी रीते लगावीने (विलाग करीने) छेडे, जयां जयां साधु जेधे त्यां त्यां धर्म व्याख्यातना अवसरे अथवा अन्य स्थणे पणु भाषाद्वय अर्थात् सत्या मृषा (सत्य अने व्यवहार) रूप भीछ भाषा द्वारा जेधे तथा सम्पक् संयम पालन भाटे तत्पर जेवा साधुजोनी साथे रहीने सुप्रज्ञ साधु समभावधी न राजा अने न छेने जेधने जधा प्रत्ये भीछ भाषाणी सहाय लधने धर्मने उपदेश छरे ॥२२॥

टीकार्थ—धर्मका उपदेशकी विधि जतावता छेडे छे छे—सूक्ष्म अने सूक्ष्मतर नयवादन मर्मका संदेह रहित धर्मने पण साधु देवता जानी न होवानी सदा शंकाशील न रहे 'हूँ सर्वज्ञ नहीं तेन समझने सदा यथा सुप्रज्ञ न जन्मना रहे अथवा उद्धन पछाने त्याग करीने गर्व धारण न करे

ર્થયો વિષયે નાસ્તિ एकोऽपि सन्देहः इत्यादि गर्वं न कुर्यात् विषममर्थं प्ररूपयन् साशङ्कमेव कथयेत् । यद्वा परिस्फुटमप्यशङ्कितभावमप्यर्थं तथा न वदेत्, येन प्रयुज्यमानेन परस्य शङ्का तद्विषये भवेत् । 'विभज्जवायं' विभज्यवादम् पार्थ-
क्येनार्थम् 'वियागरेज्जा' व्यागृणीयात्-वदेत्, यावता व्याख्यानानेन न कस्यापि तदर्थविषयकः सन्देहः समुत्पद्येत । अथवा-विभज्यवादः-स्याद्वादः, अस्ति नास्ति वा इत्यादिरूपः तादृशं स्याद्वादं सर्वलोकाऽविसंवादितया सर्वत्राऽस्त्वलितं स्वानुभवसिद्धं वदेत् । अथवा-अर्थान् विभज्य तद्वादं ब्रूयात् यथा सर्वोऽपि पदार्थः स्वद्रव्यक्षेत्रकालभावापेक्षया सन्, परद्रव्यक्षेत्रकालभावापेक्षयाऽसन् । तदुक्तम्-

करे कि सूत्र और अर्थ के विषय में मुझे कोई सन्देह नहीं है । विषम और दुर्बुह अर्थ की प्ररूपणा करते समय साशंक ही रहे, अथवा जो अर्थस्फुट हो, असंदिग्ध हो उसे भी इस प्रकार से न कहे । जिस से दूसरे को शंका उत्पन्न हो । साधु विभज्यवाद का कथन करे । अर्थात् विभिन्न नयों की अपेक्षा से वस्तु के स्वरूप का प्रतिपादन करे और ऐसा व्याख्यान करे, जिससे किसी को भी उस विषय में सन्देह उत्पन्न न हो । अथवा विभज्यवाद का अर्थ है स्याद्वाद । किसी एक अपेक्षा से वस्तु है और किसी दूसरी अपेक्षा से नहीं है । इस प्रकार के स्याद्वाद को जो समस्त लोक में अविसंवादी होने के कारण निर्दोष और स्वानुभव से सिद्ध है, कथन करे । या समस्त पदार्थों का विभाग करके उनके विषय में प्ररूपणा करे । जैसे सभी पदार्थ स्वद्रव्य क्षेत्र काल और भाव की अपेक्षा से हैं तथा परद्रव्य परक्षेत्र परकाल

કે સૂત્ર અને અર્થના સંબંધમાં મને કાંઈ જ સંદેહ નથી વિષમ અને દુર્બુહ અર્થની પ્રરૂપણા કરતી વખતે શંકાશીલ જ રહે. અથવા જે અર્થ સ્ફુટ હોય, અસંદિગ્ધ હોય, તેને પણ એ રીતે ન કહે કે જેથી બીજાને શંકા ઉત્પન્ન થાય. સાધુ વિભજ્ય વાદનુ કથન કરે. અર્થાત્ જૂદા જૂદા નયોની અપેક્ષાથી વસ્તુના સ્વરૂપનું પ્રતિપાદન કરે અને એવું વ્યાખ્યાન કરે, કે જેનાથી કોઈને પણ તે વિષયમાં સંદેહ ન રહે. અથવા વિભજ્યનો અર્થ સ્યાદ્વાદ એ પ્રમાણે છે એટલે કે કોઈ એક અપેક્ષાથી વસ્તુ છે, અને બીજી કોઈ અપેક્ષાથી નથી. આ પ્રકારના સ્યાદ્વાદને જે સઘળા લોકમાં અવિસંવાદી હોવાથી નિર્દોષ અને સ્વાનુભવથી સિદ્ધ છે. તેનું કથન કરે. અથવા સઘળા પદાર્થોના વિભાગ કરીને તેના સંબંધમાં પ્રરૂપણા કરે. જેમકે-સઘળા પદાર્થો પોતાના દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, અને ભાવની અપેક્ષાથી છે, તથા પરદ્રવ્ય પરક્ષેત્ર, પર-

‘सदेव सर्वं’ को नेच्छेत्, स्वरूपादिचतुष्टयात् ।

असदेव विपर्ययान्न चेन्न व्यवतिष्ठते ॥१॥इति॥

एतेन स्याद्वादो न मूलमगमप्रसिद्धः, अपि तु अर्वाचीनैर्निवेशितः इति शङ्काऽपि परास्ता । ‘विभज्जवायं’ इति मूलाक्षरत एव तस्य स्याद्वादस्य प्रादुर्भावात् । यद्यप्यत्र स्याद्वादो न बीजरूपेणैव निहितो न तु स्वरूपेण तथापि वृक्षरूपेण काले भविष्यति । विभज्यवादमपि द्विकेनैव वक्तव्यम् । तत्राह-‘भाषादुयं’ इति । ‘भाषादुयं’ भाषाद्विकम् यत्र कुत्रापि वदेत् साधु स्त्रत्र धर्मव्याख्यानानुसारे, और पर भाव की अपेक्षा से नहीं हैं । कहा भी है ‘सदेव सर्वं’ को नेच्छेत्’ इत्यादि ।

स्वरूप आदि चतुष्टय की अपेक्षा से समस्त पदार्थों को सत् कौन नहीं मानेगा ! इसी प्रकार पररूप आदि चतुष्टय से वे असत् हैं । ऐसा भी कौन स्वीकार न करेगा ? अगर ऐसा न माना जाय तो पदार्थों का स्वरूप सिद्ध ही नहीं हो सकता ।

विभज्यवाद के कथन से यह शंका भी दूर हो जाती है कि स्याद्वाद मूल आगमों से सिद्ध नहीं है । परन्तु अर्वाचीन आचार्यों ने उसका निवेश किया है । ‘विभज्जवायं’ इन मूल अक्षरों से ही स्याद्वाद का प्रादुर्भाव हुआ है । यद्यपि यहाँ स्याद्वाद का बीज रूप से नहीं विधान किया गया है, सप्तभङ्गी के रूप में नहीं तथापि वृक्ष रूप से तो समय पाकर ही होगा ? इस विभज्यवाद का कथन भी दो प्रकार की भाषाओं द्वारा ही करना चाहिये अर्थात् सत्य भाषा और व्यवहार

भाषा, अने परलापनी अपेक्षाधी नहीं कछु पछु छे डे—‘सदेव सर्वं’ को नेच्छेत्’ इत्यादि

स्वरूप विगेरे चतुष्टयनी अपेक्षाधी सधणा पदार्थोनि सत् छेछु नहीं समझे ? जेज प्रमाणे स्वरूप विगेरे चतुष्टयधी तेओ असत् छे. ओवुं पछु छेछु नहीं स्वीकारे ? जे ओवु मानयामांन आवे तो पदार्थोनुं स्वरूप सिद्ध न थछु शकतु नहीं

विगत्य पादना कथनरी ओ शङ्का पर हर छंड जय छे—स्याद्वाद भूज आजमेधी सिद्ध नहीं. परतु नानाविध भाषाओसे तेना निवेश इदेल छे ‘विभज्जवायं’ आ भूज अक्षरोंसे स्याड दने. प्रमाणे थयेल छे जे डे अद्वियां स्याद्वादनु बीज रूपेण विधान इदेल नहीं तेम समलानीना ओपे पछु नहीं तो पछु वृक्ष रूपी तो स्वरूप नेजवीने न दसे. आ विगत्यपदनु इधन पछु ओ

ब्रूयात्, तथा व्याख्यानादौ स्याद्वादोपेतं वचनमेव वदेत् । तथा धर्मानुष्ठातृभिः सह विहारन् सत्या तथा चरयाम्—असत्यामृषा वा, या नापि सत्या नापि मृषा, तादृशीं भाषां प्रयुञ्जानः सर्वं प्रति समतया धर्ममुपदिशेत् । तत्र न व्यक्तिभेदेन वैषम्यं कर्तव्यमिति भावः ॥२२॥

मूलम्—अणुगच्छमाणे वित्तं विजाणे तहा तहा साहु अककसेणं ।

न कत्थइ भासं विहिंसइज्जा निरुद्धं वावि न दीहिइज्जां । २३ ।

छाया—अनुगच्छन् वितथं विजानीयात् तथा तथा साधुरकर्कशेन ।

न कथयेद्भाषां विहिंसा, निरुद्धं वापि न दीर्घयेत् ॥२३॥

वचन का प्रयोग न करे । व्यख्यान आदि के समय में स्याद्वादयुक्त वचन ही बोले । तथा धर्म का अनुष्ठान करने वालों के साथ विहार करे तथा सत्य भाषा और व्यवहार भाषा का प्रयोग करता हुआ समभाव से सब को धर्म का उपदेश करे । सुनने वाले व्यक्तियों में भेद करके उपदेश में विषमता न करे अर्थात् राजा आदि को लगन के साथ और दरिद्रों को उपेक्षा से साथ उपदेश न करे ॥२२॥

‘अणुगच्छमाणे’ इत्यादि ।

शब्दार्थ—‘अणुगच्छमाणे—अनुगच्छन्’ सत्यानृपा रूप दूसरी व्यवहार भाषा का अश्रयकरके उपदेशकरने वाले मुनि के वचन को अनुसरता हुआ कोई अधिकारी ‘वित्तं—वितथं’ विपरीत ‘विजाणे—विजानाति’ समझते हैं ऐसा सम्पर्क अर्थ को नहीं जानने वाले मन्द

शक्ति वचनने प्रयोग न करवे । व्याख्यान विगेदना समये स्याद्वाद युक्त वचन न बोले, तथा धर्मानु अनुष्ठान करवा वाणाञ्जली साथे विहार करे तथा सत्य भाषा अने व्यवहार जापाने प्रयोग करता धर्म समभावधी सध-जाने धर्मने उपदेश करे साधनानार व्यक्तिथेभा लेद शशीने उपदेशमां विषमपणु न करे अर्थात् राजा विगेदेने ध्यानपूर्वक अने दृष्टिने उपेक्षा पूर्वक उपदेश न करे ॥२२॥

‘अणुगच्छमाणे’ इत्यादि

शब्दार्थ—‘अणुगच्छमाणे—अनुगच्छन्’ सत्यानृपा थीउ व्यवहार जापाने आपथ इतीने उपदेश उन्गवाणा मुनिना वचनने अनुसरताग दे धं मत अपिधारी ‘वित्तं—वितथं’ विपरीत ‘विजाणे—विजानाति’ समझे अने अने सम्पर्क अर्थने न लच्छवावणा मद अपिधारीने ‘तहा तहा—तथा तथा’

અન્વયાર્થઃ—(અણુગચ્છમાણે) અણુગચ્છન સત્યા સત્યામૃષેતિ ભાષાદિકમાશ્રિત્ય ઉપદેશં કુર્વતો મુનેર્વચનમણુપરન્ કશ્ચિદ્ મન્દાધિકારી 'વિતથં' વિતથં વિપરીતમેવ અન્યથૈવ (વિજાણે) વિજાનીયાત્, તં સમ્યગર્થમનવગચ્છન્તં મન્દાધિકારિણમ્ 'તહા તહા' તથા ત ગ-તેન તેન પ્રકારેણ હેતુદૃષ્ટાન્તાદિકથનપ્રકારેણ (સાહુ) સાધુઃ (અકલ્પકસેણં) અકલ્પકસેન કોમલવચનેન ઉપદિશેત્ યેન સ સમ્યગવગચ્છેત્ મૂર્ખોઽયમિતિકૃત્યા તં નાપમાનયેત્ (જ કતથહ માસં) ન કતથયેત્ ભાષામ્ અધિકારીકો 'તહા તહા-તથા તથા' ઉસ ઉસ પ્રકારસે-હેતુદૃષ્ટાત આદિ કે કથન પ્રકારસે 'સાહુ સાધુઃ' સાધુ 'અકલ્પકસેણં-અકલ્પકસેન' કોમલ વચન સે ઉપદેશકરે 'જ કતથહ માસં-ન કતથયેત્ ભાષામ્' નેત્ર યંજ કે વિકારસે પ્રશ્ન કર્તાકે સનમેં કુછ ઓ પીડા ઉત્પન્ન ન કરે તથા 'જ વિહિંસદ્વજા-ન વિહિંસ્યાત્' ઉસકા તિરસ્કારમી ન કરે તથા 'નિમ્લદ્વગંવાપિ-નિમ્લદ્વાપિ' અર્પાર્થકો 'જ દીઘદ્વજા-ન દીઘયેત્' દીઘવાક્યસે કથન ન કરે ॥૨૩॥

અન્વયાર્થ—સત્યા મૃષા 'જો સત્ય હૈ' ઓર झूठ नहीं है' રૂપ દ્વિતીય ભાષા વ્યવહાર દ્વારા ઉપદેશ કરને વાલે મુનિ કે વચન કા અનુસરણ કરતા હુઆ જો કોઈ મન્દ અધિકારી પુરુષ વિતથ યાને અસત્ય કો વિપરીત હી સમજાને લગતા હૈ । ઉસ સમ્યક્ અર્થ કો નહીં જાનને વાલે મન્દાધિકારી કો ઉસ ઉસ તરીકા સે હેતુ દૃષ્ટાન્તાદિ કથન પૂર્વક કોમલ વચન દ્વારા સાધુ ઉપદેશ કરે જિસસે વહ મન્દાધિકારી ઉસકો નમ્યગ્રૂપ સે સમજા જાય 'વહ મૂર્ખ હૈ' એસા સમજા કર ઉસકો અપ-

તે તે પ્રકારથી-હેતુ દૃષ્ટાંત વિગેરેના કથન પ્રકારથી 'સાહુ-સાધુઃ' સાધુ 'અકલ્પકસેણં-અકલ્પકસેન' કોમળ વચનથી ઉપદેશ કરે 'જ કતથહ-માસં-ન કતથયેત ભાષામ્' નેત્ર સંકેતના વિધારથી પ્રશ્નકર્તાના મનમાં કંઈ પણ પીડા ઉત્પન્ન ન કરે તથા 'જ વિહિંસદ્વજા-ન વિહિંસ્યાત્' તેનો તિરસ્કાર પણ ન કરે તથા 'નિમ્લદ્વગંવાપિ-નિમ્લદ્વાપિ' અર્પણને 'જ દીઘદ્વજા-ન દીઘયેત' લંબાણપૂર્વક કથન ન કરે ॥૨૩॥

અન્વયાર્થ—સત્યા મૃષા (જે સત્ય છે અને જુઠું નથી) રૂપ બીજી વ્યવહાર વાળા ઉપદેશ કરવાવાળા મુનિના વચનનું અનુસરણ કરતા થકા જે કેઈ મન્દ અધિકારી પુરુષ વિતથ અર્થાત્ અસત્યને વિપરીત ન સમજે છે, જે અન્યથા કથન ન કરવાવાળા મન્દાધિકારીને એ તરફથી હેતુ દૃષ્ટાંત વિગેરે કથન પૂર્વક કોમલ વચન દ્વારા સાધુ ઉપદેશ કરે, જેથી એ મન્દાધિકારી તેને અન્યથા પ્રકારથી સમજી વાંચ 'આ મૂર્ખ છે' એવું સમજીને તેને

भूमज्ज चिकारादिभिः प्रष्टुर्मनसि किञ्चिदपि पीडां नोत्पादयेत् (ण विहिंसइज्जा) न विहिंस्यात्—न तिरिस्कुयात्, तथा 'निरुद्धं वाचि' निरुद्धं वाचि अल्पार्थमपि (ण दीहइज्जा) न दीर्घयेत्—दीर्घवाक्येन न कथयेत् ॥२३॥

टीका—पुनरपि उपदेशविधिमाह—'अणुगच्छमाणे' अनुगच्छन्, भाषां सत्य व्यवहाररूपमाश्रित्योपदेशं कुर्वतो वचनं कश्चित् सूक्ष्मबुद्ध्या झटिति सम्यगेवाऽवगच्छति । कश्चिन्मन्दाधिकारी 'वितहं' वितथम्—अन्यथैव—विपरीतमेव 'विजाणे' विजानीयात् आचार्याशयमनवगच्छन् मन्दनतित्वादन्यथैव प्रतिपद्येत तदा तं सम्यगर्थमनवगच्छन्तं मन्दाधिकारिणम् 'तहा तहा' तथा तथा—तेन तेन प्रकारेण हेतुदृष्टान्तादिकथनप्रकारेण—'भो स्वं सम्यग् नाऽवगच्छसि? मूर्खस्त्वं देवानां धियोऽसि, इत्यादि कर्कशालापैरनिर्मत्स्यन् येन प्रकारेण स सम्यगवच्छेत्

मानित न करे, भूमज्ज नेत्र चिकारादि के द्वारा प्रष्टा के मन में थोड़ी थोड़ी पीडा पैदा न करे और उनको निरस्त न करे । तथा अल्पार्थ को भी लम्बे चौड़े घड़े वाक्या से नहीं कहे ॥२३॥

टीकार्थ—पुनः उपदेश की विधि कहते हैं—सत्य भाषा और व्यवहार भाषा का आश्रय लेकर उपदेश करने वाले साधु के वचन को कोई सूक्ष्म बुद्धि वाला होने से जल्दी ठीक ठीक समझ लेता है । कोई मन्दबुद्धि होने से विपरीत ही समझना है अर्थात् आचार्य के आशय को ठीक ठीक न समझ कर अन्यथा ही ग्रहण करता है । ऐसी स्थिति में जो मन्द हो और ठीक प्रकार से समझ न सकता हो उसकी इस प्रकार भर्त्सना 'तिरस्तार' न करे—'अरे' तु समझता नहीं है, न मूर्ख है, अज्ञानी है' इत्यादि । परन्तु जिस प्रकार वह ठीक ठीक समझ सके,

अपमानित न करे भूमज्ज नेत्रना चिकारादि द्वारा प्रष्टारना मनमा बोली पण पीडा धाय तेम न करे अने तेना तिरस्तार पण न करे. तथा अल्पार्थने पण लाणा लाणा वाक्येधी न छे ॥२३॥

टीकार्थ—इसीकी उपदेशनी विधि बतावना छे छे. सत्य भाषा अने व्यवहार भाषाको आश्रय लउने उपदेश क्वावाणा साधुना वचनने कोछ सूक्ष्म बुद्धिवाणी होवाधी जल्दीही सारी चीने समझ ले छे, अने कोछ मन्द बुद्धिवाणी होवाधी छेत् न समझे छे, अर्थात् उपदेशक आचार्यना आशयने बरोबर न समझतां वृत्तज प्रशस्धी तेने समझे छे, आपी स्थितिमा के मन्द छेय, अने सारी चीने समझ न शकता होय, तेना आपी चीने तिरस्तार न करे. 'अरे न' समझने नथी ! न मूर्ख छे, अज्ञानी हो विरोध आना तेना निरस्तार करे नथी. परन्तु ते के चीने

तेन प्रकारेण 'साधु' साधुः सम्यगवबोधयेत्, सूखीऽयमिति कृत्वा तं नावमान-
येत् 'ण कथ्यइ भासं' न कथ्ययेद् भाषाम्—भूमज्जविजारादिभिरनादरेण न कथयेत्
प्रष्टुर्मनसि अल्पीयसीमपि पीडां नोत्पादयेत् । यथा—'हे सूखे ? असंस्कृतमते ।
धिकत्वाम्' इत्यादि प्रोच्चारणेन 'ण विहिंसइज्जा' न विहिंस्यात्—नैव तिरस्कु-
र्यात् । असंबद्धभाषादोषमारोप्य तं न विडम्बयेत् । तथा—निरुद्धं वावि'
निरुद्धं वापि निरुद्धमल्पार्थम् । यद्वा निरुद्धमल्पकालिकं व्याख्यातम्, व्याकरण-
तर्कादिप्रवेशान्निरुद्धद्वारेण 'ण दीहइज्जा' न दीर्घयेत् यदल्पं वाक्यं तदी-
र्घकालिकं न कुर्यात् । तथा चोक्तम्—

'सो अत्थो वत्तव्वो जो भण्णइ अक्खरेहिं थोदेहिं ।

जो पुण थोवो बहु अक्खरेहिं सो होइ निस्सारो' ॥१॥

वैसा ही साधु प्रयत्न करके लम्बछावे । थोडा चढा कर अधवा किसी
अन्य प्रकार का विचार प्रदर्शित करके कथन करता हुआ पूछने वाले
के मन में लेश मात्र भी पीडा उत्पन्न न करे । 'अरे सूखे असंस्कृत !
तुझे धिक्कार है ।' इत्यादि कह कर तिरस्कार न करे । असंबद्ध भाषा के
दोष का आरोप करके उसकी विडम्बना न करे । थोड़ी बात को
बहुत लम्बी करके न कहे अथवा अल्पकालीन व्याख्यान को व्याकरण
तर्क आदि घुसेड कर लम्बा न करे । छोटे वाक्य को दीर्घकालीन न
करे । कहा भी है—

'सो अत्थो वत्तव्वो जो भण्णइ' इत्यादि ।

'ऐसे अर्थ की व्याख्या करनी चाहिए जो थोड़े अक्षरों द्वारा कहा
जा सकता हो । जो थोड़ा अर्थ बहुत अक्षरों द्वारा कहा जाता है, वह
निस्सार हो जाता है ।'

ठीक ठीक समझ शक्ते, ओण प्रमाणे साधु प्रयत्न करीने समझावे. लभर
बडावीने अथवा केध अन्य प्रकारने विचार भतावीने कथन करना पर पूछ
वावाणाना मनमां देशमात्र पण पीडा उत्पन्न न करे. अरे भूण' हे भंड
पुद्धिवाणा तने धिक्कार छे, विगेरे प्रकारथी कहीने तेने तिरस्कार न करे.
असंबद्ध भाषाना दोषने आरोप करीने तेने पीडा न करे. थोडी बातने
धणुं मोटुं स्वरूप आपीने न कहे, अथवा थोडा समयना व्याख्यानने व्याक-
रण, तर्क विगेरे उमेरीने तेने विस्तार न करे. नाना वाक्येने लाणां समय
वाणा न भनावे. कहुं पण छे के—सो अत्थो वत्तव्वो जो भण्णइ' इत्यादि

ओवा अर्थनुं व्याख्यान करवुं नेध ओ के—जे थोडा अक्षरो द्वारा कही
शक्य तेम होय, जे थोडा अर्थ धणा अक्षरो द्वारा कहेवासां आवे छे,

छाया—सोऽर्थो वक्तव्यो यो भण्यतेऽक्षरैः स्तोकैः ।

यः पुनः स्तोको बहुभिरक्षरैः स भवति निस्सारः ॥१॥

तथा च 'यदल्पाक्षर महार्थक तदेव प्रशस्यते' इति । भाषा द्वयमाश्रित्योपदिशतः साधोः सकाशात् कश्चिन् सूक्ष्मबुद्धितया ब्रूयति सम्यगर्थं जानाति, तत्रैव तमर्थं मन्दमतिर्नात्रगच्छति, अन्यथा प्रतिपद्यते । तत्र मन्दमतीति प्रतिबोध्य कोमला लपैः साधुर्वोधयितुं चेष्टेत, न तत्रनाहृत्य तन्मनो व्यथयेत् । न वा प्रश्नकर्तृभाषां विनिन्द्य, अलपार्थं वाक्यं महता परिकरेण दीर्घयेदिति भावः ॥२॥

मूलम्—समालवेज्जा पडिपुत्त भासी निंसासिया ससिया अटुदंसी ।

अणाइ सुद्धं वयणं भिउंजे अभिसंधंए पावेविवेगं भिक्खू ॥२॥

अतएव वही कथन प्रशंसनीय होता है । जिसमें अक्षर थोड़े हों किन्तु अर्थ बहुत हो ।

तात्पर्य यह है कि उपदेश देने वाले साधु के अभिप्राय को कोई सूक्ष्म बुद्धि शीघ्र समझ लेता है और मन्द बुद्धि जल्दी नहीं समझ पाता है या उलटा समझलेता है । ऐसी स्थिति में साधु मन्दमति श्रोताओं को कोमल शब्दों से समझाने का प्रयत्न करे । उनका अनादर करके मन को व्यथा 'दुःख' न पहुंचावे, न प्रश्नकर्त्ता की भाषा की निन्दा करे । अल्प अर्थ वाले विषय को लम्बा न करे या लम्बे लम्बे वाक्य न बोले ॥२॥

ते निस्सार जनी जय छे. तेही ओज कथन प्रशंसनीय-वभाषुवा लायक होय छे, के जेभां थोडा अक्षर होय परन्तु अर्थ धरो होय, अर्थात् अर्थगोलीय वचनो कहेवा जेधये

कहेवानुं तात्पर्य ओ छे के—सत्य जने व्यवहार लायानुं अवलम्बन करीने उपदेश हेनारा साधुना अभिप्रायने केन सूक्ष्म बुद्धिवाणे। पुष्प जतीही समझ सके छे जने गढ बुद्धि जती मनउ अकने नही, अथवा ते उही रीते समझ दे छे जही स्थिति। साधु मन्द बुद्धिवाण श्रोता ओने होमण गण्ठेही समझवने प्रयत्न करे तेना अनादर करीने तेना मनमा दुष्प पहुँचाटे नही तथा प्रश्न करनानी लायानी निहा पड़ न करे सत्य अर्थवा विषयने लायु न अनावे. अथवा लांभा लांभा वाक्यो न सोटे. ॥२॥

છાયા--સમાલપેત્ પ્રતિપૂર્ણભાષી, નિશમ્ય સમ્યગર્થદર્શી ।

આજ્ઞયા શુદ્ધં વચનમભિયુક્તીત, અભિસંધયેત્પાપવિવેકં ભિક્ષુઃ ॥૨૪॥

અન્વયાર્થઃ--(ભિક્ષુ) ભિક્ષુઃ-સાધુઃ 'પટિપુન્નભાસી' પ્રતિપૂર્ણભાષી-સ્પષ્ટાર્થપ્રતિવક્તા (નિસામિયા) નિશમ્ય-ગુરુમુવાત્ સૂત્રાર્થ સમ્યગવધાર્ય (સમિયા) સમ્યક્-સમ્યગ્રૂપેણ (અટ્ટદંસી) અર્થદર્શી તત્ત્વાર્થજ્ઞાતા (આણાઈ) આજ્ઞયા-તીર્થ-

‘સમાલવેજ્જા’ ઇત્યાદિ ।

શબ્દાર્થ--‘ભિક્ષુ-ભિક્ષુઃ’ સાધુ ‘પટિપુન્નભાસી-પ્રતિપૂર્ણભાષી’ સ્પષ્ટાર્થ કો કહે અર્થાત્ જો અર્થ અલ્પાક્ષરસે સમજાવે તે શક્ય ન હો એસે અર્થ કો વિસ્તૃત રૂપસે જિસ પ્રકાર સે શ્રોતા સમજાવે સકે ઉસ રૂપસે ‘સમાલવેજ્જા-સમાલપેત્’ કહે ‘નિસામિયા-નિશમ્ય’ ગુરુમુખસે સૂત્ર ઓર ઉસકે અર્થ કો સમ્યક્ રૂપસે સમજાવે ‘સમિયા-સમ્યક્’ સમ્યક્ પ્રકારસે ‘અટ્ટદંસી-અર્થદર્શી’ તત્ત્વાર્થ કો જાનવે વાલા ‘આણાઈ આજ્ઞયા’ તીર્થકર પ્રતિપાદિત શાસ્ત્રકે અનુસાર ‘શુદ્ધ-શુદ્ધમ્’ નિરવચ ‘વચન-વચનમ્’ વચનકા મિત્તજે-અભિયુક્તીત’ પ્રયોગ કરે એસા કરવે વાલા સાધુ ‘પાવવિવેક-પાપવિવેકમ્’ સત્કાર આદિ નિરપેક્ષ હોવે સે દોષ રહિત વચન ‘અભિસંધય-અભિસંધયાત્’ કથન કરે ॥૨૪॥

અન્વયાર્થ--નિર્દોષ ભિક્ષા ગ્રહણ કરવે વાલા ઓર સ્પષ્ટાર્થવક્તા સાધુ ગુરુમુખ સે સૂત્રાર્થ કો અચ્છે પ્રકાર સમજાવે સમીચીન રીતિ

‘સમાલવેજ્જા’ ઇત્યાદિ

શબ્દાર્થ--‘ભિક્ષુ-ભિક્ષુઃ’ સાધુ ‘પટિપુન્નભાસી-પ્રતિપૂર્ણભાષી’ સ્પષ્ટાર્થ પૂર્વક કથન કરે અર્થાત્ જે અર્થ અલ્પાક્ષરથી સમજવામાં શક્ય ન હોય એવા અર્થને વિસ્તાર પૂર્વક કે જે રીતે સાંભળનારાઓ સમજી શકે એ રીતે ‘સમાલવેજ્જા-સમાલપેત્’ કહે ‘નિસામિયા-નિશમ્ય’ ગુરુમુખથી સૂત્ર અને તેના અર્થને સારી રીતે સમજાવે ‘સમિયા-સમ્યક્’ સમ્યક્ પ્રકારથી ‘અટ્ટદંસી-અર્થદર્શી’ તત્ત્વાર્થને જાણવાવાળા ‘આણાઈ-આજ્ઞયા’ તીર્થકર પ્રતિપાદિત શાસ્ત્ર પ્રમાણે ‘શુદ્ધ-શુદ્ધમ્’ નિરવચ ‘વચન-વચનમ્’ વચનનું ‘મિત્તજે-અભિયુક્તીત’ પ્રયોગ કરે એવું કથવાવાળો સાધુ ‘પાવવિવેક-પાપવિવેકમ્’ સત્કાર વિગેરે અપેક્ષા રહિત હોવાથી દોષ રહિત વચનનું ‘અભિસંધય-અભિસંધયાત્’ કથન કરે ॥૨૪॥

અન્વયાર્થ--નિર્દોષ ભિક્ષા ગ્રહણ કરવાવાળા અને સ્પષ્ટ અર્થને કહેવાવાળા સાધુ ગુરુમુખથી સૂત્રાર્થને સારી રીતે સમજાવે સમ્યક્ રીતથી તત્ત્વાર્થને

कृदादीनामाज्ञया—तीर्थकृत्प्रतिपादित शास्त्रानुसारेण (शुद्धं) शुद्धं निरवद्यम् (वचनं) वचनम् (भिउंजे) अभियुज्जीत—प्रयुज्जीत, तथा कुर्यात् (पापविवेगं) पापविवे-
कम्—सत्कारादिनिरपेक्षतया निर्दुष्टं वचनम् (अभिसंधेयं) अभिसन्दध्यात्—
उपयुज्जीत ॥२४॥

टीका—कीदृशमुपदिशेत्तत्राह—‘भिक्षू’ भिक्षुः—आत्नार्थीसंयतः ‘पडिपुन्न-
भासी’ प्रतिपूर्णभाषी, योऽर्थः स्वल्पाक्षरेण बोधयितुं ग्राहयितुं न शक्यते,
तमर्थं विस्तृतशब्देन पर्यायशब्दप्रयोगेण भावार्थकथनेन वा यथा श्रोता बुद्धयेत्
तथा ‘समालवेज्जा’ समालपेत् यथा बोद्धुं शक्नुयात्तथा कथयेत् । शब्दं शब्दा-
न्तरं वा नियोज्य तथा प्रयुज्जीत, यथा प्रयुक्ते तादृशोऽर्थो बोधगम्यो भवेत् ।
न तु दीर्घवाक्यप्रयोगनिषेधमिया तं क्रमं परित्यजेत् । एतावता बोध्यमर्थं

से तत्त्वर्थ का ज्ञातो होकर तीर्थकर गणधर आदि महापुरुषों की आज्ञा
से अर्थात् तीर्थकृत्प्रतिपादित शास्त्र के अनुसार शुद्ध निरवद्य वचन
का प्रयोग करे । इस प्रकार करते हुए सत्कार पूजादि की अपेक्षा के
बिना ही पाप रहित निर्दुष्ट वचन का उपयोग करे ॥२४॥

टीकार्थ—किस प्रकार उपदेश दे, सो कहते हैं मोक्षाभिलाषी संयमी
प्रतिपूर्ण भाषी हो अर्थात् जो अर्थ थोड़े अक्षरों से न समझाया जा
सकता हो, उसे विस्तृत शब्दों से, पर्यायवाचक शब्दों का प्रयोग करके
अथवा उसका भावार्थ कह कर समझावे, जिससे श्रोता समझ जावे ।
अथवा शब्दान्तर की योजना करके शब्द का ऐसा प्रयोग करे जिससे
दुरुह विषय भी बोधगम्य हो जाय । लावे वाक्य प्रयोग के निषेध के

लघुवाक्या यद्यने तीर्थकर, गणधर विगेरे महापुरुषोनी आज्ञार्थी अर्थात्
तीर्थकर प्रतिपादित शास्त्रना कथन प्रमाणे शुद्ध निरवद्य वचनना प्रयोग करे
आवी रीते करता यथा सन्दार पूजा विगेरेनी अपेक्षा विनाज पाप रहित
निर्दोष वचनना उपयोग करे ॥२४॥

टीकार्थ—देवी रीते उपदेश देवो, ते पतावया इडेवाणां आवे छे -
मोक्षानी छिछान गा मपुगे संयमी करने प्रतिपूर्णे लघु वाक्यी मपुगे छे अर्थ
मोक्ष अक्षरोंनी न समझवी सकतो पाय, तेने विस्तृत शब्दोंनी छिटके छे
पर्याय वाक्य शब्दोंने प्रयोग करीने अथवा तेने लघुार्थ इडुने समझ
ववे। छे मोक्षी आर एतन् कोना अर्थक मपुगे छे अथवा अन्य शब्दनी
योजना करीने शब्दोंने देवो प्रयोग छे छे तेनामी न समझ सकाय तेने, विषय
पण समझ देवाय, लावा लावा वाक्येना प्रयोग निषेधन कयदा हुनने

ગ્રાહ્યતા ગુરુણા શબ્દાધિક્યમપિ પ્રયોક્તવ્યમેવ । સ્થલવિશેષે ક્વચન સાવધાન-
મનસાઽતિકઠિનં વિષયં સ્વલક્ષણેણ પ્રયુક્તં યદિ શિષ્યઃ જ્ઞાતું ન શક્નુયાત્ તદા
વિસ્તૃતવ્યાખ્યાયા બોધયેત્ । ન તુ પાણ્ડિત્યાઽધિમાનેન સૂર્ચ્છિતઃ ‘સંસદિ સમાગતાઃ
સમ્યાઃ વ્યાકરણે તર્કે માં પ્રૌઢમત્રગચ્છેયુઃ’ इति કૃત્વા સ્વલ્પાક્ષરપ્રયુક્તમપિ
દીર્ઘવાક્યાવલ્યા બોધયિતુમુપક્રમેત । इत्थं પૂર્વવાક્યપ્રસ્તુતવાક્યયોરર્થ સામં-
જસ્ય મભિનીય યસ્તુ બોધયેત્ સઃ પ્રતિપૂર્ણભાષી ભવેત્ इति મન્યે । તથા આચા-
ર્યમુખાત્ ‘નિસામિયા’ નિશમ્ય-શ્રુત્વા સુત્રં તદર્થં ચ સમ્યગદધાર્ય, ‘સમિયા’

અય સે ક્રમ્મ કા પરિત્યાગ ન કરે । સમજ્ઞાને યોગ્ય વિષય કે અનુરોધ
સે આવશ્યકતા હોને પર ગુરુ કો અધિક શબ્દો કો બી પ્રયોગ કરના
ચાહિયે । કિસી વિશેષ સ્થલ મેં મન કો અવધાન યુક્ત રાખને પર મી
કોઈ કઠિન વિષય યદિ થોડે શબ્દો મેં ન સમજા જા શકતા હો તો
વિસ્તૃત વ્યાખ્યા કરકે સમજાના ઉચિત હૈ । હાં, અપને પાણ્ડિત્ય કે
અહંકાર મેં ચૂર હો કર, પરિષદ્ મેં ઉપસ્થિત સમ્ય સુજ્ઞે વ્યાકરણ એવં
તર્કશાસ્ત્ર મેં નિષ્ણાત સમજ્ઞે’ એસે વિચાર સે થોડે મેં કહને યોગ્ય
અર્થ કો લમ્બી લમ્બી વાક્યાવલી કા પ્રયોગ કરકે સમજાને કા પ્રયત્ન
ન કરે । હસ પ્રકાર પૂર્વોક્ત (લમ્બા કરને કા નિષેધ બતલાને વાલે) વાક્ય
કા તથા પ્રસ્તુત વાક્ય કા સમન્વય કરકે જો ઉપદેશ કરતા હૈ, વહી
પ્રતિપૂર્ણ ભાષી કહલાતા હૈ, એસા અગવાન્ ફરમાતે હૈ ।

તથા સમ્યક્ પ્રકાર સે અર્થ કા દર્શી પુરુષ આચાર્ય કે મુખ સે સૂત્ર
ઔર અર્થ કો અવધારણ કરકે તીર્થકર આદિ કી આજ્ઞા સે અર્થાત્

ત્યાગ ન કરે. સમજાવવાને યોગ્ય વિષયમાં આવશ્યકતા જણાવવાથી ગુરુએ
વિશેષ શબ્દોનો પ્રયોગ પણ કરવો જોઈ એ કોઈ વિશેષ સ્થળમાં મનને ધારણા
યુક્ત રાખવા છતાં પણ કોઈ કઠણ વિષય જો થોડા શબ્દોમાં ન સમજી શકાય
તેવો હોય, તો વિસ્તાર પૂર્વક તેની વ્યાખ્યા કરીને સમજાવવું તે યોગ્ય છે.
પોતાના પાણ્ડિત્યના અહંકારમાં મસ્ત બનીને પરિષદમાં રહેલાઓ મને વ્યાક-
રણ અને તર્ક શાસ્ત્રમાં નિષ્ણાત સમજે એવા વિચારથી થોડામાં કહેવા યોગ્ય
અર્થને લાંબી લાંબી વાક્ય પંક્તિઓનો પ્રયોગ કરીને સમજાવવાનો પ્રયોગ ન
કરે. આ રીતે પહેલા કહેવ (લાંબા વાક્યોનો નિષેધ બતાવનારા) વાક્યનો
તથા પ્રસ્તુત વાક્યનો સમન્વય કરીને જે ઉપદેશ કરે છે, એજ પ્રતિપૂર્ણ
ભાષી કહેવાય છે, એવું ભગવાન્ ફરમાવે છે.

તથા સારી રીતે અર્થને જાણનારો પુરુષ આચાર્યના મુખેથી સૂત્ર અને
અર્થને સારી રીતે સમજીને તીર્થકર વિગેરેની આજ્ઞાથી અર્થાત્ તીર્થકરે

सम्यग्रूपेण 'अट्टदसी' अर्थदर्शी गुरुसत्काशादवधारितमर्थं द्रष्टुं शीलं यस्य स सम्यगर्थदर्शी । एतादृशः 'आणाइ' आज्ञया तीर्थकरादीनामाज्ञया-तीर्थकर प्रतिपादितशास्त्रानुसारेण 'सुद्वं' शुद्धम्-पूर्वापराऽविरुद्धतया निरवघम् । 'वयणं' वचनम् 'मिउंजे' अभियुज्जीत । एवं च एतादृशं वचनं प्रयुज्जानः 'पावविवेगं' पापविवेकम्-पूनासत्कारादिनिरपेक्षतया निर्दुष्टं वचनम् 'अभि सधए' अभिसन्दध्यात्, निर्दुष्टवचनं प्रयुज्जीतेति यथाऽतिक्लिष्टोऽर्थः स्व- ल्याक्षरेण नैव प्रकाशयितुं शक्नोति, तथाऽगतिव्यवहितया समर्थं विरतुतशब्देना- ऽपि बोधयेत् । तथा गुरुमुखाद् उपश्रुत्य सम्यगवधार्य, तीर्थकराज्ञया विशुद्धं वचनं वदेत् । साधु पापाऽपापयो विवेकं कुर्यान् निर्दुष्टं शब्दं वदेदिति भावः २॥

पुनरपि उपदेशविधि दर्शयति-‘अह्ना वुडवाइ’ इत्यादि,

मूलम्—अहा बुइयाइं सुसिक्खएज्जा जइज्ज या पाइवेलं वएज्जा।

से दिद्विसं दिद्वि ण लूसएज्जा से जाणइ भासितं तं समाहिं । २५ ।

छाया—यथोक्तानि मुशिक्षेत यत्नेन न नातिवेत्तं वदेत् ।

स दृष्टिमान् दृष्टिं न लूययेत् स जानाति भाषितुं तं समाधिम् २५।

तीर्थङ्करोपदिष्ट आगम के अनुसार शुद्ध पूर्वापर विरोध से रत्ति वचन का प्रयोग करे। इस प्रकार से वाक्य का प्रयोग करने वाला ही निर्दोष पचन का प्रयोक्ता होता है।

भावार्थ यह है कि जो अर्थ थोड़े अक्षरों से प्रकाशित न किया जा सकता हो, उसे प्रकाशित करने का अन्य कोई उपाय न होने पर विस्तृत शब्दों से भी समझावे। तथा पुनः पुनः से धारण करने की आवश्यकता की आज्ञा के अनुसार विशुद्ध चित्त से देखे। जायुं तो पाप और अशुभ का दिवेज परके प्रकृति पचन ही बोलना चाहिए ॥२४॥

ઉપદેશ કરેલ આજમ પ્રમાણે પૂર્વાર્પના નિર્દેશ વિનાનાં શુદ્ધ વચનને પ્રયોગ કરે આ રીતે વાક્યનો પ્રયોગ કનવાળો જ નિર્દેશ વચનને ઉદોક્ત થાય છે. સ્વાર્થાત્ નિર્દેશ ઉપદેશ આપી શકે છે

॥३॥ अतः ज्ञानो ज्ञातव्यो नैवेद्यं—ते अर्थे वेदाः अथवा जीवन्मुक्त्युपायः
 अतः ज्ञानो ज्ञातव्यो नैवेद्यं—ते अर्थे वेदाः अथवा जीवन्मुक्त्युपायः
 अतः ज्ञानो ज्ञातव्यो नैवेद्यं—ते अर्थे वेदाः अथवा जीवन्मुक्त्युपायः

अन्वयार्थः — (अहा बुद्ध्याहं) यथोक्तानि-तीर्थकृद्भुक्ताचाराङ्गादिष्वत्राणि 'सुसि-
क्खएज्जा' सुशिक्षेत-आसेवनशिक्षया सेवेत, अन्येभ्यस्तथैव प्रतिपादयेच्च
एवम्-‘जइज्ज’ यतेत-आगमाभ्यासाय प्रयत्नं कुर्वीत (या) च तथा (णाइवेलं)
नातिवेल्म-कालिकोत्कालिकायमाऽभ्ययनमर्यादामुल्लङ्घ्य (न वएज्जा) न वदेत्

पुनः उपदेशविधिं कहते हैं-‘अहा बुद्ध्याहं’ इत्यादि ।

शब्दार्थ-‘अहा बुद्ध्याहं-यथोक्तानि’ तीर्थंकर प्रतिपादित आचाराङ्ग
आदि सूत्रों को ‘सुसिक्खएज्जा-सुशिक्षेत’ अच्छीतरह सीखे तथा ‘जइ-
ज्जया-यतेत’ आगमके अभ्यास का प्रयत्न करे ‘णाइवेलं-नातिवेल्’
मर्यादा का उल्लंघन करके ‘न वएज्जा-न वदेत्’ वाणी न करे ‘से-सः’
ऐसा करने वाला साधु ‘दिट्ठिमं-दृष्टिमान्’ सम्यक् ज्ञानवाला ‘दिट्ठि-
दृष्टिम्’ सम्यक्दर्शन को ‘ण लुसएज्जा-न लूषयेत्’ दूषित न करे अर्थात्
जिनवचन विरुद्ध प्ररूपणा न करे ‘से-सः’ ऐसा मुनि ‘तं-तम्’ सर्वज्ञ
कथित ‘समाहिं-समाधिम्’ सम्यक्ज्ञान दर्शन को ‘भासिउं-भाषितुम्’
प्ररूपणा करने को ‘जाणइ-जानाति’ जानते हैं ॥२५॥

अन्वयार्थ-साधु पुरुष तीर्थंकर प्रतिपादित आचाराङ्ग आदि सूत्रों
का सम्यक् प्रकार से ग्रहण आसेवन शिक्षा द्वारा सेवन करे और
दूसरे को वैसे ही कहे एवं आगम का अभ्यास के लिये प्रयत्न करे ।

इरीथी पणु उपदेशनी विधि अतावृतां सूत्रकार उडे छे डे-‘अहा बुद्ध्याहं’ इत्यादि.

शब्दार्थ-‘अहा बुद्ध्याहं-यथोक्तानि’ तीर्थंकर प्रतिपादित आचाराङ्ग विगेरे
सूत्रोने ‘सुसिक्खएज्जा-सुशिक्षयेत्’ सारी रीते शीजे तथा ‘जइज्जया-यतेत’
आगमना अभ्यासने। प्रयत्न करे ‘णाइवेलं-नातिवेल्म’ मर्यादानुं उल्लंघन
करीने ‘न वएज्जा-न वदेत्’ वाणीनुं उन्व्यारणु न करे ‘से-सः’ जे प्रभाणु
वर्तनारे। साधु ‘दिट्ठिमं-दृष्टिमान्’ सम्यक् ज्ञानवाणे। ‘दिट्ठिं-दृष्टिम्’ सम्यक्
दर्शनने ‘ण लुसएज्जा-न लूषयेत्’ दोष युक्त न करे अर्थात् अनवयनथी
विशुद्ध प्ररूपणा न करे ‘से-सः’ जेवो मुनि ‘तं-तम्’ सर्वज्ञ द्वारा कथित
‘समाहिं-समाधिम्’ सम्यक् ज्ञान दर्शनने ‘भासिउं-भाषितुम्’ प्ररूपणा करवाने
‘जाणइ-जानाति’ जणु छे. ॥२५॥

अन्वयार्थ-साधु पुरुष तीर्थंकर प्रतिपादित आचाराङ्ग आदि सूत्रानुं
सारी रीते ग्रहण आसेवन शिक्षा द्वारा सेवन करे अने जीज्जोने जे
रीते उडे तथा आगमना अभ्यास भाटे प्रयत्न करे परंतु कालिक उत्कालिक

अध्ययनकर्त्तव्यमर्यादां नातिक्रमेत् (से) सः—एवंगुणविशिष्टः साधुः (दिष्टिम)
दृष्टिमान्—सम्यग् ज्ञानवान् (दिष्टि) सम्यग्दर्शनम् (ण लूनएज्जा) न लूषयेत्—
न जिनवचनविरुद्धपरूणां कुर्यात् (से) सः—एवंविधो मुनिः (तं) तम्
सर्वज्ञभाषितम् (समाहिं) समाधिम् सम्यग्ज्ञानदर्शनचारित्ररूपम् (भासिउ)
भाषितुम्—प्ररूपयितुम् (जाणइ) जानाति—निरूपयितुं शक्नोति ॥२५॥

टीका—‘अहा बुइयाइं’ यथोक्तानि—तीर्थंकरप्रतिपादितानि आचाराङ्गादि-
सूत्राणि ‘सुसिक्खएज्जा’ सुशिक्षे—सुष्ठु—सम्यग् ग्रहणशिक्षया तीर्थंकरोक्ताऽऽ-
गमं सम्यग् गृहीत्वा, आसेवनशिक्षया सेवेत् । अन्येभ्यः प्रतिपादयेदपि तथैव ।
तथा ‘जइज्ज’ यनेत् तदागमाऽभ्यासाय सततं प्रयत्नं तदाराधने वा कुर्यात्

किन्तु कालिक उत्कालिक आगम के अध्ययन मर्यादा का उल्लंघन कर
नहीं बोले । अर्थात् अध्ययनकालिक कर्त्तव्य मर्यादा का अतिक्रमण
नहीं करे । इस प्रकार का गुणगणविशिष्ट साधु सम्यग् ज्ञान युक्त
होकर सम्यग्दर्शन को कृषि न करे अर्थात् जिनवचन के विरुद्ध
विवेचन न करे । ऐसा करने वाला साधु सर्वज्ञ से भाषित सम्यग्ज्ञान
दर्शन चारित्र तप रूप समाधि का निरूपण कर सकता है ॥२५॥

टीकार्थ—तीर्थंकर के द्वारा प्रतिपादित आचारांग आदि सूत्रों को
सीखे अर्थात् ग्रहणशिक्षा से सम्यक् प्रकार ज्ञान कर आसेवन शिक्षा
से तदनुसार व्यवहार करे और दूसरों को भी उसी प्रकार सिखावे ।
उन आगमों के अभ्यास के लिये या उनकी आराधना के लिये सदा

आगमना अध्ययन मर्यादानुं उल्लंघन करीने न बोले अर्थात् अध्ययन कालना
कर्त्तव्य मर्यादानु अतिक्रमण न करे अ प्रदाना शुभगण विशिष्ट साधु
सम्यक् ज्ञान युक्त धर्मे सम्यक् दर्शनने कृषि न करे अर्थात् जिनवचननी
विरुद्ध विवेचन न करे अथ इतरावाणा साधु सर्वज्ञ ज्ञान भवेत् सम्यग्ज्ञान
दर्शन चारित्र तप रूप समाधितु निरूपण करी शके छे ॥२५॥

टीकार्थ—तीर्थंकर द्वारा प्रतिपादित आचारांग आदि सूत्रों को
सीखे अर्थात् ग्रहण शिक्षा की सीखने से जिनवचन शिक्षा से प्रकारानु-
व्यवहार करे करने सीखने से तप प्रयत्न शिक्षा से आराधना
अभ्यास करते अध्ययन करी आराधना करे करने अध्ययन न करे उक्ति

‘યા’ ચ તથા-‘ળાઙ્ઘેલ્’ નાતિવેલમ્-કાલિકોત્કાલિકાઽઽગમાઽધ્યયનસ્ય યા મર્યાદા તામતિક્રમ્ય ‘ન વણ્જન’ ન વદેત્-અધ્યયનકર્તવ્યમર્યાદાં નાતિ ક્રમેત, યથાવસરં પરસ્પરાબાધયા સર્વાઃ ક્રિયાઃ પ્રતિલેખનાદિકાઃ કુર્યાદિત્યર્થઃ । સ એવં ગુણજાતીયો યથાકાલવાદી ચ ‘દિઢિમ્’ દૃષ્ટિમાન્-સમ્યગ્જ્ઞાનવાન્ યથાવસ્થિત-પદાર્થાન્ ઉપદિશંશ્ચ ધર્મદેશનામ્ ‘દિઢિ’ દૃષ્ટિમ્-સમ્યગ્દર્શનમ્ ‘ળ લૂણ્ણજ્ઞા’ ન લૂણ્યેત્ ન દૂષ્યેત્ જિનવચનવિરુદ્ધપ્રરૂપણાં ન કુર્યાત્ ।

અર્થે ભાવઃ—શ્રોતૃવિશેષં કસ્ય ધર્મસ્યાનુયાયી इत्यादિકं જ્ઞાત્વા તથોપ-
દેશો દાતવ્યઃ સિદ્ધાન્તવિરુદ્ધદેશનાપરિહારેણ યથા શ્રોતુઃ સ્વાન્તે સમ્યક્ત્વં સ્થિરી
ભવેત્ મનસિ સંશયોદિશ્ચ નોત્પદ્યેત ‘સે’ સઃ યઞ્ચૈવંવિધઃ સઃ ‘જાણઙ્’ જાનાતિ તં

પ્રયત્નશીલ રહે । કાલિક ઓર ઉત્કાલિક સૂત્રોં કે અધ્યયન કી જો મર્યાદા હૈ । ઉસકા ઉલ્લંઘન કરકે પ્રરૂપણા ન કરે । અધ્યયન ઓર કર્તવ્ય કી મર્યાદા કા ઉલ્લંઘન ન કરે । અર્થાત્ પરસ્પર મેં કિસી કો બાધા ન પહુંચા કર યથાવસર સબ પ્રતિલેખન આદિ ક્રિયાએં કરે । इन गुणों से युक्त तथा यथाकाल कर्तव्य करने वाला ही सम्यग्ज्ञानवान् होता हैं । अतएव पदार्थों के वास्तविक स्वरूप को जानता हुआ और धर्मदेशना करता हुआ अपने सम्यग्दर्शन को दूषित न करे । जिनवचन के विरुद्ध प्ररूपणा न करे ।

આશય યહ હૈ—શ્રોતા કે વિષય મેં યહ જાનકર કિ યહ કિસં ધર્મ કા અનુયાયી હૈ, તદનુસાર સિદ્ધાન્ત વિરુદ્ધ પ્રરૂપણા ત્યાગ કર ઉપદેશ દેના ચાહિએ । ઉપદેશ એસા હોના ચાહિએ જિસસે શ્રોતા કે અન્તઃક-

અને ઉત્કાલિક સૂત્રોના અધ્યયનની જે મર્યાદા છે, તેનું ઉલ્લંઘન કરીને પ્રરૂપણા ન કરે. અધ્યયન અને કર્તવ્યની મર્યાદાનું ઉલ્લંઘન ન કરે. અર્થાત્ પરસ્પરમાં કેઈને પણ બાધા ન પહોંચાડીને યથાવસર સઘળી પ્રતિલેખન વિગેરે ક્રિયાઓ કરે. આ શુભોચી યુક્ત તથા યથાકાળ કર્તવ્ય કરવાવાળા જે સમ્યક્ જ્ઞાનવાન્ હોય છે, તેથી જે પદાર્થોના વાસ્તવિક સ્વરૂપને જાણુતા થકા તથા ધર્મદેશના કરતા થકા પોતાના સમ્યક્ દર્શનને દૂષિત ન કરે અર્થાત્ જિનવચનની વિરુદ્ધ પ્રરૂપણા ન કરે.

કહેવાનો આશય એ છે કે—શ્રોતાના સંબંધમાં એ જાણીને કે—આ કયા ધર્મનો અનુયાયી છે ? તે પ્રમાણે સિદ્ધાન્ત વિરુદ્ધ પ્રાણ પ્રરૂપણાનો ત્યાગ કરીને ઉપદેશ દેવો જોઈએ. ઉપદેશ એવો હોવો જોઈએ કે—જેનાથી શ્રોતા-

सर्वज्ञभाषितम् 'समाधिं' समाधिम्-सम्पद्ज्ञानदर्शनचारित्ररूपम् 'भाषितं' भाषितम्, जानाति प्ररूपयितुं शक्नोतीत्यर्थः । साधुः सर्वज्ञोक्तागमस्याऽभ्यासं कुर्वन् तदुपदिष्टोपदेशाऽनुसारिवचनमेव वदेत् । स च तदीयमर्यादामतिक्रम्य नाति वदेत्, सम्यग्दृष्टिमान् सत् कथमपि सम्यग्दर्शनं न दूषयेत् । य एवमुपदेष्टुं जानाति, स एव सर्वज्ञोक्तभावमसाधिं भाषितुं जानातीति भावः ॥२५॥

मूलम्—अलूषणं नो प्रच्छन्नभाषी नो सुत्रमर्थं च कुर्यात् त्रायी ।

संस्कारभक्ती अणुवीर्यवायं सुयं च संस्मं पडिवाययंति ॥२६॥

छाया—अलूषये नो प्रच्छन्नभाषी, नो सूत्रमर्थं च कुर्यात् त्रायी ।

शारदभक्त्याऽनुविचिन्त्य वादं, श्रुतं च सम्यक् प्रतिपादयेत् ॥२६॥

रण में सम्पक्त्व स्थिर हो सके और संशय आदि दोष उत्पन्न न हों । जो इस प्रकार भाषण करता है वही सर्वज्ञ कथित सम्यग्ज्ञानदर्शन चारित्र तप रूप समाधि का प्ररूपण करना जानता है । वही समाधि की प्ररूपणा करने में समर्थ हो सकता है ।

तात्पर्य यह है कि साधु सर्वज्ञोक्त आगम का अभ्यास करता हुआ, आगम के उपदेश के अनुसार ही वचनों का प्रयोग करे । वह मर्यादा का उल्लंघन करके भाषण न करे । किसी भी प्रकार सम्यग्दर्शन को दूषित न करे । जो ऐसा उपदेश करना जानता है, वही सर्वज्ञोक्त समाधि का उपदेश करना जानता है ॥२५॥

'अलूषण' इत्यादि ।

शब्दार्थ—'अलूषण-अलूषकः' साधु आगम के अर्थ को दूषित

सांलणनाराना अंतःकरणमा सम्यक्त्व स्थिर यर्थ शब्दे. अने संशय विग्रेह दोषो उत्पन्न न थाय आ दीते जेओ उपदेश आपे छे. जेज सर्वज्ञ ध्यति सम्यग्ज्ञान सम्यग्दर्शन सम्यग्चारित्र अने सम्यग्दृष्टप रूप समाधिनी प्ररूपणा करवानु जाये छे. जेज समाधिनी प्ररूपणा करवाना समर्थ यर्थ शब्दे छे.

इहेवानु तात्पर्य जे छे छे—साधु सर्वज्ञ ध्यति आगमनो अभ्यास करता यम आगमना उपदेश प्रगाति ज वचनेनो प्रयोग छे ते मर्यादा उल्लंघन करिने भाषण न करे होई पण प्रशस्ती सम्यग् दर्शनने दोष दूषण न बनाये आ प्रमत्ते जे उपदेश करवाने जाये छे जेज सर्वज्ञ मधीन समाधिने उपदेश करी शब्दे छे. ॥२५॥

'अलूषण' इत्यादि

शब्दार्थ—'अलूषण-अलूषकः' साधु आगम के अर्थ को दूषित

अन्वयार्थः—(अलूषक) अलूषयेत्-अपसिद्धान्तकथनेन सर्वज्ञभाषिताङ्गं न लूषयेत्-न दूषयेत् 'णो पच्छन्नभासी' न प्रच्छन्नभाषी सिद्धान्तार्थस्य प्रच्छन्न भाषको न भवेत्, तथा 'ताई त्रायी प्राणिनां त्राणकर्त्ता पट्टकायपरिपालकः (सुत्तमत्थं च) सूत्रमर्थं च-आगमार्थं स्वतत्कल्पनया विपरीतम् 'ण करेज्ज' न कुर्यात् स्वार्थं धिया सूत्रार्थं नान्यथारूपेण प्ररूपयेत् यतः (सत्तारभत्ती) शास्त्र-

करने वाला न बने 'णो पच्छन्नभासी-न प्रच्छन्नभाषी' सिद्धान्त के अर्थ को छिपाकर कथन न करे तथा 'ताई-त्रायी' प्राणियों के रक्षण करनेवाला पुरुष 'सुत्तमत्थं च-सूत्रम्' अर्थश्च' आगमके अर्थ को अपनी बुद्धि की कल्पनासे विपरीत 'ण करेज्जा-न कुर्यात्' न करे अर्थात् स्वार्थ बुद्धिसे सूत्रार्थ को अन्यथा रूपसे न कहे 'सत्तारभत्ती-शास्त्र भक्त्या' पर के हित करने वाले आचार्य के प्रति भक्ति से 'वायं-वादम्' वाणीको 'अणुवीय-अनुविचिन्त्य' सम्यक् विचार करके आगम का विरोध न हो इस प्रकार की वाणी का कथन करे तथा सुयंच-श्रुतश्च' आचार्य एवं गुरु मुखसे जो सुना हो उसको ही 'सम्मं-सम्यक्' सुचारु रूपसे 'पडिवाययंति-प्रतिपादयेत्' सूत्रार्थ का प्रतिपादन करे ॥२६॥

अन्वयार्थ—अलूषक अर्थात् अपसिद्धान्त का कथन कर सर्वज्ञ भाषित आचाराङ्ग आदि आगम को दूषित नहीं करने वाला साधु सिद्धान्त भूत अर्थ को एकान्त से छिपकर भाषण के द्वारा गुप्त न करे तथा पृथिव्यादि षट्काय का परिपालन करने वाला समस्त प्राणियोंका

अने 'णो पच्छन्नभासी-न प्रच्छन्नभाषी' सिद्धान्तना अर्थने छुपावीने कथन न करे तथा 'ताई-त्रायी' प्राणीनुं रक्षण करवावाणो पुरुष 'सुत्तमत्थं च-सूत्रम्' अर्थश्च' आगमना अर्थने पोतानी बुद्धिनी कल्पनाथी विपरीत रीते 'ण करेज्ज न कुर्यात्' न करे अर्थात् स्वार्थ बुद्धिथी सूत्रार्थने अन्यथा प्रकारे न कहे 'सत्तारभत्ती-शास्त्रभक्त्या' अन्यनु हित करवावाणा आचार्य प्रत्ये लक्षितथी 'वाय-वादम्' वाणीने 'अणुवीय-अनुविचिन्त्य' विचार करीने आगमने विरोध न थाय अे रीतनी वाणीनुं कथन करे तथा 'सुयंच-श्रुतश्च' आचार्य अने शुश्रूषुथी जे सांलज्जुं छेय तेने ज 'सम्मं-सम्यक्' सारी रीते 'पडिवाययंति-प्रतिपादयेत्' सूत्रार्थनुं प्रतिपादन करे ॥२६॥

अन्वयार्थ—अलूषक अर्थात् अपसिद्धान्तनुं कथन करीने सर्वज्ञ कथित आचारांग विगेरे आगमने दूषित न करवावाणा साधु सिद्धान्त युक्त अर्थने अेकान्तभां छुपाईने भाषण द्वारा गुप्त न करे, तथा पृथिवी विगेरे षट्काय

भक्त्या-परहितकारकाचार्यभक्त्या (चायं) वादम् (अणुरीय) अनुविचिन्त्य वादं वदेत्, तथा-(सुयं च) श्रुतं च यदाचार्यगुरुमुखात् श्रुतं तदेव वस्तु (सम्भं) सम्पक् (पडिवाययंति) प्रतिपादयेत् नान्यथेति भावः ॥२६॥

टीका—पुनरप्युपदेशविधिमुपदिशति-तीर्थकरोदिताऽऽगमस्य देशनां कुर्वन् 'अल्लसए' न लपयेत् अपसिद्धान्तकथनेन सर्वज्ञमापितान्न न दूषयेत्, 'सर्वज्ञ व्याख्यानावसरे नाहमासम्' इत्यादि कुतर्केण न खण्डयेत् । तथा-'णो पच्छन्त

प्राण कर्त्ता सूत्र और आगमार्थ को अपनी मति की कल्पना से विपरीत अर्थ न करे । अर्थात् स्वार्थबुद्धि से सूत्रार्थ को विपरीत रूपसे दूसरों को नहीं कहे, क्योंकि परहित कारक आचार्य के प्रति भक्ति का ख्याल कर वाद विवाद को सम्पन्न रूप से विचार कर अर्थात् इस वाद से आगम की तो कोई क्षति नहीं होगी। ऐसा विचार कर वाद करे, तथा जो वस्तु आचार्य गुरु जनोंके मुख से जैसा सुना या जाना है उसी वस्तु को वैसे ही समीचीन रूपसे कहे उसके विपरीत रूप से नहीं कहे ॥२३॥

टीकार्थ—फिर उपदेश विधि का विधान करते हैं-तीर्थकर प्ररूपित आगम की देशना करने वाला मुनि सिद्धान्त विरुद्ध कथन करके सर्वज्ञ ने जय व्याख्या की तब मैं तो वहां था नहीं, इस प्रकार का कुतर्क करके उसका खण्डन न करे । अविरुद्ध और सब के अनुभव से सिद्ध

छवेनु पालन करवावाणा सधणा प्राद्वियोतुं न्दल्लु करवावाणा, सूत्र अने आगमना अर्थने पोतानी बुद्धिनी हलपनाथी विपरीत रीने न धरावे अर्थात् स्वार्थ बुद्धिधी सूत्रार्थने विपरीत रीने भीज्जल्लोने न हले डेनडे-परहित कर्ता जेवा आचार्याना प्रत्येनी लक्षितो जयाल नाभीने वादविवादमा सारी रीते विचार करीने जेहले डे आ वादधी आगमनी ने। डोर्ध क्षति धरो नहीने जेम विचार करीने पद हं तथा जे वस्तु आचार्य विजेने गुरु जनोना सुधधी जे रीने सान्ज्यु देय अथवा लपसु देय जे वस्तुने जेम रीते सम्पक् प्रशङ्गी हलेहु पोने लपसु देय नेधी विपरीत रूपे हलेहु नही ॥२३॥

टीकार्थ—तीर्थी उपदेश विधि विधान करने करते हैं-तीर्थकर प्ररूपित आगम की देशना करने वाला मुनि सिद्धान्त विरुद्ध कथन करके सर्वज्ञ ने जय व्याख्या की तब मैं तो वहां था नहीं, इस प्रकार का कुतर्क करके उसका खण्डन न करे । अविरुद्ध और सब के अनुभव से सिद्ध

માસી' ન પ્રચ્છન્નભાષી ભવેત્, અવિરુદ્ધં સિદ્ધાન્તાર્થં સર્વાઽનુભવસિદ્ધં પ્રચ્છન્ન
ભાષણેન-અસ્પષ્ટભાષણેન ન ગોપયેત્ । અથવા પ્રચ્છન્ન-ગુપ્તમર્થમ્ અપવત્તુદ્વિભ્યો
ન વદેત્ । યતોઽપવત્તમતિભ્ય સ્તાદ્દશમિદ્ધાન્તરઠસ્યોદ્ઘાટનમદિતાય ભવતિ ।

તદુક્તમ્—અપ્રશાન્તમતૌ શાસ્ત્ર, -સદ્ભાવપ્રતિપાદનમ્ ।

દોષાયાઽભિનવોદીર્ઘે, શમનીયમિત્તજ્વરે ॥૧॥

યથા નવીનજ્વરવતઃ શાન્ત્યર્થમૌષધં હાનિકારકં ભવતિ તથા અપવત્તુ-
દ્વિભ્યઃ શાસ્ત્રરહસ્યકથનં હાનિકારકમિતિ ભાવઃ । તથા-‘તાઈ’ ત્રાયી પદ્ધત્કાય-
પરિપાલકઃ સ્વપરરક્ષકઃ, અથવા પ્રાણિનાં સંસારસાગરાદ્ રક્ષણશીલઃ ‘સુત્તમર્થ-
ચ’ સૂત્રમર્થ ચ, સૂત્રમ્ યદિ વા તદોયમર્થ’ સ્વમતિકલ્પનયા વિપરીતમ્ ‘જ-
કરેજ્જા’ ન કુર્યાત્ સ્વમતિવિકલ્પનાતઃ સૂત્રાર્થ’ કથમપિ નાઽન્યથા નયેત્-ન પ્ર-

સિદ્ધાન્ત કે અર્થ કો અસ્પષ્ટ ભાષણ કરકે ગોપન ન કરે । અથવા જો
વિષય પ્રચ્છન્ન હો અર્થાત્ સર્વજ્ઞસાધારણ કે સમક્ષ કહને કે યોગ્ય ન
હો, હસે અપરિપક્વ વુદ્ધિ વાલોં સે ન કહે । ક્યોંકિ એસે લોગોં કે
સમક્ષ હસ વિષય કો પ્રકટ કરના હ્નહીં કે લિએ અહિતકર હોતા હૈ ।
કહા ખી હૈ-અપ્રશાન્તમતૌ શાસ્ત્ર’ હ્ત્યાદિ ।

જૈસે નવીન જ્વર વાલે કી શાન્તિ કે લિએ દી ગઈ ઔષધ ખી હાનિ-
કારક સિદ્ધ હોતી હૈ । હસી પ્રકાર અપરિપક્વ વુદ્ધિયોં કો શાસ્ત્ર કા
રહસ્ય કહના હાનિકારક હોતા હૈ ।’

તથા ત્રાયી અર્થાત્ પદ્ધત્કાય કા પરિપાલક, સ્વપર કા રક્ષક અથવા
પ્રાણિયોં કા સંસારસાગર સે રક્ષણ કરને વોલા સાધુ સૂત્ર કો, અર્થ
કો અથવા સૂત્ર કે અર્થકો અપની કલ્પના સે વિપરીત ન કરે । ક્યોં

રૂદ્ધ અને બંધાના અનુલવથી સિદ્ધ સિદ્ધાંતના અર્થને અસ્પષ્ટ ભાષણ કરીને
છૂપાવે નહીં. અથવા જે વિષય ગુપ્ત હોય અર્થાત્ સર્વ સાધારણો પ્રત્યે
કહેવા યોગ્ય ન હોય, તેને અપરિપક્વ બુદ્ધિવાળાની આગળ ન કહેવો.
કેમકે-એવા લોકોની સમક્ષ તે વિષયને પ્રગટ કરવો તે તેમને જ માટે
અહિત કર હોય છે, કહ્યું પણ છે કે-‘અપ્રશાન્તમતૌ શાસ્ત્ર’ ઇત્યાદિ

જેમ નવા જવર-તાવ વાળાની શાંતિ માટે આપવામાં આવેલ ઓસડ
પણ હાનિકારક સિદ્ધ થાય છે, એજ પ્રમાણે અપરિપક્વ બુદ્ધિવાળાઓને
શાસ્ત્રનું રહસ્ય કહેવું તે હાનિકારક હોય છે,

તથા ત્રાયી અર્થાત્ પદ્ધત્કાયના પરિપાલક, સ્વ અને પરના રક્ષક અથવા
પ્રાણિયોતું સંસાર સાગરથી રક્ષણ કરવાવાળા સાધુ સૂત્રને અર્થને, અથવા
સૂત્રના અર્થને યોતાની સ્વ કલ્પનાથી વિપરીત ન બનાવે. કેમ વિપરીત ન

॥ १ ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय, ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

यथा नवीनवस्त्रवतः शालग्राममूर्तिरयं शालिकरकं यत्र विद्यमानं अथवा-
द्विभुः शालग्रामकथं शालिकरकमिति भावः । अथा-‘वर्णं’ शर्वायुषःकल्प-
प्राप्तिकः स्वर्गप्राप्तकः, अथवा शालिकं संसारसागराद् रक्षणीतः सुवर्ण-
वर्णं स्वर्गयुषं, स्वर्गं यद् वा वक्ष्यमयं’ शालिकरकपत्राय विप्रतीकं ॥ १-
करीश्वरं’ न कुर्यात् शालिकरकं तत्रातः स्वर्गयुषं कथमपि वा १२-यथा नयेद-न प्रक-

सिद्धांत के अर्थ की अपेक्षा साधन करने में अधिक न करें। अधवा जी विषय प्रवृत्ति ही अध्यात्म सर्वोच्चसाधन के समझ करके के योग न हो, वर्ये अपरिपक्व बुद्धि वालों से न करे। क्योंकि ऐसे लोगों के समझ वस विषय की प्रकट करना उचित के लिए अधिकतर होता है। कहे श्री ह्रीं-अपराजितजी राजा, इत्यादि।

ब्रह्म नवीन वस्त्र धारिणी गानि कीलिय दी गई औषध भी दान-
कारक सिद्ध होनी छै। वसी प्रकार अपरिपक्व बुद्धिपूर् की शानि का
रक्षण कइना होइकारक होना छै।

नया राष्ट्रीय अर्थीय षड्कोष का प्रतिपादन, स्वयं का रक्षण अथवा प्राप्ति का संसारवातावर से रक्षण करने वाला साधु स्वयं को, अर्थ को अथवा स्वयं के अर्थों को अपनी कल्पना से विपरीत न करे। फर्ग

[illegible][illegible][illegible]

ભાસી' ન પ્રચ્છન્નભાષી ભવેત્, અવિરુદ્ધં સિદ્ધાન્તાર્થં સર્વાંઽનુભવસિદ્ધં પ્રચ્છન્ન
ભાષણેન-અસ્પષ્ટભાષણેન ન ગોપયેત્ । અથવા પ્રચ્છન્ન-ગુપ્તમર્થમ્ અપક્વવુદ્ધિભ્યો
ન વદેત્ । યતોઽપક્વમતિભ્ય સ્તાદ્દશમિદ્ધાન્તરહસ્યોદ્ઘાટનમહિતાય ભવતિ ।

તદુક્તમ્—અપ્રશાન્તમતૌ શાસ્ત્ર, -સદ્ભાવપ્રતિપાદનમ્ ।

દોષાયાઽભિનવોદીર્ણે, શમનીયમિવજ્વરે ॥૧॥

યથા નવીનજ્વરવતઃ શાન્ત્યર્થમૌષધં હાનિકારકં ભવતિ તથા અપક્વવુ-
દ્ધિભ્યઃ શાસ્ત્રરહસ્યકથનં હાનિકારકમિતિ ભાવઃ । તથા-‘તાઈ’ ત્રાયી પટ્ટકાય-
પરિપાલકઃ સ્વપરરક્ષકઃ, અથવા પ્રાણિનાં સંસારસાગરાદ્ રક્ષણશીલઃ ‘સુત્તમર્થ-
ચ’ સૂત્રમર્થ ચ, સૂત્રમ્ યદિ વા તદોયમર્થ’ સ્વમતિકલ્પનયા વિપરીતમ્ ‘ળ-
કરેજ્જા’ ન કુર્યાત્ સ્વમતિવિકલ્પનાતઃ સૂત્રાર્થ’ કથમપિ નાઽન્યથા નયેત્-ન પ્ર-
સિદ્ધાન્ત કે અર્થ કો અસ્પષ્ટ ભાષણ કરકે ગોપન ન કરે । અથવા જો

વિષય પ્રચ્છન્ન હો અર્થાત્ સર્વજ્ઞસાધારણ કે સમક્ષ કહને કે યોગ્ય ન
હો, ઉસે અપરિપક્વ વુદ્ધિ વાલોં સે ન કહે । ક્યોંકિ એસે લોગોં કે
સમક્ષ ઉસ વિષય કો પ્રકટ કરના ઉઠ્ઠીં કે લિએ અહિતકર હોતા હૈ ।
કહાં મી હૈ-અપ્રશાન્તમતૌ શાસ્ત્ર’ ઇત્યાદિ ।

જૈસે નવીન જ્વર વાલે કી શાન્તિ કે લિએ દી ગઈ ઔષધ મી હાનિ-
કારક સિદ્ધ હોતી હૈ । ઉસી પ્રકાર અપરિપક્વ વુદ્ધિયોં કો શાસ્ત્ર કા
રહસ્ય કહના હાનિકારક હોતા હૈ ।’

તથા ત્રાયી અર્થાત્ પટ્ટકાય કા પરિપાલક, સ્વપર કા રક્ષક અથવા
પ્રાણિયોં કા સંસારસાગર સે રક્ષણ કરને વોલા સાધુ સૂત્ર કો, અર્થ
કો અથવા સૂત્ર કે અર્થકો અપની કલ્પના સે વિપરીત ન કરે । ક્યોં

રૂદ્ધ અને બધાના અનુભવથી સિદ્ધ સિદ્ધાંતના અર્થને અસ્પષ્ટ ભાષણ કરીને
છૂપાવે નહીં. અથવા જે વિષય ગુપ્ત હોય અર્થાત્ સર્વ સાધારણો પ્રત્યે
કહેવા યોગ્ય ન હોય, તેને અપરિપક્વ બુદ્ધિવાળાની આગળ ન કહેવો
કેમકે-એવા લોકોની સમક્ષ તે વિષયને પ્રગટ કરવો તે તેમને જ માટે
અહિત કર હોય છે, કહ્યું પણ છે કે-‘અપ્રશાન્તમતૌ શાસ્ત્ર’ ઇત્યાદિ

જેમ નવા જ્વર-તાવ વાળાની શાંતિ માટે આપવામાં આવેલ ઓસડ
પણ હાનિકારક સિદ્ધ થાય છે, એજ પ્રમાણે અપરિપક્વ બુદ્ધિવાળાઓને
શાસ્ત્રનું રહસ્ય કહેવું તે હાનિકારક હોય છે,

તથા ત્રાયી અર્થાત્ પટ્ટકાયના પરિપાલક, સ્વ અને પરના રક્ષક અથવા
પ્રાણિયોંનું સંસાર સાગરથી રક્ષણ કરવાવાળા સાધુ સૂત્રને અર્થને, અથવા
સૂત્રના અર્થને પોતાની સ્વ કલ્પનાથી વિપરીત ન બનાવે. કેમ વિપરીત ન

पयेत् । कुतो न अर्थान्तरमभिनयेत् इत्यत आह—सत्तारभत्ती' शास्त्रभक्त्या, -पर
कीयं हितमाचरन् शास्त्राऽचार्यादिः तस्य या भक्तिस्तया 'वायं' वादम् 'अणुवीय'
अनुविचिन्त्य यदहं प्रतिपादयामि, अनेनाऽऽगमस्य कापि क्षतिर्न भवेदिति
विचार्य वादं वदेत् । तथा 'सुं च' श्रुतं च यदाचार्यमुखात् तदेव श्रुतं वस्तु
'सम्भ' सम्यक् 'पडिवाययंति' प्रतिपादयेत् लोकानां हितं तथा गुरुभक्तिं चाऽनु-
स्मृत्य तदेव श्रुतं वस्तु 'सम्भ' सम्यक् 'पडिवाययंति' प्रतिपादयेत् लोकानां हितं
तथा गुरुभक्तिं चाऽनुस्मृत्य तदेव वक्तव्यं यद्गुरुमुखाच्छ्रुतं भवेत् । न तु लोकानु-
रोधेन तत्सुखाय यथाकथंचित् प्रहसनमिव वक्तव्यमिति । साधुरागमार्थं न दूष-
येत्, न वा आगमसिद्धान्तं गोषयेत् । षट्कायरक्षकः साधुः सूत्रार्थं नाऽन्यथाऽभिन-
येत् । गुरोर्भक्तिं मनसि निधाय ततो यद्वक्तव्यं तत् किमपि वदेत्, तथा गुरु
मुखाद् यथा श्रुतं तथैव वक्तव्यं नान्यथेति भावः ॥२६॥

विपरीत न करे ? इसका उत्तर यह है कि आचार्य आदि शास्त्र उपदेशकों
के प्रति भक्ति से प्रेरित होकर 'मैं जो कहता हूँ उससे आगम की कोई
क्षतितो नहीं हो रही है,' इस प्रकार विचार करके बोले । आचार्य के
मुख से जो वस्तु सुनी है, उसी का सम्यक् प्रकार से प्रतिपादन करे,
अर्थात् लोगों के हित को तथा गुरु भक्ति को स्मरण करके वही कहना
चाहिए जो गुरुमुख से सुना हो । लोको के अनुरोध से उनके मनोरं-
जन के लिए यथा कथंचित् प्रहसन सरीखा नहीं बोलना चाहिए ।

तात्पर्य यह है कि साधु आगम के अर्थ को दूषित न करे और न
आगम के सिद्धान्त को छिपाए । रक्षक साधु सूत्रार्थ को अन्यथा न
सिखावे । गुरु के प्रति हृदय में भक्ति धारण करके ही जो बोलने

कहे ? आ प्रश्नो उत्तर आपतां कडे छे के आचार्य विगेरे शास्त्रो उप-
देश आपनाशो प्रये लक्षित्थी प्रेरित थईने हुं ने कहुं छुं । तेथी आ-
गमनी कौछ क्षतितो थती नथी ? आपा प्रकारो विचार करीने ओलवुं ।
आचार्यना मुण्ठेथी ने वस्तु सांलणेली होय, ओळ वस्तुवं सम्यक् रीते
प्रतिपादन करे अर्थत् लोकाना छिनने तथा गुरुलक्षितने स्मरण करीने ओळ
कडेवुं ओछये के ने गुरुमुण्ठेथी सांलणेल होय, लोकाना अनुरोधथी तेओना
मनोरंजन भाटे यत् किञ्चित् हास्य करक ओलवुं न ओछये

कडेवानुं तात्पर्य ओ छे के—आगमना सिद्धान्तने छुपावे नहीं षट्काय
रक्षक साधु सूत्रार्थने अन्यथा शीणवे नहीं गुरु प्रये हृदयमां लक्षित धारण

માસી' ન પ્રચ્છન્નભાષી ભવેત્, અવિરુદ્ધં સિદ્ધાન્તાર્થં સર્વાઽનુભવસિદ્ધં પ્રચ્છન્ન
ભાષણેન-અસ્પષ્ટભાષણેન ન ગોપયેત્ । અથવા પ્રચ્છન્ન-ગુપ્તમર્થમ્ અપવવુદ્ધિભ્યો
ન વદેત્ । યતોઽપક્વમતિભ્ય સ્તાદ્દશમિદ્ધાન્તરહસ્યોદ્ઘાટનમદિતાય ભવતિ ।

તદુક્તમ્—અપ્રશાન્તમતૌ શાસ્ત્ર, -સદ્ભાવપતિપાદનમ્ ।

દોષાયાઽભિનવોદીર્ણે, શમનીયમિવજ્વરે ॥૧॥

યથા નવીનજ્વરવતઃ શાન્ત્યર્થમૌષધં હાનિકારકં ભવતિ તથા અપવવુદ્ધિ-
ભ્યઃ શાસ્ત્રરહસ્યકથનં હાનિકારકમિતિ ભાવઃ । તથા-‘તાઈ’ ત્રાપી પટ્ટકાય-
પરિપાલકઃ સ્વપરરક્ષકઃ, અથવા પ્રાણિનાં સંસારસાગરાદ્ રક્ષણશીલઃ ‘સુત્તમર્થ-
ચ’ સૂત્રમર્થ ચ, સૂત્રમ્ યદિ વા તદોયમર્થ’ સ્વમતિકલ્પનયા વિપરીતમ્ ‘જ-
કરેજ્જા’ ન કુર્યાત્ સ્વમતિવિકલ્પનાતઃ સૂત્રાર્થ’ કથમપિ નાઽન્યથા નયેત્-ન પ્ર-

સિદ્ધાન્ત કે અર્થ કો અસ્પષ્ટ ભાષણ કરકે ગોપન ન કરે । અથવા જો
વિષય પ્રચ્છન્ન હો અર્થાત્ સર્વજ્ઞસાધારણ કે સમક્ષ કહને કે યોગ્ય ન
હો, હસે અપરિપક્વ વુદ્ધિ વાલોં સે ન કહે । કયોંકિ એસે લોગોં કે
સમક્ષ હસ વિષય કો પ્રકટ કરના હન્હીં કે લિષે અહિતકર હોતા હૈ ।
કહા ખી હૈ-અપ્રશાન્તમતૌ શાસ્ત્ર’ હત્યાદિ ।

જૈસે નવીન જ્વર વાલે કી શાન્તિ કે લિષે દી ગઈ ઔષધ ખી હાનિ-
કારક સિદ્ધ હોતી હૈ । હસી પ્રકાર અપરિપક્વ વુદ્ધિયોં કો શાસ્ત્ર કા
રહસ્ય કહના હાનિકારક હોતા હૈ ।’

તથા ત્રાપી અર્થાત્ ષટ્કાય કા પરિપાલક, સ્વપર કા રક્ષક અથવા
પ્રાણિયોં કા સંસારસાગર સે રક્ષણ કરને વોલા સાધુ સૂત્ર કો, અર્થ
કો અથવા સૂત્ર કે અર્થકો અપની કલ્પના સે વિપરીત ન કરે । કયોં

રૂદ્ધ અને બંધાના અનુભવથી સિદ્ધ સિદ્ધાંતના અર્થને અસ્પષ્ટ ભાષણ કરીને
છૂપાવે નહીં. અથવા જે વિષય ગુપ્ત હોય અર્થાત્ સર્વ સાધારણો પ્રત્યે
કહેવા યોગ્ય ન હોય, તેને અપરિપક્વ બુદ્ધિવાળાની આગળ ન કહેવો.
કેમકે-એવા લોકોની સમક્ષ તે વિષયને પ્રગટ કરવો તે તેમને જ માટે
અહિત કર હોય છે, કહ્યું પણ છે કે-‘અપ્રશાન્તમતૌ શાસ્ત્ર’ ઇત્યાદિ

જેમ નવા જ્વર-તાવ વાળાની શાંતિ માટે આપવામાં આવેલ ઓસડ
પણ હાનિકારક સિદ્ધ થાય છે, એજ પ્રમાણે અપરિપક્વ બુદ્ધિવાળાઓને
શાસ્ત્રનું રહસ્ય કહેવું તે હાનિકારક હોય છે,

તથા ત્રાપી અર્થાત્ ષટ્કાયના પરિપાલક, સ્વ અને પરના રક્ષક અથવા
પ્રાણિયોનું સંસાર સાગરથી રક્ષણ કરવાવાળા સાધુ સૂત્રને અર્થને, અથવા
સૂત્રના અર્થને પોતાની સ્વ કલ્પનાથી વિપરીત ન બનાવે. કેમ વિપરીત ન

पयेत् । कुतो न अर्थान्तरमभिनयेत् इत्यत आह—सत्तारभत्ती' शास्त्रभक्त्या, -पर
कीयं हितमाचरन् शास्त्राऽचार्यादिः तस्य या भक्ति स्तया 'वायं' वादम् 'अणुवीय'
अनुविचिन्त्य यदहं प्रतिपादयामि, अनेनाऽऽगमस्य कापि क्षतिर्न भवेदिति
विचार्य वादं वदेत् । तथा 'सुंय च' श्रुतं च यदाचार्यमुखात् तदेव श्रुतं वस्तु
'सम्भ' सम्यक् 'पडिवाययंति' प्रतिपादयेत् लोकानां हितं तथा गुरुभक्तिं चाऽनु-
स्मृत्य तदेव श्रुतं वस्तु 'सम्भ' सम्यक् 'पडिवाययंति' प्रतिपादयेत् लोकानां हितं
तथा गुरुभक्तिं चाऽनुस्मृत्य तदेव वक्तव्यं यद्गुरुमुखाच्छ्रुतं भवेत् । न तु लोकानु-
रोधेन तस्मृत्वा यथाकथंचित् प्रहसनमिव वक्तव्यमिति । साधुरागमार्थं न दूष-
येत्, न वा आगमसिद्धान्तं गोपयेत् । षट्कायरक्षकः साधुः सूत्रार्थं नाऽन्यथाऽभिन-
येत् । गुरोर्भक्तिं मनसि निधाय ततो यद्वक्तव्यं तत् किमपि वदेत्, तथा गुरु
मुखाद् यथा श्रुतं तथैव वक्तव्यं नान्यथेति भावः ॥२६॥

विपरीत न करे ? इसका उत्तर यह है कि आचार्य आदि शास्त्र उपदेशकों
के प्रति भक्ति से प्रेरित होकर 'मैं जो कहता हूँ उससे आगम की कोई
क्षतितो नहीं हो रही है,' इस प्रकार विचार करके बोले । आचार्य के
मुख से जो वस्तु सुनी है, उसी का सम्यक् प्रकार से प्रतिपादन करे,
अर्थात् लोगों के हित को तथा गुरु भक्ति को स्मरण करके वही कहना
चाहिए जो गुरुमुख से सुना हो । लोको के अनुरोध से उनके मनोरं-
जन के लिए यथा कथंचित् प्रहसन सरीखा नहीं बोलना चाहिए ।

तात्पर्य यह है कि साधु आगम के अर्थ को दूषित न करे और न
आगम के सिद्धान्त को छिपाए । रक्षक साधु सूत्रार्थ को अन्यथा न
सिखावे । गुरु के प्रति हृदय में भक्ति धारण करके ही जो बोलने

कहे ? आ प्रश्नो । उत्तर आपतां कहे छे के आचार्य विगेरे शास्त्रो । उप-
देश आपनाशयो प्रत्ये लक्षित्थी प्रेरित थछने हुं ने कहुं छुं । तेथी आ
गमनी कौछ क्षतितो थती नथी ? आवा प्रकारनो विचार करीने ओलवुं ।
आचार्यना सुजेथी ने वस्तु सांलणेत्ती होय, ओज वस्तुनुं सम्यक् रीते
प्रतिपादन करे अर्थत् लोकोना छिने तथा गुरुलक्षितने स्मरण करीने ओज
कहेवुं नेछे के ने गुरुसुजेथी सांलणेल होय, लोकोना अनुरोधथी तेओना
मनोरंजन भाटे यत् किञ्चित् हस्य कारक ओलवुं न नेछेथे ।

कहेवानुं तात्पर्यं ओ छे के—आगमना सिद्धान्तने छुपावे नहीं षट्काय
रक्षक साधु सूत्रार्थने अन्यथा शीणवे नहीं गुरु प्रत्ये हृदयमां लक्षित धारण

શુદ્ધ—‘સે સુદ્ધસુત્તે ઉવહાણવં ચ ધમ્મં ચ જે વિદંદિ તત્થ તત્થ।
આદેજ્જવક્કે કુસલે વિયત્તે સં અરિહહ ભાસિતં’ તં સમાહિં ॥૨૭॥

છાયા—સ શુદ્ધસૂત્ર ઉપધાનવાંશ્ચ ધર્મં ચ યો વિન્દતિ તત્ર તત્ર ।

આદેયવાક્યઃ કુશલો વ્યક્તઃ સોઽર્હતિ ભાષિતુ તં સમાધિમ્ ॥૨૭॥

યોગ્ય હો સો બોલે । તથા ગુરુમુખ સે જો સુના હો વહી વોલે, અન્યથા નહીં ॥૨૬॥

‘સે સુદ્ધસુત્તે’ इत्यादि ।

શબ્દાર્થ—‘સે-સઃ’ યથાવસ્થિત આગમ કા કથન કરને વાલા ‘સુદ્ધસુત્તો-શુદ્ધસૂત્રઃ’ શુદ્ધ સૂત્ર કો કહને વાલા તથા ‘ઉવહાણવં-ઉપધાનવાન્’ શાસ્ત્રોક્ત તપકા આચરણ કરને વાલા ‘તત્થ તત્થ-તત્ર તત્ર’ આજ્ઞા સે ગ્રહણ કરને યોગ્ય સ્થાલમેં આજ્ઞાસે ગ્રહણ કરે હસ પ્રકાર ‘જે-યઃ’ જો સાધુ ‘ધમ્મં-ધર્મમ્’ શ્રુતચારિત્ર રૂપ ધર્મકો ‘વિન્દતિ-વિન્દતિ’ પ્રાપ્ત કરતા હૈ એસા પુરુષ ‘આદેજ્જવક્કે-આદેયવાક્યઃ’ ગ્રહણ કરને યોગ્ય વાક્ય વાલા તથા ‘કુસલે-કુશલઃ’ આગમ કે પ્રતિ-પાદન મેં નિપુણ ‘વિયત્તે-વ્યક્તઃ’ વિચાર પૂર્વક કાર્ય કરનેવાલા ‘સે-સઃ’ ‘એસા પુરુષ ‘તં સમાહિં-તં સમાધિમ્’ સર્વજ્ઞોક્ત ભાવ સમાધિ કો ભાસિતં-ભાષિતુ’ હસકો કથન કરને મેં ‘અરિહહ-અર્હતિ’ યોગ્ય હોતા હૈ ‘તિવેમિ-इति ब्रवीमि’ એસા મેં સુધર્મા સ્વામી કહતા હું ॥૨૭॥

કરીને જ જે બોલવાને યોગ્ય હોય એજ બોલે તથા ગુરુ મુખથી જે સાંભળેલ હોય એજ કહે તેથી અન્ય પ્રકારનું કથન ન કરે. ॥૨૬॥

સે સુદ્ધસુત્તે’ इत्यादि

શબ્દાર્થ—‘સે-સઃ’ યથાવસ્થિત આગમનું કથન કરવાવાળા ‘સુદ્ધસુત્તો શુદ્ધસૂત્રઃ’ શુદ્ધ સૂત્રનું કથન કરવાવાળા તથા ‘ઉવહાણવં-ઉપધાનવાન્’ શાસ્ત્રોક્ત તપનું આચરણ કરવાવાળા ‘તત્થ-તત્ર’ આજ્ઞાથી ગ્રહણ કરવા યોગ્ય સ્થળમાં આજ્ઞાથી જ ગ્રહણ કરે આ રીતે ‘જે-યઃ’ જે સાધુ ‘ધમ્મં-ધર્મમ્’ શ્રુતચારિત્ર રૂપ ધર્મને ‘વિન્દતિ-વિન્દતિ’ પ્રાપ્ત કરે છે. એવો પુરુષ ‘આદેજ્જવક્કે-આદેય-વાક્યઃ’ ગ્રહણ કરવા યોગ્ય વાક્યવાળા તથા ‘કુસલે-કુશલઃ’ આગમના પ્રતિપાદન કરવામાં નિપુણ ‘વિયત્તે-વ્યક્તઃ’ વિચાર પૂર્વક કાર્ય કરવાવાળો ‘સે-સઃ’ એવો પુરુષ ‘તં સમાહિં-તં સમાધિમ્’ સર્વજ્ઞોક્ત ભાવ સમાધિને ‘ભાસિતં-ભાષિતુમ્’ બીજાને કથન કરવામાં ‘અરિહહ-અર્હતિ’ યોગ્ય બને છે. ‘તિવેમિ-इति ब्रवीमि’ એ રીતે હું સુધર્મા સ્વામી કહું છું ॥૨૭॥

અન્વયાર્થ:—(સે) સ:—યથાવસ્થિતાગમસ્ય પ્રણેતા (સુદ્ધસુત્તે) શુદ્ધસૂત્ર:, શુદ્ધમ્-નિર્મલં પ્રરૂપણતોડધ્યયનતથા સૂત્રમ્-પ્રવચનં યસ્ય સ શુદ્ધસૂત્ર: સમ્યગ્રૂપેણ શુદ્ધસૂત્રમ્ इत्यर्थ:, તથા ય: (ઉચ્છાણવં ચ) ઉપધા-નવાંશ્ચ-સૂત્રારાધનાર્થં તપશ્ચરણશીલ इत्यर्थ: તથા 'તત્થ તત્થ' તત્ર તત્ર આજ્ઞયા ગ્રાહ્યસ્થળે આજ્ઞયૈવ ગ્રાહ્ય:, હેતુકસ્થળે હેતુનૈવ ગ્રાહ્ય: एतद्ग्रहणसम्पन्न: (જે) ય: (ધર્મં) ધર્મે શ્રુતચારિત્રારૂપમ્ (વિદિ) વિન્દતિ-સમ્યક્પાપ્નોતિ, एतादृश: પુરુષ: (આદેજ્જવક્રકે) આદેયવાક્ય: તત્રાદેયં-ગ્રાહ્યં વાક્યં વચનં યસ્ય સ આદેયવા-ક્યો ભવતિ (કુસળે) કુગલ:—આગમપ્રતિપાદને નિપુણ: (વિચિત્તે) વ્યક્ત:—વિચાર પૂર્વકં કાર્યકારી (સ) સ:—एतादृश: પુરુષ: (તં સમાર્હિ) તં ભાવસમાધિમ્-જ્ઞાના દિકમ્ (ભાસિત) ભાષિતું પરેશ્વર: પ્રતિપાદયિતુમ્ (અરિહં) અર્હતિ-યોગ્યો ભવતીતિ । (તિવેમિ) इति ब्रवीमि, इति શબ્દ: અધ્યયનસમાપ્તિવોધક: इत्यहं सुधर्मस्वामी तुभ्य ब्रवीमि-कथयामि इति ॥૨૭॥

ટીકા—'જે' ય: 'સે' સમ્યગ્દર્શનસ્યાડદૃષ્ટક:—યથાવસ્થિતાગમસ્યાર્થાદિક મનુવિચિન્ત્ય ભાષક: 'સુદ્ધસુત્તે' શુદ્ધસૂત્ર: તત્ર શુદ્ધં-નિર્મલં યથાવસ્થિતપ્રરૂપણયા-

અન્વયાર્થ—યથાવસ્થિત આગમ કા પ્રણેતા, પ્રરૂપણ ઔર અધ્યયન કી અપેક્ષા નિર્મલ પ્રવચન વાલા, તપસ્વી આજ્ઞા દ્વારા ગ્રાહ્ય આગમ કો આજ્ઞા સે ઔર હેતુગ્રાહ્ય કો હેતુ સે ગ્રહણ કરને વાલા એસા જો પુરુષ શ્રુતચારિત્ર ધર્મ કો પ્રાપ્ત કરતા હૈ, વહ ગ્રાહ્યવચન, આગમ પ્રતિપાદન મેં નિપુણ, વિચાર કર કાર્ય કરને વાલા હી સમાધિ કા પ્રરૂપણ કરને કે યોગ્ય હોતા હૈ । સુધર્મસ્વામી જમ્બૂ સ્વામી સે કહતે હૈં । જૈસા ભગવાન્ સે મૈને સુના હૈ, એસા મૈં કહતા હૂં ॥૨૭॥

ટીકાર્થ—જો સમ્યગ્દર્શન કો દૂષિત ન કરને વાલા આગમ કે વાસ્તવિક અર્થ કા વિચાર કરકે ભાષણ કરતા હૈ, જો પ્રવચન સૂત્ર કા

અન્વયાર્થ—યથાવસ્થિત આગમના પ્રણેતા પ્રરૂપણા અને અધ્યયનની અપેક્ષાથી નિર્મલ પ્રવચનવાળા તપસ્વી આજ્ઞા દ્વારા ગ્રાહ્ય આગમને આજ્ઞાથી અને હેતુ ગ્રાહ્ય આગમને હેતુથી ગ્રહણ કરવાવાળો એવો જે પુરુષ શ્રુતચારિત્ર ધર્મને પ્રાપ્ત કરે છે તે ગ્રાહ્યવચન, આગમના પ્રતિપાદન કરવામાં નિપુણ, એવો અને વિચારીને કાર્ય કરનાર જે સમાધિની પ્રરૂપણા કરવામાં યોગ્ય થાય છે.

સુધર્મસ્વામી જમ્બૂ સ્વામીને કહે છે કે, જે રીતે ભગવાન્ની પાસેથી મેં સાંભળ્યું છે એજ રીતે હું કહું છું. ॥૨૭॥

ટીકાર્થ—જેઓ સમ્યક્ દર્શનને દૂષિત ન કરતા આગમના વાસ્તવિક અર્થનો વિચાર કરીને ભાષણ કરે છે, જે પ્રવચન સૂત્રનું શુદ્ધ અધ્યયન

અધ્યયનેન ચ સૂત્રં પ્રવચનં यस્ય સ શુદ્ધમૂત્રઃ (ચ) ચ-તથા 'ઉવદાણવં' ઉપધાન-
વાન્ સૂત્રારાધનાર્થ તપશ્ચરણશીલઃ, તથા 'તત્થ તત્થ' તત્ર તત્ર 'ધમ્મં' ધર્મમ્-શ્રુત-
ષ્ટારિત્રલક્ષણમ્ યઃ 'વિંદઈ' વિન્દતે-સમ્પ્રગ્રેપેણ પ્રાપ્નોતિ તત્ર ય આજ્ઞાગ્રાહ્યોઽર્થઃ સ
આજ્ઞયૈવ ગૃહ્યતે, હેતુકથ્ય હેતુદ્વારેણૈવ ગૃહ્યતે । એતદ્ગ્રહણસમ્પન્નઃ 'આદેઽજવક્રકે'
આદેયવાક્યઃ-ગ્રાહ્યવાક્યો ભવતિ તથા-'કુપલે' કુશલો નિપુણઃ, આગમપ્રતિપા-
દને તદનુષ્ઠાને ચ 'વિયત્તે' વ્યક્તઃ-પરિસ્ફુટઃ નાસમીક્ષ્યકારી યથૈતદ્ ગુણયુક્તઃ
સઃ 'તં' તં સર્વજ્ઞકથિતમ્ 'સમાર્હિ' સમાધિમ્-ભાવસમાધિ જ્ઞાનાદિકમ્ 'ભાસિઽં'
ભાષિતું-પ્રતિપાદયિતુમ્ 'અરિહઃ' અર્હતિ યોગ્યો ભવતિ નાપરઃ કશ્ચિદ્ ભાવ
સમાધિપ્રતિપાદને સમર્થો ભવતીતિ । 'ત્તિયેમિ' ઇતિ વ્રતીમિ ઇતિ-યથા ભગ-
વન્મુખાત્ શ્રુતં તથૈવ વ્રતીમિ-કથયામિ, ઇતિ જમ્બૂસ્વામિનં પ્રતિ સુધર્મસ્વા-
મિવાક્યમ્ ॥૨૭॥

इति श्री-विश्वविख्यातजगद्गुरुलभादिपदभूषितबालब्रह्मचारि - 'जैनाचार्य'
पूज्यश्री-चामीलालव्रतिविरचितायां श्री सूत्रकृतान्नसूत्रस्य "समयार्थबोधिण्या-
ख्याया" व्याख्यया समलङ्कृतम् चतुर्दशमध्ययनं समाप्तम् ॥१४॥

શુદ્ધ અધ્યયન ઔર પ્રરૂપણા કરતા હૈ, સૂત્રાર્થ કે અધ્યયન કે લિપ
તપશ્ચરણ કરતા હૈ, આજ્ઞા દ્વારા ગ્રાહ્ય અર્થ કો આજ્ઞા સે હી ઔર હેતુ
દ્વારા ગ્રાહ્ય અર્થ કે હેતુ સે હી ગ્રહણ કરતા હૈ, ઁસી કે વચન ગ્રાહ્ય
હોતે હૈ, વહી આગમોં કી વ્યાખ્યા કરને મેં તથા અનુષ્ઠાન મેં કુશલ
હોતા હૈ । સોચ વિચાર કર કાર્ય કરનેવાલા હોના હૈ । વહી સર્વજ્ઞકથિત
જ્ઞાનાદિ સ્વરૂપ ભાવસમાધિ કા પ્રતિપાદન કરને કે યોગ્ય હોતા હૈ ।

‘इति’ शब्द अध्ययन की समाप्ति का सूचक है । सुधर्मास्वामी
कहते हैं हे जम्बू ! जैसा मैंने भगवान् तीर्थंकर के मुख से सुना है वैसा
ही मैं तुम्हें कहता हूँ ॥२७॥

પ્રરૂપણા કરે છે, સૂત્રાર્થના અધ્યયન માટે તપશ્ચરણ કરે છે, આજ્ઞા દ્વારા
ગ્રાહ્ય અર્થને આજ્ઞાથી જ અને હેતુ દ્વારા ગ્રાહ્ય અર્થને હેતુથી જ ગ્રહણ
કરે છે, તેઓનું વચન જ ગ્રાહ્ય હોય છે, અને એજ આગમોની વ્યાખ્યા
કરવામાં તથા અનુષ્ઠાનમાં કુશલ હોય છે. સમજી વિચારીને કાર્ય કરવા-
વાળા હોય છે, એજ સર્વજ્ઞ કથિત જ્ઞાનાદિ સ્વરૂપ ભાવ સમાધિનું પ્રતિપા-
દન કરવાને યોગ્ય હોય છે.

‘इति’ शब्द अध्ययनની समाप्ति सूचक છે સુધર્માસ્વામી કહે છે કે-
હે જમ્બૂ ! જે પ્રમાણે મેં ભગવાન પાસેથી સાંભળેલ છે, એજ પ્રમાણે આ
હું તમને કહું છું. ॥૨૭॥

અથ પચ્ચદશાધ્યયનમારભ્યતે-

ગતં ચતુર્દશમધ્યયનમ્, સામ્પતં પચ્ચદશમારભ્યતે, અસ્ય ચ પૂર્વાધ્યયનેનાયં સમ્બન્ધઃ-પૂર્વાધ્યયને બાહ્યાભ્યન્તરગ્રન્થસ્ય પરિત્યાગઃ પ્રતિપાદિતઃ, બાહ્યાભ્યન્તર-ગ્રન્થપરિત્યાગેનૈવ મુનિર્મોક્ષમાર્ગસાધકાયત્વાચરિત્રો ભવિતુમર્હતિ તતો યાદૃશો મુનિર્યથા સંપૂર્ણતયાઽઽયત્વાચરિત્રો ભવેત્તથાઽસ્મિન્નધ્યયને પ્રતિપાદયિષ્યતે ।

તથાઽનન્તરસૂત્રેણ ચાયમમિસમ્બન્ધઃ-પૂર્વાધ્યયનાન્તિમસૂત્રે પ્રોક્તં યત્ ય આદેયવાક્યઃ કુશલો વ્યક્તશ્ચ ભવતિ સ એવ સમાધિં ભાષિતુમર્હતીતિ કિન્તુ एता-

પન્દ્રહવે' અધ્યયનકા પ્રારંભ

ચૌદહવાં અધ્યયન સમાપ્ત હુઆ । અબ પન્દ્રહવાં પ્રારંભ ક્રિયા જાતા હૈ । પૂર્વ અધ્યયન કે સાથ હસકા સમ્બન્ધ યહ હૈ પિછલે અધ્યયન મેં બાહ્ય ઓર આભ્યન્તર પરિગ્રહ કા ત્યાગ કહા ગયા હૈ । બાહ્ય ઓર આભ્યન્તર પરિગ્રહ કે ત્યાગ સે હી મુનિ મોક્ષમાર્ગસાધક આયત દીર્ઘ ચારિત્ર વાલા હો સકતા હૈ । અતએવ જિસ પ્રકાર કા મુનિ પૂર્ણ રૂપ સે આયત (દીર્ઘ) ચારિત્રવાન્ હોતા હૈ, વહ હસ અધ્યયન મેં પ્રતિપાદન ક્રિયા જાણા ।

તથા અનન્તર હસસે પહેલે વાલે સૂત્ર કે સાથ હસકા યહ સંબંધ હૈ-પૂર્વવર્ત્તી અધ્યયન કે અન્તિમ સૂત્ર મેં કહા ગયો હૈ કિ જો ગ્રાહ્ય વચન વાલા, કુશલ ઓર વ્યક્ત અર્થાત્ સોચ વિચાર કર કરને વાલા હોતા હૈ, વહી સમાધિ કી પ્રરૂપણા કરને કે યોગ્ય હોતા હૈ । કિન્તુ એસી

પંદરમા અધ્યયનનો પ્રારંભ

ચૌદમું અધ્યયન સમાપ્ત થયું હવે પંદરમા અધ્યયનનો પ્રારંભ કરવામાં આવે છે પૂર્વ અધ્યયન ની સાથે આનો સંબંધ આ પ્રમાણે છે. પાછલા અધ્યયનમાં બાહ્ય અને આભ્યન્તર પરિગ્રહ નો ત્યાગ કહેલ છે બાહ્ય અને આભ્યન્તર પરિગ્રહના ત્યાગથી જ મુનિ મોક્ષમાર્ગના સાધક અને આયત-દીર્ઘ-ચારિત્રવાળા થઈ શકે છે. તેથીજ કેવા પ્રકારના મુનિ પૂર્ણ રૂપથી આયત 'દીર્ઘ' ચારિત્રવાન્ હોય છે. તે આ અધ્યયનમાં પ્રતિપાદન કરવામાં આવશે.

તથા આનાથી અહેલાના સૂત્રની સાથે આનો આ પ્રમાણેનો સંબંધ છે.-પૂર્વના અધ્યયનના છેલ્લા સૂત્રમાં કહેવામાં આવેલ છે કે-જે ગ્રાહ્ય વચન વાળા, કુશળ અને વ્યક્ત અર્થાત્ સમજી વિચારી ને કરવાવાળા હોય છે, એજ સમાધિની પ્રરૂપણા કરવાને યોગ્ય હોય છે. પરંતુ એવી-પ્રરૂપણા તે

દશમાષકસ્તુ અતીતવર્તમાનાનાગતકાલજ્ઞાનવાનેવ ભવતિ, સ એવ ચાચિલબન્ધ-
નાનાં પરિજ્ઞાતા ત્રોટયિતા ચ ભવતીત્યત્ર પ્રતિપાદ્યતે, અનેન સમ્બન્ધેનાયાતસ્યાસ્ય
પશ્ચદશાધ્યયનસ્યેદમાદિસૂત્રમ્—‘જમતીયં’ इत्यादि ।

મૂલમ્—જમતીયં પંડુપ્પન્નં, આગમિસ્સં ચ ણાયઓ ।

સંઘં મંનઈ તં તાઈ, દંસણાવરણંતણ ॥૧॥

છાયા—યદતીતં પ્રત્યુત્પન્નમ્, આગમિષ્યચ્ચ નાયકઃ ।

સર્વ મન્યતે તત્ ત્રાયી દર્શનાવરણાન્તકઃ ॥૧॥

પ્રરૂપણા તો વહી કર સકતા હૈ, જિલે ભૂત, વર્તમાન ઓર ભવિષ્યત્
કાલ કા જ્ઞાન હો, વહી સમસ્ત બન્ધનોં કો જાનને વાલા ઓર તોડને
વાલા હોતા હૈ । યહ તથ્ય યહાં પ્રકટ કિયા જાતા હૈ । હસ સમ્બન્ધ સે
પ્રાપ્ત પન્દ્રહવે અધ્યયન કા યહ પ્રથમ સૂત્ર હૈ—‘જમતીયં’ इत्यादि ।

શબ્દાર્થ—જો મહાપુરુષ ‘દંસણાવરણંતણ-દર્શનાવરણાન્તકઃ’
દર્શનાવરણીય કર્મકા અંતકરનેવાલા અર્થાત્ ચારોં પ્રકારકે ઘાતિયા
કર્મ કો खપાનેવાલા અતએવ ‘તાઈ-ત્રાયી’ પ્રાણિયોં કી રક્ષાકરનેવાલા
તથા ‘ણાયઓ-જ્ઞાયકઃ’ ઉત્પાદાદિધર્મ પદાર્થ કો જાનનેવાલા અથવા
‘ણાયઓ-નાયકઃ’ યથાવસ્થિત વસ્તુ કા પ્રતિપાદન કરનેવાલે હોને સે
નાયક-નેતા એલા વહ ‘જમતીયં-યદતીતમ્’ જો પદાર્થ ભૂતકાલ મેં હો
ચુકે હેં તથા જો ‘પંડુપ્પન્નં-પ્રત્યુત્પન્નમ્’ વર્તમાન કાલ મેં હો રહા હૈ ઓર

એજ કરી શકે છે કે-જેને ભૂત, વર્તમાન અને ભવિષ્ય કાળનું જ્ઞાન હોય,
એજ સઘળા બન્ધનો ને બાણવાવાળા અને તોડવાવાળા હોય છે. આ તથ્ય
અહિયાં પ્રગટ કરવામા આવે છે. આ સંબંધથી પ્રાપ્ત થયેલ પંદરમા અધ્યયન
નું આ પહેલું સૂત્ર છે.—‘જમતીયં’ इत्यादि.

શબ્દાર્થ—જે મહાપુરુષ ‘દંસણાવરણંતણ-દર્શનાવરણાન્તકઃ’ દર્શનાવરણીય
કર્મનો અંત કરવાવાળા અર્થાત્ ચારે પ્રકારના ઘાતિયાકર્મને અપાવવાવાળા
એટલા માટે જ ‘તાઈ-ત્રાયી’ પ્રાણિયોની રક્ષા કરવાવાળા તથા ‘ણાયઓ-જ્ઞાયકઃ’
ઉત્પાદ આદિ ધર્મ પદાર્થને બાણવાવાળા અથવા ‘ણાયઓ-નાયકઃ’ યથાવ-
સ્થિત વસ્તુનું પ્રતિપાદન કરવાવાળા હોવાથી નાયક-નેતા એવો તે ‘જમતીયં-
યદતીતમ્’ જે પદાર્થ ભૂતકાળમાં થઈ ચૂકેલ છે. તથા જે પદાર્થ ‘પંડુપ્પન્નં-
પ્રત્યુત્પન્નમ્’ વર્તમાનકાળમાં વિદ્યમાન છે. અને જે પદાર્થ ‘આગમિસ્સં-આગ-

અન્વયાર્થ:—યો મહાપુરુષ: (દંસળાવરણંતણ) દર્શનાવરણાન્તકઃ દર્શના-
વરણીયકર્માન્તકર્તા દર્શનગ્રહણેન ઘાતિકર્મવતુષ્ટયક્ષયક इत्यर्थः, અતઃ (તાઈ)
ત્રાયી સદુપદેશદાનેન પ્રાણિનાં સંસારદુઃખદાવાનલાત્ રક્ષકઃ, અથવા (તાઈ) ઇતિ
સમ્યગ્જ્ઞાનવાન્, તથા (ળાયઓ) જ્ઞાયકઃ—ઉત્પાદાદિ ધર્મયુક્તપદાર્થાનાં જ્ઞાતા,
યદ્વા—(ળાયઓ) નાયકઃ—યથાવસ્થિતવસ્તુપ્રતિપાદકત્વેન પ્રણેતા, एतादृशः सः
(જમતીયં) યદતીતમ્—અતીતકાલિકં, यत् (પડુપ્પન્નં) પ્રત્યુત્પન્નં—વર્તમાનકાલિ-
કમ્, यच्च (આગમિસ્સં) આગમિષ્યત્ અનાગતકાલભાવિવર્તેતે (તં સર્વં) તત્સર્વં
સમસ્તં પદાર્થજાતં (મન્નઈ) મન્યતે યથાવસ્થિતતયા જાનાતિ સ સર્વજ્ઞઃ સર્વદર્શી
ભવતીતિ ભાવઃ ॥૧૧॥

જો 'આગમિસ્સં-આગમિષ્યત્' અવિષ્યકાલ મેં હોને વાલા હૈ 'તં સર્વં-
તત્સર્વમ્' વહ સમસ્ત પદાર્થ જાત 'મન્નઈ-મન્યતે' યથાવસ્થિતરૂપસે
જાનતે હૈ વહ સર્વજ્ઞ ઓર સર્વદર્શી કહા જાતા હૈ ॥૧૧॥

અન્વયાર્થ—જો મહાપુરુષ દર્શનાવરણીય કર્મના અન્ત કરને વાલા હૈ
અર્થાત્ દર્શન શબ્દ કે ગ્રહણ સે ચારો ઘાતિયા કર્મોના ક્ષય કરને વાલા
હૈ ઓર હસ કારણ જો ત્રાયી હૈ સદુપદેશ દેકર પ્રાણિયોની સંસાર કે
દુઃખ રૂપી દાવાનલ સે રક્ષા કરતા હૈ અથવા તાઈ અર્થાત્ સમ્યગ્જ્ઞાનવાન્
હૈ । તથા ઉત્પાદ વ્યય ઓર ધ્રોવ્ય સે યુક્ત પદાર્થોના જ્ઞાતા હૈ યા નાયક
અર્થાત્ યથાર્થ વસ્તુસ્વરૂપ કા પ્રતિપાદન કરનેવાલા નેતા હૈ । વહ
અતીતકાલીન, વર્તમાનકાલીન ઓર અવિષ્યકાલીન સમસ્ત પદાર્થોનો
યથાર્થરૂપ સે જાનતા હૈ અર્થાત્ સર્વજ્ઞ ઓર સર્વદર્શી હૈ ॥૧૧॥

મિષ્યત્ ભવિષ્યકાળમાં થવાનો છે. 'ત સર્વં તત્સર્વમ્' તે સઘળા પદાર્થ સમૂહને
'મન્નઈ-મન્યતે' યથાવસ્થિત પછે જાણે છે. તે સર્વજ્ઞ અને સર્વદર્શી કહે-
વાય છે. ॥૧૧॥

અન્વયાર્થ—જે મહાપુરુષ દર્શનાવરણીય કર્મનો અન્ત કરવાવાળા છે,
અર્થાત્ દર્શન શબ્દના ગ્રહણથી ચારે ઘાતિયા કર્મોના ક્ષય કરવાવાળા છે અને
તે કારણે જેઓ ત્રાયી છે સદુપદેશ આપીને સંસારના દુઃખરૂપી, દાવાનળથી
પ્રાણિયોની રક્ષાકર છે. અથવા તાઈ અર્થાત્ સમ્યક્ જ્ઞાનવાન્ છે તથા ઉપપાત
વ્યય અને ધ્રોવ્ય થી યુક્ત પદાર્થોના જ્ઞાતા છે. અથવા નાયક એટલે કે
યથાર્થવસ્તુસ્વરૂપ તું પ્રતિપાદન કરવાથી નેતા છે તે ભૂતકાલીન, વર્તમાન
કાલીન અને અને ભવિષ્યકાલીન સઘળા પદાર્થોને યથાર્થ જાણી જાણે છે.
અર્થાત્ સર્વજ્ઞ અને સર્વદર્શી છે. ॥૧૧॥

ટીકા:—યો મહાપુરુષ: 'દંસણાવરણંતર્' દર્શનાવરણાન્તક:-દર્શનાવરણીય-કર્મક્ષપકઃ દર્શનાવરણસ્ય મધ્યપદગ્રહણે પૂર્વાપરપદગ્રહણાત્ જ્ઞાનાવરણીયદર્શનાવરણીયાન્તરાયમોહનીયરૂપઘાતિકર્મચતુષ્ટયસ્ય અન્તકઃ ક્ષપકઃ, અતएव 'તાઈ' ત્રાયી સદુપદેશદાનેન પ્રાણિનાં સંસારોત્તારકત્વાદ્ રક્ષકઃ, યદ્વા 'તાયી' इति છાયા, તત્ર તય ધાતોર્ગત્યર્થશ્વેન જ્ઞાનાર્થત્વાત્ તયનં તાયઃ, સ વિદ્યતે યસ્યાસૌ તાયી સમ્યગ્જ્ઞાનવાન્, અતएव 'ણાયઓ' જ્ઞાયકઃ ઉત્પાદવ્યયધ્રૌવ્યાત્મકપદાર્થ-જાતસ્ય દ્રવ્યક્ષેત્રકાલભાવતો દ્રવ્યપર્યાયસ્વરૂપતો વા જ્ઞાતા, યદ્વા 'ણાયઓ' इति નાયકઃ યથાવસ્થિતસ્વરૂપપ્રરૂપકત્વેન પ્રણેતા, एतादृशः सः 'जमतीयं' यदतीतम् अतीतकालजातम्, भूतकालिकमित्यर्थः यत् 'पटुप्पन्नं' प्रत्युत्पन्नं वर्तमाने जायमानं वर्तमानकालिकमित्यर्थः, यच्च 'आगमिस्सं' आगमिष्यत्-अनागतकाले भविष्यमाणम् भविष्यत्कालभावि इत्यर्थः एवं यत् त्रिकालसंभवं जीवाजीवादि समस्तपदार्थजातं वर्तते 'तं सत्त्वं' तत्सर्वं 'मन्नई' मन्यते-मनुते-उत्पादादिरूपेण द्रव्य-

ટીકાર્થ—યહાં 'દંસણાવરણંતર્' હસ મધ્ય કે પદ કો ગ્રહણ કરને સે પહેલે ઓર પીછે કે પદોં કા ગ્રહણ હો જાતા હૈ। અતઃ અર્થ યહ નિકલા કિ જો જ્ઞાનાવરણ, દર્શનાવરણ, મોહનીય ઓર અન્તરાય इन ઘાતિયા ચારકર્મોં કા અન્ત કરને વાલા હૈ, ઓર હસ કારણ જો ત્રાયી અર્થાત્ સદુપદેશ દેકર પ્રાણિયોં કો સંસાર સે તારને વાલા રક્ષક હૈ અથવા 'તાયી' અર્થાત્ સમ્યગ્જ્ઞાનવાન્ હૈ, ઉત્પાદ વ્યય ઓર ધ્રૌવ્ય રૂપ પદાર્થોં કા દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાલ ભાવ સે યા દ્રવ્ય ઓર પર્યાય રૂપ સે જ્ઞાતા હૈ યા યથાર્થ વસ્તુસ્વરૂપ કા પ્રતિપાદક હોને સે પ્રણેતા હૈ, એસા પુરુષ

ટીકાર્થ—અહિયાં 'દંસણાવરણંતર્' આ મધ્યના પદ ને ગ્રહણ કરવાથી પહેલા ના અને પછીના પદો નું ગ્રહણ પણ થઈ જાય છે. તેથી તેનો અર્થ એ થશે કે—જે જ્ઞાનાવરણ, દર્શનાવરણ, મોહનીય, અને અંતરાય આ ચાર ઘાતિયા કર્મો નો અંત કરવાવાળા છે, અને એ કારણે જેઓ ત્રાયી-રક્ષણકરવાવાળા છે, અર્થાત્ સદુપદેશ આપીને પ્રાણિયોને સંસારથી તારવાવાળા રક્ષક છે અથવા 'તાઈ' અર્થાત્ સમ્યક્ જ્ઞાનવાન્ છે, ઉત્પાદ, વ્યય અને ધ્રૌવ્ય રૂપ પદાર્થો ના દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવથી અથવા દ્રવ્ય અને પર્યાયરૂપથી જાણનારા છે અથવા યથાર્થ વસ્તુ સ્વરૂપનું પ્રતિપાદન કરવાવાળા હોવાથી પ્રણેતા છે, એવો પુરુષ ભૂતકાળ સંબંધી, વર્તમાનકાળ સંબંધી

क्षेत्रादिभावरूपेण द्रव्यपर्यायरूपेण च जानाति न किमपि तस्यापरिज्ञातं भव-
तीति भावः । अत्र 'तायी' इत्यनेन सामान्यस्य 'मनुते' इत्यनेन विशेषस्य परि-
ज्ञातृत्वेन सः सर्वज्ञः सर्वदर्शीति प्रदर्शितम् । 'न कारणाभावात् कार्यं समुत्पद्यते'
इति न्यायात् 'दर्शनावरणान्तकः' इत्यनेन घातिकर्मचतुष्टयस्य क्षपकत्वं प्रदर्शितम्
घातिकर्मचतुष्टयक्षये सत्येव केवलज्ञानकेवलदर्शनोत्पत्तिसंभवादिति ॥१॥

मूलम्—अंतए वितिगिच्छाए, से जाणइ अणेलिंसं ।

अणेलिंसस्स अक्खाया णं से होइं तंहि तहिं॥२॥

छाया—अन्तको विचिकित्सायाः स जानात्यनीदृशम् ।

अनीदृशस्याख्याता न स भवति तत्र तत्र ॥२॥

अतीत कालिक, वर्तमानकालिक और भविष्यकालिक इस प्रकार तीनों
कालों के जीव अजीव आदि समस्त पदार्थों को जानता है ।

'तय' धातु जानने के अर्थ में है । यहाँ 'तायी' इस पद से सामा-
न्य धर्मों का जानना प्रकट किया गया है, और 'मन्नइ' इस पद से
विशेष धर्मों का जानना सूचित किया है । अतः वह सर्वज्ञ सर्वदर्शी
होता है, यह प्रदर्शित किया गया है ।

कारण के अभाव में कार्य की उत्पत्ति नहीं होती इस न्याय से
'दर्शनावरणान्तक' इस पद से चारों घातिक कर्मों का क्षय करने
वाला अर्थ लिया गया है, क्योंकि कि चारों घातिया कर्मों का क्षय होने
पर ही केवलज्ञान और केवलदर्शन की उत्पत्ति होना संभव है ॥१॥

અને ભવિષ્ય કાળ સબંધી આરીતે ત્રણે કાળના છવ, અછવ, વિગેરે
સઘળા પદાર્થોને જાણે છે

'તય' ધાતુ જાણવાના અર્થમાં છે. અહિયાં 'તાયી' આ પદથી
સઘળા ધર્મેની જાણનારા એ અર્થ પ્રગટ કરવામાં આવેલ છે. અને મન્નઈ'
આ પદથી વિશેષ ધર્મેના જાણનારા એમ સૂચિત થાય છે તેથી તે
સર્વજ્ઞ, સર્વદર્શી હોય છે. એમ બતાવવામાં આવેલ છે.

કારણના અભાવમાં કાર્યની ઉત્પત્તિ થતી નથી આ ન્યાયથી 'दर्शना-
वरणान्तक' આ પદ થી આરે ઘાતિયા કર્મોનો ક્ષય કરવાવાળા એ પ્રમાણે
નો અર્થ સ્વીકારવામાં આવેલ છે. કેમકે—આરે ઘાતિયા કર્મનો ક્ષય થાય
ત્યારે જ કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શનની ઉત્પત્તિ થવા સંભવ છે. ॥૧॥

અન્વયાર્થ:-યઃ ધાતિકર્મચતુષ્ટયાન્તકસ્ત્વેન (વિતિગિચ્છાણ) વિચિકિત્સાયાઃ સંશયવિપર્યયમિથ્યાજ્ઞાનરૂપાયાઃ (અંતણ) અન્તકો વિનાશકો ભવતિ (સે) સઃ (અણેલિસં) અનીદશમ્-અનન્યસદૃશં ધર્મ (જાણહ) જાનાતિ । યઃ અનીદશસ્ય જ્ઞાતા ભવતિ સ એવ (અણેલિસસ્સ) અનીદશસ્ય અનન્યસદૃશસ્ય ધર્મસ્ય (અક્ષાયા) આરૂપાતા કથયિતા ભવતિ । એતાદૃશઃ (સે) સઃ મહાપુરુષઃ (તર્હિ તર્હિ) તત્ર તત્ર બૌદ્ધાદિદર્શને (ણ હોહ) ન ભવતિ, અનીદશસ્યાજ્ઞાયકત્વાદિતિ ॥૨॥

‘અંતણ’ इत्यादि ।

શબ્દાર્થ—જો ચારો પ્રકાર કે ધાતિયા કર્મ કા નાશ કરને વાલે હોને સે ‘વિતિગિચ્છાણ-વિચિકિત્સાયાઃ’ મિથ્યાજ્ઞાન રૂપ સંશયવિપર્યય કા ‘અંતણ-અન્તકઃ’ નાશકરને વાલે હોતે હિં ‘સે-સઃ’ વહ ‘અણેલિસં-અનીદશમ્’ અનન્ય સાધારણ એસે ધર્મ કો ‘જાણહ-જાનાતિ’ જાનતે હિં ‘અણેલિયસ્સ-અનીદશસ્ય’ જો પુરુષ સત્રસે અધિક વસ્તુતત્ત્વકા ‘અક્ષાયા-આરૂપાતા’ કથન કરને વાલે હિં એસા ‘સે-સઃ’ વહ પુરુષ ‘તર્હિ તર્હિ-તત્ર તત્ર’ ઝસ ઝસ બૌદ્ધાદિ દર્શનો મેં ‘ણ હોહ-ન ભવતિ’ નહીં હોતા હૈ ॥૨॥

અન્વયાર્થ—જો ચારો ધાતિકર્મો કા અન્ત કરને વાલા હોને કે કારણ વિચિકિત્સા અર્થાત્ સંશય, વિપર્યાસ રૂપ મિથ્યાજ્ઞાન કા અન્ત કરને વાલા હૈ, વહ અનન્યસદૃશ-અનુપમ-ધર્મ કો જાનના હૈ । જો અનન્યસદૃશ ધર્મ કો જાનતા હૈ, વહી અનન્યસદૃશ ધર્મ કા પ્રતિપાદક હોતા હૈ । એસા પુરુષ બૌદ્ધ આદિ અન્ય દર્શનો મેં નહીં હોતા ॥૨॥

‘અંતણ’ इत्यादि,

શબ્દાર્થ—જેઓ ચારે પ્રકરના ધ નિયા કર્મોના નાશ કરનારા હોવાથી ‘વિતિગિચ્છાણ-વિચિકિત્સાયાઃ’ મિથ્યાજ્ઞાન રૂપ સંશય વિપર્યાસને ‘અંતણ-અન્તકઃ’ નાશકરવાવાળા હોય છે. ‘સે-સઃ’ તે ‘અણેલિસં-અનીદશમ્’ અનન્ય સાધારણ એવા ધર્મને ‘જાણહ-જાનાતિ’ બાણે છે. ‘અણેલિયસ્સ-અનીદશસ્ય’ જે પુરુષ સહુથી વધારે વસ્તુતત્ત્વનું ‘અક્ષાયા-આરૂપાતા’ કથન કરવાવાળો છે. એવો ‘સે-સઃ’ તે પુરુષ “તર્હિ તર્હિ-તત્ર તત્ર” તે તે બૌદ્ધ વિગેરેના દર્શનોમાં ‘ણ હોહ-ન ભવતિ’ હોતો નથી ॥૨॥

અન્વયાર્થ—જે ચારે ધાતિયા કર્મોના અંત કરવાવાળા હોવાથી વિચિકિત્સા અર્થાત્ સંશય વિપર્યાસ રૂપ મિથ્યાજ્ઞાનનો અંત કરવાવાળા છે. તે અનન્ય સદૃશ-અનુપમ ધર્મને બાણે છે. જેઓ અનન્ય સદૃશ ધર્મને બાણે છે. તેજ અનન્ય સદૃશ ધર્મના પ્રતિપાદક હોય છે. એવો પુરુષ બૌદ્ધ વિગેરે અન્ય દર્શકોમાં હોતો નથી, ॥૨॥

ટીકા—યઃ ધાતિકર્મચતુષ્ટયાન્તકત્વેન 'વિચિકિત્સા' વિચિકિત્સાયાઃ વિચિકિત્સા-ચિત્તવિપ્લુતિઃ સંશયજ્ઞાનમિત્યર્થઃ, તસ્યાઃ સંશય, વિપર્યયમિથ્યા-જ્ઞાનાનામ્ અન્તકો વિનાશકો ભવતિ નિસ્સંશયજ્ઞાનવાન્ ભવતીત્યર્થઃ। અયમાશયઃ-સંશયકારણતદાવરણકર્મણઃ ક્ષયાત્ સંશયાદિજ્ઞાનાનામન્તે વર્તમાનઃ યો મહા-પુરુષઃ ધાતિકર્મચતુષ્ટયાનાં વિનાશકો ભવન્ સન્, નિરસ્તસંશયવિપર્યયમિથ્યા જ્ઞાનો ભવતિ। 'સે' સ એવ મહાપુરુષઃ 'અણેલિસં' અનીદૃશમ્-અનન્યસાધારણમ્ 'જાણઈ' જાનાતિ, ન તત્સદ્દશોઽન્યઃ કશ્ચિદ્ વિદ્યતે યઃ સર્વસૂક્ષ્મબાદરધર્માત્મકં સામાન્યવિક્ષેપાત્મકં વા પદાર્થસાર્ય જાતીયાત્। સ હિ સર્વં પદાર્થજાતં સામાન્ય-વિશેષરૂપેણ તદુભયમંચલિતતત્યૈવ જાનાતિ। એતાવતા મીમાંસકમતમપાકૃતમ્,

ટીકાર્થ—જો મહાપુરુષ ચારો ધાતિક કર્મો કા ક્ષય કર દેતા હૈ, વહ વિચિકિત્સા 'ચિત્ત વિપ્લવ' કા અર્થાત્ સંશય, વિપર્યય ઓર અન-ધ્યવસાય કા ખી વિનાશક હોતા હૈ નિઃસંશય જ્ઞાન સે સમ્પન્ન હોતા હૈ। આશય ચહ કિ જો મહાપુરુષ સંશય આદિ કે કારણ ભૂત કર્મ કા ક્ષય હો જાને સે સંશયાદિ સે ડગર ઉઠકર ચાર ધાતિયા કર્મો કા વિનાશક હોતા હૈ। ઉસમે સંશય યા વિપર્યય રૂપ મિથ્યાજ્ઞાન નહીં હોતા, એસા પુરુષ અનન્યસદૃશદર્શી હોતા હૈ અર્થાત્ ઉસકે સમાન વહી હોતા હૈ, અન્ય કોઈ નહીં જો સમસ્ત સૂક્ષ્મ બાદર આદિ અનન્તધર્મા-ત્મક પદાર્થો કો જાન સકે, વહ પરસ્પર મિલે હુર સામાન્યવિશેષમય પદાર્થો કો જાનતા હૈ।

इस कथन के द्वारा मीमांसकमत का निराकरण किया गया है।

ટીકાર્થ—એ મહાપુરુષ ચારે ધાતિયા કર્મો નો ક્ષય કરીદે છે, તે વિચિ-કિત્સા 'ચિત્ત વિપ્લવ' નો અર્થાત્ સંશય, વિપર્યય અને અધ્યવસાયનો પણ વિનાશકરનારા હોય છે નિઃસંશય-સંશય વગરના જ્ઞાન થી યુક્ત હોય છે કહેવાનો આશય એ છે કે-એ મહાપુરુષ સશય વિગેરેના કારણભૂત કર્મ ક્ષય થઈ જવા થી સશય વિગેરેની ઉપર રહીને ચાર ધાતિયા કર્મોનો નાશ કરનારા હોય છે. તેમાં સંશય અથવા વિપર્યય રૂપ મિથ્યાજ્ઞાન હોતું નથી, એવો પુરુષ અનન્ય સદૃશદર્શી હોય છે, અર્થાત્ તેની સમાન એજ હોય છે, અન્ય કોઈ તેવા થઈ શકતા નથી અર્થાત્ સૂક્ષ્મ, બાદર વિગેરે અનન્ત ધર્મવાળા પદાર્થોને જાણી શકે તેમ હોતા નથી તે પરસ્પર મળેલા સામાન્ય અને વિશેષમય પદાર્થોને જાણે છે

આ કથન દ્વારા મીમાંસકોના મતનું નિરાકરણ કરવામા આવેલ છે.

તે એવં મન્યન્તે યદિ સર્વજ્ઞઃ સ્વીક્રિયેત, તદા તસ્ય સર્વપદાર્થજ્ઞાતૃત્વસ્યાભ્યુપગમ્ય માનત્વે સર્વદા રૂપાદિજ્ઞાનેऽનભિમતગન્ધાદિજ્ઞાનમપિ પ્રસજ્યેત્ત્વમિતિ । સર્વજ્ઞસ્ય યદ્-જ્ઞાનમ્, ન તત્-ઇતરજ્ઞાનતુલ્યમ્ અપિ તુ તદ્જ્ઞાનં વસ્તુગતસામાન્યવિશેષાંશ-પરિચ્છેદકમેવ, તદન્યસ્ય તુ ન તથા । અતો ન મીમાંસકસ્યાઽઽક્ષેપઃ સાધીયાન્ । નન્નુ સામાન્યતઃ સર્વજ્ઞસ્ય સિદ્ધાવપિ મહાવીરાદિતીર્થકર એવ સર્વજ્ઞો નાન્યઃ । ઇત્યત્ર નાસ્તિ કિમપિ પ્રમાણમ્, પ્રમાણાભાવે ચ સ એવ સર્વજ્ઞો નાઽન્ય ઇતિ કથ-

उनकी मान्यता यह है कि यहां सर्वज्ञ मानेंगे तो वह सभी पदार्थों का ज्ञाता होगा और सर्वदा रूपादि का ज्ञान उसे होगा तो अनिष्ट गंध आदि का भी ज्ञान मानना पड़ेगा ।

સર્વજ્ઞ કા જ્ઞાન ઇતર જનો અર્થાત્ છદ્મસ્થો કે જ્ઞાન કે સમાન નહીં હોતા । વહ વસ્તુ કે અનન્ત અતીત એવં અનાગત પર્યાયોં કો તથા અનન્ત ધર્મોં કો યુગપત્ જાનતા હૈ, જબ કિદુસરોં કા જ્ઞાન હસ પ્રકાર નહીં જાનને મેં આસકતા । મીમાંસક કા આક્ષેપ ઠીક નહીં હૈ, ક્યોંકિ ગંધ કે જ્ઞાનમાત્ર સે ગંધ કી અનુભૂતિ નહીં હોતી । સર્વજ્ઞ વીતરાગ હોતે હૈ, અતએવ ઉન્હેં ન કોઈ ગંધ ઇષ્ટ હોતા હૈ, ન અનિષ્ટ હોતા હૈ । મેં સમસ્ત પદાર્થોં કો મધ્યસ્થ ભાવ સે હી જાનતે હૈ ।

શંકા—સામાન્યરૂપ સે સર્વજ્ઞ કી સિદ્ધિ હો જાને પર મી મહાવીર આદિ તીર્થકર હી સર્વજ્ઞ હૈ, અન્ય બુદ્ધ યા કપિલ આદિ નહીં, હસ વિષય મેં કોઈ પ્રમાણ નહીં હૈ । પ્રમાણ કે અભાવ મેં ચહ નહીં કહા જા

તેઓની માન્યતા એવી છે કે—જો સર્વજ્ઞ માનવામાં આવે તો તે સઘળા પદાર્થોં ને જાણનાર થશે, અને સર્વદા રૂપ વિગેરેનું જ્ઞાન તેઓને થશે. તો અનીષ્ટ ગંધ વિગેરેનું જ્ઞાન પણ માનવું પડશે.

સર્વજ્ઞનું જ્ઞાન ઇતરજનો અર્થાત્ છદ્મસ્થોના જ્ઞાનની સમાન હોતું નથી, તે વસ્તુ ના અનંત અતીત અને અનાગત પર્યાયને તથા અનંત ધર્મોં ને યુગપત્—એકી સાથે જાણે છે, જ્યારે બીજાઓનું જ્ઞાન આ રીતે જાણી શકાતું નથી, મીમાંસકનો આક્ષેપ બરોબર નથી, કેમકે ગંધના જ્ઞાન માત્ર થી ગંધ નો અનુભવ થતો નથી, સર્વજ્ઞ વીતરાગ હોય છે. તેથી તેઓને કોઈ ગંધ ઇષ્ટ હોતો નથી, તેમ અનિષ્ટ પણ હોતો નથી, તેઓ સઘળા પદાર્થોં ને મધ્યસ્થભાવથી જાણે છે

શંકા—સામાન્યપણથી સર્વજ્ઞની સિદ્ધિ થઈ જવા છતાં મહાવીર વિગેરે તીર્થકર જ સર્વજ્ઞ છે, બીજા બુદ્ધ અથવા કપિલ વિગેરે સર્વજ્ઞ નથી આ સંબંધમાં એવું કોઈ પ્રમાણ નથી, પ્રમાણના અભાવમાં એમ

યિતું ન શક્યતે । ઉભયોરપિ મહાવીરબુદ્ધયો સ્તથાત્વસ્વીકારે કથમુભયોર્મતા-
નૈક્યમ્ । તથા ચોક્તમ્—

અર્હન્ત્ત્વમિદં સર્વજ્ઞો, બુદ્ધો નેત્યત્ર કા પ્રમા ।

અથોભાવપિ સર્વજ્ઞી-મતભેદસ્તયોઃ કથમ્ ॥૧॥

इत्याशङ्कायामाह—‘अणेलिसस्स अक्खाया’ अनीदृशस्य आख्याता, अनन्यसाधा-
रणस्य धर्मस्य य आख्याता प्रतिपादकः ‘से’ सः एतादृशः सः ‘तहिं तहिं’ तत्र
तत्र बौद्धादिके दर्शने ‘ण होइ’ न भवति, अपि तु-भगवान् तीर्थंकर एवाऽनन्य-
सदृशस्य ज्ञाता प्रतिपादकश्च भवति न तु बुद्धादि रिति सिद्धम् । अयमाशयः—
बौद्धो हि पर्यायमात्रमेव इच्छति, सर्वस्य क्षणिकत्वस्वीकारात्, द्रव्यं तु
सर्वावस्थाऽनुगतं नेच्छति, किंतु न तत् सम्यक्, यतः पर्यायकारणस्य

સકતા કિ મહાવીર હી સર્વજ્ઞ હૈં, અન્ય નહીં । યદિ મહાવીર ઔર
બુદ્ધ આદિ સભી કો સર્વજ્ઞ માના જાય તો ઉનમેં મતૈક્ય કયોં નહીં હૈ ?
કહાં મી હૈ—‘અર્હન્ત્ત્વમિદં સર્વજ્ઞો’ इत्यादि ।

‘અર્હન્ત્ત્વમિદં સર્વજ્ઞ હૈં તો કયા પ્રમાણ હૈ કિ બુદ્ધ સર્વજ્ઞ નહીં હૈં ?
યદિ દોનોં સર્વજ્ઞ હૈં તો ફિર દોનોં મેં મત ભેદ કા કયા કારણ હૈ ?’

સમાધાન—જો અનન્ય (અનુપમ) સાધારણ ધર્મ કા પ્રતિપાદક હૈ,
વહ બૌદ્ધ આદિ દર્શનોં મેં નહીં હોતા, નહીં હો સકતા હૈ । ભગવાન્
તીર્થંકર હી અનન્ય સાધારણ ધર્મ કે જ્ઞાતા ઔર પ્રતિપાદક હોતે હૈં,
બુદ્ધ આદિ નહીં । આશય યહ હૈ કિ બુદ્ધ સિર્ફ પર્યાય કો હી સ્વીકાર
કરતે હૈં, કયોં કિ વહ સબ કો ક્ષણિક માનતે હૈં । વે સમસ્ત પર્યાયોં
મેં એક રૂપ કે અવસ્થિત રહને વાલે દ્રવ્ય કો સ્વીકાર નહીં કરતે,

નહીં કહી શકાય કે મહાવીર સ્વામી જ સર્વજ્ઞ છે, અન્ય નહીં જો મહાવીર
અને બુદ્ધ વિગેરે બધાને સર્વજ્ઞ માનવામાં આવે, તો તેઓમાં એક મત
પણ કેમ નથી ? કહ્યું પણ છે કે—‘અર્હન્ત્ત્વમિદં સર્વજ્ઞો’ इत्यादि,

જો અર્હન્ત્ત્વમિદં સર્વજ્ઞ હોય તો બુદ્ધ સર્વજ્ઞ નથી, એમાં શું પ્રમાણ છે ?
જો એ બન્ને સર્વજ્ઞ છે, તો એ બન્નેમાં મતભેદનું શું કારણ છે.

સમાધાન—જો અનન્ય ‘અનુપમ’ સાધારણધર્મનું પ્રતિપાદક છે, તે
બૌદ્ધ વિગેરેના દર્શનોમાં હોતું નથી અને હોઈ શકતું નથી ભગવાન્ તીર્થ-
ંકર જ અનન્ય સાધારણ ધર્મના બહુનારા અને તેનું પ્રતિપાદન કરનારા
હોય છે. બુદ્ધ વિગેરે તેવા હોતા નથી કહેવાનો આશય એ છે કે—બુદ્ધ કેવળ
પર્યાયનો જ સ્વીકાર કરે છે કેમકે તે બધાને ક્ષણિક માને છે. તેઓ
સઘળા પર્યાયોમાં એક રૂપથી અવસ્થિત રહેવાવાળા દ્રવ્યનો સ્વીકાર કરતા

દ્રવ્યસ્યાભાવાત્ કથં પર્યાયા મવેયુઃ ? પર્યાયાનિચ્છતા દ્રવ્યમપિ સ્વીકરણીયમેવ ન તુ તથાસ્વીકરોતિ, તત્તો ન સર્વજ્ઞઃ । અપચ્યુતાઽનુત્પન્નસ્થિરૈકસ્વભાવસ્ય દ્રવ્યમાજ્ઞ્યૈવ સ્વીકારાત્ પ્રત્યક્ષપ્રાપ્તાર્થક્રિયાસમર્થપર્યાયસ્યાઽનભ્યુપગમાત્સાં-
ખ્યશાસ્ત્રપ્રતિપાદકઃ કપિલોઽપિ ન સર્વજ્ઞઃ । જલતરંગજ્વલદ્ અભિન્નયોર્દ્રવ્યપર્યાયયો
ભેદેનાઽભ્યુપગમાન્ન્યાયશાસ્ત્રપ્રતિપાદકોઽપિ ન સર્વજ્ઞઃ । અસર્વજ્ઞત્વાચ્ચ તીર્થાન્ત-
રીયાણાં મધ્યે ન કશ્ચિદપિ, અતીદૃશસ્યાઽનન્યસદૃશસ્ય દ્રવ્ય-પર્યાયોભયરૂપસ્ય

કિન્તુ યહ ભાન્યતા સમીચીન નહીં હૈ, તથોક્તિ પર્યાયોં કે કારણભૂત દ્રવ્ય કા અભાવ હોને સે પર્યાય કિસ પ્રકાર હો સકેંગે ? અતઃ જો પર્યાયોં કો સ્વીકાર કરતા હૈ, ઉસે દ્રવ્ય બી સ્વીકાર કરના ચાહિય । પરન્તુ બુદ્ધ દ્રવ્ય કો સ્વીકાર નહીં કરતે, અતઃ એ વે સર્વજ્ઞ નહીં હૈ ।

અપને સ્વભાવ સે ચ્યુત ન હોને વાલે, કમી ઉત્પન્ન ન હોને વાલે ઓર સ્થિર એક સ્વભાવવાલે દ્રવ્ય કો હી સ્વીકાર કરને ઓર પ્રત્યક્ષ પ્રાપ્ત અર્થક્રિયા સે સમર્થ પર્યાય કો ન સ્વીકાર કરને કે કારણ સાંખ્ય શાસ્ત્ર કે પ્રતિપાદક કપિલ બી સર્વજ્ઞ નહીં હૈ । જલ ઓર જલ કી તરંગ કે સમાન અભિન્ન દ્રવ્ય ઓર પર્યાય સે સર્વથા ભેદ સ્વીકાર કરને સે ન્યાયશાસ્ત્ર કા પ્રતિપાદક બી સર્વજ્ઞ નહીં હૈ ।

હસ પ્રકાર અસર્વજ્ઞ હોને કે કારણ અન્યતીર્થિકોં સે સે કોઈ બી કથંચિત્ અભિન્ન દ્રવ્ય ઓર પર્યાય કા પ્રતિપાદક નહીં હૈ । અતઃ એવ

નથી, પરંતુ તેમની આ માન્યતા બરોબર નથી, કેમકે પર્યાયોના કારણભૂત દ્રવ્યનો અભાવ હોવાથી પર્યાય કદી રીતે બની શકે ? તેથી જે પર્યાયોનો સ્વીકાર કરે છે, તેણે દ્રવ્યનો પણ સ્વીકાર કરવો જોઈએ પરંતુ બુદ્ધ દ્રવ્યનો સ્વીકાર કરતા નથી. તેથી તેઓ સર્વજ્ઞ નથી.

પોતાના સ્વભાવથી સ્થાપિત ન થવાવાળા, ક્યારેય ઉત્પન્ન ન થવાવાળા અને સ્થિર એક સ્વભાવ વાળા દ્રવ્યનો જ સ્વીકાર કરવો અને પ્રત્યક્ષ પ્રાપ્ત અર્થ ક્રિયામાં સમર્થ પર્યાયને સ્વીકાર ન કરવાના કારણે સાંખ્ય શાસ્ત્રના પ્રતિપાદક કપિલ પણ સર્વજ્ઞ નથી.

જળ અને જળના તરંગો સમાન અભિન્ન દ્રવ્ય અને પર્યાયમાં સર્વથા ભેદનો સ્વીકાર કરવાથી ન્યાયશાસ્ત્રના પ્રતિપાદક પણ સર્વજ્ઞ નથી.

આ રીતે અસર્વજ્ઞ હોવાના કારણે અન્યતીર્થિકો પૈકી કોઈ પણ કથં-ચિત અભિન્ન દ્રવ્ય, અને પર્યાયનું પ્રતિપાદન કરવાવાળા નથી. તેથી જ

પ્રતિપાદયિતા ભવતિ इति अहं-નેવાડતીતાડનાગતવર્તમાનવર્તિનોડર્થસ્ય આરુપાતા વર્તતે, અતઃ 'ન તત્ર તત્રે'તિ સુષૂક્તમ્, इति ॥૨॥

મૂલમ્—તહિં તહિં સુચક્ષાયં સે ય સચ્ચે સુયાહિષ ।

સયા સચ્ચેણ સંપન્ને મિત્તિં ભૂઈહિં કંપ્પણ ॥૩॥

છાયા—તત્ર તત્ર સ્વારૂપાતં તત્ત્વ સત્યં સ્વારૂપાતમ્ ।

સદા સત્યેન સંપન્નો મૈત્રીં ભૂતેષુ કલ્પયેત્ ॥૩॥

અહંત્ત હી અતીત અનાગત ઔર વર્તમાન કાલ કે પદાર્થો કે જ્ઞાતા હૈં । હસ પ્રકાર ઠીક હી કહા ગયા હૈં કિ એસે ધર્મપ્રણેતા અન્ય દર્શનોં મૈં નહીં હૈ ॥૨॥

‘તહિં તહિં સુચક્ષાયં’ હત્યાદિ ।

શબ્દાર્થ—‘તહિં તહિં-તત્ર તત્ર’ શ્રી તીર્થંકર દેવ ને આગમાદિ સ્થાનોં મૈં ‘સુચક્ષાયં-સ્વારૂપાતમ્’ સમ્યક્ પ્રકાર સે જીવાદિ પદાર્થોં કા કથન કિયા હૈં ‘સે ય-તત્ત્વ’ વહ અગવત્ કથન હી ‘સચ્ચે-સત્યં’ સકલ જગજીવોં કે હિતકારક હોને સે યથાર્થ હૈં ઔર વહી ‘સુયાહિષ-સ્વારૂપાતમ્’ સમ્યક્ પ્રતિપાદિત હોને સે સુભાષિત હૈં અતઃ ‘સચ્ચેણ-સત્યેન’ મુનિ સંયમ સે ‘લંપન્ને-સંપન્નઃ’ યુક્ત હોકર ‘ભૂઈહિં-ભૂતેષુ’ પ્રાણિયોં મૈં ‘મિત્તિં-મૈત્રીમ્’ મૈત્રીભાવ ‘કંપ્પણ-કલ્પયેત્’ કરે અર્થાત્ કહીં મીં જીવવિરાધના કી ભાવના ન કરે ॥૩॥

અહં-ત્ત ભગવાન જ અતીત, અનાગત, અને વર્તમાન કાળના પદાર્થોને બાણ નારા છે. આ પ્રમાણે ઠીક જ કહ્યું છે કે-આવા ધર્મ પ્રણેતા અન્ય દર્શ-નોમાં નથી ॥૨॥

‘તહિં તહિં સુચક્ષાયં’ ઇત્યાદિ

શબ્દાર્થ—‘તહિં તહિં-તત્ર તત્ર’ શ્રી તીર્થંકર દેવે આગમ વિગેશ સ્થાનોમાં ‘સુચક્ષાય-સ્વારૂપાતમ્’ સારી રીતે જણાવેલ પદાર્થોનું કથન કર્યું છે ‘સે ય-તત્ત્વ’ એ ભગવત્ કથન જ ‘સચ્ચે-સત્યં’ સમસ્ત જગજીવોનું હિતકર હોવાથી યથાર્થ છે અને એજ ‘સુયાહિષ-સ્વારૂપાતમ્’ સમ્યક્ પ્રતિ-પાદન કરેલ હોવાથી સુભાષિત છે. તેથી ‘સચ્ચેણ-સત્યેન’ મુનિ સંયમથી સંપન્ને-સંપન્નઃ’ યુક્ત બનીને ‘ભૂઈહિં-ભૂતેષુ’ પ્રાણિયોમાં ‘મિત્તિ-મૈત્રીમ્’ મૈત્રીભાવ ‘કંપ્પણ-કલ્પયેત્’ કરે અર્થાત્ કયાંય પણ જીવોની વિરાધનાની ઇચ્છા ન કરે ॥૩॥

અન્વયાર્થઃ—(તર્હિ તર્હિ) તત્ર તત્ર સ્થાને આગમાદૌ (સુચકલાયં) સ્વાસ્થ્યાતં સુષ્ટુતયા યથાર્થતયા આસ્થ્યાતં—પ્રતિપાદિતં તીર્થકરૈઃ, યદ્ તત્ જીવાજીવાદિ-પદાર્થજાતમ્ ઉત્પાદાદિધર્મયુક્તં દ્રવ્યપર્યાયાત્મકં વા તત્તત્સર્વં તીર્થકરૈર્યથાર્થતયા કથિતમિતિભાવઃ । (સે ય) તચ્ચ—તદેવ તદુક્તમેવ (સચ્ચે) સત્યં સકલજગજ્જન્તુ-હિતકરત્વાદ્ યથાર્થ વર્ત્તતે નાન્યત્, તથા તદેવ ચ (સુચાહિષ) સ્વાસ્થ્યાતં સુષ્ટુતયા પ્રતિપાદિતત્વેન સુભાષિતં સર્વપ્રાણિપ્રિયજનકત્વાત્, અતો મુનિઃ (સચ્ચેણ) સત્યેન સદ્ધયઃ—સત્ત્વેભ્યો હિતકરત્વાત્ સંયમેન (સંપન્ને) સંપન્નઃ યુક્તઃ સન્ (ભૂષહિ) ભૂતેષુ પ્રાણિષુ (મિત્તિ) મૈત્રીં મૈત્રીભાવનાં (કમ્પણ) કલ્પયેત્ કુર્યાત્, ન કુત્રાપિ જીવ-વિરાધનભાવનાં કુર્યાદિતિ ભાવઃ ॥૩॥

ટીકા—તીર્થાન્તરીયાણામસર્વજ્ઞત્વમ્, તીર્થકરસ્ય ચ સર્વજ્ઞત્વં યેન પ્રકારેણ ભવતિ—તત્ સયુક્તિકં દર્શયતિ—‘તર્હિ તર્હિ’ इत्यादि । ‘તર્હિ તર્હિ’ તત્ર તત્ર—

અન્વયાર્થ—મિત્ર મિત્ર આગમોં મેં તીર્થકરોં ને જીવ અજીવ આદિ પદાર્થોં કો ઉત્પાદ આદિ ધર્મોં સે યુક્ત યા દ્રવ્યપર્યાયાત્મક રૂપ મેં યથાર્થ રૂપ સે કહા હૈ । ઉત્કા કથન સમસ્ત સંસાર કે પ્રાણિયોં કા હિત કરને વાલા હોને સે સત્ય હૈ, અન્ય નહીં । વહી સુ-આસ્થ્યાત ધર્મ હૈ । અતઃ મુનિ સત્ય સે અર્થાત્ પ્રાણિયોં કે લિષ્ હિતકર હોને કે કારણ સંયમ સે સમ્પન્ન હોકર પ્રાણિયોં પર મૈત્રી ભાવના ધારણ કરે । કહોં મી કોહ જીવ કી વિરાધના ન કરે ॥૩॥

ટીકાર્થ—અન્યતીર્થિકોં કી અસર્વજ્ઞતા ઓર તીર્થકર કી સર્વજ્ઞતા જિસ પ્રકાર સિદ્ધ હોતી હૈ, વહ યુક્તિપૂર્વક દિલ્લાતે હૈ ।

અન્વયાર્થ—મિત્ર મિત્ર આગમોમાં તીર્થકરોએ જીવ અજીવ વિગેરે પદાર્થોને ઉત્પાદ, વિગેરે ધર્મોથી યુક્ત અથવા દ્રવ્ય પર્યાયાત્મક રૂપમાં યથાર્થ પ્રણાથી કહેલ છે તેનું કથન સઘળા સંસારના પ્રાણિયોનું હિત કરનાર હોવાથી સત્ય છે. અન્ય નહીં એજ સુઆખ્યાત ધર્મ છે. તેથી મુનિ સત્યથી અર્થાત્ પ્રાણિયો માટે હિતાવહ હોવાના કારણે સંયમથી સમ્પન્ન થઈને પ્રાણિયો પર મૈત્રી ભાવ ધારણ કરે. કયાંય પણ જીવની વિરાધનાની ભાવના ન કરે ॥૩॥

ટીકાર્થ—અન્યતીર્થિકોનું અસર્વજ્ઞ પણું અને તીર્થકરનું સર્વજ્ઞપણું જે પ્રમાણે સિદ્ધ થાય છે, તે યુક્તિ પૂર્વક હવે બતાવવામાં આવે છે.—

તત્તદિત્યર્થઃ, યદ્ યત્ પદાર્થજાતં જીવાજીવાદિકમ્, તથા મિથ્યાત્વાવિરતિ-
પ્રમાદકષાયયોગાઃ બન્ધહેતવઃ સંસારનિદાનત્વેનેતિ, તથા જ્ઞાનદર્શનચારિત્રાણિ
મોક્ષમાર્ગઃ મોક્ષકારણત્વેનેતિ કથિત તત્તત્સર્વં પૂર્વાઽપરાઽવિરોધિતયા યુક્તિતર્કા-
ભ્યાં સમુપવૃંહિતતયા ચ 'સુચક્ષ્ણાયં' સ્વાખ્યાતં-સુ સમ્યક્-આખ્યાતં વ્યાખ્યાતં
પ્રતિપાદિત તીર્થંકરેણ દ્વાદશવિધપરિષદિ ન તુ પરતીર્થિકૈઃ, इत्थमविरुद्धं युक्त्यु-
पेतं चाऽऽख्यातम् । अतो न तत्र स्वाख्यातत्वं संभवति । तीर्थकृता तु पुनर्यदुक्तं
तत्र तत्र जीवाजीवादिकं बन्धकारणं मोक्षकारणं च, तत्सर्वं पूर्वाऽपराऽविरुद्धत्वात्

તીર્થંકર ને જિસ જિસ જીવ યા અજીવ આદિ પદાર્થોં કો જૈસા
કહા હૈ, મિથ્યાત્વ અવિરતિ પ્રમાદ કષાય ઓર યોગ इन बन्ध के
कारणों को संसार का कारण कहा है, सम्यग्ज्ञान दर्शनचारित्र और
तप को मोक्ष का मार्ग कहा है । कहा भी है-

નાળં ચ દંસણં ચેવ, ચરિત્તં ચ તવો તહા ।

एस मगगत्ति पन्नत्तो, जिणेहिं वरदंसिहिं ॥

‘ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર અ૦ ૨૮ ગા, ૨,

वह सब पूर्वापर अविरुद्ध होने से तथा युक्ति और तर्क से पुष्ट
होने से स्वाख्यात है । तीर्थंकर ने बारह प्रकार की परिषद् में उसका
सुन्दर व्याख्यान किया है । परतीर्थिकों ने इस प्रकार पूर्वापर अविरुद्ध
एवं युक्तिसंगत कथन नहीं किया है । अतएव वहां स्वाख्यातता का
संभव नहीं है । तीर्थंकरों ने जीव अजीव बन्ध के कारण और मोक्ष

તીર્થંકરે જે જે જીવ અથવા અજીવ વિગેરે પદાર્થોંને જે પ્રમાણે કહ્યા
છે, મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, પ્રમાદ, કષાય અને યોગ આ બન્ધોના કારણોને સંસા-
રનું કારણ કહેલ છે, સમ્યક્જ્ઞાન સમ્યક્દર્શન સમ્યક્ચારિત્ર અને સમ્યક્તપને
મોક્ષનું સાધન કહેલ છે. કહ્યું પણ છે કે-

નાળં ચ દસણં ચેવ, ચરિત્તં ચ તવો તહા ।

एस मगगत्ति पन्नत्तो, जिणेहिं वरदंसिहिं ॥

ઉત્તરાધ્યયન સૂ. અ. ૨૮ ગા. ૨

આ સર્વ પૂર્વાપર અવિરુદ્ધ હોવાથી તથા યુક્તિ અને તર્કથી પુષ્ટ
હોવાથી સ્વાખ્યાત છે, તીર્થંકરે બાર પ્રકારની પરિષદામા તેનું સુંદર વ્યાખ્યાન
કરેલ છે. પરતીર્થિકોએ આ રીતે પૂર્વાપર અવિરુદ્ધ અને યુક્તિ સંગત કથન
કરેલ નથી એથી જ ત્યાં સ્વાખ્યાત પછાનો સંભવ નથી તીર્થંકરોએ

સ્વાખ્યાતં ભવતિ । ‘સે ય’ તત્ત્વ-તદેવ ભગવત્પ્રતિપાદિતમેવ ‘સત્ત્વે’ સત્યં વર્તતે અસદર્થકારણરાગદ્વેષમોહાદીનામભાવાત્ સદ્ભ્યો હિતત્ત્વાચ્ચ, તદેવ ચ ‘સુમાહિણે’ સ્વાખ્યાતં-સુષ્ટુતયા પ્રતિપાદિતત્વેન સુમાષિતમસ્તિ સમસ્તજગજ્જન્તૂનાં પ્રિય-કરત્વાત્, મિથ્યાત્વપ્રરૂપણકારણં રાગાદિકં તત્ત્વ તસ્ય નાસ્તિ ઇતિ કારણાઽભા-વાત્કાર્યાભાવઃ સ્વતઃ સિદ્ધ એવ । અતસ્તીર્થકરસ્ય વચનં સત્યાર્થપ્રતિપાદકમેવ ભવતિ, નત્વસત્યાર્થપ્રતિપાદકમ્ । ઉક્તશ્ચ—

‘વીતરાગા હિ સર્વજ્ઞા, મિથ્યા ન બ્રુવતે વચઃ ।

યસ્માત્તસ્માદ્વચસ્તેષાં, તથ્યં શૂતાર્થદર્શનમ્’ ॥૧॥ઇતિ ।

કે કારણ આદિ જો મ્હી કહ્યા હૈ, વહ સબ પૂર્વાપર અવિરુદ્ધ હૈ અતએવ સ્વાખ્યાત હૈ ।

તીર્થકરો દ્વારા જો પ્રતિપાદન ક્રિયા ગયા હૈ વહી સત્ય હૈ, કયોં કિ વે અસત્ય કે કારણભૂત રાગ, દ્વેષ ઓર મોહ સે રહિત હોતે હૈ ઓર સબ કે હિતકારી હોતે હૈ । ઉનકા કથન હી સુમાષિત હૈ કયોં કિ વહ જગત્ કે સમસ્ત જીવોં કે લિખ પ્રિયકર હોતા હૈ । રાગાદિ દોષ હી મિથ્યા ભાષણ કે કારણ હોતે હૈ । વહ દોષ ઉનમેં હૈ નહીં, અતએવ કારણ કે અભાવ સે કાર્ય કા અભાવ સ્વતઃ સિદ્ધ હૈ । હસ પ્રકાર તીર્થકર કે વચન સત્યાર્થ કે હી પ્રતિપાદક હૈ । અસત્ય કે પ્રતિપાદક નહીં । કહ્યા હૈ—‘વીતરાગા હિ સર્વજ્ઞા’ ઇત્યાદિ ।

‘જો વીતરાગ ઓર સર્વજ્ઞ હૈં વે મિથ્યાવચન ‘અસત્ય’ નહીં બોલતે હૈ । અતએવ ઉનકે વચન સત્ય અર્થ કે હી પ્રતિપાદક હોતે હૈ ।’

અજીવ બન્ધના કારણો અને મોક્ષના કારણો જે કાંઈ કહ્યા છે, તે બધા પૂર્વા-પર અવિરુદ્ધ છે, એથી જ તે સ્વાખ્યાત છે.

તીર્થકરો દ્વારા જે પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યું છે, એજ સત્ય છે. કેમ કે તેઓ અસત્યના કારણ રૂપ રાગ, દ્વેષ, અને મોહથી રહિત હોય છે. અને બધાનું હિત કરવાવાળા હોય છે તેઓનું કથન જ સુમાષિત છે. કેમકે તેઓ જગતના સઘળા જીવોને માટે પ્રિય કરનાર હોય છે, રાગાદિ દોષોજ મિથ્યા ભાષણના કારણ રૂપ હોય છે. તે દોષ તેઓમાં છે જ નહીં તેથી જ કારણના અસાવથી કાર્યનો અભાવ સ્વતઃ સિદ્ધ જ છે આ રીતે તીર્થકરના વચનો સત્ય અર્થનું જ પ્રતિપાદન કરવાવાળા છે. અસત્યનું પ્રતિપાદન કરવાવાળા નથી કહ્યું છે કે—‘વીતરાગા હિ સર્વજ્ઞા’ ઇત્યાદિ

જેઓ વીતરાગ અને સર્વજ્ઞ છે, તેઓ મિથ્યાવચન (અસત્ય) બોલતા નથી. એથીજ તેઓના વચનો સત્ય અર્થનુંજ પ્રતિપાદન કરવાવાળા હોય છે.

अतो जिनोक्तवचनाराधको मुनिः 'सदा' सदा-सर्वकालम् 'सत्त्वेण' सत्येन-सत्य-
भाषणेन, यद्वा सम्यः सद्भ्यः प्राणिभ्यो हितकरत्वात् सत्यः-संयमः, तेन तपो-
विशिष्टेन संयमेन (सपन्ने)-संश्लः युक्तः सन् 'भूएहि' भूतेषु मज्जस्तप्राणिद्वीषु
'मिति' मैत्रीम्-प्राणिनां रक्षणात् रक्षणोपदेशदानेन च भूतदयारूपां 'कप्पए'
कल्पयेत्-कुर्यात् न तेषु विराधनमायनां कुर्यादिति भावः ॥३॥

मूळम्-भूएहिं न विरुज्जेज्जा एस धम्मो वुसीमओ ।

बुसिमं जगं परिज्जाय, अस्मिं जीवितं भावना ॥४॥

छाया-भूतैश्च न विरुद्धयेत् एष धर्मः वृषीमतः ।

वृषीमान् जगत्परिज्ञाय, अस्मिन् जीवितभावना ॥४॥

अतएव जिनोक्त वचनों का आराधक मुनि सदैव सत्य से अर्थात्
सत्य भाषण से अथवा संयम से युक्त हो कर समस्त जीवों पर,
उनकी रक्षा करके और रक्षा का उपदेश देकर दया करे । विराधना की
भावना न करे ॥३॥

'भूएहिं न विरुज्जेज्जा' इत्यादि ।

शब्दार्थ-मुनि किसी प्रकार से भी 'भूएहिं-भूतेषु' व्रस स्थावर
प्राणियों में 'न विरुज्जेज्जा-न विरुद्धयेत्' विरोध भाव न करे 'एस-
एषः' सर्व जीव रक्षणरूप यह 'धम्मो-धर्मः' धर्म 'वुसीमओ-वृषीमतः'
सत् संयमवाले साधु का है अतः 'बुसिमं-वृषीमान्' संयमी साधु
'जगं-जगत्' व्रस स्थावर रूप जगत् को 'परिज्जाय-परिज्ञाय' ज्ञ परि-

अतएव जिनोक्त वचनोक्त आराधन करवावाणा मुनि ढम्भेशां
सत्यथी अर्थात् सत्य भाषणथी अथवा संयमथी युक्त धर्मे सधणा ज्वेनी
रक्षा करीने अने रक्षानो उपदेश आपीने तेजोनी रक्षा करे विराधनानी
भावना न करे ॥३॥

भूएहिं न विरुज्जेज्जा' इत्यादि

शब्दार्थ-मुनि कोछ पण प्रकारथी 'भूएहिं-भूतेषु' व्रस अने स्थावर
प्राणियोभां 'न विरुज्जेज्जा-न विरुद्धयेत्' विरोध भाव न गछे 'एस-एषः'
सर्व ज्वेनी रक्षण रूप यह 'धम्मो-धर्म' धर्म 'वुसीमओ-वृषीमत' सत् संय
मवाणा साधुनो छे. तेथी 'बुसिमं-वृषीमान्' संयमवाणा साधु 'जगं-जगत्'
व्रस अने स्थावर रूप जगत्ने 'परिज्जाय-परिज्ञाय' ज्ञ परिज्ञाथी सम्यक्-रीते

અન્વયાર્થઃ—મુનિઃ કેનાપિ પ્રકારેણ (મૂર્ણિં) મૂતેષુ ત્રસસ્થાવરેષુ (ન વિરુ-
જ્જેજ્જા) ન વિરુદ્ધચેત-પ્રાણિભિઃ સહ વિરોધં નૈવ કુર્યાત્ (એસ) એષઃ—સર્વજીવ-
રક્ષણરૂપઃ (ધર્મ્મે) ધર્મઃ (વુસીમઓ) વૃષીમતઃ—સંયમવતઃ સાધોઃ સત્સંયમવતસ્તી-
ર્થકરસ્ય વા વર્તતે અતઃ (વુસિમં) વૃષીમાન્ સંયમવાન્ મુનિઃ (જગં) જગત્-ત્રસ-
સ્થાવરરૂપં (પરિન્નાય) પરિજ્ઞાય-જ્ઞપરિજ્ઞયા સમ્યગ્વિજ્ઞાય (અસ્સિ) અસ્મિન્-તીર્થ-
કરપ્રતિપાદિતે ધર્મે (જીવિતભાવના) જીવિતભાવનાઃ—સંયમજીવનભાવનાઃ પચ્ચ-
વિંશતિપ્રકારા દ્વાદશપ્રકારા વા ભાવનાઃ પ્રાણિપ્રાણત્રાણરૂપા ભાવના વા
કુર્યાદિતિ ॥૪॥

ટીકા—પૂર્વ મૂતેષુ મૈત્રી કુર્યાદિતિ પ્રોક્તમ્, સા ચ યથાઽનુભૂયતે તથા
પ્રદર્શયતિ—‘મૂર્ણિં’ ક્ત્યાદિ । મૂતમૈત્રીભાવાન્ મુનિઃ ‘મૂર્ણિં’ મૂતેષુ પ્રાણમૂત-

જ્ઞાસે સમ્યક્ જાનકરકે ‘અસ્સિ-અસ્મિન્’ હસ્ય તીર્થકર પ્રતિપાદિત ધર્મ
મેં ‘જીવિતભાવના-જીવિતભાવના’ સંયમી જીવન કી ભાવના કરે । ૪।

અન્વયાર્થ—મુનિ કિસી ખી પ્રકાર ત્રસ ઓર સ્થાવર પ્રાણિયોં કે
સાથ વિરોધ ન કરે । યહી જીવ રક્ષા રૂપ ધર્મ સંયમવાન્ સાધુ કા
અથવા તીર્થકર કા હૈ । સંયમવાન્ મુનિ ત્રસ સ્થાવરરૂપ જગત્ કો
જ્ઞપરિજ્ઞા સે સમ્યક્ જાન કર તીર્થકર પ્રતિપાદિત ધર્મ મેં સંયમી
જીવન કી ભાવના કરે અર્થાત્ પચ્ચીસ પ્રકાર કી, બારહ પ્રકાર કી
અથવા પ્રાણિયોં કે પ્રાણોં કી રક્ષા રૂપ ભાવના કરે ॥૪॥

ટીકાર્થ—પહેલે કહા જા ચુકા હૈ કિ પ્રાણિયોં પર મૈત્રીભાવ કરે ।
ઉસ મૈત્રીભાવ કા અનુભવ કિસ પ્રકાર ક્રિયા જાતા હૈ સો યહાં કહતે

બાણીને ‘અસ્સિ-અસ્મિન્’ આ તીર્થકર પ્રતિપાદન કરેલા ધર્મમાં ‘જીવિત
ભાવના-જીવિતભાવના’ સંયમ પૂર્વક જીવિત ભાવના કરે ॥૪॥

અન્વયાર્થ—મુનિ કોઈ પણ પ્રકારે ત્રસ અને સ્થાવર પ્રાણિયાની સાથે
વિરોધ ન કરે એજ જીવરક્ષા રૂપ ધર્મ સંયમવાન્ સાધુનો અથવા તીર્થ-
કરનો છે. સંયમવાન્ મુનિ ત્રસ સ્થાવર રૂપ જગત્ને જ્ઞપરિજ્ઞાથી સારી રીતે
બાણીને તીર્થકર પ્રતિપાદિત ધર્મમાં સંયમ યુક્ત જીવનની ભાવના કરે.
અર્થાત્ પચ્ચીસ પ્રકારની બાર પ્રકારની અથવા પ્રાણિયોના પ્રાણોની રક્ષાની
ભાવના કરે ॥૪॥

ટીકાર્થ—પહેલાં કહેવામાં આવી ગયું છે કે—પ્રાણિયો સાથે મૈત્રીભાવ
રાખે, એ મૈત્રીભાવનો અનુભવ કેવી રીતે કરવામાં આવે છે ? એ અહિંયાં

જીવસત્ત્વરૂપેષુ પ્રાણિવર્ગેષુ 'ન વિરુદ્ધોજ્જા' ન વિરુદ્ધ્યેત ભૂતૈઃ સદ્ વિરોધં ન કુર્યાત્ જીવાન્ ન વિરાધયેદિતિ ભાવઃ, 'એસ' એષઃ ભૂતાવિરોધરૂપઃ 'ધમ્મે' ધર્મઃ 'બુસીમઓ' વૃષીમતઃ-વૃષી-સત્સંયમઃ તદ્વતઃ સત્સંયમવતઃ તીર્થકૃત્ત્વમ્મતઃ, યદ્વા 'બુસીમઓ' इत्यस्य वश्यवतः, इतिच्छाया, तत्र वश्यः आत्मा, वश्यानि इन्द्रियाणि वा यस्य स वश्यवान्, तस्य वश्यवतः आत्मेन्द्रियनिग्रहवतो वा वर्तते, तीर्थकर-गणधरादि प्रोक्त एष धर्म इति भावः, अतः 'बुसीम' वृषीमान्-वश्यवान् वा सत्संयमी, जितेन्द्रियो वा मुनिः 'जग' जगत् जगत्स्वरूपं स्वकर्मजनितसुख-दुःखादिभोक्तारं प्राणिवर्गं वा 'परिज्ञाय' परिज्ञाय-ज्ञपरिज्ञया यथार्थमवबुध्य- 'अस्मि' अस्मिन् पूर्वोक्ते धर्मे 'जीवियभावणा' जीवितभावनाः-संयमजीवनभावनाः जीवसमाधिकारकत्वेन जीवरक्षणभावनाः मोक्षकारिणीः कुर्यादिति ॥४॥

हैं । मुनि, प्राण, भूत, जीव और सत्त्व रूप प्राणियों के साथ विरोध न करे अर्थात् उनकी विराधना न करे । भूतों के साथ विरोध न करने रूप धर्म वृषीमान् अर्थात् संयमवान्-तीर्थंकर का है । अथवा 'बुसीमओ' की छाया 'वश्यमान्' है जिसकी आत्मा या इन्द्रियाँ वश में हैं अर्थात् जो आत्मनिग्रह या इन्द्रियनिग्रह वाला है, उसका यह धर्म है । तात्पर्य यह है कि यह धर्म तीर्थंकर और गणधर का कहा हुआ है, अतएव सत्संयमी या जितेन्द्रिय मुनि जगत् के स्वरूप को अथवा अपने-अपने उपाजित कर्मों के द्वारा होने वाले सुख-दुःख को भोगने वाले प्राणियों को ज्ञपरिज्ञा से यथावत् जान कर पूर्वोक्त कर्म में संयम-मय जीवन की भावना करे-जीवों को समाधिकारक होने से मोक्ष प्रदायिनी जीवरक्षा रूप भावना करे ॥४॥

કહેવામાં આવે છે. મુનિ પ્રાણ, ભૂત, જીવ અને સત્ત્વ રૂપ પ્રાણિયોની સાથે વિરોધ ન કરે. અર્થાત્ તેમની વિરાધના ન કરે ભૂતોની સાથે વિરોધ ન કરવા રૂપ ધર્મ વૃષીમાન્-અર્થાત્ સંયમવાન્ તીર્થંકરનો છે, અથવા 'બુસી-મઓ' ની છાયા વશ્યમાન્ એ પ્રમાણે છે જેઓનો આત્મા અને ઇન્દ્રિયો વશમાં છે, અર્થાત્ જે આત્મનિગ્રહ અથવા ઇન્દ્રિય નિગ્રહ વાળા છે. તેઓનો આ ધર્મ છે. કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે, આ ધર્મ તીર્થંકર અને ગણધરે કહ્યો છે. તેથી જ સત્સંયમી અથવા જિતેન્દ્રિય મુનિ જગતના સ્વરૂપને અથવા પોતા પોતાના પ્રાપ્ત કરેલ કર્મો દ્વારા ધવાવાળા સુખદુઃખને ભોગવવા વાળા પ્રાણિયોને જ્ઞ પરિજ્ઞાથી જાણીને પૂર્વોક્ત ધર્મમાં સંયમમય જીવનની ભાવના કરે. જીવોને સમાધિકારક હોવાથી મોક્ષ આપનારી જીવ રક્ષા રૂપ ભાવના કરે. ॥૪॥

मृच्छ-भावणाजोगसुद्धया जले नावा व आहिण ।

नावा व तीरसंपन्ना सर्वदुःखा तिरुदृष्ट ॥५॥

छाया—भवनायोगशुद्धात्मा जले नौरिव आख्यातः ।

नौरिव तीरसंपन्ना सर्वदुःखात् त्रुटयति ॥५॥

अन्वयार्थः—(भावणाजोगसुद्धया) भवनायोगशुद्धात्मा-सत्संयमसंस्कार-रूपशुद्धभावनाभावितत्वा मुनिः (जले) जले जलशब्देन जलप्रचुरे समुद्रे (नावा व) नौरिव (नादिष) आख्यातः कथितः भगवद्भिः । एतेन किमिति दृष्टान्तेन स्पष्टयति—(तीरसंपन्ना) तीरसंपन्ना तीरं प्राप्ता (नावा व) नौरिव स मुनिः (सर्व-

‘भावणाजोगसुद्धया’ इत्यादि ।

अन्वयार्थ—‘भावणाजोगसुद्धया-भावनायोगशुद्धात्मा’ सत्संयम-रूप शुद्ध भावना रूपी योग से शुद्ध आत्मावाला पुरुष ‘जले-जले’ जल शब्द से जलाधिक पनेवाले समुद्र में ‘नावा व-नौरिव’ नाव के समान ‘आहिण-आख्यातः’ कहा गया है ‘तीरसंपन्ना-तीरसंपन्ना’ तीर-किनारे को प्राप्त करके ‘नावा व-नौरिव’ जैसे नौ विश्राम करती है ऐसा वह मुनि ‘सर्वदुःखा-सर्वदुःखात्’ शारीरिक और मानसिक कष्टों से ‘तिरुदृष्ट-त्रुटयति’ मुक्त होता है ॥५॥

अन्वयार्थ—भावनायोग से अर्थात् सत्संयम के संस्कार से शुद्ध आत्मा वाला मुनि जल में अर्थात् जल की प्रचुरता वाले समुद्र में नौका के समान तलाशता है । इससे क्या फल होता है ? यह दृष्टान्त के

शब्दार्थः—‘भावणाजोगसुद्धया-भावनायोगशुद्धात्मा’ अन् संयमरूप शुद्ध भावना (॥५॥) में भाग लेने वाला पुरुष ‘जले-जले’ जल शब्द से जलाधिक-रूप से जलशब्द से जलाधिक पनेवाले समुद्र में ‘नावा व-नौरिव’ नाव के समान ‘आहिण-आख्यातः’ कहे गए हैं। तीरसंपन्ना-तीरसंपन्ना तीर किनारे को प्राप्त करके ‘नावा व-नौरिव’ जैसे नौ विश्राम करती है ऐसा वह मुनि ‘सर्वदुःखा-सर्वदुःखात्’ शारीरिक और मानसिक कष्टों से ‘तिरुदृष्ट-त्रुटयति’ मुक्त होता है ॥५॥

अन्वयार्थ—‘भावनायोगशुद्धात्मा’ अर्थात् सत्संयम के संस्कार से शुद्ध आत्मा वाला मुनि जल में अर्थात् जल की प्रचुरता वाले समुद्र में नौका के समान तलाशता है । इससे क्या फल होता है ? यह दृष्टान्त के

દુઃખા) સર્વદુઃખાત્ શરીરમાનસસમ્બન્ધિકલેશાત્ (તિઉદ્દૃશ) ત્રુટ્યતિ પૃથગ્ ભવતિ ।
યથા નૌકા સ્વાનુકૂલનિર્મામકાદિસામગ્રીનશાત્ સમુદ્રતીરં પ્રાપ્ય પ્રતિકૂલવાતાદિ
સમસ્તોપદ્રવાત્ પૃથગ્ ભવતિ વિશ્રામં ચ પ્રાપ્નોતિ તથૈવ પૂર્વોક્તો ભાવનાયોગ-
શુદ્ધાત્મા મુનિરપિ સંસારાન્તરૂપં મોક્ષં પ્રાપ્તઃ સન્ સમસ્તશરીરમાનસદુઃખાદ્ વિમુક્તો
ભવતિ, સાધપર્યવસિતમવ્યાબાધમનન્તં સિદ્ધિસુખમનુભવતીતિ ભાવઃ ॥૫॥

ટીકા—પૂર્વોક્તે જિનોક્તધર્મે જીવિતભાવનાં કુર્વતઃ કિં ભવતીતિ દર્શયતિ—
'ભાવનાજોગસુદ્ધયા' ભાવનાયોગશુદ્ધાત્મા-ભાવનાઃ સત્સંયમસંસ્કારરૂપાઃ, તાસાં
યોગઃ સંયોગઃ, તેન શુદ્ધઃ-નિર્મલઃ આત્મા અન્તરાત્મા यस્ય સ તથા ત્યક્ત-
દ્વારા સ્પષ્ટ કરતે હૈં-તીર કો પ્રાપ્ત હુઈ નૌકા કે સમાન વહ મુનિ સમ-
સ્ત શારીરિક ઓર માનસિક દુઃખોં સે છૂટ જાતા હૈ ।

તાત્પર્ય યહ હૈ કિ જૈસે નૌકા અનુકૂલ કર્ણધાર આદિ સામગ્રી
મિલને પર સમુદ્ર કે કિનારે પહુંચ કર પ્રતિકૂલ હવા આદિ સમસ્ત
ઉપદ્રવોં સે વચ જાતી હૈ ઓર વિશ્રામ કો પ્રાપ્ત હોતી હૈ, વસી પ્રકાર
ભાવનાયોગ સે શુદ્ધ આત્મા વાલા મુનિ મી સંસાર કે અન્ત રૂપ મોક્ષ
કો પ્રાપ્ત હોકર સમસ્ત શારીરિક ઓર માનસિક દુઃખોં સે વિમુક્ત
હો જાતા હૈ, ઓર સાદિ અનન્ત, અવ્યાબાધ, અનન્ત સિદ્ધિસુખ' કા
અનુભવ કરતા હૈ ॥૫॥

ટીકાર્થ—જિન પ્રણીત ધર્મ મેં જીવિત ભાવના કરને વાલે કૌ
કિસ ફલ કી પ્રાપ્તિ હોતી હૈ, સો ગ્રહતે હૈં-સુસંયમ કા સંસ્કાર ભાવના
કહલાતા હૈ, ઉસકે સંયોગ સે જિસકી આત્મા નિર્મલ હો, વહ સંસાર

પ્રાપ્ત થયેલ નૌકા જેવા તે મુનિ સમસ્ત શારીરિક અને માનસિક દુઃખોથી
છૂટિ જાય છે.

તાત્પર્ય એ છે કે—જેમ નૌકા અનુકૂળ કર્ણધર વિગેરે સામગ્રી
મળવાથી સમુદ્રને કિનારે પહોંચીને પ્રતિકૂળ હવા વિગેરે સધળા ઉપદ્રવોથી
ખતી જાય છે અને વિશ્રામને યોગ્ય બને છે, એજ પ્રમાણે ભાવનાયોગથી
શુદ્ધ આત્માવાળા મુનિ પણ સંસારના અત રૂપ મોક્ષને પ્રાપ્ત કરીને સધળા
શારીરિક અને માનસિક દુઃખોથી મુક્ત થઈ જાય છે અને સાદિ અનન્ત
અવ્યાબાધ અનન્ત સિદ્ધિ સુખનો અનુભવ કરે છે. ॥૫॥

ટીકાર્થ—જન પ્રણીત ધર્મમાં જીવિત ભાવના કરવાવાળાને કયા ફળની
પ્રાપ્તિ થાય છે ? એ બતાવે છે—સુસંયમનો સંસ્કાર ભાવના કહેવાય છે.
તેના સંયોગથી જેઓનો આત્મા નિર્મળ હોય તે સંસારનો ત્યાગ કરવાવાળા

સંસારસ્વભાવો મુનિઃ ‘જલે’ જલે-જલપ્રચુરે સમુદ્રે ‘નાવા વ’ નૌરિવ ‘આહિણ’ આહ્યાતઃ કથિતઃ મગમદ્ધિઃ યથા જલે નૌ ન મજ્જતિ, તત્કસ્ય હેતોઃ? લઘુ-ત્વાત્, મજ્જનકારણીભૂતવિલક્ષણભારાઽભાવાત્ । એવમેવ મુનિઃ યદા સંસારમઝ્જક-કર્મરહિતઃ, તદા સંસારે વિદ્યમાનોઽપિ તદીયાવલેપરહિતઃ સન્ તદુપરિવરીવર્તિ । એતેન કિમિતિ દૃષ્ટાન્તેન સ્પષ્ટયતિ-‘તીરસંપન્ના’ તીરસંપન્ના-તીરં પ્રાપ્તા ‘નાવા વ’ નૌરિવ સ ‘સન્વદુઃખા’ સર્વદુઃખાત્ શારીરમાનસાત્ ‘તિઉદ્દૃ’ ત્રુટ્યતિ પૃથગ્ ભવતિ । યથા નૌઃ સુનિર્યામકાધિષ્ઠિતાનુકૂલવાતેરિતા તીરં પ્રાપ્ય પ્રતિકૂલવાતમકરાદિ જલજન્તુસમુદ્ભૂતસકલદુઃખાત્ દૂરીભૂય વિશ્રામમાપ્નોતિ તથા સર્વદુઃખાનામન્ત-કરો ભવતિ, ભાવનાયોગશુદ્ધાત્મા જીવોઽપિ જીનોક્તાગમે નિર્યામકાધિષ્ઠિતઃ

કો ત્યાગ દેનેવાલા મુનિ ‘ભાવનાયોગ શુદ્ધાત્મા’ કહા ગયા હૈ । એસા મુનિ સમુદ્ર મેં નૌકા કે સમાન હૈ । જૈસે લઘુ હોને સે અર્થાત્ ડૂબને કે કારણભૂત વિલક્ષણ ભાર કે અભાવ સે નૌકા જલ મેં ડૂબની નહીં હૈ, હસી પ્રકાર મુનિ જય સંસાર મેં ડુબાને વાલે કર્મોં સે રહિત હોતા હૈ તય સંસાર મેં વિદ્યમાન રહને પર ભી ઉસકે લેપ સે રહિત હોકર ઉસકે ઉપર હી બના રહતા હૈ । હસકા કયા ફલ હોતા હૈ, સો દૃષ્ટાન્ત દ્વારા સ્પષ્ટ કરતે હૈ-કિનારે પર પહુંચી હુઈ નૌકા કે સમાન વહ મુનિ સમસ્ત દુઃખોં સે પૃથક્ હો જાતા હૈ । ઉસે ન શારીરિક દુઃખ રહતા હૈ, ન કોઈ માનસિક દુઃખ । જૈસે કુશલ-કર્ણધાર સે યુક્ત ઓર અનુ-કૂલ વાયુ સે પ્રેરિત નૌકા તીર કો પ્રાપ્ત હોતી હૈ તથા પ્રતિકૂલ વાયુ ઓર મકર આદિ જલચર જીવોં દ્વારા ઉત્પન્ન હોને વાલે સમસ્ત દુઃખોં

મુનિ ‘ભાવના યોગ શુદ્ધાત્મા’ કહેલ છે. એવા મુનિ સમુદ્રમાં વહાણની જેમ છે. જેમ નાનું હોવાથી અર્થાત્ ડૂબવાના કારણ રૂપ વિલક્ષણ ભારના અભાવથી વહાણ પાણીમાં ડૂબતું નથી એજ પ્રમાણે મુનિ જ્યારે સંસારમાં ડૂબાડવા વાળા કર્મોથી રહિત હોય છે, ત્યારે સંસારમાં રહેવા છતાં પણ તેના લેપથી રહિત થઈને તેના ઉપર જ બન્યા રહે છે. તેનું શું ફળ થાય છે? તે દૃષ્ટાન્ત દ્વારા સ્પષ્ટ કરે છે કિનારે પહોંચેલ વહાણની જેમ તે મુનિ મધ્યના દુષ્ટોથી છૂટી જાય છે. તેને શારીરિક-શરીર સંબંધી દુઃખ રહેતું નથી. તેમ કોઈ પણ પ્રકારનું મનસિક દુઃખ રહેતું નથી. જેમ કુશળ ધણવાનાર, વાયુ અને અનુકૂળ પવનથી પ્રેરાયેલ વહાણ કિનારે પહોંચી જાય છે, અને પ્રતિકૂળ પવન તથા મકર વિગેરે જલચર જીવોથી ઉત્પન્ન થનારા

તપોરૂપાનુકૂલમાસ્તેરિતઃ દુઃખસંકુલાત્સંસારસાગરાત્ મોક્ષરૂપં તીરં સમવાપ્ય સર્વ-
દુઃખેભ્યો દૂરી ભૂય સાધ્યપર્યવસિતમનન્તમવ્યાવાધં સિદ્ધિમુખમનુભવતીતિ ભાવઃ ॥૫॥
મૂલમ્—તિઉટ્ટહ ડ મેહાવી જાણં લોગંસિ પાવગં ।

તુંદંતિ પાવકમ્માણિ નવં કમ્મ મકુવ્વઓ ॥૬॥

છાયા—ત્રુટયતિ તુ મેધાવી જાનન્ લોકે પાપકમ્ ।

ત્રુટયંતિ પાપકર્માણિ નવં કર્માકુર્વતઃ ॥૬॥

સે દૂર હોકર વિશ્રામ કો પ્રાપ્ત होती है, उसी प्रकार वह मुनि भी
समस्त दुःखों का अन्त करने वाला होता है ।

તાત્પર્ય यह है कि भावनायोग से जिस की आत्मा शुद्ध है ऐसा
जीव जिनोक्त आगम रूपी नियामक द्वारा अधिष्ठित तथा तपस्या रूपी
अनुकूल वायु से प्रेरित होकर दुःखों से व्याप्त संसार सागर से मोक्ष
रूपी तीर को प्राप्त करके, सब दुःखों से दूर होकर सादि अपर्यवसित,
अनन्त अव्यावाध सिद्धिमुख को अनुभव करने लगता है ॥५॥

‘તિઉટ્ટહ ડ મેહાવી’ इत्यादि ।

शब्दार्थ—‘मेहावी ड-मेधावी तु’ सदसद्विवेकी मर्षादापालक मुनि
‘लोगंसि-लोके’ स्थावर जंगमात्मक अथवा पंचास्तिकायात्मक जगत्
में ‘पावगं-पापकम्’ सावधानुष्ठानरूप पापकर्म ‘जाणं-जानन्’ जपरिज्ञा-
से कर्मबन्धके हेतुरूप जानकरके ‘तिउट्टह-त्रुटयति’ पृथक् होजाते

સઘળા દુઃખોથી દૂર થઈને વિશ્રામ પ્રાપ્ત કરે છે. એજ પ્રમાણે તે મુનિ પણ
સઘળા દુઃખોનો અંત કરનારા થાય છે.

તાત્પર્ય એ છે કે—ભાવનાયોગથી જેઓનો આત્મા શુદ્ધ છે. એવો
જીવ જીનોક્ત આગમ રૂપ અનુકૂળ વાયુથી પ્રેરણા પામીને દુઃખોથી વ્યાપ્ત
એવા આ સંસાર સાગરથી મોક્ષ રૂપી કિનારાને પ્રાપ્ત કરીને, સઘળા
દુઃખોથી દૂર થઈને સાદિ અપર્યવસિત, અનંત, અવ્યાબાધ સિદ્ધિ રૂપ
સુખનો અનુભવ કરવા લાગે છે ॥૫॥

‘તિઉટ્ટહ ડ મેહાવી’ ઇત્યાદિ

शब्दार्थ—‘मेहावी ड-मेधावी तु’ सद् असत् अर्थने लघुवावाणो अर्थात्
मर्षादा पालक मुनि ‘लोगसि-लोके’ स्थावर जंगमात्मक अथवा पंचास्ति
कायात्मक जगत्‌માં ‘पावग-पापकम्’ सावधानुष्ठान रूपा पापकर्म ‘जाणं-जानन्’
त परिज्ञाधी कर्मबन्धना हेतु रूपा लघीने ‘तिउट्टह-त्रुटयति’ अलग થઈ લાય

અન્વયાર્થ:—(મેઘાવી ઉ) મેઘાવી તુ સદસદ્વિવેકી ધર્માદાવાન્ મુનિઃ (જોગંસિ) લોકે સ્થાવરજન્નમાત્મકે પચાશ્તિકાયાત્મકે વા જગતિ (પાર્વગં) પાપકં સાવધ્યાનુષ્ઠાનરૂપં પાપં કર્મ (જાણં) જાનન્ જ્ઞપરિજ્ઞયા કર્મવન્ધહેતુભૂતત્વેન અવબુધ્યમાનઃ સન્ (તિઉદ્દૃ) ત્રુટ્યન્તિ-પૃથગ્ભવતિ સાવધ્યાનુષ્ઠાનાદ્ વિરમતિ વર્તમાનકાલે પ્રત્યાખ્યાનપરિજ્ઞયા પાપં કર્મ ન કરોતીત્યર્થઃ । તથા (નવં) નવં-નૂતનમ્ અગ્રે કરિષ્યમાણં (કમ્મં) કર્મ (અકુવ્વઓ) અકુર્વતઃ—અનાચરતસ્તસ્ય મુનેઃ (પાવકમ્માણિ) પાપકર્માણિ—અતીતકાલેઽનન્તઃપરોપાર્જિતત્વેન સંચિતાનિ પાપ-

હૈં અર્થાત્ સાવધ્યાનુષ્ઠાનસે નિવૃત્ત હોતે હૈં તથા ‘નવં-નવમ્’ નૂતન આગે ક્રિયે જાને ચાલે ‘કમ્મ-કર્મ’ કર્મ કો ‘અકુવ્વઓ-અકુર્વતઃ’ ન કરતે હુણે ઉલ્લ મુનિકો ‘પાવકમ્માણિ-પાપકર્માણિ’ અતીત કાલ મેં અનેક અવોપાર્જિત હોને સે સંચિત પાપકર્મ ‘તુદ્દન્તિ-ત્રુટ્યન્તિ’ છૂટ જાતે હૈં અર્થાત્ વહ મુનિ વર્તમાન્ અવિષ્ય, ઓર ભૂત એસે ત્રીનો કાલ સંબન્ધી પાપકર્મ સે મુક્ત હોકર મોક્ષ કો પ્રાપ્ત કરતા હૈં । ૬॥

અન્વયાર્થ—સત્ અસત્ કે વિવેક સે યુક્ત મેઘાવી મુનિ સ્થાવર જંગમ રૂપ વા પંચાશ્તિકાયામય જગત્ મેં પાપ કર્મોં કો જ્ઞપરિજ્ઞા સે કર્મવન્ધ કા કારણ જાનતા હુઆ સાવધ અનુષ્ઠાન સે વિરત હો જાતા હૈં । વર્તમાન કાલ મેં પ્રત્યાખ્યાન પરિજ્ઞા સે પાપકર્મ નહીં કરતા હૈં । તથા આગે ક્રિયે જાને ચાલે પાપકર્મ કા આચરણ ન કરાને ચાલે મુનિ કે અતીત કાલ મેં અનન્ત અવોં સે સંચિત ક્રિયે હુણે પાપકર્મ મી

છે અર્થાત્ સાવધ અનુષ્ઠાનથી નિવૃત્ત થઈ જાય છે. તથા ‘નવં-નવમ્’ નવીન અર્થાત્ પછીથી કરવામાં આવનારા ‘કમ્મં-કર્મ’ કર્મને ‘અકુવ્વઓ-અકુર્વતઃ’ ન કરનારા એવા એ મુનિને ‘પાવકમ્માણિ-પાપકર્માણિ’ અતીત કાળમાં અનેક અવોપાર્જિત હોનાથી સંચિત પાપકર્મ ‘તુદ્દન્તિ-ત્રુટ્યન્તિ’ છૂટી જાય છે. અર્થાત્ તે મુનિ વર્તમાન્ અવિષ્ય અને ભૂતકાલ એમ ત્રણે કાળ સંબધી પાપકર્મથી મુક્ત થઈને મોક્ષને પ્રાપ્ત કરે છે. ॥૬॥

અન્વયાર્થ—સત્ અસત્ના વિવેકથી યુક્ત મેઘાવી મુનિ સ્થાવર, જંગમ, રૂપ અથવા પંચાશ્તિકાયા મય જગતમાં પાપકર્મોને જ પરિજ્ઞાથી કર્મબંધનું કારણ જાણીને સાવધ અનુષ્ઠાનથી વિરત થઈ જાય છે વર્તમાનકાળમાં પ્રત્યાખ્યાન પરિજ્ઞાથી પાપકર્મ કરતા નથી. તથા આગળ કરવામાં આવનારા પાપ કર્મનું આચરણ ન કરવાવાળા મુનિને ભૂતકાળમાં અનન્ત ભવોમાં સંચિત કરવામાં આવેલ પાપકર્મ પણ આત્માથી અલગ થઈ જાય છે, તાત્પર્ય એ છે

‘કર્માણિ (વૃદ્ધિ) ત્રુટ્યન્તિ-આત્મનઃ સકાશાત્ પૃથગ્ ભવન્તિ સ મુનિર્વર્તમાન-
ભવિષ્યદ્ભૂતેતિ ત્રૈકાલિકપાપકર્મધિનિર્મુક્તો ભૂત્વા મોક્ષં પ્રાપ્નોતીતિ શાવઃ ॥૬॥

ટીકા—‘મેઘાવી’ મેઘાવી સદસદ્વિવેકકુશલો મર્યાદાવાન્ મુનિઃ ‘લોગંસિ’
લોકે ત્રસસ્થાવરાંત્મકે સંસારે ‘પાવગં’ પાપકં-પ્રાણાતિપાતાદિકં પાપકારણ-
કર્મારંભસંરંભાદિકં વા ‘જાણં’ જાનન્-જ્ઞપરિજ્ઞયા સંસારઅમણહેતુત્વેન અવ-
બુદ્ધ્યમાનઃ કર્મબંધકારણકપાપફલજ્ઞાનવાન્ સન્ ‘તિઉદ્દૃ’ ત્રુટ્યન્તિ-તસ્માત્
પાપકર્મણઃ પૃથગ્ ભવતિ સાંઘાનુષ્ઠાન દ્ વિરમતિ વર્તમાનકાલે પ્રત્યાહવાન-
પરિજ્ઞયા પાપં કર્મ પરિત્યજતેત્યર્થઃ । તથા ‘નવં’ નૂતનમ્ અગ્રે કરિષ્યમાણં ‘કમ્મં’
કર્મ જ્ઞાનાવરણીયાદિકમ્ ‘અકુવ્વઓ’ અકુર્વતઃ-અનાવરણસ્તસ્ય મુનેઃ ‘પાવક-
મ્માણિ’ પાપકર્માણિ અતીતકાલેઽનન્તભવોપાર્જિતત્વેન સંચિતાનિ ‘વૃદ્ધંતિ’ ત્રુટ્યન્તિ

આત્મા સે પૃથક્ હો જાતે હૈં । તાત્પર્ય યહ હૈ ફિ વહ મુનિ વર્તમાન
ભવિષ્યત્ ઓર ભૂતકાલીન પાપકર્મો સે સર્વથા મુક્ત હો જાતા હૈ
ઓર મોક્ષ કો પ્રાપ્ત કર લેતા હૈ ॥૬॥

ટીકાર્થ—સત્ અસત્ કે વિવેક મેં કુશલ મેઘાવી મુનિ હસ ત્રસ
સ્થાવર રૂપ સંસાર મેં પ્રાણાતિપાત આદિ યા પાપ કે કારણ ભૂત આરંભ
સંરંભ આદિ કર્મ કો જ્ઞપરિજ્ઞા સે સંસાર અમણ કા કારણ જાનકર
કર્મબંધ કે કારણ હોને વાલે પાપરૂપ ફલ કો જાનતા હુમા સાવચ
અનુષ્ઠાન સે વિરત હો જાતા હૈ । અર્થાત્ વર્તમાન કાલ મેં પ્રત્યાહવાન
પરિજ્ઞા સે પાપકર્મ કા પરિત્યાગ કર દેતા હૈ । વહ આગે કિયે જાને
વાલે જ્ઞાનાવરણ આદિ કર્મો કો નહીં કરતા હૈ । ડસ મુનિ કે અતીત
કાલ મેં અનન્ત ભવો મેં સંચિત કર્મ હટ જાતે હૈં । વહ મુનિ ભૂત

કે-તે મુનિ વર્તમાન, ભવિષ્ય અને ભૂતકાળ સમગ્રથી પાપકર્મોથી સર્વથા
મુક્ત થઈ જાય છે. અને મોક્ષને પ્રાપ્ત કરી લે છે. ॥૬॥

ટીકાર્થ—સત્ અસત્ના વિવેકમાં કુશળ મેઘાવી મુનિ આ ત્રસ સ્થાવર
રૂપ સંસારમાં પ્રાણાતિપાત વિગેરે પાપના કારણભૂત આરંભ સમારંભ વિગેરે
કર્મને જ પરિજ્ઞાથી સંસાર અમણના કારણ રૂપ સમજીને કર્મબંધના કારણ
રૂપ હોવાથી પાપરૂપ રૂળને જાણતા થકા સાવચ અનુષ્ઠાનથી નિવૃત્ત થઈ જાય
છે. અર્થાત્ વર્તમાનકાળમાં પ્રત્યાહવાન પરિજ્ઞાથી પાપકર્મનો ત્યાગ કરી દે છે.
તે આગળ કરવામાં આવનારા જ્ઞાનાવરણ વિગેરે કર્મને કરતા નથી તે
મુનિના ભૂતકાળમાં અતીત ભવોમાં સંચિત કર્મ હટી જાય છે. તે મુનિ

આત્મનઃ સકાશાત્ પૃથગ્ ભવંતિ સ મુનિર્મૂતમવિષ્યદ્વર્તમાનકાલિકકર્મવિનિર્મુક્તો
શ્રુત્વા મોક્ષં પ્રાપ્નોતીતિ ભાવઃ ॥૬॥

મૂલમ્—અકુવ્વઓ ણંવં નત્થિ કમ્મં ણામ વિજાણહિ ।

વિન્નાય સે મહાવીરે 'જે ન જાઈ ણં મિજ્જહિ ॥૭॥

છાયા—અકુર્વતો નવં નાસ્તિ કર્મ નામ વિજાનાતિ ।

વિજ્ઞાય સ મહાવીરો યો ન યાતિ ન મ્રિયતે ॥૭॥

ભવિષ્યત્ ઔર વર્તમાન કાલ સંબંધી કર્મો' સે રહિત હોકર મોક્ષ
પ્રાપ્ત કરતા હૈ ॥૬॥

‘અકુવ્વઓ’ ઇત્યાદિ ।

શબ્દાર્થ—‘અકુવ્વઓ-અકુર્વતઃ’ પાપકર્મ કો નહીં કરનેવાલે
મુનિકો ‘ણવં-નવમ્’ જ્ઞાનાવરણીય આદિ નૂતનકર્મ કા બંધ ‘ણત્થિ-
નાસ્તિ’ નહીં હોના હૈ કારણકી ‘સે-સઃ’ વે ‘મહાવીરે-મહાવીરઃ’ મહા-
વીર પુરુષ ‘કમ્મં-કર્મ’-આઠ પ્રકાર કે કર્મ કો તથા ‘નામં-નામ’ કર્મ
નિર્જરાકો મી ‘વિજાણહિ-વિજાનાતિ’ જાનતે હૈ ઔર ‘વિન્નાય-વિજ્ઞાય’
જાનકરકે ‘જેણ-યેન’ જો કારણ સે વહ મુનિ ‘ન જાયઈ-ન જાયતે’
સંસારમેં ઉત્પન્ન નહીં હોતા હૈ ઇવં ‘ન મિજ્જહિ-ન મ્રિયતે’ મરતા મી
નહીં હૈ અર્થાત્ જન્મ, જરા ઔર મૃત્યુ રહિત હોકર મુક્ત હો જાતા હૈ ॥૭॥

ભવિષ્ય અને વર્તમાનકાળ સંબંધી કર્મોથી રહિત થઈને મોક્ષ પ્રાપ્ત
કરે છે. ॥૬॥

‘અકુવ્વઓ’ ઇત્યાદિ

શબ્દાર્થ—‘અકુવ્વઓ-અકુર્વતઃ’ પાપકર્મ ન કરવાવાળા મુનિને ‘ણવં-
નવમ્’ જ્ઞાનાવરણીય વિગેરે નવીન કર્મને બંધ ‘ણત્થિ-નાસ્તિ’ થતો નથી
કારણ કે ‘સે-સઃ’ તે ‘મહાવીરે-મહાવીરઃ’ મહાવીર પુરુષ ‘કમ્મં-કર્મ’ આઠ
પ્રકારના કર્મને તથા ‘નામં-નામ’ કર્મ નિર્જરાને પણ ‘વિજાણહિ-વિજાનાતિ’
જાણે છે તથા ‘વિન્નાય-વિજ્ઞાય’ જાણીને ‘જેણ-યેન’ જે કારણથી તે મુનિ ‘ન
જાયઈ-ન જાયતે’ સંસારમાં ઉત્પન્ન થતો નથી, તથા ‘ન મિજ્જહિ-ન મ્રિયતે’ મરતો
પણ નથી. અર્થાત્ જન્મ, જરા, અને મૃત્યુ રહિત થઈને મુક્ત બની
જાય છે. ॥૭॥

અન્વયાર્થઃ—કર્માકુર્વતો મુનેઃ પૂર્વકૃતકર્માણિ ત્રુટ્યન્તીતિ પૂર્વગાથાયાં પ્રોક્તં, કિન્તુ एतावदेव न तस्य नवमपि कर्म न वध्यते इति प्रदर्शयति—(અકુન્વઓ) અકુર્વતઃ પાપં કર્માનાચરતો મુનેઃ (ળવં) નવં નૂતનં કર્મ જ્ઞાનાવરણીયા-દિકં (ળત્થિ) નાસ્તિ કારણાભાવે કાર્યાભાવાત્. કથમ્ ? યતઃ (સે) સઃ (મહાવીરઃ) કર્મમહારિપુવિદારણસામર્થ્યવત્ત્વેન મહાવીરઃ મહાપુરુષઃ (કમ્મં) કર્મ અષ્ટ-પ્રકારકં તત્ કારણતો વિપાકતશ્ચ કર્મસ્વભાવં તથા (નામ) નામ-નમનં નામ-કર્મ-નિર્જરણમપિ (વિજાણહ) વિજાનાતિ જ્ઞપરિજ્ઞયા સમ્યગ્ જાનાતિ । एतेन ज्ञानमात्रेण किम् ? इत्याह—(विज्ञाय) विज्ञाय કર્મસ્વભાવં તન્નિર્જરણોપાયં ચ જ્ઞપરિજ્ઞયા જ્ઞાત્વા તત્ પ્રત્યાખ્યાનપરિજ્ઞયા પરિત્યજતિ । एतेन किं भवतीत्याह येन कारणेन

અન્વયાર્થ—કર્મ ન કરને વાળે મુનિ કે પૂર્વકૃત કર્મોં નષ્ટ હો જાતે હૈં, યહ પૂર્વગાથા મેં કહા ગયા હૈ, કિન્તુ इतना ही नहीं, उस को नवीन कर्मों का बन्ध भी नहीं होता है, यह यहां दिखलाते हैं—पापकर्म का आचरण न करने वाले मुनि को नवीन ज्ञानावरणीय आदि कर्म नहीं बंधते, क्यों कि कारण के अभाव में कार्य का भी अभाव हो जाता है । वह कर्म रूपी घोर शत्रुओं का विदारण करने में सामर्थ्यवान् होने के कारण महावीर महापुरुष आठ प्रकार के कर्मों के कारण और विपाक को जानता है तथा कर्म निर्जरा के कारणों को भी ज्ञपरिज्ञा से सम्यक् जानता है । इस ज्ञान मात्र से क्या होता है ? सो कहते हैं—कर्म के स्वभाव को तथा उनकी निर्जरा के उपाय को ज्ञपरिज्ञा से जान कर प्रत्याख्यानपरिज्ञा से त्याग देता है । इसका परिणाम यह

અન્વયાર્થ—કર્મ ન કરવાવાળા મુનિના પહેલા કરેલા કર્મ નાશ પામે છે. એ વાત પૂર્વ ગાથામાં કહી છે. પરંતુ એટલું જ તહીં તેને નવીન કર્મોના બંધ પણ થતો નથી. એ વાત અહિયાં બતાવવામાં આવે છે—પાપ કર્મોંનું આચરણ ન કરવાવાળા મુનિને નવા જ્ઞાનાવરણીય વિગેરે કર્મોના બંધ થતો નથી. કેમકે—કારણના અભાવમાં કાર્યનો પણ અભાવ થઈ જાય છે. તે કર્મ રૂપી ઘોર શત્રુઓના વિદારણ કરવામાં સામર્થ્યવાન હોવાને કારણે મહાવીર મહાપુરુષ આઠ પ્રકારના કર્મોને કારણ અને વિપાકથી જાણે છે તથા કર્મ નિર્જરાના કારણોને પણ જ્ઞપરિજ્ઞાથી સમ્યક્ જાણે છે. એ જ્ઞાન માત્રથી શું થાય છે ? તે કહે છે. કર્મના સ્વભાવને તથા તેની નિર્જરાના ઉપાયને જ્ઞપરિજ્ઞાથી જાણીને પ્રત્યાખ્યાન પરિજ્ઞાથી ત્યાગ કરે છે તેનું પરિણામ એ

સ મુનિઃ (ન જાયઈ) ન જાયતે સંસારે નોત્પદ્યતે તથા (ન મિજ્જઈ) ન મ્રિયતે-મૃત્યુ-મપિ ન પ્રાપ્નોતિ । જાતિજરામરણત્રિમુક્તો મૂંઝા સિદ્ધો ભવતીતિ ભાવઃ ॥૭૥॥

ટીકા—કર્મ અકુર્વતો મુનેઃ પૂર્વકૃતકર્મણિ ત્રુટયન્તીતિ પૂર્વગાથાયાં પ્રોક્તં, કિન્તુ एतावदेव न, तस्य नूतनमपि कर्म न दध्यते तेन कारणेन स मुक्तो भवतीति प्रदर्शयति, यद्वा—ये कथयन्ति यत्—महापुरुषा मोक्षपदं प्राप्यापि स्वी-यतीर्थापमानं विज्ञाय भूयोऽपि संसारे समामगच्छन्तीति तन्मतं निराकर्तुमाह—

‘અકુર્વતો’ અકુર્વતઃ=જ્ઞાનાચરણીયાદિકમ’ટગિયં ‘કર્મ પ્રાણાતિપાતાદિકં-પાપં વાઙ્માચરતો મુનૈઃ ‘ળવં’ તવં નૂતનં કર્મ ‘ળતિય’ નારિત્વ—ને ભવતિ ‘કારણા-

હોતા હૈ કિ વહ મુનિ ન સંસાર સે જન્મ ગ્રહણ કરતા હૈ, ન મૃત્યુ કો પ્રાપ્ત હોતા હૈ । જન્મ જરા ઓર મરણ સે સર્વથા મુક્ત હોકર સિદ્ધ હો જાતા હૈ ॥૭૥॥

ટીકાર્થ—પૂર્વવર્તી ગાથા સે કહા ગયા હૈ કિ કર્મ ન કરને વાલે મુનિ કે પૂર્વકૃત કર્મ નષ્ટ હો જાતે હૈ । કિન્તુ इतना ही नहीं, उसके नवीन कर्मों का बन्ध भी नहीं होता । इस कारण वह मुक्त हो जाता है, यह दिखलाते हैं । अथवा जो यह कहते हैं कि महापुरुष मोक्षपद को प्राप्त करके भी अपने तीर्थ का अपमान जान कर पुनः संसार में आजाते हैं, उनके मत का निराकरण करने के लिये कहते हैं ।

જ્ઞાનાચરણીય આદિ આઠ પ્રકાર કે કર્મ યા પ્રાણાતિપાત આદિ પાપ કા આચરણ ન કરને વાલે મુનિ કો નવીન કર્મ કા બન્ધ નહીં

હોય છે કે—તે મુનિ સંસારમાં જન્મ ગ્રહણ કરતા નથી. તેમ મૃત્યુને પણ પ્રાપ્ત કરતા નથી. જન્મ, જરા, મરણથી સર્વથા મુક્ત થઈને સિદ્ધ થઈ જાય છે. ॥૭૬॥

ટીકાર્થ—પહેલાની ગાથામાં કહેલ છે કે—કર્મ ન કરવાવાળા મુનિના પહેલા કરેલા કર્મો નાશ પામી જાય છે. પરંતુ એટલું જ નહીં તેને નવા કર્મોનો બંધ પણ થતો નથી તેથી તે મુક્ત થઈ જાય છે. તે બતાવવામાં આવે છે અથવા જેઓ એવું કહે છે કે—મહાપુરુષ મોક્ષ પદને પ્રાપ્ત કરીને પણ પોતાના તીર્થનું અપમાન સમજીને ફરીથી સંસારમાં આવી જાય છે. તેઓના મતનું નિરાકરણ કરવા માટે કહેવામાં આવે છે.

જ્ઞાનાચરણીય વિગેરે આઠ પ્રકારના કર્મ અથવા પ્રાણાતિપાત વિગેરે પાપનું આચરણ ન કરવાવાળા મુનિને નવા કર્મોનો બંધ થતો નથી. કેમકે

માવે કાર્યામાદઃ' इति न्यायात् नयं कार्यं न भवितुमर्हति । कथम् ? यतः 'से' सः पापकर्मिणाचरणशीलः 'महावीर' महानीरः-कर्ममहारिपुविदारकत्वान्महावीरः महापुरुषः 'कर्म' कर्म ज्ञानावरणीयाद्यष्टविधम् उपलक्षणात् स्थित्यनुभावप्रदेश-रूपान् कर्मभेदांश्च तथा 'नाम' नाम-नमनं नाम तन्निर्जरणमपि 'कर्म'कथं निर्जी-यते' इति तन्निर्जरणोपायमपि, 'अथवा' नामेति संभावनायाम्, संभाव्यते चास्य महापुरुषस्य कर्मपरिज्ञानमतः स तत्कर्म 'विद्याणई' विजानाति ज्ञपरिज्ञाया सम्यग्-जानाति । एतेन ज्ञानमात्रेण किमित्याह-विज्ञाय' विज्ञाय कर्म तत्संभावं तन्नि-

होता है क्योंकि ऐसा न्याय है कि कारण के अभाव में कार्य नहीं होता । पाप कर्म का आचरण न करनेवाला महावीर अर्थात् कर्म रूपी महान् शत्रुओं का विदारक होने के कारण महान् वीर महापुरुष ज्ञाना-वरणीय आदि आठ प्रकार के कर्मों को और उपलक्षण से स्थिति, अनुभाव एवं प्रदेश रूप कर्म भेदों को तथा नाम अर्थात् कर्म निर्जरा के उपायों को भी जानता है । अथवा गाथा में प्रयुक्त 'नाम' शब्द संभावना अर्थ में है । इसका अभिप्राय यह है कि कर्म के परिज्ञान वाले उस महापुरुष के लिए यह संभावना की जाती है कि वह ज्ञप-रिज्ञा से कर्म को सम्यक् प्रकार से जानता है । इस ज्ञानमात्र से क्या होता है, सो कहते हैं-कर्म, कर्म के स्वरूप और उसकी निर्जरा के उपाय को ज्ञपरिज्ञा से जान कर प्रत्याख्यान परिज्ञा से त्यागदेता है ।

એવો ન્યાય છે કે-કારણના અભાવમાં કાર્ય થતું નથી. પાપકર્મનું આચરણ ન કરવાવાળા મહાવીર અર્થાત્ કર્મ રૂપી મહાન્ શત્રુઓનું વિદારણ થવાને કારણે મહાન્ વીર મહાપુરુષ જ્ઞાનાવરણીય વિગેરે આઠ પ્રકારના કર્મો અને ઉપલક્ષણથી સ્થિતિ, અનુભાવ, અને પ્રદેશ રૂપ કર્મના ભેદોને તથા નામ અર્થાત્ કર્મ નિર્જરના ઉપાયોને પણ જાણે છે. અથવા ગાથામાં પ્રયોગ કરેલ 'નામ' શબ્દ સંભાવના અર્થમાં છે, તેનો અભિપ્રાય એ છે કે-કર્મના પરિજ્ઞાનવાળા તે મહાપુરુષ માટે એ સંભાવના કરવામાં આવે છે કે-તે જ્ઞ-પરિજ્ઞાથી કર્મને સારી રીતે જાણે છે. આ જ્ઞાનમાત્રથી શું થાય છે ? તે કહેવામાં આવે છે. કર્મ કર્મના સ્વરૂપ અને તેની નિર્જરના ઉપાયને જ્ઞ-પરિજ્ઞાથી જાણીને પ્રત્યાખ્યાન પરિજ્ઞાથી તેનો ત્યાગ કરી દે છે. અર્થાત્ કરીથી ન કરવાનો નિશ્ચય કરીને તેનું પ્રત્યાખ્યાન કરી દે છે. તેમ કરવાથી

જરણોપાયં ચ જ્ઞપરિજ્ઞયા જ્ઞાત્વા તત્ પ્રત્યાશ્વાનપરિજ્ઞયા પરિત્યજતિ પુનરકરણ તથા પ્રત્યાશ્વાતિ । एतेन किं भवतीत्याह—येन कारणेन पापकर्मानाचरणरूपेण पूर्वकृतकर्मक्षयणरूपेण च स मुनिः ‘न जायई’ न जायते संसारे नोत्पद्यते न जन्म गृह्णाति ‘न मिज्जई’ न म्रियते न वा मृत्युं प्राप्नोति तस्याग्रे मोक्षसद्भावात्, स जन्मजरामरणविप्रमुक्तो भूत्वा सिद्धिगतिनामधेयं स्थानं प्राप्नोतीति भावः ॥७॥

મૂલમૂ—‘ન મિજ્જઈ મહાવીરે જસસ નંતિ પુરે કડં ।

વાડવ્વ જાલ મચ્ચેતિ પિયાલોગંસિ ઈતિઓ ॥૮॥

છાયા—ન મ્રિયતે મહાવીરો यस્ય નાસ્તિ પુરા કૃતમ્ ।

વાયુરિવ જ્વાલા મત્ચેતિ પ્રિયા લોકે સ્ત્રિયઃ ॥૮॥

અર્થાત્ પુનઃ ન કરને કી પ્રતિજ્ઞા કરકે પ્રત્યાશ્વાન કર દેતા હૈ । એસા કરને સે કયા હોતા હૈ ? પાપકર્મોં કા આચરણ ન કરને સે તથા પૂર્વ-કૃત કર્મોં કા ક્ષય કર ડાલને સે વહ મુનિ ન સંસાર મેં જન્મતા હૈ, ન મૃત્યુ કો પ્રાપ્ત હોતા હૈ । ઉસે મોક્ષ પ્રાપ્ત હો જાતા હૈ । વહ જન્મ જરા મરણ સે સર્વથા મુક્ત હોકર સિદ્ધિગતિ નામક સ્થાન કો પ્રાપ્ત કર લેતા હૈ ॥૭॥

‘ન મિજ્જઈ મહાવીરે’ इत्यादि ।

શબ્દાર્થ—‘જસસ-યસ્ય’ जिसको ‘पुरेकडं-पुराकृतम्’ पूर्वभवो पार्जित कर्म ‘नन्ति-नास्ति’ नहीं है ऐसा वह ‘महावीरे-महावीर पुरुष ‘न मिज्जई-न म्रियते’ मरता नहीं है तथा उपलक्षण से जन्मता भी नहीं है अर्थात् जन्म मरण से मुक्त होता है कारणकी वह ‘लोगंसि-

શુ’ થાય છે ? પાપકર્મોંનું આચરણ ન કરવાથી તથા પહેલાં કરેલા કર્મોંનો ક્ષય કરી નાખવાથી તે મુનિ સંસારમાં જન્મ ધારણ કરતો નથી તેમ મૃત્યુ પણ પામતો નથી તેને મોક્ષ પ્રાપ્ત થઈ જાય છે ? તે જન્મ, જરા અને મરણથી સર્વથા મુક્ત થઈને સિદ્ધિ ગતિ નામના સ્થાનને પ્રાપ્ત કરીલે છે. ॥૭॥

‘ન મિજ્જઈ મહાવીરે’ ઇત્યાદિ

શબ્દાર્થ—‘જસસ-યસ્ય’ જેને ‘पुरेकडं-पुराकृतम्’ पूर्वभवोपाश्रित कर्म ‘नन्ति-नास्ति’ नहीं એવો તે ‘મહાવીરે-મહાવીરઃ’ મહાવીર પુરુષ ‘ન મિજ્જઈ-ન મ્રિયતે’ મરતો નથી. તથા ઉપલક્ષણથી જન્મતો પણ નથી. અર્થાત્ જન્મ મરણથી મુક્ત થાય છે. કારણ કે તે ‘લોગંસિ લોકે’ જગતમાં ‘પ્રિયા-

અન્વયાર્થ—(જસ) યસ્ય (પુરે કહં) પુરા કૃતં પૂર્વમવોપાર્જિતં કર્મ (નત્થિ) ન ભવેત્ સઃ (મહાવીરે) મહાવીરઃ—મહાપુરુષઃ (ળ મિઝ્જઈ) ન મ્નિયતે ઉપલક્ષ-
ણાત્ નોત્પદ્યતે ચ જન્મમરણાન્મુક્તો ભવતીત્યર્થઃ । કથમિત્યાહ—યતઃ સઃ
(લોગંસિ) લોકે સંસારે (પિયા) પ્રિયાઃ મનોમોહકત્વાત્ પ્રેમાસ્પદમ્ (ઈત્થિઓ)
સ્ત્રિયઃ (અચ્ચેઈ) અત્યેતિ અતિક્રામતિ ઉલ્લઙ્ઘયતિ પરિત્યજતીત્યર્થઃ ન તાભિઃ
પ્રતિહતો ભવતીતિ ભાવઃ । કઃ કામિવ ! इत्याह—(વાડ) વાયુઃ (જાલંવ) જ્વાલા
મિવેતિ । યથા વાયુરગ્નિ જ્વાલામતિક્રમ્યાગ્રે ગચ્છતિ ન તેન પ્રતિહતો ભવતિ
તથૈવ સ મહાવીરઃ સ્ત્રીભિઃ પ્રતિહતો ન ભવતિ તેન કારણેન જન્મમરણવિનિ-
ર્મુક્તો ભવતિ સ્ત્રીણામેવ જન્મમરણયોઃ કારણકત્વાદિતિ ભાવઃ ॥૮॥

લોકે' જગત્ મેં 'પિયા-પ્રિયાઃ' પ્રેમાસ્પદ એસી 'ઈત્થિઓ-સ્ત્રિયઃ' સ્ત્રિયોં
કો 'અચ્ચેઈ-અત્યેતિ' ઉલ્લંઘન કર જાતા હૈં ઉન સ્ત્રિયોં સે પરાજિત
નહીં હોતા હૈં જૈસે 'વાડ-વાયુઃ' વાયુ 'જાલંવ-જ્વાલામિવ' અગ્નિ કી
જ્વાલાકો ઉલ્લંઘન કરજાતે હૈં અગ્નિ સે પરાજિત નહીં હોતા હૈં એસા
હીં વહ મહાવીર પુરુષ સ્ત્રિયોં સે પરાજિત નહીં હોતા હૈં ॥૮॥

અન્વયાર્થ— જિસકે પૂર્વકૃત કર્મ શેષ નહીં હૈં, વહ મહાવીર પુરુષ
મૃત્યુ કો પ્રાપ્ત નહીં હોતા અર્થાત્ જન્મ મરણ સે છૂટ જાતા હૈં । ક્યોં
કિ સંસાર મેં પ્રેમાસ્પદ સ્ત્રિયોં કો વહ ત્યાગ દેતા હૈં । અર્થાત્ ઉનસે
પરાભૂત નહીં હોતા । જૈસે વાયુ જ્વાલા કો ઉલ્લંઘન કરતા હૈં ।

તાત્પર્ય યહ હૈં કિ જૈસે વાયુ અગ્નિ કી જ્વાલાઓં કો લાંઘ કર આગે
બઢ જાતા હૈં, ઉસસે પ્રતિહત નહીં હોતા, ઉમી પ્રકાર મહાવીર પુરુષ સ્ત્રિયોં
સે પ્રતિહત નહીં હોતા, અતઃવ વહ જન્મ ઓર મરણ સે સર્વથા મુક્ત
હો જાના હૈં, ક્યોંકિ સ્ત્રિયાં હીં જન્મ ઓર મરણ કા કારણ હૈં ॥૮॥

પ્રિયા.' પ્રેમાસ્પદ એવી 'ઈત્થિઓ-સ્ત્રિય.' એ સ્ત્રિયેથી પરાજીત થતો નથી
જેમ 'વાડ-વાયુઃ' વાયુ 'જાલંવ-જ્વાલામિવ' અગ્નિની જ્વાલાને ઉલ્લંઘન કરી
જાય છે અગ્નિથી પરાજીત થતો નથી, એજ રીતે એ મહાવીર પુરુષ સ્ત્રિયેથી
પરાજીત થતો નથી. ॥૮॥

અન્વયાર્થ—જેના પહેલાં કરેલ કર્મો ખાડી નથી તે મહાવીર પુરુષ
મૃત્યુને પ્રાપ્ત થતા નથી. અર્થાત્ જન્મ, મરણથી, છૂટી જાય છે કેમકે—
સંસારમાં પ્રેમાસ્પદ સ્ત્રિયોના તેઓ ત્યાગ કરે છે અર્થાત્ તેનાથી પરાજય
પામતા નથી. જેમ વાયુ જ્વાલાને ઉલ્લંઘન કરે છે.

તાત્પર્ય એ છે કે—જેમ વાયુ અગ્નિની જ્વાલાઓને ઉલ્લંઘીને આગળ
વધી જાય છે તેનાથી પ્રતિહત થતા નથી તેથી જ તે જન્મ અને મરણથી
સર્વથા છૂટી જાય છે. કેમકે સ્ત્રિયો જ જન્મ અને મરણનું કારણ છે. ॥૮॥

ટીકા--‘જસ્ય’ यस्य पुरुषस्य ‘पुरेकलं’ पुराकृतम् पूर्वोपार्जितं कर्म, जन्म जरामरणादिप्रयोजकम् । ‘णत्थि’ नास्ति-उपलक्षणात् नवीनवपि कर्म नास्ति आश्रवद्वारस्य निरोधात् ‘महावीरे’ महावीरः-महापुरुषः ‘ण दिज्जइ’ न म्रियते, मरणादि प्रयोजकसकलकर्मणां ज्ञानाग्निना विनाशितत्वात् आश्रवद्वारस्य निरोधाच्च, आश्रवाणां प्रधानः स्त्री संबन्धः, तमधिकृत्य दृष्टान्तं दर्शयति । ‘व’ इव यथा ‘वाउ’ वायुः अप्रतिहतगतिकृतया प्रसंजककारणराहित्येन वा ‘जालं’ ज्वालाम् अग्निज्वालाम् ‘अच्चेइ’ अत्येति-अतिक्रामति-उल्लङ्घयति, तथा-परित्यक्ता-ऽशेषकर्मा स महावीरः ‘लोगंसि’ इहलोके ‘पिना’ म्रियाः हावभादलीलादिप्रधानत्वात् प्रेमास्पदम् ‘इत्थिओ’ स्त्रियः उपलक्षणात् पुत्रधनादिकानपि ‘अच्चेइ’

ટીકાર્થ--જિસ પુરુષ કે જન્મ જરા ઓર મરણ કો ઉત્પન્ન કરને વાલે પૂર્વોપાર્જિત કર્મ ઓર ઉપલક્ષણ સે, આશ્રવદ્વાર વંદ હો જાને કે કારણ નવીન કર્મ નહીં રહેતે, વહ મહાપુરુષ મૃત્યુ કો પ્રાપ્ત નહીં હોતા । મૃત્યુ કે કારણભૂત સકલ કર્મોં કો વહ જ્ઞાન રૂપી અગ્નિ કે દ્વારા નષ્ટ કર ડાલતા હૈ ઓર સમસ્ત આશ્રવદ્વારોં કા નિરોધ કર દેતા હૈ । સ્ત્રી કા સંબંધ આશ્રવોં મેં પ્રધાન હૈ, અતઃ એવ દ્વલ્લકે વિષય મેં દૃષ્ટાન્ત દિશલાતે હૈ--જૈસે વાયુ અપ્રતિહત ગતિ વાલા હોને સે અગ્નિ કી જ્વાલા કો ઉત્તલંઘન કર જાતા હૈ, ઊસી પ્રકાર સમસ્ત કર્મોં કો ત્યાગ દેનેવાલા વહ મહાવીર પુરુષ, હાવ ભાવ લીલા આદિ કી પ્રધાનતા વાલી હોને કે કારણ પ્રેમાસ્પદ સ્ત્રિયોં કો તથા ઉપલક્ષણ સે પુત્ર એવં ધન આદિ કો બી લાંબ જાતા હૈ અર્થાત્ એ સર્વ ઉલ્લેખોં માર્ગ

ટીકાર્થ--જે પુરુષના જન્મ, જરા અને મરણને ઉત્પન્ન કરવા વાળા પહેલાં ઉપાર્જિત કરેલા કર્મ અને ઉપલક્ષણથી આશ્રવ દ્વારા બંધ થઈ જવાના કારણે નવા કર્મો રહેતા નથી મૃત્યુના કારણ ભૂત સકલ કર્મોને તે જ્ઞાનરૂપી અગ્નિ દ્વારા નાશ કરી નાખે છે અને સઘળા આશ્રવ દ્વારાનો નિરોધ કરી નાખે છે. સ્ત્રિયોનો સંબંધ આશ્રવોમાં મુખ્ય છે, તેથી જ તેના સંબંધમાં દૃષ્ટાન્ત બતાવે છે--જેમ વાયુ રોકાણ વગરની ગતિ વાળો હોવાથી અગ્નિની જ્વાલાને ઓળંગી જાય છે, એજ પ્રમાણે સઘળા કર્મોનો ત્યાગ કરવા વાળા તે મહાવીર પુરુષ હાવ ભાવ, લીલા વિગેરેના પ્રધાન પણાવાળી હોવાને કારણે પ્રેમાસ્પદ સ્ત્રિયોને તથા ઉપલક્ષણથી પુત્ર અને ધન વિગેરેને પણ ઓળંગી જાય છે, અર્થાત્ એ બધા તેઓનો માર્ગ રોકવામાં સમર્થ

અત્યેતિ, અતિક્રામતિ—ન તત્ર પ્રતિહતો ભવતીત્યર્થઃ ન તાસાં વશવર્ત્તો ભવતીતિ
યાવત્ । રાગદ્વેષાદિવિમૂઢો હિ ક્યાદાવતુવજ્જતિ, યસ્ય તુ સ્ત્યાદિ સ્વરૂપજ્ઞાનેન
તત્પ્રસંગજનિતફલાડફલવિનિર્ણયાડભ્યાસે વૈરાગ્યં ભવેત્ તસ્ય તતોનિવૃત્તિ-
ર્ભવતિ આશ્રવાડભાવાત્ ॥૮॥

મૂલમ્—‘इत्थिओ जे णं सेवन्ति आइमोक्खा हुं ते जणा ।

‘ते जणा बंधणुमुक्का नावकंखन्ति जीवियं ॥९॥

છાયા—સ્ત્રિયો યે ન સેવન્તે આદિમોક્ષા હિ તે જનાઃ ।

તે જના વન્ધનોઃમુક્તા નાડવકાંક્ષન્તિ જીવિતમ્ ॥૯॥

જો રોકને મેં સમર્થ નહીં હોતે । વહ સ્ત્રિયોં કે વશીભૂન નહીં હોતા ।
જો રાગ દ્વેષ સે વિમૂઢ વના રહતા હૈ વહી સ્ત્રી આદિ મેં આસક્ત હોતા
હૈ । જિસને ઉનકે સ્વરૂપ કો સમજ્ઞ લિયા હૈ ઓર ઉનકે પ્રસંગ સે
હોને વાલે દુષ્ફલ કા નિર્ણય કર કે વૈરાગ્ય પ્રાપ્ત કર લિયા હૈ, વહ
ઉનસે નિવૃત્ત હો જાતા હૈ । વહ આશ્રવ સે રહિત હો જાતા હૈ ॥૮॥

‘इत्थिओ जे ण सेवन्ति’ इत्यादि ।

શબ્દાર્થ—‘जे-यः’ जो महापुरुष ‘इत्थिओ-स्त्रियः’ स्त्रियों का ‘ण सेवन्ति-
न सेवन्ते’ सेवन नहीं करता है ‘ते-ते’ वे ‘जणा-जनाः’ पुरुष ‘बंधणु
मुक्का-बन्धनोन्मुक्ताः’ सकलबन्ध से रहित होकरके ‘जीवियं-जीवितम्’
असंयम’ जीवन की ‘नावकंखन्ति-नावकाङ्क्षन्ति’ इच्छानहीं करते
है कारणकि ‘ते-ते’ वे महापुरुष ‘हुं’ निश्चयसे ‘आइमोक्खा-आदि-
मोक्षाः’ सर्व प्रथम मोक्षगामी होते हैं ॥९॥

થઈ શકતા નથી. તે સ્ત્રિયોને વશ થતા નથી જેઓ રાગદંબધી વિમૂઢ બની
રહે છે, એજ સ્ત્રી વિગેરેમાં આસક્ત થાય છે જેણે તેઓના સ્વરૂપને સમજ
લીધું છે, અને તેમના પ્રસંગથી થવાવાળા દુષ્કળ-ખરાબ પરિણામનો નિર્ણય
કરીને વૈરાગ્ય પ્રાપ્ત કરી લીધો છે, તે તેમથી નિવૃત્ત થઈ નીકળે છે. તે
આશ્રવથી રહિત થઈ બચે છે ॥૮॥

‘इत्थिओ जे ण सेवन्ति’ इत्यादि

શબ્દાર્થ—‘जे-यः’ જે મહાપુરુષ ‘इत्थिओ-स्त्रियः’ સ્ત્રિયો તુ ‘ण सेवन्ति-
न सेवन्ते’ સેવતા નથી ‘ते-ते’ એ ‘जणा-जनाः’ પુરુષો ‘बंधणुमुक्का-बन्धनो
न्मुक्ताः’ સમસ્ત બંધનોથી રહિત થઈને ‘जीवियं-जीवितम्’ અસંયમ જીવનની
‘नावकंखन्ति-नावकाङ्क्षन्ति’ ઇચ્છા કરતા નથી કાન્હુ કે ‘ते-ते’ એ મહાપુરુષો
‘हुं’ નિશ્ચયથી ‘आइमोक्खा-आदिमोक्षाः’ સર્વ પ્રથમ મોક્ષગામી થાય છે. ॥૯॥

અન્વયાર્થ:—(જે) યે મહાપુરુષાઃ સ્ત્રીસેવનકટુકફલજ્ઞાતારઃ (હૃત્યિઓ) સ્ત્રિયઃ (જે સેવંતિ) ન સેવન્તે (તે) તે આત્માર્થિનઃ (જના) જનાઃ—પુરુષાઃ (વંધ-ગુમ્મુકા) વંધનોન્મુક્તાઃ વન્ધનકારણકસ્ત્રીસદ્ગુણપરિત્યાગેન સકલવન્ધનરહિતાઃ સન્તઃ (જીવિયં) જીવિતસ્મ અસંયમજીવનમ્ ઉપલક્ષણાદ્ બાલમરણમપિ ચ (જાત્ર-કંચંતિ) નાવકાઙ્ક્ષન્તિ ન વાંચન્તિ । કિમર્થે ન વાઙ્મનીત્યાદિ—યતઃ (તે) પૂર્વોક્તસ્વરૂપાઃ (જના) જનાઃ (હુ) નિશ્ચયેન (આદિમોક્ષવા) આદિમોક્ષાઃ પ્રધાન-મોક્ષાઃ પ્રધાનત્વેન મોક્ષા યેવાં તે તથા મોક્ષગમનકામુકાઃ સન્તીત્યર્થઃ, અતસ્તે મોક્ષાભિલાષિત્વેન અસંયમજીવિતં બાલમરણં ચેતિદ્વયમપિ નેચ્છન્તીતિ ભાવઃ । ૧૧।

ટીકા—‘જે’ યે મહાપુરુષાઃ સ્ત્રીપ્રસંગઃ કટુકફિપાકઃ, સ્ત્રિયઃ સુગતિમાર્ગગિલાઃ સર્વાધર્મમૂલાઃ કપટજાલસંકુલાઃ મદિરેવ મહામોહોત્પાદિકાઃ કિં વહુના સ્ત્રિય એવ

અન્વયાર્થ—સ્ત્રી સેવન કે કટુક વિપાક કે જ્ઞાતા જો મહાપુરુષ સ્ત્રિયોં કા સેવન નહીં કરતે હિં વે આત્માર્થી પુરુષ વન્ધન સે મુક્ત હો કર અસંયમજીવન જીવન કી આકાંક્ષા નહીં કરતે ઓર ઉપલક્ષણ સે બાલમરણ કી બી ઇચ્છા નહીં કરતે । કયોં કિં વે જગત્ નિવાસી જન સર્વ પ્રથમ મોક્ષગામી હોતે હિં—મોક્ષાગમન કે અભિલાષી હોતે હિં । મોક્ષ કે અભિલાષી હોને સે વે અસંયમ જીવન ઓર બાલમરણ દોનોં કી હી ઇચ્છા નહીં કરતે ॥૧૧॥

ટીકાર્થ—જો મહાપુરુષ યહ નિશ્ચય કર લેતે હિં કિ સ્ત્રી પ્રસંગ કટુક ફલ દેને ચાલા હૈ, સ્ત્રિયાં સુગતિ કે માર્ગ મેં અર્ગલા કે સમાન હિં, સમસ્ત અધર્મ કા મૂલ હિં કપટ જાલ સે યુક્ત હોતી હિં, મદિરા કે સમાન મહામોહ કો ઉત્પન્ન કરનેવાલી હૈ, અધિક

અન્વયાર્થ—સ્ત્રી સેવનના કટવા વિપાકને જાણવાવાળા જે મહાપુરુષો સ્ત્રિયોનું સેવન કરતા નથી. એવા તે આત્માર્થી પુરુષ બંધનથી મુક્ત થઈને અસંયમ મય જીવનની આકાંક્ષા કરતા નથી અને ઉપલક્ષણથી બાલમરણની પણ ઇચ્છા કરતા નથી કેમકે તેઓ જગત્ નિવાસી પુરુષ સૌથી પહેલાં મોક્ષ ગામી થાય છે. અર્થાત્ મોક્ષ ગમનના અભિલાષી હોય છે. મોક્ષના અભિલાષી હોવાથી તે અસંયમ જીવન અને બાલ મરણ બંનેની ઇચ્છા કરતા નથી. ॥૧૧॥

ટીકાર્થ—જે મહાપુરુષ એ નિશ્ચય કરી લે છે કે—સ્ત્રી પ્રસંગ કટવા ક્ષણ આપનાર છે, સ્ત્રિયો સુગતિના માર્ગમાં ભોગળ જેવી છે, સઘળા અધર્મોનું મૂળ છે. કપટ જાળથી યુક્ત હોય છે, મદિરાની જેમ મહામોહને

સર્વપરિગ્રહેતવઃ इति निश्चित्य 'इत्थિओ' स्त्रीः 'ण सेवन्ति' न सेवन्ते 'ते' ते इत्थम्भूता आत्मार्यिनः (जणा) जनाः—महापुरुषाः 'बंधणुम्मुक्का' बन्धनोन्मुक्ताः स्त्रीजालबन्धरहिततया सकलबंधनरहिताः सन्तः 'जीवियं' जीवितं असंयम-जीवितम् उपलक्षणात् बालमरणमपि च 'नावकंखंति' नाऽवकांक्षन्ति किमर्थं जीवितं मरणं च नादकाङ्क्षन्तीत्याह—यतः 'हु' निश्चयेन 'ते' ते—स्त्रीसंगवर्जकाः 'जणा' जनाः 'आइमोक्का' आदिमोक्षाः अत्र आदिशब्दः प्रधानार्थकस्तेन आदि प्रधानम् अन्यपुरुषार्थापेक्षया मोक्षः अशेषकर्मक्षयात्मको येषां ते आदि-मोक्षाः, प्रधानभूतमोक्षाख्यपुरुषार्थोद्यताः अतएव ते जीवितं मरणं च नावकाङ्क्षन्तीति भावः ॥९॥

મૂલમ્—જીવિયં પિટ્ટુઓ કિંચ્ચા અંતં પાવંતિ કંમ્મુણં ।

કંમ્મુણા સંમુહી ભૂયા જે મંગ્ગ મંણુસાસઈ ॥૧૦॥

છાયા—જીવિતં પૃથતઃ કૃત્વા અન્તં પ્રાપ્નુવન્તિ કર્મણમ્ ।

કર્મણા સંમુલ્લી ભૂતા યે માર્ગમનુશાસતિ ॥૧૦॥

વયા, સ્ત્રિયાં હી સમસ્ત પરિગ્રહ કા કારણ હૈં, વે સ્ત્રિયોં કા સેવન નહીં કરતે હૈં । એસે આત્માર્થી જન સ્ત્રી કે જાલ સે છુટકારા પાકર સમસ્ત બન્ધનોં સે મુક્ત હો જાતે હૈં । વે ન અસંયમ જીવન કી इच्छा કરતે હૈં ઓર ન બાલમળકી । વે કયોં જીવન મરણ કી इच्छा નહીં કરતે ? इसका उत्तर यह है कि स्त्री प्रसंग के त्यागी वे जगत् वासी जन आदिमोक्ष होते हैं । अर्थात् सर्व प्रथम मोक्षगामी होते हैं । इसी कारण जीवन मरण की इच्छा नहीं करते ॥९॥

ઉત્પન્ન કરવાવાળી છે. વધારે શું કહેવાય ? સ્ત્રિયો જ સઘળા પરિગ્રહનું કારણ છે, તેઓ સ્ત્રિયોનું સેવન કરતા નથી એવા આત્માર્થી જન સ્ત્રીની લગણી છૂટકારો પામીને સઘળા બંધનોથી મુક્ત થઈ લાય છે તેઓ અસં-યમી જીવનની ઇચ્છા કરતા નથી, તેમજ બાલમરણની પણ ઇચ્છા કરતા નથી તેઓ જીવન મરણની ઇચ્છા કેમ કરતા નથી ? એનો ઉત્તર એવો છે કે—સ્ત્રી પ્રસંગનો ત્યાગ કરવા વાળા તેઓ જગત્ના રહેનારો આદિ મોક્ષ હોય છે. અર્થાત્ સર્વ પ્રથમ મોક્ષગામી હોય છે એજ કારણે જીવન મર-ણની ઇચ્છા કરતા નથી. ॥૯॥

અન્વયાર્થઃ--જીવિતેજ્ઞાં પરિત્યજ્ય તે નિ કુર્વન્તીત્યાહ-તે અસંયમજીવને-
ચ્છારહિતા મહાપુરુષાઃ 'જીવિયં' જીવિતમ્ અસંયમજીવનં 'પિટ્વો કિચ્ચા' પૃથ્ઠતઃ
કૃત્વા અનાદૃત્ય જીવનનિરપેક્ષો ભૂત્વેત્યર્થઃ 'કમ્મુણં' કર્મણાં જ્ઞાનાવરણીયાચ્છ-
વિધાનાં ચતુર્ણાં ઘાતિકર્મણાં વા (અંતં) અન્તં નાશં 'પાવંતિ' પ્રાપ્નુવન્તિ સકલકર્મ-
ક્ષપણેન મોક્ષં પ્રાપ્નુવન્તીત્યર્થઃ । (જે) યે સકલકર્મક્ષપણામમર્થાઃ ભવેયુસ્તે

'જીવિયં પિટ્વો કિચ્ચા' इत्यादि ।

શબ્દાર્થ--'જીવિયં-જીવિતમ્' અસંયમ જીવન કો 'પિટ્વો કિચ્ચા-
પૃથ્ઠતઃ કૃત્વા' અનાદર કરકે 'કમ્મુણં-કર્મણાં' જ્ઞાનાવરણીયાદિ આઠ
પ્રકાર કે ઘાતિયા કર્મ કે 'અંતં-અન્તમ્' અંતકો 'પાવંતિ-પ્રાપ્નુવન્તિ'
પ્રાપ્ત કરતે હૈં 'જે-યે' જો પુરુષ સકલકર્મ કે ક્ષપણ મેં અસમર્થ હોતે
હૈં વે પુરુષ 'કમ્મુણા-કર્મણા' તપ સંયમઆદિ સદનુષ્ઠાન રુપ ક્રિયા સે
'સંમુહીભૂયા-સંમુખીભૂતાઃ' મોક્ષકે સન્મુખ હોકર 'મર્ગં માર્ગમ્' જિનોક્ત-
-સમ્યક્ દર્શન જ્ઞાન ચારિત્રરુપ મોક્ષમાર્ગ કો 'અણુસાસઈ-અનુશા-
સતિ' ભવ્યોં કો ઉપદેશ કરતે હૈં અર્થાત્ ભવ્યોં કો મોક્ષમાર્ગ
ઉપદેશદ્વારા દિખાતે હૈં ॥૧૦॥

અન્વયાર્થ--જીવન કે પ્રતિ નિસ્પૃહ હોકર વે કયા કરતે હૈં સો
કહતે હૈં અસંયમજીવન કો હચ્છા સે રહિત મહાપુરુષ અસંયમી જીવન
કો ત્યાગ કર અર્થાત્ ઉસસે નિરપેક્ષ હોકર જ્ઞાનાવરણીય આદિ આઠોં
કર્મોં કા યા ચાર ઘાતિયા કર્મોં કા અન્ત કર દેતે હૈં ઓર મોક્ષ પ્રાપ્ત

જીવિયં પિટ્વો કિચ્ચા' इत्यादि

શબ્દાર્થ--'જીવિયં-જીવિતમ્' અસંયમ જીવનને 'પિટ્વો કિચ્ચા-પૃથ્ઠતઃ
કૃત્વા' અનાદર કરીને 'કમ્મુણ-કર્મણાં' જ્ઞાનાવરણીય આદિ આઠ પ્રકારના
ઘાતિયા કર્મના 'અંતં-અન્તમ્' અંતને 'પાવંતિ-પ્રાપ્નુવન્તિ' પ્રાપ્ત કરે છે. 'જે-
-યે' જે પુરુષ સકલ કર્મના ક્ષપણમાં અસમર્થ હોય છે તે પુરુષ 'કમ્મુણા-
-કર્મણા' તપ સંયમ વિગેરે સદનુષ્ઠાન રૂપ ક્રિયાથી 'સંમુહી ભૂયા-સંમુખીભૂતાઃ'
મોક્ષની સન્મુખ બનીને 'મર્ગ-માર્ગમ્' જીનોક્ત સમ્યક્ દર્શન, જ્ઞાનચારિત્ર
રૂપ મોક્ષમાર્ગને 'અણુસાસઈ-અનુશાસતિ' ભગ્યોને ઉપદેશ કરે છે. અર્થાત્
ભગ્યોને ઉપદેશ દ્વારા મોક્ષમાર્ગ બતાવે છે. ॥૧૦॥

અન્વયાર્થ--જીવન પ્રત્યે નિસ્પૃહ થઈને તેઓ શું કરે છે ? એ કહે-
વામાં આવે છે--અસંયમમય જીવનની ઇચ્છાથી રહિત મહાપુરુષ અસંયમી
જીવનનો ત્યાગ કરીને અર્થાત્ તેનાથી નિરપેક્ષ બનીને જ્ઞાનાવરણીય વિગેરે
આઠે કર્મોનો અથવા ચાર ઘાતિયા કર્મોનો અંત કરે છે. અને મોક્ષ પ્રાપ્ત

(કમ્મુણા) કર્મણા તપ સંયમાદિ સદ્ગુણાનરૂપયા ક્રિયાયા (સંમુદ્ધીભૂયા) સંમુ-
 સ્ત્રીભૂતાઃ અશેષકર્મક્ષયણમાર્ગાભિમુખાઃ સન્તઃ (મર્ગ) માર્ગ-જિનોક્તં સમ્યગ્દર્શન-
 જ્ઞાનચારિત્રરૂપમ્ (અણુસાસઈ) અનુશાસતિ મન્યેભ્યઃ સમુપદિશન્તિ સદુપદેશસ્ય
 પરમ્પરયા મોક્ષપ્રાપ્તિહેતુત્વાદિતિ ॥૧૦॥

ટીકા—જીવિતેચ્છાં પરિત્યજ્ય કિં કુર્વન્તીત્યાહ—તે અસંયમજીવનેચ્છા-
 રહિતા મહાપુરુષાઃ ‘જીવિયં’ જીવિતમ્—અસંયમજીવિતમ્ ‘વિદુઓ કિંચા’
 પૃષ્ઠતઃ કૃત્વા, અનાદૃત્ય ‘કમ્મુણં’ કર્મણાં જ્ઞાનાવરણીયાદીનામ્ ‘અંતં’ અન્તં—નાશં
 ‘પાવંતિ’ પ્રાપ્નુવન્તિ । સદ્ગુણાનરૂપણેન જીવનનિરપેક્ષાઃ સન્તઃ અશેષકર્મક્ષય-
 સ્વરૂપં મોક્ષં પ્રાપ્નુવન્તીત્યર્થઃ, ‘જે’ યે સકલકર્મક્ષયણાઃસમર્થાસ્તે ‘કમ્મુણા’
 કર્મણા તપઃ સંયમાદિવિશિષ્ટાઽદ્ગુણાનેન ‘સંમુદ્ધીભૂયા’ સંમુસ્ત્રીભૂતાઃ=સકલકર્મ-

કરતે હૈં । જો સકલ કર્મોંં કા ક્ષય કરને યેં સમર્થ હોતે હૈં, વે પુરુષ
 તપ સંયમ આદિ કે અગુણાન લે સમસ્ત કર્મોંં કો ક્ષયણ કરને કે
 અભિમુખ હોકર સમ્યગ્દર્શન જ્ઞાન ચારિત્ર તપ રૂપ મોક્ષ માર્ગ કા
 પ્રાણિયોંં કે હિન કે હિલે અવ્ય જીવોંં કો ઉપદેશ દેતે હૈં, ક્યોંંકિ
 મોક્ષમાર્ગ કા ઉપદેશ સ્ત્રી પરમ્પરા લે મોક્ષ કા પ્રાપ્ત હોતા હૈ ॥૧૦॥

ટીકાર્થ—જીવન કી રૂચ્છા કો ત્યાગ કર કયા કરતે હૈ ? સો કહતે
 હૈં અસંયમ જીવન કી રૂચ્છા લે રહિન મહાપુરુષ અસંયમમય જીવન
 કો ત્યાગ કર જ્ઞાનાવરણીય આદિ કર્મોંં કા અન્ત કર દેતે હૈં અર્થાત્
 સદ્ગુણાન કરકો જીવન લે તિરપેક્ષ હોકર સમસ્ત કર્મક્ષય રૂપ મોક્ષ
 પ્રાપ્ત કર લેતે હૈં । જો સમસ્ત કર્મોંં કા ક્ષય કરને યેં અસમર્થ હોતે હૈં,
 વે તપ સંયમ આદિ ના વિશિષ્ટ અગુણાન દરકો મોક્ષ કે અભિમુખ

કરે છે. જેઓ સદ્ગુણ કર્મોના ક્ષય ઉત્થાના અર્થ હોય છે. તે પુરુષ તપ
 સંયમ વિગે ના અગુણાની સધા કર્મોના ક્ષયણ કરવામા અભિમુખ થઈને
 સમ્યક્ દર્શન જ્ઞાનચારિત્ર તપ રૂપ મોક્ષ માર્ગનો પ્રાણિયોના હિત માટે લગ્ય
 હોવાને ઉપદેશ આપે છે કેન કે—તેણે માર્ગનો ઉપદેશ પણ પરમ્પરાથી
 મોક્ષ પ્રાપ્ત કરાવત ર હોય છે ॥૧૦॥

ટીકાર્થ—હવેનનાં ઈચ્છાને ત્યાગ કરને શું કરે છે ? તે બતાવે છે.
 —અસંયમી અન્તની કમ્મુણી નહિન પુરુષ અસંયમ મય હવેનનો ત્યાગ
 કરીને જ્ઞાનાવરણીય વિગેરે કર્મોંં કા અન્ત કરી દે છે અર્થાત્ સદ્ગુણાન કરીને
 હવેનથી તિરપેક્ષ થઈને સમસ્ત કર્મ ક્ષય રૂપ મોક્ષ પ્રાપ્ત કરી દે છે, જે
 સમસ્ત કર્મોના ક્ષય કરવામા અસમર્થ હોય ન, તેને તપ, સંયમ, વિગે.

ક્ષયસ્વરૂપમોક્ષસ્થાઽભિमुखीभूताः सन्तः 'मग्नं' मार्गम्=सम्यग्दर्शनज्ञानचारि-
त्रात्मकम् 'अणुसासई' अनुशासति, प्राणिनां हिताय भव्येभ्यः समुपदिशन्ति मोक्ष
मार्गोपदेशस्यापि परम्परया मोक्षप्रापकत्वादिति ॥१०॥

મૂલમ્—અણુસાસનં પુઢો પાણી વસુમં પૂયણાસણ ।

અણાસણ જણ દંતે દંઢે આરયમેહુણે ॥૧૧॥

છાયા—અનુસાસનં પૃથક્ પ્રાણિષુ વસુમાન્ પૂજાનાસ્વાદકઃ ।

અનાશયો યતો દાન્તો દઢ આરત મૈથુનઃ ॥૧૧॥

હોકર સમ્યગ્ દર્શન જ્ઞાન ચારિત્ર ઔર તપ રૂપ મોક્ષમાર્ગ કા પ્રાણિયો
કે હિતકે લિે ભવ્ય જીવોં કો ઉપદેશ દેતે હૈં, ક્યોંકિ મોક્ષમાર્ગ કા
ઉપદેશ બી પરમ્પરા સે મોક્ષપ્રાપ્તિ કા કારણ હૈ ॥૧૦॥

‘અણુસાસનં પુઢો પાણી’ ઇત્યાદિ ।

શબ્દાર્થ—‘અણુસાસનં-અનુસાસનમ્’ સદુપદેશ ‘પાણી-પ્રાણિપુ’
પ્રાણિયોં મેં ‘પુઢો-પૃથક્’ બિન્ન બિન્ન હોતા હૈ ‘વસુમં-વસુમાન્’ સંયમ-
વાન્ તથા ‘પૂયણાસણ-પૂજાનાસ્વાદકઃ’ પૂજાસત્કાર કી હચ્છા ન રખ-
નેવાલે અત ઇવ ‘અણાસણ-અનાશયઃ’ પૂજા મેં રુચિ ન રખનેવાલા
તથા ‘જણ-યતઃ’ સંયમમેં ઘયત્નવાન્ તથા દંતે-દાન્તઃ’ હન્દ્રિય ઔર નો
હન્દ્રિય કા દમન કરને ચાલા અર્થાત્ જિતેન્દ્રિય અત ઇવ ‘દંઢે-દઢઃ’ દઢ
તથા ‘આરયમેહુણે-આરતમૈથુનઃ’ મૈથુન રહિત પુરુષ મોક્ષ ગમન યોગ્ય
હોતા હૈ ॥૧૧॥

રેતું વિશેષ પ્રકારથી અનુષ્ઠાન કરીને મોક્ષની સન્મુખ થઈને સમ્યક્ દર્શન
સમ્યક્જ્ઞાન, સમ્યક્ ચારિત્ર, અને સમ્યક્ તપ રૂપ મોક્ષમાર્ગનો પ્રાણિયોના
હિત માટે ભવ્ય છવોને ઉપદેશ આપે છે. કેમકે-મોક્ષમાર્ગનો ઉપદેશ પણ
પરંપરાથી મોક્ષપ્રાપ્તિના કારણ રૂપ છે. ॥૧૦॥

‘અણુસાસનં પુઢો પાણી’ ઇત્યાદિ

શબ્દાર્થ—‘અણુસાસનં-અનુસાસનમ્’ સદુપદેશ ‘પાણી-પ્રાણિપુ’ પ્રાણિ-
યોમાં ‘પુઢો-પૃથક્’ અલગ અલગ હોય છે. ‘વસુમં-વસુમાન્’ સંયમવાન્ તથા
‘પૂયણાસણ-પૂજાનાસ્વાદકઃ’ પૂજા સત્કારની ઇચ્છા ન રાખવાવાળા અતએવ
‘અણાસણ-અનાશયઃ’ પૂજામાં રુચિ ન રાખવાવાળા તથા ‘જણ-યતઃ’ સંયમમાં
યત્નવાન્ તથા ‘દંતે-દાન્તઃ’ ઇન્દ્રિય અને નોઈન્દ્રિયનું દમન કરવાવાળા
અર્થાત્ ઇતેન્દ્રિય અતએવ દંઢે-દઢઃ’ દઢ તથા ‘આરયમેહુણે-આરતમૈથુનઃ’
મૈથુનને વર્જીત કરનાર પુરુષ મોક્ષ ગમન કરવાને યોગ્ય ઢહેવાય છે. ॥૧૧॥

અન્વયાર્થ:—મોક્ષાભિમુખતાન્નુભવનં પ્રદર્શયતિ—મોક્ષાભિમુખતા યદતુશા-
સતિ તત્ (અનુનાસનં) અનુભવનં તદુપદેશઃ. તત્ (પાત્ની) પ્રાણિષુ—જગજ્જનતુષુ
(પૃથ્વે) પૃથક્ ભિન્નં ભિન્નં વર્તેતે ક્ષિપ્રભિજ્ઞતયા તત્ પરિણમતે ન તુ સમાન-
તયા, તત્તજ્જીવાનાં ઉત્તદન્તઃકરણસ્ય ભિન્નભિન્નસ્વભાવત્વાત્ । તેનાનુશાસ-
નેન કશ્ચિદેવ મોક્ષાભિમુખો ભવતિ ન તુ સર્વે. યોડનુશાસકઃ સ કીદશો ભવે-
દિત્યાહ—(વસુમં) વસુમાન્—વસુ=ધનં મુનેર્ધનં તુ સંયમ એવ તદ્વાત્ વસુમાન્=સંય-
મવાન્ તયા (પૂવગાસણ) પૂજાનાસ્વાદકઃ—પૂજા=સત્કારઃ તત્પા અનાસ્વાદકઃ
મનોવાકકાયૈરનુમોદકઃ. અતएव (અગાસણ) અનાશયઃ પૂજાઅભિપ્રાયવર્જિતઃ. અત-
एव (જણ) યતઃ—પ્રયતઃ સંયમે યતનાન્. કુતઃ ? (દંતે) દાન્તઃ—ઇન્દ્રિયનોન્દ્રિયદ-
મકઃ અતएव (દંટે) દદઃ—દેશાદિભિરપ્યવિચક્તિત્વભાવઃ. કુત એવમ્—(આરયમેહુણે)

અન્વયાર્થ—મોક્ષ કે સન્મુખ હુણ મહાપુરુષો' કે અનુશાસન કે વિષય
મેં કહતે હૈં ડન મોક્ષાભિમુખ પુરુષો' કા અનુશાસન જગત્ કે જીવો' મેં
ભિન્ન ભિન્ન રૂપ નેં પરિણત હોતા હૈ, સમાન રૂપ મેં નહીં, ક્યોંકિ
વિભિન્ન પ્રાણિયો' કા અન્તઃકરણ ભિન્ન ભિન્ન સ્વભાવ વોલા હોતા
હૈ । ડસ અનુશાસન સે કોઈ કોઈ હી મોક્ષ કી ઓર સંમુખ હોતા હૈ,
સમી નહીં । અનુશાસક કૈસા હો, સો કહતે હૈં—'વસુ' કા અર્થ હૈ ધન,
મુનિ કા ધન સંયમ હી હૈ । અતएव 'વસુમાન્' કા અર્થ સંયમવાન્
સમજ્ઞના ડાહિણ । જો સંયમવાન્ હૈ, આદર સત્કાર કા અસ્વાદન યા
અનુમોદન નહીં કરતા આદર સત્કાર આદિ કી રૂઝા સે રહિત હોતા
હૈ, સંયમ મેં યતનાવાન્ હોતા હૈ, ઇન્દ્રિયો' કા ઓર મન કા દમન
કરને વોલા હૈ, દેશ આદિ સી જિસે ડલાયમાન નહીં કર સકતે,

અન્વયાર્થ—મોક્ષની સન્મુખ ઉપસ્થિત થયેલ મહાપુરુષોના અનુશાસન
સંબંધમાં કહે છે એ મોક્ષાભિમુખ પુરુષોના અનુશાસન જગતના છુવોમાં
જુદા જુદા પ્રકારથી પરિણત થાય છે સરખી રીતે નહીં કેમકે—જુદા જુદા
પ્રાણિયોના અંતઃકરણો જુદા જુદા સ્વભાવવાળા હોય છે એ અનુશાસનથી
કોઈ કોઈ પુરુષ જ મોક્ષની તરફ જનાર હોય છે બધા નહીં અનુશાસક
કેવા હોય ? તે સંબંધમાં કહે છે કે—'વસુ' અર્થાત્ ધન, મુનિનુ ધન સંયમ
જ હોય છે. તેથી જ 'વસુમાન્' નો અર્થ સંયમવાન્ એ પ્રમાણે સનજ્ઞવો
તોઈએ જોઈએ સંયમવાન્ છે, અદર સત્કારનું આસ્વાદન નથવા અનુમોદન
કરતા નથી. આદર સત્કાર વિગેરેની ઇચ્છા રહિત હોય છે. સંયમમાં યતના-
વાન્ હોય છે. ઇન્દ્રિયોનાં અને મનનું દમન સંવાવવા છે, દેશ વિગેરે પર,

આરભમૈથુનઃ-આગતમોગેચ્છઃ ઉપલક્ષણાત્ ત્યક્તપર્વેચ્છાવાન્ ય एतादृशविशेषणविशिष्टो भवति स एव मोक्षाभिमुखो भवितुमर्हतीति भावः ॥११॥

ટીકા—મોક્ષાભિમુખાનામનુશાસનં પ્રદર્શયતિ-‘અનુશાસનં’ અનુશાસનમ્ મોક્ષાભિમુખાનામુપદેશઃ, અનુશાસ્યન્તે સન્માર્ગાય અભિમુખી ક્રિયન્તે જીવાઃ સદસદ્વિવેકેન યેન, તત્-અનુશાસનમ્ ધર્મદેશના તદનુશાસનં પુનઃ ‘પાણી’ પ્રાણીષુ-જીવેષુ ‘પુદો’ પૃથક્ પૃથક્ ભવતિ । યદ્યપિ સર્વજ્ઞમુખાત્-એકવિધમેવાનુશાસનં નિસ્સરતિ, તથાપિ-શ્રોતૃણાં ભેદાત્-બહુશઃ પરસ્પરં વિચિત્ર એવ તદનુશાસનમ્ । યથા-વારિદ્વિમુક્તમુદકં-એકરસમપિ તત્ત્વેશવિધાગવિમુક્તપૃથિવીવિકારા-

કયોંકિ વહ મૈથુન સે રહિત હોતા હૈ અર્થાત્ સમસ્ત મોગેચ્છાઓં કા ત્યાગી હોતા હૈ, જો इन विशेषणों से विशिष्ट होना है, वही मोक्ष की ओर अभिमुख (संमुख) होने योग्य होता है ॥११॥

ટીકાર્થ—મોક્ષાભિમુખ પુરુષોં કે અનુશાસન કે વિષય મેં કહતે હૈં-જિસ સત્ અસત્ વિવેક કે દ્વારા જીવ મોક્ષ કે સન્મુખ હોતે હૈં, વહ અનુશાસન કહલાતા હૈ । ઉસે ધર્મદેશના ઓં કહતે હૈં । વહ અનુશાસન જીવોં મેં ભિન્ન ભિન્ન રુપ સે પરિણત હોતા હૈ । યદ્યપિ અગવાન્ કે મુખ સે એક હી પ્રકાર કી ધર્મદેશના નિકલતી હૈ, તથાપિ શ્રોતાઓ કી વિભિન્નતા કે કારણ ધર્મદેશના સે ઓં અલ્પર પડજાતા હૈ । જૈસે મેઘોં સે ગિરા હુઆ જલ સ્વભાવતઃ એક સે રસ બાલા હોતા હૈ, ફિર ઓં અમુક દેશોં મેં વિભક્ત પૃથ્વી કે વિકારોં કે કારણ વહ અનેક

જેને ચલાયમાન કરી શકતા નથી. કેમકે-તે મૈથુનથી રહિત હોય છે. અર્થાત્ સઘળી ભોગેચ્છાનો ત્યાગ કરવાવાળા હોય છે. જેઓ આ વિશેષણથી વિશિષ્ટ હોય છે, એજ મોક્ષની તરફ અભિમુખ (સંમુખ) થવાને યોગ્ય હોય છે ॥૧૧॥

ટીકાર્થ—મોક્ષાભિમુખ પુરુષોના અનુશાસનના સંબંધમાં કહે છે-જે સત્ અસત્ વિવેક દ્વારા જીવ મોક્ષની સન્મુખ હોય છે, તે અનુશાસન જીવોમાં ભિન્ન ભિન્ન રૂપથી પરિણત થાય છે. જે કે-લગવાનના મુખેથી એક જ પ્રકારની ધર્મદેશના નિકળે છે, તે પછી શ્રોતાઓના ભિન્ન પછાને કારણે ધર્મદેશનામાં પણ અતર પડિ જાય છે જેસ મેઘોમાંથી પડેલ જળ સ્વભાવથી એક સરખા રસ વાળું હોય છે, તે પછી અમુક અમુક દેશોમાં જુદા પ્રકારની જમીનના વિકારોના કારણે તે અનેક પ્રકારના થઈ જાય છે.

નાશ્રિત્યાડનેકથા મિચ્છતે । નારિકેલનિમ્બજંઘીરાદૌ યથોપવર્ણિતભેદસ્ય સર્વાડનુ-
ભવસિદ્ધત્વાત્ । તથાચોક્તમ્—

‘દેશના લોકનાથાનાં સત્ત્વાશયવશંવદાઃ ।

મિચ્છન્તે વહુધા લોકે ઉપાયૈર્વહુભિઃ પુનઃ ॥૧॥ઈતિ॥

યદ્યપિ ભવ્યે એવ તદનુશાસનં ફલતિ ન તુ તદભવ્યે, તથાપિ તત્ર સર્વોપાયક્ષસ્ય
ભગવતો નો દોષઃ, ક્લિન્તુ તત્ર તત્ર તાદૃશજીવાનામેવ સ દોષો યત્તદન્તઃકરણેન
સહ તથા પરિણમતિ । ઉક્તંચ—

‘સદ્ધર્મવીજવપનાનઘકૌશલસ્ય,

યલ્લોકવાન્ધવ ! તદાપિ સ્થિલાન્યભૂવન ।

તન્નાદ્ધ્રુવં સ્વગદ્ગુલેષ્વિહ તામસેષુ

સૂર્યાશ્વો મધુકરી ચરણાન્નદાતાઃ ॥૧॥ઈતિ॥

પ્રકાર કા હો જાતા હૈ । નારિયલ નીમ ઓર નીંજૂ આદિ મેં ઉક્ત વિચિ-
ન્નતા સમી કો અનુભવ મેં આતી હૈ । કહા હૈ ‘દેશના લોક
નાથાનામ્’ ઇત્યાદિ ।

‘લોક કે નાથો-તીર્થંકરોં કી દેશના ઓતા જીવોં કે અભિપ્રાય કે
અનુસાર હસ લોક મેં અનેક પ્રકાર કી હો જાતી હૈ ઓર વહ અનેક
કારણોં સે નાના રૂપોં મેં પરિણત હોતી હૈ ।’

યદ્યપિ ભગવાન્ કી ધર્મદેશના અવ્ય જીવ મેં હી ફલવાન્ હોતી હૈ,
અભવ્ય મેં નહીં, તથાપિ સમી ઉપાયોં કે જ્ઞાતા ભગવાન્ કા હસમેં
કોઈ દોષ નહીં હૈ । યહ તો ડન ઓતાઓં કા હી દોષ હૈ કિ ડનકે
અન્તઃકરણ કે સંસર્ગ સે વહ ડસ પ્રકાર પરિણત હો જાતી હૈ । કહા
મી હૈ—‘સદ્ધર્મવીજવપનાનઘ કૌશલસ્ય’ ઇત્યાદિ ।

નારીયેલ, લીમડો અને લીળૂ વિગેરેમાં તે લિન્નપણુ બધાને અનુભવમાં આવે
છે, કહ્યું પણ છે કે—‘દેશના લોકનાથાનામ્’ ઇત્યાદિ

લોકનાનાથો—તીર્થંકરોની દેશના ઓતાજનોના અભિપ્રાય પમાણે આ
લોકમાં અનેક પ્રકારની થઈ બધ છે અને તે અનેક કારણોથી અનેક રૂપોમાં
પરિણમી બધ છે

જે કે ભગવાનની ધર્મદેશના અવ્ય જીવમાંજ ફલવાન્ હોય છે, અભ-
વ્યમાં નહીં, તે પણ સઘળા ઉપાયોના બાણનારા ભગવાનનો આમાં કાંઈજ
દોષ નથી. આ તે તે ઓતાઓનો જ દોષ છે કે—તેમના અતકરણના સંસ-
ર્ગથી તે એ રીતે પરિણત થઈ બધ છે. કહ્યું પણ છે કે—‘સદ્ધર્મવીજવપના
નઘકૌશલસ્ય’ ઇત્યાદિ

हे लोकमित्र ! अत्युत्तमधर्मरूपबीजवपने यद्यपि भवान् अतीव कुशलः तथापि यत्र वधचन भवतः सदुपदेशो निरर्थको जायते तत्र नाश्चर्यम्, यत उल्लूकादि तामसपक्षिणां सूर्यप्रकाशोऽपि मधुकरचरणवद् कृष्णो दृश्यते इति ।

योऽनुशासकः स कीदृशः स्यादित्याह—‘वसुमे’ वसुमान् वसु-धनम्, तच्च मोक्षार्थं प्रवृत्तस्य संयम एव, तादृशं संयमाख्यं वसु विद्यते यस्यासौ वसुमान् संयमवान् तथा ‘पूयणासए’ पूजानास्वादकः पूजा-सत्कारः तस्या अनास्वादकः त्रिकरणत्रियोगैरपि अननुमोदकः । यद्वा-पूजा देवादिकृतमपि न स्वादयति यः

‘हे लोक के बन्धु भगवान् ! सद्धर्म रूपी बीज को बोने में आपका कौशल निपुणता सर्वथा निर्दोष है उसमें कोई त्रुटि नहीं होती फिर भी आप के लिए भी कोई-कोई भूमि ऊपर सिद्ध होती है । अर्थात् कई जीवों पर उसका कोई प्रभाव नहीं पड़ता । हममें आश्चर्य की बात नहीं, क्योंकि अंधकार में विचरण करने वाले कुछ पक्षी ऐसे भी होते हैं । जिन्हें ‘सूर्य की किरणों’ भी अमर के पैर के खाने वाली ही नजर आती हैं ।

अनुशासक अर्थात् धर्मोपदेशक कैसा होना चाहिए सो कहते हैं—वह संयम रूपी धन से युक्त हो क्योंकि मोक्ष के लिए प्रवृत्ति करने वाले का धन संयम ही है वह आदर सत्कार का अनास्वादक हो अर्थात् तीन करण और तीन योग से अपने सत्कार सन्मान की अनुमोदना न करे अथवा देवादिकों द्वारा की जाने वाली सेवा का आस्वा-

हे लोकना बन्धु लगवन् ! सद्धर्म रूपी बीजने वाववामां आपनी कुशलता-निपुणता सर्वथा निर्दोष छे. तेमां कांछि न त्रुटि नथी छोती, तो पणु आपने माटे पणु कोछि कोछि भूमि उपर सिद्ध थाय छे. अर्थात् कोछि जेवो पर तेनो कोछि प्रभाव पडतो नथी. जेमां आश्चर्य जेवुं कांछि नथी, केमके-अंधारामां विचरवा वाणा डेटलाक पक्षी जेवा पणु छाय छे छे-जेज्जोने सूर्यना किरणो पणु लभराना पगनी जेम उज्जा काणा जेवामां आवे छे.

अनुशासक अर्थात् धर्मोपदेशक केवा होवा जेछि जे ? ते अताववामां आवे छे, ते संयम रूपी धनर्था युक्त होय, केमके-मोक्षने माटे प्रवृत्ति करवावाणानुं धन संयम न छे ते आदर सत्कारना अनास्वादक होय अर्थात् त्रणु करणु अने त्रणु योगधी पोताना सत्कार सन्माननुं अनुमोदन न करे. अथवा देवादिको द्वारा करवावां आवनारी सेवानो स्वाद न करे. केम ते अहणु

સઃ પૂજાનાસ્વાદકઃ । કુતો ન સ્વાદયતિ-અત આહ-‘અણાસૅ’ અનાશયઃ,
આશયઃ અધિલાષ્ઠોત્કોઽભિપ્રાયઃ, ઇચ્છા વા, સ ન ત્રિચતે यस્ય સોઽનાશયઃ ।
તથા ‘જૅ’ યતઃ પ્રયતઃ સંયમે યત્નવાન્ સદા નિરતિચારઃ સંયમવાનિત્યર્થઃ ।
કુતો યતઃ અયમ્ યતઃ પ્રયતઃ સંયમે યત્નવાન્ સદા નિરતિચારઃ સંયમવાનિ-
ત્યર્થઃ । કુતો યતઃ અયમ્ ‘દતે’ દાન્તઃ ઇન્દ્રિય નો ઇન્દ્રિય દમનશીલઃ, કયમીદશ-
સ્ત્રાહ-‘દદે’ દદઃ-દેવાદિકૃતવિષયાદિમલોભનૈરપિ અવિચલિતસ્વમાત્રઃ । કુત એવમ્
‘આરયમેહુજે’ આરતમૈથુનઃ આરતપુરતં નિવારિત મૈથુનમવ્રત્તચર્ય્યં यस્ય સ આર-
તમૈથુનઃ નિરરત્તશબ્દાદિવિષયાભિલાષઃ, પ્રાણાતિપાતાદિવિરતિમત્ત્રાત્ । મોક્ષ-
માર્ગસાધકાયત્તચારિત્રવત્ત્વાચ્ચ । અથાનુશાસકસ્ય વિશેષણસાર્થકતામાહ-સ વસ્તુ-
માન્ સંયમધનત્વાત્, પૂજાનાસ્વાદકઃ સત્કારાચનનુમોદકત્વાત્, અનાશયઃ-

દન ન કરે । કયોં આસ્વાદન ન કરે ? હસકા ઉત્તર યહ હૈ કિ વહ
અભિલાષા, પ્રયોજન યા ઇચ્છા સે રહિત હો । સંયમ મેં યતનાવાન્ હો
અર્થાત્ નિરતિચાર સંયમ કા પાલન કરે । ઇન્દ્રિય ઓર મન કો દમન
કરને વાલા હો । એસા મી કયોં હો ? હસ કારણ કિ દેવતા આદિ કે
વૈષયિક પ્રલોભનોં કે હોને પર મી ધર્મ સે વિચલિત નહીં હોતા ઓર
‘વિચલિત ન હોને કા કારણ યહ હૈ કિ વહ મૈથુન આદિ ઇન્દ્રિય સંબંધી
ભોગોં સે વિરત હોતા હૈ । વહ પ્રાણાતિપાત આદિ પાપોં સે નિવૃત્ત
હોતા હૈ, મોક્ષમાર્ગ કા સાધક હોતા હૈ ઓર આયત (દીર્ઘ) ચારિત્રવાન્
હોતા હૈ । હસ કારણ ડસમેં શબ્દાદિવિષયોં કી અભિલાષા નહીં હોતી ।

તાત્પર્ય યહ હૈ કિ સત્ત્વા અનુશાસક અર્થાત્ ઉપદેશ (ઉપદેશક)
વહી હોતા હૈ જો સંયમ રૂપી ધન સે યુક્ત હો, સત્કાર આદિ કા અનુ-

ન કરવી ? આ પ્રશ્નનો ઉત્તર એવો છે કે-આ અભિલાષા, પ્રયોજન અથવા
ઈચ્છાથી રહિત હોય છે. સંયમમાં યતનાવાળા હોવું અર્થાત્ નિરતિચાર સંય-
મનું પાલન કરે ઇન્દ્રિય અને મનનું દમન કરવા વાળા હોય એવું પણ કેમ
હોય ? એ કારણે કે દેવતા વિગેરેના વિષય સંબંધી પ્રલોભનો હોવા છતાં પણ
ધર્મથી ચલાયમાન થતા નથી, અને ચલાયમાન ન થવાનું કારણ તે મૈથુન
વિગેરે ઇન્દ્રિય સંબંધી લોભોથી વિરત હોય છે, તે પ્રાણાતિપાત વિગેરે પાપોથી
નિવૃત્ત હોય છે. મોક્ષમાર્ગના સાધક હોય છે. અને આયત (દીર્ઘ) ચારિત્રવાન્
હોય છે. તે કારણથી તેમા શબ્દ વિગેરે વિષયોની અભિલાષા-ઈચ્છા હોતી નથી.

કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે-સાચો અનુશાસક અર્થાત્ ઉપદેશક એજ
હોય છે કે જે સંયમ રૂપી ધનવાળો સત્કાર વિગેરેનું અનુમોદન ન કરતાં

इच्छाराहित्यात्, यतः संयमयत्नत्वात्, दान्त इन्द्रिय नोइन्द्रियदमनशीलत्वात्,
दृढः अनुकूलप्रतिकूलोपसर्गैरविचलनीयत्वात्, आरतमैथुनः भोगेच्छारहितत्वात् ।
य एतादृशोऽनुशासको भवेत् स एव मोक्षाभिमुखो भवितुमर्हतीति भावः ॥११॥
मूलम्—णीवारे व ण लीएज्जा छिन्नसोए अणाविले ।

अणाउले संया दंतै संधिं पत्ते अणैलिसं ॥१२॥

छाया—नीवार इव न लीयेत छिन्नस्रोता अनाविलः ।

अनाकुलः सदा दान्तः सर्वं प्राप्तोऽनीदृशम् ॥१२॥

મોદન ન કરકે અપની સેવા કા આસ્વાદન ન કરે, ઇચ્છા રહિત હોને
કે કારણ નિસ્પૃહ હો, સંયમ મેં યતનાવાનું હો, ઇન્દ્રિયોં કા ઓર મન
કા દમન કરને વાળા હો, અનુકૂલ ઓર પ્રતિકૂલ પરીષદ્ધ ઓર ઉપસર્ગોં
સે ચલાયમાન ન હોને કે કારણ દૃઢ હો તથા ભોગ કી ઇચ્છા સે રહિત
હોને કે કારણ મૈથુન ત્યાગી હો । જો એસા અનુશાસક હોતા હૈ, વહી
મોક્ષાભિમુખ હો સકતા હૈ ॥૧૧॥

‘णीवारेव ण लीएज्जा’ इत्यादि ।

શબ્દાર્થ—મૈથુન કો ત્યાગ કરને વાળા મુનિ ‘णीवारेव-नीवार इव’
જાલમેં બાંધને કે લીએ ડાલે હુએ ધાન્ય મેં કપોત આદિ પ્રાણિયોં
કે જૈસે ‘ण लीएज्जा-न लीयेत’ સ્ત્રીસંગ મેં લીન ન હો અર્થાત્ સાધુ
સ્ત્રી સેવન ન કરે ‘छिन्नसोए-छिन्नस्रोताः’ જિહ્વને વિષયભોગ રૂપ
આશ્રવદ્વાર કો કાટ ડાલા હૈ, અતઃ એવ ‘अणाविले-अनाविलः’ રાગ-

પોતાની સેવાનું આસ્વાદન ન કરે. ઇચ્છા રહિત હોવાના કારણે નિસ્પૃહ
હોય, સંયમમાં યતનાવનું હોય, ઇન્દ્રિયો અને મનનું દમન કરવા વાળા
હોય, અનુકૂળ અને પ્રતિકૂળ પરીષદ્ધ અને ઉપસર્ગોથી ચલાયમાન ન હોવાને
કારણે દૃઢ હોય, તથા ભોગની ઇચ્છાથી રહિત હોવાથી મૈથુનનો ત્યાગ કર-
વાવાળા હોય, આવા જે ઉપદેશક હોય છે, એજ મોક્ષમાં જવાની ઇચ્છા-
વાળા-મોક્ષાભિમુખ હોઈ શકે છે. ॥૧૧॥

णीवारेव ण लीएज्जा’ इत्यादि

શબ્દાર્થ—મૈથુનનો ત્યાગ કરવાવાળો મુનિ ‘णीवारेव-नीवार इव’ બાળમાં
ફસાવવા માટે તેમાં નાખવામાં આવેલ ધાન્યમાં કપૂતર વિગેરે પક્ષિઓની
જેમ ‘ण लीएज्जा-न लीयेत’ સ્ત્રીસંગમાં લીન ન થવું અર્થાત્ સાધુએ ‘સ્રીનું’
સેવન ન કરવું ‘छिन्नसोए-छिन्नस्रोताः’ જેણે વિષય ભોગ રૂપ આશ્રવ દ્વારને
છેદી નાખ્યું છે અતઃએવ ‘अणाविले-अनाविलः’ રાગદ્વેષ આદિ મળથી જે
રહિત છે એવં ‘अणाउले-अनाकुलः’ સ્વસ્થ ચિત્ત બનીને ‘सया

અન્વયાર્થ:—અથ (આરતમૈથુન:) इत्यनेन किम्? इत्यत्रोपदेशसाह-आरत-मैथुनो मुनिः (णीवारेव) नीवारे इव-नीवारे जाले बन्धनार्थं प्रक्षिप्ते धान्यकणे कपोतशूकरादि प्राणी इव (ण लीएज्जा) न लीयेत-स्त्रीसङ्गे लीनो न भवेत्। यथा सूकरो धान्यकणासक्त्या जाले बद्धः कुमरणेन म्रियते, तथैव मनुष्योऽपि नीवारसदृशे स्त्रीसङ्गे लीनो भूत्वा तन्मोहजालबद्धो बालमरणेन म्रियतेऽतो मुनिर्न तत्रासक्तिं भजेदिति भावः। कीदृशः सन्नित्याह—(छिन्नस्रोत) छिन्नस्रोता. अवरुद्ध-प्राणातिपातादिपापागमनमार्गः, अतएव (अणाविले) अनाविच्छः रागद्वेषादि

દ્રેષ આદિ મલસે જો રહિત હૈ એવં ‘અણાડલે-અનાકુલ:’ સ્વસ્થચિત્ત હોતા હુઆ ‘સયા દંતે-સદા દાન્ત:’ સદૈવ વશીકૃતેન્દ્રિય હોનેવાલા મુનિ ‘અળેલિસં-અનીદશમ્’ અનુપમ એસી ‘સંધિં-સન્ધિમ્’ ભાવસમાધિ કો ‘પત્તે-પ્રાપ્ત:’ પ્રાપ્ત કરતા હૈ ॥૧૨॥

અન્વયાર્થ—મૈથુન સે વિરત હોને કા ફલ કયા હોતા હૈ, યહ યહાં કહા જાતા હૈ—જૈસે બન્ધન મેં ફાંસને કે લિએ ધાન્ય કે દાને બિચેર દિયે જાતે હૈં ઓર કપોત શૂકર આદિ જીવ ઉનકે લોભ મેં ન આકર ફાંસ જાતે હૈં, હસ પ્રકાર સાધુ સ્ત્રી કે જાલ મેં ફાંસે। તાત્પર્ય યહ હૈ કિ જૈસે શૂકર ધાન્ય કળોં મેં આસક્ત હોકર જાલ મેં ફાંસ જાતા હૈ ઓર બુરી મૌત સે મરતા હૈ, ઉસી પ્રકાર મનુષ્ય ધાન્ય કળોં કે સમાન સ્ત્રી કે બન્ધન મેં પડકર બાલમરણ સે મરતા હૈ, અત એવ મુનિ ઉસમેં આસક્તિ ન ધારણ કરે।

દત્તે-સદા દાન્ત:’ સદા ઈન્દ્રિયોને વશ રાખવાવાળો મુનિ ‘અળેલિસં-અનીદશમ્’ અનુપમ એવી ‘સંધિં-સન્ધિમ્’ ભાવ સમાધિને ‘પત્તે-પ્રાપ્ત:’ પ્રાપ્ત કરે છે. ॥૧૨॥

અન્વયાર્થ—મૈથુનથી વિરત થવાથી શું ફળ થાય છે? એ અહિં કહેવામાં આવે છે. જેમ બંધનમાં ફસાવવા માટે અનાજના કણો વેરવામાં આવે છે. અને કબૂતર વિગેરે જીવો તે કણોને પ્રાપ્ત કરવાના લોભથી આવીને ફસાઈ જાય છે. એજ પ્રમાણે સાધુએ સ્ત્રીઓની જાળમાં ફસાવું નહીં.

કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે-જેમ કબૂતર વિગેરે ધાન્યના કણોમાં આસક્ત થઈને જાળમાં ફસાઈ જાય છે, અને ખરાબ મોતથી મરે છે. એજ પ્રમાણે મનુષ્ય ધાન્ય કણોસરખી સ્ત્રીઓના બંધનમાં પડીને બાલમરણથી મરે છે. તેથી જ મુનિએ તેમાં આસક્ત થવું નહીં.

કાલુષ્યરહિતઃ નિર્મલ इत्यर्थः, यतो रागद्वेषादिरहितस्ततः (अणाउले) अनाकुल
आकुलताकारणरहित्येन स्वस्थचित्तः, कुतः ? (सया दंते) सदा दान्तः निरन्तरं
वशीकृतेन्द्रियः स्यात् । एतेन किमित्याह—एतादृशो मुनिः (अणेजिसं) अनीदृशं
अनन्यसदृशं (संधिं) सन्धि-भावसन्धि कर्मविवरलक्षणम् (पत्ते) प्राप्तो भवतीति॥१२॥

टीका—अथ मैथुनत्यागविषये समुपदिशति—‘णीवारे इव ण लीएज्जा’
नीवारे इव न लीयेत स्त्रीषु, यथा कपोतशूकरादिप्राणी धान्यकणलोभेन जाळे
पतितो व्याधैः परिशृङ्खितो मार्यते । एवं पुरुषोऽपि अल्पकालिकप्रस्तुतविषय-
लोभेन स्त्रीषु संसक्तः संसज्यमान एव संसारमोहजाले पतितः स्वकृतकर्मभिर्मार्यते ।
अतो मुनि नीवारसदृशस्त्रीषु न संसक्तो भवेत् । विवेकवान् मुनिः स्त्रियम्, संसार-

जिसने स्त्रियों को अवरुद्ध कर दिया है अर्थात् पाप के आगमन
के मार्ग को रोक दिया है जो अनाविल अर्थात् रागादि की कलुषता से
रहित होने से निराकुल है तथा इन्द्रियों को वशीभूत करने वाला है,
ऐसा मुनि अनुपम आवस्यमाधि को प्राप्त करता है ॥१२॥

टीकार્थ—यहां मैथुन त्याग के विषय में उपदेश देते हैं धान्य कर्णों
के समान स्त्री में गृद्ध न हो, अर्थात् कबूतर एवं शूकर आदि प्राणी
जैसे धान्यकर्णों के लोभ में आकर जाल में पड़ जाते हैं और व्याध के
द्वारा पकड़े जाकर मारे जाते हैं, इसी प्रकार पुरुष भी अल्पकालिक
विषय लोभ में पड़ कर स्त्रियों में आसक्त होकर मोहजाल में फंसता
है और अपने किये कार्यों से सारा जाता है । अतएव मुनि धान्य कर्णों

જેણે સ્રોતોને રોકી દીધેલ છે અર્થાત્ પાપના આવવાના માર્ગને રોકી
દીધો છે, તથા જે અનાવિલ અર્થાત્ રાગાદિની કલુષતા વિનાના છે, જે
આકુલતાને કારણે રાગ દ્વેષથી, રહિત હોવાથી નિરાકુલ છે, તથા ઈન્દ્રિયોને
વશ કરવાવાળા છે એવા મુનિ અનુપમ ભાવસમાધિને પ્રાપ્ત કરે છે. ॥૧૨॥

ટીકાર્થ—અહિયાં મૈથુન ત્યાગના સંબંધમાં ઉપદેશ આપવામાં આવે
છે—ધાન્ય—અનાજના દાણા સમાન સ્ત્રીઓમાં આસક્ત ન થવું. અર્થાત્ કબૂતર
અને શૂકર વિગેરે પ્રાણીઓ જેમ અનાજના દાણાના લોભમાં આવીને
જાળમાં ફસાઈ જાય છે. અને શિકારી દ્વારા પકડાઈને સારી નાખવામાં આવે
છે, એજ પ્રમાણે પુરૂષ, પણ અલ્પકાળના વિષયના લોભમાં પડીને સ્ત્રીઓમાં
આસક્ત થઈને મોહ જાળમાં ફસાઈ જાય છે, અને પોતાના કર્મકર્મથી

बन्धकारणं जानीयात् । उक्तं च—

‘संसार तव दुस्तार, पदवी न दवीयसी ।

अन्तरा दुस्तरा न स्यु यदि रे’ मदिरेक्षणाः ॥१॥

अतो नीवारस्तुल्यं स्त्रीप्रसङ्गं ज्ञात्वा, ज्ञातव्यवस्तत्रासक्तिं न कुर्यात् । किं भूतः सन्नित्याह—‘छिन्नस्रोतः’ छिन्नस्रोताः छिन्नानि अपनीतानि स्रोतांसि संसाराऽव-
तरणद्वाराणि, विषयोन्मुखेन्द्रियप्रवर्त्तनानि । यद्वा—छिन्नानि अवरुद्धानि स्रोतांसि
आस्रवद्वाराणि प्राणातिपातादीनि, येन—स छिन्नस्रोताः निरुद्धपापगमनमार्गः

के समान स्त्रियों में आसक्त न हो । विवेकवान् मुनि स्त्री को कर्म-
बन्धन का कारण जाने । कहा भी है—‘संसार तव दुस्तार’ इत्यादि ।

‘अरे संसार ! अगर पीछे मैं यह दुस्तर स्त्रियां आड़ी न आ जाती
तो तेरी यह दुस्तर पदवी कोई महत्त्व न रखती । अर्थात् स्त्रियों के मोह
को जीतना ही वास्तव में दुस्तर है । इसी मोह के कारण संसार दुस्तर
कहा गया है । जिसने स्त्री संबंधी मोह को जीत लिया, उसके लिए
संसार दुस्तर नहीं रह जाता—सुतर हो जाता है ।’

अतएव स्त्रीप्रसंग को नीवार धान्यकर्णों के समान जान कर तत्त्व-
वेत्ता स्त्रियों में आसक्ति धारण न करे । वह स्रोतों को बन्द कर दे
अर्थात् संसार में गिराने के द्वारों को इन्द्रियों के विषयों की ओर
प्रवृत्ति को त्याग दे । अथवा पाप के आगमन के मार्ग को हिंसा आदि

भराध जय छे, तेही मुनी अनाजना दाणा सरणी स्त्रियोमां आसक्ति न
थाय, विवेकवान् मुनि स्त्रिने कर्मबधनु कारण समजे. कछुं पणु छे के—

‘संसार तव दुस्तार’ ध्यादि

‘अरे संसार ! अगर वयमां आ दुस्तर—न पार पाभी शक्य तेवी
स्त्रियो वयमां न आवत तो तारी आ ‘दुस्तर’ पदवी कैहं प्रकारनुं भइत
राणी न शक्त, अर्थात् स्त्रियोना मोहने लतवे ओह वस्तविक दुस्तरता छे,
आ मोहना कारणे ज संसारने दुस्तर कहेल छे, जेहे स्त्री संबंधी मोहने
लती लीघा छे, तेने माटे संसार दुस्तर थछ शकतो नथी, अर्थात् सुतर
सरग पणुथी पार पमाय तेवे भनी जय छे.

ओथी ज स्त्री प्रसंगने नीवार—धान्य कणोनी जेम समलने तत्त्ववेत्ता
—तत्त्वने जलुनरा स्त्रियोमां आसक्ति धारण न करे. ते स्रोतोने बन्ध करी हे
अर्थात् संसारमां पाठवाना द्वारो—मार्गोने इन्द्रियोना विषयो तरङ्गनी प्रवृ-
त्तिथी शङ्की हे अथवा पापना आववानां मार्गोने ओटके के प्राणातिपात

તથા 'અણાવિલે' અનાવિલઃ રાગદ્વેષાદિકાલુષ્યરહિતઃ અતएव 'અણાઉલે' અના-
કુલઃ-વિષયેષુ-અપ્રવર્તનાત્ સ્વસ્થચિત્તઃ । તથા-'સયા' સદા સર્વકાલમ્ 'દંતે'
દાન્તઃ ઇન્દ્રિય નોઇન્દ્રિયનિગ્રહવાન્ ઈદશઃ પુરુષઃ 'અણેલિસં' અનીદશમ્-અનન્ય
સદશમ્ 'સંધિં' સન્ધિ-કર્મવિવરલક્ષણં ભાવસન્ધિમ્ 'પત્તે' પ્રાપ્તો ભવતીતિ ॥૧૨॥
મૂલમ્-અણેલિસસ્સ સ્વેયન્ને ણં વિરુઢ્ઢિજ્ઞજ્ઞ કેળહ ।

મનસા વચસા ચેવ કાયસા ચેવ ચક્ષુમં ॥૧૩॥

છાયા—અનીદશસ્ય સ્વેદજ્ઞો ન વિરુદ્ધેત કેનચિત્ ।

મનસા વચસા ઇવ કાયેન ઇવ ચક્ષુષ્માન્ ॥૧૩॥

પાપોં કો નષ્ટ કર દે । રાગદ્વેષ કે કાલુષ્ય સે રહિત હો અનાકુલ હો,
અર્થાત્ વિષયોં ઁં પ્રવૃત્તિ ન કરને કે કારણ સ્વસ્થચિત્ત હો, સદા
ઇન્દ્રિયોં ઔર મન કો દમન કરે । ઇસ પ્રકાર કા મહાપુરુષ અનુપમ
ભાવસમાધિ કો અર્થાત્ કર્મ વિવર રૂપ સ્થિતિ કો પ્રાપ્ત કરતા હૈ ॥૧૨॥

'અણેલિસસ્સ સ્વેયન્ને' ઇત્યાદિ ।

શબ્દાર્થ—'અણેલિસસ્સ-અનીદશસ્ય' અનન્ય કે સમાન સંયમ મેં
'સ્વેયન્ને-સ્વેદજ્ઞઃ' જો નિપુણ પુરુષ 'મનસા-મનસા' અંતઃકરણ સે
'વચસા ચેવ-વચસા ઇવ' વચન સે 'કાયસા ચેવ-કાયેનાપિ' કાય સે
મી 'કેળહ-કેનચિત્' કોઈ મી પ્રાણી કે સાથ 'ણ વિરુઢ્ઢિજ્ઞજ્ઞ-ન વિરુ-
દ્ધેત' સંયમ મેં નિપુણ મુનિ કિસી કે સાથ વિરોધ ન કરે ઇસા પુરુષ
'ચક્ષુમં-ચક્ષુષ્માન્' પરમાર્થ કો જાનને વાલા હૈ ॥૧૩॥

વિગેરે પાપોતું નિવારણ કરે રાગદ્વેષના કલુષિતપણાથી રહિત થાય, આકુળ
ન થાય, અર્થાત્ વિષયોમાં પ્રવૃત્તિ ન કરવાને કારણે સ્વસ્થચિત્ત થાય સદા
ઇન્દ્રિયો અને મનતુ દમન કરે. આવા પ્રકારના મહાપુરુષ અનુપમ ભાવ
સમાધિને અર્થાત્ કર્મ વિવર રૂપ સ્થિતિને પ્રાપ્ત કરે છે. ॥૧૨॥

શબ્દાર્થ—'અણેલિસસ્સ-અનીદશસ્ય' અનન્યની સરખો સંયમમાં 'સ્વેયન્ને
-સ્વેદજ્ઞ' નિપુણ એવો એ પુરુષ 'મનસા-મનસા' અંતઃકરણથી 'વચસા ચેવ-
વચસા ઇવ' વચનથી 'કાયસા ચેવ-કાયેનાપિ' કાયાથી પણ 'કેળહ-કેનચિત્' કોઈ
પણ પ્રાણીની સાથે 'ણ વિરુઢ્ઢિજ્ઞજ્ઞ-ન વિરુદ્ધેત' વિરોધ ન કરે એવો પુરુષ
'ચક્ષુમં-ચક્ષુષ્માન્' પરમાર્થને બહુવાચનો છે. ॥૧૩॥

अन्वयार्थः—यः (अणेलिसस्स) अनोदशस्य अनन्यसदृशस्य संयमस्य (खेयन्ने) खेदज्ञः—मर्मज्ञः (मणसा) मनसा तथा (वयसा चेव) वचसाऽपि, तथा (कायसा चेव) कायेनाऽपि (केणइ) केनचित् सह (न विरुज्झज्ज) न विरुद्ध्येत न विरोधं कुर्यात् स एव (चक्खुमं) चक्षुष्मान् चक्षुरिव चक्षुः तद्वान् परमार्थदर्शको भवतीति ॥१३॥

टीका—यः 'अणेलिसस्स' अनोदशस्य, अनन्यसदृशस्य अनन्यतुल्यो यः संयमस्तस्य अनुपमसंयमस्य 'खेयन्ने' खेदज्ञः—मर्मज्ञः संयमज्ञाननिपुणः एतादृशः सन् मुनिः 'मणसा' मनसाऽन्तःकरणेन 'वयसा चेव' वचसापि—वचनेनापि, अत्र 'एव' शब्दोऽप्यर्थे एवमग्रेऽपि 'कायसा चेव' कायेनापि उपलक्षणात् करणकारणानुमोदनेन च त्रिकरणत्रियोगेनेत्यर्थः, 'केणइ' केनचित् केनापि प्राणिना सह 'ण विरुज्झज्ज' न विरुद्ध्येत, संयमनिपुणो विद्वान् मनोवाक्कायैः कथमपि केनचित्सह विरोधं न कुर्यात्। अपि तु—सर्वप्राणिषु मैत्रीभावमेव भजेत्। स एतादृशः पुरुष एव 'चक्खुमं' चक्षुष्मान् नेत्रवान् परमार्थतत्त्वदर्शित्वादिति। यः संयमपालने निपुणः स मनोवाक्कायैः केनापि सह विरोधं नैव कुर्यात्। य इत्थमाचरन् विहरति स परमार्थदर्शी भवतीति भावः ॥१३॥

अन्वयार्थ—अनन्य सदृश अर्थात् अनुपम संयम का मर्मज्ञ पुरुष मन वचन और काय से किसी के साथ विरोध न करे। ऐसा महापुरुष ही चक्षुष्मान् अर्थात् परमार्थ द्रष्टा और परमार्थ दर्शक है ॥१३॥

टीकार्थ—जो अनन्य सदृश (अनुपम) संयम के मर्म का ज्ञाता होकर मन से, वचन से और काय से, तथा उपलक्षण से करण, कारण और अनुमोदन से अर्थात् तीन करण और तीन योग से, किसी भी प्राणी के साथ विरोध न करे, किन्तु समस्त प्राणियों पर मैत्री भाव ही धारण करे। ऐसा पुरुष ही परमार्थ का दर्शी होने के कारण नेत्रवान् है।

अन्वयार्थ—अनन्य सदृश अर्थात् अनुपम संयमना मर्मज्ञे जलुवावाणे पुरुष मन, वचन, अने कायाधी केधनी साथे विरोध करे नहीं अवे। महापुरुष जे चक्षुष्मान् अर्थात् परमार्थ द्रष्टा अने परमार्थ दर्शक छे। ॥१३॥

टीकार्थ—जे अनन्य सदृश अर्थात् अनुपम संयमना मर्मज्ञे जलुवावाणा थधने मनथी वचनथी अने कायाथी तथा उपलक्षणथी करण, कारण अने अनुमोदनथी, अर्थात् त्रण करण अने त्रण योगथी केध पण प्राणीनी साथे विरोध न करे। परंतु सवणा प्राणियो साथे मैत्री लाव जे धारण करे, अवे। पुरुष जे परमार्थने जलुवावा होवाना कारणे नेत्रवान् छे,

સ લોકે કીદૃશો ભવતિ તત્રાહ—

મૂલ્મ-સે હુ ચ્વક્ષૂ મનુસ્સાણં જે કંઘાણ ય અંતણ ।

અંતેણ યુરો વહઈ ચ્ચક્રં અંતેણ લોટ્ટઈ ॥૧૪॥

છાયા—સ હિ ચક્ષુ મનુષ્યાણાં યઃ કાંક્ષાયાશ્ચ અન્તકઃ ।

અન્તેન ધુરો વહતિ ચક્રમન્તેન લુઠતિ ॥૧૪॥

અન્વયાર્થઃ--(જે) યઃ મુનિઃ (કંઘાણ) કાંક્ષાયાઃ શબ્દાદિવિષયામિલા-
ષાયાઃ (અંતણ) અન્તકઃ પર્યન્તવર્તી ભવતિ (સે) સઃ (હુ) નિશ્ચયેન (મનુસ્સાણં) મનુ-

તાત્પર્ય યહ હૈ કિ જો સંયમ કે સ્વરૂપ કા વેત્તા હૈ વહ મન વચન
કાય સે કિસી કે સાથ વિરોધ ન કરે । જો એસા કરતા હૈ વહી
તત્ત્વદર્શી હૈ ॥૧૩॥

‘સે હુ ચ્વક્ષૂ મનુસ્સાણં’ ઇત્યાદિ ।

શબ્દાર્થ—‘જે-યઃ’ જો મુનિ ‘કંઘાણ-કાંક્ષાયાઃ’ શબ્દાદિ વિષય
કી અમિલાષા કા ‘અંતણ-અન્તકઃ’ પર્યન્તવર્તી હૈ ‘સે-સઃ’ વહી ‘હુ’
નિશ્ચય સે ‘મનુસ્સાણં-મનુષ્યાણામ્’ મનુષ્યોં કે અર્થાત્ પ્રાણિયોં કે
‘ચ્વક્ષૂ-ચક્ષુઃ’ નેત્રરૂપ હૈ ‘યુરો-ધુરઃ’ અસ્તુરા ‘અંતેણ-અન્તેન’ અંતિમ
ભાગ સે ‘વહઈ-વહતિ’ કાર્ય કરતા હૈ ઓર જૈસા ‘ચક્રં-ચક્રમ્’ રથકા
ચક્ર ‘અંતેણ-અન્તેન’ અંતભાગ સે ‘લોટ્ટઈ-લુઠતિ’ ચલતા હૈ ॥૧૪॥

અન્વયાર્થ—જો મુનિ કાંક્ષા અર્થાત્ શબ્દ આદિ વિષયોં કી અમિલાષા સે
પર્યન્તવર્તી હોના હૈ ઊનસે દૂર હો જાતા હૈ, વહ નિશ્ચયપૂર્વક મનુષ્યોં કે

તાત્પર્ય એ છે કે--જે સયમના સ્વરૂપને બાણુવાવાળો છે, તે મન,
વચન, અને કાયાથી કોઈની પણ સાથે વિરોધ ન કરે. આ પ્રમાણે જેઓ
કરે છે, એજ તત્ત્વદર્શી તત્ત્વને બાણુનાર છે ॥૧૩॥

‘સે હુ ચ્વક્ષૂ મનુસ્સાણં’ ઇત્યાદિ

શબ્દાર્થ—‘જે-યઃ’ જે મુનિ ‘કંઘાણ-કાંક્ષાયાઃ’ શબ્દાદિ વિષયની
અમિલાષાને ‘અંતણ-અન્તકઃ’ પર્યન્તવર્તી છે ‘સે-સઃ’ તેજ ‘હુ’ નિશ્ચયથી
‘મનુસ્સાણં-મનુષ્યાણામ્’ મનુષ્યોના અર્થાત્ પ્રાણિયોના ‘ચ્વક્ષૂ-ચક્ષુઃ’ નેત્રરૂપ
છે. ‘યુરો-ધુરઃ’ અસ્તુરો ‘અંતેણ-અન્તેન’ અંતિમ ભાગથી ‘વહઈ-વહતિ’ કાર્ય
કરે છે. અને જેમ ‘ચક્રં-ચક્રમ્’ રથનું ચક્ર ‘અંતેણ-અન્તેન’ અંત ભાગથી
‘લોટ્ટઈ-લુઠતિ’ ચાલે છે ॥૧૪॥

અન્વયાર્થ--જે મુનિ કાંક્ષા અર્થાત્ શબ્દ વિગેરે વિષયોની અમિલા-
ષાની પર્યન્તવર્તી હોય છે. તેનાથી દૂર થઈ બાંધ છે. તે નિશ્ચય પૂર્વક

વ્યાનામ્ ઉપલક્ષણાત્ સર્વગાણિનાં (ચક્ષુ) ચક્ષુ-ચક્ષુર્નિવ ચક્ષુઃ નેત્રરૂપો ભવતિ પરમાર્થપ્રદર્શકત્વાત્ । તદેવ દૃષ્ટાન્તેન વિશદયતિ-યથા (સુરો) છુરઃ કૈશાપનયન-શસ્ત્રમ્ (અંતેણ) અન્તેન-અન્તભાગેન (૧૬૨) વહતિ કાર્યં કુરોતિ, યથા ચ (ચક્રં) ચક્રં રથચક્રમ્ (અંતેણ) અન્તેન અન્તભાગેન નેમિરૂપેણ (લોઢ૨૬) લુઠતિ-ચલતિ ॥૧૪॥

ટીકા—‘જે’ યા ‘કંલાણ’ કાંક્ષાયા-શબ્દાદિવિષયામિલાષાયાઃ ‘અતણ’ અંતઃ-પર્યન્તવર્તી ભવતિ ‘સે’ સઃ ‘હુ’નિશ્ચયેન ‘મણુસ્સાણં’ મનુષ્યાણામ્-મન્ય-જીવાનાં પ્રાણિમાત્રાણાં ચા ‘વવલુ’ ચક્ષુઃ ચક્ષુરિવ ચક્ષુઃ નેત્રરૂપો ભવતિ યથા ચક્ષુરિન્દ્રિયં ઘટપટાદિ પ્રકાશનાત્ પ્રાણિનગુપકુરોતિ તથા-અયમપિ મહામુનેઃ સદસત્પદાર્થપ્રકાશનાદુપકુરોતિ । અગુપર્થે દૃષ્ટાન્તેન દર્શયતિ-યથા ‘સુરો’ છુરઃ-

लिए (उपलक्षण से समस्त प्राणियों के लिए) नेत्र के समान हो जाता है, क्योंकि वही परमार्थ का प्रदर्शक होता है । इसी बात को दृष्टान्त से दृढ करते हैं-जैसे छुरा अन्त भाग से अर्थात् धार की ओर से अपना कार्य करता है और जैसे चक्र (पहिया) अन्तिम भाग (नेमि) की तरफ से चलता है ॥१४॥

ટીકાર્થ-જો મહાપુરુષ શબ્દાદિ વિષયો કી અમિલાષા સે દૂર રહતા હૈ વહી નિશ્ચય સે મન્ય જીવોં કૈ લિયે યા પ્રાણીમાત્ર કૈ લિયે નેત્ર કૈ સમાન હોતા હૈ । અર્થાત્ જૈસે નેત્ર ઘટ પટ આદિ પદાર્થોં કો પ્રકાશિત કર કૈ પ્રાણિયોં કા ઉપકાર કરતા હૈ, ઉસી પ્રકાર એસા મહામુનિ મી હેય ઓર ઉપાદેય પદાર્થોં કો પ્રકાશિત કરકૈ પ્રાણિયોં કા ઉપકાર કરતા હૈ । ઈસી બાત કો દૃષ્ટાન્ત સે સ્પષ્ટ કરતે હૈ-જૈસે નાઈ કા ઓઝાર છુરા

મનુષ્યો માટે ઉપલક્ષણથી સઘળા પ્રાણિયો માટે નેત્ર સરખા હોય છે કેમ કે એજ પરમાર્થને બતાવનાર હોય છે એજ વાતને દૃષ્ટાન્તથી દઢ કરવામાં આવે છે. જેમ છરો અતભાગથી અર્થાત્ ધાર તરફથી પોતાનું કાર્ય કરે છે. અને જેમ ચક્ર (પૈડું) અન્તિમ ભાગ (નેમિ) તરફથી ચાલે છે. ॥૧૪॥

ટીકાર્થ--જે મહાપુરુષ શબ્દાદિ વિષયોની અમિલાષાથી દૂર રહે છે, એજ નિશ્ચયથી ભવ્ય જીવોને માટે અથવા પ્રાણી માત્રને માટે નેત્ર સરખા હોય છે. અર્થાત્ જેમ નેત્ર ઘટ પટ વિગેરે પદાર્થોને પ્રકાશિત કરીને પ્રાણિયોને ઉપકાર કરે છે, એજ પ્રમાણે એવા મહામુનિ પણ હેય-ત્યાગ કરવા યોગ્ય અને ઉપાદેય-અહુણ કરવા યોગ્ય પદાર્થોને પ્રકાશિત કરીને પ્રાણિયોને ઉપકાર કરે છે. એજ વાતને દૃષ્ટાન્ત દ્વારા સ્પષ્ટ કરે છે.-જેમ વાળંદનું ઓઝાર

નાપિતોપકરણવિશેષ: 'અંતેજ' અન્તેન-પ્રાન્તભાગેન 'વહઈ' વહતિ કેશાનપનયતિ ।
 યથા 'ચક્રં' ચક્રં રથચક્રમ્ 'અંતેજ' અન્તેન-પ્રાન્તભાગેન નેમિરુપેણ 'હોદ્દઈ'
 હુઠતિ-ચલતિ । યથા હુરસ્ય રથચક્રસ્ય ચ પ્રાન્તભાગેનૈવ ક્રિયાકારિત્વં ભવતિ
 તથૈવ વિષયકષાયપર્યન્તવર્તિત્વેનૈવ મહામુનેરપિ જ્ઞાનાવરણીયાદ્યદ્વિધકર્મક્ષપણે-
 ડર્થક્રિયાકારિત્વં ભવતીતિ ॥૧૪॥

મૂલ્કમ્-અંતાણિ ધીરાં સૈવંતિ તેજાં અંતકરાં ઇહ ।

ઈહ માણુસ્સણ ઠાણે ધમ્મમારાહિડં ણરા ॥૧૫॥

છાયા—અન્તાન્ ધીરા સેવન્તે તેનાન્તકરા ઇહ ।

ઈહ માનુષ્યકે સ્થાને ધર્મમારાધયિતું નરા: ॥૧૫॥

પ્રાન્ત-ભાગ સે કેશોંકો હટાતા હૈં અથવા જૈસે ચાક (પહિયા) પ્રાન્તભાગ
 સે ચલતા હૈ, ઉસી પ્રકાર મહામુનિ વિષય કષાય સે દૂર રહ કર હી
 જ્ઞાનાવરણીય આદિ આઠ પ્રકાર કે કર્મ કે ક્ષપણ કી અર્થક્રિયા કર
 સકતા હૈ ॥૧૪॥

‘અંતાણિ ધીરા સૈવંતિ’ इत्यादि ।

શબ્દાર્થ—‘ધીરા-ધીરા:’ પરીષહ ઓર ઉપસર્ગ કો સહન કરને
 વાલે ‘અંતાણિ-અન્તાન્’ અંત-પ્રાંત આહારકા ‘સૈવંતિ-સેવન્તે’ સેવન
 કરતે હૈં ‘તેજા-તેન’ ઉસ અન્તપ્રાન્ત આહાર કે સેવન સે ‘ઈહ-ઈહ’
 હસ સંસાર મેં ‘અંતકરા-અન્તકરા:’ સર્વ દુ:ખોં કે અન્ત કરનેવાલે
 હોતે હૈં અતઃ ઉસ અન્તપ્રાન્ત કે આહાર કરને વાલે ‘ણરા-નરા:’ પુરુષ
 ‘ઈહ-ઈહ’ હસ ‘માણુસ્સણ ઠાણે-માનુષ્યકે સ્થાને’ મનુષ્ય લોક મેં ‘ધમ્મં

-અસો અંતભાગથી કેશોને હટાવે છે, અથવા જેમ પૈડું અન્ત ભાગથી ચાલે
 છે, એજ પ્રમાણે મહામુનિ વિષય, કષાયથી દૂર રહીને જ્ઞાનાવરણીય વિગેરે
 આઠ પ્રકારના કર્મના ક્ષપણની અર્થક્રિયા કરી શકે છે. ॥૧૪॥

અંતાણિ ધીરા સૈવંતે’ इत्यादि

શબ્દાર્થ—‘ધીરા-ધીરા:’ પરીષદ અને ઉપસર્ગને સહન કરવાવાળા
 ‘અંતાણિ-અન્તાન્’ અંતપ્રાંત આહારને ‘સૈવંતિ-સેવન્તે’ સેવે છે. ‘તેજા-તેન’ એ
 અન્ત પ્રાંત આહારના સેવનથી ‘ઈહ-ઈહ’ આ સંસારમાં ‘અંતકરા-અન્તકરા:’
 સર્વ દુ:ખોને અંત કરવાવાળા થાય છે. અતઃ એ અંતપ્રાંતનો આહાર કર-
 વાવાળા ‘ણરા-નરા.’ પુરુષ ‘ઈહ-ઈહ’ આ ‘માણુસ્સણ ઠાણે-માનુષ્યકે સ્થાને’

અન્વયાર્થઃ—(ધીરા) ધીરાઃ—પરીપહોપસર્ગસહનશીલાઃ (અંતાણિ) અન્તાન્—અન્તપ્રાન્તાન્ આહારાન્ (સેવંતિ) સેવન્તે (તેણ) તેનાન્તપ્રાન્તાહારસેવનેન (इह) इह संसारे (अंतकरा) अंतकराः—सर्वदुःखानामन्तकारिणो भवन्ति अतस्त एवान्त-
प्रान्ताहारिणः (णरा) नरा (इह) इह (माणुस्मए ठाणे) मानुष्यके स्थाने मनुष्य-
लोके (धम्मं) धर्म—सम्यग्ज्ञानदर्शनचारित्ररूपम् (आराहिउं) आराधितुं—सम्पगा-
चरितुं योग्या भवन्ति नान्ये इति ॥१५॥

ટીકા—પૂર્વગાથોક્તમેવાર્થ વિશદયતિ—‘ધીરા’ ધીરાઃ—દેવતિર્યગ્મનુષ્યકૃતઃ-
પરીપહોપસર્ગસહનશીલાઃ સદસદ્વિવેકવન્તઃ ‘અંતાણિ’ અન્તાન્—વલ્લવણકાદિ-
નિષ્પાદિતામ્લતક્રમિશ્રિતપર્યુષિતરસર્વજિતાહારાન્ અથવા શબ્દાદિવિષયાન્તાન્
શબ્દાદિવિષયત્યાગાન્ સેવંતિ’ સેવન્તે ‘તેણ’ તેન દેતુના ‘इह’ इह संसारे ‘अं-
त-
ધર્મમ્’ સમ્યક્ દર્શન જ્ઞાન ચારિત્ર રૂપ ધર્મ કો ‘આરાહિઉં’—આરાધિતુ’
આરાધન કરને મેં યોગ્ય હોતા હૈ ॥૧૫॥

અન્વયાર્થ—ધીર પુરુષ અન્ત પ્રાન્ત આહાર કા સેવન કરતે હૈ ।
અન્ત પ્રાન્ત આહાર કા સેવન કરને સે વે સનસ્ત દુઃખોં કા અન્ત કરને
વાલે હોતે હૈ । એસે હી પુરુષ હસ મનુષ્યલોક મેં ધર્મ કી આરાધના
કરને કે યોગ્ય હોતે હૈ ॥૧૫॥

ટીકાર્થ—પૂર્વગાથા મેં કથિત અર્થ કા સ્પષ્ટીકરણ કિયા જાતા હૈ
ધીર અર્થાત્ દેવ, તિર્યચ ઓર મનુષ્ય કૃત ઉપસર્ગોં કો સહન કરને-
વાલે, સત્ અસત્ કે વિવેક સે યુક્ત સાધુ વલ્લવણા આદિ કે બને હુએ
અન્ન, રવટ્ટે, છાશ સે મિલે હુએ એવં નીરસ આહાર કા સેવન કરતે હૈ
અથવા શબ્દાદિ વિષયોં કે પરિત્યાગ કા સેવન કરતે હૈ, અતઃ એ વે

મનુષ્ય લોકમાં ‘ધર્મ—ધર્મમ્’ સમ્યક્દર્શન જ્ઞાન ચારિત્ર રૂપ ધર્મને ‘આરા-
હિઉં—આરાધિતુમ્’ આરાધના કરવાને યોગ્ય થાય છે. ॥૧૫॥

અન્વયાર્થ—ધીર પુરુષ અન્ત પ્રાન્ત આહારનું સેવન કરે છે. અન્ત-
પ્રાન્ત આહારનું સેવન કરવાથી તેઓ સધળા દુઃખોના અન્ત કરવાવાળા હોય
છે. એવાજ પુરુષ આ મનુષ્ય લોકમાં ધર્મની આરાધના કરવાને યોગ્ય
હોય છે. ॥૧૫॥

ટીકાર્થ—પહેલાની ગાથામાં કહેલ અર્થનું સ્પષ્ટીકરણ કરવામાં—આરે
છે—ધીર અર્થાત્ દેવ, તિર્યચ અને મનુષ્ય કૃત ઉપસર્ગોં સહન કરનારા,
સત્ અસત્ના વિવેકથી યુક્ત સાધુ વલ્લ-વાલ-ચણા વિગેરેથી બનેલા પદાર્થ
ખાટી છાશથી ભજેલા અને નીરસ આહારનું સેવન કરે છે. અથવા શબ્દાદિ
વિષયોના પરિત્યાગનું સેવન કરે છે, તેથી જ તેઓ સંસાર સાગરને અથવા

કરા' અન્તકરા:—સંસારસાગરસ્ય તત્કારણઃ મૃણાં વા ક્ષયદારકાઃ ભવન્તિ એતેન દેહમમત્વરાહિત્યં સૂચિતમ્ । ન ણ્વ અન્તપ્રાન્તઆહારિણઃ 'નગા' નગાઃ—કર્મભૂમિજ-ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકાઃ સંખ્યાતવર્ષામૃષ્ટાઃ મનુષ્યાઃ 'દહ દહ—અસ્મિન્તેવ 'માણુસ્પઠાણે' માનુષ્યકે સ્થાને—મનુષ્યલોકે આર્યક્ષેત્રે 'ધર્મમ્' ધર્મમ્—સમ્યગ્જ્ઞાનદર્શન-ચારિત્રલક્ષણમ્ 'આરાહિત્તં' આરાધયિતું યોગ્યા ભવન્તિ । મનુજાઃ સદનુષ્ઠાન-સામગ્રીં સમવાપ્ય, સંસારસ્યાઽન્તકરા સંજાતાઃ યદ્યપિ નાધુના પંચમારકે કર્મભિ-મુચ્યન્તે ભરતક્ષેત્રે, તથાપિ વિદેહાદૌ મુચ્યન્તે એવ વહવઃ, ઇતિ ભાવઃ ॥૧૫॥

મૂલમ્—ણિટ્ટિયંટ્ટા વ દેવા વા ઉત્તરીણં ઇયં સુયં ।

સુયં ચ 'મેયં મંગેસિં અમણુસ્સેસુ ણો તહા ॥૧૬॥

છાયા—ણિઠિતાર્થાશ્ચ દેવા વા ઉત્તરીયે ઇદં શ્રુતમ્ ।

શ્રુતં ચ મયા એતદ્ એકેવામ્, અમણુષ્યેષુ નો તથા ॥૧૬॥

સંસાર સાગર કો યા સંસાર કે કારણ મૃત કર્મો કો ક્ષય કરને વાલે હોતે હૈં । હસ કથન કે દ્વારા દેહસંબંધી નિર્મમત્વ કો સૂચિત ક્રિયા ગયા હૈ । વહી અન્ત પ્રાન્ત આહાર કરને વાલે કર્મ ભૂમિજ, ગર્ભજ, સંખ્યાત વર્ષોં કી આયુ વાલે મનુષ્ય હસ મનુષ્યલોક મેં, આર્ય ક્ષેત્ર મેં સમ્યગ્જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર ઓર તપ રૂપ ધર્મ કી આરાધના કરને કે યોગ્ય હોતે હૈં ।

તાત્પર્ય યહ હૈ કિ સદનુષ્ઠાન કી સામગ્રી પ્રાપ્ત કરકે મનુષ્ય સંસાર કા અન્ત કરને વાલે હુએ હૈં । યદ્યપિ હસ પંચ મ આરે મેં ભરત ક્ષેત્ર મેં, સિદ્ધ નહીં હોતે, વિદેહ ક્ષેત્ર મેં તો વહુત સે જીવ સદા સિદ્ધ હોતે હી હૈં ॥૧૫॥

સંસારના કારણભૂત કર્મોને ક્ષય કરવાવાળા હોય છે આ કથનથી શરીર સંબંધી નિર્મમત્વને સૂચિત કરેલ છે. એજ અંતપ્રાન્ત આહાર કરવાવાળા કર્મભૂમિ જ, ગર્ભજ સંખ્યાત વર્ષોની આયુષ્યવાળા મનુષ્ય આ મનુષ્ય લોકમાં આર્ય ક્ષેત્રમાં સમ્યક્જ્ઞાન, સમ્યક્દર્શન, સમ્યક્ચારિત્ર અને તપ રૂપ ધર્મની આરાધના કરવાને યોગ્ય હોય છે.

તાત્પર્ય એ છે કે—સદ્ધ અનુષ્ઠાનની સામગ્રી પ્રાપ્ત કરીને મનુષ્ય સંસારનો અંત કરવાવાળા થયા છે. ને કે—આ પાંચમાં આરામાં ભરત ક્ષેત્રમાં સિદ્ધ થતા નથી. તો પણ વિદેહ ક્ષેત્રમાં તો ઘણા જીવો સિદ્ધ થાયજ છે. ॥૧૫॥

અન્વયાર્થ:—(ઉત્તરીય) ઉત્તરીયે-લોકોત્તરીયે જિનશાસને (ઇયં) इद-वक्ष्य-
माणं (सुयं) श्रुत, किं श्रुतं तत्राह-यत् धर्मारामनयोग्या एव मनुष्याः ‘णिट्ठि-
यट्ठा) निष्ठितार्थाः—सम्यग्दर्शनज्ञानाधाराधनेन कृतकृत्याः मोक्षगामिनो भवन्ति,
(वा) वा-अथवा कर्मशेषेण (देवा) देवा सौधर्मादिका भवन्ति । (एयं) एतत्
पूर्वोक्तं कृतकृत्यत्वम् (एगेसिं) एकेषां-केषाञ्चित् मनुष्याणामेव भवन्ति किन्तु

‘णिट्ठિયટ્ઠા વ દેવા વા’ ઇત્યાદિ ।

શબ્દાર્થ—‘ઉત્તરીય-ઉત્તરીયે’ લોકોત્તરીય જિન શાસન મેં ‘ઇયં-
इदं’ यह वक्ष्यमाण ‘सुयं-श्रुतम्’ सुना है की-णिट्ठियट्ठा-निष्ठितार्थाः’
सम्यक् दर्शन ज्ञानादि आराधन से कृतकृत्य हुए पुरुष मोक्षगामी होते
हैं ‘वा-वा’ अथवा कर्मशेष रहने पर ‘देवा-देवाः’ सौधर्मादिक देव
होते हैं ‘एय-एतत्’ यह पूर्वोक्त ‘एगेसिं-एकेषां’ किसी मनुष्यों को ही
होता है परंतु ‘अमणुस्सेसु-अमनुष्येषु’ मनुष्यसे भिन्न प्राणियों में ‘णो
तहा-नो तथा’ मनुष्य के जैसा अन्य योनिकों में कृतकृत्यपना नहीं है
‘मे-मया’ मैंने ‘सुयं-श्रुतम्’ भगवान् के मुखसे साक्षात् सुना है १६॥

અન્વયાર્થ—લોકોત્તર જિનશાસન મેં यह सुना गया है कि धर्मा-
राधन के योग्य मनुष्य सम्यग्दर्शन ज्ञान आदि की आराधना करके,
कृत कृत्य होकर मोक्षगामी होते हैं । अथवा कर्मशेष रह जाएं तो सौ-

णिट्ठियट्ठा वा देवा वा’ ઇત્યાદિ

શબ્દાર્થ—‘ઉત્તરીય-ઉત્તરીયે’ લોકોત્તરીય જિન શાસનમાં ‘इयं-इदम्’ आ
कहेवाभा आवनार ‘सुय-श्रुतम्’ सांभज्यु छे के ‘णिट्ठियट्ठा-निष्ठितार्था’ सम्यक्
दर्शन ज्ञानादिनी आराधनार्था कृतकृत्य थयेल पुरुष मोक्षमां गमन करवावाणो
थाय छे. ‘वा-वा’ अथवा कर्मशेष रहेतो ‘देवा-देवा’ सौधर्मादि देव थाय छे.
‘एय-एतत्’ आ पूर्वोक्त ‘एगेसिं एकेषां’ ठांछ ठांछ मनुष्येने ज थाय छे
परंतु ‘अमणुस्सेसु-अमनुष्येषु’ मनुष्य सिवायनां प्राणियोभा ‘णो तहा-नो तथा’
मनुष्येनी जेम अन्य योनिवाणाओभा कृतकृत्यपणुं डोतुं नथी ‘मे मया’
मे ‘सुय-श्रुतम्’ भगवान्ना मुअथी साक्षात् सांभज्यु छे ॥१६॥

અન્વયાર્થ—લોકોત્તર જિનશાસનમાં એવું સાંભળવામાં આવ્યું છે કે-
धर्मारामनने योग्य मनुष्य सम्यग्दर्शन ज्ञान विगेरेनी आराधना करीने कृत-
कृत्य थधने मोक्षगामी थाय छे. अथवा कर्म पाडी रही जाय तो सौधर्मा
विगेरे विमानेमां देवपण्णाथी उत्पन्न थाय छे. आवा प्रकारनी कृतकृत्यता केछ
केछ मनुष्येने ज प्राप्त थाय छे मनुष्यथी अन्य योनिना प्राणियोने प्राप्त
यती नथी. केमके-तेओ ओवी धर्मारामन करी. शकता नथी, तेथी ज मनुष्य

(અમણુસેસુ) અમણુષ્યેષુ-મણુષ્યમિન્નેષુ પ્રાણિષુ (ળો તહા) નો તથા-મણુષ્ય વદન્યયોનો કૃતકૃત્યત્વં ન મત્તિ તત્ર ધર્મારાધનામાવાદતો મણુષ્ય એવ સિદ્ધિગતિ માંગૂ મત્તીતિ (મે) મયા (સુયં) શ્રુતં મગવત્સમીપે સાક્ષાત્ શ્રવણગોવરો-કૃતમિતિ ॥૧૬॥

ટીકા—અથ સુધર્મસ્વામી જમ્બૂસ્વામિન કથયતિ-હે જમ્બૂ: ! ‘ઉત્તરીય’ લોકોત્તરીયે જિનશાસને ‘ઇયં’ હદં-વક્ષ્યમાણં ‘સુય’ શ્રુતં મયા, કિં શ્રુતમ્ ? इत्याह-ધર્મારાધનયોગ્યા એવ મણુષ્યા: ‘ણિદ્વિગ્ધા’ નિષ્ઠિતાર્થા: કૃતકૃત્યા: મોક્ષગામિનો મવન્તિ । વા-અથવા અવશિષ્ટકર્માણ: કેચન કર્મસદ્ભાવાત્ સમ્ય-ક્ત્વાદિ સામગ્રી સદ્ભાવેઽપિ તદ્ભવે મુક્તા ન મવન્તિ કિન્તુ ‘દેવા’ દેવા:-સૌ-ધર્માદ્યો દેવા: ‘એયં’ એતત્ પૂર્વોક્તં મોક્ષગામિત્વમ્ ‘એગેસિ’ એકેષામ્-કેષાશ્ચિત્

ધર્મ આદિ વિદ્યાનોં મેં દેવ રૂપ સે ઉત્પન્ન હોતે હેં । હસ પ્રકાર કી કૃત-કૃત્યતા કિન્હીં કિન્હીં મણુષ્યોં કો હી પ્રાપ્ત હોતી હૈ, મણુષ્ય સે મિત્ર યોનિક પ્રાણિયોં કો પ્રાપ્ત નહીં હોતી । ક્યોંકિ વે વૈસા ધર્મારાધન નહીં કર સવતે । અતએવ મણુષ્ય હી સિદ્ધિ કા માગી હોતા હૈ । યહ મૈને મગવાન્ કે સમીપ સાક્ષાત્ સુના હૈ ॥૧૬॥

ટીકાર્થ—સુધર્માસ્વામી જમ્બૂ સ્વામી સે કહતે હેં-હે જમ્બૂ ? લોકો ત્તર જિનશાસન મેં મૈને યહ સુના હૈ કિ ધર્મારાધન કે યોગ્ય હી મણુષ્ય મોક્ષગામી હોતે હેં અથવા જિનકે કર્મ શેષ રહ જાતે હેં, વે સમ્યગ્દર્શન આદિ સામગ્રી કા સદ્ભાવ હોને પર મી કર્મોં કે સદ્ભાવ કે કારણ ઉસકી પરિપૂર્ણતા ન હોને સે ઉસી મવમેં મોક્ષ નહીં જાતે કિન્તુ સૌ-ધર્માદિ દેવ લોક મેં દેવ હોતે હેં । કિન્હીં કિન્હીં મણુષ્યોં કો હી મોક્ષ પ્રાપ્તિ હોતી હૈ મણુષ્ય સે મિન્ન અન્ય પ્રાણી ઉસી મવ મેં કૃતકૃત્ય નહીં

જ સિદ્ધિને પામનાર બને છે એ મે ભગવાન્ના મુખેથી સાક્ષાત્ સાંભળ્યું છે. ॥૧૬॥

ટીકાર્થ—સુધર્માસ્વામી જમ્બૂસ્વામીને કહે છે કે—હે જમ્બૂ લોકોત્તર છત્ર શાસનમાં મેં એવું સાંભળ્યું છે કે-ધર્મારાધનને યોગ્ય મણુષ્ય જ મોક્ષ ગામી હોય છે. અથવા જેમના કર્મ શેષ રહી જાય તેઓ સમ્યગ્દર્શન વિગેરે સામગ્રીને સદ્ભાવ હોય તો પણ કર્મોના સદ્ભાવને કારણે તેની પરિપૂર્ણતા ન હોવાથી એજ ભવમા મોક્ષ પામતા નથી. પરંતુ સૌધર્મ વિગેરે દેવલોકમાં દેવ થાય છે. કોઈ કોઈ મણુષ્યોને જ મોક્ષની પ્રાપ્તિ થાય છે. મણુષ્યથી ભિન્ન અન્ય પ્રાણી એજ ભવમા કૃતકૃત્ય થઈ શકતા નથી. કેમકે-

મનુષ્યાણામેવ ભવતિ । કિન્તુ ‘અમણુસેસુ’ અમનુષ્યેષુ મનુષ્યક્ષિન્નેષુ પ્રાણિષુ ‘ળો તઠા’ નો તથા—મનુષ્યવદન્યયોનો કૃતકૃત્યત્વં ન ભવતિ તત્ર ધર્મારાધનાવ-
સરસ્યૈવાસદ્ધાવાત્, અતો મનુષ્ય એવ સિદ્ધિગતિભાગ્ ભવતીતિ ‘મે’ મયા ‘મુયં’
શ્રુતમ્—ભગવન્મુખાત્ શ્રવણગોચરીકૃતમતો નાન્યથા ભાત્યતઃ સંયમપાલને ત્વયા
ન પ્રમદિતવ્યમિતિ ભાવઃ ॥૧૬॥

મૂઢમ્—અંતં કરંતિ દુઃખાણં હૈહમેગેસિં આહિયં ।

આઘ્યાયં પુણ એંગેસિં દુર્લભેયં સંમુસ્સણ ॥૧૭॥

છાયા—અન્તં કુર્વન્તિ દુઃખાનાં હૈકેપામાર્યાતમ્ ।

આર્યાતં પુનરેકેપાં દુર્લભોડયં સમુન્નયઃ ॥૧૭॥

હો સકતે, ક્યોંકિ ઉનકી ધર્મારાધના કા અવસર હી નહીં મિલતા ।
હસ કારણ મનુષ્ય હી સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કર સકતા હૈ । એસા મૈને ભગવાન
કે મુખસે સુના હૈ અતઃ યહ કથન અન્યથા નહીં હો સકતા । આશય
યહ હૈ કિ હસ કારણ તુમ્હે સંયમ કા પાલન કરને મેં પ્રમાદ નહીં
કરના ચાહિયે ॥૧૬॥

અંતં કરંતિ દુઃખાણં’ ઇત્યાદિ ।

શબ્દાર્થ—‘એંગેસિં-એકેપાં’ કિસી અન્ય તીર્થિકોં કા ‘આહિયં-
આર્યાતમ્’ કથન હૈ કી દેવ હી અશેષ દુઃખોં કા અન્ત કરતે હૈં પરંતુ
એસા સંભવિત નહી હૈ કારણકી ‘હહ-હહ’ હમ જિન પ્રવચન મેં તીર્થ-
કર આદિકોં કા કથન હૈ કી મનુષ્ય હી ‘દુઃખાણં-દુઃખાનામ્’ શારી

તેમને ધર્મારાધનાનો અવસર જ મળતો નથી. તે કારણે મનુષ્ય જ સિદ્ધિ
મેળવી શકે છે. આ પ્રમાણે મેં ભગવાનના મુખથી સાંભળ્યું છે, તેથી આ
કથન અન્યથા-અસત્ય થઈ શકતું નથી.

કહેવાનો આશય એ છે કે—આ કારણથી તમારે સંયમનું પાલન કર-
વામાં પ્રમાદ કરવો ન જોઈએ. ॥૧૬॥

‘અંતં કરંતિ દુઃખાણં’ ઇત્યાદિ

શબ્દાર્થ—‘એંગેસિં-એકેપામ્’ કોઈ અન્ય મતવાળાનું ‘આહિયં-આર્યાતમ્’
કહેવું છે કે-દેવ જ અશેષ દુઃખોના અંત કરે છે પરંતુ એવું સંભવતું
નથી. કારણ કે ‘હહ-હહ’ આ જીન પ્રવચનમાં તીર્થ કર વિગેરેનું કહેવું છે.
કે-મનુષ્ય જ ‘દુઃખાણં-દુઃખાનામ્’ શારીરિક અને માનસિક દુઃખોના ‘અંતં-

અન્વયાર્થઃ--(એગેસિં) એકેષાં કેષાશ્ચિદ્ વાદિનામ્ (આહિયં) આહ્યાતં-
કથનમસ્તિ યત્ દેવા એવ અશેષદુઃસ્વાનામન્તં કુર્વન્તીતિ કિન્તુ ન તથા સંભવત્યતઃ
(૬૬) જિનપ્રવચને તીર્થકરાદીનાં કથનં યત્ મનુષ્યા એવ (દુઃસ્વાણં) દુઃસ્વાનાં
શારીરમાનસાનામ્ (અંતં) અન્તં-નાશં (કરંતિ) કુર્વન્તિ નાન્યે અન્યત્ર દેવાદિભવે
ધર્મારાધનસ્યાસંભવાત્ । અત્ર વિષયે (એગેસિં પુન) એકેષાં કેષાશ્ચિદ્ ગણધરાદીનાં

રિક એવં માનસિક દુઃસ્વોંકા 'અંતં-અન્તમ્' નાશ 'કરંતિ-કુર્વન્તિ'
કરતે હૈં અન્ય દેવાદિ ભવમેં ધર્મારાધન કા અભાવ હૈ, અતઃ વે મોક્ષ
ગતિ પ્રાપ્ત નહીં કર સકતે હૈં હમ વિષય મેં 'એગેસિં પુન-એકેષાં પુનઃ'
કિસી ગણધર આદિ કા 'આહિયં-આહ્યાતમ્' કથન હૈ કિ મનુષ્યકે
ધિના 'અયં-અયમ્' આગે કહે જાને વાલા 'સમુસ્સપ્-સમુચ્છયઃ' જિન
ધર્મ શ્રવણાદિ સ્વ અભ્યુદય મી 'દુલ્લભે-દુર્લભઃ' દુર્લભ હૈ ફિર મોક્ષ
ગમન કી તો વાત હી વધા હૈ ॥૧૭॥

અન્વયાર્થ—કિસી કિસી કા એસા કહના હૈ કિ દેવ હી સમસ્ત
દુઃસ્વોંકા અન્ત કરતે હૈં કિન્તુ એસા હો નહીં સકતા । જિનપ્રવચન મેં
તીર્થંકર આદિ કા કથન હૈ કિ મનુષ્ય હી શારીરિક એવં માનસિક
દુઃસ્વોંકા અન્ત કર સકતે હૈં । उनसे भिन्न कोई अन्य प्राणी नहीं
कर सकता, क्योंकि देव आदिके भव में धर्म की आराधना असंभव
है । किन्हीं गणधर आदि का कथन है कि समस्त दुःस्वों का अन्त

અન્તમ્' નાશ 'કરંતિ-કુર્વન્તિ' કરે છે અન્ય દેવ વિગેરેના ભવમાં ધર્મારા
ધનનો અભાવ છે. તેથી તેઓ મોક્ષ ગતિ પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી. આ
સંબંધમાં 'એગેસિં પુન-એકેષાં પુન' કોઈ ગણધર વિગેરેનું 'આહિયં-આહ્યા-
તમ્' કહેવું છે કે મનુષ્ય શિવાય 'અયં-અયમ્' હવે કહેવામાં આવનારા 'સમુ-
સ્સપ્-સમુચ્છયઃ' જીન ધર્મ શ્રવણાદિ રૂપ અભ્યુદય પણ 'દુલ્લભે-દુર્લભઃ'
દુર્લભ છે તો પછી મોક્ષગમનની તો વાત જ શી કરવી ? ॥૧૭॥

અન્વયાર્થ—કોઈ કોઈનું એવું કહેવું છે કે--દેવજ સધળા દુઃખોનો
અંત કરે છે. પરંતુ એવું બની શકતું નથી પ્રવચનમાં તીર્થંકર વિગેરેનું
કથન છે કે-મનુષ્ય જ શારીરિક અને માનસિક દુઃખોનો નાશ કરી શકે છે
તેનાથી ભિન્ન કોઈ અન્ય પ્રાણી તેમ કરી શકતા નથી. કેમકે દેવ વિગેરેના
ભવમાં ધર્મની આરાધના અસંભવિત છે. કોઈ કોઈ ગણધર વિગેરેનું કથન

તુ (આઘાયં) આરૂપાત-કથનમસ્તિ યત્ સર્વદુઃખાન્તકરણં તુ દૂરેડાસ્તામ્ કિન્તુ મનુષ્યમન્તરેણ (અયં) અયમ્ અગ્રે નિર્દિશ્યમાનઃ (સમુસ્સણ) સમુચ્છ્રયઃ જિનધર્મ-શ્રવણાદિરૂપઃ સમુજ્જયોડપિ (દુલ્લહે) દુર્લભઃ કિં પુનર્મોક્ષગમનમિતિ ॥૧૭॥

ટીકા—‘એગેસિ’ એકેષાં-કેષાશ્ચિત્ વાદિનામ્ ‘આહિયં’ આરૂપાતં-કથન યત્ દેવા એવ ઉત્તરોત્તરસ્થાન પ્રાપ્નુવન્તઃ સર્વદુઃખાનામંતં કુર્વન્તીતિ તન્ન, તત્ર ધર્મારાધનાસંભવાત્ કિન્તુ મનુષ્યા એવ (દુઃખાણં) દુઃખાનામ્ (અંતં) અન્તં નાશં ‘કરંતિ’ કુર્વન્તિ તત્રેવ ધર્મારાધનસામગ્રીસદ્માવાત્ । અત્ર વિષયે ‘એગેસિ’ પુર્ણ’ એકેષાં કેષાશ્ચિદ્ ગણધરાદીનાં તુ ‘આઘાયં’-આરૂપાતં કથનં ભવતિ યત્ સર્વ-દુઃખાનામન્તકરણં દૂરેડાપાસ્તામ્ કિન્તુ મનુષ્યમન્તરેણ પ્રથમમ્ ‘અયં’ અયમ્-અગ્રે નિર્દિશ્યમાનઃ ‘સમુસ્સણ’ સમુચ્છ્રયઃ મનુષ્યમભાર્યક્ષેત્રજિનધર્મશ્રવણાદિરૂપોડ્મ્યુ-દયોડપિ યુગસંમિલિકાન્નાયેન ‘દુલ્લહે’ દુર્લભોવર્ત્તે । ઉક્તશ્ચ—

કરના તો દૂર રહ્યા, મનુષ્ય કે વિના આગે કહા જાને ચાલા જિનધર્મ શ્રવણ આદિ રૂપ સંયોગ મો દુર્લભ છે । મોક્ષ કો પ્રાપ્ત કરને કી તો ઘાત હી વ્યા છે ॥૧૭॥

ટીકાર્થ—કોઈ કોઈ કહતે હૈં કિ દેવ હી ઉચ્ચ સે ઉચ્ચતર સ્થાન પ્રાપ્ત કરતે હુએ સમન્ત દુઃખોં કા અન્ત કરતે હૈં । યહ કથન સમીચીન નહીં હૈં, કયોંકિ દેવ વૈસી ધર્મારાધના નહીં કર સકતે । દુઃખોં કા અન્ત તો મનુષ્ય હી કર સકતે હૈં । મનુષ્યમભ સેં હી ધર્મારાધના કી પરિપૂર્ણ સામગ્રી કા સદ્માવ હોતા હૈં । હસ વિષય મેં ગણધર આદિ કા કથન હૈં કિ મનુષ્યમભ, આર્યક્ષેત્ર, જિનધર્મ શ્રવણ આદિ અમ્યુદય પ્રાપ્ત હોના દુર્લભ હૈં । કહા મો હૈં—‘નનુ પુનરિદમતિ દુર્લભમ્’ ઇત્યાદિ

છે કે-સઘળા હુ.ખોનો નાશ કરવો તો દૂર રહ્યો, મનુષ્યની વિના આગળ કહેવામાં આવનાર જીન ધર્મ શ્રવણ વિગેરે રૂપ સંયોગ પણ દુર્લભ છે. તો યહી મેક્ષ પ્રાપ્ત કરવાની તો વાત જ કેમ કહી શકાય ? ॥૧૭॥

ટીકાર્થ—કોઈ કોઈ કહે છે કે—દેવ જ ઉંચામાં ઉંચું સ્થાન પ્રાપ્ત કરીને સઘળા હુ.ખોનો અંત કરે છે આ કથન યોગ્ય નથી. કેમકે દેવ એ પ્રમાણેની ધર્મારાધના કરી શકતા નથી. હુ.ખોનો અંત તો મનુષ્ય જ કરી શકે છે. મનુષ્ય ભવમાં જ ધર્મારાધનની પૂર્ણ સામગ્રી રહેલી છે. આ વિષ-યમાં ગણધર વિગેરેનું કહેવું છે કે—મનુષ્યભવ, આર્યક્ષેત્ર, જીનધર્મ શ્રવણ, વિગેરે અમ્યુદય ભાગ્યોદય પ્રાપ્ત થના દુર્લભ છે કહ્યું પણ છે કે—‘નનુ પુનરિદમતિદુર્લભમ્’ ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થઃ—(इओ) इतः—मनुष्यभवतः (विद्वंसमाणस्स) विध्वंसमानस्य परि-
भ्रश्यतः प्राणिनः (पुणो) पुनः जन्मान्तरे (संबोहि) संबोधिः जिनधर्मप्राप्तिरूपः
(दुल्लहा) दुर्लभाः दुष्प्राप्यो भवति । कथञ्चित्त्वह-यः मनुष्यभवभ्रष्टस्य जन्म-
जन्मान्तरेऽपि (तहच्चाओ) तथार्चाः—तथाविधदेहाः बोधिप्राप्तियोग्य शरीराणि,
अथवा तथार्चा इति बोधिग्रहणयोग्या आत्मपरिणतिरूपाः शुभलेश्याः (दुल्लहाओ)

‘इओ विद्वंसमाणस्स’ इत्यादि ।

શબ્દાર્થ—‘इओ-इतः’ जो इस मनुष्य भवसे ‘विद्वंसमाणस्स-
विध्वंसमानस्य’ भ्रष्ट होते हूवे प्राणी को ‘पुणो-पुनः’ जन्मान्तरमें
‘संबोहि-संबोधिः’ जिन धर्म प्राप्ति रूप बोधी ‘दुल्लहा-दुर्लभाः’ दुर्लभ
होता है कारण की मनुष्य भवसे भ्रष्ट होने वालों को जन्मजन्मान्तरमें
भी ‘तहच्चाओ-तथार्चा’ बोधि प्राप्ति योग्य शरीर अथवा बोधिग्रहण
योग्य आत्मपरिणति रूप शुभ लेश्या ‘दुल्लहाओ-दुर्लभा’ दुर्लभ होता
है ‘जे-यः’ जो अर्चा जो देह को ‘धम्मद्वे-धर्मार्थे’ जिनोक्त धर्म के
अनुष्ठान को ‘वियागरे-व्यागृणीयात्’ व्याख्यान द्वारा कहते हैं ऐसा
देह दुर्लभ होता है ॥१८॥

અન્વયાર્થ—મનુષ્ય ભવ સે ભ્રષ્ટ હૂવે પ્રાણી કો પુનઃ જન્માન્તર મેં
બોધિ જિનધર્મ કી પ્રાપ્તિ હોના કઠિન હૈ । ક્યોંકિ મનુષ્ય ભવ સે ચૂકે
પ્રાણી કો જન્મ જન્માન્તર મેં બી બોધિ પ્રાપ્તિ હોને યોગ્ય શરીર અથવા
બોધી ગ્રહણ કે યોગ્ય શુભ લેશ્યા કા પ્રાપ્તિ હોના કઠિન હૈ । જિસ પ્રકાર

‘इओ विद्वंसमाणस्स’ इत्यादि

શબ્દાર્થ—‘इओ-इत’ જે આ મનુષ્ય ભવથી ‘विद्वंसमाणस्स-विध्वंस-
मानस्य’ ભ્રષ્ટ થનારા પ્રાણીને ‘पुणो-पुन’ જન્માન્તરમાં ‘संबोहि-संबोधिः’
જિનધર્મ પ્રાપ્તિરૂપ બોધિ ‘दुल्लहा-दुर्लभा’ દુર્લભ હોય છે કારણ કે મનુ
ષ્યભવથી ભ્રષ્ટ થવાવાળાને જન્મ જન્માન્તરમાં પણ તहच्चाओ-तथार्चा,
બોધીની પ્રાપ્તિ યોગ્ય શરીર અથવા બોધિ ગ્રહણ યોગ્ય આત્મપરિણતિ
રૂપ શુભ લેશ્યા ‘दुल्लहाओ-दुर्लभाः’ દુર્લભ હોય છે ‘जे-यः’ જે અર્ચા જે
દેહને ‘धम्मद्वे-धर्मार्थे’ જિનોક્ત ધર્મના અનુષ્ઠાનને ‘वियागरे-व्यागृणीयात्’
વ્યાખ્યાન દ્વારા કહે એવું શરીર દુર્લભ હોય છે ॥૧૮॥

અન્વયાર્થ—મનુષ્ય ભવથી ભ્રષ્ટ થયેલ પ્રાણીને જન્માન્તરમાં ફરીથી
બોધિ-જિનધર્મની પ્રાપ્તિ થવી મુશ્કેલ છે કેમકે મનુષ્ય ભવથી ચૂકેલા
પ્રાણીને જન્મ જન્માન્તરમાં પણ બોધિ પ્રાપ્તિ થવા યોગ્ય શરીર અથવા
બોધિગ્રહણ યોગ્ય શુભ લેશ્યાનું પ્રાપ્તિ થવું કઠણ છે, જે રીતે શરીરને

દુર્લભાઃ લઘુભગવા ભવન્તિ યત્ (જે) યાઃ અર્વા યાન્ દેહાન્ (ધમ્મદે) ધર્મયે
જિનોક્તધર્માનુષ્ઠાને (વિયાગરે) વ્યાગૃણીયાત્-વ્યાપારયેત્ । એનાદશા દેહા
દુર્લભા ભવન્તિ યે ધર્મકાર્યે યોજયિતું શક્યન્તેઽતએવ 'સંબોધિદુર્લભા' ઇતિ ભગવતા
કથિતમિતિ ભાવઃ ॥૧૮॥

ટીકા—પૂર્વોક્તસમુચ્છ્રયસ્ય દુર્લભત્વેનાપ્રાપ્તાત્મોત્કર્ષતયા 'ઇઓ' ઇતોઽ-
સ્માત્ મનુષ્યભવાત્ ધર્માચરણસામગ્રીસંહ્રલાત્ 'વિદ્વંસમાણસ્ત' વિધ્વંસમાનસ્ય
વિભ્રશ્યતોઽકૃતપુણ્યસ્ય અસ્યામપારસંસારાટઘ્યાં પરિભ્રમતઃ 'પુણો' પુનઃ દ્વિતીય-
ચારમ્ 'સંબોધિ' સંબોધિઃ જિનધર્મપ્રાપ્તિઃ 'દુલ્લહા' દુર્લભા ભવતિ યતો હિ સમ્ય-
ક્ત્વાત્ પરિભ્રષ્ટસ્ય પુનઃ સમ્યક્ત્વપ્રાપ્તેરુ-કૃષ્ટતોઽપાર્ધપુદ્ગલપરાવર્તનકાલત્વાત્ ।
અતએવ સંબોધિદુર્લભ ઇત્યુક્તમ્, કેન કારણેન બોધિદુર્લભા ભવતીત્યત આહ-
'તદ્વચ્ચાઓ' તથાર્ચાઃ તથા-તથાપ્રકારા બોધિપ્રાપ્તિ યોગ્યા અર્વાઃ દેહાઃ મનુષ્ય-
ભવાદ્ ભ્રષ્ટસ્યાકૃતપુણ્યસ્ય પ્રાણિનઃ 'દુલ્લહાઓ' દુર્લભાઃ અન્ધસ્ય દ્વારપ્રાપ્તિ-
કે દેહ કો ધર્મ કે અનુષ્ઠાન મેં લગાયા જાતા હૈ, વહ દેહ દુર્લભ હૈ,
હસ કારણ બોધિ કી પ્રાપ્તિ મી દુર્લભ હૈ ॥૧૮॥

ટીકાર્થ—પૂર્વોક્ત મનુષ્ય દેહ દુર્લભ હૈ । હસે પાકર મી જિસને
આત્મોત્કર્ષ પ્રાપ્ત નહીં કિયા, વહ ધર્માચરણ કી સામગ્રી સે યુક્ત હસ
મનુષ્ય ભવ સે જબ ગિર જાતા હૈ તો અપાર સંસાર સાગર મેં ભ્રમણ
કરતે હુએ જીવકો દૂસરી બાર જિનધર્મ કી પ્રાપ્તિ દુર્લભ હો જાતી હૈ ।
વયોંકિ સમ્યક્ત્વ સે ભ્રષ્ટ હુએ જીવકો પુનઃ સમ્યક્ત્વ કી પ્રાપ્તિ કરને મેં
ઉત્કૃષ્ટ અપાર્ધ પુદ્ગલ પરાવર્તન કાલ લગ જાના હૈ । હસી કારણ બોધિ
કી પ્રાપ્તિ દુર્લભ કહી ગઈ હૈ । બોધિ દુર્લભ વયોં હૈ ? હસકા ઉત્તર યહ હૈ
કિ બોધિ પ્રાપ્ત કરને યોગ્ય મનુષ્યશરીર, મનુષ્ય ભવ સે ભ્રષ્ટ એવં પુણ્ય

ધર્મના અનુષ્ઠાનમાં લગાડવામાં આવ છે એવા દેહની પ્રાપ્તિ થવી દુર્લભ
છે, તે કારણે બોધિની પ્રાપ્તિ પણ દુર્લભ છે. ॥૧૮॥

ટીકાર્થ—પૂર્વોક્ત-પહેલાં કહ્યા પ્રમાણે મનુષ્ય દેહ ફરી મળવો દુર્લભ
છે, તેને મેળવીને પણ જેણે આત્મેત્કર્ષ પ્રાપ્ત કરેલ નથી તે ધર્માચરણની
સામગ્રીથી યુક્ત આ મનુષ્ય ભવથી જ્યારે પડી જાય છે, તો અપાર સંસાર
સાગરમાં ભમતા થકા બીજી વાર જીન ધર્મની પ્રાપ્તિ દુર્લભ થઈ જાય છે.
કેમકે—સમ્યક્ત્વથી ભ્રષ્ટ થયેલા જીવને ફરીથી સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ કરવામાં ઉત્કૃષ્ટ
અપાર્ધ પુદ્ગલ પરાવર્ત કાળ લાગી જાય છે. એજ કારણે બોધિની પ્રાપ્તિ
દુર્લભ કહેલ છે બોધિ દુર્લભ કેમ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તર એ છે કે—બોધિ પ્રાપ્ત
કરવાને યોગ્ય મનુષ્ય શરીર મનુષ્ય ભવથી ભ્રષ્ટ અને પુણ્ય રહિત પ્રાણિને

વત્પ્રાપ્તુમશકયા ભવન્તિ । અથવા યદિ બોધિપ્રાપ્તિ યોગ્યદેહપ્રાપ્તિઃ કદાચિદ્
ભવેદપિ કિન્તુ તત્ર 'તદ્વચ્ચાઓ' તથાર્ચાઃ—તથા તથા પ્રકારાઃ સમ્યગ્ બોધગ્રહ-
ણરૂપાઃ અર્ચાઃ—લેશ્યાઃ શુભલેશ્યાઃ તથાવિધાત્મપરિણતયઃ 'દુર્લભાઓ' દુર્લભાઃ
લઘુમશકયાઃ ભવન્તિ યત્ 'જે' યાઃ અર્ચાઃ દેહાન્ પ્રાણી 'ધર્મપ્રદે' ધર્માર્થે—જિનો-
ક્તશ્રુતચારિત્રલક્ષણધર્માનુષ્ઠાને 'વિયાગરે' વ્યાપ્તૃણીયાત્—વ્યાપારયેત્ મનુષ્યભવ-
ભ્રષ્ટસ્ય પ્રાણિન યદાશ્રિત્ય પુનર્બોધિલાભં કૃત્વાઽઽત્માન્ શુભપરિણામેન ધર્મકાર્યે
સંયોજયેત્ તાદૃશમનુષ્યશરીરપ્રાપ્તિ દુર્લભા ભવતીતિ ભાવઃ ॥૧૮॥

મૂલમ્—જે ધર્મમ્ સુદ્ધર્મવર્ત્તિ પઢિપુન્ન મૈળેલિસં ।

અળેલિસસ 'જ ટાણં તેંસસ જેમ્મકંહા કઓ ॥૧૯॥

છાયા—યે ધર્મ શુદ્ધમાર્યાન્તિ પ્રતિપૂર્ણમનીદશમ્ ।

અનીદશસ્ય યત્સ્થાનં તસ્ય જન્મકથા કુતઃ ॥૧૯॥

હીન પ્રાણી કો પુનઃ મિલના કઠિન હોતા હૈ । જૈસે અંધે મનુષ્ય કો દ્વાર
પ્રાપ્ત કરના આસાન નહીં હોતા હસી પ્રકાર પુણ્ય હીન કો મનુષ્યભવ
મિલના આસાન નહીં હોતા । કદાચિત્ બોધિ પ્રાપ્તિ કે યોગ્ય દેહ પ્રાપ્ત
મી હો જાય તો મી શુભ લેશ્યા અર્થાત્ આત્મા કી પ્રશસ્ત અધ્યવસાય
રૂપ પરિણતિ દુર્લભ હોતી હૈ, જિસે મનુષ્ય જિનોક્ત શ્રુત—ચારિત્ર ધર્મ
મેં લગા સકે ।

તાત્પર્ય યહ હૈ કિ મનુષ્ય ભવ સે ભ્રષ્ટ પ્રાણી કો, જિસકે આશ્રય
સે પુનઃ બોધિલાભ કરકે, શુભ પરિમાણ સે ધર્મકાર્ય મેં લગાયા જા
સકે, એસે મનુષ્ય શરીર કી પ્રાપ્તિ હોના દુર્લભ હોતા હૈ ॥૧૮॥

ફરીથી મળવું મુશ્કેલ છે. જેમ આધળા માણસને દ્વાર મેળવવું સહેલું નથી.
એજ પ્રમાણે પુણ્ય વિનાનાને મનુષ્ય ભવ મળવો સહેલો નથી. કદાચ બોધિ
પ્રાપ્ત કરવાને યોગ્ય શરીર મળી પણ જાય તો પણ શુભ લેશ્યા અર્થાત્
આત્માના પ્રશસ્ત અધ્યવસાય રૂપ પરિણતિ દુર્લભ હોય છે કે જેને માણસ
અનોક્ત શ્રુત ચારિત્રમાં લગાવી શકે.

કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે—મનુષ્ય ભવથી ભ્રષ્ટ થયેલ પ્રાણીને જેના
આશ્રયથી ફરીથી બોધિની પ્રાપ્તિ કરીને શુભ પરિણામથી ધર્મ કાર્યમાં લગાવી
શકાય, એવા મનુષ્ય શરીરની પ્રાપ્તિ થવી દુર્લભ હોય છે ॥૧૮॥

અન્વયાર્થ:—(જે) યે મહાપુરુષાઃ (સુદ્ધં) શુદ્ધં જિનેન્દ્રપ્રતિપાદિત્વાન્નિ-
ર્મળમ્ અતएव (અણેલિસં) અનીદશમ્ અનન્યસદશમ્ અનુપમમ્ પુનશ્ચ (પહિપુન્નં)
પ્રતિપૂર્ણં મોક્ષમાર્ગસાધકભાવપરિપૂર્ણતાત્ એતાદશં (ધમ્મં) ધર્મે શ્રુતચારિત્રલક્ષણમ્
(અવસ્થંતિ) આસ્વાન્તિ-ભવ્યેભ્ય ઉપદિશન્તિ સ્વયમાચરન્તિ ચ, તસ્ય તાદશસ્ય

જે ધમ્મં સુદ્ધમવસ્થંતિ' इत्यादि ।

શબ્દાર્થ—‘જે-ય:’ જો મહાપુરુષ ‘સુદ્ધં-શુદ્ધમ્’ જિનેન્દ્ર પ્રતિપા-
દિત હોનેસે નિર્મલ અત एव ‘અણેલિસ-અનીદશમ્’ અનુપમ ‘પહિપુન્ન-
-પ્રતિપૂર્ણમ્’ પ્રતિપૂર્ણ મોક્ષમાર્ગ કે સાધક ભાવ પરિપૂર્ણ હોનેસે હમ
પ્રકારકા ‘ધમ્મ-ધર્મમ્’ શ્રુતચારિત્ર રૂપ ધર્મ કો ‘અવસ્થંતિ-આસ્વાન્તિ’
વ્યાખ્યાન દ્વારા કથન કરતે હૈં અર્થાત્ ભવ ગો કો ઉપદેશ કરતે હૈં ઓર
સ્વયં આચરણમી કરતે હૈં ‘અણેલિસસ-અનીદશસ્ય’ પૂર્વોક્ત ધર્મ કા
‘જં ટાણં-ચત્થાનમ્’ જો સ્થાન અર્થાત્ આધાર ભૂત જો મુનિ ‘તસ-
તસ્ય’ ઉનકા ‘જન્મકહા-જન્મકથા’ જન્મ કી વાત મી ‘કઓ-કુત:’
કહાંસે હો સકતી હૈ? અર્થાત્ જન્મ ધારણ કરને કી વાત તો દૂર રહી
પરંતુ ‘જન્મ’ એમા વચન મી નહીં કહ સકતે હૈં ॥૧૯॥

અન્વયાર્થ—જો મહાપુરુષ જિનેન્દ્ર પ્રતિપાદિત હોને કે કારણ નિર્મલ,
અતएव અનુપમ, પ્રતિપૂર્ણ અર્થાત્ મોક્ષમાર્ગ સાધકતા સે પરિપૂર્ણ, ધર્મ
કા ભવ્ય જીવો કો ઉપદેશ દેતે હૈં ઓર સ્વયં ધર્મકા આચરણ કરતે

‘જે ધમ્મં સુદ્ધમવસ્થંતિ’ इत्यादि

શબ્દાર્થ—‘જે-ય:’ જે મહાપુરુષ ‘સુદ્ધં-શુદ્ધમ્’ જિનેન્દ્ર પ્રતિપાદિત
હોવાથી નિર્મલ અતएव ‘અણેલસ-અનીદશમ્’ અનુપમ ‘પહિપુન્ન-પ્રતિપૂર્ણમ્’
સંપૂર્ણ મોક્ષમાર્ગના સાધક ભાવ પરિપૂર્ણ હોવાથી આ પ્રકારના ‘ધમ્મ-
ધર્મમ્’ શ્રુતચારિત્ર રૂપ ધર્મને ‘અવસ્થંતિ-આસ્વાન્તિ’ વ્યાખ્યાન દ્વારા કથન
કરે છે અર્થાત્ ભવ્યોને ઉપદેશ કરે છે અને પોને આચરણ પણ કરે છે.
‘અણેલિસસ-અનીદશસ્ય’ પૂર્વોક્ત ધર્મનું ‘જં ટાણ-ચત્થાનમ્’ જે સ્થાન અર્થાત્
આધાર ભૂત જે મુનિ ‘તસ-તસ્ય’ તેની ‘જન્મકહા-જન્મકથા’ જન્મની વાત
પણ ‘કઓ-કુત:’ કયાંથી થઈ શકે? અર્થાત્ જન્મ ધારણ કરવાની વાત તો
દૂર રહી પરંતુ ‘જન્મ’ એવું વચન પણ કહી શકાતું નથી ॥૧૯॥

અન્વયાર્થ—જે મહાપુરુષ જિનેન્દ્ર પ્રતિપાદિત હોવાના કારણે નિર્મલ,
અતएव અનુપમ, પ્રતિપૂર્ણ અર્થાત્ મોક્ષમાર્ગના સાધક પણાથી પરિપૂર્ણ
ધર્મને ભવ્ય જીવોને ઉપદેશ આપે છે, અને સ્વયં આચરણ કરે છે, જે

(અનેલિસસ) અનીદશસ્ય પૂર્વોક્તસ્ય ધર્મસ્ય (જં ઠાણં) યત્સ્થાનં ય આધારઃ તત્પરિપાલકત્વાત્તદાધારધૃતો યો મુનિઃ (તસ્ય) તસ્ય તદ્ધર્મપરિપાલકસ્ય (જન્મકથા) જન્મકથા-જન્મચાર્ત્તાઽપિ (ક્રઓ) કુતઃ ભવતિ જન્મગ્રહણં દૂરેઽપાસ્તામ્ (જન્મે) તિ વચનપદ્ધતિરપિ તસ્મૈ નોચ્ચાર્યત ઇતિ સ અજરામરો ભૂત્વા સિદ્ધો ભવતીતિ ભાવઃ ॥૧૯॥

ટીકા—અપિચાઽન્યત્—‘જે’ યે મહાપુરુષાઃ વિશુદ્ધાન્તઃકરણાઃ સમુત્પન્નકેવલજ્ઞાનાઃ કરત્તલામલકવત્ સમસ્તજીવાજીવાદિસકલપદાર્થદ્રષ્ટારસ્તે ‘સુદ્ધં’ શુદ્ધમ્ નિર્મલં સકલદોષવર્જિતમ્ ‘ધમ્મં’ ધર્મમ્ શ્રુતચારિત્રલક્ષણમ્ ‘અવલંતિ’ આરુપાન્તિ લોકેભ્યઃ પ્રતિપાદયન્તિ સ્વયં ચ તાદૃશં શુદ્ધં ધર્મમાચરન્તિ ચ । કથંભૂતં ધર્મમિતિ ધર્મમેવ વિશિનષ્ટિ—‘પટ્ટિપુન્નં’ પ્રતિપૂર્ણમ્ મોક્ષમાર્ગસાધકાયતચારિત્રસદ્ભાવાત્ સંપૂર્ણમ્ ‘અનેલિસં’ અનીદશમ્-અતન્યસદશમ્ જિનેન્દ્રપ્રતિપાદિતત્વાત્ ષટ્કાયરક્ષણ-

હૈં, જો ઉસ અનુપમ ધર્મકા આજન હૈં અર્થાત્ ઉસ ધર્મકો પાલને વાલે જો મુનિ હૈં, ઉત્તકે જન્મ કી કથા હીં કયા ? અર્થાત્ ઉનકા જન્મગ્રહણ સર્વથા બંદ હો જાતા હૈં વહ અજર-અમર-અજન્મા હોકર સિદ્ધ હો જાતે હૈં ॥૧૯॥

ટીકાર્થ—-और भी कहते हैं-जो महापुरुष विशुद्ध अन्तःकरणवाले हैं, जिन्हे केवलज्ञान उत्पन्न हो चुका है, जो हथेली पर रखे आंवले के समान समस्त जीव अजीव आदि पदार्थों के ज्ञाता हैं, वे सब दोषों से रहित धर्म का प्रतिपादन करते हैं और स्वयं भी उस धर्मका आचरण करते हैं । वह धर्म कैसा होता है ? सो कहते हैं-मोक्षमार्ग के साधक चारित्र के सद्भाव के कारण सम्पूर्ण तथा जिनेन्द्र द्वारा प्रति-

આ અનુપમ ધર્મના પાત્રરૂપ છે, અર્થાત્ એ ધર્મનું પાલન કરવાવાળા જે મુનિ છે, તેના જન્મની વાર્તા જ શું કહેવી ? અર્થાત્ તેમને જન્મ થઇ શકવાનું સર્વથા બંધ જ થઈ જાય છે. તે અજર, અમર, અજન્મા થઈને સિદ્ધ બની જાય છે. ॥૧૯॥

ટીકાર્થ—હવે વિશેષ રીતે કહેવામાં આવે છે—જે મહાપુરુષ વિશુદ્ધ અંતઃકરણ વાળા હોય છે, જેઓને કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થઈ ચૂકેલ છે, જે હાથમાં-હથેલીમાં રાખેલ આંમળાની માફક સઘળા છવ અછવ વિગેરે પદાર્થોને જાણનારા છે, તેઓ સઘળા દોષોથી રહિત એવા ધર્મનું પ્રતિપાદન કરે છે. અને પોતે પણ એ ધર્મનું આચરણ કરે છે તે ધર્મ કેવો હોય છે ? તે બતાવે છે.-મોક્ષમાર્ગનો સાધક, ચારિત્રના સદ્ભાવથી સંપૂર્ણ, તથા જીનેન્દ્ર દ્વારા પ્રતિપાદન કરાયેલ હોવાથી તથા ષટ્કાય છવોની રક્ષા

લક્ષણત્વાચ્ચ નિરૂપયં ધર્મમારુયાન્તીતિ પૂર્વેણાન્વયઃ । તસ્ય તાદૃશસ્ય પૂર્વોક્તસ્ય
 ‘અળેલિસસ્સ’ અનીદૃશસ્ય અનન્યસદૃશસ્ય ધર્મસ્ય જ્ઞાનદર્શનચારિત્રયુક્તસ્ય ‘જં’
 યત્ ‘ઠાળં’ સ્થાનમ્ આધારઃ તત્પરિપાલકત્વાત્તદાધારભૂતો યો મુનિર્ભવેત્ ‘તસ્સ’
 તસ્ય—અનીદૃશધર્મપરિપાલકસ્ય ‘જન્મકથા’ જન્મકથા—જન્મવાર્તા ‘કઓ’ કુતઃ
 ભવતિ, અનીદૃશધર્મપરિપાલકસ્ય પુનર્જન્મ ન ભવતીતિ ભાવઃ । યદ્વા ‘અળેલિ-
 સસ્સ’ અનીદૃશસ્ય અનીદૃશધર્મારિપાલકસ્યેત્યર્થઃ, ‘જં ઠાળં’ યત્સ્થાનં મોક્ષા-
 ર્યમસ્તિ ‘તસ્સ’ તસ્ય તત્સ્થાનં પ્રાપ્તસ્ય ‘જન્મકથા’ જન્મકથા ‘કઓ’ કુતઃ, તસ્ય
 પુનર્જન્મદૂરેઽપાસ્તામ્ કિન્તુ જન્મેતિ વાક્યપદ્ધતિરપિ તસ્મૈ વક્તું નોચિતા ભવતિ
 શાશ્વતઃ સિદ્ધો ભવતીતિ ભાવઃ ॥૧૯॥

મૂલમ્—કઓ કયાહ મેહાવી ઉંપજાંતિ તેહા મયા ।

તેહાગયા અપ્પાડિન્ના ચંકલૂ લોગંસસણુત્તરા ॥૨૦॥

છાયા—કુતઃ કદાચિન્મેધાવી ઉત્પદ્યન્તે તથાગતાઃ ।

તથાગતા અમતિજ્ઞાઃ ચક્ષુર્લોકસ્યાઽનુત્તરાઃ ॥૨૦॥

પાદિત હોનેકે કારણ તથા ષટ્કાય રક્ષા રૂપ હોને સે અનુપમ હોતા હૈ।
 હસ અનુપમ ધર્મ કા જો આધાર હૈ અર્થાત્ જો મુનિ હસ ધર્મ કા પાલન
 કરતા હૈ, ઉસકે જન્મ કી કથા હી કૈસે હો સકતી હૈ? અર્થાત્ પુન-
 જન્મ નહીં હોતા । અથવા એસે ધર્મ કા પાલન કરને બાલે કા જો સ્થાન
 હૈ, ઉસ સ્થાન કો અર્થાત્ મોક્ષ કો પ્રાપ્ત પુરુષ કા પુનર્જન્મ સર્વથા
 નહીં હોતા હૈ । ઉસકે લિએ ‘જન્મ’ એસા કહના બી ઉચિત નહીં હૈ । ષહ
 સદા કાલ કે લિએ સિદ્ધ હો જાતા હૈ ॥૧૯॥

‘કઓ કયાહ મેહાવી’ इत्यादि ।

शब्दार्थ—‘तहागया-तथागताः’ अपुनरावृत्ति से हुए अर्थात् मोक्ष

રૂપ હોવાથી અનુપમ હોય છે, આ અનુપમ ધર્મનો જે આધાર છે, અર્થાત્
 જે મુનિ આ ધર્મનું પાલન કરે છે, તેના જન્મની કથાજ કેવી રીતે થઈ
 શકે? અર્થાત્ તેમનો પુનર્જન્મ થતો નથી. અથવા એ રીતના ધર્મનું પાલન
 કરવાવાળાનો પુનર્જન્મ થતો નથી. અથવા એવા ધર્મનું પાલન કરવાવા-
 ળાનું જે સ્થાન છે, તે સ્થાનને અર્થાત્ મોક્ષને પ્રાપ્ત પુરુષનો પુનર્જન્મ
 સર્વથા થતો નથી. તે માટે ‘જન્મ’ એમ કહેવું તે પણ ઉચિત ન તેથી સદા-
 કાળ માટે સિદ્ધ થઈ જાય છે ॥૧૯॥

‘कओ कयाह मेहावी’ इत्यादि

शब्दार्थ—‘तहागया-तथागता’ अपुनरावृत्तिથી થયેલ અર્થાત્ મોક્ષને

અન્વયાર્થઃ—(તદાગયા) તથાગતા -અપુનરાવૃત્યા ગતાઃ મોક્ષં પ્રાપ્તાઃ (મેઘાવી) મેઘાવિનઃ કેવલજ્ઞાનિનઃ તીર્થંકરગણધરાદયઃ (કયાઈ) કદાચિત્-કસ્મિન્નિર્દયિકાલે (કઓ) કુત્ કથં કેન પ્રકારેણ (ઉપ્પજ્જંતિ) ઉત્પચન્તે इति भावः (अपडिन्ना) अप्रतिज्ञाः अनिदानाः आशंसारहिताः (तदागया) तथागता तीर्थंकरगणधरादयः (अणुत्तरा) अनुत्तरा लोकोत्तरं केवलदर्शनवन्तः (लोगस्स) लोकस्य-जीवसमूहस्य (चक्खू) चक्षुः-चक्षुरिव चक्षुः सदसदर्थप्रदर्शकत्वान्नेत्रभूताः सन्तीति ॥२०॥

પ્રાપ્ત 'મેઘાવી-મેઘાવિનઃ' કેવલજ્ઞાન ચાલે તીર્થંકર ગણધર આદિ 'કયાઈ-કદાચિત્' કિસી મીં કાલમેં 'કઓ-કુતઃ' કિસ પ્રકારસે 'ઉપ્પ-જ્જંતિ-ઉત્પચન્તે' ઉત્પન્ન હોતા હૈં ? અર્થાત્ ઉત્પન્ન નહીં હોતા હૈં 'અપ-ડિન્ના-અપ્રતિજ્ઞાઃ' નિદાન રહિત 'તદાગયા-તથાગતાઃ' તીર્થંકર ગણધર આદિ 'અણુત્તરા-અનુત્તરાઃ' લોકોત્તર કેવલજ્ઞાન ઓર કેવલ દર્શન વાલે 'લોગસ્સ-લોકસ્ય' જીવસમૂહ કે 'ચક્કૂ-ચક્ષુઃ' નેત્રભૂત કહે જાતે હૈં ॥૨૦॥

અન્વયાર્થ--જો પુનરાગમન સે રહિત હોકર મોક્ષ કો પ્રાપ્ત હુપ હૈં ઓર મેઘાવી અર્થાત્ કેવલજ્ઞાની હૈં, વે કયા કિસી સમય કિસી પ્રકાર જન્મ લેતે હૈં ? અર્થાત્ વનકા કબી પુનર્જન્મ નહીં હો સકતા । વે સબ પ્રકાર કી કામના સે રહિત, લોકોત્તર કેવલ-જ્ઞાન-દર્શન સે સમ્પન્ન તીર્થંકર ગણધર આદિ જીવોં કે લિપ્ત ચક્ષુરૂપ હોતે હૈં અર્થાત્ સત્ અસત્ પદાર્થોં કે પ્રદર્શક હોને કે સમાન હોતે હૈં ॥૨૦॥

પ્રાપ્ત એવો 'મેઘાવી-મેઘાવિનઃ' કેવળજ્ઞાનવાળા તીર્થંકર ગણધર વિગેરે 'કયાઈ-કદાચિત્' કોઈ પણ ઠાળે 'કઓ-કુત' કયા પ્રકારથી 'ઉપ્પજ્જંતિ-ઉત્પ-ચન્તે' ઉત્પન્ન થાય છે ? અર્થાત્ ઉત્પન્ન થતા નથી. 'અપડિન્ના-અપ્રતિજ્ઞાઃ' નિદાન રહિત 'તદાગયા-તથાગતાઃ' તીર્થંકર ગણધર વિગેરે 'અણુત્તરા-અનુત્તરાઃ' લોકોત્તર કેવળ જ્ઞાન અને કેવલ દર્શનવાળા 'લોગસ્સ-લોકસ્ય' એવ સમૂહના 'ચક્કૂ-ચક્ષુઃ' નેત્રરૂપ કહેવાય છે. ॥૨૦॥

અન્વયાર્થ--જે પુનરાગમનથી રહિત થઈને મોક્ષને પ્રાપ્ત થયા છે, અને મેઘાવી અર્થાત્ કેવલજ્ઞાની છે, તેઓ શુ કોઈ સમયે કોઈ પણ પ્રકારે જન્મ ગ્રહણ કરે છે ? અર્થાત્ તેઓનો પુનર્જન્મ કોઈ પણ વખતે થતો નથી તેઓ બધા પ્રકારની કામનાઓથી રહિત લોકોત્તર કેવળ જ્ઞાન દર્શનથી યુક્ત તીર્થંકર ગણધર વિગેરે એવો માટે નેત્ર રૂપ હોય છે. અર્થાત્ સત્ અસત્ પદાર્થોને બતાવવાના હોવાથી નેત્રરૂપ હોય છે. ॥૨૦॥

ટીકા—‘તથાગતા’ તથાગતાઃ તથારૂપેણ અપુનરાગમનરૂપેણ ગતાસ્તથાગતાઃ સિદ્ધિ ગતાઃ ‘મેહાવી’ મેધાવીનઃ—કેવલજ્ઞાનવન્તઃ ‘કયાઈ’ કદાચિદપિ કસ્મિન્શ્ચિદપિ કાલે ‘કઓ’ કુતઃ—કથમ્ ‘ઉપ્પજ્જંતિ’ ઉત્પદ્યન્તે ? કર્મકારણવીજાભાવાત્ જન્માકુરોત્પત્તિઃ કથં ભવેત્ જન્મજરામરણાકુલે સંસારે કથમપિ ન સમુત્પદ્યન્તે इति भावः, तथा ‘अप्पडिन्ना’ अप्रतिज्ञाः न विद्यते प्रतिज्ञा निदानबंधनरूपा येषां ते अप्रतिज्ञा अनिदानाः देवादिकृद्भ्याशंसावर्जिताः आत्मकल्याणभावनावत्त्वात् ‘तथा-गया’ तथागताः तीर्थकरगणधरादयः ‘अणुत्तरा’ अनुत्तरा—लोकोत्तरकेवलज्ञानकेवलदर्शनवन्तस्ते ‘लोगस्स’ लोकस्य—षड्जीवनिकायरूपस्य ‘चक्खू’ चक्षुः—चक्षुरिव—चक्षुः सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्ररूपमोक्षमार्गप्रदर्शकत्वात्—चक्षुर्भूताः सन्तीति ॥२०॥

ટીકાર્થ—અપુનરાવૃત્ત રૂપ સે સિદ્ધિ કો પ્રાપ્ત કેવલ જ્ઞાન દર્શન સે સમ્પન્ન મહાપુરુષ વધા કબી પુનઃ જન્મ લેતે હૈં ? તાત્પર્ય યહ હૈ કિ કર્મ રૂપી વીજ કા અભાવ હો જાને સે જન્મ રૂપી અંકુર કી ઉત્પત્તિ નહીં હોતી, અતઃજવ જન્મ જરા મરણ સે આકુલ હસ સંસાર મેં ડનકા પુનરાગમન નહીં હોતા । વે અપ્રતિજ્ઞ હોતે હૈં અર્થાત્ સબ પ્રકાર કી પ્રતિજ્ઞાઓ સે રહિત હોતે હૈં—ડન્હેં દેવ ઋષિ આદિ કી કોઈ સી અભિલાષા નહીં હોતી । આત્મકલ્યાણ કી ભાવના વાલે હોને સે નિદાન (નિધાના) બન્ધન સે મુક્ત હોતે હૈં । ઇસે તથાગત અર્થાત્ સર્વજ્ઞ સર્વદર્શી તીર્થંકર ગણધર આદિ ષટ્કાય રૂપ લોક કે લિષ, સમ્યગ્દર્શન જ્ઞાન ચારિત્ર ઓર તપ રૂપ મોક્ષમાર્ગ કે પ્રદર્શક હોને કે કારણ ચક્ષુ કે સમાન હૈં ॥૨૦॥

ટીકાર્થ—અપુનરાવૃત્તપણથી સિદ્ધિને પ્રાપ્ત થયેલ કેવળજ્ઞાન, કેવલ દર્શનથી યુક્ત મહાપુરુષ શું કયાંદેય પુનર્જન્મ લે છે ? કહેવાતું તાત્પર્ય એ છે કે—કર્મરૂપી બીનેા અભાવ થવાથી જન્મરૂપી અંકુરની ઉત્પત્તિ થતી નથી. તેથી જ જન્મ, જરા-વૃદ્ધાવસ્થા અને મરણથી વ્યાપ્ત આ સંસારમાં તેમનું પુનરાગમન થતું નથી. તેઓ અપ્રતિજ્ઞ હોય છે. અર્થાત્ સઘળા પ્રકારની પ્રતિજ્ઞાઓથી રહિત હોય છે તેમને દેવઋદ્ધિ વિગેરે કોઈ પ્રકારની અભિલાષા—ઇચ્છા હોતી નથી. આત્મ કલ્યાણની ભાવના વાળા હોવાથી નિદાન (નિધાણ) બન્ધનથી મુક્ત હોય છે, એવા તથાગત અર્થાત્ સર્વજ્ઞ સર્વદર્શી તીર્થંકર ગણધર વિગેરે ષટ્કાય રૂપ લોક માટે સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર અને તપરૂપ મોક્ષમાર્ગના પ્રદર્શક—અતાવનારા હોવાથી નેત્રની સમાન છે. ॥૨૦॥

મૂલમ્—અણુત્તરે ચ ઠાળે સે કાસવેણ પવેદ્દેણ ।

જે કિંચ્ચા ણિવ્વુડા એગે નિટ્ઠં” પાવંતિ પંડિયાં ॥૨૧॥

છાયા—અણુત્તરં ચ સ્થાનં તત્ કાશ્યપેન પ્રવેદિતમ્ ।

ચત્કૃત્વા નિર્વૃતા એકે નિષ્ઠાં પ્રાપ્નુવન્તિ પંડિતાઃ ॥૨૧॥

અન્વયાર્થઃ—(સે ચ) તત્ત્વ શાસ્ત્રપ્રસિદ્ધમ્ (અણુત્તરે) અણુત્તરમ્, ન ઉત્તરં યસ્માત્ તત્ તપઃ સંયમાદિરૂપમ્ (ઠાળં) સ્થાનં સંયમાનુષ્ઠાનરૂપં (કાસવેણ) કાશ્યપેન—કાશ્યપગોત્રીયશ્રીવર્ધમાનસ્વામિના (પવેદ્દેણ) પ્રવેદિતમ્—પ્રરૂપિતમ્ (જં) યદ્—અણુત્તરં સ્થાનં (કિંચ્ચા) કૃત્વા સમારાધ્ય (એગે) એકે કેચન મહાપુરુષાઃ (નિવ્વુડા) નિર્વૃતાઃ કષાયાનલનાશેન શીતલીભૂતાઃ અતએવ (પંડિયા) પંડિતાઃ—પાપભીરવો મુનયઃ (નિટ્ઠં) નિષ્ઠાં સંસારપર્યવમાનરૂપાં સિદ્ધિમ્ (પાવંતિ) પ્રાપ્નુવન્તિ મોક્ષં ગચ્છન્તીતિ ભાવઃ ॥૨૧॥

‘અણુત્તરે ચ ઠાળે સે’ इत्यादि ।

શબ્દાર્થ—‘સે ચ-તત્ત્વ’ શાસ્ત્રપ્રસિદ્ધ ‘ઠાળે-સ્થાનમ્’ સંયમાનુષ્ઠાન-રૂપ સ્થાન ‘કાસવેણ-કાશ્યપેન’ કાશ્યપગોત્રવાલે શ્રી વર્ધમાન સ્વામીને પવેદ્દેણ-પ્રવેદિતમ્’ પ્રરૂપિત ક્રિયા હૈ ‘જં-ઠાળં-યત્સ્થાનમ્ જો સ્થાન અણુ-ત્તર તપ સંયમ આદિ ‘કિંચ્ચા-કૃત્વા’ કરકે ‘એગે-એકે’ કોઈ મહાપુરુષ ‘નિવ્વુડા-નિર્વૃતાઃ’ નિર્વૃત્ત હોતે હૈ અતઃ ‘પંડિયા-પંડિતાઃ’ પાપ ભીરુ બુદ્ધિમાન્ મુનિ ‘નિટ્ઠં-નિષ્ઠામ્’ સંસાર કે અન્તકો ‘પાવંતિ-પ્રાપ્નુવન્તિ’ પ્રાપ્ત કરતે હૈ ॥૨૧॥

અન્વયાર્થ—કાશ્યપગોત્રીય શ્રી વર્ધમાન સ્વામી કે દ્વારા પ્રરૂપિત સંયમ રૂપ સ્થાન સર્વોત્તમ સ્થાન હૈ, જિસકી આરાધના કરકે અનેક

‘અણુત્તરે ચ ઠાળે સે’ इत्यादि

શબ્દાર્થ—‘સે ચ-તત્ત્વ’ શાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ ‘ઠાળે-સ્થાનમ્’ સંયમાનુષ્ઠાન રૂપ સ્થાન ‘કાસવેણ-કાશ્યપેન’ કાશ્યપ ગોત્રવાળા શ્રી વર્ધમાન સ્વામીએ ‘પવેદ્દેણ પ્રવેદિતમ્’ પ્રરૂપિત કર્યું છે. ‘જં ઠાળ-યત્ સ્થાનમ્’ જે સ્થાન અણુત્તર તપ સંયમ વિગેરે ‘કિંચ્ચા-કૃત્વા’ કરીને ‘એગે-એકે’ કોઈ મહાપુરુષ ‘નિવ્વુડા-નિર્વૃ-ત્તા.’ નિર્વૃત્ત થાય છે ‘અતઃ ‘પંડિયા-પંડિતા’ પાપ ભિરુ બુદ્ધિમાન્ મુનિ ‘નિટ્ઠં-નિષ્ઠામ્’ સંસારના અન્તને ‘પાવંતિ-પ્રાપ્નુવન્તિ’ પ્રાપ્ત કરે છે. ॥૨૧॥

અન્વયાર્થ—કાશ્યપ ગોત્રીય શ્રીવર્ધમાન સ્વામી દ્વારા પ્રરૂપિત સંયમ રૂપ સ્થાન સર્વોત્તમ સ્થાન છે. જેની આરાધના કરીને અનેક મહાપુરુષ

ટીકા—‘સે ય’ તત્ત્વ-શાસ્ત્રપ્રસિદ્ધ ‘અણુતરે’ અણુતરં ન વિચિતે ઉત્તરં પ્રધાનં ચક્ષ્માત્ તત્-અનુત્તરમ્ સર્વશ્રેષ્ઠં ‘ઠાણે’ સ્થાનમ્-સંયમાનુષ્ઠાનરૂપં ‘કાશ્વ-વેણ’ કાશ્યપગોત્રોત્પન્નેન ભગવતા શ્રી વર્ધમાનસ્વામિના ‘પવેદ્દે’ પ્રવેદિતં-પ્રતિ-પાદિતમ્, અનેન કિમ્ ? इत्याह—‘જં ઠાણં’ ચત્ સ્થાનમ્, અનુત્તરં સંયમારૂપમ્ ‘કિચ્ચા’ કૃત્વા-સમારાધ્ય તત્સમારાધનેત્યર્થઃ ‘એગે’ એકે-કેવન મહાપુરુષાઃ સંસારાઽસારતાદર્શનેન સમુપલબ્ધવૈરાગ્યાઃ ‘નિવ્વુડા’ નિર્વૃતાઃ કૃપાયાનલપ્રશમનેન શીતલીભૂતાઃ અતઃપવ ‘પંડિયા’ પંડિતાઃ-પાપાહ્વીતાઃ પણ્ડિતાઃ પાપમોરવઃ સન્તઃ ‘નિટ્ટં’ નિષ્ઠાં-સંસારપર્યવસાનરૂપાં સિદ્ધિં ‘પાવંતિ’ પ્રાપ્નુવન્તિ મોક્ષમધિગચ્છન્તીતિ શાવઃ ॥૨૧॥

મહાપુરુષ અપની કષાય રૂપી અગ્નિ કો વુજ્ઞા કહકે શીતલ બને હૈં ।
હસી સે પાપ મોર મુનિ સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરતે હૈં ॥૨૧॥

ટીકાર્થ—વહ શાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ સર્વશ્રેષ્ઠ સંયમ પાલન રૂપ સ્થાન કાશ્યપ ગોત્ર મેં ઉત્પન્ન ભગવાન્ શ્રી વર્ધમાન સ્વામીને પ્રતિપાદન કિયા હૈ, કિસી અન્ય ને નહીં, ક્યોંકિ ઉનસે અતિરિક્ત કિસી દૂસરે ધર્મોપ-દેશક મેં એસી પ્રરૂપણા કરને કી શક્તિ હી નહીં હૈં । ઉસ સંયમસ્થાન કી આરાધના કરકે કોઈ કોઈ પુરુષ સંસાર કી અસારતા દેખ કર ઔર વૈરાગ્ય કો પ્રાપ્ત કરકે, કષાય રૂપી અગ્નિ કો પ્રશાન્ત કરકે શીતલ હુવ હૈં । યહાં ‘કોઈ કોઈ’ કહને કા આશય યહ હૈ કિ સભી મેં હસ પ્રકાર કી શક્તિ નહીં હોતી હૈ । હસી સંયમ સ્થાન કી આરાધના કર કે પણ્ડિત પુરુષ જન્મમરણ અવસાન રૂપ સિદ્ધિ કો પ્રાપ્ત કરતે-મોક્ષ પાતે હૈં ॥૨૧॥

પોતાની કષાય રૂપ અગ્નિને ઓલવીને શીતળ બન્યા છે. તેનાથી પાપમોર-મુનિ સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરે છે. ॥૨૧॥

ટીકાર્થ—તે શાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ સર્વશ્રેષ્ઠ સંયમ પાલન રૂપ સ્થાન કાશ્યપ-ગોત્રમાં ઉત્પન્ન થાયેલા ભગવાન્ વર્ધમાન્ સ્વામીએ પ્રતિપાદન કરેલ છે. અન્ય કોઈએ નહીં. કેમકે-તેમના શિવાય કોઈ બીજા ધર્મોપદેશકમાં એવી પ્રતિપદ્ધિ દરવાની શક્તિ જ નથી. તે સંયમ સ્થાનની આરાધના કરીને કોઈ કોઈ પુરુષ સંસારનું અસર પાછું બોધને અને વૈરાગ્ય પ્રાપ્ત કરીને કષાય રૂપી અગ્નિને શાન્ત કરીને શીતળ બન્યા છે. અહિયાં કોઈ કોઈ એમ કહેવાનો આશય એ છે કે-સમગ્રજાતિમાં એ પ્રમાણેની શક્તિ હોતી નથી. આજ સંયમ સ્થાનની આરાધના કરીને પંડિત પુરુષ જન્મ મરણના અવસાન રૂપ સિદ્ધિને પ્રાપ્ત કરે છે. અર્થાત્ મોક્ષ મેળવે છે. ॥૨૧॥

मूलम्—पंडिह वीरियं लद्धं निग्घायाय पवत्तगं ।

धुणे पुव्वकडं कम्मं णवं वाऽवि णं कुव्वइ ॥२२॥

छाया—पण्डितो वीर्यं लब्धं निर्घाताय प्रवर्त्तकम् ।

धुनीयात् पूर्वकृतं कर्म नवं वाऽपि न कुर्यात् ॥२२॥

अन्वयार्थः—(पंडिह) पण्डितः सदसद्विवेकी (निग्घायाय) निर्घाताय निःशेषकर्मणां निर्जरणाय (पवत्तगं) प्रवर्त्तकं (वीरियं) वीर्यं—पण्डितवीर्यम् (लद्धं) लब्धं—अवाप्य (पुव्वकडं) पूर्वकृतं पूर्वभवेषु यत्कृतं (कम्मं) कर्म—ज्ञानावरणीयादिक्रमश्टप्रकारकम् (धुणे) धुनीयात् अपनयेत् तथा (णवं) नवं—नवीनं (वावि) वापि (ण कुव्वइ) न कुर्यादिति ॥२२॥

‘पंडिह वीरियं’ इत्यादि ।

शब्दार्थः—‘पंडिह-पण्डितः’ सदसत् विवेक को जानने वाला पुरुष ‘निग्घायाय-निर्घाताय’ अशेष कर्म की निर्जरा के लिये ‘पवत्तगं-प्रवर्त्तकम्’ कर्मक्षपण योग्य ‘वीरियं-वीर्यम्’ पंडित वीर्य को ‘लद्धं-लब्धं’ प्राप्त करके ‘पुव्वकडं-पूर्वकृतम्’ पूर्वभवमें किये ‘कम्मं-कर्म’ ज्ञानावरणीयादि आठ प्रकार के कर्मको ‘धुणे-धुनीयात्’ दूर करे तथा ‘णवं-नवं’ नवीन ‘वावि-वापि’ अथवा ‘ण कुव्वइ-न कुर्यात्’ न करे ॥२२॥

अन्वयार्थः—हेय और उपादेय का विवेक रखने वाला पण्डित (मेधावी) पुरुष समस्त कर्मों की निर्जरा के प्रवर्त्तक पण्डितवीर्य को प्राप्त करके पूर्वोपार्जित ज्ञानावरणीय आदि आठ प्रकार के कर्मों का क्षय करे और नवीन कर्म उपार्जन न करे ॥२२॥

‘पंडिह वीरियं लद्धं’ इत्यादि

शब्दार्थः—‘पंडिह-पण्डित’ सत् असत् विवेकने लक्षणवाणो पुरुष ‘निग्घायाय-निर्घाताय’ अशेष कर्मनी निर्जरा भाटे ‘पवत्तगं-प्रवर्त्तकम्’ कर्मक्षपण योग्य ‘वीरियं-वीर्यम्’ पंडित वीर्यने ‘लद्धं-लब्धं’ प्राप्त करीने ‘पुव्वकडं-पूर्वकृतम्’ पूर्वभवमां करेला ‘कम्मं-कर्मम्’ ज्ञानावरणीय विगेरे आठ प्रकारना कर्मने ‘धुणे-धुनीयात्’ दूर करे तथा ‘णवं-नवम्’ नवीन ‘वावि-वापि’ अथवा ‘ण कुव्वइ-न कुर्यात्’ न करे ॥२२॥

अन्वयार्थः—हेय अने उपादेयनो विवेक राखवा वाणो पंडित (मेधावी) पुरुष सधणा कर्मनी निर्जराना प्रवर्त्तक पंडित वीर्यने प्राप्त करीने पूर्वोपार्जित ज्ञानावरणीय विगेरे कर्मनो क्षय अने नवा कर्मनो उपार्जन न करे ॥२२॥

ટીકા—કિં ચાડન્યત્—‘પંડિત’ પण्डितો हेयोपादेशविवेकज्ञो मेधावी ‘निग्वा-
याय’ निर्वाताय—कर्मनिर्जराय ‘पञ्चगं’ प्रवर्तकं—प्रवृत्तिकारकं कर्मक्षयणसमर्थं
‘वीरियं’ वीर्यम्—अनेकभवदुर्लभं निरतिचारसंयमतपोरूपं पण्डितवीर्यं ‘लब्धुं’
लब्ध्वा—क्षयोपशमात् प्राप्य ‘पुञ्चकंडं’ पूर्वकृतम्—पूर्वपूर्वतरपूर्वतमाद्यनेकभवसंचि-
तम् ‘कर्म’ कर्म सामान्यं विशेषं वा चिकणं ज्ञानावरणीयादिकमष्टविधं कर्म ‘धुने’
धुनीयाद् अपनयेत् पूर्वलब्धपण्डितवीर्येण क्षययेदित्यर्थः, तथा ‘नवं वाचि’ नवमपि
नूतनमपि कर्म आस्रवनिरोधात् ‘न कुर्वई’ न कुर्यात् । आत्मारथी मुनिः पण्डित-
वीर्यं समवाप्याऽनेकभवपरपरोपार्जितं कर्मजालं भिन्द्यात्, ‘न कुर्यान्नूतनं
कर्म’ इति ज्ञाननवीनमकुर्वन् ज्ञानावरणीयादि समस्ताऽऽस्रणाद्विमुक्तो भवति,
इति भावः ॥२२॥

ટીકાર્થ—સત્ અસત્ મેં એદ સમજાને વાલા મેધાવી પુરુષ કર્મોંની
નિર્જરા કરને કે લિષ, કર્મક્ષય મેં સમર્થ, અનેક ભવોં મેં દુર્લભ નિર-
તિચાર સંયમ એવં તપ રૂપ પણ્ડિત વીર્ય કો પૂર્વકૃત કર્મ કે વિશિષ્ટ
ક્ષયોપશમ સે પ્રાપ્ત કરકે, અનેકાનેક પૂર્વજન્મોં મેં સંચિત જ્ઞાનાવર-
ણાદિ આઠ પ્રકાર કે ચિકને કર્મોં કા ઉસ પણ્ડિતવીર્ય સે ક્ષય કરે
ઔર આસ્રવ કે કારણોં કા નિરોધ કરકે નવીન કર્મોં કા બન્ધ ન કરે।

તાત્પર્ય યહ હૈ કિ આત્માર્થી મુનિ પણ્ડિતવીર્ય કો પ્રાપ્ત કરકે
અનેક ભવોં કી પરમ્પરા મેં ઉપાર્જિત કર્મજાલ કો એદ ઢાળે ઔર
નવીન કર્મોં કો ઉપાર્જન ન કરે। એસા કરને સે વહ સમસ્ત કર્મોં સે
મુક્ત હો જાતા હૈ ॥૨૨॥

ટીકાર્થ—સત્ અસત્માં લેઈ સમજવાવાળા મેધાવી પુરુષ કર્મોની
નિર્જરા કરવા માટે કર્મક્ષયમાં સમર્થ, અનેક ભવોમાં દુર્લભ નિરતિચાર
સંયમ અને તપ રૂપ પંડિત વીર્યને પહેલા કરેલા કર્મના વિશેષ પ્રકારના
ક્ષયોપશમથી પ્રાપ્ત કરીને અનેકાનેક પૂર્વજન્મોમાં સંચિત જ્ઞાનાવરણાદિ આઠ
પ્રકારના ચિકણા કર્મોનો તે પંડિતવીર્યથી ક્ષય કરે. અને આસ્રવના કાર-
ણોનો નિરોધ કરીને નવીન કર્મોનો બંધ ન કરે.

તાત્પર્ય એ છે કે—આત્માર્થી મુનિ પંડિત વીર્યને પ્રાપ્ત કરીને અનેક
ભવોની પરમ્પરામાં ઉપાર્જન કરેલા કર્મોની બાળને ભેદી નાખે અને નવા
કર્મોનું ઉપાર્જન ન કરે એમ કરવાથી તે સઘળા કર્મોથી મુક્ત થઈ
ભય છે ॥૨૨॥

મૂલમ-૦૧ કુન્વઈ મહાવીરે અણુપુન્વકડં રયં ।

રયસા સંમુંહી ભૂયા કમ્મં હેચ્ચાણ જં મયં ॥૨૩॥

જાયા—ન કરોતિ મહાવીર આનુપૂર્વ્યા કૃતં રજઃ ।

રજસા સંમુલ્લી ભૂતાઃ કર્મ દિત્વા યન્મતમ્ ॥૨૩॥

અન્વયાર્થઃ—(મહાવીરે) મહાવીરઃ—કર્મવિદારણસમર્થો મુનિઃ (અણુપુન્વકડં) આનુપૂર્વીકૃતં—આનુપૂર્વ્યા મિથ્યાત્વાવિરતિકષાયપ્રમાદાદ્યશુભયોગૈઃ અનન્તમવસમા-

‘૦૧ કુન્વઈ મહાવીરે’ इत्यादि ।

શબ્દાર્થ—‘મહાવીરે-મહાવીર.’ કર્મકે વિદારણમે શક્તિવાળા મુનિ ‘અણુપુન્વકડં-આનુપૂર્વ્યા કૃતમ્’ દ્વસરે માગી જો ક્રમસે મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, કષાય, પ્રમાદ આદિ અશુભ યોગોસે અન્ન અવ સે પ્રાપ્ત સંસ્કાર કે ક્રમસે લબ્ધ કિયા હુઆ ‘રયં-રજઃ’ જ્ઞાનાવરણીયાદિ કર્મરજ અથવા પાપકર્મ ‘૦૧ કુન્વઈ-ન કરોતિ’ નહીં કરતા હૈ કારણ કી ‘રયસા-રજસા’ પૂર્વઅવસે ઉપાર્જિત કર્મસે હી પાપ હોતા હૈ અતઃ ‘કમ્મં-કર્મ’ પાપકર્મ અથવા ઉલ્લેખકે કારણકો ‘હેચ્ચાણ-ત્યક્ત્વા’ ત્યાગ કરકે ‘જં-યત્’ જો ‘મયં-મતં’ તીર્થંકર આદિ મહાપુરુષોં કે સમ્મત ઓર મોક્ષકે ઉપાય રૂપ તપઃ સંયમાદિરૂપ કે ‘સંમુંહીભૂયા-સંમુલ્લી ભૂતાઃ’ સંમુલ્લ હોતે હૈ અર્થાત્ મોક્ષપ્રાપ્તિ કે યોગ્ય આચરણ મેં હી તત્પર રહતે હૈ ॥૨૩॥

અન્વયાર્થ—મહાવીર અર્થાત્ કર્મ વિદારણ કરને મેં સમર્થ મુનિ મિથ્યાત્વ, અવિરતિ પ્રમાદ, કષાય એવં અશુભ યોગ કે દ્વારા અનન્ત

‘૦૧ કુન્વઈ મહાવીરે’ इत्यादि

શબ્દાર્થ—‘મહાવીરે-મહાવીર’ કર્મના વિદારણમાં શક્તિવાળો મુનિ ‘અણુપુન્વકડં-આનુપૂર્વ્યા કૃતમ્’ બીજા પ્રાણી જે ક્રમથી મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, કષાય, પ્રમાદ, વિગેરે અશુભ યોગથી અનન્ત લવથી પ્રાપ્ત કરેલા સંસ્કારના ક્રમથી પ્રાપ્ત કરેલા ‘રયં-રજઃ’ જ્ઞાનાવરણીય વિગેરે કર્મ રજ અથવા પાપકર્મ ‘૦૧ કુન્વઈ-ન કરોતિ’ કરતા નથી. કારણ કે ‘રયસા-રજસા’ પૂર્વલવમાં કરેલા કર્મથી જ પાપ થાય છે. તેથી ‘કમ્મં-કર્મ’ પાપકર્મ અથવા તેના કારણને ‘હેચ્ચાણ-ત્યક્ત્વા’ ત્યાગ કરીને ‘જં-યત્’ જે ‘મયં-મતમ્’ તીર્થંકર વિગેરે મહાપુરુષોને સમ્મત અને મોક્ષના ઉપાય રૂપ તપ સંયમાદિના ‘સંમુંહીભૂયા સંમુલ્લી ભૂતાઃ’ સંમુલ્લ થાય છે. અર્થાત્ મોક્ષ પ્રાપ્તિ યોગ્ય આચરણમાંજ તત્પર રહે છે. ॥૨૩॥

અન્વયાર્થ—મહાવીર અર્થાત્ કર્મનું વિદારણ કરવામાં સમર્થ મુનિ મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, પ્રમાદ કષાય, અને અશુભ યોગ દ્વારા અનન્ત લવના

જનસંસ્કારક્રમેણ વા કૃતં-સમાગતં યત્ (રયં) રજઃ-જ્ઞાનાવરણીયાદિકર્મધૂલિ
પાપં વા (ળ કુવ્વઈ) ન કરોતિ યતઃ (રયસા) રજસા-પૂર્વભવોપાર્જિતકર્મણૈવ પાપ-
મુપાદીયતે, અતઃ (કસ્મં) કર્મ પાપં કર્મ તત્કારણં વા (હેચ્ચાળ) હિત્વા-ત્યક્ત્વા
(જં) યત્ (મયં) મતં-તીર્થઢ્કરાદિ મહાપુરુષૈઃ સમ્પતં મોક્ષોપાયભૂતં તપઃસંયમા-
દિકં તસ્ય (સંમુદ્ધીભૂયા) સંમુસ્વીભૂતાઃ તદભિમુસ્વાઃ સાધવો ભવન્તીતિ ॥૨૩॥

ટીકા—‘મહાવીરે’ મહાવીરઃ કર્મચિદારણસમર્થઃ ‘અણુબુવકઢં’ આનુપૂર્વ્યા-
અનન્તભવાગતસંસ્કારક્રમેણ વા કૃતં સમાગતમ્-અનન્તભવસમાગતાશુભસંસ્કારજન્ય
‘રયં’ રજઃ-રજઃવરજઃ માલિન્યકારકત્વાત્, તત્ત્વ કર્મ જ્ઞાનાવરણીયાદ્યઘટ્ટત્રિધં યદ-
જ્ઞાનિભિઃ ક્રિયમાણં તત્ ‘ળ કુવ્વઈ’ ન કરોતિ કુત્વિત્યાહ-યતઃ ‘રયસા’ રજસા-
કર્મણા પૂર્વકૃતકર્મણૈવ કર્મવધ્યતે પૂર્વભવોપાર્જિતકર્મતન્તુધિરેવ-આભામિભવકર્મ-

ભવોં કે સંસ્કાર ક્રમ સે આગત જ્ઞાનાવરણ આદિ કર્મ-રજ કો અથવા
પાપકો, જિસે દૂસરે પ્રાણી બાંધતે હૈં, ડસકા બન્ધ ન કરે. પૂર્વ ભવમેં
ઉપાર્જિત કર્મ સે હી પાપોં કા ગ્રહણ હોતા હૈ, અતઃ કર્મ, પાપ અથવા
ડસકે કારણોં કો ત્યાગ કર મુનિ તીર્થંકર આદિ મહાપુરુષોં દ્વારા સમ્પત
મોક્ષ કે કારણ તપ ઓર સંયમ આદિ કે સન્મુલ્લ હોતે હૈં ॥૨૩॥

ટીકાર્થ--સમસ્ત કર્મોં કો ઢિનષ્ટ કરને મેં સ્વર્થ વીર પુરુષ અનન્ત
ભવોં મેં ઉપાર્જિત મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, પ્રમાદ, કષાય ઓર યોગ કી
પરમ્પરા સે યા અનન્ત ભવોં સે ચલે આર સંસ્કારોં સે અશુભ સંસ્કાર
જન્ય રજ કો અર્થાત્ અજ્ઞાની પુરુષોં દ્વારા ઉપાર્જિત કી જાને વાલી રજ
કે સમાન મલીનતા કો ઉત્પન્ન કરને વાલી જ્ઞાનાવરણીય આદિ આઠ
પ્રકાર કે કર્મ રૂપી રજ કો ઉપાર્જિત નહીં કરતા હૈ. ક્યોંકિ પૂર્વકૃત

સંસ્કારના ક્રમથી આવેલ જ્ઞાનાવરણ વિગેરે કર્મ-રજને અથવા પાપને કે
જેને ખીજા પ્રાણિયો બાંધે છે. તેનો બંધ ન કરે પૂર્વભવમાં પ્રાપ્ત કરેલ
કર્મથી જ પાપોનું ગ્રહણ કરાય છે. તેથી કર્મ, -પાપ અથવા તેના કારણોનો
ત્યાગ કરીને મુનિ તીર્થંકર વિગેરે મહાપુરુષો દ્વારા સમ્પત મોક્ષને માટે
તપ અને સંયમ વિગેરેની સંમુખ થાય છે. ॥૨૩॥

ટીકાર્થ--સઘળા કર્મોંના નાશ કરવામાં સમર્થ વીરપુરુષ અનન્ત ભવોંમાં
પ્રાપ્ત કરેલા મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, પ્રમાદ, કષાય, અને યોગની પરંપરાથી
અથવા અનન્ત ભવોંથી ચાલતા આવેલા સંસ્કારોંથી અશુભ સંસ્કારથી થવા-
વાળી રજની સરખા મલીન યણાને ઉત્પન્ન થવાવાળી જ્ઞાનાવરણીય વિગેરે
આઠ પ્રકારની કર્મરૂપી રજને પ્રાપ્ત કરતા નથી. કેમકે-પહેલાં કરેલ કર્મથી
જ નવીન કર્મ બાંધે છે. કર્મ રૂપી તાતણાથી આવનારી કર્મરૂપી સાડી અને

શાટી સંતન્યતે इति भावः अतः 'कम्मं' कर्म वर्तमानभवे क्रियमाणं पापं कर्म 'हेच्चाण' हित्वा परित्यज्य 'जं मयं' यन्मतम् यत् तीर्थकरादिमहापुरुषैः संमतं मोक्षोपायभूतं तपःसंयमादिकं तस्य 'संमुदीभूया' संमुखीभूताः—तदभिमुखाः तदाराधनपरायणाः साधवो भवन्तीति । येऽधुना संसारोन्मुखास्ते मन्ये पूर्वजन्मो-
पार्जितकर्मवशवर्त्तिन एव यथायथं कर्मान्तरं संपादयन्तः भवपरंपरामेव प्राप्नुवन्ति ।
महापुरुषस्तु पण्डितवीर्येण संयुक्तः पूर्वजन्मकृतमष्टप्रकारकं कर्माऽपगमय्य मोक्षं प्राप्नुवन्तीति भावः ॥२३॥

મૂળમ્—'જં મયં સવ્વસાહૂણં' તં મયં સહ્લગત્તણં ।

સાહજ્જાણ તં તિન્ના દેવા વા અભવિંસુ તે ॥૨૪॥

છાયા—યન્મતં સર્વસાધૂનાં તન્મતં શલ્યકર્તનમ્ ।

સાધયિત્વા તત્તીર્ણાઃ દેવા વા અભૂવન્ તે ॥૨૪॥

કર્મ' સે હી નવીન કર્મ બંધતા હૈ, કર્મ રૂપી તન્તુઓ સે હી આગામી કર્મ રૂપી સાડી बनती है। अनएव साधु वर्त्तमान भव में किये जाने वाले कर्म को त्याग कर तीर्थ'कर आदि महोपुरुषों द्वारा सम्मत, मोक्ष के उपायभूत तप संयम आदि के अभिमुख होते हैं ।

આશય यह है कि इस समय जो संसार की ओर उन्मुख हैं, वे पूर्वजन्म में उपार्जित कर्मों के वशीभूत होकर नये नये कर्मोंका बन्ध करते हुए भवपरम्परा को ही प्राप्त होते हैं। किन्तु महावीर पुरुष पण्डितवीर्य से युक्त होकर पूर्वजन्म में उपार्जित आठ प्रकार के कर्मों को दूर करके मोक्ष प्राप्त करते हैं ॥२३॥

‘જં મયં સવ્વસાહૂણં’ इत्यादि ।

शब्दार्थ—‘जं-सव्वसाहूणं मयं-यत्सर्वसाधूनां मतम्’ जो सब

છે, તેથી જ સાધુ વર્તમાન ભવમાં કરવામાં આવવાવાળા કર્મોનો ત્યાગ કરીને તીર્થ'કર (વગેરે મહાપુરુષો દ્વારા સમજા મોક્ષના ઉપાય રૂપ તપ અને સંયમ તરફ મન લગાવે છે.

કહેવાનો આશય એ છે કે—આ વળતે જે સંસાર તરફ વળેલા છે. તે પૂર્વ જન્મમાં પ્રાપ્ત કરેલ કર્મોને વશ થઈને નવા નવા કર્મોનો બંધ કરતા થકા ભવ પર પરત્રને પ્રાપ્ત થાય છે. પરતુ મહાવીર પુરુષ પંડિત વીર્યથી યુક્ત થઈને પૂર્વ જન્મમાં પ્રાપ્ત કરેલ આઠ પ્રકારના કર્મોને દૂર કરીને મોક્ષ પ્રાપ્ત કરે છે. ॥૨૩॥

‘જં મયં સવ્વસાહૂણં’ ઇત્યાદિ

शब्दार्थ—‘जं सव्वसाहूणं मयं-यत् सर्वसाधूनां मतम्’ જે સમસ્ત સાધુ-

અન્વયાર્થ:—(જં સન્વસાહૂળં મયં) ચત્સર્વસાધૂનાં મતં સંયમસ્થાનરૂપં (તં મયં) તન્મતં (સલ્લગત્તણં) શલ્યકર્ત્તનં—શલ્યસ્ય જ્ઞાનાવરણીયાદ્યઘટવિધ્યકર્મણઃ કર્ત્તનં નાશકં ભવતિ, અતઃ (તં) તન્મતં સંયમાનુષ્ઠાનરૂપં (સાહૃતાણ) સાધયિત્વા સમ્યક્સમારાધ્ય વહવઃ સંસારસાગરં (તિન્ના) તીર્ણાઃ—પારં પ્રાપ્તાઃ । વા—અથવા યે અવશિષ્ટકર્મણઃ યદિ ભવેયુસ્તે (દેવા) દેવાઃ—સૌધર્માદયઃ અનુત્તરોપપાતિકા વા દેવાઃ (અભર્વિસુ) અભૂવન્ તે તત્તચ્યુત્વા મનુષ્યભવે સેત્સ્યન્તીતિ ભાવઃ ॥૨૪॥

સાધુઓં કો માન્ય હૈ ‘તં મયં—તન્મતમ્’ વહી મત ‘સલ્લગત્તણં—શલ્યકર્ત્તનમ્’ શલ્યજ્ઞાનાવરણીયાદિ આઠ પ્રકાર કે કર્મકો કાટને વાલા હોતા હૈ અતઃ ‘તં મયં—તન્મતમ્’ સંયમાનુષ્ઠાન રૂપ ઉસ મતકો ‘સાહૃતાણ—સાધયિત્વા’ આરાધિત કરકે બહુત સે લોક સંસારસાગર કો ‘તિન્ના—તીર્ણા.’ તૈર ગયે હૈં અથવા ‘દેવા—દેવાઃ’ સૌધર્માદિ અથવા અનુત્તરોપપાતિક દેવ ‘અભર્વિસુ—અભૂવન્’ હુએ હૈં વે વહાંસે ચવકર મનુષ્યભવમેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ॥૨૪॥

અન્વાયર્થ—સમસ્ત સાધુઓંકા જો મત હૈ, વહી મત જ્ઞાનાવરણીય આદિ આઠ પ્રકાર કે કર્મ કા વિનાશક હૈ । અતઃવ ઉસ સંયમાનુષ્ઠાન રૂપ મત કી સમ્યક્ આરાધના કરકે બહુત સે જીવ સંસાર સાગર સે પાર હુએ હૈં । જિનકે કર્મ રોષ રહ ગએ વે સૌધર્મ આદિ યા અનુત્તરોપપાતિક દેવ હુએ હૈં । વહાંસે ચવકર ઓર મનુષ્ય ભવ પ્રાપ્ત કરકે વે સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરેંગે ॥૨૪॥

જનોને માન્ય હોય ‘તં મયં—તન્મતમ્’ એજ મત ‘સલ્લગત્તણં—શલ્યકર્ત્તનમ્’ શલ્ય—અર્થાત્ જ્ઞાનાવરણીયાદિ આઠ પ્રકારના કર્મને કાપવાવાળા અને છે. તેથી ‘તં મયં—તન્મતમ્’ સંયમના અનુષ્ઠાન રૂપ એ મતને ‘સાહૃતાણ—સાધયિત્વા’ આરાધિત કરીને ઘણા દોકો સંસાર સાગરને ‘તિન્ના—તીર્ણાઃ’ તરી ગયા છે. અથવા ‘દેવા—દેવાઃ’ સૌધર્માદિ અથવા અનુત્તરોપપાતિક દેવ ‘અભર્વિસુ—અભૂવન્’ થયા છે. તેઓ ત્યાંથી ચવીને મનુષ્ય ભવમાં ઉત્પન્ન થાય છે. ॥૨૪॥

અન્વયાર્થ—સઘળા સાધુઓનો જે મત છે. એજ મત જ્ઞાનાવરણીય વિગેરેઆઠ પ્રકારના કર્મને વિનાશક છે. તેથી જ એ સંયમાનુષ્ઠાન રૂપ મતની સમ્યક્ આરાધના કરીને ઘણા જીવો સંસાર સાગરથી પાર ઉતર્યા છે. જેમના કર્મ બાકી રહ્યા તેઓ સૌધર્મ વિગેરે અથવા અનુત્તરોપપાતિક દેવ બન્યા છે. ત્યાંથી ચવીને અને મનુષ્ય ભવ પ્રાપ્ત કરીને તેઓ સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરશે ॥૨૪॥

ટીકા--અપિ ચ-‘જં’ યત્ ‘સચ્ચ સાહુજં’ સર્વસાધૂનામ્ તીર્થંકરગણધરાદીનાં ‘મયં’ મતં-સંયમસ્થાનરૂપં વર્તતે ‘તં મય’ તન્મતં-તદેવમતં ‘સત્લગત્તણં’ શલ્ય-કર્ત્તનમ્-શલ્યં પાપં કર્મ-જ્ઞાનાવરણીયાદિકમષ્ટવિધં તત્કર્ત્તયતિ વિનાશયતિ યત્ તત્-શલ્યકર્ત્તનમ્ પાપનાશકં ભવતિ અતઃ તત્ સંયમસ્થાનરૂપં મતં ‘સાહજ્જાણ’ સાધયિત્વા-સમ્યગારાધ્ય અનેકે મહાપુરુષાઃ ‘તિન્ના’ તીર્ણાઃ-સંસારસાગરપારં પ્રાપ્તાઃ વા-અથવા યેઽવશિષ્ટશુભકર્માણઃ સન્તિ ‘તે’ તે-સંયમસ્થાનારાધનપ્રમા-વાત્ ‘દેવા’ દેવા-સૌધર્માદયઃ એકમવાવતારિણઃ અનુત્તરોપપાતિકા દેવા વા ‘અમર્વિસુ’ અમૂવન્, સર્વકર્મક્ષયાત્ અનેકે સંસારસાગરસમુત્તીર્ય મોક્ષં પ્રાપ્તાઃ । યેવાં પુનઃ કદાચિત્ શુભકર્માણિ અવશિષ્ટાણિ ભવેયુક્તે દેવત્વ પ્રાપ્ય પુનર્મનુષ્ય-ભવે સમાગત્ય સેત્સ્યન્તીતિ ભાવઃ ॥૨૪॥

ટીકાર્થ--और भी कहते हैं । तीर्थंकरों गणधरों आदि का जो संयमानुष्ठान रूप मत है, वही शल्यों को काटने वाला है अर्थात् ज्ञाना-वरण आदि पापकर्मों का क्षय करने वाला है । उसके अतिरिक्त अन्य कोई मत शल्य काटने वाला नहीं है । अतः उस मत की सम्यक् आरा-धना करके अनेक महापुरुष संसारसागर से पार हुए हैं और जिनके कर्म क्षीण होने से रह गए वे उस संयमाराधना के प्रभाव से एक भवावतारी अनुत्तरोपपातिक देव के रूप में उत्पन्न हुए ।

તાત્પર્ય यह है कि संयम का आराधना करने से जिनके कर्म सर्वथा क्षीण हो जाते हैं, वे संसार सागर से तिर कर सिद्धि प्राप्त कर लेते हैं । जिनके कुछ शुभ कर्म शेष रह जाते हैं, वे देवगति प्राप्त करके पुनः मनुष्य भव में आकर सिद्धि प्राप्त करेंगे ॥२४॥

ટીકાર્થ--વિશેષમાં કહે છે--તીર્થંકરો અને ગણધરો વિગેરેના જે સંયમાનુષ્ઠાન રૂપ મત છે, એજ કર્મરૂપી શલ્યોને કાપવાવાળો છે. અર્થાત્ જ્ઞાનાવરણ વિગેરે પાપ કર્મોના ક્ષય કરવાવાળો છે. તે શિવાય બીજો કોઈ મત શલ્યને દૂર કરનાર નથી. તેથી એ મતની આરાધના કરીને અનેક મહા પુરુષો સંસારથી પાર થયા છે, અને જેમના કર્મ ક્ષય થવાથી બાકી રહેલા છે તેઓ તે સંયમારાધનના પ્રતાપથી એક ભવાવતારી અનુત્તરોપપાતિક દેવના રૂપમાં ઉત્પન્ન થાય છે

કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે--સંયમનું આરાધન કરવાથી જેઓના કર્મો સર્વથા નાશ પામે છે, તેઓ સંસાર સાગરથી તરીને સિદ્ધિ પામે છે, અને જેમના કંઈક શુભ કર્મો બાકી રહી જાય છે, તેઓ દેવગતિ પ્રાપ્ત કરીને ફરીથી મનુષ્ય ભવમાં આવીને સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરશે. ॥૨૪॥

મૂલમ્-અમર્વિસુ પુરા વીરા આગમિસ્સા વિ સુવ્વયા ।

દુન્નિવોહસ્સ મ્મગ્ગસ્સ અંતં પાઝકરા તિન્ને ત્તિવેમિ ॥૨૫॥

છાયા--અમૂવન્ હિ પુરા વીરા આગમિન્યપિ સુવ્રતાઃ ।

દુર્નિવોધસ્ય માર્ગસ્ય અન્તં પ્રાદુષ્કરાસ્તીર્ણાઃ ॥૨૫॥

અન્વયાર્થઃ--(પુરા) પુરા-અતીતકાલે વહવઃ (વીરા) વીરાઃ કર્મવિદારણ-સમર્થા વીરમુનયઃ (અમર્વિસુ) અમૂવન્ તથા (આગમિસ્સાવિ) આગમિષ્યત્યપિ

‘અમર્વિસુ પુરા વીરા’ ઇત્યાદિ ।

શબ્દાર્થ--‘પુરા-પુરા’ ભૂતકાલ મેં અનેક ‘વીરા-વીરાઃ’ કર્મકે વિદારણમેં સમર્થ મુનિ ‘અમર્વિસુ-અમૂવન્’ હો ચુકે હિં તથા ‘આગમિ-સ્સાવિ-આગમિષ્યત્યપિ’ અવિષ્યકાલમેં મી ‘સુવ્વયા-સુવ્રતાઃ’ પાંચમ-હાત્રતકો ધારણ કરને વાલે સુવ્રત મુનિ હોંગે ઉપલક્ષણ સે વર્ત્તમાનકાલ મેં મી અનેક મુનિ વિદ્યમાન હિં વે સ્વ વીર ‘દુન્નિવોહસ્સ-દુર્નિવોધસ્ય’ પામર પ્રાણિકે દ્વારા જાનને મેં અશક્ય એસે ‘મ્મગ્ગસ્સ-માર્ગસ્ય’ સમ્યક્ દર્શનજ્ઞાન ચારિત્રરૂપ નોક્ષમાર્ગકે ‘અંતં-અન્તમ્’ અંત કરકે ‘પાઝકરા-પ્રાદુષ્કરાઃ’ અન્યભવ્યોં કે પ્રતિ પ્રગટ કરને વાલે હોતે હિં ઔર ઉપદે-શક હો કરકે ‘તિન્ના-તીર્ણાઃ’ અવકે પારકો પ્રાપ્ત હો ગયે હિં ‘ત્તિ-હતિ’ દસ પ્રકારસે જૈસા ભગવાન્ કે સમીપસે મૈને સુના હિં ઉસ પ્રકાર સે ‘વેમિ-વ્રત્તમિ’ કહતા હું ॥૨૫॥

અન્વયાર્થ--અતીત કાલ મેં વહુત સે વીર મુનિ હુપ હિં ઔર અવિ-ષ્યત્ કાલ મેં મી પંચમહાત્રતધારી મુનિ હોંગે, ઉપલક્ષણ સે વર્ત્તમાન

‘અમર્વિસુ પુરા વીરા’ ઇત્યાદિ

શબ્દાર્થ--‘પુરા-પુરા’ ભૂતકાળમાં અનેક ‘વીરા-વીરાઃ’ કર્મકે વિદારણ કરવામાં સમર્થ મુનિ ‘અમર્વિસુ-અમૂવન્’ થઈ ગયા છે. તથા ‘આગમિ-સ્સાવિ-આગમિષ્યત્યપિ’ અવિષ્યકાળમાં પણ ‘સુવ્વયા-સુવ્રતાઃ’ પાંચ મહાત્ર-તોને ધારણ કરવાવાળા સુવ્રત મુનિ થશે. ઉપલક્ષણથી વર્તમાનકાળમાં પણ અનેક મુનિયો વિદ્યમાન છે તેઓ બધા ‘દુન્નિવોહસ્સ-દુર્નિવોધસ્ય’ પામર પ્રાણિયો દ્વારા જાણવામાં અશક્ય એવા ‘મ્મગ્ગસ્સ-માર્ગસ્ય’ સમ્યક્દર્શન જન, ચારિત્ર ઉપ મેંથી માર્ગના ‘અંતં-અન્તમ્’ અંત કરીને ‘પાઝકરા-પ્રાદુષ્કરાઃ’ અન્ય ભવ્યો પ્રત્યે પ્રગટ કરવાવાળા હોય છે અને ઉપદેશક બનીને ‘તિન્ના-તીર્ણાઃ’ ભવે રૂપી સમુદ્રની પાર થઈ ગયા છે. ‘ત્તિ-હતિ’ આ પ્રમાણે બે રીતે ભગવાન્ પામેથી મેં સાબળ્યું છે તેજ પ્રમાણે ‘વેમિ-વ્રત્તમિ’ કહુ છું ॥૨૫॥

અન્વયાર્થ--ભૂતકાળમાં ઘણા વીર મુનિયો થયા છે, અને અવિષ્યકા-ળમાં પણ પાંચ મહાત્રત ધારી મુનિયો થશે. ઉપલક્ષણથી વર્તમાનકાળમાં

અનાગતકાલેઽપિ (સુવ્વયા) સુવ્રતાઃ પશ્ચમહાવ્રતધારિણઃ અવિષ્યન્તિ ઉપલક્ષણાત્
વર્ત્તમાનકાલેઽપિ બહવો વીરમુનયો મવન્તિ ये महाविदेहक्षेत्रे सेत्स्यन्ति । ते सर्वे-
ઽપિ ભૂતભવિષ્યદ્વર્ત્તમાનકાલિકા વીરાઃ (દુન્નિવોહસ્સ) દુર્નિવોધસ્ય પામરપ્રાણિ-
ભિર્વોદ્ધુમશ્વયસ્ય (મગ્ગસ્સ) માર્ગસ્ય સમ્યગ્દર્શનજ્ઞાનચારિત્રરૂપમોક્ષમાર્ગસ્ય (અંતં)
અન્તમ્-પરિપૂર્ણતારૂપમશ્વાપ્ય તસ્યૈવ માર્ગસ્થાન્યભવ્યેભ્યઃ (પાઉકરા) પ્રાદુષ્કરાઃ
પ્રકટકારકાઃ ઉપદેશકાઃ સન્તઃ (તિન્ના) તીર્ણાઃ મવષારં પ્રાપ્તા આસન્ । (તિ)
इति-एव यथा भगवत्सकाशात् मया श्रुतं तथा (बेमि) ब्रवीमि कथयामि । इति
जम्बूस्वामिनं प्रति सुधर्मस्वामिनः कथनमिति ॥२५॥

ટીકા—‘પુરા’ પૂર્વસ્મિન્ કાલે અતીતે કાલેઽનેકે ‘વીરા’ વીરાઃ-કર્મણાં
વિનાશને સમર્થા મુનયઃ ‘અવિસુ’ અભૂસ્ન્, વર્ત્તમાનકાલેઽપિ બહવો મવન્તિ ये
महाविदेहक्षेत्रे सेत्स्यन्ति, અથવા વર્ત્તમાનકાલથ ગણધરકાલો ગ્રાહ્યઃ । તથા—

કાલ મેં બીં બહુત સે મુનિ હૈં, જો મહાવિદેહ ક્ષેત્ર મેં સિદ્ધ હોંગે । વે
સબ ભૂત ભવિષ્યત્ ઓર વર્ત્તમાનકાલિક વીર પામર પ્રાણિયોં દ્વારા
દુર્જેય મોક્ષમાર્ગ કી પૂર્ણતા પ્રાપ્ત કરકે અન્ય પ્રાણિયોં કે લિએ ડસી
માર્ગ કો પ્રકટ કરને વાલે ઓર અવસાગર કો પ્રાપ્ત હુએ હૈં ।

‘તિ’ સુધર્માસ્વામી જમ્બૂસ્વામી સે કહતે હૈં-ભગવાન્ સે જૈસા મૈંને
સુના હૈ, વૈસા હી તુમ્હે કહતા હૂં ॥૨૫॥

ટીકાર્થ—પૂર્વકાલ મેં અનેક કર્મવિદારણ કરને મેં સમર્થ મુનિ હો
ચુકે હૈં । વર્ત્તમાન કાલ મેં બીં બહુત સે મુનિ હૈં જો મહાવિદેહ ક્ષેત્ર મેં
સિદ્ધ હોંગે । અથવા યહાં વર્ત્તમાન કાલ કા અવિપ્રાય ગણધરો કા કાલ
સમજ્ઞના ચાહિએ । ભવિષ્યત્ કાલ મેં બીં બહુત સે નિરતિચાર સંયમ
કો પાલને વાલે મુનિ હોંગે । ઉન્હોંને કયા ક્રિયા હૈ ? વે કયા કરતે હૈં

પણુ ઘણા મુનિયો છે, કે જેઓ મહા વિદેહ ક્ષેત્રમાં સિદ્ધ થશે. તેઓ બધા
ભૂત, ભવિષ્ય અને વર્તમાન કાળના વીર પામર પ્રાણિયો દ્વારા દુર્જેય મોક્ષ
માર્ગની પૂર્ણતા પ્રાપ્ત કરીને અન્ય પ્રાણિયો માટે જેજ માર્ગને પ્રગટ કરવા
વાળા અને ભવસાગરની પાર પામ્યા છે.

‘તિ’ સુધર્માસ્વામી જમ્બૂ સ્વામીને કહે છે કે-ભગવન્ પાસેથી જે રીતે
મેં સાંભળ્યું છે જેજ પ્રમાણે તમને કહુ છું ॥૨૫॥

ટીકાર્થ—પૂર્વકાળમાં કર્મવિદારણ કરવામાં અનેક મુનિ સમર્થ થયેલા
હતા. વર્તમાનકાળમાં પણ ઘણા ખરા મુનિ એવા છે, કે જેઓ મહાવિદેહ
ક્ષેત્રમાં સિદ્ધ થશે અથવા અહિયાં વર્તમાન કાળના અભિપ્રાય ગણધરોના
કાળ સમજવો જોઈએ ભવિષ્ય કાળમાં પણ ઘણા નિરતિચાર સયમને પાળ-
વાવાળા મુનિયો થશે. તેઓએ શું ભૂતકાત કહેલ છે ? તેઓ શું કરે છે ?

‘આગમિસ્સાત્રિ’ આગમિષ્યત્યપિ ભવિષ્યત્કાલેऽપિ ચ વહ્નઃ ‘સુન્વયા’ સુવ્રતાઃ-
નિરતિચારસંયમાઽનુષ્ઠાયિનો ભવિષ્યન્તિ । તે કિં કૃતવન્તઃ કિં કુર્વન્તિ કિં
કરિષ્યન્તિ ચ તત્રાહ-‘દુર્નિવોદસ’ દુર્નિવોદસ્ય કાતરજનૈર્વૌદ્યુમશક્યસ્ય જ્ઞાતુ-
મશક્યસ્ય વા અસિધારાગમનવત્ દુરાધ્યત્ત્વાત્ ‘મગ્ધસ્’ માર્ગસ્ય-સમ્પદજ્ઞાન-
દર્શનચારિત્રરૂપસ્ય મોક્ષમાર્ગસ્ય પરમોત્કૃષ્ટદશામવાપ્ય ‘અંતં’ અન્તમ્-તસ્યૈવ-
માર્ગસ્ય ‘પાઠકરા’ પ્રાદુષ્કરાઃ સ્વતઃ સન્માર્ગાચરણશીલાઃ શ્વન્તોઽન્યેષામપિ કૃતે
પ્રાદુષ્કુર્વન્તઃ ઉપદિશન્તઃ સન્તઃ ‘તિષ્ઠા’ તીર્ણાઃ અપારદુસ્તરં સંસારસાગરં તરિત-
વન્તઃ તરન્તિ તરિષ્યન્તિ ચેતિ । ‘તિ’ इति-एवम्-पूर्वोक्तप्रकारेण यथा मया
भगवन्मुखात् श्रुतं तथैव ‘वेमि’ व्रजोमि-कथयामि न तु स्वबुद्ध्या इति सुधर्म-
स्वामी जम्बू स्वामिनं प्रति कथयतीति ॥२५॥

इति श्री-विश्वविख्यातजगद्गुरुलमादिपदभूषिज्जालव्रह्मचारि - ‘जैनाचार्य’
पूज्यश्री-घासीलालव्रतिविरचित्तायां श्री सूत्रकृताङ्गसूत्रस्य “समयार्थबोधिनी
व्याख्या” व्याख्यया समलङ्कृतम् आदानीयाख्यं पञ्चदशमध्यायनं समाप्तम् ॥१५॥

और करेगे ? इसका उत्तर देते हैं-कायर जन जिसे जान नहीं सकते
अथवा जान कर भी अस्मिधारा के सम्मान आराधन नहीं कर सकते,
ऐसे सम्पदज्ञान ज्ञान चारित्र और तप रूप मोक्ष मार्ग की परिपूर्णता
प्राप्त करके तथा दूसरों को प्रकाशित करके अपार एवं दुस्तर संसार
सागर को पार कर चुके हैं, पार करते हैं और पार करेगे ।

ऐसा मैंने भगवान् के मुख से सुना है, वही मैं कहता हूँ । अपनी
बुद्धि से नहीं । यह सुधर्मा स्वामी जम्बूस्वामी से कहते हैं ॥२५॥

जैनाचार्य जैनधर्मदिवाकर पूज्यश्री घासीलालजीमहाराजकृत
“सूत्रकृताङ्गसूत्र” की समयार्थबोधिनी व्याख्या का आदानीय
नामक पंद्रहवां अध्यायन समाप्त ॥१५॥

અને શું કરશે ? તેનો ઉત્તર આપતાં કહે છે-કાયર જન જેને જાણી શકતા
નથી અથવા જાણીને પણ કરી શકતા નથી. એવા સમ્યક્દર્શન, સમ્યક્જ્ઞાન,
સમ્યક્ચારિત્ર અને સમ્યક્ તપ રૂપ મોક્ષમાર્ગની પરિપૂર્ણતા પ્રાપ્ત કરીને
તથા બીજાઓને પ્રકાશવાળા કરીને અપાર અને ન તરી શકાય એવા સંસાર
સાગરને પાર કરી ચૂક્યા છે, પાર કરે છે, અને પાર કરશે.

આ પ્રમાણે મેં લગવાનના મુખથી સાંભળેલ છે. એજ હું કહું છું.
પોતાની બુદ્ધિથી કહેતો નથી. આ પ્રમાણે સુધર્મા સ્વામીએ જમ્બૂ સ્વામીને
કહેલ છે. ॥૨૫॥

જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજકૃત ‘સૂત્રકૃતાંગસૂત્ર’ની
સમયાર્થબોધિની વ્યાખ્યાનું આદાનીયનામનું પંદરમું અધ્યાયન સમાપ્ત ॥૧૫॥

અથ ષોડશં ગાથાઽધ્યયનં પ્રારમ્ભ્યતે-

ગતં પંચદશમધ્યયનમ્ । અથ ષોડશમધ્યયનં પ્રારમ્ભ્યતે । અસ્ય ચ પૂર્વાધ્યયને-
નાઽયમ્મિસંબન્ધઃ-પૂર્વોક્ત પંચદશાધ્યયનેષુ યાવન્તોઽર્થાઃ પ્રતિપાદિતાઃ તાન્ વિધિ-
નિષેધમાર્ગેણ તત્તદ્રૂપેણ સમાચરન્ સાધુર્ભવતીત્યનેનાઽધ્યયનેન પ્રતિપાદ્યતે । તે સ્વલ્પ-
અર્થાઃ-એવમ્, તથાહિ-પ્રથમે સ્વપરસમયજ્ઞાનેન સમ્યક્ત્વગુણસમન્વિતો ભવતી-
ત્યુક્તમ્ ૧ । દ્વિતીયે કર્મવિનાશનસમર્થજ્ઞાનાદિનાઽષ્ટપ્રકારકર્માણિ વિનાશ્ય-
જીવઃ સાધુર્ભવતીતિ ૨ । તૃતીયેઽનુકૂલમતિકૂલોપસર્ગાનધિસદ્ન પુરુષઃ સાધુ-

સોલહવાં અધ્યયન કા પ્રારંભ

પન્દ્રહવાં અધ્યયન સમાપ્ત હુઆ, અવ સોલહવાં પ્રારંભ કરતે હૈ ।
પૂર્વ અધ્યયન કૈ સાથ હસકા યહ સંબંધ હૈ હસસે પહેલે કૈ પન્દ્રહ અધ્ય-
યનોં મૈં જિન જિન અર્થોં કા પ્રતિપાદન કિયા ગયા હૈ, ઉનમૈં સે જિનકાં
વિધાન હૈ ઉનકા વિધિ રૂપ સે ઓર જિન કા નિષેધ કિયા હૈ ઉનકા
નિષેધ રૂપ સે પાલન કરને ચાલા હી સાધુ હો સકતા હૈ । યહ અર્થ
હસ અધ્યયન મૈં કહા જા રહા હૈ । વે પૂર્વોક્ત અર્થ હસ પ્રકાર હૈ-

(૧) પ્રથમ અધ્યયન મૈં પ્રતિપાદન કિયા હૈ કિ સ્વસમય ઓર પર-
સમય કા જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરને સે સાધુ સમ્યક્ત્વ ગુણ સે સમ્પન્ન હોના હૈ ।

(૨) દૂસરે અધ્યયન મૈં કહા ગયા હૈ કિ કર્મોં કા વિનાશ કરને
મૈં સમર્થ જ્ઞાનાદિ કૈ દ્વારા આઠ પ્રકાર કા વિનાશ કરકે જીવ
સાધુ હોતા હૈ ।

સોળમા અધ્યયનનો પ્રારંભ—

પંદરમું અધ્યયન સમાપ્ત થયું હોવે સોળમા અધ્યયનનો પ્રારંભ કર-
વામાં આવે છે. પહેલાના અધ્યયન સાથે આનો એવો સંબંધ છે, કે-
આનાથી પહેલાના પંદર અધ્યયનોમાં જે જે વિષયોનું પ્રતિપાદન કરવામાં
આવેલ છે, તેમાંથી જેનું વિધાન છે તેનું વિધિ રૂપથી અને જેનો નિષેધ
કરવામાં આવેલ છે, તેનો નિષેધ રૂપથી પાલન કરવાવાળાં જ સાધુ થઈ શકે
છે. એ સંબંધમાં આ અધ્યયનમાં કહેવામાં આવશે. તે પૂર્વોક્ત અર્થ આ
પ્રમાણે છે—

(૧) પહેલા અધ્યયનમાં પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યું છે કે-સ્વ સમય (શાસ્ત્ર)
અને પરસમયનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાથી સાધુ સમ્યક્ત્વ ગુણથી સુક્ત થાય છે.

(૨) બીજા અધ્યયનમાં કહેવામાં આવ્યું છે કે-કર્મોના વિનાશ કર-
વામાં સમર્થ જ્ઞાન વિગેરે દ્વારા આઠ પ્રકારના કર્મોના વિનાશ કરીને જીવ
સાધુ થાય છે.

ભવતીત્યુક્તમ્ ૩ । ચતુર્થે સ્ત્રીપરીપદં વિજિત્ય સાધુ ભવતીત્યુક્તમ્ ૪ । પંચમે નરક-
 દુઃખં શ્રુત્વા નરકપ્રાપકં કર્મ પરિત્યજ્ય સાધુતામાપ્નોતીત્યુક્તમ્ ૫ । પષ્ઠે તુ-
 યથા ચતુર્જાનિનાઽપિ મહાવીરેણ કર્મક્ષયણાયોદ્યતેન સંયમં પ્રતિ પ્રયત્નઃ કૃતઃ,
 તથાઽન્યેન છદ્મસ્યેનાપિ કર્તવ્યમિત્યુક્તમ્ ૬ । સપ્તમે તુ કુશીલદોષાન્ જ્ઞાત્વા, તાન્
 પરિત્યજ્ય સુશીલાવસ્થિતો ભવેદિતિ ૭ । અષ્ટમે તુ મોક્ષકામૈર્હિં ચાલવીર્યં પરિ-
 ત્યજ્ય પશ્ચિત્તવીર્યોદ્યતૈર્ભાવ્યમિત્યુક્તમ્ ૮ । નવમે તુ શાસ્ત્રપ્રતિપાદિતશ્રાન્ત્યાદિ

(૩) ત્રીસરે મેં પ્રદર્શિત કિયા ગયા હૈ કિ અનુકૂલ ઓર પ્રતિકૂલ
 ઉપસર્ગોં' કો સહન કરતા હુઆ પુરુષ સાધુ હોના હૈ ।

(૪) ચોથે મેં કહા ગયા હૈ કિ સ્ત્રીપરીપદ કો જીતને ચાલા હી સાધુ
 હો સકતા હૈ ।

(૫) પાંચવેં મેં યહ પ્રરૂપણા કી ગઈ હૈ કિ નરક કે દુઃખોંકો સુન-
 કર નરક મેંલે જાનેવાલે કર્મોં' કા જો ત્યાગ કર દેતા હૈ, વહી સાધુ હૈ ।

(૬) છઠે મેં ઉપદેશ દિયા ગયા હૈ કિ ચાર જ્ઞાન કે ધારક મહાવીર
 સ્વામી ને કર્મક્ષય કે લિએ ઉદ્યત હોકર સંયમ કે લિએ પ્રયત્ન કિયા,
 એસા હી અન્ય છદ્મસ્થોં કો સી કરના ચાહિએ ।

(૭) સાતવેં મેં યહ પ્રરૂપણા હૈ કિ કુશીલ કે દોષોં કો જાન કર
 ઓર ઉન્હેં ત્યાગ કર સુશીલ મેં સ્થિત હોના ચાહિએ ।

(૩) ત્રીજા અધ્યયનમાં કહેવામાં આવ્યું છે કે-અનુકૂળ અને પ્રતિકૂળ
 ઉપસર્ગોને સહન કરતો એવો પુરુષ સાધુ થાય છે.

(૪) ચોથા અધ્યયનમાં કહ્યું છે કે-સ્ત્રી પરીપદને જીતવાવાળા જ સાધુ
 થઈ શકે છે.

(૫) પાંચમા અધ્યયનમાં એવી પ્રરૂપણા કરવામાં આવી છે કે-નરકના
 દુઃખોને સાંભળીને નરકમાં લઈ જવાવાળા કર્મોને જો ત્યાગ કરી દે છે,
 એજ સાધુ છે.

(૬) છઠ્ઠા અધ્યયનમાં એવો ઉપદેશ આપવામાં આવ્યો છે કે ચાર
 જ્ઞાનને ધારણ કરવાવાળા મહાવીર સ્વામીએ કર્મ ક્ષયને માટે ઉદ્યુક્ત થઈને
 સંયમ માટે પ્રયત્ન કર્યો, એજ પ્રમાણે બીજા છદ્મસ્યોએ પણ કરવો જોઈએ.

(૭) સાતમા અધ્યયનમાં એવી પ્રરૂપણા કરી છે કે-કુશીલના દોષોને
 જાણીને અને તેનો ત્યાગ કરીને સુશીલમાં શુદ્ધ આચારમાં સ્થિત રહેવું જોઈએ.

(૮) આઠમા અધ્યયનમાં એવી પ્રરૂપણા કરી છે કે-મોક્ષની ઇચ્છા

ગુણાન્ યથાવત્ પરિપાલયન્ જીવઃ સંસારાત્ સમુત્તીર્ણો ભવતીત્યુક્તમ્ ૯। દશમે તુ-સર્વાંગીણસમાધિયુક્તો જીવો મોક્ષમાસાદયતીત્યુક્તમ્ ૧૦। એકાદશે તુ-સમ્યગ્જ્ઞાનદર્શનચારિત્રતપસ્વરૂપં સન્માર્ગં સંપાપ્ય કલેશાન્ વિનાશયતિ જીવ ઇતિ ૧૧। દ્વાદશે તુ પરતીર્થિકસ્વરૂપં સમ્યગ્ વિભાવ્ય તત્ર શ્રદ્ધાં ન વિદધીત ઇતિ ૧૨। ત્રયોદશે તુ શિષ્યસ્ય ગુણદોષયોર્નિજ્ઞાનવાન સદ્ગુણે વર્તમાનઃ આત્મ-

(૮) આઠવેં મેં કહા હૈં-મોક્ષ કે અભિલાષી જનોં કો બાલવીર્ય કા ત્યાગ કરકે પण्डितवीर्य के लिए उद्यत होना चाहिए।

(૯) નૌવેં મેં દિશ્વાયા હૈ કિ શાસ્ત્રોક્ત ક્ષમા આદિ ગુણોં કા યથા વત્ પરિપાલન કરતા હુઆ જીવ સંસાર તિર જાતા હૈ।

(૧૦) દસવેં મેં કહા હૈ-સર્વાંગીણ સમાધિ સે યુક્ત જીવ મોક્ષ પ્રાપ્ત કરતા હૈ।

(૧૧) ગ્યારહવેં મેં કહા હૈ કિ સમ્યગ્જ્ઞાન, દર્શનચારિત્ર ઔર તપ મય સન્માર્ગ કો પ્રાપ્ત કર કે જીવ કલેશોં કા નાશ કરતા હૈ।

(૧૨) બારહવેં મેં બતલાયા ગયા હૈ કિ પરતીર્થિકોં કે સ્વરૂપ કો ખલીમાંતિ જાન કર ઉન પર શ્રદ્ધા ન કરે।

(૧૩) તેરહવેં મેં યહ પ્રતિપાદન હૈ કિ શિષ્ય કે ગુણોં એવં દોષોંકો જાનને બાલા તથા સદ્ગુણોં મેં વર્તમાન સાધુ હી આત્મકલ્યાણ-કર્તા હોતા હૈ।

રાખવાવાળાઓએ બાલ વીર્યનો ત્યાગ કરીને પંડિત વીર્ય મેળવવા ઉદ્યમ કરવો જોઈએ.

(૯) નવમા અધ્યયનમાં એવું કહેલ છે કે-શાસ્ત્રોક્ત-શાસ્ત્રમાં કહેલ ક્ષમા વિગેરે ગુણોનું યથાવત્ પાલન કરતો થકો જીવ સંસાર સાગર તરી જાય છે.

(૧૦) દસમા અધ્યયનમાં એવો ઉપદેશ આપેલ છે કે-સર્વાંગી કરણ સમાધિથી યુક્ત જીવ મોક્ષ પ્રાપ્ત કરે છે.

(૧૧) બારમા અધ્યયનમાં એવું કહેલ છે કે-સમ્યક્જ્ઞાન, સમ્યક્-દર્શન, સમ્યક્ચારિત્ર અને સમ્યક્ તપ મય સન્માર્ગને પ્રાપ્ત કરીને જીવ કલેશોનો નાશ કરે છે.

(૧૨) બારમા અધ્યયનમાં એવું કહેલ છે કે-પરતીર્થિકોના સ્વરૂપને સારી રીતે જાણીને તેના પર શ્રદ્ધા ન કરે

(૧૩) તેરમા અધ્યયનમાં એવું પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યું છે કે-શિષ્યના ગુણો અને દોષોને જાણવાવાળા તથા સદ્ગુણોમાં રહેનારા સાધુ જ આત્મકલ્યાણ કરનારા હોય છે.

કલ્યાણકારી ભવતિ ૧૩ । ચતુર્દશે તુ-પ્રશસ્તભાવમાવિતાન્તઃકરણશ્ચિત્તવિપ્લુતિ-
રહિતો ભવતીતિ પ્રોક્તમ્ ૧૪ । પંચદશે તુ મુનિર્યથા મોક્ષસાધકાયતચારિત્રો
ભવેત્તથા પ્રતિપાદિતમિતિ ૧૫ ।

તદેવં પૂર્વોક્તેષુ પંચદશાઽધ્યયનેષુ યે યે પદાર્થાઃ વિસ્તરેણ પ્રતિપાદિતાસ્ત
એવાઽત્ર ગાથાનામકષોડશેઽધ્યયને સંક્ષેપેણ પ્રતિપાદયિષ્યન્તે । તદનેન સંબન્ધેના
ઽઽયાતસ્યાસ્યાઽધ્યયનસ્યેદમાદિસૂત્રમ્-‘અહાહ ભગવં’ इत्यादि ।

મૂલ્ય-અહાહ ભગવં એવં સે દંતે દ્રવિણ વોસટ્ટકાણ તિ
વચ્ચે માહુણેત્તિ વા ૧ સમણેત્તિ વા ૨ મિક્કુરૂત્તિ વા ૩ ણિગગંથેત્તિ
વા ૪ ॥સૂ૦ ૧॥

છાયા-અથાહ ભગવાન્-એવં સ દાન્તો દ્રવિકો વ્યુત્સટ્ટકાય इति वाच्यः
માહન इति वा ૧, શ્રમણ इति ૨, મિક્કુરિતિ વા ૩, નિર્ગ્રન્થ इति વા ૪ ॥સૂ૦ ૧॥

ટીકા-‘અહ’ અથ, અત્રાઽથશબ્દોઽન્ત મંગલવાચકઃ । આદિમંગલં તુ ‘બુજ્જેજ્જ’
इत्यादि कृतम् । अतएव-आद्यन्तयो मंगलरूपत्वात् संपूर्णोऽपि श्रुतस्कन्धो मंगल

(૧૪) ‘ચૌદહવે’ કા વિષય હૈ કિ જિસકા ચિત્ત પ્રશસ્ત ભાવો સે
માવિત હોતા હૈ, વહી નિશ્ચંક હોતા હૈ ।

(૧૫) પન્દ્રહવે મેં એસા પ્રતિપાદન કિયા ગયા હૈ જિસસે મુનિ મોક્ષ
સાધક આયત ચારિત્ર વાલા હો ।

હસ પ્રકાર પૂર્વોક્ત પન્દ્રહ અધ્યયનો મેં જિન જિન અર્થો કા વિસ્તાર
સે પ્રતિપાદન કિયા ગયા હૈ, વહી યહાં ગાથા નામક સોલહવે અધ્યયન
મેં સંક્ષેપ સે કહેંગે । હસ સંબંધ સે પ્રાપ્ત પ્રસ્તુત અધ્યયન કા આદિ
સૂત્ર હૈ-‘અહાહ ભગવં’ इत्यादि ।

ટીકાર્થ-યહાં ‘અથ’ શબ્દ અન્તિમ મંગલ કા વાચક હૈ । આદિ-

(૧૪) ચૌદમા અધ્યયનમાં એવું કહ્યું છે કે-જેમનું ચિત્ત પ્રશસ્ત
ભાવોથી ભાવિત-યુક્ત હોય છે, તેજ નિઃશંક હોય છે.

(૧૫) પંદરમાં અધ્યયનમાં એવું પ્રતિપાદન કરવામાં આવેલ છે કે-
જેનાથી મુનિ મોક્ષ સાધક અને લાંબા ચારિત્ર વાળા થાય.

આ રીતે પૂર્વોક્ત પંદર અધ્યયનોમાં જે જે વિષયનું વિસ્તાર પૂર્વક
પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યું છે, એજ અહિયાં આ ગાથા નામના સોળમાં
અધ્યયનમાં સંક્ષેપથી કહેશે. આ સંબંધથી પ્રાપ્ત આ સોળમા અધ્યયનનું
આ પહેલું સૂત્ર છે.-‘અહાહ ભગવં’ इत्यादि

ટીકાર્થ-અહિયાં ‘અથ’ શબ્દ અન્તિમ મંગળનો સૂચક છે. આદિમંગળ

મેવેતિ-આવેદિતં ભવતિ । અથવા-અથ શબ્દ આનન્તર્યાધિકઃ, તથા ચ-પંચદશા-
ધ્યયનાનન્તરમિત્યર્થઃ સંપદ્યતે । અથ=અનન્તરં પશ્ચદશાધ્યયનાનન્તરં ‘મગવં’
મગવાન્=સમુત્પન્નકેવલજ્ઞાનકેવલદર્શનઃ ‘આહ’ ઉક્તવાન્-દ્વાદશવિધપરિષદિ ।
કિમાહ ? તદેવ દર્શયતિ-યઃ કોઽપિ મુનિઃ ‘એવં’ એવમ્-પૂર્વોક્તપશ્ચદશાધ્યયનાર્થ-
સંપન્નઃ સન્ ‘દંતે’ દાન્તઃ-ઇન્દ્રિય નોઽન્દ્રિયદમનાત્ ‘દવિએ’ દ્રવિકઃ, દ્રવઃ=
સંયમઃ, સ અસ્યાસ્તીતિ દ્રવી, દ્રવી એવ દ્રવિકઃ સંયમવાન્ ‘દવિએ’ ત્તિ દ્રવ્યઃ
દ્રવ્યભૂતઃ મોક્ષગમનયોગ્યતાવચ્ચાત્, અથવા-રાગદ્વેષાદિ સકલમલરહિતત્વાત્ શુદ્ધ
દ્રવ્યસ્વરૂપઃ અપનીતમલપરિશુદ્ધસ્વર્ણવત્ । તથા-‘વોસટ્કાએ’ વ્યુત્સૃષ્ટકાયઃ વ્યુ

મંગલ ‘બુજ્જેજ્જ’ ઇત્યાદિ કે દ્વારા ક્રિયા જા ચુકા હૈ । હસ પ્રકાર આદિ
ઔર અન્ત મંગલ રૂપ હોને સે સમ્પૂર્ણ શ્રુતસ્કંધ ઓ મંગલ રૂપ હી હૈ,
એસા સૂચિત ક્રિયા ગયા હૈ ।

અથવા ‘અથ’ શબ્દ અનન્તર’ કે અર્થ મેં હૈ । હસકા આશય હૈ
પન્દ્રહ્વે અધ્યયન કે અનન્તર ।

પન્દ્રહ્વે અધ્યયન કે અનન્તર સર્વજ્ઞ સર્વદર્શી મગવાન્ ને ચારહ
પ્રકાર કી પરિષદા મેં હસ પ્રકાર કહા-પૂર્વોક્ત પન્દ્રહ્વ અધ્યયનોં મેં પ્રતિ
પાદિત વિધિ નિષેધ રૂપ અર્થો સે સમ્પન્ન મુનિ ઇન્દ્રિયોં ઔર મન કો
દમન કરને કે કારણ ‘દવિએ’ દ્રવિક કહલાતા હૈ । દ્રવ કા અર્થ હૈ
સંયમ । સંયમવાન્ કો દ્રવી યા દ્રવિક કહતે હૈં । અથવા ‘દવિએ’કા અર્થ
‘દ્રવ્ય’ હૈ જિસકા તાત્પર્ય હૈ મોક્ષગમન કે યોગ્ય હોને કે કારણ દ્રવ્ય,

‘બુજ્જેજ્જ’ ઇત્યાદિ દ્વારા કરવામાં આવેલ છે. આ રીતે આદિ અને અન્ત
મંગલરૂપ હોવાથી સમ્પૂર્ણ શ્રુતસ્કંધ પણ મંગલ રૂપ જ છે એવું સૂચિત
કરવામાં આવ્યું છે.

અથવા ‘અથ’ શબ્દ અનન્તર-પછી એ અર્થમાં છે. તેનો આશય
એવો છે કે-પંદરમાં અધ્યયન પછી.

પંદરમાં અધ્યયન પછી સર્વજ્ઞ અને સર્વદર્શી એવા ભગવાને બાર
પ્રકારની પરિષદામાં આ પ્રમાણે કહ્યું છે, પૂર્વોક્ત પંદર અધ્યયનોમાં પ્રતિપા-
દન કરેલ વિધી નિષેધ રૂપ અર્થોથી યુક્ત મુનિ ઇન્દ્રિયો અને મનનું દમન
કરવાથી ‘દવિએ’ દ્રવિક કહેવાય છે. દ્રવનો અર્થ સંયમ, સંયમવાનને દ્રવી
અથવા દ્રવિક કહે છે. અથવા ‘દવિએ’ નો અર્થ દ્રવ્ય એ પ્રમાણે છે. તેનું
તાત્પર્ય એ છે કે-મોક્ષ ગમનને યોગ્ય હોવાથી દ્રવ્ય, અથવા રાગ દ્વેષ વિગેરે
સઘળા મળેથી રહિત હોવાથી નિર્મળ સોનાની જેમ શુદ્ધ દ્રવ્ય સ્વરૂપ

यस्य स सममनाः सर्वत्र वामीचन्दनकल्प इत्यर्थः यथा चन्दनं छेदकस्य सुरक्षकस्य च समानं सुगन्धं वितरति तथाऽयं मुनिरपि सर्वत्र समानभावो भवतीति भावः २ । 'भिक्षुत्ति वा' भिक्षुरिति वा, निरवधभिक्षणशीलो भिक्षुः । अथवा-भिनत्ति विनाशयति, अष्टप्रकारकं कर्म यः स भिक्षुः । एवं भासुरगुणगणविशिष्टः साधु-भिक्षुरिति वा वाच्यः ३ । 'निर्ग्रन्थेति वा' निर्ग्रन्थ इति वा, बाह्याऽभ्यन्तःग्रन्थाऽभावात्-निर्ग्रन्थः ४ । तदेवमनन्तरपञ्चदशाध्ययनोक्तार्थाऽनुष्ठायी, दान्तो, द्रविको

की छाया 'सममनाः' भी होती है । प्राकृतभाषा होने के कारण यहां एक मकार का लोप हो गया है । तात्पर्य यह है कि वह शत्रुओं और मित्रों पर समान भाव रखता है । जैसे चन्दन अपने को छीलने वाले बसूला पर द्वेष नहीं करता, उसी प्रकार वह भी उपसर्गकर्ता पर रुष्ट या द्विष्ट नहीं होता । जैसे चन्दन सब को समान भाव से सुगंध प्रदान करता है, उसी प्रकार यह मुनि भी सर्वत्र समभावी होता है । २

वह मुनि 'भिक्षु' भी कहलाता है । जो निरवध भिक्षा ग्रहण करता है, वह भिक्षु कहलाता है । अथवा आठ प्रकार के कर्मों को भेदनेवाला भिक्षु कहा जाता है । एवं भासुर (देदीप्यमान) गुण गणों से युक्त साधु भिक्षु पद का वाच्य होता है । ३

वह मुनि 'निर्ग्रन्थ' भी कहा जाता है । जो बाह्य और आभ्यन्तर परिग्रह से रहित हो वह निर्ग्रन्थ है । ४

छाया 'सममनाः' એ પ્રમાણે પણ થાય છે. પ્રાકૃત ભાષા હોવાથી અહિયાં એકમકારનો લોપ થયેલ છે. તાત્પર્ય એ છે કે-તે શત્રુઓ અને મિત્ર પર સરખો ભાવ રાખે છે જેમ ચંદન વૃક્ષ પોતાને છોલવાવાળા વાંસલા પર દેષ કરતું નથી એજ પ્રમાણે તે ઉપસર્ગ-વિદ્ધ કરનારા પર રોષવાળા અથવા દેષ વાળા થતા નથી. જેમ ચંદન બધાને સમાન ભાવથી સુગંધ આપે છે, એજ પ્રમાણે આ મુનિ પણ સર્વત્ર સમાન ભાવવાળા હોય છે (૨)

તે મુનિ 'ભિક્ષુ' પણ કહેવાય છે, જે નિરવધ ભિક્ષા ગ્રહણ કરે છે, તે ભિક્ષુ કહેવાય છે. અથવા આઠ પ્રકારના કર્મોને ભેદવાવાળા ભિક્ષુ કહેવાય છે. એજ રીતે 'ભાસુર' દેદીપ્યમાન ગુણ સમૂહોથી યુક્ત સાધુ 'ભિક્ષુ' પદ વાચ્ય હોય છે. (૩)

તે મુનિ 'નિર્ગ્રન્થ' પણ કહેવાય છે, જે બાહ્ય-પ્રકારના અને આભ્યન્તર-અંદરના પરિગ્રહથી રહિત હોય તે નિર્ગ્રન્થ છે (૪)

વ્યુત્પટ્ટકાયો ભવેત્ સ एव माहन इति वा १, श्रमण इति वा २, भिक्षुरिति वा ३, निर्ग्रन्थ इति वा ४, माहनादि विशेषणचतुष्टययुक्तः इति 'वच्चे' वाच्यः दत्तव्यो भवतीति भावः ॥सू० १॥

यो दान्तो દ્રવિકો વ્યુત્પટ્ટકાયઃ સ एव माहनश्रमणभिक्षुनिर्ग्रन्थगन्देन वाच्यो भवतीति भगवता वर्णितं, तदुत्थुत्वं भगवाः पृच्छति—‘पडिआह’ इत्यादि।

મૂલમ્—પડિઆહ—મંતે ! કહં નુ દંયે દક્ષિમ્ વોસટ્ટકાણ્તિ વચ્ચે માહણોસિ વા । સમણોસિ વા મિક્ખૂસિ વા ણિગંથેસિ વા તં ણો બૂહિ સહામુણી ॥સૂ० ૨॥

છાયા—પ્રત્યાહ—મદન્ત ! કથં નુ દાન્તો દ્રવિકઃ વ્યુત્પટ્ટકાય इति वाच्यः—माहन इति वा, श्रमण इति वा, भिक्षुरिति वा निर्ग्रन्थ इति वा ? तन्नो बूहि महासुने ॥सू० २॥

ટીકા—ભગવત્પ્રતિપાદિત દાન્તદ્રવિકાદિગુનીનાં લક્ષણાનિ શ્રોતુકામો ગૌતમઃ ‘પડિઆહ’ પ્રત્યાહ—કથિતવાન્ ‘મંતે’ હે મદન્ત ! અથવા—મયાન્ત ! સર્વનયાનામ્

इस प्रकार पूर्वोक्त पंद्रह अध्ययनों में प्ररूपित अर्थ का आचरण करने वाला, इन्द्रियों का दमन करने वाला, संयमवान् कायमज्जत्व का त्यागी मुनि (१) माहन (२) श्रमण (३) भिक्षु और (४) निर्ग्रन्थ कह लाता है । उसे इन चारों विशेषणों से युक्त कहना चाहिए ॥१॥

જો દાન્ત, દ્રવિકા એવં વ્યુત્પટ્ટકાય હોતા હૈ, વહ માહન, શ્રમણ, મિક્ખુ ઔર નિર્ગ્રન્થ શબ્દોં કા વાચ્ય હોતા હૈ, એલા ભગવાન્ ને વર્ણન ક્રિયા હૈ । ઉસે શ્રવણ કરકે ગણધર પ્રશ્ન કરતે હૈ—‘પડિઆહ’ ઇત્યાદિ ।

ટીકાર્થ—ભગવાન્ કે દ્વારા પ્રતિપાદિત મુનિ કે દાન્ત દ્રવિકા આદિ લક્ષણોં કો શ્રવણ કરને કે અભિલાષી ગૌતમ ને કહા—‘મંતે ?’ હે મદન્ત !

આ રીતે પૂર્વોક્ત પંદર અધ્યયનોમાં પ્રરૂપણા કરેલ અર્થ—વિષયનું આચરણ કરનાર, ઇન્દ્રિયોનું દમન કરવાવાળા સયમવાન, શરીરના મમત્વથી રહિત, મુનિ (૧) માહન (૨) શ્રમણ (૩) ભિક્ષુ અને (૪) નિર્ગ્રન્થ કહેવાય છે. તેને આ ચારે વિશેષણોથી યુક્ત કહેવા જોઈએ. ॥૧॥

જે દાન્ત, દ્રવિક, અને વ્યુત્પટ્ટકાય હોય છે, તે માહન, શ્રમણ, ભિક્ષુ અને નિર્ગ્રન્થ શબ્દોથી કહેવાને યોગ્ય હોય છે, એ પ્રમાણે ભગવાને વર્ણન કરેલ છે. તેને સાંભળીને ગણધર પ્રશ્ન પૂછે છે. ‘પડિઆહ’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—ભગવાન્ દ્વારા પ્રતિપાદન કરવામાં આવેલ મુનિના દાન્ત, દ્રવિકા વિગેરે લક્ષણોને સાંભળવાની ઇચ્છાવાળા ગૌતમસ્વામીએ કહ્યું કે ‘મંતે’

અન્તકારિન્ ! અથવા-હે ભવાન્ત ? અવસ્ય સંસારસ્ય વિનાશકારિન્ ! યોડયમ્
'દંતે દવિષ્ વોસટ્કાદત્તિ' દાન્ત્વો દ્રવિકો વ્યુત્સૃષ્ટકાયમ્મિતિ, તથા 'માહનેત્તિ
વા સમનેત્તિ વા મિક્ષૂત્તિ વા ણિગંથેત્તિ વા' માહનઃ મિતિ વા શ્રમણ મિતિ વા
મિહુરિતિ વા નિર્ગન્થ મિતિ વા સઃ 'કહં નુ વચ્ચે' કથં નુ એતાદશો વાચ્યઃ વક્તવ્યઃ
સ્વાત્ 'તં' તત્ અસ્માકમ્ 'મહામુની' હે મહામુને ! હે મગવન્ બ્રૂહિ-કથય ॥મૂ. ૨॥

મૂલ્ય-મિતિ વિરણ સઠવપાવકમ્મેહિં પિજ્જદોસકલહઅબ્મ-
ક્ષાણપેસુન્નપરપરિવાયઅરતિરતિમાયામોસમિચ્છાદંસણસહ્લવિ-
રણ સહિણ સમિણ સયા જણો કુજ્ઞે ણો માણી માહનેત્તિ
વચ્ચે ॥મૂ. ૩॥

હાયા-મિતિ વિરતઃ સર્વપાપકર્મભ્યઃ પ્રેમ-દ્વેષ-કલ્હા-ભ્યાઋયાન-પૈશુન્યપરપરી-
વાદારતિરતિ-માયા-નૃષા-મિથ્યાદર્શનશલ્યવિરતઃ સહિતઃ સમિતઃ સદા યતઃ નો
ક્રુધ્યેન્નોમાની માહન મિતિ વાચ્યઃ ॥મૂ. ૩॥

ટીકા-તત્ર માહનાદીનાં લક્ષણવિષયકશિષ્યજિજ્ઞાસાં નિવર્તયિતું પ્રથમં
માહનલક્ષણમાહ-'મિતિ વિરણ' મિત્યાદિ । 'મિતિ' પૂર્વોક્તાધ્યયનાનુસારેણ યોડનુષ્ઠાનં-

જો મુનિ દાન્ત, દ્રવિક ઓર વ્યુત્સૃષ્ટ કાય હૈ, વહ માહન, શ્રમણ, મિક્ષુ
ઓર નિર્ગન્થ કહા જાતા હૈ સો કૈસે ? હે મહામુને ! હમે કહિણ ।

અહાં 'મંતે !' શબ્દ કે અનેક અર્થ હૈ । જૈસે 'મદન્ત' અર્થાત્
કલ્યાણકારી । દૂસરા અર્થ હૈ-'મવાન્ત' અર્થાત્ સમસ્ત ભયોં કા અન્ત
કરને વાલે । અથવા 'અવાન્ત' અર્થાત્ જન્મ મરણ રૂપ સંસાર કા
અન્ત કરને વાલે ॥૨॥

માહન આદિ કે લક્ષણોં કે વિષય મેં શિષ્ય કી જિજ્ઞાસા કો નિવૃત્ત
કરને કે લિણ સર્વપ્રથમ માહન કે લક્ષણ કહતે હૈ-'મિતિ વિરણ' મિત્યાદિ ।

હે ભગવન્ જે મુનિ દાન્ત, દ્રવિક અને વ્યુત્સૃષ્ટકાય હોય છે, તે માહન,
શ્રમણ, મિક્ષુ અને નિર્ગન્થ કહેવાય છે, તે કેવી રીતે કહેવાય છે ? હે મહા
મુનિ તે અમોને કહો.

અહિયાં 'મંતે' શબ્દના અનેક અર્થો થાય છે, જેમકે-મદન્ત, અર્થાત્
કલ્યાણ કરનાર ખીલે અર્થ 'મવાન્ત' અર્થાત્ સઘળા ભયોને અન્ત કરવા-
વાળા, અથવા 'અવાન્ત' અર્થાત્ જન્મ, મરણરૂપ સંસારને અન્ત કરવાવાળા ॥૨॥

માહન વિગેરેના લક્ષણોના વિષયમાં શિષ્યની છજ્ઞાસાને નિવૃત્ત કરવા
માટે સૌથી પહેલાં 'માહન' ના લક્ષણ કહે છે. 'મિતિ વિરણ' મિત્યાદિ

માચરતિ તદાચરન્ સ 'વિરત સવ્વપાવકલ્પ્યેદિ' વિરતઃ સર્વપાપકર્મભ્યઃ, વિરતો નિવૃત્તઃ સર્વપાપકર્મભ્યઃ સર્વસાન્યાનુષ્ઠાનેભ્યઃ યૈઃ કર્મભિઃ પ્રાણિનાં-અતિપાતો ભવેત્-તાદૃશેભ્યો નિવૃત્તઃ । તથા 'પિઞ્જદોસ' ઇત્યાદિ । યઃ પ્રેમદ્વેષકલ્પદ્વાદિવિરતઃ, તત્ર 'પિઞ્જ' પ્રેમ=રાગઃ-પ્રિયપદાર્થેષુ આસક્તિઃ, 'દોસ' દ્વેષઃ-અપ્રીતિઃ, 'કલ્પ' કલ્પો-વાગ્યુદ્ધમ્ 'અભ્યાખ્યાન' અભ્યાખ્યાનમ્-ગુણેષુ દોષારોપણમ્ 'પેમુન્ન' પૈશુન્યમ્-કર્ણે જપત્વમ્ 'પરપરિવાય' પરપત્નીનાદઃ-પરેષાં નિન્દા । 'અરરરર' અરતિરતિઃ-અરતિઃ=સંયમે ચિત્તોદ્વેગઃ, રતિઃ-વિષયામિરુચિઃ । તયોઃ સમાહારે અરતિરતિ, 'માયામોસ' માયામૃષા=રૂપદેવ સહ મિથ્યાભાષણમ્ । 'નિચ્છાદંસણસલ્લ' મિથ્યાદર્શનશલ્યમ્-મિથ્યાદર્શનમ્=હુગુરુદેવક્રુધર્મેષ્વમિરુચિઃ તદ્ગૂપં શલ્યં મિથ્યાદર્શનશલ્યમ્ । એભિર્વિરતઃ=નિવૃત્તઃ તથા 'સહિઈ' સહિતઃ=સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાનચારિત્રૈર્યુક્તઃ, અથવા સહિતઃ-હિતેન=આત્મહિતેન સહ વિવ્રતે યઃ સ સહિતઃ, તથા 'સમિઈ' સમિતઃ=ઈર્ષ્યાદિ પાંચસમિતિભિર્યુક્તઃ ઉપલક્ષણાન્ ત્રિગુણિગુણઃ

ટીકાર્થ—પૂર્વોક્ત અધ્યયનોં કે અનુસાર આચરણ કરતા હુઆ જો મુનિ સમસ્ત પાપકર્મોં સે અર્થાત્ સાવધ અનુષ્ઠાનોં સે પ્રાણાતિપાત જનક કૃત્યોં સે નિવૃત્ત હો જાતા હૈ, તથા રાગ અર્થાત્ પ્રિય પદાર્થોં કી આસક્તિ સે, દ્વેષ સે, કલ્પ (વાગ્યુદ્ધ) સે અભ્યાખ્યાન સે અર્થાત્ પર-કીય ગુણોં મેં દોષોં કા આરોપ કરને સે (આલ ચઢાને સે) તુગલી સે પરનિન્દા સે સંયમ કે પ્રતિ અરતિ ઓર વિષયોં કે પ્રતિ રતિ સે માયા મૃષા (કપટ કે સાથ અસત્ય ભાષણ) સે તથા મિથ્યાદર્શન શલ્ય સે જો સર્વથા વિરત હૈ, જો સમ્યગ્દર્શન જ્ઞાનચારિત્ર ઓર તપ સે સહિત હૈ । અથવા આત્મહિત સે યુક્ત હૈ, ઈર્ષ્યા આદિ પાંચ સમિતિયોં ઓર ઉપલ-

ટીકાર્થ—પૂર્વોક્ત અધ્યયનો અનુસાર આચરણ કરતા થકા મુનિ સધળા પાપકર્મોથી અર્થાત્ સાવધ અનુષ્ઠાનોથી પ્રાણાતિપાત જનક કૃત્યોથી નિવૃત્ત થઈ જાય છે. તથા રાગ અર્થાત્ પ્રિય પદાર્થોની આસક્તિથી દ્વેષથી કલ્પ (વાગ્યુદ્ધ) થી અભ્યાખ્યાન અર્થાત્ પારકાના ગુણોમાં દોષોનો આક્ષેપ કરવાથી, (આળસઢાવવાથી) ચાડીથી, પારકાની નિંદાથી, સંયમને પ્રત્યે અરતિ અને વિષ-યોને પ્રત્યે રતિ-પ્રીતિથી, માયામૃષા (કપટયુક્ત અસત્ય ભાષણ) થી તથા મિથ્યાદર્શન શલ્યથી, જે સર્વથા વિરત છે, જે સમ્યગ્દર્શન, સમ્યક્જ્ઞાન, સમ્યક્ચારિત્ર અને સમ્યક્તપથી યુક્ત છે. અથવા આત્મહિતથી યુક્ત છે, ઈર્ષ્યા સમિતિ વિગેરે પાંચ સમિતિયો અને ઉપલક્ષણથી ત્રણ ગુણિયોથી યુક્ત

તથા 'સયા જણ' સદા યતઃ સર્વકાલં પહ્જીવનિકાયયતનાતત્પરઃ, एतादृशः सन्
'ળો કુજ્ઞે' નો ક્રુધ્વેત્ પ્રાણિમાત્રે અપરાધિષ્વપિ ચ ક્રોધં ન કુર્યાત્ સર્વપ્રાણિષુ
મૈત્રીભાવમાચરેદિત્યર્થઃ 'મિત્તી મે સવ્વખૂણસુ વેરં મજ્ઞ ન કેળઈ' इति वचनात्,
તથા 'ળો માળી' નો માની=સ્વસ્થોત્કૃષ્ટતપઃસંયમાદિકપ્રાશિત્યાન્યસ્ય લોભ-
પ્રદર્શનબુદ્ધ્યા અભિમાનરહિતઃ, સઃ 'માહનેત્તિ' માહન इति-माहनपदोपलक्षितः
'વચ્ચે' વાચ્યઃ=વક્તવ્યો ભવેત્ एतादृशगुणगणालङ्कृतो मुनिः 'माहन' इति पदेन
વક્તવ્યો ભવેદિતિ ભાવઃ ॥૩॥

અથ શ્રમણ શબ્દસ્યાર્થમાહ—'एतथ वि समणे' इत्यादि ।

મૂલમ્—एतथ वि समणे अणिसिए अणियाणे आदाणे च
अइवायं च मुसावायं च वहिद्धं च कोहं च माणं च मायं च
लोहं च पिज्जं च दोसं च इच्चेव जओ जओ आदाणं अप्प-
णापदोस हेऊ तओ तओ आदाणओ पुवं पडिविए पाणाइ-
वाया सिया दंते द्विए वोसट्टकाए सम्मणेत्ति वच्चे ॥सू० ४॥

હાયા—અત્રાપિ શ્રમણોઽનિશ્ચિતોઽનિદાનઃ આદાનં ચાઽતિપાતં ચ મૃષાવાદં
ચ વહિદ્ધં ચ ક્રોધં ચ માનં ચ માયાં ચ લોભં ચ પ્રેમ ચ દ્વેપં ચેત્યેવં યતો યત
ક્ષણ સ્તે ત્રીન ગુણિયોં સે સમ્પન્ન હૈ, सदैव छह काय के जीवों की यतना
મેં તત્પર હૈ ઔર ऐसा होकर जो अपराधी प्राणी पर भी क्रोध नहीं
કરતા, 'મેરા સમસ્ત પ્રાણિયોં પર મૈત્રી ભાવ હૈ, किसी के साथ वैर
નહીં હૈ' इस वचन के अनुसार जो सब के प्रति मैत्री भाव का आच-
रण करता है अपने तप खंचम आदि की उत्कृष्टता को लेकर और
દૂસરોં કી લઘુતા પ્રકટ કરને કી બુદ્ધિ સે અધિમાન નહીં કરતાં, उसे
'माहन' कहना चाहिए । अर्थात् इन गुणों से सम्पन्न अनगार 'माहन'
પદ કા વાચ્ય હોતા હૈ ॥૩॥

છે, સદા છ કાયના જીવોની યતનામા તત્પર છે, અને એવા થઈને જે અપ-
રાધી પ્રાણી પર પણ ક્રોધ કરતા નથી, મારે બધા જ પ્રાણિયો સાથે મૈત્રી
ભાવ છે, કોઈની સાથે વેર નથી' આ વચન પ્રમાણે જે સધળાની સાથે મૈત્રી
ભાવનુ આચરણ કરે છે પોતાના તપ અને સયમના ઉત્કૃષ્ટ પણાની અને
બીજાનુ લઘુપણુ પ્રગટ કરવાની બુદ્ધિથી અભિમાન કરતા નથી તેને 'માહન'
કહેવા લેઈએ. અર્થાત્ આ ગુણોથી યુક્ત અનગાર 'માહન' પદ યુક્ત
હોય છે. ॥૩॥

આદાનમાત્મનઃ પ્રદેષહેતુઃ તદસ્તત આદાનાત્ પૂર્વં પ્રતિવિરતઃ પ્રાણાતિપાતાત્
 સ્યાદ્ દાન્તઃ દ્રવિકો વ્યુત્સુષ્ટકાયઃ શ્રમણ इति वाच्यः ॥મ્ર૦ ૪॥

ટીકા—‘एत्थ वि समणे’ अत्रापि श्रमणे पूर्वोक्तविरत्यादिगुणविशिष्टे
 श्रमणविषयेऽपि वक्तव्यम् । किं वक्तव्यमित्याह—यः पूर्वोक्तगुणविशिष्टः श्रमणः,
 तेन वक्ष्यमाणगुणवता भाव्यम्, तथाहि—‘अणस्सिए’ अनिश्रितः, नि=निश्चयेन,
 आधिक्येन वा, श्रितः शरीरादावासक्तो निश्रितः, न निश्रितोऽनिश्रितः शरीरादा-
 वासक्तिरहितः । ऐहलौकिकफलाशंसारहितो वा, तथा—‘अणियाणे’ अनिदानः—
 निदानवर्जितः स्वर्गादिपरलोकाशंसारहितः ‘आदाणं च’ आदीयते कर्म येन तत्
 आदानम्, वक्ष्यमाणं कर्मबन्धकारणभूतं, तथाहि—‘अद्वायं च’ अतिपातं च प्राणा-
 तिपातम्, ‘मुसावायं च’ मृषावादं च—अतत्यवचनम्, अथवा—येन वचनेन प्राणा-
 तिपातः संभवेत् तादृशं वचनम् उपलक्षणाद् अदत्तादानं च । तथा—‘वहिद्धं च’
 मैथुनम् परिग्रहकरणात् परिग्रहं च, हिंसादीनि पञ्चापि पापस्थानानि परित्यजति,

अब ‘श्रमण’ शब्द का अर्थ कहते हैं—‘एत्थ वि समणे’ इत्यादि ।

ટીકાર્થ—पूर्वोक्त विरति आदि गुणों से युक्त श्रमण के विषय
 में भी कहना चाहिए । अर्थात् जो श्रमण पूर्वोक्त गुणों से विशिष्ट है
 उसे आगे कहे जाने वाले गुणों से भी सम्पन्न होना चाहिए । वे गुण
 इस प्रकार हैं—अनिश्रित हो अर्थात् शरीर आदि संबंधी आसक्ति से
 रहित हो या इहलोक संबंधी कामनाओं से रहित हो, निदान अर्थात्
 स्वर्गादि परलोक संबंधी आकांक्षा से रहित हो, कर्मबन्ध के कारणभूत
 प्राणातिपात, मृषावाद अथवा हिंसाकारी वचन और उपलक्षण से
 अदत्तादान, मैथुन और परिग्रह से रहित हो अर्थात् जिसने हिंसा
 आदि पांचों पापस्थानों का अर्थात् पांच आसवों का परित्याग कर
 दिया हो, तथा क्रोध, मान, माया, लोभ, प्रेम (विषय संबंधी अनुराग)

હવે ‘શ્રમણ’ શબ્દનેા અર્થ કહે છે. ‘एत्थ वि समणे’ इत्यादि.

ટીકાર્થ—पूर्वोक्त विरति विगरे शुद्धोत्थी युक्त श्रमणना संभंधमां पण
 कहेपुं जेधये. अर्थात् जे श्रमण पूर्वोक्त शुद्धोत्थी युक्त छे, तेने हुवे पछी
 आगण कहेवामां आवनार शुद्धोत्थी युक्त थवुं जेधये. ते शुद्ध आ प्रमाणे
 छे.—अनिश्रित होय अप्रतिभध विहारी अर्थात् शरीर विगरे संभंधी आस-
 क्तिथी रहित होय, अथवा आलोक संभंधी कामनाओथी रहित होय,
 निदान अर्थात् स्वर्गादि परलोक संभंधी आकांक्षाथी रहित होय, कर्मबंधना
 कारण भूत प्राणातिपात, मृषावाद, अथवा हिंसाकारी वचन अने उपलक्ष-
 णथी अदत्तादान, मैथुन अने परिग्रहथी रहित होय, अर्थात् जेणु हिंसा

તથા 'કોહ' ક્રોધમ્-અપ્રીતિ સ્વરૂપમ્ 'માણં' માનમ્-આત્મોત્કર્ષરૂપમ્ । 'માયં' માયાં=પરવશ્વનાદિ સ્વરૂપમ્ । 'લોહ' લોમં=મૂર્છાસ્વભાવકમ્ । 'પિજ્જં' પ્રેમ-વિષયાદિરાગલક્ષણમ્ । 'દોસં ચ' દ્વેષમ્-અપ્રીતિલક્ષણમ્ સ્વસ્ય પરસ્ય વાધકં વા । એતત્સર્વં જીવસ્ય સંસારાય ભવતિ, ન તુ મોક્ષપ્રાપ્તયે અપિ તુ મોક્ષવિષાતાય ભવતિ, અત એતેષાં સ્વરૂપં જ્ઞપરિજ્ઞયા જ્ઞાત્વા, પ્રત્યાખ્યાનપરિજ્ઞયા યઃ પરિત્યજતિ, સ શ્રમણ इति પદેન વાચ્યો ભવતીત્યગ્રેણ સમ્બન્ધઃ 'इच्छेय' इत्येवम् 'जओ जओ' यतो यतः-यस्माद् यस्मात् કર્મબન્ધકારણાત્ 'અપ્પણો આદાણં' આત્મનઃ આદા-નમ્-હલ્લોકપરલોકહાનિકારકં સાવધકર્મોપાર્જનં ભવેત્ । તથા-यद् यत् કર્મ 'પદેસહેઝ' પ્રદેષહેતુશ્ચ ભવેત્ । 'તઓ તઓ' તતસ્તતઃ તસ્માત્તસ્માત્ આત્મનઃ પ્રધ્વંસકારણાત્ 'આયાણાઓ' આદાનાત્-કર્મબન્ધકારણભૂતાત્ 'પાણાહવાયા' પ્રાણા-તિપાતાત્ પ્રાણાતિપાતાદિ સર્વસ્માત્ 'પુન્ન' પૂર્વમેવ આદાનાગમનાત્ પૂર્વમેવ 'પહિ-વિરણ સિયા' પ્રતિવિરતઃ સ્યાત્ સર્વેભ્યોઽનર્થહેતુભ્યો વિરતો ભવેત્ । સ એવ 'દંતે' દાન્તઃ પ્રતિરુદ્ધેન્દ્રિયવિષયવિકારઃ જિતેન્દ્રિય इत्यर्थः, તથા 'દવિણ' દ્રવિકઃ-

દ્વેષ (અપ્રીતિ) યહ સ્વયં દોષ જીવ કે જન્મ મરણ કે કારણ હોતે હૈં
ઔર મોક્ષ કે लिए नहीं प्रत्युत मोक्ष के बाधक हैं । अतएव ज्ञपरिज्ञा
से इनके स्वरूप को जान कर प्रत्याख्यान परिज्ञा से जो त्याग देता है,
वह 'श्रमण' पद का वाच्य होता है ।

इस प्रकार जिस जिस कारण से आत्मा को हल्लोक परलोक में हानि
कारक सावध्य कर्मों का उपार्जन हो और जो जो कर्म प्रद्वेष का कारण
हो, उस उस कर्मबन्ध के कारणभूत प्राणातिपात आदि से पहले ही
कर्मबन्ध का कारण उपस्थित होने से पूर्व ही विरत हो जाय । सभी
अनर्थ के कारणों से दूर हट जाय । ऐसा दान्त, द्रविक और व्युत्पष्ट

વિગેરે પાચે પાપસ્થાનોનો અર્થાત્ પાપ આશ્વવેનો પરિત્યાગ કરી શીધો હોય,
તથા ક્રોધ, માન, માયા, લોભ પ્રેમ (વિષય સંગ્રામી અનુરાગ) દ્વેષ
(અપ્રીતિ) આ બધા દોષો છુવને જન્મ મરણના કારણે હોય છે અને મોક્ષ
માટે હોતા નથી. ઉલ્ટા મોક્ષના બાધક છે. તેથી જ જપરિજ્ઞાથી તેના સ્વરૂ-
પને જાણીને પ્રત્યાખ્યાન પરિજ્ઞાથી તેનો ત્યાગ કરે છે, તે શ્રમણ પદથી
કહેવાને યોગ્ય ગણાય છે.

આ રીતે જે જે કા-હુથી આત્માને આ હોક અને પરહોકના હાનિ-
કારક સાવધ કર્મોનું ઉપાર્જન ન હોય, અને જે જે કર્મ દેવના કારણે રૂપ
હોય, તે તે કર્મબંધના કારણે ભૂત પ્રાણાતિપાત વિગેરેથી પહેલેથી જ કર્મ-
બંધનું કારણ ઉપરિહત થયા પહેલા જ વિરત થઈ જાય. ત્રણજા અનર્થના

સત્સંયમયુક્તઃ, 'વોસટ્ટકાણ' વ્યુત્સૃષ્ટકાયઃ નિપ્રતિકર્મતયા પરિત્યક્તકાયમમત્વઃ
'સમણે તિ વચ્ચે' શ્રમણ इति वाच्यः—પૂર્વોક્તમર્વગુણવિશિષ્ટઃ યઃ સઃ—શ્રમણતયા
વાચ્યો ભવતીતિ ભાવઃ ॥૬૦ ॥

માહન શબ્દસ્ય ચત્ પ્રવૃત્તિનિમિત્તં કથિતં તસ્યાનુવૃત્તિઃ શ્રમણેઽપિ સમધિ-
ગતમ્ તદ્વદિદાપિ, માહનશબ્દસ્ય ચત્ પાપાદિરત્યાદિકં પ્રતિપાદિતં તત્સર્વમેવ
મિશ્રુશબ્દેપિ સંયોજનીયમ્—इत्याशयेन प्रतिपाद्यते 'एत्थ वि' इत्यादि ।

મૂલમ્—एत्थ वि भिक्खू अणुन्नए विणीए नामए दंतं दविए वोस-
ट्टकाए संविधुणीय विरूवरूवे परिसहोपसर्गगे अज्झप्पजोग सुद्धा-
दाणे उवट्ठिए ठियप्पा संखाए परदत्तभोई भिक्खू त्ति वच्चे ।सू. ५।

છાયા—अत्रापि भिक्षुरनुन्नतो विनीतो नामको दान्तो द्रविको व्युत्सृष्टकાયः
संविधूय विरूपरूपान् परीषहोपसर्गान् अध्यात्मयोगशुद्धादानः उपस्थितः स्थितात्मा
संख्याय परदत्तभोजी भिक्षुरिति वाच्यः ॥५॥

કાય મુનિ 'શ્રમણ' શબ્દ સે કહા જાતા હૈ । તાત્પર્ય યહ હૈ કિ ઇન ગુણો
ઔર પૂર્વોક્ત ગુણો સે યુક્ત મુનિ 'શ્રમણ' કહલાતા હૈ ॥૪॥

'માહન' શબ્દ કા જો પ્રવૃત્તિ નિમિત્ત પહેલે કહા ચુકા હૈ, અર્થાત્
જિન ગુણો કૈ કારણ 'માહન' પદ કી વાચ્યતા નિરૂપિત કી ગઈ હૈ,
ઉનકા 'શ્રમણ' મૈં ભી હોના વતલાયા ગયા હૈ । આશય યહ હૈ કિ જૈસે
માહન કૈ ગુણ શ્રમણ મૈં હોના આવશ્યક હૈ, ઉસી પ્રકાર શ્રમણ કૈ
સમસ્ત ગુણ 'મિશ્રુ' મૈં ભી હોને ચાહિયે । ઇસ આશય સે આગે કહતે હૈ
'एत्थ वि' इत्यादि ।

કારણોથી ઇર થઈ જાય, એવા દાન્ત, દ્રવિક, અને વ્યુત્સૃષ્ટકાય મુનિ 'શ્રમણ'
શબ્દથી કહેવાય છે.

તાત્પર્ય એ છે કે—આ ગુણો અને પૂર્વોક્ત ગુણોથી યુક્ત મુનિ શ્રમણ
કહેવાય છે. ॥૪॥

'માહન' શબ્દનો જે પ્રવૃત્તિ નિમિત્ત પહેલાં કહેલ છે. અર્થાત્ જે
ગુણોને કારણે 'માહન' પદનું વાચ્યપણું નિરૂપિત કરવામાં આવેલ છે, તે
ગુણો શ્રમણમાં પણ હોવાનું કહેલ છે. કહેવાનો આશય એ છે કે—જેમ
'માહન' ના ગુણો 'શ્રમણ'માં હોવાનું જરૂરી છે, એજ પ્રમાણે શ્રમણના
સઘના ગુણો 'મિશ્રુ' માં પણ હોવા જોઈએ. એ આશયથી અગળ કહે છે,
'एत्थ वि' इत्यादि

टीका—‘एत्थ वि’ अत्रापि—माहनशब्दस्य यत्प्रवृत्तिनिमित्तं, तत्सर्वं भिक्षुशब्दे संयोजनीयम् । ननु अर्थभेदादेव शब्दभेदो भवति । तथा च—यदि माहनभिक्षु-योरुभयोरेक एवार्थः, तदा—कुत त गो भेद इत्यत आह—यः ‘भिक्षू’ भिक्षुः पूर्वोक्त-माहन गुणविशिष्टः सन् निरवघ्नमिक्षणशीलो मुनिः । अयं भावः—न केवलं त एव गुणा इह भिक्षौ, यै रुभयो भेदो न स्यात् किन्तु—ते सन्त एव एभ्योऽधिकाः अन्येऽपि बहवो गुणा भवन्ति, अतस्तयोर्माहनभिक्षु रुयोरुभयोस्तद्विषये साम्यत्वेऽपि कथञ्चिद् अस्त्येव द्वयोर्भेद इति । अथ त एव भेदसूचका गुणाः प्रदर्श्यन्ते—‘अणुन्नए’ अनुन्नतः, न उन्नतः अनुन्नतः, उन्नतो द्विविधः—द्रव्यतो भावतश्च, तत्र द्रव्यतः शरीरोच्छ्रा-

टीकार्थ—माहन शब्द का जो प्रवृत्ति निवृत्ति है, वह सब भिक्षु में भी समझ लेना चाहिए । यहां आशंका होती है कि अर्थ के भेद से ही शब्द में भेद होना है । अगर माहन और भिक्षु का एक ही अर्थ है तो उनमें क्या भेद है ? इसका समाधान करते हैं वह मुनि भिक्षु कह लाता है जो माहन के पूर्वोक्त गुणों से सम्पन्न होता हुआ निरवघ्न भिक्षा ग्रहण करता है । तात्पर्य यह है जो गुण माहन के बतलाये गये हैं, सिर्फ वही गुण भिक्षु में नहीं होते जिससे की दोनों में भेद न रह जाय, किन्तु भिक्षु में माहन के गुणों के साथ साथ अन्य भी बहुत से गुण पाये जाते हैं । अतएव उन समान गुणों की अपेक्षा से दोनों में समानता होने पर भी अन्य विशेष गुणों के कारण दोनों में भेद ही । दोनों में भेद करने वाले गुण ही यहां दिखलाए जाते हैं ।

भिक्षु उन्नत न हो । उन्नत दो प्रकार के होते हैं—द्रव्य से और भाव

टीकार्थ—‘माहन’ शब्दनी જે પ્રવૃત્તિ નિવૃત્તિ છે, તે સઘળી પ્રવૃત્તિ, નિવૃત્તિ ભિક્ષુમાં સમજવી જોઈએ. અહિયાં એવી શંકા થાય છે કે—અર્થના ભેદથી જ શબ્દમાં ભેદ હોય છે જે માહન અને ભિક્ષુ શબ્દનો એક જ અર્થ હોય તો તેમાં શુ ભેદ છે ? તેનું સમાધાન એવું છે કે—જે ‘માહન’ શબ્દના પૂર્વોક્ત ગુણોથી યુક્ત હોતા થકા નિરવઘ ભિક્ષા ગ્રહણ કરે છે, તે મુનિ ભિક્ષુ કહેવાય છે કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે—જે શુષ ‘માહન’ ના બતાવેલા છે, કેવળ એજ ગુણો માહનના હોતા નથી, કે જેથી બન્નેમાં ભેદ ન રહે, પરંતુ ભિક્ષુમાં માહનના ગુણો ઉપરાંત ખીજા પણ અનેક ગુણો હોય છે. જેથી જ એ સમાન ગુણોની અપેક્ષાથી બન્નેમાં સરખા પણ હોતા છતાં પણ ખીજા વિશેષ ગુણો હોવાનું સંભવિત હોવાથી બન્નેમાં ભેદ હોય જ છે. બન્નેમાં ભેદ બતાવવા વાળા ગુણો જ અહિયાં બતાવવામાં આવે છે

ભિક્ષુ ઉન્નત-ઉન્નત ન હોય ઉન્નતપણું એ પ્રધારનું હોય છે, દ્રવ્યથી

સત્સંયમયુક્તઃ, 'વોસટ્ટકાણ' વ્યુત્સટ્ટકાયઃ નિપ્પત્તિકર્મતયા પરિત્યક્તકાયમમત્વઃ
'સમણે ત્તિ વચ્ચે' શ્રમણ इति वाच्यः—પૂર્વોક્તમર્વગુણવિશિષ્ટઃ યઃ સઃ—શ્રમણતયા
વાચ્યો ભવતીતિ ભાવઃ ॥૬૦ ॥ ૪॥

માહન શબ્દસ્ય ચત્ પ્રવૃત્તિનિમિત્તં કથિતં તસ્યાનુવૃત્તિઃ શ્રમણેઽપિ સમધિ-
ગતમ્ તદ્વદિદાપિ, માહનશબ્દસ્ય ચત્ પાપાદ્વિસ્ત્યાદિકં પ્રતિપાદિતં તત્સર્વમેવ
મિશ્રુશબ્દેષિ સંયોજનીયમ્—इत्याशयेन પ્રતિપાદ્યતે 'एत्थ वि' इत्यादि ।

મૂલમ્—एत्थ वि भिक्षू अणुल्लए विणीए नामए दंते दविए वोस-
ट्टकाए संविधुणीय विरूवरूवे परिसहोवसग्गे अज्झप्पजोगे सुद्धा-
दाणे उवट्ठिए ठियप्पा संखाए परदत्तभोई भिक्षू त्ति वच्चे ।सू. ५॥

છાયા—અત્રાપિ મિશ્રુરનુન્નતો વિનીતો નામકો દાન્તો દ્રવિકો વ્યુત્સટ્ટકાયઃ
સંવિધૂય વિરૂપરૂપાન્ પરીપહોવસર્ગાન્ અધ્યાત્મયોગશુદ્ધાદાનઃ ઉપસ્થિતઃ સ્થિતાત્મા
સંખ્યાય પરદત્તમોજી મિશ્રુરિતિ વાચ્યઃ ॥૬॥

કાય મુનિ 'શ્રમણ' શબ્દ સે કહા જાતા હૈ । તાત્પર્ય' यह है कि इन गुणों
और पूर्वोक्त गुणों से युक्त मुनि 'श्रमण' कहलाता है ॥४॥

'માહન' શબ્દ કા જો પ્રવૃત્તિ નિમિત્ત પહેલે કહા ચુકા હૈ, અર્થાત્
જિન ગુણોં કૈ કારણ 'માહન' પદ કી વાચ્યતા નિરૂપિત કી ગઈ હૈ,
उनका 'श्रमण' में भी होना बतलाया गया है । आशय यह है कि जैसे
माहन के गुण श्रमण में होना आवश्यक है, उसी प्रकार श्रमण के
समस्त गुण 'भिक्षु' में भी होने चाहिए । इस आशय से आगे कहते हैं
'एत्थ वि' इत्यादि ।

કારણોથી દૂર થઈ જાય, એવા દાન્ત, દ્રવિક, અને વ્યુત્સટ્ટકાય મુનિ 'શ્રમણ'
શબ્દથી કહેવાય છે.

તાત્પર્ય' એ છે કે—આ ગુણો અને પૂર્વોક્ત ગુણોથી યુક્ત મુનિ શ્રમણ
કહેવાય છે. ॥૪॥

'માહન' શબ્દનો જે પ્રવૃત્તિ નિમિત્ત પહેલાં કહેલ છે. અર્થાત્ જે
ગુણોને કારણે 'માહન' પદનું વાચ્યપણું નિરૂપિત કરવામાં આવેલ છે, તે
ગુણો શ્રમણમાં પણ હોવાનું કહેલ છે. કહેવાનો આશય એ છે કે—જેમ
'માહન' ના ગુણો 'શ્રમણ'માં હોવાનું જરૂરી છે, એજ પ્રમાણે શ્રમણના
સમગ્ર ગુણો 'ભિક્ષુ' માં પણ હોવા જોઈએ. એ આશયથી અ.ગણ કહે છે,
'एत्थ वि' इत्यादि

ટીકા—‘પ્રત્ય વિ’ અત્રાપિ—માહનશબ્દસ્ય યત્પ્રવૃત્તિનિમિત્તં, તત્સર્વં મિશ્રુશબ્દે સંયોજનીયમ્ । નન્નુ અર્થભેદાદેવ શબ્દભેદો ભવતિ । તથા ચ—યદિ માહનમિશ્રુક-યોરુભયોરેક એવાર્થઃ, તદા—કુત ત યો ભેદ इत्यतઆह—યઃ ‘મિશ્રુ’ મિશ્રુઃ પૂર્વોક્ત-માહન ગુણવિશિષ્ટઃપન્ન નિરવધમિક્ષણશીલો મુનિઃ । અયં ભાવઃ—ન કેવલં ત એવ ગુણા इह મિશ્રુઃ, યૈ રુભયો ભેદો ન સ્યાત્ કિન્તુ—તે સન્ત એવ એભ્યોઽધિકાઃ અન્યેઽપિ બહવો ગુણા ભવન્તિ, અતસ્તયોર્માહનમિશ્રુ રુભયોસ્તદ્વિષયે સામ્યત્વેઽપિ કથશ્ચિદ્ અસ્ત્યેવ દ્વયોર્ભેદ इति । અથ ત એવ ભેદસૂચકા ગુણાઃ પ્રદર્શ્યન્તે—‘અગુન્નત’ અગુન્નતઃ, ન ઉન્નતઃ અગુન્નતઃ, ઉન્નતો દ્વિવિધઃ—દ્રવ્યતો ભાવતથ્ચ, તત્ર દ્રવ્યતઃ શરીરોચ્છ્રા-

ટીકાર્થ—માહન શબ્દ કા જો પ્રવૃત્તિ નિવૃત્તિ હૈ, વહ સબ મિશ્રુ મેં મી સમજા લેના ચાહિયે । યહાં આશંકા હોતી હૈ કિ અર્થ કે ભેદ સે હી શબ્દ મેં ભેદ હોના હૈ । અગર માહન ઔર મિશ્રુ કા એક હી અર્થ હૈ તો ઉત્તમેં કયા ભેદ હૈ ? હસકા સમાધાન કરતે હૈં વહ મુનિ મિશ્રુ કહ લાતા હૈ જો માહન કે પૂર્વોક્ત ગુણોં સે સમ્પન્ન હોતા હુઆ નિરવધ મિક્ષા ગ્રહણ કરતા હૈ । તાત્પર્ય યહ હૈ જો ગુણ માહન કે બતલાયે ગયે હૈં, મિક્ષા વહી ગુણ મિશ્રુ મેં નહીં હોતે જિસસે કી દોનોં મેં ભેદ ન રહ જાય, કિન્તુ મિશ્રુ મેં માહન કે ગુણોં કે સાથ સાથ અન્ય મી બહુત સે ગુણ પાથે જાતે હૈં । અતએવ ઉન સમાન ગુણોં કી અપેક્ષા સે દોનોં મેં સમાનતા હોને પર મી અન્ય વિશેષ ગુણોં કે કારણ દોનોં મેં ભેદ હૈ હી । દોનોં મેં ભેદ કરને વાલે ગુણ હી યહાં દિખલાયે જાતે હૈં ।

મિશ્રુ ઉન્નત ન હો । ઉન્નત દો પ્રકાર કે હોતે હૈં—દ્રવ્ય સે ઔર ભાવ

ટીકાર્થ—‘માહન’ શબ્દની જે પ્રવૃત્તિ નિવૃત્તિ છે, તે સઘળી પ્રવૃત્તિ, નિવૃત્તિ મિશ્રુમાં સમજવી જોઈએ. અહિયાં એવી શંકા થાય છે કે—અર્થના ભેદથી જ શબ્દમાં ભેદ હોય છે જો માહન અને મિશ્રુ શબ્દનો એક જ અર્થ હોય તો તેમાં શું ભેદ છે ? તેનું સમાધાન એવું છે કે—જે ‘માહન’ શબ્દના પૂર્વોક્ત ગુણોથી યુક્ત હોતા થકા નિરવધ મિક્ષા ગ્રહણ કરે છે, તે મુનિ મિશ્રુ કહેવાય છે કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે—જે ગુણ ‘માહન’ ના બતાવેલા છે, કેવળ એજ ગુણો માહનના હોતા નથી, કે જેથી બન્નેમાં ભેદ ન રહે, પરંતુ મિશ્રુમાં માહનના ગુણો ઉપરાંત ખીલ પણ અનેક ગુણો હોય છે. એથી જ એ સમાન ગુણોની અપેક્ષાથી બન્નેમાં સરખા પણ હોવા છતાં પણ ખીલ વિશેષ ગુણો હોવાનું સંલક્ષિત હોવાથી બન્નેમાં ભેદ હોય જ છે. બન્નેમાં ભેદ બતાવવા વાળા ગુણો જ અહિયાં બતાવવામાં આવે છે

મિશ્રુ ઉન્નત-ઉંચા ન હોય ઉન્નતપણુ બે પ્રકારનું હોય છે, દ્રવ્યથી

યવાન ભાવતઃ જાત્યાચ્છિમાનવાન , અત્ર માત્રોન્નતસ્યાધિકારસ્તેન મિશ્રુઃ ભાવતો ન ઉન્નતઃ અનુન્નતઃ જાતિકુલવિદ્યાતપઃ સંયમાચ્છિમાનવર્જિતઃ, અત્રેવ 'વિનીત' વિનીતઃ=ગુર્વાદિરત્નાધિકારનાં વિનયપ્રતિપત્તિકારકઃ, યતો વિનીતસ્તતઃ 'નામક' નામકઃ-નામયતિ નમ્રીકરોતિ અપનયતીત્યર્થઃ જ્ઞાનાવરણીયાઘટનિધં કર્મ યઃ સ નામકઃ, યદ્વા નામયતિ-નમ્રીકરોતિ વૈયાવૃત્ત્યાદિકરણેન ગુર્વાદિનિદેશકરણેન ચ સ્વાત્માનં યઃ સ નામકઃ-કર્મક્ષયણશીલો નમનશીલો, વા, તથા 'દતે' દાન્ત = ઇન્દ્રિય નો ઇન્દ્રિય દમનકારકઃ, 'દનિષ્' દ્રવિકઃ, દ્રવઃ-સંયમઃ, સોડસ્યાસ્તીતિ દ્રવી, દ્રવી એવ દ્રવિકઃ=સત્સંયમવાન, તથા 'સોસદ્ધકાણ' વ્યુત્સદ્ધકાણઃ સ્નાનાદિ સંસ્કારાકરણેન ત્યક્તકાયમમત્તઃ, યતો વ્યુત્સદ્ધકાણઃ અતરવ પરીપહોષમર્ગપિજય-

સે । શરીર કી ઝંઝાઈ બાળા દ્રવ્ય ઉન્નત ઝીર જાતિ આદિ કા અભિમાન કરને બાળા ભાવ સે ઉન્નત કહલાતા હૈ । યહાં ભાવ સે ઉન્નત ગ્રહણ કરના યાહિયે । જો ભાવ સે ઉન્નત ન હો અર્થાત્ જાતિ, કુલ, વિદ્યા, તપ એવં સંયમ આદિ કે અભિમાન સે રહિત હો । મિશ્રુ કો વિનીત અર્થાત્ ગુરુ તથા દીક્ષાપર્યાય આદિ સે બડે મુનિયોં કી વિનય પ્રતિપત્તિ કરની યાહિયે । વિનીત હોને કે કારણ ઉસ નામક હોના યાહિયે અર્થાત્ જ્ઞાનાવરણીય આદિ આઠ પ્રકાર કે કષોં કો નમાને બાળા દૂર કરને બાળા હોના યાહિયે । અથવા નામક વહ હૈ જો વૈયાવૃત્ત્ય આદિ કરકે તથા ગુરુ કે આદેશોં કા પાલન કરકે અપને આપકો નમ્ર બનાતા-નમાતા હે । વહ ઇન્દ્રિયોં ઝીર સ્વ કા દમન કરને બાળા હો, દ્રવિક અર્થાત્ સંયમવાન હો, સ્નાનાદિ શરીર સંસ્કાર સે રહિત હોકર દેહ કી ભક્ષતા સે રહિત હો । જબ વહ દેહભક્ષતા સે રહિત હોતા હૈ તો

અને ભાવથી. શરીરની ઉંચાઈ વાળા દ્રવ્યથી ઉન્નત કહેવાય છે. અને ભતિ વિગેરેનું અભિમાન કરવાવાળા ભાવથી ઉન્નત કહેવાય છે, અહિંયાં ભાવથી ઉન્નત પણું થકેલું કરવું જોઈએ. જે ભાવથી ઉન્નત ન હોય અર્થાત્ ભતિ, કુળ, વિદ્યા, તપ, અને સંયમ વિગેરેના અભિમાનથી રહિત હોય. ભિક્ષુએ વિનયશીલ અર્થાત્ ગુરુ તથા દીક્ષા પર્યાય વિગેરેથી મોટા મુનિયોની વિનય પ્રતિપત્તિ કરવી જોઈએ. વિનીત હોવાને કારણે તેણે 'નામક' હોવું જોઈએ. અર્થાત્ જ્ઞાનાવરણીય વિગેરે આઠ પ્રકારના કર્મોને નમાવવા વાળા-દૂર કરવા-વાળા હોવું જોઈએ.

અથવા જે વૈયાવૃત્ત્ય કરીને તથા ગુરુની આજ્ઞાનું પાલન કરીને પોતાને નમ્ર બનાવે છે, નમાવે છે, તે નામક કહેવાય છે તેણે ઇન્દ્રિયો અને મનનું દમન કરવાવાળા થવું. દ્રવિક અર્થાત્ સંયમવાન હોવું, સ્નાન વિગેરે શરીરના સંસ્કારોથી રહિત થઈને દેહની ભક્ષતાથી રહિત થવું. જ્યારે તે દેહ

सामर्थ्यवान् भवेदत आह—‘विस्वरूपे’ विरूपरूपान्—नानाविधान् अनुकूलप्रति-
कूलान् नरामरतिर्यक्कृतान् वा ‘परीषदोपसर्गो’ परीषदोपसर्गान् परीषदान्—
क्षुधादिद्वाविंशतिविधान्, उपसर्गान् देवादिकृतोपद्रवान् ‘संविधुणीय’ संविधूय-
अपनीय धर्मध्यानैकदत्तचित्तत्वेन तदननुभवनतया दूरीकृत्य सम्यक् अधिसह
‘अज्ञापजोगसुद्धादाने’ अध्यापयोगशुद्धादानः, तत्र अध्यात्मयोगेन सुप्रणिहि-
तान्तःकरणकारणभूतेन धर्मध्यानरूपेण शुद्धं=निर्मलम् आदानं=चारित्र्यं यस्य स
तथा, शुद्धान्तःकरणपरिपालितत्वेन निरतिचारचारित्र्यवानित्यर्थः, कथमेवम् ?
इत्याह—‘उवट्टिए’ उपस्थितः संयमे प्रवृत्तः, प्रकृष्टोत्साहपूर्वकं सिंहवत् शौर्यभावेन
संयमे समुपस्थितः संयमं गृहीतवान् न तु शृगालभावेनेति भावः, अतएव

उसमें परीषहों और उपसर्गों को जीतने का सामर्थ्य प्रकट होता है,
अतएव सूत्रकार कहते हैं—वह नाना प्रकार के क्षुधा आदि बाईस परी-
षहों को तथा देवों मनुष्यों एवं तिर्यंचों द्वारा उत्पन्न किये जाने वाले
अनुकूल और प्रतिकूल उपसर्गों को धर्मध्यान में एकाग्रचित्त होकर अनु-
भव ही न करे अर्थात् समभाव से उन्हें सह ले। अपने वचन और
काय के योग को आत्मा में लगा कर शुद्ध चारित्र्य का पालन करे।
निरतिचार सम्यक्त्व का पालन करने के कारण संयम में प्रवृत्त हो
अर्थात् उत्कृष्ट उत्साह के साथ सिंह के समान शूरतापूर्वक संयम में
उपस्थित हो, शृगाल के समान नहीं। संयम के पालन में भी स्थिर हो
अर्थात् सिंह के समान ही उत्साह के साथ संयम का पालन करता
हो। ऐसा होकर संसार की असारता को तथा संसार से तारने वाली

भमताथी रहित होय, छे, तो तेमां परीषडो अने उपसर्गोनि अवधानी
शक्ति प्रगट थाय छे तेथी ज सूत्रकार कहे छे के—ते अनेक प्रकारना क्षुधा
विगेरे आवीस प्रकारना परीषडोने तथा देवो, मनुष्यो, अने तिर्यंचो द्वारा
उत्पन्न करवामां आवनारा अनुकूल अने प्रतिकूल उपसर्गोनि धर्मध्यानमां
एकाग्रचित्तवाणा थछने तेनो अनुभव ज न करे अर्थात् समभावथी तेने
सहन करे पोताना मन वचन अने कायना योगने आत्मामां लगावीने शुद्ध
चारित्र्यनुं पालन करे, निरतिचार सम्यक्त्वनुं पालन करवाना कारणे सयममा
प्रवृत्त रहैवुं अर्थात् उत्कृष्ट उत्साहनी साथे सिंहनी जेम शूरता पूर्वक संय-
ममां तत्पर रहै शियाणनी जेम नहीं. संयमना पालनमा पछु स्थिर
रहैवुं अर्थात् सिंहनी समान उत्साह पूर्वक संयमनुं पालन करता रहैवु.
अे प्रमाणे थछने संसारना असारपछुने तथा संसारथी तारवावाणी धर्म,

ભૂમિ વિગેરેની પ્રાપ્તિરૂપ સામગ્રીના દુર્લભ પણાને જાણીને અથવા આહારના ઉદ્દગમ ઉત્પાદના વિગેરે દોષોને જાણીને પરદત્ત-ખીજાએ આપેલ આહારને લેનારા હોય. અર્થાત્ ગૃહસ્થોએ પોતાના માટે જે આહાર બનાવેલ હોય અને તેમાંથી કહાડીને આપેલ હોય તેનો જ આહાર કરવાવાળા હોય, અર્થાત્ સ્વયં રાંધીને ન ખાય, આ પ્રકારના જે પૂર્વોક્ત ગુણોથી યુક્ત હોય એજ મુનિ 'ભિક્ષુ' શબ્દથી યુક્ત કહેવાય છે. ॥૫॥

પૂજાસત્કારલાભાર્થી ધર્માર્થી ધર્મવિન્નિયાગપ્રતિપન્ન. સમતાં ચરેદદાન્તો દ્રવિકો વ્યુત્સૃષ્ટકાયો નિર્ગ્રન્થ इति वाच्यः, તદેવમેવ જાનોત યદહં મયત્રાતારઃ इति ब्रवीमि ॥૬॥

॥ इति षोडशं गाथाऽध्ययनं समाप्तम् ॥ समाप्तः प्रथमः श्रुतस्कन्धः ॥

ટીકા—‘एत्थ वि’ अत्रापि ‘णिगगंथे’ निर्ग्रन्थे—निर्ग्रन्थविषयेऽपि भिक्षुके ये गुणाः ते निर्ग्रन्थेऽपि आवश्यक एव । पूर्वोक्ता ये गुणास्तैर्गुणगणैर्गुक्तो मुनि निर्ग्रन्थो भवति । परन्तु ततोऽतिरिक्ता अपि गुणास्तत्र भवितु मर्हन्तीति तानेव दर्शयति—यो मुनिः ‘एगे’ एकः द्रव्यतो भावतश्च, तत्र द्रव्यत एकः एकाकी सहायकरहितः, भावतः—रागद्वेषादिरहितः, ‘एकवित्’ एकवित् ‘एक एव जीवः परलोकादौ गच्छति, नाऽन्यः तस्य कश्चित्सहकारी’ इत्येवं यो जानाति सः, यद्वा द्रव्यार्थिकनयेन एक आत्मा ‘एगे आया’ इति वचनात्, तं वेत्ति=जानातीति

ભિક્ષુ શબ્દ કી વ્યાખ્યા કરને કે પશ્ચાત્ અથ ‘નિર્ગ્રન્થ’ પદ કી વ્યાખ્યા કરતે હૈ—‘एत्थ वि णिगगंथे’ इत्यादि ।

ટીકાર્થ—જો ગુણ ‘ભિક્ષુ’ કે કહે ગયે હૈ, તે સઘ ‘નિર્ગ્રન્થ’ મેં મી આવશ્યક હૈ । ઊન ગુણોં કે અતિરિક્ત નિર્ગ્રન્થ મેં કુછ અન્ય વિશિષ્ટ ગુણ મી હોના ચાહિયે । ઊહેં યહાં કહતે હૈ ।

નિર્ગ્રન્થ મુનિ એકાકી હો । એકાકી ઢોં પ્રકાર સે હોતા હૈ દ્રવ્ય સે ઓર ભાવ સે । જો સહાયક સે રહિત હો વહ દ્રવ્ય સે એકાકી ઓર રાગ દ્વેષ રહિત ભાવ સે એકાકી કહલાતા હૈ । વહ એકવેત્તા હો અર્થાત્ યહ જાનતા હો કિ જીવ અકેલા હી પરલોક મેં જાતા હૈ, ડસકા કોઈ સહાયક નહીં હૈ અથવા ‘एगे आया’ इस शास्त्र वाक्य के अनुसार द्रव्यार्थिक नय से आत्मा एक ही है ऐसा जानता हो । बुढ़ हो पदार्थો

ભિક્ષુ શબ્દની વ્યાખ્યા કર્યા પછી હવે ‘નિર્ગ્રન્થ’ પદની વ્યાખ્યા કરે છે. ‘एत्थ वि णिगगंथे’ इत्यादि

ટીકાર્થ—જે શુણ ‘ભિક્ષુના કહેલા છે, તે સઘના શુણો નિર્ગ્રન્થમાં પણ જરૂરી છે, તે શુણો શિવાય, નિર્ગ્રન્થમાં બીજા કઈક વધારે શુણો પણ હોવા જોઈએ. તે અહિયાં બતાવવામા આવે છે.

નિર્ગ્રન્થ મુનિ એકલા રહે. એકાકી જે પ્રકારના હોય છે, દ્રવ્યથી અને ભાવથી, જે સહાય વિનાના હોય તે દ્રવ્યથી એકાકી—એકલા અણાય છે, અને જે રાગ દ્વેષથી રહિત હોય તે ભાવથી એકાકી કહેવાય છે. તે એક વેત્તા હોય, અર્થાત્ એ બાણતા હોય કે શુવ એકલો જે પરલોકમાં જાય છે, તેને સહાય કરનાર કોઈ નથી. અથવા ‘एगे आया’ આ શાસ્ત્ર વચન પ્રમાણે દ્રવ્યાર્થિક

एकवित्। 'बुद्धे' बुद्धः यथावस्थितपदार्थविषयकज्ञानवान् संसारस्वरूपस्य ज्ञाता वा। 'संछिन्नस्रोए' संछिन्नस्रोताः, स्रोतो द्विविधम्-द्रव्यभावभेदात्-तत्र द्रव्यस्रोतः गतीदिकम्, इन्द्रियरूपं वा, भावस्रोतः-मनोज्ञामनोज्ञशब्दादिषु मनः प्रवृत्तिः, अत्र भावस्रोतसोऽधिकारस्तेन सं=सम्यग्रूपेण छिन्नानि विनाशितानि स्रोतांसीव स्रोतांसि भावस्रोतांसि कर्मागमनद्वाराणि येन सः संछिन्तस्रोताः, निरुद्धकर्मागम-द्वारः। 'सु संजए' सुसंयतः=सु सम्यक्तया संयतानि=वशीभूतानि स्वायत्तीकृतानि वा इन्द्रिय नो इन्द्रियाणि येन सः सुसंयतः वशीकृतेन्द्रियः। 'सुसमिए' सुसमितः, सु=सुष्ठु समितः पञ्चप्रकारकसमितिभिर्युक्तः सः सुसमितः, उपलक्षणात् त्रिगुप्ति गुप्तश्च 'सुसामाइए' सुसामायिकः-समस्य समभावस्य आयः लाभो यत्र स समायः, समाय एव सामायिकः सु=सुष्ठु सामायिकः समभावो यस्य स सुसा-मायिकः शत्रुमित्रादिषु समभावयुक्तः, 'आयवायपत्ते' आत्मवादप्राप्तः-आत्मवादः-

કે યથાર્થ જ્ઞાન સે યુક્ત યા સંસાર કે સ્વરૂપ કા જ્ઞાતા હો । સ્રોતોં કો રોક દેને વાળા હો । સ્રોત દો પ્રકાર કે હોતે હૈં-દ્રવ્યસ્રોત ઓર ભાવ-સ્રોત । खट्वा आदि या इन्द्रिय द्रव्यस्रोत हैं तथा मनोज्ञ एवं अमनोज्ञ शब्द आदि में मन की प्रवृत्ति होना भावस्रोत है । यहां भावस्रोत ग्रहण करना चाहिए । तात्पर्य यह हैं कि निर्ग्रन्थ सुनि कर्मके आगमन के द्वारों को निरुद्ध कर दे । इन्द्रियों को और मन को सम्यक् प्रकार से वशी भूत करे । पांच प्रकार की समितियों से युक्त हो और उपलक्षण से तीनों गुप्तियों से गुप्त हो । सुसामायिक से युक्त हो । समभाव की प्राप्ति को सामायिक कहते हैं । तात्पर्य यह है कि शत्रु-मित्र आदि पर

નયથી આત્મા એક જ છે. એ પ્રમાણે જાણનાર હોય, બુદ્ધ હોય, એટલે કે પદાર્થોના યથાર્થ જ્ઞાનથી યુક્ત અથવા સંસારના સ્વરૂપને જાણનાર હોય, સ્રોતોને-રોકવા વાળા હોય, દ્રવ્ય સ્રોત અને ભાવસ્રોત એમ સ્રોત બે પ્રકારના હોય છે. આટો વિગેરે અથવા ઇન્દ્રિય એ દ્રવ્ય સ્રોત છે. તથા મનોજ્ઞ અને અમનોજ્ઞ શબ્દ વિગેરેમાં મનની પ્રવૃત્તિ હોવી તે ભાવસ્રોત છે. અહિયાં ભાવસ્રોત ગ્રહણ કરવો જોઈએ. તાત્પર્ય એ છે કે-નિર્ગ્રન્થ સુનિ કર્મના આગમનના કારણોને રોકીદે ઇન્દ્રિયોને અને મનને સારી રીતે વશ કરે! પાંચ પ્રકારની સમિતિયોથી યુક્ત હોય અને ઉપલક્ષણથી ત્રણે ગુપ્તિયોથી ગુપ્ત હોય, સુ-સામાયિકથી યુક્ત હોય, સમભાવની પ્રાપ્તિને સામાયિક કહે છે. તાત્પર્ય એ છે કે-શત્રુમિત્ર વિગેરે પર સમાન ભાવ ધારણ કરવાવાળા હોય,

आत्मास्तित्ववादः स प्राप्तो येन स आत्मवादप्राप्तः आत्मास्तित्ववादीत्यर्थः, यद्वा-तथा आत्मन उपयोगलक्षणस्याऽसंख्येयप्रदेशात्मकस्य संकोचविकाशवतः स्वकृतकर्मफलभोक्तुः प्रत्येकसाधारणशरीरतया व्यवस्थितस्य द्रव्यपर्यायतयानित्या- नित्याद्यनंतधर्मात्मकस्य च वादः आत्मवादस्तं प्राप्त आत्मवादप्राप्तः, 'विऊ' विद्वान् जीवाजीवादिसमस्तपदार्थस्य स्वरूपवित्। 'दुहओ वि' द्विधातोऽपि द्वि प्रकारतोऽपि द्रव्यतो भावतश्चापि 'सोयपलिच्छिन्ने' स्रोतः परिच्छिन्नः-स्रोतांसि द्विविधान्यपि, तत्र द्रव्यस्रोतांसि विषयेषु-इन्द्रियाणां पवृत्तयः, भावस्रोतांसि मनोज्ञामनोज्ञशब्दादि- विषयेषु रागद्वेषोत्पत्तिरूपाणि तानि परिच्छिन्नानि अपनीतानि येन स परिच्छि- न्नस्रोताः। तथा 'णो पूयासक्कारलामट्ठी' नो पूजासत्कारलाभार्थी, नो=नैव स्वस्य पूजायाः श्लाघादिरूपाया सत्कारस्य वस्त्रादिरूपस्य लाभः प्राप्तिः, तस्य अर्थी=प्रार्थकः पूजासत्कारलाभार्थी पूजासत्कारादिकं नेच्छतीति भावः, किन्तु-

समानभाव धारण करने वाला हो। आत्मा के अस्तित्व को स्वीकार करता हो। अथवा उपयोग लक्षण वाले, असंख्यात प्रदेशी, प्राप्त शरीर के अनुसार संकोच विस्तार स्वभाव वाले, अपने किये कर्मके फल को भोगने वाले प्रत्येक शरीर और साधारण शरीर आदि रूप से रहे हुए, द्रव्य और पर्याय की अपेक्षा से नित्यता, अनित्यता आदि अनन्तधर्मों से युक्त आत्मा के वाद अर्थात् सिद्धान्त को प्राप्त हो। जीव अजीव आदि समस्त पदार्थों के स्वरूप का ज्ञाता हो। उपर्युक्त द्रव्य और भाव रूप दोनों प्रकार के स्रोतों को बंध कर देने वाला हो। आदर सत्कार वस्त्रादि के लाभ का अर्थी न हो, किन्तु श्रुत चारित्र्य धर्म का अभिलाषी

आत्माना अस्तित्वनो स्वीकार करवावाणा होय, अथवा उपयोग लक्षणवाणा, असंख्यात प्रदेशी, प्राप्त शरीर प्रमाणे संकोच विस्तार स्वभाववाणा, पोते करेला कर्मना झुणने लोणववा वाणा प्रत्येक शरीर अने साधारण शरीर विगेरे रुपथी रहेला, द्रव्य अने पर्यायनी अपेक्षाथी नित्यता, अनित्यता विगेरे अनंत धर्मोधी युक्त आत्माना वाद-सिद्धान्तने प्राप्त थयेल होय एव अएव विगेरे सधणा पदार्थोना स्वरूपने लक्षणार होय, उपर कहेल द्रव्य अने लावइय अने प्रकारना स्रोतोने बंध करवावाणा होय आदर सत्कार अने वस्त्र विगेरेना लाभनी छंछावाणा न होय, परंतु श्रुतचारित्र्य धर्मनी अभिलाषा-छंछावाणा होय, अर्थात् ते आदर अने सत्कार भाटे किया-

‘ધમ્મટ્ટી’ ધર્માર્થી ધર્મઃ શ્રુતચારિત્રત્વોલક્ષણઃ તસ્યૈવાઽર્થઃ પ્રયોજનં વિવ્યતે यस્ય સ ધર્માર્થી । યઃ પૂજાસત્કારાર્થં ક્રિયામુ ન પ્રવર્તતે, અપિતુ ધર્મોદ્દેશેનૈવ પ્રવર્તતે । સઃ કથમેવમ્ ? યતઃ સઃ ‘ધમ્મવિજ્ઞ’ ધર્મવિત્, ધર્મં તત્કલં તત્કારણં ચ-યથાવત્ યો જાનાતિ સ ધર્મવિત્ । ‘નિયાગપઢિવન્ને’ નિયાગપ્રતિપન્નઃ, નિયાગઃ-સમ્યક્દર્શન-જ્ઞાનચારિત્રરૂપો મોક્ષમાર્ગઃ, તં પ્રતિપન્નઃ સ્વીકૃતમોક્ષમાર્ગ ઇત્યર્થઃ । ય ઇતાદૃશો મુનિર્ભવેત્ સ કિં કુર્યાદિત્યાહ-‘સમયં ચરે’ ‘સમતાં ચરેત્, સર્વત્ર સમાનતયા વ્યવ-હરેત્ શત્રૌ મિત્રે સુખે દુઃખે લાભેઽલાભે વા એકરૂપતયૈવાઽઽવરણં કુર્યાત્ । યથાહિ ચન્દનં ચ્છેદકસ્ય સેવકસ્ય વા દ્વયોરપિ સમાનતયા સુગન્ધિ સમર્પયતિ તદ્વત્ સમતાં ચરેદિતિ ભાવઃ । કીદૃશઃ સન્ સમભાવં કુર્યાત્ તત્રાહ-‘દંતે’ દાન્તઃ-જિતેન્દ્રિયઃ ‘દવિષ’ દ્રવિકઃ સત્સંયમવાન્, દ્રવ્યઃ દ્રવ્યભૂતો વા મોક્ષગમનયોગ્ય

હો । અર્થાત્ જો આદર એવં સત્કાર કે લિપે ક્રિયાઓં મેં પ્રવૃત્તિ ન કરકે ધર્મ કે ઉદ્દેશ્ય સે હી પ્રવૃત્તિ હોતા હોં । ઇસકા કારણ યહ કિ હૈ વહ ધર્મ કા વેત્તા હો-ધર્મ કો, ધર્મ કે ફલ કો ડસકે કારણ કો યથાર્થ રૂપ સે જાનને વાલા હો । તથા સમ્યક્દર્શન જ્ઞાન ચારિત્ર ઓર તપ રૂપ મોક્ષમાર્ગ કો પ્રાપ્ત હો । ઇન સબ ગુણોં સે સમ્પન્ન મુનિ કયા કરે ? સર્વત્ર સમભાવ સે વ્યવહાર કરે શત્રુ-મિત્ર, સુખદુઃખ યા લાભ અલાભ મેં એક હી રૂપ સે આચરણ કરે । જૈસે ચન્દન કાટને વાલે ઓર સીંચને વાલે, દોનોં કો સમાન રૂપ સે સુગંધ પ્રદાન કરતા હૈ, ડસી પ્રકાર સમતા કા આચરણ કરે । કૈસા હો કર સમભાવ કા આચરણ કરે ? જિતેન્દ્રિય સંયમવાન્ યા મોક્ષગમન કી યોગ્યતાવાલા તથા કાયિક મમતા સે રહિત હોકર સમભાવી હો ।

ઓમાં પ્રવૃત્તિ ન કરતાં ધર્મના ઉદ્દેશથી જ પ્રવૃત્તિ થતા હોય. તેનું કારણ એ છે કે-તે ધર્મવેત્તા હોય-ધર્મને, ધર્મના ફળને અને તેના કારણને યથાર્થ રૂપથી જાણવાવાળા હોય, તથા સમ્યક્જ્ઞાન, સમ્યક્દર્શન, સમ્યક્-ચારિત્ર અને સમ્યક્તપ રૂપ મોક્ષ માર્ગને પ્રાપ્ત થયેલા હોય, આ બધા ગુણોથી યુક્ત મુનિ મોક્ષ માર્ગને પ્રાપ્ત થાય છે. આ બધા ગુણોથી યુક્ત મુનિ શું કરે ? બધે જ સમભાવથી વ્યવહાર કરે. શત્રુ, મિત્ર, સુખદુઃખ, અથવા લાભ અલાભમાં એક જ રૂપથી આચરણ કરે જેમ ચન્દન, કાટવા વાળા અને સીંચવાવાળા બન્નેને સરખા પણાથી સુગંધ આપે છે, એજ પ્રમાણે સમતાનું આચરણ કરે. કેવા થઈને સમભાવનું આચરણ કરવું ? તે બતાવે છે-જિતેન્દ્રિય, સંયમવાન્ અથવા મોક્ષ ગમનની યોગ્યતાવાળા તથા કાયિક મમતાથી રહિત થઈને સમભાવી થવું.

તાવાન્ । ‘વોસટ્ટકાણ’ વ્યુત્પટ્ટકાયઃ-ત્યક્તકાયમમત્વઃ શરીરસંસ્કારરહિત इत्यर्थः, य एतादृशगुणविशिष्टः तथा-माहनश्रमणमिश्रशब्दानां च यत् प्रवृत्तिनिमित्तं, तेनापि च युक्तः सः ‘णिगंथेति वच्चे’ निर्ग्रन्थ शब्देन बोद्धव्यः । माहनश्रमणादयः शब्दा न निर्ग्रन्थात् अतिशयेन भिन्नाः, किन्तु कथंचिद्भिन्ना अभिन्नाश्चेति ।

સંપ્રતિ શાસ્ત્રમુપસંહરન્નાહ-સુધર્મસ્વામી જંબુસ્વામિપ્રભૃતિ શિષ્યવર્ગ પ્રાહ-‘સે’ ઇતિ યન્મયા પ્રતિપાદિતમ્ તત્ ‘એવમેવ’ એવમેવ ‘જાણહ’ જાનીત યુયમ્ । અત્ર મનાગપિ સંશયવિપર્યાસાદયો ન કરણીયાઃ । યદહં કિમપિ બ્રવીમિ, તત્ સર્વ ભગવતો મુખાત્ શ્રુતમેવ બ્રવીમિ । ન તુ સ્વમતિકલ્પનયા કથયામિ-ન ચ સર્વજ્ઞ વચનં વિકલ્પયિતું ન્યાય્યમ્, યતો હિ તીર્થંકરાઃ ‘ભયંતારો’ મયત્રાતારઃ, રાગદ્વેષ-

જો इन सब गुणों से युक्त होता है तथा माहन, श्रमण और मिश्र कहलाने योग्य गुणों से भी सम्पन्न होता है, वह मुनि ‘निर्ग्रन्थ’ शब्द द्वारा कहने योग्य है । माहन श्रमण आदि शब्द निर्ग्रन्थ से अतिशय भिन्न नहीं है । किन्तु कथंचित् भिन्न और कथंचित् अभिन्न हैं ।

अब शास्त्र का उपसंहार करते हुए-सुधर्मा स्वामी प्रभृति शिष्यवर्ग से कहते हैं-हे जम्बू ! मैंने जो प्रतिपादन किया है, उसे तुम ऐसा ही समझो । इस विषय में तनिक भी संशय या विपर्यास मत करना । मैं जो कुछ भी कहता हूँ वह सब भगवान् के मुख से सुना हुआ ही कहता हूँ, अपनी ओर से कल्पना करके नहीं । सर्वज्ञ के वचन में विकल्प करना न्यायसंगत नहीं है, क्योंकि तीर्थंकर भय से त्राता होते हैं, रागद्वेष से रहित होने के कारण सभी प्राणियों की

જે આ ગુણોથી યુક્ત હોય, તથા માહન, શ્રમણ અને મિશ્ર કહેવડાવવાને યોગ્ય ગુણોથી પણ યુક્ત હોય, તે મુનિ ‘નિર્ગ્રન્થ’ શબ્દને યોગ્ય કહેવાય છે. ‘માહન’ ‘શ્રમણ’ વિગેરે શબ્દ નિર્ગ્રન્થથી અત્યંત ભિન્ન નથી. પરંતુ કથંચિત્ ભિન્ન અને કથંચિત્ અભિન્ન હોય છે.

હવે શાસ્ત્રનો ઉપસંહાર કરતા થકા સુધર્માસ્વામી જમ્બુસ્વામી વિગેરે શિષ્ય વર્ગને કહે છે-હે જમ્બૂ મેં જે પ્રતિપાદન કર્યું છે, તેને તમે એજ પ્રમાણે સમજો આ સંબંધમાં જરા પણ સંશય અથવા વિપર્યાસ કરવો નહીં હું જે કંઈ કહું છું તે સઘળું ભગવાનના મુખથી સાંભળેલ જ કહું છું. પોતાની તરફથી કલ્પના કરીને કહેતો નથી સર્વજ્ઞના વચનમાં વિકલ્પ સંદેહ કરવો ન્યાય સંગત નથી કેમકે-તીર્થંકર ભયથી ત્રાતા-રક્ષક હોય છે રાગ દ્વેષથી રહિત હોવાને કારણે સઘળા પ્રાણિયોની સંસાર

રાહિત્યેન-સર્વેષાં પ્રાણિનાં સંસારસમુદ્રાદ્ રક્ષણકર્ત્તારો ભવન્તીત્યતો નાન્યથા
વદન્તીતિ ભાવઃ । ‘ત્તિ’ इति पूर्वोक्तप्रकारेण ‘वेमि’ ब्रवीमि कथयामि । इति
सुधर्मस्वामि कथनम् ॥६॥

॥ इति श्री विश्वविख्यात-जगद्बल्लभ-प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषा-
कलितललितकलापालापकप्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मापक,
वादिमानमर्दक-श्रीशाहच्छत्रपति कोल्हापुरराजपदत्त-
‘जैनाचार्य’ पदभूषित — कोल्हापुरराजगुरु-
बालब्रह्मचारि-जैनाचार्य — जैनधर्मदिवाकर
-पूज्य श्री घासीलालत्रतिविरचितायां श्री
“सूत्रकृताङ्गसूत्रस्य” समयार्थबोधिण्या-
ख्यायां व्याख्यायां याथातथ्यनामकम्
पोडशं गाथाऽध्ययन समाप्तम् ॥१६॥

॥ समाप्तः प्रथमश्रुतस्कन्धः ॥

સંસાર સમુદ્ર સે રક્ષા કરને વાલે હોતે હૈં । અતઃ વે અન્યથાવાદી નહીં
હો સકતે । એસા મૈં કહતા હું । યહ સુધર્માસ્વામી કા વચન હૈ ॥૬॥

જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી ઘાસીલालજીમહારાજકૃત
“સૂત્રકૃતાંગસૂત્ર” કી સમયાર્થબોધિની વ્યાખ્યા કા વિધિનિષેધ
નામક સોલહવાં અધ્યયન સમાપ્ત ॥૧૬॥

॥ પ્રથમ શ્રુતસ્કંધ સમાપ્ત ॥

સમુદ્રથી રક્ષા કરવાવાળા હોય છે. તેથી તેઓ અન્યથા કહેવાવાળા હોતા
નથી. એ પ્રમાણે હું કહું છું આ સુધર્માસ્વામીનું વચન છે. ॥૧॥

જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજકૃત ‘સૂત્રકૃતાંગસૂત્ર’ની
સમયાર્થબોધિની વ્યાખ્યાનું વિધિનિષેધનાનું સોળમું અધ્યયન સમાપ્ત ॥૧૩॥

પહેલું શ્રુતસ્કંધ સમાપ્ત ॥ ૧-૧૬ ॥

